

FERENCES ISKOLADRÁMÁK
V.

RÉGI MAGYAR DRÁMAI EMLÉKEK
XVIII. SZÁZAD

6/5.

Sorozatszerkesztők

DEMETER JÚLIA, KILIÁN ISTVÁN, PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA

FERENCES ISKOLADRÁMÁK V.

A csíksomlyói *Actiones Comicae, Actiones Tragicæ*
kötetek színjátékai (1773–1780)

Szerkesztette

DEMETER JÚLIA

Sajtó alá rendezte

CZIBULA KATALIN

DEMETER JÚLIA

KILIÁN ISTVÁN (latin szöveg)

KÖVÁRI RÉKA (zene)

MISKEI ANTAL (latin szöveg)

BALASSI KIADÓ
BUDAPEST

A kötet sajtó alá rendezését
a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH)
119865 sz. programja,

a kötet megjelenését

Nemzeti
Kulturális
Alap

MTA Erdély öröksége
támogatta

A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Munkabizottsága által elismert
kritikai szövegkiadás-sorozat

Lektorálta
PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA

A jegyzeteket angolra fordította
DEMETER JÚLIA

Kottagrafika
PÁLÓCZY KRISZTINA

© Czibula Katalin örököse, Demeter Júlia, Kilián István örököse,
Kővári Réka, Miskei Antal, 2023

ISBN 978-963-456-136-1

Felelős kiadó a Balassi Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Gilicze Ágnes
Tördelte Hollós János
A nyomdai munkálatokat az OOK Press Kft. végezte
Felelős vezető Szathmáry Attila

TARTALOM

Bevezető (<i>Demeter Júlia</i>)	7
Introduction	25
Felhasznált irodalom (Bibliography)	39

Actiones Comicae

1. Ferentzi József Vitus <i>Sennacherib bukása</i> (Csíksomlyó, 1773. május 4.) Sajtó alá rendezte <i>Czibula Katalin, Kilián István, Miskei Antal</i>	51
2. Ferentzi József Vitus <i>Szent Vitus</i> (Csíksomlyó, 1774. május 21. pünkösd szombatja) Sajtó alá rendezte <i>Czibula Katalin, Kilián István, Miskei Antal</i>	103
3. Ferentzi József Vitus <i>Átkozott gazdagság</i> (Csíksomlyó, 1775. június 3. pünkösd szombatja) Sajtó alá rendezte <i>Czibula Katalin</i>	169
4. Ferentzi József Vitus <i>A szent kereszt felmagasztalása</i> (Csíksomlyó, 1776. május 25. pünkösd szombatja) Sajtó alá rendezte <i>Czibula Katalin</i>	233
5. Kézdi István Gracián <i>Joachim megszabadulása</i> (Csíksomlyó, 1777. május 18. pünkösd szombatja) Sajtó alá rendezte <i>Czibula Katalin</i>	271
6. Szentés Antal Regináld <i>Zápolya János és Bebek Imre</i> (Csíksomlyó, 1780. május 13. pünkösd szombatja) Sajtó alá rendezte <i>Czibula Katalin</i>	325
7. Szentés Antal Regináld <i>András kovács királysága (Rusticus imperans)</i> (Csíksomlyó, 1780. június 13. Szent Antal napja) Sajtó alá rendezte <i>Czibula Katalin</i>	405

Actiones Tragicae

8. Kézdi István Gracián
Játék az Isten irgalmas és igazságos voltáról
(Csíksomlyó, 1775. április 14. nagypéntek)
Sajtó alá rendezte *Demeter Júlia* 487
9. Kézdi István Gracián
Szomorújáték Nábot haláláról
(Csíksomlyó, 1776. április 23. Szent Adalbert napja)
Sajtó alá rendezte *Demeter Júlia* 537
10. Borbély József Absolon
Színjáték a hívők számára
(Csíksomlyó, 1777. március 28. nagypéntek)
Sajtó alá rendezte *Demeter Júlia* 601
11. Fülöp János Fábián
Eleodora, szülőinek gyilkosa
(Csíksomlyó, 1778. április 17. nagypéntek)
Sajtó alá rendezte *Demeter Júlia* 657
12. Fülöp János Fábián
Numerianus császár és Szent Babylas története
(Csíksomlyó, 1779. április 2. nagypéntek)
Sajtó alá rendezte *Demeter Júlia* 741
13. Tima Ferenc Boldizsár
Jeroboám
(Csíksomlyó, 1780. [március 24. nagypéntek?])
Sajtó alá rendezte *Demeter Júlia* 851

BEVEZETÉS

Két csíksomlyói kéziratos drámakötet

A csíksomlyói obszerváns ferences rendház értékes kéziratgyűjteményéből két további kötet anyagát adjuk közre sorozatunkban. A könyvtár kétségkívül legismertebb és legvaskosabb kötete a *Liber exhibens actiones parascevicas* című, csaknem félszáz drámaszöveget, nagyrészt passiójátékokat tartalmazó gyűjtemény, amelyet 1774-ben másoltak össze. Ez a tekintélyes korpusz a *Ferences iskoladrámák* első négy kötetében jelent meg, a *Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század* című sorozatban (RMDE 6/1–4.). Mint azt a 2009-ben kiadott legelső kötet bevezetőjében leírtuk, a kritikai kiadásnak a *Liber exhibens actiones parascevicas* drámáit tartalmazó első négy kötetében a lehetőségekhez mérten megőriztük a kéziratos kötet egységét (A *Ferences iskoladrámák közlési rendjét* lásd: *Ferences iskoladrámák* I., 43–44.).

Most a ferences iskoladrámák kritikai sorozatának ötödik kötetében két kisebb, de hasonlóan jelentős kéziratos kötet (*Actiones Comicae*, *Actiones Tragicae*) összesen 13 drámaszövegét adjuk közre. Bár terjedelmében ez a két nagyalakú, gondosan összemásolt kéziratos kötet nem mérhető a nagy passióskötethez, kiemelkedő színvonalát az is mutatja, hogy miközben a passiók kötetből arányaiban csak kevés szöveg jelent meg a 19. század végén, ebből a két gyűjteményből a 20. század folyamán viszonylag sok dráma jelent meg nyomtatásban is: jelen kötetünk 4., 6., 7., 8. sz. drámáját már 1913-ban kiadták (*Alszegehy–Szlávik* 1913), a 10. sz. dráma pedig modern helyesírással jelent meg egy összefoglaló jellegű, a nagyközönségnek készült antológiában (*Nap, hold és csillagok...*, 12. sz.).

A kéziratos gyűjtemények leírását *Muckenhaupt* Erzsébet (1999) alapján közöljük. Mindkét kötet mérete 338×217 mm, papírtáblás félbőr kötéssel. A drámaszövegeket több kéz másolta.

Közlésünkben megőriztük a kötetek eredeti rendjét, annál is inkább, mert azt látható tudatossággal állították össze a szerzők és a másolók.

1. A továbbiakban röviden *Actiones Comicae* címen hivatkozunk az alábbi kötetre:

Actiones Comicae In Vitia invectivae ac ex adverso Ad Heroicos Virtutum actus, exstimulantes, Opera, ac studio Patrum pro tunc Eloquentiae, ac Poëseos Professorum, Per Nobilem, ac Ingenuam Gymnasij Csik-Somlyoviensis sub cura Fratrum Minorum Strictioris Observantiae, Provinciae Transylvanicae Sancti Regis Stephani, Humanioribus Facultatibus vacantem Studiosam Iuventutem, ab anno 1776, coram frequentissimo Auditorio productae ac jussu Admodum Reverendissimi Patris Martini Péterffi, Praelibati Ordinis ac Provinciae Praedicatoris, Sacrosanctae Theologiae Lectoris ac Ministri Provincialis, perennaturae memoriae gratia huc inscriptae. Jelzete: A VI 8/5276. Lelőhelye a csíksomlyói ferences rendház könyvtára.

Hét, 1773–1780 között előadott drámát tartalmaz, valószínűleg két kéz írásával (Muckenhaupt 1999, 117–119.).

2. A továbbiakban röviden *Actiones Tragicae* címen hivatkozunk az alábbi kötetre:

Actiones Tragicae Sanctissimam Domini et Redemptoris Nostri Passionem ac Mortem, Aliaque Sacrae et Evangelicae Historiae mysteria, Lamentabiles Casus in Ea signatos, Divinaeque Justitiae ac Misericordiae Exempla pia Christi Fidelium meditationi et compunctioni scenice proponentes. Industria Patrum Supremae, ac Mediae Grammatices Classis Professorum, Ter Nobilem ac Ingentiam Gymnasii Csik-Somlyóviensis sub cura Fratrum Minorum Strictioris Observantiae Provinciae Transylvanicae Sancti Regis Stephani, Literarum ac Humanitatis Studio vacantem Studiosam Juventutem Ab Anno 1776. Coram devoto Auditorio productae, ac jussu Admodum Reverendissimi Patris Martini Péterffy, Praelibati Ordinis et Provinciae Praedicatoris, Sacrosanctae Theologiae Lectoris, ac Ministri Provincialis, pro perenni memoria huc inscriptae. Jelzete: A VI 6/5274. Lelőhelye a csíksomlyói ferences rendház könyvtára.

Hat, 1775–1780 között előadott drámát tartalmaz, valószínűleg három kéz írásával (Muckenhaupt 1999, 112–113.).

Az *Actiones Comicae* és az *Actiones Tragicae* darabjait tehát 1773–1780 között adták elő, a kötetek egységesek, a drámáknak a cselekményre utaló hosszú címeírásuk van, a szövegek az előadás szabályos időrendjében követik egymást.

Az *Actiones* kötetek másolása

Az előadott színjátékok bemásolása a *Liber exhibens actiones parascevas* című kötetbe nyilvánvalóan az elvégzett munka dokumentálását célozta, a másolást 1774 áprilisa és júliusa között zárták le (l. a kötet címlapján, illetve a 612. lapján található bejegyzést; Muckenhaupt 1999, 113. és 116.), s a legkésőbbi drámaszövege is 1774-ből való. Hasonló céllal készülhetett az *Actiones Comicae* és az *Actiones Tragicae* kötet is, amely 1773–1780 között előadott drámákat tartalmaz. A két kötet egységes jellege, az a tény, hogy a szövegek az előadások szabályos időrendjében követik egymást, egyértelművé teszi, hogy tudatosan másolták ilyen rendszerességgel. E hagyományt nyilván a *Liber exhibens actiones parascevas* teremtette meg: ennek lehet további dokumentuma a két *Actiones* kötet.

Amint azt a *Liber exhibens actiones parascevas* bevezetőjéből és a két *Actiones* kötet *Admonitio*jából is tudjuk, a drámák kötetbe másolását Péterffy Márton tartományfőnök szorgalmazta; az ő rendelkezése lehetett 1774-ben a *Liber exhibens actiones parascevas* passiójátékainak másolása (l. *Ferences iskoladrámák* I., 18.), majd 1776-ban ugyancsak ő adott utasítást a két további, a színjátéktípust tekintve ugyancsak egységes kötet – az *Actiones Comicae* és az *Actiones Tragicae* – másolására (l. az *Actiones Comicae* számozatlan első levelét: Muckenhaupt 1999, 118.; l. az *Actiones Tragicae* 1–2. lapját: Muckenhaupt 1999, 112.). A tartományfőnök Péterffy Istvánként született Csíkszentgyörgyön, 1720-ban. 1738. szeptember 17-én lépett a ferences rendbe, 1745. április 17-én szentelték pappá. 1746–47-ben tanított Csíksomlyón, ő lehetett a szerzője a Csíksomlyón 1746. április 8-án, nagypénteken

előadott, *Az igaz Messiás hirdetése* című drámának (I. Ferences iskoladrámák II., 7. sz.). 1759–1762 között az erdélyi rendtartomány titkára, közben 1760-tól Gyulafehérvárott, 1765-től Désen házfőnök. 1771. május 26. és 1774. július 31. között ismét definitor (és így a szalvatoriánus rendtartomány vizitátor generálisa). 1774. július 31. és 1777. június 15. között erdélyi tartományfőnök, majd custos 1780. július 2-ig. A tartományfőnöki tisztséget másodszor 1783 és 1785. június 19-e között töltötte be. *Veritates Christianae, quae modum exhibent bene vivendi et moriendi* című műve 1741-ben jelent meg (h. n.). Dés kolostorában hunyt el 1787. március 28-án (György 1930, 97, 101–108, 324.; *Magyar Katolikus Lexikon*).

A kötetek első ismertetői – Alszeghy Zsolt és Szlávik Ferenc – még úgy vélték, hogy minden darabot a szerzője másolt be, sőt azt feltételezték, hogy eredetileg egybe lehetett kötve a két kötet, s a gyűjteménynek valaha további drámaszövegek is részét képezhatték (Alszeghy–Szlávik 1913, 29–30.). A szerzői másolás tényét semmi nem támasztja alá, inkább az a valószínű, hogy a Csíksomlyón található, külön füzetekben lévő szövegvariánsok származhattak a szerzőtől – s talán a szerző kezétől –, s e (szerzői?) példányokról tették át a szöveget a kötet diák másolói. A másolás folyamatára következtethetünk a csíksomlyói ferences rendházban őrzött ún. *fekete doboz* egyik kéziratából, amely az *Actiones Tragicæ* 1776-os drámájának (Kézdi István Gracián: *Szomorújáték Nábot haláláról*, I. kötetünk 9. sz. drámáját) töredékvariánsa, amely a második jelenet második felével kezdődik. (A fekete doboz vegyes, sokszor töredékes füzetrészeket, latin és magyar nyelvű kéziratokat tartalmaz, ezek a sorozatunk 6. kötetében fognak megjelenni.) A fekete dobozbeli töredék lehetett Kézdi drámájának első, eredeti példánya, amely akkor még a teljes drámaszöveget tartalmazta, s arról készült az *Actiones Tragicæ* másolata. A két szöveg összevetése egyértelműen igazolja e keletkezési sorrendet, s azt a feltételezést, hogy fekete doboz töredékes kézírata a korábbi és az eredeti változat; a kötetbeli szöveg ugyanis több olyan olvasati hibát is tartalmaz, amely a töredékből hiányzik, vagy ott helyesen szerepel. A töredék az *Actiones Tragicæ*-belinél sokkal gondosabb kézírású, olvashatóbb az írásképe, olykor szebb és választékosabb kifejezésekkel. A kézirat-töredék eltérései legtöbbször logikusabb változatot adnak, ugyanígy hosszabbak és pontosabb verselésűek ennek a szövegnek a cantus-betétei (vagyis énekei) is. A fekete dobozban lévő szöveg lejegyzője bizonyosan magyar anyanyelvű volt, szemben a teljes drámaszöveg esetleg más anyanyelvű másolójával. (A további kérdésekről kötetünk 9. sz. drámájának jegyzeteiben szólunk.) Ennek alapján feltételezzük, hogy külön füzetekből, papírlapokról másolták egybe a drámaszövegeket, korábban a *Liber exhibens actiones parascevicæ*, majd az *Actiones* köteteibe. Ahogy a *Liber exhibens actiones parascevicæ*, úgy a két *Actiones* esetében is ez az utókor szerencséje, hiszen a füzetekből, papírlapokból alig néhány maradt fenn, míg a kötetek megőrizték a páratlan korpuszt.

Jelen állapotában mindkét kötetnek egykorú, gondosan kialakított belső címlapja van, ami ellentmond annak, hogy valaha egybe lettek volna kötve.

A passiók kötettel elsősorban az iskola pedagógiai és előadói tevékenységét akarták (főleg az iskolát érintő inspekció számára) dokumentálni, a két *Actiones* kötettel viszont a korábbinál sokkal határozottabb volt a szövegek megőrzésének szándéka – nemcsak az ellenőrzés, hanem az utókor számára dolgoztak. A *Liber exhibens actiones parascevicæ* drámáit szerző, kompiláló, rendező tanárok nevét

az adott évben az adott osztályt tanító tanári névsorból (ha egyáltalán fennmaradt) próbáltuk feltételelesen azonosítani, ezzel szemben az *Actiones* kötetek valamennyi szerzőjét, rendezőjét ismerjük, mert a dráma címleírása megadja azt. A címben gondosan feltüntetetik az előadó osztályt és tanárát – vagyis a szerzőt, rendezőt, kompilátort – és az előadás pontos idejét (utóbbi alól egyetlen kivétel Tima Ferenc Boldizsár csak évszámmal – 1780 – jelzett drámája). Ezt egyértelműen a szerzőség vállalásaként értelmezzük, s a 18. század utolsó harmadában e gesztusban már ott van a név megőrzésének igénye is.

Az *Actiones* kötetek szerzői

A két kötet 13 drámáját hat szerző írta:

Borbély József Absolon (1746–1817)

Ferentzi József Vitus (1745–1797)

Fülöp János Fábián (1745–1812)

Kézdi István Gracián (1746–1816)

Szentes Antal Regináld (1747–1806)

Tima Ferenc Boldizsár (1749–1814)

4-4 drámát jegyez Ferentzi József Vitus és Kézdi István Gracián. Ferentzi valamennyi szövege a *Comicae* kötetben található (I. kötetünk 1–4. sz. drámáit), Kézdi viszont a *Liber exhibens actiones parascevicas* utolsó színjátékának is szerzője volt (I. *Ferences iskoladrámák* IV., 11A), s ő az egyetlen, aki mindkét *Actiones* kötetbe írt drámát (I. kötetünk 5., 8–9. sz. drámáit). Az *Actiones Comicae* két utolsó, s a gyűjteménytől jelentősen eltérő drámáját Szentes Antal Regináld írta (I. kötetünk 6–7. sz. drámáit). Fülöp János Fábián két színmű szerzője az *Actiones Tragicae* kötetben (I. kötetünk 11–12. sz. drámáit). 1-1 művet jegyez Borbély József Absolon és Tima Ferenc Boldizsár, mindkettejük drámaszövege az *Actiones Tragicae* című kötetben olvasható (I. kötetünk 10., 13. sz. drámáit).

A szerzők életrajza, kora, származása meglehetősen hasonló. 1745 és 1749 között születtek a hajdani Csík vármegye (a mai Hargita megye) területén, ketten Gyergyószentmiklóson (ez egyben a legtávolabbi pont, mintegy 60 km Csíksomlyótól), a többiek az iskolához közelebb eső falvakban. Életkoruknak megfelelően 1765–1769 között öltöztek be, 1770–1779 között szentelték őket pappá. Ezután néhány évig valamennyien Csíksomlyón tanítottak, ekkor írták drámáikat is, majd elkerültek Csíksomlyóról, más rendházak vezetői lettek, közben néhányan lelkeszkedtek, házi káplánként is működtek. Életrajzuk jellemzően szűkszavú, alig ismertek az adatok, kettőről (Fülöp János Fábián, Tima Ferenc Boldizsár) a *Magyar Katolikus Lexikon* sem tud. E hiány azért feltűnő, mert kivételes felkészültségű és tehetségű szerzőkről van szó, akiknek tudható életútja általában is visszaigazolja e nézetünket, hiszen szép pályát futottak be. Ahhoz képest, hogy a két *Actiones* kötet tanúsága szerint fontosnak, s talán irodalmi-művészi tevékenységnek tekintették a drámaírást és a színpadra állítást, az utókor elég mostohán bánt velük, nevükre is alig emlékszik. Jelen kötetünk talán törleszt valamit velük szembeni adósságunkból.

Az előadások szereplői

A csíksomlyói kéziratokból általában hiányzik mind a szerepfelsorolás, mind a szereplők listája, s így van ez a *Liber exhibens actiones parascevicas* és az *Actiones Comicae* kötet valamennyi darabjában is; egyedül a Szent Ferencről szóló, magyar–latin nyelvű színjáték szereposztása maradt ránk az 1730-as évekből (Kilián–Pintér–Varga 1992, 72–74.), a szöveg sorozatunk 6. kötetében fog megjelenni. Az *Actiones Tragicae* kötetben azonban valamennyi drámaszöveget teljes szerep- és szereplőlista követ, sőt legtöbbször nemcsak a szereplők nevét, hanem iskolai osztályát és származási (szülő-, lakó-) helyét is megadja a kézirat. A hat dráma szereplőlistájában mintegy 80 név található, többszöri ismétléssel, hiszen egy-egy diák több évben is részt vett az előadásokban. A legfiatalabbak, a parvisták és a principisták közül alig néhányan játszottak, a legtöbb szereplő a grammatisták és a syntaxisták osztályaiból került ki, a két legmagasabb osztály diákjai, a poéták és a rétorok valamivel ritkábban szerepeltek. Valamennyien Csíksomlyó tágabb környékéről, Csíkból, Háromszékből és Gyergyóból érkeztek az iskolába.

Az *Actiones* kötetek nyelve

A nem hangzó vagy metaszövegek latin hagyományát a csíksomlyói szövegek jóval erősebben őrizték, mint általában a magyarországi iskolai színjátszás, amely az 1770–1780-as évek kézírataiban már túlnyomórészt magyar nyelven fűzte a drámaszöveghez az instrukciókat (Pintér 2014, 207–210.). A Csíksomlyón korábban megszokott módon a két *Actiones* kötetben is latin nyelvű szerzői utasítások, egyéb megjegyzések és hivatkozások találhatók, de épp e téren figyelemreméltó a különbség a két kötet között. A drámák (hangzó) nyelvét tekintve ugyancsak nagy az eltérés a *Liber exhibens actiones parascevicas* és a két *Actiones* kötet között, hiszen a passiók kötet (egy kivételével) valamennyi szövege magyar nyelvű.

Az *Actiones Comicae* valamennyi drámájának prológusa és epilógusa magyar nyelvű, ami azt jelzi, hogy az üzenetre, a tanulságra mindenképp fel akarták hívni a nézők figyelmét, ezért mondták azt az anyanyelvükön. E gyakorlatot magyarázza az 1773-as dráma (1. sz.) prológusa: „Akik nem értenek diákul, azoknak kedvéért tréfaságok lesznek magyarul, de a diákbolis vehetnek észre, tsak figyelmezzenek tselekedeteinkre, mert mindenkor először meg magyarázzuk könyebbségekre”. Ennek megfelelően minden scena elején magyar nyelvű rövid, ugyancsak *prologus* című rész olvasható, amely előre összefoglalja a jelenet történéseit. A fenti idézet alapján úgy véljük, ezek a magyar tartalmi összefoglalók akár el is hangozhattak az előadás során. E legelső darabban (1. sz.) csak a prológus és az epilógust adó záró kórus magyar, a drámaszöveg és a nem hangzó részek egyaránt latin nyelvűek.

Az 1774-es darab (2. sz.) első, második és negyedik felvonásában már csak egy-egy latin jelenet van, a harmadik felvonásban pedig egy sem. Az utasítások továbbra is latin nyelvűek.

Az 1775-ös darab (3. sz.) négy felvonásának mindegyikében egy-egy latin nyelvű jelenet található.

Az 1776-os darab (4. sz.) végig magyar nyelvű, de valamennyi jelenet élére került egy, a szín történéseit összefoglaló latin nyelvű cím – nyelvi szempontból tehát épp a fordítottja az első, az 1773-as drámának (1. sz.), ahol a latin szöveg élén állt jelenetenként a magyar összefoglaló.

Az 1777-es darab (5. sz.) végig magyar nyelvű, a jelenetek címszerű összefoglalói teljesen, sőt a színi utasítások egy része is magyar.

A kötet két utolsó drámája (6–7. sz.) eltér a korábbiaktól (erről l. a két drámát követő jegyzeteket). A 6. számú, magyar nyelvű darabban az instrukciók is magyarok, míg a 7. számú teljesen magyar nyelvű drámaszöveget latin instrukciók kísérik.

Az első öt drámát tekintve tehát évről évre csökkent a latin használata, helyét nem is fokozatosan, hanem nagy sebességgel a magyar nyelv vette át. A kötet addigi műfajfogalmát megbontó két utolsó történelmi drámáról ezt nem állíthatjuk bizonyosan: a 6. sz., teljesen magyar darab megfelel a fent jellemzett tendenciának, a legutolsó, a latin instrukciókkal, azonban nem. (Ez az utolsó dráma Masen-fordítás, lehet, hogy annyi a magyarázat, hogy a fordító alkalmazkodott az eredeti instrukciókhoz.)

Az *Actiones Tragicæ* drámáiban még erősebben jelentkezik a nyelvi váltás tendenciája. Itt nincs latin nyelvű, vagy kevert (magyar–latin) nyelvű darab, a latin nyelvű utasítások, megjegyzések még gyakrabban keverednek a magyarral, sőt az 1778-as drámában (11. sz.) a szerkezeti részek megnevezését – *végezés, kimenet* – is magyarul adta meg a lejegyző. A kötet valamennyi (8–13. sz.) drámájának a színpadon *elhangzó* szövege teljesen magyar nyelvű.

A két kötet eltérő nyelvi összetétele összefügghet az előadás napjával, amely meghatározta a körülményeket, a nézők létszámát és összetételét.

Az *Actiones* drámáinak előadási napjai

Az *Actiones* kötetek az előadási időpontot, s így a drámatematikát is tekintve, részben folytatják az ismert csíksomlyói hagyományt, részben azonban új kérdéseket vetnek fel, s talán egy másik hagyomány létezését valószínűsíthetik.

Alábbi táblázatunkban a drámák előadási napját gyűjtöttük össze:

	<i>Actiones Comicae</i>	<i>Actiones Tragicæ</i>
1. Ferentzi József Vitus <i>Sennacherib bukása</i>	1773. május 4. kedd	
2. Ferentzi József Vitus <i>Szent Vitus</i>	1774. május 21. pünkösd szombatja	
8. Kézdi István Gracián <i>Játék az Isten irgalmas és igazságos voltáról</i>		1775. április 14. nagypéntek

3. Ferentzi József Vitus <i>Átkozott gazdagság</i>	1775. június 3. pünkösd szombatja	
9. Kézdi István Gracián <i>Szomorújáték Nábót haláláról</i>		1776. április 23. Szt. Adalbert napja, kedd
4. Ferentzi József Vitus <i>A szent kereszt felmagasztalása</i>	1776. május 25. pünkösd szombatja	
10. Borbély József Absolon <i>Színjáték a hívők számára</i>		1777. március 28. nagy�éntek
5. Kézdi István Gracián <i>Joachim megszabadulása</i>	1777. május 18. pünkösd szombatja	
11. Fülöp János Fábián <i>Eleodora, szülőknek gyilkosa</i>		1778. április 17. nagy�éntek
12. Fülöp János Fábián <i>Numerianus császár és Szent Babylas története</i>		1779. április 2. nagy�éntek
13. Tima Ferenc Boldizsár <i>Jeroboám</i>		1780 [március 24. nagy�éntek?]
6. Szentés Antal Regináld <i>Zápolya János és Bebek Imre</i>	1780. május 13. pünkösd szombatja	
7. Szentés Antal Regináld <i>András Kovács királysága</i>	1780. június 13. Szt. Antal napja, kedd	

Nagypéntek

A *Liber exhibens actiones parascevicas* kötet csaknem valamennyi darabját – a kötetcímmel összhangban – nagypénteken adták elő, a 48 dráma közül 45-öt, 1721. április 11-én az elsőt, 1774. április 1-én az utolsót. Ma alapvetően e nagypénteki játékok jelentik az ismert csíksomlyói hagyomány fő vonalát. A három nem nagypénteki darab talán véletlenül, a másolók figyelmetlensége következtében került a kötetbe: az egyetlen, ismert előadási dátumú, de nem nagypénteki darabot 1729. fekete vasárnapján játszották (*Ferences iskoladrámák* I., 7. sz.); az 1732-es latin darab előadásának csak az évét ismerjük (*Pintér* 1993 jegyzékében a 15. sz.; a *Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század* sorozatban nem közöltük); és egyáltalán nem tudunk pontos évet csatolni az 1750-es évtizedben előadott úrnapi játékhoz (*Ferences iskoladrámák* II., 11. sz.). A kötet 1736-os darabjának kéziratán szereplő április 30-a szinte bizonyosan elírás az az év március 30-i nagypéntek helyett (vö. *Ferences iskoladrámák* I., 11. sz., 801., ahol 1736. március 30-ára, nagypéntekre tettük az előadást).

A nagypénteki előadás hagyományát az 1774-ben lezárt *Liber exhibens actiones parascevicas* kötet után 1775-től az *Actiones Tragicæ* folytatta. A kötet hat drámájából négyet (8, 10, 11, 12. sz.) bizonyosan nagypénteken játszottak, s e nap indokolja is a tragikus műfajt. Valószínűleg eggyel több nagypénteki előadással kell számolnunk, köteteink záró évében, 1780-ban ugyanis két komédiát is játszottak (május 13-án és Szent Antal napján, június 13-án, mindkettő az *Actiones Comicæ* kötetben található, lásd kötetünk 6–7. sz. drámáját), de az az évi nagypénteki előadás hiányzik. Ezért azt feltételezzük, hogy az *Actiones Tragicæ* drámái közül Tima Ferenc Boldizsár *Jeroboámja* lehetett az 1780. nagypénteki előadás (13. sz.).

Az idő előrehaladtával a moralitások részeként játszott szenvedéstörténet-párhuzamok fokozatosan rövidültek, halványodtak, majd elmaradtak más csíksomlyói drámákban is, ezt láthatjuk fokozatosan a passiók kötetben. A kései évekre az *Actiones Tragicæ*-ban is láthatóan elhalt a szenvedéstörténet bemutatásának hagyománya (vö. *Demeter* 2003). A nézők felhívása a bűnbánatra azonban továbbra is központi cél maradt, ezt a legtöbb dráma prológosában és epilógusában a nézők személyes bűneire történő utalással nyomatékosították is, de ekkor már nem a szenvedéstörténettel, hanem más tárgyakkal, izgalmas drámai cselekménnyel.

Az egyik moralitástörténetből (I. kötetünk 10. sz. drámáját) hiányzik a prológos és az epilógus; elképzelhető, hogy a 14 scenából álló darabot nagypénteken jelenetként, a kálvária stációi előtt adták elő. (Hasonló drámából több is van a *Liber exhibens actiones parascevicas* kötetben; pl. *Ferences iskoladrámák* I., 1., 3., 13. sz.)

A nagypénteki előadás láthatóan továbbra is népes közönséget vonzott, ez magyarázza az *Actiones Tragicæ* drámáinak magyar nyelvét is, az előadásokat azonban ekkor már inkább az előadóteremben tarthatták, ahogy arra a kötet cím (*coram devoto Auditorio productæ*) is utalt.

Pünkösdszombatja

A csíksomlyói könyvtárban tehát három kéziratos kötet maradt fenn: a *Liber exhibens actiones parascevicas* és a két *Actiones*. A kötetekbe nem került, különálló füzetekbe, papírlapokra rögzített szövegek legtöbbször elkallódtak vagy csak töredékesen maradtak meg. *Pintér Márta Zsuzsanna* (1993) monográfiájában

összegyűjtötte a külön füzetekben, lapokon fennmaradt drámák adatait is, azok azonban igen hiányosak: ezek közül csupán háromnak ismerjük az előadási évét: 1750-ből egy latin nyelvű, 1753-ból és 1761-ből pedig egy-egy magyar–latin nyelvű drámáét (Pintér 1993, 114–127; ott a 32., 36., 45. sz.). A köteten kívüliek között mindössze három olyan dráma van, amelynek a pontos előadási napja is ismert, mind a hármat pünkösdi szombatján játszották, s mindhárom vegyes, magyar–latin nyelvű (Pintér 1993, 114–127; ott a 24., 29., 49. sz.). Voltak tehát olyan évek, amikor a nagypénteki előadást egy másik, a pünkösdtől előző szombaton előadott színdarab is követte, s e feltételezést erősíti az *Actiones Comicae* kötet is.

Az *Actiones Tragicae* szinte valamennyi darabját nagypénteken játszották, az *Actiones Comicae* előadásai viszont a komédia műfajának szerencsés végkifejletéből következően nem nagypéntekhez, hanem más napokhoz kötődnek: a kötet hét drámája közül ötöt (kötetünk 2–6. sz. drámáját) a pünkösdi előtti szombaton játszották, Szilávik János szerint „valószínűleg a szabadban, a gimnázium közelében levő Kis-Somlyó hegy oldalán, az u. n. Jézus hágóján.” (Szilávik 1907, 6.)

Csiksomlyón a pünkösdi ünnepkörnek kitüntetett helye volt és van. Ez a hagyomány valószínűleg az 1444-ben IV. Jenő pápától kapott búcsúengedéllyel vette kezdetét. Ekkor már folyt az első (gótikus) templom építése, a templomot 1448-ban szentelték fel. A főoltár ma is látható, késő gótikus Mária-szobra az 1510-es években készült, vagyis akkor már bizonyos a csiksomlyói Mária-tisztelet, melynek közép-pontjába egyre inkább a katolikus hit megtartása került (*Csiksomlyói kegyeszobor*). A hitet a korban a külső (a török, a tatár betörés) és belső ellenség (a „pogányság”: a huszitizmus, majd a protestantizmus) egyaránt veszélyeztette (Medgyesy 2009, 38–43.). A Mária-kultuszt erősítette a szájhagyományban erősen élő „hargitai csata” diadala, amelyet 1567 pünkösdi szombatján arattak (volna) a csíkiek a kiváltságukat kurtítani akaró János Zsigmond unitárius fejedelem csapatai fölött. E diadalt a hagyomány a Mária-szobornak tulajdonítja, innen a szobor *csodatévő* mellékneve, ezért tartják a csiksomlyóiak pünkösdi szombatját kifejezetten Mária-ünnepnek. Újabb adatok szerint azonban a csíkiek győztes csatájáról szóló leírások csak a 18. század végétől jelentek meg, s az 1770-es években alakult ki „a búcsú eredettörténete” (Mohay 2006, 253.), amelyben jól felismerhetőek a helyi narratív hagyományok (Magyar 2016, 212.), a jellegzetes folklór vándortörténetek elemei, a Mária-szobor csodatételeiben pedig a nemzetközi legendatoposzok is (Magyar 2016, 216.). (A mítosz keletkezéséről l. még: *Tánczos* 2009.) Nem esett meg tehát az 1567-es pünkösdi csata, azt a történettudomány a folklór részeként tárgyalja (Mohay 2000; Mohay 2006; Magyar 2016).

A pünkösdi hagyomány tovább erősödött a 17. században. A csiksomlyói ferencesek 1649-ben kértek, majd kaptak búcsúengedélyt X. Ince pápától pünkösdi második napjára – tehát hétfőre (Mohay 2006, 138.). Ezt követően 1690–1780 között már rendszeres lett a csiksomlyói pünkösdhétfői búcsújárás, amelyre – a nehézkes közlekedési lehetőségek miatt – a tömeg már pünkösdvásárnap délutántól gyülekezett (Mohay 2006, 139–140.). Ebben az időben tehát pünkösdi szombatján nyugodtan tarthattak színi előadást, mert a búcsújárók még nem voltak jelen. 1781-től azonban egyre nagyobb tömeg vett részt az immár pünkösdi szombati zarándoklaton, csakhamar szombaton és vasárnap is (Mohay 2006, 144.), s ez így folytatódott végig a 19. században. Ezek az évszámok részben

magyarázatot adnak arra, miért ért véget oly hirtelen 1780-ban, az 1780-as évek elején az addig oly erős csíksomlyói színi előadási hagyomány: a vasárnap-hét-főre korábban, már szombaton gyülekező nagy tömeg jelenléte akadályozta az előadás megtartását. Hozzájárult mindehhez a színházépület leégése, II. József alatt az iskola bizonytalan helyzete, 1784-ben a Mária Társulat megszűnése (vö. *Pintér* 1993, 42.).

Ugyanakkor a néhány fennmaradt pünkösdszombati dráma több kérdést is felvet.

A nem kötetekben megőrzött, pünkösdszombaton előadott drámák mind vegyes, magyar–latin nyelvűek, csakúgy, mint az *Actiones Comicae* kötet kezdő darabjai – ez döntően más, mint a *Liber exhibens actiones parascevicas* magyar nyelvű nagypénteki korpusza. A nyilván véletlenszerűen fennmaradt, köteten kívüli három darabbal (1742, 1747, 1764; *Pintér* 1993, 114–127.; 24., 29., 49. sz.) és az *Actiones Comicae* öt drámájával (I. kötetünk 2–6. sz. drámáját) összesen nyolc, biztosan pünkösdszombati előadásról tudunk, ráadásul a szövegeket ismerjük. A csak évszámmal jelzett, köteten kívüli három darabról (1750: latin, 1753 és 1761: magyar–latin; vö. *Pintér* 1993, 32., 36., 45. sz.) a használt nyelv alapján elképzelhető, hogy ugyancsak pünkösdszombati játszották. Ennek alapján azt feltételezzük, hogy Csíksomlyón nem csupán a nagypénteki előadások hagyománya élt folyamatosan, 1780-ig, hanem a pünkösdszombati is – ám az utóbbi korpusz kötetbe másolására már vagy nem jutott idő, vagy létrejött, de elveszett egy pünkösdi kéziratot – így a legtöbb szöveg elkallódott. Talán az is erősíti a pünkösdi kötet készítésének szándékát, hogy csak a három különálló füzetben található pünkösdi dráma adja meg az előadás pontos adatait (erről l. *Demeter* 2022).

A (lényegében) magyar nyelvű *Liber exhibens actiones parascevicas* és a sokszor vegyes nyelvű pünkösdi darabok különbsége alapján nyilvánvaló, hogy a két előadási alkalom közönsége eltérő lehetett, vagyis két különböző csíksomlyói stratégiát jelentett. A nagypénteki passiójátékok fő célja az evangelizáció, a csíki, Csík-környéki katolikusok hitének erősítése volt, s ezt a környékbeli iskolázatlan, sokszor akár analfabéta hívők számára az anyanyelvű előadással, sok magyarázattal, intéssel, ismétléssel, az ismert (nép)énekek gyakran közös éneklésével érheték el. A nagypénteki színi előadás megelőzte a kálváriajarást vagy épp a kálvária stációi előtt zajlott. Ezzel szemben a pünkösdszombati, elokvens előadások műveltebb, előkelőbb közönséget, egyházi előjárókat, patrónusokat, tanárokat stb. célozhattak meg, számukra nem volt akadály sem a latin nyelv, sem a bonyolultabb témafeldolgozás.

A különálló füzetekbeli 1742-es, 1747-es, 1764-es drámák és az *Actiones Comicae* 1774-es, 1775-ös drámái mind vegyes (magyar–latin) nyelvűek. Az *Actiones Comicae* első darabja latin nyelvű, s talán elképzelhető, hogy az 1750-es latin szöveget (*Pintér* 1993, 32. sz.) is pünkösdszombati játszották. Feltételezésünk szerint az utolsó évekig élt a pünkösdi latin és/vagy magyar–latin előadások szokása. Az *Actiones Comicae* tanúsága szerint 1775-től lett teljesen magyar a pünkösdi színpad.

A közönség méretének nincs felső határa a devóciós, passiós, vallásos dráma előadásakor. A tágas, szabad téren akár több száz néző is követhette az előadást. A latin vagy a vegyes – magyar–latin – nyelvű előadások színhelyeként viszont

nehezen képzelhető el a domboldal vagy egyéb tágas, szabad tér, az 1780 előtti, püNKöSDi válogatott közöNSég elért a kisméretű színházteremben is. A püNKöSDi szombati igényes előadás hagyománya mindaddig tarthatott, amíg a búcsújárók nem püNKöSD szombatján, hanem csak vasárnap jelentek meg.

Kedd

Az *Actiones* kötetek három darabját keddi napon adták elő, s az alábbi példák alapján is bizonyosak vagyunk abban, hogy a kedd kitüntetett színházi nap lehetett Csíksomlyón. Kedden délután ugyanis nem volt tanítás, így ez kiváló alkalom volt színjátékok bemutatására. A szombathelyi ferences iskolából is van adatunk kedd délutáni előadásra (l. *Pintér* 1993, 131.).

Ha elfogadjuk, hogy Tima Ferenc Boldizsár 1780-as drámáját (13. sz.) nagypénteken játszották, akkor az előadási napot tekintve az *Actiones Tragicae* egyetlen kivétele, tehát nem nagypénteki darabja az 1776. április 23-án, Szent Adalbert napján játszott dráma (Kézdi István Gracián: *Szomorújáték Nábot haláláról*; 9. sz.). Szent Adalbert (vagy Prágai Adalbert, Svatý Vojtěch) bencés szerzetes (956 k.–997), Prága püspöke, keresztény mártír, 997. április 23-án szenvedett vértanúhalált. Ünnepe a katolikus liturgiában április 23. Magyarországi kultusza a barokk korban született újjá, de „a kalendáriumi szomszédságában lévő Szent György napja [április 24.] mellett nem tudott kibontakozni.” (*Bálint* 1998, II., 305–307.) Csíksomlyón azonban láthatóan élt a kultusza, mert a csíksomlyói és a szabadkai ferences iskola diákjainak is védőszentje volt (*Pintér* 1993, 43.).

Az 1773. május 4-i keddi előadás (1. sz.) Szent Ágoston édesanyjának, Mónikának az ünnepnapjára esett, de valószínűleg nem ez indokolta a napváltást, hanem a kedd mint elsősorban Mária napja. A magyar vallásos hagyomány *kedd asszonyaként* Mária édesanyját, Szent Annát azonosította (*Bálint* 1998, II., 458.; *Magyar Katolikus Lexikon* VI., 425.), s Szent Annán keresztül jutunk ismét a Mária-kultuszhoz.

Az *Actiones Comicae* korábbi forrásaival és tematikájával végképp szakító Szentes Antal Regináld darabját, az *András kovács királyságát* (7. sz.) 1780. június 13-án, ugyancsak kedden játszották, itt azonban június 13-át valószínűleg a ferences Páduai Szent Antal napjaként kell kiemelnünk. Bálint Sándor szerint „a franciskánus ihletésű jámborság a hét második napját egészen neki [Szent Antalnak] szenteli”, Csíksomlyónak pedig különösen nagy szerepe volt a barokk kegyességi Szent Antal-kultuszban: „Az ú.n. kilenc keddi ájtatosságnak – tudomásunk szerint – legrégibb bizonyossága Csíksomlyóról való, ahol a diákság kezdeményezte. Szokásba jött (1741), hogy Antal névünnepeét megelőző kilenc kedden *labarum* alatt vonultak fel a hegyoldalban épült kápolnába.” (*Sávai* 1997, 122.; *Bálint* 1998, II., 458.) A labarum, amely napjainkban a csíksomlyói püNKöSDi búcsú egyik fő szimbóluma, 18. századi eredetű, „díszes kelmével bevont, méhkas alakú jelvény”, de mint látjuk, Szent Antal napján is használták. (L. *Magyar Katolikus Lexikon* VII., 590.). Az *András kovács királysága* (*Rusticus imperans*) tárgyát nehezen tudnánk akár Szent Anna, akár Szent Antal alakjához kapcsolni; ez az előadás is jól jelzi a vallásos, kegyes hagyomány átalakulását.

Műfajok, színjátéktípusok

A két *Actiones* kötet a címe alapján műfajszempontú gyűjtemény, komédiákat, illetve tragédiákat tartalmaz. A besorolás tematikus szempontú, alapja a cselekmény végkifejlete, a központi alak sorsának jóra (komédia) vagy rosszra (tragédia) fordulása. Ez a szemlélet és a műfajfogalom a késő középkori poétikaoktatás öröksége ugyan, de a két kötet drámáinak műfaját egyértelműen az előadási alkalom határozta meg, a két kötet szerkezete is az előadási nap alapján alakult ki: nagypénteken tragédiát, a boldog pünködsi ünnepen komédiát adtak elő.

Komédia. Az *Actiones Comicae* saját műfajmegjelölései kezdetben a *tragico-comoedia* kifejezést használják (1., 2. sz.), ahol a 2. sz. dráma előadása volt pünkösd szombatján. Az előadási alkalom, a pünkösd felszabadító ünnepe szerencsés végű cselekményt kívánt, a további pünködsi előadások az ünnepre, az alkalomra utalnak, s egyszerűen *pünködsi játékként* (*per vigilio Pentecostes*: 4. sz.; *actio Pentecostalis*: 5. sz.; *pünködsi búcsú alkalmatosságával*: 6. sz.) határozzák meg a darabot. Az ugyancsak pünködsi 3. sz. dráma saját műfajmegjelölése, az *actio allegorica* valószínűleg az exemplumszerű moralításra utal.

A kötet utolsó darabja (7. sz.) nem jelez műfajt, már a modern (reneszánsz és klasszicista) komédiaműfajt testesíti meg, amennyiben hétköznapi, alacsony társadalmi státuszú komikus figurák helyzetét mutatja be, a félreértésekből és egymás elleni vádaskodásokból kialakult komikus, burleszk jellegű szituációkra épül, ez a műfaj alapja.

Tragédia. Az *Actiones Tragicae* kötet címét minden bizonnyal a főleg nagypénteki előadási alkalom határozta meg, drámái a végkifejlet alapján tekintendők *tragédiának*.

Az *Actiones Tragicae* kötet csaknem minden drámája a címben megadja a dráma műfaját. A nagypénteki előadások az *actio parascevice* (8., 11. sz.) vagy az *actio populo* (10., 12. sz.) műfajmegjelölést használják, csakúgy, mint a legtöbb darab a *Liber exhibens actiones parascevicas* passióskötetben. A Szt. Adalbert napján előadott Nábót dráma (9. sz.), a tragikus történetnek megfelelően *actio tragica*. Az utolsó darab, a feltehetően ugyancsak nagypénteken játszott *Jeroboám*, nem utal a műfajra (13. sz.).

A kötet valamennyi történetének középpontjában a bűn és az arra következő büntetés áll, itt is érvényesül a végkifejleten alapuló szemlélet, de talán még fontosabb az *időtényező*, mert a szereplők *túl későn* ismerik fel a bűnt. Hasonló üzenetet közvetítettek a *Liber exhibens actiones parascevicas* nagypénteki drámái, főleg a szenvedéstörténet teljes vagy részleges bemutatásával, vagy legalább hangsúlyos utalásokkal (Bécsy 1996; Pintér 2004); az *Actiones Tragicae* kötetben nem mutatják be közvetlenül a passiót, helyette izgalmas történetek következnek, amelyek tanulságát többször is összefoglalják a nézők számára.

Források

Az évenkénti legalább egy, de mint látjuk, Csíksomlyón legalább kettő színi előadás kötelező volt, ami nyilván komoly feladatot rótt a tanárookra, ezért a napi tanításon kívül drámaírássra és előadás-rendezésre is kénytelen tanár szerzők sokféle forrást használtak segítségként az újabb és újabb darab elkészítéséhez. A *Liber exhibens actiones parascevicas* drámaírói általában egymás műveiből kölcsönöztek, néha jeleneteket, legtöbbször szövegrészeket, melyeket sokszor más-más szereplő szájába adtak.

Az *Actiones* kötetek szerzői is használtak kölcsönszövegeket, ám e kötetek kései voltát az is jelzi, hogy egészen másféle forrásból, s láthatóan jóval gyakrabban, mint elődeik. A legtöbbször jezsuita, ritkábban minorita szerzőktől emeltek át szövegrészeket. Elképzelhető, hogy több esetben a minorita szerző közvetítő forrás volt, a minorita drámákban ugyanis igen sok jezsuita kölcsönszöveg azonosítható. Közlésünkben a szöveges átvételeket az egyes drámák jegyzeteiben jelezzük. Az *Actiones Comicae* két utolsó drámája (6., 7. sz.; Szentés Antal Regináld a szerző) már egészében egy-egy latin jezsuita dráma fordítása, adaptációja: a *Zápolya János és Bebek Imre* latin eredetijét 1723-ban Kolozsváron adták elő, szerzője Kolosvári Pál (Staud 1984, I., 255–256.), az *András kovács királysága* pedig Jacob Masen *Rusticus imperans* című darabjának a fordítása.

Vers vagy próza?

A csíksomlyói drámakorpusz egyik archaikus vonása a verses forma, amelyről Magyarországon a funkcióját váltó iskolai színjátszás már korábban áttért a prózaformára, mivel egyértelműen a prózát tekintette korszerűnek. E hagyomány jegyében a magyar dráma még a 19. század első harmadában is küzdött a prózaforma terhével (amikor újdonságot jelentett a *Bánk bán* rimtelen jambikus formája, s a Shakespeare-fordításokban is nehezen érvényesült az eredeti verses forma). Csíksomlyón a verset jóval később cserélték prózára, s ez épp az *Actiones* kötetekben érhető tetten, bár már a *Liber exhibens actiones parascevicas* utolsó darabjaiban is megfigyelhető a prózai részek megjelenése, térhódítása. Az 1771-es darab az első passiójáték, amelyben a jelenetek nagyobb része prózában íródott, de Krisztus megszólalásai még őrzik a verses formát (*Ferences iskoladrámák* IV., 8. sz.). Az *Actiones Comicae* valamennyi darabja a komédia műfajának megfelelően prózában készült. Az *Actiones Tragicæ* a tragikus színjátéktípushoz illően verses lehetne, s az első, 1775-ös drámában (8. sz.) még próza és vers váltakozik, de az 1776-ossal kezdve, a további öt darab (9–13. sz.) szigorúan prózaformában készült – látványos tehát a szakítás a csíksomlyói formahagyománnyal (*Demeter* 2005a).

Továbbélő és átalakuló színjátéktípusok

A két *Actiones*-kötet drámái egyrészt őrzik a csíksomlyói kegyes, devóciós hagyományt, de egyszersmind távolodnak is attól. A távolodás főleg két ponton

érhető tetten, s ezzel mindkét esetben a hivatásos színház funkcióját is felvállaló magyarországi katolikus iskolai színjátszáshoz kerültek közel a csíksomlyói drámák: egyrészt a változatos témaválasztás és cselekményvezetés a korábbiaknál hangsúlyosabban szolgálja a közönség nevelve szórakoztatását, miközben megtartja kegyes céljait is; másrészt tematikai és műfaji rokonságot mutat a jezsuita színjátékokkal, s ezt a kapcsolatot bizonyítja a történelmi téma és a konkrét szövegkölcsonzés is. (A jezsuita forrásokról l. Nagy Júlia 2003.) A magyar nyelvű történelmi drámák mellett latin nyelvűek is maradtak fenn egy másik csíksomlyói gyűjteményben (lásd Kilián–Pintér–Varga 1992, 75–76.).

A komédiák között két ószövetségi tárgyú dráma van (1., 5. sz.), ugyanígy a tragédiák között is kettő (9., 13. sz.), ezek a kor fogalmai szerint történelmi tárgyúak. A történelmi tárgy választásában ugyancsak a jezsuiták hatására gondolunk, hiszen őket foglalkoztatták leginkább a történelmi példákban felmutatható problémák. Az *Actiones* kötetek történelmi drámái az uralkodás dilemmáiról, a hatalomgyakorlás buktatóiról, elbizakodott uralkodók, istentelen hitszegők és hamis tanácsadók büntetéséről, az állandó értékek és az udvari csalárdság közötti választásról szólnak, vagyis itt a legszorosabb a kapcsolat a jezsuita iskoladrámákkal. Az európai jezsuita iskolai színpadot már a 17. században foglalkoztatta e tematika, a 18. század közepi Magyarországon pedig mindez a modern közjogi problematikával is érintkezett, s ezáltal a hivatásos színjátszás hasonló témájú drámáit is megelőlegezte. A téma meghonosításában a legnagyobb hatású szerző Pietro Metastasio volt, akinek a drámáit iskolai és hivatásos szerzők egyaránt fordították, s a magyarországi jezsuita iskolai repertoár fontos részét alkották. Az iskolai és a hivatásos színjáték „összeérésére” jó példa Bessenyei György több drámája is (Demeter 2007), főleg az 1772-ben írt *Hunyadi László tragédiája*, melynek forrása egy latin nyelvű jezsuita iskoladráma volt (lásd Szörényi 1989a, 1989b).

A történelmi drámák mellett feltűnő a moralitások nagy száma, ilyen a 8., 10., 11. számú dráma, vagyis a tragikus gyűjtemény fele. A tanító jellegű, moralitásszerű történeteket érhetően kedvelte az iskolai színpad. A magát passiók vagy nagy-pénteki kötetként definiáló *Liber exhibens actiones parascevicas* lapjain is számos moralitást találtunk: ott leginkább az ifjakat csábító evilági örömek és az istenfélő életvezetés ellentétét láthattuk, s a tragikus vagy a komikus műfaji besorolást az ifjak rossz vagy helyes választása döntötte el. Ott a moralitások sajátos módon érintkeztek a szenvedéstörténettel, amelybe a jó vagy rossz döntést hozó ifjak „belekeveredtek”: kezdetben hosszabb passiótörténet pergett le okulásul a színpadon szereplő ifjak és a nézők szeme előtt, később inkább egy-két jelenet – olykor magával a színre lépő, szenvedésére hivatkozó Krisztussal – kapcsolta össze a bűnös embert és megváltóját. Az *Actiones* kötetek moralitásai már jóval változatosabb szereplőkkel, történetekkel dolgoznak, s nem vonják be a cselekménybe a szenvedéstörténetet. E szemléletbeli átalakulás fontos dramaturgiai változásokat is hoz, mert a *Liber exhibens actiones parascevicas* hagyományos moralitásai, a jó-rossz életmódot választó ifjak története és azok tanulsága helyett érdekes, változatos, hétköznapi (családi) történeteket láthatunk, s így a kései csíksomlyói színjátszás jóval közelebb került a korabeli katolikus iskolai előadásokhoz – ez egyszersmind a csíksomlyói hagyomány lassú elhalását is jelzi. Hasonló folyamat ez, mint a Bíró Ferenc által jellemzett, a magyarországi regényolvasást előző, részben ahhoz ve-

zető hazai erénytanok népszerűsége, a laikus érdeklődés felkeltése (vö. Bíró 1994, főleg 199–204.).

A *Liber exhibens actiones parascevicas* szemléletének egyik meghatározó sajátossága volt a prefigurák, a tipológiai szimbolizmus szolgáltatta összefüggés a sokféle bibliai történés és a szenvedéstörténet, a végső beteljesülés között. Az *Actiones* kései drámáiból az előképek is hiányoznak, legfeljebb a korábbi szemlélet nyomait látjuk olykor, így az 8. és a 9. sz. drámában. Az 1775-ös (8. sz.) prológusa a krisztusi történet *némely elrejtett titkainak* bemutatásaként határozza meg a cselekményt; az 1776-os dráma (9. sz.) prológusa kiemeli, hogy Nábot Jézus példája („Ez árnyékja és példája Krisztus szent halálának”). A prefigurát jelentő árnyék szót lényegében a ’példázat’ értelmében használja az 1780-as *Jeroboám* (13. sz.) is: *Izraélnek szerencsétlen királya lészen keserves játékunknak árnyéka*, Jeroboám története tehát a bűnt követő bűnhődésre szolgáltatott példát.

A sajátos csíksomlyói hagyomány visszaszorulását jelzi az *Actiones Comicae* két utolsó drámája, Szentes Antal Regináld tollából: a magyar történeti tárgyat feldolgozó *Zápolya János és Bebek Imre* (6. sz.), továbbá a német jezsuita Masen (1606–1681) latin drámáját magyarító *András kovács királysága* (*Rusticus imperans*; 7. sz.). E két dráma már a kor katolikus iskolai színjátszásának fővonulatába illik, abba a folyamatba, amely a 18. századközéppel vette kezdetét, és az iskolai színjátszás funkcióváltását eredményezte, de amely folyamat korábban érintetlenül hagyta Csíksomlyót. Bizonyosak vagyunk abban, hogy nem azért maradt ki Csíksomlyó az átalakulásból, mert a peremvidékre nem jutottak el az új irányzatok, hanem mert a saját élő, erős hagyománya nem engedte. A csíksomlyói könyvtárban maradtak fenn jezsuita drámaszövegek is, pl. Jób Gábor *Fides in regem* című latin drámája Andreas Friz *Cyrusa* (Kilián–Pintér–Varga 1992, 75–77.). Mint azt kötetünk jegyzeteiben leírtuk, az 1770-es években a csíksomlyói tanárok már rendszeresen kölcsönöztek témát, szöveget elsősorban a funkcióváltásban élen járó jezsuita, másodsorban a minorita iskolai színjátékokból – vagyis pontosan ismerték az újabb tematikát, szemléletet, amelyet mégis alig használtak a saját repertoárjukban. Feltűnő ugyanis, hogy az átvett részleteket a saját hagyományukhoz alakították.

Sokat változott a drámák szerkezete, strukturáltsága is; a passiók kötet legtöbb darabja csupán scenákra osztott, az *Actiones* kötetekben viszont a legtöbb drámában felvonások, azokon belül jelenetek is vannak. Az *Actiones Comicae* kötetben csupán egy (1. sz.), az *Actiones Tragicae*-ban – talán a passióhagyományt követve – három olyan dráma van (8., 9., 10. sz.), amely csak jelenetekre oszlik. A többi kilenc két szinten strukturált: három darab háromfelvonásos (4., 5., 6. sz.), öt pedig négyfelvonásos (2., 3., 7., 11., 13. sz.). A 12. sz. dráma ötfelvonásos, hasonlóan a csíksomlyói korpuszban nem ismerünk.

A csíksomlyói iskolai színjátszás vége

A fennmaradt utolsó, datált csíksomlyói drámák az *Actiones Comicae*, illetve *Actiones Tragicae* 1780-ból való darabjai (6., 7. és 13. sz.). Az *Actiones Tragicae* záró, 1780-as *Jeroboám* (13. sz.) kéziratának utolsó lapján lévő bejegyzés az 1781-es évről szól, amelynek első felében a megrongálódott színházteremben nem tartottak

előadást: *Annus 1781 vacat ob defectum Theatrum*. A csíksomlyói iskolai színjátszás további története bizonytalan, töredékek, datálatlan vagy alig datálható adatok maradtak csak fenn (lásd *Pintér* 1993, 124–127.). A felújított színházterem felavatására az 1781. június 3-i előadással került sor (*Bándi* 1896, 287.; *Alszegehy-Szlávik* 1913, 13.). „Az újonnan épült gymnasium felszentelése alkalmából” 1782. január 6-án is mutattak be színdarabot (*Bándi* 1896, 292.; *Pintér* 1993, 124.). Nem tudjuk, hogy ekkor milyen művet játszottak, milyen közönségnek; az bizonyos, hogy a korábbi színjátszó hagyomány – a növekvő búcsújáró tömeg, a Mária Társulat 1784-es bezárása és az iskola II. József alatti bizonytalan helyzete, továbbá a színház megváltozott szerepe következtében – nem igen volt folytatható.

A Ferences iskoladrámák közlési elvei

A magyarországi iskolai színjátszás, a 16–18. századi magyar nyelvű drámaszövegek kutatása már évtizedek óta szorosan kapcsolódik a különböző európai (francia, olasz, angol, lengyel, német, osztrák, cseh) kutatók és kutatócsoportok munkájához is. Az 1988 óta háromévente megrendezett egri nemzetközi drámatörténeti konferenciákon elhangzott előadások és az azokat tartalmazó magyar és idegen nyelvű kötetek tanulmányai azt bizonyítják, hogy a csíksomlyói korpusz szoros kapcsolatban van az európai középkori és barokk hagyománnyal. A szenvedéstörténet megjelenítésének módja, a moralitások tematikája, a dogmatikai kérdések színpadra vitele sokat merített a korszak és a megelőző évszázadok misztériumjátékaiból. A hagyomány továbbélése, a csíksomlyói darabok unikális volta miatt nagyon fontos a számunkra, hogy az anyagot megismerhessék a külföldi kutatók. Ezért alakítottuk úgy a sorozatnak a ferences iskoladrámákat közreadó köteteit, hogy a magyar nyelvű szövegek mellett az egyes drámák tartalmát, jegyzeteit angol nyelven is közzétesszük. Emellett külön is felhívjuk a figyelmet a legfrissebb magyar szakirodalomra is (*Demeter* 2008, 2009, 2010, 2015a, 2015b, 2022; *Pintér* 2003/2015, 2004, 2009, 2014; *Bécsy* 1996, 1997; *Theory and Practice*; *Új eredmények.../ New Results...*).

A szövegközlésről

Követtük a *Ferences iskoladrámák* I. kötetében kialakított közlési elveket.

A szövegek közlésekor a Magyar Tudományos Akadémia kritikai kiadásokra vonatkozó szabályai szerint jártunk el. A szabályzat értelmében a szövegeket betűhíven közöljük, azonban ettől – kurziválás nélkül – eltértünk az alábbi esetekben:

- a s hangot jelölő /betűt s betűvel írtuk át,
- a verses szövegeket verssorokra tördeltük, és minden sort nagybetűvel kezdünk,
- a tulajdonneveket nagy kezdőbetűvel hoztuk,
- a jobb megértés, a követhetőség érdekében modern központozást alkalmaztunk,

– a rendezői utasításokat a modern gyakorlatnak megfelelően () között, kurzívval szedtük.

Minden más esetben kurzívval szedtük a javított részeket a szövegben; s ezeket a javításokat a lapalji jegyzetben jelöltük. A szövegkritikai megjegyzésekben közöltük a változtatásokat, egységesítéseket, értelemszerű javításokat.

A *Liber exhibens actiones parascevicas* kéziratgyűjteményhez hasonlóan az *Actiones* kötetekben sincs a drámáknak modern értelemben vett címe. Sorozatunk hagyományai alapján modern címlappal láttuk el a drámákat. A drámáknak magyar címet adtunk, s a címadásban igyekeztünk követni az eredeti latin címsor üzenetét vagy a kiemelt mottót.

Egészen az 1770-es évekig nem találunk szerzői nevet és szereposztást sem a csíksomlyói daraboknál, az *Actiones* kötetek szerzői azonban ismertek. A ferencesek a rendbe lépve új keresztnévet vettek fel, ezért a feltételezett szerzők vezetéknéve után az eredeti nevet hozzuk, harmadikként pedig a szerzetesi név szerepel. Az *Actiones* kötetek drámáinak mintegy fele a kézirat végén megadja a szereposztást, ezt a drámaszöveg elé helyeztük; ha nincs szereplista, akkor szögletes zárójelben rekonstruáltuk a szerepek listáját, melyeket a megjelenés sorrendjében tüntetünk föl. A szerepneveket általában kurzíválás nélkül egységesítettük, s ezt a szövegkritikai jegyzetekben mindig jeleztük; eltérő esetben a lapalji jegyzet tájékoztat a változtatásokról.

A lapalji jegyzetekben igyekeztünk visszaadni az eredeti kézirat jelöléseit, törléseit, egyéb változtatásait és érdekességeit. A dráma szerkezeti egységeinek számozási hibáit, következetlenségeit javítottuk, s a javítást jelöltük. A másolók számos rövidítést alkalmaztak, melyek egy része a korban megszokott és ismert volt, más része azonban egyéni és esetleges; valamennyi rövidítést igyekeztünk feloldani.

A *Ferences iskoladrámák* I–IV. köteteihez képest jóval kevesebb a lapalji jegyzet, az *Actiones* kötetek másolói ugyanis sokkal gondosabbak és pontosabbak voltak. A lapalji jegyzetek leg többjé értelemszerű javítás, emendálás, amellyel az olvasást igyekeztünk könnyíteni.

A sorozat hagyományainak megfelelően minden drámát jegyzetapparátus követ.

A *mű adatai* cím alatt a kézirat bibliográfiai helyét, történeti utóéletét, esetleges kiadását foglaltuk össze. Ezt követi a *darab tartalmi összefoglalója*. Az évenkénti bemutató arra kényszerítette a csíksomlyói tanárokat, hogy az előző évek darabjaiból szövegrészleteket, egyes versszakokat vagy egész jeleneteket emeljenek át saját passiójátékukba. A vendégszövegek sajátos hálója jött így létre, de a teljes rendszerezésre a munka jelen fázisában még nem vállalkozhattunk. Ez a feladat az összes szöveg megjelenése után végezhető csak el, ezek a rövid vázlatok viszont már most segíthetnek az egyes drámaszövegek közötti kölcsönzés, motívummegyezés felismerésében, a nemzetközi párhuzamok felderítésében.

Ezt követően a *szerző*, *rendező*, *másoló* személyéről tudható adatokat gyűjtöttük össze.

A *Forrás* címszó alatt a szövegek bibliai és egyéb forráshelyeit kutattuk fel.

Az *Előadás* jegyzet cím alatt ismertetjük a színpaddal, díszlettel, az előadási alkalommal és az előadás körülményeivel kapcsolatos adatokat, s külön kitérünk a Csíksomlyón oly fontos zenei részekre, énekekre is.

A *szövegkritikai jegyzetekben* a szöveggondozás, sajtó alá rendezés szempontjait, problémáit és az általános textológiai kérdéseket soroljuk fel.

A *tárgyi és nyelvi magyarázatokkal* segítjük a régies szöveg megértését. A bibliai nevek modern átírásában a Herbert Haag szerkesztett *Bibliai lexikont* (Haag 1989) követtük; a bibliai idézetek a modern katolikus kiadásból valók (*Biblia* 1976).

Köszönetnyilvánítás

A 18–19. századi magyar drámaszövegek felkutatásában és közreadásában több évtizeden át együtt kutató csoportunk az egyik legaktívabb tagját, Czibula Katalint és iskolateremtő vezetőjét, Kilián Istvánt gyászolja: Czibula Katalin 2019. október 9-én, Kilián István 2021. szeptember 8-án hunyt el.

Jelen kötetünk első felét, az *Actiones Comicae* drámáit Czibula Katalin rendezte sajtó alá. Az elemzést, a tanulságok összefoglalását is megkezdte (*Czibula–Demeter* 2016), a kiadást azonban nem érthette meg. A *Ferences iskoladrámák* V. kötetének kiadásával az ő emlékének is tartozunk.

Köszönetet kell mondanunk Muckenhaupt Erzsébet muzeológusnak is, aki saját nagy jelentőségű könyve mellett, amelyre folyamatosan támaszkodhatunk, önzetlenül és folyamatosan segíti a helyszíni kutatást, a kéziratok vizsgálatát (*Muckenhaupt* 1999; 2020; *Bernád–Muckenhaupt* 2020).

A *Szent Vitus*-dráma (2. sz.) jegyzeteiben felhasználtuk Medgyesy S. Norbert (2021) friss kutatási eredményeit. A drámaszövegek átírását Nagy Szilvia és Horváth Mónika is ellenőrizte.

A munkát nem tudtuk volna elvégezni az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) folyamatos támogatása nélkül; a kötet sajtó alá rendezését (ahogy az előzőeket is) a NKFI 119865 sz. programja segítette, kiadását a Nemzeti Kulturális Alap, a Magyar Tudományos Akadémia és az Erdély Öröksége Alapítvány támogatta.

INTRODUCTION

Two manuscript collections in Csíksomlyó

The largest piece of the manuscript archive of the Observant Franciscan library of Csíksomlyó is the volume *Liber exhibens actiones parascevicas*, with 48 drama texts. This material was published in the first four volumes of *Ferences iskoladrámák* (Franciscan School Dramas), *Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század* (RMDE: Records of Early Hungarian Dramas 18th Century) series 6/1–4. As the introduction of the first volume (2009) promised, the unity of the manuscript volume *Liber exhibens actiones parascevicas* was kept (see *Ferences iskoladrámák* I, 48–51). Our present volume is the fifth of the series with 13 plays of two smaller manuscript collections (*Actiones Comicae*, *Actiones Tragicae*). The two volumes are of extremely high quality, thus quite a few plays had been published in the 20th century: the plays nr. 4, 6, 7, 8 were published in 1913 (*Alszeghy–Szlávik* 1913), nr. 10 with modern orthography in 2003 (*Nap, hold és csillagok...*, nr. 12).

Erzsébet Muckenhaupt (1999) described the two volumes: the size is 338×217 mm, paperboard half-leather. The texts were copied by several hands.

We keep the original order of the plays.

1. We refer to the volume as *Actiones Comicae*:

Actiones Comicae In Vitia invectivae ac ex adverso Ad Heroicos Virtutum actus, exstimulantes, Opera, ac studio Patrum pro tunc Eloquentiae, ac Poëseos Professorum, Per Nobilem, ac Ingenuam Gymnasij Csik-Somlyoviensis sub cura Fratrum Minorum Strictioris Observantiae, Provinciae Transylvanicae Sancti Regis Stephani, Humanioribus Facultatibus vacantem Studiosam Juventutem, ab anno 1776, coram frequentissimo Auditorio productae ac jussu Admodum Reverendissimi Patris Martini Péterffi, Praelibati Ordinis ac Provinciae Praedicatoris, Sacrosanctae Theologiae Lectoris ac Ministri Provincialis, perennaturae memoriae gratia huc inscriptae. Ref.: A VI 8/5276.

The volume contains seven dramas performed between 1773–1780 (Muckenhaupt 1999, 117–119.).

2. We refer to the volume as *Actiones Tragicae*:

Actiones Tragicae Sanctissimam Domini et Redemptoris Nostri Passionem ac Mortem, Aliaque Sacrae et Evangelicae Historiae mysteria, Lamentabiles Casus in Ea signatos, Divinaeque Iustitiae ac Misericordiae Exempla piae Christi-fidelium meditationi et compunctioni scenice proponentes, Industria Patrum Supremae, ac Mediae Grammaticae Classis professorum, ter Nobilem ac Ingenuam Gymnasij Csik-Somlyoviensis sub cura Fratrum Minorum Strictioris Observantiae Provinciae Transylvanicae Sancti Regis Stephani, Literatum ac Humanitatis Studio vacantem Studiosam Juventutem Ab Anno 1776. Coram devoto Auditorio productae, ac jussu Admodum Reverendissimi Patris Martini Péterffi, Praelibati Ordinis et Provinciae

Praedicatoris, Sacrosanctae Theologiae Lectoris, ac Ministri Provincialis, pro perenni memoria huc inscriptae. Ref.: A VI 6/5274.

The volume contains six dramas performed between 1775–1780 (*Muckenhaupt* 1999, 112–113.).

The plays of *Actiones Comicae* and *Actiones Tragicae* were performed between 1773–1780, the volumes are unified, the plays are introduced with a long title referring to the plot, the texts follow in chronological order.

The copying of the *Actiones* volumes

The purpose of copying the plays into *Liber exhibens actiones parascevicas* was to document the work done in the school. Copying took place in April–July 1774 (see the title page and page 612; *Muckenhaupt* 1999, 113, 116.), and the latest play is from 1774. There was a similar purpose with the copying of *Actiones Comicae* and *Actiones Tragicae* containing dramas from 1773–1780; they were deliberately copied. The tradition was founded by *Liber exhibens actiones parascevicas*. According to the introduction of *Liber exhibens actiones parascevicas* and the *Admonitio* of the two *Actiones* volumes, the provincial superior Márton Péterffi ordered the copying of *Liber exhibens actiones parascevicas* in 1774 (*Ferences iskoladrámák* I, 18), then the two *Actiones* volumes in 1776 (see the first page of *Actiones Comicae*: *Muckenhaupt* 1999, 118; p. 1–2 of *Actiones Tragicae*: *Muckenhaupt* 1999, 112.). Márton Péterffi, the provincial superior was born as István Péterffi in Csíkszentgyörgy in 1720. He joined the Franciscan order on 17 September 1738, he was ordained on 17 April 1745. He was a teacher in Csíksomlyó between 1746–47, he is the author of the play performed in Csíksomlyó on 8 April 1746 (see *Ferences iskoladrámák* II, nr. 7). In 1759–1762, he was secretary of the Province of Transylvania, meanwhile he was prior in Gyulafehérvár from 1760, in Dés from 1765. Between 1771–1774, he was again the definitor. Between 1774–1777, then again between 1783–1785, he was prior to the province of Transylvania (meanwhile, custos till 1780). He was the author of „Veritates Christianae, quae modum exhibent bene vivendi et moriendi” (1741). He died in Dés on 28 March 1787 (*György* 1930, 97, 101–108, 324; *Magyar Katolikus Lexikon*).

The first publishers of the volumes – Zsolt Alszegehy and Ferenc Szlávik – thought the copiers in the then only one volume were the playwrights themselves (*Alszegehy–Szlávik* 1913, 29–30). No document proves this hypothesis. Most probably, students were ordered to copy the texts from the authors’ original copy books; we can prove it with the 1776 fragment in the so-called *black box* (see play nr. 9 in the present volume). (The black box contains several copy books and sheets with Latin and Hungarian texts and fragments which are to be published in the sixth volume of our series.) Kézdi’s original play was the present fragment in the box which once used to be the full version copied in *Actiones Tragicae*. The comparison of the two texts proves our presumption. The fragment is more careful, its style is more elegant and often gives more logical text; the songs inserted are longer and the verses are better. The writer of the fragment was definitely Hungarian, while we are not so sure in the vernacular of the copier. (See more in the notes to play

nr. 9.) We suppose that the two volumes were copied from separate sheets and copy books. We are lucky to have these three volumes – *Liber exhibens actiones parascevicas* and the two *Actiones* – as most of the sheets and copy books have been lost.

Both *Actiones* volumes have carefully written titlepages.

With *Liber exhibens actiones parascevicas*, the school wanted to document its teaching and performing activity (mostly for the inspectors visiting the school); the purpose of the *Actiones* volumes must have been the survival of the texts. We have tried to identify the authors of the plays in *Liber exhibens actiones parascevicas* from the *historiae domus* and other school documents but we definitely know the playwrights of the *Actiones* volumes: the title of the dramas gives the teacher and the performing class with the exact date of the performance (the only exception is the play by Boldizsár Ferenc Tima giving only the year 1780). The teachers may well be considered as conscious authors.

The authors of the *Actiones* volumes

The 13 dramas were written by six authors:

Borbély, József Absolon (1746–1817)

Ferentzi, József Vitus (1745–1797)

Fülöp, János Fábián (1745–1812)

Kézdi, István Gracián (1746–1816)

Szentes, Antal Regináld (1747–1806)

Tima, Ferenc Boldizsár (1749–1814)

Ferentzi and Kézdi wrote 4-4 plays; Ferentzi's plays are in *Actiones Comicae* (see plays nr. 1–4 in our present volume), but Kézdi was the author of the last piece of *Liber exhibens actiones parascevicas* (*Ferences iskoladrámák* IV, nr. 11A), and he is the only one who wrote in both *Actiones* volumes (see plays nr. 5, 8–9). The last two – and quite strange – dramas of *Actiones Comicae* were written by Regináld Antal Szentes (see nr. 6–7). Fábián János Fülöp is the author of two dramas in *Actiones Tragicae* (see nr. 11–12). Absolon József Borbély and Boldizsár Ferenc Tima have 1-1 play in *Actiones Tragicae* (see nr. 10, 13).

The authors' biography is rather similar. They were born between 1745–1749 in the then Csík county (the present Hargita), two in the city of Gyergyószentmiklós (the furthest point: cca 60 km from Csíksomlyó), the others in nearby villages. They joined the order in 1765–1769, were ordained in 1770–1779. For some years, they were teachers in Csíksomlyó where their plays were performed; later they became priors, priests etc. We know very little about their life, two of them (Fülöp, János Fábián and Tima, Ferenc Boldizsár) are not even mentioned in the encyclopaedia (*Magyar Katolikus Lexikon*). On the other hand, all of them are of extreme talent and had a nice carrier. As we see, they considered their own work as literary and artistic, though our age does not even remember their names; we hope to repay some of our debt with the present volume.

The actors

There are no actors listed in *Liber exhibens actiones parascevicas* or in *Actiones Comicae*. In *Actiones Tragicae*, however, all dramas are followed by a full list of roles and actors, sometimes with the students' class and birthplace. One finds 80 names in the lists of the plays, the few young ones are parvists and principists, most players are from the grammar and syntax classes, and only some came from the highest – poesis and rhetor – classes. All are from the surrounding regions of Csíksomlyó (Csík, Háromszék, Gyergyó).

The language of the *Actiones* volumes

In Csíksomlyó, the instructions and meta-texts remained Latin within the Hungarian dramas for much longer than on any other Hungarian school stage which switched to Hungarian at least in the 1770–1780s (Pintér 2014). The two *Actiones* volumes partly kept this custom. *Liber exhibens actiones parascevicas* contained only Hungarian texts (with the exception of the one Latin play).

In *Actiones Comicae*, all the prologues and epilogues are Hungarian as they wanted to emphasize the message of the drama with the use of the vernacular. This is explained in the 1773 (nr. 1) prologue: „For the sake of those who do not understand Latin, we make jokes in Hungarian, but they can follow the Latin, too, which will always be explained”. Thus, every scene starts with a short Hungarian summary (called also *prologue*) of the contents; the summaries might have also read loud. In the first play (nr. 1), only the prologue and the closing choir (the epilogue) are Hungarian, everything else is in Latin.

The play of 1774 (nr. 2) has only one Latin scene in the first, second and third act. The instructions are Latin.

Every act of the play of 1775 (nr. 3) contains one Latin scene.

The 1776 drama (nr. 4) is Hungarian but every scene starts with a Latin summary as opposed to the linguistic structure of the 1773 drama (nr. 1).

The play of 1777 (nr. 5) is Hungarian, with Hungarian summaries of every scene, and part of the instructions are also in Hungarian.

The last two plays of the volume (nr. 6–7) are completely different (see the notes). Nr. 6 is Hungarian together with the instructions, while the full Hungarian drama nr. 7 gives Latin instructions.

The first five plays show a decreasing importance of Latin, the same tendency is seen in play nr. 6, but the last one differs (the last one is a translation of Masen, it may explain the Latin instructions).

Actiones Tragicae proves a strong tendency towards Hungarian: there is no mixed language drama, only the instructions are mixed, and the 1778 drama (nr. 11), *scene* and *act* are also translated into Hungarian. All the sounding text of the dramas are in Hungarian.

The language used in the two volumes is connected to the day and the number and background of the audience of the performance.

Performance days

The plays of the *Actiones* volumes partly continue tradition with the Good Friday performances, partly one can guess another tradition.

Below, we list the days of the performances:

	<i>Actiones Comicae</i>	<i>Actiones Tragicae</i>
1. Ferentzi, József Vitus <i>The fall of Sennacherib</i>	4 May 1773 Tuesday	
2. Ferentzi, József Vitus <i>St Vitus</i>	21 May 1774 Pentecost Saturday	
8. Kézdi, István Gracián <i>Passion play about God's mercy and justice</i>		14 April 1775 Good Friday
3. Ferentzi, József Vitus <i>Damned profusion</i>	3 June 1775 Pentecost Saturday	
9. Kézdi, István Gracián <i>Tragedy on Naboth's death</i>		23 April 1776 St Adalbert's day Tuesday
4. Ferentzi, József Vitus <i>Exaltation of the Cross</i>	25 May 1776 Pentecost Saturday	
10. Borbély, József Absolon <i>A play for the worshippers</i>		28 March 1777 Good Friday
5. Kézdi, István Gracián <i>Joachim's release</i>	18 May 1777 Pentecost Saturday	
11. Fülöp, János Fábrián <i>Eleodora, who killed her parents</i>		17 April 1778 Good Friday

12. Fülöp, János Fábián <i>The history of Emperor Numerianus and St Ba- bylas</i>		2 April 1779 Good Friday
13. Tima, Ferenc Boldizsár <i>Jeroboam</i>		1780 [24 March? Good Fri- day?]
6. Szentes, Antal Regináld <i>János Zápolya and Imre Bebek</i>	13 May 1780 Pentecost Saturday	
7. Szentes, Antal Regináld <i>András the smith as king</i>	13 June 1780 St Anthony's day, Tuesday	

Good Friday

Following the title, almost all plays of *Liber exhibens actiones parascevicas* were performed on Good Friday: 45 out of the 48; the first one was performed on 11 April 1721, the last one on 1 April 1774. Today, Good Friday plays are considered as the main trend of Csíksomlyó tradition. Most probably, the three non-Good-Friday plays were copied in the volume as a mistake. (One was performed on Passion Sunday, 1729: *Ferences iskoladrámák* I, nr. 7; in 1732, a Latin play was performed: *Pintér* 1993, nr. 15, it was not published in our series; a Corpus Christi day play is undated: *Ferences iskoladrámák* II, nr. 11. The 1736 drama has an error dated on 30 April instead of 30 March Good Friday: *Ferences iskoladrámák* I, nr. 11, p. 801.)

From 1775, *Actiones Tragicæ* took on the tradition of Good Friday performances. Four of the six plays of the volume (nr. 8, 10, 11, 12) were performed on Good Friday; it justifies the genre of tragedy. Possibly, there was one more Good Friday play in 1780 when they played two comedies (on 13 May and on 13 June, both in *Actiones Comicæ*; see here nr. 6–7), but the Good Friday play is missing. We suppose that Tima's *Jeroboam* was performed on Good Friday 1780 (nr. 13).

By-and-by, the Passion story inserted parallel with the moralities gradually became shorter and less colourful, finally it was left out, as it can be already traced in later plays of *Liber exhibens actiones parascevicas*. *Actiones Tragicæ* also dropped the presentation of the Passion (*Demeter* 2003). The call for penitence, however, remained the main message included in the prologues and epilogues but with interesting and exciting plots replacing the Passion.

One of the moralities (see nr. 10) has no prologue or epilogue: its 14 scenes might have been performed scene by scene in the procession at the stations of the Calvary of Good Friday. (We know of similar performances, see *Ferences iskoladrámák* I, nr. 1, 3, 13).

Good Friday performances attracted a huge audience which explains the use of Hungarian language; however, the performances were held in the auditorium as the title shows (*coram devoto Auditorio productae*).

Pentecost Saturday

Three manuscript volumes survived in Csíksomlyó: *Liber exhibens actiones parascevicas* and the two *Actiones*. Most copybooks and separate sheets containing drama texts are only fragments. Márta Zsuzsanna Pintér (1993) collected all these imperfect, fragmentary dates. Three plays give the year of the performance (one is in Latin from 1750, two plays in mixed language, i.e. Latin–Hungarian, are from 1753 and 1761; see Pintér 1993, 114–127; nr. 32, 36, 45). Only three dramas are exactly dated, all three are in Latin–Hungarian and were performed on Pentecost Saturday (Pintér 1993, 114–127; nr. 24, 29, 49). This fact is important: there were years when they gave two performances, one on Good Friday, then on Pentecost Saturday – the plays of *Actiones Comicae* strengthen this presumption.

Almost all plays of *Actiones Tragicae* were performed on Good Friday, while the dramas of *Actiones Comicae*, with their genre of comedy, suited the feast of Pentecost: five of the seven plays of *Actiones Comicae* were performed on the Saturday preceding Whitsun (nr. 2–6 in the present volume). These might have been played in the open air, on the hillside of Kis-Somlyó (Szlávik 1907, 6).

Pentecost was a prominent feast in Csíksomlyó. The tradition must have started with the permission of Pentecost pilgrimage given by Pope Eugen IV in 1444. At the time, the first (Gothic) church was being built, it was consecrated in 1448. The Gothic statue of Virgin Mary on the high altar made in the 1510s proves the cult of Mary focusing gradually on keeping Catholic faith (*Csíksomlyói kegyszobor*). Catholic faith was threatened by both external (the Turks and Tartars) and internal („paganism”: Husitism, the Protestantism) enemy (Medgyesy 2009, 38–43). The cult of Mary was strengthened by the victory in the „battle of Hargita” spreading quickly in the oral tradition: on Pentecost Saturday 1567, the people of Csík county would defeat the Unitarian prince János Zsigmond who wanted to cut their privileges. The triumph is attributed to the *miraculous* statue of Mary, that is why Pentecost became the feast of Virgin Mary in Csíksomlyó. According to research data, the „news” of this victory appeared only by the end of the 18th century in the 1770s (Mohay 2006, 253); in the story, one can identify the local narrative traditions (Magyar 2016, 212) as well as the typical folklore motives and international topoi of legends (Magyar 2016, 216). (About the birth of the myth see Tánczos 2009.) There was no „battle of Hargita”, historians discuss it within folklorism (Mohay 2000; Mohay 2006; Magyar 2016).

Pentecost tradition became stronger in the 17th century. In 1649 the observant Franciscans of Csíksomlyó got the permission for pilgrimage on the second day (i.e. Monday) of Pentecost from pope Innocent X (Mohay 2006, 138). Between 1690–1780, the Pentecost Monday pilgrimage became regular. As the access to Csíksomlyó was quite difficult, the crowd arrived already by Sunday evening (Mohay 2006, 139–140), thus on Pentecost Saturday, they could give a performance, as the pilgrims were not yet present. From 1781, however a growing crowd gathered

for the pilgrimage already on Saturday and Sunday (Mohay 2006, 144), it went on through the 19th century. These data explain why the strong tradition of theatre was finished in 1780 or at the beginning of the 1780s when the growing crowd made the theatre performance impossible.

We have some questions, however, about the three Pentecost Saturday manuscripts that survived. These dramas are in mixed Latin–Hungarian language, just like the first three plays of *Actiones Comicae* – it differs from the tradition of the Hungarian *Liber exhibens actiones parascevicas*. With the three Pentecost Saturday plays (1742, 1747, 1764; Pintér 1993, 114–127; nr. 24, 29, 49) and the five in *Actiones Comicae* (see nr. 2–6 in the present volume), we know of eight Pentecost Saturday performances the full manuscripts of which survived. It is possible that the plays giving only the year of performance (1750: Latin, 1753 and 1761: Latin–Hungarian; Pintér 1993, nr. 32, 36, 45) were also performed on Pentecost Saturday. We suppose that apart from the Good Friday tradition there was a regular tradition of Pentecost Saturday performances till 1780, but they did not have the time to copy all the plays or they were lost (see Demeter 2022).

The difference between the Hungarian plays of *Liber exhibens actiones parascevicas* and the partly mixed language of *Actiones Comicae* is evident; the audience must have differed, too, revealing two different strategies of Csíksomlyó theatre. The main purpose of Good Friday plays was „evangelism”, strengthening the faith of the Csík population; for the uneducated, often illiterate spectators, it was served with a lot of explanations, warnings, repetitions and songs (often sung together). The performance preceded the procession to the Calvary or was held in front of the stations of the Calvary. On the other hand, the eloquent and often mixed language of Pentecost Saturday performances were held for a more educated, noble audience, patrons, high clergy, teachers etc. who could understand Latin and the complicated plot.

We know five Latin–Hungarian plays performed on Pentecost Saturday (see the dramas of the 1742, 1747, 1764 copybooks and the plays of 1774–1775 in *Actiones Comicae*). The opening piece of *Actiones Comicae* is in Latin thus the Latin play of 1750 (Pintér 1993, nr. 32) might have been performed on Pentecost Saturday, too. The tradition of Latin/Latin–Hungarian Pentecost performances survived till the last few years; as *Actiones Comicae* proves, the Pentecost stage became fully Hungarian only by 1775.

There was no limit in the number spectators, especially for religious dramas, passion plays in the open air but the complicated, eloquent plays could not be held in the open air. Before 1780, the theatre hall was enough for the selected audience. Pentecost Saturday performances were held till the pilgrims arrived only on Pentecost Sunday, and not on Saturday. In the early 1780s, the circumstances became quite sinister, the theatre building was heavily damaged, and during the reign of Joseph II, the future of the school became uncertain, the Marian Society was put down in 1784 (Pintér 1993, 42).

Tuesday

Three plays of the *Actiones* volumes were performed on a Tuesday when there were no lessons. We have data of Tuesday afternoon performances from the Franciscan school of Szombathely, too (Pintér 1993, 131.).

Accepting Tima's *Jeroboam* (nr. 13) performed on Good Friday, the only exception of *Actiones Tragicae* is the one played on 23 April 1776 (nr. 9), St Adalbert's day. St Adalbert (or Svatý Vojtěch, c. 956–997), Christian martyr, Benedictine monk, the bishop of Prague, was martyred on 23 April 997. St Adalbert's feast day is celebrated on April 23rd. In Hungary, St Adalbert's cult got stronger in the Baroque period, though his feast was too close to the popular day of St George (24 April; see Bálint 1998, II, 305–307), Csíksomlyó was different, as St Adalbert was the patron saint of the observant Franciscan school in Csíksomlyó and Szabadka (Pintér 1993, 43).

The performance of 4 May, 1773 (nr. 1) was held on Tuesday, on the feast of St Monica, St Augustine's mother but in Csíksomlyó, Tuesday was Virgin Mary's day, too: St Ann, Mary's mother was identified as the *Lady of Tuesday* (Bálint 1998, II, 458; *Magyar Katolikus Lexikon* V, 425), thus it is connected to the cult of Mary.

Szentés' *Rusticus imperans* (nr. 7) was performed on Tuesday, 13 June 1780 which was the day of the Franciscan St Anthony of Padua. St Anthony of Padua's cult was very important for the Franciscans in the Baroque period, the second day of the week was devoted to him. In Csíksomlyó, the students initiated nine Tuesdays novena to St Anthony in 1741: on the nine Tuesdays preceding St Anthony's day, they held a procession under the *labarum* to the chapel on the hillside. (See: Sávai 1997, 122; Bálint 1998, II, 458. The *labarum* – a banner covered in some colourful textile – is one of the main symbols of the Csíksomlyó pilgrims today. See: *Magyar Katolikus Lexikon* VII, 590; on the chapel, see: Mohay 2006, 44.)

Genres

The two volumes are arranged according to genres: comedies or tragedies. Genre is defined by the theme, the end of the plot, the lucky (comedy) or sad fate (tragedy) of the protagonists. Though the aspect and the genre follow the tradition of late medieval poetics, the genre is defined definitely by the day of the performance: on Good Friday, a tragedy is to be performed, on Pentecost, a comedy.

Comedy. The titles of the plays in *Actiones Comicae* usually give the genre. The first two are named as *tragico-comoedia* (nr. 1, 2), nr. 2 was performed on Pentecost Saturday. The joyful feast of Pentecost requires something happy, thus the next dramas simply give the occasion of the performance as the genre: (*per vigilio Pentecostes*: nr. 4; *actio Pentecostalis*: nr. 5; *on the occasion of Pentecost pilgrimage*: nr. 6). The Pentecost drama nr. 3 gives the special genre reference *actio allegorica*, probably referring to the exemplary feature of the morality play.

The last piece of the volume (nr. 7), which does not give its genre, already belongs to the modern (Renaissance and neo-classicist) genre of comedy with everyday figures of the low strata of the society. The plot is full of misunderstandings, mutual allegations and based on comic, burlesque situations.

Tragedy. The title of the volume *Actiones Tragicæ* is defined by the Good Friday performance, thus the plays are tragedies. The titles of the plays in *Actiones Tragicæ* also give the genre: *actio parascevice* (nr. 8, 11) or *actio populo* (nr. 10, 12), just like most of the Passion plays in *Liber exhibens actiones parascevicæ*. The play on Naboth performed on St Adalbert's day (nr. 9) is called *actio tragica*. The last drama, *Jeroboám* (nr. 13) – played probably also on Good Friday – does not give the genre.

All plays of the volume focus on vices and the punishment, the ending is unlucky, but *time* and *timing* are even more important, as the figures are *too late* to realize their sin. In *Liber exhibens actiones parascevicæ*, a similar message was conveyed by the complete or partial Passion story or at least by strong references (Bécsy 1996; Pintér 2004); the plays of *Actiones Tragicæ* do not present the Passion, instead they give exciting plots the moral of which is repeatedly concluded on the stage.

Sources

To produce one – or even more – theatre performance in a year meant a huge burden for the teachers, that is why they tried to use several sources. The authors of *Liber exhibens actiones parascevicæ* usually borrowed texts, often whole scenes, from each other.

The writers of the *Actiones* volumes also borrowed from other plays but more often and from different sources: mostly from Jesuit, sometimes from Minorite authors. Probably Minorite sources were the vehicle as Minorite playwrights often borrowed Jesuit texts. In our notes to the dramas, we point out the borrowings. The last two plays of *Actiones Comicæ* (nr. 6–7; the author is Reginald Antal Szentes) fully adapted two Jesuit Latin dramas: The Latin original of *János Zápolya and Imre Bebek* was performed in Kolozsvár in 1723, the writer was Pál Kolosvári, (Staud 1984–1988, I, 255–256), the Latin original of *Rusticus imperans* is the play of Jacob Masen.

Verse or prose?

One of the main archaic characteristics of the Csíksomlyó collection is its verse form long abandoned by most Hungarian school stages as prose form was considered the modern one, the use of which proves the new function of school theatre in Hungary. The shift to prose was for long pivotal, and it proved to be a burden for Hungarian drama at the beginning of the 19th century when the blankverse of Katona's *Bánk bán* was strange just like that of Shakespeare's (the first Shakespeare translations were made in prose). In Csíksomlyó, the process was quite late, we can trace it in the *Actiones* volumes. All pieces of *Actiones Comicæ* – adequate to the genre of comedy – were written in prose. Tragedies of *Actiones Tragicæ* might well be in verse but the first drama in 1775 (nr. 8) combines prose and verse, while the five others (nr. 9–13) are in prose form – it is an evident break with the tradition (Demeter 2005a).

Surviving and changing genres

The two *Actiones* volumes partly keep the pious, religious tradition, partly they break away. Distance is to be traced in two points: (1) the exciting, interesting plots serve the entertainment of the audience while they kept the original pious purpose; (2) it gets close to the Jesuit theatre in both themes and genres. Both points are similar to all Hungarian Catholic school theatres with a changing purpose and function. (On Jesuit sources, see Nagy Júlia 2003; on Hungarian and Latin historical plays, see Kilián–Pintér–Varga 1992, 75–76.)

There are four historical dramas (two comedies: nr. 1, 5, two tragedies: nr. 9, 13, as Old Testament themes were considered historic). Historical themes were influenced by the Jesuits, as they were involved in showing history as examples. The plays of the *Actiones* volumes deal with the dilemmas and dangers of power, about the punishment of haughty kings and evil counselors, i.e. about the collision of stable, godly values and shaky false tasks; these themes prove a close link to Jesuit school dramas. The theme discussed by European Jesuit stage already in the 17th century reached Hungary in the mid 18th century when it was interwoven in modern legal issues: this Jesuit stage was open to professional theatre. Pietro Metastasio gave an important part of the Jesuit repertoire, he seriously effected Hungarian authors, his melodramas were translated by both school and professional playwrights. György Bessenyei gives the example to the „meeting” of school and professional drama (*Demeter* 2007): his tragedy on László Hunyadi (*Hunyadi László trágédiája*, 1772) used a Latin Jesuit source (cf. Szörényi 1989a, 1989b).

The *Actiones* volumes contain moralities like the plays nr. 8, 10, 11, i.e. half of the tragic volume. School stage always liked to teach with moral stories. Among the Good Friday plays of *Liber exhibens actiones parascevas*, we find several morality plays: most often about godly and ungodly young people whose choice decides the – comic or tragic – genre of the drama. There, the moralities overlapped with the Passion story where the young people were often involved. In the first decades, the Passion was usually presented for the audience, later some scenes were enough, often with the monologue told by Christ himself. In the *Actiones* volumes, the moralities have more interesting stories and figures without the Passion. The change in aspect brought along important changes in dramaturgy as they show everyday stories with everyday figures, thus Csíksomlyó theatre got much closer to other Catholic school stages and got closer to the end of Csíksomlyó theatre. Ferenc Bíró revealed a similar process in the popular moral collections leading to the popularity of fiction, of novels (Bíró 1994, 199–204).

In *Liber exhibens actiones parascevas*, praefigures and typological symbolism often connected the biblical stories with the Passion. Praefigures disappeared from the *Actiones* volumes, perhaps the traces of the aspect can be identified in plays nr. 8, 9. The prologue of the 1775 drama (nr. 8) defines the plot as *some hidden secrets* of Christ's story, the one from 1776 (nr. 9) identifies Naboth as Jesus' example („It is the shadow and example of Christ's death”), where *shadow* means *umbra*, i.e. praefigure. On the other hand, the word *shadow* means *example* in the 1780 play, *Jeroboam* (nr. 13), thus the story of Jerorobam exemplifies punishment.

The break with the tradition of Csíksomlyó takes place in Regináld Antal Szentés' two plays of *Actiones Comicae* (nr. 6, 7). Both plays fit the main stream Catholic school repertoire which for long decades left Csíksomlyó untouched. With these plays, we reached the change of function of Hungarian school theatre. The Csíksomlyó library contained some Jesuit texts, e.g. the Latin manuscripts of Gábor Jób's *Fides in regem* and Andreas Friz's *Cyrus* (Kilián–Pintér–Varga 1992, 75–77). As we saw, in the 1770s, the Franciscan teachers often borrowed themes, mostly from the Jesuits, sometimes from the Minorites thus they knew the trends exactly. For long, they formed the borrowed parts to their own tradition; Csíksomlyó was left out of the changes because of its strong tradition.

Drama structure became more complex; while most plays of the Passion volume were divided only into *scenas*, the pieces of the *Actiones* volumes are divided into acts, too. There are four plays that contain only *scenas* (*Actiones Comicae*: nr 1; *Actiones Tragicae*: nr. 8, 9, 10, the latter might have kept the Passion tradition). The others are all divided into acts and scenes (three acts: nr. 4, 5, 6; four acts: nr. 2, 3, 7, 11, 13); the play nr. 12 is the only one that contains five acts, no similar structure can be found in the corpus of Csíksomlyó.

The end of Csíksomlyó theatre

The latest dramas of *Actiones Comicae* and *Actiones Tragicae* are dated from 1780 (nr. 6, 7, 13). The last play of *Actiones Tragicae* (nr. 13) ends with a note about the lack of performances in 1781 because of damages of the theatre building (*Annus 1781 vacat ob defectum Theatrum*). The further history of Csíksomlyó theatre is fragile as only fragments survived (see Pintér 1993, 124–127). The renovated theatre was inaugurated on 3 June 1781 (Bándi 1896, 287; Alszegehy–Szlávik 1913, 13) a performance was held for the occasion on 6 January 1782 (Bándi 1896, 292; Pintér 1993, 124). The play is unknown but we know for sure that, due to the growing number of pilgrims, to the closing of Marian Society in 1784, to the uncertain status of the school during the reign of Joseph II, the earlier tradition could not be followed any more.

The publishing principles of *Ferences iskoladramák*

The research of Hungarian school theatre and 16th–18th century Hungarian drama texts has been strongly connected to the work of European (French, Italian, English, Polish, German, Austrian, Czech) researchers and research groups for decades. The lectures of the international drama history conferences – organized in Eger every three years since 1988 – and their published versions in Hungarian and foreign language volumes prove that the Csíksomlyó corpus is closely connected to European Medieval and Baroque tradition. The presentation of the Passion, the themes of moralities and the performance of dogmatic questions relied strongly on the mystery plays of the age and of previous centuries. In our view, it is very important for the survival of tradition and because of the unique nature of Csíksomlyó

passions to present this material to foreign researchers. That is why the contents of passion plays and the notes accompanying them are translated to English. We also call attention to recent Hungarian and foreign language literature (Demeter 2005, 2005a, 2008, 2009, 2010, 2015a, 2015b, 2022; Pintér 2003/2015; *Theory and Practice; Új eredmények.../ New Results...*).

In publishing the texts, we acted according to the rules on annotated editions of the Hungarian Academy of Sciences. According to the rules, texts are published to the letter, although we changed this – without using italics – in the following cases:

- the letter *f* indicating the sound „sh” was transcribed with the letter *s*,
- verse texts were cut into lines and we started each line with a capital letter,
- proper names start with a capital letter,
- we used modern punctuation for better understanding and readability,
- according to modern practice, we use () and italics for stage directions.

In all other cases, corrected parts are printed in italics and the changes are indicated in the footnotes. Changes, unifications, necessary corrections are indicated in critical comments.

In the manuscript collection, most of the dramas do not have a title in the modern sense. On the basis of the tradition of our series, however, we gave modern, Hungarian cover pages to the dramas. Our titles try to follow the message of the original Latin title line.

Before the 1770s, the authors are not named, *dramatis personae* are not listed but in the dramas of *Actiones Comicae* and *Actiones Tragicae* playwrights’ names are given as well as the students’ classes and names. Joining the Franciscan order, the friars chose a new name, thus the possible authors’ family name is followed by the original Christian name and the third one is the chosen name.

The title page of the dramas is followed by the original or the reconstructed list of characters often marked with the actors’ residence. We generally unified the names of characters without italics, which is always indicated in the annotation notes; in other cases, changes are indicated in footnotes.

In the footnotes, we tried to keep the indications, deletions and other changes and interesting features of the original manuscript. We corrected and indicated the errors and inconsequences of drama structure. The copyists used several abbreviations which were partially customary and well-known in the era, some of them, however were individual and arbitrary; we tried to explain them all.

Compared to the previous volumes of *Ferences iskoladrámák* (I–IV), there are less footnotes because the copyists of the *Actiones* volumes were more careful.

In accordance with the tradition of the series, each drama is followed by notes.

The subtitle *Essential data* summarizes the bibliographical location of the manuscript, its historical afterlife and eventual publication. This section contains the short contents of the drama as well. Due to the yearly performance, Csíksomlyó teachers were obliged to use fragments of the text, some strophes or even complete scenes from the plays of previous years in their passion plays. This created a peculiar network of borrowed texts but we could not trace the complete struc-

ture in the current phase of our work. This task may only be carried out after the publication of each text, however, these short outlines already help us in recognizing borrowing and identical motives between the different drama texts and in exploring international parallels.

This is followed by all the available data on the identity of the *author*, director and copyist.

The subtitle *Sources* lists the biblical and other sources of the texts.

The subtitle *Performance* contains the data on the stage, the decorations, the occasion and circumstances of the performance, and we specifically discuss the musical parts and songs which were extremely important in Csíksomlyó

Acknowledgement

The research team for early modern, 18–19th century dramas lost its founder, István Kilián and most active colleague, Katalin Czibula: Katalin Czibula passed away on 9 October 2019, István Kilián on 8 September 2021.

The first part of the present volume, *Actiones Comicae* was edited by Katalin Czibula who also started their analysis (*Czibula–Demeter* 2016) but did not live to see the publication. Publishing the volume V of *Ferences iskoladrámák* is our debt to her memory.

We would like to thank Erzsébet Muckenhaupt museologist who – besides her significant books that we can always rely on – unselfishly and continuously contributes to our local research and to the study of manuscripts. (*Muckenhaupt* 1999; 2020; *Bernád–Muckenhaupt* 2020)

For the notes of *St Vitus* (nr. 2), we used the recent results of Norbert Medgyesy S. (2021). We thank Szilvia Nagy and Mónika Horváth for collating the original manuscript with the annotated text.

We could not have completed the work without the continuous support of Országos Tudományos Kutatási Alap (Hungarian Scientific Research Fund) and Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH: National Research, Development and Innovation Office); the present volume (just like the previous one) was supported by program nr. 119865 of NKFIH. We received financial support for the publication from the Hungarian Academy of Sciences, from the National Cultural Fund of Hungary, from the Foundation for the Heritage of Transylvania Hungarian Academy of Sciences.

FELHASZNÁLT IRODALOM / BIBLIOGRAPHY

- Alszeghy* 1910 = ALSZEGHY Zsolt, A magyar Bebecus-dráma, *EPhK* 1910, 233–235.
- Alszeghy* 1911 = ALSZEGHY Zsolt, Magyar tárgyú latin jezsuita drámák, *EPhK* 1911, 99–114.
- Alszeghy-Szlávik* 1913 = ALSZEGHY Zsolt–SZLÁVIK Ferenc, *Csiksomlyói iskola-drámák*, Budapest, MTA, 1913.
- Alszeghy* 1914 = *Magyar drámai emlékek a középkortól Bessenyeiig: XVI–XVIII. század*, kiad. ALSZEGHY Zsolt, Budapest, Franklin, 1914.
- AP = „Akadémiai Pyral” hanglemez az MTA–BTK ZTI Népzenei és Néptánc Archívumában
- Bálint* 1998 = BÁLINT Sándor, *Ünnepi kalendárium. Karácsony, húsvét, pünkösd. Nagy ünnepeink a hazai és közép-európai hagyományvilágból I–III*, Budapest, Mandala Kiadó, 1998.
- Bándi* 1896 = BÁNDI Vazul, A csiksomlyói római katolikus főgymnasium története in *A csiksomlyói római katolikus főgymnasium értesítője*, 1895/96, 1–440.
- Baróti Szabó* 1792 = BARÓTI SZABÓ Dávid, *Kisded szó-tár*, [második kiadás] Kaszán, Ellinger János’ betűivel, 1792.
- Bartha* 1935 = BARTHA Dénes (s. a. r.), *A XVIII. század magyar dallamai. Énekelt versek a magyar kollégiumok diák-melodiáriumaiból (1770–1800)*, Budapest, MTA, 1935.
- Bartha–Kiss* 1953 = BARTHA Dénes–KISS József (s. a. r.), *Ötödfélszáz énekek – Pálóczi Horváth Ádám Dalgyűjteménye az 1813. évből* (kritikai kiadás, jegyzetekkel), Budapest, Akadémiai Kiadó, 1953.
- Bécsy* 1996 = BÉCSY Tamás, Másvilág és evilág, *Irodalomtörténet*, 1996/1–2., 61–93.
- Bécsy* 1997 = BÉCSY Tamás, Kétféle királyság in *Barokk színház – barokk dráma*, szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna, Debrecen, 1997, 170–175.
- Bernád–Muckenhaupt* 2020 = BERNÁD Rita Magdolna–MUCKENHAUPT Erzsébet, Ősnyomtatvány a csíkszentgyörgyi plébánia régikönyv-gyűjteményében, *Lustra*, 2020/2 (Székelyudvarhely, Haáz Rezső Múzeum), 50–54.
- Bíró* 1994 = BÍRÓ Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma*, Budapest, Balassi Kiadó, 1994.
- Bozóki* 1797 = *Katolikus Kar-béli Kótás Énekes Könyv*, [...] BOZÓKI Mihály, A’ Maróti Egyháznak leg-kisebb Szolgája, és Kántora által Muszika-kótákra alkalmaztatott. Váztzon, Nyomtatott Maramarossi Gottlieb Antal’ betűivel, és költséggel, 1797.
- CzF I–VI. = *A Magyar Nyelv Szótára*. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából készítették CZUCZOR Gergely és FOGARASI János, I–VI., Pest, Emich Gusztáv akadémiai nyomdásznál, 1862–1874.

- Czibula–Demeter 2016 = CZIBULA Katalin – DEMETER Júlia, *Az Actiones Tragicae és az Actiones Comicae kötet drámái: a csíksomlyói színjátszás utolsó szakasza in A szövegtől a scenikáig. Tanulmányok a dráma- és színháztörténet köréből* II., szerk. CZIBULA Katalin–DEMETER Júlia–PINTÉR Márta Zsuzsanna, Eger, Líceum Kiadó, 2016, II., 400–413.
- Csíksomlyói kegyeszobor = BENKŐ Elek, MENDE Balázs Gusztáv, MIHÁLY Ferenc, MUCKENHAUPT Erzsébet, *A csíksomlyói középkori kegyeszobor a roncsolásmentes vizsgálatok és a történeti kutatások tükrében in Testimonio litterarum. Tanulmányok Jakó Zsigmond tiszteletére*, szerk. DÁNÉ Veronka, LUPESCUNÉ Makó Mária, SIPOS Gábor, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2016, 17–38.
- Csúzy 2000 = CSÚZY Zsigmond: „Örvendjete, gonoszok!” in *Fénylik a nap fényességgel*, összeáll. LUKÁCSY Sándor, Magyar Ünnepek sorozat, Pécs, Jelenkor Kiadó, 2000, 122–123.
- Deák–Szentés kézirat, 18. század. OSZK, jelzete: Ms. mus. 4374. Közreadása: *Köväri* 2013.
- Demeter 2003 = DEMETER Júlia, *A csíksomlyói passiók műfaji sajátosságai in A magyar színháték honi és európai gyökerei: Tanulmányok Kilián István tiszteletére*, szerk. DEMETER Júlia, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2003, 19–25.
- Demeter 2007 = DEMETER Júlia, *A Buda trágédiája és az iskolai színháték in Koligátum. Tanulmányok a hetvenéves Bíró Ferenc tiszteletére*, szerk. DEVESCOVI Balázs, SZILÁGYI Márton, VADERNA Gábor, Budapest, Ráció, 2007, 109–119.
- Demeter 2009 = DEMETER Júlia, „Palotás cselek” a színpadon. A hatalom legitimációs dilemmái a színpadon in *Dráma – múlt. Színház – jelen. Tanulmányok a dráma- és színháztörténet köréből*, szerk. CZIBULA Katalin, EMŐDI András, JÁNOS-SZATMÁRI Szabolcs, Nagyvárad/Oradea – Kolozsvár/Cluj, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Partium Kiadó, 2009, 151–168.
- Demeter 2010 = DEMETER Júlia, *Spectacles and allegories of fire in the eighteenth century, Théâtre et drame musical. Revue européenne bilingue*, N°s 13–14, 2010, 53–66.
- Demeter 2015a = DEMETER Júlia, *Baroque and Late Baroque: the Special features of Hungarian School Theatre in the Second Part of the 18th Century in Baroque Theatre in Hungary: Education and Entertainment*, DEMETER Júlia (szerk.), Budapest, Protea Egyesület, 2015, 39–54.
- Demeter 2015b = DEMETER Júlia, *Csíksomlyó: Medieval Elements in the 18th Century Passion Plays in Baroque Theatre in Hungary: Education and Entertainment*, DEMETER Júlia (szerk.), Budapest, Protea Egyesület, 2015, 84–96.
- Demeter 2022 = DEMETER Júlia, *The mysterious mystery plays of Csíksomlyó. What do we know about the Csíksomlyó heritage? in Új eredmények.../ New Results...*, 103–110.
- Dicsérjétek az Urat! = *Dicsérjétek az Urat! Római katolikus népénektár liturgikus énekekkel, erdélyi változatokkal*, szerk. GERÉD Vilmos–GÁL Alajos–ILLYÉS István–Dr. MARTON József, Gyulafehérvár, Római Katolikus Érsekség, 1993¹, 2007², 2014³.

- Domokos 1979 = „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” (KÁJONI János: *Cantionale Catholicum*; PETRÁS Incze János: *Tudósítások*), DOMOKOS Pál Péter, összeáll., Szent István Társulat, Budapest, 1979.
- Domokos–Paksa 2016 = DOMOKOS Mária–PAKSA Katalin, „Vígsággal zeng Parnassusnak magas teteje”. 18. századi kottás források és a magyar zenei néphagyomány. „The High Peak of Mount Parnassus Resounds with Delight” 18th-century musical sources and the Hungarian folk music tradition, [Budapest], Akadémiai Kiadó – MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2016.
- Éneklő Egyház = Éneklő Egyház: Római katolikus népénektár liturgikus énekekkel és imádságokkal, Budapest, Szent István Társulat, 1985¹, 2016¹².
- Faludi 1787 = Faludi Ferentz Költeményes maradványai, 2 köt., kiad. RÉVAI Miklós Győr, 1787.
- Ferences iskoladrámák I. = Ferences iskoladrámák I. (Csíksomlyói passiójátékok 1721–1739), szerk. s. a. r. DEMETER JÚLIA, KILIÁN ISTVÁN, PINTÉR MÁRTA ZSUSZANNA, Budapest, Argumentum – Akadémiai, 2009. (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 6/1.)
- Ferences iskoladrámák II. = Ferences iskoladrámák II. Csíksomlyói passiójátékok 1740–1750, szerk. DEMETER JÚLIA, PINTÉR Márta Zsuzsanna, s. a. r.: DEMETER JÚLIA, KILIÁN István, MEDGYESY S. Norbert, PINTÉR Márta Zsuzsanna, KÖVÁRI Réka (zene), MISKEI Antal (latin szöveg), Budapest, Balassi Kiadó, 2021. (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 6/2.)
- Ferences iskoladrámák III. = Ferences iskoladrámák III. Csíksomlyói passiójátékok 1751–1762, szerk. DEMETER JÚLIA, PINTÉR Márta Zsuzsanna, s. a. r.: DEMETER JÚLIA, MEDGYESY S. Norbert, PINTÉR Márta Zsuzsanna, KÖVÁRI Réka (zene), MISKEI Antal (latin szöveg), Budapest, Balassi Kiadó, 2021. (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 6/3.)
- Ferences iskoladrámák IV. = Ferences iskoladrámák IV. Csíksomlyói passiójátékok 1763–1774, szerk. DEMETER JÚLIA, PINTÉR Márta Zsuzsanna, s. a. r.: DEMETER JÚLIA, MEDGYESY S. Norbert, PINTÉR Márta Zsuzsanna, KÖVÁRI Réka (zene), MISKEI Antal (latin szöveg), Budapest, Balassi Kiadó, 2022. (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 6/4.)
- Fülöp 1893–1894 = FÜLÖP Árpád, Egy nagypénteki misztérium, Az ungvári katolikus főgymnasium értesítője, 1893–1894, 52–95.
- György 1930 = GYÖRGY József, A ferencrendiek élete és működése Erdélyben, Cluj-Kolozsvár, 1930.
- Haag 1989 = Dr. Herbert HAAG, *Bibliai lexikon*, ford. RUZSICZKY Éva, Budapest, Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1989.
- Hozsanna! = Hozsanna!: Teljes kottás népénekeskönyv a Harmat–Sík „Szent vagy, Uram!” énektár énekeivel, kibővítve más régi és újabb magyar és gregorián dalamokkal, valamint a szentmise olvasmányközi énekeivel. A liturgikus reform alapján átd., Budapest, Szent István Társulat, 2019²⁹.
- <http://nepenekgyujtemeny.keesz.hu/> = Kárpát-medencei népénekgyűjtemény – Kotta- és hangtár, Keresztény Értelmiségiek Szövetsége, 2017.

- <https://nepenektar.hu/> = Liturgikus népénektár, Gödöllői Premontrei Apátság, 2018.
- Hungaricana Népzenei Gyűjtemény. MTA–BTK Zenetudományi Intézet.* <https://www.hungaricana.hu/hu/adatbazisok/zti/>
- Jezsuita iskoladrámák I. = Jezsuita iskoladrámák I. (Ismert szerzők),* szerk. s. a. r. VARGA Imre, s. a. r. ALSZEGHY Zsoltne, CZIBULA Katalin, VARGA Imre, Budapest, Argumentum Kiadó, 1992. (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század 4/1.)
- Juharos 1933 = JUHAROS Ferenc, A magyarországi jezsuita iskoladrámák története,* Szeged, 1933.
- Kájoni 1676 = KÁJONI János, Cationale Catholicum,* Csíksomlyó, 1676.
- Kájoni 1719 = KÁJONI János, Cationale Catholicum.* Második kiadás, szerk. BALÁS Ágoston, Csíksomlyó, 1719.
- Káldi-Neovulgáta = A Káldi-Neovulgáta Biblia kiadása,* Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 1997. (<https://szentiras.hu/knb>)
- Kartal 1991 = Publius OVIDIUS Naso, Levelek Pontusból,* ford., utószó, jegyzetek KARTAL Zsuzsa, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1991. (Az Ókori Irodalom Kiskönyvtára)
- Kilián 1971 = KILIÁN István, Latin nyelvű komédia a XVIII. század elejéről a Borsod megyei levéltárban in Herman Ottó Múzeum Évkönyve (10),* szerk. ZÁROD Tibor, Miskolc, 1971.
- Kilián 1994 = KILIÁN István, A piarista iskolai színjátszás forrásai és irodalma,* Budapest, Argumentum Kiadó, 1994.
- Kilián 2002 = KILIÁN István, Az apagyilkos ifjú története XVIII. századi minorita színpadon in School and Theatre / Iskola és színház, Academi Ludi et Artis, CD ROM (ISBN 963 204 0147), 2002.*
- Kilián–Pintér–Varga 1992 = KILIÁN István, PINTÉR Márta Zsuzsanna, VARGA Imre, A magyarországi katolikus tanintézmények színjátszásának forrásai és irodalma 1800-ig,* szerk. VARGA Imre, Budapest, Argumentum Kiadó, 1992.
- Kollégiumi drámagyűjtemények = Kollégiumi drámagyűjtemények,* szerk. DEMETER Júlia, s. a. r. CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Budapest, Argumentum Kiadó, 2015. (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 7.)
- Kosztolányi 1961 = KOSZTOLÁNYI István, Új megismerések a Biblia körül, Vigilia XXVI(1961)/6, 321–329.*
- Kovács 1905 = KOVÁCS Bernardin, Kézirati iskolai drámák a XVIII. századból, Kézdivásárhely-kantai főgimnáziumi Értesítő, Kézdivásárhely, 1905–1906.*
- Kovács András-énekeskönyv 1770–1797,* Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, jelzete: OSZK Oct. Hung. 534.
- Kővári 2013 = KŐVÁRI Réka, Deák–Szentés kézirat. The Deák–Szentés Manuscript,* Budapest, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány – MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2013. (Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria – Magyar Ferences Források 6.)

- Legenda Aurea* 2004 = JACOBUS de Voragine, *Legenda Aurea*, válogatta, az utószót, a jegyzeteket és a mutatókat készítette MADAS Edit, fordította BÁRCZI Ildikó [et al.], Budapest, Neumann Kht., 2004.
- A magyar irodalom története* II. = *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig*, főszerk. SÖTÉR István, szerk. KLANICZAY Tibor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.
- Magyar Katolikus Lexikon* = *Magyar Katolikus Lexikon* I–XIII., főszerk. Dr. DIÓS István, szerk. Dr. VICZIÁN János, Budapest, Szent István Társulat, 1993–2008.
- Magyar* 2016 = MAGYAR Zoltán, A csíksomlyói kegyhely legendaköre, *Magyar Ethnographia* 2016/2, 212–225.
- Magyarország Bibliographiája 1712–1860*, összeáll. s tudományos szakmutatóval ellátta PETRIK Géza, bev. SZILÁGYI Sándor, Budapest, kiadja DOWROWSKY Ágost, I. köt. 1888, II. köt. 1890–92.
- MAMŰL = *Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor* I–XIV., főszerk. KÖSZEGHY Péter, Budapest, Balassi Kiadó, 2003–2014.
- Manuwald* 2014 = Gesine MANUWALD, Jacob Masen's Rusticus imperans (1657) and Ancient Theater in *Ancient Comedy and Reception. Essays in Honor of Jeffrey Henderson*, ed. by S. Douglas OLSON, Berlin–Boston, De Gruyter, 2014, 580–605.
- Masen 1657* = MASENIUS, Jacob SJ, *Palaestra Eloquentiae Ligatae*, vol.1–3., Coloniae Agrippinae, Apud Iohannem Busaeum [Cologne, Johannes Busaeus], 1657.
- Minorita iskoladrámák* = *Minorita iskoladrámák*, szerk., s. a. r. KILIÁN ISTVÁN, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989. (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 2.)
- Medgyesy* 2009 = MEDGYESY S. Norbert, *A csíksomlyói ferences misztériumjátékok forrásai, művelődés- és lelkiségtörténeti háttere*, Piliscsaba–Budapest, PPKE BTK–Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, 2009.
- Medgyesy* 2021 = MEDGYESY S. Norbert, Vitus, a pintérek védőszentje tiszteletére írt mártírdráma jellegzetességei és forrásai Csíksomlyón (1774) in *Dulce et utile. Tanulmányok Pintér Márta Zsuzsanna 60. születésnapjára*, szerk. KÖRÖMI Gabriella, KUSPER Judit, VERÓK Attila, Eger, Líceum Kiadó, 2021, 173–195.
- Mohay* 2000 = MOHAY Tamás, Egy ünnep alapjai. A csíksomlyói pünkösdi búcsú új megvilágításban, *Tabula* 3 (2), 230–256.
- Mohay* 2006 = MOHAY Tamás, *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*, Budapest, L'Harmattan, 2006.
- Muckenhaupt* 1999 = MUCKENHAUPT Erzsébet, *A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei. Könyvleletek 1980–1985*, Budapest–Kolozsvár, Balassi–Polis Kiadó, 1999.
- Muckenhaupt* 2020 = MUCKENHAUPT Erzsébet, „Nehéz idők szomorú emlékezetéül.” Adalékok az 1980. évi csíksomlyói könyvlelet történetéhez, *Areopolisz: Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok* (XIX.), szerk. KOLUMBÁN Zsuzsanna, RÓTH András Lajos, Székelyudvarhely, 2020, 301–320.
- Musicalia Danubiana* 5. = *Tabulatura Vietoris saeculi XVII*, ed. Ilona FERENCZI, Marta HULKOVÁ, Bratislava, Opus, 1986.
- Nagy Júlia* 2003 = A csíksomlyói történelmi drámák in *A magyar színjáték honi és európai gyökerei: Tanulmányok Kilián István tiszteletére*, szerk. DEMETER Júlia Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2003, 102–120.

- Nagy Szilvia 2013 = NAGY Szilvia, Philibertus látomásának útja egy iskoladrámáig in *Szín – játék – költészet. Tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére*, szerk. CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Budapest–Nagyvárad, Partium Kiadó – Protea Egyesület – r e c i t i, 2013, 317–328.
- Nap, hold és csillagok...* = „*Nap, hold és csillagok, velem zokogjatok!*” Csíksomlyói passiójátékok a 18. századból, szerk. DEMETER Júlia, utószó PINTÉR Márta Zsuzsanna, latin szöveg KILIÁN István, Budapest, Argumentum Kiadó, 2003.
- Neovulgáta* = I. Káldi-Neovulgáta
- Niefanger 2005 = Dirk NIEFANGER, *Geschichtsdrama der Frühen Neuzeit 1495–1773*, Berlin, De Gruyter, 2005.
- NOVÁK Lajos *melodiáriuma*, II. kötet, 1791, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtár Kézirattára, jelzete: Kt 1718.
- The Oxford Dictionary of Byzantium*, Alexander P. KAZHDAN and Nancy PATTERSON ŠEVČENKO, Oxford, Oxford University Press, 1991.
- The Oxford Dictionary of the Christian Church* (4 ed.), ed. Andrew LOUTH, Oxford, Oxford University Press, 2022.
- The Oxford Dictionary of Saints*, fifth Edition, revised, ed. David FARMER, Oxford, Oxford University Press, 1987.
- PÁLÓCZI HORVÁTH Ádám, *Ötödfélszáz énekek* (1813) = I. Bartha–Kiss 1953
- Példák könyve* 1960 = *Példák könyve 1510*, hasonmás és kritikai szövegkiadás, jegyzetekkel és tanulmánnyal kísérve közzéteszi BOGNÁR András és LEVÁRDY Ferenc, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960.
- Parente 1983 = PARENTE, James A., Jr., Baroque Comedy and the Stability of the State, *The German Quarterly* Vol. 56, No. 3 (May, 1983), 419–430.
- Piarista iskoladrámák I.* = *Piarista iskoladrámák*, szerk., s. a. r. DEMETER Júlia–KILIÁN István–KISS Katalin–PINTÉR Márta Zsuzsanna, Budapest, Argumentum Kiadó, 2002. (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 5/1.)
- Pintér 1993 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Ferences iskolai színjátszás a XVIII. században*, Budapest, Argumentum Kiadó, 1993.
- Pintér 2002 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, A kárhozas szerelemtől a szív jogáig. Szülői önkény és szülői szeretet az iskolai színpadon in *School and Theatre / Iskola és színház*, Academi Ludi et Artis, CD ROM (ISBN 963 204 0147), 2002.
- Pintér 2004 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, „Szerzetes játékok” avagy „költött komédiák”, *Új Forrás*, 2004/9., 88–98.
- Pintér 2009 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, A kétszintes dráma modellje a misztériumjátékokban in *A színháztudomány az akadémiai diszciplinák rendjében: Bécsy Tamás életművéről*, szerk. JÁKFAI Magdolna, KÉKESI KUN Árpád, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 191–206.
- Pintér 2014 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, A magyar nyelvűség a 18. századi színjátékirodalomban in *Theatrum és irodalom*, Budapest, Universitas, 2014, 185–238.
- Pintér 2003/2015 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, Les mystères de la Passion de Csíksomlyó au XVIIIe siècle: tradition médiévale et forme baroque in Irena KADULSKA (ed.), *Europejskie zwiazki dawnego teatru szkolnego i europejska wspólnota*

- dawnych kalendarzy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, 2003, 27–33. / P. M. Zs., *Le théâtre dans le Royaume de Hongrie aux XVIIe et XVIIIe siècles: Textes dramatiques et représentations théâtrales*, Nagyvárad [Oradea], Partium, 2015, 77–84.
- Pintér 2019 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, *A történelmi dráma alakzatai Magyarországon a 16–18. századi magyar irodalomban*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2019.
- RMKT XVI. IV/3. = *Régi Magyar Költők Tára IV. 3. kötet: XVI. századbeli magyar költők művei 1540–1575. III.*, szerk. SZILÁDY Áron, Budapest, MTA Könyvkiadó-hivatala, 1883.
- RMDT I. = *Régi Magyar Dallamok Tára I.: CSOMASZ TÓTH Kálmán, A XVI. század magyar dallamai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958.
- RMDT I² = *Régi Magyar Dallamok Tára I.: CSOMASZ TÓTH Kálmán, A XVI. század magyar dallamai*, 2. átdolgozott, bővített kiad., szerk., s. a. r. FERENCZI Ilona, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2017.
- RMDT II. = *Régi Magyar Dallamok Tára II.: PAPP Géza, A XVII. század énekelt dallamai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970.
- Sávai 1997 = SÁVAI János, *A csíksomlyói és a kantai iskola története*, Szeged, 1997. (Documenta Missionaria II/II.)
- Staud 1984–1988 (1984, 1986, 1988) = STAUD Géza szerk., *A magyarországi jezsuita színjátékok forrásai 1561–1773, I–III*, Budapest, MTA Könyvtárának kiadása, 1984–1988.
- Szentes–Nagypál 1947 = SZENTES Regináld, *Az úrhatnám kovács*, szerk. NAGYPÁL István, Budapest, Szikra kiadás, 1947.
- Szentmihályi 1797 = SZENTMIHÁLYI Mihály, *Egyházi Énekes Könyv (...)*, Eger, 1797–1798.
- Szentmihályi kézirat = SZENTMIHÁLYI Mihály, *Az Egri Püspöki Megye Énekes Könyvének Első Részében foglalt énekek tulajdon nótáinak cottizatioi* (kézirat), Eger, 1790. Lelőhelye: Főegyházmegyei Levéltár, Eger, jelzete: A. V. 914.
- Szlávik 1907 = SZLÁVIK Ferenc, *Kéziratos iskolai drámák in A csíksomlyói gimnázium értesítője 1906–1907*, 3–43.
- Szörényi 1989a = SZÖRÉNYI László, *Ismeretlen jezsuita tragédia Hunyadi Lászlóról in Iskoladráma és folklór*, szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna, KILIÁN István, Debrecen, 1989, 53–66.
- Szörényi 1989b = SZÖRÉNYI László, *Ismeretlen jezsuita tragédia Hunyadi Lászlóról*. Bessenyei György tragédiájának forrása, *Irodalomtörténeti Közlemények* (93)1989, 683–705.
- Tánczos 2009 = TÁNCZOS Vilmos, *Kitalált hagyomány? Mohay Tamás A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány című könyvéről*, *Regio*, 2010/2, 129–138.
- Tárkányi–Zsaskovszky énekeskönyv 1855 = *Katholikus Egyházi Énektár. A bevett közajtatossági énekekből ujjakkal bővítve*, Kath[olikus] Egyházi éneklők s e pályára készülők számára szerkeszté és kiadá TÁRKÁNYI B. József, egri főmegyei áldozópap. Orgona-kisérettel, köz- és utójátékokkal ének-hangjegyekre tették:

ZSASSKOVSZKY Ferencz, cs. k. arany érdempénzzel diszitett egri főegyházi karnagy, az egri képezde- és főgymnasiumban zenetanár, a prágai egyházi zeneegylet és Zsófiáról címzett ének-akadémia társtagja. és Zsasskovszky Endre, egri főegyházi organász, és helyettes karnagy, az egri érseki képezdében az orgonálás és egyházi nép-ének tanára, a prágai egyházi zeneegylet társtagja, Egerben, 1855. (Az érseki lyceumi gyorssajtón.)

The Book of the Thousand and One Nights (Vol 3), ed. Joseph Charles MARDRUS, Edward Powys MATHERS, London/New York, Routledge, 2003.

Theory and practice = Theory and practice in 17th–19th century theatre sources, influences, texts in latin and in the vernacular ways towards professional stage, Katalin CZIBULA, Júlia DEMETER, Márta Zsuzsanna PINTÉR (eds), Eger, Líceum Kiadó, 2019.

Tüskés–Knapp 2004 = TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva, Jacob Masen irodalomelméleti műveinek Magyarországi hatástörténetéhez, *Irodalomtörténeti Közlemények* (108)2004, 139–154.

Új eredmények... / New Results... = Új eredmények a színház- és drámatörténeti kutatásban (17–19. század) / New Results in the Research of Theatre and Drama (17th–19th century), szerk./ed. FARKAS Anett, KÖRÖMI Gabriella, Eger, Líceum Kiadó 2022.

Új magyar életrajzi lexikon = Új magyar életrajzi lexikon I–VI., főszerk. MARKÓ László, Budapest, Magyar Könyvklub, 2001–2007.

Varga 1989 = VARGA Imre, *Közzjátékainkról in Iskoladráma és folklór*, szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna, KILIÁN István, Debrecen, 1989, 157–166.

Varga–Pintér 2000 = VARGA Imre–PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Történelem a színpadon – Magyar történelmi tárgyú iskoladrámák a 17–18. században*, Budapest, Argumentum, 2000.

Vietorisz tabulatúráskönyv = Musicalia Danubiana 5.

A bibliai hivatkozásokban következetesen a modern katolikus fordítást használtuk:

Biblia 1976 = *Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, Szent István Társulat, Budapest, 1976.

A *Ferences iskoladrámák* valamennyi kötetének zenei anyaga elérhető, illetve hamarosan elérhető lesz a BTK Zenetudományi Intézet Kiadványok aloldalán: http://www.zti.hu/files/kiadvanyok/rmde_xviii_szazad_6_ferences_iskoladramak

ACTIONES COMICAE

ACTIONES COMICAE¹

In vitia invectivae
ac ex adverso
Ad Heroicos Virtutum actus, exstimulantes operi, ac studio
Patrum *pro tunc*² Eloquentiae, ac Poëseos Professorum,
Per Nobilem, ac Ingenuam Gymnasÿ *Csik-Somlÿoviensis*³
sub cura
Fratrum *Minorum strictorum observantium*,⁴
Provinciae *Transylvanicae Sancti*⁵ Regis Stephani,
Humanioribus Facultatibus vacantem Studiosam Iuventutem,
ab anno 1776,
coram frequentissimo Auditorio productae
ac jussu
*Admodum Reverendissimi Patris*⁶ MARTINI PÉTERFFI,
Praelibati Ordinis ac Provinciae Praedicatoris,
*Sacrosanctae Theologiae Lectoris*⁷
ac Ministri Provincialis,
perennaturae memoriae gratia huc inscriptae.

¹ [A kötet címlapja a számozatlan első lap rectóján.]

² p.t. [A rövidítést feloldottuk.]

³ C-Somlÿoien [Emendáltuk, a szokott rövidítést feloldottuk.]

⁴ Minor Strict. Observaa [A rövidítést feloldottuk.]

⁵ Trannicae S^{ti} [A rövidítést feloldottuk.]

⁶ A.R.P [A rövidítést feloldottuk.]

⁷ Ord^{nis} et Proae *Stae* Lect. [A rövidítéseket feloldottuk.]

ADMONITIO⁸
ad Patres *pro tunc*⁹ Professores.

Advertimus dolenter, studio, labore, vigilys ac sudoribus haud contemnendis, compositas olim per *Patres*¹⁰ professores Actiones comicas, atque non-modo cum plausu candidi animi Auditorum. Verum et cum profectu spirituali copiosi affluentis populi suis temporibus productas, quasdam perysse aut extraneis /: ne exemplari quidem relicto :/ fuisse donatas. Quapropter hujusmodi laborum, sudorum ac fatigiorum nostrorum prodigalitati occurrere volentis, hunc Librum destinavimus, in quem singuli *pro tunc*¹¹ futuri *Patres*¹² Eloquentiae Professores, Actiones Comicas a se producendas inscribere valeant, perennaturae memoriae, secutorum exempli, ac imitationis gratia, satagent ergo singuli vestrum, ejus, quam produxerint, Actionis suae testem copiam huic Libro inscribere. Valete! atque boni communis, honoris quoque vestri, quem intendimus promovere, studio nostro favete. Subscripti 1^a Junij 1776 in Caenobio nostro Csik-Somlyöviensi¹³ ad *Beatam Virginem*¹⁴ Visitantem.

Frater Martinus Peterffy¹⁵
Minister Provincialis¹⁶
*manu propria*¹⁷

⁸ [A kötet számozatlan első lapjának versóján. A kötet számozása egykorú, lapszám csak a rectókon szerepel.]

⁹ p.t. [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁰ PP. [A rövidítést feloldottuk.]

¹¹ p.t. [A rövidítést feloldottuk.]

¹² PP. [A rövidítést feloldottuk.]

¹³ Somlyövien [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁴ B.V. [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁵ Fr. [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁶ Mner Provalis [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁷ mpa [A rövidítést feloldottuk.]

1.

Ferentzi József Vitus
SENNACHERIB BUKÁSA

Csíksomlyó
1773. május 4.

[SZEREPEK
COGITATIO BONA
COGITATIO PRAVA
ANGELUS PRIMUS
ANGELUS SECUNDUS
ANGELUS TERTIUS
SENNACHERIB
EZECHIAS
POSTILIO
RABSACES
ELIACIM
SOBNA
JOAHE
THARTHAN
RABSARIS
ONEMIAS
ISAIAS
ADRAMELECH (Sennacherib fia)
SARASAR (Sennacherib fia)
TAMNATSARE
SOCOTH
ANGELUS CUSTOS
CONSUL PRIMUS
CONSUL SECUNDUS
SALTATOR PRIMUS
SACERDOS PRIMUS
SACERDOS SECCUNDUS
SOCIUS POSTILIONIS
MILES PRIMUS
MILES SECUNDUS]

SUPERBIA DEJECTA
HUMILITAS EXALTATA
SIVE
TRAGICO – COMAEDIA
DE
SENNACHERUBO
SUPERBO
ET
EZECHIA HUMILI

a *Fratre*¹ Vito Ferentzi Principiorum Magistro per scenas infimo stylo deducta. Anno² 1773, Mense Majo, Die 4ta.

THEMA
Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. Luc. 1mo

PROLOGUS
(*Ante scenam primam*)³

A mikeppen sok rendbéli ezen helyen történt példázásokra ennek előtte
meloztattatok⁴ meg jelenni; ugy mostis tapasztalyuk a' ti szivessegteket,
melyel mi hozzánk viseltettek meg mutatni. Ennek meg hálálására,⁵ ma-
5 gunkot noha elégteleneknek itilyűk lenni, mindazáltal egész tehetségünk
szerint ügyekezünk szeretettel meg köszönni. Minek előtte pedig az isko-
lai játékunkhoz fognánk, oh, vajha még addig meg ne csufoltatnánk! De
hogy ettől meg menekedgyűnk, vegyétek fel és értsétek meg, kik s mik
legyűnk; mert még a' nagy iskolákban semmit nem szenvedtünk, azért
10 remélyűk, hibás dolgainkban meg fog menteni csekélységűnk. Meg va-
lyuk, e' féle dolgokban nem forgottunk, tehát igen könnyen hibázhatunk.
De bizunk másodszor, hogy ti tölletek meg nem tsufoltatunk, mivel a
szo szép ki mondásának tanítására⁶ nem jutottunk. Talán nemelyeknek
tsekély munkánk nem fog esni kívánságára, hogy ügyekeztünk menni a'
15 diákságra; mindaz által folytatni meg nem szűnűnk a' magunk kárára,
hanem bizván másoknak okoskodásában el végezzük tulajdon magunk
hasznára. A diákság se nem tzifra, senem különös melységgel telyes,
hanem meg a kűsdedeknélis közönséges, azért magunkhoz képest, aki
jobban tudgya, legyen egyűgyűségűnkben könyörűletes. Akik nem
20 értenek diákul, azoknak kedvekért tréfaságok lesznek magyarul, de a'

¹ Fre [A rövidítést feloldottuk.]

² A [A rövidítést feloldottuk.]

³ [E megjegyzés a margón.]

⁴ meltozta<...>tok [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

⁵ háládására [Emendáltuk.]

⁶ taniisára [Emendáltuk.]

diákbolis vehetnek észre, tsak figyelmezzenek tselekedeteinkre, mert mindenkor először meg magyarázzuk könyebségekre.
Most tehát következik a jo gondolat, segítségül vészi az Angyalokat, hogy meg intsek Sennacherib gonosz indulatit. Elő járulván a rosz gondolat, Sennacheribet meg rettentí, s a' rosz szándéknak végbe vitelére fel gerjeszti. Sennacherib engedvén ennek, a jo gondolatot az Angyalokkal egyűt el űzi.

SCENA PRIMA

COGITATIO BONA

Ego ipse hactenus multis inservire potui hominibus, dum eorum intellectus replevi bonis ad votum⁷ meum inspirationibus, intentumque nostrum optinui in maximis peccatoribus; nullum vero in Assiriorum Regibus, quorum hodie unus supervivit Sennacherib perversissimis imbutus moribus. O quis mihi in adjumentum veniet! Utinam Angeli ejusdem hac in parte mihi succurerent.

(Accedunt Angeli.)

ANGELUS PRIMUS

Bona dies cogito!

COGITATIO BONA

Bonam diem jam dudum habui.

ANGELUS SECUNDUS

Ergo tantum habuisti, et nunc non fruoris!

COGITATIO BONA

Isthoc ignoras?

ANGELUS SECUNDUS

Nondum mihi constat intentum.

COGITATIO BONA

Aeternumvae Sennacheribo⁸ Regi.

ANGELUS PRIMUS

Eccur?

COGITATIO BONA

Me floccifecit, cogitare pessimum elegit.

⁷ vo<d>tum [Ráírással javítva.]

⁸ Sennacherib [Emendáltuk.]

ANGELUS TERTIUS

Significa nobis tuum id foret officium.

COGITATIO BONA

Sennacherib spatiatur in pomario, venite, videte signa, qvia contra Creatorem suum meditatus est sumere arma.

ANGELUS PRIMUS

45 Illico igitur procedamus, actus Sennacherib malos corrigamus.

(Ingrediuntur pomarium, fit signa machinae contra coelum.)

COGITATIO BONA

Quid agis Sennacherib? Deliberandum tibi diu est, qvod semel statuendum. Sua certe maxime, interest ut subditorum salutem, ditionum incolumitatem, Gubernatoris Universi honorem consilio mediante intendas perficere.

*(Sennacherib inter ira meditatur.)*⁹

COGITATIO PRAVA

50 Sennacherib falsa tibi proponuntur. Quem times? Cui servies? Forte inferioribus tuis? Quem honore prosequeris? Quis te major? Quis tui Gubernator? Nullus. Sed tu tibi soli sufficies.

ANGELUS PRIMUS

Noli superbire Res noli, scias enim te enihillo efformatum esse. Ubi eras paucis ab hinc annis, non percipis. Redi ad cor tuum, et ne adeas
55 vel cogitare adversus eum, qui te detrudere potest ad profectidium.

SENNACHERIB

Motus hic sum intrinsecus, cum mihi pugnandum esse proponatur mecum ipso. Hinc siquidem ne scutum gladium arripiam dehortantur; illinc vero armatam assumere manum arbitrantur. Ast quid mihi proderit si me vincere cogitem, alios vero mei dominari concedam?

ANGELUS SECUNDUS

60 Recordare Sennacherib priorum tuorum. Nemrodi Nini, Semiramis et caeterorum, quorum omnium, quia vivendi ratio caruit ratione, mors ad usque tempus. Tuum admirabilis transivit. Quid illi fuerunt? Nonne similes tui? Quod evenerunt? Brevi voluptatibus finem dederunt.

SENNACHERIB

Profecto recte loqueris ad animam, cogitatum igitur in melius vertam.

⁹ [Az ira bizonytalan olvasat.]

COGITATIO PRAVA

- 65 O, stulte! Jam his omnibus perterritus manes? Ubi animosa spes tua?
Ubi fortitudo tua? Quo armatus formidandusque populus tibi subjec-
tus abivit? Existimas his etiam vigilantibus te forte vincendum? Illi qui
tibi sunt exemplo propositi, quamvis non multitudine hominum verum
animo defecerunt sicque in desperationem ceciderunt. Tu autem vigile¹⁰
70 et fortiter labora, alias sine dubio peribis. Recordare quod abdideris.

ANGELUS TERTIUS

Sennacherib! an tuum et Deum jacere vel Dei te innihilum redigere?
Quis Deus tuus?

SENNACHERIB

Nesroch.

ANGELUS TERTIUS

Qvis Nesroch deum constituit?

SENNACHERIB

- 75 Nos.

ANGELUS TERTIUS

Qvis te produxit?

SENNACHERIB

Recedite omnes a me, et nec verbum ad me amplius divite; mox enim
aliud incipiam cogitare.

(Clauditur cortina.)

SCENA SECUNDA

PROLOGUS¹¹

- 80 A következő tselekedeteinkből aszt tanulhattátok, hogy Sennache-
rib a rossz gondolatnak helyt adván, a Szent életű Ezechiás király ellen
fel fegyverkezni szándékozik. Sennacherib a' maga őrző Angyalától, a'
jo gondolatnak segítségével meg intetik. De a rossz gondolatnak inkább
helyt adván, Ezechiáshoz el küldi embereit, hogy Ezechias magát népével
edgyűt, vesse birodalma alá, más képpen Isténével egyűt meg tsufolya.

¹⁰ vi<l>gile [Ráírással javítva.]

¹¹ Scena secunda Prologum vide pag. 9 [A Prologus címmel kiegészítettük. A magyar nyelvű pro-
lógus szövegét az utasításnak megfelelően a 9. lap aljáról helyeztük ide. A 9. lap alján a margón is
jelezve:] Ante secundam prologus.

(*Sennacherib cum Postilione*)¹²

SENNACHERIB

- 85 Cogitaveram nuper bellare contra Ezechiam, et Deum ipsius; hoc tamen
usque hodie neglexi, cuius me non solum pudet, sed etiam miseret.
Si enim non liberarunt Samariam Emath, Arphad, Aira, et Avae Dei,
quomodo liberabit Deus Ezechiae Izraelitas Profecto comedent Stercora
sua, et bibent urinam propriam. Ego siquidem Dominus ego Potens ae-
90 dificans, et destruens, ergo dum Ezechiae timebo? Absit! Intrabo igitur
civitatem Ezechiae, et summam ibi sagittam adversus eum, conteram et
dispergam ejusdem belliduces. Sicque humiliati, erunt mihi subjiciendi.
Ito ergo Postilio advoca Legatos.

POSTILIO

Officio meo fungar. (*Recedit cum Legatis adest.*)

RABSACES

- 95 Adsumus, quid tibi placet, ut faciamus?

SENNACHERIB

Summa cum fiducia manet Ezechias in civitate sua, nec intendit mihi
subjicere dominia olim nostra, verum ipsum cum Deo sua assumam
in arma.

ANGELUS CUSTOS

- 100 Cessa rex Sennacherib; cessa hoc malum tentare. Scias enim te civita-
tem ejus non ingressurum fore, sed in via, qua ibis rediturum ingenti
cum confusione.

SENNACHERIB

Ergo confusionem istam, quis probabit? Ezechias, vel Deus ejus de-
pressionem mei causabit?

ANGELUS CUSTOS

- 105 Cur superbis cinis, pulvis enim fuisti et eris, posteaquam legi moriendi
etiam tu optemperabis.

SENNACHERIB

Ast quis Deum Nesroh, et me superabit?

ANGELUS CUSTOS

Te una cum Deo tuo Deus Ezechiae subsanabit.

¹² <....> Sennach [Olvashatatlan szó törölve.]

SENNACHERIB

Quid attendo ego verba ista? Profecto talia respiciunt corda.¹³

COGITATIO PRAVA

110 Modò bene argumentaris, scenam, quam alias deploraturus esses gloriose abominaris. Sed quid prodest intentum, si id non consumaveris.

SENNACHERIB

Interim tamen Legatos meos prius ad Ezechiam mittam, ad confusionem, quae forte evenire posset, tollendam.

COGITATIO BONA

Sine Rex! Ah noli vitam tuam abbreviare! Sed finis tui sollicitam curam gere.

SENNACHERIB

115 Quid me viribus enervo? Rabsaces audi me, amabo aliquid etenim praecepti a vobis implendi significabo.

RABSACES

In omnibus, quae mandaveris obsequiosus ero.

SENNACHERIB

Dirigite gressus vestros ad Ezechiam, scitis, ut opinor illae directam viam, et dum avitis prope aulam. Ne terreamini quemquam.

RABSACES

120 Aliud non superest nisi voluntatem regiam nos audire et hanc ipsam dato ad hoc tempore, nostrum erit fideliter perficere.

SENNACHERIB

Dicetis igitur Ezechiae, quod mihi se dedat ad servire, ne enim hoc fecerit debet perire. Prius tamen quam ex eorum carnibus habituri sint epulas corvi, sciat Deum quoque suum a me abjectum iri.

RABSACES

125 Mandato tuo parabimus, et nec vel minimum negligemus.¹⁴

(Finis clauditur cortina.)

¹³ [A mondat után talán: *Feminia*. Nem tudtuk értelmezni.]

¹⁴ parabimus [Emendáltuk.]

SCENA TERTIA

PROLOGUS¹⁵

Ezechiás, midőn örvendez, hogy már senki alatt az ő nepe nem bálványoz, hanem békességben lévén szentül vagyon, az Urak Urához.¹⁶ Ekkor hozzá menvén a Sennacherib követi meg mondgyák, hogy készítse magát a szolgálathoz, s következő keppen a' bálványozáshoz. Ezechiás
130 meg ijedvén gondolkodik, mi tevő legyen. A jó gondolat azt javasolja, hogy el rontatván az Isten tiszteletére építetett templom ezüst s arany eszközöket, Sennacheribnek kívánsága szerint igirjen. Meg mondgya tehát Ezechiás a' Sennacherib követinek, hogy ha meg szűnik Sennacherib fel fuvalkodásának végbe vitelétől, eleget teszen kérésének.

Ezechias,¹⁷ Eliacim, Sobna, Joahe¹⁸

EZECHIAS

135 Qvam bonus, et misericors Deus! In omni loco exaltandus, enim vero vos ipsimet scitis, quantum parentes nostri idololatriae erant dediti, quantumque passi modo tamen quis misericordiam ejus enarrabit? Ad hanc certe nec nos digne laudandam, nec Angeli sufficiunt, dicamus tamen, quod laudent cum omnia opera ejus.

(Interim ingrediuntur Legati Assuri. Ex quibus)

RABSACES

140 Rex in aeternum vive!

EZECHIAS

Vos quoque vivite, sed quaeso, qui estis, et unde venistis *dicite*.¹⁹

RABSACES

Misit nos Sennacherib ad te pacem antiquam resuscitare. Fac igitur me unde foedus cum eo vasallum te sicut erat pater tuus sub Salma nasare, et dein tuebitur populum tuum quam diligentissime.

¹⁵ Scena tertia Prologum vide pag. 10 [A *Prologus* címmel kiegészítettük. A magyar nyelvű prologus szövegét az utasításnak megfelelően a 10. lapról helyeztük ide. A 10. lapon a margón is jelezve:] Ante tertiam.

¹⁶ [A mondat állítmánya hiányzik. Nem emendáltuk.]

¹⁷ <Scena 3tia> Ezechias [Lapszálen áthúzva.]

¹⁸ [A szerepneveket a lapszálen betoldva adja meg a szerző, mi a közlési szabályainknak megfelelően a jelenet élén hozzuk. A továbbiakban ezt nem jelöljük.]

¹⁹ dicitate [Emendáltuk.]

EZECHIAS

145 Paulisper sedete. (*Sedentibus continuat.*) Indignum est amici, ut Rex veri Dei cultor adeoque fidelis, alicui idolatriæ²⁰ subjiatur. Illique cum detrimento suae fidei ab eodem serviatur. Sobrie hoc a nemine amatur, sicut mecum experientia comprobatur.

RABSACES

Rex admones caeteroquin siquidem peribis.

EZECHIAS

150 Melius est mihi gloriosissimam mortem amplecti, quam odibilem vitam scandalose sequi.

THARTHAN

Non tantum te, sed cunctos judeos nullo plane discrimine servili supplicio afficiet, violataque eorum religione, Deum ipsum quia vobis honorari solet cogitat offendendum a se.

EZECHIAS

155 Deum Immortalem! Ergo tu Rabsacis non jucundiora significabis?

RABSACES

Haud aliter etiam a me consolaris, ergo nos mentiri argumentaris?

EZECHIAS

Recedite paululum a me, mox iterum dabo vobis ingredi. (*Recedunt.*) Eliacim praeposito satis triste, a Sennacherib accepimus ave et quidem tunc, quando loquabamur nos esse in quiete.

ELIACIM

160 Non abjiciaris ab hoc animo, sed cogita, quid agendum sit in futuro.

EZECHIAS

Obsecro Domine! Ne projicias me a facie tua, sed oculos mentis meae illumina quidque faciendum sit mihi.

COGITATIO BONA (*accedit et confusit dicens:*)

Paciscere cum Sennacherib Ezechia, et mitte illi auri argentique talenta.

EZECHIAS

Ast unde?

²⁰ idolatrae [Emendáltuk.]

COGITATIO BONA
165 Valvas templi laminasqve aureas confringe, et sic Assyrum exsolve!²¹

EZECHIAS
Verum si hoc egero, non vapulabo?

COGITATIO BONA
Minime.

EZECHIAS (*ad servum:*)
Ito, fili, advoca Legatos servientes Assuri. (*Recedit servus vocat Legatos.*
Ex qvibus.)²² Capite viam celero cursu peragendam; Reveremini regem,
170 ecce promitto ei, qvidqvid petierit mandaturum²³ ob conficiendam
inter nos pacem.

RABSACES
Vale Rex, salvum te salutemus reduces.

SCENA QUARTA

PROLOGUS²⁴

Következik, hogy midőn Sennacherib tanácsossival lévén gondolkodnék
175 követeknek jelen létéről, ezek hozzáérkezvén meg mondgyák Ezéchiás
akaratyat. Meg tétzik Sennacheribnek, s tanácsossainak jóvaslásból há-
rom száz talentum ezüstöt és harmincz talentum aranyat kér Ezechiasztól.
A követek minek előtte Ezechiásnak ezt meg jelentenék, asztalnál lévén
vigasgot inditnak farádságok enyhítésére.

(*Sennacherib cum duobus de Consulibus.*)²⁵

SENNACHERIB
180 Miseram ad Ezechiam Legatos, sed ad huc nondum vidi rediisse ju-
cundos.

CONSUL PRIMUS
Qvam ob causam misisti eos?

²¹ exolve [Emendáltuk.]

²² Legatos qvibus [Emendáltuk.]

²³ madaturum [Emendáltuk.]

²⁴ Scena quarta Prologum vide pag. 10 [A *Prologus* címmel kiegészítettük. A magyar nyelvű prológus szövegét az utasításnak megfelelően a 10. lapról helyeztük ide. A 10. lapon a margón is jelezve:] Ante quartam.

²⁵ <Scena 4ta> Sennach [Lapszálen áthúзва.]

SENNACHERIB

Ut se mihi in vasallum dedat subiciatqve suos.

CONSUL SECUNDUS

Dudum jam sunt absentes?

SENNACHERIB

Duos sol absolvit dies, qvod eos non spectem praesentes.

CONSUL PRIMUS

185 Periculo res est plena, forte a cervicibus capita omnium trium Legatorum sunt revulsa.

CONSUL SECUNDUS

Non est metuendum sed potius in pace manendum.

(Hic accedunt Legati. Ex qvibus.)

RABSACES

Ave Rex! Legatione nobis commissa functi sumus, reduces vero si te incolumem salutamus, cordicitus exultamus.

SENNACHERIB

190 Plane nunc invicem loqvebamur, de reditu vestro tristabamur.

CONSUL SECUNDUS

Praedixi eos felices ad nos redituros.

SENNACHERIB

Tibi Rabsaces Nesroch te custodivit, verum Ezechias qvo honore excepit?

RABSACES

Laudabilis in omnibus fuit.

SENNACHERIB

195 Ergo mihi se subjicit?

RABSACES

Non aliter qvam thesauros daturum se appromisit.

SENNACHERIB

Ast quantum?

RABSACES

Tantum, qvantum majestas tua ei praeceperit.

SENNACHERIB

Belle qvid ad haec Consules?

CONSUL PRIMUS

200 Hoc certe non sine magna sua jactura Ezechias praestabit, si tua majestas multum ei indixerit.

CONSUL SECUNDUS

Non mihi videtur isthoc adhuc bonum, sed si populum submiserit in nostrum dominium.

CONSUL PRIMUS

Non tam festinanter, sed caute puto agendum.

SENNACHERIB

205 Quantum ergo petam?

CONSUL PRIMUS

Trecenta ad summum talenta argenti.

SENNACHERIB

Recte quidem judicasti, plura tamen exigam, quam dixisti.

CONSUL PRIMUS

Istud certe tuum erit velle, ast quid cogitasti finaliter imponere?

SENNACHERIB

Trecenta talenta argenti et triginta electi auri.

CONSUL SECUNDUS

210 In hoc etiam ego libentius inclinor nec aliud te facturum opinor.

SENNACHERIB

Rabsaces Legati cum socijs citissime prende, postea pro vehendis thesauris pedes celeriter move, ego interim cum Consulibus intrabo conclave.

(Intrant dein.)

RABSACES (*ad socios:*)

Audistis collegae nobis Rex dicit vale, praecepitque nos cito saturire.

THARTHAN

215 Quid aliud ergo? Nisi ut assideamus mensae. Vos vero juvenes adamussim servite.

(Hic sedentibus portatur cibus etc. interim.)

RABSARIS

Optimum est etiam edere, bibere, sed non sine recreare.

THARTHAN

Ast qvomodo te recreabis? Alioque non manducatis.

RABSARIS

Nobis ad mensam sedentibus, musicisque ludentibus, puto corda nostra exhillerari.

RABSACES

220 Ludite igitur musici fides, ut ad onera ferenda resumamus vires.

(Pulsant musici.)

RABSARIS

Haec qvidem bene currunt, sed vi Regis saltatores aderunt adhuc melius exhillerabunt.

RABSACES

Ite itaque juvenes Regis advocate saltatores.

(Famuli vocantur.)

SALTATOR PRIMUS

Rabsaces, mandato tuo optemperavimus, vis forte, ut ludamus?

RABSACES

225 Optime facietis, si pedes vestros a narcosi custodiveritis!

SALTATOR PRIMUS

Probemus igitur socij, sic enim volunt nostri Legati.

(Fit saltus et tunc simul.)

Ihaa, ahaa, mi vigadgyunk, és semmit ne szomorkodgyunk.

Ujuu, ujuu, tántzot járjunk, ne zsibanyon meg a lábunk.

Rabsacesnek mi játékunk, szivessegünk meg mutassuk.

230 Vigan. Vigan.

RABSACES

Jam a mensa assurgamus cum honore recedamus.

*(Clauditur cortina.)*²⁶

²⁶ [Ezután betoldva a 2., 3., 4. jelenet prológusa.]

SCENA QUINTA

PROLOGUS

235 Ezechias, Eliacim, Sobna és Joaheval várja Sennacherib követit. Ezek hozzá érkezvén, meg mondgyák kérését Sennacherib királynak, Ezechiás elmenvén, a templomban annak arany s ezüst tangyérait össze rontya és Sennacherib követének által adgya, s az után őket viszsza igazitya.

Ezechias, Sobna, Eliacim

EZECHIAS

Nuper missis a' Sennacherib Legatis, non parum locutus eram, dum illis pecuniae aliquid promiseram, ad faciendam inter nos, et ipsos bonam harmoniam.

ELIACIM

240 Hoc sane sapienter es operatus, sic enim de manu odientium eris liberatus.

EZECHIAS

Illud quidem ego egi, sed quid me futurum sit usque hodie ignoravit.

ELIACIM

Si cum Deo, et pro eodem cepisti, spera, quia liberabunt te Angeli!

EZECHIAS

O, Eliacim nec quidem cogitatum alio vertam nisi ut Deo serviam.

ELIACIM

245 Utinam ergo venirent Legati Assuri, ut cognoscere valeremus inclinationem suae voluntatis.

EZECHIAS

Sobna, evigila si non confecissent ad me Legati sua itinera.

(Exit et redit dicens.)

SOBNA

Rex mi! Nullum vidi, imo nec audivi, fortassis promissio tua non placet Assuri.

EZECHIAS
 250 Profecto me peniteret, si populus propter me periret.

JOAHE
 Rex in aeternum vive! Si tibi placet dignare me audire.

EZECHIAS
 Loquere, prout jubet, ah utinam sermo tuus cor meum reo daret!

JOAHE
 Non amplius te sinas torqveri, sed literas per nos fac exorari, atqve
 Sennacherubum sic pacificari.

EZECHIAS
 255 Huc adhuc exi etiam tu Joaha videre Legatos, si non sint, prope me.

(Exit et significat praesentiam Legatorum.)

JOAHE
 Sicut praecepisto sit curius fui Legatosqve ad portam adesse cognovi.

EZECHIAS
 Ingrediantur ergo sine mora, forte asserent nobis, qvam putaveramus
 jucundiora.

(Vocantur Legati ex qvibus.)

RABSACES
 260 Rex, si salvum te invenimus summe gratulamur multisqve armis vive
 praecamur.

EZECHIAS
 Salvum quidem me invenistis, quid tamen a rege vestro apportastis?

RABSACES
 Sennacherib petitioni tuae annuit, verum etiam talenta multa auri et
 argenti expostulavit.

EZECHIAS
 Hoc certe non dubito. Scire nihilominus numerum talentorum cupio.

RABSACES
 265 Trecenta argenti, triginta verò electi auri talenta et si poterunt haec
 omnia á te deponi, consules tibi populiqve sorti.

EZECHIAS

270 Pauper quidem existo, habete tamen pacem donec rediero. (*Venit ad templum orat.*) Domine tu nostri corda omnium singulariter interere meum. Ecce non ob voluptatem, sed necessitatem spoliaturus sum templum. (*Confringit valvas et laminas quae redux tradit dicens:*) Rabsaces Legato si quae habeo trado tibi, eoque diligenter custodi. Ceterum tam vestram nostri desiderio charitatem, quam nunc meam ostendo constantiam. Revertemini ergo ad Sennacherib, et dicetis ei salve.

RABSACES

Utique istud nostrum erit officium, a te autem accipimus. Vale!

THARTHAN

275 Rex Ezechia! Te oramus, ne nobis veniam neges, de actibus, si forte minus humana negotia nobis commissa proposuimus.

RABSACES

Id certe cordicitus expostulamus.

EZECHIAS

Ite in pace, salutemque Regi vestro dicitote!

SCENA SEXTA

PROLOGUS

280 Most vikotálván egymás között a' Sennacherib követi, intik Rabsacést, az első követet, hogy ha jól lesz dolga, el ne felelkezzék egygyűt való társalkodásokrol,²⁷ az után be vivén Sennacheribhez a' nekik Ezechiástól adot kincset, Sennacheribnek²⁸ jó emlékezetében ajánlják magokat. Sennacherib tanácsossival kotzkázni megyen, bővölködvén ezüsttel és arannyal.

(*Legati 3. Sennacherib, Consules*)

RABSACES

285 Fessi suppono estis socij iteratis tamen vilibus nos accinximus itineri. Ah, si tandem satis faceremus Regi! Ut sic tandem vacaremus etiam quieti!

THARTHAN

Tu quidem ob hoc consolaberis, gloria siquidem, et honore coronaberis, et in tantum quoque elevaberis, ut nos ipsos aceraberis.

²⁷ társalkodásokról [Emendáltuk.]

²⁸ jó <kedve> emlékezetében

- RABSARIS
290 Metuendum certorum,²⁹ qvia multi taliter profuerunt exemplo.
- RABSACES
Miror super verba ista! Unde potuistis proferre tam profunda, ingentissimis erroribus plena?
- RABSARIS
Fallacias novi hujus universi, qvibus inopinato decipiuntur non pauci. Tametsi sapientia sint ornati, atqve ideo te praevio admonui.
- RABSACES
295 Expertus sum talia multos perpetrasse, viventes inter homines absqve humanitate, at me vestri benevolum nolite timere; potius enim volo perire, qvam istud me commissurum fore.
- THARTHAN
Et certe si alienum a nobis, vel contra nos facturus esses, crede mihi velim, qvia multum aberrares.
- RABSARIS
300 Discursui nostro finem imponamus, et Sennacheribum brevi accedamus de lana caprina hic non conferamus.
- RABSACES
Profecto nunc optime loqveris, de hoc magnopere a me laudaberis.
- THARTHAN
Ille quidem talem de pectore traxit sermonem hoc tamen non obstitit, qvin sit lamentaturus sortem.
- RABSACES
305 Alia vacemus jam semel ab his confabulationibus custodiamus invicem in bonis moribus.
- RABSARIS
Rabsaces! Habes tecum bursam?
- RABSACES
Habeo.
- RABSARIS
Venite igitur regiam salutemus aulam!

²⁹ certor [A rövidítést feloldottuk.]

(*Intrat ad Sennacheribum, qvem solum incondavit. Alloquitur.*)³⁰

RABSACES

310 Rex mi! Felix faustusque tuus sit in hac vita processus venimus tantum soli, si noster tibi placet accessus.

SENNACHERIB

Singulariter et ego maneo laetus, si tandem incolumis vester sit adventus. Verum quid cum Ezechia Rabsaces est operatus?

RABSACES

315 Te cumprimis reveretur, sicut Majestas Regia id meretur; secundo proponenda foedere, petitionem nostram adimplevit perbelle, et thesaurum misit eo pondere, quo se advertit obligatum esse.

SENNACHERIB

Ast ubi habetis?

RABSACES

In sacculis istis.

SENNACHERIB

320 Modo seponatis, dicam deinde quando afferatis. (*Seponent, continuat sermo.*) Rabsaris cape viam senatores meos voca huc ad cellulam. (*Vocat.*)

CONSUL PRIMUS

Rex Serenissime! Adsumus juxta tuum velle.

SENNACHERIB

Locate vos in sedili. (*Sedent, Sennacherib proponit negotium.*) Videtis jam adsunt Legati a nobis expectati, una etiam thesauri ab Ezechia missi.

CONSUL PRIMUS

Ast unde Ezechias tantum expendet?

SENNACHERIB

325 Hoc mihi Rabsaces non significavit.

RABSACES

Scio eum e templo abtulisse.

CONSUL PRIMUS

Qvam belle! Ad votum nostrum ac me adverto successisse, nec est inferioris sortis regnum aliquis. Ezechia paupere.

³⁰ [Az incondavit szó olvasata bizonytalan.]

SENNACHERIB

330 Legati nobis addicti! Vestri sollicitus ero. Nunc interim manete domi
vestrae, qvoad usque vocavero.

RABSACES

Nos etiam in gratiam nostri tuam commendamus dexteramqve munificam expectamus.

(Absentibus Legatis.)

CONSUL PRIMUS

Ob eximium fidelitatis studium Legatos non possum non laudare, summa enim difficultas est similes invenire.

SENNACHERIB

335 Omnino verum dicis, qvoniã egregijs dotibus non solum non junxerunt scelera, sed suis officijs addiderunt perqvam necessaria.

CONSUL SECUNDUS

Haec sunt in ijsdem gratiosissima, nec sine muneribus erunt praemit-tenda.

SENNACHERIB

340 Qvia paruerunt mandatis meis absqve mora ipsos qvidem (*Legato:*)
eveham ad altiora, nos interim procedamus, aliisqve recreamus nostra
qvoqve corpora.

(Clauditur cortina.)

SCENA SEPTIMA

PROLOGUS

345 Ezután következik Sennacheribnek busulása, hogy Ezéchiastól el vétén a kincset ő ellene³¹ fel nem fegyverkezet. A rossz gondolattól /: noha az Angyalok is munkálkodnak :/ el nyomattatik, és egygyik tanátsos-sa szavát helybe hagyván, és Ezechiás ellen Sennacherib fel indulván Rabsacest Ezechiáshoz küldi. Rabsaces, hogy esztet ne cselekedgye, a kús fiától meg intetik.

(Sennacherib cum custodibus et Legatis)

³¹ ellenne [Emendáltuk.]

SENNACHERIB

350 Promissis ab Ezechia fidem adhibui, quae dein ab eo re ipsa percepi, in ipsum tamen plus aequo clemens fui, dum ad propulsandam injuriam bellare renui.

COGITATIO PRAVA (*accedit:*)

Dolet me adhuc hodie, et vehementer dolet tranquillitatem istam a' te positam esse, scias enim expertem vitam periculi te minime duxisse.

SENNACHERIB

Fato nescio quo opus istud commisi, et jam habita qualicumque ratione, quae in medium posset afferri, lubens, volensque amarem corrigi.

COGITATIO PRAVA

355 Assyria tota loquitur, ne a' cruenta Ezechiae cede abstineas, si fieri, prout potest, et debet, populi recordationem, ut vel ipsam ceremoniam penitus extinquas.

COGITATIO BONA (*accedit:*)

360 Fuerunt, et actu sunt dissensiones, vel quia honori, atque gloriae suae homines vellificantur, vel quia non verae, rectaeque defensiones usurpantur, nusquam tamen temeritatem inauditam, voluntatem scilicet tuam infuriosam alijs inesse vel ipsi mente capti minantur. Perge igitur, et fac quod oculi tui cecitate obruti meditantur.

(*Accedunt Angeli.*)

ANGELUS PRIMUS

365 Qvo tendis Rex Sennacherib? Qvo tendis? Quid mirantur incessus illi superbi? Quid fluctantes oculi? Quid caedem spirantes vultus tui compressi? Tu Ezechiam insontem audebis aggredi? Non capis gravitatem tanti flagitij? Cessa jam semel irasci. Cessa novam injustitiam noliri.

SENNACHERIB

Qvid faciam? Qvo me vertam?

COGITATIO PRAVA

370 Saepius ingenti cum labore sum hortatus te, ut parceres solum illis, qui tuam venerantur dignitatem expectate; cur ergo sequeris consilia sinistra tam caece.

ANGELUS SECUNDUS

Sennacherib, ne decipiaris, sub specie enim vero boni etiam nunc falli poteris.³²

³² potaris [Emendáltuk.]

SENNACHERIB

Expavesco! Quidqve mihi operandum sit, dubius haereo. Recedite a' me vos tres! Interim aulae custodes adducite Consules.

CUSTOS PRIMUS

375 Incredibilem certi erga te habemus, Rex, voluntatem moxqve si opus exegerit, subibimus ob officium nostrum per acerbam mortem.

CUSTOS SECUNDUS

Iste quidem poterit abire, jube tamen me hic domum hic domum tuam custodire!

SENNACHERIB

Fiat sicut dixisti, altero absente fac qvod assumpsisti.

(Vocantur Consules.)

CONSUL PRIMUS

380 Freqvens conspectus Rex tuus nobis hactenus fuit jucundissimus, modernus tamen satis tristis, et maerore plenus.

SENNACHERIB

385 Aliqvott ab hinc mensibus vestro meo consilio fretus accepi magnam thesauri summam, qva felicem ducerem vitam verum eadem jam consumpta, contra mihi evenit, qvam putabam; qvare fulcite consilio sortem hanc miseram.

CONSUL SECUNDUS

Cur non erexisti aures in consilium a' me tibi datum? Siqvidem illud erat optimum ad tollendum tecum ipso praelium.

SENNACHERIB

Ne succumberem, viribusqve deessem, vos consules elegi, qvo facto vitam utiqve meam non auctam sed imminutam conspexi.

CONSUL SECUNDUS

390 Persuasum et simul animatum Rex te volo habeo, neqve pudeat, vel pigeat manum armatam in Ezechiam assummere, suas enim tibi Martem secundaturum esse.

SENNACHERIB

Igitur ne ruina causam vestrum aliquem dicam, subsanabo Ezechiam.

CONSUL PRIMUS

Fac, per me licet, ut vis, forte viam rectam declinabis.

SENNACHERIB

395 Odium tuus mihi peperit sermo, loqui caeterum nolito, ast quid prodest conceptus, si non etiam futurus sit partus. Itaque Legati ad vos tandem spectant verba mea, nullam siquidem /: ut impero :/ corpori vestro dabit quietem, quoad usque non significaveritis Ezechiae non esse negligendam nostram voluntatem, etenim secus factururus, ipse
400 Ezechias, et populus ejus, e civitate pulsus, multis miserijs, mortique crudeli erit objiciendus, imo Deus eorum conventus.

RABSACES

Pareo tibi Rex fateor ad animam, et fortassis plura quam praecepisti dicam.

(Scena clauditur eunti Rabsaci obviat filius ejus.)

ONEMIAS

Pater mi! Pater mi! Ad te confugi.

RABSACES

405 Qvare charissime fili?

ONEMIAS

Officium tuum universae nostrae nocebit familiae, si executio ejusdem non praeterierit.

RABSACES

Non mi fili, sed eam Rex multis admodum bonis exaltabit.

ONEMIAS

O Pater cessa! Qvia multitudo sibi quoque ipsi noxa.

RABSACES

410 Revertere fili ad cunabula, neque amplius vestra proferas talia.

ONEMIAS

Ergo pater saltem ut tecum ab eam peto istam gratiam.

RABSACES

Illud facile concedam.

(Clauditur cortina.)

SCENA OCTAVA

PROLOGUS

Most, mire Rabsaces társaival elő álván ki szolitya Ezechiást, el jönnek Ezechiástól Eliacim, Sobna és Joáhé, kik halván a' Rabsaces káromkodását, a véllek levő embereket el hijják, és Ezekiásnak a dolgot megmongyák. Ezechias meg rettenvén, Eliacimot tarsaival és más két papokot imádságok után el küldi Isaias Profetához, hogy a kősségnek³³ jövőendő béli jóváért imadkozzék az Urhoz.

(Legati ad armatis militibus stant ad unam theatri partem post.)

RABSACES (*clamat:*) Egredere Rex Ezechia!

(Aperiunt scenae, egrediunt Eliacim, Sobna, Joahe.)

ELIACIM
420 Quid a' vobis poterit audire Regia aula?

(Accurrit populus.)

RABSACES
Loqvimini Ezechiae, non amplius acceptabit thesauros Rex Assyriae, sed vi armata etiam debebitis nobis vosmet ipsos subijicere, vel vero perire.

ELIACIM
Iste hoc sane non erit.

RABSACES
Qvae igitur est fiducia vestra, qva nitimini? Forsitan cur debitis proeliari?

ELIACIM
425 Utique probabimus in Deo enim adiutore nostro confidimus.

RABSACES
Qvomodo speratis in ope Dei vestri? Cujus Ezechias altaria excelsaque sustulit, serpentem confregit, ecce iratus propterea vobis ipse, oculos hactenus vestri benignos avertit.

SOBNA
430 Rabsaces! hoc unum expostulamus a te, ut loqvaris ad nos Syriace, sic enim docti sumus optime, neqve minare populo audiente:

³³ kősségnek

RABSACES

Numquid Assur misit nos ad Ezechiam vel ad vos, et non potius ad viros istos? Numquid etiam hi miseros alioquin portabunt dies suos.

JOAHE

Iterum atque iterum te oramus Rabsaces.

THARTHAN

Noli tacere Rabsaces, sed fulminatos edic sermones!

RABSACES

435 Audite populus, non poterit eruere de manibus nostris vester sive Dominus, sive Deus.³⁴

SOBNA

Eliacim amice! Divertamur ad Regem, unaque avocemus populum hunc in bellum.

ELIACIM

440 Blasphemiam istam, si possem, in hoc loco mererer,³⁵ verum; quia fas non est, venite mecum paulisper.

(Assuri divertuntur caeteri ingrediuntur ad Ezechiam.)

ELIACIM

O, Rex Ezechia! Vestes dilacera *(Hic Eliacim quot ostendit dilaniare vestes:)* perdidimus enim singuli capita nostra.

EZECHIAS

Quam ob causam? Rara amabo hanc tragediam!

ELIACIM

445 Rabsaces iterum contra in manu, gravi exurrexit, qui Sennacheribi nos vasallos futuros populum tuum dixit. Simul etiam viventem turpiter blasphemavit.

EZECHIAS

Sobna! Tu quoque taliter consolaris?

SOBNA

Postea quam dixeris, Eliacim verba fateberis esse.

³⁴ vestrer [Emendáltuk.]

³⁵ medrerer [Emendáltuk.]

EZECHIAS

450 Ah novum, atqve inauditum scelus. (*Hic qvoque lacerat vestes.*) Perturbatur enim vero et evertitur justitiae qvam thesauris feceram virtus. Ergo nullus ad huc furori positus est modus? Jam parvum aestimatus animis consensus? At quidem torqveo? Qvousqve plures a'vobis non audivero.

ELIACIM

455 Hallucinari me non oportet in sermone, itaqve Rex. Dixi sincere, Rab-sacen summas in Deum blasphemias evomuisse; et hoc non esse majus malum, qvis ignoret in universo terrarum orbe.

EZECHIAS

Num itaque populus est scandalizatus, aut aliquvantulum animo abjectus?

ELIACIM

Minime; a' nobis enim sunt advocati.

(*Accedunt Sacerdotes.*)

SACERDOS PRIMUS

Qvales apud vos advertimus esse rumores? Forte templum redactum est in pulveres?

EZECHIAS

460 Vix non certe rem acu tangitis, et plane non vocato belle accessistis.

SACERDOS SECUNDUS

Qvasi spiritu moti sumus, qvod ad te veniremus.

EZECHIAS

465 Bene vos movit spiritus ad Isaiam si qvidem mox mittendi estis, prius tamen qvam hoc perficeretis, oratiuncula in templo finita, cum Eliacim, et Sobna corpora vestra sacco cooperietis, siqve basphemiam, ac reliqva ab Assyrijs commisa prophetae ennarrabitis. (*Intrant in templum, orant parum secrete.*) Ite in pace, qvam sincere in via respectu omnium custodite! Orabitque propheta pio salute.

(*Clauditur cortina.*)

SCENA NONA

PROLOGUS

470 Isaias a' két papot meg halgatván, Eliacimmal együtt vissza' küldi Ezéchiáshoz, kit bátorságra inditt. De midőn Ezechias a' félelemtől meg szabadittatik, Sennacherib fenyegető levele kezébe adatik, ismég

Ezéchiás busulasival³⁶ a templomban azon levelet Istennek felmutattya,
és az után Isáiásnak Eliacim által, által küldi.

ISAIAS (*in exteriori theatri loco solus:*)

475 Sennacherib iterum vult Ezechiam mittere sub jugum proximumque
est, ut hic per nuncios roget me, Deum pro se, ac populi necessitate
oraturum, non tamen precabor eum cum sciam ab eodem Ezechiam
esse defendendum.

(*Accedunt Eliacim, Sacerdos, Sobna et Isaias.*)³⁷

SACERDOS PRIMUS

Dies tribulationis, et increpationis aggravat vitam nostram, ac propterea
nunc ad te properantes regiam reliquimus aulam.

SACERDOS SECUNDUS

480 Si forte audiat Deus universa verba Rabsacis, dubio procul civitas, et
templum erit pulvis, hoc siquidem prope temporis momento exarsis
animas Sennacherib Regis.

ELIACIM

Rabsaces blasphemavit dicens nos a' Deo nostro non posse defendi,
fac igitur orationem supremo numini ut is dignetur succurrere sanctae
civitati; neque respiciat peccata electi a se populi.

ISAIAS

485 Haud timeat Ezechias faciem Assyriorum Regis qvia Dei gladius cae-
surus est eum viribus angelicis, venite id circo ad Ezechiam, et cor
ejusdem elevabitis.

(*Recedit Isaias et sacerdotes cum Elia intrant ad Ezechiam.*)

SACERDOS PRIMUS

Rex noster statum nostrum aperuimus prophetae, qvi jubet te non
timere!

EZECHIAS

490 O, vere metuo! Suspicio ne siquidem vester nuntius non caret ut adverto.

SACERDOS SECUNDUS

Rex Ezechia! In fidem tui nostram te commiseras, cur itaque in tan-
tum aberras?

³⁶ busolasivel [Emendáltuk.]

³⁷ Sacer Sob et Is [A szerepnév-rövidítéseket kiegészítettük.]

(Intrat Postilio cum socio sempiterno.)

POSTILIO

Ave Rex! Ego sum cursor Sennacherib Regis, qvi de subjectione sibi tua ultimo te monet hisce liberis.

(Acceptis lectisque literis.)

EZECHIAS

495 Otium antiquum nequaquam mihi conceditur, per minaces enim vero literis, potestas mea vix non adimitur.

ELIACIM

Rex ne vexare hostem, sed pete fortiter eandem.

POSTILIO

Illud certe salvo amicitiae studio, serenitas tua non efficiet, et quod amplius est, in periculum se, suosque conjiciet.

EZECHIAS

500 Noster parum, aut nihil intererit. Tu vero cum socio redi, ea, qva venisti via, usque Deus vos confuderit.

SOCIUS POSTILIONIS

Male jam excepti hinc nos recedamus. Quidque nobis evenerit, Regi exponamus. *(Recedunt.)*

EZECHIAS

505 Majorem in modum fas mihi non erat exolvere cursorem illum, fortassis per hoc non offendi Deum?

SACERDOS PRIMUS

Haudquaquam. Offer nihilominus Deo epistolam istam.

EZECHIAS

510 Recte concepisti, faciamus ergo, ut dixisti. *(Venit in templum Ezechias, cum suis ubique apertas offert Deo dicens voce magna sequentem orationem.)* Domine Deus Izraël, qvi sedes super Cherubim, tu es Deus solus regum omnium terrae, Tu fecisti coelum, et terram. Inclina aurem tuam, et audi: Aperi, O, Domine, oculos tuos, et vide! Ac audi omnia verba Sennacherib, qvi exprobrat te viventem. Vere Domine dissipaverunt reges Assyriorum gentes, et terras omnium. Miseruntque Deos eorum in ignem, non enim erat dij, sed opera hominum, ex ligno et lapide.
515 Nunc igitur Domine Deus noster! Salvos nos fac de manu eorum et sciant omnia regna terrae, qvia tu es Dominus Deus solus.

(Finita oratione tradit literas Eliacim et dicit:)

Eliacim chare, cum Sobna, et Joahe, literas istas portabis ad Isaiam.
Nos interim orationem fundamus ad Deum /: ut spero :/ utilissimam.

*(Hic manet, illi recedunt. Finis.)*³⁸

SCENA DECIMA

PROLOGUS

520 Isaias el olvasván a káromkodásokkal telyes levelet, ismég Ezechiást a'
felelemtől meg menti. A' nagyra vágyodo Sennácheribet meg inti, és
vészedelmét neki meg jelenti. Sennacherib Isaiast meg veti, és vigas-
sága után Rabsacest katonáival egyűt az alázatos és Istentfélő Ezechias
ellen küldi.

Isaias, Eliacim, Sobna, Joahe

ELIACIM

525 Non quidem opinamur tibi vir Dei hoc ad te accessu molestos nos facere,
observantiam enim omnem, quam possumus conamur exhibere, quia
tamen in exercitijs tuis cogimur impedire dignare nos culpae absolvere.

ISAIAS

Ego sum a' Deo missus, ut vobis me devincerem gratoque semper animo
inservirem. Si quae vero proponeritis, omnino aures utrasque sermoni
darem.

ELIACIM

530 Sermonis loco literas tibi offerimus, lege, nos autem silentio vacabimus.

(Accipit lectio.)

ISAIAS

Quae deprecatus est Ezechias Deum super Sennacherib, misericors
audivit. Hunc enim vero propter iterum tam blasphemiam in aeternum
sprevit. Dicetis ergo Ezechiae literas minaces floccifaciat, atque in Deo
vero confidat.

SOBNA

535 Veni nobiscum ad Ezechiam, summam hanc ut reponat gratiam.

³⁸ Hi [Emendáltuk.]

ISAIAS

Optione data etiam eundem consolabor, hac autem tempestate Sennacherib a proposito dehortabor.

JOAHE

Suavissime in te effusi erimus, si etiam domi nostrae conspexerimus.

ISAIAS

Cavebo vobis coram Deo, modo autem aulam versus cedite ab hoc loco.

*(Revertuntur Eliacim et Isaias intrant ad Sennacherib
hic cum suis viso Isaia exclamat.)*

SENNACHERIB

540 Qvo venit hic Ezechiae seductor? Qvo accessit populi nostri eversor?

ISAIAS

Audi me Sennacherib! Non ingredieris urbem Jerusalem a' Deo prolegendam. Imo nec obsidere poteris eam, depone igitur tibi vindicare Ezechiam.

COGITATIO PRAVA

545 Rectam homo iste non instat viam, repellere propterea eum ne differas vel ad horae minutam.

SENNACHERIB

Discede a' domo mea humani generis monstrum qvia ceteroquin scitote brevi meriturum, ob malitiam enim tuam Ezechias Legatis, et literis haud bonum dedit responsum.

ISAIAS

550 Ego quidem hinc recedo tristis tu vere in peccato morieris, atqve ad tartara detruderis.

(Recedet Isaias deinde.)

SENNACHERIB

Rabsaces Legate habes csokolate? Ast quid intendo cedet csokolate, adsit potius recreare.

RABSACES

Verum qvam formam recreationem instituemus?

SENNACHERIB

Meos advoca saltatores.

RABSACES

555 Praesto erunt ad tui amores. (*Productis saltatoribus:*) jam paratos habes
exhileratores.

SENNACHERIB

Agite dies letitiae juvenes, nec parcite pedibus. Non enim sunt hic lapides.

SALTATOR PRIMUS

Dignare Rex nos aemulari, siquidem sic est optimum jucundari.

SENNACHERIB

560 Ego paulisper intrabo conclave, vires ibi summam ad bibendo ex electo Caphe.

(*Intrat egressus.*)

Musici canite Parnassi, Palladis amores, vos quoque probate chari saltatores.

(*Canunt musici finito saltu.*)

565 Rabsaces Legati, jam adsunt vesperae. In manu igitur gravi para te ad bellare, obside Jerusalem hac nocte, cras etiam ego intendam vos visere.

RABSACES

Faciam juxta tuum velle.

(*Clauditur cortina.*)

SCENA UNDECIMA

PROLOGUS

570 Rabsaces fegyveres katonáival megszálván a város mellett,³⁹ az Angyaltól meg ólettetik, melyért Sennacherib erőssen busulodik, de a rossz gondolattól arra ingereltetik, hogy két kússebb fiát a Bálvánnak felalozván, a jövődöbéli nyomoruságtól s az hamis Istenek haragjától meg menekedik. A két nagyob fiától Sennacherib meg intetik.

Rabsaces, Miles primus, Miles secundus, Angelus civitatis, Sennacherib, Cogitatio prava, Adramelech, Sarasar, Postilio

(*Rabsaces cum militibus a dexteriore partem theatri.*)

³⁹ mellet [Emendáltuk.]

RABSACES

575 Ad oppugnandam civitatem Jerusalem nos accinuimus milites aesti-
nabimini per magni si laboraveritis fortes.

MILES PRIMUS

Hoc unum erat nobis etiam hactenus cognoscendum, ut aliquis ob
oculos nostros constitueret Regis ingenium.

MILES SECUNDUS

Nostra interesse putavi futurum. Si jam semel contra Jerusalem bellicis
artibus moverimus gressum.

RABSACES

580 Per silentium ergo eo nos deducamus; amicitiam, unanimemque con-
sensum inter nos servantes civitatem obsideamus.

(Apertis scenis inferiorum Angelus in exteriori theatri parte.)

ANGELUS CIVITATIS

585 Deus altissimus, regnum, et magnificentiam gloriam, et honorem con-
cessit Sennacherib Regi. Propterea elevatum est cor ejus, et ad superbiam
spiritus est affirmatus, quos voluit interfecit, humiliavit. Et hoc ipsum
tentare intendit super Ezechia. Verum numeravit Deus regnum ejus,
et implevit illud. Appensus est in statera, et inventus est nihil habens.
Ibo itaque et percutiam ejus exercitum somno sopitum. Non enim est
tempus poenitentiae amplius, utpote multis modis admonitus, non
tamen correctus.

*(Aperitur scena et percutiuntur hostes percusso unus
ipsorum respicit cadavera.)*

MILES PRIMUS⁴⁰

590 Quid hoc superit? Ecce occisi sunt pueri! Curram et actum intimabo
Regi. *(Advocato regi:)* Respice in exercitum inopinato percussum.

SENNACHERIB

595 Miserum me! O, dii immortales! Qvisnam gentium funesto hoc spec-
taculo vexavit? Qvae crudelitas, qvae atrocitas in istos milites tam sce-
lerose saevit? O, nox retro atra! Qvae aeternas mihi tenebras attulit. O,
nox! Qvam dies iste in meam mortem celebravit!

COGITATIO PRAVA *(accedet:)*

Sennacherib! Quid indignaris? Cur intimus sensibus angoris?

⁴⁰ Miles [A szerepnevet kiegészítettük.]

SENNACHERIB

Incertus scientiae haereo! Occisi sunt milites! A quo? Scire cupio.

COGITATIO PRAVA

Terram istam deus Nesroch infecit sanguine, quia eundem non coluisti,
nec invocasti debite sed solus confisus in homine, ausus es bellum⁴¹ inire.

SENNACHERIB

600 Igitur Deus Nesroch mihi est iratus?

COGITATIO PRAVA

Utique utpote a te exacerbatus.

SENNACHERIB

Qvo modo ergo cum deprecabor?⁴²

COGITATIO PRAVA

Tolle duos minores natu filios, et sacrificabis deo Nesroch offerendo eos.

SENNACHERIB

Opus istud horret natura, parentibus cunctis indita.

COGITATIO PRAVA

605 Nisi aures tuas in animum induxeris, ipse quoque morieris.

SENNACHERIB

Juro in animam! Immolabo filios deo Nesrocho ad auram, ut Deorum
furores cessare faciam.

(Natu maiore filij accedunt.)

ADRAMELECH

Visum est nobis pater optime, ac si velles nos utroque habere.

SENNACHERIB

Minime.

SARASAR

610 Ergo pulsaverunt in auribus nostris phantasticae aerae.

ADRAMELECH

Fateare pater, oramus te! Quid vis perficere?

⁴¹ es <est> bellum

⁴² Qvomo [A rövidítést feloldottuk.]

SENNACHERIB

Quid ad te?

SARASAR

Frater Adramelech! Sine dubio filios suos, nostrum aliquos intendit occidere.

ADRAMELECH

615 Fatum illud fieret pessimum, propterea certe pater mi! Concitabimus bellum.

SENNACHERIB

Vos manete hic usque ad diem tertiam; Postilio autem, et ceteri veniant ad aulam.

(Abeunt. Illi manent Postilio redux.)

POSTILIO

620 Fratres herubi! Adramelech, Sarasar, mei Dominelli! Si aliquid Rex molitus fuerit mali, id dabo a vobis intellectum iri.

ADRAMELECH

Fidelitatem istam expostulamus, et re comperta, nostri te benevolum hortabimus.

POSTILIO

Qvod apromisi exeqvar, caeterum ultra vobiscum non loqvar, ad Regem celeriter seqvar.

(Abit.)

SARASAR

625 Adramelech Frater! Nos etiam recedamus, post quadrantem iterum cum duobus fratris hic conveniamus.

(Clauditur cortina.)

SCENA DUODECIMA

PROLOGUS

A negy Király fiak midőn egygyűt Atyafüségoson mulatnának, a' két küsebbet mágához hijja Sennacherib, kiket midőn azon volna, hogy a'

630 balvány előtt fel áldozná, a' ket nagyobb fiai hirit vévén hozzá futamod-
nak, és az attyokot⁴³ meg ölvén eleget tesznek nagyra vágyódásának.

(Qvatuor fratres ad mensam ludunt.)

ADRAMELECH

Pater noster, quid operetur me latet.

SARASAR

Permitte ipsum manere in qviete; nos hic ludamus fraterne.

POSTILIO (*accedit:*)

Duo minores veniant ad Regem.

ADRAMELECH

Eccur?

POSTILIO

635 Ipsemet ignoro.

SARASAR

Utinam ne aliquid inauditi eveniat.

TAMNATSARE

Parebimus parentis imperio.

SOCOTH

Fratres nostri! Ne nos deseratis etiam, atqve etiam oro.

ADRAMELECH

640 Ito, Postilio cum fratribus istis, qvorum imminens fatum significabis.
(*Abeunt.*) Nos qvidem amice conversamur, sed quid fratribus contrarii
contigerit, nihil meditamur.

SARASAR

Forte nihil mali.

POSTILIO (*redux:*)

Venite heruli, scelus admirabile! Peribunt insontes fratres vestri.

ADRAMELECH

Qvo curramus?

⁴³ at<t>tyokot

POSTILIO
645 Ad templum Nesroch.

(Currunt ubi pueri clamant.)

TAMNATSARE
Fratres chari, respicite innocentes vocamur a parente.

SOCOTH
Fratres ne nos deseratis.

ADRAMELECH
Dimitte fratres, Pater! *(Extrahit gladium.)*

SENNACHERIB
Adramelech! Cur ferrum micat?

(Ceteri redeunt.)

TAMNATSARE
650 Libera me, frater!

ADRAMELECH
Dimitte, fratres pater!

SENNACHERIB
Quid tua interest, dimittam, vel non?

SOCOTH
Ah quis nostri miserebitur?

ADRAMELECH
655 Nunc soli sumus, age, frater Sarasar! Laesu collo, et inferis spectaculum demus.

SARASAR
In potestate filiorum es tyranne pater. Inclina cervices!

SENNACHERIB
Quid loqueris scelerate, et cui?

ADRAMELECH
Tyranno loquimur. Inclina cervices, aut flecte genu!

SENNACHERIB
 660 Atræ Stygijs damnati incolae! Non expaviscitis ad scelus novum? Qvis
 unquam vestrum sic filium audivit ad patrem loqui? Qvo abierunt mi-
 lites mei? Accedite ad custodiam dum corpus meum constituti pueri!

SARASAR
 Clamorum desine! Omnia disposuimus provide! Inclina cervices, aut
 mucronem hunc in sinu recipe!

ADRAMELECH
 Et ego hoc ense dissidam caput, submitte ac vi cervices.

SENNACHERIB
 665 Ergo vim patri inferetis?

SARASAR
 Cessasti pater esse flecte genu, tyranne!

SENNACHERIB
 Exsecrandam super hanc militiam coelum non fulminas?

ADRAMELECH
 Cui humiliari caput, noluisti Deus haebraeorum videat a' filijs humi-
 liatum flecte genu!

SENNACHERIB
 670 Utinam sol non videret dedecus isthoc Regis Assyrij.

SARASAR
 Non audimus, aut flectas aut ferro cadas.

SENNACHERIB
 Praestat cadere qvam flectere, adeste tigrides! Patet paternum pectus.
 Haurite sangvinem quantum sitijstis! Utinam in cunis jugulassem vi-
 peras! Educavi! Alui! Croceis vestivi et ecce plurimum errari. Hunc
 675 itaque errorem jugulate barbari.

TAMNATSARE
 Parcite modo ei.

SARASAR
 Frater feriam obstinatum.

ADRAMELECH
 Feri pereat!

SOCOTH

Semel miseremini parentis.

ADRAMELECH

680 Feri pereat!

SARASAR (*trucidat:*)

Habet qvod debuit.

SENNACHERIB

Vicisti Deus Izrael, vicisti! Morior! Humilem Ezechiam exaltasti, potestem, et superbum me deposuisti.

(*Finis.*)

CHORUS

Prima

685 Oh, tündér földi dicsőség!
Nincs benned semmi remenség.
Mulatod kedvedet, itatod mérgedet,
Melyel esz álnok mesterség.

Ma kiket fel emelsz nagy meltságokra,
690 És hanyot fel ültetsz nagyságos polczokra,
Holnap leveted, porba kevered,
Semmivé térszed.

Secunda

695 Mikeppen Sennacheribet
Csufolván intél bennünköt,
Hogy a' kevelységről, mint gonosz eletről
Letennők elménket.

Mert valakik többet kedveznek testeknek,
Hogy sem akaratyát követik Istennek
700 Rövid udőre, eltek végére
Jutnak, s a tűzre.

Tertia
Például mű adok néktek,
Hogy kelyen imár élnetek,
705 Ha nagyra vágyodtok, és más meg utáltok
Egy labig elvesztek.⁴⁴

Isten meg alázza a' kevely sziveket,
Es fel mágasztalya az egyűgyűeket,
710 Intünk titeket, Sennacheribet,
Ne kövessétek.⁴⁵

Finis.

⁴⁴ labi<|>g [Ráírással javítva.]

⁴⁵ [A *kövessétek* *ve-je* föléírással betoldva.]

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Comicae* 1–29. lapjain található, a kötet első darabja. Tud róla Bándi (1896, 291.), Fülöp (1897, 4.), Alszegehy–Szlávik (1913, 19.) Pintér (1993, 122.), Muckenhaupt (1999, 118.), tartalmát is közli Szlávik (1907, 7–9.), foglalkozott vele Czibula–Demeter (2016). Szövege itt jelenik meg először.

A kötetet nyitó dráma jól mutatja azt a nyelvi, s ennek következtében tematikai, szemléletbeli átalakulást, amelynek dokumentuma az *Actiones Comicae* kötet is: a drámák időrendben haladva egyre inkább elhagyják a latin nyelvet, s magyarra térnek át. E folyamat legelejét képviseli a latinos hagyományt őrző *Sennacherib bukása*, amelyben a latin nyelv primátusa még elvitathatatlan; csak a prológu és az epilógusként beillesztett chorus magyar nyelvű, továbbá minden scena elején magyar nyelvű prológu foglalja össze a jelenet történéseit. A bevezetőben kiemeltük egy azóta elveszett vagy el sem készült pütkösd drámaciklus lehetőségét; az mindenképp valószínű, hogy pütkösd szombatján minden évben játszottak, szabadabb, s ezért szélesebb tematikából válogatva, mint a nagypénteki alkalmakkor. Mivel feltételezésünk szerint a pütkösd szombati előadások kisebb, ám műveltebb, tekintélyesebb közönség – tanárok, egyházi előjárók, előkelő látogatók és pártfogók – számára készültek, az előadások igényes voltát a latin nyelv teljes vagy részleges használata is erősítette. A latinul nem tudók számára magyar nyelvű *tréfaságokat* is ígér a prológu: *Akik nem értenek diáku, azoknak kedvéért tréfaságok lesznek magyarul*, ami feltehetőleg közjátékokat jelent. Ezeket azonban nem rögzítette a kézirat, mivel a közjátékot nem tekintették a (leírt) drámaszöveg részének, ezért – legnagyobb sajnálatunkra – rendre csak az intermediumok említésével, de szövegével nem találkozunk a ránk maradt kéziratokban.

Jellegzetes a darab tárgyválasztása, jól példázza az ókori és kora középkori történelem iránti érzékenységet és érdeklődést. A középpontban Sennacherib király áll, aki a Gonosz gondolat által megkörnyékezve a szent életű Ezechiás király ellen harcba indul, hogy bálványozásra kényszerítse. Ezechiás hiába ajánlja fel a templom arany- és ezüstkincseit, Sennacherib továbbra is a király és népe ellen tör. A sikeres támadás érdekében attól sem riad vissza, hogy az isteneknek feláldozza két kisebb gyermekét, a gyermekáldozatot azonban két idősebb fia megakadályozza, sőt meg is ölik apjukat. Sennacherib fő vétke a bálványozás, melyet felfuvalkodottsága, nagyravágása és kapzsisága alapoz meg és erősít, ezt többször hangsúlyozza a dráma.

A drámának két szintje van, egy allegorikus és egy földi, s a két szint szereplőinek világa összeér: a Jó és a Gonosz gondolat, valamint az angyalok akarják befolyásolni mind Sennacheribet, mind Ezechiást. Előbbi a Gonosz gondolatot részesíti előnyben, utóbbi viszont hallgat a Jó gondolatra és az angyalokra. Ennek megfélelően alakul a sorsuk is, hiszen Sennacherib a saját gyermekei keze által hal meg. Innen érthető a komédia műfajához sorolása is: komikus akció, mert rosszul kezdődik a dráma, de a jó célok nem buknak meg, míg azok gáncsolója elpusztul.

Sennacherib két kisebbik fia többször megjelenik a színen, a szerző tehát praktikus is alkalmazkodott az iskolai színpad lehetőségeihez a gyermekszereplők színre léptetésével.

A DARAB RÖVID TARTALMA

Prologus

Főként a dráma latin nyelvűségét magyarázza: eszerint még a legkisebbek közt is elterjedt, ismert a latin nyelv, de akik nem értik, szintén találnak tanulságot és érdekességet az előadásban. A záró mondat már a dráma első jelenetét vezeti be.

Scena prima

A Jó gondolat az angyalok segítségével jó útra akarja téríteni a bálványimádó Sennacheribet, akiben a Gonosz gondolat felülkerekedik, és a Jó gondolatot az angyalokkal együtt elűzi.

Scena secunda

A Gonosz gondolat sikerrel indítja Sennacheribet arra, hogy megtámadja a szent életű Ezechiás királyt, akit népével együtt meghódolásra, az ő bálványozásának követésére szólít fel. Sennacherib nem hallgat őrzőangyalára és a Jó gondolatra sem.

Scena tertia

Ezechiás épp azon örvendezik, hogy egész népe az igaz Istenhez tért, ekkor jelennek meg Sennacherib követei a bálványozásra felszólítással. Ezechiás vívódik; a Jó gondolat azt javasolja, hogy az Isten templomának ezüst- és aranykincseit ajánlja fel Sennacheribnek.

Scena quarta

Visszatérnek a követek Sennacheribhez, akinek megtetszik az ötlet: háromszáz talentum ezüstöt és harminc talentum aranyat kér Ezechiástól. A követek, mielőtt visszamennének Ezechiáshoz, „asztalnál levén vigaságot indítanak fáradságok enyhítésére”.

Scena quinta

Ezechiás, Eliacim, Sobna, és Joahe várja Sennacherib követeit, akik tolmácsolják Sennacherib követelését. Ezechiás átadja a templom kincseit.

Scena sexta

A követek egymás között veszekednek, az első követet, Rabsacest figyelmeztetik, hogy el ne feledkezzen róluk. Az újabb kincsekkel gazdagodott Sennacherib a táncosaival kockázni megy.

Scena septima

Sennacherib megbánta, hogy a kincsek fejében letett Ezechiás fegyveres megtámadásáról. A Gonosz gondolat hatására Rabsacest Ezechiáshoz küldi.

Scena octava

Rabsaces megérkezik, Eliacim, Sobna és Joahe meghallgatja, majd megjelenti Ezechiásnak Sennacherib fenyegetését. Ezechiás megretten, imádkozik, majd

egy kis csapatot, élén Eliacimmal, követségbe küld Isaias prófétához, kérve, hogy a népért imádkozzék az Úrhoz.

Scena nona

Isaias biztatással visszaküldi őket Ezechiášhoz, aki azonban ezután megkapja Sennacherib fenyegető levelét, melyet Ezechiáš azonnal elküld Isaiasnak.

Scena decima

Isaias elolvassa az Eliacim által vitt levelet, de ismét biztatja Ezechiást, és nagy veszedelemre figyelmezteti Sennacheribet. Sennacherib semmibe veszi a figyelmeztetést, ismét vigadozik, majd katonáit, élükön Rabsacessel Ezechiáš ellen küldi.

Scena undecima

Rabsaces a haddal a város alá vonul, de az Angyal megöli. Sennacherib erősen búsul, de a Gonosz gondolat arra akarja rávenni, hogy az istenek haragjának elkerülése érdekében áldozza fel két kisebb fiát a bálványnak. Ettől két nagyobb fia óva inti Sennacheribet.

Scena duodecima

Sennacherib négy fia épp együtt van, amikor apjuk a két kisebbet magához hívja, hogy feláldozza őket. A két nagyobb fiú ezt meghallván, Sennacheribhez rohan, és megöli.

Chorus

A dicsőség és a földi (ál)értékek bizonytalan voltára figyelmeztet.

SZERZŐ

A darab szerzője, Ferentzi Vitus 1745-ben Csíkszentmiklóson született Ferentzi Józsefként. Szerzősége vitathatatlan, a kézirat élén a darab címével együtt az író-tanár nevét is feltüntette a másoló: *a Fratre Vito Ferentzi Principiorum Magistro*. Ferentzi 1765-ben csatlakozott a ferences stefanita rendtartományhoz, 1770-ben szentelték pappá. Közben 1767–68-ban Désen tanított. Felszentelése után Csík-somlyón volt tanár 1773-tól 1777-ig, ekkor írta drámáit. 1774-től 1776-ig a Mária Társulat praesese is volt; 1775–76-ban házfőnök. Későbbi pályafutásáról annyit lehet tudni, hogy 1784–87 között Küküllőváron a Bethlen család házikáplánjaként, majd 1795-től 1797. szeptember 21-én bekövetkezett haláláig a tordai rendház gvárdiánjaként működött (*Alszeghy–Szlávik* 1913, 9–10.; *Pintér* 1993, 134.). Azt a négy drámát ismerjük tőle, amely az *Actiones Comicae* kötetben maradt fenn. (*György* 1930, 502.; *Alszeghy–Szlávik* 1913, 9–10.; *Pintér* 1993, 134.; *Magyar Katolikus Lexikon*)

FORRÁS

A darab fő üzenete, a *thema* (*Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles*) a Lukács evangéliumbeli *Magnificat* egyik sora, magyarul: „letaszította trónjukról a hatalmasokat, az alázatosakat pedig fölemelte” (Lk 1,52). A történelmi példázat tehát a hatalmukkal visszaélők büntetését és az ártatlanok felemelését állítja a középpontba. A drámában a hatalmi döllyöt Szennaherib (Szancherib, Színahhé-eriba) képviseli, aki valós történelmi figura, II. Szárgon (Sarukkín) asszír király fia, Kr. e. 705–681 között uralkodott, megszilárdította az atyja által elfoglalt területen az asszírok uralmát, újjáépítette Ninivét, a fővárost. Alakja a Bibliában is megjelenik (mai átírásban Szancherib formában: Haag 1989, 1645.). A dráma cselekménye a bibliai történetet követi, Szennaherib támadását beszéli el Hiszkija (a drámában Ezechiás) júdai király ellen (Kr. e. 701): Szennaherib Szíriába és Föníciába vezetett sikeres hadjáratát megszakítva „Palesztinát is megtámadta. Hiszkija idejében ezt a hadjáratát kénytelen volt megszakítani és annyival beérni, hogy Hiszkiját megadóztassa (2Kir 18,13–19,35). Erre közvetett bizonyíték saját felirata, amelyet Jeruzsálem elleni hadjáratának szentelt; itt nincs szó – mint más városok esetében – Hiszkija elfogatásáról vagy arról, hogy letette volna és mást állított a helyébe.” „Ninivében, Niszroch templomában saját fiai (Andrammelek és Szarecer) ölték meg. Ezt a gyilkosságot ékírásos adat is tanúsítja, de a feliratok csak egy gyilkost említenek.” (Haag 1989, 1645.; a dráma másolója a latinos *Nesroch* névalakot használja, ezt meghagytuk, ahogyan Sennacherib fiainak, *Adramelech*-nek és *Sarasarnak* névalakját is.)

A történeti adattal ellentétben, a Biblia két részletében is két fia gyilkolta meg Szennaheribet, Ferentzi Vitus tehát a bibliai forrást követte drámájában. „Asszíria királya, Szancherib fogta magát és elvonult. Visszatért Ninivébe és ott maradt. Történt azonban, hogy amikor egy alkalommal istenének, Niszrochnak templomában imádkozott, fiai, Adrammelech és Szarecer kardot döftek bele, majd Ararát földjére menekültek. Fia, Azarhaddon lett helyette a király.” (2Kir 19,36–37) Ugyanígy olvasható Izajás könyvében is (Iz 37,37). Szennaherib jól érthető történelmi példája igen népszerű volt a magyar iskolai színpadokon, a jezsuita iskolákban 13 adatunk van Szennaherib-dráma bemutatásáról az 1743–1768 közötti időszakból (vö. Staud 1984–1988), de a szabadkai ferencesek is előadtak színjátékot ezzel a címmel 1769-ben (*Kilián–Pintér–Varga* 1992, 87.), Podolinban pedig a piaristák lengyelül játszották Charles Porée (1665–1741) népszerű jezsuita szerző hasonló témájú drámáját (*Kilián* 1994, 60.).

Kötetünk bevezetőjében jeleztük, hogy az *Actiones* kötetek drámaírói előszeretettel merítették jezsuita forrásokból, s ez a jelen darabra is érvényes. A drámát záró, magyar nyelvű chorus szövege ugyanis részben kölcsönzés, a jezsuita Andreas Friz (1711–1790) latin nyelvű darabjának ismeretlen szerző készítette magyar fordításából (*Salamon, Magyarország királya = Jezsuita iskoladrámák* I., 4b. sz.; sajtó alá rendezte Varga Imre). Ferentzi Vitus az argumentumot záró négy szakaszos kórus első két szakaszából meríthetett, ezt alább idézzük (*Jezsuita iskoladrámák* I., 251.):

Oh, Tündér földi dicőség,
Ninc benned semmi remenség,
Mutatod Kedvedet, itatod mérgeket,
Szinled jo voltodot, adod sérelmedet.

Mert akit fel emélsz nagy méltóságokra,
Kiket ma fel ültecz Királyi polczokra,
Holnap meg rontod, porba kevered,
Sok jajjal s- buval epeszted.

Friz Salamon-drámája megjelent latinul (először 1757-ben), a magyar fordítás azonban kéziratban maradt, szövegét Varga Imre a gyulafehérvári drámagyűjteményből adta ki, összevetve az ugyanott talált két latin nyelvű változattal, amelyből az idézett kórus hiányzik, az tehát a magyar fordító leleménye (*Jezsuita iskoladrámák I.*, 271–273.). Nem tudjuk, honnan vette át Ferentzi Vitus a verset, valószínű, hogy több kéziratosszerűjteményben talált hasonlót.

ELŐADÁS

A drámát 1773. május 4-én, kedden adták elő.

Május 4-e Szent Ágoston édesanyjának, Mónikának az ünnepnapja, de úgy véljük, nem ez indokolta a nap választását, a keddet ugyanis valószínűleg Mária napjának kell tartanunk. A magyar vallásos hagyomány *kedd asszonyaként* Mária édesanyját, Szent Annát azonosította (*Bálint* 1998, II., 458; *Magyar Katolikus Lexikon* VI., 425.), s így jutunk Szent Annán keresztül a Mária-kultuszhoz.

A másik lehetőség a keddi előadás értelmezésére, hogy a ferences Pádúai Szent Antal napját tartották, hiszen az ő kultuszát a ferences barokk különösen ápolta. Szent Antal napjáról l. a Bevezetést és *Bálint* 1998, II., 458.)

A végig latin nyelvű előadás közönsége feltehetőleg kisebb létszámú volt, s nem a környék iskolázatlan szegényei, hanem tanult, tudós vendégek alkothatták. Igaz, hogy minden latin jelenetet magyar nyelvű összefoglalás vezet be, de nem tudjuk, hogy az előadás során ezt felolvasták-e. A latinul nem tudók kedvéért ígért magyar „tréfaságok”-ból – a közzjátékokból – csupán néhány magyar sor került be a kéziratba, az a rész, amikor a követek „asztalnál levén vigaságot inditnak faradáságok enyhítésére”. Ekkor táncosok gondoskodnak a vidámságról (227–230. sor):

Ihaa, ahaa, mi vigadgyunk, és semmit ne szomorkodgyunk.
Ujuu, ujuu, tántzot járjunk, ne zsibanyon meg a lábunk.
Rabsacesnek mi játéukunk, szivessegünk meg mutassuk.
Vigan. Vigan.

A játékban többször szerepeltek zenészek és táncosok is. A zenészek nemcsak hangszereken játszottak (az egyedüli „pulsant” = pengetnek, ütnek utalás miatt nem egyértelmű, hogy vonós/pengetős, ütős vagy billentyűs hangszereket hallottak a nézők), hanem énekeltek is (Sennacherib: „Musici canite Parnassi, Palladis

amores”; illetve a rendezői utasításban: *Canunt musici finito saltu*). A táncosok szerepléséről még többször olvashatunk a darabban (4. és 10. jelenet): egyikük (*Sal-tator primus*) szöveget is mond, több szereplő (*Rabsaris*, *Rabsaces*, *Sennacherib*) említi a táncosokat, a rendezői utasítás is többször ír elő táncot (a fent említett mellett pl. az általános *Fit saltus* kifejezéssel), sőt egy alkalommal szinte ünne-pélyesen be is vezetik őket (*Rabsaces* mondandója közben: *Ductis Saltatoribus*). A magyar nyelvű rövidke közjáték rész (*Ihaa, ahaa, mi vigadgyunk...*) is többes számban szól a táncosokról („táncot járjunk”). E szöveghez szótagszám alapján az 1813-ban nyomtatásban megjelent *Ötödfélszáz énekek* című gyűjteményből ajánlunk dallamot.

Nézd el az e - gész vi - lá - got, Nem ta - lál-hatsz oly or - szá - got,
Mely-ben tit - kos ba - rát - sa - got Ne lel - nél ily tár - sa - sa - got;
A - kar fá - lu a - kar vá - ros, Vé - nus e - lőtt de nem zá - ros, No - ha ká - ros.

Pálóczi Horváth Ádám, *Ötödfélszáz énekek*, 122. sz.
(Bartha–Kiss 1953, 122. sz.; Domokos–Paksa 2016, 48a. sz.)

A darabot egy három versszakos ének zárja (Chorus: *Oh, tündér földi dicsőség!...*). Még szótagszám alapján sem találtunk egyelőre e strófaszerkezethez (8.8.6+6.6/8.6+6.6+6.5+5.5.) illő dallamot sem a történeti forrásokban, sem a népzenei gyűj-tésekben.

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

Nehezen olvasható, igen apróbetűs kézírás, ezért sok a bizonytalan olvasat, ahol nem eldönthető, hogy emendálásra van-e szükség. Ugyanakkor igényes a másolat, ennek alapján a helyesnek vélt olvasatot közölhetjük átírásunkban. A kézirat nagy kezdőbetűit megtartottuk, az érthetőség kedvéért a központosítást jelölés nélkül kiegészítettük.

A mű élén megtalálható a dráma üzenetét összefoglaló, magyar nyelvű proló-gus, utána viszont a leíró elfelejtkezhetett a további magyar nyelvű bevezetőkről, azért később az 5. jelenet után pótolta a 2–3–4. jelenet kimaradt proló-gusát. E három proló-gust a lejegyző utasításai alapján pontosan beillesztettük a megfelelő helyre, s minden esetben kiegészítettük a *Prologus* címmel, ezt jeleztük a jegyzetekben. A további jelenetek előtt már megvan a magyar nyelvű proló-gus.

A rövidített szerepneveket jelölés nélkül kiegészítettük. A másoló a jelenetek elején a margóra írta a szerepneveket, sokszor rövidítve, pontatlanul vagy hiányosan, ezeket nem pótoltuk, nem emendáltuk, de a feltüntetett neveket a margóról a jelenet élére helyeztük. Ezt az első előfordulásnál a lapalji jegyzetben jeleztük, a továbbiakban nem. A másoló legtöbbször a margóra helyezte az utasításokat, ezeknek egy részét az ábécé nagy betűivel (A, B, C, D, stb.) kapcsolta a szöveghez, e betűjeleket közlésünkben elhagytuk. A másoló ugyancsak bizonytalan a sor-számozott scena cím elhelyezésében, a legelsőt a margóra írja, azután középre, majd ismét a margóra, de áthúzza; mi, közlési szabályainknak megfelelően, mindig középen hozzuk.

A latin *u* helyett szinte mindig *v* betűt használ a másoló, ezen nem változtattunk. Néha mintha ékezet lenne az *a*, *e*, *o* betűk fölött, ezeket tollhibának tartjuk, nem vettük figyelembe. Jelölés nélkül végrehajtottuk a betű fölötti vonallal jelölt betűkettőzést (*cõmunis*=*communis*), s ugyanígy kiegészítettük a latin végződéseket, amelyeket a másoló korban szokásos „elkanyarított” vonallal jelölt (pl. *Minor̃* = *Minorum*).

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 1 *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. Luc. 1mo* – Lukács evangéliumából, a Magnificat egyik sora, magyarul: „letaszította trónjukról a hatalmasokat, az alázatosakat pedig fölemelte” (Lk 1,52)
- 228 *zsibanyon* – zsibbadjon
- 234 *tangyérait* – tányérait, edényeit
- 279 *vikotálván* – vitatkozván
- 519 *káromkodásokkal* – (isten)káromlással

József Vitus Ferentzi

THE FALL OF SENNACHERIB

ESSENTIAL DATA

The play is on pp. 1–29 of *Actiones Comicae*. It is mentioned by Bándi (1896, 291), Fülöp (1892, 4), Alszegehy–Szlávik (1913, 19) Pintér (1993, 122), Muckenhaupt (1999, 118), Czibula–Demeter (2016), see the content in Szlávik (1907, 7–9). The text is published here for the first time.

The opening play of the volume documents the changes in aspect as well as in language: the dramas gradually leave Latin and switch to Hungarian. The present play shows the beginning of the process, Latin primacy is evident: only the prologue and the closing chorus are in Hungarian, and every scene is preceded by a Hungarian summary. In the introduction, we referred to a missing Pentecost cycle of dramas which was not completed or was lost; we know that there was a performance on Pentecost Saturday every year and the occasion gave a much wider variety of themes than that of Good Friday. The Pentecost audience was smaller but educated (teachers, clericals, high clergy, noble visitors, patrons), understood Latin thus the plots could be more ambitious. For those not understanding Latin the prologue promised jokes in Hungarian which means there were some interludes unfortunately not included in the manuscript.

The theme of the play is typical, showing the interest in Ancient and early Medieval history. King Sennacherib influenced by the Wrong thought starts war against the godly king Ezechias (Hezekiah) and wants to force him to idolatry. Ezechias offers him the treasury of the temple but Sennacherib does not stop and is ready to sacrifice his own two younger sons. His elder sons prevent it and the sons kill their father. Sennacherib's greatest vice is idolatry strengthened by his self-conceit and greed – the play readily repeats it.

The drama has two levels: an earthly and an allegorical one but the figures move in both spheres: Right and Wrong thought, the angels want to influence both Sennacherib and Ezechias. Sennacherib follows Wrong thought, Ezechias' track is decided by the angels and Right thought. Their fate is adequate to their choice, Sennacherib dies from the hands of his own children. The plot is a comic one as the story starts wrong but at the end, evil is defeated.

Sennacherib's two younger sons also appear on the stage thus the author used the possibilities of school theatre.

THE SHORT CONTENT OF THE PLAY

Prologus

It mostly explains the use of Latin which is popular even among young children. Those who cannot understand will also find some interesting lessons. The closing sentence introduces the first scene.

Scena prima

Right thought and the angels want to convert the idolatrous Sennacherib but Wrong thought overcomes and expels Right thought and the angels.

Scena secunda

Wrong thought sends Sennacherib to attack the godly king Ezechias. Sennacherib does not listen to Right thought or his guardian angel.

Scena tertia

Ezechias is glad that all his people follow God when Sennacherib's deputies call him for idolatry. Right thought advises Ezechias to offer the treasures of the temple.

Scena quarta

The deputies return to Sennacherib who likes the idea: he demands 300 silver talents and 30 gold talents from Ezechias. The deputies start a feast before returning to Ezechias.

Scena quinta

Ezechias, Eliacim, Sobna and Joahe receive Sennacherib's deputies who tell them the king's demand. Ezechias hands over the treasures of the temple.

Scena sexta

The deputies quarrel and warn the first deputy Rabsaces not to forget about them. Sennacherib, now wealthier, plays the dice with his counsellors.

Scena septima

Sennacherib regrets having stopped the armed attack against Ezechias. Following Wrong thought, he sends Rabsaces to Ezechias.

Scena octava

Rabsaces is received by Eliacim, Sobna and Joahe who hear Sennacherib's threat to Ezechias. The frightened Ezechias is praying then sends a small group led by Eliacim to the prophet Isaiah asking him to pray for the people.

Scena nona

Isaiah encourages Ezechias who immediately sends Sennacherib's new threatening letter to Isaiah.

Scena decima

Isaiah gets the letter from Eliacim, reads it and encourages Ezechias again warning Sennacherib to a great danger. Sennacherib does not care, starts a feast then sends his soldiers led by Rabsaces against Ezechias.

Scena undecima

Rabsaces moves to the town with the army but the Angel kills him. Sennacherib is sad. Wrong thought wants to persuade him to sacrifice his two younger sons in order to avoid God's fury; his two elder sons severely warn against it.

Scena duodecima

Sennacherib's four sons are together when the two youngest are called in order to be sacrificed for the idols. The two elder sons rush to their father and kill him.

Chorus

Warns about the uncertainty of earthly glory and other false values.

AUTHOR

The playwright Vitus József Ferentzi was born in Csíkszentmiklós in 1745 as József Ferentzi. The manuscript gives his name: *a Fratre Vito Ferentzi Principiorum Magistro*. Ferentzi joined the order in 1765. He was a teacher in Dés in 1767–68 and he was ordained in 1770. He became a teacher in Csíksomlyó between 1773–1777 (teaching the lower grammar, later the rhetoric and poetic classes) when he wrote his dramas. In 1774–1776, he was praeses of Marian Society. We know little of his later career; in 1784–87, he was the domestic chaplain of the Bethlen family in Küküllővár, from 1795, he was the guardian of Torda till his death on 21 September 1797. We know four dramas by him, all in *Actiones Comicae*. (György 1930, 50; Alszegehy–Szlávik 1913, 9–10; Pintér 1993, 134; *Magyar Katolikus Lexikon*)

SOURCE

Thema gives the main message, a line from *Magnificat*: *Deposuit potentes de sede, et Exaltavit humiles* („He has pulled down princes from their thrones and raised high the lowly” Lk 1:52). The example shows the punishment of those abusing power and the triumph of the innocent. The arrogance of power is represented by Sennacherib (Sin-ahhi-eriba), Assyrian king in 705–681 BC, the son of Sargon II (Sarrukkín), who renovated and expanded the Assyrian capital Nineveh. His figure appears in the Bible. The plot shows Sennacherib's attack on Hezekiah (in the play: Ezechias) king of Judah (701 BC): „In the fourteenth year of King Hezekiah, Sennacherib king of Assyria advanced on all the fortified towns of Judah and captured them” (2 Kings 18:13–19:35). Ferentzi followed the Bible where Sennacherib was killed by two of his sons in Nineveh: „One day when he was worshipping in the temple of his god Nisroch, his sons Adrammelech and Sharezer struck him down with the sword and escaped into the territory of Ararat. His son Esarhaddon succeeded him.” (2 Kings 19:37; see also in Isa 37:38; we kept the forms used in the drama for the temple *Nesroch* in Nineveh and the the names of Sennacherib's sons

Adramelech and *Sarasar*.) A cuneiform inscription proves Sennacherib's murder but it mentions only one of his sons as the murderer.

Sennacherib as an example was quite popular in Hungarian school theatre. Between 1743–1768, 13 Jesuit plays were performed on his deeds (*Staud* 1984–1988), the Franciscans also showed a drama in Szabadka in 1769 (*Kilián–Pintér–Varga* 1992, 87). A similar play of the popular Jesuit author Charles Porée (1665–1741) was performed in Polish in Podolin (*Kilián* 1994, 60).

We mentioned the Jesuit sources often used in *Actiones* (see the Introduction). Two strophes of the closing Hungarian chorus were borrowed from a Hungarian drama (*Salamon, Magyarország királya = Jezsuita iskoladrámák* I, nr. 4b; edited by Imre Varga). The drama is a translation of the Latin play of the Jesuit Andreas Friz (1711–1790), the Hungarian translator is unknown. Friz's drama was first published in 1757 (Imre Varga edited its Hungarian text from a Gyulafehérvár manuscript collection). The chorus is not included in Friz's Latin text, thus it was written by the translator (*Jezsuita iskoladrámák* I, 271–273). As the Hungarian translation remained in manuscript until the edition of *Jezsuita iskoladrámák*, Ferentzi might have borrowed the song from some other source.

PERFORMANCE

The play was performed on Tuesday, 4 May 1773. 4 May was the feast of St Monica, St Augustine's mother. In Csíksomlyó, Tuesday was Virgin Mary's day, too: St Anne, Mary's mother was identified as the Lady of Tuesday (*Bálint* 1998, II, 458; *Magyar Katolikus Lexikon* V, 425), thus it is connected to the cult of Mary.

Tuesday was the day of the Franciscan St Anthony of Padua, too. On St Anthony of Padua's cult, see the Introduction; *Bálint* 1998, II, 458).

The smaller audience of the Latin performance consisted of learned, educated guests (thus not of the uneducated poor people of the surrounding villages). We do not know if the Hungarian summaries preceding the Latin scenes were read loud during the performance. The jokes – interludes – promised for those not understanding Latin are missing, there is only one short part in the play when the deputies are entertained by dancers (lines 227–230).

We find musicians and dancers in the play. The musicians did not only play instruments (the reference „*pulsant*” does not make it clear if they used plucked, bowed or keyboard string instruments) but they were also singing (Sennacherib: „*Musici canite Parnassi, Palladis amores*”; or in the instruction: *Canunt musici finito saltu*). There are dancers in scenes 4 and 10, one of the dancers (*Saltator primus*) has some text, too, other players (*Rabsaris*, *Rabsaces*, *Sennacherib*) also mention the dancers. Instructions order dances (see the one mentioned above and also the general expression *Fit saltus*). Once, the dancers are almost solemnly introduced while *Rabsaces* speaks: *Ductis Saltatoribus*. The Hungarian interlude-fragment (*Ihaa, ahaa, mi vigadgyunk...*) mentions the dancers in plural („tántzot járjunk” = let us dance). The melody to this text may be one from the collection titled *Ötödfélszáz énekek* published in 1813.

For scores, see:

Pálóczi Horváth Ádám, *Ötödfélszáz énekek*, nr. 122 (*Bartha–Kiss* 1953; *Domokos–Paksa* 2016, nr. 48a)

We could not find a melody either in historic sources or in folklore collections for the strophe structure (8.8.6+6.6/8. 6+6.6+6.5+5.5.) of the closing chorus (*Oh, tündér földi dicsőség!...*).

2.

Ferentzi József Vitus

SZENT VITUS

Csíksomlyó

1774. május 21. pünkösd szombatja

[SZEREPEK
VITUS
ANGELUS CUSTOS
MODESTUS
CRESCENTIA
PRESBITER
HYLAS
MATER
NAIR
ARACHES
PUELLAE DUA
SERVUS PRIMUS
SERVUS SECUNDUS
SERVUS TERTIUS
VALERIANUS
IRA
INJUSTITIA
BARBARIES
JUSTITIA
PATIENTIA
FAMULUS PRIMUS
FAMULUS SECUNDUS
GENIUS VITIORUM
GENIUS VIRTUTUM
ANGELUS
ANGELUS PRIMUS
ANGELUS SECUNDUS
DIOCLETIANUS
HAERULUS
CONSUL PRIMUS
CONSUL SECUNDUS
CARNIFEX PRIMUS
CARNIFEX SECUNDUS
CRUELITAS]

INNOCENTIA BENEFICA CATASTIS CORONATA.
SEU
TRAGICO-COMOEDIA DE SANCTO¹ VITO MARTYRE

anno aetatis nono varijs cruciatibus a Patre Suo propter Christianam
fidem vexato; ac tandem aetatis suae duodecimo imperante Diocletiano,
űcum Modesto, et Crescentia Martyrijs Laurea coronato, in pervigilio
pentecostes per scenas Anno² 1774 deducta.

Ita est.

Frater Vitus Ferentzi poesis et Eloquentiae Magyster.³

THEMA
Consumatus in brevi explevit tempora multa

PROLOGUS

Ismég fel gyuladván szivetek a' Szent Lélek sziveket gerjesztő minden-
ható tűzétől, nagy áitatassággal, különös faradsággal a' Szent Butsuk-
nak el nyerésére, és a' Szűz Mária képének s őnnőn magának Magyar
5 Nemzetűnknek nagy Aszszonyának, sőt védelmező Kegyes Anyának,
s az Angyalok Királynéjának tiszteletére, látom, sokasággal meg je-
lentetek, talám azért, hogy regentén az Eretnekségnek mérgétől, vagy
éhségnek terhétől ide járulván, Atyáitok meg⁴ menekedtek. Ama Szent
Helyet, tudnia illik úgy mondván, a' Sálvátor Hegyét, melyre az Angyalok
10 lajtorján lattattak az Egből le szállanni, és /: Az Dicsiretes szokás /: szép
ének szoval kerülitek, amint már sok esztendőktől fogva ti erdemes
Három Szekben, Csikban, Gyergyóban, Uvarheljszekbenn is aitato la-
kosok őrók emlékezetre méltó dolgot dicsiretesen a' Kristus Jesus Szent
Keresztét, Zászloját magatokkal, faradsággal ide hozván cselekeszték.
15 Tartsa meg az Isten igaz Kereszténysegeteket, jutalmazza meg őrók elettel
minden lépésteget. Ti is, kik meszsze földről⁵ hosszas utakat járván, e'
napokban jelen vadtok, s itten aitatoosságban foglalatoskodtok, vegyetek
el menyei béreteket.⁶ Mi pedig, midőn az ide gyűlendő sokaságról gon-
dolkodnánk, arra gerjedénk, hogy egy keserves, de Űdvösséges játékot
20 munkálkodnánk,⁷ melylyel titeket a' jonak mivelésére, a' gonosznak
elkerülésére fel indithatnánk. Honnan Magyar nemzetűnknek ked-
véért, majd csak nem mind magyarul teszűk ki fáradságunknak rendét,

¹ S. [A rövidítést feloldottuk.]

² A [A rövidítést feloldottuk.]

³ Fr. Vitus Ferentzi poes. Eloque. Magystr. [Valamennyi rövidítést feloldottuk.]

⁴ még [Emendáltuk.]

⁵ földr<t>ől [Ráírással javítva.]

⁶ bereteket [Emendáltuk.]

⁷ [Az utolsó n föléírással betoldva.]

- melyel ábrázolni fogjuk az Artatlan kűsded Vitusnak⁸ s az ő Dajkainak: Modestus és Crescentiának életét.
- 25 Szent Vitus tehát Modestus és Crescentiának oktatásból meg világosodván kilentz esztendő s korában Attya hire nélkül meg keresztelkedék, melyet észre vévén az Attya, nagyon meg szomorodék: s azonnal sok igiretekkel, kemény fenyegetésekkel az ártatlan kűsdedet Keresztenyi hitétől kíványa vala el huzni. Semminek álitván mind az által azokat
- 30 Szent Vitus, maga Atyától kegyetlenül meg vereték, és úgy édes Annjának nagyobb szomorúságára az Udvari inasok által küldeték. Es e képen csekély munkánknak első kimenete.
- A másodikban meg látván az Annja Édes gyermekét, mint egy el hervad, el ájul; jobbacskán lévén a bálványozást jovalya, melyre nem engedelmeskedvén Szent Vitus, Valérianus által is még meg verettetik. De hogy az udvari legényeket /: kik meg fáradván a kinozást, el hadgyák :/⁹ nem iszonyodik páltzájával meg büntetni, azonnal tapasztalja jobb karját meg száradni. Vitus meg gyógyította, s azért Valériánus őtöt Hylásnak által adgya. Ezen kinzásokat a' vétkek és joságos tselekedetek egye hartzolván előre ábrázolni fogják, midőn a vétkek a joságos cselekedeteket felyül haladgyák.
- 40 Az Harmadik Kimenetelben Vitust Hylás Kűsaszszonyokkal próbálja, úgy bizakodván, hogy azok által le tsalhatya, de Vitus meg utálván őkököt az Angyaloktól vigasztaltatik, kiknek Hylás szépségeket látván meg vakittatik, miglen Szent Vitus által testi szemeiben meg világosodik. Meg gyógyulására áldozatot tévén annak előtte, Hylás a' Bálvanhoz folyamodik, de azon tselekedete után nagyobb fájdalomtól mindenek láttára kinoztatik, és tulajdon fia keze által meg gyógyul.
- 45 Az haladatlan Atya, midőn azon gondolkodnék, hogy ismég gyermeke meg verettetnék, Szent Modestus és Crescentia az Angyalnak jelentéséből Isten akarattját észre veszik, a' Kűsdedet más tartományra viszik, s aztot meg tudván édes Annja székében el esik. Az idegen tartományban Diocletianusnak fiát az őrdőgtől Vitus meg szabadítja, és hogy Modestus és Crescentiával a' Bálvánt nem imádgya, meg főzeti vas fazékban, melyben az három Szent Mártyr énekelvén igaz Istennek dicsiretít mongya, melyre Diocletianus meg reműlvén Vitust Modestussal és Crescentiával egygyűt¹⁰ el szaggattattya. Esztet e kűs faradsagunknak negyedik része latasokra adandgya.
- 50 Három esztendő k el folyása alatt ezek történtenek. Most rövideden tanulástok mű tőllünk ki tetetnek, azért elvárjuk rendét¹¹ tsendes figyelmezteteknek.
- 60

⁸ Vitus<ká>nak

⁹ [A második zárójelet pótoltuk.]

¹⁰ egygűt [Emendáltuk.]

¹¹ rendet [Emendáltuk.]

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA

Vitus, Angelus custos, Modestus et Crescentia¹²

VITUS

Élő¹³ Isten, Ki engemet údvösségemre teremtettél, még is hol vagy, és
hogy történt, hogy a te meg győzhetetlén hatalmoddal töllem el for-
dultál? Imé, meg ismertem leendő vég nélkül való elveszésemet, ha a'
65 Pogányságból meg nem szabadítasz engemet.

ANGELUS CUSTOS

Szerencsét tenéked, keserves gyermetske,
Miert busulodol, szép kűs Herczekecske?

VITUS

Ki szoll ily idegen formában nékem? Hogy mondhattya szépségemet,
holott utálatos lelkem?

ANGELUS CUSTOS

70 En vagyok, ki hozád Istentől küldtettem, hogy meg keresztelkedgyél,
őriző Angyalod, jelentem.

VITUS

Pogány Atyáktól születtem, s áh, mely szívesen fajlalom! Nem csak
magamot, hanem egyszers mind világra hozóimot. Jól tudom, ha meg
keresztelkedem, életem veszem. Nem bánom, és azért el megyek daj-
75 kamhoz, Modestus es Crescentiához, meg jelentem nékik, hogy keresz-
tényi hitemet akarom mutotni a' teremő Urhoz.

ANGELUS CUSTOS

Erigy bátron, mert enis követlek tegedet;
Bizd rám akár mely ügyedet.

(Ingressus ad educatos.)

VITUS

En szerelmes dájkájim! Segelyetek, mert¹⁴ meg rettentem.

MODESTUS

80 Ne félj, kegyesem. (*Accipit.*) Ne felj, nem tudode, hogy eletemet le tenni
erettetd el rendeltem.

¹² [A szerepneveket a lapszélén betoldva adja meg a szerző, mi a közlési szabályainknak megfele-
lően a jelenet élén hozzuk. A továbbiakban ezt nem jelöljük.]

¹³ Élő [Emendáltuk.]

¹⁴ me<g>rt [Ráírással javítva.]

CRESCENTIA

Valyon mi történék a' gyermekkel, mond meg kicsinem, talam meg verettettél a' kemény vesszőkkel?

VITUS

Ah, nem verettetem tsak vesszőkkel,
85 Hanem fenyegettetem örökké való gyötrelmekkel.

MODESTUS

Hogy hogy, mond meg, kérünk, nyomorult ügyedben¹⁵ minek előtte meg tudnak Szülőid, hadd segélyünk.

VITUS

Hasznos és Istenes tanitástok után az Igaz Istent és hűtőt meg űsmértem, mégis mind eddig meg nem keresztelkedtem.

MODESTUS

90 Őrűly, hűtős társam! Imé, nem volt haszontalan tanitásom.

CRESCENTIA

Akarsze, szivem, meg keresztelkedni?

VITUS

Igenis, minden haladék nélkül, mert Istennek eltemben és halálom után kívánok szolgálni.

MODESTUS

95 En el mégyek tehát, s lelki Atyát hozok lelkednek hasznáért, itt nem mulatozok.

CRESCENTIA

Jol vagyon, tsak alattomba légyen, ne hogy az Attyának fűleben tőkedyen.

MODESTUS

Vitus, gyermekem, legy álhatatos szándekodban, bizzál egyedül az Urak Urában.

VITUS

100 Mennyel, mert alig várom, az Istenért eletemetis le tenni akarom.

(Abit Modestus).

¹⁵ ügyed<et>ben

CRESCENTIA

Tudod e fiam a' szükséges dolgokat?

VITUS

Nem tsak a' hitbéli agazatokat, hanem minden hasznos tanitástokat.

(Venienti Praesbiter occurrit.)

Ihol vagyon, akit régen vártam.

(Sedit, osculari volentem arripit.)

PRESBITER

105 Kely fel. Hogy előttem terdre esnél, eppen nem a'kartam,
Hanem lelkedet üdvözíteni mind eddig kívántam.

VITUS

Mivel háláljam meg a te jovoltodot,
Hogy nem sajnállottad e' fáradságodot?

PRESBITER

Mire vann szándekod, most már arra kérlek?
Jo szivel veszed, ha meg keresztellek?

VITUS

110 Most legyen ez orában,
Mert semmi jo nincsen
Az halogatásban.

PRESBITER

Ha észre veszi Atyád keresztenységedet,
Pogányságra huzandgya ismég szivedet.

VITUS

115 Ne ugy gondolkodgyál, mert inkább meg halok,
Mégis a Krisztustól el nem állok.

PRESBITER

Tudode, vanne, s hány az Isten?

VITUS

Vaygon egy allapotyában,¹⁶ vagyis természetében, s három Személyben.

¹⁶ allatyában [Emendáltuk.]

PRESBITER

120 Modeste és Crescentia, legyetek bizonságok, így vannak e fejében a több
szükséges keresztényi tudományok!

MODESTUS

Valójában tudom, anyi szepek és nagyok.

PRESBITER

Jere, lelki fiam, tsak amoda viszlek, és mindgyárt Atyának, Fiunak es
a' Szent Lelek Istennek nevében, el hagyván¹⁷ a tzeremoniakot, meg
keresztellek.

(Peragit Baptisterium.)

VITUS

125 Aldalak tegedet, szerelmes Istenem! Adgyad, hogy az egekben lehessen
tégedet dicsírnem.

(Clauditur cortina.)

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA

Hylas, Nair, Araches, Vitus

HYLAS

Aula mea Vitum abstinere video recte an male valeat, incertum me
relinquit absens.

NAIR

Vitus admisit nefas.

HYLAS

130 Filius meus! Quodnam est animum?

NAIR

Doleo et quam vehementer doleo.

HYLAS

Tacitum nemo condat scelus. Expono culpam.

NAIR

Est Christianus.

¹⁷ hagy<lak>ván

HYLAS

Vitus unicus meus.

NAIR

135 Heu! Vitus filiulus tuus.

HYLAS

Indigna coelo sidera, indignus dies, qui cernit facinus istud, et celat patrem. Quis amabo sceleris authores.

NAIR

Metuo, metuo, ne perfidus illi Modestus et Crescentia conjunx ejus, qui sacris immerserunt undis.

HYLAS

140 Ah satis vix immiser! Perij superstes. Fili tu patrem in haec reservas? Nostra sic pietas? Tibi amorque vilet? Semper infelix fui, seu sterilis esset thalamus, et blandum patris nescire nomen cogere, seu cum pater mereor vocari talia mihi non acciderent.

ARACHES

Pater merore confecte vive, mentemque rursus advoca tuam.

HYLAS

145 Ah dies mei, non sunt dies.

ARACHES

Sperare te jubeo.

HYLAS

Post furta primum furibus portam forte obseras prius obstruenda erat ad malum via.

ARACHES

Laesus remedia quaerit.

HYLAS

150 Admittam dicito. O sed Christiana pertinax fides, malum incorrigibile videtur.

ARACHES

Tentanda tamen est cura dum plaga est recens.

NAIR

Tentandus est animus pueri, preces imperia minus permiscebis, est amoris Patris vel promissionibus per quam vehementer studebis.

HYLAS
155 Optimum est. Adduc eum Araches.

ARACHES
Obsequium volo.

(Adducto Vito.)

HYLAS
Fili! Audiui te factum esse Christianum?

VITUS
Et bene; sum etenim.

HYLAS
160 Quid hoc est? Fallor? An fallis patrem Deosque spernis patrios, qui te mihi dedere quondam supplici, quibus hanc diem, sortemque debes.

VITUS
Falleris dulcis Pater. Ille, ille coelorum artifex praepotens Deus, qui te mihi parentem fecit. Tuus ille et orbis rector est. Numen mentem hunc veneror.

HYLAS
Et quis iste?

VITUS
165 Deus homoque Christus.

HYLAS
Nempe perfidiam tuam speciosus ille titulus Dei obvertat. Insane quociens ite a facie mea, tolle, Araches eum, dabis matris suae. (*Araches aufert.*) Eheu Pater sum! *Habeo*¹⁸ tamen degenerem filium.

NAIR
Age cum eodem plura asseram si lubet loquere fortiora.

(Allato Vito.)

HYLAS
170 Degener toleratus atavis unus nepotum?

VITUS
Nempe quod factum bene est Pater improbabis?

¹⁸ Auliu tamen [Próbáltuk emendálni.]

HYLAS

Nempe quod nullus probat, unus probabis?

VITUS

Excute quod egi Pater ratione tuum sedula si quid mali est puni nocentem.

HYLAS

175 Vita pravorum docet, quo stultus abeas.

VITUS

Recta quod ratio docet. Non credo proavis multo delirant senes, quae prudens nepos corrigit.

HYLAS

Parens jubet, spernis parentem?

VITUS

Recta, si jubeat sequar.

HYLAS

180 Quid si et indigna?

VITUS

Calendis Graecis.

HYLAS

Et ratio dictat.

VITUS

Ratio quod aequum est docet.

HYLAS

185 Aliquam, et iniquum, tu non percipis ab hinc nonus filius vade vias tuas. Deos immortales servate mihi Vitum. Ecce a vobis recessit, me autem abnegavit.

(Recedit Vitus.)

(Clauditur cortina.)

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA

Nair, Araches, Hylas, Vitus, Mater, Puellae duae

NAIR

Araches barátom! menyűnk Hylást vigasztalni,
Úgyekezzünk néki jó tanatsot adni.

ARACHES

190 Sietséggel tehát menyűnk bé hozzája,
Ajtajára talám nincsen vetve zárja.

(Ingrediuntur.)

NAIR

Hylás, tekéntvén szomoruságodot,
Hozzád jövőn kivanyuk vigasztalásodot.

HYLAS

Köszönöm jó voltotokat néktek, ihol, mindenkor készen vannak a székek, melyekre ülyetek.

NAIR

195 Talán csak álva maradunk, mert ha le ülünk, szorgos utunkban semmit
nem haladunk.

HYLAS

Ah, bár csak tű enyhítsétek siralmimot! Adgyatok tanatsot, mit cselekedgyem szerelmes gyermekemmel.

NAIR

Hivasd magadhoz őtöt, mutasd meg hozzája a nagy szeretetet.

ARACHES

200 De azon kívűl tégy minden joknak el nyerésére vagy vesztére ígretet,
és ősztönőzd jó okokkal arra, hogy a Christusnak ne adgyon tiszteletet.

HYLAS

Helyesnek álítom jóvallástokat, azért el menven erette ne sajnáljátok faradságtokat.

NAIR

Szivesen tselekeszszűk, de valyon hol keressűk?

HYLAS

205 Fel talályátok¹⁹ az Anyánál; ha pedig²⁰ nem, keressétek Modestus és Crescentiánál.

ARACHES

Menyűnk szorgalmatosan, mert nekünk ez jobb az a' nekünk igirtetett aranynál.

(*Abeunt.*)

HYLAS

210 Oh, ha meg nyerhetném Fiamot! Akar kinek adnám uri meltossagomat. Segely meg, Jupiter, had vihessem végbe fel tett tzéllomot. (*Vito in obviam venienti osculo transfixo.*) Hozzám jöttél e, szerelmes fiam, jere, imé, csokkal illetlek, én szép virágom. Űly le te is mellém, hűtős társam.

MATER

Add által nékem gyermekemet, mert ugy féltem,²¹ mint két szememet.

(*Puellae stant juxta Vitum.*)

VITUS

Ezek nékem nem testvérim.

MATER

215 Hadd bekessebben őkö't, mert én mulatásomra rendeltem e' szűzetskéket.

PUELLA PRIMA

Edes, hiszem mi ugy tartyuk, hogy életednek semmit nem artottunk. Miért tehát olj igen tetőlled utáltatunk?

PUELLA SECUNDA

220 De sőt, mindenben jóvát akartuk, azért kerűnk, ne néz oly durván, kegyes urfiatska,²² latod, jot kívánunk.

HYLAS

Látod e, Fiam, azon artatlanokis mely igen szeretnek, meg is marad a szeretet, tsak szolgaly Jupiter Istennek.

¹⁹ talyátok [A lá utólag, föléírással beszúrva.]

²⁰ pedi<d>g [Ráírással javítva.]

²¹ fejtem [Emendáltuk.]

²² ukfiatska [Emendáltuk.]

VITUS

Nintsen szükségem azon szeretetre,
Se az hamis Jupiter Istenre.

HYLAS

225 Hát fiam, mitévő léssesz, ha az örökségből kirekesztelek, és Atyai szin-
nem elől el kergetlek?

VITUS

Nem bánom, de én azért Kristusomot meg nem tagadom.

HYLAS

Fiam, engedelmet mutass hozzám, neked adom kincsem, és tized le-
szen házam.

VITUS

230 Mi haszna, ha az egész világ birattatik tőlem,
S a' Kristus el megyen mellőlem?
Inkább javaslom, Atyám, hogy a keresztenységben ély velem.

HYLAS

Tehát én az a kerengő bubajost kövessem?
Hiszem az okosságtól is arra ösztönöztetem,
235 Hogy meg a nevit is meg vessem.

VITUS

Utálatos, Atyám, a tű Istenetek,
Hasonlot, s ezereket kínálhat kezetek,
Es ha a szükség hozná is, nyomoruságtokban
Valamit nem tselekedhetnek,
240 Mint a Kristus érettetek.

HYLAS

Amit mivel a' Kristus, arra meg fizettek,
Mert kezei s lábai a tsufos keresztre szegesztettek.

VITUS

Igenis, mivel ő maga úgy akarta,
Melyel a fogságból e világot kiváltotta.

HYLAS

245 Hat mikor láttál engemet lenni fogságban? Erigy bolond Fiu, és tovább
ne mulatozz udvaromba.

VITUS (*recedit et clamat.*)

HYLAS

Atkozot fiam vagyon nékem mindenek láttára,
Ah, vajha ne születettel volna e világra,
Nem fárasztom többé magamot nyavalámra,²³
250 Hanem el mégyek, el készítetem a veszszőkököt
Irgalmotlan léendő kinoztatására.

(*Claudit cortina.*)

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA

Hylas, Vitus, Servus primus, secundus, tertius

HYLAS

Sokakat próbálék az én gyermekemmel,
El akarám huzni Kristussától kemény fenyegetésemmel.
Mégis vanné haszna?
Nézhetem az eget s a földet könyves szemeimmal.
255 Meny el, szolgám, hidd el a' hohérokot,
Példát mutatvan fiamon engedelmessé teszik magokat.

SERVUS PRIMUS

Kedves Uram, elég lészen, ha szollittok udvari es asztali inasokat.

HYLAS

Legyen úgy, nem bánom, úgy véllem, hogy még hoheroknak szülöttő-
mőt nem kell adnom.

(*Abit, vocat duos quorum.*)

SERVUS SECUNDUS

260 Parancsolatodra mű már meg jelentünk,
Szükség e eletednek tartására magunk életünk?

HYLAS

Nem vágyom arra, hanem keserves veszszőzést itiltem Vitusra.

SERVUS TERTIUS

Hogy lehet azt a jo urfiat meg veretni? Kit mindenkor kívántunk, mint
téged, szivesen tisztelni.

²³ nyvalámra [Emendáltuk.]

HYLAS

- 265 Semmi jószágot nem találok szívében,
Gyázba borított mind egész életében.
Erigyet, hozzátok el, és ne legyetek engedelmesek büntetésében. (*Allato.*)
Most már kérdelek utolyára, akarsz e szollani a Krisztusra?

VITUS

Inkább kesz vagyok menni az halálra.

HYLAS (*surgit:*)

- 270 Hozzátok elő, szolgák, a veszszőköt, ez engedetlen fiu had érezzen győ-
relmeket. (*Allatis virgis.*) Latod e, te, eletemnek gyotrelme? El rontatom
ezeket rajtad, s tapasztalni fogod, hogy Istened testednek nem lészen
irgalmas.

VITUS

Atyám! ne káromkodgyál, miattam is ne aggodgyál.

HYLAS

- 275 Fekitsétek le őtöt arra szekre, huzzatok irgalmatlan piros sinorokot
a bőrére.

(*Detracto Vito continuatur.*)

Ne sajnályátok űtni. (*Percutiunt.*) Gyengeségére nem kell nézni.

(*Percutiunt.*)

VITUS

Atyám, had nyugodgyanak kinzoim, halyad te is ohajtásim.

HYLAS

Alyatok meg egy kevésse. (*Cessant.*)

VITUS

- 280 O, szerelmes, kemény ostorozást szenvedő²⁴ Jesus Christusom! Legyen
ostorozásoddal egybe kötve ezen kinoztatásom.

HYLAS

Űssétek, mint szalonnát, bőrét husával együt metéllyetek.

(*Percutiunt.*)

²⁴ szendő [A ve betoldva.]

VITUS

Elég légyen egy kevésse, Atyám!

HYLAS

Hadgyátok, lássuk, ha lőtt kívánt engedelmessé. (*Cessant.*)

VITUS

285 Ah, Emberek! Kristust szenvedésekben szemlilyétek.

HYLAS

Nincsen többször irgalom, utalatos ezen gyermek nálom, szaggassátok
szolgák őtöt,²⁵ mert semmit nem sajnalom. (*Percutiunt.*)

SERVUS SECUNDUS

Légyen elég már, Uram! Többet nem szenvedhet, fáj is a verésben de-
rekam.

HYLAS

290 Vegyetek fel őtöt, s vigyetek az Annyának, had lássa veszedelmét ez
hamis Fiának.

(*Fertur finis.*)

CHORUS

Oh, emberek! Kik még éltek,
S mi munkánkot nezeitok,
Tréfaságra, bolodságra
295 Ne vigyétek tsak balra,
Hanem tú is, mint Vitus is,
Kövessétek Kristustokat,
Jo szivel viselvén ostarozástokat.

Bűnös Lelkek! Keresztények!
300 Szent Vitussal intelek,
Kegyelmesen és kegyesen
Minyájtokat kérlek;
Hogy jóságért és kintsekért
Meg ne tagadgyátok Istenteket,
305 Meg tartván hiteteket.

²⁵ ő<k>tőt [Ráírással javítva.]

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA

Mater, Puella prima, secunda, Servus primus, secundus, tertius, Vitus

MATER

En it vagyok szerelmes leányimmal, de nem tudom mi történt a' szegény fiammal.

PUELLA PRIMA

Kegyelmes Aszszonyom, talán nincsen az urfinak rosszszul dolga, bár már egyszer elerkesznék kellemetes hirt mondani valamelyik Szolga.

PUELLA SECUNDA

310 Óh, vajha hadta volna Kristussának hűtét, mert ugy tudom bizonyosan, hogy urunknak meg találta Atya szeretetét.

MATER

Erigy te, nagyob leányom, hid elő szolgaimot, had kerestessem fel a' küs Vitusomot.

(Interim ingreditur servus secundus cum tertio et Vitum ducunt.)

SERVUS SECUNDUS

315 Aszszonyom, te hozzád küldettünk, mert már Hylásnál eleget szenvedtünk. Azon kívül néked egy kegyitlenül megverettetet gyermeket vezettünk.

MATER

Hol vagyon azon gyermeketek, s hát Vitusrol mit remelhetek?

SERVUS SECUNDUS

Mingyár meg mutatom, s Vitust veled meg sirattatom. *(Ducit.)*

MATER *(surgit:)*

Hát e' volt e, kit nékem hoztatok?

SERVUS TERTIUS

320 Ihol vagyon, egyétek meg, mivel már félig fel mészároltátok.

MATER

Uratok dolga, nemond azt nékom.
Vitus! Jóvel hozzám, lelkom.
Nem verték ugyan a koponyádott,
De lássam az hátadot.

VITUS

325 Ki mondhatatlanul meg verettem,
Nem szollottál, Anyám, semmit én érettem.

MATER

Fiam, engedd had lássam meg *testedet*,²⁶ nem is remeltem. (*Apprehendit Viti vestes a tergo.*)

Leányim, fiamót fogjátok, most oda leszek, engem is, ah, engemet is tartsatok. (*Ostendit viribus deficere.*)

PUELLA PRIMA

330 Erigy, Leány barátom, hoz hideg vizet vagy etzetet Aszonymnak, mert nagy forrosága lőn homlokának.

(*Allata aqua lavatur.*)

PUELLA SECUNDA

Jobban erzi e magát lenni, Kegyelmes Aszszonym?

MATER

Jobbatskan leányom. Hol vagyon az én magzatom?

VITUS

Jelen vagyok. Szükség hotty szolgáljak?

MATER

335 Latode Szivemnek fájdalmát? Ah, mely igen várnád annak nyugodalmát.

SERVUS SECUNDUS

En Hylás Urunkhoz utamot veszem, e' nagy történt dolgot neki elő tészem.

MATER

Hogy egygyet se mozduly, parantsolom néked,

Ha asztót *míveljed*, hol vagyon a lelked?²⁷

340 Inkább hídd el Modestust és Crescentiát, mert e' nem gyermekem.²⁸

VITUS

Nem melto őkööt fárasztani, ved észre, Aszszonym,²⁹ édes Anyám, hogy már a jót én a rosztol meg tudom választani.

²⁶ esetedet [Emendáltuk.]

²⁷ [Olvashatatlan szó; próbáltuk javítani.]

²⁸ hidd gyermeked [Emendáltuk.]

²⁹ Aszszony [Emendáltuk.]

MATER

Vitus fiatskám! Halgasd szavaimot.

VITUS

Ha igazak és jok lesznek, azokra tartom akaratomat.

MATER

345 Szány meg egyszer engemet, meg tagadván felvett Istenedet, ne ujítsad győtrelmimemet.

VITUS

En te tölled, Anyám, el fordítom szemeimet, más felé is tartom lépé-
simet. (*Recedit.*)

MATER

350 Nincsen, ah! nincsen már fiamban bizadalmam, születését neki örökké
sajnálom.

(*Clauditur cortina.*)

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA

Hylas, Uxor, Servus, Valerianus, Vitus

HYLAS

Ohajtva várom meg látni eletemnek párját, kitől meg tudhatnám, ha ma-
gához édesíthetée vagy nem fiát. Be mégyek tehát szobájában, nyissátok
meg ajtaját. (*Ingressus.*) Hozzád jövőék, társam, különös bizadalommal,
tehetée valamit a fiatskámmal?

MATER

355 Vajha, oh vajha, megne veretted volna testét! Bizonyára meg gyengitet-
tem volna ügyekezését. Miért nem inkább ajándékokkal próbálád hűtét?

HYLAS

360 Mindeneket nekie igirtem,
Szépen, keményen eleget intettem,
Mind az által eleget nem tehettem,
Meg veretve az után hozzád küldöttem.

MATER

Nálam jára, de nem hajlik semmit szavaimra.

HYLÁS

Menyel, szolgám, Valerianushoz, jőjön, kérjed ide, talám ő tud valamit
szollani a' dologhoz.

(*Abit servus.*)

MATER

365 Ha anynyi mestersége volna Valerianusnak, hogy moddal okosságát³⁰
meg győzne Vitusnak, különös bérét erdemlené munkájának.

HYLÁS

Akkor kétség nélkül eltenné nagy summáját az aranynak. (*Accedit cum famulis.*)

VALERIANUS

Hylás, akaratodnak kívántam meg felelni,³¹
E jelen letemmel tegedet tisztelni.
Örvendez, ha mondhatod magadot egességben lenni.

HYLÁS

370 Nagy haladással eztet tartozom venni,³²
Meltotzassal nálom egy kevesse mulatni.

(*Sedet Valerianus et dicit:*)

VALERIANUS

375 Talám terheltetél holmi szerencsétlenséggel,
Vagy pedig valakihez viseltetel hallatlan gyűlölséggel,
Mert tudod azt, Hylás, hogy teveled
Mind eddig voltam nagy szovetséggel.

HYLAS

Ugy vagyon. Es ha meg mutattod valaha hozzám valo szeretetedet,
most, most igazgatván engemet, ted ki bőltsességedet.³³

VALERIANUS

Hogy, hogy és miért? Készen vagyok a' közönséges joért.

HYLAS

380 El vesztettem Vitus gyermekemet,
Meg tagadta Istenemet.

VALERIANUS

Ugyanis Vitus mérészlet keresztényé lenni,
Es te tölled s atyaidtól el pártolni.

³⁰ [A szó csak őrszóként jelenik meg; emendáltuk.]

³¹ akatodnak [A *ra* föléírással betoldva.]

³² haladással [Emendáltuk.]

³³ bőltségedet [Emendáltuk.]

HYLAS

Abban semmit ne kételkedgyél.

VALERIANUS

385 Mind az által te is ne sokat győtrődgyl,
Mert meg nyerem őtöt, tsak szavaimra engedelmeskegyel.

HYLAS

Nem egyebért hittalak, hanem hogy adgyak helyt javaslásidnak.

VALERIANUS

390 Sok példákból vettem észre,
Hogy a kisedek igen hajlandok az igiretekre,
És félnek menni a veszszőzésekre,
Azért próbát tevén, hajlani fog mindezekre.

HYLAS

Kincset, gazdagságot eleget igirtem,
Kegyitlenül meg verettetem,
Mégis maga jobbúlását eppen nem űsmértem.

VALERIANUS

395 Ha ugy nagyon, add nékem kezemben, keservesebben meg verettetem,³⁴
és ugy hajtani fogom keleptzémben.

HYLAS

Nem bánom, akár kést verj a szivébe.

MATER

Kedves, és mindenek felett szeretemben levő hűtős társam, engedgyetek
a gyermeknek, ne rövidítsétek napjait életemnek.

HYLAS

400 El meny, elmeny szemem elől te is gyermekeddel, majd jadzani fogom
a fejeddel. (*Abit cui filius obviam venit.*) Eppen jól találalak, gyermekem,
ki vettetem házamból is miattad lelkem. Majd oda vesz vala életem.

VITUS

S valyon miért?

MATER

A te Krisztusod, kit ha meg³⁵ tagandasz, jól foly a munka.

³⁴ meg <is maga is> verettetem

³⁵ hameg ha meg [Emendáltuk.]

VITUS

405 Tapasztalom a tsalárdsagokat,
En kívánok, anyám, neked jo napokat.

(Receditur.)

MATER

Sirassame magamot vagy Szűlöttömöt? Ah merre hajtsam fejemet.

(Clauditur cortina.)

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA

Ira, Injustitia, Barbaries, Justitia, Patientia

IRA

410 Quis me sulphurcis saevus furor extulit undis?
Cogimur en liberas orbis adire plagas.
Tristitiae mortale genus sublime coronant.
Et patiens gazas explicat alma suas.
Non patiar multa pariter stipata cohorte,
Hostibus occurram protinus ipse meis.
Adsit justitiae rectae contemplor ab undis
Barbaries et tu fortiter hucce veni.

INJUSTITIA

Quis clamor Stygijs nos frivolus advocat undis?

BARBARIES

415 Quis nos lamento non cessat pellere tanto?

IRA

Nunc vallida dextra rebus adeste meis.

INJUSTITIA

Quid patiaris, dic, fiam nunc adjumento.

IRA

420 Omnes nos misero spernit patientia Virtus.
Et justus gladio dejicit ipse suo.
Ipsarum lambet quapropter colla rubigo
Atque infelices gratia nulla levat.

INJUSTITIA

Viribus hos tentare nequis, da basia pulchro
ore, rosas spirent lata tabella rosis.

BARBARIES
 425 Non ferrendi sunt jactura sortis amatae,
 sed inclinandi callide speque boni.

IRA
 430 Omnia tentavi fessus non ipse lustravi
 Sed nullus compta fraude tenebit eos.
 Surdi persistunt, verbis non vincitur unus.
 Obduratum cor verbera nec refugit.
 Atque ideo gressus vestri fiant in eodem
 Non occideritur, sed stantum concendant.
 (*Ingressa ad virtutes non remanentur.*)

INJUSTITIA
 Virtutes apertae huc ad vos venimus ambo,
 Ut rigidi martis unda procella fluat.

JUSTITIA
 435 Ergo meos martes non scis perverse duellis,
 In pejus factum praepete praessus eris.

PATIENTIA
 Aeternis condigna malis hinc barbara cede,
 Conculcam tacite semina prima mali.

BARBARIES
 In nos tam fortes, tam saevos utraque virtus,
 Turpes atque graves protulit ore sono.

JUSTITIA
 440 Nos contra, quis quaeso satan, quae dira, quod austrum,
 Hostilesque globi tendibis ire gradu?
 Viribus unitis coactis ut omnia favo
 Saeviat, in cassum saeviet ira tamen.

PATIENTIA
 445 Ipse quod, o vobis longe si creditis, unus
 Omnibus in pugnam fortior hostis ero.

INJUSTITIA
 Nos Hylae partem Viti vos sumitte sortem,
 Vincetur Vitus si male belligeres.

PATIENTIA

Observas Christi patiens quoque vincitur omnis,
Victa tamen hostis vincet, et ipsa suos.

BARBARIES

450 Amplius ad verbum non flectar quodque superbum,
Hunc ense accipiam vos bene corripiam.

(Fit conflictus facto. Finis.)

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA

Valerianus, Vitus, Hylas, Famulus primus, Famulus secundus,
Modestia, Crescentia, Mater, Puellae

VALERIANUS

Urfi, mar kezembe adattál, melletted vanne a' Christus? Ugye, hogy
attolis el hagyattál?

VITUS

Nem igazat szollasz.

VALERIANUS

455 Tehát még Christusodot imádod?
Isteneidet szivedből ki zárod?

VITUS

Utállom, és ki gondolhatatlanul utalom idegen Isteneiteket,
Gyűlölöm, szörnyű képpen gyűlölöm cselekedeteiteket.

VALERIANUS

460 Mit mondasz, kinokot érdemlő Kisgyermek?
Reád néznek minden felől a kegyetlen szemek.

VITUS

Semmit nem felek mindazoktól. Mert meg győzésekre mennyei kegyel-
met várok Krisztusomtól.

VALERIANUS

Tsak Uri Meltosagodot tekintem, és azért felgyuladott haragomat en-
gisztelem.

VITUS

465 Ne, semmit ne engiszteld, szabadság szaggassad testemet, amint el
rendelted.

VALERIANUS

Fogjatok meg, szolgák, vigyétek a műhelyre, vesszőzzétek meg őtöt
lefeakitven ama székre.

MODESTUS

Azt a' gyenge urfiatskát hogy lehet tovább kinosztatni? Már a sok ve-
résben el kel néki romlani.

CRESCENTIA

470 O, Valeriane! Helyesnek itilem a' gyermeket meg nem vesszőztetni.

VALERIANUS

Nincsen semmi kegyelem. Vigyétek parantsolatom szerint, mert nem
találtatik ő benne kegyes atyához a fiui szerelem. (*Virgis edditur.*)

HYLAS

475 Szemlelyetek, oh, emberek! Tekincsétek, mely igen haszontalanul szen-
ved e' gyermekem. Már mint egy meg rontattak bennem az erek, ve-
gyétek fel őtöt legények, mert magam is zokogásra mégyek. (*Elevant:*)
Ah rokonim, hol vadtok! Jertek, jertek, velem együtt sirjatok, tú is kik
ittén allotok. Imé, imé, mely nagy szeméremre jutottam, hogy ezen
különös szerelmes fiamtol is el hagyattam.

VITUS

480 Sirjatok, és igen zokogjatok,
Kik az igaz Istennek nem szolgáltok,
Értem pedig semmit ne szomorkodgyatok.

VALERIANUS

Szolgák, a' vesszőt őtölle ne sajnályátok.

(*Detractur Vitus vapulat interim.*)

FAMULUS PRIMUS

Már tovább nem űthetem,
Ihol a vesszőt is kezemből le vetem.

FAMULUS SECUNDUS³⁶

En is jobban nem győtörhetem. (*Depositis virgis.*)

VALERIANUS

485 Hát tú bennetek is oly hivség tapasztaltatik,
Mely akárkibenn is fel találtatik?

³⁶ Famulus tertius [Emendáltuk.]

FAMULUS PRIMUS³⁷

Nintsen ereje a' karomnak.

VALERIANUS

Ha úgy vagyon álnokságod, erezzed súlyát pátzámnak. (*Percussis famulis
arescit manus Valeriani.*) Mire³⁸ jutottam? Oh Istenek! Mire jutottam?
490 Vedd magadhoz Hylás boszorkányos fiadot, mert jobb kezemben őtölle
meg szároztattam.³⁹

HYLÁS

Vitus! Tehát boszorkany vagy?

VITUS

Boszorkány nem vagyok, hanem az ahítatban Jesusnak legkússebb
szolgája.

VALERIANUS

495 Ugy tartják a keresztények,
Hogy a' Krisztus sok tsuda tételeket mivelvén, az ő remények.
Vitus, próbály te is, gyógyisd meg kezemet,
Es akkor dicsirni fogom Istenedet.

VITUS

Ha igaz hűtőmben követni fogsz engemet, meg gyógygyitalak tegedet.

VALERIANUS

500 Szabadíts meg először a fájdalomtól, és azután el nem fordulok jóvas-
lásidtól.

VITUS

Istenem! Mindenható Istenem! Szegyenisd meg hűtetlen ellenségedet.
(*Facto brachio.*) Ime, nem tapasztalod e, Váleriáne, frís egességben
lenni kezedet?

VALERIANUS

505 Ugy vagyon, és kettzeres örömmel tapasztalom, mind az által Isteneink-
nek tiszteletet néked is ajánlom.

VITUS

Már egésségedet Istenem erejéből testedben lenni szemleletted, mégis
meg térni elvesztegetted.

³⁷ Servus 1^{mus} [Emendáltuk.]

³⁸ < > Mire [Áthúzott, olvashatatlan szó.]

³⁹ szaroztattam [Emendáltuk.]

VALERIANUS

510 Hylás, fiadot többé nem akarom büntetni, ihol vagyok. (*Tradit.*) Tartsd
kötelességednek őt megfeddeni.

HYLAS.

El viszem, és a gyógyító vagy különös ispotályba tészem.

CHORUS

515 Mely bolondság, sőt nagy vakság⁴⁰
Igaz Istent tagadni,
Mégis ahoz, mint orvoshoz
Batron s gyorsan szaladni,
Amint itten a' szemtelen
Valerianus cselekszik,
S hideg vallással melegsik.

520 Majd csak ilyen, ezen helyen,
Ki uszkál gonosz bűnben,
Az halalos, utálatos,
Fetregő vetkeiben,
Mégis azért, testi jókért
Remenségit veti Christusban,
525 Nem bizakodván magokban.

530 Letegyétek, im intelek
Halalos bűnözőköt
Ne sértsétek, s gérjésszétek
Haragra Istentekeket,
Hanem szívből s lelkekből
Gonoszt eltavasztassátok,
A jó pedig munkályátok.

(*Finis.*)

ACTUS TERTIUS SCENA PRIMA

Hylas, Vitus, Puellae, Valerianus, Angelus, Mater

HYLAS

535 Atyád vagyok, Fiam, néked, ne vályon el, kérlek, töllem lelked. Ihol
vannak vigasztalásidra im, ez szép leányok. Vedd kedvesen, mert hoz-
zád illendő kisaszszonyok.

⁴⁰ bolondság [Az *n* föléírással betoldva.]

- PUELLA PRIMA⁴¹
 540 Mit gondolsz, szerelmem, légyen tiéd életem.
- VITUS (*tectis manu oculis:*)
 Egészszen maradgy másnak, én elrendeltem magamot a' menyei királynak.
- PUELLA SECUNDA
 Még soha nem próbáltad a gyönyörűséges életet, halyad a musikák zengését, és járj velünk bártsak egy minuetet.
- (*Canunt musici, Vitus obtrudit aures.*)
- PUELLA PRIMA (*finito cantu:*)
 545 Nem találék soha oly férfira, aki semmit⁴² ne hajlott volna aszszonyi kívánságunkra. Vitus, tehát nem még másoknak szokásba vett kellemetes utyára?
- VITUS
 Nem akarok senki után a vízbe el merülni, és ti erettetek s akármely aszszonyért is karhozatra esni.
- PUELLA SECUNDA
 550 Egyis aszt közüllünk nem ohajtya, mert kinek kinek vagyon vedelmező attya és annya.
- VITUS
 Veszem észre, se Atyám, sem Anyám segedelmemre, hanem veletlen veszedelmemre.
- HYLAS
 555 Ne hitesd el, fiam, magaddal eztet, erigy ama palotába, mely atyai kegyességemből neked készítettet.
- (*Aliis redeuntibus Vitus intrat et orat.*)
- VITUS
 Istenem, én szerelmes Istenem, tarts meg a' tisztaságba, agy malasztot, had maradhassak artatlanságomban.

⁴¹ Pula [Az *e* föléírással betoldva; az *l*-t kettőztük.]

⁴² [A második *m* föléírással betoldva.]

ANGELUS PRIMUS

Bizzál, urffi, ne sirj, ne zokogj, vigasztalásodra küldettünk, nincsen⁴³ az ártalmas kigyó mellettünk.

ANGELUS SECUNDUS

560 Végy erőt szivednek és lábaidnak, aly fel, s valyad magadot lenni társunknak.

VITUS

Kik vattok mellettem ily nágy fényességben? Mert meg ujulék egészen szívemben.⁴⁴

ANGELUS PRIMUS

565 Mű vagyunk a' menyei angyalok, kik veled járunk s kelünk, és tiszta⁴⁵ életidben hiven őrizünk.

ANGELUS SECUNDUS

Vesd meg e földi Uraságokat, utáld meg az hitegető s tsalárd kűsaszszo-nyokat. Kővessed pedig a makula nélkül való angyalokat.

(Hylas Vitum oculis requirit, et utrisque orbatus.)

HYLAS

Jaj mar életemet elvesztettem.

(Concurrunt amici etc.)

VALERIANUS

Miért sirsz? Miért jajgatz, Hylas?

HYLAS

570 Különös házba küldem fiamot, hogy meg nyervén őtőt vigaságra, hinám rokonimot, de /: oh, szörnyű fájdalom :/ el vesztém, szemeim világa nélkül maradván, feltett tzéllomot.⁴⁶

VALERIANUS

Beszeld meg, kérünk, jobban a történt dolgot.

⁴³ nincson [Emendáltuk.]

⁴⁴ szmben [A rövidítést feloldottuk.]

⁴⁵ tiszta<t> [Az á ékezeete is törölve.]

⁴⁶ tellomot [Emendáltuk.]

HYLAS

575 Betekintek gyermekemhez, és meg látván Isteneinket fenylő ruhában
ottan lenni, nagy setéség ereszkedett szemeimhez, és már semmit nem
szemlélheték, de sőt holnapig sem elhetek.

MATER

Jaj, én szegény, jaj, én gyamoltalan, mire jutottam? Nem tsak gyerme-
kemtől, hanem kedves ferjemtől is meg fosztattam.

VALERIANUS

580 Nem kel mingyart felindulni, Hylás, jere Jupiternek áldozatot bemutatni,
ugy szemeidnek gyógyulását fogod tapasztalni.

HYLAS

Legyen ugy, kívánom, hozzátok elő a báránt, aldozzuk fel Jupiternek,
nem sajnálom.
(*Allato agno procedunt ad locum sacrificii coli.*) Ambár sokat⁴⁷ hibaz-
585 hattam, Istenünk, megis áldozatot tévén előtted könyörgünk, hogy
szemeimnek ad meg világosságát, ved fejét, Valeriane a barálynak, had
lathassam dicsőséget uraságimnak. (*Abscinditur collum.*)

VALERIANUS

Tapasztalod e, Hylás, vigasztalásit szemeidnek?

HYLAS

De sőt nagyobb súlyát győtreimeimnek. Adgyatok hirt erről gyerme-
kemnek.

(*Adductus.*)

VITUS

590 Parancsoly, Atyám, mi tétzik szivednek?

HYLAS

Nem láthatlak, fiam, teged, gyógyisd meg szemeiben szülődét.

VITUS

Előbb vesd meg hamis Istenedet.

HYLAS

Inkább kesz vagyok holtomig így maradni, hogysen aztot végbe vinni.

⁴⁷ soka<ko>t

VITUS

595 Atyám, gondolkodgyál, imé, meg orvosollak Istenemnek tiszteletéért,
s az embereknek megtereseikért. (*Sanatur.*)

HYLAS

Nem te miveled, hogy már ez helyet látom, hanem Jupitertől vigasztal-
tatom, azért elmeny előllem, mert holnap tsontaidrol bőrödöt husoddal
egyűt le huzattatom.

(*Recedit Vitus.
Finis.*)

ACTUS TERTIUS SCENA SECUNDA

Vitus, Modestus, Crescentia, Angelus

VITUS

600 Tudom, veghetetlen Isten, hogy nem nezed az űdőnek szépségit,
Vagy akár mely edesdeden zengő eneknek pengésit,
Nem tekinted az illetést vagy a testben valo gyönyörködést,
Egy szoval semmi külső s belső érzékenséget,
Hanem egyedül az igaz keresztényseget.
Kereszténynek vállom testi atyám ellen magamot,
605 El hagynam éretted e' világi jo akaroimot,
Ha tsak itt nem kívánod lenni halálomot.

MODESTUS (*accedit:*)

Urfi, mi az oka busulásodnak?

VITUS

Miért lőt szenvedése es keserves halála Jésusunknak?

MODESTUS

610 Jaj, ha tanításomot már el felejtetted!
Oh, ha véletlenül szűvedből az édes Jesust kivetted!⁴⁸

VITUS

Rettenetes aggodas e' különös és uj szomorkodás.

CRESCENTIA

Nem érthettyűk utadot, mond meg indulatidot.

⁴⁸ kiveretted [Emendáltuk.]

VITUS

Sok fáradságaim után bétótt az ora, holnap igaz hűtőmben⁴⁹ maradván
meg tsufoltatom világ láttára. De ne felyetek, nem hajlok semmit a testi
615 szorongatasokra.

CRESCENTIA

Vaj ha terithetnők aztot jobbra!

ANGELUS (*accedit:*)

Fel ekesitti Isten azokat fénes koronákkal,
Kik a metosagokban nem kapodoznak,
Bé tölti minden lelki jokkal,
620 Kik e világon ő erette semmit nem biznak.
Modeste, Crescentia fogjátok kezét Vitusnak,
Többé ne adgyátok vissza az attyának.

MODESTUS

De talám vétékbe esünk olyant tselekedvén,
Majd bännám, ha nagyon hibaznank attyatol el vévén.

ANGELUS

625 Hylas Vitust tsak testi képpen nemzette,
Lelkében pedig őtöt el veszni rendelte.
Tű mint lelki szülők viselyétek gongyát:
En mondom, Isten angjali követe.⁵⁰

CRESCENTIA

630 Mutass utat, merre lehetne vélle menni, mert ha itt maradunk, mind
harmon meg kell halni.

ANGELUS

Vezessétek gyorsan birodalmába Diocletianusnak,
Vitus, te is engedgy mint lelki atyádnak és Anyádnak,
Modestusnak és Crescentianak.

(*Recedit.*)

MODESTUS

635 Ah, mely véghetetlen josága Istennek! Ingyen vala kegyelméből hasznát
keresi mindenüt testünknek és lelkünknek. Oh, bizonyára meg fogha-
tatlan mivolta hozzánk valo gongya viselésének! Maga angyalat is küldi
nekünk, mint Josephnek, vévéd észre te is, Vitus, akaratyát az Istennek?

⁴⁹ hűtőmben [Emendáltuk.]

⁵⁰ mondon [Emendáltuk.]

VITUS

Hallám, de nem tudom, sirjak e vagy örülyek?

MODESTUS

Nincs ókod a sirásra, halgass, akár hol járunk, ohajainkra.

VITUS

640 Nem sajnálom magamot,
Hanem atyamot s anyámot,
Nem is azért, hogy nem láthatom,
Hanem hogy hűtetlenségben hagyom.

CRESCENTIA

645 A felséges Isten akaratya masoknak údvösségét inkább kitárhattya,
Mert Isten kegyelmére különösön meltatlan vétkes indulatya.

MODESTUS

Ugy vannak, kik meg vetik a' menyei malasztokot, el veszeszti magokat.

VITUS

Mű ez helyen beszélgetünk,
S hátha az atyámtól kerestetünk?

MODESTUS

650 Crescentia, hűtős társam, többé ne mulatozzunk,
El menvén más helyekre lelkeknek údvösségében fáradozzunk.

CRESCENTIA

Jol vagyon! Jere, kedves lelki gyermekem. (*Arripit.*)

VITUS

Bútsut veszek tútölletek testi szülőim, nem látnak többé szemeim. Oh,
adgyon az Ur Isten meg térő malasztot minyájan néktek is jo akaroim
és gyűlölőim.

(*Vadunt. Finis.*)

ACTUS TERTIUS SCENA TERTIA

Mater, Puellae, Famulus

MATER

655 Szívesen akarnám sorsát tudni en fiatskámnak,
Meny el szolgám, lássad tselekedetét Uramnak.

FAMULUS

Oda haza keressem őket?

MATER

Szabadság akárhol, tsak hozd jo hireket.

(*Abit.*)

Elboritot a bunak s banatnak tengere,

660 Bártsak tű, léányim, nőjjetek örömemre.

PUELLA PRIMA

Nagyságodat mind eddig tiszteltük,

Akaratját szívünkől követtük.

PUELLA SECUNDA

Magunk gyötrelmére lenne, ha valamiben meg bántanánk,⁵¹

Mert údó előtt bősületünkben meg halaloznánk.

MATER

665 Ne is vályatok el szivemtől, szerelmesim, én kedvesim,

Vigasztolyatok, oh, gyönyörűségim.

PUELLA PRIMA

Nagyságod emlékezik, a' Szolgát miért küldötte?

MATER

Jo, hogy megemlítetté, lássad, hatha férjem vissza nem eresztette.

(*Abit recedit cum famulo:*)

Hol valál mind eddig, kedves szolgám?

FAMULUS

670 Egy kevésbé meg találék késni,

Holmi okokból nem leheté hamaráb érkezeni.

MATER

Félő, né talántám kesedelmességed but hozzon fejemre,⁵²

Felely meg igazán, fiam, kérdésesemre.

FAMULUS

675 Meg vallom, hogy ez előtt biztam te hozzád mint kegyes aszszonyom-
hoz, de most erőm felett jővék házadhoz.

⁵¹ bántanák [A harmadik *n* föléírással betoldva.]

⁵² Felő [Emendáltuk.]

MATER

Beszéld meg okait, és ne tartsd függőben,
Mert mint egy kést érzek lenni szívemben.

PUELLA SECUNDA

Szolyon kend kotelessége szerint.⁵³

FAMULUS

680 Ha hireket fogok mondani,
Nagyságának setét koporsoba kelletik menni.

MATER

Valyon mi csoda oka lehetne annak?
Talám férjemnek nem történt halála? Vagy Vitusnak?

FAMULUS

Ferjed nagyon aggodik,
Most Vitusban semmit nem győnyörködik.

MATER

685 Már jo űdeje, hogy fiamot nem nezheti,
Sőt felette másokkal is gyűlőlteti,
Honnan tudom, hogy nem szeretheti.⁵⁴

FAMULUS

Mar többé meg nem veretheti.

MATER

Hogy hogy jelencski hamarsággal.

FAMULUS

Elbujdosott Modestussal es Crescentiaval.

MATER.

Ne mond, kerlek!

FAMULUS

690 Ez így vagyon, akárki is házad népe kűzűl bizonyyságot adgyon.

MATER

Oh, szomoru hir! oh, hova légyek? merre menyek? Keressem e őtőt
hegyeken, erdőkön vagy mezőkön? Vajha, o, vajha utasitananak a kő-
vek, vajha, oh, vajha szollananak a fűvek! – Oh, vizek! nem borittátok

⁵³ ked [Emendáltuk.]

⁵⁴ honnam [Emendáltuk.]

695 e el fiamot? Oh, vadak, nem *övétek-e* meg⁵⁵ kegyes magzatomot? – Jaj,
jaj – ah, szomorú jaj, hol talályalak fel, életemnek virágja – Ah, én⁵⁶
szerencsétlen anya! Merre, merre –

(Caeterum non potens loqui cessat. Finis.)

CHORUS

GENIUS VITIORITY

En en malum fero, et dura bella gero
Infantem, insantem et bene agentem.
700 Jamjam dispergam fors (*repetitur*)
Nam mea feret sors.

GENIUS VIRTUTUM⁵⁷

Non non malum feres, nec dura bella gerēs
Infantem, non insantem et bene agentem
Non non disperges fors (*repetitur*)
Quem poli regit sors.

GENIUS VITIORITY⁵⁸

705 Dolos mente fingam, ferrum et arma stringam
Sagittam, emittam Vitum Catastris Sringam
Sic sic amara fors sordebit tandem mors
Haec erit ejus sors.

GENIUS VIRTUTUM⁵⁹

710 Dolos mente finges, ferrum et arma stringes
Haerulum tum sanctum
Omni modo pium
Non non sordebit mors, etsi truncabis fors
Poli juvabit sors.

(Finis.)

⁵⁵ *övétekemeg* [Emendáltuk.]

⁵⁶ [Az *én* fölüre beszúrva.]

⁵⁷ Virtutum [A szerepnevet kiegészítettük.]

⁵⁸ Vitiorum [A szerepnevet kiegészítettük.]

⁵⁹ Virtutum [A szerepnevet kiegészítettük.]

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA

Diocletianus, Crescentia, Vitus, Modestus, Consul primus,
Consul secundus, Haerulus

DIOCLETIANUS

715 Videor quidem apud vos vitam ducere, verum astra votis non secundant. Ast quid loquor? Non secundant? Imo vero nulla lux, nullae tenebrae faustum praecantur ave. Spem in me aurora pari, crepusculum repellitur. Ah miserum! Sol hodiernus animum excitat, crastinus, et crastinus ad crastinum appellat. Sic mihi semper hodiernus praemissione fraudulenta optabite parat.

CONSUL PRIMUS

Qualis ille luctus tuae Majestatis? Dicito, si non ob crimen infidelitatis.

DIOCLETIANUS

720 Est mihi mensis absque diebus, dies nulla sine nubibus.

CONSUL SECUNDUS

Deos immortales! Qui sunt hi doloris interni sermonis?

DIOCLETIANUS

Ne gemerem prohibeor, superi! ut gemerem fato compellor. Fluunt lacrymae, o utinam non perennes et aeternae.

CONSUL PRIMUS

725 Vae nobis si aeternum fleverit majestas, quo ibit, quo se vertet nostra imbecilitas? Jube Caesar te a nobis defensum iri, aut milites tuos castra moliri.

DIOCLETIANUS

Miliones assurgite non tamen liberabilis me dolore amabo credite.

CONSUL SECUNDUS

Miseros ergo in nos universus orbis exurrexit? Quis libellum istum rejecto labore compinxit?

DIOCLETIANUS

730 Diabolus non vos sed meum ocellum in miseriam traxit.

CONSUL PRIMUS

Forte eandem oppressit?

DIOCLETIANUS

Oppressit, ah oppressit.

CONSUL PRIMUS

Non sine mestitia est fide verba?

CONSUL SECUNDUS

735 Adducantur Vitus, Modestus, et Crescentia, qui plurimum curavere
corpora aegrotantia.

DIOCLETIANUS

At ubi homines illi commerantur.

CONSUL SECUNDUS

Avenae in civitate peregrinantur.

DIOCLETIANUS

Lubens susciperem illos.

CONSUL SECUNDUS

Proferam tibi singulares medicos

(Discedit, adductis.)

DIOCLETIANUS

740 Audita vestri fama, placuit etiam praesentia, sciti ad expellendos de-
mones aliqua medicamenta?

VITUS

Virtutibus Iesu Christi confisi.

DIOCLETIANUS

Venite ad filium meum, curate ut scitis eum.

MODESTUS

At ubi residet?

DIOCLETIANUS

745 In cellula interna misere jacet. *(Abeunt.)* Quis non triumpharet facta
filij mei sanitate? Consules deos orate!

(Adducto Haerulo.)

VITUS

Sanum tibi Caesar Haerulum praesento.

DIOCLETIANUS

Ita est?

VITUS

Profecto dubitare nolito.

DIOCLETIANUS

Fili mi! (*Osculatur.*)

HAERULUS

750 Pater mi!

DIOCLETIANUS

Gratulor mihi, jam bene vales?

HAERULUS

Superis faventibus, quibus obligamus tribuere laudes.

DIOCLETIANUS

755 Gratias vobis Vite, Modeste, et Crescentia reponam, dum in fatigia
vestra plurimos aureos mox gratiose deponam. Nunc ubi quantulum
domum meam laetus accedam.

(*Finis.*)

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA

Diocletianus, Consul, Vitus, Modestus, Crescentia

DIOCLETIANUS

Soha melto háládással hozzátok hárman nem lehetek,
Hogy én kis fiamot az őrdőgtől meg mentétek,
Azért kívánok mindenkor élni veletek,
Fordulyon néktek is hozzám szivetek.

MODESTUS

760 E kús gyermek által tisztittassék meg szivetek.

DIOCLETIANUS

Hát az első kőzúletek ezen kús fiatska?

CRESCENTIA

Ez valójában vezérlőnk és gyamolunk minden utankban.

CONSUL PRIMUS

Felseged kerdgye meg a' g'ermektől, ki légyen az ő Istenek, mert ha a'
mű Isteneinket tisztelné, az udvarba nagy hasznunkra lenne.

- CRESCENTIA
765 Nincsen oka, miért kérgye őtöt, mert ez a Jesusnak szenteltetet.
- DIOCLETIANUS
Igazat szolla e ez aszszony, gyenge gyermetske?
- VITUS
Ugy vagyon, s halálomig meg nem tagadom.
- DIOCLETIANUS
En magam is egykor a' Kristust követtem,
De ismirvén áldogat, éppen meg vetettem.
770 Jo fizetest nektek mint harman rendeltem,
Ha ő ellene esküvésteket érthetem.⁶⁰
- VITUS
Keszek vagyunk meg halni, hogy sem hűtünköt meg tagadni,⁶¹
Té is inkább úgyekkel velünk igaz Istent tisztelni és imádni.
- DIOCLETIANUS
775 Job léssen néktek, ha velem eltek,
Mert ha nem, tömletzbe vettetlek.
- VITUS
Amint tetzik, ugy tselekedgyetek.
- DIOCLETIANUS
Sajnalom, hogy meg gyűlölétek,
Mingyárt legények, a tömletzbe őket tegyétek.
- HAERULUS
Jaj, irgalmazz, kedves atyám, nékik.
- DIOCLETIANUS
780 Nem könyörülők rajtok, haladék nélkül, azhova parancsolám, bé zár-
játok.
- CONSUL PRIMUS
Felségednek ha ugy tetzik, hivattassanak viszsza a tömletztől, ne vessé
őket oly hamar a kinra, viseltetven Csaszari kegyességtől.

⁶⁰ ellenne [Emendáltuk.]

⁶¹ hűtünköt [Emendáltuk.]

DIOCLETIANUS

785 Jobb nékik ottan maradni, hogysen a kősség láttára nékem nem engedni.

CONSUL SECUNDUS

A császári urfiat meg vigasztálák,
Nékéd bősütlelet adni nem sajnálák,
Tehát nem gondol a nép semmi rosszszat az el botsattások felől,
Hanem jot okoskodásod felől.

DIOCLETIANUS

790 Csak Crescentiat kell ide hozni, mert ha ő meg fog térni, Modestus és Vitushozis lehet remelleni. (*Adducta.*)

CRESCENTIA

Talám igaz hűtömtől el akarsz huzni?⁶²
Jobb volna neked is üdvösségesen gondolkodni.

DIOCLETIANUS

795 Erigy, meg atalkodott aszszony, a fogságba,
Ne jőj ilyen képpen uri palotámba.

CRESCENTIA

En ugyan elmégyek, de te vigyáz arra,
Nehogy mi miáttunk essél a pokolra.⁶³

(*Reducta.*)

DIOCLETIANUS

Tánatsosim, mondgyátok meg, mit tselekedgyem,
Azon három szeméyeknek vakságokat elszenvedgyem?

CONSUL PRIMUS

800 Először meg kell rettenteni,
Ha a' sem használ, szükség meg főzetni.

DIOCLETIANUS

Ugy velekedel magadis, második tanátsosom?

CONSUL SECUNDUS

Nem más nékemis a vaksom.

⁶² hűtömtől akasz [Emendáltuk.]

⁶³ mi ámmunk [Emendáltuk.]

DIOCLETIANUS

805 Majd elő hozatom őket, mast egy kévéssé el menvén vigyazzuk meg,
ha joke a kinzó eszközök.

(*Finis.*)

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA

Diocletianus, Vitus, Modestus, Crescentia, Consuli,
Carnifices, Haerulus

DIOCLETIANUS

Fel habarodtam egészszen szivemben, mert meg erőssödtek Vitus, Modestus és Crescentia a tömletzben.

CONSUL PRIMUS

Meg fenytette felséged őket?

DIOCLETIANUS

Szépen és rutul.

CONSUL SECUNDUS

810 Ne viselyed többé vak merősegeket, hivas hohéri mestereket. Ne sajnálad faradságodat azért.

HAEROLUS

Atyám! Szerelmes Atyám, engedgy meg.

DIOCLETIANUS

Semmi szavad nincsen ahoz.

(*Vocantur carnifices.*)

CARNIFEX PRIMUS

Felségednek parancsolatyára keszen vagyunk.

DIOCLETIANUS

815 Három gonosztévő vagyon a tomlotzben, egyik gyermek, a' más ferfi feleségével egygüt, hozzátok, főzzétek meg az üstben.

CARNIFEX PRIMUS

Igenis, mingyárt elő hozzuk, s ketszeresen is meg kinozzuk. (*Adductus.*)

DIOCLETIANUS

Akartoke velem egyesek lenni, vagy pediglen meg tsúfoltatni?

VITUS

820 Te ugyan, Istentelen, e' jelen valo életben el veszeshetiz, de a' Királyok
Királya, az örök életben feltámaszt.

DIOCLETIANUS

Imé, fenyekednek! Fogjátok, hohérok, mint hármon meg fozetessenek.

CARNIFEX PRIMUS

Már nem kevés ideje hogy vártalak kezembe.

(*Arripit.*)

Jere, társ, kötőzve vessük serpenyőbe.⁶⁴

CARNIFEX SECUNDUS

825 Ha nem engedelmeskedtetek a parancsolatnak,
Vegyétek bérét hamisságtoknak.

(*Ducunt ad alienum sed non consummuntur.*)

VITUS

Istenünk, te tőlled vettük testünköt, és ugyan törvényedért meg utáltuk
nem tsak más földieket, hanem magunk testünköt, mert remélyük, hogy
százszor adandasz többeket.

MODESTUS

830 Méltotassál, Isten, könyörgésünkben meg halgatni, ama kegyességedet⁶⁵
hozzánk is mutatni, melyel az égő kementzében az három gyermeket
nem untad meg tartani.

CRESCENTIA

Akik meg őlettek Istenes hűtőként, leszen jövődöben örök fel táma-
dások. Néked pedig, Diocletiane, és kik halálunkot okozzák, örökké
valo el kárhozások.

CARNIFEX PRIMUS

835 Ezek a főzéssell eppen semmit nem gondolnak, sőt mint egy ujunak.

CARNIFEX SECUNDUS

Ebreszszük jobban a' meleget, majd meg érzik a kegyitlenséget.

(*Laborant ad ignem.*)

⁶⁴ vessük <a atömletzbe> serpenyőbe

⁶⁵ ama <q> kegyességedet

CANTUS TRIUM MARTYRORUM

840 Mi teged, Istenünk, amint kell, tiszteltünk,
Tsekélységünk szerint, imé, áldunk.
Údvösséges hitért, több jó voltaidért
Telyes szívünkől hálát adunk.
Cherubimokkal, seraphinokkal (*repetitur*)
Szerelmesen dicsíretet mondunk,
Minden teremtet allattal imandunk.

DIOCLETIANUS

845 Őrdögökkel ezek hárman tele vannak,
Parancsolom, hohérok, hogy
Mingyárt tömletzbe hányattassanak,
Egy kevés vártatva elő hozattassanak
Azonban a srofork meg tsináltattassanak.

CARNIFEX PRIMUS

Jertek bűbajosok,⁶⁶ (*arripit*) majd lesz más szállástok.

(*Finis.*)

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA

Ira, Injustitia, Crudelitas, Justitia, Patientia

IRA

850 Nem lehet meg számlálni, kik ellennem vannak,
Haragra gerjedni engemet unszolnak,
Az igazság és békeséges tűrés ujonan fegvert huztak,
Meg nem gondolván, hogy az el múlt órábann is,
Verekben hatalmam miatt uszkáltak.

INJUSTITIA

855 En az igazságtalanság vagyok,
Tselekedeteim tudod, hogy nagyok,
Bízd rám magadot,
Meg ölöm az igazságot.

CRUDELITAS

860 En a kegyitlenségben elmerültem,
Sokakat meg öltem,
Halálát pedig a
Békeséges tűrésnek is elrendeltem.

⁶⁶ bubajosok [Emendáltuk.]

IRA

Még egyszer tehát hijjátok elő a joságos tselekedeteket,
Ne oltalmazzatok vérektől kezeteiket.

INJUSTITIA

865 Nosza kegyitlenség, jere velem azok ellen hartzra, kész légy puskázásra.

CRUDELITAS

Egy szivel, lelekkel menyynyunk el,
Eleget fogunk tenni fegyverunkel.

(*Intrant ad Virtutes.*)

JUSTITIA

Igasságom ellen imé békeséges tűrés, jó az ellenségünk,
Gyorson és igen jól szoritsuk meg fegyverünk.
(*Extracto gladio.*)

PATIENTIA

870 Ne irtozzál semmit azon bűnöktől,
Mert ha meg halunk is,
Nem tавozunk a győzedelemtől.

INJUSTITIA

Most mar távozzatok,⁶⁷
Mert meg kel halnotok.

JUSTITIA

875 De az halálunkkal valyon mit akartok?⁶⁸

CRUDELITAS

Nem egyebet, hanem titeket megölvén Vitusnak, Modestus és Crescentiának árnyekozzuk megőlettetését, mint az előbenni órában megverettetését.

PATIENTIA

880 Ugy vagy, el nyomattatik az igasság,
Meg őlettetik mindenfelé a joság.

CRUDELITAS

Ne halgassuk többé őket, vegyük ki derekokból lelkeket, (*fit conflictus prius cadit Justitia dum patieretur.*) majd Vitusnak Modestusnak és

⁶⁷ tartozzatok [Emendáltuk.]

⁶⁸ mint [Emendáltuk.]

Crescentianakis vérekben⁶⁹ magamot meg feresztem, szomjuságomat, tudom, úgy enyhitem.

(Finis.)

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA

Haerulus, Diocletianus, Consules, Milites, Carnifices

DIOCLETIANUS

885 Ha meg hasadna eföld, melyen járunk, el rejtetem szegyenletemben magamot, hogy három alacson személyektől meg győzzettem, de már tsufos halálokot el rendeltem.

HAERULUS

Ihol, felséges atyám, terdemre esvén leborulok előtted. Kérlek, óh kérlek, és igen kérlek, emlékezzél⁷⁰ meg, hogy meg szabadittanak engemet az ordógtól. Te éretted engeszteld haragos szivedet, ne motskold az ártatlanoknak vérében kezdet.

DIOCLETIANUS

Kely fel előllem; majd tégedet is véllek egygyütt meg győttörtetlek, ha többet beszéllesz, mingyárt meg őletlek.

CARNIFEX PRIMUS

895 Felséges Csaszar, ideje mar nekünk parancsolni, nem szükség tovább itten a beszédet nyújtani.

DIOCLETIANUS

Szabadítsátok meg magatokat, három bolondok, ha lehet, most, most a' nyavalya törhet.
Nem imádátok a bálvány isteneket, azért elszaggattátom lábaitokat és kezeiteket.

VITUS

900 Hatalmad lévén az emberek között, azt miveled, mit akarsz, ne velyed pedig, hogy Istenűnkől el hagyattunk,⁷¹ hanem várjad magad is véletlen nyomoruságidot.

DIOCLETIANUS

Most is az haszontalan gyermek fenyekedik, hohérok, szaggassátok el izeként. (*Dilacerunt.*) Modeste! hát te mit mondaszsz?

⁶⁹ virekben [Emendáltuk.]

⁷⁰ emlékezzé<tek>l

⁷¹ ha<t>gyattunk [Ráírással javítva.]

MODESTUS

905 Ne tévelyegj héába, mert szívesen meg halunk, te pedig ne véd, hogy
meg nem büntettettel.

DIOCLETIANUS

Hohérok, ezt is vigyétek.

(Inter cruciatus.)

MODESTUS

Istenem, szent kezedbe ajánlom lelkemet.

CARNIFEX PRIMUS

Feszítsed jobban, mert keményebb a gyermeknél. *(Dilaceratur.)*

DIOCLETIANUS

910 Crescentia, még szép ifi gyenge aszszony vagy, telyesítsd akaratomat,
még jó szerentsére talál, én magamis megmutatom jovoltomat.

CRESCENTIA

Nem szegyenled, császár, engemet olyanokkal amitani? Kész vagyok
meg halni.

DIOCLETIANUS

Hohérok, ennek is szavát többé ne szenvedgyétek.

(Inter tormenta.)

CRESCENTIA

915 Teremtő Uram! vedd magadhoz lelkemet.

CARNIFEX SECUNDUS

Huzzad, ne ohajtson többet.

(Emoritur. Finis.)

(Diocletianus cum suis domum revertitur.)

EPILOGUS

Már véget vetünk szomorú játékunknak, melyben tapasztalhattatok
mivoltát az álhatatosságnak és gyűmölcsét Modestus és Crescentia ta-
nitásának, egész életét az ártatlan küsdet Vitusnak.

920 Ki nem engedelmeskedék testi attyának és szomorú anynyának, nem is
ok nélkül, mert jóvasolyák vala tiszteletit az hamis bálványoknak. Tanulhat-
tak itten az atyák és anyák, hogy miben lehessen fioknak és leányoknak

parancsolni, es viszont miben tartozzanak ezek attyoknak és annyoknak
engedelmeskedni, mert sokszor Isten ellen világi haszontalanságokért
925 olyanokra tanítják, hogy a' gonosznak miveltetésére egészen fel indítják.
Hány öregek vannak, kik szitkozodván, atkozodván, karomkodván
gyermek előtt poklot érdemlő példát mutatnak, s hosszas életben
mint tiz esztendő kisded, anynyi jót nem munkálkodnak.
A Szentírás bizonyítja, hogy az öregség nem az hosszas, hanem a tiszta
930 élet, nem a fehér szakál, hanem az igaz keresztényi maga viselet. Ti, ha
valamiben megbantottok, bosszút állani nem iszonyodtok, és így magzatotokot
roszra tanítottok. Holott békével szenvedni, mint Szent Vítus
is, a jóért tartoznátok. Most azért az artatlan külséget és más szenteket
935 kővéstetek, hogy valaha legyen örökké való örömetek. Mert mi haszna,
ha az egész világot is elnyeritek, s az Istent el veszítitek? Mi pedig, midőn
hálá adással vesszűk meg jelenéteket, kívánnuk, hogy a' Szent Lelek
ajjándéka ekesítse fel lelketeket.

(Finis.)

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Comicae* 29–62. lapjain található, a kötet második darabja. Tud róla Bándi (1896, 292.), Alszegehy–Szlávik (1913, 19–20.) Pintér (1993, 122.), Muckenhaupt (1999, 118.), Czibula–Demeter (2016), tartalmát is közli Szlávik (1907, 10.), részletesen elemezte Medgyesy S. Norbert (2021). Szövege most jelenik meg először.

A darab fő üzenetét – az előző (1. sz.) darabhoz hasonlóan – a *thema* jelöli ki. A *Consumatus, in brevi explevit tempora multa* az ószövegségi *Bölcsesség könyvéből* vett idézet (4,13), magyar fordítása a Szent István Társulat által kiadott Bibliában: „Aki korán tökéletes lett, nagy kort ért meg.” Talán jobban érthető a Szent Jeromos Katolikus Biblíatársulat *Káldi-Neovulgáta* fordításában: „Mivel hamar tökéletessé lett, hosszú időt töltött be.” A *thema* bölcs gondolata a gyermekkorában vértanúhalált halt Szent Vitus rövid, de annál tartalmasabb és hosszán ható életére utal.

Szent Vitus mártírhalt, a korban a mártíromság a halál utáni megdicsőülés következtében szerencsés végkifejletet jelent, azért is adja meg a darab saját műfajaként a *tragico-comoediát*. Pintér Márta Zsuzsanna *Niefanger* (2005, 127.) alapján a consolatiót és a prudentiát emeli ki a mártírdramák fő üzenetként, vagyis a vértanú halála a példaadáson túl egyszerre nyújt vigaszt és tanítást a nézőnek (Pintér 2019, 199–200.). Ferentzi a dráma cselekményét ismertető prologusban meg is fogalmazza mindkét célt.

A dráma – bár pünkösdi – a csíksomlyói nagypénteki bemutatók hagyományának kései darabja. Kései voltát a verses forma elhagyása is bizonyítja. Túl nyomórészt prózában készült ugyan, de néhány részben megtalálhatóak a verses, talán az énekelt verses forma maradványai. A versek meglehetősen kezdetlegesek, bizonytalan szótagszámúak, épp hogy rímelnek: valószínű, hogy a jelen változat előzménye egy sokkal színvonalasabb verses dráma vagy drámarészlet lehetett; a minőségromlás a másoláskor következhetett be. (Erről l. a szövegkritikát.)

Az *Actiones Comicae* kötet drámáiban fokozatosan teret hódít a magyar nyelv, a jelen dráma még tartalmaz latin jeleneteket, de már nem sokat, mert „magyar nemzetünknek kedvéért, majd csak nem mind magyarul” folyik az előadás.

A DRÁMA RÖVID TARTALMA

Prologus

A Sálvátor-hegyi pünkösdi zarándoklatra gyülekező hívők üdvözlése után felvonásonként (actus) ismerteti a Szent Vitus életét bemutató, jóra buzdító dráma tartalmát: „Keserves, de Üdvösséges játékot munkálkodnánk, melylyel titeket a’ jonak mivelésére, a’ gonosznak elkerülésére fel indíthatnánk”. (A magyar nyelvű prologus a *kimenet/kimenetel* szót használja az *actus*ra.)

Actus primus

Scena prima

Vitus, a fiatal herceg arról panaszkodik nevelőinek, Modestusnak és Crescentiának, hogy állandó szidalomnak van kitéve a szülei részéről, amiért a keresztény hitre akar térni, ő azonban mégis meg akar keresztelkedni. Modestus hívja a Presbiter-t, aki megkereszteli Vitust: „kilentz esztendőkorában Attya hire nélkül meg keresztelkedék”.

Scena secunda

Az apa, Hylas megtudja, hogy fia elhagyta ősi isteneit. Vitus be is vallja, hogy Krisztus követője lett. Apja ezért elzavarja, mert úgy véli, hogy tetteivel őt és a családi hagyományokat is megtagadta.

Scena tertia

Hylas el akarja fiát tántorítani a kereszténységtől, ezért két lánnyal ejtené kísértésbe, majd a vagyonból való kitagadással fenyegeti, de Vitus hű marad a vallásához. Hylas elzavarja a fiát.

Scena quarta

Hylas keményen megvesszőzteti Vitust, de ő eközben is Krisztus példáját emlegeti. Magyar nyelvű chorus dicséri Vitus példáját a nézőknek.

Actus secundus

Scena prima

A kegyetlenül megveretett Vitust anyjához viszik a szolgák, anyja nagyon aggódik fiáért, ezért is akarja rávenni, hogy tagadja meg Istenét.

Scena secunda

Vitus atyja, Hylas kíváncsi, mire ment fiával az anyja. Valerianustól kér tanácsot, elmondja, hogy szép szóval és veréssel egyaránt próbálkozott Vitust eltéríteni a kereszténységtől, de nem sikerült. Valerianus még kegyetlenebb veréssel szándékozik célt érni.

Scena tertia

A Harag, az Igazságtalanság és a Kegyetlenség szerint az Erény megveti őket nyomorúságuk miatt. A Türelem és az Igazságosság elítéli a bűnt, s mindketten tisztában vannak vele, hogy végül felülkerekednek a gonoszságon, mert Krisztus szenvedése mindent legyőz.

Scena quarta

Valerianus iszonyúan megvereti és megveri Vitust, Crescentia és Modestus kegyelemért könyörög, hiába. Amikor Vitust a társai nem hajlandók tovább verni, Valerianus a társakat ütné, de hirtelen lebénul az ütésre emelt keze; gyógyulását Vitus istene végzi el, Valerianus hálás érte.

Magyar nyelvű chorus Valerianus bűneire utalva figyelmeztet a helyes útra.

Actus tertius

Scena prima

Hylas két ifjú ledér leányt rendel Vitus mellé, akik azonban hiába csábítják. Vitus állhatatos, ebben az angyalok is segítik. Hylas egyre tanácstalanabb, az angyalok szépségétől hirtelen megvakul, s hiába fordul segítségért bálványaihoz, végül csak Vitus adja vissza látását.

Scena secunda

Vitus Crescentia és Modestus társaságában Diocletianus országába indul, elhagyja szüleit.

Scena tertia

Vitust kétségbeesve keresi az anyja, majd megtudja, hogy elment. A felvonást latin chorus zárja a Vitium és a Virtus Geniusainak dialógusával.

Actus quartus

Scena prima

Diocletianus császár fia, Haerulus nagy betegen fekszik (az ördög kerítette hatalmába), senki nem tudja meggyógyítani, végül Vitus odalép hozzá, majd az egészséges fiúhoz szólítja a meglepett császárt.

Scena secunda

Diocletianus császár végtelenül hálás Vitusnak, Crescentiának és Modestusnak, amiért megmentették a fiát. Amikor azonban megtudja, hogy keresztények, mindhármat börtönbe veteti. Haerulus hiába könyörög számukra kegyelemért.

Scena tertia

Diocletianus elrendeli, hogy mindhárom rabot forró üstben megfőzzék. A hóhérok készülnek.

A jelenetben három mártír éneke hangzik el, közben utalás van a tüzes kemencébe vetett három keresztény ifjúra (Sadrak, Mesak, Abednego; Dán 3,1–30).

Scena quarta

Negatív (Ira, Injustitia, Crudelitas) és pozitív (Justitia, Patientia) allegóriák lépnek színre. Crudelitas Justitia és Patientia ellen fordul: „titeket megölvén Vitusnak, Modestus és Crescentiának árnyekozzuk megőltetését, mint az előbenni órában megverettetését.” A jelenetben egyértelműen a gonoszság, kegyetlenség győz. E jelenet előkészíti a dráma zárlatát, mert az utolsó, a keresztre feszítés előtti jelenetben a csíksomlyói passiók gyakran jelenítik meg a bűnök és az erények allegóriáit, az ő harcuk előzi meg Jézus földi életének végét.

Scena quinta

A halálra kész három mártír arról beszél Diocletianusnak, hogy a látszat ellenére sem hagyta el őket Istenük. A császár győzködi őket, engedményeket kínál,

ha elhagyják hitüket. „Crescentia, még szép ifi gyenge aszszony vagy, telyesítsed akaratomot” – ajánlja fel Diocletianus az erkölcstelen menekülést Crescentiának, ám az felháborodik.

A jelenet Jézus keresztre feszítésének párhuzama.

Epilogus

Összefoglalja a dráma tanulságát: Vitus állhatatosságát.

SZERZŐ

A darab szerzője, Ferentzi József Vitus (1745–1797), életrajzát lásd kötetünk 1. sz. darabjának jegyzetében.

FORRÁS

Szent Vitus (Mazara del Vallo, 290 – Lucania, 303. június 13.) Vid, másként Vitus, Vida ókeresztény mártír. A késő középkortól különösen kedvelt volt, ő a tizennégy kora keresztény vértanú segítőszent egyike. Szent Vitus ünnepnapja június 15. (Bálint 1998, I., 479–486.). A szerző, Ferentzi József Vitus azért is választhatta e szerzetesi nevet, mert különösen fontosnak tarthatta Szent Vitus példáját.

Ereklyéiről, a középkorban kialakult tiszteletéről részletesen ír Medgyesy S. Norbert (2021, 176–179.).

A Magyarországon is elterjedt, talán legismertebb Vitus-legenda a Domonkos-rendi Jacobus de Voragine *Legenda Aurea* című 13. századi gyűjteményében található. A *Legenda Aurea* 1489-ben kiadott példánya megvolt a csíksomlyói könyvtárban (Muckenhaupt 1999, 166.). A népszerű legendát a 16. században magyarra is lefordították, a szöveg megtalálható az 1526 körül készült Érdy-kódexben. E történetet Bálint Sándor is ismerteti (Bálint 1998, I., 479–486.): „Ereklyéit Corvey apátságában őrizték. Népszerűsége innen árad szét az akkori katolikus Európába. A Pray-kódex misenaptára Modestussal és Crescentiával együtt már számon tartja. Egyik felső-magyarországi misekönyvünkben himnusza is olvasható. Vitus uja ott volt a veszprémi székesegyház ereklyéi között (1544). [...] Vitus közép-európai, így hazai tiszteletének új ösztönzéseket ad a prágai Szent Vid-székesegyháznak IV. Károly császártól szerzett ereklyéje (1355), amely a jámbor hagyomány szerint a szent vértanú feje.” (Bálint 1998, I., 479.)

Alszeghy-Szlávik (1913, 42–44.) nyomán Medgyesy S. Norbert (2021, 185–156.) két olyan 17. századi latin drámát említ, amely bizonyosan nem lehetett Ferentzi forrása. (Az egyiket Glatz/Kłodzko városában adták elő, a másikat az angol jezsuita szerző, Emmanuel Lobb 1623-ban játszott, majd 1656-ban Liège-ben kiadott drámája.) A magyarországi adatok alapján a Vitus-téma kevésbé volt népszerű. A jezsuiták 1649-ben Rozsnyón és Kolozsváron, 1738-ban Zágrábban, 1749-ben Budán, 1751-ben Nagyszombatban (vö. Staud 1984–1988), a szegedi piaristák 1736-ban (Kilián 1994, 534.) mutattak be Vitus-drámát. Szöveggel egyik sem maradt fenn.

A *Legenda Aurea* tehát megvolt a csíksomlyói rendház könyvtárában, s Ferentzi drámájában felismerhetőek a részletek. Ezért hosszabban idézzük a *Szent Vitus és Modestus* c. részt:

„Vitus neve az 'élet' (*vita*) szóból ered. Ágoston az *Isten városáról* szóló könyvében az élet három fajtáját különbözteti meg: az aktívát, azaz a tevékeny életet, a nyugalmasat, azaz a szemlélődő élet szellemi nyugalját és azt, ami e kettőből tevődik össze. Az életnek e három fajtája megvolt benne. Avagy Vitus annyi, mint 'erény' (*virtus*), azaz 'erényes' (*virtuosus*).

Modestus annyi, mint 'középen álló' (*stans in medio*), vagyis 'az erény közepén álló'. Minden középutat megtestesítő erényt két szélsőséges bűn fog közre, így az okosság szélsőségei a ravaszság és együgyűség, a mértékletesség a testi vágyak beteljesítése vagy önmagunk teljes elhanyagolása; a bátorságé a gyávaság és vakmerőség; az igazságosságé a kegyetlenség és az engedékenység.

Vitus, ez a kiváló és hívő gyermek, tizenkét éves korában, Szicíliában szenvedett vértanúságot. Atyja gyakran ütlegette, mivel Vitus megvetette a bálványokat és nem akarta imádni őket. Valerianus prefektus előállította a fiút, és mivel az megtagadta az áldozat bemutatását, megbotoztatta. A pribékek karja és a prefektus keze azon nyomban leszáradt. A prefektus felkiáltott: »Jaj nekem, elvesztettem a kezemet!« Erre Vitus: »Jöjjenek a te isteneid, és gyógyítsanak meg, ha tudnak!« Mire az: »Meg tudnád-e tenni te is?« Erre Vitus: »Az én Uram nevében megtehetem.« Rögtön imádkozott érte, és elérte, hogy meggyógyuljon.

A prefektus így szólt az apához: »Térítsd észre fiadat, nehogy csúfos véget érjen!« Apja haza is vitte, és muzsikaszóval, ledér leánykákkal és mindenféle gyönyörűséggel igyekezett fia lelkét megváltoztatni. Ezután szobájába zárta, ahonnan csodálatos illat áradt ki, ami az apát és egész háza népét elbódította. Az apa az ajtón belesve hét angyalt látott gyermeke körül. Felkiáltott: »Istenek jöttek a házamba!« – és nyomban megvakult. Kiabálására egész Lucania városa felbolydult, úgyhogy Valerianus is odasietett, és megkérdezte, mi történt. Így válaszolt: »Tüzes isteneket láttam, és tekintetüket nem bírtam elviselni.« Jupiter templomába vezették, és látásának visszanyerésére bikát ajánlottak fel, aranyszarvakkal, de mit sem használt. Fiát kérte, hogy gyógyítsa meg, és az ő könyörgésére visszanyerte látását. Mikor még így sem hitt, hanem fia megölését fontolgatta, megjelent az Úr angyala Modestusnak, aki Vitus tanítója volt, és utasította, hogy hajóra szállva vigye a fiút más földre. Miután így tett, sas hordta nekik az ételmet, és ott sok csodát műveltek.

Közben Diocletianus császár fiát démon szállta meg, és azt mondta, hogy nem is megy ki belőle, hacsak a Lucaniából való Vitus oda nem jön. Keresik Vitust, és megtalálva a császárhoz vezetik. Diocletianus ekkor így szólt: »Fiú, meg tudnád-e gyógyítani fiamat?« Mire ő: »Nem én, hanem az Úr!« Rögtön rátette kezét, és a démon tüstént kimenekült belőle. Így szólt a császár: »Legyen eszed, áldozz az isteneknek, nehogy csúfos halállal halj!« Midőn ezt visszautasította, Modestusszal együtt börtönbe vetették, de a súlyos vasbilincs lehullott róluk, és a börtön, tündöklő fényben ragyogott. Miután ezt jelentették a császárnak, elvezették, és tüzes kemencébe vetették, de épségben jött ki onnan. Ekkor egy félelmetes oroszlánt szabadítottak rá, hogy felfalja, de Vitus a hit bátorságával megszeliédítette a fené vadat. Végül pedig Modestusszal és dajkájával, Crescentiával együtt, aki mindvégig követte őt, kínpadra vonják, de az ég hirtelen elsötétül, a föld megremeg,

villámlik, dörög, a bálványok templomai leomlanak. Sokakat megölnek, a császár pedig rémülten menekül, és öklével veri a fejét, mondván: »Jaj nekem, egy gyermek győzött le engem!« Őket pedig egy angyal szabadította ki, és egy folyó partján találták magukat. Itt megpihentek és imádkozva adták vissza lelküket az Úrnak. Tetemüket sasok őrizték, és Vitus kinyilatkoztatására Florentia, egy előkelő asszony találta meg, és nagy tiszteességgel temette el őket. Diocletianus alatt szenvedtek vértanúságot, aki az Úr 287. éve táján kezdett uralkodni.” (*Legenda Aurea* 2004; fordította: Veszprémy László.)

A *Legenda Aurea*-beli Vitus-történetet és Ferentzi drámájának cselekményét Medgyesy S. Norbert (2021, 184–185.) vetette össze. Ferentzi híven követi a legendát, de van néhány érdekes eltérés. Kimarad az a legendarész, amikor a rab Vitus kezéről leolvadnak a bilincsek. Vitust atyja nemcsak kitagadja, mint a legendában, hanem kegyetlenül meg is ostromoztatja. Ferentzinél Crescentia és Modestus szerepe erőteljesebb, a drámában ők „nemcsak hivatalos keresztszülei, hanem lelki szülei [...] Vitusnak.” (Uo., 185.) Ferentzi leleménye lehet néhány további szereplő: Nair, Araches, a famulusok és Haerulus név is. (Uo., 185.) Fontos különbség a legendából hiányzó anya (Mater) és kiemelt szerepe. Medgyesy (2021, 185.) szerint Mater szövege „a 18. században bemutatott nagypénteki passiójátékok Mária-síralmainak, különösen a keresésmotívumnak szöfordulatait idézi”.

A mártírtörténet drámába foglalása valóban többször kerül közel a passióhoz. A Mater szövegein túl feltűnő az árnyék kifejezés, amelynek használata általánosabb, absztrakt példázattá is teszi Vitus és társai vértanúságát. Crudelitas azzal fenyegeti a pozitív allegóriákat (Justitiát és Patientiát), hogy „titeket megölvén Vitusnak, Modestus és Crescentiának árnyekozzuk megőlettetését” (IV.4.), a pozitív allegóriák megölése tehát a tipológiai szimbolizmus jegyében előképe – árnyéka, prefigurája – Vitus és nevelői halálának. (L. még Medgyesy 2021, 182–183.) Párhuzamok és prefigurák összefüggnek, mert Ferentzi a szimbólumok bonyolult rendszerét építi ki: az ószövetségi példát, égi és földi, allegória és emberi párhuzamát futtatja ki az utolsó jelenet „passió”-jához. Az ószövetségi példa a tüzes kemencébe vetett három ifjúé (Dán 3,1–30): kérdés, hogy ők vagy a színen halállal fenyegetett Vitus, Modestus és Crescentia zengi-e a három mártír énekét a IV. 3. végén. Az égi-földi párhuzam az utolsó két jelenet összekapcsolásával jön létre: Justitia és Patientia fenyegetettsége (IV. 4.) előkészíti a halált vállaló Modestus és Crescentia jelenetét (IV. 5.). Feltűnő, hogy Vitus hiányzik az utolsó két jelenetből, mert az ő erkölcsi tartása sűríti egyrészt Justitia és Patientia, másrészt Modestus és Crescentia allegorikus vonulatát (Medgyesy 2021, 183.).

Az allegorikus alakokat szívesen szerepeltette a csíksomlyói színpad sok moralitásban és a passiójátékban is. Utóbbiban Jézus földi perének égi párhuzamként sokszor viaskodtak a jó és rossz allegóriái, ahogy Ferentzi drámájában is. Az ugyancsak gyakori angyalfigurák a veszélyeztetett központi szereplő bátorítói, segítői, ahogy itt Vitusnak is, ennek pedig párhuzama a szenvedéstörténetben Jézus elszántságának erősítése (leginkább a getszemáni kerti jelenetekben). Mindenképp felfedezhető tehát a párhuzam Vitus és a passiótörténet között, ezzel még inkább hangsúlyozva a mártírok krisztusi szerepét. A drámában tehát több mártírpárhuzam található: a három ifjúén kívül valamennyi a passiótörténetet idézi, s ez nem kerülhette el a nézők figyelmét. A záró jelenet (IV. 5.) a Csíksomlyón megszokott

és ismerős passiójátékok szövegrészleteit hozza; a hóhérok a csíksomlyói passiókból ismerős szövegeket mondják, Modestus „Istenem, szent kezedbe ajánlom lelkemet” (vö. Lk 23,46), Crescentia „Teremtő Uram! vedd magadhoz lelkemet” (vö. ApCsel 7,59) mondattal búcsúzik evilági életétől.

A dráma említett többszörös párhuzamrendszere lényegében kizárja a tipológiai szimbolizmus előkép-szemléletét, mert ahhoz egységes prefigura-figura szerkezet kellene. Ezért azt feltételezzük, hogy Ferentzi az 1770-es évekre halványuló tipológiai szemlélet hagyományára építette saját rendszerét, ahol az *árnyék* inkább hívószó, a többszörös *párhuzamra* figyelmeztet.

ELŐADÁS

A drámát 1774. május 21. pünkösd szombatján adták elő.

Medgyesy S. (2021, 179.) szerint a prológuiban említett, „meszsze földről hosszas utakat” járó sokaság a „hagyományos nagybúcsúra érkezett zarándoktömeg”-re mint közönségre utal. „Ama Szent Helyet tudnia illik ugy mondván a’ Sálvátor Hegyét [...] szép ének szoval kerülittek, amint már sok esztendőktől fogva ti erdemes Három Szekben Csikban, Gyergyoban, Uvarheljszekbenn is aitato lakosok örök emlékezetre méltó dolgot dicsiretesen a’ Kristus Jesus Szent Keresztét, Zászlóját magatokkal, faradsaggal ide hozván cselekeszték.” A prológu tehát le is festi a hegyoldalban épült kápolnába tartó pünkösti zarándoklatot, a szokásokat, a labarum hordozását (vö. *Bálint* 1998, II., 458.). Ha szombaton már valóban sokan voltak, akkor a nézők a kis színházterembe nem férhettek be, tehát szabadtéren kellett játszani, ahogyan a bevezetőben idézett Szlávik János is feltételezte: „valószínűleg a szabadban, a gimnázium közelében levő Kis-Somlyó hegy oldalán, az u. n. Jézus hágóján” játszottak (*Szlávik* 1907, 6.). A bevezetőben hivatkoztunk a történészek kutatásaira is (*Mohay* 2000; *Mohay* 2006; *Magyar* 2016), arra, hogy a 17. század végén, majd tovább, 1780-ig pünkösd szombatján még nem voltak jelen nagy létszámban a zarándokok. Az *Actiones* kötetek megfelelnek a történészek e feltételezésének, mivel e drámák csak kisebb közönségnek voltak előadhatók. Maga a Vitus-dráma inkább belső helyszíneket igényelt, ráadásul latin jelenetek is voltak benne, mindezért kevésbé lehetett alkalmas nagyobb búcsújáró tömeg számára. Nézetünk szerint pünkösd szombatján még alig vagy kevesen érkezhettek a hétfői zarándoklatra, így inkább a színházteremben tarthatták az előadásokat.

Az I. felvonás végén egy ének hangzik fel (Chorus: *Oh, emberek, kik még éltek...*), amelynek eltérő strófaszervezetű két versszakához egyelőre nem találtunk sem szótagszám szerint dallamot sem a történeti forrásokban, sem népzenei gyűjtemésekben. A II. felvonást lezáró, három versszaknyi ének (Chorus: *Mely bolondság, sőt nagy vakság...*) szótagszámaival megegyező (8+7.8+7.8+8.8.) dallamot is csupán egyet fedeztünk fel, mégpedig egy 18. század végi melodiáriumban, *El jött immár végső órámm...* kezdettel (*Bartha* 1935, 189. sz., l. alább). E dallamnak két, szótagszámban kissé eltérő változata 19–20. századi katolikus énekeskönyveinkben élt, illetve él (8+7.8+7.8+8.7.: *Ó, szerencsés, bűnös ember...: Hozsanna!* 75. sz.; <http://nepenekgyujtemeny.keesz.hu/o-szerencses-bunos-ember>), illetve 8+7.8+7.8+7.7.: *Krisztus teste és szent vére...: Hozsanna!* 118. sz., *Éneklő Egyház / Dicsérjétek az*

Urat! 166. sz.; https://nepenektar.hu/idoszak/az_ur_unnepei/liturgia/131/cantio/82/krisztus-teste-es-szent-vere), kis átalakítással akár ezen ismertebb dallamokra is énekelhető a drámaszöveg.

El jött im-már vég-ső ó - rám, El kell u - tam - ra men - ni,

Vi - sellj hát a - tyám gon-dot rám És ne hagyj el csüg-ged-nem.

Ha föld bír-ja is tes-te - met, Te vedd ma-gad - hoz lel-ke - met,

Oh Jé - sus én id - ves - sé-gem.

1. Novák Lajos melodiáriuma, II. kötet, 1791, 38. (Bartha 1935, 189. sz.)

A III. felvonás elején zenészek játszanak, énekelnek (*Canunt musici*), a drámaszöveg szerint legalább egy menüettel igyekeznek elcsábítani Vitust (*Puella secunda*: „...halyad a musikák zengését, és járj velünk bártsak egy minuetet”). A darab egyetlen latin nyelvű éneke ugyane felvonás 3. jelenetének végén található. A párbeszédes formában megírt szöveg (*Genius Vitiorum* és *Genius Virtutum*: *En en malum fero, et dura bella gero...*) 6 és 7 szótagos sorokból szerkesztett forma. A korban használatos és erdélyi ferences gyakorlatból (az ún. *Deák-Szentes kéziratban*) is ránk maradt két ének (RMDT II, 206. sz. *Imádlak tégedet...* és 313. sz. *Bizonytalan voltát...*) közül a máig népszerű oltáriszentségi ének dallamát ajánljuk (vö. *Leborulva áldlak...: Hozsanna!* 119. sz.; *Éneklő Egyház / Dicsérjétek az Urat!* 161. sz.; https://nepenektar.hu/idoszak/az_ur_unnepei/liturgia/131/cantio/77/leborulva-aldlak), abból a megfontolásból, hogy az utolsó sor (itt 7 szótagnyi) melódiájából a misztériumjáték rövidebb, 6 szótagnyi szövegéhez a hangismétlés elhagyásával egyszerűen tudjuk társítani a dallamot (míg a halottas éneknél nem ilyen könnyű az adaptáció).

I - mád - lak té - ge - det, lát - ha - tat - lan Is - ten - ség,

Ke - nyér szi - ne a - latt el rej - te - tett em - ber - ség,

No - ha it le - te - det meg nem ta - pasz - tal - lya

Em - be - ri É - zé - ken - ség.

2. Deák–Szentés kézirat, 47. (Kővári 2013, 105. sz.)

Az utolsó ének a IV. felvonás 3. jelenetében hangzik el az ifjak szájából (*Mi téged, Istenünk, amint kell, tiszteltünk...*). Szótagszám alapján a ma is használatos *Egek ékessége, földnek dicsőisége...* kezdetű ének dallamát tudjuk társítani e szöveghez. A dallam nyomtatásban már 1797-ben megjelent Bozóki Mihály énekeskönyvében (a Mária-ének mellett Jézus szívéről szóló énekként), alább ezt közöljük. A Mária-ének ma használatos – a Bozókinál rögzítetthez képest jelentősebb eltérésű – dal-lama a *Tárkányi–Zsaskovszky énekeskönyvből* való (1855, Nr. 200., egyetlen hang különbséggel: az utolsó dallamsor 2. hangja szó (vö. *Hozsanna!* 285. sz.; *Éneklő Egyház / Dicsérjétek az Urat!* 300. sz.; https://nepenektar.hu/idoszak/szentek_unnepei/liturgia/177/cantio/429/egek-ekessege-foldnek-dicsosege).

E - gek' é - kes - sé - ge, Föld' gyö - nyö - rű - sé - ge,
e - gész sze - líd - ség - gel, tel - lyes re - mény - ség - gel,
tün - dök - lő szép - sé - ge, Jé - sus' szí - ve,
e - lőd - be bo - rú - lok e - se - dez - ve:
Nagy é - kes - sé - ged, nagy dí - tső - ssé - ged;
mert ar - ra in - dít - ja én szí - ve - met,
hogy dí - tsér - jem Jé - sus szent szí - ve - det.

3. Bozóki 1797, 196.

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

A prózai szöveg mögött megbújó verstöredékek próbára tették a sajtó alá rendezőt. Ha versnek fogadjuk el az ilyen szövegrészeket, javítanunk kellett volna a szótag-számot, méghozzá jelentősen bele kellett volna nyúlnunk a szövegbe. A kritikai kiadás azonban nem teszi lehetővé az efféle durva emendálást. Elfogadtuk tehát a másolás(ok) során bekövetkezett szövegromlást, és prózaként, javítás nélkül hoztuk a szöveget. Ugyanakkor néhányszor felvállaltuk a vesszorokba tördelést, azokban az esetekben, amikor a hibás másolás ellenére is határozottan érződött a valamikori verses szöveg.

Ahogy Ferentzi előző darabjában is (1. sz.), a rendezői utasítások mindig a margón helyezkednek el, helyüket alfabétikusan egymás utáni (A:, B: stb.) betűkkel jelzi a főszövegben a másoló. Az alfabétikus jelzéseket közlésünkben elhagytuk. A szövegen belül csak rövid, egyszavas instrukciók vannak, folytatólagosan, alá-húzással kiemelve. Közlési szabályainknak megfelelően valamennyi utasítást () zárójelek között, dőlt betűvel hozunk.

A másoló a jelenetek elején a margóra írta a szerepneveket, sokszor rövidítve, pontatlanul vagy hiányosan, ezeket nem pótoltuk, nem emendáltuk, de a feltüntetett neveket a margóról a jelenet élére helyeztük. Ezt az első lapalji jegyzetben jeleztük, a továbbiakban nem.

A másoló a korban szokásos módon alkalmaz rövidítéseket, így rövidíti a *nak/nek* ragot, a Sz.[ent] szót, ezeket jelölés nélkül feloldottuk ; a nagy kezdőbetűket megtartottuk.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 2 *Consumatus in brevi explevit tempora multa* – „Consummatus, in brevi implevit tempora multa”: „Aki korán tökéletes lett, nagy kort ért meg” (Bölcs 4,13; bővebben lásd a dráma jegyzeteit)
- 7 *regentén* – régen
- 9 *Sálvátor Hegyét* – a csíksomlyói keresztút, „Jézus-hágója”: a Kissomlyó-hegy tetejére vezet, ahol három kápolna található; ezek közül a legrégebbi és művészeti szempontból a legértékesebb a Salvator-kápolna. A Salvator-hegy tehát a Kissomlyó.
- 19 *arra gerjedénk* – arra indultunk, arra törekedtünk
- 26 *Attya hire nélkül* – atyja tudta nélkül, anélkül, hogy atyjával tudatta volna
- 38 *meg száradni* – itt: megbénulni
- 275 *Fekitsétek* – fektessétek, vagy: feszítsétek
- 465 *szabadság szaggassad* – a. m. szabadon, nyugodtan szaggassad
- 491 *szároztattam* – száríttattam, megbéníttattam
- 649 *hűtős* – hűtös: hites
- 803 *vaksom* – voksom, szavazatom
- 830–831 *égő kementzében az három gyermeket nem untad meg tartani* – Nebukadnezár király tüzes kemencébe vettetett három keresztény ifjút (Sadrak, Mesak, Abednego), akiken azonban nem fogott a tűz (Dán 3,1–30)

Vitus József Ferentzi

ST VITUS

ESSENTIAL DATA

The play is on pp. 29–62 of *Actiones Comicae*. It is mentioned by Bándi (1896, 292), Alszegehy–Szlávik (1913, 19–20) Pintér (1993, 122), Muckenhaupt (1999, 118), Czibula–Demeter (2016), see its content by Szlávik (1907, 10) analyzed by Medgyesy S. Norbert (2021). The text is published here for the first time.

Thema gives the main message (just like in the previous play, see nr. 1). *Consumatus, in brevi explevit tempora multa* is quoted from the Old Testament book of *Wisdom*: „Having come to perfection so soon, he has lived long” (Wis 4:13). *Thema* refers to the short but most valued life of St Vitus who was martyred in childhood. Martyrdom would be tragic but Vitus’ glory turns the play into a comedy: he becomes a saint. Márta Zsuzsanna Pintér points out *consolatio* and *prudencia* as the main message of martyr dramas: martyrdom consols and also teaches the spectators (Pintér 2019, 199–200; based on Niefanger 2005, 127). The prologue highlights both effects.

The play is a late piece of Good Friday performances – though it was performed on Pentecost. Most of it is written in prose but there are some remnants of the earlier verse form, probably the remnants of songs. These verses are rather poor, the number of syllables is wobble, rhyming is accidental: we think the present text was preceded by a much elaborated part of a poem or drama. The quality deteriorated during copying.

Hungarian language gradually gained place in *Actiones Comicae*; the present play contains a few Latin scenes but – as the prologue starts: „for the sake of our nation, almost all the performance will be in Hungarian”.

THE SHORT CONTENT OF THE PLAY:

Prologus

Greets the pilgrims for the Pentecost pilgrimage to Salvator-hill. Then it tells the life of St. Vitus, act by act: „We would show a bitter but blessed story in order to urge you to avoid sins and to be good.” (The Hungarian prologue uses the word *kimenetel* for *actus*.)

Actus primus

Scena prima

The young prince, Vitus complains to his tutors Modestus and Crestentia that his parents do not want him to convert to Christianity. Modestus calls the Presbiter who baptizes „the nine year old Vitus without letting his father know”.

Scena secunda (Latin)

Hylas, the father learns his son left their ancestors' gods. Vitus admits it. The father ousts him.

Scena tertia

Hylas wants to break his son off Christianity, therefore he tempts Vitus with two girls, then threatens him with disinheritance – Vitus remains a Christian, Hylas ousts him.

Scena quarta

Hylas has Vitus beaten up but Vitus remembers Christ's example.

Hungarian chorus praises Vitus' example.

Actus secundus

Scena prima

The cruelly beaten Vitus is taken to his worrying mother who persuades him to leave Christ.

Scena secunda

Hylas wants to know what his wife could do. Hylas says he tried speaking and also beating but could not succeed thus he turns to Valerianus for advice who suggests some more cruel beating.

Scena tertia (Latin)

Anger, Injustice and Savagery (Ira, Injustitia, Barbaries) feel scorned by Virtue. Justitia and Patientia scorn vice as they know they will finally win: the suffering of Christ defeats all.

Scena quarta

Valerianus has Vitus cruelly beaten up, Crescentia and Modestus pray for mercy, without success. Later, Valerianus' men refuse to beat Vitus and when Valerianus would beat them, suddenly, his arm gets paralyzed. Valerianus is healed by Vitus' God, and Valerianus is grateful.

Hungarian chorus warns about Valerianus' sins and points to the right way.

Actus tertius

Scena prima

Hylas orders two giglets to Vitus. No success, Vitus helped by the angels is persevering. Hylas does not know what to do, seeing the beauty of the angels he suddenly loses his sight. His idols cannot help, but Vitus gives his sight back.

Scena secunda

Vitus leaves his parents with Crescentia and Modestus; they leave for Diocletianus' country.

Scena tertia

Vitus' mother is desperate when she does not find his son.

The act closes with a Latin chorus: the dialogue of the Genii of Vitium and Virtus.

Actus quartus

Scena prima

Diocletianus' son, Haerulus is sick (possessed by the devil) and no one can help. Vitus goes to him then he calls the surprised emperor to his healthy son.

Scena secunda

Diocletianus is very grateful to Vitus, Crescentia and Modestus for saving his son. But when he learns they are Christians, he sends all three to prison though Haerulus prays for mercy.

Scena tertia

Diocletianus orders the three captives to be cooked in a hot cauldron, the hangmen prepare.

The three martyrs' song refer to the three Christians in the fiery furnace (Shadrach, Meshach, Abed-Nego; Dan 3:1–30).

Scena quarta

Negative (Ira, Injustitia, Crudelitas) and positive (Justitia, Patientia) allegories appear. Crudelitas turns against Justitia and Patientia: „killing you we *shadow* the murder of Vitus, Modestus and Crescentia". (Shadow is for the Latin *umbra* referring to praefiguration.) The scene ends with the victory of evil but it also prepares the end of the drama: Csíksomlyó passion plays often present the allegories of virtues and vices whose battle exemplifies the end of Jesus' earthly life.

Scena quinta

The three martyrs are ready for death; they explain to Diocletianus that they are not abandoned by their God. The emperor tries to persuade them and promises allowances. „Crescentia, you are a nice young lady, satisfy my will" – offers Diocletianus the immoral escape but Crescentia is disgusted.

The scene is a parallel of crucifixion.

Epilogus

Sums up the moral of the play, Vitus' persistence.

AUTHOR

The author is Vitus József Ferentzi (1745–1797), see his biography in the notes of play nr. 1.

SOURCE

St Vitus (Mazara del Vallo, 290 – Lucania, 13 June 303), Vid, Vida was a Christian martyr. As one of the Fourteen Holy Helpers he was very popular from the late Medieval period. His feast day is celebrated on 15th June (Bálint 1998, I, 479–486). The playwright Ferentzi must have thought Vitus' example important, that is why he chose his monastic name.

Medgyesy S. Norbert (2021, 176–179) dealt with Vitus' relic and cult emerged in the late Middle Ages. His best known legend is in the 13th century collection *Legenda Aurea* (written by the Dominican Jacobus de Voragine). The Csíksomlyó library had an example of *Legenda Aurea* published in 1489 (Muckenhaupt 1999, 166). The legend was translated into Hungarian in the 16th century (see in Érdy-codex, c. 1526). Bálint Sándor describes Vitus' life (1998, I, 479–486). Vitus' relic was kept in the abbey of Corvey, his fame spread from there (Bálint 1998, I, 479). The Mass calendar of Pray-codex knows also about Modestus and Crescentia. Vitus has a hymn in an Upper-Hungarian missal. One of Vitus' fingers as a relic was in the Veszprém cathedral (1544). „Vitus' Central European cult was encouraged by another relic – according to the pious tradition: his head – acquired by Charles IV for St Vitus Cathedral in Prague.” (*Idem*)

Alszegehy-Szlávik (1913, 42–44) and then Medgyesy S. (2021, 185–156) mention two 17th century Latin dramas but these could not be Ferentzi's source. (One was performed in Glatz/Kłodzko, the other one is a play performed in 1623 and published in Liège in 1656, the author is the English Jesuit Emmanuel Lobb.) According to our data, the theme of Vitus was not popular in Hungary: the Jesuits have some performances (1649: Rozsnyó, Kolozsvár; 1738: Zágráb; 1749: Buda; 1751: Nagyszombat; see: Staud 1984–1988); Piarist students performed one in Szeged in 1736, no text survived (Kilián 1994, 534).

Some details of *Legenda Aurea* can be identified in Ferentzi's play. (See the chapter *Saint Vitus and Modestus*.)

Vitus' legend and the plot of Ferentzi's play was compared by Medgyesy S. (2021, 184–185). Ferentzi carefully follows the legend but there are some interesting differences. Ferentzi leaves out the part when the handcuffs melt on Vitus' hands. In the legend, the father only disinherits Vitus, while in the drama, he has his son whipped. Ferentzi makes the roles of Crescentia and Modestus much stronger. Ferentzi might have created some fictitious figures like Nair, Araches, the famuli, Diocletianus' son Haerulus. (Medgyesy S. 2021, 185). Vitus' mother is not mentioned in the legend. Medgyesy S. (2021, 185) identifies the Mater's text with the Virgin's laments, especially that of the quest motive, in the 18th century passion plays.

Beyond the Mater's text, the martyr drama gets close to passion plays: the notion of *shadow* brings the play toward a general, abstract example. *Crudelitas*

threatens the positive allegories (Justitia and Patientia: „killing you we *shadow* the murder of Vitus, Modestus and Crescentia” (IV.4), in typological symbolism, killing the positive allegories is the praefigure of Vitus and his tutors. (See more: Medgyesy 2021, 182–183) Parallels or praefigures are connected in Ferentzi’s extremely complex system of symbols: the Old Testament example, the parallel of heavenly and earthly, allegorical and human lead to the Passion-like last scene. The Old Testament example is that of the three boys in the fiery furnace (Dan 3:1–30): we do not know if they or Vitus, Modestus and Crescentia sing the three martyrs’ song at the end of IV.3. The parallel of heavenly and earthly is presented with the link between the last two scenes: the danger of Justitia and Patientia (IV.4) prepares Modestus’ and Crescentia’s willingness to die (IV.5). Vitus is missing from the last two scenes because his moral immovability integrates the final allegorical aspects of Justitia and Patientia, Modestus and Crescentia (Medgyesy 2021, 183).

The Csíksomlyó stage often employed allegorical figures both in moralities and passion plays. In the latter, the struggle of good and evil was the parallel of Jesus’ earthly trial, just like in the present drama. Angels usually encourage the central figure, here Vitus; its parallel is the angel strengthening Jesus’ resolution, mostly in the Gethsemane scenes. Thus, there is a parallelism between Vitus and the Passion. There are more martyr parallelisms in the play referring to the Passion: the three boys in the fiery furnace, but also the dialogues of the last scene (IV.5) where the text is familiar from Csíksomlyó passion plays; see the hangmen’s words, or Modestus: „God, into your hands I commit my spirit” (Lk 23:46), or Crescentia: „Lord, receive my spirit” (Acts 7:59).

The afore-mentioned complex system of parallelism in the drama practically rules out the aspects of typological symbolism, of praefigures because it would need a solid structure of praefigures. Therefore we suppose that Ferentzi built his system on the tradition of typology fading by the 1770s; *shadow* is rather a word referring to example or parallelism.

PERFORMANCE

The drama was performed on Pentecost Saturday, 21 May 1774.

The prologue greets the crowd „coming from far away regions” and also refers to the procession with the labarum (a banner covered in some colourful textile, see: Introduction; cf. Bálint 1998, II, 458) and the Pentecost pilgrimage. According to Medgyesy S. (2021, 179), the audience consisted of the Pentecost pilgrims heading towards Kis-Somlyó hill. If a crowd was present as the prologue indicates, the pupils could not perform in the theatre building but in the open air, on the hillside – just like Szlávik supposed (Szlávik 1907, 6). On the other hand, historians found that until 1780, there was no large crowd of pilgrims yet on Pentecost Saturday (Mohay 2000; Mohay 2006; Magyar 2016; cf. Introduction). The *Actiones* volumes, with their elaborated dramas, justify the opinion of the historians. The play on Vitus required inner venues and as it contained three Latin scenes, it was not too adequate for a large audience. We agree that on Saturday, the large crowd of pilgrims was not yet present.

For the strophe structure of the closing song of Act I (Chorus: *Oh, emberek, kik még éltek...*), we could not find any melody. For the closing song of Act II (Chorus: *Mely bolondság, sőt nagy vakság...*, 8+7.8+7.8+8.8.), we found only one tune in a late 18th century melodiarum (*El jött immár végső óráma...*: Bartha 1935, nr. 189). A slightly different version of this melody was used in 19–20th century Catholic song books (8+7.8+7.8+8.7.: *Ó, szerencsés, bűnös ember...*: *Hozsanna!* nr. 75; <http://nepenekgyujtemeny.keesz.hu/o-szerencses-bunos-ember>; 8+7.8+7.8+7.7.: *Krisztus teste és szent vére...*: *Hozsanna!* nr. 75; *Éneklő Egyház / Dicsérvétek az Urat!* nr. 166; https://nepenektar.hu/idoszak/az_ur_unnepei/liturgia/131/cantio/82/krisztus-teste-es-szent-vere); the text in our play may be sung for these.

For scores, see:

1. *Novák Lajos melodiáriuma*, vol. II, 1791, 38 (Bartha 1935, nr. 189)

At the beginning of Act III, musicians sing and play (*Canunt musici*) a minuet trying to tempt Vítus (Puella secunda: „listen to music and dance a minuet with us”). The only Latin song (at the end of III.3) is a dialogue between Genius Vítiorum and Genius Virtutum (*En en malum fero, et dura bella gero...*; 6 and 7 syllables). Two songs used in the period mostly by Transsylvanian Franciscans survived (*Deák–Szentés manuscript*; RMDT II, nr. 206: *Imádlak tégedet...* and nr. 313: *Bizonytalan voltát...*); we suggest the still popular eucharist tune (cf. *Leborulva áldlak...*: *Hozsanna!* nr. 119; *Éneklő Egyház / Dicsérvétek az Urat!* nr. 161; https://nepenektar.hu/idoszak/az_ur_unnepei/liturgia/131/cantio/77/leborulva-aldlak); the seven-syllable tune might fit the shorter (6 syllables) text of the drama.

For scores, see:

2. *Deák–Szentés manuscript*, 47 (Kővári 2013, nr. 105)

The still popular tune of *Egek ékessége, földnek dicsősége...* can be associated with the last song of IV.3 (*Mi téged, Istenünk, amint kell, tiszteltünk...*). The song was published in 1797 (*Bozóki* 1797) as a song on Mary and also on the Sacred Heart, see below. The tune of the prior is quite different, it is from *Tárkányi–Zsaskovszky énekeskönyv* (1855, nr. 200, with the only different second sound of the last line; cf. *Hozsanna!* nr. 285; *Éneklő Egyház / Dicsérvétek az Urat!* nr. 300; https://nepenektar.hu/idoszak/szentek_unnepei/liturgia/177/cantio/429/egek-ekessege-foldnek-dicsosege).

For scores, see:

3. *Bozóki* 1797, 196

3.

Ferentzi József Vitus

ÁTKOZOTT GAZDAGSÁG

Csíksomlyó,

1775. június 3. pünkösd szombatja

[SZEREPEK

HENRICUS }
THEOPHILUS } testvérek
ARMANDUS }

GUSTAVUS }
ALPHREDUS } Armandus barátai
TANTALUS }

COSMANDER }
LEANDER } Henricus barátai
ULISSES }

FAMULUS
PATER
ANGELUS]

DIVITIAE PAUPERRIMAE

Seu

Actio allegorica, de Parente nimiam
prolium, pro divitiis certantium curam habente.

Anno 1775 in Sacro Pentecostes Pervigillio,
a' Fratre Vito per Poetas, et Rhetores producta.

THEMA

Fili si habes bene fac tuum, et Deo dignas obligationes offer. Excli: 14. V. 11.

Ante mortem secundum, vires tuas da pauper. Ibid. V. 13.

Nonne, alijs¹ relinques dolores. Ibid. C. 14. V. 15.

Utile est mori sine filiis, qvam relinqvere filios impios. Eccl. 16. V. 4.

5 Lacta filium, et paventem te faciet. Ibid. 30. V. 9.

PROLOGUS

Zöldellő Pünköstit kívánatos idejében, hun az aitosságért, hun pedig
a példából való tanúságért gyakorta meg jelentetek ez helyben, szintén
10 ugy most is, fáradságtokot nem nézvén dicsiretes dolgot miveltek. Adgya
a' minden jonak bővséges kutfeje, kíványuk, legyen oly hasznokra, hogy
által léptessen az örök boldogságra. Közönségesen és okoson tartják,
hogy boldogok és szerentsések, kik másokon történt dolgokból tanulhat-
nak, mert anyira a példák tanítják, hogy ha eppen szánt szandekkel nem
akarják veszedelmeket, minden ártalmastól el szaladhatnak. Mégis mind
15 az által oly setet vakságban hevernek, hogy meg emésztvén testeket, nagy
kinokra ejtik lelkeket. A többi között száma nélkül látjuk,² sőt majd csak
nem kezunkel is tapasztaljuk némely atyák és anyák fáradságát egészen
fustbe menni, és a' mi nagyobb, magoknak súlyosb győtremlerekre lenni.
Oh, ki mondhatna meg a keserves eseteket? Ha meg fontolná, fel hány-
20 ván a' könyveket! Igen számon tanálatnak, kik gyermekeiknek gaz-
dagságot keresvén, eletekben bűnös lelkeknek üdvőségéért semmit vagy
igen keveset adakoznak. És midőn nem is álmadnak, el jön az ora,
melyben ambár kételenis, nyakát szükség hajtani az halálnak kegyetlen
kaszájára. Nem vihetnek semmit el magokkal, mert mezitelen jöttek e'
25 világra, s mezitelen is kell menni a másikra. El hadgyák kenyesen és
gazdagon fel tartott gyermekeket, azok pedig temetések után atyokrol
s annyokrol soha vagy igen ritkán emlékeznek. Így bünteti Isten őket,
igy, így nyomorgatja lelkeket, hogy e' világon levén éltek csak testek tes-
teknek keresvén. De a fiakis, kik jószágban maradnak, földbe se tehetik
30 hideg tetemeiket, már egymás ellen áskálnak, kapálnak, sőt vér ontásra
is menni nem iszonyodnak. Melyekért a' felséges Isten, kiis egyedül
boszszu állást tenni, meg bünteti. Mi tehát ezt rovideden le abrazolyuk,
tű pedig legyetek szokott csendességgel es kívánt³ figyelmetességgel.

¹ alij [Emendáltuk.]

² látý<u>ák [Ráírással javítva.]

³ kivan [Emendáltuk.]

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA

Henricus et Theophilus⁴

HENRICUS

Kedves Ötsem! Mostoha Szerentse! Jaj, jaj, hova leszek?

THEOPHILUS

35 Szerelmes Bátyám! Nagy szeget ütél fejembe, mi oka szomorúságodnak? Hiszem fel vagy ekesítve Salamonnak tudományával, fénylesz a gazdagságnak modgyával.

HENRICUS

Ugy vagyon, de mind a kettővel másnak szolgáltam, ellenségimet hizlaltam, volte tehát haszna ejjeli s nappali nyughatatlanságomnak?

THEOPHILUS

40 Nem vehetem észre mivoltát busulásodnak.

HENRICUS

Meg érzed, tsak vigyáz, savát a dolognak.

THEOPHILUS

Egek!

HENRICUS

Oda jól kiáltál, bár ma lehetnének lelkünk vidamítására valo helyek!

THEOPHILUS

45 Bátyám! Nem jo nekem tovább⁵ függőbe lenni, által s meg által járá szívemet az hegyes tőrnél hatalmasabb beszéded, ne kivánd fejemet elmémtől meg fosztatni.

HENRICUS

Mar a' testvér batyánk örökségünköt dorbelyozza.

THEOPHILUS

Felséges Isten! Mitsoda vége lészen az igazságtalanságnak?

HENRICUS

El szegenyedünk, kuldusokká lészünk.

⁴ [A szerepneveket a lapszélén betoldva adja meg a szerző, mi a közlési szabályainknak megfelelően a jelenet élén hozzuk. A továbbiakban ezt nem jelöljük.]

⁵ <j>tovább

- THEOPHILUS
50 De mire vesztegeti bátyánk jóvainkat?
- HENRICUS
Kérd meg a kortsomákat, tudakozd a' henyélő társakat, lássad a cifra leányokat!
- THEOPHILUS
Ez véték! Isten meg bünteti, mert színe elől egészszen elveti.
- HENRICUS
55 Hat mi büntetése előtt mit mivelünk? Vagyonunknak el pasztlása után mivel élünk? Ki ülhetünk a' város utzáira, kéregethetünk testünknek táplálására, s valyon ki leszen, aki könyörűlyön sorsunkon?
- THEOPHILUS
Edes bátyám!
- HENRICUS
60 Edes leszen, minek utánna örökségedből kipoztulsz, az árpa kenyér is igen jól fog esni, a zab pogatsa is.
- THEOPHILUS
Ne hadd el esni gyengeségemet, tekincsed tehozzád mutatot atyafi szeretetemet!
- HENRICUS
Téhát velem akarsz élni?
- THEOPHILUS
Te legy egész gyámolom, oltalmazom, ugy magamot ajánlom.
- HENRICUS
65 Ha állandó kapcsokkal kívánod magadhoz kapcsolni kedvemet, ved el magadtól Armandus testvéremet, s kövesd jóvallo beszédemet.
- THEOPHILUS
Imé, kedves bátyám! tsak egyedül akarotod vagyon hátra, kész vagyok parancsolatodra.
- HENRICUS
70 Azt kívánom, hogy vér szerint egybe szőtt szívünköt kézfogássalis egybe kötelezzűk.

THEOPHILUS

Henrice! Kőteles vagyok akaratodra!

HENRICUS

Aggyad kezedet!

THEOPHILUS

Ihol vagyon. (*Tradit.*)

HENRICUS

Orvendek, kettős lánczal vagy egybe kötötve velem, Theophile. Ezután
75 is légy ne színes, hanem szíves barátom.

THEOPHILUS

Fogadom ezt mind halálig.

HENRICUS

Ez így vagyon, de bátyánk⁶ vesztegeti keresményinket a kortsomákon.
Testvérem, őtsém! Mit gondoltam? Azt, a' miben rég eszemet forraltam.

THEOPHILUS

En is holmit már ki gondoltam.

HENRICUS

80 Jó volna, ha bátyánkkal meg osztoszhatnánk, az után ketten elethez fog-
nánk. Ez az enyim, hát a tied mi?

THEOPHILUS

Eppen egy tselet irányoztunk.

HENRICUS

Menyűnk, tehát, és vegyűk ki részűnköt. (*Vadunt:*) ... Imé majd hibá-
zunk. De a részűnk ki adására mi keppen vehettyűk őtöt?

THEOPHILUS

85 Ha szépen nem, rutulis próbályuk. Mindazáltal az, hogy jobban itiled,
ugy⁷ telyesítsd akaratodot.

HENRICUS

Jól vagyon. Jere velem.

(*Abeunt. Finis.*)

⁶ bátyák [Az *n* betoldva.]

⁷ u<t>y [Ráírással javítva.]

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA

Armandus, Gustavus, Alphredus, Tantalus, Henricus, Theophilus

ARMANDUS

Gustave, Alphrede,⁸ Tantale, Animae dimidium meae!

GUSTAVUS

Armande! in quid voluntatem adduxisti tuam? Fac, velim, significa, nos morem geremus.

ARMANDUS

90 Venite, in conclave, ibi mecum ludis operam date, hoc altum voluntatis desiderium, hoc perenne votum.

ALPHREDUS

Recti hoc et nostrae mentis argumentum.

ARMANDUS

Et tu quid ad haec Tantale?

TANTALUS

Visa tua nostri benevolentia, charus mihi eris.

ARMANDUS

95 Optime! Ibimus ita que animos recreaturi!

*(His ingressis succedant Henricus, Theophilus.)*⁹

HENRICUS

Germane Frater! Armandum observasti? Prodigalitatem non ne percepisti.

THEOPHILUS

Et quidem lamentando. Utinam!

HENRICUS

Quid utinam? Res isthaec alia non indiget medicina quam ut ex illius imperio bona excipiamus paterna.

THEOPHILUS

100 Id fiat absque mora.

(Intrantes.)

⁸ Alprede [Emendáltuk.]

⁹ [A rendezői utasítás a lapszélen betoldva.]

ARMANDUS

Quarum imago repente oculis oberrat meis? (*Surgit.*) Io! Fratres habeo ex longinquo superi! /: Ah momentum felix, ah dies tota beata! :/ O fratres mei! Vobis me debet (*osculatur:*) Venite, assedite una mecum paulisper, jubilate! (*Sedent.*) Ut curavistis vos a me vobis commissas?

HENRICUS

105 Prosperè omnia, homines namque omnes nutum reverentur nostrum
Domestici, et externi, expectantur Dominos.

ARMANDUS

Me miserum! Tentastis arroganter satis. Quid de potestate mea? Forte vos, et illi mortem precamini mihi.

HENRICUS

110 Haud quaquam sed bonorum nostrorum dilapidationem amplius minime sustinebimus.

ARMANDUS

Quid iste garrit? Audis, Gustave?

GUSTAVUS

Nec verbum intelligo.

HENRICUS

Cur non intelligis Frater advertens omnia?

ARMANDUS

Theophile, quid me rogatis?

THEOPHILUS

115 Partem Dominij nostram expostulamus.

TANTALUS

Res novissima.

ARMANDUS

Cur me turbas insolens Puer? Obmutesce!

HENRICUS

Sed nec est, cur sileat. Frater ignosce monentibus provide. Haereditariam dabis portionem!

ARMANDUS

120 Temeraria oratio.

HENRICUS
Frustra reclamas.

ARMANDUS
Obstupesco! Henrice, fateare, nam extra jocum loquimini.

HENRICUS
Rem scire propalamus.

ARMANDUS
Haec est!

125 HENRICUS
Nullus dubito.

ARMANDUS
Heu me! Isto corpore frigidus ecce sudor fluit. Cogitabam fratrum praesentia me repellere omnem tristitiae nubem, novos celebrare plausus, publicos ducere choros Henrice, Theophile!

HENRICUS
Acrem verberas data nobis portione ad placitum e tuis epulare.

130 ARMANDUS
Eheu! Favebant parumper, sed jam per fratres minantur fata. Parcite Germani! In vos quidem nocens admisi nihil.

HENRICUS
Et maximum quidem Helluones namque sanguineo sudore vescuntur tecum nostro, non patimur, dividenda nobis haereditas, fac justiciam!

135 ARMANDUS
Satis est, supinis manibus infimisque, precibus quam¹⁰ studiose summam animorum nostrorum conjunctionem a vobis expostulavi. Utinam occidissem infantes. Recedite!

THEOPHILUS
Et quid indigni commisi frater? Eccur effrenatus odio nos repellis?

ARMANDUS
Recte, puer jam non parum movetur. Indignus es amore fraterno, abi sequere Henricum.

¹⁰ precibus <pre> quam

THEOPHILUS

140 Ad istud stimulo, non est mihi opus scias. Armande te a me jam dudum
pili aestimatum esse.

ARMANDUS

Frustra spes etiam in puero facessite domo. (*Recedunt*) Prata rident,
nemus floret,¹¹ ibimus, itaque spatiatum.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA

Gustavus, Alphredus, Tantalus, Armandus, Famulus,
Henricus, Theophilus

GUSTAVUS

145 Egybe sétálók¹² a' mezőköt, meg vigyázók¹³ a' kellemetes zöld erdőköt.
S mit nyerénk véle? Armandus majd tsak nem hal meg bujában, hogy
nem uralkodhatik szabadoson jóságában.

ALPHREDUS

Helytelen ötsei vannak néki. Én volnék tsak bátyyok, meg mutatnám,
hogy jóságot töllem nem kívánnának.

TANTALUS

150 Ezer s meg ezerfelé szaggatnám az olyan¹⁴ testvéreimet. Bötsületlen pa-
rasztok szemünkben mind meg gyaláznak. Nem hallátok hogy mind
hármán helluoknak, fertelmeseknek¹⁵ mondának. Jaj, mint szégyenlem!
Ha előre megfontoltam volna Armándus testvéreinek parasztságokat,
soha meg nem néztem volna házokat.

GUSTAVUS

A jo embert rossz testvérei miatt nem kell megvetni. Alphrede, ugy tet-
zik néked is tartani?

ALPHREDUS

155 Sőt, az olyanon inkább lehet szánakodni és egész tehetsége szerint kinek
kinek vigasztalni. Tantale nem volte néked is vagy egy testvéred a buta,
s bötsületet nem tudo emberek közül?

¹¹ florent [Emendáltuk.]

¹² sétálok [Emendáltuk.]

¹³ vigyázok [Emendáltuk.]

¹⁴ olya [Emendáltuk.]

¹⁵ fektelmeseknek [Emendáltuk.]

TANTALUS

Igenis egy néhány már találkozott.

ALPHREDUS

Tehát jo lőtt volna, ha én vagy más is tégedet meg utáltunk volna?

TANTALUS

160 A nékem szivem szikrajaba se volt, hogy Armándust testvérei miatt
gyűlölnem, vagy társaságomat ő véle ne tenném, hanem hogy történt
szégyenletemet tűnétek meg jelenteném.

GUSTAVUS

165 A szegény Armándus tsak egyedül törődik szobájában, kár nem egye-
dül nekünk, hanem többeknek is, ha gutta útés miat elveszend élete
virágjában.

ALPHREDUS

Ne hadgyuk őtőt, szükségét látván tanátsal is támogassuk elhanyotlott
bus szivét.

TANTALUS

Lássuk azért boldogtalan sorsát. Igen helyesen esnék, ha gőzölt fejének
tanálhatnok orvosságát.

(Intrans et Armandum mensae incumbentem alloquitur.)

GUSTAVUS

170 Mi dolog ez? *(Arripit.)* El rontod magadot, kedves társunk. *(Elevat.)*
Néz bennünköt, imé hozzád jöttünk.

ARMANDUS

Jo baratim! Ne hadgyatok!

GUSTAVUS

Veled élünk, veled halunk.

ARMANDUS

Egy kevésbé itten lévén nyugogyatok!

ALPHREDUS

175 Tovább menni nem is volt szándékunk. *(Sedent.)*

GUSTAVUS

Egészszen el hervadtál, Armándé.

ARMANDUS

De azon álmélkodole? Nem látád, mit cselekedének testvér ötséim? Majd többet beszszéllek, erigy, édes Szolgám, hoz egy pohár bort.

FAMULUS

180 Melyikből tetszik parantsolni? A' piros, árány, vagy fejr színút meltoztatik meg kostolni?

ARMANDUS

Egy kús hordot különös, eppen a szegeletbe tétettem, abbol vegy. Járj gyorsan. (*Abit.*)

TANTALUS

Nem kell vala semmi után fáradni, mert most is az ötséidtől azért szenvedsz, hogy bennünköt gyakorta szivesen láttál.

ARMANDUS

185 Mi lészen ha tű is mellőlem el¹⁶ estek?

GUSTAVUS

De hogy, nem esik a' meg soha. (*Affertur vinum.*)

ARMANDUS

Igyatok, mert jobb embereimnek, mint tű, nem adhatok.

GUSTAVUS

Legy jo egészségben, kedves barátom! (*Bibit.*)

ALPHREDUS

Győnyörködgyél szerentsédben. (*Bibit.*)

ARMANDUS

190 Ah, ha azt mondhatnád!

TANTALUS

Az legyen meg, ugy kívánnjuk. (*Bibit.*)

ARMANDUS

Aggyatok tanátsot, mitevő légyek, ha még egyszer az ötséim jóságosztani jóvendenek?

¹⁶ [Az *el* föléírással betoldva.]

GUSTAVUS

195 Egy néhány arannyal kináld meg őket, *adgy*¹⁷ negy öt földeket, s ahoz
valo széna helyeket, és ha el nem veszik, mindenből vedd ki ő keme-
ket. Ezt ám.

ALPHREDUS

Helyesen beszél Gustavus egy részről, másfelől mind az által hibázik
egy kevesset.

ARMANDUS

S valyon mi lészen javaslasaban hiba?

ALPHREDUS

200 Ha kevéssel kifizetni ügyekezed őket, kegyitlenül törvényre hoznak,
és nem tsak *a magokét*¹⁸ veszik ki, hanem a tulajdonidból is ki pusz-
titnak.

ARMANDUS

Am jól beszéllesz, mit kell tehát tselekedni?

ALPHREDUS

205 Egy kevéssé tartoztasd magadot, hadd rajok a gazdaságot, az alatt hi-
bázzanak, ne hibázzanak. pirongassad, kegyitlenül tartsad, meg ládd,
el bujdosnak, ez az enyim.

ARMANDUS

Tantale, mit mondasz ezekre?

TANTALUS

Helyes az Alphredus beszéde.

ARMANDUS

210 Ugy tselekszem tehát. Meny el, szolgám, szolítsd a másik udvarból
testvéreimet. (*Abit.*)

TANTALUS

Hatha nem allanak szavaidra?

ARMANDUS

Ez a nagyobb.

(*Accedunt fratres.*)

¹⁷ agy [Emendáltuk.]

¹⁸ amokét [Emendáltuk.]

HENRICUS

Parancsolatodra, testvér bátyánk, el jöttünk, mit fogsz parantsolni, hogy kárunk nélkül tselekedgyünk?

ARMANDUS

215 Az őstőköt kérétek töllem nem rég. Nem adom, viselyetek gondot egész jóságunkra.
En bizom tú okoskodástokra.

HENRICUS

Ah jól vagyon! Erre mit mondaszsz, Theophile?

THEOPHILUS

Nem bánom, légyen bátyánk rendelése.

ARMANDUS

220 Jőjjetek velem, hadd aggyok által mindeneket.

(Abeunt. Finis.)

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA

*Henricus, Theophilus*¹⁹

HENRICUS

225 Henrice! Mihez tartsunk? Ime, miként a' gonosz bátyam! Mint az hegyes tör, úgy meg járta szivemet álnokságának fulánkja. Tsak el hitettem, és tudom is, hogy bátyám kegyitlenségének Gustavus, Alphredus és Tantalus egész mestere. Héába állék a' gazdaságra, héába a' meg nem osztózásra, mert már meg emesztet bátyám sok zugolodásával. No, három tsalárd tanatsosok! Nagy vermet ástatok alajjunk, de dupláson meg fizetitek. Sok²⁰ fortelyotok miatt el kell bujdosnom, ugye? Butsut vesztek ti is e' világtól, vagy erőm, vagy tudományom által. Boszut allok batyamon es rajtatok.

*(Init*²¹ *Theophilus.)*

THEOPHILUS

230 Miben füstőlőg fejed, edes Bátyám? Nam, valami csak ér bennünköt. Te busulodol, amint hallom edgyik fülemmel, én bennem pedig for a méreg.

HENRICUS

Eppen jól érkezel, s valyon miért mergelődöl?

¹⁹ [A jelenet élén hiányoztak a szerepnevek, pótoltuk.]

²⁰ [A Sok föléírással betoldva.]

²¹ exit [Emendáltuk.]

THEOPHILUS

235 Még az okbolis²² nem kellet volna azt cselekedni, a melyet bátyam, Henric el követe. Vajha ne volnék urfi módon neveltetve! Mi haszna? A disznópásztornak /: hogy ugy kel mondanom /: udvarunkba vagyon nagyobb tiszteleti. Oh, Tengerek! Ne kívánnjátok keserves könyhulásimmal magatokat gyarapíttatni. Majd szivem fájdalomma miatt Bátyánk én rajtam végbe vitt gonoszságát elő sem beszélhetem. Henrice, szerelmes testverem!

HENRICUS

Hogy s mi képpen uralkodék rajtad?

THEOPHILUS

240 Palotánkban be menetelem után szörnyű durva szemekkel rám nezvén, Armandus ilyeneket szolla: te esztelen, csak henyélni szeretted, erigy, vigy vizet lovaimnak! Illike is az ilyen munka vagy szois én hozzám? Nyakam vakarítottam, s el végzem parancsolattyát. Midőn más munkában²³ foglalatoskodnám, mellém jőve dohányozva, s attázni, teremtézni
245 kezde, hogy későn járnék kötelességemben. Ez az uri vérnek vége? Könnyebben szenvedhetném, de mások előtt szüntelen agarkodik. Dul, ful, káromkodik, gyengeségemre majd nem csak nem pőkődőzik, ez az en siralmas életem.

HENRICUS

250 Meg nyerők vélle, hogy ki nem vővők minket illendő reszünköt, az három idegen pajtársa egész esze, kedve, mű, kik egy vérből vagyunk vélle, mint a vizből csinált gyenge hab, olyanok vagyunk előtte. Nem nagy csuda, ha veled nem alkhatik, mivel velemis szüntelen veszekedik. En már meg untam, melyért fejem nagyra vetni el is szántam.

THEOPHILUS

255 Mintegy erőtlennek láttatom lenni, de akár merre fordisd keleptzedet, tűzben, vasban foglak követni tegedet.

HENRICUS

Hivsegedet tapasztaltam mindenkor, és ha nem erővel is, testvéri szereteteden²⁴ lankáságomat élesztet busulásomkor.

THEOPHILUS

El sem pártittya tölled szivemet semmi eset.

²² abbolis [Emendáltuk.]

²³ munká<n>ban [Ráírással javítva.]

²⁴ szeretetede<t>n [Áthúzással és aláírással javítva.]

HENRICUS

260 Ki' szabtam életem és Bátyánk s társain boszu állásomnak modgyát, csak azt gondoltam, hogy egy kevés pénzeket magamhoz vévén el mégyek idegen tartományokra, és hogy több követ ne fujunk szemtől szembe egy más ellen, alattomban Atyámtól maradott örökségemet egészen magaménak tészem. Armandusnak és pusztitto társainak lölkeket derekokból²⁵ kivésem.

THEOPHILUS

265 Helyesen bizonyára, mert mi nem sül ki az Atyafiak között pattant szikrából? Önön magam itilem. Lehetnek egetések [...] ²⁶ sőt mind a' két reszről halállal való elveszesek.

HENRICUS

Oh, hogyan? Főkeppen nékem álmámbann is előttem forog²⁷ igaz és különös jussom vér szerint való vagyonomhoz. Eljőse velem, Theofile?

THEOPHILUS

270 Ahol elsz, én is élek, a hol meg halsz,²⁸ én is meg halok, Henrice.

HENRICUS

275 Látya az Ég, látya a' föld, hogy kinszerittetem hazámot el hagyni. De ha valami éri Armandust, engemet okul nem lehet vetni. Jerünk édes ötsém... Végyünk egy néhány aranyat. A köntösünk ugyan nem nagy számból állo, mert Bátyánk tékozlo. Bizzál mind az által abban, ki minden bujdosoknak gond viseleje, kegyes vezérlője. Oh, hazám! Oh, szűletet hazám! Imé!

(*Flent. Finis.*)

CHORUS

(*Adumbratur juvenilis vita*)

1mo

280 O Inferni tectae fraudes!
Et an fractus juvenum
Vos saeqvuntur male vices
Post tott aptus demonum
Juventus vobis praeda cadit.
Haec illam acerba sors laedit
Post hujus mundi tripudium.

²⁵ darekokból [Emendáltuk.]

²⁶ [Olvashatatlan szó.]

²⁷ főróg [Emendáltuk.]

²⁸ hasz<...> [Olvashatatlan javítgatás, emendáltuk.]

ALPHREDUS

Praesta sumus comites tibo bibulique amici.

TANTALUS

Decet, placet plenos volare gaudio dies.

ARMANDUS

320 Dabit, ah! Dicero Apollinem hillarem, musici canite. (*Canunt.*)

GUSTAVUS

Hi mihi sunt sacri dies. (*Tandem.*)

ALPHREDUS

Viderint pareant suo genio luctu se nimium torquales.

(*Accedit Angelus.*)

ANGELUS

Quid vos brevi voluptatis fallacia exhileratis. Quid vos turpibus Bachi
Venerisque Lascivijs suffocatis.

TANTALUS

325 Aliquid inopinati audio, video.

ARMANDUS

Neglige illud.

ANGELUS

O Vesaniam! Armande numquid mortuos habes parentes? Reminiscere
illorum, qui tibi divitias reliquerunt.

ARMANDUS

330 Servivissent pro se viventes, parentibus terra nobis laetitia, voluptas in
vita sequenda, procul hin cepta. (*Recedit medium.*)

ANGELUS

335 O juventutis ruinam flebilem! quot non tua capti gemunt cupiditate,
quos ut recenter plantatos flores rapis, Phlegetontisque pervotus undis,
et in Baratri paludes victos dabis. O miseram parentum sortem, qui
peregrinantes in hac lacrimarum valle, sibi suaeque animae parum aut
nihil consumptes, in miseram incidunt mortem. (*Recedit ad conservan-*
tes.) Ponite finem luxui.

ARMANDUS

Canite musici. (*Canunt. Angelus recedit.*)

GUSTAVUS

Fateor mihi placet praesens vitae modus.

ARMANDUS

340 Animum recreat melos, convocat ad membrorum agitationem, amici
relictam paulis per mensam studeamus saltui. Haec est vita, haec om-
nibus persuadenda.

(Instituitur saltus. Finitur.)

ACTUS SECUNDUS SCENA SECUNDA

Henricus, Theophilus, Alphredus, Gustavus

HENRICUS

Theophile, Szivem Őtsém! Te meny el egy kevés ideig töllem, én sze-
rentsét próbálok.

THEOPHILUS

345 Hová tudgyak menni, hogy az után egy mást fel találhassuk? Jaj, ha több-
szőr nem láthatlak.

HENRICUS

Ne félj semmit, fordulj oda, az hol háltunk az etzaka, ot meg kereslek.

THEOPHILUS

Légy szerentsés, Kedves Bátyám. *(Abit.)*

HENRICUS *(intrat ad haeredes:)*²⁹

Kezemben életed, Istentelen.

(Arripit Alphredum.)

ALPHREDUS

Micsoda ismeretlen vak merő.

GUSTAVUS *(arripit gladium)*

350 Ezt én.

HENRICUS

Csak megse mozduly. Mert már Armandust meg szomorítottatok,³⁰ és
majdnem egészen az ő szeretetét, melyel tő hozzátok viseltetet, el-
rontottatok.

²⁹ hederetes [Emendáltuk.]

³⁰ szomorítottatok [Emendáltuk.]

ALPHREDUS

355 Kivel beszélünk? Isméretlen, mit vádolsz bennünköt, mit tudsz te a közöttünk való egygyességről?³¹ Lám, török vagy egészen, tsak a' szavod magyar.

HENRICUS

Köntösöm török, testem, vérem, szivem, tölletek származot.

GUSTAVUS

Valyon ki lehet ez?

ALPHREDUS

Kinek hinak?

HENRICUS

360 Félétek vagyok, elég e' most. Nevem torkatokra forr rövid údón.

ALPHREDUS

Mit beszéllesz, haszontalan? Meg nem ijesztesz, tud meg, bennünköt.

HENRICUS

Nem? Majd el valik... Gustave! Nem te pasztítottad el Armandusnak vagyonát?

GUSTAVUS

Semmi hirem benne.

HENRICUS

365 Egy hamis huron pendültők mind ketten.

ALPHREDUS

Mi dolog ez? Isméretlen, mégis nevünkön szoll. Atyamfia! Ugyan tsak mit akarsz patvarkodásoddal?

HENRICUS

370 Azt, hogy ha a szives barátságot meg akarjátok Armándussal tár-tani, most jokor hozzá menvén ügyekeztek véle melyek szeretetet szerzeni.

ALPHREDUS

Menyünk,³² talám még sem szolok nélkül.

³¹ egygyességről [Emendáltuk.]

³² Menyük [Az *n* föléírással betoldva.]

HENRICUS

Alphrede, te el mehetz; Gustavussal még vagyunk különös beszédem.
(*Abit Alphredus*)... (*De ira*:)³³ Szegény Gustavus! Szánom mostoha sorsodot, tehát tsák elkel veszned?

GUSTAVUS

375 Mit sohajtosz³⁴ oly melyen? Az egész világ bizonsága artatlanságomnak.
Hanem ha a fondor irrigség koholna ki ellenem valamit.

HENRICUS.

Akár miből fakatt légyen; elég az hozzá, hogy Armandusnak kedvéből
kiestél.

GUSTAVUS

Ne mond, kérlek

HENRICUS

380 Hid meg ezt. En mind valóságos jó akarod, egy tanátsal szollok, ha bé
veszed, ki gázolhatsz, sőt uraságotis tanálsz bizonyoson.

GUSTAVUS

Mond ki, had tudgyam, kivel osztom ügyemet?

HENRICUS

Szíves barátoddal. Ki legyek, meg tudod, midőn meg hálálod.

GUSTAVUS

Hadd értsem.

HENRICUS

385 Tudod, hogy Armandusnak két testvér ötsei miattatok el bujdostanak?

GUSTAVUS

Tudom, és nagyon sajnálom.

HENRICUS

En azoknak legjobb pajtások vagyok, vagy úgy mondhatom szolgálók.
Nagy Urak azok, mind az által haza szándékoztak, ha segedelemmel
lennél.

GUSTAVUS

390 Nagy fát mozgatz, és hogy lehet az? Mit fog akkor Armándus tselekedni?

³³ Devie [Emendáltuk.]

³⁴ <sorsodot> sohajtosz

HENRICUS

De mit ér Armándussal? Alphredus elrontotta nála minden bősül-
letedet.

GUSTAVUS

Ellensegem Alphredus? Meg botsás barátom, még nem tapasztaltam.

HENRICUS

395 Az ő bizonyoson, az imént szeme előtt nem akarám³⁵ meg mondani.
Mereggel elegyes szeretetét rövid üdő alatt fogod tapasztalni, ha két felé
nem tekintesz. Oda vagy egészen Armándus előtt. Jobb te néked, ha a'
két el bujdosott urfiaknak szolgálatyokra lépsz, mert azt ígrik, hogy
adnak öt ezer aranyakat, s mégis örökös szereteteket fogod tapasztalni.

GUSTAVUS

400 Ime, Gustavus! Sok szép kincs ez. Ugy tetik, hogy jobb gazdagságba
lenni, hogy sem mindenedből kipusztulni.

HENRICUS

Ne beszély, magadnak válaszoly, amint tetik, de ugy, hogy karodra
ne forogjon.

GUSTAVUS

Meg lesz, a'mit az urfiak töllem kívánnak, tsak maradgyon titokban;
most elmenvén köszöntséd őköt, mászor is keres engem.

HENRICUS

405 En kívánok néked jo szerentsét, magadra vigyáz, ajjállom a szeretetet.
(*abit*)

GUSTAVUS

410 Soha meg sem álmodtam volna Alphredus tsak tsupa szines Barátságát,
s Armándusnak ellennem fel gyuladt haragját. Várj Alphredus, vigyáz
Armándus. Kinek szollok? Senki nem halya, s nemis kell hallani. El-
mégyek Armandushoz, meg látom, mint fog engemet venni, s hát ha
ebrudon vet ki házából. Semmi, egyet próbálok.

(*Abit. Finis*).

³⁵ akám [Emendáltuk.]

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA

Gustavus ob verba iram quoquomodo significantia ab Armando amantissimo prolata tristis recedit, Cosmader facta cum Gustavo consultatione contra Alphredum, tamquam Armandi inimicum Literas falsitate plenas, ut ignotus amicus componit, quas ab Henrico acceptas ipse Alphredus Armando a' se tradendas decernit.

Personae: Gustavus, Armandus, Cosmader, Leander, Henricus.

ARMANDUS

Hat igye, Gustave?

GUSTAVUS

Udvarlásodra *sietek*,³⁶ szívem Barátom.

ARMANDUS

Udvarlásomra? Ugy vagyon. Dolgoznake a jobbagyim? Ah, kinek higgyek?

GUSTAVUS

415 Egész akaratom szerint foly a munka. Nékedis meg fog tetzeni. En mind az által is meg látogatni megyek őket.

ARMANDUS

Vigyáz szerentsédre, jusson azis eszedbe, hogy már sok üdöktől fogva vettelek vala szeretetembe. Elég e most. Járj hiven a' fel fogadot dolgozban. (*Abit.*)

(*Ad exteriorem partem:*)

GUSTAVUS

420 Haragszik Armandus rám. Te vagy oka, Alphredus. Haboz elmém, mitévő légyek? Hogy tettessem szivességemet, né talán tám *kitetszedgyék*³⁷ horga és fulánkja tetzetes hamisságot koholo jo akaratomnak.

(*Accedit Cosmader.*)

COSMANDER

425 Gustave! Henric és Theophilus urfiak szép köszönettel fogadgyák, hogy meg nem vetetted személyeket, es már is ezen szeretetnek zállagjával... (*tradit aurum*) köszöntenek tégedet... (*Conspecto auro.*)

³⁶ *sietek* [Emendáltuk.]

³⁷ *vitetzedgyek* [Emendáltuk.]

GUSTAVUS

E második az el bujdosott urfiaknak jóvamat akaro követé. Már tapasztalom hozzám valo szereteteket. Hogy vannak az Armandus testvéri?³⁸

COSMANDER

Frissen, és tsak te rajtad szánakodnak. Valami haragos jeleket nem véle³⁹ észre szines barátodtol?

GUSTAVUS

430 Sőt, vego pontyán volt előtte dolgom, egy néhány keserűt bé⁴⁰ falatot velem. Zurta zavarta beszédit, temerdek gyanoival.

LEANDER (*accedit*.)

435 Eszre jöven a két urfi, hogy tsak egy aranyat küldöttek volna. Imé, a makkalis kedveskednek, (*tradit aurum*) hogy a' két részről valo szivek, úgy mint a'tiéd és az övék, egybe kaptsolodnának.⁴¹ A' tzedolát, melyben vann az arany, nyisd fel, és olvasd meg.

GUSTAVUS

Nagy szeretet! (*Apertas legit claro.*) Gustave! Vegyed ajjandikunkot, legy munkás jóságunk viszsza vételében. Te léssz egyedül miénk, és mű tied. (*Lectit*.) Már nékik áldozom szivemet. Előbb boszut tészek Alphreduson; az után Armanduson.

LEANDER

440 Ugy is tselekedgyél, mert vajki roka téjen hizott Alphredus. De mi mondon vesztet el őket?

GUSTAVUS

Egy levelet irok, vagy iratok ellene,⁴² hogy tudni illik Henrik és Theophyllussal /: kik gyakorta nála tanatsolnak :/ igen egyet értet, és Armandust elveszteni szándekoztak, így vége lesz Alphredus bötsülletének.

COSMANDER

445 Bíz rá; mert magam fogom megfenni, nehogy elarulyon kezed írása. Ebben az órában küldöm el néked, te pedig ad tovább Alphredusnak, hogy magamagát halóban kevervén bé mutassa Armandusnak.

GUSTAVUS

Tetzik.

³⁸ testvéri [Emendáltuk.]

³⁹ véle [Emendáltuk.]

⁴⁰ egy néhány <falatot> keserű<n>t bé

⁴¹ kapcsolodnának [Emendáltuk.]

⁴² ellenne<k>

LEANDER
Mint ha valaki jőne. Menyűnk Cosmander, talám Alphredus leskődik
450 Gustávus után.

COSMANDER (*Gustavo:*)
Barátom, semmi roszra ne vélyed; az első követ jön mingyárt hozzájad.
El hozza a rövid, de hasznos levelet, meg ne irtozzál, hamit kemenyeb-
ben szolland. Isten hozzád. (*Recedunt.*)⁴³

GUSTAVUS
Nincs más képpen, rosz fűre tapodtam, el nyomot erejével valaki.

ALPHREDUS (*accedit:*)
455 Gyámoltalan barátom! Meg távul meg halván panaszkodot, majd meg
eped vala szivem éretted.

GUSTAVUS
Oh, mert némely hirt hordozo el motskolta Armandusnál hiremet.

ALPHREDUS
Talám tsak meg akar azzal erőssíteni szives barátunk szeretetében.

GUSTAVUS
Dehogy! Azzal inkább el hodithat magától.

HENRICUS (*accedit:*)
460 Fogjad, Gustave, (*tradit literas*) ezt a levelet. Vid Armandusnak szapo-
rán: ha igaz és hiv barátja vagy.

ALPHREDUS
It meg valamit hoz ez idegen. Lássuk a petsétet: Kitől vagyon?

HENRICUS
Nem rád bizták. Vid el izibe, mert sűrgető.

GUSTAVUS
Ugyan mi lehet?

HENRICUS
465 Armándusnak szoll: és vajha tégedet is meg ne perselne. Iruly, piruly,
Alphrede! Es te kivált Gustave, a többit ertsd rá. Hanem vid el a' leve-
let, másképpen magamis fel bontoja lészek szeretetednek... (*Recedit.*)

⁴³ reced<...>unt [Áthúzással és föléírással javítva.]

ALPHREDUS

Fel pojdul a vér bennem; mikor a levelet látom. Tedd el előllem. Jaj, Gustave!

GUSTAVUS

470 Mit jajgatz, ha nem furdal belől a pártos féreg?

ALPHREDUS

Eddig busulodál, és holmi approlék fergektől meg szédülél. Most e nagytól nem félsz?

GUSTAVUS

Legaláb nem kezdek gondolni senkivel, ely te, ha én meg halok, hiremben⁴⁴ s nevemben. Ez pedig üres talám belől.

APHREDUS

475 Bizd rám, mert izé porrá szaggatom.

GUSTAVUS

Távul légyen. El szántam már magamot. Béadom; mert ha el szakasztanád, s fülébe tévedne,⁴⁵ mi lenne belőle?

ALPHREDUS

Ne cseleked, ad kezemre, én elviszem.

GUSTAVUS.

Ne, de fel ne szakaszd.

ALPHREDUS

480 Be' töltöm akaratodat. Mennyűnk.

(*Finis.*)

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA

Alphredus literis in suam pernitiem sonantibus Armando traditis,
in carcerem conjicitur.

Armandus, Gustavus, Alphredus, Tantalus, Famulus

ARMANDUS

Tantale, Kedves Barátom! Már jo údeje hogy tsak veled vagyok, nem tudom, szerelmes társaink hová maradának?

⁴⁴ meg halok <ély te> hiremben

⁴⁵ tékedne<l> [Próbáltuk emendálni.]

TANTALUS

Ugy véllem hogy szorgos dolgaikban foglalatoskodnak, nem vettem észre bajokat, ők tudgyák, hátha jobbagyiddal meg nyomorodtanak.

ARMANDUS

485 Szolgám hozd elő az ostarlát.

FAMULUS

A külső vagy belső felin tétzik magokat vidámitani? Tessék az Urfiaknak parantsolni.

ARMANDUS

Hagy békét néki most. Imé, itt vannak Kedves barátim, adgy székeket.

(*Apponuntur.*)

ALPHREDUS

Égész szeretetünkkel köszöntünk tegedet, ihol vegyed leveledet. (*Tradit.*)

ARMANDUS

490 Ki adta kezetekbe?

ALPHREDUS

Nálunk az úsméretlen.

ARMANDUS

495 Lássuk alat felirattatot nevét. (*Aperit, legit.*) Ezekkel akartam szolgálni ambár úsméretlen, de szives Barátod, Cosmader tulajdon kezemmel íram. Valyon mi lehet ebben a levélben? Nagy és szép szerentse, hogy ismétletlen jo akaroimis találkoznak, el olvasom szorol szora fületek hallatyára. Űlyetek le. (*Sedent.*) Abban ügyekeztem /: tudgyák mind azok, kikkel úsméretsegemet téttem :/ hogy soha senkinek ártalmára nelennék, hanem joban faradoznék, főképpen ha valami boszszu állást tapasztaltam, mely az halálnak okozója volna, orvosságot kerestem, nem 500 nézvén úsmérőm, nem úsmérém az elveszendő fele barátom. Szinten majd ugy történik veled Armandé, úsméretlen jo akarom. (*Cessat.*) Jaj, mi lészen ez Armandus... (*Ulterius.*) Emlékezhétel arról, hogy két testvér ötséid el bujdostanak. Ezek is boszszut állani szándekoztanak. (*Cessat.*) Nem tudom, hogy lehetne modgyok benne. De olvassuk továbbis: Gyakorta el mennek Alphredushoz tanátskozni, hogy mi képpen 505 lehetne tégedet elveszteni. (*Surgit.*)

ALPHREDUS

Jaj, mit hallok! Soha nalom nem voltak.

ARMANDUS

Olvasd tovább magad. (*Tradit Alphredo:*)

ALPHREDUS⁴⁶

510 Vettem észre, s bizonyosan tudom, hogy Alphredus ilyen tanátsal a két
Urfiat éltette, Maradgyatok tú, Henrio es Theophilus egy kevésbé vá-
rakoásban. En mérget adok Armandusnak, és így gyönyörködhetnek
halálában, s tú meg maradhattok jóságokban. (*Tradit Gustavo dicens:*)
Atkozot levél ez, hamisság, olvasd magad.

GUSTAVUS (*legit:*)

515 Higyed ezt, Armandus, es gondot viselj életedre, mert maggad tartod
színes barátodot, ki holnap ebédre készítette volt a meg ölö⁴⁷ modot.
Meghalsz, vigyáz magadra.

ARMANDUS

520 Jaj, Istentelen! Miért adád kezembe? Bár elrejtettitek volna! Ezerni ezer
hálákot⁴⁸ mind az által az Istennek, hogy mégis a kebeles hohértol ol-
talmaznak. Mondhassa immár Alphrede! Hogy tanáltatik tsak egy igaz
és hiv barátja az embernek?

ALPHREDUS

Miert noszogatál, hogy meg mutassam, Gustave?

ARMANDUS

525 Mindenható Istenek! Ezt várhattam én attol, kivel sok joságotom köz-
löttem? Imé, fejemre megeskütt. Akarom, hogy tudom, nem gondolok
véle, hanem alattam való is, vegye hasznát a hűtszegő. Vasat ide sza-
porán. (*Affertur.*) Alphrede, állasz, mint a bálvány? El rekedet szavad
oly hertelen? Öltöz belé.

ALPHREDUS

En gonosz akarod volnék? Nincs hiremmel... (*Retrahit se.*)

ARMANDUS

530 Ne hátráj. Meg kell lenni, jertek tú hárman, ha hivek vattok. (*Arripit.*)
Vessétek kezére lábára, vigyúk a' tömletz közepére, mig jutalmát veszi
hamisságának. (*Colaphis caedit e tucid.*)⁴⁹

ALPHREDUS

Alnok szerentse! Így bászze ártatlan fiaddal?

⁴⁶ [A szerepnév helyett *qui* rövidítés, kiírtuk a szerepnevet.]

⁴⁷ elő [Emendáltuk.]

⁴⁸ hálálakat [Emendáltuk.]

⁴⁹ Calaphis [Emendáltuk.]

ARMANDUS

Nincs kegyelem, az egész tengert bár lugá tsináld, ki nem mos belőlle.
Gustave! Tsak te légy hozzám szives.

GUSTAVUS

Esküszöm, hogy soha el nem hadlak.

ARMANDUS

535 Vigyűk az álnokot.

(Finis. Chorus alibi videatur.)

ACTUS TERTIUS

SCENA PRIMA

Theophilus invento fratre, et cognitis socijs gratulatur, Henricus amicorum
suorum consilio arrapto pendendi inimicos scientia statuit sumendam a se
vindictam.

*Theophilus, Cosmander,⁵⁰ Henricus, Leander, Ulisses.
(In prima parte solus Theophilus.)*

THEOPHILUS

Ah dura nimium fata! Quo vertam preces? O si liceret ad huc unum
Henrico dicere vale! Multis jam fessus tristitiae doloribus, quo me ver-
tam? Ubi quaeram? Vivendo quem non potero, utinam vel moriendo
assequar! Amor est in me dolori junctus, et amoris dolor.
540 Eheu forte accidit columen vitae, sortisque meae. Quid moror? Videbo
domum ubi persaepe cum fratre peregrimus somnum. *(Intrat ubi vi-
dens.)* Henrice! Dulcis animae in amplexus veni, et redde vitam, quam
te absente perdideram. Brachia brachijs.

HENRICUS

Genas genis.

THEOPHILUS

545 Pectus pectori.

HENRICUS

Frater! *(Osculatur.)*

THEOPHILUS

O faustum diem, qui mihi dignatus est reddere fratrem?

⁵⁰ [A két hiányzó nevet pótoltuk.]

COSMANDER

Henrice! Frater isthic tuus?

HENRICUS

Et quidem ex milibus rectissime selectus.

LEANDER

550 Quod nomen illius?

HENRICUS, THEOPHILUS, ULISSES

Theophile! Felix vive! nobis amicis tuis perenniter adhaero.

THEOPHILUS

Fama nomenque vestrum credite apud me inobscure est. Henrice quibus loquor?

HENRICUS

555 Sunt illi, qui nos plane suum numerant, quibuscum omnes conjungte amoris necessitudines.

THEOPHILUS

Avete!... qui vos vehementius diligit concedo nemini.

COSMANDER

Te perennem observabimus proximum.

LEANDER

Tu animus noster!

ULISSES

Tu et frater tuus alter ego.

HENRICUS

560 Laus per magna superis!

THEOPHILUS

Haec ita at Germane! relicto me, quomodo Saturnus affulsit, quas pervasisti terras? an fortuna dulcis aut noverca?

HENRICUS

Saturnus comparavit socios. Ecce tibi. Terram peragravi nostram. Fortuna vix non omnis favet.

THEOPHILUS

565 Socijs gratulor! O terram! O terram! O terram beatam! Armandum conspexisti?

HENRICUS
Nec volui quidem.

THEOPHILUS
Eccur fortuna dulcis?

HENRICUS
Armandi amicos cirvumveni.

THEOPHILUS
Illi latam ducunt vitam?

HENRICUS
570 Deflebunt brevi.

THEOPHILUS
Ast quo marte, quaque arte?

HENRICUS
Non insipientis est. Obscuris in rebus amicarum judicijs adhaerere.
Itaque benevoli mei! Res nostras vobiscum confero sitis adjumento,
estote a consilijs, quo scilicet dolo vindictam summam?

ULISSES
575 Molitus es et bene, ut frater suo pressus laqueo gemat. Feries cumquam
facile!

HENRICUS
Ah si vere diceres.

ULISSES
Illud absque dubio credo; sed ne quaeso timidus te metus regat.

COSMANDER
Noli suspendere in telletum addiffere consilium.

ULISSES
580 Sola infra horizontem versante, facto in fratris domum ingressu capi-
te truncabis. Arrepta ad nos fuga, hic laetam ad tempus breve duces
vitam, comperta ex alijs occasione, in patriam cum Theophilo redibis.

HENRICUS
585 Optimum foret, sed noctem illo transvertit in diem lucente siquidem
face ludit. Choreas ducit. Ucalegone vero perfecte vigilante, somno
indulget, aliud ergo excogitandum.

LEANDER

Allaborasti cum Gustavo in tantum, ut ipse in Armandum odio feratur intestino concordiam fregisti, omnem amorem illius traxisti ad te aestimabilem. Quid melius? Gustavus tibi fratrem Germanum comperta singulari benevolentia nuper exhibita occidendum exhibebit.

HENRICUS

590 Verum quo pacto?

LEANDER

Taliter np Gustavus et Tantalus cum Armando ibunt si recreatur; nos tecum illos plumbo impedibus vulnerabimus, caeterum capta isto fac, ut *velis*.⁵¹

COSMANDER

Ad haec perficienda Gustavum subornabis.

HENRICUS

595 Theophile manebis cum Ulisse. Cosmander, Leander cum benevolo observate!

(*Finis.*)

ACTUS TERTIUS SCENA SECUNDA

Gustavus Henricus facta inter se collocutione, determinant modum, et locum occidendi Armandi.

Henricus, Gustavus

HENRICUS

Régetske, hogy Gustavussal nem beszellék, most szeretném egyetkettőt szollani. Fel keresem. (*Obviat Gustavus.*) Akarom, hogy bennünköt a szerentse őszve szerzet.

GUSTAVUS

600 Enyim a' szerentse, hogy veled szembe lehetek.

HENRICUS

Mint mennek, szives barátom, a dolgok? Mert várják Henrik és Theophilus veled valo téendő nyájasságokat.

⁵¹ voles [Emendáltuk.]

GUSTAVUS

Szeretem, hogy szivekben és szájokban hordoznak. De a' nyájasságnak feltalálásáig sok haddel, hadel van hátra.

HENRICUS

605 Hogy? Talám nem szolgál a' Levél? Avagy nyomát vettek álnokságunknak

GUSTAVUS

A levél ugyan helyre hozta bõtsületemet, és Alphredusra kerítete a' veszélyt, de...

HENRICUS

610 Mit de? Ne irtozzál, mert megsegít az Isten, látván igazság mellet való gondodot. Hová lõt ellenned törekedő barátod?

GUSTAVUS

Vasat penget lábain.

HENRICUS

Imé, áki másnak vermet készít! Meg űsmered jobban a fondorkodásnak véget. Több még hátra, ha el jársz hiven az el kezdett dologban, vigyáz, és ügyekezzeél, mert amattol könnyen vissza mehet bekoja, ha halogatod Armandus halálát.

GUSTAVUS

615 En dolgom az.

HENRICUS

Oh ki nem semmi, amit kezdünk. A minden *czitora*,⁵² sőt a vizes hammu is langat vethet.

GUSTAVUS

Köszönöm szorgalmadot. Minek előtte tehát Alphredus meg tserélné sulyos lánczát, Armandust kezédbe adom.

HENRICUS

620 Hogy és miképpen?

GUSTAVUS

Jo vigyázással legyetek, rövid űdő alatt ki megyek setálni Armandussal, csak amoda. Lőjjétek el mellőlem. Így lészen régen kergetett vadatok hálótokba.

⁵² mindenczitóra [Emendáltuk.]

HENRICUS

Helyes, de ha Tantalust is ra nem veszed a sétálásra, Armandus meg fog maradni véle együtt szobájába.

GUSTAVUS

625 El tsalom őtött is. Tű készen várjátok, imé mingyárt meg leszen.

(Abit Gustavus.)

HENRICUS

630 Meg sem fogta, már is melyeszi az Uraságnak és gazdagságnak gondolom nagyságát Gustave, Istentelen roka! Nem tudod, kivel beszillettél, és töllem mely veszedelmes metelyt ettél. En vagyok Henric, kit sajátomból idegen országra bátyám és a' többi buzaférgekkel kiűldöztél. Meg isméred, kivel tzimboráltál. Jaj majd meg késsem. Őtséd, és társaidhoz Henrik.

(Finis.)

ACTUS TERTIUS SCENA TERTIA

Repraesentatur Armandi, Henrici, et Theophili Pater,
in purgatorij⁵³ flammis existens, in filios proprios monendo Parentes, quae-
relam deponens. Chorus patiente misero Patre, deferret abinordinata paren-
tum erga filios una.

PATER

635 Jaj, szegény fejem! A világon lévén kiknek kereszte az? Itt, itt süttetem. Oh, Atyák! Oh, Anyák! Itt főzttetem! Ah, de győtrelnem sokasága miat tovább nem szolhatok. Vajha én Istenem! En Istenem, küldenéd követidet, kik meg rettentvén az Atyákat és Anyákat, tanitatták, mi képpen kelyen keresni gazdagságokat és nevelni magzatokat.

⁵³ purgatori<i>j</i> [Ráírással javítva.]

CHORUS

1.⁵⁴

640 Mi hozzátok, Atyák s Anyák,
Istenűnktől küldettünk
Halgassátok, mint meg bánnyák,⁵⁵
Kikről énekelgetünk
Mert bolondság, merő vakság
Gazdagságot keresni,
645 Hogy Fioknak, s Léányoknak
Jók lattassanak lenni.

2.

Mint ez Atya, ki e tűzben
Peldatokra tetetet,
650 Moston látja győtrelmében,
Hogy ő meg vettettet
Fiaitól s Leányaitól,
Kiknek sok kincset hagyot,
Bűneiért, Üdvösségért
Tsak egy fillért se nyujtot.

3.

655 Ennek vannak magzatai,
Kik jóságot kergetnek.
E vilagnak rut fiai
Semmit nem emlékeznek
660 Az Attyokrol, hanem rosztól
Gondolkodnak s aggodnak,⁵⁶
Mint élyenek, lám törődnek,
Egy más kőzöt szivodnak.

4.

665 Moston azért, bűnös lélek,
Kinek gyűjtesz, gondold meg.
Adgy lelkedért, míg élsz, kéllek,
S evilágot utáld meg.
Mert ha lelked és a' tested
670 Egy mástól elszakadnak,
Jo barátid s a' magzatid
Ki tudgya, mint szolgálnak.

⁵⁴ [A hiányzó sorszámot pótoltuk.]

⁵⁵ [A *bánnyák* második *n*-je beszúrva.]

⁵⁶ gondohdolkodnak [Emendáltuk.]

ACTUS TERTIUS SCENA QUARTA

Gustavus et Tantalus ab Henrico et ceteris in pedibus trajecti occiduntur.
Armandus captus in carcerem ducitur.

Henricus, Theophilus, Cosmander, Leander, Ulisses,
Armandus, Gustavus, Tantalus

HENRICUS

675 Addig munkálkodám, miglen⁵⁷ gonosz hangját eresztvén Armándus
névének, réá vévém Gustavust, hogy Armandust Tantalussal ki hiná
sétálni, és azonnal igasságtalan batyánknak lelkét gojobbissal testéből
ki taszitanok. Kedves Őtsém! Cosmander, Leander.

ULISSES

Szivem, barátim. Gustavust, Tantalust löjjetek el, és mingyart Armandus
Bátyánknak vessünk zablát a szájába, kőtelet nyakába.

THEOPHILUS

Lassad, szerelmes bátyám.

ULISSES

680 Izibe tehát, tsak egy ora se legyen hátra.

COSMANDER

Ora? De fertalyt is nem kell vesztegetni.

LEANDER

Töltsűk fegyverűnkőt. (*Parant.*)

HENRICUS

Mint ha valaki kardoson jőne, ugy tetzik.

COSMANDER

Alyunk félre.

LEANDER

685 Csak hamar vessünk leső helyet, hát ha jön Armandus társaival.

ULISSES

En el lövöm Tantalust.

LEANDER

Enyim Gustavus.

⁵⁷ <hogy> miglen

COSMANDER
Közönségesen ragadgyuk Armandust.

THEOPHILUS
Hát Bátyákkal mit mivelünk?

HENRICUS
690 Arrol az után, most lesni.

(Hi recedunt, alij trajiciuntur, Armandus capitur.)

GUSTAVUS⁵⁸
Jaj, Istentelen!

HENRICUS
Halálnak fia vagy, Armande, ha megmozdulsz!

ARMANDUS
Ah! Ah!

COSMANDUS
Mit áhogatz? Kőssétek lántzra.

ARMANDUS
695 Meg ne próbáld, mert... *(Defendit se.)*

LEANDER
Ide kardodot. *(Accepit.)*

ARMANDUS
Tehat rabsággal tiszteltek? Mit miveltem? Sőt soha nem is űsmertelek titeket. *(Ligatur.)*

GUSTAVUS
Jaj, tőkeletlen Henric, álnok Theophilus!

ARMANDUS
700 Henrik és Theophilus? Odavagyok!

TANTALUS
Oh, Armande! Mire jutánk.

⁵⁸ <mi Hen> GUSTAVUS

ULISSES

Min⁵⁹ tetzik, Gustave, fegyverünk ereje?⁶⁰

GUSTAVUS

Ne bolygass, pogány! Ne tsufoly! Meg ejtettetek, alyatok meg egy ke-
véssé, had szolyak. (*Cessant.*) Meg botsás, Armánde, mert én adtalak
705 e gonosz véregzőknek kezekben, ki remélvén a' sok arannyaknak elvet-
elében. Alphredust, szives barátodot sötét barlangba vetettem, tégedet
látod, miért. Oh, Tantale!

ULISSES

Verjük által fondor szivét, had alugya ki örökös álmát. (*Emoritur.*)

TANTALUS

Mi ennek az oka?

HENRICUS

710 Őld meg azt is. (*Emoritur.*)

LEANDER

Ki adta lelkét.

ARMANDUS

Botsássatok. (*Vult cum se.*)

HENRICUS

Hová, hová oly sebessen? (*Stringit.*)

ARMANDUS

Ne szaporisd sok bumnak zaporát.

HENRICUS

715 Ne ... imé, e' tiéd. Egy ágból származtunk véled, nem űsmérsze? (*Caedit.*)

ARMANDUS

Születet szakasztot egyek vadtok, jaj, kegyitlenek, mire fakadt mérgétek?
Tű vadtok, Henric és Theophilus?

HENRICUS

Nem látod? Mű vagyunk testvér ötseid, tapasztalod?

(*Exuunt se veste turcica.*)

⁵⁹ Min [Emendáltuk.]

⁶⁰ fegyverünk [Emendáltuk.]

ARMANDUS

Ne tudom, hová legyek mérgemben.

HENRICUS

720 En, én voltam mester eszköze minden romlásodnak. (*Tradit ad populum.*) En igazgattam Gustavust fejedre, idegen országon kenyeremet nagy banátban éven, tanácsosid, kik miat kicsin ötsémmel el kelle bujdosnom, bővön meg adták gonoszságoknak árrát. Magad pedig a nagy mélyseget tsak a partrol nézed. Induly.

ARMANDUS

725 Meny félre, irgalmatlan, ne epeszd szivemet, bar csak izé porrá szaggattalak volna otséddel.

HENRICUS

Majd majd darabrol darabra konyollak tégedet.

ARMANDUS

Tsak rajta, hamis lélek.

COSMANDER

Meg lesz, ne kénszerisd.

HENRIKUS

730 Vigyűk őtöt fogságva. Jer utánnunk.

(*Trahunt. Finis*)

(*Chorus videatur alibi.*)

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA

Henricus et Theophilus et socij eorundem Laetant.

Henricus, Theophilus, Cosmander, Leander, Ulisses.

COSMANDER

Gratulamini Henric Theophile! capta jam praeda. Captafaera faerocissima labores ubique graves otia quaerunt, ad bene fallendos temporis partes hortantur, suaviterque trahunt.

LEANDER

Recte Cosmander! Audi Nasonem exempla hisce verbis ferentem:

735 Cernis ut in duris (et quid bove firmitus) arvis
fortia taurorum corpora frangat opus.
Quae nunquam vacuo solita est cessare novali,
fructibus assiduis lassa senescit humus.
740 Occidet ad Circi, siquis certamina semper
non intermissis cursibus ibit equus.
Firma sit illa licet solvatur in aequora navis,
quae nunquam liquidis sicca carebit aquis.
Te quoque debilitat series immensa laborum,
ante tuum tempus cogeris esse senex.
745 Otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis,
immodicus contra carpit utrumque labor.
Haec ille.

ULISSES

Henrice, Theophile! satis jam peroratum Leander et Naso plurimis
nos vicere argumentis. Quid itaque deest? Triumphis, et Laetitijs re-
750 summite vires.

HENRICUS

Nostra quidem in vos omnia vel studij, vel observantiae officia perma-
nebuntur omnia, et utinam vestrorum in nos promeritorum partem in
re ferenda gratia et minimam assequi liceat.

THEOPHILUS

Bene de nobis meritis animum praebeo nunc, et super gratissimum.

COSMANDER

755 Facta tandem inter nos hac conversatione non displicebit recreare?

ULISSES

Et quidem hodie usque ad vesperum, meam ingressuri domum.

LEANDER

Aedes attingite meas!

HENRICUS

In ludendo voluptatis habeo nihil. Vos laeti animos exerecto me con-
quisistis pamphnago, Arichnolate reditum expectata. (*Abit.*)

THEOPHILUS

760 Licet, lubet recreare.

COSMANDER

Veniamus ad Leandrum. (*Ingrediuntur.*)

LEANDER

Ecce adsunt aliae, adsunt chartifolia.

THEOPHILUS

Ah sed frater dereliquit.

ULISSES

765 Noli turbare Theophile! Henricus e venatione regressus una nobiscum
exultabit.

THEOPHILUS

Volvamus chartifolia. (*Ludunt interim.*)

COSMANDER

Animo pergrato audirem musicos.

LEANDER

Choristae adsunt mei. Canite. Canunt⁶¹ nos interim recreamur. (*Ludunt. Finito lusu.*)

COSMANDER

Satis hic domum ibimus meam.

(*Finis.*)

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA

Mala Henrici, et Theophili societas persuadet Henricum,
ut nimirum occidatur Armand

*Cosmander, Theophilus, Leander, Ulisses, Henricus*⁶²

COSMANDER

770 Hálá ado szivel veszem, hogy magamnális⁶³ meg jelenni nem utáltatok,
en szives jo akaroim! Miglen tsak lábaim nyomát meg lehet szemlélni
a' földön, el semmis felejttem ez emberségteket.

THEOPHILUS

775 Kőtelességünk vala nálad is egy kevesset mulatozni, mienk, és főképp
enyim az hálá ado szív. Vajha leg kűssebb szikráját szeretettednek
viszszá adhatnám. De ha tehetségem nem ereszt is arra, az akarat meg
leszen minden űdőben.

⁶¹ [A *Canunt* a margón betoldva.]

⁶² [A jelenet elejéről hiányzó neveket pótoltuk.]

⁶³ magnális [Az *am* fölírással betoldva.]

LEANDER

Szintén úgy nalunk is.

COSMANDER

Ulyetek. (*Sedent.*)⁶⁴ Henriket találám, monda, hogy ő is minél hamarabb el jóvend.

ULISSES

780 Es valyon miben fáradozik?⁶⁵

COSMANDER

Mondgya vala, hogy vadászással vidámittana busulodo szívét.

THEOPHILUS

Sajnálom. Egészszén el hervadot színében édes Bátyám. Legyetek segedelemmel!

COSMANDER

785 El fogók⁶⁶ mirigyel telyes testvéreteket, s tömletzbe is zárók.⁶⁷ Lehet már uralkodnotok rajta.

LEANDER

En nem sokára onat adnék fejébe, s az után viszá mennék örökségembe.

THEOPHILUS

De ki ne sajnálná Testvérenek életit?

ULISSES

790 Ha ő nem könyörült ügyeteken, miért szányátok? Oh, mely igaz, sokan voltak, és ma is tanálatnak, kik meg engedvén ellenségeknék, izetlen esetekben esvén siránkoznak.

THEOPHILUS

Nem várok én arra példát, mert magamon próbált dolog.

COSMANDER

Ugy tapasztalyuk. Tehát nincsen semmi hátra, hanem a' boszszu állás.

⁶⁴ [Az utasítás a margón betoldva.]

⁶⁵ fáradozik [Emendáltuk.]

⁶⁶ fogok [Emendáltuk.]

⁶⁷ zárók [Emendáltuk.]

THEOPHILUS

A boszszu állást Isten tiltja.

LEANDER

795 Igenis, ha nincsen oka valakinek arra, nem pedig midőn mástol ostromoltatik.

(Henricus acceditur.)

ULISSES

Ime, jön Henricus.

COSMANDER

Hozott Isten! Mar majd tsak nem rosszul vélekedünk vala felölled, gondolván: hogy bennunköt vaj egyet meg utáltál.

HENRIKUS

800 Es szivetekhez férhetet volna az ilyen felöllem valo bal vélekedés? Bánnám.

COSMANDER

Tréfa beszédem. Igireted szerint várunk vala minden szempillantásban,⁶⁸ mit vete szerentséd a vadászásban?

HENRICUS

805 Nem nyulat, se rokát, mert a' rokákat minap el fogván más világra bortsáttam. Egy fenevad erőssen haborgata elmémben, kit is majd... *(Surgit.)*
Békesség véletek. *(Vadit.)*

THEOPHILUS *(arripit:)*

Edes Bátyám! It hagysze?

HENRICUS

Mi dolog ez?

THEOPHILUS

Had szolyak egy keveset.

HENRICUS

810 Szívesen megvárom.

THEOPHILUS

Mik lehetnek az emlitet el veszet rokák? Es mi csoda fenevad szomorítot meg?

⁶⁸ szempillantásban <?>.

HENRICUS

A rokák: Gustavus, Alphredus, és Tantalus, kik másut... A fenevad
Armandus. Elmegyek, meg folytom életét.

THEOPHILUS

815 Nem gatollak feltet tzelodban hanem könyörgők!

HENRICUS

Mit erre, társaim?

COSMANDER

Ne mulasd sokára meg ölését.

LEANDER

Boszuért boszut.

ULISSES

Pok háloval huzd bé szemeinek fényét.

HENRICUS

820 Hallod, Ötsém! Akarod te is?

THEOPHILUS

Telyesítsed kíváнатodot.

HENRICUS

Cosmánder társul velem.

COSMANDER

Jo szivel mind halalig, tú maradgyatok házamnál.

(Abeunt.)

LEANDER

Fel jó, most látom, a' két Urfiaknak napja. Örűly,⁶⁹ Theophile!

THEOPHILUS

825 Csak gyázba ne boritodnék.

ULISSES

Semmit ne fély, ne rettegj.

⁶⁹ <E>Örűly [Ráírással javítva.]

THEOPHILUS

Nem nyughatom, és alig várom a dolognak kimenetelét.

LEANDER

Mi is indulyunk.

THEOPHILUS

S hová?

LEANDER

830 Ulisses udvarába.

THEOPHILUS

Követlek.

(Abeunt. Finis.)

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA

Henricus etsi ab Angelo de non sumenda ultione admonitus, tamen occidit fratrem ob quod ipse quoque, et socius fulmine feriuntur.

Henricus, Cosmander, Angelus, Armandus

HENRICUS

Ideje már egyszer, hogy fárat elmémet meg nyugtassam, bus és haragos szívemet meg ujítsam. Mit miveltek, Cosmander? Boszu állásomat mi tsodás halállal vegezzem?

COSMANDER

835 Messűk meg bátyád torkát, mint a' ketskének. Had mekegjen gyalázatos halálakor.

ANGELUS *(accedit:)*

840 Halyad, Henrik, és retteny meg, zárd szivedbe Jesus Sirák Fia könyvének huszon hatodik részét: aki boszut akar állani, az Urtol boszu állást talál. Es annak bűnét meg tartván meg tartya. Botsás meg az ellened vétő felebarátodnak, s annal is inkább testvérednek, és akkor néked midőn könyörgesz meg oldoztatnak bűneid.

HENRICUS

Más képpennis meg enged nekem Istenem.

ANGELUS

Ember emberre haragot tart, és az Istentől keres orvosságot? Magához hasonló emberhez nincs irgalmassága, és a maga bűneiért könyörög?⁷⁰
845 Ő test lévén haragot tart, és engesztelést kér az Istentől? Ki imádkozik annak vétkiért?

HENRICUS

Elviselhetetlen terh ellenséginek⁷¹ meg botsattani, s ugyanis anál inkább azzal jot tenni.

ANGEL

Hat a' Kristus miért imádkozék a' gyalázatos kereszten? Hányszor vétettél Istened ellen? És még is mind eddig meg tartott.
850

HENRICUS

A Kristust nem lehet velem egybe tenni, mert én tsupa ember vagyok.

ANGEL

Az Isten erő felet semmit nem parancsol, sőt maga mondgya: hogy az én igám édes, kedves, és terhem könnyű.

HENRICUS

Cosmander, fel háborodám!

COSMANDER

855 S hogy hogy?

HENRICUS

Rettenetes intéssel tanítatám belől, téendő boszu állásomnak vissza vonására.

COSMANDER

Fántásia, vagyis elme bolondsága.

ANGELUS

Henrik! Emlékezzél meg az utolsó dolgokról, és szűnyél gyűlölködni, mert rothadás és halál következik... Emlékezzél meg a felséges szövetségéről, és ne gondoly bátyádnak tudatlanságával. (*Recedit.*)
860

HENRICUS

Soha, soha.

⁷⁰ könyörög<|>g [Ráírással javítva.]

⁷¹ ellenginek [A se föléírással betoldva. Emendáltuk.]

COSMANDER

Csudálkozom! Lágy szívű vagy, Henrik.

HENRICUS

865 El vetem fejemet, akár ki mit mondgyon⁷² ma itt... (*pulsat*) szakasztom el, és pedig tsufoson, életének tzérnáját. Vezessük ez helyre.

(*Abeunt.*)

ARMANDUS (*adductus:*)

Vad, fene szerentse! Így tsufolsz engemet? Akit uraságra választot vala a természet, így gyaláza meg?

HENRICUS

Engemet is természetem s vérem⁷³ meltosagra választot vala, és te erőszakott tettél rajtam, melyeknek mindgyart adod az arrat.

COSMANDER

870 Ne késedelmeskedgyél, útesd torkára gonosz lelkét.

HENRICUS

Aly tédre.

ARMANDUS

Es hogy kívánod azt bátyádtol? Félve... (*Defendit se.*)

HENRICUS (*arripit guttur:*)

Ne' az esze veszet. Aly férre.⁷⁴

ARMANDUS

Hohérok! Hát ugyan halálomra⁷⁵ virhuttatok?

HENRICUS (*arripit crines:*)

875 Még beszédét szaporittya, és nem enged?⁷⁶

ARMANDUS

El menél, Gustave, tőrbe ejtél, magam is látom, utánnad botsáttom lelkemet. De... Tű pedig vigyázzatok. Mert halálom után is viszsza mérem gonosz poharatokat.

⁷² mondgon [Emendáltuk.]

⁷³ verem [Emendáltuk.]

⁷⁴ térre [Emendáltuk.]

⁷⁵ halálomra [Ráírással javítva.]

⁷⁶ engedz [Emendáltuk.]

COSMANDER
Mit mond a tehetetlen?

HENRICUS
880 Szépen hajcsd meg térdedet, mert rutul is meg kell lenni.

ARMANDUS
Halálomkor nem imádlak titeket, inkább leülök. (*Sedet.*)

COSMANDER
Verd keresztül.

HENRICUS
Dőly hanyotlag.

ARMANDUS
Azt sem, hanem nektek hatat fordítok.

HENRICUS
885 Torkát metzem.

(Occidit, interim ille quoque cum socio fulmine feriuntur.)

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA

Theophilus visis Fratrum cadaveribus gladio se transfigit.

*Theophilus*⁷⁷

THEOPHILUS
Meg késénik bátyám és Cosmánder. Félek! Ne' talán tám szerentsétlenül
eset indulások, vagy ha rokával béllet testveremet el szalasztották, után-
na menvén, a vissza jöveteleket meg gátolták. Csak elindulok magam is,
és valahol fel keresem őket. (*Intrat ad interiorem scenam ubi.*) Mi dolog
890 ez? (*respicit in faciem dein.*)⁷⁸ Bátyáim!⁷⁹ és Cosmánder teste!... Oh,
Istenek! Oh, kegyetlen eset! Látom már, mely veszedelmes az irigység⁸⁰
és a gazdagságon kapodozás. Sirassame magamot vagy bátyáimot?
Ah, mint fogontattunk? S mire születünk? Az Atyánk kenyesen fel
tartott, jósággal, kincsel bővön meg elégítte, s úgy anyira pedig, hogy
895 midőn életben volna, maga lelkeért semmit vagy igen kevesset rende-

⁷⁷ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

⁷⁸ [Bizonytalan olvasat, az írás elmosódott.]

⁷⁹ Bátyám [Az *i* beszúrva.]

⁸⁰ irigység [Emendáltuk.]

le.⁸¹ Mű pedig, hálá adatlanok, veszekedésben töltvén világunkot, rolla
 el is feletkeztünk. Egyik a' másikat üldöztük. Oh, átkozot Gazdagság!
 Tanulhatnak rajtunk igazan az emberek, Atyák és Anyák, ifiak és vének,
 idegenek es testvérek. Nincsenek szülőim, nincsenek testvéreim, jóság
 900 maradott. Nem kell. Mitevő legyek? Oh, edes Bátyáim! (*Osculatur.*) Jaj,
 be hidegek! Nem megyek tovább, belé ereszkedem kardomba. Ah, Ar-
 mande! Oh, Henrik! Imé, hozzátok mégyek, jaj. (*Transfigit se ipsum.*)

CHORUS

1.⁸²
 Mi munkánkot s játékunkot⁸³
 905 El végeztük, példánkot
 Látástokra, tanulásra
 Adók az hasznatokra.⁸⁴
 Csak hogy már ti, mint illeti
 Vigyázzatok Lelkeitekre,
 910 És nem tsak testetekre.

2do
 Most többeket ilyeneket
 Nem igyekszünk leirni,
 Már ez egyből, aki szíből
 915 Vette, lehet tanulni,
 Azert néktek, kik it néztek,
 Fáradságtokot magasztalyuk,
 Telyes szívünkéből hálályuk.⁸⁵

(*Finis.*)

⁸¹ kevesset <adot> rende

⁸² [A hiányzó sorszámot pótoltuk.]

⁸³ <Mi hozzátok Atyák, s Anyák / Istenünktől küldettünk.> Mi munkánkot, s játékunkot

⁸⁴ Adok [Emendáltuk.]

⁸⁵ hál<y>ályu [Ráírással javítva.]

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Comicae* 62–107. lapjain található, a kötet harmadik darabja. Tud róla *Bándi* (1896, 292.), *Alszeghy–Szlávik* (1913, 20.) *Pintér* (1993, 122.), *Muckenhaupt* (1999, 118.), tartalmát is ismerteti *Szlávik* (1907, 13–16.). Szövege itt jelenik meg először.

A dráma a Csíksomlyón és általában a magyarországi iskolai színjátszásban kedvelt és többször feldolgozott családi, testvéri kapcsolatokat mutatja be, gyakori az apai örökséget kisajátító, abból testvéreit kizáró figura is. Az *Átkozott gazdagság* címet a dráma zárlatából, Theophilus szavaiból kölcsönöztük. Műfaja moralitás, erre utalhat az *actio allegorica* műfajmeghatározás, amelyből azonban csaknem teljesen kimarad az allegorikus szint (egyedül az Angelus alakja képviseli a nem földi szférát). Az allegóriák leghagyása a tanulságos, exemplumszerű moralitástörténetekből a csíksomlyói hagyomány alakulásában az idő előrehaladtával megfigyelhető. E moralitás-tematika középpontjában legtöbbször a családi viszonyok és viszályok állnak. Itt a testvéri szeretet kihalása, az örökség miatti gyűlölködés és a tivornyázó életmód végzetes következményei láthatók, fiktív, latinosított környezetben. A dráma szereplői ugyan a gazdag apa és fiai, de a tanulság megfogalmazásakor, az epilógusban a szülőkhöz fordul a szerző, sőt a pokolban égő apa is azon elmélkedik, jól nevelte-e fiait. Hasonló problematikával gyakran találkozunk az iskolai színpadon, különösen a 18. század utolsó harmadában került elő a nevelés kérdése, a nevelők és a szülők felelőssége, a túlzott szigor, csakúgy, mint a túlzott engedékenység káros, sőt végzetes következményei. A helyes és a helytelen nevelés a dráma központi kérdése, ezt fogalmazza meg a szerző a *themában* is (erről részletesen lásd a forrásról szóló fejezetet).

Felmerül a műfaj kérdése, hogy miért a *komédiák* között helyezte el a szerző e több halottal, gyilkossággal végződő drámát. A cselekmény polgári környezetben játszódik, heroikus és/vagy magas rangú szereplők nélkül, hétköznapi történetet dolgoz fel, így a maga polgáriasság tematikája kevésbé alkalmas arra, hogy tragikus akcióként legyen értelmezhető, mégsem az a műfajválasztás fő oka, hanem a gonosz testvér igazságszolgáltatásnak felfogható halála és a tanulság a bosszú hiábavalóságáról.

A DRÁMA RÖVID TARTALMA

Actus primus

Prologus

A nézők üdvözlése után összegzi a dráma üzenetét: a gazdagság, családtagok egymás ellen áskálódása, a felelőtlen gyermeknevelés bűnre visz, amelyre válaszul isteni büntetés következik.

Scena prima

Henricus és Theophilus azon keseregnek, hogy bátyjuk, Armandus nem adja ki az apai örökségből a részüket, hanem elherdálja a barátaival. Egyezséget kötnek, hogy együtt követelik részüket a testvéruktől.

Scena secunda (Latin)

Henricus és Theophilus kikérik bátyjuktól az örökséget. Vita alakul ki a fivérek között, Armandus elzavarja testvéreit.

Scena tertia

Armandust barátai fel akarják vidítani, mert nagy gondban van a testvérei miatt, és azt tanácsolják neki, hogy bízza öccseire a gazdaságot, és addig gyötörje őket munkával és szidással, amíg el nem bújdosnak. Armandus át is adja a vagyont a testvéreinek.

Scena quarta

Henricus és Theophilus testvérük kegyetlenségét megelégtelve elhatározzák, hogy elbújdosnak, de bosszút állnak a bátyjukon. A felvonást egy latin nyelvű kórus zárja.

Actus secundus

Scena prima (Latin)

Armandus és barátai mulatnak. Armandust nem érdekli testvérei fájdalma. Egy angyal figyelmezteti Armandust, hogy hagyjon fel a dorbézolással.

Scena secunda

Henricus elbúcsúzik öccsétől, s hogy bosszútervét megvalósítsa, inkongitóban felkeresi a barátokat, Alphredus és Gustavus között viszályt szít: utóbbinak azt mondja, hogy Alphredus ellene hangolta Armandust, így kiesett annak kegyeiből, jobb, ha a visszatért testvérek oldalára áll. Gustavus meg is ígéri ezt.

Scena tertia

Gustavus Armandushoz megy, aki hányavetin bánik vele, és Gustavus azt hiszi, ez Alphredus műve, így amikor Cosmader és Leander, a visszatért testvérek barátai azt ajánlják, hogy adjon át egy levelet Armandusnak, amely hamisan vádolja Alphredust, örömmel beleegyezik. Henricus meg is hozza a rágalmozó levelet, és a mit sem sejtő Alphredus maga viszi Armandushoz.

Scena quarta

Armandus játékot szervez a barátaival. Megérkezik Alphredus a levéllel, amelyről a felolvasás során derül ki, hogy éppen őt vádolja Armandus megölésének tervével. A barátok elfogják Alphredust, megkötözik, és bezárják.

Actus tertius

Scena prima (Latin)

Theophilus örül a testvérével való találkozásnak. Henricus, Cosmader és Leander kigondolják Armandus és Tantalus meggyilkolásának tervét. Theophilus Ulissesszel marad.

Scena secunda

Henricus ráveszi Gustavust, hogy hívja el sétálni Armandust és barátját, Tantalust, hogy a séta során a bosszúálló testvérek lelőjék őket.

Scena tertia

A fiúk atyja a pokolban kesereg, hogy milyen rosszul nevelte a gyermekeit, a kórus példabeszédet intéz hozzá és a nézőkhöz.

Scena quarta

Henricus és barátai Armandus és társai megölését tervezik, rajtaütnek a baráti társaságon, megölik Gustavust és Tantalust. Armandus kétségbeesve ismeri fel testvéreit, akik börtönbe hurcolják.

Actus quartus

Scena prima (Latin)

Armandus testvérei barátaikkal, Cosmanderrel, Leanderrel és Ulissessel együtt örvendenek. Henricus távozása után Theophilus és barátai Cosmander házába mennek.

Scena secunda

A barátok, Cosmander, Leander és Ulisses Theophilussal együtt a gondokba merült Henricust várják, aki megérkezvén arra az elhatározásra jut, hogy megöli Armandust. Ehhez Cosmander segítségét kéri. Theophilus hiába óvja a gyilkosságtól a többieket.

Scena tertia

Henricus és Cosmander megérkezik a börtönbe, az Angelus a testvérgyilkosságtól óvja Henricust, aki Cosmander befolyására végül megöli Armandust. A jelenet végén Henricust és Cosmandert villám sújtja agyon.

Scena quarta

Theophilus érkezik, és látva bátyjai halálát, maga is öngyilkos lesz. Kórus búcsúzik a közönségtől.

SZERZŐ

A darab szerzője, Ferentzi József Vitus (1745–1797), életrajzát lásd kötetünk 1. sz. darabjának jegyzetében.

FORRÁS

A *thema*, a dráma fő üzenete az ószövetségi *Sirák fia könyvéből* vett néhány idézet:

Fili si habes bene fac tuum, et Deo dignas obligationes offer: „Fiam, ha van miből, ne sajnáld magadtól, és vidd el az Úrnak az adományt, amit kíván tőled.” (Sir 14,11).

Ante mortem secundum, vires tuas da pauper: „Tégy jót barátoddal, mielőtt meghalnál, ajándékozd meg, ahogyan csak tudod.” (Sir 14,13)

Nonne, alij relinques dolores: „Nem kell vagyonedat másoknak adnod, nehéz szerzeményed a kockavetőknék.” (Sir 14,15)

Utile est mori sine filiis, quam relinqvere filios impios: „jobb [...] gyermektele-nül meghalni, mint rossz sarjat hagyni.” (Sir 16,3), a *Káldi-Neovulgatában*: „jobb meghalni gyermek nélkül, mint istentelen gyermekeket hátrahagyni.” (Sir 16,4)

Lacta filium, et paventem te faciet: „Ha kényezteted fiad, majd rémületbe ejt.” (Sir 30,9)

A *Thema* idézetei az embernek szóló tanácsok, ezen túl a drámaszövegben (IV.3.) az Angyal szól Sirák fia könyvéből (28,1–7) a bosszúállás ellen, a megbocsátásért (837–841. sorok).

A Ferentzi által választott idézetek bonyolult morális és nevelési feladatot foglal-maznak meg. Az Istennek szóló adomány, a szegények segítése ugyanúgy szüksé-ges, mint a vagyon értelmes, jó őrzése; hasonló középút, a szélsőségek, túlzások elkerülése szükséges a gyermeknevelésben.

Theophilus esetleg lehet beszélő név: a jelentése (‘Istentől szeretett’), de a Lukács-evangélium első szavai (Lk 1,3: „tiszteletremelő Teofil”) alapján a *keresztényként* is értelmezik – e jelentésnek megfelel a dráma tisztességes, istenfélő Theophilusa. A többi szereplőe egyszerű férfinév, latinos végződéssel; nem így Tantalusé, akinek drámabeli figurája nem igen ad okot arra, hogy Zeusz tragikus sorsú fiának nevét viselje, s hasonlóképp érthetetlen az Ulisses név használata.

A drámának valószínűleg nem volt közvetlen forrása, ugyanakkor Ferentzi számos hasonló tárgyú iskolai színjátékból válogathatott. *Alszegehy–Szlávik* (1913, 47.) szerint az egymás ellen tüzelt testvérek konfliktusa, sőt egyes részek Illei Já-nos *Ptolomaeusából* (*Jezsuita iskoladrámák* I., 7.b. sz.) kölcsönöztek. Érdekes, hogy az *Actiones Tragicae* kötetben is találunk hasonlót (10. sz.: Borbély József Absolon *Színjáték a hívők számára* c. darabját, amelyben a két jó testvér elnyeri jutalmát, a tragikus műfajt pedig ott az indokolja, hogy az álnok harmadikat el-nyelik a lángok).

A negyedik felvonás első jelenetében Leander Ovidiustól hoz példát: a be-illesztett vers Ovidius *Levelek Pontusból* első könyvének negyedik leveléből való (Publius Ovidius Naso: *Epistulae ex Ponto*, I.4, *Uxori*, 11–22. sorok). A *Levelek Pontusból* (*Epistulae ex Ponto*) elégiáiban a száműzött Ovidius élete végén magá-nyát, megtörtségét, öregségét panaszolja. Erről szól az első könyv negyedik verse is, amelyet feleségéhez írt: „[E]zt művelte korom, s ennyire ront meg a sors.” (6. sor, *Kartal* 1991, 18.)

A dráma nem pontosan idézi az eredetit, ennek azonban nem a szerző vagy a másoló hanyagsága az oka. Alább közöljük az eredeti Ovidius-szöveget, majd a dráma-részletet, ahol dőlttel emeltük ki az eredetitől való eltéréseket.

Epistulae ex Ponto, I.4, *Uxori*, 11–22.

Cernis ut in duris – et quid boue firmius? – aruis
fortia taurorum corpora frangat opus.
Quae numquam uacuo solita est cessare nouali
fructibus adsiduis lassa senescit humus.
Occidet, ad circi si quis certamina semper
non intermissis cursibus ibit equus.
Firma sit illa licet, soluetur in aequore nauis
quae numquam liquidis sicca carebit aquis.
Me quoque debilitat series inmensa malorum
ante meum tempus cogit et esse senem.
Otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis,
inmodicus contra carpit utrumque labor.

A dráma 735–746. sorai:

Cernis ut in duris (et quid bove firmius) *arvis*
fortia taurorum corpora frangat opus.
Quae nunquam vacuo solita est cessare nouali,
fructibus assiduis lassa senescit humus.
Occidet ad Circi, si quis certamina semper
non intermissis cursibus ibit equus.
Firma sit illa licet solvatur in aequora navis,
quae nunquam liquidis sicca carebit aquis.
Te quoque debilitat series immensa *laborum*,
ante *tuum* tempus *cogeris* esse *senex*.
Otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis,
immodicus contra carpit utrumque labor.

Magyarul Kartal Zsuzsa fordításában (*Kartal* 1991, 18, 11–22. sor):

Nézd, sívó pusztán – az ökörnél, mondd, mi erősebb? –
vadbika testét is megtöri ennyi teher;
hogya a szántóföld sohasem pihen, és ugaron nincs,
csak terem, elfárad akkor a dús televény;
és elesik, ha a cirkuszban megy mindig a verseny,
és nincsen pihenés, hosszú futásban a ló;
bármilyen erős lehet is, szétrohad a vízben a gálya,
hogya a tengerből száraz partra nem ér;
engem megbénít bajaimnak sokasága,
s bár nem telt le időm, máris öreg vagyok én.
Testet üdít nyugalom, s ugyanaz táplálja a lelket,
ám kínlódástól sorvad ez is meg az is.

A drámában szereplő versrészletből, az apró, de annál fontosabb változtatások következtében, eltűnt az eredeti szöveg hangulata, keserősége, reményvesztettsége. Az *inmensa malorum* (a magyarban: bajaimnak sokasága) helyébe tett *inmensa laborum* a munka nagy és sok voltát panaszolja, s így igencsak illik a dráma cínikus aranyifjaihoz. Ovidius eredetijében hangsúlyosak a lírai én egyes szám első személyű ige- és névmás-alakjai. Leander ezeket alakítja második személyű szóalakokká. Az eredeti *Me quoque debilitat series inmensa malorum / ante meum tempus cogit et esse senem* (a magyarban: „engem megbénít bajaimnak sokasága, / bár nem telt le időm, máris öreg vagyok én”) sorpár a drámai szövegben második személyre vált, ezzel pedig egyszerre teszi általánossá a mondatot és intézi azt a megszólított Cosmanderhez is: *Te quoque debilitat series inmensa laborum, / ante tuum tempus cogeris esse senex*. E sorpár magyar fordítása tehát így lenne: téged legyengít, tönkretesz a sok munka, amely öreggé lenni kénytelenít, bár korod szerint még nem vagy öreg. A dráma Leandere az első személyű alakok egyes szám második személyű általánossá változtatásával döntően átalakítja a versrészletet, ráadásul a jelenet közege a vigadozás, ahonnan az üzenet valahogy így hangzik: ne nyűglódj, ne dolgozz, élvezd az életet, amíg fiatal vagy.

ELŐADÁS

A drámát 1775. június 3-án, pünkösd szombatján adták elő.

Az I. felvonás egy négy versszakos latin nyelvű énekkel zárul (Chorus: *O Inferni tectae fraudes!*...). Ennek szótagszáma versszakonként ugyan eltérő, de záró strófája azonos az *El jött immár végső órá*m... kezdetű (8+7.8+7.8+8.8. szótagszámú) dallammal, melyet a jelen kötet 2. sz. drámájának jegyzetében közöltünk, ezért az az egész énekszöveghez felhasználható. Ugyanezt a dallamot tudjuk ajánlani a darabot záró énekhez is (Chorus: *Mi munkánkot s játékunkot...*; itt egyébként a másoló elvétette az ének első sorát, először az előző Chorus szövegét írta le). Mindkét esetben a hosszabb szövegsorokhoz hangismétlésekkel kell alkalmazni a dallamot.

A II. felvonás 1. jelenetében többször is felhangzik valamilyen zene, amelyet mind a latinul beszélő Armandus, mind a rendezői utasítások jeleznek: „(...) musici canite. (*Canunt.*)”, vagy épp fordított szórenddel: „Canite musici. (*Canunt.*)”. A jelenet mulatós jellege miatt valamilyen világi, táncos zenét, esetleg borívó nótát adhattak elő itt az iskola diákjai. A II. és III. felvonásvégi rendezői utasítások („*Finis. Chorus alibi videatur.*” és „*Finis. Chorus videatur. Alibi.*”) azt a dramaturgiai megoldást mutatják, mely szerint a játék e pontjain is énekelt a kórus valamit, mégpedig úgy, hogy az énekesek nem a színpadon álltak, vagy függöny takarta el őket, vagy pedig a megelőző jelenethez képest a színpad egy másik részén énekeltek.

A III. felvonás 3. jelenetében a pokolba jutott atya kéri Istent, hogy küldöttei által a szülőket oktassa a gyereknevelésre. A küldöttek (angyalok) négy versszakos énekéhez (Chorus: *Mi hozzátok, Atyák s Anyák...*) szótagszám alapján valamely 8+7-es osztású 15 szótagos ének dallamát társíthatjuk. Sorozatunk előző kötetében már szerepelt egy ilyen, a *Horrenda mors tremenda mors a Deák-Szentés kéziratból* (Ferencs iskoladrámák IV., 209.; ott utaltunk egy másik énekre is: *Dulcis Iesu, dulce nomen...*). Ezekben az évtizedekben azonban már újabb dallamok is megjelenhettek a színpadon (amelyeket 18–19. századi nyomtatott énekeskönyveinkben találunk), ezért a ma is használatban lévő *Jöjj el, Jézus, én szerelmem...* népének dallamára is énekelhetjük a Chorus szövegét (alább a 18. század végéről közöljük a dallamot, vö. *Hozsanna!* 147. sz., egyetlen hang eltéréssel, ami Bozókinál lehetett akár sajtóhiba is; a *Hozsanna!*-ban ezt javították, így a zárósor teljesen azonos lett a kezdősorral).

Jöjj el, Jé - zus, én sze - rel - mem, jöjj el é - des Is - te - nem!
Hoz - zád si - et az én lel - kem, Jé - zus, gyö - nyö - rű - sé - gem.

Mert e vi - lát csa - lárd hív - ság, nem is tet - szik én - ne - kem,

Te vagy e - gész é - kes - sé - gem, Is - te - nem és min - de - nem!

Bozóki 1797, 195.

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

Gondos tisztázat, de igen nehezen olvasható kézirás. A rendezői utasítások mindig a margón helyezkednek el, helyüket alfabetikusan egymás utáni (A:, B: stb.) betűkkel jelzi a főszövegben a másoló. Az alfabetikus jelzéseket közlésünkben elhagytuk. A szövegen belül csak rövid, egyszavas instrukciók vannak, folytatólagosan, aláhúzással kiemelve. Közlési szabályainknak megfelelően valamennyi utasítást () zárójelek között, dőlt betűvel hozunk.

A szövegben a másoló ferde zárójeleket /: / használ, ezt megtartottuk, ha hiányzott a kettőspont, jelölés nélkül kiegészítettük. A szöveg megszakításait többféleképp jelölte a másoló (~~ vagy - - - vagy ...), e helyeken mindig három pontot (...) használtunk. A rövidített szerepneveket és a betűkettőzést jelölő vízszintes vonalkás rövidítést jelölés nélkül feloldottuk.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A hivatkozott bibliai idézetekben a teljes jelzett verssort adjuk.

- 1 *Fili si habes bene fac tuum, et Deo dignas obligationes offer. Excli: 14. V. 11.* – „Fiam, ha van miből, ne sajnáld magadtól, és vidd el az Úrnak az adományt, amit kíván tőled.” (Sirák fia könyve, 14,11)
- 2 *Ante mortem secundum, vires tuas da pauper. Ibid. V. 13.* – „Tégy jót barátoddal, mielőtt meghalnál, ajándékozd meg, ahogyan csak tudod.” ugyanott, 13 (Sirák fia könyve, 14,13)

- 3 *Nonne, alij relinques dolores. Ibid. C. 14. V. 15.* – „Nem kell vagyonodat másoknak adnod, nehéz szerzeményed a kockavetőknél.” ugyanott 14.15 (Sirák fia könyve, 14,15)
- 4 *Utile est mori sine filiis, quam relinqvere filios impios. Eccl. 16. V. 4.* – „és jobb meghalni gyermek nélkül, mint istentelen gyermekeket hátrahagyni.” (Káldi-Neovulgata: Sirák fia könyve, 16,)
- 5 *Lacta filium, et paventem te faciet. Ibid. 30. V. 9.* – „Ha kényezteted fiad, majd rémületbe ejt.” (ugyanott: Sirák fia könyve, 30,9)
- 7 *aitosságért* – ájtatosságáért, áhítatosságáért
- 47 *dorbelyozza* – dorbézolja
- 54 *vagyonunknak el pasztlása* – vagyonunk elpusztítása, elherdálása
- 75 *színes* – kétszínű
- 77 *keresményinket* – keresetünket, jövedelmünket
- 144 *sétálók* – sétáltuk (a többes szám első személyű tárgyas ragozás régies alakja)
- 144 *vigyázók* – vigyáztuk, a. m. figyeltük
- 151 *helluoknak* – dőzsölőknek, pazarlóknak
- 181 *különös* – külön, félre
- 195 *ő kemeket* – öklémeket
- 215 *ösötőköt* – örökségeket, örökrészeket
- 229 *nam* – nám, a. m. lám
- 246 *agarkodik* – acsarog
- 247 *pőkődőzik* – köpdös
- 249 *nyerők* – nyertük
- 249 *vővők* – vettük
- 252 *alkhatik* – alkudhatik
- 264 *derekokból* – derekukból, a. m. testükből
- 362 *pasztlottade* – pusztítottad-e, felélted-e
- 369 *melyek* – meleg
- 402 *karodra ne forogjon* – ne üssön vissza rád
- 406 *színes* – kétszínű, hamis
- 410 *ebrudon vet ki* – husáanggal elkerget
- 431 *Zurta zavarta* – csűrte, csavarta, a.m. összezavarta
- 434 *tzédolát* – cédulát a. m. dobozkát
- 468 *Fel pojdul* – felbolydul, megpezsdül
- 485 *ostablát* – ostábla: több játékhoz használható tábla
- 518 *kebeles hohér* – kebelbarát v. testvéri hóhér (aki barátságot tett)
- 527 *nincs hiremmel* – nem tudok róla
- 604 *haddel, hadel* – haddelhadd: verés
- 614 *bekoja* – béklyója
- 616 *czitora* – citera
- 626 *melyeszi* – kopasztja, fogyaszt
- 629 *búzafeleg* – Anguillulina tritici, növényi betegség, gömbölyű üszögnek nevezi a népnyelv
- 681 *fertalyt* – fertályórát, negyedórát
- 694 *áhogatz* – ah-ot kiáltasz, a. m. kiáltozol

- 727 *konyollak* – kb. szabdallak (szó szerint: görbítlek; a *kony/konya* szó származéka)
- 734 *Audi Nasonem* – halgass Nasóra: Publius Ovidius Naso (Kr. e. 43–Kr. u. 17) római költőre
- 735–746 *Cernis ut in duris... carpit utrumque labor* – nem egészen pontos idézet Ovidiustól: *Epistulae ex Ponto*, I.4, 11–22. sor (l. a forrásról írottakat)
- 786 *onat* – önt, ólmot: puszkagolyót
- 837–841 *Jesus Sirák Fia könyvének huszon hatodik részét ...*– „Aki bosszút áll, azon bosszút áll az Úr is, kemény számadást tart vele bűneiért. Bocsáss meg a másik embernek, ha vétett, imádkozz, s neked is megbocsátják vétked. Aki más emberre konokul haragszik, hogy keres Istennél gyógyulást magának? Aki nem könyörül meg az embertársán, a saját bűneiért hogyan imádkozik? Jóllehet csak ember, kitart a haragban – hát az ő bűneiért ki ad elégtételt? Gondolj a végső dolgokra, hagyd a gyűlölködést, gondolj halálodra, s tartsd meg a parancsokat. Gondolj a törvényre, ne gyűlöld embertársad, az Istennel kötött szövetségre, s nézd el a sértést.” (Sirák fia könyve, 28,1–7)
- 874 *virhuttatok* – virhudtatok. Virhudik: „Székely tájszólás szerint a. m. bizonyos tette erős indulat által üzetve, s mintegy neki bőszülve ösztönöztetik.” (CzF VI., 161.)
- 886 *meg késénik* – megkésik, késik

Vitus József Ferentzi

DAMNED PROFUSION

ESSENTIAL DATA

The play is on pp. 62–107 of *Actiones Comicae*. It is mentioned by *Bándi* (1896, 292), *Alszegehy–Szlávik* (1913, 20) *Pintér* (1993, 122), *Muckenhaupt* (1999, 118), *Szlávik* (1907, 13–16) gives the content. The text is published here for the first time.

The topic of the play – the relations of siblings and other family members, feuds on heritage – was popular on school stages and in Csíksomlyó, too. We borrowed the title *Damned profusion* from Theophilus' words (IV.4). It is a morality play leaving out almost all allegorical aspects (only the Angel gives a non-earthly help). Csíksomlyó dramas gradually left out allegories from exemplary plays and moralities. Morality themes most often focus on family relations and feuds. The present play, in a Latinized milieu, shows the hate among brothers, the feud on heritage, the fatal consequences of roistering. The figures are the father and his sons, but the epilogue turns to parents, and even the father burning in hell meditates if his sons' education was right. In the last third of the 18th century, the dilemma of correct tutoring, of the parents' and teachers' responsibility was often discussed, it is the central question of the play as the *thema* puts it (see the sources).

One may ask why the play with several murders is among comedies: the plot is among civic figures, thus the civilian topic excludes the rather heroic or noble tragic genre. On the other hand, the death of the evil brother may be considered as a just decision.

THE SHORT CONTENT OF THE PLAY

Actus primus

Prologus

Greets the spectators then sums up the main message: wealth and hate among family members, the irresponsible tutoring end up in sin followed by God's sentence.

Scena prima

Henricus and Theophilus are sad because their brother does not share the patrimony but he eats it up with his friends. Henricus and Theophilus make an agreement to demand their share together.

Scena secunda (Latin)

Henricus and Theophilus ask for their share but Armandus bundles them off.

Scena tertia

Armandus is anxious because of his brothers, his friends would cheer him. Following his friends' advice, Armandus leaves all work on the farm to their brothers hoping they will escape overladen.

Scena quarta

Henricus and Theophilus have enough of their brother's cruelty and decide to leave but also to pay off.

Chorus (Latin)

Actus secundus

Scena prima (Latin)

Armandus who is not interested in his brothers' sorrow roisters with his friends. An Angel warns him to stop roistering.

Scena secunda

Henricus takes farewell from his younger brother and, incognito, goes to Armandus' friends. He stirs up strife between Alphredus and Gustavus: he tells Gustavus that Alphredus made Armandus turn against him, thus he should change sides. Gustavus promises to help Henricus and Theophilus.

Scena tertia

Gustavus goes to Armandus who is not too friendly. Gustavus concludes this is the work of Alphredus. The friends of Henricus and Theophilus: Cosmander and Leander ask Alphredus to hand a letter to Armandus. Alphredus is happy to take the letter which accuses him but he does not know.

Scena quarta

Armandus enjoys games with his friends when Alphredus arrives with the letter. Armandus reads it aloud: the letter accuses Alphredus of planning to kill Armandus. The friends arrest Alphredus.

Actus tertius

Scena prima (Latin)

Theophilus is happy to meet Henricus, Cosmander and Leander; they make a plan to murder Armandus and Tantalus. Theophilus stays with Ulisses.

Scena secunda

Henricus persuades Gustavus to call Armandus and his friend Tantalus for a walk; they want to shoot them while walking.

Scena tertia

The father in hell mourn for their children's incorrect breeding.

Chorus tells a parable to him and to the spectators.

Scena quarta

Henricus and his friends make plans to kill Armandus together with his friends. The youngest brother, Theophilus prays for mercy on Armandus but the others do not care: they raid on Armandus' friends, kill Gustavus and Tantalus. Armandus is taken to prison.

Actus quartus

Scena prima (Latin)

Henricus and Theophilus with Cosmander, Leander, Ulisses are pleased. Henricus leaves, Theophilus and his friends go to Cosmander's house.

Scena secunda

Theophilus, Cosmander, Leander and Ulisses wait for the anxious Henricus who decides to kill Armandus. He asks Cosmander to help. Theophilus does not agree but no one listens to him.

Scena tertia

Henricus and Cosmander go to the prison. Angelus would guard Henricus against the fratricide but he is influenced by Cosmander and kills Armandus. At the end of the scene, Henricus and Cosmander die, they are struck by a thunderbolt.

Scena quarta

Theophilus arrives and seeing the bodies he commits suicide.
Chorus takes farewell.

AUTHOR

The author is Vitus József Ferentzi (1745–1797), see his biography in the notes to play nr. 1.

SOURCE

Thema sums up the main message in five quotations from *Ecclesiasticus* (*Sirah*):

Fili si habes bene fac tuum, et Deo dignas obligationes offer. „My child, treat yourself as well as you can afford, and bring worthy offerings to the Lord.” (Ecc 14:11).

Ante mortem secundum, vires tuas da pauper. „Be kind to your friend before you die, treat him as generously as you can afford.” (Ecc 14:13)

Nonne, alij relinques dolores. „Will you not have to leave your fortune to another, and the fruit of your labour to be divided by lot?” (Ecc 16:3)

Utile est mori sine filiis, quam relinqvere filios impios. „better it is to die without children, than to have them that are ungodly.” (Ecc 16:4)

Lacta filium, et parentem te faciet. „Pamper your child and he will terrorise you.” (Ecc 30:9)

The quotations of *Thema* warn men; within the drama text (IV.3, lines 837–841), the Angel speaks against vengeance referring to Ecclesiasticus (28:1–7).

The biblical loci express complicated moral and educational tasks. One must help the poor, donate for God, keep a prudent eye on wealth. In breeding children, a similar middle course is necessary.

The name of Theophilus means 'loved by God' or we connect it to the opening words of Luke („I in my turn, after carefully going over the whole story from the

beginning, have decided to write an ordered account for you, Theophilus” Lk 1:3) which name is solved as *Christian* – the Godly figure of the play corresponds both solutions. The other names have a Latinized ending; we cannot explain Tantalus’ and Ulisses’ names.

No direct source for the play is found but Ferentzi could use several school dramas. According to *Alszegehy–Szlávik* (1913, 47), the conflict of brothers was borrowed from the Jesuit János Illei’s *Ptolomaeus* (*Jezsuita iskoladrámák* I, 7b). In *Actiones Tragicae*, Absolon József Borbély has a similar play (nr. 10) where two Godly brothers are awarded but the tragic genre is justified by the fate of the third one who is consumed by fire.

In the first scene of Act IV, Leander quotes an example from Publius Ovidius Naso’s *Epistulae ex Ponto*, I.4, *Uxori* (lines 11–22). The elegies of *Epistulae ex Ponto* – just like I.4, the one written to his wife – lament the old, broken poet’s loneliness in exile: „such is the ruin that’s been made of my life.” (line 6, translated by Anthony S. Kline) Leander’s text slightly alters the original poem, see the texts below, the variants are in italic:

<i>Epistulae ex Ponto</i> , I.4, <i>Uxori</i> , 11–22.	Lines 735–746 of the play
Cernis ut in duris – et quid boue firmius? – aruis fortia taurorum corpora frangat opus. Quae numquam uacuo solita est cessare nouali fructibus adsiduis lassa senescit humus. Occidet, ad circi si quis certamina semper non intermissis cursibus ibit equus. Firma sit illa licet, soluetur in aequore naui quae numquam liquidis sicca carebit aquis. Me quoque debilitat series inmensa malorum ante meum tempus cogit et esse senem. Otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis, inmodicus contra carpit utrumque labor.	Cernis ut in duris (et quid bove firmius) <i>arvis</i> fortia taurorum corpora frangat opus. Quae nunquam vacuo solita est cessare novali, fructibus assiduis lassa senescit humus. Occidet ad Circi, siquis certamina semper non intermissis cursibus ibit equus. Firma sit illa licet solvatur in aequora navis, quae nunquam liquidis sicca carebit aquis. <i>Te</i> quoque debilitat series immensa <i>laborum</i> , ante <i>tuum</i> tempus <i>cogeris</i> esse <i>senex</i> . Otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis, immodicus contra carpit utrumque labor.

You know how the sturdy oxen are broken in body
by the stubborn earth – and what’s stronger than an ox?
The soil that’s never allowed to lie fallow
decays, wearied by endless production.
The horse that enters every race in the Circus
without a break in competition, will fall.
Strong though it may be, the ship that’s never hauled
from fresh water to dry-dock will founder in the waves.
I’m weakened too by an endless series of woes,
and am forced to be old before my time.
Leisure nourishes the body, the mind’s fed by it as well:
excessive labour works against them both.

Lines 11–22, translated by Anthony S. Kline https://www.poetryintranslation.com/PITBR/Latin/OvidExPontoBkOne.php#anchor_Toc34217517

The tiny but rather important alterations remove the gloomy, bitter atmosphere of the original thought. Instead of *immensa malorum* ('an endless series of woes'), *immensa laborum* complains of the great amount of work, thus it suits the cynical playboys of the drama. In the original, the lyrical first person singular forms are stressed but Leander uses the more general second person in his version. The original *Me quoque debilitat series immensa malorum / ante meum tempus cogit et esse senem* (I'm weakened too by an endless series of woes, / and am forced to be old before my time) is changed for the second person, thus Leander addresses himself and also Cosmander: *Te quoque debilitat series immensa laborum, / ante tuum tempus cogeris esse senex*. The new couplet could be translated as 'You are weakened by too much work and you get older than your real age'. The guzzling Leander does not only changes the original but sends a new message: enjoy life while you are young.

PERFORMANCE

The drama was performed on Pentecost Saturday, 3 June 1775.

Act I ends with a Latin Chorus: *O Inferni tectae fraudes!*.... Every strophe has a different syllable-system but the last strophe is the same as the song beginning *El jött immár végső órá*m... (8+7.8+7.8+8.8.): its tune can be found in the notes of the present volume (cf. play nr. 2), thus it can be used here as well. We suggest the same melody for the closing song (Chorus: *Mi munkánkot s játékunkot*...; here, the copyist, mistakenly, copied the first line of the previous song). Both tunes must be sung with repeating the notes in the longer lines.

In II.1, both Armandus and the instructions refer to music: „(...) musici canite. (*Canunt.*)”, or: „Canite musici. (*Canunt.*)”. Due to the rollicking atmosphere of the scene, we suppose some wordly dance music or drinking-song. The instructions closing Act II and III („*Finis. Chorus alibi videatur.*” and „*Finis. Chorus videatur. Alibi.*”) imply the frequent dramatic solution of the choir singing outside the stage, or behind a curtain, or on an other part of the stage.

In III.3, the father, already in Hell, asks God to teach child rearing to parents. To the deputies' (Angels') song (Chorus: *Mi hozzátok, Atyák s Anyák*...), we may associate a 8+7 = 15 syllable tune. In our previous volume, we edited one (*Horrenda mors tremenda mors*) from *Deák-Szentes manuscript* (*Ferences iskoladrámák* IV, 209, where we referred to an other song, too: *Dulcis Iesu, dulce nomen*...). These years, however, newer songs might have appeared on the stage from 18–19th century printed song books, thus we suggest the tune of the popular song *Jöjj el, Jézus, én szerelmem*... (Below, we give the melody from the late 18th century, cf. *Hozsanna!* nr. 147, with one different note which could be an erratum in *Bozóki* 1797; in *Hozsanna!*, it has been corrected, thus the closing line is identical with the first one).

For scores, see:
Bozóki 1797, 195.

4.

Ferentzi József Vitus

A SZENT KERESZT FELMAGASZTALÁSA

Csíksomlyó

1776. május 25. pünkösd szombatja

[SZEREPEK

HERACLIUS, kelet-római császár
CONSILIARIUS PRIMUS
CONSILIARIUS SECUNDUS
LEGATUS
SOCIUS LEGATI
COSROAS, perzsa király
QUARDISTA PRIMUS
QUARDISTA SECUNDUS
Generales:
 RAZATANES
 SALVATUS
 SATIUS
CAPITANUS
RICTIOVANUS
MEDARZES, Cosroas második fia
CELSUS
SIROES, Cosroas legidősebb fia
AZORES
ALMATICES
DUX
ZACHARIAS püspök
SIGEVIAS, Cosroas fia
VALDEMARES, Cosroas fia]

Exaltatio Sanctae Crucis
à *Fratre*¹ Vito Ferentzi in Per vigilio Pentecostes
per scenas Anno² 1776 adducta.

THEMA
Exaltavi Lignum humile. Ezechi. 17. v. 24.

PROLOGUS
Vide in faciae altera

5 Tsak nem hűlt meg benned a' keresztényi tőkéletesség, főfő, közép és
alat valo rendben lévő, ide gyűlt erdemes kösseg! Kőszönnyük tűnék-
tek szives fáradságtokat, vegyéték³ el menyei koronátokat! Tudván pe-
dig azt, hogy nem komediát látni, hanem felséges Isten és Szűz Szent
Anyánknak tartoztok, itten meg jelentetek, azért mi tsekély játékunkot
igen rövideden tanulástokra szemetek eleibe terjeszteni szándekoztunk.
Heraclius romai császár idejében a' keresztények igen sok rut vétkekkel
10 /: amint gyakorta a' zsidó nemzetis :/ gerjesztik vala haragra az Ur Is-
tent; honnan meg engedé ő szent felsége, hogy ellenek⁴ Cosroas, Persia
királya ostorul menne. Ugy is lőn, mert minek utánna Jerusálemet vér
ontása után magáénak tévé, a' szent keresztet, melyen a mi meg válto
Jesus *Kristusunk*⁵ kint és halált szenvedet, Persiába vivé, és a' bálványok⁶
15 templomába helyhezteté. Annak okáért, látván Heraclius császár a' ma-
gok nyomoruságát, alázatos kővétséget küldé Cosroáshoz a' békeségnek
felalításáért. De a' kevély pogány más keppen nem engede, hanem ha
Heraclius, meg tagadván igaz Istenét, bálványozni kezdene. Heraclius
császár tehát, észre véven Kosroásnak fel puffatt káromkodását és go-
20 nosz kivanságát, akarván meg oltalmazni az igaz Isten tiszteletét, mint
jo keresztény fejedelem, processiókat hirdetvén egész biradalmában,
Cosroást három béli erős útközete után nagyon meg győzé. Mit tse-
lekszik Kosroás? Medarzesnek, a' kússebb fiának királyi hatalmát által
adván, Persianak leg erősebb várossában méne maga életének meg
25 tartásáért. De Siroes, a' nagyobb fia, kit illet vala a korona, meg hara-
gúván, és Heracliussal egyet értvén, a' maga atyját⁷ minden testvereivel
egyűt meg ölé. A jerusalemi patriarchát, ki kemény fogságba vala, meg
szabadittá, a szent keresztet és a mik Heracliust illeték, igirete szerint
30 vállaira vénvén, fel akará vinni Kálvária hegyére, de mindazáltal Isten-

¹ Fre [A rövidítést feloldottuk.]

² Ao [A rövidítést feloldottuk.]

³ vegyéték [Emendáltuk.]

⁴ ellenek [Emendáltuk.]

⁵ Xtusunk [A rövidítést feloldottuk.]

⁶ bálvá<>nyok [Az ny ovashatatlan betűkre ráírva.]

⁷ mága atyját [Emendáltuk.]

nek ereje által meg gátoltaték mind addig, miglen fényes köntöséből
le vetkezvén alatsonba öltözék, meztláb, hajon fejen, mint a mű meg
váltak is hordozta, igen könnyen fel vévé, és azon helyre, melyen⁸ vala

35 Ez a' mi kis játékunk.⁹ Az után tött Heraclius gonossagit, ki a' monste-
liták eretnekségébe eset vala,¹⁰ és Istennek rajta mivelt büntetésit lenem
ábrázolyuk, hanem joságát előtőkbe teszük, minden tréfaság nélkül,
tölletek pedig tsendes halgatást kívánunk.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA

40 Heraclius facta consultatione legatos mittit
ad Cosroam pro pace facienda.
Heraclius, Consiliarius primus, secundus, duo Legati¹¹

HERACLIUS

Győnyorkodtek sokan a' császári névben, és ugyan valójábannis vigad-
hattak, mert ki ne tapsolna, midőn életének hajójába lévén, vitorláját
mindenkor tetzése szerint forgani láttya! De jaj nekem, szegénynek,¹²
45 oh, oh!

CONSILIARIUS PRIMUS

Mi lehet ez, felséges császár?

HERACLIUS

Felséges? Le mosta ez nevet rollam a léendő nyomoruságnak tengere.

CONSILIARIUS SECUNDUS

Hadd értsük, felséges meltóság!

HERACLIUS

Igazán, héjába¹³ repült oly messzse fel a sas, mert az őrkőr szem mada-
50 ratska még felyebb uszkál a' lelket eleszto égbe.

CONSILIARIUS PRIMUS

Ebből se tudhatunk semmit.

⁸ mely [Emendáltuk.]

⁹ játék<ű>unk [Az ékezet áthúзва.]

¹⁰ [A ki a' monsteliták eretnekségébe eset vala # jellel betoldva a margón.]

¹¹ Heracl. Cons. 1–2, Legati 2. [A jelenet elején lévő rövidített szereplőfelsorolást kiegészítettük.
A továbbiakban a hasonló kiegészítést nem jelöljük.]

¹² szegénynek [Emendáltuk.]

¹³ héájba [Emendáltuk.]

HERACLIUS

El jön az ora, midőn keserű falattal végzed belső tanács tisztet.

CONSILIARIUS PRIMUS

Bal szerentse volna ez, győzhetetlen császár.

CONSILIARIUS SECUNDUS

Vallyon mit forral magában ezen busulodás?

HERACLIUS

55 Tsak felyűl jár, látjuk, a' sasnál, az egen változo hold. El fogy ugyan
gyakorta fénye, de ismég előbbenni álapotyára vissza kerül.

LEGATUS

El halgatám mind eddig a titkos beszédet, mi a sas, mi az hold, koronás fejedelem?

HERACLIUS

60 Fel kelek, meg mutatom. (*Allata insignia Romana et Turcica demonstrat.*) Imé. Látjátok?

CONSILIARIUS PRIMUS

Tehát fejünk felett sugarolna a pogány persa és török? Jaj, ki szegény volna a' romai biradalom!

CONSILIARIUS SECUNDUS

Nem lesz a' soha!

LEGATUS

65 Az egész föld tsudálna azt, ha még is valaha meg telnek egészen fenyeséggel, de mindenkor tsak egy fertályt¹⁴ foglal magába világossága, s aztis mástol vásárolja. A sas pedig mindenkor egész, sőt kettős feje, honnan elé is, hatrais lát okosságával.

HERACLIUS

70 Meg lehet az okosság, ha erő nincs mellette. Máris Kozroas ellenem száz ezereket gyűjtőt egybe, nekem pedig mi vagyon? Alig all hadam harmintz ezerekből. Mint hangya, olyan a török és persa.

CONSILIARIUS PRIMUS

Szernyű az! mi tévő lészesz tehát, koronás¹⁵ fő?

¹⁴ fertály [Emendáltuk.]

¹⁵ tehát <fő> koronás

HERACLIUS

Békesseget szerzek véle.

CONSILIARIUS SECUNDUS

Helyes, de mi modon?

HERACLIUS

Igirjünk néki nagy számu kintset s örökös szeretetet.

CONSILIARIUS PRIMUS

75 Meg inkább el kapja kevély szivét fen hajozo paripája, félek, ha jobban
meg rug oldalba.

CONSILIARIUS SECUNDUS

Nem tselekszi talán.

CONSILIARIUS PRIMUS

Nem? Menyi az eleven példa? Tégy jot az ebbel, s meg ugat rája.

HERACLIUS

Probálok egyet: vagy tórik, vagy romlik.

CONSILIARIUS PRIMUS

80 Telyesítsed akaratodot.

HERACLIUS

Erdemes követem! Elmenvén Kozroáshoz, jelentsd meg néki szives kívá-
natomot! Nagyokot igirek néki, tsak holtig valo békeséget engedgyen
én és ő közöttünk, fáradságodot társaddal¹⁶ egyút meg fizetem.

LEGATUS

85 Parantsolatodnak hiven engedek, vajha vigasztalasunkra lenne tsekély
munkánk.

HERACLIUS

Isten vezérelyen.

(Finis.)

¹⁶ tarsadda [Emendáltuk.]

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA

Cosroas pacem legato non appromittit, nisi Heraclius fidem negaverit
Cosroas, Quardista primus, secundus, Duo Legati Heraclii

QUARDISTA PRIMUS

Hatalmas király, a romai császár követe meg akar udvarolni.

COSROAS

90 Lehet, jőjön szabadoson.

LEGATUS (*intrat:*)

Cosroas, felséges hertzeg! Mi általlunk Heraclius császár szépen üdvözöl.

COSROAS

Köszönet iránta. De mi jot akar az üdvözlet?

LEGATUS

Ha szabad, el végzem rövid summával.

COSROAS

Had halyam.

LEGATUS

95 Országod és tulajdoninkat nem akarnok dulni, pusztítani.

COSROAS

Nemis volna tanácsos tsak egy legyetis meg ölnőtők.

LEGATUS

Hanem békeséget kívánunk, ha szép szerrel meg lehetne.

COSROAS

Takarodgyatok ki Görög országból, és meg lesz mi közöttünk a frigy,
más képpen mint a' torsát, le apritalak!

LEGATUS

100 Heraclius pedig azt akarja, hogy nagy summa kintselel veled egybe szőjje
magát, s többeketis fog tselekedni, melyeken magad fogsz tsudálkozni.

COSROAS

Mi az? Talán pénzen kufárokodtok a' békeséggel?

LEGATUS

Azzalis, és a szeretettel.

COSROAS
105 Éhségteket és szomjuságtokat vissza ménő utatokban enyhitem vala,
ha töllem alamsnát kérnétek, de utálok a' szegényt, midőn fen hordozza szarvát, s kívül háját.

LEGATUS
Istennek hála, nem szorultunk adakozásokra.

COSROAS
Egy szo mint száz. Nem vagyok pörölő társatok, ki adtam válaszom, ményetek.

LEGATUS
110 Hat ily modon alkoszunk? Cosroas, koronásfő tselekedgyék!

QUARDISTA SECUNDUS
Még itt állotok? Által s meg által nyargalok oldalatokba!

SOCIUS LEGATI
Meg ne próbáld, hogy nemzetek törvénye ellen tsak kis ujoddalis illes!
Mutasd vitézségedet urad veszedelmekor: nincsen itten helye!

COSROAS
115 Hagy békét neki, mert még békeséges tűrésemből kinem fárasztottak.
Im, követ, mond meg Heracliusnak, én meg engedek néki, ha hűtét meg tagadván velem imádangya isteneinket. Másképpen Istenével egyűt az atzéllam élén fogom hordozni. Ez az enyim, s ha tetzik, ihol, kezem (*offert:*), ha meg tagadgya...!

LEGATUS
Nem tudok árra mondani semmit.

SOCIUS LEGATI
120 Nagy bőrbén jár itten a békeség, térjünk vissza.

COSROAS
Tsak enyiben meg mondgyátok uratoknak!

LEGATUS
Békeség veled.

(*Abeunt. Finis.*)

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA

Heraclius cognita per Legatos Cosroae
perversa voluntate vadit contra Cosroam.

125 Heraclius, Consiliarius primus, secundus, duo Legati

HERACLIUS

Meg késének érdemes követim, félek, ha a' gonosz pogány tsufosan
bánt ő vélek.

CONSILIARIUS PRIMUS

Igaz, hogy gonosz tsillag alat születet a Tyrannus.

CONSILIARIUS SECUNDUS

130 Semmi az, mert gyakorta némelyek mérges égi szem alat születtetnek,
mégis jora vagyodoznak.

HERACLIUS

Se szeme, se szemődőke, se homloka, se szóval egész ábrázattya Kos-
roásnak igaz szívét nem jelenti.

CONSILIARIUS SECUNDUS

135 Azokis számtalanul meg tsalnak, magam tapasztaltam, másnak ékes es
kellemetes ortzája, s rokával vagyon bőre rakva. De imé, a farkas ahol
emlitik, ott¹⁷ tobban: jönnek, kiket várva vártunk.¹⁸

(Intrant Legati.)

HERACLIUS

Jol, éppen jól érkezétek, imé, majd el merül a' bunak s bánatnak sűrű
habjában fejem.

LEGATUS

Tsenedesedgyél egy kevéssé, majd több érint.

HERACLIUS

Majd több érint? Meg rettentél. Oh, Istenem!

CONSILIARIUS PRIMUS

140 Meg jóvendőltém, és általis látom, hogy holmi gonosz tűz pattan a szik-
rából. Megmondám, ne somportalyunk, most a' gonosz lelkű persának
lábatadtunk.

¹⁷ <ő>ott [Az ékezet áthúzva.]

¹⁸ vávavártunk [Emendáltuk.]

HERACLIUS

Micsoda választ ada Cosroas, követem?

LEGATUS

Meg tsendül füled, midőn meg hallod.

HERACLIUS

145 Kérlek, ne jesztegess, mond ki, hamit válaszolt!

LEGATUS

A frigy meg erősítésére kezet nyujta.

HERACLIUS

Hálá!

LEGATUS

150 De várj egy kevésbé, azt kívánja tőled, felséges ur, hogy az igaz Istent
meg tagadd, és tisztely bálvány isteniket, ha pedig nem, halmokot rak
belőlünk, sőt Istenünket is kargyán fogja tsufolni.

HERACLIUS

Rettenetes, gonosz¹⁹ kívánság! Adálé kezet néki?

LEGATUS

Nem.

HERACLIUS

Szentül tselekedted.

CONSILIARIUS SECUNDUS

Nem véltem²⁰ volna e szomoru követséget.

HERACLIUS

155 Mar oda vagyok.

CONSILIARIUS PRIMUS

Császári tzimered remenséget űnhet beléd, hatalmas fő! Ugyanis a' sаст
meg ronthatya²¹ valaha holmi gonosz ménykő, nem tulajdona néki,
hogy semmi kenkőves égi kő ne ártson.

HERACLIUS

Ugy vagyok, de magam nem vagyok elégséges tzimeremnek meg felelni.

¹⁹ [A *gonosz* *no*-ja betoldva.]

²⁰ *veltem* [Emendáltuk.]

²¹ *ronthatyae* [Emendáltuk.]

CONSILIARIUS PRIMUS

160 Nem vagy? Fen az Isten, kit Kozroás meg káromlott, segedelemmel
biztat, ne győtrődgyél, az élet és halálnak napját nézzed, és meg nem
romlasz, mikeppen a' sas nézi a mű rogyogo napunkot minden szemei
séreلمي²² nélkül. Czimered biztat.

CONSILIARIUS SECUNDUS

Igaz, hogy tzimerünk nagyon biztat. De...

CONSILIARIUS PRIMUS

165 De? Semmit nem szükség rettegni, odavagyon az arany fő és az ezüst,
melyektől ne fély, miénk az ertzből öntetet²³ has, tulajdonunk a' vas
és sárból építet lábak. Világosabban: kettő biradalmunk, a' görög és
romai, sok lud mit nem győzhet meg? Amellet pediglen meg nem sért
bennünköt, sőt segedelműnkre lészen a mindenűt fenyeskedő napfény,
170 kit gyalázattal illetet Cosroas.

HERACLIUS

Veszedelmem partyán hajokázom, hanem ha Isten lészen vezérem.

LEGATUS

Tegyetek rendelést, mert a persa várja!

HERACLIUS

Istennel kezdem, hogy Istennel végezhessem, honnan azt gondoltam,
175 hogy processiókat hirdettétvén könyöröktetek, és a szent keresztért,
melyet Persiában Cosroas tsufol, az alat hadakozom, nem engedem
addig, míg pihenésem tart darakamba. Mit erre, tanátsosim?

CONSILIARIUS PRIMUS

Magamis kardot kőtők.

CONSILIARIUS SECUNDUS

Kötelesnek tudom azért lenni az egész keresztény földet.

HERACLIUS

180 Rukulyunk tehát Kozroás ellen! Te azalat, hiv követem, a papok és
köznéppel imádkoz, nehogy, ne hogy veszedelmet fujjon a' gonosz és
tsalárd szellő! Istenem, segely!

(Vadunt. Finis.)

²² serelmi [Emendáltuk.]

²³ ontetet [Emendáltuk.]

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA

Cosroas dum conquereretur propter bina²⁴ bella malefacta tertio ab
Heraclio impetu²⁵ et alijs contra Heraclium missis fugit
Cosroas, Generales: Razatenes, Salvatus, Satius,²⁶ Capitanes, Heraclius

COSROAS

185 Már kétzer oly erőssen bánék velem Heraclius, hogy egész el fonyadot
kedvem. A' királyi név nem engemet illet, héába tsatázván eddig, héába
izadot homlokom a' kard villogásoknak rendelésében. El nyom szintén
utolyára a' mérég ütötte Roma fejedelme.

RAZATANES

190 A földi háboru változik, mint tündér, és mint a kotzkának, soha nem
bizonyos perdülése, most hozánk, most máshoz tsapja magát.

SALVATUS

Nem kel törődnünk, hogy már kétzer meg verettünk, még nincs kézébe
Heracliusnak se arany almája országunknak, se páltája, se koronája.
Csak melléd van mind az három szegeztetve.

COSROAS

Ugy vagyon, de majd ki pusztittatom belőlle, szégyen,²⁷ gyalázat.

SATIUS

195 Ne had magadot, meg tsufola ugyan vezérlesemben egyszer, mind²⁸
azáltal szabad légyen még²⁹ szembe szállanom, üstököt vonok velle,
tűzben, vasban kész vagyok érted, jo királyom.

COSROAS

Ki nem tanulhatyátok fortélyát, az hol nem les, ottis törében merültök.

RAZATANES

200 Nem nagyon³⁰ tartok attol. Ha most így, másszor amugy űzi a szerentsét,
és az elfut színes vagyodasa elől: ha ő tud egygyet, énis kettőt.

(Sclopeta datur signum tormentis. Timpana clamant.)

²⁴ bilna [Emendáltuk.]

²⁵ [Az *impetu* után kb. egy szónak való hely kihagyva.]

²⁶ Generales 3. [A jelenetben használt szerepneveket itt is feltüntettük.]

²⁷ szégyen [Emendáltuk.]

²⁸ [A *mind n*-je betoldva.]

²⁹ meg [Emendáltuk.]

³⁰ nagy [Emendáltuk.]

COSROAS

Minek jele a puskának roppanása? Mit hallok? Bőgnek az ágyuk,³¹ zörögnek a dobok, mi lehet ez?

CAPITANUS (*accedit celeriter:*)

Felséges tsászár, ki szállot ellenséged, rukul a szernyű tábor!

COSROAS

Es ki az?

CAPITANUS

205 Heraclius.

COSROAS

Im, mely igen gonosz. Rajta, Razatanes, tsatázzál meg teis ővéllé, ha valaha hivséged hozzám kaptasoltad, most ély az údövel, mutasd meg szeretetedet!

RAZATANES

210 Kardra, lora, katonák, erigy, kapitány, alítsátok rendbe a vitézeket! Békesség néked, Cosroa, magamis megyek.³²

COSROAS

Vezéreljen a' szerentse!

(Claus a cortina fit conflictus ingens, interim aperta Heraclius Capitaneum cum tribus sociis in captivitatem ducit, ceteri jacent.)

HERACLIUS

Kezembe adot az én teremő uram, gonosz pogány, loduly rabságba!

CAPITANUS

Rabod vagyok, meg vallom, de alj meg egy kevéssé! (*Sinit:*) Fegyverre, pajtásim! (*Arripiunt clavas.*)

HERACLIUS

215 Nem semmi mérészség ez, ragadgyátok, fiaim! (*Excipiunt e manibus arma.*) Ismérjétek meg az igaz Isten erejét. Vigyetek őköő!

(Ducunt. Finis.)

³¹ agyuk [Emendáltuk.]

³² megy<> [Olvashatatlan betű.]

CHORUS

220 Keresztenyek, tudgyatok
Az Ur Isten jóságát,
Szüntelen, im, látjátok
Kegyes irgalmasságát.
Azért folyamodgyatok
Hozzá, s őmeltoságot
Igazán imádgyatok.

225 Mert ha úgy tselekeztek,
Testi ellenségtektől³³
Soha nem rettekhettek,
Se lelki szél veszeztől.
A jokot kövessétek, s
A felséges Istentől
230 Bizony kegyelmet nyertek.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA

Cosroas Medarzem sui loco regem constituit.
Postea in tutissimam sui regni civitatem vadit
Cosroas, Medarzes, Salvatus, Satius, Rictiovanus

COSROAS

235 Salvate, Satie, Razatenes! Talám ellenem³⁴ a pártos levét egybe szűréték,
hogy mindenkor győzedelmeskedik Heraclius?

RAZATANES

Oh, egek! Mitsuda bal itilettel vagyon felöllünk³⁵ kiralyunk! Ah, kedves
fejedelmem, tapasztaltálé³⁶ valaha bennem holmit, mely tsak árnyekais
lehetne a párt útésnek?

SATIUS

240 Hát engemet hánszor küldöttél ellenséged ellen? Tsak egyszeris űsmér-
téle hamisnak lenni?

SALVATUS

Jaj, ki meg szomorodám! Ihol, térdeimre esem előtted, győzhetetlen
király, vegyed hattalmas fegyveredet, vagdaly izenként inkább, hogy
sem többször gyanisd hivseget.

³³ elle<>nségtektől [Az *n* olvashatatlan betűre ráírva.]

³⁴ ellennem [Emendáltuk.]

³⁵ felöllük [Emendáltuk.]

³⁶ fejedelmem <mi> tapasztaltálé

- COSROAS (*arripit:*)
 245 Hamar fel háborodék szivetek. Kely fel előllem, kedves vezérem, nincsen semmi a gyanóban, a szomorú hertelenség mondata holmit. Engedgyetek meg nékem.
- RAZATANES
 Oh, koronás hertzeg, hiv szolgálid vagyunk!
- COSROAS
 250 Szegény fejem! Mely nagy háború, mely kimondhatatlan szív béli szorongatások mardosnak engem, magatok látványok, érdemes vezérim, lassan, lassan nem csak vitézim, hanem életemtőlis meg foszt Heraclius.
- RICTIOVANUS
 Távol³⁷ légyen, nem fér a' te hozzád, ha tanatsommal élsz!
- COSROAS
 A vízben halo még a' habhozis kap, mit mondhatz jóvamra, eljarok benne.
- RICTIOVANUS
 255 Ugy itelem, hogy egyik fiadnak ad által királji hatalmadot, kiis őrizze országodot, magad pedig meltoztassál leg erősebb és bátorságosb helyet választani Persiában, míg len ellenségidől³⁸ semmit nem tarthatz.
- COSROAS
 Er valamit tanátsod, meg is próbálom. De valyon melyik fiamot³⁹ gondolod a tisztségnek elviselésében helyesebbnek lenni?
- RICTIOVANUS
 260 Medárzest, mert Siroes olyan, mint ha nemis királyi vérből születet volna.
- COSROAS
 Önnön magamnak se tetzik Siroes, nagyobb fiam, csak oly bá⁴⁰ szemlélem, mint mostoha gyermekemet. Mit ezekre, Razatenes?
- RAZATANES
 Inkább állok Medárzes hertzeg mellé.

³⁷ Taval [Emendáltuk.]

³⁸ elleségidől [Emendáltuk.]

³⁹ fia<>mot [Az *m* olvashatatlan betűre ráírva.]

⁴⁰ bé [Emendáltuk.]

COSROAS

265 Legyen úgy tehát. Salvate, Satie, Medárzes jőjön szaporán, hire nélkül
mind az által Siroesnak! (*Vocant eum:*)⁴¹ Jer, szülöttem, fogjad királyi
sceptrumomat! (*Tradit:*) Viselyed felséges koronámot, legyen hatalmad
Persiaba, mint nékem, igazgasd az országot. Viseld gongyát hadi em-
bereknek, orized edes atyádot. Üdvöz légy, Persa királya! (*Osculat.*)

RAZATANES

Miis térdet hajtván előtted, kívánnjuk, elj mind örökké!

COSROAS

270 En, fiam, el mégyek a batorságosb városba, Seleutziába tudni illik.
Te légy szerentsés országlásodban!

MEDARZES

Köszönöm, szivem atyám, érdemetlen fiu, lábaid tsokolom. (*Facit.*)

COSROAS

Aly fel, járj igazán tisztvedben!⁴²

(*Finis.*)

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA

275 Siroes cum Heracleo amicitiam facit Heracleus, Celsus, Siroes,
Legatus et socius, Consiliarius primus, secundus,
Dux, Azores, Almatiches

HERACLIUS

280 Felyül fordula Isten után a' kezem, oh, Istenem! Oh, véghetetlen jo
Istenem! Segély többekreis, tselekedd azt, hogy egyszer még⁴³ azon
drága kints, melyen minden bűnös meg váltatot, a keresztényeknél
tiszteltethessék!

CELSUS (*accedit:*)

Hatalmas császár, három perzsa kíván udvarolni, bé jóhetnek vagy nem?

HERACLIUS

Ki tudgya, mivel fognak kedveskedni, bocsásd be!

(*Intrant Siroes, Azores, Almatiches.*)

⁴¹ cui [Emendáltuk. Az instrukció X jellel beszúrva a margón.]

⁴² tisztvedbe<>n [Az n olvashatatlan betűkre ráírva.]

⁴³ hogy <ha> egyszer meg [Emendáltuk.]

SIROES

Romának koronás fejedelme, tiszta szivel, szeretettel köszöntünk.

HERACLIUS

Szeretetéteket /: meg botsás :/ ki viselhetné?

SIROES

285 Nem tudod, kivel beszéllesz, hát ha szives barátoddal osztod ügyedet.

HERACLIUS

Es kinek hinak?

SIROES

Siroes nevem, a nagyobb Kozroas király fia vagyok.

HERACLIUS

Meg botsás tehát bátor beszédimről, de hát ha rabságra jöttél?

SIROES

Ha rabodnak teendesz, méreg foly torkodra.

HERACLIUS

290 Nagy szó. Nem félsz, hertzeg?

SIROES

Semmit nem irtozom, mert ha meg hallgatsz, meg hálálom.⁴⁴

HERACLIUS

Ugyanis mi járásban lehet?

SIROES

295 Meg feresztetted az atyám hadi embereinek vérében⁴⁵ fegyveredet, mind az által nincsen vége gonosz ellenségednek, mivel Kozroas maga helyet Medárázést, én ötsemet, adván neki sok ezereket, emelé királyi halomra. Még fen forog életed, bizhatolis dicsőségednek nagyobb magasztalásához, csak hogy érts egygyet velem, mert a persa sűrűbb a raj méhnél.

HERACLIUS

300 A báránt nem tanátsos egy akolyban rekeszteni a forkassal. Ha ki elni akar, nem meriti magát szánt szándékkal a meg emésztő vízben. Érted ezt, Siroes?

⁴⁴ halgat meg hálálod [Emendáltuk.]

⁴⁵ vérében [Emendáltuk.]

SIROES
Ertem.

AZORES
Nem úgy kell velekedni Siroesről, mert mindenkor eretted szollot, Heracli, és azért az atya előtt igen meg utáltatot.

ALMATICES
305 Igaz hűtömr⁴⁶ mondom, nincs semmi tsalárdság Siroesben.

HERACLIUS
Hűtödre⁴⁷ mondod? Vanne a pogánynak hűte?

ALMATICES
Pogánynak miért szidalmasz? Ne szurj, kérlek, oly daraboson, lám, hasznodra jőtűnk.

SIROES
310 Hid meg, Heracli! Le akarom mosni lábaimrol a' gyalázatos nyűgöt,⁴⁸ te néked pedig kívánok nagyobb dicsőséget. Imé, igirem, hogy ha segedelemmel leszesz, atyámot, minden rokonságival együt, vagy elevenen, vagy holton, kezedben adom, a' magad biradalmadat, a jerusalemi pátriarchát, a' keresztet, melyekért kellemetes népednek vérének gyakorta ki ontottad, viszsza ereszttem. Mi kell egyéb?

HERACLIUS
Jokat igirél, nemis vagyodom többekre. De...

SIROES
315 Ne akadgyon semmin fel elméd, ihol kezem a szövetségre.

HERACLIUS
Tartok magamtól, nétalántán meg bánnyam a' kéz fogást mű közőttűnk.

AZORES
Ha szükség, zállagba it maradunk a szövetségnek meg erősítésére. Ha fel bontatik, tsufos halállal büntes bennűnköt, ne nezzed be hunt szemmel igaz jussodot.

CONSILIARIUS PRIMUS
320 Tsak félek, ha a méz alatt⁴⁹ méreggel fognak itatni ezek.

⁴⁶ hűtömr [Emendáltuk.]

⁴⁷ Hűtödre [Emendáltuk.]

⁴⁸ nyűgot [Emendáltuk.]

⁴⁹ álat [Emendáltuk.]

LEGATUS

Kozroásnál nem régen meg jelenvén, hallottam zugását, hogy Siroes nem kedves attya előtt.

SOCIUS LEGATI

Sőt, gyűlölségét tapasztaltam.

CONSILIARIUS SECUNDUS

Bizhatunk tehát, hogy Siroes nem viszen a' vizre.

HERACLIUS

325 Adgyad, Siroes, kezedet, (*tradit*)⁵⁰ mind azokat tölcsd bé, amiket igirtél, énis segítségül lések.

SIROES

Hálálom ezt, Heracli, hová hamarább dicsőségedet nagyobnak fogod tapasztalni.

HERACLIUS

330 Menyel, követem hadi vezéremhez, katonáival egyetemben it dobbanyon mingyárt. (*Abit.*)

SIROES

Három persa rabod vagyon, azokotis ad kezemre.

HERACLIUS

Elenségeimet?

SIROES

Azok voltak, mert tartoztak, de nekem szives barátim.

HERACLIUS

335 Hadd el őkö't, bővön adok tulajdonimbol, azokat meg tartom, miglen vége szakad fel tet tzelodnak.

(*Accedunt milites.*)

DUX

Parantsolatodra készen vagyunk, mit kívánsz,⁵¹ hogy mivelyűnk?

HERACLIUS

A mit Siroes fog által adni, tselekedgyétek,⁵² de ha hasznomra lészen.

⁵⁰ [Az instrukció X jellel betoldva a margón.]

⁵¹ kívány [Emendáltuk.]

⁵² adni Siroes tselekedgyétek [A fölösleges *Siroes* nevet elhagytuk.]

SIROES

Már fejembe Persia koronája, meg nyuvasztom igasságtalan életét Kozroásnak. Békeség neked, Heracli! Kövessetek engem, jo vitézek!

(*Abeunt. Finis.*)

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA

340 Cosroas, Medarzes et consangvinei in carcerem ducuntur
Quardista primus, secundus, Siroes, Cosroas, Dux, Medarzes

QUARDISTA PRIMUS

Markába Siroesnek életünk, fussunk, ha lehet!

QUARDISTA SECUNDUS

Ne, egy nyomot se, inkább halyunk meg vitezsegünknek örök emlékezetéért.

QUARDISTA PRIMUS

345 Lőjjed, mer réánk rohannak!

QUARDISTA SECUNDUS

Rajt!

(*Trajecti cadunt.*)

SIROES

Rabságba mind ezeket!

COSROAS

Rabságba? It halyak meg inkább. (*Defendit se.*⁵³)

MEDARZES

Egy tsőp véremig nem hagyom magamot. (*Defendit se.*)

SIROES

350 Ide kardodot, istentelen atya! (*Accipit.*) Rab szijjat Medárzés nyakába!

DUX

Meg vagyon.

SIROES

A többitis fűzzétek lántzra.⁵⁴

⁵³ [A se szinte olvashatatlan.]

⁵⁴ [A fűzzétek é-je beszúrva.] Lán<>tzra [Olvashatatlan ráírások.]

DUX

Atkozott persák! Kezünkbe kevés életeteknek tzerájá, rövid üdöre elszakaszuk.

COSROAS

355 Győzhetetlen kezeidre, fiam, utolsó tsokot.

SIROES

Tsokot kezeimre? Ime, kardom! (*Percutit.*)

MEDARZES

Nem szenvedem. (*Ultionem contendit.*)

DUX

Oh, tehetetlen! Nem úgy, hanem így. (*Trahit.*)

SIROES

360 Nezd, hatalmam alatis kapalodtok, nyomorultak, hohér eleibe! (*Ducit.*)
De mit? Magam keverem bé kezeimet véretekkel, jertek előb a tőm-
letzbe!

(*Ducunt. Finis.*)

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA

Siroes parentem et fratres occidit
Zacharias, Cosroas, Siroes, Dux

ZACHARIAS (*solus:*)

365 Oh, menyi sok rabságot szenvedék, nem vala sem etem, se itom, ami
nagyob, juhaimat nem legeltethetem vala a' jóságos tselekedeteknek
határiban, most különös érzem, most, most egészen tapasztolom, ámbár
eddigis tudtam: hogy nem engedi a felseges Isten, kik neki szolgálnak,
el veszni. Áldot vagy, oh, teremő gondviselő, menyei urunk! El megyek
Heracliushoz, de imé, kik jőnek!

(*Obviat Siroi etc.*)

SIROES

370 Jertek, vér szopok, ama helyre!⁵⁵ (*Trahunt.*)

ZACHARIAS

Meddig ezeket, Siroes?

⁵⁵ amuhelyre [Próbáltuk emendálni.]

SIROES
Majd meg látod.

COSROAS
Szoly érettünk, Zacharia! Nézd, fel akar magam gyermekem mészárolni!

ZACHARIAS
Siroes, ne tselekedd azt édes atyáddal, más módonis lehet őt feddeni.

SIROES
375 Fogadásom tartya, nincsen engedelem.

ZACHARIAS
Lássad, de magam meg se nézem, papi rendem, püspöki hivatalom
tiltya. Kérlek, had meg életét!

SIROES
Romlástokra?⁵⁶ Nincsen foganatya szavaidnak.

ZACHARIAS
Nem tehetek rolla, én más felé... (*Abit.*)

SIROES
380 Hurczolyátok utánám! (*Trahunt.*)⁵⁷

COSROAS
Ah, istenek! Oh, fiam, szokot kegyességednek tsak ábraszatyát⁵⁸ se
szemlélhetem!

SIROES
Mi tévő légyek?

DUX
Emlekezzél szövetségéről!

SIROES
385 Hajts meg utálatos nyakadot!

COSROAS
Atyádot szolittod így, töllem származot fiam?

⁵⁶ romlástorkra [Emendáltuk.]

⁵⁷ Trahut [Emendáltuk.]

⁵⁸ ábraszatyát [Emendáltuk.]

SIROES

Nem vagy atyám, gonosz lélek.

COSROAS

Meg vallom, vétettem ellened,⁵⁹ fiam, melyértis a szemérem ül egész ortzámon.

SIROES

390 Meg esék rajta szívem, szorongat a fiui kegyesség, gyötör Heracliussal
kötöt szövetségem. Nagyobb a közönséges jó, mint egy embernek élete,
tsak el kel nyargalnod evilágból, úgye fogyot atya!

COSROAS

Oh, fiam, könyörűly rajtam!

SIROES

395 El rukta⁶⁰ az atyaságot, ha nékem hohérom, és masoknak voltál...
ime. (*Occidit.*)

MEDARZES

Meg őlé szerelmes atyámat, jaj, hát én hová légyek?!

SIROES

Medarses, mivel bantottad meg édes bátyádot? Menyi jot vettel töllem,
nem tudod? Eze a jutalmam, hogy allattomban vermet ásnál alájjam?
Illetette tégedet a koronásfő?

MEDARZES

400 Oh, Siroes testvér bátyám! Had el, kéllek, a többbit! Elég immár, előttem
vagyon minden hibám, világosan tudom jó voltodot. Szégyellem, nagy
büntetésem tsak fene ortzádis, tselekedd, bár ha kegyes akarsz lenni,
hogy fertelmes véretem⁶¹ száporán lábaid eleibe öntsem.

SIROES

405 Nagyon meg tántoritotta e' szerentsétlen! Az atyámnak nem engedtem,
ennek meg engedgyeke? Által megyek benne! (*Occidit.*)

SIGEVIAS

Jaj, mire jutánk!

VALDEMARES

Ah, mire vetemedénk!

⁵⁹ vetettem ellened [Emendáltuk.]

⁶⁰ rukta<g>d [Ráírással javítva.]

⁶¹ veremet [Emendáltuk.]

SIROES

Ez a két ártatlan még előttem forog, a többi már itt s másut fel áldozám.

SIGEVIAS

Edes bátyám, nezzed gyengeségünköt!

VALDEMARES

410 Oh, oh, szívem, bátyám, bár tsak kezeidet tsokolhassam... (*Non potest.*)

SIROES

Jaj, hogy keverjembe kardomot ezeknek vérével?

SIGEVIAS

Mit vétettünk ellened,⁶² mond meg, kérlek!

VALDEMARES

Rajtunk töltőde buszudot, jo bátyánk?⁶³

DUX

Siroes!

SIROES

415 Mit akarsz?⁶⁴

DUX

Majd el késünk.

SIROES

Leg alább ezekre nem nyujtom kezemet, őljétek meg magatok! Rajta!

(*Occidunt. Finis.*)

ACTUS TERTIJ SCENA PRIMA

Siroes Heracli regna, Zachariam, Sanctam Crucem restituit
Heraclius, Siroes, Zacharias, Celsus

CELSUS

420 Nagy pompával, dicsőséggel jön Siroes hozzánk, mennyünk elejébe,
kegyelmes császár.

⁶² ellenned [Emendáltuk.]

⁶³ batránk [Emendáltuk.]

⁶⁴ akar<>sz [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

HERACLIUS

Hálá a magasságban lako Istennek, mennyünk tehát. (*Occurit utraque pars.*)

SIROES

425 Ime, it a frigynek jele. (*Osculatur crucem.*) Itt a püspök, vissza eresztetem jussodot, látod koronás fejemet. Nefély semmit, nintsen ellenseged, pontrol pontra telyesitettem fogadásomat.

HERACLIUS

Ah, régen várt drága kintsem! (*Osculat crucem.*) Tégedet is szivemből, oh, tisztellek, lelki pásztorom! (*Amplectitur.*) Siroes, hálálom teneked jo indulatidot. Imé, kezem. (*Tradit.*) Mig csak fen lesz az égen rogyogo lámpás, és én élek, jo akarod, segélytőd lések.

SIROES

430 Azt kívánom, elyünk egymás szeretetében. (*Fit triumphus.*)

ZACHARIAS

Tartsa Isten örökösön e' szövetséget.

SIROES

En vissza veszem országomba utamot, mert még jo rendbe nem szedtem népemet. Nem sokára köszöntelek.

HERACLIUS

Szüvesen el várlak. (*Abit.*)

(*Finis.*)

ACTUS TERTIJ SCENA SECUNDA

435

Sancta Crux exaltatur
Zacharias, Heraclius, omnes Hungari milites

ZACHARIAS

Be mégyek Heracliushoz, és a szent keresztről tanátslok⁶⁵ vélle.

CELSUS

440 Eppen most valek tsászárné palotájában, látván ő néki másokban tapasztalhatatlan aitatosságát, meg aluvék minden érzékenségem bennem. Had csendessé egy kevésbé, mert imádkozik.

⁶⁵ tántslok [Emendáltuk.]

ZACHARIAS

Lehetetlen, hogy ki ne omolyanak szemeimből az öröm könnyek.

CELSUS

Nem lehet meg mérni volta képpen Héráclius jóságának tengerét. Egész
Roma tsudálva imádgya benne igaz Istenét.

ZACHARIAS

Aldot az urnak szent neve.

DUX (*accedit.*)

445 Zacharia! Tsak nálatok nélkül vagyon felséges házunk, jertek egy két
szora!

ZACHARIAS

Tálám amiben füstölőg fejem, nekiis a' jár elmejebe?

CELSUS

Lassuk, miben faradoz. (*Ingrediuntur.*)

HERACLIUS

Fel derül kedvem, hogy láthatlak, Zacharias, édes lelki pásztorem!

ZACHARIAS

450 Enyim az öröm, fő keppen ha lelki dolgokban foglalatoskodol.

HERACLIUS

455 Gyalázatos vala a' kereszt, minek előtte fel nem magasztalta volna az ur
Jesus Kristus⁶⁶ szent vérének ki öntésével. Nagy bősüetetet ada ennek
a drága kintsnek szent Ilona aszszony és Constantinus császár, meg
gyalázta⁶⁷ a persa, bálványozó templomában helyheztetvén: ujjonon
tehát fel magasztaltassék.

ZACHARIAS

Szent gondolat, meg se tartoztasson e' szándeknek végbe vételétől sem-
mi idegen vagy ellenkező dolog.⁶⁸

HERACLIUS

Magam vállaimon /: ambár meltoságosbat illetve /: vészem Kálváriára.

ZACHARIAS

Segéltség az egetől.

⁶⁶ J. Xtus [A rövidítést feloldottuk.]

⁶⁷ gyázta [A rövidítést feloldottuk.]

⁶⁸ dőlog [Emendáltuk.]

HERACLIUS

460 Szép rendben, kedves generálisom, jertek, vegyűk a szent keresztet,
szolyanak musikák! (*Canunt.*) (*Heraclius crucem ad 6 passus tractam*
*deponit.*⁶⁹) Boldog Isten! Mi lehet ez? Nem vihetem tovább!

ZACHARIAS

Koronás fejedelmünk! Nem hordozta drága köntösben, aki érettünk⁷⁰
artatlan vérét öntötte, te sem viszed ma ez hejből tovább, miglen ki
465 nem vetkezvén sarudból, császári koronából, alacson köntösbe öltö-
zől. Nem tetszik Istennek a lágy ruha, sem e világi pompa. Tanulhatnak
rajtad, kik, midőn Istennel akarnak békelleni, akkor magokat tsufoson
fel tzihrázván haragra ügyekeznek gerjeszteni. Eleg ez az okosnak.

HERACLIUS

Csak le vetkezem tehát, magam tapasztalom, hogy fel magasztaltatnak
470 az alázatosok, és levettetnek a kevélyek. (*Permutat vestes.*)

ZACHARIAS

Igy kell lenni, mert a' Kristus alaton ruhában lévén, tóvis koronát vi-
selvén, meztláb viselte keresztét.

HERACLIUS (*accedit:*)

Ismég vállaimra vészlek, üdvözítettőnknek édes kereszt faja! Remellem,
szabadoson fel véhetlek. (*Ascendunt montem. Ubi.*)⁷¹ Szolyanak az ágyuk,
475 zengjenek a' musikák, tapsolyon az egész föld! (*Haec contingunt.*)

CHORUS

Ez játékunk mit kívánnyon, eddig meg tanulhattátok.
Kivánságunk égyebre nem vagyik, csak amit látátok:
Istennek a fényes ruha,
Nem tetszik, se tzihráz s puha.
480 A' Christus például hatta
Tű néktek:
Alázatoságát kövessétek.

⁶⁹ [Az instrukció # jellel betoldva a margón.]

⁷⁰ erzetünk [Emendáltuk.]

⁷¹ *Ascendunt* [Emendáltuk. Az instrukció + jellel betoldva a margón.]

Mely hirtelen az Isten meg gátla Heraclius császárt,
Aki midőn fényes köntösében a drága kereszt fát
485 A Kálvária hegyere,
Hol üdvözítettök szent vére
Patakul omlot a földre,
Ki vinné,
Császári köntőse nem ereszti.

490 Ezt például mű adók⁷² tű néktek, szép⁷³ ide gyűlt kösség,
Hogy a czifra s igen puha köntős Istennél nem szépség.
Intettek itt tehát jora,
Hogy pedig ez játékunkra
Gyűltetek, mű utolyára
495 Köszönnyuk.
Segélyen az Isten, azt kérjük.

⁷² adok [Emendáltuk.]

⁷³ sze<>p [Paca.]

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Comicae* 107–125. lapjain található. Tud róla *Bándi* (1896, 292.), *Pintér* (1993, 123.), *Muckenhaupt* (1999, 119.), tartalmát is közli *Szlávik* (1907, 16–17.). Szövegét kiadta *Alszegehy–Szlávik* (1913, 90–108.).

Ez Ferentzi utolsónak lejegyzett drámája, s ebben visszatér a történelemből vett tematikához, de nem a hatalomra kerülés, illetve a hatalomgyakorlás módja érdekli, hanem a Krisztus iránt tanúsított alázat, mely a közösség minden tagját, magát a királyt is kötelezi. A Ferentzinél már megszokott *thema* (*Exaltavi Lignum humile*) ugyancsak az emberre kötelező alázatot fogalmazza meg Ezékiel sorai-val: „S a mező minden fája megtudja, hogy én, az Úr aláztam meg a magas fát, és emeltem föl az alacsony fát, én szárítottam ki a zöldellő fát, és én borítottam virágba a száraz fát. Én, az Úr mondtam ezt, és véghez is viszem.” (17,24) A lentről magasba emelt fa ugyanakkor utal az elmozdított, majd felállított keresztfára is, s ez a cselekmény lényege.

E történelmi tárgy igen gyakori az iskolai színpadon, akár úgy, hogy Cosroes király uralkodásának valamilyen epizódját dolgozza fel, akár a fiával, Syroeval folytatott ellenségeskedését. A téma népszerűségét számos adattal lehet bizonyítani: Pietro Metastasio *Syroe* című drámáját a magyarországi jezsuiták nyolcszor dolgozták fel a 18. század 40-es éveitől a rend feloszlataáig. Hatszor tudjuk adattal alátámasztani a Cosroes-téma megjelenését, de hasonlóan láthatjuk Heraclius császárt is mint címszereplőt (vö. Staud Géza adattárával, *Staud* 1984–1988.). Azt viszont az adatokból nem tudjuk, hogy a Heraclius-drámák a Cosroesszal történt hadakozást vagy a Szent Kereszt felmagasztalását vitték-e színre. Ez a mi szempontunkból azért releváns, mert a rossz uralkodó elbukása és a jó király trónra kerülése láthatóan kevésbé izgatta a csíksomlyói szerzőt: ezek az események csak a drámai akció logikus ok-okozati szerkezetét alakítják. A darab középpontja ugyanis Heraclius császár, aki visszaállítja a Szent Keresztet. Ennek politikai háttere Cosroes és Syroe háborúsága, amelynek eredménye a Szent Kereszt felállítása. Mind a drámaíró, mind a történelmi szereplőt jobban érdekli az a morális probléma, hogy Heraclius király ezt a feladatot csak önmagát megalázva tudja teljesíteni.

A DARAB RÖVID TARTALMA

Prologus

A prologus ismerteti a dráma cselekményét. A végén megjegyzi, hogy e mű csak Heraclius császár jótetteivel foglalkozik, és nem tér ki mindazon eretnekségre, melyet a Cosroas perzsa királyon aratott győzelme után művelt.

Actus primus

Scena prima

Heraclius aggódik Cosroas perzsa király túlereje miatt, ezért követeit békeajánlattal küldi Cosroashoz.

Scena secunda

A követek kincseket ígérnek Cosroasnak a béke fejében, ő azonban csak akkor garantálja a békét Heracliusnak, ha az megtagadja hitét, és a perzsák isteneit kezdi imádni.

Scena tertia

A követek visszatérnek a kétségbeesett Heracliushoz, aki úgy dönt, körmenetek tartásával és imádkozással száll szembe a pogány perzsákkal.

Scena quarta

Cosroas kétségbeesve konstatálja vereségét, de vezérei elszántan újabb harcba indulnak. A szín változik: Cosroas kapitányát Heraclius fogságában találjuk. A felvonást az isteni jóságról éneklő chorus zárja.

Actus secundus

Scena prima

Cosroas úgy érzi, legyőzték, vezérei próbálnak lelket önteni belé: Rictiovanus azt tanácsolja, bízsa az országát kisebbik fiára, Medarzesre (mert nagyobbik fiát, Siroest valamennyien alkalmatlannak tartják a feladatra), ő maga pedig vonuljon vissza országa legerősebb városába, és ott várja ki a fordulatot. Cosroas tehát Medarzesre ruházza a hatalmat.

Scena secunda

Heraclius császárnak szolgálatait ajánlja a hatalomátadásból kihagyott Siroes, aki már fején érzi Perzsia koronáját, amikor Heraclius vitézeivel együtt apja ellen indul.

Scena tertia

Heraclius emberei elfogják, és börtönbe kísérik a perzsák főembereit, köztük Cosroast és Medarzest.

Scena quarta

Cosroas Zachariás püspök segítségét kéri, s egy pillanatra Siroes is meginog atyjával szembekerülve. Végül azonban Siroes megöli apját, majd megöli bátyját, Medarzest is. Két ártatlan testvére, Sigevias és Valdemares kegyelemért könyörög, a jelenet végén Siroes az embereire bízsa megölésüket.

Actus tertius

Scena prima

Siroes átadja Heracliusnak a Szent Keresztet, és elővezeti a kiszabadított Zachariás püspököt. Siroes és Heraclius szövetségüket megerősítve válnak el.

Scena secunda

Heraclius vállain készül felvinni a Szent Keresztet a Kálvária hegyére, de nem tudja megmozdítani. Zachariás tanácsára mezítláb, nagyon egyszerű ruhába öltözik, így már könnyen felviszi a keresztet. A drámát záró chorus a cifra ruha helytelen voltáról, Krisztus szerény öltözetéről énekel.

SZERZŐ

A darab szerzője, Ferentzi József Vitus (1745–1797), életrajzát lásd kötetünk 1. sz. darabjának jegyzetében.

FORRÁS

A katolikus hagyományban a *keresztfának* több ünnepe is van (Bálint 1998, II., 354–371.). Az egyik május 3-a, a *Szent Kereszt föltalálásának* ünnepe. A történet megtalálható a Domonkos-rendi Jacobus de Voragine 13. századi gyűjteménye, a *Legenda Aurea* nyomán készült, magyar nyelvű Erdy-kódexben (1526 körül); eszerint a keresztet „Nagy Konstantin császár édesanyja, a később szentté avatott Ilona buzgólkodására 320. szeptember 14-én ásták ki a Kálvária földjéből.” (Bálint 1998, II., 354.) A másik nap szeptember 14-e, a szent kereszt felmagasztalásának ünnepe, melynek történeti háttére Herakleiosz uralkodása. Herakleiosz (Heraclius) kelet-római császár (575 k.–641; uralk. 610–641) rossz állapotú, szinte minden oldalról fenyegetett ország uralkodója volt. A dráma cselekményét adó események 614-ben kezdődtek, amikor a több országot is meghódító perzsák elvitték Jeruzsálemből Krisztus keresztjét, melyet 320-ban Szent Ilona talált meg. Ezután Herakleiosz békét kötött a perzsákkal, majd 622-ben – tulajdonképpen az első kereszties hadjáratot vezetve – visszaszerezte Jeruzsálemet, s 630-ban személyesen helyezte vissza a keresztet a jeruzsálemi Szent Sír-templomba: uralkodásának ez volt a fénypontja. Később valóban engedékeny volt a 629-ben Arméniában és Szíriában kialakult keresztény tanítással, a monothelétizmussal szemben, mert így keresett – egyébként sikertelenül – szövetségeseket a perzsákkal szemben. A prológosban *monstelitának* nevezett eretnekek a monoenergetizmus vagy monothelétizmus irányzatának követői. E keresztény tanítás Krisztus kettős – isteni és emberi – természetét, de csak egy, mégpedig Istentől eredő akaratát vallotta.

Ferentzi József Vitus e drámájában is kölcsönzött szövegrészletet jezsuita szerzőtől, itt Illei János *Salamon király Lászlónak foglya* c. drámájából (*Jezsuita iskoladrámák* I., 6.a. sz.), amelynek szövege 1767-ben Kassán jelent meg, s a drámakötet meglehetősen a csíksomlyói könyvtárban.

Razatanes bölcsessége („A földi háboru változik, mint tündér, és mint a kotzkának, soha nem bizonyos perdülése, most hozánk, most máshoz tsapja magát.” I/4.) szó szerinti átvétel Illeitől, nála Zabolts mondja ugyanezt („A’ földi háború változik, mint a’ tündér: és mint a’ kotzkának, soha nem bizonyos perdülése.” I. kimenetel = *Jezsuita iskoladrámák* I., 302.) A kiszámíthatatlan emberi lét összefoglalását találnak érezhették a korszakban, mert ugyanez a mondat szerepel az *Actiones Tragicæ* 1777-es, 1778-as darabjaiban is (lásd kötetünk 10. és 11. sz. drámáját); s hasonlótl találunk a minorita Kertsó Cirják *Leoninus és Leoninájában* (1773) is („a szerentse változik, mint a tündér, és miként a kotzkának bizonyos perdülése, ugy a szerentsének mindenkor bizontalan ki menetele.” *Minorita iskoladrámák*, 451.).

ELŐADÁS

A drámát 1776. május 25-én, pünkösöd szombatján játszották Csíksomlyón. Az előadás körülményeiről semmit nem tudunk. Bizonyosan szükség volt jelmezekre a császár és kísérete, valamint a katonák számára, ezek azonban nyilván rendelkezésre álltak a korábbi előadásokból. Nagy szerepet kapott a darabban a két birodalom címere és azok emblematikus magyarázata, tehát ezeket mindenképpen be kellett mutatni a színpadon. A kereszt felállításához nagy térre volt szükség, ezt a szabadtéren könnyen elérhették; ha azonban a színházteremben játszottak – ahogy azt a legtöbb pünkösöd szombati előadás esetén feltételezzük – a nagy tér illúzióját meg kellett teremteniük. A szerzői utasítás szerint használtak függönyt is (*Clausula cortina fit conflictus ingens*), ez a színháztermi előadást valószínűsíti.

Ágyúdörgést, dobpergést jelez a rendezői utasítás (*Sclopeta datur signum tormentis. Timpana clamant.*), de a hangzó szöveg is az I. felvonás 4. jelenetében (Cosroas ajkáról): „(...) Mit hallok? Bőgne az ágyuk, zörögnek a dobok.” Emellett kétszer hangzik fel ének. Az első felvonás végén az Isten irgalmasságáról szóló két versszakos énekhez (Chorus: *Keresztények, tudjátok az Úr Isten jóságát...*) szótagszám alapján egy, a 18. századi erdélyi ferences használatban lévő karácsonyi ének dallamváltozatát tudjuk társítani (*In natali Domini...*, RMDT II. 209. sz.).

In Na - ta - li Do - mi - ni Gau - dent o - mnes An - gye - li,

et can - tant cum ju - bi - lo, Glo - ri - a u - ni De - o,

Vir - go De - um ge - nu - it, Vir - go Chri - stum pe - pe - rit,

Vir - go sem - per in - tac - ta.

Deák-Szentes kézirat, 25. (Kövári 2013, 45. sz.)

A darabot lezáró három versszakos énekhez (Chorus: *Ez játékunk mit kívánjon, eddig megtanulhattátok...*) azonban szótagszám alapján sem találtunk egyelőre dallamot sem történeti forrásokban, sem népzenei gyűjtésekben.

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

A szövegen belül meghagytuk a *Cosroas/Kozroas* és a *Razatanes/Razatenes* ingadozásokat, a szerepnevet azonban jelölés nélkül a *Cosroas*, illetve a *Razatanes* névalakra egységesítettük. A két Legatus közül a második, a *Legatus* társa hol *Socius leg[ati]*, hol *Socius ejus*: a szerepnevet az előbbire egységesítettük. A három generális neve előtt hol szerepel, hol elmarad a *Generalis* rangjelzés; mi jelölés nélkül elhagytuk.

Ferentzi többi drámájához hasonlóan a jelenetek elején a margón rövidítve található a jelenet szereplőinek felsorolása: közlési hagyományunknak megfelelően e szerepneveket a jelenet latin tartalmi összefoglalóját követően hozzuk, a rövidítéseket feloldva, de ezt csak a legelső esetben jelöltük a lapalji jegyzetben.

A mondatközi nagy kezdőbetűs közneveket jelölés nélkül kisbetűvel írtuk át.

A szókezdő *K* és *k* között alig lehet különbséget tenni. Az *ly* betűkapcsolat sokszor *lj*-nek is olvasható lenne, mivel azonban a másoló következetesen kiteszi a pontot a *j* betűre, a pont megléte vagy hiánya alapján biztosan dönthettünk az átírásban az *lj* és az *ly* között. Jelölés nélkül végrehajtottuk a korban szokásos, a kettőzendő betű fölötti vízszintes vonallal jelölt betűkettőzéseket, a mai helyesírással (*nny*, *ssz*, stb.). Jelölés nélkül feloldottuk a korban szokásos rövidítéseket (Sz. = Szent; S. = Sancta; kk = nak/nek stb.). A *a'* névelő mellől a másoló legtöbbször elhagyja az aposztrofot; az ingadozást meghagytuk.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 1 *Exaltavi Lignum humile. Ezechi. 17. v. 24.* – én emeltem föl az alacsony fát. Ezékiel 17,24: „S a mező minden fája megtudja, hogy én, az Úr aláztam meg a magas fát, és emeltem föl az alacsony fát, én szárítottam ki a zöldellő fát, és én borítottam virágba a száraz fát. Én, az Úr mondtam ezt, és véghez is viszem.”
- 30 *vénvén* – vevén
- 33 *hajon fejen* – hajadonfőtt, födetlen fővel
- 36 *monsteliták* – a monothelétizmus követői (keresztény tan a 7. században: Krisztus kettős – isteni és emberi – természetét, de csak egy, mégpedig Istentől eredő akaratát vallotta)
- 65 *fertályt* – negyedet
- 108 *pörlő* – perelő: vitatkozó
- 135 *tobban* – toppan, ott terem
- 141 *somportalyunk* – somportáljunk: sompolyogjunk, settenkedjünk, lopakodjunk
- 145 *jesztegess* – ijesztgess
- 165–167 *odavagyon az arany fő, és az ezüst, melyektől ne fély, miénk az ertzből öntetet has, tulajdonunk a' vas és sárbol epitetet lábak* – utalás a Dániel könyvében szereplő jóslatra, melyet Nabukodonozornak mondott a próféta: „Te vagy az arany fő. Utánad egy másik birodalom támad, egy nálad kisebb, majd egy harmadik birodalom, amely bronzból való

- lesz, és uralma alá kerül az egész föld. A negyedik birodalom kemény lesz, mint a vas. A vas mindent összetör, és összezúz. Miként a vas mindent összezúz, ez is törni és zúzni fog.” (Dán 2,39)
- 174 *processiokot* – processziókat: felvonulást, körmenetet, zarándoklatokat
- 176 *darakamba* – derekamba (darék = derék, erdélyi tájszó, CzF I., 1189.)
- 179 *rukulyunk* – kb. rugaszkodjunk
- 203 *rukul* – rugaszkodik, kb. a. m. rohamoz
- 266 *sceptrumomat* – jogaromat
- 270 *Seleutziába* – Seleucia (Seleukeia): görög város a Földközi-tenger partján Anatóliában
- 317 *zállagba* – zálogba
- 324 *nem viszen a’ vizre* – nem csap be
- 364 *sem etem, se itom* – sem ételem, sem italom
- 453 *szent Ilona aszszony* – Flavia Julia Helena (i. sz. 248–330 k.), (Nagy) Constantinus anyja, i. sz. 326-ban a Szentföldre zarándokolt, ahol a hagyomány szerint megtalálta Krisztus keresztjét.
- 490 *adók* – adtuk (a többes szám első személyű tárgyas ragozás régies alakja)

Vitus József Ferentzi

EXALTATION OF THE CROSS

ESSENTIAL DATA

The play is on pp. 107–125 of *Actiones Comicae*. It is mentioned by *Bándi* (1896, 292), *Pintér* (1993, 123), *Muckenhaupt* (1999, 119), *Szlávik* (1907, 16–17) gives the content. Its text was first published by *Alszegehy–Szlávik* (1913, 90–108).

This is Ferentzi's last drama where he returns to historical themes, though now, he is not interested in ways of power: he deals with humility towards Christ which must be practiced by every one including the king. As always, Ferentzi gives the *thema* (*Exaltavi Lignum humile*), now with the words of Ezekiel: „And all the trees of the countryside will know that I, Yahweh, am the one who lays the tall tree low and raises the low tree high, who makes the green tree wither and makes the withered bear fruit. I, Yahweh, have spoken, and I will do it.” (Ezek 17:24) The tree lowered and raised refers to the exaltation of the Cross.

This historical topic – the reign of Chosroes, the feud with his son Syroe – was very popular on school stages. After the 1740s, Metastasio's *Syroe* had eight performances on Hungarian Jesuit stage, we know of six Chosroes dramas and some with emperor Heraclius in the title (cf. *Staud* 1984–1988). The data and the titles do not reveal if the plots were about the battles with Chosroes or about the exaltation of the Cross. The detailed plots would be important for us as Ferentzi did not deal with the fall of the bad king and the good king on the throne; these events give only the logical background of his play. The play focuses on emperor Heraclius who reinstalls the Cross. Its obvious background is the fight between Chosroes and Syroe the result of which is the exaltation of the Cross. The centre is a moral problem: emperor Heraclius can complete his task only with self humiliation.

THE SHORT CONTENT OF THE PLAY

Prologus

Describes the content. The prologue finishes with the remark that the play is on the well-doing of Heraclius but does not discuss his heresy after his victory on Cosroas.

Actus primus

Scena prima

Heraclius is anxious about the Persian king Cosroas and offers peace to him.

Scena secunda

The deputies promise treasures to Cosroas for the peace but Cosroas' condition is Heraclius' denial of Christianity and the worship of Persian Gods.

Scena tertia

The deputies return to the desperate Heraclius who decides to pray and hold processions.

Scena quarta

Cosroas is sad because of the rejection but his chiefs start again. Change of setting: we see Cosroas' captain as the captive of Heraclius.

The act closes with a chorus on God's mercy.

Actus secundus

Scena prima

Cosroas feels himself defeated but his chiefs encourage him: Rictiovanus suggests to allot the country to his younger son Medarzes, he himself should withdraw in the most fortified town of the country and wait for the change. (Cosroas' elder son Siroes is considered to be incompetent.) Cosroas allots his authority on Medarzes.

Scena secunda

Siroes left out of power almost feels the Persian crown on his head: he offers his service to Heraclius who sets off against Cosroas.

Scena tertia

Heraclius' soldiers arrest the leading Persian figures among them Cosroas and Medarzes who are led to prison.

Scena quarta

Cosroas asks for the help of bishop Zachariás and even Siroes teeters for a moment seeing his father. Finally Siroes kills his father then his brother. His two innocent brothers, Sigevias and Valdemares pray for mercy. At the end of the scene, Siroes leaves their murder to his men.

Actus tertius

Scena prima

Siroes gives Heraclius the Holy Cross and presents the freed bishop Zachariás. Siroes and Heraclius ratify their union.

Scena secunda

Heraclius is ready to take the Holy Cross to the Calvary hill on his shoulders but he cannot move it. Upon Zachariás suggestion, Heraclius, barefoot, puts on some humble cloths, and this way, he easily carries the Cross.

The closing chorus sings about undue gaudery and Christ's modest cloths.

AUTHOR

The author is Vitus József Ferentzi (1745–1797), see his biography in the notes to play nr. 1.

SOURCE

Catholic tradition holds several feasts of the *roodtree* (Bálint 1998, II, 354–371). One is 3 May, feast of the finding of Holy Rood. The story is in the Hungarian Érdy-codex (c. 1526; it follows the 13th century *Legenda Aurea* written by the Dominican Jacobus de Voragine) which tells how St Helen, the mother of Constantine the Great had the Cross dug out of the ground of the Calvary on 14 September 320 (Bálint 1998, II, 354). 14 September is the other day of its feast connected to the reign of Heraclius (Hērākleios). Heraclius, the Eastern Roman emperor (c. 575–641; reigned 610–641) had a threatened, weak country. The events shown in the drama started in 614 when the conquering Persians took Christ's Cross (which was found by St Helen in 320) from Jerusalem. Heraclius signed peace with the Persians and, in 622, leading the first crusade took back Jerusalem, and elevated the Cross in the Church of the Holy Sepulchre in 630: it was the high light of his reign. Later he was permissive with the Christian doctrine founded in Armenia and Syria in 629 because this way he hoped to find allies against the Persians – but in vain. What the prologue calls *monstelita* is monothelism or monothelism closely related to monoenergism considered heresy: their theological doctrine holds Christ as having only one nature or will. The doctrine is thus contrary to dyothelism, a Christological doctrine that holds Christ as having two natures/wills (divine and human).

Ferentzi borrowed some parts from the Jesuit János Illei's *Salamon király Lászlónak foglya* (Jezsuita iskoladrámák I, nr. 6a). Illei's collection was published in Kassa in 1767 and the library in Csíksomlyó probably had it.

Razatanes' wise sentence on earthly war as changing, uncertain like the dice (I.4) is taken from Illei word by word (Zabolts' text: *Jezsuita iskoladrámák* I, 302). The phrase was quite appropriate summing up the unpredictable fate of men as the same sentence is used in two plays of *Actiones Tragicae* (see plays nr. 10 and 11) and also in the Minorite *Leoninus és Leonina* (1773; *Minorita iskoladrámák*, 451).

PERFORMANCE

The drama was performed on Pentecost Saturday, 25 May 1776. Nothing is known about the display. They must have needed costumes for the emperor and his men and soldiers but these were provided from earlier performances. The elevation of the Cross demanded a rather large space which was easy to do in the open air, but, if the performance was held in the theatre building (as we think) they had to create the illusion of a large space. According to the

instruction, a curtain was also used (*Clausa cortina fit conflictus ingens*), which was only possible in the theatre building.

An instruction orders gunfire and drumbeat (*Sclopeta datur signum tormentis. Timpana clamant.*), Cosroas refers to the drums (I. 4). There are two songs in the play. We suggest an 18th century Franciscan Christmas carol (*In natali Domini...*, RMDT II, nr. 209) for the song at the end of Act I (Chorus: *Keresztények, tudjátok az Úr Isten jóságát...*).

For scores, see:

Deák-Szentes manuscript, 25 (*Kővári* 2013, nr. 45)

For the song closing the drama (Chorus: *Ez játékunk mit kívánjon, eddig megta-nulhattátok...*), however, we could not find any tune in the historic sources or in folklore collections.

5.

Kézdi István Gracián

JOACHIM MEGSZABADULÁSA

Csíksomlyó

1777. május 18. pünkösöd szombatja

[SZEREPEK

EVILMER, AsszírIA királyA
JEZONIAS, filius Evilmer
JOACHIM, Judea királyA
PRIMUS FILIUS, Joachim egyik fia
SECUNDUS FILIUS Joachim másik fia
CARMELINUS, tutor parvulorum
MILES
ALTER MILES
JOZIEL
ARAXES
IZMAEL
KÉT GENIUS a köZjátékban
NABUZARDA, Evilmer fővezére
DUX]

Accio Pentecostalis,
qva Regis Juda Joachim in Captivitatem Babilonicam ducti
atque post 36 Annos Liberati vicissitudo, et
simul Mundi astutia a Nobili¹ Juventute Csik Somlyoviensi
adumbrabatur Die 18va Maji 1777. Ex. L. Reg. 4 C. 25.

PROLOGUS²

Vesszük nagy örömmel és háládo szivel, hogy itt ma meg jelenni
Nem sajnállottatok, s ide faradtatok játékunkat szemlélni.

A melyből, úgy vélem, nem is ketelkedem, tanuságot hogy venni
Kiki szándékozot, nemis mást czélozot, ide ez nap sietni.

- 5 Hogy tehát tűis ma fel tett czélotokba meg nem csalatkozzatok,
Es valami példát vagy lelki tanulmánt e' helyen láthassatok,
Előre ki kérjük, s tudom, elis vesszük, hogy jól rá halgassatok,
Mert egy szép példával s egy kis tanusaggal jaczodozunk hozzátok.

- 10 Melyet kedvetekért s érdemességtekért úgy fogunk kormányozni,³
Hogy buzgoságtokat, szives voltatokat ügyekezűk nevelni.
Valamiben lehet, es tőllünk ki telhet, háládo szivel lenni,
Ez mái munkánkkal és faradságunkkal néktek példát mutatni.

- 15 Azértis munkánknak s mai actionknak lészen utolso czélja,
Miként e' világnak s nagyra vágyodásnak folyon az ő fortélya,
Melyel igazakat és ártatlanokat sokszor nagyon tréfálja,
Es oly-kor a földig, csak nem koporsoig egészszen leis nyomja.

- 20 A melyet hogy jobban es világossabban kiki észre vehessen,
Judának királya, Joachim rabsága eleven példa lészen,
Kinekis rabsága és siralmas sorsa szép bizonyyságot téssen,
Mert szabadságáért s kedves hazájáért sok szenvedest fel vészen.

Harminc hét esztendőök el folyasa alat rabságban lészen sorsa,
Utoljára mégis, midon vélne nemis, vigasztalását latya,⁴
Mert Assyriának s Babillon várának engedelmes királya,
Evilmer lanczait és sulyos békoit labairól le vonya.

¹ Nobl [A rövidítést feloldottuk.]

² [A Prologus a kéziratban a drámaszöveg és a *Finis* felirat után következik, csakúgy, mint a *Cantus Epilogeticus*.]

³ érdemességtekét [Emendáltuk.]

⁴ vélne [Emendáltuk.]

- 25 Régi szabadságra s Királyi Tronusra ugyan csak vissza teszi,
Fia könyörgésit s maga kegyességit utoljára tekenti,
Joachimot újra a' biradalomra szépen vissza éreszti.
De jaj, Joachimnak és jo barátinak szaparodnak veszélyi.
- 30 A ki arulásba és újra rabságba ártatlan kesértetik,
Sok gonosz fortélyal és hamisságokkal oly nagyon el nyomatik,
Hogy szegénynek sorsa 's boldogtalansága halálra itiltetik,
Mégis utoljára szép világosságra dolga nyilatkoztatik.
- 35 Hárman ohajtozzák és szüntelen várják Babylon koronáját,
Evilmerodaknak mind kegyes királynak szomjuhozzák halálát.
Sőt még édes fia, tulajdon magzatya Attya ellen a' kardgyát
Forditya, s azomba, de csak alattomba lesi atya halálát.
- 40 Ezen három cincus és mindenben reus magokat úgy forgatják,
Hogy csak Joachimra, igaz ártatlanra a' párt útést harintyák,
Hogy ő mindeneknek feje es kezdője, király előtt vádolyák,
Addig nyomorgatják, hogy tömleczebe zárják, halálrais el vonják.
- Evilmer nem érti, s eszébe sem vészi Joachim igasságát,
Szüntelen kénozza s nagyon sonyargattya maga oltalmazóját,
De ugyan csak vegre, hosszára, későre meg tudgya igasságát,
Magais meg bánya, és nagyon sajnálja igaz ártatlanságát.
- 45 Meg halyátok it ma, mint igaz példába, a' világ fiainak
Sok fondorkozását, hamis tsalárdságát az hivságos manirnak,
Mert fejedelmeknek s gondviselőjőknek szembe szépet mondanak,
De azonban titkon és nagy palástoson fejekre jaczodoznak.
- 50 A szép ártatlanság s az errős igasság mindenütt csak ki teczik,
Ambár néha látzik, hogy el temettetik, s homalyba borittatik,
Megis olykor, midőn nem is gondolhatni, tsak ki nyilatkoztatik,
Mert Isten oltalma s erős pártfogyja azért el nem enyésződik.
- 55 Sokkal többet láttok, mindsem én mondhatok, ez mai actioban,
A' dologis magát, s ki adgya mi voltát rend szerent jatekunkban,
Csak legyen szivetek és csendes elmétek a' serény vigyázásban.⁵
Azonban indítjuk, s munkankat folytatyuk, legyetek halgatásban!

⁵ vigázásban [Emendáltuk.]

ACTUS PRIMI

SCENA PRIMA

Joachim, Juda Kiralja harmincz het esztendő's fogságából fel szabadítatik.

Jezonias, Evilmernek fia könyörög⁶ atyának, meg halgattatik,
fel szabadul Joachim, és két ártatlan fia Joachimnak örömmel fogadgya.

JEZONIAS

60 Szerelmes Atyám, sok rendbeli könyörgesimnek légy mar egyszer meg
halgatoja. Ime, csak nem harmincz het esztendeje, miolta sonyoru
tomleczebe siránkozik Juda Királja. Töröld el már könyhullatasit, légyen
vége suljos rabságának.

EVILMER

65 Kelj⁷ fel, fiam, meg szántam mar magamis boldogtalan sorsát, eresszéték
szabadon, és ugy bannyatok véle mint Juda királjával.

JEZONIAS

Eszt vartom mind eddig, mert mihent meg szabadul, magam mellé
vészem, és ma meg mutatom az Atyámnak, hogy nekemis jusom van
a Koronához.

(Duo parvuli filij Joachimi Regis adventum Patris praestolantur.)

CARMELINUS (TUTOR PARVULORUM)

70 Aljatok meg itten, edes ártatlanim, ne sirankozzatok tovább, ime, majd
ide jövend édes atyátok.

PRIMUS FILIUS

Idejövend minden bizonnyal.

CARMELINUS

Ide jövend valósággal, es már felis szabadítatot sonyoru⁸ rabságából.

SECUNDUS FILIUS

O, édes atyám!

CARMELINUS

Ma még Juda királja lészen, es tú ujra Juda királjának herczek fia.

⁶ Könyörö<k>g [Ráírással javítva.]

⁷ Kel [Emendáltuk.]

⁸ sonyeru [Emendáltuk.]

PRIMUS FILIUS

75 Valjon mikor lattyuk meg édes atyankot, ah, elíg várnám.

CARMELINUS

Meg lattyatok, édes fiaim, ha ma nem, holnap bizonyosan már kijs küldetet Araxes a királjtol szabadítására.

SECUNDUS FILIUS

Ah, Araxes, akár ki légy, légy áldot örökke.

PRIMUS FILIUS

80 Soha nem értem ilj huzamos napot, de ime, valjon kit latok? Jó Araxes, menyinyúnk elejébe.

CARMELINUS

O, artatlanok, hat atyatokot se ismeritek? Vigadgyatok fiaim, ime, jó az király.

PRIMUS FILIUS

Ah, édes atyám!

JOACHIM (*captive liberatus adest dicens:*)⁹

Ah, édes fiaim, itt vattok hát, szerelmes csemetéim.

CARMELINUS

85 Enged meg, oh fejedelem, had lehessek elso üdvözloje kiraljságodnak. (*Amplectitur.*)

JOACHIM

Elj szerencsésen te is, kedves barátom,¹⁰ köszönöm, hogy ezen ártatlanoknak én helyettem atyok vóltal. De hol vagyon Joziel, szerelmes, rajtam¹¹ szanakodo, jo barátom?

CARMELINUS

Ihon vagyon már ő is,¹² nagy orommel közelget.

JOACHIM

90 Oh, Joziel, édesem, nem anyiban jo barátom, mind kedves vérem! Mielta meg ismértelek, mind szívemnek jobb részét, kedvellettelek.

JOZIEL

Ezutannis arra kérlek, hogy mindenkor szárnyaid alatt maradhassak.

⁹ e Captivate [Az e-t elhagytuk.]

¹⁰ bá<t>ratom [Ráírással javítva.]

¹¹ rartam [Emendáltuk.]

¹² ois [Emendáltuk.]

JOACHIM

Ne ketelkegyél, Joziel, mert teveled fogok én vagy uralkodni, vagy meghalni.

JOZIEL

95 Mutasd meg hat mar szomoru homlokadnak őrvendetes tekintetét.

JOACHIM

Csak akkor meruljunk a vigaság orvenyeben, midon kezünkbe leszen Juda koronaja: félek¹³ mar minden vigasagtól, mert tapasztalom már, hogy minden rend kívül valo vigaság szomorúsaggal koronaztatik.

SCENA SECUNDA

100 Jezonias azon mesterkedik, hogy az Attyát az királyi székből ki forgassa, es Joakimot maga mellé csatolja.

JOACHIM

105 Nem tudom, mi bal szerencse borzogattya ujra nyomorult szivem, bar légyen csalardság, de jól¹⁴ tudom, mely közel esnek egymáshoz az öröm es siralom, mert sokszor csak egy szempillantás valasztja az szep napfényt az homálytól. De ime, Jezonias, valyon mi ujsággal kedveskedik nekem?

JEZONIÁS (FILIUS EVILMER)

Csak teged kereslek egyedül, drága fejedelmem.

JOACHIM

En pedig rég már, hogy it várom parancsolatodot.

JEZONIÁS

De valyon nem halgatoczik it valaki más te kívülled?¹⁵

JOACHIM

Senki sincsen, hogyha tudnám.

JEZONIÁS

110 Valo ugyan, Joachim, hogy te néked inkább őrvendeznem kellene, hogy sem valamire unszolnom, de *azomba*¹⁶ tudode, hogy sokat kőnyörgöttem az atyamnak szabadulásodért.

¹³ felek [Emendáltuk.]

¹⁴ de tum jól [Emendáltuk.]

¹⁵ ki<vs>ülled [Részben olvashatatlan ráírások, emendáltuk.]

¹⁶ ozomba [Emendáltuk.]

JOACHIM

Jól tudom, és háládo szível köszönöm.

JEZONIÁS

Kevanode¹⁷ ma azért előbször kedvemet tölteni?

JOACHIM

115 Szívem es fegyverem a te szolgálatodot ohajtya. Senki más engem az
hálalon¹⁸ kívül te tölled el nem választ.

JEZONIÁS

Igen hirtelen tészed bozgoságodot, úgy itilem, hamaris meg változik.

JOACHIM

120 Herczeg, tapasztalva fogod eszt jobban meg ismerni, kérjed eletemet,
veremet kerjed, valamint most ate adományid, úgy mind a kettőt ere-
ted örömet fel áldozom.

JEZONIÁS

Veredet s eleted le tetelit nem kívánom, es hivségedet és erőddöt ma én
mellettem ne sajnályad.

JOACHIM

Esküszöm a nagy Istenre.

JEZONIÁS

125 Már ezzel meg elégszem. Ad ide kezedet, had szoritsam szívemhez edes-
deden... Oh, vajha sok ilyen bator szívet és kezet tanálhatnék ma, Joa-
kim! Ez a két kéz fog ma, Joakim, boszut állani¹⁹ Evilmer gonoszságán.

JOACHIM

Mit mondasz, kerlek?

JEZONIÁS

Csak nem érted, hova cellozok.

JOACHIM

130 En amit szenvedtem, örömet Istenért es meltán szenvedtem,²⁰ ezért
nem kivanok boszut állani.

¹⁷ Kevande [Emendáltuk.]

¹⁸ hálalon [Emendáltuk.]

¹⁹ álláni [Emendáltuk.]

²⁰ szevenhettem [Emendáltuk.]

JEZONIÁS

Azt nemis fejtegetem, de tudod, hogy az atyám Assyrianak gőgös királya?

JOACHIM

Tudom, de aztis tudom, hogy jambor, engedelmes fejedelem.

JEZONIÁS

135 Micsoda jambor, engedelmes fejedelem? Kerlek, ne szakaszd felbe beszédem! Veszedelmes lesz itt ma a játék. Igaz ugyan, atyám, nem tagadom, de csak olybá²¹ tartatom és túlle becsültetem, mint udvari szolgál. Sokat tűrtem, szenvedtem eddig, de ma... nekemis van²² ám markom, melybe jobban illenék a királyi pálcza.

JOACHIM (*alatomba:*)

Jaj, mit hallok, mit felelyek!

JEZONIÁS

140 Csak halgacz ezekre, fen alle meg buzgo hivséged es esküvessel pecsetlet igyireted?

JOACHIM

Isten hozzád, herczeg!

JEZONIÁS

Aly meg egy kevéssé, hová siecz, mit akarsz?

JOACHIM

145 Visza terek regi rabságomra, bele öltözöm regi keserves bekómba, hagy soha többbe szememre ne hányhasd jo téteményidet, én se tartozzam néked semmi gonoszsággal.

JEZONIÁS

S hat ez az igyiret?

JOACHIM

Igen magasson agaskodol, fel nem erhetlek igyiretemmel.

JEZONIÁS

S hát el akarsz engem veszteni?

JOACHIM

150 Nem, semmi képpen.

²¹ olybé [Emendáltuk.]

²² ván [Emendáltuk.]

JEZONIÁS
Velem tartasz tehát?

JOACHIM
Igenis, véled, de csak azon okra nézve, hogy szándekodat el ronthassam,
és hogy is kívánhatod, hogy az ellen fegyvert fogjak, kinek kel köszön-
nem, hogy elek. S tölled is ez a fiu szeretet és hálado sziv édes atyádhoz?

JEZONIÁS
155 Kerlek, ha nem segélthecz, ne kesergess te is most. De meg is szépen
kérlek, hozzád való jó tétemenyimből legyen annyi szerencsem, hogy
atyám előtt el ne áruly.

JOACHIM
Nem arullak, mert erre nem esküttem.

JEZONIÁS
Arrais ismég kérlek, ezen dologba ne ártsod magadot.

JOACHIM
160 Fogadom hogy el nem árullak, elegendyel meg vélle, többet nem igyir-
hetek.

(Discedit Joakim.)

JEKONIÁS
Eregy, átkozot, faba rengetet Sido, megismered te is ma, kivel jádzol it-
ten. Meg botlottam ugyan, de semmi, mert már a nép mellém pártolt,
engemet vall királyanak nagyob részt. Ha ravaszságom meg erőtetem,
165 szolgál fegyverem, véren, vizen, tűzön, vason meg kel lenni, hogy ma
nekem hajcsón *térde*²³ Assiria.

SCENA TERTIA

Jezonias Araxeshez, a fő²⁴ vezérhez es Izmaelhez csatolya magát,
és harman jaczadoznak fejére²⁵ Evilmernek.

JEZONIÁS
170 Látom, álhatatlan szerencse, mikent jadczol én velem. Nem vala elég,
hogy ily soká túrtam atyám igáját, imár ihol reteg nem is kel az haláltól.
De ihon Araxés.

²³ térted [Emendáltuk.]

²⁴ fő [Emendáltuk.]

²⁵ fejeére [Emendáltuk.]

ARAXES

Mi fel borzadást, mi komor kedvet sajditok abrazatodon, Herczeg?

JEZONIÁS

Oh, Araxe, ha kevantad halalom, végbe vitted már fortelyoddal.

ARAXES (*sutogva:*)

Be jól beszéllesz... Mi haborgat, kerlek?

JEZONIÁS

175 Te okosztad minden romlásomat, melybe verőttem.

ARAXES

S hat nem állott²⁶ meg intésidre²⁷ Joakim?

JEZONIÁS

Veltem ugyan, sőt remenlettem is, de már gyanuba ment minden reményem, nincsis egyéb hátra veszelyemnél. Eddig tudgya atyám szándékom, felve és rettegve várom nyomorult²⁸ fejemre rettentő ménkövét.

ARAXES

180 Minden kis zaportol nem kel meg rettenni, szél vész után szoktunk csendes üdőt várni. De hol vagyon és merre mene Joakim?

JEZONIÁS

Vagy viszá tért fokságába, vagy a királyhoz ment az árulo. Ah, kerlek, szívem barátom, mastan iparkodgyál, hogy ha ezen veszélybol ki vehetnél.

ARAXES

185 Semmit ne retegj, Herczek, apro még minden veszedelem királyi elmédhez képest. Ne ereszkedgyék tengerre, a ki minden kis szélvesztől meg retten, csak bizzál én bennem, tied leszen ma a királyi korona.

JEZONIÁS

Oh, vajha azt mondhatnád!

ARAXES

190 Te pedig azonban oly mesterségesen folytasd az udvari mannért, hogy rám soha semmibe ne mutass. Soha belé ne keverj jatekodba, en pedig minden mesterséggel azon lések, hogy ha Joakimot melléd nem sze-

²⁶ állat [Emendáltuk.]

²⁷ irtesidre [Emendáltuk.]

²⁸ réteggel várom nyomoralt

geszhetem,²⁹ háloba kerítsem, hogy ő leleskedik a király ellen. Bizzál én bennem, meg nem csal remenséged.

JEZONIÁS

Ah, szívem, Araxe, latom szives indulatodat, azért utolsó csöppet ügyefogyot remenyemnek reád támasztom. Meny el Joakimhoz, mondgyad
195 neki nevemmel, ah, tudod már, mit akarok mondani! Mongyad, ha én...
mongyad, én ötöt... Érted a többbit, mert ha nem serenkedel,³⁰ nem sokára csak setet koporsomat fogod fel tanalni.

ARAXES

Ne fely, herczeg, ujra mondom! Ihol, fel tészem soját fejemet, hogy ma
uj fejedelmet fog szemlelni Babilon tartománnya.

JEZONIÁS

200 Adnák az irgalmas egek! (*Discedit.*)

ARAXES

Ah, mely könnyü kelepczebe ejteni egy maga bizot embert! Nem tudgya
a boldogtalan, mit sohajtoz. Fog ma ugyan szemlelni uj fejedelmet Babilon
205 tartománya, de nem Jezoniaszt, hanem Araxest. Már lépbe verte magát. Kedvemre jadczo véle, ha ugyancsak a szerencse olykor meg
csalnais, hamar az ő³¹ nyakába harintom a dolgot, és amint veszem észre, Izmaelis nagyon lesi a királyi koronát. Harman hannyuk a koczkát,
enis, Jezoniasis, Izmaelis. Ma meg valik, melik hánnya meg az hatot,³²
én mind azon által el nem hagyom királyom. De ihon Izmael.

IZMAEL

210 De mi okra kívánad oly igen jelen létem, talám hogy Joakimot szemlelyem a királyi szekben, vagy Joziel³³ kezében, kinek meg öltem édes atyát, adatassam? Igaz, én öltem meg Gadoliást, soha nem tagadom, de aztis ate akaratodbol, mert még akkor fajt a fogad a királyi palczára.

JEZONIÁS

Ne piringass, mert ezzel neked akartam királyi szeket szerzeni.

IZMAEL

215 Ne csúfolkodgyal ezen ál festékeddel,³⁴ tudom, magad ohajta nagyobban, már ismerem ravaszságid.

²⁹ sze<l>geszhetem [Ráírással javítva.]

³⁰ serenkedél [Emendáltuk.]

³¹ azo [Emendáltuk.]

³² hátot [Emendáltuk.]

³³ Józiel [Emendáltuk.]

³⁴ fertekeddel [Próbáltuk emendálni.]

JEZONIÁS

S hát kétséges előtted hozzád való szivességem?³⁵ Nem ugy, Izmael, mert ha eddig szivessegem homályba volt előtted, ma meg lád, napfényre jön a te igazsztalasodra, csak halgass tanácsimra.

IZMAEL

De felek, fejem esik tanácsadból.

JEZONIÁS

220 Ne félj,³⁶ mert ma meg koronásztatik, mivel nekedis jusod van a koronához, nemde teis kiralyi vérből születnél.

IZMAEL

Az igaz, es ha te altalad hozzá juthatnék, te mingyart utannam második lennél az országban.

JEZONIÁS

225 Meg lesz ma bizonyoson. Hanem azon mesterkedgyel, hogy a gyilkosságból ki mosdodgyál,³⁷ es Godaliasnak meg ölését³⁸ Joakimra kennyed, hogy az ő³⁹ parancsolattyából tselekedted. Semmi alkalmatosságot elne mulas, vöd elő minden fortelyodot, szabjad a szerencsehez vegezesidet, semmi alkalmatosságot elne mulass, fuss, faragj, fűlely mindenfelé, és az udvari festeket ma semmit ne kimelyed, a tobbit biz en ream: el kel ma
230 veszni az atyamnak es Araxesnek, de ezek előtt Joakimnak es Jozielnek, kardal kel ma nyitnunk egy néhány ereket. Én marekkal fogok a' dolghoz, te azomba simogassad alatomba, de vigyaz minden szavaidra. Hallode, hol vagyon a Joakim kardgya, melyet a minap tölle el hosztál?

IZMAEL

Ihol vagyon, oldalamon fenlik, de még csak Godalias verevel izzadot.

JEZONIÁS

235 Jo, hogy el nem hagytad, még erre ma szükségünk leszen.

³⁵ szivességeme [Emendáltuk.]

³⁶ Ne fel [Emendáltuk.]

³⁷ mosdadgyál [Emendáltuk.]

³⁸ oleset [Emendáltuk.]

³⁹ azo [Emendáltuk.]

SCENA QUARTA

Izmael Joziellel egybe tanálkozik, es nagyon téteti⁴⁰ magát,
hogy Jozielnek édes atyát Joakim akaratyából ölte meg, és a kardot
viszszá ádgya Joakimnak.

IZMAEL

240 Meg vallom, nagy erkölcsü Joziel, vétettem⁴¹ nagyon te ellened és az
ég ellen, midőn edes atyadot ez világból ki végesztem, ezen dolgom
holtomig siratom, de kivált, hogy Joakimnak engedelmes voltam. Ime,
labaidhoz borulva könyörgök, ály boszut már én rajtam, ihon nyomorult
fejem, ez eiletem, tetszesed szerent cselekedgyél én velem.

JOZIEL

Ime, hogy téteti magát az haládatlan gyilkos!

DUX

245 Altal verem a háládatlant.

JOZIEL

Szunnyel egy kevesse.

IZMAEL

Ihol a kardis, melyel meg öltem edes atyadot, ezzel enis örömet vesz-
tem már eiletem. Csak arra kérlek, hogy ha vérem *ontod, a tört* is⁴² vélle
Joakim kezehez vissza terend.

JOZIEL

250 Kely fel, háládatlan, micsoda Joakim kargya ez? És mikent jutottál te
hozzá?

IZMAEL (*lenta voce*:)⁴³

255 Jaj, mit mongyak, nem gondolhatok már semmit... Ez az *ő*⁴⁴ ajandéka,
és suru zokogasi kőzöt erővél nyomá a kezembe, meg midőn rabsagba
volna, mondván: fiam, edes fiam, Izmael, ezen fegyverrel mind⁴⁵ ellen-
ségemet meg ölheted, mind pedig ezen terhes lanczaimat meg oldhatod.
Kik közül első vala ate edes atyád, Godalias, kit mostis sirva emlétek.

⁴⁰ téteti [Emendáltuk.]

⁴¹ vétettem [Emendáltuk.]

⁴² verem atörtis vélle [Próbáltuk értelemszerűen javítani, ezért illesztettük be az *ontod* szót.]

⁴³ Joziel *lenta voce* [A téves szerepnevet javítottuk.]

⁴⁴ azo [Emendáltuk.]

⁴⁵ mint [Emendáltuk.]

JOZIEL

Oh, Istenem, mit kel hallanom, s megis én mind eddig Joakimet nem annyiban szives barátomnak, mint edes atyámnak tartottam.

IZMAEL

Magais Joakim nem fogja ezeket el tagadni, ha rá kérded.

JOZIEL

260 Oh, szerencsetlen eletem, oh, szerelmes, szives barátom, így trefalál és
jaczadozál mind eddig. Oh, szeretet oh, hatalmas szeretet! Meg most
sem gyűlölhetlek, csak menyel Izmael, mert meg toltéd egészen szívem
keserűséggel. (*Arma inspicit quibus occisum genitorem ominatur.*) S hát
265 eza fegyver jár⁴⁶ által szerelmes atyámnak drága testét? Eza vas ontá
ki drága vérét?⁴⁷ Ezzel köszönede meg, oh, Joakim, hozzád való igaz
hívtségemet? (*Flere incipit.*) Kicsoda már szelyes ez vilagon ily boldog-
talan, mint én, szegeny fejem? Szegeny Oziel, mire jut még utolyara
nyomorult fejed? Oh, jaj, mit vetettem én azzal neked, Joakim, hogy
270 igazán szerettelek és atyám helyet tiszteltelek? Ah, kegyetlen szeretet,
mely sokat kivansz azoktól, kiket egyszer igád alá vetettél!

(*Demittitur Scena.*

Egybe tanálkozik Joakim és Joziel.)

JOACHIM

Csak teged kereslek, szívem, Joziel, veled vagyon egy kis beszédem,
minekelőtte vagy lánczomra viszsza terjek, vagy pedig... De mi szo-
moruság uralkodik orczadon?

JOZIEL (*el fordult abrazattal:*)

Már lagyitya szívemet a szerelemnek szörnyű kinnya!

JOACHIM

275 Csak nem szollasz, kedves barátom!

JOZIEL

Oh, szörnyu fájdalom!

JOACHIM

Szoly barcsak egyet, had érezem fájdalmidat.

JOZIEL

Csak két ajándekot kerek tőled, talam meg nem vonod szives barátottól.

⁴⁶ jara [Emendáltuk.]

⁴⁷ veret [Emendáltuk.]

JOACHIM

Joziel, edesem, akar véretem,⁴⁸ akar eletemet örömet eretted le teszem.

JOZIEL

280 Herczeg, ismered ezt a kardott?

JOACHIM

Ismerem, mert saját kardom, nem tudom, hogy került kezedhez?

JOZIEL

285 Ha isméried, ihon van kardod. (*Porrigit genuflectit.*) Edgyiket meg at-
tad edes atyamnak, ted hozza a másikátis, legyen annyi szerencsem es
malasztom előtted, hogy ugyan ezen drága kardal, mely meg izzadot
atyam verevel, légyen nekemis halálom. Szegeszed melyembe, had le-
gyen hasonló halálom edes atyammal!

JOACHIM

Kél fel, mit csinálsz, édes fiam! S hát nem tudode, hogy Izmael ölte meg
edes atyadat? Talám most ram kente az atkozot gyilkos?

JOZIEL

290 Herczeg, meg ne vond en tollem utolso ajandekodat, ime, keszen varja
szivem ezen dicsoséges törödet,⁴⁹ és ha tovább eletet nem adhacz, ad meg
halálomot.

JOACHIM

Edes fiam, miért kivanod halálodat?

JOZIEL

295 Jaj, jaj, keserves eletem! Nem gyűlölhetlek, edes baratom, noha gyűlöl-
nom kellene mint édes atyám gyilkosságát. Szeretni tovább nem batorko-
dom, job tehát meg halnom, semhogy így killodnom.

JOACHIM

Edes fiam, ne űzz csufot belöllem!

JOZIEL

En pedig azon szerelmemre kérlek, melyel mind eddig hozzád visel-
tettem, s te is tapasztaltál, meg ne vond én tollem utolso ajandekadat.

JOACHIM

Tehát hoherodnak akarsz tenni engem?

⁴⁸ veremet [Emendáltuk.]

⁴⁹ törödet [Emendáltuk.]

JOZIEL
300 Meg bocsás, jo Herczegem, régi szeretemnek vétke ez, nem vakmerőségemnek, ha pedig vétek való hozzád való buzgo szerelmem, ebbénis legyek en a bűnös.

JOACHIM
Akarmi volt, meg bocsáttok.

JOZIEL
305 Nem kerek bocsanatot, hanem utolso ajándekot, mert ha nem,⁵⁰ mingyart... *(El kapja a kardot, és melyéhez szegezi.)*

JOACHIM
Kerlek az egekre, mit cselekszel, fiam!

JOZIEL
Enged, had oncsam veremet, hanem Isten hozzád!

JOACHIM
Hova indulsz ily sietve?

JOZIEL
Csak oda, a hova vezet szerencsetlen sorsom.

JOACHIM
310 Uram, Istenem, valyon mit vétettem⁵¹ neki?

JOZIEL
Tovább nem késhetem, Isten hozzád.

JOACHIM
Csak egy szora aly meg, kérlek! Ki volt, aki ezt a szerencsétlen kardot...
Hova siecz, mit vétettem?⁵²

JOZIEL
Vagy utolso ajándekodot, vagy Isten hozzád.

JOACHIM
315 Mire kénszeritesz, gondold meg jól, ki arula el engem, kitől vetted a kardot. Ah, mindent egybe keverek, vesd el az atkozot kardot, jöszte, edes fiam, enged meg leg alab, távul had keserjélek!

⁵⁰ hanem [Emendáltuk.]

⁵¹ vetettem [Emendáltuk.]

⁵² vetettem [Emendáltuk.]

JOZIEL

Ne koves tovább, utolszor mondom, Isten hozzád! *(El megy.)*

JOACHIM

320 Oh, mindeneknek Ura, jutass most eszembe egy jozan tanácsot, ime,
el vesz ártatlan jo barátom... Csak utanna megyek, mert el veszti magát
ez ugye fagyat, ah, atkozot Izmael, ate fortelyod es gonoszságod ez va-
losággal! S valyon mire jutunk ma mink ketten? Már is mintha latnam,
mely szörnyu veszelbe kel ma be borulnunk.

*(Terminatur actus primus, melyet be fejezhet ket genius keserves tanczal
es jelekkel, arnyekozvan Joakimnak és Jozielnek következendó szerencsetlen
es szerencses sorsakat.)*

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA

325 Evil Merodak régi királji székébe viszsza akarja tenni Joachimot, de
némely veszedelmek miatt, meljbe kevertetik Joachim, tovabrá halasztja.

JOACHIM

330 Nem tudom, két keserves sebeim közül meljiket jobbitsam, kedves kirá-
ljomnak maga tulajdon magzatya lesi életét, oh, halhatatlan gilksóság!
Szerelmes Barátomtól, Jozieltől Izmael fortélja, átkozot gonossága mián
el kelle válnom. Jaj, szegen fejem, mihez fogjak! De erkezik felséges
Fejedelmem.

EVILMER

Eppen jo heljen tanállak, kedves hivem! Ideje, hogy már mind én hoz-
zám hivsédnek meg feleljek, mind pedig, kedves Fijam, a te kíván-
ságodot bé teljesitem.

JOACHIM

335 Leg szerentsés és győzedelmes, örökké, felséges Királjom! Köszönöm
s hálálom ezen malasztodot. De megis le borulva arra kérlek előbször,⁵³
hogy maji napról muljék el fel magasztalásom. Masodszor⁵⁴ hogy alj
boszut Izmael gonosságon.

EVILMER

Miert könyörgesz ezen két dolgok felett?

⁵³ [Az előbször aláhúзва.]

⁵⁴ [A Masodszor aláhúзва.]

JOACHIM

340 Hoszas volna mind ki beszélnem, hanem az elsőt azért kérem, ne hogy
midőn én fel magasztaltatom, Felséged életéből 's Országából ki for-
gattassék.

EVILMER

Mit mondasz, kérlek, s hát fejemre jadzik valaki?⁵⁵ Véremet szomju-
hozza? Ki merné eszt meg próbálni?

JEZONIAS (*alattobba inti Joachimot:*)

Jaj, elne árulj! Kerlek!

JOACHIM

345 Csak aszt mondom, felséges Kiraljom, hogy ma kerüldel minden jo
barátodot, és enged meg, hogy szüntelen veled lehessenek. Ne higgy ma
még saját vérednekis, mert minden ősvények rakva keletkeztek, azért
engem ami illet, nagyobra tartom életedet, hogysen királságomat.

EVILMER

Szolg világosabban, tsak réműlve hallom, de nem ertem, mit beszéllesz.

JOACHIM

350 Többet nem szolhatok, mert meg esküttem, hanem mastani szavaimrol
elne feletkezzel. Leszen még üdo többeketis szollani, hanem arra kérlek,
hogy Izmael fogva hozattassék elődbe, had fizessen meg a gyilkossá-
gáért és a több gonosságáért.

EVILMER

355 Meg tselekszem. Meny *el*⁵⁶ azért, kedves fijam, és mingyart kötve ho-
zasd előmbe, mond meg Nabuzardának, hogy fel keresse, és előmbe el
hozassa mingyart, aszt parantsolom.

(*Discedit Jezonias et adest Araxes.*)⁵⁷

ARAXES

Felséges Fejedelmem, légy szerentsés örökké.

EVILMER

Mi hirt hoszsztal, Joziel?

ARAXES

Elveszett talám már az ügye fogyott.

⁵⁵ valak [Emendáltuk.]

⁵⁶ Menyen [Emendáltuk.]

⁵⁷ Distsedit Aracszes [Emendáltuk.]

EVILMER
360 El véstet? Mit beszélsz, mi történt véle?

ARAXES
Valóban nyavalyját nem tudom, eszve futkározza a piátzokot és utzakot, mintha eszén által eszett volna, kard vala a markában, és kinek kinek erővel agya vala kezében, hogy őtőt általverje, fen szoval kialtván: Izmael, Joachim, oh, Izmael, oh, Joachim.⁵⁸

EVILMER
365 Miért ki nem ragattátok kezéből a gyilkos szerszámot?

ARAXES
Sőt, ki ragattuk, de azután, midőn a hidon által szaladna, az Eufrátes vizében magát önként el merítetté.

JOACHIM
Jaj, szívem, barátom!

ARAXES
En pedig, midőn ide ugyekezném, szembe tanálam Izmaelt.

EVILMER
370 S hát hol a párt ütő gyilkos?

ARAXES
Eddig lántzokkal megterhelte Jezoniás, mingyárt érkeznek.

JOACHIM
Kegyelmes Fejedelmem! Ha méltatlan könyörgésem valamit nyomhat, minden gonosságnak veddmeg ma rajta az arrát!

EVILMER
375 Meg léssen minden bizonyal, de arra kérlek Araxe,⁵⁹ hogy ha még életben maradt volna Józiel, viseld gongyát.

⁵⁸ [Izmael, Joachim, mind a kétszer aláhúзва.]

⁵⁹ [Araxe aláhúзва.]

ACTUS SECUNDI

SCENA SECUNDA

Adest Nabuzarda cum Izmaele et militibus etc.

Nabuzarda, minden gonoszsagnak fő mestere elő hozza Izmaelt, kivel már egyet értett, es Jezoniassal egyetemben a' király elejébe kerekednek, ahol ugy viseli magát az atkozot Izmael, hogy a Joachim labara esnek a lanczok.

NABUZARDA

380 Ihol, felséges Fejedelem, labaid elot a partútő, ihol a kardis, melyel meg ölte Godolyást. Ezzel vesztette volna Jozieltis, ha ki nem ragattuk volna.

EVILMER

Szoly hát most, atkozot, gyilkos part útő, mit miveltél?

IZMAEL

385 Tudom, felséges Királyom, vilagosok már eloted mindenek, *nincsis*⁶⁰ egyeb hatra, hanem fő irgalmad és kegyelmed. Azért megis arra kerlek, hogy az én vétkem valami kissebsegere ne legyen Joachimnak, hanem valamint magam erdemlettem, ugy egyedül magam büntetőgyem.

EVILMER

Mit jelentenek ezek?

JOACHIM

Valamint forral elennem, most tudom, hol vete Joziel a kardot.

NABUZARDA

Csak foltasd, ne fely semit!

IZMAEL

390 En örőmest fel aldozom véremet⁶¹ es életemet, csak Joachimot szabadon láthassam.

EVILMER

Mit felelsz ezekre, Joachim? Ugy teczik, ki nyilatkoznak mosta te titkosaid.

JOACHIM

Ah, ha, ország világ hazuga! Mit vetettettem en királyom elen?

⁶⁰ nicsis [Emendáltuk.]

⁶¹ veremet [Emendáltuk.]

- IZMAEL
395 Jaj, meg bocsas, herczeg, mert azt gondoltam, hogy már tугya a Fejedelem a mű titkos czimborankat.
- JOACHIM
Mi lator czimborat emlegecz, mit agya furt, velős hazugsagal fondorkodol?
- IZMAEL
400 Tavul légyen töllem, szerelmes, draga Herczegem, egyet se szolok többet, sőt imé, lábaid előtt teszem le kiralyi ajándekodot, eltem vele, ammit lehetet a te parontsolatod⁶² szerent, de már ihol van, szegeszd melyemhez, hogy többé ne szolhassak.
- JOACHIM
Eregy, átkozot nyelvű, más hohért érdemlesz te.
- EVILMER
405 Joachim, csak lassabban a' dologgal, mert majd el vesztem hozdad valo szeretetem. De hát te, Izmael, hogy merted el hagyni hazadat, és ide ezen tartományba jőni?
- IZMAEL
Ihon, Joachim parancsolta meg, midőn fogságba volna, hogy az en segítségem által könnyen ki útné a' királyi Koronát fejedből.
- JOACHIM
410 Oh, atkozot, miként palástolya gonosságát, soha se láttalak, nemis ismértelek soha.
- IZMAEL
E már késő, mert én soha ide nem jöttem volna, ha...
- EVILMER
S. még sem rettegsz előttem?
- IZMAEL
Rettegjenek a' vétkesek!
- EVILMER
Hát nem vétek előtted a' gyilkosság és a' párt útés?

⁶² parontsoolalatod [Emendáltuk.]

IZMAEL

415 Hivatalom tartotta, hogy tisztemben el járjak, csak azt sajnálom, hogy
uram vetke nélkül vékhez nem vihettem.

JOACHIM

Oh, sarkány tejen hizot!

EVILMER

420 Ne szed ránczba homlokodat, Joachim, halálnak fia vagy, ha ezek rajtad
maradnak... vegyétek le a' lánczot Izmaelről, és tegyétek Joachimra,
miglen egyebet rendelek felőlle.

(Remanebit Izmael et Nabuzarda.⁶³)

IZMAEL

Jol csapáme a' levét?

NABUZARDA

Miden kívánságomot feljül halattad czifra mesterségeddel, már ugy
tartom, mintha véghez vittünk volna mindeneket.

ACTUS SECUNDI

SCENA TERTIA

JOACHIM

425 Oh, Menynek, földnek Istene, valyon micsoda nap ez nékem, meddig
fogja kendőzni magát az hamissag? Veszem mar észre, hogy a' fel szen-
tetetett királyok ellen eskűsznek ma őszve mindenek. Joziel, ah sze-
relmes Jozielem! Oh, bár csak ezeket most láthatnád! Mindég hallom
kialtasodat, látom méltatlan ki mulásodat, bárcsak valaki azt sughatná
430 fülédbe, hogy ártatlan vagyok és igazan szerettelek! Oh, szerentsetlen
Monarcha, Evilmer, valjha tudtad volna, kit kellessek fel oldani, kit ha-
lálba sententiazni! Tapasztalom már, hogy csak merő játék az ember
elete, de ezen játékomnak nincsen meg vegezete, ihon jőnek a' gyilkosok.

(Nabuzarda et⁶⁴ Izmael:)

IZMAEL

Nem tudom, mi titkos felelem lopta bé magát szivembe.

⁶³ <Evil>... remanebit

⁶⁴ es [Emendáltuk.]

NABUZARDA

435 Rugd meszsze magattol, kérlek, ezt a' puha maszlagot, éngemis tapogat
belől valami, de csak hivalkodásnak tartom, mert ma, lelkem, Izmael,
akármilyen nagy gonosságot leg szebb erkölcsnek álsz, csak királyságra
segélyen! Sokat nem beszélhetek, mert szorgos az idő, hanem felit a'
dolognak el végeztük, de a' feje még hátra vagyon a' kigyónak.

IZMAEL⁶⁵

440 Regi, kedves barátom, testem, lelkem, a' mint kívánod, úgy alkalmaz-
tatom, csak tudgyam tanácsodat.

NABUZARDA

Egyet gondolék, Izmael, mit itilsz felőlle?

IZMAEL

Mit, kérlek?

NABUZARDA

445 Azt gondolám, eresztjük szabadon Joachimot, és midőn mű meg akar-
juk ölni a' királyt, ő ránk támad, és vessük a' nyakába az égtelen gil-
kosságot.

IZMAEL

A bizony jó lészen, ugyan jól gondolád, csak jere, eresztjük el, és tart-
sunk tanácsot, hol ejthetnének⁶⁶ meg a' fene vadat.

(Demittitur scena. Joachim liberatur. Josiel et Araxes adhuc viventes, dum Nabuzarda cum Izmaele deliberat de rege perimendo, illi oculte auscultant.)

NABUZARDA

450 Sokat forgatok elmémbe, de ezt megis jobbnak itelem: szokása kirá-
lyunknak, hogy dél tájba, mint ha meg fáradot volna a' sok munkába,
le' heveredgyék az ágyába, néha változtatja a' helyét, néha virágos ker-
tében sétál. Én a' palotában fogom lesni, te induly a' kert felé, a' melyik
közüllünk hamarab tanálja a' vadat, az ejcse meg.

ARAXES *(alattomba:)*

Értede minden szavait?

JOZIEL

Pogány szívűiek.

IZMAEL

455 Igen helyesen vetted fel a' dolgot. De hol megy Araxes?

⁶⁵ [Az Izmael e-je beszúrva.]

⁶⁶ ejthetnek [Emendáltuk.]

NABUZARDA

Nékem jo barátom, tőlle nem félhetek. A' hadi nép engem követ, Joachimot majd meg öltem, Josiel el veszet, mitől félsz? Jesonias csak azt várja, hogy az Attyát⁶⁷ ki vegezzük, és mindgyárt heljébe üljön, de ha a' medvét meg ölhessük, a' fiaval könnyen bánunk. Én soha nem reméltem volna, hogy enyire mehessünk, menyunk azért, ne mullassunk, el jót a' déli⁶⁸ ora, ez az út teged a' kertbe viszen, én itt a' palotákat vizsgálom azonba.

IZMAEL

Ki vane fenve a kardod?

NABUZARDA

Még az ördögötis meg járná.

IZMAEL

465 Csak rajta, de láb hegyen járj.

ARAXES

Hallode a' dolgot, vettéle észre mindeneket?

JOZIEL

470 Ah, észre vettem bizonyára, de csaknem⁶⁹ hullanak könyveim, hogy szegény Joachim igaz hozzám való szeretetét és igasságát egy cinkusnak fortelya miat el vesztettem. De kérlek az egekre és lelkedre, tarsd meg életét szegénynek! Bárcsak vagy etszer láthassam.

ARAXES

Lesz gondom reá, meg oltalmazom minden veszélytől, csak azon legy, hogy királyunkat meg menthessük a' farkasok körmei közül.

JOZIEL

Oh, Joachim, szerelmes barátom! Neked éltem mind eddig, ha meghalsz, meghalok utannad.

ARAXES

475 Halgas, ne beszély, itt jár Nabuzarda! Isten hozzád...

JOZIEL

Isten hozzád, igaz barátom... Jaj, be későn ismérem a' csalárdságot, mert soha véle nem éltem, nemis kereskedtem. (*Circumspicit.*) De valóki itt szimatol.

⁶⁷ Attyát [Emendáltuk.]

⁶⁸ deli [Emendáltuk.]

⁶⁹ csak nem [Emendáltuk.]

(*Evilmerem in lecto dormientem quaerit Nabuzardan interficere.*)⁷⁰

(NB. *Fit Musica.*)

ACTUS SECUNDI

SCENA QUARTA

480 Dormit Evilmer, et evaginato gladio Nabuzarda circumambulat
 qua ratione trucidare valeret.

NABUZARDA

Imé, ugy tanáлом, a' mint kívántam. Hogy alhatik a' hitetlen ily sok
félelmek között, talam az egekis néki már vesztét kívanyak. Oh, nagy
egyek, segítségem most kezemet és egy csapásomat... Miért felsz, ostoba
kezem... Most egyszeribe szorisd meg jól, és el ne vétsed csapásodat.

EVILMER (*álmából szolamlík:*)

485 Tavozzal, gyilkos.

NABUZARDA

Jaj, oda vagyok, fel serkent már! Mit fogjak ily veletlen... majd azt
mondom, strásálni akartam őtöt... de úgy teczik, meg sem ebret fel...
aluszik biza, nosza most vesszen⁷¹ tehát.

EVILMER

Nez előb szemembe, ölj⁷² meg az után.

NABUZARDA

490 Jaj, mégis⁷³ csak ebren van.

EVILMER

Ezt méreszli Joachim!

NABUZARDA

Jól vagyon, Joachimot emlegeti álmábanis. Nosza tehát, csak rajta bat-
ron, megseis ismérjen, ki vagyok.

(*Elé ugrik Joachim és Joziel, meg ragadgyak a' kardot.*)

⁷⁰ Evilmer in lecto dormientem quaerit Nabuzardan interficere. [A következő utasítás is egyértelművé teszi, hogy Nabuzarda akarja megölni az alvó Evilmert, ezért a jelen instrukciót emendáltuk.]

⁷¹ veszen [Emendáltuk.]

⁷² olj [Emendáltuk.]

⁷³ megi<t>s [Ráírással javítva. Emendáltuk.]

NABUZARDA

Mi dolog ez, oh, Istenek!

JOZIEL

495 Nezzed, mit cselekszik az átkozot.

JOACHIM

Lassan! Mit csinálsz?

NABUZARDA

Eregy, mert mindgyárt meg öllek tégedetis...

JOZIEL

Álj meg, atkozot gyilkos... Király, fejedelem!

EVILMER

Mi dolog? Ki szivalkodik, oh egek, hol vagyok!

NABUZARDA

500 Meltán most örvendezhetz kegyes, draga Fejedelmem, most oda lesz
vala eleted, ha az én kezem és vigyázásom meg ne őrizzen.

JOACHIM

Ha, mit beszél az atkozot!...

JOZIEL

Ezt mered mondani, háladatlan vér szopo... ennek se lelke, se Istene!

EVILMER

505 A nagy rémülés miat minden tagjaim reszketnek, és most se tudom,
mi dolog történt én velem... Jelen Joachim, kit tömleczbe tetettem? Je-
len Joziel, ki a' vízbe veszet vala, csak az imént meztelen kardal egyikis,
masikis, mi dolog ez, nagy Istenek? Ebren vagyokke én, vagy el ra-
gadtattam? Vagy hogy vagyok, magam se tudom, szoly már, Joachim,
mi történt veled? Ki szabadított meg téged? Joziel, hogy jöttél ide, életbe
510 vagy, vagy csak árnyékodat látom?

JOZIEL

Engem egy hiv jo akarom oltalmazot a' haláltol.

JOACHIM

Engem ezek a cinkusok fel szabadítottak, mi végre, nem tudom.

NABUZARDA

Igaz, mert regi barátságunk kedvéért gyengén bántunk ő véle, és kényesen⁷⁴ őriztettem, de hamissággal szökőt ki a' vasbol.

JOACHIM

515 Oh, álnok tekeletlen!

NABUZARDA

Kérlek, irgalmas Fejedelem, tarsd meg eleteket szegényeknek.

EVILMER

520 Valo ugyan, kedves Vezérem, a' te bajnoki erődnék es karjaidnak tulajdonitom eletem, s megis hálálom minden ki teheto modon ezen nagy ajandekadat, de ily iszonyatos gonosságot semmi módon el nem nyőkhettek, ezer halállal meg kellene halniok.

JOACHIM

Oh, Fejedelem!

EVILMER

Mondám, meg kel halnotok, nem tanálhatok fel oly nagy kinokat, mely fel érné latorságtokat.

JOZIEL

Tehát istentelenseget cseledtünk, hogy meg mentettünk az haláltol.

NABUZARDA

525 Oh, egi csillagok! Ezek meg bolondultak ijettekbe,⁷⁵ nem tudgyák, mit ebegnek.

JOACHIM

Istentelen tragál, vald ki igazán, nem te akartade vérét ontani a fejedelemnek, nem Joziel vette-e⁷⁶ fel kardod vágását, nem én facsaramé ki kezedből gyilkos kardodat?

NABUZARDA

530 Ezek, latya Isten, ki fordultak⁷⁷ eszekből, éngemis majd el kábitanak.

JOACHIM

Hát ez nem a' te kardod?

⁷⁴ [Az *n* betoldva.]

⁷⁵ jettekbe [Emendáltuk.]

⁷⁶ vette [Emendáltuk.]

⁷⁷ fordulta [Emendáltuk.]

NABUZARDA

Soha még olyan forma kardom sem volt.

EVILMER

535 Had el, Nabuzarda, tanáltam már büntetést, ambár kissebbet érdemeknél. Mint hogy egybe kapcsolta őket a' gonoszság, kapcsolja egybe a' halális, azért még ma, jó vezérem, legy készen fegyveres katonákkal, és ezen két párt ütő gyilkost hurczoltasd ki a' városból, az egész országom szeme láttára csigaztasd és koncsoltasd ezer tarabokra, az után ebek és madarak ételére hanyasd széjel atkozot tagjokat.

NABUZARDA

Véghez viszem, a' mint parancsolod.

JOZIEL

540 Oh, szerelmes Istenem.

JOACHIM

Oh, igasság! Fejedelem, nem győzlek csudálkozással, hogy acz hitelt egy cinkus szavának! Bár csak egyet szoljak!

EVILMER

Halgass, háladatlan, eleget szollottál már!

NABUZARDA

Jertek, gyilkosok, a' kinos halálra.

JOZIEL

545 Jaj, szegény fejünk.

ACTUS SECUNDI

SCENA QUINTA

Joachim et Joziel invicem valedicunt, etiam parvulis Filiis Joachim supremum valedicit.

JOACHIM

Ime, Joziel, drága kéntsem, elig nyerhetélek vissza, s már oh, jaj! megint el kell örökkül te tölled válnom.

JOZIEL

550 A' szívem, Joachim, szomoru hertzegem, ne zaklasd keserves szavaiddal, ne kénozd szívem, nincsen már ugys több erő én bennem, hanem csak anyi talám, hogy megis a' végső halálos ütést el szenvedhessem.

JOACHIM

El ne essél, édes fiam, mert ha ezen szerentsétlenségre vállastot minket az Isten, és ugyan csak bal kezére fogot már az irigy szerentse, viseljük
555 egész holtig bajos sorsunkat, job nekünk artatlan meg halnunk, hogy sem latrul és gonoszon uralkodnunk.

JOZIEL

Ugy vagyón, ah, Herczeg, és nem is rettegek a' haláltól, csak az *vádol*⁷⁸ éngem, hogy miért én könnyü hittemmel téged meg bántalak és el hagyálak.

JOACHIM

560 Ha egy kisse meg potlottál, nékem, nékem ezzel nem vétettel, s ha vétettel, szivemből meg bocsátok.

JOZIEL

Ah! Ah, fájdalmas szivem!

JOACHIM

Joziel, szivem, ne merűly el keserves banatidban, ne, hamar őlelésem, azontul Isten hozzád.

JOZIEL

565 Várákazzál, kérlek, ah, ah, micsoda szempillantás⁷⁹ ez?

JOACHIM

Had el zokogásid, fiam, legyen Isten veled.

JOZIEL

Nem sirok már, csak álj meg egy kevésbé! /: ne reszkesz oly igen, nyomolult szivem! :/ Herczeg, tehát ugyan csak meg kell halnunk... Mit vétettünk?⁸⁰

JOACHIM

570 Ne epeszd szived e féle panaszoddal, ha meg kell lenni, haljunk meg mű nagy szivel, lássa a' világ a' többbit.

JOZIEL

Ugy vagyón, kegyes királyom, egy könyhulatást, egy fuházkodást se tegyünk többé! Könyebben vagyok már szivemmel, menyűnk az halálra... De had csokolyjam meg utobszor szerelmes, draga kezeidet.

⁷⁸ vatol [Emendáltuk.]

⁷⁹ sempilantas [Emendáltuk.]

⁸⁰ halnuk vetettünk [Emendáltuk.]

JOACHIM
575 Ved tehát te is már utolsó ölésemet.

JOZIEL⁸¹
Ugy teczik, sirsz már magadis.

JOACHIM
Fiam, meg ne haborodgyál, mert nem fájdalomnak, hanem vigasztalásimnak jelei könyhulatasim, azért Isten már hozzád.

JOZIEL
580 Oh, kedves királyom, Isten hozzád! Örömet halok már meg, talam meg látjuk egy mást nem sokára más világon.

(Hic Joziel modicam⁸² cantionem modulabitur:)

CANTUS

A, jaj, látom, meg kell hálnom, nincs e' földön gyámolom,
Ily véletlen kell el válnom, jaj, irtozva gondolom.
Oh, nagy egek, most ne hadgyatok,
585 Esetemen siránkozzatok,
Jaj, ártatlan meg halok.

Eletemnek ződ virága, imé, fel konciztatik,
Szerentsemnek első ága koporsoba oltatik.
Jo tettemért vérem öntetik,⁸³
590 Hivsegemért fejem el esik,
Jaj, ártatlan el veszek.

JOZIEL
Itt vagy hát még, szerelmes Herczegem.

JOACHIM
Itt vagyok, de el nyomtak már fájdalom, ime, el jöttek szerelmes magzatom, kiket siralom nélkül nem is nezhetek.

PRIMUS FILIUS
Ah, Atyám!

⁸¹ Jozias [A téves szerepnevet javítottuk.]

⁸² modicum [Emendáltuk.]

⁸³ tetemért verem [Emendáltuk.]

JOACHIM
595 Oh, edes fiam!... Most reméltem vala vigasztalásom, és imé, megint el kell hagynom titeket. Carmeline, a' ki eddig atyok voltál, legy ez utanis gondviselőjők! Ime, nem szolhatok fajdalmimban.

FILIJ
Adgyad utolso áldásod bár csak mi reánk, edes Atyánk!

JOACHIM (*genu flectunt:*)⁸⁴
600 A' felséges Isten algyon meg örökke, edes fiaim, és legyen én helyettem gondviselő édes Atyátok.

JOZIEL
Menyünk, herczeg, mert még talam it mindgyárt meg halok.

MILES
Pajtárs, meg eset már magamnakis rajtok szivem.

ALTER MILES
Mennyünk,⁸⁵ mert buját valjuk, ha it többbe mulatunk.

JOACHIM
Isten hozzátok, édes fiaim.

ACTUS TERTIUS

SCENA PRIMA

605 Educuntur ad mortis sententiam, sed Araxes et Dux Joachim
e' mortis periculo eripiunt Joachimum et Josielem.

NABUZARDA
Aljatok, vitézek!⁸⁶ Ezen két gyilkosnak előb fejét el ússétek, az után ezer s meg ezer darabokra mészárolyátok.

JOACHIM
A, Nabuzárda, tekéncs az egekre, és könyörűly rajtunk!...

(*Araxes ki ugrik egyik felől, mas felől más, a' vezere Joachimnak,
fel szoval kiáltja:*)

⁸⁴ Genu flectunt Joachim [A szórendet közlési elveinknek megfelelően megváltoztattuk.]

⁸⁵ Menyünk [Emendáltuk.]

⁸⁶ vitézék [Emendáltuk.]

ARAXES
610 Nosza körül, legények!

DUX
Lőjjed, vágjad, nem hagyom királyom... Lanczot ide, valaki!

NABUZARDA
Mi dolog ez, jaj, el veszttem! (*Aufugit.*)

ARAXES
Kely fel, felseges Herczeg, és járj békével.

DUX
Meg mentettelek az halaltol.

JOZIEL
615 Légy háládo szivel hozzám.

(*Demittitur*⁸⁷ *scena.*)

NABUZARDA
Legény, szinte el ejtem vala a' kést, de var meg, atkozot Araxes, ma kez-
re kerűlsz.

(*Hozzá jó Izmael nagy sietve, és mondgya:*)

IZMAEL⁸⁸
Ne fély, Nabuzarda, jo hirt hozok néked.

NABUZARDA
Szénae vagy szalma?

IZMAEL
620 Széna most az egyszer, mert már Araxes maga vérebe hever.

NABUZARDA
Hála' a' nagy Isteneknek, de hogy öléd meg? Hiszem most valék vele
csatába es szembe, majd meg öl vala.

IZMAEL
Joachimot és Josielt vezet vala által Sirijába, és ot verém⁸⁹ által fegyve-
remmel, ha nem hiszed, ihon a' jegy kardomon...

⁸⁷ Demittitur [Emendáltuk.]

⁸⁸ [A hiányzó szerepnevet az utasítás alapján pótoltuk.]

⁸⁹ verém [Emendáltuk.]

NABUZARDA
625 Hát a' rabok hova lettek?

IZMAEL
El szalada mind a' kettő Szido ország felé, ne felyűnk már semmitől.

(Adest Jezonias.)

NABUZARDA
Eppen jokor érkezél, felséges Herczeg, most beszélgetűnk a' tabori dolgokrol.

JEZONIAS
Jol vagyon, de még él Evilmer?

NABUZARDA
630 Él, de már ki gondoltam, hogy sokáig nem él.

IZMAEL
Mit gondolal?

NABUZARDA
Azt, hogy már nem alattomba, hanem menyűnk mind a' hárman udvarlására, és ő, tudom, parancsolatot fog ki adni, de mi vegyűk körül, és őlyűk meg, mert már nincsen más mod benne.

JEZONIAS
635 Udde, hát ha még valahol it lappang Joachim, Joziel és Araxes.

IZMAEL
Ne fély, mert már oda vannak, azon kívűlis a Királynak elenségi. Éngem és Nabuzardát leg jobb baratyának tart, mindent ki beszél, a' mit kívánok.

JEZONIAS
640 Felöllem pedig leg kissebb gyanoja sem lehet semmi felől, mert fia vagyok, azért helyesen tanáltad fel, Nabuzardán. Menyűnk, de a' fegyvert el ne hadgyátok.

ACTUS TERTIJ
SCENA SECUNDA⁹⁰

EVILMER

Ah, kedves hiveim, nagy lárma zendüle udvaromban.

NABUZARDA

Mi történt, Felseges Királyom?

EVILMER

Oda Karmelinus, leg kedveseb emberem, földet asztat ártatlan vére.

IZMAEL (*alattomba:*)

645 Jaj, be nagyot hibáztam.

EVILMER

Még eddig sohult nyomába nem akadtam a' gyilkosnak.

IZMAEL (*alattomba:*)

Hála' a szerentsének!

NABUZARDA

De valyon hol történt ezen szernyű⁹¹ dolog? Fel kel ma tanálnom, ha a' csilagok közé rejtetteis mágát, akár ki legyen az a' gyilkos.

JEZONIAS

650 Sajnálom szegény Kármélinust, hogy ily szerentsétlen esék halála.

EVILMER

Ah, valoban én is sajnalom, de meny el, kedves hivem, Nabuzárda, te vagy meg igaz istápom és utolso reményem, te kívülled már senki-hez nincs bizadalmam, meny el, és keresd fel mindenűt, tudakozodgyál s vizsgálád, és hirdesd meg minden felé, semmit kötelességetbe el ne mulass. Hogy ha meg tanáloed, hozasd előmbe.

655

NABUZARDA

Hiven telyesitem parancsolatodat, s azon tul itt lészek. (*El megy.*)

IZMAEL

Látom, felseges királyom, sok veszélyekbe kell meg fordulni a királyi koronának, ime csak mostis, ha azon két gyilkost, kiket leg job barátodnak tartottál, el nem űzűk vala, edig koporsoba volna koronás fejed.

⁹⁰ Scena 2da Actus 3^{tij} [A sorrendet egységesítettük.]

⁹¹ szernű [Emendáltuk.]

EVILMER
 660 Igaz ugyan, hogy eddig oda volnék, a' ti hozzám valo hivségeiteknek
 köszönöm.

JEZONIAS
 Kedves Atyám, nagyon szorongat egy titkos fájdalom.

EVILMER
 Mond ki, edes fiam, hogy ha lehet, segítséget nyujtok.

JEZONIAS
 665 El méne ugyan Nabuzárda, de felek, szajunkba esik az ize, én bánom, a'
 mit cselekedtem, és ime, előtted le borulva engedelmet kérek.

EVILMER
 Edes fiam, akármilyen legyen, ime, hozzád valo kegyességem meg bocsátja.

IZMAEL (*impatiens:*)
 Csak nem érkezik Nabuzárda.

EVILMER
 Folytasd tovább beszédedet, fiam.

JEZONIAS
 Nem mesze a' gyilkos, edes Atyám.

EVILMER
 670 Hát te ölted meg?

JEZONIAS
 En nem öltem, de Izmaelnek nézd meg a' kardgyát.

IZMAEL (*alattomba:*)
 Halgas, kérlek.

EVILMER (*inspiciit dicens:*)
 Meg remüllek egészszén. Nabuzarda, Izmael hát fejemre jáczodoznak.
 De mi zendülést hallok?

IZMAEL
 675 Jó Nabuzárda.

EVILMER
 Itt vagy már etszer, kedves vezérem.

NABUZARDA

Itt vagyok, szolgálatyara Felsegednek, de...

EVILMER

Nosza, legények, terhelyétek meg lanczokkal ezen két latrot, Nabuzárdát es Izmaelt, vessétek tömleczebe, mig nagyobbbat rendelek felöllők.

NABUZARDA

680 Meg lesz, még szavaidotis meg tartom: Nosza, legények, terhelyétek meg lanczokkal ezen két⁹² latrot, zaklassatok tömleczebe, mig nagyobbbat nem rendelek felöllők.

(Regem comprehendunt cum filio.)

EVILMER

Meg ne probald, gyilkos!

JEZONIAS

Meg mondám, hogy így járunk.

NABUZARDA

685 Ne félyetek semmit, én parancsolom.

EVILMER *(kardot ránt:)*

Csak merjen⁹³ valaki?

NABUZARDA

Ted le a' fegyvert, Evilmer, kétszer szalasztottalak már el kezemből, most tud meg, hogy rabom vagy.

EVILMER

En a' te rabod, gyilkos?

NABUZARDA

690 Nabuzarda Fejedelemé!

EVILMER

Pi, átkozot, hát ezt érdemletteme én tőlled, Istentelen!

NABUZARDA

Elég már, ne boszangass, boruly lábaimhoz, kérj⁹⁴ kegyelmet!

⁹² [Nosza legények terhelyétek meg lanczokkal ezen két aláhúзва.]

⁹³ mérjen [Emendáltuk.]

⁹⁴ kér [Emendáltuk.]

EVILMER

En kegyelmet kérjek szolgálmtól?

NABUZARDA

695 Sőt már fejedelmettől, királyodtól. Vitézek, fogjátok meg, és ontsátok ki vérét.

EVILMER

Ah, kegyetlen csilagzatok! Ne, a' fegyverem, latom, oda vagyok.

(Projicit arma. Azonban ki ugrik Araxes, Joachim és Josiel a' Kiraly vedelmere. Nagy fel szoval kialtya:)

ARAXES

Éljen a Fejedelem, uralkodgyek Evilmer szerentsésen.

NABUZARDA

Jaj, jaj, mi őrdőgség⁹⁵ ez, legények!

JOACHIM

Csak rajta, legények, vagy győzedelmet kel vennűnk, vagy meg halunk.

NABUZARDA

700 Vitézim, most el ne hadgyatok!

EVILMER

Oh, nagy Istenek, mi dolog ez?

JOZIEL

Ad meg magad, Nabuzarda!

NABUZARDA

Ebb adgya, nem hagyom magamot.

DUX

Jezionias maradgyon szabadon. Ide a' lanczot!

NABUZARDA

705 Hová, hova szalattok, kedves Katonáim?⁹⁶

IZMAEL

Oh, atkozot szerentse.

⁹⁵ őrdőgség [Emendáltuk.]

⁹⁶ szalattok <Nabuzarda> kedves

JOZIEL

Kössétek meg jól mind⁹⁷ a két gyilkost, és vigyétek a' tömleczebe.

EVILMER

A nagy reműles miat meg se foghatom, ki vagyok s hol vagyok? Tehát élsz még, Joachim! Elsz te is, Josiel?

ACTUS TERTIJ

SCENA TERTIA

JOACHIM

710 Meg bocsás, kegyelmes Fejedelem! Hogy még eddig szententiadat bé nem töltöttük, tudtam én mindeneket, hogy így lesznek, de ki nem mondhattam, a' mi szivembe fekszik vala; már hozzád való hivségűnket meg muttattuk, és ezzel Isten hozzád...

EVILMER

Hová, édesim, hová siettek?

JOZIEL

715 Oda sietünk, a' hova sententiaztál, tudni illik az halálra. Örömmel meg halunk már műis, elég nekünk, hogy Felséged élhet.

EVILMER

Ah, ne' gyalázzatok vétkeimért! Vétkeztem, imé, fel szoval ki vallom, csak meg bocsássatok! Ah, mely igen őrvendek, hogy még életben láthatlak.

JOACHIM

720 Tehát nem akarod, hogy sententiadot telyesittyűk?

EVILMER

Ah, kérlek, ne hasogasd szivem ily keserves szokkal, eljetez, eljetez mind ketten, énis a' mig elek, el nem felejtelek... De beszélyétek meg, hogy szabadulátok meg az haláltol.

JOACHIM

725 Ha még emlékezem, csak nem csordulnak könyveim! Mert már a' mé-szár székre el érkeztünk vala, és már felis huszta vala nyakamra kegyetlen pallossát az irgalmatlan hohér, midőn Araxes fegyveres katonakkal ki ragada az halál torkából.

EVILMER

Tehát hiv volt Araxes?

⁹⁷ mint [Emendáltuk.]

JOZIEL

730 Valóban hív volt, s néki köszönhetyűk előbször szabadulásunkat, most
pedig másodikor életünket.

EVILMER

735 Elig tartom könyveim hullását, úgy sajnállak, edes fiaim... De szollit-
sátok Araxest, had hozza előmbe azon két partútó gyilkost, meg fordí-
tom szánakodo szívem, és haragomnak dühűségít⁹⁸ ki töltöm ma ezen
ellenem támadot két gonosz tévő cinkuson, rettentő példát mutatok
ma, mind kellessék egy királynak fejére jáczadozni.

ARAXES (*a rabokkal:*)

Imé, lábaid eleibe terjesztem ezen két párt útó gyilkost.

(*Nabuzarda et Izmael genu flectunt.*)

EVILMER

Szoljatok most előttem, átkozot két párt útó gyilkosok, így kellette nek-
tek trefálkodni én velem es életemmel jaczadozni? Ezt érdemletteme
én és veletek közlőt jo tétemenyim?

NABUZARDA

740 Ah, felseges, kegyelmes Fejedelem, könyörűly életünkön, nincsen töb-
be mit szolhassak.

JOACHIM (*genu flexus:*)

745 Irgalmas fejedelem! Ambár nagyot vétettek, de megis ne tekincsed
hamissagokat, hanem irgalmas királyi pálczádat,⁹⁹ én itt azon életedre
kérek, melyet meg tartottam, tartsd meg ezeknekis életeket, tudom
nem lesznek, a' kik voltak.

EVILMER

750 Kely fel, edes fiam, nem érdemlik ezek, hogy térdeidet érettek földre
tegyed. Szinte ki fárasztasz boszu állásomból. Vegyétek fel, éljenek, nem
bánom, ámbár mast rendeltem vala felőllők, de mind a kettő tömleczben
fog el rohadni, azért senki többet neis szolygon... Vigyétek el szemeim
elől, hogy soha többé neis lássam! Araxe, maradgy itten egy kevésse...
Edes fiam, mivel haláljam már meg hozzám való hívsegtetek? Kerje
meg jutalmát kiki maga érdeme szerint, ime, keszen van kegyelmem.

⁹⁸ <t>dühűségít [Ráírással javítva.]

⁹⁹ paczádat [Emendáltuk.]

JOACHIM

Hozzád való hűségemet soha becsűre nem vetettem, hanem a' te barátságos jó akaratod legyen ennek jutalma. Enged meg, oh, Fejedelem, hogy
755 ez után szíves barátodnak neveztessem, egyebet ez után nem kívánok.

EVILMER

Hát te mit kívánsz, Joziel?

JOZIEL

Engém a' mi illet, meg elegszen kegyesseggeddel.

EVILMER

Té pedig, Araxe?

ARAXES

Tudod,¹⁰⁰ Fejedelem, hogy a' nagyra termet lelkek magok bajnoki cselekedeteket leg nagyobb véteknek¹⁰¹ állítják, ezek köze magamotis számálhatom.
760

EVILMER

Oh, bizonyára, nagyra termet lélek, melyre nevezve meg sem elegszen kívánságtokkal, hanem Joachim, én tegedet nem csak igaz jó barátomnak foglak ismérni, hanem mint edes Atyámat tisztelni. Téged ez mai
765 nap vissza ültetlek királyi szekedbe, népedet régi szabadságába vissza helyeztetem, egy szóval te leszesz utánnam első, mind azok közül, valakik tűndöklő Koronámat imádják széljes ez világon. Te pedig, Joziel, testvér öcsém, sőt szerelmes fiam gyanánt foglak tartani, és így fogsz kebelembe nevedetni. Araxes párt útő Nabuzárda helyet legyen
770 fő vezérem. Senki ellent ne alyon telyes akaratomnak. (*Oscalabuntur manus Regis.*) Eljetez szerentsesen mind hárman, és ez utánis hűséggel boldogítsatok engem.

(*Finis.*)

¹⁰⁰ Tudot [Emendáltuk.]

¹⁰¹ vétnek [Emendáltuk.]

CANTUS EPILOGETICUS¹⁰²

1.¹⁰³

E mulando világ sorsa fűst és merő semmiség.
Nincsen benne csak egy morsa vagy egy csóp gyönyörűség,
775 Mézetis vegyit méreggel,¹⁰⁴ örömet vegez ürömmel¹⁰⁵
Tele vagyon hivsaggal és álhatatlansággal.

2.

Jaj, mely szörnyén nyomorgatya szerencsetlen fiait,
Mely motskoson *jáczodtattya*, mint egy saját rabjait,¹⁰⁶
780 Fel emeli méltoságra,¹⁰⁷ fel veszi nagy magosságra,
Hogy meg szelidithesse, s nagyobbban meg ejthesse.

3.

Méltoságit fitogatya, és így ront el sokakat,
Lepes mézét kostoltatya, s ezzel éltet másokat,
De a' kit már fel fordítot, es magába bolondított,
Fizeti hitetlenül, el hadgya böcstelenül.¹⁰⁸

4.

785 Bár minyájon meg ismérnék a' világ mesterségét,
Csuf ajandekit nevetnék,¹⁰⁹ s minden tündérsegit!
Oh, mely sok veszedelmektől, lelki testi győtreلمektől
Majd meg menekednének, s jobb ősvenyre térnének.

5.

790 Kőszönyűk már faradságtok, kik itt mulatosztatok,
Az üdőtis ne szányátok, melyet fel áldoztatok,
Már ennek hasznát vettétek, hogy ha jól meg ismértétek,
Mint az erkölts szépségét, mint világ tündérségét.

Ita est Frater Gratianus Kézdi *poeticae* Professor *Rethoricae*¹¹⁰

¹⁰² [A *Finis* felirat után a *Prologus* van lejegyezve, majd azt követi a *Cantus epilogeticus*. A *Prologus* a drámaszöveg élére helyeztük.]

¹⁰³ [A versszak számát a többi analógiájára pótoltuk.]

¹⁰⁴ vegit [Emendáltuk.]

¹⁰⁵ <o>ürömmel [Ráírással javítva.]

¹⁰⁶ jaczottya [Emendáltuk.]

¹⁰⁷ métoságra [Emendáltuk.]

¹⁰⁸ böcstelenül [Emendáltuk.]

¹⁰⁹ nevetnek [Emendáltuk.]

¹¹⁰ Fr. p.t. Reth [A rövidítéseket feloldottuk.]

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Comicae* 125–140. lapjain található. Tud róla Bándi (1896, 292.), Pintér (1993, 123.), Muckenhaupt (1999, 119.), tartalmát is közli Szlávík (1907, 17–20.). Szövege itt jelenik meg először.

Feltűnő, hogy a szerzői utasítások hol még latin, hol már magyar nyelvűek.

A II. felvonás 3. színének végén és a II. felvonás 4. színének elején található két latin utasítás egymásnak ellentmond, a másoló nyilván hibásan rögzítette e részeket:

II. 3. *Evilmer in lecto dormientem quaerit Nabuzardan interficere*: Evilmer a keverten fekvő Nabuzardant kívánja megölni. (Ez a téves utasítás.)

II. 4. *Dormit Evilmer, et evaginato gladio Nabuzarda circumambulat qua ratione trucidare valeret*: Evilmer alszik, s Nabuzarda kivont karddal körbejár, [azon töprengve,] mily módon gyilkolhatná meg. A darab, mint az alább a tartalmi összefoglalásban is látható, ez utóbbi változatot örökíti meg.

A DRÁMA RÖVID TARTALMA

Prologus

Gondosan ismerteti a darab történetét, amelyet azzal zár, hogy az igazság isteni segítséggel mindig kiderül.

Actus primus

Scena prima

Jezonias könyörög apjának, Evilmernek, hogy engedje szabadon Joachimot, Juda királyát, akit immár harminchét éve tart rabságban. Evilmer kiengedi Joachimot, akinek szabadulásán két fia igen örvendezik.

Scena secunda

Jezonias, Joachim hálájára számítván, arra akarja rávenni, hogy segítsen meggyilkolni Evilmert, Joachim azonban elutasítja ezt a szövetséget, de megfogadja, hogy nem árulja el Jezoniast.

Scena tertia

Jezonias először Araxesszel köt szövetséget, de mindketten csak színlelik a barátságot. Majd Jezonias és Izmael elhatározzák, hogy megszerzik a koronát: azzal kezdik cselszövésüket, hogy el akarják hitetni Joziellel, hogy atyját, Gadoliást Izmael ölte meg ugyan, de Joachim parancsára.

Scena quarta

Izmael tehát elhiteti Joziellel, hogy Joachim a bűnös Gadolias halálában, és átadja a fiúnak Joachim kardját.

Színváltás: Joziel találkozik Joachimmal, akit arra kér, ölje meg őt is az apja halálát okozó karddal. Joachim értetlenül hallgatja a vádakat.

Actus secundus

Scena prima

Joachim arra kéri Evilmert, hogy büntesse meg Izmaelt. Közben Araxes hírt hoz arról, hogy Joziel megháborodott, és az Eufráteszbe vetette magát.

Scena secunda

Izmaelt Nabuzarda, Evilmer fővezére a király elé hurcolja, akivel elhiteti, hogy Joachim az életére tör. Így Izmael kiszabadul láncából, és Evilmer király ismét rabságba veti a bűnösnek vélt Joachimot.

Scena tertia

Joachim a sorsán kesereg, közben Izmael és Nabuzarda kitervelik, hogy szabadon engedik Joachimot, déli álmában megölik a királyt, de ha szándékuk kitudódik, akkor Joachimra fogják a gyilkosság tervét; Araxes és Joziel azonban kihallgatja őket.

Scena quarta

Nabuzarda az alvó Evilmer meggyilkolására készül épp, de Joziel és Joachim megakadályozza ebben. Mikor a király felébred, Nabuzarda Jozielre és Joachimra fogja a gyilkossági kísérletet, ezért Evilmer halálra ítéli őket.

Scena quinta

Joachim és Joziel elbúcsúznak egymástól, majd Joachim fiai is búcsút vesznek apjuktól.

Actus tertius

Scena prima

Joachim és Joziel Araxes segítségével kiszabadul, mielőtt Nabuzarda kivégezhetné őket. Izmael azt a téves hírt hozza, hogy Araxes meghalt, Joachim és Joziel pedig Judea felé menekül. Jezonias, Nabuzarda és Izmael hármasan elhatározzák, hogy nyíltan megütköznek Evilmerrel, és megölik.

Scena secunda

Nabuzarda, Izmael és Jezonias Evilmer király előtt állnak, és itt kiderül, hogy Carmelinust, a királyfiak nevelőjét megölték: Izmael *félre* szövegében bevallja, hogy Araxes helyett tévedésből Carmelinust szúrta le. Míg Nabuzarda az akkor még ismeretlen gyilkos keresésére indul, Jezonias megvallja apjának, hogy merényletre készültek ellene. Evilmer és katonái összecsapnak a visszatérő Nabuzarda és Izmael embereivel, a király segítségére siet Joachim, Joziel és Araxes. Evilmer felismeri a jóakarókat, és fogságba veti Nabuzardát és Izmaelt.

Scena tertia

Evilmer halálra akarja ítélni a gonosztevőket, de Joachim kegyelmet kér számukra, így börtönbe kerülnek. A király visszahelyezi trónusára Joachimot, szabadon engedi a zsidó népet, testvérévé fogadja Jozielt, Nabuzarda helyett pedig fővezérévé nevezi ki Araxest.

Cantus epilogeticus

A záró ének a világ tündérségének, a változó szerencsének kiszolgáltatott ember sorsáról szól.

SZERZŐ

A szerző Kézdi István Gracián, aki 1774–78 között tanított Csíksomlyón, ebből az időszakából négy drámaszövege maradt fenn. Az első a *Liber exhibens actiones parascevicas* kéziratos kötet 578–612. lapjain található, 1774. április 1-jén nagypénteken adták elő (*Passiójáték Jefte történetével = Ferences iskoladrámák IV., 11A sz.*), ott közöltük már életrajzát (*Uo.*, 689.), de alább megismételjük. Ő az egyetlen, aki mindkét *Actiones* kötetbe írt; jelen darabja az *Actiones Comicae* kötetben található, s két drámája pedig az *Actiones Tragicae* kötetben (I. kötetünk 8–9. sz. drámáját). Az 1770-es években láthatóan fontossá vált a szerző személye, mivel Kézdi monogramja (G. K.-ként) már a *Liber exhibens actiones parascevicas* kötetben is szerepelt a dráma szövege után, a jelen kézirat végén pedig már a teljes neve olvasható: Ita est Fr. Gratianus Kézdi p. t. Professor Reth.

Kézdi Gracián 1746-ban született Gyergyószentmiklóson, Kézdi Istvánként. 1765. augusztus 12-én öltözött be a stefanita rendtartományban, 1770. március 15-én szentelték pappá. Csíksomlyón 1774–78 között tanított, 1774–76-ban a syntaxis és a grammatika, 1777–78-ban, amikor tehát a jelen drámát írta, a retorikai és poétikai osztály tanára volt. 1778–79-ben Désen tanított. 1779–83 között gr. Lázár János házi káplánja a Maros megyei Gyalakután (Fántânele, Gielekonten), ahol „a község lakóinak felét áttéríti a katolikus vallásra” (*Pintér* 1993, 135.). Ezután több településen lelkész: 1784–88, illetve 1793–94 között Magyarzsákodon (Jacodu, Ungarisch-Sacken); 1798-ban Málnáson (Malnaș); 1801–1806 között Kidén (Chidea). 1802–1803, illetve 1810–13 között a gyulafehérvári rendház gvárdiánja, 1810–1813 között a provincia definitora is. Désen házfőnök 1778–79, illetve 1807–10 között. 1813–14-ben házikáplán, br. Henter Antal örökösénél, Kelementelkén (Călimănești). 1815-től a Kolozs megyei Tordaaknán (Turda Ocna) adminisztrátor. 1816. szeptember 16-án hunyt el Szászsebesen. (*György* 1930, 531; *Pintér* 1993, 135.; *Magyar Katolikus Lexikon*)

FORRÁS

Kézdi István Gracián a babiloni fogságba vetett Joachim szabadon engedésének történetét dolgozza fel. E bibliai téma népszerű volt a magyarországi iskolai színpadon. 1754-ből ismerünk egy latin nyelvű drámát (Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, jelzete 119 B. 18 / No.5. 45 p.; a hivatkozást lásd: *Jezsuita iskoladrámák I.*, 847.), amely szoros kapcsolatban áll Kozma Ferenc ugyancsak 1754-ben kiadott, magyar nyelvű *Jekóniás* című darabjával (*Jezsuita iskoladrámák I.*, 13. sz.); a dráma jegyzeteiben Alszegehyné Tési Edit további jezsuita előadási adatokat is sorol (*Uo.*, 847–849.), továbbá hasonló tárgyú Tima Ferenc Boldizsár drámája is az *Actiones Tragicae*-ben (I. kötetünk 13. sz. darabját). Kézdi (és Tima is) az ószövegségi

történetet használta forrásként, egyikük darabjának sincs köze sem a pannonthalmi kéziratához, sem Kozma Ferenc művéhez.

Ez az ószövetségi tárgy a korszak kedvelt témájába, a hatalom legitimációs kérdéseiről szóló drámák sorába illeszkedik, melyet a jezsuiták dolgoztak fel a leggyakrabban, de őket más iskolák is követték. E drámák középpontja az uralkodó elleni lázadás, a pártütés, melynek legitim vagy illegitim volta, sikere vagy balsikere alapján lesz egy-egy mű tragédia vagy komédia. A bonyolult bibliai történeteket feldolgozó csíksomlyói dráma szerzője két olyan személyt választott az (egymásban sem bízó) intrikus szerepére, akik kezéhez már tapadt vér: Nabuzardan és Izmaelt. Ők készülnek megölni Evilmert, s halálos ítéletükről a király csak az általuk többszörösen elárult Joachim kérésére mond le. A cselekmény előzménye a zsidók Kr. e. 598-ban kezdődő babiloni fogsága: Jeruzsálem elfoglalása után II. Nebukadnezár (Nabukonodozor) a drámában Gadoliásként említett Gedalját nevezte ki Júdea helytartójának, de őt a drámában is fontos szerepet kapott Izmael meggyilkolta (l. erről a tárgyi magyarázatot).

A dráma cselekménye Babilóniában játszódik, Evilmer király uralkodása idején. Evilmer valójában Amél-Marduk, II. Nebukadnezár (Nabukonodozor) fia és utóda, Kr. e. 562–560 között uralkodott. (A héber Evil-Merodach a név tudatosan elferdített változata, jelentése valószínűleg ’átkozott kapu’.)

Evilmer harminchét évi fogság után megkegyelmezett Júda királyának, Joachinnak (a drámában: Joachim): „Júda királya, Joachin fogságának 37. esztendejében, a tizenkettedik hónapban, a hónap huszonhetedik napján történt, hogy Bábel királya, Evil-Merodach abban az évben, amikor király lett, megkegyelmezett Júda királyának, Joachinnak, és kiengedte a börtönből. Barátságosan beszélt vele, s előbbre ültette, mint azokat a királyokat, akik ott voltak nála Bábelban. Letehette rabruháját, és vele étkezhetett, amíg csak élt. Gondoskodtak megélhetéséről állandóan, napról napra, amíg csak élt.” (2Kir 25,27–30; l. továbbá: Jer 52,31–34). Uralkodása azért tartott csupán két évig, mert meggyilkolták, valószínűleg a sógora vagy veje, Nergal-sar-uszur vezetésével.

Araxes magas rangú babilóniai tiszt, neve a Bibliában Nergal-Szarecer (eredeti babilóniai formájában Nergal-sar-uszur), esetleg Nebukadnezár veje vagy sógora volt, mindenesetre ő taszította le a trónról Amél-Mardukot, s azután Kr. e. 560–556 között uralkodott. A dráma cselekménye idáig nem jut el, sőt ott az Evilmer/Amél-Marduk elleni merénylet sikertelen, és épp a királyhú Araxes lesz az új fővezér; e szerencsés végkifejlet pedig magyarázatot ad a dráma műfaji besorolására, a komédiára.

A harminchét évet fogságban töltő Joachim (Joachin; de neve Jechonja, Jechojakin, Jekonjahu, Konjahu és Konja változatban is ismeretes) Júda 19. királya volt, Kr. e. 598-ban lépett trónra, atyját, Jojakimot követve (2Kir 24,8–17; 2Krón 36,9 kk.), de három és fél hónapi uralkodás után II. Nebukadnezár elfogatta, ezután töltött harminchét évet a fogságban. Láttuk, hogy Joachim a bibliai elbeszélés szerint élete végéig Babilónban maradt, a drámában azonban Evilmer visszahelyezi a trónjára. Ez a megoldás ugyancsak a komédia műfaját indokolja.

A drámabeli Araxes és Nabuzarda a valóságban még II. Nebukadnezár idején kezdte tevékenységét, ők vonultak be Jeruzsálembe (2Kir 25,8,11; Jer 39,9–13; 52,12). Nabuzarda, bibliai nevén Nebuzaradán (2Kir 25,8; Jer 52,12), II. Nebukadnezár

főtisztje volt, két ízben vezetett büntető hadjáratot Jeruzsálembe, és rengeteg embert vettetett fogságba.

Joziel és Jezoniás nem szerepel a Bibliában. Jezoniás történeti személy, mert az 1930-as években folytatott ásatások során a Jeruzsálemről északra fekvő, hajdani Lákis városából előkerült a babiloni király kormányzójának, Godoliásnak a pecsétje. A Godoliás ellen szervezett összeesküvés egyik tagja Jezoniás volt, akinek a pecsétjét egy mispai sírban találták, „ezzel a felirattal: 'Jaazanijahué (Jezoniás), a király szolgájáé.' Alul egy kakas van rajta harci állásban.” (Kosztolányi 1961, 327.) A névazonosság ellenére a drámában szereplő Jezoniás nem azonos „Safán fia, Jaazanjahu”-val (Ez 8,11).

ELŐADÁS

Az előadásra 1777. május 18-án, pünkösd szombatján került sor.

Az első felvonás után pantomimikus jelenet lehetséges beiktatását jelzi a szerző, valószínűleg közjátékként: *Terminatur actus primus, melyet be fejezhet ket genius keserves tanczal es jelekkel, arnyekozvan Joakimnak es Jozielnek kovetkezendó szerencsetlen es szerencses sorsakat.* A keserves tánc, feltehetőleg a szomorúságot, szenvedést kifejező kellékekkel *árnyékozza*, azaz előre vetíti és megjeleníti Joachim és Joziel szerencsétlen, majd mégis jóra forduló sorsát. Az *árnyék* kifejezés a tipológiai szimbolizmus rendszerében a hasonlót, az előképet jelenti, itt azonban nincs szó prefigurális (előkép-) rendszerről, a keserves intermedium inkább a hangulatot érzékelteti. (Kérdés persze, hogy a közjáték keserves tánca hogyan jelezhetette előre a szerencsétlen eseményeket követő, megnyugtató szerencsés fordulatot is.)

A Prológus (*Vesszük nagy örömmel...*) 6+6+7 osztatú négysoros versszakokból áll. Ehhez a *Szent Dávid próféta éneklő könyvének huszonkettő részében...* kezdetű ének sorozatunk előző kötetében, 18. századi erdélyi ferences forrásból (a *Deák-Szentes kéziratból*) közreadott dallamát ajánljuk alkalmazni (*Ferences iskoladramák* IV., 413.). Valamiféle zene szól a 2. felvonás 3. jelenet végén (*NB. Fit musica.*). A darab első jelzett éneke (*Cantus, A, jaj, látom, meg kell halnom...*) a rendezői utasítás szerint is egy rövid, két versszakos ének Joziel szájából. Szótagszám tekintetében teljesen egyező (8+7.8+7.9+9.7.) dallamot nem találtunk, de jelen kötet 2. sz., 1774-es darabjának jegyzetében közölt *Eljött immár végső óráam...* dallama (8+7.8+7.8+8.8.) alkalmas a szöveg megszólaltatására. Módosítási javaslatunk: az 5. ütem utolsó előtti, valamint a következő ütem 1. hangjának megkettőzése, továbbá az utolsó ütem 5–6. hangjának összekötése (hajlításként). Az esetleges modern előadást segítő, a javasolt módosítások kottái, valamint a drámaszövegek énekelt részletei hangzó formában is elérhetők lesznek a BTK Zenetudományi Intézet aloldalán (http://www.zti.hu/files/kiadvanyok/rmde_xviii_szazad_6_ferences_iskoladramak).

A játékot lezáró öt versszakos, énekelt Epilogushoz (*E mulandó világ sorsa...*) is szótagszám (8+7.8+7.8+8.7+7.) alapján tudunk dallamokat társítani. Egyik megoldásként az imént említett dallam (8+7.8+7.8+8.8.) csekélyebb módosítása, s az utolsó, rövid sor megismétlése lehetséges. Másik javaslatunk szerint jelen kötetben később, a 8. sz. passiójáték jegyzetében közölt *Iesu mi, ad te suspiro...* barokk cantio

dallama (8+7.8+7.8+8.8+7.), ahol csupán az utolsó sor 2. ütemének első két hangját kell összekötni hajlításként (vagy esetleg az előző ütem hangismétlését elhagyni).

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

Egyenletes és nehezen olvasható kézírás, igen sok ékezetthiánnyal, melyeket csak értelemzavaró esetben javítottunk. A szöveg folytatólagos, a szerepnevek aláhúzva, de semmi nem kerül külön sorba. A 131–132. oldalt egy másik, ugyancsak nehezen olvasható kéz másolta.

A *Prologus* a drámaszöveg után következik, közlésünkben a darab élére helyeztük, s e változtatást jeleztük.

A szerepnevek rövidítését jelölés nélkül feloldottuk. A megszólaló szerepneveket (Joachim/Joakim; Primus/Secundus filius, Filius primus/secundus; Araxes/Arakszes/Arakszes) jelölés nélkül egységesítettük, a szövegben belül azonban meghagytuk az ingadozó névalakokat.

A mondatokon belüli nagy kezdőbetűket közlésünkben csak akkor tartottuk meg, ha azok kiemelt szóhoz, fogalomhoz tartoztak (Fejedelem, Úr, stb.).

A gy kettősbetűből a másoló legtöbbször leahagyja az *y*-t, ezt csak értelemzavaró esetben emendáltuk. A szaggatottságot, szünetet ritkábban ... vagy = legtöbbször - - - jellel jelzi, ezeket jelölés nélkül, egységesen három pontra (...) változtattuk. A másoló a szereplők *félre* mondott szavait /: :/ jelek között hozza, ezt közlésünkben megtartottuk.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- cím *Ex. L. Reg. 4 C. 25.* – a *Királyok 4. könyvéből*, 25. (Ma: 2Kir 24–25)25
1 *háládo* – hálaadó, hálás
37 *cincus* (később cinkus, czinkus) – cinkos; *reus* – bűnös
38 *harintyák* – hárítják, a. m. ráfognak
46 *hivságos manír* – *hivságos*: hiú, itt: a hatalom álságos világának jelzője; *manír*: modor, manír, itt: tettetés, mesterkedés (l. a 188. sor jegyzetét is!)
48 *palástoson* – palástolva, titokban; *fejekre jaczodoznak* – a fejükkel játszanak, vesztükre törnek
75 *elíg* – alig (többször előfordul)
79 *huzamos napot* – hosszú napot
141 *igyireted* – ígéreted
144 *bekómba* – béklyómba, bilincsembe
162 *faba rengetet Sído* – fában rengetett, fabölcsőben ringatott zsidó
188 *udvari mannér* – *udvari*: a tettető királyi udvarbeli; *manír*, *modor*; itt: tettetés, mesterkedés
191 *leseskedik* – leskelődik, kémkedik
198 *soját* – saját
204 *lépbe verte magát* – lépre ment

- 205 *harintom* – hárítom: az ő nyakába varrom
 207 *melik hánnya meg az hatot* – melyik dob hatot (a kockán)
 211 *Gadoliás* – Gedalja: Achikám fia, Jeremiás pártfogója (Jer 39,11 kk.; 40,4 kk.; vö. 38,4 kk.). Jeruzsálem lerombolása és a királyi család elhurcolása után Nebukadnezár megtette Júdea helytartójának. Két hónappal később az ammoniták királyának felbujtására egy bizonyos Izmael Micpában meggyilkolta (2Kir 25,22–26; Jer 40,1–41,14; *Haag* 1989, 481.)
 219 *fejem esik tanácsadból* – fejem hull (elvesztem) a tanácsod következtében
 225 *mosdodgyál* – mosdódjál: mosakodjál
 236 *téteti* – tetteti
 246 *Szunnyel egy kevesse* – szűnjél egy kevésbé, maradj csendben egy kicsit
 267 *Oziel* – Joziel (azaz önmagát szólítja meg)
 323–324 *arnyekozvan* – árnyékozván, a. m. megmutatva, szimbolizálva a hasonlóságot
 336 *muljék el fel magasztalásom* – szűnjön meg királyi felkentségem, ne legyenek többé felkent király
 361 *eszve* – öszve, össze
 393 *titkosaid* – titkos szövetségeseid
 421 *Jol csapáme a' levet* – jól hízelegtem-e, jól alakoskodtam-e?
 430 *Monarcha* – uralkodó
 431 *halálba sententiazni* – halálra ítélni
 462 *azonba* – azonnal, nyomban
 469 *cinkusnak* – cinkosnak
 526 *ebegnek* – dadognak, hebegnek
 527 *tragál* – trágár, istenkáromló
 537 *csigaztasd és koncsoltasd* – csigáztasd és koncoltasd fel – kínozd: a test csigával forgatása, csavarása, felkoncolása
 561 *meg potlottál* – megbotlottál
 624 *Sirijába* – Szíriába
 626 *Szido ország* – zsidó ország
 635 *udde* – úgy de, a. m. de ha
 646 *sohult* – sehol
 664 *szajunkba esik az íze* – szájunkban marad az íze, a. m. rajtavesztünk, lesznek következményei

Gracián István Kézdi

JOACHIM'S RELEASE

ESSENTIAL DATA

The play is on pp. 125–140 of *Actiones Comicae*. It is mentioned by *Bándi* (1896, 29), *Pintér* (1993, 123), *Muckenhaupt* (1999, 119), *Szlávik* (1907, 17–20) gives the content. The text is published here for the first time.

The instructions are partly in Latin, partly in Hungarian.

The copyist gave two contradictory instructions in Latin: *Evilmer in lecto dormientem quaerit Nabuzardan interficere* (II. 3: Evilmer wants to kill Nabuzardan who lies on the sofa) and *Dormit Evilmer, et evaginato gladio Nabuzarda circumambulat qua ratione trucidare valeret* (II. 4: Evilmer is sleeping while Nabuzarda walks up and down with a naked sword and [is thinking] how he would kill him). The play presents the latter version.

THE SHORT CONTENT OF THE PLAY

Prologus

Carefully tells the content closing with the idea that truth is always revealed with God's help.

Actus primus

Scena prima

Jezonias begs his father Evilmer to let free the king of Judah, Joachim who has been in prison for 37 years. Evilmer lets Joachim out whose two sons are very pleased.

Scena secunda

Jezonias counts on Joachim's gratefulness and asks him to help murder Evilmer. Joachim refuses but promises not to betray Jezonias.

Scena tertia

First, Jezonias leagues with Araxes but both pretend friendship. Later Jezonias and Izmael decide to get the crown: first, they make Joziel believe that his father Gadoliás was murdered by Izmael on the order of Joachim.

Scena quarta

Izmael makes Joziel believe that Joachim played a part in the death of Gadoliás and gives him his father's sword. Joziel meets Joachim whom he asks to kill him, too, with his father's sword. Joachim does not understand a word.

Actus secundus

Scena prima

Joachim asks Evilmer to punish Izmael. Meanwhile, Araxes brings the news that Joziel has lost his mind and jumped into the Euphrates.

Scena secunda

Nabuzarda drags Izmael to the king whom they make believe that Joachim wanted to kill him. Izmael is freed and king Evilmer arrests Joachim again.

Scena tertia

Joachim is sad. Izmael and Nabuzarda decide to free Joachim, and kill the king during his midday sleep; if their plans get known, they will blame the plan on Joachim. They are, however, overheard by Araxes and Joziel.

Scena quarta

Nabuzarda wants to kill the sleeping Evilmer but Joziel and Joachim prevent it. When the king wakes up Nabuzarda blames the plan of murder on Joziel and Joachim thus Evilmer sentences them to death.

Scena quinta

Joachim and Joziel take farewell, Joachim's sons say goodbye to their father.

Actus tertius

Scena prima

With the help of Araxes, Joachim and Joziel get free before their execution. Izmael brings the false news that Araxes died. Joachim and Joziel are fleeing to Judah. With Jezoniás, the three of them decide to fight openly with Evilmer whom they want to kill.

Scena secunda

Nabuzarda, Izmael and Jezonias are in front of king Evilmer when it turns out that Izmael, by mistake, killed Carmelinus, the tutor of the royal princes. Nabuzarda starts to look for the murderer. Jezonias confesses to his father that they prepared a revolt against Evilmer. Evilmer and his soldiers collide with the men of the returning Nabuzarda and Izmael; Joachim, Joziel and Araxes help immediately. Evilmer identifies his friends and arrests Nabuzarda and Izmael.

Scena tertia

Evilmer wants to sentence the criminals to death but Joachim asks for mercy for them, thus they get into prison. The king replaces Joachim on the throne, adopts Joziel as his brother and appoints Araxes commander-in-chief instead of Nabuzarda.

Cantus epilogeticus

The closing song complains about the unpredictable human fate.

AUTHOR

The author is Gracián István Kézdi, who was a teacher in Csíksomlyó in 1774–78 when he performed four dramas. The first play is on pp. 578–612 of *Liber exhibens actiones parascevicas* and was performed on Good Friday, 1 April 1774 (*Passion play with Jephthah's story* = *Ferences iskoladrámák* IV, nr. 11A; in the notes we gave his biography *Ibid.*, 689, but we repeat it below). He has two dramas in *Actiones Tragicæ* (see nr. 8 and 9 in the present volume). He is the only author to appear in both *Actiones* volumes. The author and the author's name became important in the 1770s, Kézdi's monogram is given (*G. K.*) in *Liber exhibens* after the manuscript of the drama while the present play gives his full name: *Ita est Fr. Gratianus Kézdi p. t. Professor Reth.*

Kézdi was born as István Kézdi in Gyergyószentmiklós in 1746. He was ordained on 5 March 1770. He taught in Csíksomlyó between 1774–78, syntax and grammar in 1774–76 and rhetorics and poetics in 1777–78. From 1778 to 1779, he taught in Dés. Between 1779–83, he was the domestic chaplain of count János Lázár in Gyalakuta (Fântânele, Gielekonten) where he converted half of the village to Catholicism (*Pintér* 1993, 135). He was a priest in several settlements: 1784–88 and 1793–94: Magyarzsákod (Jacodu, Ungarisch-Sacken); 1798: Málnás (Malnaș); 1801–6: Kide (Chidea). Between 1802–3 and 1810–13: guardian of Gyulafehérvár; 1810–1813: definitor of the province; 1778–79 and 1807–10: prior in Dés. In 1813–14, he was the domestic chaplain of baron Antal Henter's family in Keleментelke (Călimănești). From 1815, he was an administrator in Tordaakna (Turda Ocna). He died in Szászsebes on 16 September 1816 (*György* 1930, 531; *Pintér* 1993, 135; *Magyar Katolikus Lexikon*).

SOURCE

Kézdi dealt with Joachim's release from the Babylonian captivity. The theme was popular in Hungarian schools. From 1754, a Latin play survived (Pannonhalma Archabbey Library, 119 B. 18; see also: *Jezsuita iskoladrámák* I, 847) which is closely connected to Ferenc Kozma's Hungarian *Jekóniás* edited also in 1754 (*Jezsuita iskoladrámák* I, nr. 13; in its notes, Alszezhyné lists other Jesuit performances: *Ibid.*, 847–849). Boldizsár Ferenc Tima's play has a similar plot in *Actiones Tragicæ* (see nr. 13 of the present volume). Both Kézdi's and Tima's source was the Old Testament, their work is not related to the Pannonhalma text or Kozma's play.

The popular theme of the Old Testament belongs to the plays dealing with the dilemmas of power; the topic was most often employed by the Jesuits and soon followed by many other schools. These plays focus on rebellion against the sovereign; the genre of comedy or tragedy is decided by the success or failure and by the legitimate or illegitimate character of the rebellion. The Csíksomlyó playwright wanted to present the fight for getting and keeping the power that is why he chose two intriguing figures like Nabuzarda and Izmael who do not trust

each other and who already had plenty of blood on their hands. They are ready to kill Evilmer who wants to sentence them to death but changes his mind upon Joachim's begging.

The source of the present play is the second Book of Kings and the Book of Jeremiah of the Old Testament.

The antecedent of the plot is the Babylonian captivity started in 598 BC: after the occupation of Jerusalem, Nebuchadnezzar II appointed Gedaliah (in the play: Gadoliás) to be the procurator of Judah but Gedaliah was murdered by Ishmael (in the play: Izmael, he has an important role; 2 Kings 25:22–26; Jer 40:1–41:14). The plot takes place in Babylonia, during the reign of king Evilmer; Evilmer is no other than Amel-Marduk, the son and successor of Nebuchadnezzar II who reigned in 562–560 BC. (The Hebrew form of the name, Evil-Merodach, refers to his negative character.)

After 37 years of captivity, Evilmer let Jehoiachin (in the play: Joachim) king of Judah off: „In the thirty-seventh year of the exile of Jehoiachin king of Judah, in the twelfth month, on the twenty-seventh day of the month, Evil-Merodach king of Babylon, in the year he came to the throne, pardoned Jehoiachin king of Judah and released him from prison. He treated him with kindness and allotted him a seat above those of the other kings who were with him in Babylon. So Jehoiachin laid aside his prisoner's garb, and for the rest of his life always ate at the king's table. And his upkeep was permanently ensured by the king, day after day, for the rest of his life.” (2 Kings 25:27–30; see also: Jer 52:31–34). Evil-Merodach's reign lasted for two years when he was overthrown by his brother-in-law Neriglissar who was probably his murderer. Araxes is a senior officer in the drama, in the Bible he is called Nergal-shar-uşur (in classical sources: Neriglissar) reigned in 560–556 BC. The plot of the drama ends earlier, there the assassination of Amel-Marduk fails, Araxes becomes the new commander-in-chief – this end explains the genre of comedy.

Jehoiachin (Joachin, Joiachin; in the play: Joachim) who spent 37 years in captivity was the 19th king of Judah succeeding his father Jehoiaakim in 598 BC (2 Kings 24:8–17; 2 Chron 36:9) but after three and a half months, he was arrested by Nebuchadnezzar II. According to the Bible, Jehoiachin stayed in Babylonia till the end of his life but in the play, Evilmer puts him back on his throne. This solution also belongs to the genre of comedy.

In reality, Araxes and Nabuzarda were already active in the time of Nebuchadnezzar II, they marched into Jerusalem (2 Kings 25:8–11; Jer 39:9–13; 52:12). Nabuzarda (in the Bible: Nebuzarada), was the senior officer of Nebuchadnezzar II, he led two criminal campaigns to Jerusalem and captured many people (2Kings 25:8; Jer 52:12).

The Bible does not know Joziel and Jezoniás. Jezonias was probably a real person as excavations revealed his and also Godolias's seal ('It belongs to Jaazanijahu = Jezonias servant to the King': *Kosztolányi* 1961, 327.) 'Son of Safan, Jaazanjahu' is a different person (Eze 8:11).

PERFORMANCE

The drama was performed on Pentecost Saturday, 18 May 1777.

After the first act (*Terminatur actus primus*), the author inserts an instruction on a possible pantomimic scene with the bitter dance of two genii which shadows – i.e. gives the parallel of – the unlucky but finally lucky fate of Joakim and Joziel. The term *shadow* (*árnyék*, *umbra*) means the praefigure or similar in typological symbolism but here, the typological symbolic structure is not used, the bitter intermedium shows the atmosphere only. Still it is a question how the bitter dance could foreshadow the unlucky as well as the lucky fate.

For the Prologue (*Vesszük nagy örömmel...*, four strophes of 6+6+7), we suggest the tune (*Szent Dávid próféta éneklő könyvének huszonkettő részében...*) published in the previous volume of our series (*Ferences iskoladrámák* IV, 413; from 18th century Franciscan sources, see in *Deák–Szentes manuscript*). There is some music at the end of II.3 (NB. *Fit musica.*). For Joziel's song (Cantus, A, *jaj, látom, meg kell halnom...*), we could not find a matching tune (8+7.8+7.9+9.7.) but it could be sung for the melody of *Eljött immár végső órámm...* (8+7.8+7.8+8.8., see the play nr. 2 in the present volume) – though with some modification (in the first note of the fifth beat and in the 5–6th notes of the last beat). For modern performances, see http://www.zti.hu/files/kiadvanyok/rmde_xviii_szazad_6_ferences_iskoladramak).

For the Epilogue (*E mulandó világ sorsa...*), we may find tunes according to the syllables (8+7.8+7.8+8.7+7.). We may slightly modify it (8+7.8+7.8+8.8.) and repeat the last line, or use the Baroque cantio (*Iesu mi, ad te suspiro...*; 8+7.8+7.8+8.8+7.) published in the notes of the play nr. 8 in the present volume, with some modification in the second beat of the last line.

6.

Szentes Antal Regináld

ZÁPOLYA JÁNOS ÉS BEBEK IMRE

Csíksomlyó,

1780. május 13. pünkösdszombatja

[SZEREPEK

LAJOS, magyar király
ZAPOLYA
BEBEK
KONKOLI, követ
SZETIUS
GILETUS
BENDEGUS
TUARDIUS
RADOSTUS, Belli Dux
POSTROKOVIVS, követ
EPHEBUS TUARDII
EPHEBUS LUDOVICI
LEGATUS CIVIS
DYMAS, magus
SENATOR PRIMUS
SENATOR SECUNDUS
PRAETOR
NICOLAUS
CENTURIO
RUSTICUS
RUSTICUS SECUNDUS
CIVIS
MILITES]

ZAPOLYA JANOS ÉS BEBEK IMRE,

Magyar Lajos Király Fő-Vezéreinek az irigy háboruk közepette is ki tettzett
ártatlanságok és Orosz-Országon nem igaz jusson uralkodó Pogány
Tuardius Vezér ellen tett győzedelmek,
Melyet
Pünkösdi Bucus¹ alkalmatosságával folytatott egy néhány játékokban
a' Csiki Gimnasiumban Tanuló Nemess Iffiusag.
1780^{ban}.

PROLOGUS

CHORUS

Nagyon örvendek, alsó s köz rendek,
Urak is, Minyájon!
Kik el jöttetek, s meg jelentetek
Mái játékunkon.
5 Ha uri kedvetek tanályuk,
Csekély munkánkot bátron ajánlyuk.
Csendes szivel, vig örömmel meg halgassátok,
Kevés üdőt erre ne szánnyatok.

Russia Vára lészen határa
10 Mái játékunknak.²
Itt fegyverrel, nagy erejével
Magyar Zapolyának
Meg rontatik a' Pogány Tuardius,
Kinek az országhoz volt semmi jus.
15 Első magyar Lajos kyrály ős öröksége,
Visza térítették nagy helyesége.

Ebből látátok, kedves halgatok,
Az egész summáját,
Ha nem utáltok, meg, halgassátok
20 Immár el folyását.
Ha hibázunk, nekünk engedgyetek,
Ifiuságunkra tekincsetek,
Czélyát igyekezetünknek már elértétek,
Hozzá kezdünk, csendesek legyetek.

¹ B<ü>ucsu [Az ékezet áthúзва.]

² játékun [Emendáltuk.]

ACTUS PRIMUS

SCENA PRIMA

25 Lajos király Tuardiushoz küld, hogy adgya fel a várost.
Bebecusra és Zapolyára bizza a' dolgot, igirvén, hogy ha meg nyerik,
Orosz országban gubernátorokka teszi őket, de ezt allatomba
meg irigylük Szetsius és Giletus Vezerek.

Lajos, Bebecus, Zapolya, Szetius, Giletus, Konkoli, a' követ.³

LAJOS

30 Mégis csendesen réveken⁴ hordoztatik hajoja önnön kényen ügető,
negedes Tuadiusnak? Neveti a' dagályos meg bántatott királyának
boszu álló fenyegetését. Rég tűröm, szenvedem. Ennek előtte kellett
volna Pokolnak áldoznom ez hazámmal ellenkező, telhetetlen nadályal
pipeskedő, pogány fővel, de ki lagyítot a' kegyesség, a' csendes engede-
35 lem minden kegyetlenségből. Ah, nem tigris fészek az én szívem, nem
kivánnék vér ontással magamnak szerezni örökös nevet. Kihez képest
meg igirtem neki a' szent békeséget és hajdani szeretetnek fenn mara-
dását, csak hogy az országhoz meszszűnne sem illető jussát kivetné
szívéből, es királyi magyar koronámnak meg hajtván kevély szarvait,
40 szertelen merészségének engedelmet kerne. De meg vetette jo akara-
tomnak felséges jeleit. Nincs mit tennem.

BEBECUS

A méltó harag; a' királyok felségének meg bántodása méltó boszú ál-
lást gerjeszt a' felségesekben. Nem mindenkor illik zabolyára szorítani
a' haragot, annál inkább meg győzni az igasságot irgalmassággal. Szol-
45 gálván a' meg bántodot egek egyes akaratunk, Felséges Király, hogy ez
a' nap minden czivodásnak végére járjon. Nagy szível, készséggel várja
a' fegyveres nép poroncsolatodot, hogy néki rohanván a' városnak,
márkába ejtven el csapja remek hamiss fortélyának minden inait, és ma
fejet hajtasson néked Tuardiussal. Vegye jutalmát el nyőghetetlen pár-
50 tolkodásának. Ez a' fegyver, mely eddig oly pirossal izzadott, ez légyen
világos jele hivségemnek, ezzel ontom ma vérét a' pártos népnek. Ha
pedig elébb hatná meg ezt a' mellyet⁵ mérges fegyvere, semmi dicsősé-
gesb, semmi kedvesebb nedvesség nem ásztattya meg a' kemény durva
földet, mint Kyrályom hivsége mellett ontatott vérem.

³ Konkoli és a' követ [Konkoli a követ, így az és-t elhagytuk.]

⁴ reveken [Emendáltuk.]

⁵ mellyet [Emendáltuk.]

LAJOS

55 Nagy hűségedet sok derek jelenségekkel állottad, Bebece, eddig meg
vallom. Dicsírem, hogy a' Kyrály életéért nem szánod a' magadét. Ély
kedvemben, és az hazának dicsőségét, borostyán koszoruját bóldogitsad.

BEBECUS⁶

60 Szivemet, fejemet hajtom poroncsolatodra, *Felséges*⁷ Kyrály! de ne vél-
yed,⁸ hogy tigatedet a mostoha szerencse⁹ /: ah, távoztassátok ezt, jo egek :/,
hogy csak egy napig is élyek a' szent engedelmességen kívül. A' nagy
Istenre esküszöm, szerencsés és szerencsétlen ügyőddel azzon egy vá-
gásban jártatom ügyemet.

LAJOS¹⁰

65 Nagy kegyelmet kíván a' Bebecus hivsége! Minek előtte homályba borul-
ván a' nap, reánk űgetvén a' gyászos estve csillagos udvarival, bővséges
kegyelmeim fognak rád harmatozni. De először halyon meg Tuardius
a' negédes czinkus társaival. Rátok bízom, Bebece, az egész dolgot. Néki
rohanván a' városnak, fel forgassátok mindeneket, az hol kegyelmemnek
bezaratott, ott boszu álló fegyverem nyisson utat.

ZAPOLYA¹¹

70 Lassu menkövek ezek a' vétekre, *Felséges* Kyrály! Rég el kellett volna
veszni Tuardiusnak. De midőn a' népnek szeretete késleli¹² boszu álló
kezedet, a' vér ontásnak nem kívánása dicsőíti kegyességedet, úgy, hogy
magadot láttassál felyűl haladni josággoddal. Azért ha tetczik tanácsom,
Felséges Uram, még tovább meny, a' kegyességednek hintezvén lépes
mézeit! Győzd meg a' vetekedéseket kegyességgel. Tartoztasd meg né-
75 pét,¹³ Tuardius meg nem hajtya fejit, tudom; a' vele el pártolt népet el
kell allatomban irgalmas őledben édesíteni; így téres, tágas utunk lészen
a' városba.

SZETIUS¹⁴

Nem méltó annak meg engedni, a ki szertelen mérészségel meg veti a'
Kyrály koronáját. Vegye jutalmát hitetlenségének a' gonosz tévő.

⁶ Bebecus Dux [A szerepnevet egységesítettük.]

⁷ F. [A rövidítést feloldottuk. Többször előfordul, de továbbiakban nem jelezzük.]

⁸ neveled [Emendáltuk.]

⁹ [A mondat állítmánya hiányzik.]

¹⁰ Lajos K. [A szerepnevet egységesítettük.]

¹¹ Zapolya D. [A szerepnevet egységesítettük.]

¹² késleli [Emendáltuk.]

¹³ népet [Emendáltuk.]

¹⁴ Szétsi, Vezér [A szerepnevet egységesítettük.]

ZAPOLYA¹⁵

80 Mikor vér ontás nélkül lehet az ellenségen győzedelmeskedni, nem illik akkor haraggal lépni annak dicsiretére.

GILETUS¹⁶

Ugy vagyon, az irgalmasságot kérő bűnösnek meg kegyelmezni a' királyoknak tulajdona. De attól kérni békeséget, akinek esze veszett dagálya az halálnális¹⁷ iszonyatosban utál minket, annak nyujtani kérlelő kezeket,
85 nem fér ez egy Kyrályi Felséghez.

LAJOS¹⁸

/: Bölcs, okos katona Zapolya vezér, furcsa tanácsokkal bővelkedők. De a' többinek sem kűssebb mértékkel jutott a' jóvalásból. ./ Igazlom mind a' kettőt. Konkoli! Meny el szaporán ismét, poroncsold meg nevemmel Tuardiusnak és a' pártos népnek, hogy békeségre edesegyen.¹⁹ Es mivel
90 erőszakkal, hamiss ravaszsggal szagatya Orosz országban a' borostyán koszorut, adgya vissza engemet illető országomot, külömben telyes mérgemet töltöm rajta, pironkodgyek az országból, vagy készülőn a' mészárszékre, le törletem a' föld hátárol mindenestől, hogy se²⁰ hire, se hamva ne maradgyon a' pogánynak. Ez telyes poroncsolatom. Mind
95 azon által ha kezet fog a' város alatomban, mégis csak meg esik szivem rajta, meg engedek az erdemetlennek.

KONKOLI²¹

Semmi sem mulik rajtam Felséges Király, véghezviszem az egész dolgot. (*Abit.*)

LAJOS²²

Ugy akarom, Bebece! Zapolya! Szolissátok egybe²³ a' vitezeket, gerjeszszétek zászló alá, fegyverre, hűségtekre támasztom, bizom az egész
100 táborn, a' mái nap hajtasson fejet néktek Tuardiussal.

¹⁵ Zapolya Vez. [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁶ Giletus Vez. [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁷ halálnális [Emendáltuk.]

¹⁸ Lajos K. [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁹ edesegyen [Beszúrva. Emendáltuk.]

²⁰ s. [Emendáltuk.]

²¹ Konkoli Legatus [A szerepnevet egységesítettük.]

²² Lajos K. [A szerepnevet egységesítettük.]

²³ [Az egybe beszúrva.]

SCENA SECUNDA

Szétius, Giletus vezérek Bebekus és Zapolyának szerencsejeket meg ígírén,
hogy az ellenséggel egybe szövetkeztek legyen, gyűrűjököt hajtyák, melynek
véghez vitelére Bendekus ajanylya munkálkodását.

Szétius, Giletus, Bendekus²⁴ postea advenient.

SZETIUS

105 Vitéz barátom, látode? méreg, boszuság, azért csatáztunk mind eddig,
azért izzadot homlokunk a' kard villogások közöt! Mostoha szerencse,
nem elégléd meg eddig szenvedet fáradságinkot, hogy elődbe fogad-
nál immár egyszer! Így jádzasz, így tréfálsz viteziddel, midőn a' nem
érdemesekhez csapod magadot.

GILETUS

110 A' földi háboru változik, mint a' tündér, és mind a' koczkának, soha sem
bizonos perdülése. Imént hozzánk,²⁵ most másokhoz csapta magát. A
Király tarcsa meg poroláját! Miért biztata, hogy elsőben fogjuk kostólni
kegyelmének bővséges folyamit, ha már ezeket kűsebb pohárral méri?

SZETIUS

115 Zapolyát, Bebecust, ezt a' két vezért vagy mondd:²⁶ ezt a' két tündért
jobbjára szoritotta, minket bal kézre fogot a' szerencse, s ezt te elnyögöd?
El sziveled, Gilete? Mikor nagy büszkeséggel diadalmaskodván meg ho-
dolyák Orosz országot, részesek leszünk-e a' győzelem dicsiretében
egy becsüben tartatván a' köz néppel?

GILETUS

120 Előbb fogja látni ez a' térség Duna és Rába vizeit vissza tolodni, hogy
sem ezeket tovább tűrjem az irigy szerencse ölében hordoztatni.

SZETIUS

125 Előbb el hadgyák a' sik mezők ezen határokat, mint sem én ki dőlyek
a' méltó bósú állásból. Nem hágyom magamot, eskűszöm a' mender-
gő, csattogo, pattogo egekre. Mivel gátot vett a' bal szerencse sok jeles
érdemeimnek, eszem éléhez nyulok, rossz hirbe keritem mind a' kettőt,
mert nem tuggyák a' dagályosok, hogy meg teritettem nekik. Már meg
vetet ügyömöt hosszabb kótélre nem bocsátom, sem üdőtől nem vá-
rok, hogy jobban fordulyon dolgom.

²⁴ Bendkus [Emendáltuk.]

²⁵ hozzán [Emendáltuk.]

²⁶ mong [Emendáltuk.]

GILETUS

Az Istenért, mi modon? Nehogy nyakunk szakadgyon benne! Eszes, okos tanács, bátor szív felette szükséges erre.

SZETIUS

- 130 Egy gondolat ütközik fejembe, csak véghez vihessük, nem veszünk kártyánkkal. Másod napja már, hogy a' tehetetlen várost a' fővezérek meg nem vehetik. Így homályosítsák a' magyarnak régi dicsiretes erkölcs s vitézsége? Mi dolog ez? Eddig rég szét palhatták volna belőle az ellenséget. Az ellenséggel huzomos údöt mulatni, édelkedni²⁷ alatomba, mi egyéb, mint vele kezet fogni? Elhintem alatomban, hogy a' Király fejére járna.
- 135

GILETUS

Helyesen bizonyára; tetczik a' bölcs találmány, ezt soha meg sem álmaztam volna. De minémű szinnel fődőződ a' cifra fortélyt, hogy idő előtt megne sajdicsa, ki meszsze lát, Lajos király?

SZETIUS

- 140 Levélbe vetem nevét mind a' kettőnek, mint a' Tuadiussal czimborálnának a' király ellen, és így mind a' kettőt el arultatom. Csak meg ejthessük a' negedes vezéreket! Ugy el hittem, csak ásítvais rév²⁸ partyára érhattunk a' célvetésnek.

GILETUS

- 145 De bezzeg kudarczot vallanánk, ha meg tudná Lajos király! El vetettük már a' kockát, ne félyünk a' vaktól. Eppen kezűnkre érkezik Bendegus, kész talpon álló katona; ez hirdesse ki alatomba a' táboron a' fő vezereknek Tuadiussal való szövetségeket, és hogy a' királynak vesztere törekednek. De itt van. Micsoda bánat dőfte sarkodat, micsoda gond, micsoda hab rengeti szivedet, egyszersmind örvendesz és törődöl?

BENDEGUS

- 150 Igen nagy! Elfogta egészen melyem járását, alig szolhatok.

GILETUS

Hátha könyebittyűk terhedet erőnkkel, fegyverinkkel, mond ki, mi az?

BENDEGUS

A nagy ehség haborgattya gyomromot; szüntelen biztattya szájamot az ételre, nem kaptam egy falatot, melyel csendesitem kodozót gyomrom háborgását.

²⁷ edelkedni [Emendáltuk.]

²⁸ rev [Emendáltuk.]

SZETIUS

155 Ezért kellett neked a' nap, fogd ezt a' pénzt, ezzel éleszd lankadtságodot. E' félével meg töltsük erszényedet, ha egyet értvén velünk, jóvólásunkra állasz.

BENDEGUS

Uram, valamenyire erőm terjed, meg nem vonom tölletek szíves szolgalatomot, pontra telyesítem, valamit poroncsoltok.

GILETUS

160 Esküszőle zománczos²⁹ kardodra, hogy erős kaponczában tartod nyelvedet?

BENDEGUS

Esküszőm. Beszélj el, ihon a' kezem.

SZETIUS

/: Akarom, hogy meg nem álya utunkot. /: Nem tudode, hogy valakik pártot ütöttek a' király ellen?

BENDEGUS

165 Pártot ütöttek? Kik azok? Által nyargalok oldalában, meg keverem pallosomot pribék lelkében³⁰ valaki királyom ellen törekedik. /:³¹ Más képpen füstbe menyen mind udvari találmányom, ha véghez nem vihetem, a' mitől mostonság gőzölög elmém. /:

GILETUS

Zapolya, Bebecus.

BENDEGUS

170 A' fővezérek! Várj,³² hitetlen! Leg otton, mihelt oldalához férhetek, mind a' kettőnek által verem, fel vadászom hamis testében, lelkében,³³ meg járom szegről végre, ki hajtom fertelmes fészkeből.

GILETUS

Ne cselekedd³⁴ eztet, kérlek. Csak alatomba a' táboron hirdes ki minden felé.

²⁹ zománczos [Emendáltuk.]

³⁰ pribék <véreben>lelkében

³¹ [A félre szöveget jelző, hiányzó nyitó /: jelet pótoltuk.]

³² Vár [Emendáltuk.]

³³ testébelelkében [A testében n-je beszúrva; emendáltuk.]

³⁴ cseked [Emendáltuk.]

BENDEGUS

175 Ez igen könnyen meg lehet; de mégis csak azon lések, hogy fejére jár-
jak mind a' kettőnek.

SZETIUS

Az is meg léssen, csak azon szepelkedgyél, azon légy kézzel lábbal, hogy
Zapolya és Bebecus gyűrűjét ide rejtsed.

BENDEGUS

180 /: Szépen mosdott,³⁵ okos lelemény, meg vallom, helyesen szőtték³⁶ ud-
vari fortélyoknak vásznát! :/ Jerünk már, meglesz³⁷ azis.

GILETUS

Vigy³⁸ végben hiven, adosid lészűnk³⁹ iránta. De ezen titok közöttünk
maradgyon,⁴⁰ tarcsd erős zár és rejték alatt.

SCENA TERTIA

185 A' követ a' királynak végső akarattját fel adván Tuardiusnak,
egyebet nem veszen a' durva feleletnél, azért fekete zásolt,
mely utolsó veszedelmének jele, hagy otton.

Tuardius Fejedelem, Radostus Belli Dux,
Postrokovius Ephebus Tuardii, et *Konkoli*.⁴¹

TUARDIUS

Mint vagyon a' sereg, vezérek?

RADOSTUS

190 Két lántsa, buzogány kinek, kinek kezében, rivadnak a' trombiták, lo-
bognak a' két fejű sasos zászlók, a' lovak nyerítéssel köszöntik a' diadal-
mat, kapálnak mod nélkül, a' strucz tolluk kelemetes szellővel enyhítik
az hev foroságot.

POSTROKOVIVS

Az egész tábor poroncsolatodot várja, győzhetetlen Vezér.

³⁵ [Alszeghy–Szlávik (1913, 116.) emendálását (mondott) nem követtük.]

³⁶ szőkték [Emendáltuk; vö. Alszeghy–Szlávik, 1913, 116.]

³⁷ még lesz [Emendáltuk. A *már* beszúrva.]

³⁸ Vig [Emendáltuk.]

³⁹ lészűn [Emendáltuk.]

⁴⁰ mardgyon [Emendáltuk.]

⁴¹ Nuntius [A szerepnevet egységesítettük.]

- TUARDIUS
 195 Akarom rendes állásokat és vidám készségeket. Meg usztatom ma bársony paripámot a' magyar vérben.
- RADOSTUS
 Majd el érkezik tőlle a' követ, már hirt adott iránta.
- TUARDIUS
 200 Amint ide, úgy vissza is bogározhat,⁴² ha együl egygyig⁴³ itt nem akarja fogát hadni. Nem jut eszébe, hogy én világ győző eleimnek bajnokával bírok. Meg tanítottam a' koberlo nemzetséget emberségre. Tart az útköző erőtlől, felyebez alkujával a' békeseknek, azért magossabban arányoz, hogy közepét tanálhassa. De nem akad oly kápa, vékony eszű félre, hogy véle szembékötözdit jáczodhassék. Sem oly le termet szivű fejedelemre, hogy süvegelve hajtson fejet néki. Más lélék teli Tuardius testét.
- RADOSTUS
 205 Csudálnais az egész helység; még magais az magyarság porczoros nevetéssel meg nevetne, ha mindenkor zöldellő virágzó Orosz ország a' békeség meg szerzésében mostonság Lajos királlyal meg egyezne.
- EPHEBUS TUARDII
 Győzhetetlen Vezér! a' magyar követ meg akar udvarolni, két zászlót hordoz magával.
- TUARDIUS
 210 /: Nem tudom, mire vélyem. :/ Szabad: de ne paroncsolyon. – Meg látom a' pogányt, ha olyan, amint írják.
- KONKOLI⁴⁴
 Tuardi, felséges Herczeg, teged a magyarok nagyai szépen üdvözlenek.
- TUARDIUS
 Köszönet iránta; de mi jot akar az üdvözlet?
- KONKOLI
 Ha szabad, elvégzem rövid summával.
- TUARDIUS
 215 Csak okkal s moddal.

⁴² bogározhat [Emendáltuk.]

⁴³ egygyig<y>

⁴⁴ Nuntius Konkoli [A szerepnevet egységesítettük.]

KONKOLI

Mi magyar hazánkban⁴⁵ el szaporodvan sok országokat el jártunk dalmason. Fel forgattunk kemény roppantot városokat, és hogy a' többit ne emlitem, még⁴⁶ azon barlangos⁴⁷ szurdok hideg köves havasokat is, a' hova a' madarak sem férnek, Herkulesként meg birtuk bajnoki erőnkel.

TUARDIUS

220 Gondolnám, nem küldetél Orosz ország fejedelmével magadot csudaltatni: mit akars, süsd ki egy szoval.

RADOSTUS

Hiszem ugyan nagy cifra dagály ez egy követtől más határában.

POSTROKOVIUS

Igen meszszerűn kezded a' pufadt kereskedést, hoszábra nyujtod, mint palosod érhetne.

TUARDIUS

225 Mond el cikkeit hivatalodnak.

KONKOLI

/: El mondom, de nem esik szájad izire. ./ Most Orosz országnak tartományát ellepven,⁴⁸ nem akarjuk dulni, pusztítani az országot.

TUARDIUS

Nem is volna tanácsos csak még egy legyetis meg őlnőtők.

KONKOLI

Hanem békeségét kívánnánk, ha szép szerrel meg lehetne.

TUARDIUS

230 Takarodgyatok ki határimból szép szerrel, csendesen, és meg lesz a' békeség közöttünk, nem bánom.

KONKOLI

Ehhez meg többecske kis kíván a' magyar tábor.

TUARDIUS

235 Sőt ha ezt nem elégli, azt akarom, hogy fejenként kivetkezzetek a' fegyverből, es fő kapitányokat adgyatok kezembe zállagul. Más külömben tövöstől le aprittatlak benneteket.

⁴⁵ hazánkban [Emendáltuk.]

⁴⁶ meg [Emendáltuk.]

⁴⁷ bargos [A *lan* beszúrva.]

⁴⁸ ellepven [Emendáltuk.]

KONKOLI

Mű pedig azt akarjuk,⁴⁹ hogy add vissza a' tégedet nem illető jussát, országát kyralyunknak.

TUARDIUS

Micsodát...? Paroncsolom, tegyétek le a fegyvert; a' népnek színét ide idézd előmbé...

240 Igen le bocsáttád bögyödöt. Ha más valakinél kérkednél, mind azon Herkules onokáidnak vélhetne benneteket, nem vesztek engemet ra ezen amitto, dib, dáb maszlag beszéddel.

KONKOLI

245 Hát ily pattogva békéllünk, Tuardi! Halyad én töllem is azért első s utolsó akaratomot: kezedben adgyuk az fegyvert, igen is, de *térdet*⁵⁰ hajtasz véle magyar Lajos király előtt; ez a' gyász lészen világos jele ennek.

RADOSTUS

Altal nyargalok oldalán.

TUARDIUS

Hagy békét, nyelve féltében jár esze hire nélkül, a' kevély kérkedés és esztelenség azon egy bomlot agy velöböl szivárkoznak.

KONKOLI

250 Meg ne próbáld, hogy a' nemzetek törvénye ellen csak egy ujjalis illess, mutasd meg vitezsegedet annak idejében urad veszedelmekor. A mi pedig a' többit nezi, Tuardi! énis poroncsolom, ted le a' fegyvert, fogj kezet, hajcs fejet a' magyar Koronának, add vissza országát, melyet hite szegett dühösséggel, keserves igával zaklacz törvénytelen, sajtold ki negédes szivednek dagályát, ugy bővséges kegyelmét várhatod magyar uradnak. Ezen zászloval kedveskedik, melyet ha meg vecz erdemetlen, 255 oh, mely keserves kárára akaratodnak! Vedd el, ha életedet el nem akarod cséppenteni.

TUARDIUS

260 Nem így, nem, hanem kardal szoktam én meg békélleni. Meny ki szemem elől: és tanuld meg a' követség dolgát, miként kellessen egy fejedelemmel alkudoznod, pántolodo paraszt!

KONKOLI

Én itt nagyobb urat nem ismérek a' királynál,⁵¹ sem aki több emberséggel birjon. Hegyke válaszodnak tulajdonisd, ha egyet, kettőt botlottam a'

⁴⁹ az akarjunk [Emendáltuk.]

⁵⁰ térted [Emendáltuk.]

⁵¹ ismérek <nálamnál> a' királynál

265 békeségnek ajánlásában. De fogadom és nem szabok üdőt hezza, ke-
mény számot add ez iránta. Jusson eszedbe az magyar név,⁵² miképpen
retteg még a' pogány nemzetis előtte, mikor meg szályuk.

TUARDIUS

/: Tehát csak meg birkozom a' kőrmős oroszlányokkal, és meg mutatom,
hogyan fojtja Tuardius hada az Hercules fojtokot. :/

KONKOLI

270 Még is hogy királyunknak kedvező kegyességét meg ismérjed, kedvedre
engedi, hogy válasz magadnak a két zászló között. Vagy uradnak valyad
a' magyarok királyát Isten után.

TUARDIUS

/: Hiszem, nagy. :/

KONKOLI

Vagy most általam tisztességes pompával ad által a' tábornak fejedet,
mind sem ez után a' hohérnak markába.

RADOSTUS

Igy követed meg vezerűnket...?

TUARDIUS

275 Meny ki szemem elől, mert... De mit kötőzködöm az eszeveszettel!
Készülyetek a' mészár székre, ez telyes poroncsolatom, s el mehecz véle,
amint jöttél, embertelen.

KONKOLI

280 En is ot lések, vigyázz, Tuardi: mer a' gyászos éjnek első feltetzése
kardomon láttya fejedet az egész sereg. Itt marad ez a' gyász szomorú
emlékezetre. (*Abit.*)

TUARDIUS

...Leg kisebb gondolatom is nagyobb ennél... Tugya meg a' gőgös,
hogy dörgése éppen meg nem döbbenti szívemet. Akár mind boszon-
kodgyék, nem láttya meg Leopolisban tartando győzedelmi pompáját
Lajos király.

⁵² né<p>v [Ráírással javítva.]

SCENA QUARTA

285 Midőn parádora készítne Bebecus a vitézeket a király előtt,
el érkezven⁵³ a' követ alatomban a' Város Tanácsától a' városiak nevével
fel igiri a' Várost, akiknek kegyességét igiri Lajos Király.

BEBECUS⁵⁴

Márs hadak Istenének szentelt vitézei! Magyar nemzetünknek tűzzel,
vérrel buzgo, bátor serege! Pánczélos vitézeim! eddig szenvedet fá-
290 radságtokkal szerzet dicsőségtekhez ujjabb dicsireteket toldani most
vagyon most tágas mezőtők, kik ennek előtte roppantott tartományok-
nak szélén, hosszában rivadlattuk öröm trombitait a' győzelemnek.
Háttal fordulyunk Tuardiusnak? Szégyen,⁵⁵ gyalázat! Tanulyon az esze
veszet, bajnoki erőktől el rettegjen. Ah, bástyák, kő falak és sánczok-
hoz támasztotta ugyan minden ügyét és diadalmát, tugya meg, hogy
295 ma tömleczében zárattatván, ott eri tetézet gonosságának veszedelme.
Ismérje meg kegyetlen haddal ellene⁵⁶ dörgő kyrályának engesztelhe-
tetlen haragját, ha kegyes attyanak kedvező akarattyát nem ismerte.
Most azért, minek előtte meg szályuk az hitetlent⁵⁷, és néki rohanván a
300 bástyának, hadi ércz paharokból súvöltő vas laptáink utat roncsanak a
kő falakon, előre léznek az hadi mesterség gyakorlásának diadalmat
köszöntő játékjai. – De ide érkezik maga a' kyrális. No, csak frissen:
rendbe vitézek! ez hadi pompás tisztelettel a' királyt örvendeztessük!
– Magyar ország szerencséjére vigyázo Lajos! hatalmas! kegyelmes!
305 Tégedet őrző bajnokidban mi üdönknek diszit, fentforgott⁵⁸ dicsőségit
orizzd szerencsésen. Ebren talpon, nagy hevességgel varja poroncsolá-
todot, hogy rá üssön a' Városra az egész tábor.

LAJOS

Akarom rendes állásokat és vidám készségeket, elől, hatul tehát el álván⁵⁹
a' Várost, bátor bizadalomra vidámulyon he vess szivetek. Iszonyatos
310 szélveszek, füstös felhők csattogjanak, pattogjanak bal részről, és sebes
zugással, zajjal dőlyön a' párt útő nemzetségre. Jobb részen a' városnak a'
támentalan dandárok, öldöklő kardok, dárdák és más taglást, konczolást,
halált nemző ezkőzők már az eget hasogatván, már a' földet rengetvén,
a' katzér nyerítések, sip, dob, trombita harsogo hangja ontsák rakásra,
315 düjtsék a' győzhetetlen bástyákat!⁶⁰ Hajcsd bé szaporán, biztoson kirá-

⁵³ <meg> el érkezven [Áthúzással és föléírással javítva.]

⁵⁴ Bebecus Vez. [A szerepnevet egységesítettük.]

⁵⁵ Szegeny [Emendáltuk.]

⁵⁶ ellenne meg szályuk az hitetlen [Emendáltuk.]

⁵⁷ előttet [Emendáltuk.]

⁵⁸ felnforgot [Emendáltuk.]

⁵⁹ alván [Emendáltuk.]

⁶⁰ csástyákat [Emendáltuk.]

lyától el pártolt, hiti szeget városba, dulyad, foszad, hannyad, roncsad
földig a' fene gőgös népet!

EPHEBUS *LUDOVICI*⁶¹

Felséges király, a' Tanács követet küldöt, elődbe kíván bocsáttatni.

LAJOS

Mit akar, kún maradhat, folytasd, Bebecze, az hadi pompát.

EPHEBUS *LUDOVICI*

320 Elhiszem, meg akarja urát követni illetlen balgatak cselekedete íránt.

LAJOS⁶²

Vétek volna a' Tanácstól; kivált midőn oly hatalmas, győzhetetlen fe-
jedelem szarvat ad néki, színes igirettekkel nehéz ugyan meg békélni a'
roka farkal, mégis annyi, mint az: be jőhet, ha meg adgya magát.

LEGATUS CIVIS

325 Felséges kyrály! diadalmas nevednek dicsősége ujjabb sugarival vidá-
mitsa széllyes e világot. Oltalmazsak a' hatalmas Istenek Mindenható
kezzekkel Magyar és Orosz ország örömének felséges fejében az halha-
tatlan borostyán koszorut. Ez, győzhetetlen Herczeg! ezek a' tanácsnak
ohajtási, melyekkel földig le borulván felséges lábaid előtt tégedet hazája
330 királyának, attyának nevével tisztel a' mai napon, soha semis szabott
igazabb törvényt ennél. Remélvén, hogy méltó haragodnak közepetteis
nem vetkeztél ki vétkes Roxiára hajlott irgalmadból.

LAJOS

/: Igen gyűlölöm vala eddig; már szívesen szánakodom rajta. :/

LEGATUS CIVIS

Engeszteld reánk, kerünk, eddig tapasztalt kegyességedet! Megunta
Russia Tuardius dühösködő kegyetlenségét, rettegik szilaj természetét,
335 mint a hajokot törő kősziklákot, aki édes eleidtől reád szállot tagadha-
tatlan öröködött el lépvén, és minden igasságtól el fajdult erőszaknak
dühüdvén szertelen kegyetlenkedéssel, ragadozással, vér ontással zak-
lattyá, e' felett sok némű színes kegyelmei ajándékinak sós arrát szabta,
a' meg nyomorodot néptől esztendőnként sullyos⁶³ adot. Ki akarja vetni
340 nyakából ezt az igát; ki akar vetkezni Tuardiusbol, egybe csatlott szívét,
erejét, fegyverét melletted ellene⁶⁴ vissza szegezni és részedre hajtani a'
győzedelmet csálthatatlanul el végezte. Nyitva tartván a' kapukot, kész

⁶¹ Ephebus [A szerepnevet itt és következőben kiegészítettük.]

⁶² Ludovicus [A szerepnevet egységesítettük.]

⁶³ syllyos [Emendáltuk.]

⁶⁴ ellenne [Emendáltuk.]

345 kézzel várja a' fő vezéreket, azt igiri, hogy kötve láttya meg ma Tuardius
a' magyar tábort. Te, Felséges nagy Király, ezen egybe kapcsolt akara-
tunkot meg ne vessed.

LAJOS

350 Ki szabtam volt, meg valлом, a' keserves üdőt, hogy ma tetézt bo-
szumot ályam mostani boszonzkodásotokon, le ontattam volna falait
házátoknak, kietlen pusztaságra juttattam volna az egész várost, sulyos
vasba, tömleczen szorítottam volna a' népet. De telyes mérgemet töl-
töm ma Tuardius telhetetlen dühűségén. Le mondok már minden ha-
ragomról, sőt kivált kegyességgel folytatom hozzám csatlót hivségeket.

LEGATUS CIVIS

Ezerni ezer hálákot mondunk ezen tetézet kegyességedért, Felséges
Király, térdet hajtunk felséges szavának, és mig élünk, parancsolatként
imádangyuk akaratodnak minden leg kűssebb jeleit.

LAJOS

355 Mikor le hanyatlik a' rogyogo nap a' hegyek tetejére, poroncsolom, ké-
szen várjátok, mikor el ályuk erőnkkel, fegyverűnk a' Várost elől, hátúl.

SCENA QUINTA

Tuardius a' dolognak váratlan ki menetelét elméjében forgatván csak
nem kétségbe esik. Az őrdöngősit elé szolittyá, hogy a' jövőndőkre
meg tanitassék, de szerencsétlen dőlgokot jövőndől, agyon vágattatik.

360 Tuardius, *Dymas*, *Ephebus Tuardii*⁶⁵

TUARDIUS

365 Hatalmas Istenek! ki temerdek gyanoval, iszonyodással bolgattya, győtri
szivemnek minden izeit a'⁶⁶ követnek mind egyre dörgő fenyegetése.
Micsoda kegyetlenül fogadkozik ellenem irgalmatlan Pánnon! Meg
előzhetetlen veszedelmet készít; már felis verte gőgös sátorát, a kietlen
térseget ellepte támentalan népe Lajos királynak. Mihelt szűrkitni kezdi
a setétes estve homályba öltőzöt földét, legottan rám, a' városra sereglik
reám útő magyarnak diadalmas hada. Meg nem szűnik rontani a' szálás
tornyokat, miglen véremmel nem itattya ellenem ki fent kardgyát. Mit
van mit tenem? Meg szorított az ellenség minden felől. A'⁶⁷ Város hitetlen,
370 embertelen, Lajoshoz szabta magát; ki fente ellenem⁶⁸ fegyverét. Félő,
ne talám megis tompítsa bennem. Nem külömben hizelkedik, tetteti

⁶⁵ Magus, Ephebus [A szerepneveket egységesítettük.]

⁶⁶ izeita' [Emendáltuk.]

⁶⁷ Ah [Emendáltuk.]

⁶⁸ ellennem [Emendáltuk.]

hivségét azon hamiss ravasz rokában telelt tanács. Fogyogat lassanként
 bajnoki ereje vítézimnek; lankad a' fegyvere hadi népemnek! Így tehát
 minden felől szempillantás ellened jár! Így tehát félelmes veszélt mérnek
 375 az irgalmatlan⁶⁹ egek, Tuardi? Így tehát, kegyetlen Istenek! Így forgaty-
 tyátok a világot? Így⁷⁰ csufos játéktok vagyunk, fejedelmek! Így, hitetlen
 Jupiter! Így mérsékléd a' dolgokat? Kegyetlen mérő⁷¹ serpenyődben?
 Oly gyáva vagyoke én, hogy játékra ültess e' szívelhetetlen csuffsággal?
 Szorjad, nem bánom, ellenem⁷² dörgő menköveidet; az egek ellenis meg
 380 harczolok, üstököt vonok, eskűszóm boszu álló pallosomnak végére,
 ha részemre nem engesztelhetek kérésemmel, a' mélységes pokol setét
 barlangjának lakosira támasztam ügyömöt, Blandule!

EPHEBUS *TUARDII*⁷³

Poroncsolatodra, győzhetetlen Vezér.

TUARDIUS⁷⁴

Szaporán az ördöngösért! (*Abit.*) Majd ki énekle Dymás, mit remélyek.
 385 De akár hogy légyen is, ahól tágás részt szakaszt a' kegyetlenkedő ég,
 telhetetlen magyarok kyrálya ragadozo népének, dűhősködő fulankinak,
 ott a' pokolbeli furiák részemre segéltik a' győzedelmet.⁷⁵ Dymas! Tu-
 dode,⁷⁶ mitsoda kétséges sorsok vitattyák Tuardiusnak a' következő
 harczban téendő győzedelmét? Te, Pokolnak Fő Mestere! Mond meg
 390 nékem, jo vagy rossz szerencseje várja Tuardiusnak koronás fejét?

DYMAS

Mingyárt meg mondom, Felséges Uram, csak még ehez egyébis kíván-
 tatik. Előbször: ebbe ki jedzet helybe kell lenni. Az után: majt mikor
 segéltségül hívom, ökö, csáp, kigyo és matska képében öltözött taréjos
 395 ördögök állanak elő. Vigyázz magadra, Tuardi, a' ki szabott határon
 lépést, és ha szájadbol el nem akarod veszteni életedet, ígét egyet se!
 (*Facit circulum.*)

TUARDIUS

Jo lesz; meg cselekszem aztis. (*Intrat circulum:*) halyuk már az igeket,
 had tugyam, mire fordulyon dolgom?

⁶⁹ irgalmatlanak [Emendáltuk.]

⁷⁰ világot? <Oly gyáva> Így

⁷¹ mérő [Emendáltuk.]

⁷² ellennem [Emendáltuk.]

⁷³ Ephebus [A szerepnevet kiegészítettük.]

⁷⁴ Tuardius V. [A szerepnevet egységesítettük.]

⁷⁵ [A lapszálon tévesen:] Dymas Ördöngös [Elhagytuk.]

⁷⁶ Tude [Emendáltuk.]

DYMAS
400 Nem szükség ide semmi ige; ezt a dobot jól tuggyák az ördögök, erre minden dolgokrol bizonyos feleletet mingyárt adnak. (*Pulsat tympanotriba.*)

TUARDIUS
Dima, mit látok! Mitsoda szörnyű feketeség borította a' levegő eget?

DYMAS
Halgas, kérlek, ha élni akarsz... Pokolbéli setétségnek iszonyu barlangjai!

(*Accedunt aliqui diaboli.*)

TUARDIUS
Szép nota! csak az, hogy igen keserves nékem.

DYMAS
Kegyetlen nagy Jupiter! Setétségnek rettenetes Istene!

TUARDIUS
405 Mi a felelet, Dyma?

(*Accedunt omnes diaboli.*)

DYMAS
El vesztünk, Tuardi!⁷⁷

TUARDIUS
Micsodát? Elvesztünk?

DYMAS
A győzelem a' magyar hadat jedzi.

TUARDIUS
Tehát meg győztettem, Pannonok.

DYMAS
410 Nincs más külőmben; el nyomott erejével Lajos Király.

TUARDIUS
És pedig véletlenül! El nyomott erejével. Elvesztünk, Dyma, te sem maracz meg?

DYMAS
Én a' levegő égen el repűlvén meg előzőm a veszedelmet.

⁷⁷ Tuardi<j>

TUARDIUS

415 Ezt felelte néked Acheron, Pokolnak⁷⁸ gyalázatos, hazug ál képe! Dühös lélek; s még a' levegő égben el repülvén meg előződ a' veszedelmet? Csalárd denevér! tanóld meg, hogyan ülted csuf játékra, tréfára csal-fasággal fejedelmedet. – Patkoly pokolba, buldosó féreg, mond meg, hogy vagyon még a' földön nagyobb Isten Plutonál.

DYMAS

420 Jaj, meg halok! Es következem ezen tul, Pokolnak áldozattya, ne busuly, meg ma magad is következzel utánnam, Acheron hasonlo áldozattya.

TUARDIUS

425 Jol van: már halgat az hazug lárva. Eg! Föld! Pokol! már mind oda legyetek. Nincs erő! Nincs hatalom! Nincs Isten, aki ellene⁷⁹ álhasson boszu allo haragomnak. Várj, vér szopo Lator! porászra fogom zabolátlan, vak merő bátorságodot; előbb ki adod dühűs lelkedet lábaim előtt, mint sem⁸⁰ véremmel itasd ellennem kivont kardodot.

SCENA SEXTA

Lajos, Bebecus, Zapolya, *Konkoli*⁸¹

A' követ el hozván Tuardius⁸² durva feleletét, a' király jobban meg haragudván, Bebecusnak jobban meg poroncsolya és Zapolyának, hogy néki tolyodgyon a' Tábor az ellenségnek, és Tuardius el fogassék.

KONKOLI

430 Nem fér a' szövetség Tuardius fejébe, felséges király! A békeségre nem édesedhetik. Igiri az egyességet, de csak úgy, ha ki takarodunk minden határából, külömben nagy pattogással vitatta, hogy lábai eleibe térített egyről egyig. Méreg, boszuság! Amit azon egy izben el követet rajtam. Soval, borsal hintette beszédét.

LAJOS

435 És meg ütötte magát a' kevély.

KONKOLI

Sótt, fel hevülvén büszke vadsága azzal fenyeget, hogy szárnyaira kelvén, mint az libiai oroszlány, kit az éhség a' félénk nyájak köré vetett, néki rohanik a' Tábornak, meg tépi, vérbe keveri a' zabolátlan.

⁷⁸ Pokolnak <Istene> gyalázatos

⁷⁹ ellenne [Emendáltuk.]

⁸⁰ mint tsem [Emendáltuk.]

⁸¹ Követ [A szerepnevet egységesítettük.]

⁸² Tardius [Emendáltuk.]

LAJOS

Forr a' méreg bennem.

BEBECUS

440 Ezt már sokallom. Hüvelyünkbe a' fegyver!

KONKOLI

Most is émeleg és borzad a' gyomrom a' lator ellen, a' mi több, még magához akarta idéztetni a' népnek színét zállogul; külömben készüllyünk a' mészár székre.

ZAPOLYA

...E már el tölt, felséges király! ne sokat törödgýünk vele.

LAJOS

445 Halláde, Zapolya, hogyan fente fogát ellenem⁸³ az istentelen?

KONKOLI

450 Szinte úgy tajtékozott, szikrázott a dühüsség bellőlle. Azon nyersen, veressen ígére, hogy le töről a' föld hátáról minnyájunkot, hogy se hire, se hamva ne maradgyon a' magyarnak. De énis azon nyersen, veressen meg ígírem néki, hogy minek ellőtte kezdgye sátorát a' gyászos éj, kardomon láttya fejét az egész sereg.

ZAPOLYA

Kezünkbe Biránk, Felséges király, keverjük meg benne, előzzük meg az istentelent.

LAJOS

455 Lássunk tehát az útközethez. Miként tolodgyon a' Tábor a' Városnak... Bebece, osztogassátok ki nevemmel a poroncsolatokat! Magad rendeld közep erejét a' Tábornak. Zapolya jobbikát fogja segélteni.

KONKOLI

Alig várja a' nép, hogy ezen ki szabot törvénnel, egyszer s' mind a' fő vezérekkel poroncsolatot vigyék.

BEBECUS

Tehát e' mellett maradgyunk, Felséges király, én poroncsolt helyemre allok.

⁸³ ellennem [Emendáltuk.]

ZAPOLYA

460 Lásza boszu állo mérges homlokamot a' gyűlövesz nemzet; és vagy hátat
fordítson a' szentelen, vagy minden pereputtyéval veszzen pokolbéli
kénköves tonak feneketlen gyomrában.

BEBECUS

Meg lesz, Felséges Király! Minek előtte az hegyek nyoszoljájában ha-
nyatlik a' nap, fel s' alá nyargalok a' városnak szélyén, hosszában.

KONKOLI

465 De a' nyalka vezérnek fejét se felejtsük, Bebece.

BEBECUS

Labai eleibe hengeritem Tuardius gombját, és tekét verék véle Orosz
országna láttára.

LAJOS

470 Azt ne cselekedd, Bebece! El tekellettem vala ugyan, hogy a' Városban
tartando győzedelmi pompámban diadalmas szekerehez köttetem ezt
a' hite szeget latrot; de tartván, ne hogy nyakát⁸⁴ szegje, meg másolom.
Tarcsátok meg a' dűhűs lelket haragomnak, hogy méltán fel bordult
kegyetlenségemnek rettentő példáját állassam rajta.

BEBECUS

Indulok.

ZAPOLYA

Mennyűnk.

CHORUS

475 Hajonkot vigyétek,
Szépen repdeső szelek,
Haboruk, szűnnyetek,
Hab vizek, el tűnnyetek.
480 Siessűnk, ne késsunk
Szándékunk rév partyára,
Kegyetlen Tuardiusra,
Kietlen Tyrannusra
És pogány hadára.

⁸⁴ ne hogy <haragomnak> nyakát

510 telhetetlen szomnyuságát az ellenem⁹⁶ dörgő pannon, valameddig
éleszi ez a' temerdek lelkem testemben az ereket. Nem logattya eb-
ben az Várban ma dagályos fejét, sem öröm trombitait meg nem fujja;
ha el pártoltis, ha ellenem⁹⁷ forditotais a' köznép a' magyar diadal-
mat segéltő erejét. De esküszöm a' tűzes gözzel feneklet Pokol fo-
lyo vizeinek gázloira, nem egy halállal kergetem azon mélységnek
515 kénköves tűzzel szikrázó habjaira.

RADOSTUS⁹⁸ (*accedit:*)

Rendbe szedtem a' népet, Tuardi, Felséges Uram! Fegyveremhez kő-
töttem hivségemet, véremmel is meg oltalmazom.

TUARDIUS

Radoste, azon legyetek, hogy el szakaszhassátok egymástól az ellenséget.

RADOSTUS

Rajtam semmi el nem múlik.

POSTROKOVIUS

520 Én hozzá repülök Bebecus fő-vezérhez, és ha ördöge vagyon, a' pallos
ellen buzogánnyal töröm egybe fejét.

RADOSTUS

Én meg rémíttem magyar nyelven Táborát, mint ha rab szíjra fűztük
volna fő-vezéreket.

POSTROKOVIUS

525 Ennél jobb nemis lehet. Mert értvén a' nép, hogy a' fő vezereket immár
hanyat fektették, meg szédül magában; tetováz ide s tova; nem tугya,
merre tartson, sőt gyakor maga magát vágja, pusztitya.

RADOSTUS

A setétes estveis fog erre segíteni: mert az homályba egybe gombolyított-
ván⁹⁹ egymást fogják emésteni, és mi csak kaczagva szemlelni Hercules
fattyait¹⁰⁰ a' meszárszéken.

TUARDIUS

530 Barátim, katonáson biztattok ugyan, és remenlemis szerencsés végét
mindennek, de még sem tudom, mire magyarázsam: sok fáradságim

⁹⁶ elennem [Emendáltuk.]

⁹⁷ ellennem [Emendáltuk.]

⁹⁸ Radostus Dux [A szerepnevet egységesítettük.]

⁹⁹ gomblyitván [Emendáltuk.]

¹⁰⁰ fatait [Emendáltuk.]

után el szenderedvén nyoszoljamban ugyancsak a követ vezérnek pallosa végén látám fejemet.

RADOSTUS

535 Álom¹⁰¹ s essős üdő: meg ne ficzomodgyék szived, Tuardi! A félelem jele erőtlenség még a tygris népnek is: a vidám bátorság pedig fél győzedelem még a törsök csutak törpékbenis, a szálas országok ellen. En ellenben meg futamittom a magyar Tabort.

POSTROKOVIUS

540 Inkább, felséges Uram, az én fejemet láttad a követ vezér pallosa végén. Adnák az egek, hogy halálomból tapasztalhatnád hivségem hozzád. De ennek én sem hiszek. A mit ébren forgat, azzal jádcszik elme álmában.

EPHEBUS TUARDII

Tuardi, Felséges Uram! egy rabot hoztak; oly rettentő bágyadás¹⁰² fogta el minden inait, izeit, hogy még orczájais csupa félelem. A mint fül hegyel hallottam, a Tanácsnak Lajos királlyal való titkos szövetségének egy átalýában e volt eszköze; onnan sietette utyát a Város felé!

TUARDIUS (*duo accedunt*.)

545 Várj meg, hitetlen, meg tapasztalod¹⁰³ méltó haragomnak súlyát!¹⁰⁴ Hozzák előmbé szaporán! – Hát te, Medusa Viperának fajzattya! Nemzetemnek gyalázattya! Így arulod hazádot, fejedelmedet? Ez a hivség szeretet Vezéredhez? Mitsoda tigristól neveltettél, hogy ily szörnyű gonoszságot mérészelsz dicsőségem, fejem, életem ellen, háládatlan!
550 Dőgleletes pestis! Vigyétek el előlem az embertelent a tömlecznek mélységében, miglen engesztelhetetlen haragom ki csigázza átkozott lelkét kénos testéből.

LEGATUS CIVIS¹⁰⁵

/: O, be igen rettegek. /: Felséges Uram, labaidhoz...

TUARDIUS

555 Fartoly töllem, nem kell nékem a hazát áruló hűtős, utálom a hitetlen gyilkosnak véré.

LEGATUS CIVIS

Én vagyok az háládatlan! de a véték... /: ha igazat mondok, bé töröm fejét a Tanácsnak. /:

¹⁰¹ Alom [Emendáltuk.]

¹⁰² báadás [Emendáltuk.]

¹⁰³ meg <hitetlen> tapasztalod

¹⁰⁴ sulyát [Emendáltuk.]

¹⁰⁵ Civis Legatus [A szerepnevet egységesítettük az egész jelenetben, a továbbiakban nem jelöljük.]

TUARDIUS
Miért harapod félben?

LEGATUS CIVIS
A vétek, a' melyre vetettem magamot, de anak tanácsából, aki... nem
560 tudom...

TUARDIUS
Belé sült a tőkeletlen. Vigyétek!

LEGATUS CIVIS
Felséges Uram, a' vétek, melyre vetettem magamot, nagy, meg vallom,
de a' tanács tanácsából, sőt poroncsolatyából. (*Redeunt.*)

TUARDIUS
Mit hallok? Hát te, rokában telelt nemzet, te is szomnyán lesed véremet?
565 Mi okra nézve? Mit vétettem néked? Én néktek nem akarnék annyira
tetczeni, hogy reátok való nézve égbe kiáltson vétkem? Én sem szoptam
tigris tejet, sem a' vad szilaj erdőkben nem születtem kőszikláktól. Várj,
hitetlen, telyes mérgemet töltöm rajtad! Radoste, szaporán poroncsold
meg nevemmel, hogy mingyárt itt legyen a' Tanácsnak velős és nagyobb
570 része. – Mind el szedetem fejek gombját.

RADOSTUS
Értem. – Felséges Uram, serényen véghez vészem.

POSTROKOVIUS
Kiméld matzorra ezt a' mérget, Tuardi! Félős, ne talám a' fel zendült,
ilyenkor minden rosra vak hevséggel vetendő nép azon kászákat,¹⁰⁶
575 melyekkel a földnek gyümölcsét kellene hanyat fektetni, földés urok
ellen fennyék, és megis tompítsák rajtad.

TUARDIUS
Igazlom, az mit mondasz, Postrokovi. Már ide ballag a Város biro, a'
fegyveres néppel. Majd szépen festem orczámat a' szelidséggel; de mégis
ki tör homlokom ranczából lobogo haragom. Én szolitom meg előre...
Fel derült kedvem, hogy láthatlak titeket, atyák atyai!

SENATOR PRIMUS
580 /: Szép üdvözet, Isten segélts. :/ Örömmel telik szívünk, kívánt egese-
ségeden imádunk.

¹⁰⁶ kászákat [Emendáltuk.]

TUARDIUS

Mint folynak a' Város dolgai? Nints kétség benne, hogy éppen okoson,
boldogul kórmányozzátok! Nem tudom, mitsoda szomoru fergeteg
585 rengeti elmémet! Nem de valamely temérdek vétke vádolya a' Fejedel-
met a' Város előtt?

PRAETOR

Mű láttatunk inkább előtted, félelmes Vezér, bizonyitya halálos setétben
vasat pengető vitézünk, akit halálra szántál.

TUARDIUS

Én az hazának virágzo oszlopit halálra? Nem vagyok oly kegyetlen,
590 hogy a vétketlen¹⁰⁷ ok nélkül azon egy bilincsré veressem a' vétkesek-
kel. Inkább én előbb... hogy sem azoknak fejekre járjak, akiket velem
a' szent hívség egybe kapcsolt.

SENATOR SECUNDUS

/: Ha tudnád, micsoda kapcsot veretünk! :/ Azon kapotsal kívánunk
ennek utánna veled egybe foglaltatva melletted élni, halni.

TUARDIUS

Igiritek tehát: hogy álhatatosan maradtok Tuardius¹⁰⁸ hívsége mellet?

OMNES

595 Vérűnkkel akarjuk petsételni hívségűnköt.

TUARDIUS

A' magyarnak?

OMNES (*respondent:*)¹⁰⁹

Vesszen el a' vérszopo lator, esküt ellenségünk.

TUARDIUS

Ne kimilyétek kegyességemet: akár mit kérendetek, szívesen hajlom
kérelmetekre.

SENATOR PRIMUS¹¹⁰

600 /: Oda fog az esztelen, a' hol fűstbe tűntetik minden dolga. :/

¹⁰⁷ vétketlen [Emendáltuk.]

¹⁰⁸ Tardius [Emendáltuk.]

¹⁰⁹ Res.[A hiányzó szerepnevet pótoltuk; a rövidítést feloldottuk.]

¹¹⁰ Senator [A szerepnevet kiegészítettük.]

TUARDIUS

Igirem énis, hogy ha győzedelmet vehetünk az ellenségen, országot, dicsőségemet, kintsemet, mindenemet, sőt ennen magamot veletek közlöm. Most azért vig lábakkal dicsőíssétek Tuardiushoz kötelezett szövetségteket.

(*Fit saltus.*)

SCENA SECUNDA

605 Bendegus az áruló levelet, melyet Tuardiushoz küldött a' Táborból
visza térő paraszt embertől, Tuardiusnak irta volt Bebecus neve alatt.
De a' katonák rajta kapván az embert, meg úsmerik a' ravaszságot;
a' levelet Lajos királyhoz viszik.

Szetius,¹¹¹ Giletus, Nicolaus, Centurio cum militibus, Rusticus

CENTURIO

610 Itt még a' fű sem rezeget.

NICOLAUS

Itt sincs mitől félnünk, bizvást el jőhet Lajos király.

CENTURIO

Ki vagy?

NICOLAUS

Mi lelt? talám valami roszra tapodtál?

CENTURIO

Ide, vezérek!¹¹²

*SZETIUS*¹¹³

615 Kitsoda? Nem a' Tuardius kémje?

GILETUS

Szerencsétlen, mitsoda fergeteg¹¹⁴ hozott ide? – Nem szollasz?

RUSTICUS

Bocsássatok el; had mennyek kezdett utamon.

¹¹¹ Seccsius [A szerepnevet egységesítettük.]

¹¹² Vezérek? [Az írásjelet emendáltuk.]

¹¹³ Seccsius [A szerepnevet egységesítettük.]

¹¹⁴ fergete<t>g [Ráírással javítva.]

- CENTURIO
 Ály meg, Istentelen! mint ha színed nem hozná roka csavargásodot.
 Nem Tuardiustól küldettéle ide vizgálodni? Mit hordosz abba a' taris-
 620 nyában: ide a lánczot.
- RUSTICUS
 Bizonyságim a' csillagos egek, hogy ami artalmast /: majd ki mondám :/,
 azon ne törjétek fejeteket.
- CENTURIO
 Mit?
- NICOLAUS
 Majd próbálom rajta Lajos királynak magyar aczélyát.
- CENTURIO
 625 Darabant! hánd fel minden portékáját szegről végre, keresd hamiss
 remek fortélyát belőlle.
- RUSTICUS
 Hadgy békét, elé adom, amit viszék. (*Porrigit paginam.*)
- CENTURIO (*legit:*)
 Tuardius nagy vezérnek! Valyon mi dolog ez? – Tuardiusnak! Oh,
 szörnyű gonoszság. Nézdse, Gilete, magadis.
- GILETUS
 630 Ez a levél a fő-vezérektől eredett. Az oroszláný, a pecsét, Bebecusé¹¹⁵
 Zapolyával.
- SZETIUS
 Mit beszéles, kérlek? had lásam én is az a' Levelet... Tuardius Fő-Ve-
 zérnek, Orosz ország Felséges Urának. Kiktől kinek? A Fő Vezérektől,
 akiktől az egész Tábor; az ellenségnek!
- NICOLAUS
 635 Zapolya, Bebecus ezt mérészelte? O! Ezer halálra méltó gonoszság; de
 ki adta ezt a levelet? kiknek? s mikor?
- RUSTICUS
 Egy katona, nem tudom a' nevét; ne, azt mondá, vidd el Tuardiushoz.
 Egy arannyal kötelezé hivségemet, hogy senki a Fejedelmen kívül a'
 levelet meg ne lássa.

¹¹⁵ Bebecuse [Emendáltuk.]

NICOLAUS

640 Jol van már, tugya meg magyar Lajos Királyunk, kiket táplált tudatlan kebelében, pártot ütöttek ellenne, akik eddig oldalát őrizték, kebeles hohéri lettek. Mennyűnk: majd béadom a' királynak. Tud meg, Zapolya, hogy adod az árát remek hamisságnak: azon cifra fortélyal, melyel a király veszedelmére tóllazkodtál, ennen magadnak szeged nyakadot.

(*Discidunt. Manent.*)

SZETIUS

645 Ezt helyesen ki főzted, Gilete! Csak a' többitis azon furcsa fortélyal ki találhassuk, mind azon által füstbe mégyen minden fris találmányok, ha véghez nem vihetem, amitől moston gőzölög fejem.

GILETUS

Lelkem, barátom, szájam izén folynak mindenek. Nem pípeskedik sokáig, tudom, a' királyi kegyelmekben Bebecus, Zapolya. Ugyan vigyázz, 650 Szetsi! nyomát ne vegyék valahogy a' palotás hamisságnak.

SCENA TERTIA

A' miket hallot Lajos király Bebecus és Zapolya ellen, elméjében forgatván; érkezik a' levél a' Táborról, a' király gyanuban erősítettik.

*Lajos,*¹¹⁶ *Nicolaus, Ephebus Ludovici.*¹¹⁷

LAJOS

655 Hallom, ugyan hallom; de mégis törődöm kétes elmével. Untég terhelik együtt a füleimet fő vezereimről a' csengő, pengő hírek. De én, ki mindenkor tapasztaltam Bebecus, Zapolya egybe szedet jo erkölcsököt, nem hihetem egyátaljában, hogy meg szédültek légyen a' meredek dicsőségnek tetején. Azert igen félek, ne hogy¹¹⁸ sércsem igazságokat, ha párt ütőknek mondom. Oly szoross barátságba szövötkéztem vélek; 660 nem mérnének így tréfálni véllem. Nem ingo nádszál az én szívem, hogy minden eféle¹¹⁹ zendülésre meg szédülőn.¹²⁰ A' reggeli gyano csak futo portázo szél, el oszlik azonnal, mert csak az irigyek gyümölcse. De mit mondok? Nem mind arany az, a' mi fémlik. Neha az ásító reménység, avagy a' szemes félelem némelynek hamiss szinnel festi orcáját. Hát 665 ha párt ütők? Nagy dolgokban nem szoktak eredetek nélkül szárnyokra bocsáttatni az e' féle hírek.

¹¹⁶ Ludovicus [A szerepnevet egységesítettük.]

¹¹⁷ Ephebus [A szerepnevet itt és a jelenetben kiegészítettük.]

¹¹⁸ [A *hogy* beszúrva.]

¹¹⁹ efél<v>e

¹²⁰ meg <meg> szédülőn

EPHEBUS LUDOVICI

Felséges Király! egy valaki a' vitézek közül, nem tudom, mit forgat elméjében, bé kívánczik egy két szora.

NICOLAUS

670 Felséges király! akiket oly erőssen kedvelsz, fő-vezérek, iszonyu, o, ki mondhatatlan, szegyenlem ki mondani, ellened,¹²¹ ellenünk, hazánk ellen mit forgatnak.

LAJOS

Baratim! Szives társaim! Párt útők: mivel bizonyítod ezt a' nagy vétket?

NICOLAUS

Ezzel, felséges király...

LAJOS (*legit*:)¹²²

675 „Tuardiusnak, a' nagy Vezérnek”?¹²³ Mindenható Istenek! A' pecsét Bebecuse; az irás Zapolya Jánosnak írása. Hitetlen, kegyetlen, istentelen Vezérek! Mitsoda iszonyodás! Mitsoda kegyetlenség! Mitsoda fertelmes hitszegés; tettetni barátságokat, szüntelen oldalam mellet édesgedni, és azomba vesztetre igyekezni minden perczentés órában. Megis környékezet volna egy átalýában udvari csalfasága vezereimnek; ha csak az
680 rám vigyázo Magyarok Istene kegyes szorgalma szét nem szorta volna minden mesterségeket. Zapolya, Bebecse! Imé, vezéreimnek kietlen két sépsége! Tekentetek mosolgo, mint a' simma márván, de szívek teléden tele fulánkal. Mézzel eresztet szép szavai igyekeznek szívembe bé férkezni; de ezek mind azon ál orczás farcságok ő nékik. Oh! Be
685 szerencsétlen a' koronás fejeknek sorsa; a' csapango erdők közepében egy koldus, kinek alig vagyon egy fott a' hátán, kinek erőtlen kalibája sem a' meleget, sem a¹²⁴ hideget, sem az ordito szeleket, sem az omlo essőköt elégségesen el nem szorította magától, hogy rajta bé ne törjenek, éjszaki álmaival csendesen jádzik, nappali fáradságival békeséggel tö
690 rődik, tугya, ki gyűlöltetik, kinek tetczik, ismeri, kinek, kinek hozzája valo szívét, színiből világoson láttya. Egyedül bokrosos sétálya fel s. alá széltiben a' mezőköt, erdőket minden bátorsággal, minden veszedelem nélkül. Mű pedig, szegény koronás herczegek, mindenkor rettegve pompás félelemmel ülünk a' királyi székekben; uri szerencsétlenséggel
695 vesződünk. De ki félhetet volna számtalan dolgokban meg mutatott hiteles vezéreimtől, hogy rettenetes nagy vétekre adgyák magokat? Poroncsold meg minden felé a' strásáknak, hogy el állván¹²⁵ minden ki

¹²¹ ellened [Emendáltuk.]

¹²² legit Rex [A szerepnevet és az utasítást egységesítettük.]

¹²³ [A mondat aláhúzva; az aláhúzást idézőjellel helyettesítettük.]

¹²⁴ [Az *a* beszúrva.]

¹²⁵ alván [Emendáltuk.]

menő ősvényeket, szemesen vigyázzanak, ne talám eléb ályának, minek
előtte kikeresem még jobban a' dolognak végét és kezdetét.

SCENA QUARTA

700 Bendegus ismég más ravasz levelet
 koholván mást parasztnak kosárában lopja;
 a' katonák meg találván a' királyhoz viszik.

Bendegus, Milites, Rusticus *secundus*¹²⁶

BENDEGUS

705 Szemlátomást jelentik az Istenek, hogy tetczik nékikis iparkodásunk.
 Ismég más paraszt ballag elő... Éppen alkalmas furcsa találmányunk-
 nak végbe vitelére... Ennek éppen jo lészen kosarába rejteni az hazug
 levelet. De serényen, nehogy ki lássék belőlle horga palotás hamissá-
 gomnak. Már érkezik...

RUSTICUS SECUNDUS

Jo napot keednek, katona uram!

BENDEGUS

710 Hozott a' szerencse, barátom! hova? s honnan?

RUSTICUS SECUNDUS

Csak innen, nem meszsze a' faluból; egy néhány gyűmölcsöt a táborra,
ha tetczenék, el adnám pénzért.

BENDEGUS

Lehet látni? Magam is vennek vagy egy párt.

RUSTICUS SECUNDUS

Lehet látni, nézze keed.

BENDEGUS

715 Szép gyűmölcs valójában; a' Király asztalára is be férne. Hogy egygyet?

RUSTICUS SECUNDUS

Egy¹²⁷ pénzen kettőt.

BENDEGUS

Ne! ki esék egy, vedd fel.... Ne, az ára... Légy jo egességgel.

¹²⁶ Rusticus [A szerepnevet megkülönböztetés érdekében az egész jelenetben kiegészítettük.]

¹²⁷ <Hogy eg> Egy

RUSTICUS SECUNDUS

720 Szolgája maradok katona uramnak! – Legény bizony, nagyra becsül-
lé az almámot ez a katona! Ha a király asztalárais bé férne. Hanem¹²⁸
fennebb emelem az árrát, két annyi kérek egygyét, csak meg adgyák.
Bezen, lészen nyereségem az almából! Ihol közelget egy csoport katona.
Majd meg látom, mit igrnek; de alább semmi képpen nem adom!...

NICOLAUS

Honnan jöttél ide, te kobarlo paraszt? Mit csavargasz itten egyedül?

RUSTICUS SECUNDUS

725 Halláe keed! Az én nevem volna te kobarlo paraszt? Hanem én itt egye-
dül jámbor ember vagyok.

NICOLAUS

S meg ugy! Ennye, koczipor vén embere! S' hát mű nem volnánk jám-
bor emberek? Mit hordosz a kosárodban?

RUSTICUS SECUNDUS

Egy néhány gyümölcsel indultam innen nem meszsze a szomszéd fa-
luból a Táborra, ha el adhatnám.

NICOLAUS

730 Hogy egyet?

RUSTICUS SECUNDUS

Csak meg ér egy pénzt egy egy. Szép alma; nezze keed!

MILES SECUNDUS

Igen nagyra böcsüllöd az almádot, apa!

RUSTICUS SECUNDUS

Apád a bika, de ebből alább nem eszel ma.

MILES TERTIUS

Mitsodát? Mit mond? Nem eszünk alább benne?

NICOLAUS

735 Ragadozzátok el tőlle, hiszen nagyon van ő keeme az almájával...

RUSTICUS SECUNDUS

Ezen protestálok; most mingyárt menyek a fő-vezérekhez.

¹²⁸ hane [Emendáltuk.]

MILES SECUNDUS

Kötözve vitetel a' fő-vezérekhez, s úgy veszed barátságodnak jutalmát,
vak paraszt.

MILES TERTIUS (*elevat paginam e terra:*)

Mitsoda levél ez?

RUSTICUS SECUNDUS

740 Hadgyatok békét... Mennyűnk a' fő-vezérekhez.

NICOLAUS

Lássam azt a' levelet... Istentelen, a' faluból jöttél a' Táborra. Nem jótt
jelent ez a' levél, méltó felni az ilyenkor bengező kémektől.

RUSTICUS SECUNDUS

Semmi gondom nékem az levéllel; adgyatok vissza az almámot.

NICOLAUS

745 Hitetlen vizsgálodo, Tuardius kémje,¹²⁹ honan vetted ezt a' levelet? Ho-
gyon merészel ily nagy gonoszságot?

RUSTICUS SECUNDUS

Meg mondám, hogy semmi gondom a' levéllel. Vidd oda, a' hova tet-
czik; csak hogy: add vissza az almámot.

MILES PRIMUS

Vessük lánczra, úgy vigyűk a' király elejébe, had alogya ki álmát előtte.

RUSTICUS SECUNDUS

750 Halláe, keetek! én keeteknek semmit sem vétettem, ezen protestálok,
a' fő-vezérek eleibe apellalok.

NICOLAUS

Nem elégé vádole teged ez a' levél? Nem a Tuardius keze írása e', te
pártútó?

RUSTICUS SECUNDUS

En nem bánom, ha a Luciper írásais, csak ad vissza az almámot; a'
levelet vid oda, a' hova tetczik.

NICOLAUS

755 Nem te hoztade Tuardiustol, ravasz roka! Nem te jöttéle ide a' faluból?
Aly ele, hitván denevér... majt jutalmát veszed remek hamisságnak...
loduly a' király eleébe.

¹²⁹ kénje [Emendáltuk.]

RUSTICUS SECUNDUS

Egek, tekéncsétek ártatlanságomat. (*Abducitur.*)

SCENA QUINTA

Postrokovius Tuardiusnak kedvesebb vezérét, Radostust meg ölvén,
760 Lajoshoz fut a' Tuardius levelével, melyel segítséget kér a' Lythuanusoktól.

Postrokovius et Radostus

POSTROKOVIVS

Oda van! ah, oda van; szomoru homályba borítottatott minden erősségünk, minden szépségünk! Voltunk, oh, meg vesztegettetett erkölcsnek keserves emlékezete! Voltunk az országnak disze és a' köz jonak fen tartó oszlopai. Intésinktől függ vala mint haza atyaitól az egész ország, sőt
765 nem csak haza édes atyaitól, hanem fenforgo dicsőségét szerencsésen őriző, oltalmazó házi Isteneitől, midőn a' kegyes irgalom az egyenes igassággal minden törvénytelenégeken győzedelmeskednek vala. Már oh, méltó fájdalom! Nemzetségek gyalázattya! Uralkodoknak csupa festet ál arczája.

RADOSTUS

770 /: Mitsoda idétlen panaszszal tölti Postrokovius a' levegő eget? Majd fel vadászom szegről végre buss szívének belső csinnyát! :/¹³⁰

POSTROKOVIVS

Méltán tapasztalyuk a' boszú álló égnek kegyetlenségét, a vetkek el terjedtek az országban. Meg holt minden Joság; egyedül a' temerdek gonoszság uralkodik az egész biradalomban.

RADOSTUS

775 /: Temerdek gonoszság uralkodik Tuardius határában arany pálczája s kormánnya alatt! Nem szivelhetem. :/

POSTROKOVIVS

Külső tartományra kárhoztatott, számkivettett a' szemérem; semmi nem egyéb, csak a' fellett zabolátlan élet, diszes erkölcs. Valami szája izin tetczik, szabadnak véli Tuardius. Hasonlo vétkes bilincsbe tartatnak a' vezérekis.
780

RADOSTUS

Hát így gyalázod a' vezéreket is? /: Vakmerő! hitván vezér; ravasz lélek! :/¹³¹

¹³⁰ [A félre szöveget záró hiányzó :/ jelet pótoltuk.]

¹³¹ [A magánbeszédet jelző jeleket értelemszerűen pótoltuk.]

POSTROKOVIUS

Kiváslottunk már; nem állunk hadi erkölccsel tündöklő vezéreknek számába. Csak hogy aszszonyi természettel bírunk.¹³² Még is ha nyelvünk járásával egyznék bátorságunk, az egekkelis ujjat vonnánk.

RADOSTUS

785 /: Nem tűrhetem mardoso fulánkjait az esze veszetnek. ./ Te, élhettelen természetnek gyalazattya, s' nem állunk mű már hadi erkölcsű vezéreknek számában? Kiket úgy meg dicsőítettek¹³³ annyiszor le győzöt népek? Te nyomorult féreg!¹³⁴ Már aszszonyi természettel birokknak merel mondani? Ály elé, embertelen! Majd meg mutatom én néked Tuardius vitézinek hadi erkölcsét.

790

POSTROKOVIUS

./ Egy átalában meg akar vagdalkozni. ./ Csak rajta; nem bánom.

RADOSTUS

Meg mernéle, te, jövevény szunyog, birkozni Radostussal! Ezen tul meg tapasztalod boszu álló fegyverem¹³⁵ életől haragomnak méltó súlyát.

POSTROKOVIUS

795 Meg semis¹³⁶ fogtad, máris melyeszted, istentelen gyilkos. Vedd elé már egyszer azt a' fényen hanyott hatalmadot; de tud meg, hogy magaddal viszed a' más világra.

RADOSTUS (*extrahit:*)

Oda vagy! Pokolnak áldozattya!

POSTROKOVIUS

Tehát amint kerested, úgy vedd hasznát. – Patkoly Pokolba!

RADOSTUS

Jaj! Jaj! Istentelen! (*Jacet.*)

POSTROKOVIUS

800 Kelle több, világ kevellye!

RADOSTUS

Hagy békét...

¹³² bírunk [Emendáltuk.]

¹³³ meg <gyor> dicsőítettek

¹³⁴ fére<k>g [Ráírással javítva.]

¹³⁵ fegyverem<mel>

¹³⁶ Meg <meg> semis

POSTROKOVIUS

Ki pöketem hamiss lelkét! (*Trans figit...*) Már te, Postrokovi! mit remélhez magadról? A' Tyrannus kedves vezére kezed, fegyvered miat
 805 vérevel itatya a' földet. Mi történik, ha nyomát vészi Tuardius a' gyilkosságnak? Ah! ha ezer életed volnais, el kellene veszned! – Jól van: tudom mit cselekszem; amit rég ennek előtte kellett volna. Ide légy, Tuardi, kegyetlen! Ide légy, édes Anyám, Orosz ország! Ide legyenek sok izzadásimmal gyűjtött sok érdemeim. El szököm; el menyek Lajos Magyar Királyhoz; kegyelmet kérek félséges lábainál. A' mely szörnyű
 810 veszedelmet erejéhez képest várhat tőlle ez a' Város, megelőzőm. Ezt a' levelet a' Lithuanusokhoz küldi a Fejedelem segítségért; be nyujtom a' Királynak. Meg fejtem mivoltát az egész Táborának, mitsoda rendben vagyon. De azomban magam munkámat sem kiméllem, hogy meg verhessük; csak hogy ki mentsem magamot veregező körmeiből.
 815 Essküt pártoson.

SCENA SEXTA

Meg viszik a' királynak, hogy ellenség ki indult ellenne a' Várasból; a kik ellen, el hagyván Bebecust és Zapolyát, rendeli Szetiust. Vádolván azoknak hitetlenségeket, a' pártos levelet meg mutattya; fogságban küldi.

Lajos, Szetiust, Bebecus, Zapolya, Giletus, Ephebus *Ludovici*¹³⁷

EPHEBUS LUDOVICI

820 Győzhetetlen király, tizenkét zászlót lobogtat Tuardius Táborunk¹³⁸ felé sereglő népe.

LAJOS

Már indulnak a' lyukokból az egerek a' fene vadak ellen – Szetsi; intézz ellennébe tiz zászló alatt valo népet, verd vissza hamar; siess!

SZETIUS

825 En elmények, hogy az ellenséghez lássak, amint poroncsoltad. /: Már eztis ki találtam; de bezzeg kudarcot vallanék, ha meg büzlelné gőzzét Lajos Király! :/ (*Abit.*)

BEBECUS

Mi dolog ez, kedves barátom, hát másra bizza kezűnkől a' Tábort Lajos király?

ZAPOLYA

Nem tudom, mire vélljem.

¹³⁷ Ephebus [A szerepnevet itt és a jelenetben kiegészítettük.]

¹³⁸ Táborun [Emendáltuk.]

LAJOS
830 Bebecé! /: már is dobog a' szive, a' lelki isméret miatt ./ Zapolya, kedves vezéreim! háloban akarnak éngemet keríteni!

ZAPOLYA
/: Oh, keserves emlékezett! ./ Ki a' Felséges Király? Meg keverem fegyveremet fertelmes lelkében.

LAJOS
Ugyan hihetőe, hogy Lajost gyűlölik a vezérek?

ZAPOLYA
835 /: Szent Isten! alig állok talpamon félelmemben! ./ Uram, kegyelmedre bizom magamot, talám éngem.

LAJOS
Tü, akik tudgyátok minden gondolatimot, kik elől soha el nem zártam szivemnek semmi titkát, kiknél sohanem volt senki kedvesebb nálam,¹³⁹ mondgyátok meg, ezt várhattam e' én?

BEBECUS
840 /: Lelkemet repeszti panaszos beszédével a' tudatlan. ./¹⁴⁰

LAJOS
Mongyátok meg nékem, mitsoda vétkemmel vakartam fejemre ezt gyűlölséget?¹⁴¹ Mitsoda vétket büntettek bennem, vér szopo gyilkosok? Hogy titeket szerettelek felettébb? Ez, ez volt, meg vallom, Lajosnak minden vétke; de ezt nem kell vala meg büntetnetek. Mivel érdemlettem, hogy
845 hadi népemet ígérjétek az ellenségnek? Nem igaz okon indítottame hadat ellene,¹⁴² aki távol sem illető jusson foglalta el orosz országot? Mondhatza már, Gilete! hol találkozték csak igaz hív tanácsossa a' királynak?

BEBECUS
/:¹⁴³ Mindenhato Istenek! én vagyoké, aki itt állok? aki ezeket hallok? Így beszél nekünk Lajos király? ./

LAJOS
850 Szent Isten, ezt várhattamé e' azoktól, akiket porból polczra és szegre gyámolítottam? Imé, fejemre eskűsznek; véremet akarják áldozni ellen-ségemnek. Tegyetek jot már, urak, fejedelmek, az ügye fogyottakkal...

¹³⁹ nálam [Emendáltuk.]

¹⁴⁰ [A magánbeszédet jelző jelet értelemszerűen pótoltuk.]

¹⁴¹ gyűlölséget? <hogyan szerettelek?> Mitsoda

¹⁴² ellenre [Emendáltuk.]

¹⁴³ [A magánbeszédet jelző nyitó jelet pótoltuk.]

De akarom, hogy tudom, amint keresték, úgy vegyék hasznát a' hit szegők. Vasat ide szaporán.

ZAPOLYA

855 Valyon kitsoda az háládatlan, Felséges Herczeg? (*Adfert.*)

LAJOS

Bebec! állasz, mint a' bálvány, el reked szavad oly hertelen... Tegyétek le a' fegyvert; öltödzetek belé, amit vertetek lépes édes mézzel eresztett ajánlástokkal.

BEBECUS

Mű pártütők? mű árulók? nincs hírünkkel, Felséges Király!

LAJOS

860 Még földözitek? Olvasd, Gilete! – „Ertyűk, Tuardi! es több vezérek, hogy kezetekben akarjátok adatni az egész tábort, téres, tágas mezőt nyitunk erre, minek előtte le hanyatlik a' nap az hegyekre, csak jutalmát tугyuk. Eszkűszünk erre ég és föld előtt. Bebecus, Zapolya.”¹⁴⁴

BEBECUS

865 Eskűszöm a feletem dörgő, csattogo egekre, Felséges Király, hogy meg sem álmadtam ezt a' levelet.

LAJOS

Nézd az irásodat, istentelen! Kié ez a' petsét?

ZAPOLYA (*aspicit:*)

Egek, reszketnek minden tagjaim, hideg veritékkel izzad homlokom! Enyim a' petsét, meg vallom, tulajdon magam gyűrűm bélyege ez, de nem az én irásom, Felséges Király!

LAJOS

870 Keveset bizonyítál; nem tudode, hogy a tolvaj gonosság idegen ősvenyeken szokot csavargani, aki más által viszen véghez valamit, maga vádoltatik arról? – Tegyétek le a' fegyvert!

BEBECUS

Hozzá esküttünk, Felséges király, hogy hazánknak szentelyűk velle vérünket egy cseppig.

¹⁴⁴ [Az Ertyűk, Tuardi! ... föld előtt. Bebecus, Zapolya rész aláhúzva: az aláhúzott részt közlésünkben idézőjelek közt hozzuk.]

LAJOS

875 Ne őtőly, ne hatoly, meg kell lenni, vessétek kezekre, lábokra a vas lánczokat; a' felső fokból ültessétek a' tömlez kelepczéjébe, mig jutalmát veszik alkujoknak... (*Vinciuntur.*)

BEBECUS

Álnok szerencse! így bánasz ártatlan fiaiddal? Uram...¹⁴⁵

LAJOS

880 Nincs kegyelem! semmi tenger ki nem szapul titeket e' fördőből. Majd el küldöm fejéteket közös barátitoknak... Vigyétek.

BEBECUS

Győzhetetlen kezedre, utólsó...

LAJOS

Meny dolgodra. –

BEBECUS

Ez legyen utólsó ajándéka eddig tapasztalt hivségünknek; csak ezen perczentes órában juttasd eszedbe hajdani szeretetedet.

LAJOS

885 Meny dolgodra, már késő. – Vigyétek.

ZAPOLYA

El menyűnk, egyenesen, minden reménység nélkül repülünk az halálra; ettől sem irtozunk: egyedül emlékezete ártatlanságunknak; hogy ellened¹⁴⁶ és kedves hazánk ellen még nem is álmadhattunk, keseríti sorsunkot fogytán¹⁴⁷ életünknek. –

SCENA SEPTIMA

890 Vissza térvén Szetius a' Táborról meg beszéli Giletus, amik törtentek a' vezérekkel az alatt. Szetius a' Százados előtt teteti magát busulni érrettek.

Szetius, Giletus, Centurio

SZETIUS

Vitéz Barátom, már nincs mittől félni; leg otton, hogy szemre vevé¹⁴⁸ hadi népünket ellene¹⁴⁹ mordulni az ellenség, rut szaladásra vévé a' dolgot.

¹⁴⁵ fiaiddal? <Nincs kegyelem:>Uram

¹⁴⁶ ellendned [Emendáltuk.]

¹⁴⁷ fogtán [Emendáltuk.]

¹⁴⁸ vévé [Emendáltuk.]

¹⁴⁹ ellenne [Emendáltuk.]

CENTURIO
895 Az hadi vezéreknek különös erkölcsök példával bátrítani a' népet az ellenségre. Meg rémitsuk a' csoport ellenséget meg vallom, de ezt¹⁵⁰ néked tulajdonítyuk, Szetsi!

SZETIUS
Hadd maczorra azt a' dicsiretet, barátom, nem engemet illet. Igaz, hogy ugyan buzgot bennem a' vér az ellenségre; megis szédítettük volna egy
900 átalában, ha féjtvén bőrét bé nem zárkodott volna a' Varosba. Majd bé jelentem a' királynak, mennyűnk.

CENTURIO
Várjunk, barátom, várjunk meg valamit.

SZETIUS
Ki ez?... Gilete, szivem, barátom! Akarom, hogy a' szerencse benűnköt ősze szerzett.

GILETUS
905 Enyim inkább a' szerencse, hogy véled találkozhatom, szivemnek edes fele! – No hát mint folynak a' dolgok a' Táboron, kétségkívűl a' fő-vezérséget folytatod szerencsésen.

SZETIUS
Még sajditván, hogy halhatatlan batorsága az ellenségnek csak lehetetlenséget vitat, meg czáfolá tehetetlen buzgoságát, csak hamar lábához
910 szegé üdvösségét. De akár hogy s akár mint történt légyen, elég bővség győzedelmi dicsiret származhat vitézségűnkre, hogy ugy meg rettenttük a' kevély népet.

GILETUS
Szolgálnak az egek néked, meg vallom, Szetsi! De más bal kezekkel mérnek Bebecusra és Zapolýára.

SZETIUS
915 Hogy hogy, kérlek? mi az?

GILETUS
Békoba szoríttattak.

SZETIUS
De mi okon vádoltattak?

¹⁵⁰ de ezt <okozta a' te bölcs elméd;> néked

GILETUS

Gyanuba estek a' királynál; sőt, mindeniknek ki fogott vétken kezébe
kerülven valamely pártos levél, majd hogy el nem ájult Zapolya, mikor
920 kezére adá tulajdon petsétes levelét; Bebecust pedig majt a' gutta érte, el
mervült, mint a' fél holt; nem tudot tanácsot adni magának, hogyan?
mikor? ki által került kezében a' királynak a' pártos levél.

SZETIUS

Szivesen szánakodom keserves sorsokon! Oh, ha segélhetném.

CENTURIO

Mit tehát, az Ország attyait el csapta magától a' király? Vason tartatnak
925 a' foglyokkal a' fő vezérek? Nem, nem hagyom, eskűszőm az egész iste-
ni seregre, ártatlan barátimot; mindenből ki fejtem őket, meg mentem
halálommalis.

SZETIUS¹⁵¹

/: Ne adgyák azt az egek;¹⁵² mert a' köteleket vissza küldik nyakunkba :/

CENTURIO

Fel nem érhetem, mi birta volna őket ily fertelmes istentelenségre.
930 Világos az, hogy az ország dolgában fárasztják ezeket¹⁵³ egészszen;
fel adni pedig az országot és dolgában fáradozni nagy egyenetlenség.¹⁵⁴
Nem mindenkor igaz,¹⁵⁵ ami igaznak látszik. De vigyázz, valaki igired
vezérségeket, hogy ki döndthesd tisztí hivatalokból, pártos motsárba ke-
rítetted,¹⁵⁶ meg boszulom ezt a' dólgot. Gődrőt ástál Bebecus es Zápolya
935 barátimnak, de duplán fizeted meg, és ugyan azon gödörben, czifra
fortélyal.

GILETUS

A' szerencsétleneknek gyakorta akár minémű cselekedetek véték,¹⁵⁷ igaz,
de a világos jelek, a' pártos levél nap fénnyre hoztak titkos tanácsokat.
Jobban meg tuggyuk. Mennyűnk, ime nyitva vagyon a' király palotája.

CHORUS

940 Oh, nagyra vagyodas,
Irigy fondorkodás,
Ez e' az út a' fenyességre?

¹⁵¹ Szecsius [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁵² azt az <Istenek> egek

¹⁵³ ezeket [Emendáltuk.]

¹⁵⁴ egyetlenség [Emendáltuk.]

¹⁵⁵ ig<á>az [Az ékezet törölve.]

¹⁵⁶ kerite<s>tte<l>d [Ráírással javítva.]

¹⁵⁷ vetek [Emendáltuk.]

945 Betsület vadászás
 És fennebb horgaszás,
 Dicsőség tetejére.
 Hát így rontod más betsületét,
 Életét és mindenét,
 Más romlásával,
 950 Gyalázattyával,
 Nagy csalfasaggal
 És álnoksággal
 Magossagra evezel?

955 Igazság Istene,
 Azoknak ellenne,
 Kik udvari czifra fortélyal
 Mások jó hírére,
 *Jo fenyves nevére*¹⁵⁸
 Hitetlen tollaskodnak.
 960 Ártatlanok segítségére,
 Fegyverkezz mentségére,
 Ne had ezeket
 A' vezéreket.
 Az irigyeket,
 Sótt mirigyeket
 965 Torkon fogva gátold meg.

 Szerencsétlen Vezér,
 Hivségedért ez bér,
 Hogy az vason meg próbáltassál.
 970 Ez az irigy kenyér¹⁵⁹
 Nagyobb örömet nyér,
 Kostold, hadd próbáltassál.
 De fel derül az a' dicső nap
 Örömedre még hólnap,
 A' vas bilincsen,¹⁶⁰
 975 Arany pereczen,¹⁶¹
 Mint draga kintseken,¹⁶²
 Es ezen tömleczen
 Örökkös név származik.

Vége.

¹⁵⁸ <Jo nevére> fenyves nevére [A szótagszám miatt emendáltuk.]

¹⁵⁹ kenyér <nagyobb>

¹⁶⁰ bilincse<ke>n

¹⁶¹ perecze<k>n

¹⁶² kintse<k>n

ACTUS TERTIUS

SCENA PRIMA

980 El szökvén Postrokovius Tuardistól, Lajos királyhoz vitetik, akitől
ki tanulya a' fogot pártos¹⁶³ levelet; erőssen fenyekeedik az árulok ellen;
Bebecust, Zapolyát fel szabadítván újra kegyelembe vészi.

Lajos, Szetius, Giletus, Postrokovius, Ephebus *Ludovici*¹⁶⁴

LAJOS

985 Mely igen helyesen gyanakodám Bebecusról és Zapolyáról, mit nem
ástak, véstek? Ihon, amiért poroncsolt a maga hitt Tuardius oly fennyen.
Mondhacza immár Szecsi¹⁶⁵ kedvesem, mit tartasz a' királyról? Kereshet-
te e' valaki másnak jóvát, kedvét másnak, mint én kerestem a' hitetlen
vezéreknek? Mégis annyira nem mehettem vélek, hogy szerettessem.
990 Miért nem vágám ki mind a' kettőt életemből? De meg boszullom meg
vetett, meg tapodot kegyelmemet; már vasba vadnak a' dühös lelkek.
Mit gondoltok, mivel büntetődgyenek?

SZETIUS¹⁶⁶

En meg elégszem Felséged szeretetének jelével, a' melyet tapasztaltam.

LAJOS

En pedig nem; érdemesek az halálra, nem de? –

GILETUS

995 Valoban, aki urát törvénytelen, urát, országát piatzon árulya, és¹⁶⁷ mint
egy kockázik vele.

LAJOS

Adok, adok példát Magyar országnak; tanulyanak a' több vezérek is
koronás uroknak fejével jádzani.

GILETUS

1000 Ha huzton huzod, felséges király, a' méltó büntetést, félek, hogy semmi
sem lesz belőlle, s nagyobb veszél következhet. Az egész nép utánnok
hajolt a' vezéreknek, fel zendült mellettek, meg kötötte magát, eskűszik,
átkozodik, hogy más vétke miatt sinlődnek a' tömlecz setetében.

¹⁶³ partos [Emendáltuk.]

¹⁶⁴ Ephebus [A szerepnevet itt és a jelenetben kiegészítettük.]

¹⁶⁵ <Gilete> Szecsi

¹⁶⁶ Szecius [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁶⁷ [Az és beszúrva.]

EPHEBUS LUDOVICI

Herczeg! Tuardiustól érkezet ide egy valaki, Felséged eleibe akar bocsátatni.

LAJOS¹⁶⁸

1005 El hiszem, meg akar követni a' Fejedelem az illetlen, sotalan, buta válasz iránt, s' ezzel akarja vissza lágyítani¹⁶⁹ meg sertetett kegyelmemet. Nem bánom, bé jöhet, ha meg alázza magát.

POSTROKOVIUS

1010 Felséges Király! országoknak uralkodo Attya! En pártútő, uram, lábaidhoz... Meg érdemlem, meg vallom, hogy akár mely halállal felséges lábaidnál ontsam véretem¹⁷⁰ egy cseppig, midőn én, háládatlan, Tuardius részere győzzetvén Felséged, hatalmad, birodalmad ellen rugodoztam. Kezedbe van életem, szabadságom, úgy bánnyál velem, amint tetczik. Ezer halált erdemel, valaki kardot kött igaz ura ellen.

LAJOS

Kely szerencsétlen, és a' mely fegyvert ellenem¹⁷¹ eddig keszítettél, ezután fordics szolgálatomra.

POSTROKOVIUS

1015 Isten lészen e' kegyességednek meg fizetője; én meg nem hálálhatom.

LAJOS

Vald meg szentul, miképpen folynak Tuardiusnál a' dolgok?

POSTROKOVIUS

1020 Felséges Király, magam jártam minden tanácsinak fenekén; minden titkainak kezemre bizta kulcsát; ez a' levél, melyet tulajdon kezével írt Tuardius a' Lithuanusokhoz segeltségért, nap fényre hozz minden titkott. – (*Aspicit.*)

LAJOS

Ez a' Tuardius írása? nem hihetem. Szecsi, nemde valami lappang ismég. – Szerencsétlen, ismerede ezt az írást? (*Porrigit literas priores.*)

POSTROKOVIUS

Nem ismérem, Felséges király; nem Tuardiustól¹⁷² irattatott ez a' levél.

¹⁶⁸ Lajos K. [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁶⁹ lágitani [Emendáltuk.]

¹⁷⁰ veremet [Emendáltuk.]

¹⁷¹ ellennem [Emendáltuk.]

¹⁷² Tuardius [Emendáltuk.]

LAJOS

1025 Te jártál fenekén Tuardius titkainak, a' mint előbb mondád. Igaze, hogy Bebecus és Zapolya Tuardiussal alatomban?

POSTROKOVIUS

Ertettek együt, amit érthettek, denem édelkedő szövetséggel titkon, hanem vitéz modra job kézzel, amint az erőss bajnok szokta jáczodtatni ellenségét. Gyengén említse Tuardiusnál akárki a' Bebecus és Zapolya neveket, ha ki nem akar cseppenni kegyelméből.

LAJOS

1030 Meg mernéle ezekre a két ujjoddal *esküdni*?¹⁷³

POSTROKOVIUS

Ha kétszinulkódni látzom, ha kétes beszédem, Felséges király, rabod leszek mind addig, a'¹⁷⁴ miglen.

LAJOS

Tavul légyen, igaz barátom, szavadon kételkednem.

SZETIUS¹⁷⁵

1035 /: Fel forgatá a' gyáva minden mesterségűnkőt, egek, csak Bendegus fel ne adná a' titkot. Ki nagy dolog, amihez kezdettünk volt! Itt még a' vizes¹⁷⁶ hamuis langot vethet. :/

CENTURIO (*accedit*)

Felséges király! ki nyilatkoztattak a' vétkek! Bendegus Bakhus tavában ásztatván minden eszét, meg vallotta, hogy palástos¹⁷⁷ hamissága csatolta Bebecust Zapolyával.

POSTROKOVIUS

1040 /: Szecsi, Gilete, sajnálom mostoha sorsotokat! egek! ne hadgyátok el ezeket! :/

CENTURIO

Még nem adta ki egészen magát Bendegus, vasba fektetett, mig ki alusza magát.

¹⁷³ ujjoddal? [Értelemszerűen kiegészítettük.]

¹⁷⁴ [Az a' beszúrva.]

¹⁷⁵ Szecius [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁷⁶ még a' még a'vizes [Emendáltuk.]

¹⁷⁷ palástos [Ráírással javítva.]

GILETUS

1045 /: Jaj, ki ne adgya, mert el veri a' jég fő pántyát kívánságunknak.¹⁷⁸ Jaj nekünk, el széledt¹⁷⁹ már minden remennyünk. :/

LAJOS

1050 Szent Isten! menyí szörnyűségek titkoltak el a' királyoktól! Menyí öldökléseket, menyí ártalmas tanácsokat, gonoszságokat indított, folytat alatomban a' fenn héjázó, telhetetlen nagyra vágyódás, az egymás ellen lobogo irigység a' királyok udvarában. Mindgyárt nem jó előre hinni annak, ami igaznak látszik. Tegyétek szorossabb vasra az istentelent, őrizzétek, nehogy előbb álván királyi méltó haragomnak el kerülje sulyát. Visgályátok meg szándékát törrel hegyre! Kiktől, mikor, hogyan vette eredetét ez a véték? A nagy Istenre és ahoz fogható ennen életemre esküszöm, valaki ez ártalmas szurokkal¹⁸⁰ ferteztette kezeit, először lo 1055 farkra köttetvén hurczoltatom az akasztó fának töveig, ott el üttetem a' minden álnoksággal telyes fejét; az után négy szegletére aggattatom az országnak. Szaporán a' vezérékért; oldgyátok le a' vas pántokat lábaikrol. /: Oh, mely igen bánom, de mit tehetek rolla! :/ Szaparán ide jőjjenek azon fegyverben és tisztségben.

SZETIUS¹⁸¹

1060 /: Én azomban mely veszedelmes szaladásra, mely görőncsős utra veszem ügyömöt. :/

SCENA SECUNDA

Szecsius, Giletus, észre vévén, hogy nyomát vették a' tör vetésnek, által futnak Tuardius táborára oltalomra.

Szetius,¹⁸² Giletus, Ephebus Ludovici

EPHEBUS LUDOVICI¹⁸³

1065 Hova, hova oly gyorsan, Szecsi!

SZETIUS¹⁸⁴

Futok barátom...

¹⁷⁸ kívánsunknak [Értelemszerűen kiegészítettük.]

¹⁷⁹ syledt [Emendáltuk.]

¹⁸⁰ surokkal [Emendáltuk.]

¹⁸¹ Szetsius [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁸² Szetsius [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁸³ Ephebus [A szerepnevet a jelenetben kiegészítettük.]

¹⁸⁴ Szecsi [A szerepnevet egységesítettük.]

GILETUS

Szent Isten... gáncsot ne vessetek lábaimnak.

EPHEBUS LUDOVICI

De mégis hova siettek?

SZETIUS¹⁸⁵

1070 Menyűnk, majd tudod szégenűnkkel... Fuss, a' meddig futhacz, Gilete, tarsd meg életedet s' az enyimetis – (*Abeunt.*)

EPHEBUS LUDOVICI

1075 Majd meg tudod, szégenűnkkel? Mitsoda mese ez? miért titkollyák előttem? Halován színek; szikrázó szemek, hebegő nyelvek valyon mit jelentnek? Valami nagy szélvész érte egy átalýában. Ha pedig részeség a' pártos levélnek koholásában, miért szaladnak haszontalan? Azérte, hogy meg tarcsák életeket a' haláltól és híreket, neveket a' gyalázattól? Oda vadnak, ki nyilatkoztattya őket ez a' félelmes szaladás, nap fényre kel ez után minden tanácsok. Ki meszsze ér a' Királynak boszu álló karja! A Tuardius tábora felé vették uttyokot, amint veszem észre. Majd bé jelentem a' Királynak.

SCENA TERTIA

1080 Kerestetvén Lajos király Szecsiust es Giletust, meg halya, hogy el szőttek Tuardiushoz. Zapolyát, Bebecust arany lánczal meg ajándékozván kezekre¹⁸⁶ bizza ismég a Tábort, és az ellenségre küldi.

Lajos, Bebecus, Zapolya, Centurio, Ephebus *Ludovici*¹⁸⁷

LAJOS

1085 Én Szecsiusról el nem hihetem s Giletusról¹⁸⁸ ezt az iszonyu vétet, tudni illik: hogy vétékkal kerestek légyen modgyát, hogy bővebb kegyelmemet kostolhassák. Én tapasztaltam nem csak hívségeket, hanem gyenge szereteteketis a' vezérekhez. Ez a' színes változás az holdat és tornyokon jádzo vitorlákot illeti, nem emberséges embereket.

CENTURIO

Felséges Király, a' te kegyelmed segélthet rajtok egyedül.

LAJOS

1090 Kegyelmem? Tehát csak igazán töllők indítatott a' czimbora levél?

¹⁸⁵ Szetsius [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁸⁶ kezegre [Emendáltuk.]

¹⁸⁷ Ephebus [A szerepnevet itt és a jelenetben kiegészítettük.]

¹⁸⁸ hihetem <ezt> s Giletusról

CENTURIO

Minden vétek tulajdonította magát.

LAJOS

Hogy s mi képpen?

CENTURIO

1095 Egészszen ki adta magát Bendegus, ki vallott mindent; hogy azon levél,
mely a' fő vezéreket gyanoba ejtette, ő töllők adatott néki. Szemből szem-
be vádolya meg hitetlenségét; és hogy ők ejtették meg, ők vitték a' jégre.

EPHEBUS LUDOVICI

Felséges Király, szomorú hír!

LAJOS

Mond ki, mi az?

EPHEBUS LUDOVICI

Nem tudom, mitsoda szélvész érte Szecsiust Giletussal: el futottak a'
Táborról.

LAJOS

1100 Merre mentek?

EPHEBUS LUDOVICI

Az ellenség Táborára vezető ősvényekre tartván,¹⁸⁹ egy átalýában Tuar-
diushoz siettették félelmes uttyokot.

LAJOS

Tuarrdiushoz? Kelepczémbe kerülnek a' hitetlenek még ma; igirem,
meg bántodott fő vezéreimnek fegyverével.

CENTURIO

1105 A mek boszonkodot vadakis inkább boszonkodnak, ha lerázzák ma-
gokról a' vas lánczot.

LAJOS

Mely igen helyesen gyanakodám az istentelenekről; mit nem ástak,
véstek, hogy ki szoríthatnák vezéri tisztékből hiv szolgálóimat.

CENTURIO

1110 Soha sincs a' hamisnak jó vége fogyta, az igaz embernek pártját fogják
még az Istenek is.

¹⁸⁹ tatván [Emendáltuk.]

LAJOS

De bezzeg gőzölög fejem, mint engesztelyem viszsza magamhoz a' meg sértetet boszonkodo sziveket – már bé lépnek. Mitsoda izetlenség borrittya tekinteteket! Tartok tölle, hogy meg nem kelelhetem; magadis támogasd beszedemet, amennyiben lehet. (*Intrant.*) Tugyátoké, Bebece!

1115 Zapolya! mitsoda hangja vagyon hireteknek?

BEBECUS

Untig terhelték véle két füleinket csengő, pengő lánczaink; nem tehetünk rolla; az irigy nyelvnek nincsen ronkanczája; a' fejért feketére, és ezt meg másra festi a' zabolátlan.

LAJOS

Igazán mondod, a' tündért is meg haladgya az hir, minél meszszebb terül, annál többet füllent, és az hamissat edgyüt hinti az igazzal.¹⁹⁰ Fel derülthet már kedvetek; azon lánczok¹⁹¹ mind azon arany pereczek előtttem. Nem tudom, néktek fáje inkább, ártatlanoknak, az rátok festet véteknék szenvedése,¹⁹² vagy nékem, tudatlannak büntetés. De meg mutatom, mely nagy dicsőség légyen ember termése. Utánnatok valo minden maradványitokis érezni fogják kedvezesemet, midőn vezéri tisztességetek királyi fényesség fogja ékesíteni.

1120

1125

ZAPOLYA

Érdemetlenekre¹⁹³ hinted, Felséges Uram, tetézet kegyelmedet. Mű meg elégszünk Felséged szeretetének jelevel, a' melyet tapasztaltunk.¹⁹⁴

LAJOS

Vegyed Bebece,¹⁹⁵ ez arany lánczot (*porrigit*) – Zapolya! – ezekkel adatik viszsza becsületetek. Mit mondok? bővséges becsület maga magának az ártatlan élet, veszem észre már, hogy erővel ki akartak vetni hozzátok mutatott kedvemből.

1130

BEBECUS

Felséges Uram, Gyámolom, nem illik ez arany láncz nyakam, melyemre, több érdemet kívánok még erre győjteni.

CENTURIO

Győzhetetlen Király! mulnak a' játékra szabot orák, el hadnok a' mulatságot; ellenzi ezen jeles napnak tiszteleti; az ellenség lobogtattya viadal-munkot köszöntő zászloít; ideje már, hogy kardot rántsunk.

1135

¹⁹⁰ hinti <orosszal> az igazzal

¹⁹¹ azon <arany> lánczok

¹⁹² szenvedés<é>e [Az ékezet áthúзва.]

¹⁹³ <Mű meg> Erdemetlenekre

¹⁹⁴ [A két mondat számozással van megcserélve.]

¹⁹⁵ Bebece <Zapolya> ez

LAJOS

Tekéncsétek meg a' népet gondos szemmel; és meg bocsássatok, hogy hertelenkedtem.

ZAPOLYA

1140 Minden szabad felségednek az ilyenekben; magamis ahoz nyulnék, ha király volnék. Ki sokszor csak merő szem fény vesztés az udvarnoknak dolga, és csupa szolgálat!

CENTURIO

Már hanyatlik¹⁹⁶ a' nap le az hegyekre; mennyűnk, verjük meg az ellenséget.

BEBECUS

1145 Mennyűnk, de azomban a' Szecsus fejét elne felejsük. Zapolya, meg perzeltek vólt hivségünköt, de meg felelünk eskűvésünknek.

SCENA QUARTA

Tuardius Postrokoviust kerestetvén dűhűskődik; azonban az ellenség rá ütközvén kardra ragad.¹⁹⁷

Tuardius, Praetor, Szetius,¹⁹⁸ Giletus, Civis, Ephebus *Tuardii*¹⁹⁹

TUARDIUS

1150 Tehát sohult nem tanáltatik Postrokovius.

PRAETOR

Mindenűt meg kerestűk, meg a föld alatt rejtett szürdőök, hideg barlangokban, de sohult *nem* tanáltuk.²⁰⁰

TUARDIUS

1155 Várj,²⁰¹ hitetlen, vérszopo gyilkos! meg őlted kedvesebb vezéremet; de duplason meg fizetz erre. – Még nem érkezik a' Lithuanusoktól a' se-géltség... egy átalában el rejtette a' levelet a' hiti szegett. – Miért bizám kezére titkaimnak minden koltsait!

¹⁹⁶ hanyat [Emendáltuk.]

¹⁹⁷ [A jelenet szereplőinek felsorolása után olvasható a jelenet tartalma; a megszokott sorrendre változtattuk.]

¹⁹⁸ Szetsius [Emendáltuk.]

¹⁹⁹ Ephebus [A szerepnevet itt és a jelenetben kiegészítettük.]

²⁰⁰ sohult meg tanáltuk [Emendáltuk.]

²⁰¹ Vár [Emendáltuk.]

CIVIS

Ne sokat törödjyűnk vele, Tuardi! oldalunkon fegyverűnk. Mikor az magyar testek halmain ágyat²⁰² vetek magamnak, ha csillagba rejtette magátis, fel tanáлом.

TUARDIUS

- 1160 Ez a' háladás szolgálatomért, Postrokovi, ez a' le kötöt hivség? Ellen-
nem, rám szegezted merges körmődöt, vérengező fene! Ha temerdek
alacsonyágod nem nyithat más utat dicsőségemre, hanem hogy méltan
fel bordult haragomnak rettentő példáját állassam rajtad; oly boszu-
mot töltöm rajtad ma, hogy boszu állásomnak álmélkodo emlékezete
1165 nemről nemre szályon. Esküszöm a' Jupiter megnyitó zápor kőveinek
kegyetlenségére, mihelt kelepczémbe kerithetlek, leg otton kénzó töm-
lecnek mélységes gyomrában szoritatván, az után gondos eszmélésre
vészem, mi szörnyűséggel kellyen átkozott lelkét testéből ki csigáznom.
Ugyan, Szecsi, beszéld el, mint vannak a' dolgok Lajos királynál, hogy
1170 fekszik a' tábor?

SZETIUS²⁰³

Jól, részedre, Felséges Uram, itzeg, bitzeg az egész tábor. Máris fő-ve-
zéreit tömleczen adta.

TUARDIUS

Tetzik a' czivodás a király és vezérek között. Nem ott szerencse fészke,
ahol el pártolt az akarat egy mástól. De miért bánt így vélek?

SZETIUS²⁰⁴

- 1175 Elhitette magával, hogy fel adták néked a' Táborn, és mű egy hamis le-
véllel meg erősítettük vétkekben.

TUARDIUS

Bár fojtaná meg mind a' kettőt menél hamarább.

CENTURIO

Felséges Uram, mindenek el rendeltettek, siessünk az útközzel.

TUARDIUS

- 1180 Szecsi, tű ketten a' bal derekát tarcsátok a' népnek, midőn meg fogunk
verekedni. Tűzzel, vassal azon legyetek, hogy a' fő kapitányokat el csip-
hessétek. Tű pedig, ország atyai, most mutassátok meg Tuardiushoz és
hazátokhoz hivségeket.

²⁰² agyat [Emendáltuk.]

²⁰³ Szecsius [A szerepnevet egységesítettük.]

²⁰⁴ Szecsius [A szerepnevet egységesítettük.]

PRAETOR

1185 /: Ugyan ez a' hazánk²⁰⁵ szeretete duzzasztot ellened²⁰⁶ merget bennünk :/
Uram, le kötöttük²⁰⁷ hivségünköt, vétek volna rovásából²⁰⁸ csak ennyit
is ki rándulnunk.

TUARDIUS

Én is emberségemre fogadom; három esztendeig el engedem a' Város-
nak az egész adot. Tű vattok kezdete uralkodásomnak.

CIVIS

/: Végeis leszünk nem sokára. :/ Felséges Uram, alig várom, hogy kar-
dot ráncsunk.

EPHEBUS TUARDII

1190 Hatalmas Győzhetetlen!

TUARDIUS

Mi dolog? Az Istenért. Ah, ah!

GILETUS

Nem derék hír ez a pihegő sietéss, Tuardi.

SZETIUS

Szaporán; ne késsünk.

TUARDIUS

1195 Oldalodon uti fegyvered, társod. Mit pihelsz? Talám magyart láttál, aki
ugy el²⁰⁹ nyomta mellyed²¹⁰ járását?

EPHEBUS TUARDII

Láttam: az hegyekről ereszkedik inunkba csorda sokaság, mint a'
sereg raj nép. Csataz szerte széjjel; és a' csillagos egeket szintén ugy
hasogattya böditő torkával.

(*Tympanum.*)

TUARDIUS

Mit jelent? Kétt felől orditt a trombita.

²⁰⁵ hazán [Értelemszerűen kiegészítettük.]

²⁰⁶ ellened [Emendáltuk.]

²⁰⁷ kötöttű<n>k

²⁰⁸ rovás<...>sából [Ráírással javítva.]

²⁰⁹ [Az el beszúrva.]

²¹⁰ melyed [Emendáltuk.]

EPHEBUS TUARDII
1200 Győzhetetlen Vezér, itt a magyar.

(Tympanum.)

TUARDIUS
Kardra, lora, katonák! Mennyűnk.

PRAETOR
Előttűnk viselyűk hivségűnköt, hazánk szabadságát.

SZETIUS
Rajta! kiki felelyen meg magáért, a' többi engemet illet.

PRAETOR
Már el igazítottam.

(Fit clamor inter cortinas.)

SCENA QUINTA

1205 Capiuntur Tuardius, Szeccius et Giletus.

PRAETOR
Markomba életed, istentelen, ha meg mozdulsz.

TUARDIUS
Ah. Ah!²¹¹

BEBECUS
Mit ahágacz, kőssétek lánczra.

KONKOLI
1210 Ide a' kardodot. Tanuld meg, tudatlan szelevérdi, hogy a' magyartól minden ki telik. Ne hánnyad, vessed diadalmas bajnokaidot, kik a' világ bíráját, Romátis meg szeppentettük.

CIVIS UNUS²¹²
Hova oly sebessen nyargalva, Szetsi?

ZAPOLYA
Ide a' vas lánczot... Kezűnbe vagy, istentelen denevér.

²¹¹ [Fölötte olvashatatlan rövidítés.]

²¹² 2do: Civis unus [A szerepnevet egységesítettük.]

SZETIUS²¹³

1215 Baratim, az egekre kérlek, ereszetek el, ártatlanokat. Oh, szerencsétlen
jo barátom, engedgy meg.

ZAPOLYA

Nem, nem akarlak hallani; öltözzetek a' békoban, önnön magatoknak tulajdonítsátok. Nem ártatlanok azok, akik igaz urok ellen és vezérei ellen.

TUARDIUS

1220 Ah, rohannyatok rám, bizvást reám, sötétes barlangjtokból, kegyetlen
furiak, szaggassátok, rombollyátok bizvást minden tagomot, izemet;
enyhitse véremmel szomnyuságát ez a' kegyetlen vér szopo lator.

KONKOLI

Ezen mardoso átkaid nem hatnak bé szivembe, Tuardi, ideje már meg
kell halnod. A' mint délben meg igirém, kardom végére fogom fejedet
az agya furtán.

TUARDIUS

Jaj! Istentelen fene hohér; hát te, álnok város!

SZETIUS²¹⁴

1225 /: Ah, Gilete, oda vagyok. :/

GILETUS

/: Szecsi, mire jutánk! :/

BEBECUS

Mint tetczik a' magyar aczél, Tuardi?

TUARDIUS

Ne boszongass, pogány, ne csufoly, mert meg ejtettél!

BEBECUS

1230 Még pogánynak merel mondani, midőn hatalmamba vagy, istentelen?
Ragadgyátok a' király elejébe.

PRAETOR

Ideje már, tőkeletlen! hogy jutalmát vegyed erőszakos uralkodásodnak;
hogy meg járjad a' tánczot a' hohérok előtt.

²¹³ Szecsi [A szerepnevet egységesítettük.]

²¹⁴ Szecsi [A szerepnevet egységesítettük.]

TUARDIUS

1235 Vigy el már innen, irgalmatlan, egyszer, ne epezd szivemet; bár négy
felé vágattalak volna az egész tanáccsal; vagy ihon a' fejem, vágd ki tő-
vőstől, Isten ostora!

PRAETOR

Nem vagy méltó, hogy kezeim illessenek, az hohér dólga.

BEBECUS

Vigyétek Felséges Királyunk elejébe.

SCENA ULTIMA

1240 Tuardius, Szecsius, Giletus ducuntur Regi;
Bebecus, Zapolya constituuntur Gubernatores totius Russiae.

PRAETOR

Imé, az izetlen párt útő, Felséges Király, pártos vezériddel, Felséges
Király.

TUARDIUS

Imé, a' telhetetlen vér szopo!

LAJOS

1245 Nem enyésztenek füstbe menyűtő kőveim, amint balgatađ eszed képzet-
te talám; imádd már ezt a' kezét, mely azon menkőveknek tűzes sulyait
fejedre súti. Mind eddig kegyességemnek, ma boszu állásomnak béljégét
szemlélye²¹⁵ rajtađ minden; el tekéltettem már éppenséggel vesztedet.
Vakarj töllem, fene ocsmány, régen meg érdemlett halálra, és a pokolnak
mélységében tanuld meg, miképpen kelyen imádnod a' Magyar Koronát.

TUARDIUS

1250 Engesztelhetetlen fene! tölcsd tetézve telhetetlen boszudot rajtam. De
halhacza fejedelmi szabad nyelvem vég szozattyát: meg álya szivem
tetézett dühösségedet. Lelkemet erőszakoson ki sajtólni testemből el
szánt akaratod; nem ellenzem; ne, a' melyem, merítsd belé szinte ma-
roklattyáig kardodot, Orosz ország fejedelméhez illendő hohér! De tud
1255 meg, hogy meg fordul még ez a' koronás fejeket szédítő bal szerencse;
előbb vagy utóbb minden okvetetlen tetézet boszuját fogod érezni ke-
gyetlen dühösségednek.

²¹⁵ személye [Emendáltuk.]

LAJOS

1260 Ezeket a' lánczon... Talám nem vagyok urad még mostis? Vigyétek!
Te, Konkoli, járj híven vég poroncsolatomban, és mikor porontsolni
fogom, azon nyersen, véresen hozd ide dűhös fejét.

TUARDIUS

Nyil²¹⁶ meg egyszer, Pokolnak tűzzel szikrázó torka! nyely el elevenen
előlle!

KONKOLI

Jere, ne átkozogyál, kövesd a' vitézeket, a' merre visznek; lássa kardom
végén fejedet a' magyar sereg!

SZETIUS²¹⁷

1265 /: Egek, mit látok! Oh, még az halálnális iszonyatosbb tekintet. :/

GILETUS

/: Főd el töllem a boszonkodo királynak rettenetes tekintetét, el nem
birhatom. :/

LAJOS

1270 Hát tű, jo magok! álnokságnak feneklett undokságai! És a' mi nagyobb:
ország, Isten és hozzám hitetlen, kegyetlen merészek! Eze a' háladás
ennyi sok kegyelmemért? Eze a' magyar koronához esküvéssel állot
hitetek?

BEBECUS

Tudni illik: nem vala elég az ország szerencsáját kietlen veszedelemre
sietetni, ha a' Király és a' fő-vezérek közt tűrhetetlen zurzavart nem
gerjesztettek volna.

LAJOS²¹⁸

1275 Merezd Szecsi, háládatlan, mostis fen héjázo homlokadot; és akinek
égtelen bántódását nem általlottad, ályad már méltóságát. Nem ez vagy
annak országnak urát, hanem tennen királyodot, tennen²¹⁹ Uradot,
tennen üdvőzítőddöt eszméld bennem! Vajha, korábban jutatta volna
buta eszetekben amaz uri méltóság, melyre emeltelek; ama szentséges
1280 eskűvés, melyel hűségemre köteleztétek magatokat! De kietlen feledé-
kénységtek tengerébe silyeztete mind ezeket szertelen háládatlanságtok.
Mi bizadalom, mi erő bírt rá, hogy fejemre, hogy tennen vezéreim vesz-
tére szövethoznának? Mi se fegyvered, se hatalmad, se joságod fel nem

²¹⁶ Nyil [Emendáltuk.]

²¹⁷ Szetsius [A szerepnevet egységesítettük.]

²¹⁸ <Szecs> [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

²¹⁹ tennem [Emendáltuk.]

1285 érhettem nagyságomat; ezzel égtelen gonoszságodat akartad egy karba helyeztetni.

SZETIUS²²⁰

Ah, nem szólhatok, keserves fájdalom, a' szemérem úgy el fogta szívemnek minden izeit.

BEBECUS

1290 Késő már! akkor kellett volna ehhez nyulnod, vezér barátom, mikor megis gondoltad. Haszontalan töröd már ezzel eszedet, midőn hátadon a' méltó boszuállásnak sulya.

ZAPOLYA

Ugyan, Szecsi! nem iszonyodtatok csak megis gondolni ezt²²¹ az iszonyatos nagy vétet? /: Látom, miként el borította ocsmányságával a' vétet! A' félelem, a' bánat, a' szemérem ül egész orcájokon. :/

BEBECUS

/: Mégis csak meg esik szívem rajtok :/

GILETUS

1295 Rut, oh! igen, rettenetes nagy, melyet ellened,²²² Felséges Király, megis álmadtunk, meg valyuk. De te, haragodban is irgalmas, kegyelmes.

LAJOS

1300 Mitsodát? Tű engemet; tű vezéreimet, gyilkos arulok? Be átkozott név! Kiknek akartátok vérét itatni a' hohér pallossával? Szépen köszönitek meg, hogy emberé tettelek; tudni illik, hogy hohért teremtenék belőletek, valamint hogy szeretetemnek oly világos, oly sok jelei után ily fertelmes gondolatot főzhettetek; úgy szinte én is ki vethetlek szívemből.

SZETIUS²²³

Ah, inkább szakat volna meg a' föld alattam, és eleven nyelt volna el a' pokol torka, mint hogy véghez vihettém volna.

GILETUS

Uram, kegyelmedet!

LAJOS

1305 Kegyelmemet? Dühös lelek! Átkozlak, gyűlöllek, mint a bűnömet, te világ csufa! Te istentelen lator! Te kegyetlen hohér, végére akartál járni

²²⁰ Szecsi [A szerepnevet egységesítettük.]

²²¹ ez [Emendáltuk.]

²²² ellened [Emendáltuk.]

²²³ Szecsi [A szerepnevet egységesítettük.]

a' király örömének; vesztetre szűlt²²⁴ a' természet tüteket... ragadgyátok a' hohér eleibe, had űsse el a' minden álnoksággal telyes fejeteiket, meg kell lenni, ez utolsó *parancsom*.²²⁵

SZETIUS²²⁶

1310 Szertelen ora.

GILETUS

Átkozott, fene szerencse!

ZAPOLYA

1315 /: Irgalmatt kérek nékik.²²⁷ /: Ihon én, Felséges Király, lábaidhoz *borulok*,²²⁸ tudom, hogyan szállotta meg sziveket ez a' háládatlan dühösség, a' vétek, a' melyre vetették magokat, nagy, meg vallom; de Lajos kegyessége sokkal nagyobb – bocsánatot kérek iránta.

LAJOS

A kik ellen, ellenetek²²⁹ ily szörnyűségeket... már el tőkéllettem magam; meg kell lenni, halyon meg mind a' kettő, a' fertelmes.

BEBECUS

1320 Az Egekre, a' te koronás fejedre, annyi győzelmekre kérünk, Felséges király... Ha az ő nagy vétkekért meg nem engedhecz, engedgy meg nékik királyi kegyelmedért.

LAJOS

1325 /: Oh, ditsóséges bajnok, eze a' győzelem ellenségteken, így boszuljátok meg meg mocskoltatot hívségteket... /: Meg engedek már; élyenek az dühös lelkek! El takarodgyatok, biradalmamnak ki minden határiból, hogy harmadnap után se hiretek, se hamvatok²³⁰ ne maradgyon a' magyar földön, ne talám ujjabb hejazo csalfasággal fel zavarjátok az országot. Vég poroncsolatom, el mehettek.

SZETIUS²³¹

Isten hozza, edes barátom, hozzám mutatott szereteteket meg előztem gonoszságimmal; ez lészen tetézt sonyoruságomnak keserves gyökere; ugyan e' lészen szüntelen keserűségemnek.

²²⁴ szűl [Emendáltuk.]

²²⁵ utolsó [Értelemszerűen kiegészítettük.]

²²⁶ Szecsi [A szerepnevet egységesítettük.]

²²⁷ kerek [Emendáltuk.]

²²⁸ lábaidhoz [Értelemszerűen kiegészítettük.]

²²⁹ ellenetek [Emendáltuk.]

²³⁰ hiretek<et> se hamvatok<ot>

²³¹ Szecsi [A szerepnevet egységesítettük.]

GILETUS

- 1330 En tehát hazántól holtig búcsút²³² veszek. En a' csavargo vadakkent
a' kegyetlen erdők és kemény kő sziklák között keserves könyveimmel
fogom siratni undok vétkeimet. (*Abeunt.*)

ZAPOLYA

Uj hivségekre köteles, Felséges Király, e' nagy kegyességgel.

LAJOS

- 1335 De hogy az országot egyszer már kívánt békeség és csendesség bol-
dogítsa, es hogy egy kőrömnnyire se mellőzzem szavamot, tudni illik:
minek előtte homályok szennyébe szorul a' fényes nap, ránk²³³ érke-
zén a' gyászos estve csillagos udvarival, bővséges kegyelmeim fognak
reátok harmatozni. Ideje már, hogy Orosz ország néktek fejet hajtson.
1340 Még tekintetesbb bérét vegyétek hivségeiteknek. Rátok bizom arany pál-
czáját, bölcseségeitek, okosságatok szerint forgassátok; terítsétek vissza az
országnak előbbeni fényességét, melyet igirt sok derék jelek²³⁴ alatt hiv-
ségtek, ismérje meg ez az ország Magyar Királyi Koronámot, és rettegje.

ZAPOLYA

Meddig követz²³⁵ erdemetleneket temérdek erdemeddel, Felséges Her-
czeg?

LAJOS

- 1345 Így akarom, az egész országot képembe rendelyétek.

BEBECUS

Annyi sok érdemesbek közül hogy velünk osztod²³⁶ felséged, Felséges
Király, oly temérdek ajándék, hogy még a' kosziklátis meg lágithatná.
Jól értem ennek minden bótsét, megis kívánom hálálni.

LAJOS

- 1350 Már országtoknak diszeit kormánytokot dicsőségesen, Atyáitokat di-
csőségesen térd hajtással tisztelyétek.

OMNES PRAETORES (*respondent:*)²³⁷

Diadalmas nevednek dicsősége ujjabb sugarival vidámítsa egész bi-
radalmadot, Felséges Király, győzhetetlen Vezérek, Zapolya, Bebecé,
élyetek szerencsésen!

²³² bocsút [Emendáltuk.]

²³³ rán [Emendáltuk.]

²³⁴ jelek<kel> alatt

²³⁵ kőve<t>cz [Ráírással javítva. Emendáltuk.]

²³⁶ osztot [Emendáltuk.]

²³⁷ R. oes Praet [A rövidítést feloldottuk, közlési rendünknek megfelelően hozzuk.]

LAJOS

1355 Segélye az ég jó kezdetiteket, Zapolya, Bebece, hogy bóldogá tehessé-
tek; és engedgye, hogy ez az hazánk valaha hozzátok hasonló tagokkal
dicsekedhessen!

Finis

EPYLOGUS

CHORUS²³⁸

1360 Véget vetünk már jatekunknak,
Köszönnyük szépen az halgatoknak,
Ha tetteztünk. Mulatságunknak
Már tessünk végén minnyájaknak.
Az igaz erkölcs szépséget,
Az irigyek túnderségét,
Meg látatok annak érdemét,
Az irigy álnokok veszedelmét.

1365 Így jár, akinek irigysége
Nem szűnik, kedve míg telik benne.²³⁹
Igye mettet kép, reménysége
Gödröt ás, hogy nyakát szegje benne;
O! te világ álnoksága,
1370 Telhetetlen csalfasága!
Vagyon, ki a király pálczáját
Usztitya, s másra fujja fulánkját.

1375 Mert ha híres vagy es érdemes,²⁴⁰
Nevedet világ előtt gyalázza,
Ha szerencsés vagy, ok nélkül kedves,²⁴¹
Majd csalárdul ezt is meg alázza,
Álnokságát el takarja,
Szerencsédet fel zavarja;
Csak kendőzött külső szint mutat,
1380 Tisztelnék, ha lehet, és mély kutat.

²³⁸ [A verssorok tördelése egyenetlen, a szótagszám ingadozó, a rímelés alapján próbáltuk rekonstruálni.]

²³⁹ irigysége <gödröt ás hogy nyakát szegje> Nem szűnik

²⁴⁰ [Az es beszúrva.]

²⁴¹ ok nélküli [A törlést nem vettük figyelembe; avagy beszúrva.]

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Comicae* 141–168. lapjain található. Ez az egyik legtöbbször említett csíksomlyói darab, foglalkozott vele Kovács (1905), Szlávik (1907, 21–29.), Alszegehy (1910 és 1911), Pintér (1993, 97, 123.), Muckenhaupt (1999, 119.), Varga–Pintér (2000, 103–108.), elemezte is Nagy Júlia (2003, 109–111). Szövegét kiadta Alszegehy–Szlávik (1913, 109–161.).

Az *Actiones Comicae* kötet utolsó két darabja (lásd a jelen drámán kívül a 7. számút is) hangulatában, műfajában, szellemiségében eltér a különleges csíksomlyói hagyománytól, nemcsak a *Liber exhibens actiones parascevicas* devóciós passióitól, hanem az *Actiones Comicae* kötetben található történelmi drámáktól, moralitásoktól is. Ezáltal viszont egyezik a kor iskolai színjátékainak fő sodrával, főleg a piarista és a jezsuita darabokhoz hasonló. E fő sodorba Szentes Antal Regináld két drámája más-más szempontból csatlakozik: a történelmi, azon belül is a magyar történelmi tárgy választása, a hatalom legitimációs dilemmái először kitüntetően a jezsuita szerzőket foglalkoztatták, majd a piarista színpad követte őket, s e tematikába tartozik a jelen dráma is. (Szentes másik játéka a Csíksomlyón teljesen ismeretlen komédia műfajt képviseli, erről lásd a 7. sz. dráma jegyzeteit.)

A darab figurái részben történelmi alakok; a cselekmény Nagy Lajos uralkodása idején (1342–1382) játszódik, központi alakja maga Lajos király. A két címszereplő fontos országos tisztséget viselt. Bebek Imre (meghalt 1405 után, feltehetőleg a királyi csapatokkal vívott harcban), Halics és Lodoméria kormányzója volt, országbíró, erdélyi vajda, vránai perjel. 1403-ban a Zsigmond király elleni felkelés egyik vezetője, ezért Zsigmond 1405-ben megfosztotta vránai perjelségétől. (*Új magyar életrajzi lexikon* I., 541.; Varga–Pintér 2000, 103–104.) Szapolyai (Zápolya) Jánosról jóval kevesebb adatot ismerünk, országbíró volt, a nikápolyi csatában halt meg 1396-ban. (Varga–Pintér 2000, 103–104.)

Nagy Júlia (2003, 109–111.) a darab szerkezetét és szemléletét a heroikus jezsuita drámákkal rokonítja.

A DARAB RÖVID TARTALMA

Prologus

Chorus : a cselekmény rövid ismertetése.

Actus primus

Scena prima

Lajos király háborúra készül Tuardius fejedelem ellen, aki törvénytelenül bitorolja Oroszországot. Elhatározza az ország lerohanását, a tábor vezetésével Bebeket és Zápolyát bízva meg. Zápolya azt javasolja, hogy még egyszer küldjenek követeket Tuardiushoz, hogy ha lehetséges, kerüljék el a vérontást. Giletus és Szetius vezérek nem támogatják ezt a tervet, de végül a király Konkolit utolsó követségbe küldi, illetve kihirdeti, hogy a magát megadó városnak és lakóinak megkegyelmez.

Scena secunda

Giletus és Szetius irigységből elhatározzák, hogy Bebeket és Zápolyát árulás gyanújába keverik. Felbérelik Bendegust, hogy terjessze el az árulás álhírét a táborban, és lopja el gyűrűjüket.

Scena tertia

Konkoli követségbe megy Tuardiushoz, aki nem köt békét, hanem fenyegetőzik: Konkoli fekete zászlót ad neki, és távozik.

Scena quarta

Bebek parádéra készíti a katonákat, a király megérkezik, majd hamarosan a város követe is, aki titokban feladja a várost Lajos királynak.

Scena quinta

Tuardius tanácsot kér a varázslótól, Dymastól. Amikor az is a magyarok győzelmét jósolja, a fejedelem kivégezteti.

Scena sexta

Konkoli, a követ megviszi Lajos királynak Tuardius elutasító válaszát, és a király parancsot ad Bebeknek és Zápolyának a harc megkezdésére.

Chorus

Harcra buzdít Tuardius ellen.

Actus secundus

Scena prima

Tuardius követei elfogják és a fejedelem elé vezetik a város követét, aki kivallja, hogy a tanács külön békét akart kötni Lajos királlyal. Tuardius az egész szenátust maga elé idézteti, és fogadalomra kötelezi őket a maga oldalán.

Scena secunda

Lajos király katonái, élükön Szetiusszal és Giletusszal, elfogják azt a parasztot, aki a Bendegus által Bebek és Zápolya nevében írt, hamis levelet vitte volna Tuardius udvarába. Elhatározzák, hogy a levelet átadják Lajos királynak.

Scena tertia

A király fülébe jutott a tábori pletyka Bebek és Zápolya hűtlenségéről, és ezt megerősíti a két vezért gyanúba keverő, elfogott levél.

Scena quarta

Bendegus egy almaárus paraszt kosarába csempészi a Bebeket és Zápolyát gyanúba hozó levelet, a katonák elfogják az árust is, a levelet is, és a király elé készülnek vinni.

Scena quinta

Postrokovius azon kesereg, hogy milyen rosszul áll Tuardius és serege dolga. Radostus vezér kihallgatja, felelősségre vonja. Vitájuk hevében Postrokovius megöli

a vezért, és elhatározza, hogy Tuardius haragja elől az ellenséghez pártol, azaz a magyar táborba menekül.

Scena sexta

A király a had vezetését Szetiusra bízva, és felelősségre vonja Bebeket és Zápolyát árulásuk miatt. A két fővezér ugyan megesküszik, hogy semmi közük a koholt levélhez, de a király nem hisz nekik, és börtönbe vetteti őket.

Scena septima

Szetius elújságolja az érkező Giletusnak a jó hírt, miszerint sikerült börtönbe juttatniuk Bebeket és Zápolyát. A százados előtt azonban hangosan sajnálkoznak a két gyanúba keveredett sorsán.

Chorus

A zárókórus a szerencse forgandóságát hirdeti, és sajnálkozik az irigyek által törbe csalt erényes vezérek sorsán.

Actus tertius

Scena prima

Lajos király Bebek és Zápolya árulásán kesereg, Szetius a büntetésüket sürgeti, amikor Postrokoviust a király elé vezetik. Tuardius szökött embere elárulja, hogy fejedelme a litvánoktól kér segítséget, és határozottan állítja, hogy a koholt levél nem Tuardius levele, Bebek és Zápolya nem tartott fenn semmilyen illegális kapcsolatot az ellenséggel. Ugyanakkor jelentik, hogy a részeg Bendegus kifecsegte, hogy ő írta a kompromittáló leveleket. Szetius látja, hogy rosszul áll az ügye, és megszökik.

Scena secunda

Szetius és Giletus Tuardiushoz akar menekülni a felelősségre vonás elől.

Scena tertia

Bendegus a börtönben kivallja a teljes igazságot, a szolga hírt hoz arról, hogy Szetius és Giletus Tuardiushoz menekült. Lajos király kiszabadítja a börtönből Bebeket és Zápolyát, visszaadja tisztségüket, és egy-egy aranylánccal jutalmazza hűségüket. A magyar tábor megindul Tuardius serege ellen.

Scena quarta

Tuardius keresteti Postrokoviust, és megtudja, hogy az elárulta őt. Szetius és Giletus érkezik, akik viszont Tuardiushoz csatlakoznak. Megkezdődik a csata.

Scena quinta

Bebek, Zápolya és Konkoli elfogják Tuardiust, Szetiust és Giletust.

Scena sexta

Az elfogott Tuardius szörnyű átkokat szór a magyar királyra és vitézeire, amikor börtönbe hurcolják. Lajos király halálra ítéli Szetiust és Giletust, de Bebek és

Zápolya kérésére megkegyelmez az életüknek, és számúzi őket az udvarból. A két hűséges vezért Oroszország helytartóivá nevezi ki.

Epylogus

Chorus: összefoglalja a tanulságot: őrizkedjünk az irigy rágalmozóktól, majd elköszön a közönségtől.

SZERZŐ

Szentes Antal Regináld 1747-ben született Csíkmádéfalván, Szentes Antalként. Életéről igen keveset tudunk. 1767. augusztus 12-én lépett a ferences rendbe, 1771. november 1-én szentelték pappá. A csíksomlyói rendház tanára volt, 1780–81-ben a poétika és a retorika osztályokat tanította, ekkor mutatták be két drámáját (I. még kötetünk 7. sz. darabját). Ugyancsak ekkor a Mária-Társulat praesese, 1781-ben a szeminárium vice regense is volt. (Alszeghy–Szlávik 1913, 10–11.) Életének utolsó szakaszában a székelyudvarhelyi rendház főnöke volt, ott is hunyt el, 1806. június 25-én (György 1930, 576; *Magyar Katolikus Lexikon*).

FORRÁS

Nem véletlen, hogy a darab kapcsán jezsuita történelmi drámákat említ a szakirodalom, Szentes Antal Regináld ugyanis jezsuita forrásokat és mintákat használt.

1. Kolosvári Pál

A dráma elsődleges forrása az *Emericus Bebecus et Joannes Zápolya* c. latin nyelvű dráma, melyet 1723 augusztusában mutattak be a kolozsvári jezsuita kollégium retorika osztályának tanulói, majd ugyanazon évben ki is adták a szövegét, ugyancsak Kolozsváron. Hosszabban idézünk a kiadvány címlapjáról: *Emericus Bebecus & Joannes Zápolya, Roxiae gubernatores à Ludovico I. Hungariae Rege constituti. Honori Perillustrium, Reverendorum, Praenobilium, Nobilium [...] Per P. PAULUM KOLOSVÁRI Soc. Jesu [...] A Rhetorica Claudiopolitana. Anno M.DCC.XXIII Mense Aug. Die.* (A címlap tehát nem adja meg az előadás napját.)

A nyomtatott kiadvány kisméretű – kb. 12×6 cm-es – füzetke, 32 számozatlan lapból áll (OSZK, jelzete 184.220), szerzője Paulus Kolosvári (1684–1731). E kiadványra és Kolosvárra mint szerzőre hivatkozik Staud Géza (Staud 1984, 255–256.), Kolosvári szerzőségével hozza a kiadványt a *Magyarország Bibliographiája* is (I/2., 613. és II/1., 437.). Alszeghy Zsolt, bár némi bizonytalansággal, de ugyancsak Kolosvárit említette szerzőként: „Darabunk egy Kolosvári Pálnak tulajdonított latin darab fordítása” Alszeghy–Szlávik (1913, 161.). A jezsuita Kolosvári Pálról tud a szakirodalom, de a róla szóló korábbi szócikkek nem említették a drámát, így Szinnyi (VI., 790.), a jezsuita névtár (<http://jezsuita.hu/nevtar/>), sőt a *Magyar Katolikus Lexikon* sem.

Ugyanakkor több szakirodalmi tétel is – tévesen – Kovács Pál (1698–1753) műveként hozta a latin Bebek-drámát: így a jezsuita névtár és Tarnai Andor is

A magyar irodalom történetében (II., 420.), ahol utóbbi Szentes Antal Regináld darabjáról szólva is hivatkozott Kovács Pálra mint forrásra (Uo., 587.).

A tévedés oka lehet, hogy Kovács Pál és Kolosvári Pál egyaránt jezsuita volt, s 1723-ban, a latin nyelvű színjáték előadása idején mindketten Kolozsváron tanítottak. A MAMŰL Kovács Pálról szóló szócikke ki is emeli a téves szerzőséget: „A szakirodalom egy része tévesen neki tulajdonítja Kolosvári Pál *Emericus Bebecus* c. drámáját.” (MAMŰL VI., 93.; Pintér Márta Zsuzsanna). Ugyancsak Pintér Márta Zsuzsanna írta a Kolosvári Pálról szóló szócikket: „Jezsuita drámaíró. 1711-ben lép be a rendbe. 1712–13-ban Kassán novícius. 1714–17 között Nagyszombatban, Kassán, Bécsben, majd újra Kassán folytat teológiai tanulmányokat. 1719–20-ban Ungváron a grammatikai osztály tanára. 1721–23 között a kolozsvári akadémián filozófiát tanít, az iskola igazgatója. 1724–26-ban Nagyszombatban filozófiatanár. 1723-ban előadták *Emericus Bebecus et Joannes Zápolya, Roxiae gubernatores, a Ludovico I. Hungariae rege constituti* c. latin nyelvű drámáját, amely nyomtatásban is megjelent (Kolozsvár, 1723). A darabot (Szentes Antal Regináld fordításában) 1780-ban a csíksomlyói ferences gimnáziumban is bemutatták. Haller György felett mondott halotti prédikációját szintén kinyomtatták (*Házát kősziklára építő bölcs ember*, Kolozsvár, 1730). Földrajztankönyve is megjelent (*Geographia nova, veterum locorum regnorumque nominibus et historica synopsi aucta* I–II, Nagyszombat, 1724–27).” (MAMŰL VI., 8.)

Kolosvárit jelöli meg szerzőként Varga–Pintér (2000, 103–108.) is.

Kolosvári Pál latin darabja verses, ezért a magyar darabbal való szövegszerű összevetésnek nem lenne értelme, a két dráma cselekménye azonban azonos. A magyar szerző elhagyta a verses formát – leszámítva a prologust, az epilogust és a chorusokat –, ez a magyar darab kései voltával magyarázható. Láttuk, hogy az *Actiones* kötetek szakítottak a verses forma hagyományával (az 1775-ös dráma bizonyos részeinek kivételével; l. erről kötetünk bevezetését és a 8. sz. drámát). A szereplők is egyeznek, a Nuncius kivételével, aki a magyar darabban – bár némi zavarral – nevet is kap (Konkoli). Az Ephebust is nevéen szólítja Tuardius, de később már csak Ephebusként szerepel, ezért a szereposztásban nem jelöltük külön. Az ördögök sincsenek felsorolva, de valószínűleg ott voltak a színpadon Dymas jóslatánál.

Alább csak a névvel megjelölt szerepeket soroljuk fel:

Kolosvári Pál <i>Emericus Bebecus et Joannes Zápolya</i>	Szentes Antal Regináld <i>Zápolya János és Bebek Imre</i>
Ludovicus Rex	Lajos magyar király
Zápolya	Zapolya
Bebecus	Bebek
Nuncius	Konkoli, a követ
Szécsius	Szetius
Giletus	Giletus
Bendegúsius	Bendegus
Tvardius	Tuardius
Radostus	Radostus
Psztrokovius	Postrokovius

A latin és a magyar darab szerkezete is azonos, prologus és epilogus keretezi mindkettőt, három felvonásból áll, s minden felvonás ugyanynyi jelenetre oszlik (I.: 6; II.: 7; III.: 6), minden felvonást chorus zár. A latin darab élén prózában készült argumentum áll. Az 1723-as latin darab főcselekménye végig a 13. századi történetet mutatja, a prologus, az epilogus és a chorusok azonban allegorikusak, ahogy sok más jezsuita drámában is; ezek feltehetőleg élőképként jelentek meg a szöveg háttéréként. A prologusban Tyrannis, Genius Roxiae [=Russiae], Furor, Perfidia, Fortitudo, Fidelitas, Mars szerepelnek. Az első felvonást záró kórusban Fortitudo, Fidelitas kerül szembe Dolusszal és Livorral, a másodikban ugyanők lépnek színre, Veritasszal kiegészülve. Az epilogus a megoldást adja, főleg Virtus és Prudentia részvételével. A magyar darabból elmarad az allegorizálás, hiszen azt a kései csíksomlyói előadások lehagyták; a prologus és az epilogus a közönséghez szól, a végén némi tanulságot is megfogalmazva, a felvonásközi chorusok pedig a cselekményt és fordulatait kommentálják.

2. Jezsuita iskoladrámák

Láttuk, hogy Nagy Júlia (2003, 109–111.) a darab szerkezetét és szemléletét a heroikus jezsuita drámákkal rokonította, így a *Keresztyén Herkules*s és a Cyrusról, Zrínyiről szóló darabokkal (I. *Jezsuita iskoladrámák* I., 3a, 11b; *Jezsuita iskoladrámák* II., 25.): „A csatákról szóló drámák szerkezetére épül [...]. Lajos király Russia ellen támad, két leghűségesebb embere Zápolya és Bebek. Két másik vezér azonban a helyükre, pozíciójukra pályázik, ezért az árulás gyanújába keverik Zápolyáékat. A csel végül kiderül, a bűnösök pedig meglakolnak.” Nagy Júlia (2003, 110.).

3. A jezsuita Illei János

A jezsuita drámákon belül a Bebek-darab további forrása Illei János két drámája, a *Salamon király Lászlónak foglya* (*Jezsuita iskoladrámák* I., 6a) és a *Ptolomaeus* (*Jezsuita iskoladrámák* I., 7.b.). Az Illeitől átvett idézeteket Alszegey Zsolt (1910) gondosan felsorolta, majd kiadása jegyzeteiben ismét utalt rá (*Alszegey–Szlávik* 1913, 161.). Alább nem ismételjük meg valamennyi átvételt, de néhány jellemző példát hozunk:

3.1. Illei: *Salamon király...* (Jezsuita iskoladrámák I., 302.)

SALAMON

Mi jó hasznom e' pipes púpos névben, ha üres belől? héjába tsatáztam mind eddig: héjába izzadt homlokom a' kard villongások között: imé László a negédes tobzódik sajátomban: el-nyomott utóllýára.

ZABOLTS

A földi háboru változik, mint a' tündér: és mint a' kotzkának, soha nem bizonyos perdülése. Imént hozzánk: most Lászlóhoz tsapta magát.

Szentes Antal Regináld: *Zápolya János és Bebek Imre*, I. 2.

SZETIUS

Vitéz barátom, látode? méreg, boszuság, azért csatáztunk mind eddig, azért izzadt homlokunk a' kard villogások közöt! Mostoha szerencse, nem elégléd meg eddig szenvedet fáradságunkot, hogy elődbe fogadnál immár egyszer! Így jádzasz, így tréfálsz viteziddel, midőn a' nem érdemesekhez csapod magadot.

GILETUS

A' földi háboru változik, mint a' tündér, és mind a' koczkának, soha sem bizonyos perdülése. Imént hozzánk, most másokhoz csapta magát.

3.2. Illei: *Salamon király...* (Jezsuita iskoladrámák I., 303.)

SALAMON

Azért; mivel gátot vét a' szerentse pallosom végének, eszemnek éléhez nyúlok: hálóba kerítem; mert nem tudgya a' dagályos, hogy meg-terítettem néki.

Szentes Antal Regináld: *Zápolya János és Bebek Imre*, I. 2.

SZETIUS

[...] Mivel gátot vett a' bal szerencse sok jeles érdemeimnek, eszem éléhez nyúlok, rossz hirbe kerítem mind a' kettőt, mert nem tугyák a' dagályosok, hogy meg-terítettem nekik.

3.3. Illei: *Salamon király...* (Jezsuita iskoladrámák I., 304.)

ZABOLTS

Sík mezőben léssel Fölséges Király! minémű színnel földözheted a' tzifra fortélyt, hogy meg-ne-sajdítsa idő előtt? ki meszsze lát László Hertzeg!

Szentes Antal Regináld: *Zápolya János és Bebek Imre*, I. 2.

GILETUS

Helyesen bizonyára; tetczik a' bölcs találmány, ezt soha meg nem álmadtam volna. De minémű színnel földözöd a' czifra fortélyt, hogy idő előtt megne sajdicsa, ki meszsze lát, Lajos király?

3.4. Illei: *Ptolomeus* (Jezsuita iskoladrámák I., 349–350.)

PTOLOMAEUS

Mindenható Istenek! ezt várhattam én attul, kit a' porbul poltzra, és szegre gyámo-lítottam? imé fejemre esküszik; véretem akarja áldozni ellenségemnek! tegyetek

már jót Urak, Fejedelmek az ügyefogyottokkal! – de akarom, hogy tudom; a' mint kereste, úgy vegye hasznát az hit-szegő. Vasat ide szaporán!

SZOSTHENES

Vallyon kitsoda ez a' hála-adatlan Felséges Hertzeg?

Szentes Antal Regináld: *Zápolya János és Bebek Imre*, II. 6.

LAJOS

Szent Isten, ezt várhattamé én azoktól, akiket porból polczra, és szegre gyámolítottam? Imé fejemre eskűznek; véretem akarják áldozni ellenségemnek. Tegyetek jót már Urak, Fejedelmek az ügye fogyottakkal – De akarom, hogy tudom amint keresték, úgy vegyék hasznát a' hit szegők. Vasat ide szaporán.

ZAPOLYA

Valyon kitsoda az háládatlan Felséges Herczeg?

3.5. Illei: *Ptolomaeus* (Jezsúita iskoladrámák I., 369.)

PTOLOMAEUS

Már bé-lépik. Meg-tselekszem. Mitsoda ízetlenség boríttya tekintetét? tartok tőle Szosthenes! hogy meg-nem-kéllelhetem. Magad-is támogasd beszédimet a' mennyire lehet.

Szentes Antal Regináld: *Zápolya János és Bebek Imre*, III. 3.

LAJOS

De bezzeg gőzölög fejem, mint engesztelyem viszsza magamhoz a' meg sértetet boszorkodo sziveket – már bé lépnek... Mitsoda ízetlenség boríttya tekinteteket! Tartok tőle, hogy meg nem kelelhetem; magadis támogasd beszédemet, amennyiben lehet.

3.6. Illei: *Ptolomaeus* (Jezsúita iskoladrámák I., 377.)

BELGIUS

Mit ahogatsz? kössétek lántzra. (Meg-akarják kötni.)

PTOLOMAEUS

Meg-ne próbáld, mert – (Védelmezi magát pallosával.)

BELGIUS

Ide kardodat. Tanuld-meg tudatlan, szeleverdi Hertzeg! hogy a' Frantziátul minden ki-telik. Ne hánnyad, vessed Fülöp, Nagy-Sándor, Lysimakus eleidnek imilyen, amolylan diadalmit minékünk, kik a' világ bíróját Romát-is megszöppen tettük.

Szentes Antal Regináld: *Zápolya János és Bebek Imre*, III. 5.

BEBECUS

Mit ahágacz, kössétek lánczra.

KONKOLI

Ide a' kardodat. Tanuld meg, tudatlan szelevérdei, hogy a' magyartól minden ki telik. Ne hánnyad, vessed diadalmas bajnokaidot, kik a' világ bíróját, Romátis meg szeppentettük.

Nem véletlen, hogy Szentes Antal Regináld Illelhez, s éppen Illeinek e két drámájához nyúlt, melyekben a hatalomért folyó harc, kétszínűség, árulás, jó és rossz tanácsadók, a hatalom legitimitása áll a középpontban. E tematika első-sorban a jezsuita színpadon jelent meg, s követése, egyes részletek felhasználása épp az *Actiones...* kötetekben szembetűnő, ahogy azt más drámák jegyzeteiben is kiemeltük. A jelen drámában többször fordul elő a *palástos* jelző a hatalom és birtokosa körüli színlelés, a köpönyegforgató, fortélyos világ jellemzésére; ennek színönimája az Illei-darabok gyakori *udvari* jelzője, Kozma Ferenc *Jekóniásában* a *palotás cselek* kifejezés (*Jezsuita iskoladrámák* I., 787.), Faludi Ferencnél a *palotás fogási* megfogalmazás (*Caesar Aegyptus földén Alexandriában = Jezsuita iskoladrámák* I., 20.; erről l. még Demeter 2009).

Ezen túl Alszeghy Zsolt egy másik forrást is lehetségesnek tart a darab II. 4. jelenetéhez, amely „erősen emlékeztet a bécsi Hofbibliothek *Amor sine amore* c. darabjának arra a jelenetére, melyben Joseramus az almát áruló parasztra akad.” (Alszeghy–Szlávik 1913, 161.)

ELŐADÁS

Az előadást 1780. május 13-án, pünkösdi szombatján tartották Csíksomlyón.

Az előadásban az énekszó mellett hangszerek és a tánc is szerepelt. Az I. felvonás 5. jelenetében, amikor az ördögöktől tudakolja meg Dymas a harc kimenetelét, dobról és éneklésről olvashatunk a drámaszövegben és a rendezői utasításban (Tuadius: „Majd ki éneklí Dymás, mit remélyek”; *Pulsat Tympanotriba*; Dymas: „Ezt a dobot...”, Tuadius: „Szép nota”). A II. felvonás 1. jelenetét egy víg tánc zárja („Most azért vig lábakkal dicsőíssétek Tuadiushoz kötelezett szövetségteket.”; *Fit saltus*). A III. felvonás 4., harci jelenetében többször is megszólal az utasítás szerint a kézidob (*Tympanum*), a drámaszöveg alapján pedig minimum két trombitát is hallott a játéktér két oldaláról a közönség (Tuadius: „két felől ordítt a trombita”).

Többször is felhangzott ének, azonban a drámaszövegekhez még szótagszám alapján sem találtunk dallamot sem történeti forrásokban, sem a népzenei gyűjtések között. Az énekelt Prologus (Chorus: *Nagyon örvendek, alsó s köz rendek...*) három versszaknyi, összetett versformájú (5+5+6.5+5+6.10+10.8+5+10.). Az 1. és 2. felvonást is egy-egy ének zárja: *Hajonkot vigyétek, szépen repdeső szelek...* (6, 7, ill. 8-), és *Oh, nagyra vagyodas...* (5, 6, 7, és 9-szótagos sorokból szerkesztve). A darabot ugyancsak énekelt Epilogus fejezi be: a *Véget vetünk már jatekunknak...* kezdetű ének elköszön a hallgatóságtól, miközben az irigységtől inti a közönséget.

SZÖVEGKRITIKA

A verssorok kezdőbetűjében nagy a kavarodás: mi minden verssort nagy kezdőbetűvel indítunk, az eredeti megoldást nem jelöljük. Az esetlegességgel megjelenő szókezdő nagybetűket csak abban az esetben hagytuk meg, ha a korszellel, illetve a szerző értelmezhetette tulajdonnévként az adott főnevet (Pokol, Isten/ek/, Egek), vagy ha határozottan kiemelés vagy tisztelet kifejezésére szolgálhatott

(Szent, Felséges Király); a gyakran kisbetűs tulajdonneveket nagybetűvel kezdtük. E változtatásokat nem jelöltük. A betűk fölött többször látható a kettőzést jelentő vízszintes vonal, ekkor jelölés nélkül megkettőztük az adott betűt.

A másoló többször alkalmazza a /: / jelet, amely magánbeszédet jelöl, a. m. *félre*, ezt megtartottuk. Az *i* ékezte néha hosszú (*i*), ezt is megtartottuk. Az írásjeleket megpróbáltuk figyelembe venni, mert változatosabbak, mint korábban, de nem mindenhol tudtuk megtenni: nagyon sok a pontosvessző, mondatzáró szerepben, ezeket szövegátírási szabályainknak megfelelően, mai központosításra változtattuk. A szaggatottságot jelölő többféle (– vagy -- vagy ---) jel helyett a szöveghangulatnak megfelelően hol három pontot, hol gondolatjelet használtunk.

Az actusokat és scenákat rövidíti, mi egységesen feloldottuk a jelölést, és nem jelöltük a javítást. A legtöbb scena előtt a kézirat feltünteti a jelenet szereplőit, néha azonban ez hiányzik, nem pótoltuk.

Csak az első esetben jelöltük a gyakran ismétlődő rövidítések feloldását (pl. F. = Felséges).

A kéziratban következetesen *Zapolya* szerepel, ékezet nélkül, ezt megtartottuk. Ha a szerepnevet a másoló rövidítette, akkor értelemszerűen kiegészítettük, ha más alakban írta, akkor javítottuk, és a javítást jelöltük. Egy-egy szereplőt eltérő neven hoz a kézirat, ezeket szükséges volt egységesítenünk, a változtatást jelöltük a jegyzetben. A nevek szövegen belüli ingadozását nem javítottuk.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 27 *gubernátorokka* – kormányzókká
- 31 *negedes* – negédes: rátarti, fennhéjázó, elbizakodott (CzF IV., 753.; többször előfordul)
- 31 *dagályos* – gögös, felfuvalkodott (többször előfordul)
- 33 *nadályal pipeskedő* – nadály: pióca, vérszívó, élösködő; pipeskedő: rátarti, elbizakodott.
- 43 *Zabolyára szorítani* – zabolára szorítani, megzabolázni
- 45 *egyes* – egységes, együttes
- 48 *remek hamiss fortély* – kétszínű csejt, fortélyt jelentő, többször visszatérő szókapcsolat
- 78 *meg engedni* – megbocsátani (többször előfordul)
- 101 *igirvén* – itt kb.: valószínűnek tartván. (*Alszeghy–Szlávik* 1913, 113.) szerint: a. m. *megirigyelvén*, és hiányzik egy fél mondat: *azt a hírt terjesztik, hogy*
- 112 *poroláját* – paroláját: kézfogását, ígéretét
- 114 *tündért* – szemfényvesztőt, csalót, (Baróti Szabónál: szörnyeteg; CzF. VI., 518.)
- 122 *mendergő* – mennydörgő
- 125 *dagályosok* – gögösök, felfuvalkodottak
- 125 *meg teritettem nekik* – kb. csapdát állítottam nekik
- 133 *szét palhatták* – szétverhették
- 135 *édelkedni allatomba* – ólálkodni, áskálódni (*Baróti Szabó* 1792, 36.)

- 142 *hittem* – hitetem
 145 *ne félyünk a' vaktol* – ne féljünk attól, hogy vakot, azaz szerencsétlenséget vet a kocka
 153 *kodozót* – éhező, kiéhezett (kódoz: éhes; CzF III., 926.)
 160 *kaponczában* – kordában (kaponca: a ló fején lévő kantár)
 166 *pribék* – semmirekellő (CzF V., 355.)
 177 *szepelkedgyél* – iparkodjál (szépelkedik: „erejét megfeszítve, s mintegy szepegő lélekzéssel törekedik, iparkodik”; CzF V., 1267.)
 197 *bogározhat* – csintalankodhat, pajzánkodhat (CzF I., 697.)
 200–20 *magossabban arányoz, hogy közepét tanulhassa* – felülre céloz, hogy eltalálja a célt
 205–206 *porczoros nevetéssel* – porcogós nevetés: hangos röhögés (vö. CzF V., 305.)
 225 *cikkelit* – cikkelyeit, pontjait
 233 *nem elegli* – nem elégli: nem tartja elégnek
 240 *Igen le bocsáttád bögyödöt* – igen elbizakodott vagy (bögy: átvitt értelemben a felfuvalkodottság jele)
 260 *pántolodo* – kötekedő
 283 *Leopolis* – Lviv, ma ukrán város (Lwów, Lvov, Lemberg)
 285 *parádora* – parádéra, katonai szemlére
 312 *támentalan* – töménytelen, rengeteg
 312 *taglást* – kb. letaglózást, szétvágást
 322 *szarvat ad néki* – meg nem érdemelt hatalmat ad neki (vö. CzF V., 1078.)
 322 *színes* – hamis, kétszínű, üres csábító
 323 *meg békélni a' roka farkkal* – kb. belenyugodni a ravaszságba (CzF V., 579.)
 331 *Roxiára* – Roxia: Oroszország
 338 *sós arrát* – izzadságos, véres árát
 363 *Pánnon* – Pannónia, Magyarország
 370 *Lajoshoz szabta magát* – átállt Lajoshoz
 393 *csáp* – cáp: kecskebak
 411 *véletlenül* – váratlanul
 414 *Acheron* – itt: ördög, pokoli lény (Akherón: a lázadó titánok segítője, ezért büntetésként az alvilág egyik folyója lett)
 418 *Plutonál* – Pluto: az alvilág istene
 421 *lárva* – álarc, ill. báb; itt kb.: alakoskodó, csaló
 423 *porászra* – pórázra
 466 *gombját* – fejét
 502 *koczipor* – haszontalan, semmirekellő
 504 *Veszuviusnak* – Vezúvnak
 536 *törsök csutak* – törsök: fa törzse; csutak: tőke, tönk, tuskó, kivágott fa földben maradt töve (CzF I., 1095.)
 536 *szálas* – termetes, nagy, erős
 546 *Medusa Viperának* – Medúza: a három gorgó egyike, haja tekeredő mérges kígyókból áll

- 554 *Fartoly töllem* – távozz tőlem
 554 *hűtős* – hütös, pártos, hitetlen
 572 *matzorra* – másszorra, máskorra
 576 *Igazlom* – igazolom, igaznak mondom, egyetértek
 602 *portázo* – portyázó
 684 *farcságok* – *Alszeghy–Szlávik* (1913, 135.) szerint: *furcs(as)ágok*, de bizonytalan a magyarázat. A *farcságok* talán a *fart*, *fartol* (hátrál, félremegy) szót rejti, tehát: nem egyenes úton jár
 742 *bengező* – böngésző, keresgélő (CzF I., 571.)
 750 *apellalok* – folyamodom
 760 *Lythuanusok* – litvánok
 794 *melyeszted* – megmelyeszt: (szárnyas állatot) megkopaszt, átvitt: kifoszt (CzF IV., 310.)
 798 *Patkoly* – takarodj, hordd el magad
 1037–1038 *Bakhus tavában ásztatván minden esztét* – részegen
 1090 *czimbora* – itt: összeesküvő, pártos
 1113 *kelelhetem* – kérlelhetem, engesztelhetem
 1117 *ronkanczája* – rakoncája, fékje
 1151 *szürdők* – szürdék, szüredék, itt: vízfolyás, ér
 1165 *menyitő* – kb. mennybéli
 1208 *ahágacz* – kb. nyafogsz, méltatlankodsz. *Alszeghy–Szlávik* (1913, 154.) szerint másolási hiba, Illei *Ptolomeus*ában: *ahogatsz* (*Jezsuita iskola-drámák* I., 377., ott magyarázat nélkül)
 1248 *Vakarj töllem* – távozz tőlem
 1345 *az egész országot képembe rendelyétek* – az egész országot a nevemben kormányozzátok

Regináld Antal Szentes

JÁNOS ZÁPOLYA AND IMRE BEBEK

ESSENTIAL DATA

The drama is on pp. 141–168 of *Actiones Comicae*. It is one of the most often discussed plays of Csíksomlyó, see in Kovács (1905), Szlávik (1907, 21–29), Alszegehy (1910 és 1911), Pintér (1993, 97, 123), Muckenhaupt (1999, 119), Varga–Pintér (2000, 103–108), analysed by Júlia Nagy (2003, 109–111). It was published by Alszegehy–Szlávik (1913, 109–161).

The last two dramas of *Actiones Comicae* (see also nr. 7) differ from the others in the volume in atmosphere, genre and aspect, not only from the devotional passion plays of *Liber exhibens actiones parascevicas* but also from the historical plays and moralities of *Actiones Comicae*. The two plays are similar to mainstream Jesuit and Piarist school dramas. Szentes' dramas belong to the main stream but in two different aspects: the theme is from Hungarian history, it is about the legitimacy of power first discussed by the Jesuits then by the Piarists. (Szentes' other play is a comedy otherwise unknown in Csíksomlyó; see the notes to drama nr. 7.)

The figures are partly from history; the plot takes place during the reign of Louis the Great (1342–1382) with the king in the centre. The two protagonists are senior government officers. Imre Bebek (died after 1405, probably in the battle against the royal army) was the governor of Halics and Lodoméria, judge royal, Transylvanian voivode, provost of Vrána. In 1403, he was one of the leaders of the riot against king Sigismund, thus he was deprived of his office as provost of Vrána in 1405 (*Új magyar életrajzi lexikon* I, 541; Varga–Pintér 2000, 103–104).

We know much less about János Szapolyai (Zápolya) who was judge royal, died in the battle of Nikápoly in 1396 (Varga–Pintér 2000, 103–104).

Júlia Nagy (2003, 109–111) found the structure and aspect similar to the heroic Jesuit dramas.

THE SHORT CONTENT OF THE PLAY

Prologus: Chorus explains the plot.

Actus primus

Scena prima

King Louis prepares war against Tuardius, the illegitimate prince of Russia. He decides to occupy Russia, and appoints Bebek and Zápolya commanders-in-chief. Zápolya would send deputies once again, in order to avoid bloodshed. Giletus and Szetius do not support the idea but the king sends Konkoli as the last deputy with the promise of having mercy on the yielding town.

Scena secunda

The envious Giletus and Szetius decide to incriminate Bebek and Zápolya. They hire Bendegus to spread the false accusation in the camp and to steal their seal-rings.

Scena tertia

Konkoli, the deputy goes to Tuardius who does not sign peace but is threatening: Konkoli gives him a black banner and leaves.

Scena quarta

Bebek prepares the soldiers for a parade, the king arrives. The deputy of the town, in secret, gives up the town to king Louis.

Scena quinta

Tuardius asks for advice from the magician Dymas. When he foretells the Hungarian victory, Tuardius executes him.

Scena sexta

Konkoli brings Tuardius' declining answer, the king orders Bebek and Zápolya to start war.

Chorus

Urges for war against Tuardius.

Actus secundus

Scena prima

Tuardius' deputies capture the deputy of the town, who, in front of the king, declares their separate peace with king Louis. Tuardius calls the senate and asks for their oath on his side.

Scena secunda

King Louis' soldiers, led by Szetius and Giletus, capture the peasant who was to convey the letter forged by Bendegus for Tuardius in the name of Bebek and Zápolya; they decide to take the letter to king Louis.

Scena tertia

The king heard about the gossip of the infidelity of Bebek and Zápolya, now the suspicion is strengthened.

Scena quarta

Bendegus smuggles the forged letter in the basket of an apple-selling peasant, the soldiers capture the peasant and the letter, leave for the king.

Scena quinta

Postrokovius is sad because Tuardius and his army are close to be defeated. He is overheard by Radostus who impeaches. During their debate, Postrokovius kills Radostus and decides to go to the Hungarian enemy in order to avoid the anger of Tuardius.

Scena sexta

The king appoints Szetius as commander, impeaches Bebek and Zápolya because of their treason. The two leaders swear they are innocent and have nothing to do with the forged letter, the king, however, puts them in prison.

Scena septima

Szetius tells the good news to Giletus about Bebek's and Zápolya's captivity but in front of the captain, they show regret.

Chorus

The closing chorus sings of the ups and downs of Fortuna and regrets the virtuous leaders' fate.

Actus tertius

Scena prima

King Louis is sad because of the treason of Bebek and Zápolya, Szetius urges their punishment when Postrokovius is led to the king. Tuardius' deserted man says the prince asks for help from the Litvaninas and reveals that Bebek and Zápolya did not have any contact with the enemy. Meanwhile, it turns out that the drunken Bendegus blabbed out that he had written the forged letters. Szetius realizes he is on a bad path, and escapes.

Scena secunda

Szetius and Giletus want to flee to Tuardius.

Scena tertia

In the prison, Bendegus reveals the truth. A servant brings the news of Szetius' and Giletus' fleeing to Tuardius. King Louis sets Bebek and Zápolya free, gives back their offices and awards them a golden chain. The Hungarian army starts against Tuardius.

Scena quarta

Tuardius is looking for Postrokovius and learns about his betrayal. Szetius and Giletus join Tuardius. The battle starts.

Scena quinta

Bebek, Zápolya and Konkoli capture Tuardius, Szetius, and Giletus.

Scena sexta

The captive Tuardius calls down curses on the Hungarian king and his officers. The king condemns Szetius and Giletus to death, but, for the pray of Bebek and Zápolya, he gives them mercy and sends them to exile. The two loyal commanders are appointed governors of Russia.

Epylogus: Chorus

Sums up the lesson: be aware of the envious libellers, then takes farewell from the audience.

AUTHOR

Reginárd Antal Szentes was born in Csíkmádéfalva in 1747 as Antal Szentes. We know very little of his life. He joined the order on 1 November 1767, was ordained on 1 November 1771. He was a teacher of poetics and rhetorics in Csíksomlyó, in 1780–81 when his two plays were performed (see also nr. 7 in the present volume). He was the praeses of Marian Society and the vice regent of the seminary in 1781 (*Alszeghy–Szlávik* 1913, 10–11). At the end of his life, he was prior in Székelyudvarhely where he died on 25 June 1806 (*György* 1930, 576; *Magyar Katolikus Lexikon*).

SOURCES

Szentes used Jesuit sources and patterns.

1. Kolosvári, Pál

The direct source is the Latin school drama entitled *Emericus Bebecus et Joannes Zápolya* performed in the Jesuit college of Kolozsvár in August 1723. It was published in the same year: *Emericus Bebecus & Joannes Zápolya, Roxiae gubernatores à Ludovico I. Hungariae Rege constituti. Honori Perillustrium, Reverendorum, Praenobilium, Nobilium [...]* Per P. PAULUM KOLOSVÁRI Soc. Jesu [...] *A Rhetorica Claudiopolitana. Anno M.DCC.XXIII Mense Aug. Die.* (The cover page does not indicate the day of the performance.)

The printed copy contains 32 leaves (cca 12x6 cm; OSZK, ref. 184.220), the author is Paulus Kolosvári (1684–1731). Géza Staud refers to Kolosvári as the author (*Staud* 1984, 255–256) just like *Magyarország Bibliographiája* (I/2, 613; II/1, 437). Zsolt Alszeghy is a bit uncertain about the authorship of Kolosvári (*Alszeghy–Szlávik* 1913, 161). The Jesuit Pál Kolosvári is known but some entries on him do not mention the drama: *Szinnyei* (VI, 790), the Jesuit directory (<http://jezsuita.hu/nevtar/>), *Magyar Katolikus Lexikon*.

Some items, erroneously, name Pál Kovács (1698–1753) as the author of the Latin Bebek-drama: the Jesuit directory (<http://jezsuita.hu/nevtar/>) and Andor Tarnai (*A magyar irodalom története* II, 420), the latter cited Pál Kovács as the source of Reginárd Antal Szentes' play (*Idem*, 587).

The mistake may arise from the fact that both Pál Kovács and Pál Kolosvári were Jesuits and both were teachers in Kolozsvár in 1723. The entry on Pál Kovács in *MAMŰL* emphasizes the error (*MAMŰL* VI, 93; *Pintér Márta* Zsuzsanna). *Pintér* wrote the entry on Pál Kolosvári: „Jesuit playwright, joined the order in 1711, novice in 1712–13 in Kassa, studied theology: 1714–17: Nagyszombat, Kassa, Vienna, Kassa again. 1719–20: teacher of grammar classes in Ungvár. 1721–23: teaches philosophy in the academy of Kolozsvár and school director. 1724–26: teaches philosophy in

Nagyszombat. In 1723, his Latin play titled *Emericus Bebecus et Joannes Zápolya, Roxiae gubernatores, a Ludovico I. Hungariae rege constituti* was performed and also published in Kolozsvár. The play translated by Regináld Antal Szentés was performed in the Franciscan school of Csíksomlyó in 1780. Kolosvári's funeral preach for György Haller was also published (*Házát kösziklára építő bölcs ember, Kolozsvár, 1730*). He wrote a geography book: *Geographia nova, veterum locorum regnorumque nominibus et historica synopsi aucta* I–II, Nagyszombat, 1724–27)." (MAMÚL VI, 8)

Varga–Pintér (2000, 103–108) name Kolosvári as the author of the drama. Kolosvári's Latin play is written in verse thus it is of no use to compare the texts. The Hungarian drama is in prose form – with the exception of the prologus, epilogus and the choruses. The *Actiones* volumes turned to prose form (with the exception of some parts of the 1775 drama; see the introduction and play nr. 8). The figures are the same; the only exception is *Nuncius* who gets a rather uncertain name in the Hungarian version (Konkoli).

Below, we list only the figures with names:

Kolosvári, Pál <i>Emericus Bebecus et Joannes Zápolya</i>	Szentés, Antal Regináld <i>János Zápolya and Imre Bebek</i>
Ludovicus Rex	Lajos, king of Hungary
Zápolya	Zapolya
Bebecus	Bebek
Nuncius	Konkoli, the deputy
Szécsius	Szetius
Giletus	Giletus
Bendegúsius	Bendegus
Tvardius	Tuardius
Radostus	Radostus
Psztrokovius	Postrokovius

The structure of the Latin and the Hungarian play is the same, both have a prologus and an epilogus, contain three acts with the same number of scenes (I: 6; II: 7; III: 6), with a chorus following every act. The Latin play starts with an *argumentum* in prose. The Latin plot presents the 13th century story but the prologue, the epilogue and the choruses are all allegorical as in most Jesuit dramas of the age; the allegorical scenes, probably tableaux-vivants, gave the background of the text. The figures of the prologue are Tyrannis, Genius Roxiae [=Russiae], Furor, Perfidia, Fortitudo, Fidelitas, Mars. In the chorus after the first act, Fortitudo, Fidelitas confront with Dolus and Livor, Veritas join them in the second chorus; the epilogue gives the resolution with Virtus and Prudentia. The Hungarian drama leaves the allegories as all late Csíksomlyó plays; the prologue and the epilogue address the audience with some lessons; the choruses interpret the plot.

2. Jesuit school dramas

As we mentioned, *Júlia Nagy* (2003, 109–111) found the structure and aspect similar to the heroic Jesuit dramas like *Keresztyén Herkules*, the plays on Cyrus or *Zrínyi* (*Jezsuita iskoladrámák* I, nr. 3a, 11b; *Jezsuita iskoladrámák* II, nr. 25): „The structure is that of the plays on battles [...] King Louis attacks Russia, Zápolya and Bebek are his most loyal subjects. Two other commanders, however, want their position, thus they incriminate Zápolya and Bebek. The criminals are finally unmasked and get punished.” (*Nagy Júlia* 2003, 110).

3. The Jesuit János Illei

Szentes used János Illei's two dramas (*Salamon király Lászlónak foglya: Jezsuita iskoladrámák* I, nr. 6a; *Ptolomaeus: Jezsuita iskoladrámák* I, nr. 7b). *Alszegehy* listed all the citations and listed them again in the notes of his publication (*Alszegehy* 1910; *Alszegehy–Szlávik* 1913, 161). In Hungarian, we gave the most important examples.

No wonder that Szentes used Illei whose dramas presented the fight for power, double-dealing, treason, evil and good advisers, thus all focus on the legitimacy of power. It is a representative Jesuit theme often followed in the *Actiones* volumes.

Zsolt *Alszegehy* found a possible source for the fourth scene of Act II: a play in the Hofbibliothek in Vienna has a scene where Joseramus finds a treacherous peasant selling apples (*Alszegehy–Szlávik* 1913, 161).

PERFORMANCE

The drama was performed on Pentecost Saturday, on 13 May 1780.

The lively play contained songs, musical instruments and dances. In I. 5, when Dymas asks information on the battle from the devils the text and the instruction both mention drums and singing (Tuardius: „*Pulsat Tympanotriba*; Dymas: „This drum...”, Tuardius: „Nice song”). II. 1 ends with a merry dance. In III. 4, in the battle scene, we hear the drums again (*Tympanum*), and as Tuardius says „trumpets are roaring from two sides”.

For several songs of the play (the Prologue: *Nagyon örvendez, alsó s köz rendek...*: 5+5+6.5+5+6.10+10.8+5+10.; the chorus closing Act I: *Hajonkot vigyétek, szépen repdeső szelek...*: 6, 7, 8 syllables; the chorus closing Act II: *Oh, nagyra vagyodas...*: 5, 6, 7, 9 syllables; the Epilogue: *Véget vetünk már jatekunknak...*), we could not find matching tunes.

7.

Szentes Antal Regináld
ANDRÁS KOVÁCS KIRÁLYSÁGA
(RUSTICUS IMPERANS)

Csíksomlyó,
1780. június 13. Szent Antal napja

[SZEREPEK

CONGRIO, Herus szolgája

HERUS, vagyis András kovács

REX

CLEOBULUS, a király minisztere

DEMOCLES, első udvaronc (aulicus primus)

DEMILUS, második udvaronc (aulicus secundus)

STAZIMUS

SOSA

TONSOR

SALPA, udvari bolond (aulicus stultus)

NUNCIUS

GRETULA, Herus felesége

MENEDEMUS]

RUSTICUS IMPERANS
a Spectabili Praenobili Nobili ac Docili
Juventute Scholastica Gymnasj¹ Csik Somlyoviensis
Sub Cura Reverendissimi Patris² Scenice exhibitus.
Anno 1780 Die Sancto Antonio Sacro,³
Professore Fratre Reginaldo Szentes.⁴

PROLOGUS

1.
Algyon Isten,
Akik itten
Meg jelentetek,
Mulatságra,
5 Vigasságra
Talám jöttetek,
Hát ez játékunkra⁵
És csekély munkánkra
Csendes, csendes elmével ügyejetek.
2.
10 Nem hozunk ma⁶
Néktek ama
Felséges dolgokat,
Szivetekhez,
Kedvetekhez
Férkező dolgot;
15 Egynémely parasztnak,
Csak András kovátsnak
Rendes, rendes esetét előtökbe.

¹ Gymnasj [Emendáltuk.]

² R. P. [A rövidítést feloldottuk.]

³ S. [A rövidítést feloldottuk.]

⁴ Fre [A rövidítést feloldottuk.]

⁵ játékunk<a>ra<t> [Ráírással javítva; emendáltuk.]

⁶ [A hozunk n-je beszúrva.]

3.
Ez naponként
20 És oránként
Korcsomán vala,
Kit szolgálja,
Gretulája
Nem szenved vala,
25 De vas pörölyével,
Kemény verőjével
Ezek ellen ő magát védelmezi.

4.
Nagy reszegen
Szedelegvén
30 El dől az utzán,
Kit legénnye
És reménye
Hagy a' sár hatán,
Azomban a' király,
35 Midőn otton sétál,
Porban, sárban elmerülve tanálya.

5.
Azon modon
Es álmason⁷
Palotájában
40 A' kovátsot,
Mint egy bocsot,
Nyoszoljájában
Viteti, s királynak,
Kit fel magasztalnak,
45 Mindenek, mint egy királyt, úgy uralnak.

6.
Ezt meg hívén,
Hogy ő lévén
Már igaz király,
Az ostoba
50 Az udvarba
Kényesen setál,
De újra tartatvan,
Mélyen el aluván,
Előbbeni sorsára levettetik.

⁷ almason [Emendáltuk.]

55 7.
 Erről lészen
 Nagyob részen
 Játékunk rendi,
 Példát végyen
 Miként hidgyen
 60 Valaki földi,
 Ez álnok világnak, mulandoságának;
 Már ha rá figyelmezttek, hozzá kezdünk.⁸

ACTUS PRIMUS

SCENA PRIMA

Congrio famulus, postea Faber haerus: András kováts.

CONGRIO

65 Igen nehéz, keserves állapot az igaz embernek az igáss, terhes, törvénte-
 len szolgálat! Ki az, aki oly durva, kegyetlen, vastag homloku gazdára⁹
 tanált, mint én? Ha ez utánis ugyantsak, mind eddig, ily tűrhetelen in-
 séget kell szenvednem uramtól, aki se ejjel, se nappal az orbán süvegét
 fejéből lenem tész, mind egyre baccus tavában uszkálván; készebb lészek
 70 hajo töréseket szenvedeni, sem hogy e' sulyos szolgálatnak utolsó pel-
 dáját allassa rajtam. Most is elig huzám ki a' korcsoma házból a' torkig
 töltözött részegest, bőmből, dudól, morgolodik, méreggel gőzölt részeg-
 ségét földig hánnya – De itt van a' kegyetlen részeges kancso – Uram.

HERUS

Te akasztó fára való! ravasz szolga, fekete hollok eledele!

CONGRIO

Uram, mit poroncsolsz?

HERUS

75 Azt, hogy akaszd fel magadot holnap délbe mindenek láttára.

CONGRIO

S' osztán?

HERUS

Nem fárasztod a' hohért, meg mented kötelességétől.

⁸ hará [Emendáltuk.]

⁹ homloku <emberre> gazdára

CONGRIO

De mi gonoszt cselekedtem?

HERUS

80 Miért szédíteted meg a' fejemet egybe rontván, lábaimot meg tántorítottad; mert se nem láthatok?

CONGRIO

/: Igyál többet :/

HERUS

Se nem álhatok, amint illenék egy városi híres kovátshoz.

CONGRIO

A meg üresített poharaknak seregét vádold, jo uram, melyeket egész nap emelgettél, ne éngemet.

HERUS

85 En néked által akarom furni az agyad velejét... minden felől, hogy száz szemed lévén láthassad, melyik uton vezessed haza uradot ennek utánna.

CONGRIO

E féleket elége tapasztaltam ennek előtteis; mikor egy útéssel majd ki űtted mind a' két szememet.

HERUS (*ducit vacilans:*)

Te hitetlen, csalárd szolgál, mostis el akarsz ejteni!

CONGRIO

90 Ne kegyetlenkedgyék, kérem, gyengébben eszetlenkedgyék, uram, keed.

HERUS

Szaporán, hol a' csonak, most mingyárt el merülők; már nevededik a tenger.

CONGRIO

Az agyad veleje uszkál, a'mint látom, a mustban; a jozan okosság merül el benne.

HERUS

95 Már torkomig ér, amint érzem.

CONGRIO

Inkább hiszem, a' gyomrod bordult fel a' torkadra, s' félek, ne talám még itt az utzába kiáradgyon.

HERUS (*prolabitur in terram*:)
Ah, már egészen el merülök.

CONGRIO

- 100 Le dölle a' telhetetlen; telhetetlen részeges, és a szárazonnis hajo törést
szenved. Uram, András kováts! Hát itt akarsze maradni egész etczaka
e' nagy sarban? Hátha valami véletlen rossz tanál, szerencsétlen! Add
ide a' kezedet... kely fel... vagy nem? – Visza esik a' sárba – Halláe keed,
uram! Már a' szemei egészszen bé ragadtak; el oltotta a' nagy részegség
minden érzékenségeit.¹⁰ Alogya ki ám gőzét, nem bánom, az alkalmatlan,
105 mi illendőbb ennél¹¹ a' disznyohoz? Jobb kedvére hever itt bezzeg, mint
oda haza a' tolvás párnán; itt uszkályon e' kővér moslék habarcsban, és
ismérje meg azután jozon korában, megnyit dolgoztam vele, a' kortso-
mából sáros utzákon haza akarván vinni Aszszonyomhoz, és ez után
tugyon velem kegyesen bänni, szolgáljával, akit eddig sovány levessel,
110 vas szurdék korpával tartot. Ugyancsak ez olyan gazdám nékem, Ethnai
kovátsok nemzetéből való; hacsak minden a' kegyetlen verővel ittis, túlis
nem execzérozhatt, magát haszontalan kovátsnak állitya lenni. Bizony-
sága ennek ez a' homlokam sebe, melyet még a' másik bé nem forhatván¹²
kaptam, mais, még mikor a' boross pinczének setétéből kísérem vala
115 haza; alig vővé eszre, hogy oldala mellet állok, fel haragúvék hertelen a
szédelgő nagy pőrőlyével, ki akarja vala saltolni fejemből agyam velejét.
Ez a' fizetésem hiv szolgálatomért, ezért dengettem az űlőt éjjel nappal.
Hogy tőrjem én ezt, hogy szenvedgyem el e' királyi szabad városban,
melyben a' király maga lakik, aki meg boszulya a' törvéntelenségeket.¹³
120 Senki sem bir ma engemet a békeséges tűrésre, hogy boszu állás nélkül
hadgyam. Nem ditsekedik mántúl ezzel a' kegyetlenséggel, ha egy uton
jár szerencsém szándekommal. Olyan királyunk¹⁴ vagyon, akit igazság
ki szolgáltatásáról jonak mondunk. Ki tiltsa, hogy ne panaszojak?
A' szolgálknakis van annyi hatalmok, hogy a' nagyobb urat kűssebb,
125 kűssebb urok ellen meg szolityák, nem szükség nékem a bizonyság,
bizonyóságot téssen ezen a' fejem; ezek a' sebek szollanak érettem, ha én
nem szolhatnékis. – De imé, közelget a' király minden udvarnokival,
magam azonba egy kevésé férre állék.

¹⁰ érzé<g>kenségeit [Ráírással javítva.]

¹¹ énnel [Emendáltuk.]

¹² [A *forhatván* *r*-je beszúrva.]

¹³ törvetlenségeket [Emendáltuk.]

¹⁴ királyuk [Emendáltuk.]

SCENA SECUNDA

(*Accedit Rex cum aulicis: Cleobule, Democle; et Demilo.*)

REX

130 Mellettem legyenek az udvarnokok, kiis patzirozánk egy kevésbé az uttzákra, aztal után néhány lépéseket a' doctorokis javasolnak. (*Hic ronchirát Herus mirum in modum.*) Mitsoda zengést hallok, nemde muzsikák zugnak?

CLEOBULUS¹⁵

Ha meg nem csálnak fűleim, eszem iszom innepet tisztelnek Bacchus tisztességére Bacchus poroszloi.

REX

135 Ki tiltja? Kine engedne kevés mulatságot a' mester és szántó vető emberekis, hogy midőn veritékbe merülne kívül, belől, szalad sér nérsével enyhítsek az hév foroságot.

CLEOBULUS

Változik a musika, nem egy tonuson jár hangja; altus, diskánt, bassus halatlik csak, de semmi tenor.

REX

140 Rendes multság, valójában kine hadná helyben? Bacchus uralkodik ottan. Bátrabb multságban vadnak azok, kik a mezőről, bányákból és az úlőről úgy mennek a' korcsomákra, hogy semmi gondot magokkal hazul el nem visznek, mind azok, kik a' nagy udvarokból pompás multsággra ki sétálnak.

CLEOBULUS

145 Ugy tetczet az Isteneknek is, hogy a szegények is vigasztalyák súlyos dolgokat, a' nagy urak pedig puffat hivalkodásokat mérsékelyék. Hol tanáztatik a Teremtésben igaz, változhatatlan, álhatatos multság?

REX

Jol mondd, helyesen, meg vallom. Mennyűnk már! – (*Inpingit in herum.*) De ki fekszik itt, ez utban? El rejtezett egész teste, valyon éle?

CLEOBULUS

150 Holt teste valakinek, egy átalában meg merevedet, mozdulhatatlan, mint az holt kuvasz.

¹⁵ Cleobulus aulic. minist. [A szerepnevet egységesítettük.]

DEMOCLES¹⁶

Csuda, ha valami meg nem ütötte.

REX

Embere vagy valamely¹⁷ ökőr a' szarvával?

DEMILUS¹⁸

Nem, hanem a' Bachus szarva, és a' poharaknak szédítő veleje.

DEMOCLES

155 Mozdissuk, lássuk, ha éle vagy nem.¹⁹

DEMILUS

Él valójában, mert erőssen hortyok.

DEMOCLES

Sótt, erőssen bocsátta Bacchus gőzét orromba.

DEMILUS

Mélyebben aluszik a meg aggot egérnélis.

DEMOCLES

...Száz mázás követ emelünk... ismég vissza fordul.

REX

160 Hadgyátok el, miglen mélyebben folytatta álmát...²⁰ Valamely furcsa
gondolat útközék elmémbe; azon legyetek, hogy telyesedgyék. Ezt
az embert úgy, amint itt fekszik, azon álmason palotámba vigyétek,
az után kimosván minden rutságából, a' melybe keveredett, kezeit,
165 lábait szépen ki csinyosítván ez undok sárból, csendesen ágyamba
fektessétek.

CLEOBULUS

Ezt a rut undokságot királyi nyoszolyádban, Felséges Király?²¹ Nem
képes...

REX

Az enyimbe, igenis, még pedig pompáson helyeztessétek.

¹⁶ Aulicus I. Democles [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁷ valamely [Értelemszerűen kiegészítettük.]

¹⁸ Aulicus 2. Demilus [A szerepnevet egységesítettük.]

¹⁹ vagy <hal> nem

²⁰ álmát [Emendáltuk.]

²¹ F. Király [A rövidítést feloldottuk.]

CLEOBULUS

Hát, az után mi lesz a vége?

REX

170 Ezt az után ki tanulókatok... Most azon legyetek, hogy valamiképpen fel ne ébreszék ezt a kíváncsú erdei nyulat. Cleobule, tégedet rendellek e' dologban praefectussá,²² mindenek pontba telyesitessenek, a' mint poroncsoltam. Egyességgel emelyétek ki a' sárnak mélségéből ezt a testet, miglen vissza térek. (*Discedit.*)²³

SCENA TERTIA

CLEOBULUS

175 Megvallom, nevetésre méltó játékkal trefáltatunk. Valyon mire, valyon mire czélozz a' király, akarnám tudni.

DEMOCLES

Hátha mint tolvajt rá akarja szedni a' király, mint etzaka hottot volna a palotában az udvarból, tömleczbe akarja küldeni, hogy tanulyon magán a' goromba.

DEMILUS

180 Hátha tanácsosságnak akarja maga mellé tenni a Király.

CLEOBULUS

Azt, akinek annyi vagy kevesse több okossága vagyon, mint a goromba gomba, vagy értetlen dinyének?

DEMOCLES

185 Akik ma okosabbaknak láttatnak, előtt azok sokszor gorombábbak; gyakran távul esik a' nagy udvaroktól az égűgyű egyenes igazság, mely mikor a dolog hozná magával, ki mondaná az hertsekeknek az igazságot.

CLEOBULUS

Hadd az e' féle fabulát matzorra; nyulcsd ki az helyen kezeidet a ki poroncsolt dologra.

DEMILUS (*probat Democles:*)

Hát nem birod? Majd fel emelem én egyedül ezt az ember darabot, mint a' szél a tollacskát.

DEMOCLES

190 Herculest hallok.

²² praefectussa [Emendáltuk.]

²³ Igyál mikor kapsz! [A mondat a rendezői utasítás után a lap aljára fejjel lefelé betoldva.]

DEMILUS

Oh, barom! Diszno pajtában vagyunk,²⁴ sárral rakva van minden felől.

CLEOBULUS

Ne lármáz, csendesen bánnyál vele, ne hogy fel ebredgyen; ha nem akarod elrágni a' mazdagot... ály melleje.

DEMILUS

195 Minden része undok tonyával elegyes, nem birnak kezeim vele... haszontalan, hacsak emelő ruddal nem próbálunk.

DEMOCLES

Csak ennyi tehát fenyen hányon ereje²⁵ kezeidnek.

DEMILUS (*hic probat perticax:*)

Nincs²⁶ mod benne, nem azt mondom. Fordítsuk szőnyegre vala hogy ezt a testet, hogy jobban el vihessük. –

CLEOBULUS

Jözte, Stazimé, segély magad is.

STAZIMUS

200 Mi a, kérlek?

CLEOBULUS

Arabiai vad czáp, most küldetett ajándékba a' királynak.

STAZIMUS

Hát miért nem mégyen?

CLEOBULUS

Mert meg vadnak lábai nyugóztatva.

STAZIMUS

Hogy lehet az? hiszem...

CLEOBULUS

205 Ne sokat kérdezd, ne hogy elfusson.

STAZIMUS

Nagy darabb vad, meg vallom, de... ferfi ábrázattya van, és szakálla van, amint latom.

²⁴ vagyuk [Emendáltuk.]

²⁵ hányon <hatalmadnak> ereje

²⁶ nin [Emendáltuk.]

CLEOBULUS

Ebben a helységben olyan szokása vagyon a' vad kecskének, hogy szakált hordozzanak, mint a' férfiak.

STAZIMUS

210 Rendes valójában... mert még kőntőseis vagyon.

CLEOBULUS

Használ a' derek ellen; hideg havasok között lakunk.

STAZIMUS

Nagyon csudálkozom ezen a' dolgon, en ilyent soha nem láttam.

CLEOBULUS

215 Oh, tunyák! Egy esztendő el telik, amíg fel emelitek, (*hic invertitur pallio:*) tegyétek a' palástba a' tele malotás kádat; majd a király ágyába helyezetttyük a' drága illatot.

DEMOCLES

...Sokkal tartozik ez az ember, hogy ez rut gázlóból ki evezhetett.

CLEOBULUS

Már most meg kell mosni a' kövér hizot. Itt a' kendő, itt a' víz, a' fején eredgyen a' szapulás.

STAZIMUS

De még sepritis hozas ide.

CLEOBULUS

220 Talám hogy udvart seperj véle?

STAZIMUS

Ezt a sár tapaszt undok szokmányjáról.

DEMOCLES

Meg hántyuk tehát tetétől fogva talpig ezt az orrunkat sértegető veres hagymát.

DEMILUS

225 Oh héj, mitsoda szurdékos az ajaka! nézdsze moslékos szakállát, erről nyalhatna a semináristák két targa kutyájais bővségesen.

STAZIMUS

A mint bőfőget torka felé fel gyomra, félek, nehogy meg szakadván, gyomra ki áradgyon elonkbe.

CLEOBULUS

Bezeg úgy meg fizetne néked, hogy elhosztad.

STAZIMUS

Inkább akarom, hogy adosom maradgyon most az egyszer.

DEMILUS

230 Haszontalan a' víz s minden dolgunk, ma meg nem tisztítottuk, ha csak vízbe nem merítettük testestől, bőristől, köntösöstől.

CLEOBULUS

Már elégi fémlik a homloka, a mint látom, törölyétek ki szépen; olgyátok meg köteleit, huzzátok le sáros köntösét testéről.

DEMOCLES

Durva tsere törsoékből ki metztettek kezei, olyan durvák.

CLEOBULUS

235 Előbb a czipűlűsit kell le huzni.

STAZIMUS

Nem külömbek az lábai az éléfántnál... Oh, mitsoda nagy ter ez egy embernek a karapodia.

DEMILUS

Nem alkalmatlan tzepek ez télen, mert ez meg melegíti a' lábat, s' még a' tűzetis.

DEMOCLES

240 Ma félek, hogy a' király ágyában igen nagy háboru következik, bor seprővel essőzik, tartok tölle.

CLEOBULUS

A moso aszonyokra bízzuk ezt a' dolgot, járjon végére már az egész dolog... A' király ide közelget, hogy lássa, miképpen telyesítettük poroncsolattját. Szaporán helyzettessétek az ágyba, egybe kell vonni a' superlatot.

SCENA QUARTA

(Accedit Rex.)

REX

245 Meg vane a' dolog, amint poroncsoltam, Cleobule?

CLEOBULUS

Semmit el nem mulattunk, Felséges Király.

REX

Kedvetek szerint folyt a' dolognak mi volta, nincs kétség benne.

CLEOBULUS

Ugy, hogy jobban nem lehetet, éppen kívánságunk szerént folytatuk.

REX

Hogy viselte magát az az ember?

CLEOBULUS

250 Mint a' durva csőre tőrők törpe, melyet a'mely helyre mozditasz, ott-on marad.

REX

Meg látnok azt az embert.

CLEOBULUS

Tollas paplany koporsajában már most bé halmasztatván hever, majd nem sokára felevelenedik... itt van.

REX

255 Stasine, néked ez után a' lesz a' kötelességed, hogy itt az ajton álván erőssen estrázáj, vigyázz, ha valami zerdülést hallasz, mingyárt hozzám repűly, hogy lássam, mi tévő légyen ez az ember... Tú pedig mind a' két füleitekkel jól meg halgassátok minden poroncsolatimot, hogy semmi azokból el ne maradgyon.

CLEOBULUS

260 Jelen vagyunk, készek mindenre, Felséges Király.

REX

Tugyátoke, mit akarok én ezzel az eleven ember képpel?

CLEOBULUS

Ha csak valaki nem jóvendő mondo tátos közűlünk, s' ugy hozzá nem vett, meg nem tudhattuk.

REX

265 Ez az ember a' földozot lasnak pokrotz helyet királyi palástot, a' sáros és habarcsos tapasz helyet arany poszomántot visel.

DEMOCLES

Illikis a' számárta a bársony nyereg.

REX

Sőt, hogy királyi tronus székembe helyeztessétek, poroncsolom.

CLEOBULUS
De miért?

REX
Hogy néktek poroncsolyon képemben.

DEMILUS
270 Nékünk ez az ostoba? A' sertéseknek inkább!

DEMOCLES
Készebbek²⁷ leszünk most mingyárt vissza vinni előbbeni habarcsá-
ban töltöt sűdőt.

REX
Hát ily nehéz néktek velem együtt szolgálni ennek az embernek?

STAZIMUS
275 Eddig örömet poroncsoltunk véled mindeneknek; te, aki a' jonak joval
szolgál, poroncsoly inkább.

REX
Én meg untam már poroncsolni.

CLEOBULUS
Mű pedig nem; sőt készebbek vagyunk neked mindenkor engedelmes-
kedni. Ezt az embert el nem szenvedgyűk.

STAZIMUS
280 Hogy tégedet elveszessünk, és ezt a' hitván herét²⁸ szomoru példához
királynak ismérjük: ki viselné csendes szivel?

REX
285 Ezzel ne emeszszétek magatokat; mert mulatságos játékot akarok rajta
űzni, hogy idétlen királyságával és ahoz nem termet maga viseletével
győnyörködtessem; a' többit meg mutaty a' játéknak kimenetele. Innen,
hogy annál rendesebben folyon, ne kimélyétek ügyekezésteket. Azon
legyetek tűzzel, lábbal, hogy midőn fel serdül mély álmából, leg otton
oldala mellé seregelyetek ez ország²⁹ királya nevével, királyi köntösöm-
mel, tétetvén a' királyi diszes pompát. En azomba egy kevéssé félre álván
távól nézgélem rendét ez mulatságnak.

²⁷ Készebbek [Emendáltuk.]

²⁸ here [Emendáltuk.]

²⁹ ország [Emendáltuk.]

CLEOBULUS

Értjük a' fris tanálmányt; meg lesz, Felséges Király.

REX

290 Ugy akarom pedig, sótt erőssen poroncsolom, nehogy valamelyik dérczeg nevetéssel³⁰ eszt veszesse a mulatságnak; ha szomoru e játékkal nem akarja be fejezni.

STAZIMUS

Tugyuk már az egész dolgot.

REX

295 Te pedig azonban, Cleobule, a' pintze mestereknek és a' szakácsoknak erőssen meg poroncsold, hogy szoros hivataljokrol ma meg emlékezenek.

CLEOBULUS

Meg lesz ez is, Felséges Király.

ACTUS SECUNDUS³¹

SCENA PRIMA³²

Stazimus, et Congrio famulus.

STAZIMUS

300 Ugyan nagy baj nékem ez az hoszas strásálás, még most sem tudom, meddig tart! Hát ha Endimion álmát hoszszáson nyujtja ez a' nagy alható álom fekű? Ha száz szemű volnék, sem lennék elégséges száz szemmel. Nemis reméllem, hogy kevés napok alatt ki ebredgyen mélységes álmából, szédítő betegségéből, melybe úgy el alutt, hogy éppen semmit sem érez. Hátha álmos egerek nemzetségéből eredvén egész
305 nyáron, őszön, télen, mind aluszik? Addig én ne egyem? ne igyam? ne alugyam? Héj, majd tanálok én modot benne. A hól ő éngemet ki fáraszt az ór állásból, majd lármát ütők a' porta előtt, mint ha valakik erőssen viaskodnának, hogy e rettenetességgel félbe szakaszam álmát. – De lássuk, valyon mit tsinál most... Félre bocsáttotta a' száját a' vállára...
310 bőfőg, hortyok, fujja nagy széllal a' sipokot, hogy még³³ a' táborra sem kell hangosabb ennél.

³⁰ nevetéssel [Emendáltuk.]

³¹ <Intermedium.> Actus <Unicus> 2dus

³² <TÁRGONTZÁS JANKO Hálá a'> [A bal margón, a jelenet előtt, nyilván az intermedium szövegének kezdete.]

³³ mé [Emendáltuk.]

CONGRIO

315 /: Valyon bé mehetke a' király udvarában, hogy eleibe terjeszszem méltó panaszimot uram, András kováts kegyetlensége ellen, melyet untig szenvedtem eddig elé? Ez után más hadat indítok ellenne, reménlem is a' győzedelmet. :/

STAZIMUS

/: Valjon mit keres ilyenkor itt ez az ember? Kitsoda? Mit dörög magában? Szükség meg tudnom; hátha ezt keresi, a kit e' tollas paplanynak tömléczében zártunk? Majd ki keresem. :/

CONGRIO

320 /: De félek, hogy bé nem mehetek az udvarba, mert nékem nincsen bé menő s engedelmet nyerő erszényem, aki annyit szenvedek kegyetlenkedő gazdámól. A' kinek pedig nincsen ilyen erszénye, a' távul vagy az udvarok kegyelmeitől. :/

STAZIMUS

/: Hizo olybol jó ezen jövendo mondo! :/

CONGRIO

325 /: De még sem esem kétségbe; mert vala mitsoda jo a' Király, olyan gonosz az én gazdám, aki magát musttal,³⁴ engemet pedig sebekkel terhel naponként. :/

STAZIMUS

/: Meg várom, mi következik. :/

CONGRIO

330 /: Most is, oh, mely szörnyűn bánt velem s magávalis! Ezt én ezekkel a' sebekkel, és önnön magával, még mostis az utcán sárban heverő gazdámól könnyen meg próbálom a' Királynál. :/

STAZIMUS

/: Eppen jól van ez, ugyan rendes tréfa, csalatatás. :/³⁵

CONGRIO

/: Bártsak valakire akadnék, aki által egyenesen mehetnék a' Királyhoz! :/

STAZIMUS

/: Eleibe lodulok :/ Egészséggel, jámbor.

³⁴ mustal [Emendáltuk.]

³⁵ [A magánbeszéd jelét értelemszerűen pótoltuk.]

CONGRIO

Légy magad is egészséggel,³⁶ jo Uram.

STAZIMUS

335 Hova, hova oly sebes lábbal?

CONGRIO

Nem sebes lábbal, jo uram, hanem sebes homlokkal, amint látod. Had szolyak veled egyet, kettőt.

STAZIMUS

Szabad. Beszéld elé, amit akarsz.

CONGRIO

340 Ha nehézségedre nem volnék, a' Királyhoz akarnék menni; ne vond meg segéltségedet.

STAZIMUS

Nehézség itt ugyan most semmi nincsen; de a' Király most mélyen aluszik; várakozz, amig fel ebred; az után bé vezetlek akadály nélkül az hertsekhez.

CONGRIO

Oh, jo Uram, tsokolom kezeidet.

STAZIMUS

345 Magam vezetlek tégedet fel az Királyhoz; azonban várakozz a' tornáncsbán,³⁷ amig alkalmatosbb üdő adatik erre.

CONGRIO

Méltó vagy, jo Uram, hogy menyország költsát hordozzad. (*Recedit.*)

SCENA SECUNDA

(*Accedunt Cleobulus Sosa, Tonsor.*)

STAZIMUS

350 Kettős mulatságot remények én ma ezen a' kováts legényen; mert ha ez tulajdon gazdája gyanánt királyunk véli, kettős lészen a' meg csalattatás: a gazdának és a' szolgának; tsak hogy a' játék kívánságom szerint folyon. – De im majd... Valyon mozdule valamit idebé az uj király? – Meg szűnt hortyogása; nagy csendesség vagyon. Mast szép lassan két

³⁶ is <jo> egészséggel

³⁷ tornáncs<on>ban [Ráírással javítva.]

355 felé vonom a' superlátot³⁸ hogy jobban lássam... Haha, ha, fel serkent,
vigyázkodik... Néz minden felé, csudálkozik, el bámult magában törli
csipás szemeit,³⁹ a' tollas párnára támasztotta fejét jobb kezével... vissza
hanyatlik újra a' paplanyra... hosszan fekszik. Mindgyárt ide hívom a'
Királyt s az egész udvart. (*Discedit.*)

HERUS

360 Vég uram! Egek, mi dolog ez? (*Aspiciť hinc inde:*) Hol vagyok én? Eze az
én nyugovo helyem, melybe dőllöttem volt?⁴⁰ – Eze az én kender szal-
ma derekajom? Oh, ujság, arany, selyem és tollas paplanyban heverek!
Mitsoda szörnyű csuda ez? Valyon én vagyoke, aki eddig voltam, András
kováts? Hol vadnak mulato társaim? Hol van Gretula feleségem? Hol
van Stomphax fiam? Congrio szolgám?

CLEOBULUS

365 /: Itt ályatok meg egy kevéssé, amig jelt adok, s akkor kiki, amint po-
roncsoltatott, a' Király mellé ályon. :/

HERUS

Bizonyára, hacsak magamot el nem vesztettem, nem tudom, mi képpen
jutottam erre az állapotra. Valyon ki mongya meg nekem, ki legyek én...
Látok amot egy függő tükört, majd meg tanulom abból.

CLEOBULUS

/: Lássuk tsak tovább a' mulatságot! :/

HERUS

370 Ugyan András kováts, te vagye, aki voltál... Ez a' szakál a' te szakállad.
Ez a' homlokis a' tiéd; ez a' te orczád, ábrázatod. De ez a' kőntős, mely
egész testedet fedezi, nem a' tiéd... ez a' palota és udvar, paplany soha
sem volt magadé, aki gunyo kalibához szoktál. – Ismég kételkedem,
valyon én vagyoke? Még sem én vagyok egy átalyában. Senki sints más
375 itten. Öltőzetlen vagyok. Senki sem segélt, hogy fel öltőztessen. Nincs
itt Gretula feleségem, Stomphax fiam, Congrio szolgám. Ebbe a' palo-
tába senki sem lakik; lefekszem ismég.

CLEOBULUS

No, tsak frissen! Tisztelye az egész udvar! – Üdvözlégy, felséges, győz-
hetetlen király! néked ezt a' napot szerencsétlenség az egek, imádunk!

³⁸ superlátó<n>t [Ráírással javítva.]

³⁹ [A /: törli csipás szemeit :/ aláhúzva, tehát szerzői utasítás lenne, a szövegösszefüggés alapján azonban ez is a részegen szunnyadó kovács leírásának része, ezért emendáltuk: Stazimius szövegébe illesztettük.]

⁴⁰ vőlt [Emendáltuk.]

380 Ha tetzik fel kelni nyugovo ágyából felségednek, már délről⁴¹ meg hajlott
a' nap. A' melyik köntöst poroncsolya elő, elő hozzuk: akár a' selyem-
ből szőtt vadász öltözetét, akár gyöngyökkel rakott do/mánnát,⁴² akár
arannyal, és gyémántal külömböztetett palástyát, a' melyik tetczik. – Feje
385 hajtásából ertem akarattyát. – No csak, szolgálak, hozzátok elő minden
napi bárson köntösét a' királynak.

SOSA

Tudom. –

CLEOBULUS

Hozd el szaporán, siés! (*Adfert.*) Magad segelyed kezeit, hogy fel öltöztes-
sűk. Magad pedig huzzad karjára köntösét! – Forduly baloldalára – már
gombold melyén köntösét. – Magad huzd királyi lábára nadrágját és
390 csizmáját. Sosa, vizet, ide szaporán. – Beretvás, légyen készen minden,
hogy haja szálaait rendbe szedgyed.

TONSOR

Jelen vagyok, kész mindenre.

CLEOBULUS

Tetzék a' királynak e' székre ülni... fűsűld; de gyengén bányál e' nagy
felséggel.

TONSOR

395 Igen, rendbe szedem a' fel borzadt pilis tollakat.

HERUS

Jaj! –

CLEOBULUS

Gyengén bányál, amint mondám, te ostoba! Nem tudode, hogy ki-
rályodott fűsűllőd.

TONSOR

400 Egybe bomlott hajainak akadozása az oka, egész lábrintus, majd belé
vesztem a' fűsűt is....

CLEOBULUS

Légy Theseus, barátom, meg kel lenni.

TONSOR

Hát már a' szakálát? Igen erdősödik, szükség ennek is a' beretva.

⁴¹ dérről [Emendáltuk.]

⁴² dománnát [Emendáltuk.]

CLEOBULUS

Te tudod kötelességedet, kövesd.

TONSOR

405 De kérem felséges uramot, miképpen kíván borotválkozni; francia⁴³
vagy magyar modra?

CLEOBULUS

Tudod a' mostani manért. Láss dőlghodhoz!

TONSOR

410 A' bajuszán vészem eredetét, ez a' fundamentum; hogy a' szakálra onnan
le érkezvén hegyére jussak. – Ki kemény serték⁴⁴ ezek! Állanak, mint⁴⁵
a' kender a' mezőben. – Igen szélyesen nőtt ez a' szakál, el vágom cse-
pűstől, tövöstől.

CLEOBULUS

Jo volnál András kovatsnak árpa aratni, ugy aratod.

TONSOR

Eppen orosz modra. – Ezt a' tűkört nézd, Felséges Király, ha szép fé-
nyesen hattame tövét a' szakálnak?

HERUS

Ugyan kinek láttatom én most előttetek?

CLEOBULUS

415 Ki légy? Felséges urunk, Királyunk.

HERUS

Hát ismérteke engemet igazán?

CLEOBULUS

Igen, valósággal, mint a' borjú az annyát, eleitől fogva a' ki most vagy,
a' voltál mindenkor.

HERUS

Ugy erősítetek.

CLEOBULUS

420 Eskűszűnk, hogy nem más, hanem te vagy, Felséges Király!

⁴³ <olasz> francia

⁴⁴ sérték [Emendáltuk.]

⁴⁵ minden [Emendáltuk.]

HERUS
Tsudálkozom.

SOSA
Ezekre a kezekre öntöttem vizet.

HERUS
El bámulok.

TONSOR
Ennek az ajaknak több, mind ezer sertéit beretváltam el.

HERUS
425 Már meg győztettem. /: Tsak nem én vagyok minden bizonynyal. :/

CLEOBULUS
Már tegyétek fejében a' királyi koronát.

SOSA
Itt van az arany nyakravalois. –

CLEOBULUS
Ez a' spanyol⁴⁶ Király ajándéka, mely igen illik a' nyakára.

SOSA
Imé, a' kardodis, Felséges Király.

CLEOBULUS
430 Ezt az ellenségtől nyerted el. Sosa, drága illatu szerszámokkal füstöld meg az egész palotát.

SOSA
A mint poroncsoltad.

CLEOBULUS
435 Már a' többi serényen lásson az asztal készítéshez; pompás ebédhez készüljenek! A pintze mester ide teremcse a' bornak színit, a' szakács szoross kötelességében el jarjon, mindenek meg legyenek, melyek szükségesek királyunk szonyhítása enyhítésére. Felséges Hertzek, poroncsoly, valami tetczik; csak jeleit várjuk akaratodnak, hogy mindenekben kedved telyék. Én egy kevéssé el fordulok, hogy egyebekhez lássak, a' többi itt lesznek közel a' palotába poroncsolatodot ott várván.

⁴⁶ spanyol [Ráírással javítva.]

SCENA TERTIA

HERUS (*solus:*)

- 440 Már ha meg nem csalamtom, fel ebredtem, aki ily tsudálatos ujságokat tapasztalok. En ilyeneket soha álmodtam, sem emlékezem,⁴⁷ hogy láttam volna; sőt akar mely bátorsággal is nem mérészlettem volna ohajtani magamnak, hogy ily hertelen, ily reméntelen egy étzaka koldus Irusból gazdag Cresusa legyek. Mitsoda poëta, vagy pictor költhetet ilyen dol-
- 445 got, hogy én, András kováts hertelen ily nagy királyságra emeltetném, ez az üllőről⁴⁸ királyi thronusba helyeztettem. Vassal aranyat, kováts szénnel gyöngyöt tserelyen. Ily nagy szerencse Polycrátésnek sem ült jobján, tartok tőlle, hogy nékem sem ül sokáig, mivel oly igazán ismérem magamot András kovácsnak, mint hogy a' nap ma fémlik, minek
- 450 utánna ma fel jött, mint hogy tegnap Gretula feleségemmel a' tűznél ebédlettem a' vinnyében nyűves turot és avas szalonnat; minthogy szenes, szakadozott köntösömben pörölyömmel elfordultam volt hazól a' korcsomára, az hol estig töltözvén, Congrio szolgáltnak vas pörölyöm talpával⁴⁹ egy nehányat számláltam a' homlokára, a' melyet meg erdemlet vala. Innen mi történt velem, nem tudhatom, hanem hogy ott
- 455 találom magamot, az hol magamot magamnak lenni szemeimnek, és akár mely bizonyságoknak nem hihetek. De mégis ily világos jeleknek kimenetele? Nem tréfa bolondság ez, nagy volna pedig, ha ezen udvart, szolgálatokat, ezen pompás királyi köntöst, kardot testeden hordozni
- 460 nem akarnád, András kováts. Nem álom ez, nem de kezeiddel tapasztalod; nem de testeden igaz imeted hordozod? Ezeket András kovátshoz nem illeni ki merné mondani, hatsak éppen nem sült bolond? Hogy te, András kováts már többé nem vagy András kováts, oly igaz, mint hogy itt⁵⁰ most lábaidon sétálsz. Ismét a' tűkörtől kérek tanácsot. – Semmi
- 465 nincs benned, ami András kováts volna tetétől fogva talpig. Jól tudom, mint szokása a' királynak, azért éppen úgy viselem magamot, amint illik egy királyhoz, éppen úgy sétálok egészten termettel, testel. Miért kinoznám én magamot a' nehéz vas pöröjjel, ahol kényen tölthetem vig napjaimot? Már ebresztik orromot⁵¹ a' fű szerszámos edellel terhelt
- 470 asztalok. Haszontalan gombánál haszontalanabb legyek, ha ma vigan nem lakom. De leg fő képpen királyi nagy titulusokkal töltözöm ma... Hallátok? –

⁴⁷ [Az emlékezem első m-je beszúrva.]

⁴⁸ emeltenem ez az ürről [Emendáltuk.]

⁴⁹ talpá<ról>val [Ráírással javítva.]

⁵⁰ hogy <így> itt

⁵¹ <ő>orr<ő>om<ő>ot [Az ékezetek áthúzásával javítva.]

SOSA

Poroncsolatodra, *Felséges Király*.⁵²

HERUS

475 Sietessétek a' szakácsokat, már belső részeim ki üresedtek, jól akarnék lakni.

SOSA

Meg lesz mingyárt, *Felséges Uram*.

DEMILUS

Hát még, egyebet, mit poroncsolsz, győzhetetlen?

HERUS

480 Nagy késséggel vadtok, meg valлом, és jelesek, mintha esztergány metteztek volna ki ebenum fábol. Ma velem legyetek palotámba, és asztalomnál ebéden. Én azonban, míg el érkezik a' jo lakásnak ideje, virágos kertembe ki setálok, ti pedig a' dolgot serényen folytassátok.

SCENA QUARTA

(*Accedunt aulici: Cleobulus, Democles, Demilus, Stazimius, Sosa et alii.*)

CLEOBULUS

No, tsak frissen, ezen az uton hordassanak fel az ételek, de szükség előre mindeneket jól rendbe venni, hogy meg értsük, miképpen folyon a' fogásoknak fel adása. Democle, te mit fogsz vinni az uj király asztalára?

DEMOCLES

485 Én minden féle gyomor rágások, émelgések, katikákat szüntető do-sissokot.

CLEOBULUS

De mind azok miből állanak, magyarázzd ki!

DEMOCLES

490 Tudni illik a' mezőknek minden drágaságából álló tsemetéket, ugy mint répát, katikát, tormát, pityokát, még pedig pirompot, és több eféle földi gyűkerekét.

CLEOBULUS

Hát magad, Sosa?

⁵² [A *Poroncsolatodra* aláhúзва, talán törlésként; nem vettük figyelembe.] F. Király [A rövidítést feloldottuk.]

SOSA

Én minden féle drága illatokból egybe sodortatott, zagyvaltatott⁵³ fű szerszámokat.

CLEOBULUS

Jo ez is, paraszt *orvosságnak*⁵⁴ rövid sumája. – Hát te, Stazime?

STAZIMUS

495 En holt malácznak füstös baltagját, melyen⁵⁵ egy araszni kővérség ittis, amottis.

CLEOBULUS

Éppen jo leszen e' fogoly madár helyén, melyet a' szánto emberek pajtájokban szoktak lelőni, ez éppen a' király gyomrához valo. – Hát magad, Demile, mivel fogsz kedveskedni, hogy az uj királynak egész kedves
500 gyomra telyesedgyék?

DEMILUS

Én a' föld gyomrában senyvet ludnak oldalát, borju, roka és nyul lábokot szarvas gyanánt.

CLEOBULUS

Azt kell mondani, hogy pátzán madarak, melyeket Persiából hoztak a királynak számára, s ugy ez idegen nevezetekkel nem tsak késztetik
505 appetitussa,⁵⁶ nem csak fülei, hanem gyomrais ugyan ugyan töltözik vele; de nehogy égés támadgyon, ki oltassék száraz hívsége, az ürmős faim tokai italokról kell gondolkodnunk. Melyik folyamból meritedd eztet, Sosa?

SOSA

Abból, melyet Baccus árasztott a Rhenus oldalain.

CLEOBULUS

510 Így éppen helyesen, bé fejezzük a' többinek alacsonságát. Már el megyek, hogy az asztalnál egyebeket meg vizsgáljak; mivel a' főtt külömb, külömb színű fogások után következni kell a' sok féle tarka, barka, kakuk, gólják, gém, bankák és más féle tollatlan madarakból, pávákbol álló
515 sülttek, post pástoknak, hogy minek utánna torkig el telik a' jo lakással, eleget csudálkozhassék.

⁵³ zagyvaltatott [Emendáltuk.]

⁵⁴ őrvösságnak [Emendáltuk.]

⁵⁵ melyet [Emendáltuk.]

⁵⁶ [Az *appetitussa* ti-je beszúrva.]

ACTUS TERTIUS

SCENA PRIMA

Cleobulus, Salpa aulicus stultus

CLEOBULUS

520 Csak ez a' bolond ne volna az udvarban! Akár mit szolyunk, cselekedgyünk, minden lépésünköt, járásunkot csak neveti az esztelen. Félek, ne talám az uj királytis meg bolondítsa, ha valamit olyast bőfent. Meg intem az eszeveszetett, nehogy eszét veszesse Herczekűnknek, helytelen maga viseletével. Jőszte ki, Salpa, kulinaris procesusok és törvény folytatásoknak hatalmas bölcs doctora, te vagy nyolczadik a' görög bölcsök között, hol vagy?

SALPA

Itt vagyok. Ki szolita nevemen?

CLEOBULUS

525 Nem tudode, hogy ma néked uj király tétetett? Illik ma ennek híven szolgálnod; de vigyázz, hogy azt az eb szokásodot, a' szertelen nevetéseket szoros kaponczában tartsad, nehogy meg lássa a' király a' fogadot,⁵⁷ és mű meg szégenűljünk.

SALPA

Udde hát éppen semmit se kaczagjak?

CLEOBULUS

Ne, éppen semmit, azt akarom.

SALPA

530 Sirjake hát?⁵⁸ Vagy bőgjek?

CLEOBULUS

Igen kegyetlen volnék hozzád, ha azt poroncsolnám.

SALPA

Hát mit csinályak? Kiálcsak?

CLEOBULUS

Azt sem. Semmit sem cselekszel.

SALPA

Tehát semmi se cselekedgyem, és mégis cselekedgyem?

⁵⁷ fogadott [Emendáltuk.]

⁵⁸ hát<;>? [Ráírással javítva.]

- CLEOBULUS
535 Semmit sem bizonyára.
- SALPA
Hátha meg indul bennem a' kaczagás?
- CLEOBULUS
Azért vagy, hogy meg tartoztasd.
- SALPA
Hátha meg szakadok miatta?
- CLEOBULUS
Hátha meg szakad a' vesző a' hátadon?
- SALPA
540 Jo volna, ha szájam nem volna; de ezen, ha nem akarom is, a' kaczagás ki úti magát.
- CLEOBULUS
Nékemis van óklóm, a' melyel bé dugom a' szájadot.
- SALPA
De legén, ha akik itt ma nevetnek, mindennek bé akarod dugni a' száját, csak legyen leg aláb vagy száz óklód.
- CLEOBULUS
545 Leg alább hogy veled ne fáraszam magamot, te egyedül fojcsd el magadban ezt az indulatot, külömben magadra haragitod az uj királyt, meg váslik bőröd.
- SALPA
Jo volna, ha tsak tudnám, mitsoda mesterséggel.
- CLEOBULUS
A mely kapun ki szokott rontani a katzagás, bé kell zárni.
- SALPA
550 De mi módon?
- CLEOBULUS
Je! nintse kezed? nintse elég széna a' nyerítő lovak számára? Ebből egy mérést fojts belé jo szorossan, ugy, el hittem, könnyen bé zárod az hatának ki menetelét.

SALPA

555 Jol van, ha már én is a' király lovaival szenát rágok. De hol, melyik istáloban?

CLEOBULUS

Ott, az hol bölcs okosságod jovalya. Azt cseleked, baratom, a' mi jobb, külömben a' kaczagást sirással fejezed bé. – Én el menyek, de vigyázz, ne hogy rosztat vakarj fejedre. –

SALPA

560 /: El mehetz vele, jo uram, bár neis tanálkoztam volna veled. :/ Ennye, hol tanálok én annyi szénát, hogy kívül, belől, alól, felyül minden ki menő utzákot bé dugjak, nehogy valahol ki törjön nevetésem. Bártsak most ugy ki kaczaghatnám magamot, hogy az után a' király előtt ne háborgattatnám tőle. Szegény fejem, ezzel kerestem becsületemet az urak előtt, s mégis ez tiltatik nékem... jaj, most ki ugrik... Egek, ne
565 hadgyatok... ki ugrik! Széna, héj, széna, hol vagy? (*Recedit.*)

SCENA SECUNDA

(*Accedunt: Herus Rex, Cleobulus, Democles, Demilus, Stazimus, Sosa.*)

CLEOBULUS

Győzhetetlen császár!

DEMOCLES

Ez hazának erős oszlopa!

DEMILUS

Ellenségűnknek rettentő félelme!

STAZIMUS

Te vagy ezen város és az egész világnak disze!

SOSA

570 Sótt csillaga, fáklája ez hazának!

CLEOBULUS

Tégedet ezen fő fő rendek köszöntenek.

DEMOCLES

Te, felséges király, hogy minden gazdagsággal bővölködő és egyszer mind adakozó légy, azt kívánnák a' szegények.

DEMILUS

575 Oly nagy okosság lakozik benned, a' melyen sohult a világon nem tanáltatik.

STAZIMIUS

Valamint fémlik benned a' kegyes irgalmasság, ugy bajnoki erősségedet, melyet az ellenség előtt meg mutattál, csudálja minden.

SOSA

580 A kit eddig Theseusnak, ma Herculesnek neveznek, hogy a' nagyságok holnap senki sem tanáltatik hozzád hasonló, ugy nevedeknek benned naponként a' királyi virtusok.

CLEOBULUS

Sótt, hogy más légy ma, nem az, a' ki eddig voltál, elhitték, és hogy holnap is más lesz, erre nézve el hitették magokkal, hogy a' nagyságok lelkei testből testbe által mennek, ugy a' te temerdek testedbenis mái napon.

HERUS⁵⁹

Ugyan ugy tartyaéke esztet mindenek?

SOSA

585 Ugy valójában, ugy tanították a' görög bölcsek, most pedig hogy így hidgyék, cselekedettel telyesicsed.⁶⁰

HERUS

Jo! helyesen tartják: mert tapasztalva tudom, hogy ugy legyen a' dolog, hogy én más legyek, nem az, aki tegnap voltam, aki kovátsbol ily hertelen ily nagy király lettem.

CLEOBULUS

590 Így szokott történni a' nagy fejekkel. Hallottade, Achilles elsőben aszonyokkal gusallyal kereste kenyerét, Hercules pedig johokat őrzött. A' kiket a' szerencse hertelen akar magasztalni, alacson ígás sorsokon szokta előre nyomorgatni.

DEMOCLES

595 Ki ma az a' király, aki oly dicsőséges légyen, mint te? A' kinek ugy szolgálának az egek, mint néked?

NUNCIUS

Felséges király, ha valaha nagyobról hozott hírt tronusod eleibe, én hozok egyet. A' szerencse követ teged minden felől, már egész Burgundia

⁵⁹ [E jelenetben a *Haerus* szerepnevet használja a másoló, az emendálást a továbbiakban nem jelöljük.]

⁶⁰ telyesics<ék>ed [Ráírással javítva.]

tiéd lett. Brindi burgiát el foglalták, Affricat, Americát kezeken tartják;
600 az ellenséget kaliczkádba rekesztették, mind a' rokákat, már meg nyuz-
hatod, főzheted, sütheted, mint a' petsenyét serpenyődbe.

HERUS

Valamint szoktak banni az egerekkel az egér üttetők, valamint a' fejek
férgéive a' körmök között, úgy bannyatok az ellenséggel, vigyázzatok,
ne hogy valaki el szőkje büntetését.

NUNCIUS

Mint a' bogarak és apró egerek, úgy szaladnak minden felé.

HERUS

605 Egybe kell törni, rontani, sajtolni, mind egy lábig porrá csontostol,
mindenestől.

SOSA

Ugy kell, ugy ki kell sajtolni velejeket csontyokbol.

SALPA (*accedit:*)

Üdvöz légy, Jupiter! én is itt vagyok, mind a' ketten elég ékesek,⁶¹ győ-
nyörűek vagyunk két szemmel és füllel.

HERUS

610 Mit beszélsz?

SALPA

Azt mondom, annyi fűled, annyi szemed vagyon, a' menyin itten vad-
nak, és annyi nyelved, mert helyeted mindenik lát, hall és szol, sőt
annyi kezed, mert éretted készek mingyárt kardra,⁶² fegyverre kapnak,
ha meg kell lenni.

CLEOBULUS

615 Meny dogodra innen! – felséges kiraly, ne vegye fel ennek eszetlenségét.

SALPA

Esztelennebbek vadtok bizony tú, és inkább helytelenkedtek ez előtt a'
nagy hercsek előtt. (*Movet risum.*)

CLEOBULUS

Meg némultál?

⁶¹ ékesé<g>k [Emendáltuk.]

⁶² kadra [Emendáltuk.]

SALPA

Széna, hé! hol vagy, széna?

HERUS

620 Már látni valo, hogy esztelenkedik az az ember.

SOSA

Ugy van, mert szénával tápláltatik. Valaha lo lehetet, mint magad ennek előtte, András kováts.

HERUS

Örvendek, hogy tanálkoznak hozzám hasonlok.

SOSA

Már a' követek a' palota ajtaján állanak, elődbe akarnak jöni.

CLEOBULUS

625 Mit poroncsolsz, *felséges* herczeg!⁶³

HERUS.

Bé jöhetnek, nem bánom.

LEGATUS

630 Tégedet az Anglusok nagyai szépen köszöntenek; ezt a' levelet a' Királytól hoztam néked, akit egyedül csudálnak, tisztelnek, a' *nemzetek*,⁶⁴ fő fő rendek, vezérek. Egész Európát el töltötte a' te nagy nevednek hangja, és magát igen szerencsésnek álitya, valaki téged láthat. Erre nézve a' Király maga házának egyetlen egy szikraját, leányát, a' ki oly ékes, kellemetes, hogy Páris nevet érdemelyen, egészen mézes negyedik az jo kedvességnék és szerelmességnék három Isteni Aszszonyok között, ezt neked el akarja mátkásítani oly ajándékkal, melyet kívánsz.

HERUS

635 En a' király leányát remélyem?

LEGATUS

Ha tetzik, kezedben vagyon, ércsed, *Felséges* uram,⁶⁵ e' levélből.

CLEOBULUS (*intuetur epistolam:*)

Egy átalýába sidoul írták ezt a' levelet, hogy alatt, a' sorkán kezdődik az olvasása.

⁶³ F. Herczeg [A rövidítést felodottuk.]

⁶⁴ mezetek (Emendáltuk.)

⁶⁵ F. uram [A rövidítést feloldottuk, az F. beszúrva.]

HERUS

Meg szűntek már az ilyen mesterségek.

CLEOBULUS

640 Tudom jól! Nemis szokás a' királyoknak ily tudományokra adni magokat; másra bizzák az ilyeneket; e' helyt⁶⁶ csak étel, ital mesterséget jobb gyakorold, felséges király.

HERUS

Az ország kormányozása nékem kevés; csak eztet folytatom tehát.

SALPA

645 Felséges király, lássam ezt a' levelet; jobban tudok én ehhez, majd ki magyarázom, mi vagyon írva benne.

CLEOBULUS

Ismét itt vagy, ostoba! majd öklömmel tartlak.

SALPA

Most nem ehetném. (*Recedit.*)

HERUS

Olvasd, had ércsem, mi van a' levélbe.

CLEOBULUS

650 Ertсед hát, felséges herczek, imé kezdem:
Nap nyugutti tartományoknak Felséges Urának, Scadis és Mosa Acheronnyának, északi zugo szoross, háboru tengerek Császárljának, Brándi Burgia Herculessinek, a Világ bölcsei nyolczadikjának minden jot kíván az Anglusok királya! Mivel naponként nevededik hied, neved, mint a' hadak, mint pediglen a' békeség idejében bé töltvén minden helységeket: te, felséges nagy herczeg még a' csillagokotis fellyül mulod fényességeddel, mint az arannyas szarva ragyogo nap az hervat holdat.
655 Egyetlen egy leányomot, udvarom, hazám gyönyörűségét, minden rosák és liliomoknál ékesebb, a' nád méznél is kellemetesebb kedvességemet néked mátkásítani el szántam, oly ajándékkal, amelyet kívánsz. Tsak azért, hogy király vagy, meg tagadnám, de hogy ritka erkölcsöddel töltözik az egész világ, néked adom.
660

CLEOBULUS

Meg ne vesse, felséges király ezt a' temerdek ajándékot.

⁶⁶ e' hely [Emendáltuk.]

HERUS

Jo volna, kívánnám magamis; de félek is igen, ne hogy ezt meg halván
Gretula feleségem meg akadályoztassa a' lakadalmat.

CLEOBULUS

665 Ki az?

HERUS

Mikor még András kováts voltam, e'hez kötöttem volt magamot es-
kűvéssel.

CLEOBULUS

Mit mondasz, hát nem veszed⁶⁷ észre, hogy király vagy, e' már régen
Pluto feleségének áldoztatott és Cerberusnak.

HERUS

670 Jol mondog, hogy király vagyok, illenek a' tronus székben minden
tagjaim.

SALPA

Fogd ezt a' poharat felséges király, ritka ezen kellemetes⁶⁸ nedvesség
segélti a' szomnyuságot.

HERUS (*accipit:*)

675 Ki várhatta volna ezt ettől a' bolondtól? – (*Gustat:*) Bor: ezt az spanyol
király egészségiért iszom meg, mikor a' leányát nékem addgya, egy po-
hárból iszik velem. Ez a' pohár légyen a' mátkaság pohara, ezzel torkig
iszunk a' jo mustból.

(*Ebibit totum.*)

SALPA

Legény, mind ki ívá fenekig, nekem semmit nem hagyja egyebet üres-
ségnél.

HERUS

680 Ne, vissza adom, tőlcs tele ismég, ezzel szolgálj ma hiven királyodnak.

SALPA

Őrömet is igenis, de e' semmit sem használ, hacsak veled nem kostolom
én is a' pohár száját.⁶⁹

⁶⁷ nem <tudod> veszed

⁶⁸ kellemetes<ség>

⁶⁹ szádát [Emendáltuk.]

CLEOBULUS

Te akaszto fára valo, loduly innen.

HERUS

685 Hallode, követ, azt akarom tudni először mátkámtól, hogy tudni illik
őe vagy én fogok poroncsolni? Mert most az aszonyok el szokták venni
a' nadrágot a' férfiaktol, és ő rajtok urralkodo hatalmokat magoknak
tulajdonítani.

LEGATUS

Helyes kérdés, meg vallom /: mint ha próbálta volna, ugy által lát min-
dent :/. El szenvedí uralkodásodot, te poroncsolsz.

HERUS

690 Ritka ajándék; nem igen tanáztatik ez az aszszonyi rendek között.

STAZIMUS

Felséges király! egy szegény kováts legény áll a' palota ajtain, kegyetlenül
meg verettetett gazdájától, elődbe akarja terjeszteni keserves panaszát
ellen^e.⁷⁰

HERUS

695 Ki az? Jőjjön előmbé, semmi nem illeti inkább a királyokat, mint a'
szegények mellet boszu állásra szálni az ilyen gazdák ellen.

STAZIMUS

Mingyárt itt léssen.

(Abit vocaturus famulo.)

HERUS

Királynak sem úsméerném magamot, ha ki nem szolgáltatnám az igaz-
ságot, azért a' gonosznak gonoszul fizetek ma.

SCENA TERTIA

(Accedunt Congrio et Salpa stultus cum Stasimo.)

CLEOBULUS

700 Felséges király, midőn a' pőrös félnek törvényes okait halgatod, illik bé
úlni é' tronus székben. Nem illik a' királyhoz szüntelen csak strásálni
eztet, hanem benne kell úlni ez felségnek, münkö't és másokat illet a'
talpon állás.

⁷⁰ ellen^e [Emendáltuk.]

SALPA

Legény, én volnék a' doctor; inkább illenék ez a' legény abba a' tronus székbe.

CLEOBULUS

705 Te haszontalan csél csap!⁷¹ Bárdolatlan paraszt, te is a tronus szekbe ási-
tozol, bé mernéle ülni a' király székébe előttünk? Mingyárt el takarodgy
innen, alkalmatlan, ha nem⁷² akarsz széna helyet bottal lakni.

SALPA

710 Ugyan, miért üldösz engemet annyira? Nem vagyoke én okosabb, érde-
mesebb mindeniteknél, nem én tartottame hasznos tanácsokkal ennek
előtte tiz esztendővel ezt a' királyt?

STAZIMUS

Felséges király, már érkezik elődbe a' sérelmes.

CONGRIO

715 Igazság szerető, hatalmas, felséges király, szörnyű kegyetlen verések-
kel terheltettem gazdámól, tudni illik András kovátstól. Most már, én,
felséges Uram, lábaidnál... elődbe terjesztem méltó panaszimot, és e'
nagy kegyetlenkedés ellen igazágodhoz folyamodom, satis factiot kérek.

HERUS

Mit mondasz? Hogy András kovátstól veretettél meg?

CONGRIO

András kovátstól, igenis, a' városon kívül lakik, mingyárt nem mesz-
sze; Gretula felesége, Stompax fia, én Congrio, szolgája vagyok, aki itt
állok tronusod előtt.

HERUS

720 Csudálkozom, te vagy Congrio?

CONGRIO

De, én bizony.

HERUS

Az a' Congrio, akinek András kováts gazdája?

CONGRIO

Ő maga vagyok, igenis.

⁷¹ cs<á>ap [Az ékezetét törölve.]

⁷² hanem [Emendáltuk.]

HERUS

A beszéd ugyan és a kőntös Congrioe, de az a homlok nem Congrioe.

CONGRIO

725 Örvendek, hogy úgy meg úsmértettem a királytól, hogy még a homlokamis enyim lenne, ha az a gazdám a pőrőlyel egybe nem rontotta volna, egy útéssel két sebet tévén rajta.

HERUS

S miért cselekette ezt gazdád?

CONGRIO

730 Azért, hogy a részeges gazdák meg szokták hátalni feleségeket s még a szolgálkótis.

HERUS

Tehát ok nélkül és esztelenül vétett, ugye?

CONGRIO

Sőt, inkább részegen, mint a vízbe merült spongia, mikor morgolodván elől vezetém haza a korcsomáról aszszonyom poroncsolattyából. –

HERUS (*exspatiatur:*)

735 /: Oda vagyok, el adattam minden bizonnyal! mert én vagyok az az András kovás; ez az en szolgám, Congrio; én vertem ezt annyiszor meg a pőrőljel; a' tednapis meg keném homlokát vele, hogy akaratom ellen a korcsomáról haza akart vinni. Már mit felelek ennek a' szolgának, hogy fedezem el magamot és e' dolgomot? Hátha meg úsmér a' tudatlan? Még jobban meg vizsgálom ezt a' dolgot szegről végre. :/ (*Insidet throno:*)
740 Hát ugyancsak az a' kovás béljegezte meg homlokadot a' vas pőrőljel?

CONGRIO

A, minden bizonyal.

HERUS

Hol a bizonság?

CONGRIO

Ez a' homlokam két sebével.

HERUS

Hát hol van most az a' kovás?

CONGRIO

745 A piacz közepén a' sárba hagytam. Atkozodot, hogy haza akartam vinni, ot fekszik mostis.

HERUS

Hát miért jöttél ide?

CONGRIO

A mint először is mondtam, én azért, hogy méltó satis factiot kérjek az ellen a' sotalan, főtelen ember ellen tölled, felséges uram.

HERUS (*iterum exspatiatur:*)

750 /: Nem tugya a' gyáva, hogy én vagyok András kováts! Én magam is ké-
telkedem benne még mostis. – De mégis el nem hitethetem magammal,
hogy valaki más volna András kováts kívüllem, akit úgy tanálynak
környül álló dolgok, mind engemet. Még jobban meg vizsgálom :/ (*Se-
det:*) Hát ugyancsak az a' kováts mivelte ezt a' dolgot rajtad?

CONGRIO

755 Hid meg, felséges uram! hogy oly igaz, minthogy most tronus szeked-
be ülni látlak.

HERUS

Hátha senki sem tanáltatik e' királyi városban olyan nevezetű kováts?
Hátha hazugságba maracz? Vigyáz, mert bárdokot, kereszteket fokszt
tapasztalni ezért a' nagy kálumniáért.

CONGRIO

760 Ha hazudni láczom, nem bánom. Sőt még két sebet tegyen ez egy fe-
jemen a' hohér a' kard pallosával.

HERUS

Ide tudnáde idézni előmbe azt az András kováts nevezetű kovátsot?

CONGRIO

Ide mingyárt, de poroncsolatoddal fel fegyverezve, külömben semmi
sem telik benne.

HERUS

765 Mitt mondotok erre a'⁷³ dologra, főfő rendek?

CLEOBULUS

Azt, hogy igazság szerént ez a' kegyetlen, vérengző kováts büntetlenül
el nem mehet.

DEMOCLES

Adozzon az istentelen vérevelis, aki szolgájának ártatlan vérént öntötte.

⁷³ erre <j> a'

DEMILUS

770 Ha a' kölcsönt kölcsönnel szokták le fizetni, még pedig interesttel, így
a' két sebért három sebet kell vissza adni a' gazdájának; így elégé meg
menyen a' kölcsön interesttel együtt.

CLEOBULUS

775 Ha szemé⁷⁴ szemet kíván a' törvény, még most én azt itelem, hogy ez
a' szolga ez után gazdája személyét viselje, és a' gazda szolgálát, hogy úgy
néki szolgálván tanulja meg, miben álván a' szolgálat, és gyengébben
bánnék ez után szolgálásával.

HERUS

Helbe hagyom a' végzést, hallode, Congrio! Egész szabadságot adok
ma néked, és azon kovátsnak szolgálattyaiból egészszen fel szabaditlak.
Ezután ő legyen kováts legényed, szolgád; a' hol lehet, azon mértékkel
fizesd vissza ízetlen kegyetlenségét. Hát tetzik ez néked?

CONGRIO

780 Felette igen tetzik.

HERUS

Ha oda haza nem tanálod azon kovátsot, egész jóságát biradalmát el
foglalhatod.

CONGRIO

Hátha Gretula, felesége ellenem áll?

HERUS

Ha ellenned áll, verd ki az egész jóságból.

CONGRIO

785 Erről poroncsolatott írásban kérek, felséges király! Nehogy valamikép-
pen magamnak s' felségednek ujj alkalmatlanságot szerezzek. –

HERUS

Helyesen bizonyára, ez a' Democles dolga lészen, hogy kezédbe ad-
gya. – Kövesd szaporán őtöt. Hamar legyen, Democle! mert elig vár a'
vatsora; én az iljen száraz tanácsokat nem becsúllóm elébb a' nyerseknél.

CLEOBULUS

790 Mert igazis az; ez a' szép szokása dicsőséges nemzetünknek, hogy sem-
mit ne végezzen, hacsak nem a' paharak viaskodása között.

⁷⁴ szemét [Emendáltuk.]

HERUS

Illik táplálni ezt a régi szokást, ne hogy mű üdönkben szakadgyon vege.
Már mennyünk, az hova hiv a' jo lakásnak kívánsága...

(Intrant omnes cum Hero praeter Cleobulum.)

CLEOBULUS

795 Eppen kedvünk szerént tréfára ültettük ezt az embert. Szépen ravasz-
kodik, meg vallom, de maga hálojába kerítette magát. Alig várom⁷⁵ ki
menetelét a' rendes játéknak. Maga magának maga hátára készítette a'
vas pörölt, midőn a' szolgálját nagy szabadsággal ajándékozza, urát pe-
dig szolgálatra kárhóztattya az⁷⁶ oktan. De sietek, hogy el mennek
800 rendelést tenni, mi képpen viaskodgyanak a' külömb⁷⁷ külömb fogások-
nak drágaságai. Meg usztatom ma András kovátsot a' bor tengerben, ki
árasztom Rénusból szűrtetett tokai és ürmösnek folyamit minden felé.

SCENA QUARTA

CONGRIO

Már jövök vissza. Meg van az egész dolog, itt a' kezembe, viszem a'
decretumot. Szolga voltam eddig, de nem leszek többé. Ez után en,
805 Congrio poroncsolok András kováts szolgámnak. Jaj már néked, And-
rás kováts; tud meg, hogy ha valamit jól nem cselekszel, amint nékem
tetczik, jaj a' te fejednek, hacsak ennyitis lépel poroncsolatom kívül.
Innen⁷⁸ már igyenesen haza indulok, és ha a' gazdát⁷⁹ meg nem tanálom,
elé olvasom feleséginek ezt a' poroncsolatot, bottal jóvaslom erre őtöt,
810 hogy ez után urának valyon. Ha pedig a' gazda ellené támaszkodik a'
király poroncsolattyának, el nem kerüli az akasztó fát, rabja lészen...
De ki ez? Gretula gazda aszszony sandal igen szomorán, a' mint látom...

GRETULA

/: Szegény fejem, valyon hol az én uram, András kováts? ./ Ily sokáig
valyon hol mulat? Congrio szolgámis utánna vesze. Minden szege ju-
kán, minden rejtékében meg kerestem ennek a' városnak; de sohul fel
815 nem tanáltam. ./⁸⁰ Uram! András kováts! nem hallode, mint kiáltoz
utánad Grétulád!

⁷⁵ vá<l>rom [Ráírással javítva.]

⁷⁶ [A névelő beszúrva.]

⁷⁷ <g>küölmb (Ráírással javítva.)

⁷⁸ innem [Emendáltuk.]

⁷⁹ g<á>azdát [Ékezetáthúzással javítva.]

⁸⁰ [A magánbeszéd jelének végét értelem szerűen pótoltuk.]

CONGRIO

/: Eppen jokor keresi az urát a' szerencsétlen; eleibe futok. ./ Hát itt vagy, te aszszony?

GRETULA

820 Még aszszony! hát nem volnék aszszonyod még mostis? Ugyan vigan vagy legény.

CONGRIO (*jactat libellum;*)

Vigan bizony, mert vanis miért; meg kaptam a' gazdát.

GRETULA

Meg? Hát hol van?

CONGRIO

Itt, szemed előtt sétál.

GRETULA

Ne tréfály.

CONGRIO

825 Hid el, hogy itt van.

GRETULA

De hól?

CONGRIO

Itt előted; hát nem látod?

GRETULA

Én nem látom.

CONGRIO

En vagyok a' gazda, te vak.

GRETULA

830 Elég hitván nébulo, rossz ember vagy, meg vallom, ha azt mondom.

CONGRIO

Ennek az háznak nincsenek, minden féle⁸¹ miszernek én vagyok ez után bé biro gazdája s ura.

GRETULA

Ugye? inkább az akasztó fának légy bé bírāja.

⁸¹ fél<é>e [Ékezetáthúzással javítva.]

CONGRIO

835 Ez az írás, majd meg tudod, mit poroncsol.⁸² Én elmenyek, hogy mindeneket rendbe vegyek.

GRETULA

Eregy, esztelen, talám meg bolondultál; vigyáz, nehogy meg törd a' szárádot.

CONGRIO

Megyek: ha mindeneket tudni akarsz, jere utánnam.

SCENA QUINTA

(Accedunt Democles, Stazimus, Demilus.)

DEMOCLES

840 Jo dolog ám tele poharakkal evezni a' kívánatos partra, és egész mulatsággal áldozni rendesen, vigon, pompásan tölteni az egész napot. Ki tagadná meg ezt a' királynak, aki oly vig multság, eszem, iszom napokot szerető, kegyes, kellemetes, hogy iljent soha ez ország soha nem látot, nem is fog látni. Nékemis már a' szédelgés az agyam veleit meg szállotta. Ki közelget amot, még a' fákis jóni láttatnak?

DEMILUS

845 Hallode, Democles! Ma a' diszes vigaság vendége ez udvarnak.

HERUS (*hausit postea:*)

Haj, derű!⁸³

STAZIMUS

Hallyátoke, a' király!

HERUS

Vigan, fiaim, töltsétek meg ezt nékem, ezt is nékem.

DEMOCLES

850 Ugyan bőv kezű király magának ez a' miénk, minden paharakat magának töllet meg, fenekig kiis iszsza.

DEMILUS

Ha a' kancsoknak seregét idéznéd is ide, meg győzi ez a' paharaknak roppant tábora; ki huzza lelkét minden kannának, mert feneketlen

⁸² poroncsolsz [Emendáltuk.]

⁸³ deru [Emendáltuk.]

verem a' gyomra, csatorna torka; akár megnyit tölcs belé, mindenkor⁸⁴
űress poharat lácz az asztalon.

STAZIMUS

855 Mind egy felé szegezték erejeket a' tele paharak, mind a' puska porral tele
ágyuk; megis győzetik minden bizonynyal, máris tántorognak lábainak
oszlopai és oldalának kő falai, nem sokára el esik, amint veszem észre.

DEMOCLES (*vacillat Haerus:*)

Már látom, hogy a királybol is még András kováts leszen, biberius és
kákából kötött zsák. Ugy harczol Bacchus modra, hogy senki sem oly
860 erőssen; úgy meg állota a' paharaknak minden ereit, hogy Hercules
sem bátrabb szível. – Már el ejti fejét. Mennyűnk, legények, jelencsűk
bé a' Királynak.

SCENA SEXTA

(*Exit Salpa stultus videns Herum in sella jacentem.*)

SALPA

Hóhó, legény, de ha így lesznek a' részeges kovátsokbolis királyok, s' il-
jen mi modon élnek egészszen elmerűlvén a' minden kívánható joknak
865 tengerében. Ám majd énis jól meg részegedem, hogy hasonló állapot-
ra emeltessem.⁸⁵ Eppen ebbe az utba fekszem, és méljebb álmat tétek,
mind ő kieme, mikor ki vetkeztettek sáros köntöséből. Hátha éngemetis
fel emel a' szerencse a' királyi polczra? Eppen ihon fekűt az a' kalapá-
lo kováts, aki arany szerencsét ver magának vas pőrőljével, éppen ide
870 heveredem magamis. De először nekemis éppen úgy kell öltőznöm.
Salpa a' nevem, nehogy annak látassam lenni. Eppen jó leszen annak
a' kovátsnak sáros öltözetit el siritnem; majd belé buvom, hamarébb,
mint a' roka egy csűrkét fel faldosna.⁸⁶ (*Abit.*)

CLEOBULUS

875 Szép rendes dolgot mozgat ez az udvari bolond; majd meg nézem, mit
cselekszik, ugyan szemesen, hogy ezzel is a' mulatságot... Már ölti sá-
ros szokmányját a' kovátsnak... Már a' süvegét teszi, teszi fejébe... már
bőr táskáját övezi fel... már otromba csepelűjit. El mények, fel adom
a' többinekis.

⁸⁴ minden [A tintafojtolt helyet kiegészítettük.]

⁸⁵ emettesem [Emendáltuk.]

⁸⁶ faldosn<á>a [Ékezetáthúzással javítva.]

SALPA (*exit:*)

880 Ki mondaná, hogy én kovács nem vagyok már. Részegen álomnak adom
magamot itt, a' hol a' kovács hevert... már aluszom... már hortyogok⁸⁷...
Jaj, zergést hallok! Ugy fekszem, mint ha egy darab ravas fa volnék.

CLEOBULUS

Eppen a' mint akartam, úgy van a' dolog. Jőszte, Stasime, láss ujságot.
Az udvari bolond az András kovács helyén az utban hever; egy átaljába
az ő sorsára tanácskozott.

STAZIMUS

885 Akarom, hogy mulatságot űzhetek véle, no, tsak rajta, lássuk.

CLEOBULUS

Bizonyosan a' királyi bársonyra ásitoz őis.

STAZIMUS

Veszem észre, ez a' kovács sáros szokmánya.

SALPA (*fingit se expergisci:*)

Senki sem jó az Udvarból. – Majd eleget aluttam; más oldalomra fekszem.

CLEOBULUS

890 Ismég hortyok.

STAZIMUS

Vigyázz Cleobule! tetetett álom ez, notsak tetessük műis a' beszédet.

CLEOBULUS

Jó lesz. – Mitsoda ember hever itt az útban?

STAZIMUS (*movet:*)

Egyet sem mozdúl.

CLEOBULUS

Talám meg holt.

STAZIMUS

895 Borba s álomba holt; mert igen huzza a' lelkét.

CLEOBULUS

Notsak, ezt is királyává kell teremteni.

⁸⁷ hortyokog [Emendáltuk.]

STAZIMUS

Az igaz. Valamint a' kovátsot, vigyúik eztis a' Király ágyába, onnan öltözetibe, és tronussában emelyük fel.

CLEOBULUS

900 Jol van; most fordicsuk belé ebbe a' palástba, (*simulant se involvere:*)
hogy könnyebben vihessúik.

STAZIMUS

Nem bánom. Notsak, segéltek énis... No, már, te fogd a' fejét és a' kezét, én fogom a' lábait.

CLEOBULUS

Vigyáz, ne hogy fel ébredgyen.

STAZIMUS

Gyengén mindeneket... már emeljúik.

CLEOBULUS

905 Bizony fontos legény.

STAZIMUS

Keményen tarcsd az inadot! Frissen bánnyál vele... no, már a' Király palotáján vagyon... már tegyúik a' Király ágyába.

CLEOBULUS

Tegyúik belé, no.

STAZIMUS

Már szép csendesen álljunk elébb innen. (*Discedunt.*)

SALPA (*expergiscitur:*)

910 Valjon el menéneke? (*Lustrat hinc inde:*) Valjon hol vagyok én? E nem a' király palotája! Micsoda roszra tapodtam? Meg kötöztettem, mind a' rab. Ennye no, ugyan meg nyerém a' királysággal. Várjatok meg, gaz emberek, hát így bolondoztok velem, a' kit minden mesterségeknék doktorságára emelt vala a' minap a' király?

ACTUS QUARTUS

SCENA PRIMA

915 Rex, Menedemus, Democles, Stazimus

REX

Már most előbbeni hivataltokhoz térvén kézen fogjátok, úgy akarom, már el folytattuk a' játékot ezzel, akarom, hogy bé fejezzük. Ez a' haszontalan ember ismég álomba olvadt, és minden eszét a' pahorakba merítette. Mennyetek, szedgyétek le testéről a' királyi öltözetet, már
920 a' királyból legyen ismég András kováts. Rád bízom ezt a' dolgot, vid végbe gondos kézzel.

MENEDEMUS

Mennyűnk, meg bántyuk a' veres hagymát ismég.

(Exuunt.)

REX

Micsoda játékot úzánk ezen az emberen! Ez a' világ és a' természet így jádzik naponként velünk. Mit nem úzunk, menyi követ nem mozgatunk,
925 hogy nagy nevet szerezzünk magunknak, haszontalan gazdagságokat gyűjtünk, jó híreket keresünk, melyek hamarébb, mind a' fűst, el enyész-
tetnek. A' hól a' jolakásoknak, gyönyörűségeknek, részegeskedéseknek adgyuk magunkot, a' hol e' féle torkosságokban töltyük az egész napot, azomba szomorúságra fordulnak mindenek, polczról porba, a' dicső-
930 ségnek ezen meredek tetejéről kéntelen úggettünk váratlan siralomra:⁸⁸ ez a' világnak csalfa hivsága, változó dicsósége... *(Videns jam exutum:)* Már öltöztessétek előbbeni sárral foldozot köntösébe... Sokakat tapasztalunk ma magos helyeken és szálas tornyokon hivalkodni, azonban a' szerencsének sik ősvenyén hertelen meg biczentetvén lábok, hanyot
935 homlok dőlnek, hogy mások lábok alatt meg tapodtassanak. – Ez az ember eleven példánk ebben. Nézd, egy napi királysággal mely hertelen semmivé lőn; fűstbe mene minden fényessége. Mit várhatunk igazán, én vagy másis fejűnkre? Ma⁸⁹ ez ország királyának neveztetem, akitől fél minden, és retteg; holnap, nem tudom, mitsoda szél éri arany pálczámot, koronámot. Az halál végere járhat még ez ejjel talám minden
940 hirem, nevemnek, ditsőségemnek.

MENEDEMUS

Tugyuk mű ezt jól, Felséges Király, műis ma nagy becsületben, méltóságokban tartatunk, holnap hertelen ki öltöztetünk belőlle. Az erdő-

⁸⁸ si<l>ralomra [Ráírással javítva.]

⁸⁹ me [Emendáltuk.]

945 ben lakó parasztnak, az házanként kólduló szegényeknek és a' nagy uraknak egyenlő törvény szabott ki az egekben. A király és az alacson emberek⁹⁰ között nincsen semmi különbség, csak hogy a' király sokaknak, a'⁹¹ szegény pedig csupa magának hal meg.

REX

Itt maradgyon ez az ember, miglen ki alusza részegségét. Ahol eszére tér, mit fog cselekedni, mit fog magában mondani, merre forditya gyá-
950 moltalan ügyét, jól rá vigyázzatok.

DEMOCLES

Hát ha a' szolgálja ismég elődbe hozza, a' telhetetlen?

REX

Semmi az, ott leszek én is. Nagyobra terjed meg csalatatása. Tanulyon jozon tanáccsal élni.

SCENA SECUNDA

Gretula uxor et Congrio famulus

GRETULA

955 Én ennek a' háznak kolcsát el hadgyam? Nem képes, senki erre ma engemet rá nem vészen; mert hogy nékem szolgám poroncsoljon házamnál, meg engedgyem? Ah, ez teljes lehetetlen.

CONGRIO

Te esztelen, hát nem akarod meg úsmérni igaz uradot? Én, én Congrio én, én vagyok a' te urad, gazdád Isten és a' Király után. Vigyázz, mely
960 nagy kárára pattogsz akaratodnak, ha a' király poroncsolattyát nem telyesited.

GRETULA

A király poroncsolyon a' maga feleségének, nékem András kováts uram szabjon törvényt.

CONGRIO.

András kováts urad heljén már urad vagyok én.

GRETULA

965 Szamár heljén légy, esztelen, otsmány béka! Phi, gyalázatos, vakarj innen mingyárt a házamtól!

⁹⁰ emberek<nek>

⁹¹ a' a' [Emendáltuk.]

CONGRIO

Hát ily kálumniával illeted ezt a' jámbor gazdát, ne busuly, majd meg fizetek ezért. Hát akarsze nékem engedelmes szolgálom lenni?

GRETULA

970 Oh, egek! méreg, boszuság! nem léphetem még árnyékábais az istentelennek.

CONGRIO

Hát még dörmögsz, gondolatlan?

GRETULA

Atkozlak, te világ csufja, te, istentelen lator!

CONGRIO (*verberat:*)

Még átkozodol?

GRETULA

Jaj! Jaj, istentelen!

CONGRIO

975 Kelle több? Engedelmes léssze, he?

GRETULA

Leszek, leszek, jaj! Lelkem, mit poroncsolsz?

CONGRIO

Eddigis ekellet volna, seleverdi Aszony,⁹² ládde! Hát már telyesitede mindenben, valamit poroncsolok?

GRETULA

Udde igassága, hogy a' szolga Aszonyának poroncsoljon?

CONGRIO

980 Még is nyelvelsz, még pedig oly nagy bátorsággal! Tővős tőből ki vágom fecsegő nyelvedet, ha még szollasz. Vigyáz, nehogy bőffents többet leg kisebbetis ellenem. Igaz uradnak valy ezen túl, külömben ezzel a' pőröljel rontom egybe fejedet. Hát uradnak valsz ezen túl?

GRETULA

Annak.

⁹² Aszony<oknak>

CONGRIO
985 Poroncsolom, hogy mindenkor melettem légy, és szolgálj, valamint poroncsolok.

GRETULA
Tehát hogy szolgálod legyek, poroncsolod?

CONGRIO
Poroncsolom; poroncsolja ez az írás, ez az igasság.

GRETULA
Ah, hol vagy igasság, mikor a' szolgák szolgáltak aszszonyoknak?

CONGRIO
990 Ennye, eb ugatta! Nézd meg, ismég csahol ellenem! Poroncsolom majd, éneketis mondgy nékem szépet; külömben néma csonkán kötelet szijjat hordosz.

GRETULA
Itt vagyok, engedelmes leszek mindenben kedved szerént; ugy kedvezzenek nékem az Istenek.

CONGRIO
995 Még hamissan eskűszől. Majt meg kostolja hátad boszu álló botomnak sulját. Most tehát poroncsolom, töröld meg lábamot a' sártól.

GRETULA
Meg törölöm.

CONGRIO
Hát a' szennyesemet meg mosod?

GRETULA
Meg mosok mindent.

CONGRIO
1000 Tüzetis tész?

GRETULA
Teszek.

CONGRIO
Semmi haragomra nem adsz okot?

GRETULA
Nem adok semmi haragodra okot.

CONGRIO

1005 Nohát, szaporán most ezt a' keszkenőt mosd meg szépen, és ne tarcsd magadot ez után nagyobra, hanem csak mind egy szolgáló, szaporán! Hát még is itt vagy?

(*Gretula abit.*)

CONGRIO

1010 Már enyim a' ház, enyim a' hatalom. Meg⁹³ alázám ezt az aszszonyt hatalmam alá. Már én poroncsolok. Tsak még egy bőkenő van hátra. András kovátsot, a' telhetetlent, ha édes beszéddel sorkából ki nem fordíthatom, fenyegetéssel próbálom. A kiraly poroncsolattyát eleibe olvasom, ki űzőm, ki hajtom az egész jóságból. Már indulok a' piatz felé, a' hol gazdámot részegen hattam vala a' sárba. (*Videt Herum approucul.*)
1015 Valjon nem András kováts mozdula amott? Nem az ő árnyékae? – A' gazdám – ő, igenis. O! Endimio! Igy heverni a' sárba egész éjjel min-deneknek lattára az utsák szemei előtt? – Már merre fordul... már a' karját meregeti... már álmát törli szemeiből... néz minden felé, csu-dálkozik, el bámul; vigyázkodik; nézi, ha oda haza vanne? De ott ám nem tanálja magát a tollas derekajon; nem a' ház falai között; semmi tűz nincs itt, nincs itt Stompax fia, sem Gretula felesége... már logattya
1020 fejét, bánnya, a' mit cselekedett. Egy kevésé félre állok, had várjam, mit fog mivelni. (*Recedit.*)

SCENA TERTIA

HERUS (*solus:*)

1025 Ebren vagyoke vagy mostis aluszom? vagy talám el ragadtattam? hol? vagy ki vagyok én? Én vagyoke itt ezen a' helyen, a' ki elébb magamot szemlélem⁹⁴ vala a' király udvarának közepében állani, fényes bársony-ban öltöztetve, oldalamot őrző udvarnoktól késértetvén;⁹⁵ vendéges-kedni a' tele paharak gyönyörűségébe?

CONGRIO

/: El fordult az esze gazdámnak egy átaljában. Bizonyoson itt a' sárba fántásiájában vitattya álom látását. :/⁹⁶

HERUS

1030 Hól az udvari pompa, meljel tiszteltetem vala? Nem aluszom én most, mert ugye, hogy az udvarnok vizet ada, hogy meg mossanak? Nem fé-sűvel fűsülték hajam szálait, ezt az ajakamot, bajuszomot beretválták?

⁹³ <m>Meg [Ráírással javítva.]

⁹⁴ szemlél<é>em [Az ékezet áthúzva.]

⁹⁵ késértetvei [Emendáltuk.]

⁹⁶ [A magánbeszéd jelének végét pótoltuk.]

Ez igaz, mert most nincsen annyi szakállam, mint előbb volt. Ki ne hinné el ezt, mikor két ujjon alig foghatom meg, holot ennek előtte tele marokkal foghattam.

CONGRIO

1035 Azt biz igazán mondgya! Nezzétek, bezeg gavalér let a' vad czápból? Hacsak az egereknek, vagy a' simmatló ebeknek a' kővérség miatt prédájara nem ment barnyakos szakálla. (*Accedit.*)

HERUS

Mit tsinálsz, hova mensz? Én tudom jól, sőt hogy a' király udvarában történttenek ezek, oly igaz, mint hogy itt lác éngemet.

CONGRIO

1040 E már szép, fris hazugság, fel nem érhetem eszemmel. Nemde itt hatalak a' sárba keveredve, akit ismég innen fel kelni látlak?

HERUS

Sótt, még aztis ad hozzá, és annak nevével tiszteltek mindenek.

CONGRIO

E még annális nagyobb hazugság, inkább hinném, hogy a' számárból lo lészen, hogy sem belőled valaha királt remélyek.

HERUS

1045 En innen az udvarhoz menyek, nehogy e' mostani szerencsém kezemből kirepüljön; ha ugyancsak úgy van a' dolog, tsak vissza térek gungo kalibámba, hogy maradgyak András kováts, és oda haza vas mű vinynyémben országlok. (*Incipit abire interea.*)

CONGRIO

1050 Itt más poroncsolatot hoztam, mi légyen im szolgálatod, tanul⁹⁷ meg ez írásból... El menyen a' veszett... Utánna nyargalok, nehogy ki szalaszsam kezemből ezt a' jo alkalmatosságot... Héj, András kováts! jószte, hej! szolga, jószte, ne kerüld el.

HERUS

Ki szolíta igy éngemet, kinek vagyok én szolgája?

CONGRIO

Hát nem tudod? Congrionak.

⁹⁷ botanuld [Emendáltuk.]

HERUS
1055 Eregy, fartoly töllem, éretlen szolga, nem vagyok én András kováts, sem szolga. Királyi udvarba lakom, a' hol vendégséggel, inkább hogy sem kovátsi szegénységgel éljek.

CONGRIO
No, hát meg engedem, el mehecz, így hamarabb vége leszzen a' contraversianak.

HERUS
1060 Mitsoda contraversiának?

CONGRIO
Ez az írás meg mongya, melben poroncsoltatik a' Királytól, hogy András kováts szolgám légyen ez után, Congrio pedig poroncsolyon.

HERUS
Jol tudom, mert én szábtam volt ezt a' törvényt.

CONGRIO
Hát mostis helybe hagyod?

HERUS
1065 Sótt, ujra meg erősitem.

CONGRIO
Igen jol van. Tehát ez után poroncsolatimot imádván, pomba telyesisd minden kedvemet.

HERUS
Ene'? Istentelen vétek volna ez egy királytól.

CONGRIO
1070 Te magad, boldogtalan. Külőmben kegyetlenül meg hátallak, mert szolgám lettél.

HERUS
Én néked szolgáljak, haszontalan, vak paraszt? Az akaszto fán a' hohér szolgáljon inkább néked.

CONGRIO
Hát még tagadod, hogy szolgám vagy?

HERUS
Tagadom hitetlen, esküszőm, hogy soha sem leszek.

- 1075 CONGRIO
Hiszem előbb azt mondad, hogy magad szabta azt a törvényt.
- HERUS
Mit?
- CONGRIO
Hogy András kováts szolgám leszen.
- HERUS
Az úgy van, de ki látta, hogy én néked szolgáljak, aki ennek az országnak koronás királya vagyok?
- 1080 CONGRIO
Sajnálom.
- HERUS
Mit sajnálsz?
- CONGRIO
Azt a szerencsétlen álmadot; mely minden okosságodnak eszét vesztette.
- HERUS
Soha bizony már, hát csak Congrio bölcs, csak ő okos; más nem. Jer utánam az udvarba, ott meg tudod az egész dolgot.
- 1085 CONGRIO
Már voltam ott tegnap, és hogy András kováts nékem szolgáljon ezután, poroncsolatot hoztam.
- HERUS
Láttam magam is, jelen voltam, helybe hagytam; törvényt szabtam.
- CONGRIO
Hogy láttad volna, aki az uttzán a sár habarcsban torkig merülve hevertél?
- 1090 HERUS
Sótt a tronusba ültem; te pedig térdén állottál előttem, Congrio.
- CONGRIO
Szép fabulat beszéllesz, meg vallom.
- HERUS
Igazabbat, mind a nap fény.

CONGRIO

Mit csináltam tehát?

HERUS

Terdre estél a' királyi tronus szék előtt.

CONGRIO

1095 S' osztán?

HERUS

Instáltál az András kovács kegyetlensége ellen párt fogásért, aki vas pőrőljével erőssen meg rontotta fejedet.

CONGRIO

Hát az után?

HERUS

1100 En felkelék a' tronusból; eszmélkedém, ne hogy éretlen *sententiát*⁹⁸ mondanék néked; a' bölcs udvarnokok végzéséből meg poroncsolám, hogy te szabad légy ennek utánna, es András kovács rabod légyen.

CONGRIO

Ennél igazabb semmi sem lehet; riktig elé mondál mindeneket. Hatsak el nem ragattattál a' sárból, vagy ha ördögöd nintsen, vagy tátos nem vagy, ezeket bizonyosan látnod kellet.

HERUS

1105 Söt, magam vittem véghez, majd meg tanulod. Most ebbe a' várba mennek, ez itt van, az én lakásom. (*Tardat abire.*)

CONGRIO

1110 /: Csudálkozásra méltó dolog ez! ki mondaná ezt merő fabulának? Igazak, amiket mond; de mégis csudálkozom, hogy így el feletkezet magáról, soha nem volt, nemis lesz; most sem az; mégis magát királynak állittya lenni; holot András kovács. ./ (*Tantisper recedit.*)

SCENA QUARTA

Herus; Demilus, Aulici; tandem Rex ipse verus.

HERUS

Itt vadnak! Hallátoké, mit kerestek? Ismérd meg, Cleobule, királyodot.

⁹⁸ sentiát [Emendáltuk.]

CLEOBULUS

Mit akarsz, te paraszt? mit keresz?

HERUS

1115 Azt akarom, hogy magad, és mind, *valakik*⁹⁹ itten vadnak, mind tednap,
most nékem udvarolyatok.

DEMOCLES

Ki vagy te, részeges korso? Hát munkót szolgáltnak álitasz; hallode,
Demile, kinek szolgálunk? Egy rongyos, totos, fotos, kovátsnak.

DEMILUS

Mű néked szolgáljunk? Hallhatatlan dolog volna ez, ha mű, királyi
udvarnokok egy alá valo, haszontalan, szenes kovácsnak szolgálánk.

STAZIMUS

1120 Nagy kálumnia ez egy parasztól, méltó, hogy áldozzék érette e' ha-
szontalan.

HERUS

Lassabban! mit mérgeleódtók? Hát nem ismertelek en titeket, mikor
pohárnokaim voltak tegnap, ujra meg ujra rakván előmbe a' kele-
metes borokot?

CONGRIO

1125 Elvárom a ki jóvetelt, mert honnan úsmerné ő ezeket az urakot.

HERUS

Mit kételkedtek? Ugye, Sosa, hogy magad öntóttel vizet nékem?

DEMOCLES

Ha tsak zászpárol nem ivut ez az ember; mert minden esze kereke
szakát vetett.

SOSA

Te mondode, hogy én rosa vizet kezrede?

HERUS

1130 En mondom, s' még pedig erősite.

DEMILUS

Diszno pajtából but vólt ki ez az ember; nem képes, hogy rosa vizben
mosdot legyen, ha tsak meg nem csal a' köntőse.

⁹⁹ vakik [Emendáltuk.]

HERUS

Ebben az udvarban, e' tronus székben ültem; itt halgattam győzedelmi dicsiretemet.

CLEOBULUS

1135 Rongyos barátom, kit álitasz magad felől?

HERUS

Azt, a' kit tű királynak mondottatok; engemet tiszteltetek ennek nevével.

(Accedit Rex indutus veste Regia.)

DEMOCLES

Eppen jokor¹⁰⁰ érkezel, Felséges Király! A' mit elébb poroncsoltál, most már erősítsd meg újra.

REX

1140 Mit áll itt ez az ember; honnan, és hova? Miért jöttél ide? – Hát nem szollasz?

SOSA

El bámult, nem tугya, hol kapta magát.

HERUS

/: Oh! én szerencsétlen! mit látok! hát még vagyon más királyis! :/

REX

Ne beszély magadnak, mond ki, mit keresz?

HERUS

Nem de az én köntösöm ez? Ez az én házam, ezek az én udvarnokim?

REX.

1145 Mitsoda! Hát vagyon még másis valaki, aki magát királynak mondgya, mikor még élek, és látom? Oh, minden keresztre, akaszto fára méltó korpa, haszontalan ember! Loduly haza innen vinnyedre, hogy jozon eszelkedésre kiveretessél az úlón a' szolga keze által.

HERUS

Kérlek!

REX

1150 Hát mit akarsz?

¹⁰⁰ jokol [Emendáltuk.]

HERUS

Hogy bárcsak kováts lehessek, soha többé király nem leszek.

REX

Ki tiltja, hogy kováts légy? Hát nem vagy az mostis, ebbe a' fotos lasnakodba; nézzed, vak, az elő kötött bőr táskádot. – Hát nem vagy kováts?

HERUS

Bizonyára ez eddig meg nem tért a' fejembe.

CONGRIO

1155 Felséges király, én itt már többet nem mulatok, itt van, a' mint poroncsoltad, az a' kováts, aki hogy ez után szolgálom légyen, írásban hattad.

REX

Eze az a' vérengező András kováts, aki szolgáljának homlokát a' pöröljél?

CONGRIO

Ez a' felséges király.

REX

Aze, a' ki ez országnak királyát ki akarta tronus székéből dőltetni?

CONGRIO

1160 Ő maga.

REX

Hát minemű büntetést szabtam volt ki?

CONGRIO

Ebbe a' levelbe meg van írva.

REX

1165 Kevéss az! – Ez után a' hohér szolgálja leszen ez a' telhetetlen eszem, iszom, részeges ember; aki midőn telyes gorombaságot dőszöl az mértékletlen paharakból, királyhoz hasonlítja magát.

HERUS

Ah, Király, szépen kérlek.

REX

Már hát ez után szolgáltnak hiven szolgálj.

HERUS

A mint poroncsolod.

REX

1170 Semmit ez ellen ez után felőled meg ne haljak, külömben kész a' horog,
az akasztó fa; most itt maracz uraddal, kövesd a' merre vezet.

(Recedit Rex cum aulicis.)

SCENA QUINTA

Herus et famulus Congrio.

HERUS

1175 Oh, en boldogtalan! már látom, hogy csak álmomba jáczodtattam a'
királysággal; nem de én valék ezen a' helyen király azon királyi kőn-
tősbén, azon udvarnokokkal? Oh, mind meg csalatik az ember; amit
nappal soha elmémen sem forgattam, azzal jáczodtam álmban. Mi
történik már velem? Valjon ébren vagyoke egészszen? Hogy én szol-
gámnak szolgáljak ez után?

CONGRIO

Hatrább, alább már ez után, hallode, hát nem követz? S' még előmbe
állasz... Ály hátul utánnam, szolgál.

HERUS

1180 Nagy kevélység az egy szolgától, így bánik gazdájával.

CONGRIO

Hallode, te nebulló! majd az erdőre kergetlek, az hol botokot¹⁰¹ farag-
tassak, hogy egybe zergessem azokkal oldaladnak minden tsontait.

HERUS

Mi okra nézve?

CONGRIO

1185 Még okát keresed! Hogy merél engemet szolgádnak mondani, te akasz-
tófa?

HERUS

Hát nem voltál?

CONGRIO

Elég, ha most nem vagyok! Tudod már kötelességedet; jaj néked, hacsak
egy ujnirais el hibázol; bottal rakom hátadra a' királyi palástot.

¹⁰¹ boto<g>kot [A k beszúrva.]

HERUS
Nem kévanom az iljen tiszteletet.

CONGRIO
1190 Akarsze nékem szolgálni?

HERUS
Akarok.

CONGRIO
És engedelmes lenni?

HERUS
Akarok.

CONGRIO
A csizmámot meg törőlni?

HERUS
1195 Akarok.

CONGRIO
Ha *nem*¹⁰² cselekszed eléb, hogy sem betegedgy, halsz meg, Plutonak
áldozlak. Hát engedcz mindenben?

HERUS.
Engedek.

CONGRIO
1200 Itt a' poroncsolat, melyet ha pontba nem telyesitesz, a' malomba örröllek
meg, hogy ugy sülő kemenczében alkalmas kenyér lehess, minden
tagodot, csontodot egybe rontatom.

HERUS.
Oh, be sulyos szolgálát.

CONGRIO
1205 Hát pintyergesz? Loduly a' vinnnyében hitván szolgál, hogy ki szabjam,
ma mit dolgozzál. Mezitelen fővel halgasd urad gazdádnek poroncsol-
lattyát.

HERUS
Nem tart mind örökké ez a' kegyetlen poroncsolat.

¹⁰² hanem [Emendáltuk.]

CONGRIO

Ennek előtte kellet volna ezt meg tudnod, mikor szolgád voltam. Most hamar a' csizmámot úgy ki fényesisd, hogy a' napnális fényesebb légyen.

HERUS.

Inkább akarnék ezerszer meg halni, hogy sem így élni.

Finis.

EPYLOGUS

CANTUS

*Prima*¹⁰³

1210 Alyatok meg kevésbé, kik eddig nézettek,
A' tréfaságot már mire magyarázzuk?
Lelki hasznatokra, midőn bé fejezzük,
Ezzel játékunkot, mingyárt el végezzük.

Secunda

1215 Egy napi királyságát e' paraszt embernek¹⁰⁴
Látatok, a' szerencse mint jádék ő velle,
Illyen a' világnak álhatatlansága,
Fénylik; de azomban el tűnik arannya.

Tertia

1220 Ma a' kik fényeskednek világi kincsekkel,
Holnap setét homály borította setétet,
Kik ma örvendeznek, holnap sirba mennek;
S így, mint ez kovátsnak, füstbe mult szépségek.

Quarta

1225 Már vége játékunknak, kegyelmes vendégek,
A' mit várjatok itt, nincs egyéb már hátra;
Fel tet szándékunknak¹⁰⁵ lépénk határára;
Innen békeségben oszolyatok haza.
Amen.

¹⁰³ [A versszak hiányzó számozását pótoltuk.]

¹⁰⁴ paraszt<nak>

¹⁰⁵ szándékunknak [Emendáltuk.]

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Comicae* 169–194. lapjain található. Tud róla *Bándi* (1896, 292.), *Pintér* (1993, 61, 63, 65, 70, 71, 124.), *Muckenhaupt* (1999, 119.), tartalmát is közli *Szlávik* (1907, 29–38.). Szövegét kiadta *Alszeghy–Szlávik* (1913, 161–205., jegyzetek: 206–209.), majd *Alszeghy* (1914, 397–443., jegyzetek: 483–485.). Mindkét kiadás elég pontosan, betűhűségre törekedve hozza a szöveget.

1947-ben a *Szindarabok–Jelenetek–Játékok* füzet sorozat 6. darabjaként *Az úr-hatnám kovács* címen adták ki, az előszó felhívta a figyelmet arra, hogy „ezt a kis színjátékot közel százhetven esztendőnek előtte írta Szentesi Reginald, a csíksomlyói ferences iskola tanára. Több mint tíz esztendőn át, egészen a felvilágosodás beköszöntéséig a papi-iskolák élesztgették egyedül a magyar színjátszás kicsiny lángját” (*Szentesi–Nagypál* 1947).

Az *András kovács királysága* cím valószínűleg a dráma első modern, 1975-ös előadására született, innen vettük át mi is kiadásunkba (l. az előadásról írottakat).

A komédia fő üzenete a világi élet forgandósága: a „földi, az álnok világnak, mulandóságának” tanulsága már a prologusban megfogalmazódik, az epilógus elismétli („Illyen a’ világnak álhatatlansága”), s kétszer is elhangzik a társadalom két szélsőséges pontján álló felek, azaz a valódi uralkodó (IV. 1.), majd a részeges András kovács szájából (IV. 5.).

A DRÁMA RÖVID TARTALMA

Prologus

A darab tartalmát ismerteti, majd összefoglalja a tanulságot: „Példát végyen / Miként hidgyen / Valaki földi, / Ez álnok világnak, mulandóságának”.

Actus primus

Scena prima

A részeg András kovácsot, aki jól megverte szolgáját, Congriót, a szolga haza akarja támogatni, de a kovács a sárban elalszik, a szolga otthagyja.

Scena secunda

A király szolgáljaival megtalálja a részeg kovácsot, és megparancsolja szolgálainak, hogy a kovácsot álmában vigyék a palotájába.

Scena tertia

A szolgák undorodva teljesítik a király parancsát, és kivonszolják a sárból András kovácsot.

Scena quarta

A király megosztja szolgáljaival a tervét: tréfából megteszi a kovácsot királynak, az udvarnak mindenben engedelmeskednie kell neki.

Actus secundus

Scena prima

Congrio a királyi palotához érkezik, panaszt akar tenni a kovács bántalmazásai miatt. Az őr, aki ismeri a király tervét, megígéri neki, hogy a király elé vezeti.

Scena secunda

Az ébredő András kovácsot a szolgák nagy tisztelettel megmosdatják, megnyírják, királyian felöltöztetik.

Scena tertia

András ugyan csodálkozik a hirtelen változáson, de hamar elfogadja, és lakomát rendel.

Scena quarta

A szolgák felsorolják, mit fognak feltálalni az álkirálynak: valóságos és kitalált, komikus ételeket és italokat.

Actus tertius

Scena prima

Cleobulus, az udvarnok megfenyegeti Salpát, az udvari bolondot, hogy el ne rontsa a király tréfáját, el ne árulja magát András kovács előtt.

Scena secunda

A szolgák meggyőzik a kételkedő kovácsot arról, hogy ő a király. Az elkezd az uralkodást: fogadja az angol követet, aki felajánlja a királylány kezét. A jelenet alatt azonban Cleobulusnak folyamatosan meg kell fékeznie Salpát, aki szavaival értetlenséget és így gyanút keltene az álkirályban.

Scena tertia

Congrio érkezik panaszt tenni. Nem ismeri fel az uralkodóban András kovácsot, aki, bízva abban, hogy ő már királlyá változott, azt a rendelkezést hozza, hogy Congrio birtokba vegye András kovács teljes vagyonát és háza népét, maga a kovács pedig legyen az ő szolgája.

Scena quarta

Congrio megjelenik András házában, és bejelenti Gretulának, a kovács feleségének, hogy mostantól ő az úr a háznál.

Scena quinta

András kovács a szolgákkal tivornyázik.

Scena sexta

Salpa, a bolond elhatározza, hogy szintén király akar lenni, és belefekszik a sárba, ahol András kovácsot találták, úgy tesz, mintha aludna. Cleobulus rájön a turpisságra, és a szolgákkal megtréfálják: jól összekötözik.

Actus quartus

Scena prima

A király elrendeli, hogy az alvó András kovácsot vigyék vissza oda, ahol összeszedték, és lessék meg, mit tesz, ha felébred.

Scena secunda

Gretula nem akar engedelmeskedni Congriónak, ezért a szolgál jól megveri.

Scena tertia

Congrio az ébredő András kovácson is érvényesíteni akarja a királyi rendeletet, és nagyon meglepődik, hogy András pontosan tudja, mi történt az udvarban, és ragaszkodik ahhoz, hogy ő a király.

Scena quarta

Megérkeznek a király szolgálói, akik nem támasztják alá András bizonygatásait, majd maga a király jön, aki Andrást Congrio szolgálatára ítéli.

Scena quinta

András kovács nagy kesergések közepette szolgálja a kegyetlen Congriót.

Epylogus

A záró ének tanulságként a világi javak mulandóságára figyelmezteti a nézőket.

SZERZŐ

A darab írója Szentés Antal Regináld, életrajzát lásd kötetünk előző (6. sz.) drámájának jegyzetében.

FORRÁS

A dráma forrását a szöveget elsőként kiadó *Alszegehy–Szlávik* (1913, 206–208.) azonosította: a magyarítás Jacob Masen *Rvsticvs Imperans* című latin nyelvű komédiája alapján készült. A szövegkiadás jegyzetei jelzik az eltéréseket is Masen szövegéhez képest (*Alszegehy–Szlávik* 1913, 208–209.).

Alszegehy–Szlávik (1913, 206.) kiemelte, hogy az egynapos királyság témáját sokszor feldolgozták, iskolai és hivatásos színpadon egyaránt. *Manuwald* (2014, 585.) meglehetősen erőltettséggel még *Az Ezeregyéjszaka meséit* és Ludovicus Vives (1493–1540) spanyol humanista levelezését is megemlíti ötletadóként.

A szakirodalom a hasonló tárgy feldolgozásaként leggyakrabban Ludwig Holonius (kb. 1570–1621) lutheránus lelkész 1605-ben írt *Somnium Vitae Humanae* című komikus farce-át (*Alszegehy–Szlávik* 1913, 206.), Jakob Bidermann (1658–1739) *Utopia* c. 1640-es elbeszélését (*Manuwald* 2014, 585–586.), valamint Christian Weise (1642–1708) 1685-ös *Ein wunderliches Schau-Spiel vom Niederländischen Bauer* c. komédiáját említi (*Parente* 1983, 419.). *Alszegehy* (*Alszegehy–Szlávik* 1913,

206.) tud egy 1637-es lengyel adaptációról is, „mely lengyel katonák és parasz-
tok közé lokalizálja a cselekvényt.” Ugyanő hivatkozik a jezsuita Jean-Antoine
Du Cerceau (1670–1730) *Les Incommodités de la Grandeur ou Grégoire ou le feu
duc de la Bourgogne* című, 1713-ban írt iskolai darabjára is (Alszegehy–Szlávik
1913, 206.). Kilián István további feldolgozásokról tud, így a bencések 1738-ban és
1749-ben Salzburgban játszott hasonló darabjáról is (Kilián 1971, 402.), valamint
a kantai minoriták 1730-as években készült drámagyűjteményében található *Hi-
laria Deorum in Salatone Sartorculo* c. latin nyelvű vígjátékáról, ahol a világlustája
szabóinast tréfából Jupiternek állítják be, majd pórul jár. A kantai gyűjtemény
külön érdekessége a minorita és a ferences forráshasználat kapcsán, hogy szinte
kizárólag jezsuita anyagból dolgoztak a szerzők, így Belgiumból, Linzből, Kassá-
ról származó szövegek is azonosíthatók (Uo., 387.). Kilián (1971, 394.) a rusticus
imperans-téma jezsuita iskolai előadásait is sorolja, a téma első magyarországi
megjelenését pedig egy 1664-es sárospataki jezsuita előadással azonosítja (Uo.,
394.). Végül: a magyar iskolai színpadon kedvelt hivatásos szerző, Ludwig Hol-
berg (1684–1754) is feldolgozta a témát: *Jeppé på bjerget* c. komédiáját 1722-ben
mutatta be a koppenhágai Lille Grønnegade színház.

Alszegehy–Szlávik (1913, 206.) szerint azonban Masen forrása Jakob Bidermann
Utopia c. elbeszélése lehetett (l. még Manuwald 2014, 585.).

Jacob Masen (1606–1681) az egyik legjelentősebb német jezsuita szerző, latin
nyelvű poétikai művei és drámái nagy hatással voltak a 17. századi német dráma-
irodalomra, a 18. században pedig a magyarországi iskolai színjátékra. A *Rvsticvs
Imperanst* Masen valószínűleg fiatalkorában, az 1640-es években írta, első be-
mutatója talán Münsterben volt, 1645 februárjában. 1647. július 4-én az Észak-
Rajna-Vesztfáliai Kleve nagyhercegének jelenlétében is játszották (Manuwald
2014, 582–583.).

A magyarországi jezsuitákra tett Masen-hatásról l. Tüskés–Knapp 2004. A csík-
somlyói iskolai színpadon korábban két átdolgozás is született Masen *Tragico-
comoedia Paravlosa. Androphilvs* c. darabjából (1742: *Ferences iskoladrámák* II.,
3. sz. és 1761: *Ferences iskoladrámák* III., 10. sz.), mindkettő nagypénteki előadás
volt, hiszen a Masen-dráma bonyolult allegorikus-emblematikus struktúrája az
ember bűnbeesését, Krisztus szenvedését és a megváltást példázta. Az *Androphilus-
dráma* a *Palaestra Eloquentiae Ligatae* című, Kölnben 1657-ben kiadott (*Palaestra
eloquentiae ligatae. Dramatica quae complectitur poësin: comicam, tragicam, comi-
co-tragicam. Praeceptis & historijs rarioribus, cum exemplis singulorum poëmatum
illustrata. Coloniae Agrippinae, Apud Iohannem Busaeum, 1657*), háromkötetes
mű harmadik kötetében található. Ugyane gyűjtemény második kötete tartalmaz-
za a *Rvsticvs Imperanst*, a 245–283. lapokon. A második könyv (Liber II.) hosszú
bevezetése a drámái költészetről szól, majd a 209. lapon *Poemata Comica, Tragica
& Comico-Tragica* R. P. Iacobi Masenii címlappal kezdődnek a drámák, a *Rvsticvs
Imperans* közlésénél az előfejtésben a páros oldalakon *Comoedia Historica*, a páratlan
oldalakon *Rvsticvs Imperans* olvasható. Masennél a tiszta komédiák és tragédiák
mellett a *Comoedia Historica* a kevert műfajiságot jelenti, de a fő hangsúly a törté-
neti jellegen van, szemben a fikcióval, amely csökkentené a morális üzenet erejét
(Manuwald 2014, 587.).

Bidermann *Utopia*jához hasonlóan a főszereplő Masennél is egy paraszt figura, nem így Szentes Antal Regináldnál, aki egy kovácsot állít a középpontba.

Masen a drámák élén nem ad szerepfelsorolást, így a *Rvsticvs Imperans* előtt sem. Az alábbiakban közöljük az egyes scénákban fellépő szereplőket, Masen darabjában és párhuzamosan Szentes Antal Regináld magyarázatában:

	<i>Rvsticvs Imperans</i> Jacob Masen, 1657	<i>Rusticus imperans</i> Szentes Antal Regináld, 1780
	Prologus	Prologus
	Actus I.	Actus I.
1	Congrio Mopsus herus	Congrio Faber herus: András kovács
2	Philippus princeps Cleobulus Democles Demilus Aulici	Rex Cleobulus Democles Demilus
3	Demilus Stasimus Sosa Aulici Cleobulus Aulae Magist	Demilus Stazimus Cleobulus Democles
4	Philippus Cleobulus Stasimus Demilus Democles	Rex Cleobulus Stazimus Demilus Democles
	Actus II.	Actus II.
1	Stasimus Congrio	Stazimus Congrio
2	Stasimus Mopsus Cleobulus Sosa Tonsor Ephebi	Stazimus Herus Cleobulus Sosa Tonsor
3	Mopsus Ephebi	Herus Sosa Demilus

4	Democles Demilus Menedemus Sosa Stasimus	Democles Cleobulus Demilus Sosa et alii Stazimus
	Actus III.	Actus III.
1	Cleobulus Salpa Stultus	Cleobulus Salpa Aulicus Stultus
2	Mopsus Cleobulus Democles Menedemus Stasimus Sosa Nuncius Legatus Salpa	Herus Rex Cleobulus Democles Demilus Stazimus Sosa Nuncius Legatus
3	Cleobulus Salpa Congrio Mopsus Sosa Democles Menedemus	Cleobulus Salpa Congrio Stazimus
4	Congrio Gretula	Congrio Gretula
5	Democles Stasimus Mopsus Menedemus Sosa Cleobulus	Democles Stazimus Herus Demilus
6	Salpa Stultus Stasimus Sosa	Salpa Cleobulus Stazimus Democles Rex

	Actus IV.	Actus IV.
1	Philippus Stasimus Cleobulus Sosa	Rex Stazimus Menedemus Democles
2	Gretula Congrio	Gretula Congrio
3	Mopsus Congrio	Herus Congrio
4	Mopsus Congrio Cleobulus Stasimus Demilus Sosa Democles Philippus	Herus Congrio Cleobulus Stazimus Demilus Sosa Democles
5	Mopsus Congrio	Herus Congrio
	Epilogus	Epylogus

ELŐADÁS

Az előadást 1780. június 13-án, Szent Antal napján, kedden tartották Csíksomlyón. A szent neve napja és a keddi nap a csíksomlyói összetett hagyományba illeszkedik. (A ferencesek Szent Antal kultuszáról l. a Bevezetést és *Bálint* 1998, II., 458; a kápolnáról l. *Mohay* 2006, 44.) Az *András kovács királysága* tárgyát nehezen tudnánk Szent Antal alakjához kapcsolni; ez az előadás is jól jelzi a vallásos, kegyes hagyomány átalakulását.

Az I. és II. felvonás között közjátékot játszhattak, erre utal az áthúzott szövegrész <Intermedium. Tárkontzás Janko>. Az intermediumok főként a 17. századi iskolai színjátékokra voltak jellemzőek, de a 18. századi darabokban is gyakran találunk közjátékokat, főként a pálos és a minorita darabokban (*Pálos iskoladrámák* 6. sz., *Minorita iskoladrámák* 11B.). Csíksomlyóról is maradt fenn két, a bibliai történethez szorosan kapcsolódó közjátékszöveg az ismeretlen szerző által írt, 1750 körüli passiójátékban (*Ferences iskoladrámák* II., 12. sz.). A *Ferences iskoladrámák* VI. kötetében fog megjelenni a Rózsáról és a Liliomról szóló közjáték szövege (*Certamen inter Rosam et Lilium*, l. *Pintér* 1993, 125.), amely különálló kis füzetben őrződött meg. A vígjátéki, bohózat jellegű közjátékokat azonban nem tartották fontosnak bemásolni a kötetekbe Csíksomlyón, de az is lehet, hogy nem is volt rögzített szövegük (l. még: *Varga* 1989).

A darabban zenére vonatkozó utalással találkozunk. Az I. felvonás 2. jelenetében a mulatságból zene hallatszik, amelyről annyit tudunk meg a drámaszövegből, hogy a kezdetben egyszólamú zene idővel tenor nélküli, háromszólamú darabbá változik (Cleobulus: „Változik a musika, nem egy tonuson jár hangja; altus, diskánt, bassus, halatlik csak, de semmi tenor.”). A darab elején és végén énekszó hangzott (*Algyon Isten akik itten meg jelentetek...*). A hét versszakos Prologushoz, a szöveg hosszához kissé igazítva, tudjuk ajánlani a sorozat harmadik kötetében, az 1752-es passiójátékban a *Vietorisz tabulatúráskönyvből* közölt (*Ritka kertben...*, ill. népzenei gyűjtésekben *Vígan zengjete, citerák...* szövegkezdettel ismert) dallamot (*Ferences iskoladrámák* III., 137.). A négy versszakos Epilogus is énekelve hangzott (Cantus: *Álljatok meg kevésbé, kik eddig nézettek...*). A – kezdősorok kivételével – felező 12-es sorokból álló strófákhoz (13.12.12.12.) 12 szótagos dallamokat ajánlunk, amelyeket a korábbi kötetekben közöltünk (itt történeti és népzenei kottákra egyaránt utalunk): *Mikor Máriához...* (*Ferences iskoladrámák* I., 743.), *Hálát adok, Isten...* (*Ferences iskoladrámák* I., 744.), *Szomorú a halál...* = *Ó, édes Megváltóm...* (*Ferences iskoladrámák* II., 300.), *Mit bízik a világ...* (*Ferences iskoladrámák* II., 301.) és *Ó, keserves jajszó...* (*Ferences iskoladrámák* III., 274.).

A dráma azon kevesek egyike, vagy talán az egyetlen, amelyet a 18. század után is játszottak, így az előadástörténethez tartoznak a darab 20. századi előadásai. 1947-ben egy Sheridan komédiával együtt stúdió-előadásban mutatták be a Nemzeti Kamara Színházban *Az úrhatnám kovács* címmel. (A cím Molière-utalás, nem éppen szerencsés.) A szöveget Nagypál István dolgozta át, Gellért Endre rendezte. A Szabad Nép 1947. január 8-i száma Rajczy Lajos, Horkay János, Demeter Hedvig, Horváth Ferenc, Pásztor János, Peti Sándor, Tompa Sándor és Egri István nevét jegyezte fel (M. M. szignóval). Ugyancsak a Szabad Nép rádióműsorából tudjuk, hogy a Falurádió keretében indult Faluszínpad előadássorozatában *Az úrhatnám kovács* is szerepelt az 1947. január 13–19. közötti héten. Nyilván ennek az előadásnak a szövege jelent meg 1947-ben (*Szentes–Nagypál* 1947).

Az általunk kölcsönzött *András kovács királysága* címmel 1975. július 7-én játszották az akkor alakult Agria Játékszín első előadásaként, Egerben, szabadtéren. Romhányi László rendezte, pazar szereposztással (Bessenyei Ferenc: András kovács, Agárdi Gábor: a Király, Szemes Mari: Gretula, a kovácsmester házsártos felesége, Bánffy György: Udvarmester, Kránitz Lajos, Blaskó Péter, Várdai Zoltán: Udvaroncok). A szereposztásból látható, hogy még egy párt beillesztettek vagy a meglévő szerepeket átalakították: Maros Gábor: Kongó, Szabó Tünde: Kongó szerelme. A betétdalok zenéjét Tolcsvay László, a dalszövegeket Bródy János szerezte. Fontos, hogy Romhányi nem engedte a nyelvi, stiláris változtatásokat. 25 évvel később Romhányi László így emlékezett: „Rajkai György az egri vár gótikus palotája elé monumentális színpadot és díszletet tervezett... A tagozott színpad ténylegesen összeköti a püspöki palota felső szintjét a színpad emeleti részével az átjárhatóság érdekében. Az előadásokon ez a gyönyörű épület káprázatos hátteret biztosított az aktorok játéknak... A gótikus palotánál szebb, élő díszletet elképzelni sem lehet...” (*Hevesi Napló* 2000/11. sz.) Az előadásról megemlékezett a Népszabadság (1975. július 19.), majd ugyanott Molnár Gál Péter közölt hosszú kritikát (1975. július 22.).

1979-ben *Rusticus imperans avagy András kovács királysága* címmel tévéfilm is készült belőle, Horváth Jenő rendezésében, a forgatókönyvet Zahora Mária írta.

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

Nehezen eldönthető, hogy a prológos és az epilógus verssorainak kezdőbetűje kis- vagy nagybetű; mi, közlési hagyományunkat követve minden verssort nagy kezdőbetűvel indítottunk, az eredeti megoldást nem jelöltük.

Az esetlegességgel megjelenő szókezdő nagybetűket csak abban az esetben hagytuk meg, ha a korszellem, illetve a szerző értelmezhetette tulajdonnévként az adott főnevet, vagy ha határozottan kiemelés vagy tisztelet kifejezésére szolgálhatott.

Többféle hosszúságot használ az *i* jelölésére, nehéz megkülönböztetni, hogy hosszú-e vagy rövid.

Az actusok és scenák rövidítését egységesen feloldottuk, és nem jelöltük a javítást.

A szerepneveket egységesítettük. A *Stasimus/Stazimus* forma ingadozik, mi a *Stazimus* alakra egységesítettük, jelölés nélkül; a szövegen belül nem változtattunk a néven. Ha a lejegyző a szerepnevet rövidítette, akkor értelemszerűen kiegészítettük, ha más alakban írta, akkor javítottuk, és a javítást jelöltük. Az esetlegesen hiányzó szereplőket, rövidített szerepneveket pótoltuk, kiegészítettük. Az egyes jelenetek előtt a teljesen hiányzó vagy a hiányos szereplő-felsorolást nem javítottuk.

Az *is*-t és az *-e* kérdőszót meghagytuk egybeírva az előtte lévő szóval.

Az írásjeleket megpróbáltuk figyelembe venni, mert változatosabbak, mint korábban, de nem mindenhol tudtuk megtenni: nagyon sok a pontosvessző mondatzáró szerepben, ezeket pontra változtattuk. A pontosvessző gyakran vessző helyett áll, ezeket jelölés nélkül vesszőre írtuk át. A megszakítást vagy szaggatottságot a kéziratban -- vagy --- jelzi, ezeket a szöveghangulatnak megfelelően gondolatjellel vagy három ponttal írtuk át közlésünkben.

A lejegyző itt is többször alkalmazta a */:* zárójeleket, amelyek *félre* funkciójú magánbeszédet jelölnek, ezeket megőriztük. Ugyanakkor ilyen jelek között hozza a kézirat az aláhúzással is elkülönített rendezői utasításokat is: utóbbiak közlésünkben dőlt betűvel gömbölyű () zárójelben találhatók.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 68 *az orbán süvegét fejéből lenem téshi* – nem józanodik ki (régí közmondás)
68 *baccus* – Bachus, a bor és a mánor római istene; *baccus tavában uszkálnván* – lerészegedvén
70 *elig* – alig (még többször előfordul)
110 *szurdék korpával* – valószínűleg másolási hiba a *csurdé* szó helyett: a csurdé zab emberi fogyasztásra nem használt, pelyvátlan zab, ennek a korpájáról van szó

- 111 *Ethnai kovátsok* – Ethna: Etna; az etnai kovács: Héphaisztosz, a tűz istene
- 112 *execzérozhatt* – fegyelmezhet
- 129 *patzirozánk* – sétáltunk
- 137 *szalad sér nérsével* – szaladser: aszalt gabonából készített sör. A *nérs*, *nérse* szó valószínűleg nyirkosságot, nedvességet jelent (vö. CzF IV., 919.)
- 139 *altus, diskánt, bassus, tenor* – alt, diszkant, basszus, tenor: hangfekvés szerinti hangfajok vagy szólamok elnevezése
- 172 *praefectussá* – előjáróvá
- 178 *hottot* – hatolt; vagy emendálva: hozattatott (A bizonytalan olvasat miatt nem emendáltuk.)
- 185 *hertsekeknek* – hercegeknek
- 186 *matzorra* – másszorra, máskorra
- 192–193 *ha nem akarod elrágni a' mazdagot* – kb. ha nem akarsz bajba keveredni
- 194 *tonyával* – tonya: pocsolya, sár
- 201 *czáp* – kecskebak
- 203 *megnyűgőztetve* – megkötozve; nyűg: béklyó
- 214 *malotás* – malátás; maláta: a sörkészítéshez szükséges csíráztatott aszalt árpa
- 221 *szokmánnyáról* – szokmány: kabátféle felsőruha
- 224 *szurdékos* – l. a 110. sor jegyzetét
- 235 *czepülésit* – cipőit
- 237 *karapodia* – valamilyen lábbelije. Valószínűleg egy román szó elferdítése; a *carapace*: *héj* jelentésű szóból, teste, testtömege értelemben, vagy a *carámb/i*: *lábszárvédő*, *csizmaszár* szóból
- 244 *superlatot* – függönyt
- 256 *estrázáj* – strázsálj, őrködj
- 264 *lasnak* – lazsnak: durva posztó, zsákvászon
- 265 *poszomántot* – paszományt, ékes zsinórozást
- 272 *süddöt* – süldőt, disznót
- 300 *Endimion* – Endymion, Endümion: a Hold istenasszonyának, Szelénének a szerelmese, akit Szeléné örökre elaltatott, hogy örökre vele lehessen
- 301 *fekű* – kb. fekvő
- 323 *Hizo olybol* – hízóólból, disznóólból
- 395 *pilis* – pelyhes, kócos
- 401 *Theseus* – görög mitológiai hős, itt célzás arra, hogy a labirintust sikeresen bejárta
- 406 *manért* – manírt, divatot
- 436 *szonyhítása* – szomjúsága
- 443 *Irus* – ithakai koldus az *Odüsszeiában*
- 444 *Cresusa* – Krózus (Kroiszosz, Croesus), gazdagságáról ismert ókori király
- 447 *Polycrátés* – Polükratész, i. e. 6. századi, nagyhatalmú számoszi uralkodó

- 451 *vinnye* – kovácsműhely
 461 *imeted* – itt kb. éberségedet, ébrenlétedet (émett: éber, nem alvó, virasztó)
 479 *ebenum* – ében
 485 *katikákat* – itt: mérgezéseket (katika: katikarépa, kék sisakfű, lehet mérgező)
 485–486 *dosissokat* – dózis, adag
 489 *katika* – katikarépa, kék sisakfű (itt: ehető gyökérnövényként szerepel; vö. az előző jegyzetet)
 489 *pityóka* – burgonya, krumpli
 489 *piromp* – valamilyen piros gyökér v. növény, talán pirítófű (piros ökörnelyv, vad ökörnelyv, pirosítófű; CzF V., 241.)
 495 *baltagját* – valószínűleg: bal lábát, csülkét
 503 *pátzán* – fácán
 505 *appetitussa* – étvágya
 507 *faim* – fain, finom
 509 *Baccus árasztott a Rhenus oldalain* – Bacchus: a bor és a mámor istene; Rhenus: Rajna
 514 *post pástok* – pástétomok, tészták
 520 *kulinaris procesusok* – étkezési, ételélvezési folyamatok
 521–522 *nyolczadik a' görög bölcsek között* – az i. e. 7–6. században élt görög gondolkodók heten voltak
 526 *kaponczában* – kb. kordában (kaponca: a ló fején lévő kantár)
 578 *Hercules* – Héraklész: az egyik legjelesebb hős, félisten
 590–591 *Achilles elsőben aszonyokal gusalyal kereste kenyerét* – Akhilleuszt apja gyermekkorában lányok között neveltette, hogy a korai haláláról szóló (később beteljesedett) jóslatot megakadályozza
 591 *Hercules johokat őrzött* – Héraklész feladataira utalás: ötödik munkája Augeiasz istállójának kitakarítása, tizedik munkája Gérión marhacsordájának Mükénébe hajtása volt
 598 *Brindi burgia* – Brandenburgia (vagy a nevéből gúnyosan formált kitalált név)
 632 *Páris nevet érdemelyen* – a mitológiai történet komikus kifordítása: a három vetélkedő istenasszony, Pallas Athéné, Aphrodité és Héra mellett negyedikként a vetélkedésükben ítélkező királyfi nevét adja a királylánynak
 634 *mátkásítani* – eljegyezni, férjhez adni
 637 *alatt, a' sorkán* – alul, a sarkán (a héber írás jobbról balra halad)
 650–651 *Scadis és Mosa Acheronnyának* – Scadis: Schelde folyó; Mosa: Maas folyó; Akheron: az alvilág folyója
 651–652 *Brándi Burgia* – Brandenburgia (vagy a nevéből gúnyosan formált kitalált név)
 669 *Pluto* – az alvilág ura
 669 *Cerberus* – az alvilág bejáratát őrző háromfejű kutya
 715 *satis factiot* – elégtételt
 732 *spongia* – spongya, szivacs

- 759 *kálumnia* – calumnia: rágalom, hamis vád
 769 *interessel* – kamattal
 801 *Rénusból* – rajnai borból (Rénus: Rajna)
 803 *decretumot* – határozatot
 821 *meg kaptam* – megtaláltam
 831–832 *Ennek az háznak nincsenek, minden féle miszernek én vagyok...ura* –
 e háznak nincsenek gazdái, minden szernek én vagyok az ura
 858 *biberius* – (lat. tréfás szóalkotás) iszákos
 872 *el siritnem* – elcsennem
 876 *szokmány* – kabátféle felsőruha (l. a 221. sor jegyzetét)
 967 *kálumniával* – l. a 759. sor jegyzetét
 977 *seleverdi* – szeleverdi, szeleburdi itt: engedetlen
 1014 *Endimio* – Endymion, Endümion. (l. a 300. sor jegyzetét)
 1035 *czápból* – kecskebakból (l. a 201. sor jegyzetét)
 1036 *simmatló* – szimatoló
 1037 *barnyakos* – csomókban lógó, csapzott
 1046 *gungo* – kunyhó
 1048 *vinnyémbe* – vinnye: kovácműhely (l. a 451. sor jegyzetét)
 1055 *fartoly* – távozz
 1058–1059 *contraversia* – vita, ellentét
 1066 *pomba* – pontban, azonnal
 1091 *fabulat* – fabulát: mesét
 1102 *riktig* – richtig: helyesen, pontosan
 1120 *kálumnia* – calumnia: hamis állítás, hamis vád (l. a 759. sor jegyzetét)
 1127 *zászpa* – mérgező növény (Veratrum)
 1153 *lasnakodba* – l. a 264. sor jegyzetét
 1182 *egybe zergessem* – összetörjem (CzF VI., 1211.)
 1196 *Plutonak* – l. a 669. sor jegyzetét

Regináld Antal Szentes

ANDRÁS THE SMITH AS KING (RUSTICUS IMPERANS)

ESSENTIAL DATA

The drama is on pp. 169–194 of *Actiones Comicae*. It is mentioned by *Bándi* (1896, 292), *Pintér* (1993, 61, 63, 65, 70, 71, 124), *Muckenhaupt* (1999, 119), *Szlávik* gives the content (1907, 29–38). It was published by *Alszeghy–Szlávik* (1913, 161–205) and *Alszeghy* (1914, 397–443).

The main message of the comedy is the vicissitude of earthly life expressed not only in the prologue and the epilogue but also told by two figures so far from each other: by the king (IV.1) and by the drunken smith (IV. 5).

THE SHORT CONTENT OF THE PLAY

Actus primus

Scena prima

Congrio servant was beaten by the drunken smith, András. Congrio would help him home but the smith falls asleep in the mud.

Scena secunda

The king finds the sleeping smith and orders his servants to carry him to the royal palace.

Scena tertia

The servants, disgustedly, obey and drag him out of the mud.

Scena quarta

The king tells his funny plan: he would take the smith the king and all must obey him.

Actus secundus

Scena prima

Congrio arrives to the palace, he wants to lodge a complaint against the smith. The guard knows the king's joke, and promises Congrio to lead him to the king.

Scena secunda

The smith gets up, the servants wash, clean, dress him.

Scena tertia

András is astonished but does not hesitate too much and orders a feast.

Scena quarta

The servants list the courses, i.e. real and fabulous, funny meals and drinks.

Actus tertius

Scena prima

Cleobulus, the courtier threatens Salpa the jester not to spoil the king's joke.

Scena secunda

The servants assure the hesitating smith: he is the king. He starts his royal job: receives the deputy of England who offers his king's daughter's hand. During the scene, Cleobulus continuously tames Salpa who would make the false king suspicious.

Scena tertia

Congrio comes but does not recognize the smith. András is sure he already became a king thus he orders Congrio to take the smith's estate and to make the smith his servant.

Scena quarta

Congrio appears in András' house and tells the smith's wife, Gretula that, from now on, he is the master of the house.

Scena quinta

András has a feast with the servants.

Scena sexta

Salpa, the jester wants to become a king, too: he lies in the mud pretending to sleep. Cleobulus comes upon the trick and decides another joke: he has the servants bind Salpa.

Actus quartus

Scena prima

The king orders to carry András back where he was found; they would see how he wakes up.

Scena secunda

Gretula does not obey Congrio who beats her up.

Scena tertia

When the smith wakes up, Congrio wants to make András his servant as the king ordered; Congrio is surprised that András knows everything and thinks himself the king.

Scena quarta

The king's servants come and do not verify András' insistence; the king himself orders András to serve Congrio.

Scena quinta

András bitterly serves the cruel Congrio.

The epilogue warns the spectators on the transience of earthly wealth.

AUTHOR

The author is Reginald Antal Szentes, see his biography in the notes of play nr. 6 in the present volume.

SOURCE

Its source was indentified by the first publishers *Alszeghy–Szlávik* (1913, 206–208): the playwright adopted Jacob Masen's Latin *Rvsticus imperans*.

Alszeghy–Szlávik (1913, 206) wrote that the theme of the one-day king was frequently employed on both, school and professional stage. Gesine Manuwald (2014, 585) tried to find a far-fetched connection with *One Thousand and One Nights* and also the correspondence of the Spanish humanist Ludovicus Vives (1493–1540; *Manuwald* 2014, 585.).

Other possible sources mentioned: the Lutheran pastor Ludwig Hollonius' (cca 1570 –1621) comic farce titled *Somnium Vitae Humanae* (1605; *Alszeghy–Szlávik* 1913, 206); Jakob Bidermann's (1658–1739) short story *Utopia* (1640; *Manuwald* 2014, 585–586); Christian Weise's (1642–1708) comedy, *Ein wunderliches Schauspiel vom Niederländischen Bauer* (1685; *Parente* 1983, 419). *Alszeghy* (*Alszeghy–Szlávik* 1913, 206) mentions a Polish adaptation from 1637 „which moves the plot to Polish soldiers and peasants” and a similar Jesuit school drama from 1713 (Jean-Antoine Du Cerceau, 1670–1730: *Les Incommodités de la Grandeur ou Grégoire ou le feu duc de la Bourgogne*; *Alszeghy–Szlávik* 1913, 206). István Kilián found further adaptations by the Benedictines in 1738 and in Salzburg in 1749 (*Kilián* 1971, 402). The Minorites in Kanta performed the Latin comedy entitled *Hilaria Deorum in Salatone Sartorculo* where the lazy taylor is fooled as if he were Jove (1730; *Idem*, 387). The collection of Kanta proves that the authors used exclusively Jesuit sources, Kilián identified dramas from Belgium, Linz, Kassa (*Kilián* 1971, 394). Kilián lists the Jesuit performances of the *rusticus imperans* theme in Hungary and indentifies the first Hungarian performance with one in Sárospatak in 1664 (*Ibid*, 394). And finally, Ludwig Holberg (1684–1754), the professional author popular in Hungary has a similar drama: his comedy titled *Jeppe på bjerget* was performed in Copenhagen Lille Grønnegade theatre in 1722.

According to *Alszeghy–Szlávik* (1913, 206). Masen's source was Jakob Bidermann's *Utopia* (see also *Manuwald* 2014, 585).

Jacob Masen (1606–1681) was one of the most important German Jesuit authors whose Latin dramas and poetics had a serious impact on 17th century German dramas and 18th century Hungarian school stage. *Rvsticus imperans* „is likely to date from the 1640s: it seems to have been performed in Münster in February 1645 and is also thought to have been performed in Cleve before the Gand Duke on 4 July 1647 (Manuwald 2014, 582–583). (On Masen’s influence in Hungary, see Tüskés–Knapp 2004.) In Csíksomlyó, two adaptations of Masen’s *Tragico-comoedia Parabvlosa. Androphilvs* survived (1742: *Ferences iskoladrámák* II, nr. 3; 1761: *Ferences iskoladrámák* III, nr. 10), both were performed on Good Friday presenting the Fall, Christ’s suffering and redemption in a complicated allegorical–emblematic structure. The Androphilus-play is in the third volume of Masen’s *Palaestra eloquentiae ligatae. Dramatica quae complectitur poësin: comicam, tragicam, comico-tragicam. Praeceptis & historijs rarioribus, cum exemplis singulorum poëmatum illustrata. Coloniae Agrippinae, Apud Iohannem Busaeum, 1657*). The second volume of the collection contains *Rvsticus imperans* (pp. 245–283). The introduction to the second volume (Liber II.) discusses dramatic poesie. The dramas start on page 209, the chapter is entitled *Poemata Comica, Tragica & Comico-Tragica R. P. Iacobi Masenii*. The header of *Rvsticvs Imperans* is *Comoedia Historica* on even pages. Masen classifies pure comedies, tragedies and also *Comoedia Historica* which means mixed genre but the main emphases is on history as opposed to fictitious which would give a weaker moral message (Manuwald 2014, 587).

Like in Bidermann’s *Utopia*, Masen’s protagonist is a peasant; Szentes puts a smith in the centre.

Masen has no role list in *Rvsticvs Imperans*. Below, we give the roles parallel:

	<i>Rusticus imperans</i> Jacob Masen, 1657	<i>Rusticus imperans</i> Reginárd Antal Szentes, 1780
	Prologus	Prologus
	Actus I.	Actus I.
1	Congrio Mopsus herus	Congrio Faber haerus: András smith
2	Philippus princeps Cleubulus Democles Demilus Aulici	Rex Cleubulus Democles Demilus
3	Demilus Stasimus Sosa Aulici Cleobulus Aulae Magist	Demilus Stazimius Cleobulus Democles

4	Philippus Cleobulus Stasimus Demilus Democles	Rex Cleobulus Stazimius Demilus Democles
	Actus II.	Actus II.
1	Stasimus Congrio	Stazimius Congrio
2	Stasimus Mopsus Cleobulus Sosa Tonsor Ephebi	Stazimius Herus Cleobulus Sosa Tonsor
3	Mopsus Ephebi	Herus Sosa Demilus
4	Democles Demilus Menedemus Sosa Stasimus	Democles Cleobulus Demilus Sosa et alii Stazimius
	Actus III.	Actus III.
1	Cleobulus Salpa Stultus	Cleobulus Salpa Aulicus Stultus
2	Mopsus Cleobulus Democles Menedemus Stasimus Sosa Nuncius Legatus Salpa	Herus Rex Cleobulus Democles Demilus Stazimius Sosa Nuncius Legatus
3	Cleobulus Salpa Congrio Mopsus Sosa Democles Menedemus	Cleobulus Salpa Congrio Stazimius

4	Congrio Gretula	Congrio Gretula
5	Democles Stasimus Mopsus Menedemus Sosa Cleobulus	Democles Stazimius Herus Demilus
6	Salpa Stultus Stasimus Sosa	Salpa Cleobulus Stazimius Democles Rex
	Actus IV.	Actus IV.
1	Philippus Stasimus Cleobulus Sosa	Rex Stazimius Menedemus Democles
2	Gretula Congrio	Gretula Congrio
3	Mopsus Congrio	Herus Congrio
4	Mopsus Congrio Cleobulus Stasimus Demilus Sosa Democles Philippus	Herus Congrio Cleobulus Stazimius Demilus Sosa Democles
5	Mopsus Congrio	Herus Congrio
	Epilogus	Epylogus

PERFORMANCE

The play was performed on Tuesday 13 June 1780. The theme and atmosphere of the comedy have nothing to do with St Anthony though his day was an important part of Csíksomlyó tradition. (On the Franciscan cult of St. Anthony of Padua, see the Introduction; *Bálint* 1998, II, 458; on the chapel, see *Mohay* 2006, 44.)

The theme of *rusticus imperans* can hardly fit St Anthony's cult; the performance marks the change of tradition. Between act I and act II, they performed an inter-

lude because between the two acts, we find a deletion: <Intermedium. Tárkonyzás Janko>. Mostly the 17th century school plays contained interludes but there are quite a few from the 18th century, too (see the Pauline play: *Pálos iskoladrámák* nr 6 and the minorite one: *Minorita iskoladrámák* nr 11B). From Csíksomlyó, two interludes survived in the Passion play written around 1750 (*Ferences iskoladrámák* II, nr 12): both display Biblical stories. The interlude titled *Certamen inter Rosam et Lilium* (Pintér 1993, 125) will be published in the sixth volume of *Ferences iskoladrámák*. The teachers did not consider the comic, burlesque-like interludes worth copying, or the comic interludes were improvised (see also: Varga 1989).

The play does not mention music. From the rollick in I. 2, we hear some music turning into a three-part piece without tenor (Cleobulus: „Változik a musika, nem egy tonuson jár hangja; altus, diskánt, bassus, halatik csak, de semmi tenor” / The music changes from plain chant to alto, discant, bass, but no tenor). Both the Prologue and the Epilogue were sung. For the Prologue, we suggest the tune from the third volume of our series (*Ferences iskoladrámák* III, nr. 12, 137): it was published in *Vietorisz tabulatúráskönyv* (Ritka kertben... known as *Vígan zengjetelek, citerák...* in folklore collections). For the Epilogue (Cantus: *Álljatok meg kevéssé, kik eddig nézétek...*: 13.12.12.12.), we suggest tunes from our earlier volumes: *Mikor Máriához...* (*Ferences iskoladrámák* I, 743), *Hálát adok, Isten...* (*Ferences iskoladrámák* I, 744), *Szomorú a halál... = Ó, édes Megváltóm...* (*Ferences iskoladrámák* II, 300), *Mit bízik a világ...* (*Ferences iskoladrámák* II, 301), *Ó, keserves jajszó...* (*Ferences iskoladrámák* III, 274).

This is the only Csíksomlyó play which was performed on professional stage in the 20th century, thus the history of its performances must refer to the modern productions, too. In 1947, it was performed together with a comedy by Sheridan, in the studio of the National Theatre. It was adapted by István Nagypál, directed by Endre Gellért. Mistakenly, they used a title referring to Molière's play: *The middle class smith*. It was broadcasted on the radio, too. In the same year, it was published (Szentés-Nagypál 1947).

We took the Hungarian title *András the smith as king* from the first modern performance of the play: it was performed in Eger on 7 July 1975 directed by László Romhányi, music by László Tolcsvay, text by János Bródy. In 1979, a TV film was produced with the title *Rusticus imperans* or *András the smith as king* (director: Jenő Horváth, script editor: Mária Zahora).

ACTIONES TRAGICAE

ACTIONES TRAGICAE¹

Sanctissimam *Domini* et Redemptoris *Nostri*²
Passionem ac Mortem.
Aliaque Sacrae et Evangelicae Historiae mysteria,
Lamentabiles Casus in Ea signatos.
Divinaeque Justitiae ac Misericordiae Exempla
piae Christi Fidelium meditationi et compunctioni
scenice proponentes.
Industria Patrum Supremae, ac Mediae Grammatices Classis Professorum,
Ter Nobilem ac Ingenuam *Gymnasj Csik-Somlyöviensis*³
sub cura
Fratrum Minorum *Strictioris Observantiae* Provinciae Transylvanicae Sancti
Regis Stephani,⁴ Literarum ac Humanitatis Studio vacantem Studiosam
Juventutem
Ab Anno 1776.
Coram devoto Auditorio productae
ac jussu
Admodum Reverendissimi Patris MARTINI PÉTERFFI,⁵
Praelibati *Ordinis* et Provinciae Praedicatoris, *Sacrosanctae Theologiae* Lectoris⁶
ac Ministri Provincialis,
pro perenni memoria huc inscriptae.

¹ [A kötet címlapja az első lap rectóján.]

² Dni Nri [A rövidítéseket feloldottuk.]

³ C-Somlyövien [A rövidítést feloldottuk.]

⁴ Strict. Observ. [A rövidítéseket feloldottuk.]

⁵ A.P.R. [A rövidítést feloldottuk.]

⁶ Ord^{nis} et Proae Praedicatoris, S^{tae} Theol. [A rövidítéseket feloldottuk.]

ADMONITIO⁷
ad *Patres pro tunc*⁸ Professores.

Quamquam gravate non feramus. Actiones per Vos producendas, etsi trivialibus-Ludimagistris donaveritis, quibus, coram plebe suae Parochiae denuo productis, sese nostris plumis /: tamquam Cornices pavonys :/ ornarent id tamen aequo animo pati non possumus, si hujusmodi Actionis nullum exemplar in Conventu relinqvatur; qvapropter /: quo consilio ante quinque Circiter Lustra peculiari Libro Actiones Tragicas insenbi jusseramus, qui jam inscriptus esse fertur; eodem hunc secundum Tomum compingi Curavimus; ac Una :/ obtestamur singulos *Patres*⁹ Professores, ut quisque? Actionem a se producendam huic Libro insenbat, pro serenatura nostri honoris, suique Conatas, et industriae memoria.

Subscripti in Caenobio nostro Csik-Somlyöviensi 1^a Junij 1776.

Frater Martinus Peterffy¹⁰
Minister Provincialis¹¹
*manu propria*¹²

⁷ [A kötet első lapjának versóján. A kötet lapszámozása egykorú, piros ceruzával, lapszám minden oldalon szerepel.]

⁸ P.P. p.t. [A rövidítést feloldottuk.]

⁹ P.P. [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁰ Fr. [A rövidítést feloldottuk.]

¹¹ Mner Provalis [A rövidítést feloldottuk.]

¹² mpa [A rövidítést feloldottuk.]

8.

Kézdi István Gracián

JÁTÉK AZ ISTEN IRGALMAS ÉS IGAZSÁGOS
VOLTÁRÓL

Csíksomlyó

1775. április 14. nagypéntek

PERSONAE HUIUS ACTIONIS SUBIERE
PRINCIPALIORES NIMIRUM:¹

PROLOGUS	Dominicus Kovács <i>Syntaxista</i> ² ex Verebes
PHILIBERTUS	Stephanus Elekes Rhetor ex <i>Szent</i> ³ Imre
THEODORUS, filius major	Josephus ⁴ Tamasi <i>Syntaxista</i> ex Csik Borsova
JACOPONUS, filius Philiberti minor	Josephus Nemeti <i>Syntaxista</i> ⁵
LAZARILLUS, filius minimus	Mathias Becze
SÏNESIUS, ⁶ amicus Philiberti	idem qui Prologus
PASTOR BONUS	Josephus Simon

Amici et seductores Jacoponi:

AMORILLUS	Georgius Sallo
GAUDENTIUS	Alexius Bocskor
RUTILIUS	Franciscus Szabo
<i>PEREGRINUS</i> ⁷	
<i>ANGELUS</i> ⁸	
<i>DUO GENÏ</i> ⁹	
<i>LATRO PRIMUS</i> ¹⁰	
<i>LATRO SECUNDUS</i>	
<i>LATRO TERTIUS</i>	
<i>LATRO QUARTUS</i>	
<i>LATRO QUINTUS</i>	
<i>LATRO SEXTUS</i>	
<i>LATRO SEPTIMUS</i>	

Post hoc duo GenÏ et septem Latrones *in*¹¹ pecata praefigurantes, a quibus Pastor Bonus fuit interceptus. Etc.

¹ [A szereposztást a drámaszöveg végéről, kiadási elveinknek megfelelően a szöveg elé helyeztük.]

Personam Acciones [Emendáltuk.]

² Syntax. [A rövidítést feloldottuk.]

³ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

⁴ Joseph [Emendáltuk.]

⁵ Syntax. [A rövidítést feloldottuk.]

⁶ Sinesius [A szerepnév a szövegben következetesen *SÏnesius* alakban szerepel, ezért a szereplistában is megváltoztattuk.]

⁷ [A szereplistából hiányzó nevet pótoltuk.]

⁸ [A szereplistából hiányzó nevet pótoltuk.]

⁹ [A szereplést a két név után következő megjegyzés alapján kiegészítettük.]

¹⁰ [A hét latorral kiegészítettük a szereplést.]

¹¹ im [Emendáltuk.]

Actio Parascevice in sorte duorum Juvenum exhibens
MISERICORDIAM ET JUSTICIAM DEI.
Populo per Schenas exhibita a' Florentissima Juventute
Csik Somlyoviensi
Anno 1775 Die 14ta Aprilis¹²

PROLOGUS

Krisztus halálának vérrel forro napja,
Imé, ma fel tettet gyászos vég orája,
A melyben erettünk szörnyű nagy kinokra,
Jutot a keresztfán végre az halálra.

5 Nap, hold és csillagok ez nap remülésre,
Indultak kő sziklák nagy repedezésre,
Midőn meg változnak szentséges szent vére
A magos keresztről le hullot a földre.

10 Kinekis keserves példáját ez helyben
Gyászos napon láttatok sok rendben,
S. vajha méltó keppen a tű szivetekben
Gyümöcsözőt volna enyi esztendőben.

15 Mais azért némely el rejtet titkait
Elő hozzuk ugyan keserves kényait,
De nem a sidoktól való szenvedésit,
Hanem bűnösoktól való meg ölésit.

20 De főképpen azon ma leszen szándékunk,
Arra fog czélozni minden akaratunk,
Krisztus irgalmáról hogy ma példát adgyunk,
Es ugyane leszen mái fel vet czéllunk.¹³

25 Hogy pedig eszt jobban kiki meg tanulyja,
Egy nemes atyának két drága magzatya
Mai Actionknak leszen fel vet czélya.
Kiknek példájokból Istennek irgalma
Ki fog mutatodni kemény igassága.

Mert egyik csak hamar világ csalárdságát
Észre vevén színes el mulandóságot,
Vég butsút világtól vészen, s. adgya magát
Remete életre szenteli szándékat.

¹² Apri<l>lis

¹³ ugya e [Emendáltuk.] czéll<>unk [Olvashatatlan törlés.]

- 30 De ennek testvére világ hivságira
Fordítsa életét, gonosz társoságra,
Melyben el merűlvén jut sok gonosságra,
Istent el felejtván indul kárhozatra.
- 35 Kinek kárhozatos, veszedelmes utyát
Látván a jó Isten, el küldé Angyalát,
Inti üdvösségre, s. igyiri malasztját,
Mivel nem kíványa senki kárhozatját.
- 40 De ő mind ezeket csak füstbe bocsátja,
Mégis a Krisztusnak irgalma nem hadgya,
Mert üdvességéért könyörög a bátyja,¹⁴
Hanem meg jelenik Krisztus néki maga.
- 45 Kinekis intésit szívébe fogadgya,
Penitencziára életét fordítja,
Egyiptum pusztáját, a hol vala bátyja,¹⁵
Őrök lako helyűl magának választja.
- De ittis siralmas lesz élete sorsa,
Mert kéncsre tanálván magát arra szánya,
Hogy azon summa pénst templomokra adgya,
Véletlenül esik bátyától válása.
- 50 Huszon négy esztendő Antiochiában
Tölt, a klastromoknak fel állításában,
Az után meg fordul viszá a pusztában,
De jaj, szerencsétlen lesz utazásában.
- 55 Mert azon utyában így kezd gondolkodni,
Hogy ő bátyánál kíván bölcseb lenni,
Es a kevélységgel fel kezd fuvalkodni,
De őrző Angyalát látja meg jelenni.
- 60 Aki is vétkéért meg inti s. dorgálja,¹⁶
És azon bűnéért tuttára is adgya,
Hogy már soha többé bátyát meg nem látja,
Hanem siralomban lészen állapotja.

¹⁴ bátya [Emendáltuk.]

¹⁵ Batya [Emendáltuk.]

¹⁶ A kiis [Emendáltuk.]

65 Továb meg látyátok, ezek mint legyenek,
Szemlélni fogjátok irgalmát Istennek,
Csak hogy csendes szível végét mind ezeknek,
Szemlélyétek rendét ezen történetnek.

SCHENA PRIMA

Theodorus Mundi Advertens fallatiam deliberat etc.
in Eremum se cedit.¹⁷

THEODORUS

70 Tündér forgo színét s. csalárd színes képét világnak észre vettem,
Rövid gazdagságot s. el mulandóságát fontoson meg értettem.
De én mind ezekben s. világnak kedvében reménségem nem tettem.

Mert látám, hogy arnyék, olyan, mint buborék, világ gyönyörűsége,
El rejtette mérgét, s. fitogatya mézet, es álnok szövetsége,
Mert kit törben ejhet s. hálóban kerithet, viszen végre veszélyre.

75 Mit használ hát nékem, ha el veszem lelkem, atyam fényes udvara?
Világ mulatsága, s. fényes gazdagsága, ha lészen romlásomra?
Őröm, vigan lakás, nyájos társolkodás, ha fordul siralomra?

80 Tehát job most nékem ettől bucsut vennem, hogy sem jutnom pokolra,
Azon ügyekezmem, lelkem készittenem, hogy utolso czélomra
Valaha juthassak: Istennek álhossak itiletkor jobjára,
Hogy sem vigaságban, világi hivságban élyek lelkem kárára.

Mert ah, véghetetlen s. meg térithetetlen az öröké valóság,
Mert ki it boldog lesz, örök élete lesz, ah, szerencsés boldogság.
De jaj lesz azoknak, kik tűzbe akadnak, jaj, örökké valóság!

(Comparet Jacoponus Frater Theodori minor.)

JACOPONUS

85 Mi lőlt, Theodore, hogy így álmélkodva,
Látlak szép színedben egészen változva?

THEODORUS

Öröké valóság, őroké valóság győtri, ah, jaj, szívemet.

JACOPONUS

Mi légyen, ah, kérlek, örökké valóság?

¹⁷ In <A> Eremum

THEODORUS

Esztet el kel hinni, de ki nem mondhatni, oh, öröke valóság!

90 Kettő ugyan leszen öröke valóság,¹⁸
De ez mind a kettő örök állondóság.

Egyik boldog leszen, másik szerencsétlen,
Öröké tartando, es vége nem leszen.
Egyikben jutalmok leszen igazaknak,
Másikban győtrelemek leszen gonoszaknak.

95 Oh, mely boldog napok derül fel azoknak,
Valakik igazán Istennek szolgálnak.
De jaj, boldogtalan sorsa gonoszaknak,
Kik testnek, őrdögnek, világnak szolgálnak.

100 Ezek, Jacopone, szüntelen szívembe
Forognak, s. nem hagynak nyugonnom elmémbe.

JACOPONUS

E féle beszédet mostan tegyünk férre,
Másut leszen ennek alkalmasb helyje.

THEODORUS

Ah, kérlek, most inkább kel eszt meg gondolni:
Jobbe az őrdögnek vagy Istennek élni?

105 En azért el szántam magam arra adni,
Hogy job most atyámtól s. világtól el válni,
Egyedül Istennek élni, s. néki halni,
Hogy sem a vig élet után kénra jutni.

110 Azért Égyiptumnak szélyes pusztájába,¹⁹
Es mind a vad galamb a fáknak udvába,
Ugy énis ez után lészek siralomba.

JACOPONUS

Örök Istenem, mit hallok! De imé, kedves atyám.

(Accedit genitor Theodori, et Jacoponi.)

¹⁸ [A *valóság* szóban a *sá* föléírással betoldva.]

¹⁹ égyiptumnak [Emendáltuk.]

PHILIBERTUS

115 Kinagy gondom legyen tű-rejátok, szerelmes magzatim, ide jövetelem
tészen bizonságot. De Theodore, kedves fiam, mi változását tapasztal-
lom kelemetes orczádnak? Szivednek belső fájdalmát külső színeden
szemlélem.

THEODORUS

Igazán most tapasztalom szivemnek igaz változását, de – – job talám
titokba tartanom.

PHILIBERTUS

120 Báttron jelencsd ki, fiam, ime, te hozád valo atyai szeretetem vigaszt-
lásod lészen.²⁰

THEODORUS

Oh, vajha tapasztalnám, de félek, hogy eddig hozzám mutatot atyai
kegyességed haragra gerjed.²¹

PHILIBERTUS

Fiam, hogy ha titkos sebeidnek gyógyulását ohajtod, adgyad értésemre.²²

THEODORUS

Szivemnek már keserves sebeit tudgya kedves testvérem, Jacoponus.

JACOPONUS

125 Valoban súlyosok sebei, kedves atyám.

PHILIBERTUS

Hogy hogy, fiam?

JACOPONUS

Nem tudom, mi örökké valóság győtri szívét, mar vég bucsut szándéko-
zik mondani fényes udvarodnak, es el szánt²³ akaratya, hogy Egyiptom
temérdek pusztája legyen ezen tul lako háza.

PHILIBERTUS

130 Mit hallok, fiam, igazé, mit mondasz?

THEODORUS

Igaz valóság, szerelmes atyam.

²⁰ vigaszt<á>alásod [Az ékezet áthúзва.]

²¹ [Az *atyai* szó föléírással betoldva.]

²² gyógyulását [Emendáltuk.]

²³ [Az *el* föléírással betoldva.]

PHILIBERTUS

S. hát ezzel kívánode meghálálni eretted valo ejjeli nappali gondvisel-
lesem?

THEODORUS

135 Őrök Isten mind ezekért legyen koronád,²⁴ édes atyám! De felséges
Istenemnek meg másolhatatlan akaratya, hogy menyek²⁵ a pusztába.

PHILIBERTUS

Magadtól koholtad eszt, háládotlan, csak azértis meg nem engedem
szándékosdot. Nem denem Istennek akaratya s. parancsolatya, hogy
atyádod tisztelyed, s. néki engedelmeskedgyél?

THEODORUS

140 Ez ugyan közönséges parancsolatya Istennek, nem tagadom, sőt meg
vallom, de különösön kíványa, hogy néki eletemet fel szentelyem.

PHILIBERTUS

Miért hát eddig meg kábult eszednek gondolatyat ki nem jelentetted,
mit vétettem néked, hogy így falba rugni kívánod atyai jo voltomat?

THEODORUS

145 Nem vétettél, edes atyám, sőt ezerni ezer hálákos mondok hozám valo
szerelmedért, de mindenkor félttem, hogy ha atyai kegyességéd égtelen
haragra gerjed, s. változtatya szándekomot.

PHILIBERTUS

Tehát ha mind eddig féltél, vélede hogy boszu állo haragomnak súlyát
mostan el kerülőd?

THEODORUS

Teczésed szerint cselekedgyél én velem, de készeb vagyok keserves ké-
nokon, sőt halalomonis által menni, hogy sem szándekomot váltosztatni.

PHILIBERTUS

150 S. még eszt méréd mondani, háládotlan? Barlangba kívánkozol, de ne
busuly, mert barlangba vitetlek. Szolgaim, hilyátok gyorsan poroszloim!²⁶

THEODORUS

Oh, kegyelemnek igaz tűköre, kedves atyám, irgalmas laboidnál kérem
gratziám!

²⁴ koronám [Emendáltuk.]

²⁵ mehyek [Emendáltuk.]

²⁶ gyoson [Emendáltuk.]

PHILIBERTUS

155 Ragadgyátok el szemeim elől ezen atyai kegyességem ellen párt útő há-
ládottlant, és békoba tömleczebe hurczolyátok, miglen vagy meg kabult
esze vissza fordul, vagy forro haragom emesztendi.

THEODORUS²⁷ (*ducitur in carcerem et ajit:*)

Istenem, légy gyámolom, légy reményem!

SCHENA SECUNDA

Theodorus in carcere per Angelos consolatur atque per eosdem
liberatur.

CANTUS GENIORUM²⁸

160 Enyhisd már sulyos bánatid,
Töröld el sűrű könnyeid,
Távostasd, változtasd siralmid,
Mert Isten fényes napjaid
Fel hozza, kívánt örömid,
165 Orczaid uj színre,
Siralmid kedvedre,
Fordulnak ma örömré.

Ugy forog ártotlanok sorsa
Gyakron hogy jutnak nagy bura,
170 De nem hagyattatnak romlásra,
Mert kiket jó Isten szeret,
Bővebben ostonnal illet,
De hamar vig kedvel,
Rogyogo nap fényel,
175 Vigasztal nagy örömré.

Igy bánék ártotlan Josefel,
Kit előb próbála inségel,
Rabságal, fogságal, tömleczel,
De hamar kívánt örömit,
180 Fel hozza vidám orájit,
Fényes méltoságal,
Királyi tronussal,
Vigasztalá sok jokál.

²⁷ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk. Vö. *Alszegehy–Szlávik* 1913, 57.]

²⁸ [*Alszegehy–Szlávik* (1913, 58.) kiadásában tévesen: *Cantus Juniorum*.]

185 Te hát légy olyan reménségben,²⁹
 Hogy voltál gyakran szél veszekben,
 De nem merültél el tengerben,
 Istennek volt akaratya,
 Rabságal hogy meg próbálna,
 De majd vég czellodra,
 190 Csendes nyugovásra,
 El jut hajod partodra.

Ne fely, nem hagy el jo Istened,
 Ő lészen irgalmas vezéred,
 Eleted, nap fényed, reményed,
 195 Nyujt néked ma vigasztalást,
 Szivednek igaz ujjulást,
 Sok szenvedésidert,
 Ártatlanságodért,
 Meg koronáz éltedért.
 200 Amen.

THEODORUS (*in carcere:*)

Örök dicsőség légyen te néked, eletemnek kegyes gyamola, édes Istenem.

ANGELUS (*comparet:*)³⁰

Theodore! Theodore! Old le, old le már sulyos lantzaid es békoid. Homalyos keserved kegyes vigasztalásra fordulyon, erős hitre, bátor bizadalomra! Vidamulyon meg eset szived, sietve sies kegyesen hivo
 205 Istenedhez. Imé, el jöt jeles vig orája szabadulásodnak! Jer ki, jer ki bátron sonyoru tömleczedből,³¹ vigasztalyad szomoru orczádot. Az egeknek rogyogo sugárral bizzál Istenedben, és³² magasztalyad, ki meg szabadított téged. Imé, ezen ősvény vezet teged Egyiptum pusztájába, meny el, meny el, ne fély semmit, es bátron telyesítsed szándekodot.

THEODORUS

210 Istenem, mit adgyak enyi jo voltodért?
 Kedveskedni mivel tudgyak irgalmadért?
 Örök hivségemet ved bé mindezekért.

(*Discedit incognito. Patri egreditur Philibertus facti penitens, atque Theodorum e carcere liberare intendit.*)

²⁹ reménségben [Ráírással javítva.]

³⁰ Comparet Angelus [A szórendet közlési szabályaink szerint változtattuk.]

³¹ tömleczedből [Emendáltuk.]

³² Istenedben <Légy> és

PHILIBERTUS

215 Örök Istenem, még most veszem észre, mit cselekedtem imádando
szentséges akaratod ellen, ah, mely nagyon vétettem. Tied vala es ate
aldásod, édes fiam, kit rabsággal akaratod ellen tőmleczsztem. Oh,
fájlalom, siratom, hogy vétettem! Oh, fiam, edes fiam! Szolgáim, meny-
tek, lássátok setét tőmleczbe szorult fiamat, vegyétek le laboirol sulyos
lánczait, óva, kérlek, bányatok véllé, és vezessétek előmbe, had vigasz-
220 talya atyai személyemet, könyves szemeit. (*Pergunt.*) Ime, le mondok
már minden haragomrol, sőt kivált kegyességgel folytatom mind egyre
kedves fiam életét, alig varom, hogy láthossam. (*Servi redeunt, quos
alloquitur Philibertus:*) S. hát hol van kedves fiam?

SERVUS PRIMUS

El jártunk hiven, kegyelmes urunk, parancsolatodban, de Theodorst
sohun nem tanályuk.

PHILIBERTUS

225 Jaj, Istenem, hova lészen gyámoltalan fejem!³³

SERVUS SECUNDUS

Ihon vadnak kemény békoi és lanciai, de magát nem tanályuk.

PHILIBERTUS

Oh, fájdalom!

SERVUS

230 Sőt, még az őrzőkis hol mi fényességtől az el múlt éztaka³⁴ meg rettenvén,
nem tudgyák hová ragattatot légyen, nyitva tanálták a tőmlecz ajtaját: vi-
lágoson Istennek Angyali voltak meg szabaditói, es hogy azokal *elment*.³⁵

PHILIBERTUS

Oh, kérlek, menyetek. Oh, egek, most nyilván, de fájdolomal tapasztal-
talam, hogy semmi felség, semmi hatalom erőt nem vehet Istennek
akaratján. Édes fiam, Theodore, mely ki mondhatatlan fájdolomba
borítottad atyai szivem! Oh, jaj, gyámoltalan életem!

(*Accedit Jacoponus, et Lazarillus, filius minimus.*)

JACOPONUS

235 Miért hullanak keserves könyveid, edes atyám?

³³ lészen <f>Gyámoltalan

³⁴ [Az *el múlt éztaka* mintha törölt lenne, elmosódott. Az esetleges törlést nem vettük figyelembe.]

³⁵ [A mondat végén bizonytalan az olvasat, emendáltuk. *Alszeghy-Szlávik* (1913, 60.) megoldása: *es hogy azok el.*]

PHILIBERTUS

Ah, kedves fiam! Oda vigaságom czélya, oda bátyátok, oda. Theodorus el hagyot, töllem el szakadot, talám soha többé *nem es*³⁶ látyátok!

JACOPONUS

Oh, kedves vérem!

LAZARILLUS

240 Oh, kedves bátyám, ki valál jó gyámolom,³⁷ vajha még egyszer meg láthatnának!

SCHENA TERTIA

Philibertum suam sortem deplorantem amicus Sýnesius consolatur,
atque filium Jacoponum paterne admonet.³⁸

PHILIBERTUS

245 Oh, szerencsétlen sorsom! Midőn reméltem vala örömmel telyes napomot, akor borula homályba vigaságom! Nem felejthetlek tégedet, edes fiam, életemnek gyámola, vég reménye. De ime, ihon jö jo barátom.

SÝNESIUS

Philiberte, jo barátom, ilyj szomoru ábrázatod mit jelent, kérlek?

PHILIBERTUS

Oh, fájdalom!

SÝNESIUS

Micsoda fájdalom?

PHILIBERTUS

Oda édes fiam, Theodorus.

SINESIUS

250 Tehát a szomoru halál homályába³⁹ borult?

PHILIBERTUS

Még talám fen forog élete, de im, töllem örökkül el távozdot, és Egyiptom pusztájában egyedül siránkozik.

³⁶ nemes [Emendáltuk.]

³⁷ Gámolom [Emendáltuk.]

³⁸ deplorantem <> amicus [Olvashatatlan törlés.] [A *Sýnesius* utolsó két betűje olvashatatlan betűkre ráírva.]

³⁹ homályba [Emendáltuk.]

SŸNESIUS

255 Valóban keserves változás, de kérlek, tégy mértéket bánatidban. Ime,
jelen van még két edes gyermeked, ezek siralmadban vigasztaloid, ugye
fogyt allopotodban segítségid lesznek.

PHILIBERTUS

Oh, vajha eztet valósággal el mondhatnád! De maris világ szerelmében
hajokádzik Jacoponus.

SŸNESIUS

Anyira ment már szemtelensége?

PHILIBERTUS

260 Nem tudom, minemű társoságra⁴⁰ akadt. Éjél nappal musikákban s.
helytelen hazokban tölti világát.

SŸNESIUS

Minek előtte Istennek boszu allo haragját tapasztalyad, incsd meg, dor-
gald meg, sonyorgasd meg.

PHILIBERTUS

Meg próbálom. De imé, ihon szemlélem.

JACOPONUS

265 Nehezen eset vala ugyan kedves bátyámnak töllem el válása, de jo
barátimnak helyes mulatsága őrvendetes nap fényre hozák szomoru
napjaim. De teis, kedves atyám, töröld el már egyszer könyveidnek
árodasit.

PHILIBERTUS

De valóban félek, fiam, né talámtám ezen őrvendetes kedvednek sze-
rencsetlen⁴¹ ki menetele légyen.

JACOPONUS

270 S. hát ily idegen itelettel vagyé én hozzám, édes atyám?

PHILIBERTUS

Rosz jeleket hallottam és láttam felőlled, fiam. Mind azoktól kivanom
jobbulásodot.

JACOPONUS

Tehát gonosz életem?

⁴⁰ [A társoságra szóban a sá föléírással betoldva.]

⁴¹ szerakcsetlen [Bizonytalan olvasat. *Alszegehy-Szlávik* (1913, 61.) megoldását vettük át.]

PHILIBERTUS

275 Társaidot, hitős barátidot nem szeretem. Ha most nem gonoszis, nem sokára gonosz leszen.

JACOPONUS

Az én barátim hozám hasonló es nemes természetű, próbált ifiak, én ezeket el hadgyam? Ez épen lehetetlen nékem, te pedig, edes atyám, semit rajtam ne törődgyél, nékem el kel mennem, ihon várnak jó barátim.

PHILIBERTUS

280 Oh, valoban valaha boldog, de most boldogtalan atya, látom már fiamnak sulyos veszedelmét.

*(Demittitur Schena, sed egreditur
Jacoponus in via salutis trepidans et ab amicis in pejus pervertitur.)*

JACOPONUS⁴²

Nem tudom, hogy vagyok, mert semmi buzgoság
Most nincs én szívembe menyei kívánság,
Meg holt, tapasztalom, bennem az imádcság,
Mind eddig nem kel már semmi ájtatosság.

285 Nincsis azért semmi nyugalma szívemnek,
Mert valamiképpen hobjai tengernek,
A szél vészek között sok felé vitetnek,⁴³
Ugy most gondolatyi vadnak én elmémnek.

(Accedunt Amici: Amorillus, Gaudentius, Rutilius.)

AMORILLUS

290 Életemnek társa, kedves jó barátom,
Mi dolog, hogy színed ily szomoránt látom?

JACOPONUS

Ah, kérlek, neis kérd, már szívem bánatban
Vagyon régtől fogva, nagy gondolkodásban.

295 Azért már felette meg untam életem,
Mert semmi imádcság, látom, nem fog engem.
Azonis felette kesereg én lelkem,
Mert atyám szüntelen dorgálya életem.

⁴² [A hiányzó szerepnevet az instrukció alapján pótoltuk.]

⁴³ szél veszek [Emendáltuk.]

GAUDENTIUS

S. hát ezért győtrődöl, s. fonyasztod magadot,⁴⁴
Hogy te már nem érzed nagy buzgoságodot,
Bolondcság a dolgod, hiszem papságodot,
300 Nem kíványa Isten köny hullatasodot.

RUTILIUS

Semmi okod nincsen a szomorusagra,
Ha némelykor atyád fakadis haragra,
Tudud, a vén ember hogy a durczaságra
Hamar hajlik, s. indul a zugolodásra.

JACOPONUS

305 De az megis gyakran győtri én szívemet,
Hogy üdvezithessem én bűnös lelkemet.

AMORILLUS

Oh, mely bolond beszéd, csudállom elmédet,
Hiszem nem hiják ma számolni lelkedet,
Mi hasznod lesz, kérlek, ha most életedet
310 Sirásba folytatod, s. bé hunyod szemedet?

GAUDENTIUS

Életednek éppen most vagy virágjában,
Nem jó azért néked meláncoliában
Az üdőt folytatni, vagy sok imádcságban,
Légyen eszed, ne ély csak fántásiában!

RUTILIUS

315 Vigadgy egy kevesset mű társaságunkba,
Lehet attól részed még a Menyországba.

AMORILLUS

Egy bolondcságért ne vesd el kedvedet,
Ne győtrőd virágzó buval életedet!

RUTILIUS

Hidgyed, Jacopone, éretted életemet
320 Kész vagyok le tenni, s ontani véretem.
Ki semis mondhatom nagy szeretetemet,⁴⁵
És te hozzád való igaz hivségemet.

⁴⁴ győtrődő<s>l [Ráírással javítva.]

⁴⁵ <h>nagy [A h betű szára áthúzva.]

JACOPONUS

Most valoban mondom, meg vigasztalátok,
Szomoru szivemet örökre hozátok,
325 Bezeg ha gyakrabban meg latogatnátok,
Szomoru kedvemet nem igen látnátok.

GAUDENTIUS

Veszede eszedbe, hogy ily ifiakkal
Gyönyörűség élni, mint szép virágokkal.

JACOPONUS

Valoban drága kincs a szives multság.
330 Azért énis néktek ez után társatok,
Kéz bé adásommal léstek barátotok.
Csak tiis én hozzám szokot vigaságtok⁴⁶
Gyakron mutassátok, drága nyajosságtok.

AMORILLUS

Ne busuly, csak bennunk bizál mindenekben,
335 El nem hagyunk, hid meg, telyes életünkben.

Még több társaink is vadnak ám mű nekünk,⁴⁷
Kik gyakron mulatnak éjjel, nappal velünk,
Ezeknek is, tudom, hogy kedvekbe esünk,
Csak jere, menyünk el, nekikis hirt tegyünk.

SCHENA QUARTA

340 Apparet Christus in forma Pastoris qvaerens ovem perditam.

PASTOR BONUS

En vagyok jo Pásztor, aki ide jöttem,
Szerelmes atyámtól azért küldettettem,
Hogy az ő juhait serényen őrizzem,
És az el veszteket hiven fel keresssem.

345 De jaj, nagy bánatom szivemben árodot,
Mert kedves nyájomtól egy most el szakadot,
Szerelmes atyámtól s, töllem el távodzot,
Kegyetlen vadaknak szájába akadot.

⁴⁶ vigaságtok <S> gyakron [A *vigaságtok* elején olvashatatlan javítások.]

⁴⁷ társaink kis vadnak am [Emendáltuk.]

350 De én semmi képpen adig meg nem nyukszom,
Erdőn, hegyen, völgyön mind addig nyomozom,
Sem éjjel, sem nappal addig nem aluszom,⁴⁸
Mind addig fárodok, miglen fel tanáлом.

PEREGRINUS

Ki vagy, s. mond meg, kérlek, mi annak az oka,
Hogy egyedül jöttél ezen pusztasagba?

PASTOR BONUS

355 En vagyok jo Pásztor, és nagy szeretetem
Egy el veszet juhoz hozot ide engem.

Mert az én atyámnak éppen száz juha volt,
A kilenczven kilencz épen meg maradot,
A századik pedig nyájától el futot,
360 És a többi közül meszsziire távozot.

Már rég, hogy utánna izzadva bujdosom,
És látom, hogy őtöt nehéz fel találnom.
Sokat kel érette, tudom, fárodoznom,
De csak fel tanályam, utam nem sajnálom.

PEREGRINUS

365 De ki légyen, kérlek, mond meg, édes atyád?⁴⁹

PASTOR BONUS

Az atyám oly nagy Ur, hogy mássa nincs annak,
Kinek száz ezernél többen udvarolnak.
Nagysaga pediglen olyj nagy országának,
Hogy vége nem leszen soha hatalmának.

PEREGRINUS

370 Hogy ha ate atyád, kit mondál nagy Urnak,
Kinek sok számtolan udvarloi vadnak,
Végezete pedig nem lesz országának:
Egy rosz juhocskában mi haszna lesz annak?

PASTOR BONUS

375 Tudom, hogy nem leszen éppen semmi haszna,
De nagyon szereti, és busul utánna,
Engem azért küldöt, hogy térítsem vissza,
Meg hatta, juh nélkül hogy ne menyek haza.

⁴⁸ sem <p> nappal

⁴⁹ Atyá<m>d [Ráírással javítva.]

PEREGRINUS

Hát más, kit el küldgyőn, nem volte atyádnak
Fel keresésére azon juhocskának,
380 Hogy tégedet küldőt ezen hoszszu utnak,
Miért adád magad e nagy fárodcságnak?

PASTOR BONUS

Voltanak másokis ő neki szolgálai,
De hogy meg mutatná, mely igen szereti
Az el veszet juhót, melyet szán el veszni,
Egyetlen egy fiát küldé fel keresni.

PEREGRINUS

385 S hát nem sajnálode ily nagy farodcságod,
Ejjeli, nappali nyukhatalanságod?

PASTOR BONUS

En fárodcságomot érte nem sajnálom,
Sőt még véremetis érte ki ontanom
Egy cseppig kész vagyok, mert felette szánom,
390 Mert örökké el vesz, ha fel nem tanálom.

PEREGRINUS

Hogy ha a juhocskád maga jó kedvéből,
Viszá térne hozzád ő tévelygéséből,
Büntetnéde őtőt, hogy kiment helyéből?
Mert én meg büntetném igaz törvényemből.

PASTOR BONUS

395 Hidgyed, semmi képpen én meg nem büntetném,
Sőt még elejébe futnék, s. meg ölelném,
Vigadozva kegyes valóimra venném,
Atyám elejébe nagy örömmel vinném.

PEREGRINUS

Látom s. tapasztalom, hogy nagy szeretetel⁵⁰
400 Vagy kis juhocskádhoz, igaz kegyelemmel,
Azért méltán lehet hozzád tisztelettel,
Rollad való örök hív emlékezettel.

⁵⁰ szeretete<d>l [Ráírással javítva.]

PASTOR BONUS

Tudgyad bizonyára, oly nagy szeretetem,
Hogy nem szánnám érte fel tenni életem,
405 Minden féle kinra reá szánni testem,⁵¹
Őrömest érette ki ontani vérem.

PEREGRINUS

Ah, mely nagy szeretet, ki nem gondolhatom,⁵²
Honnan érdemlette, aszt meg nem foghatom.⁵³

Adgya az Ur Isten, hogy meg tanálhossad,
410 El veszet juhocskád hamar meg láthassad,
Buba merült szived meg vigasztalhassad,
Az után atyádnak béis mutathassad.

PASTOR BONUS

Valyon hol kaplak fel, én édes juhocskám?
Ah, hová lettél el, én kedves nyajocskám?
415 Hol foglak meg látni, veszet állatotskám?
Ah, jaj, nállad nélkül nem lészen vig orám!

Ah, térj viszsza, kérlek, imé, be fogadlak,
Minden sebeidből ingyen ki gyógyitlak,
Sőt, ha aszt kívánod, véremmel meg moslak,
420 Csak térj vissza hozzám, sebeimbe zárlak!⁵⁴

SCHENA QUINTA

Septem Latrones seu septem peccata capitalia consultant
de Pastore occidendo.

LATRO PRIMUS⁵⁵

Kedves jo pajtarsim, társaim, barátim,
Kik vattok mindenben én vigasztalasim,
425 Mostan ki nyílt füllel halyátok szavaim,
Mert vadnak hozzátok nagy titkos tanácsim.

LATRO SECUNDUS

Csak tessék fel tenned, őrömest halgatyuk,
És ha műnköt illet, elis igazitsuk.

⁵¹ reá<szán> szánni

⁵² A [Emendáltuk.]

⁵³ érdemlett [Emendáltuk.]

⁵⁴ zárl<á>ak [Az ékezet áthúzásával javítva.]

⁵⁵ <P>1^{mus}

LATRO PRIMUS

Egy idegen Pásztor mostan határunkba
Jelent meg, ki asztot magáról álitya,
430 Hogy ő Isten fia, mindennek kiáltya,
Hirünköt, nevünköt mindeneknél rontya.

Ennek, ha idején ellene nem állunk,⁵⁶
Minden hatalmunkból majdon ki pusztulunk.

LATRO TERTIUS

Valóban keserves szomorú hír nekünk,
435 Ha bé telyesedik, jaj lészen életünk!

LATRO QUATRUS

Mit cselekedgyünk hát, hogy fel tet szándékat
Főldig le ronthassuk, gonosz akaratyat?

LATRO QUINTUS

Minden szándékunkot arra kel izgatnunk,
Ezen kerengőnek hogy ellene ályunk!⁵⁷

LATRO SEXTUS

440 Nékem régen forog egy tanács elmémbe,
Csak hogy szerencsésen vihetnők aszt végbe.

LATRO SEPTIMUS

Mond ki bátron, kerlek, had halyuk minyájon!

LATRO SEXTUS

Nékem az a vaksom, hogy élők könyvéből
Törölyük ki addig, míg ő mindenünkéből
445 Ki forgat, mostani szép jeles színünkéből,
Addig vesszessük el a világ színéről!

OMNES

Nékünkis minyájon ez a tanács tetzik,
Helyesnek, fontosnak mindeneben látzik,⁵⁸
Azért minyájunktól most *aprobáltatik*.⁵⁹

⁵⁶ ellenne [Emendáltuk.]

⁵⁷ ellenne [Emendáltuk.]

⁵⁸ helysnek [Emendáltuk.]

⁵⁹ a probáltatik [Emendáltuk.]

LATRO SEPTIMUS

450 Mind addig fárodgyunk, s addig munkálkodgyunk,
Hegyeken, volgyeken mind addig nyomozzuk,
Miglen azon gonosz tévőt fel tanályuk,⁶⁰
S. ha fel tanálhossuk, mindgyarást meg ölyük!

LATRO PRIMUS

455 Csak még Jácoponust kaphatnok kezünkbe,
Ugy boldogok lennénk ügyekezettünkbe!

(*Intrat Jacoponus.*)

JACOPONUS⁶¹

Örvendetes napot kívánok ti néktek,
Sok szép esztendőket sokáig élyetek!⁶²

LATRO PRIMUS

Hozot a szerencse mostan mi közinkbe,
Eppen valál *nekiünk* emlekezetünkbe!⁶³

JACOPONUS

460 Már régen *kévánom* ti barátságtokat,⁶⁴
Örvendek, hogy egyszer látom országtokat.
De kérlek, nekemis tanácskozástokat
Adgyátak tuttomra, titkos dolgotokat!

LATRO TERTIUS

465 Örömetest te néked mindgyárt ki beszéllem,
Mostan mit forralunk, s. szivinkbe mi légyen.

Eddig mi előttünk senkit nem ismértünk,
Aki nagyob lenne, még nemis szemléltük,
Minden személyeknél fen volt becsülletünk,
De most félek, hogy ha gyalázotba esünk.

470 Mert egy Pasztor akat mostan mi hazánkba,
Kinek hireneve terjed országunkba,
Vagyon mindezeknél ez nagy respectusba,
Félek, ha műnkötis ejt ma gyalázotba.

⁶⁰ té<t>vőt

⁶¹ [A szerepnevet az utasítás alapján pótoltuk.]

⁶² esztendőket [Emendáltuk.]

⁶³ Eppen <j> valál [A verssor hiányos. Emendáltuk, *Alszegehy–Szlávikot* követve (1913, 71.).]

⁶⁴ Már régen ti barátságtokat [Elfogadtuk *Alszegehy–Szlávik* (1913, 71.) javítását.]

LATRO QUARTUS

475 Ki akar forgatni minden örökünkéből,
De kérlek, mellettünk légy telyes szivedből!

JACOPONUS

Semmit ne félyetek, mert énis veletek
Fel kötöm kardomot, s. lések mellettetek,⁶⁵
Csak tiis én velem jól vitézkedgyetek,
Éjel, nappal ebren s. fegyverbe legyetek!⁶⁶
480 Amint vettem észre, utánam bujdosik,
Erdőkön, mezőkön nagyon leselkedik,
Azért ha valahol hozzám közel érzem,
Mindgyarást ti néktek őtöt hiré tészem.

De minek előtte fel tet szándékunkot
485 Véghez vigyünk, szükség egy kis multságot
Tennünk, egy más közöt nyajos barátságot,⁶⁷
Hogy így nagyob szivel vegyünk batorságot.

LATRO QUINTUS

Hogy tehát vigabban tölcsűk napjainkot,
Menyűk, és járjuk el a nagy korcsomákat,
490 Ottan külőmb külőmb féle musikákat
Inditsunk, és tégyünk drága multságot!⁶⁸

JACOPONUS

Nem bánom, sőt ugyan kívánczik lelkem,
Torkamis meg szárot, nyálom alig nyelem.

SCENA SEXTA

Pastor ovem quaerens perditam reperit inter Latrones a qvibus occiditur.

PASTOR BONUS

495 Ah, mely sok ideje, hogy már fárodózok,⁶⁹
El veszet juhocsám, utánad utazok.
Valyon reád egyszer már mikor tanálok?
Hol vagy, hol vagy, kérlek, imé, majd el állok.

⁶⁵ kótóm [Emendáltuk.]

⁶⁶ fergyverbe [Emendáltuk.]

⁶⁷ b<á>arátságot [Az ékezet áthúzva.]

⁶⁸ indits<ű>unk [Az ékezet áthúzva.]

⁶⁹ A [Emendáltuk.]

500 Jere hozzám, mert még kész irgalmasságom,⁷⁰
Térj üdvösségedre, nézed fárotságom,
Ne vesd meg malasztom és ily nagy joságom,
Latod, hogy te hozád mely nagy buzgoságom!

505 Mert jaj lesz életed, ha fel nem tanálak,
Kegyes malasztimmal ha egyszer el hagylak,
Itilő székemhez azonnal czitállak,⁷¹
És az örök tűzre akkor le taszítlak!

Mégis tovább megyek, ha fel kaphatnálak,
Még veszedelmedből most ki ragadnálak!

(Reperit inter Latrones:)

510 S hát itt vagy, juhocskám, enyire távoztál,
Miert Pásztorodtol ily mesze bujdostál?
Jere, had vegyelek kegyes válloimra,
A több juhaimhoz had vigyelek viszá!

JACOPONUS

515 Ki vagy? Nem űsmérlek, soha nem láttolak,
Soha pásztoromnak nemis vallottalak.
Meny dolgodra innen, mert majd arczul csaplak!

PASTOR BONUS

Ah, űsmérj meg, kérlek, sies te atyádhoz!
Jere, folyamodgyál mostan irgalmamhoz,
Jere, édes fiam, kapcsolak magamhoz!

JACOPONUS

520 Nincsen semmi kőzőm moston irgalmaddal,
Heába csalogatz te álnokságoddal!
Társaim, hol vadtok? Gyertek elő bátron!
Imé, kit kerestek, mostan jelen vagyon.

(Concurrunt.)

LATRO PRIMUS

Ki ki kőzőlletek mostan elő ályon,
Hogy ez az ámitto most el ne szaladgyon!

⁷⁰ m<é>ert [Az ékezet áthúzza.]

⁷¹ It<t>ilő

LATRO SECUNDUS

525 Fogd meg és kötőzd meg, el ne szabadulyon!

LATRO TERTIUS

Egy órát se engedd, hogy tovább fen ályon!⁷²

JACOPONUS

Nosza, most, társaim, reá rohanyatok,
Láncsával, dárdával vérét ki oncsátok,
Magos kereszt fára az után huzzátok!

PASTOR BONUS

530 Oh, egek, ártotlan, imé, meg kel halmom!
Atyám, szent kezedbe lelkemet ajállok!

LATRO QUARTUS

Eles láncsátokat mostan az oldalán
Keresztül verjitek minden izén, tagján!

SCHENA SEPTIMA

535 Theodorus in deserto orans pro conversione sui fratris Jacoponi, et
Jacoponus per Angelos admonetur, et jacenti in lecto ignis infernalis,
et Christus in cruce pendens exhibebitur.

JACOPONUS

Nagyon meg bádgyadot, érzem, gyenge testem,
Már egész tagjaim lankadnak, szemlélem.

540 Azért egy kevésbé magamot álomnak
Engedem, testemet csendes nyuguvásnak.
Talám jobban lések, és még ez világnak
Szolgálhatok, sok fő es nemes uraknak.

THEODORUS (*in deserto orans:*)

545 Oh, veszedelmekben forgoknak Istene,
El télyvelyedteknek vissza térítője!
Látod, Jacoponus hogy forog veszélybe,
Néki légy irgalmas, meg testesult Ige!

⁷² engend [Emendáltuk.]

Ne fordítsd el tőlle drága szent szinedet,
Küld el segítségül a te szent lelkedet,
El ne had, s. ne vesd meg nyomorult férgedet,
550 Kiért a keresztfán ki öntéd véredet.⁷³

Irgalmaz, kegyelmez, küld el Angyalodot,
Ne had, hogy el veszen, nyujtsad malosztodot,
Mutasd meg ő hozzá ate jó voltodot,
Had üsmérhesse meg irgalmasságodot!

CANTUS GENIORUM

555 Jacopone, kely fel, intlek, a nagy Istenre kérlek,
Mert felette nagyon féjtlek, hogy ha el veszszetelek,
Ne alugyál el ot mélyen, világi gyönyörűségben,
Mert testedet es lelkedet ejted veszedelemben!

560 Theodorus, kedves bátyád éretted esedezik,
Ejel, nappal a pusztában lelkedért siránkozik.
Azért Isten meg halgatta, könyörgésit bé fogadta,⁷⁴
Engem te hozzád bocsáta, hogy údvösségre hozna.

565 Azért had el rossz éltedet, sirasd meg vétkeidet,
Ne vesd meg údvösségedet, ne had veszni lelkedet,⁷⁵
Mert az Isten meg itelni készül téged, meg büntetni,
Ha meg nem térsz, el kel veszni, lelkednek el kárhozni.

570 A Pokolnak, nézd, nagy kénya várja bűnös lelkedet,⁷⁶
A keresztfán Üdvezítőd kíványa térésedet,
Kezeit ki terjesztette, hogy lelkedet meg ölelje,
Hogy ha meg térsz, údvösségre viszen, örök életre.

Te hát sies, késedelmes ne légyen meg térésed,
Theodorust fel keressed, s. a pusztában kövessed!
Meg csal, vigyáz, világ méze, kiben lakik ördög mérge:
Ah, jaj, vezet tűzre, szörnyű veszedelemre.

JACOPONUS (*evigilans ait:*)

575 Oh, Egek, mit láték, s. micsoda szot hallék,
Szivemben, lelkemben eppeg el rémülék.

⁷³ őn <>dvered [Olvashatatlan törlés; emendáltuk.]

⁷⁴ b<m>é<g> fogadta [Ráírással javítva.]

⁷⁵ Nevesd [Emendáltuk.]

⁷⁶ varja [Emendáltuk.]

(*Amici occurrunt.*)

RUTILIUS

Jaj, mi lőle, lelkem, miért siránkozol?
Mi dolog, jelencs ki, miért szomorkodol?

JACOPONUS

Jaj, jaj, öröke jaj leszen már életem.

GAUDENTIUS

580 Mond ki bátron, kérlek, mi győtri szivedet,
Talám gonosz lélek rettenté lelkedet?
Majd meg vigasztalunk, hid el, mű tégedet.

JACOPONUS

Ah, jaj, mért ne sirnék, mért ne szomorkodnám,⁷⁷
Istennek Angyalát álmomba most látám,
585 Rettentő szavait füleimmel hallám.

AMORILLUS

S. hát ezért fonyasztod életed zöld ágát?⁷⁸
Nem tudode, hogy lát a sok fántásiát,
A ki ki aluszsza kedves déli álmát?⁷⁹

JACOPONUS

590 Tudom, Amorille, de nem fántásia,
Mert asztis: mi volna a pokolnak kénya,
Előmbbe terjeszté, mint van állopotya.

E mellet Krisztusnak keserves kényait
Meg mutatá, keresztfán szörnyű fájdolmit,
Ki terjesztve látám szentséges kezeit,
595 Igy várván lelkemnek igaz meg térésít.

Az Angyal meg mondá, hogy pusztába menyek,
Bátyám fel keressem, és remete legyek,
Tölletek s. világtol örök bucsut vegyek:
Azért nem tudhatom, immár mit mivelyek.

⁷⁷ A [Emendáltuk.]

⁷⁸ éled [Emendáltuk.]

⁷⁹ Almát [Emendáltuk.]

RUTILIUS

600 Csudálkozom rajtad, hogy most te elmédbe
Bé vetted az álmot, s. vagy már félelembe,
Hiszem csak most jöttél tegnap mi közinkbe,
És már társoságunk meg untad szivedbe.

Még mostan zöldellik életed virága,⁸⁰
605 Ifiúságodnak most fémlik orája,⁸¹
Azért mig el jövend vénségednek napja,
Addig kel vigadnod még nyájasságunkba.

Még eleget elhecz, remeteis lehecz,⁸²
Vénséged korában bővön kesereghecz.

GAUDENTIUS

610 Lélek üdvösséget ittenis tanálhacz,
Hiven Istenednek velünkis szolgálhocz,
Bővön alamisnát szegeneknek nyujthatz,
Kiert te lelkednek szép koronát várhacz.

AMORILLUS

A sonyoru élet nem fér te testedhez,
615 Immár hozzá szoktál világi élethez,
Nehéz dolog mézről szokni a méreghez.

RUTILIUS

A remete élet nem illik urfihoz,
Ki nem szokot hozzá kemény szőr sakokhoz.

AMORILLUS

Ugyan halgasd meg jól, a mit néked mondok,
620 Majd magad meg vallod, hogy igazat szollok.

Im, kedves atyádnak benned van öröme,
Te vagy vénségének egyik vég reménye.
Ha őtöt el hagyod, őrók győtrelembe
Ejted, és életét hozod rövidségre.

⁸⁰ életed <zöld ága> virága

⁸¹ ifiúságo<l>dnak [Ráírással javítva.]

⁸² remeteis <Gudent> lehecz

GAUDENTIUS

625 Tudod pedig asztis, hogy sok keresménye
Csak tégedet illet, minden drága kécncse:
Szép udvar házai és sok jóvedelme,
Ezúst, arany, jóság minden fel kelője.

630 Tehát mind ezeknél egy bűdös barlangot
Eléb böcsüllesze, mint édes atyádott,
S. nem szánod el hadni te édes házodot?

Most azért gondold meg, mit itilhecz jobnak,
És a kettő közül válosz már magadnak.

JACOPONUS

635 Bölcsen okoskodol és igazat mondasz,
Melyekkel engemet nagyon bátorittasz.

(Meditabundus:)

Még sem tudom jól fel tanálni magamot,
És nem tapasztalom belső nyugodalmamot.

640 De mégis csak arra hajlik inkább szívem,
Hogy ti közöttetek légyen én életem,⁸³
A remeteségről elmémet le tegyem.

Hiszem ám, másokis vadnak ez világban,
Gyakron meg fordulnak szép multságokban,
Meg esik, ha ezek mennek mind pokolban.

645 Tehát jó barátim, aszt mondom ti néktek,
Hogy három nap alatt hozzám ne jöjtek,
Miglen életemről jó rendelést tészek.

⁸³ légy [Emendáltuk.]

SCHENA OCTAVA

Christus crucem bajulans, et veste indutus purpurea se se
Jacopono spectabillem exhibet, quo viso Jacoponus resipiscit,
et valedicto Patre in aeremum secedit.

KRISZTUS

- 650 Fiam, Jacopone, s hát engem el hagytál,
Te kegyes atyádtól ily mesze távoztál?
Néked mit vétettem, hogy így meg utáltál,
Test, világ es őrdőg után el indultál?
- Imé, tekéncs reám! Nézd, mit cselekedtél,
655 Sulyos vétkeiddel, lásd, mind meg terheltél!
Otromba keresztet valóimra tóttél,
És egészen talpig már vérbe kevertél.
- Ah, kérlek, miért engem, te jo Istenedet
Meg vetettél, s. adtad pokolnak lelkedet,
660 Kiért a keresztfán ontottam véremet?
Ah, kérlek, tovább már ne kénozz engemet!
- Jere, sebeimbe rejcsd bé te szivedet,
Imé, szent véremmel meg mosom lelkedet.
Csak sirasd meg buzgon számtolan vétkeidet,
665 Még irgalmasságom meg halgat tégedet.
- Kely fel azért, meny el, és a nagy pusztában
Keresd fel bátyádot, ki van nagy bánatban.⁸⁴
Ottan bűneidet sirasd köny hullásban,
Ha kívánsz be jőni az én országomban.
- 670 Másként ha meg nem térsz penitenciára,
Irgalmasságomat fordítottam haragra,
Es csitállok téged mindgyárast halálra,
Csak hamar kel jutnod itélet napjára.

(Schena demittitur.)

JACOPONUS (*ad se conversus:*)

- 675 Oh, átkozot világ színes kelepczéje, mely későre szabadulok csalárd ke-
zeidből! Oh, Istenem es vezérem, véghetetlen jo voltodot, veghetetlen
irgalmadot most szemlélem! Te látod vala veszedelmemet, kívánod

⁸⁴ kersd [Emendáltuk.]

vala meg térésemet. Oh, felette bánom es siratom vétkeimet. Te léssz mindenben én kegyes reményem.

(Accedit genitor Philibertus:)

PHILIBERTUS

Mi történék veled, fiam, Jacopone?

JACOPONUS

680 Ah, szerelmes, kedves, drága, édes atyám!⁸⁵

PHILIBERTUS

Talám meg sebessittetet tested, fiam?

JACOPONUS

Meg sebessittetet lelkem.

PHILIBERTUS

Hogy hogy es mi módon?

JACOPONUS

Meg ősmértem gonosz életem, Istennek irgalmát észre vettem.

PHILIBERTUS

685 Mond ki, kérlek, lelki sebeidet világosabban, talán orvosságát fel tanálom.

JACOPONUS

Már lelki sebeim orvosságát fel tanáltam. Isten hozád, édes atyám.

PHILIBERTUS

Mi keserves szavaidat⁸⁶ hallom, fiam? Hová készülsz?

JACOPONUS

690 Bánotra, siralomra, penitencziara sietek, edes atyám. Oh, Egyiptum sonyoru pusztája, te léssz már nekem életem gyámola.

PHILIBERTUS *(desurgit:)*

És ki kényszerít arra?

JACOPONUS

Istennek jo volta s. bűnöm sokasága. Mind eddig szent kegyelmét és szerelmét meg vetttem, sok szép üdvösséges angyali intését bé nem

⁸⁵ A [Emendáltuk.]

⁸⁶ szavaidom [Emendáltuk.]

695 vettem. Imé, mostan, oh, jaj, hullanak könyveim, sulyos keresztet keserves vállain tártván, s már egészen vérbe borulván maga tulajdon személyet Krisztusnak szemlélém, es kegyes intő és rettentő szavait eszre vévén, melyekkel arra inte, hogy édes véremnek, Theodorusnak a pusztában legyek követője.

PHILIBERTUS

700 Ah,⁸⁷ keserves, de údvösséges változás,⁸⁸ ah, fiam, ismérede tehát údvőzítettődnék irgalmas kezeit?

JACOPONUS

Úsmérem, ah, úsmérem, s vajha előb meg úsmertem volna!

PHILIBERTUS

Keserűségben borul ugyan gyámoltalan fejem, de ha már Istenem magának el választot, le borulva imádom szencséges akaratyát.

JACOPONUS

705 Nékemis keserves el válasom, édes atyám, de tudom, hogy Isten gondot visel reám, azért köszönöm hozám mutatot atyai szerelmedet, gondviselésedet. Tudom, ugyan sokszor vétettem ellened,⁸⁹ de imé, irgalmas láboidnál kérem engedelmed.

PHILIBERTUS

Kész, fiam, atyai engedelmem, de nagyob keservem. Jaj, boldogtalan életem! Ki lészen már őregségembe végreményem és gyámolom?

JACOPONUS

710 A kis Lazarillust magam helyet hagyom, kitis mindenekben oltalmaz,⁹⁰ ajallom. De imé, ihon erkezik.⁹¹ Eppen jokor jöttél, kedves kisedet etsém. Tudom, soha többé téged meg nem látlak, azért te atyádnak, Istennek ajállok.

LAZARILLUS

715 Mi történt⁹² bátyámal, edes atyam? Illy sűrű fohaszkodási s bucsuzási hová czéloznak?

PHILIBERTUS

El mégyen fiam tollúnk, és már soha többbe őtőt meg nem látjuk.

⁸⁷ A [Emendáltuk.]

⁸⁸ változ [Emendáltuk.]

⁸⁹ vettem ellenned [Emendáltuk.]

⁹⁰ oltalmaz [Emendáltuk.]

⁹¹ [Az imé betoldva.]

⁹² történ [Emendáltuk.]

LAZARILLUS

Oh, edes bátyám, de hová mégyen?

PHILIBERTUS

A pusztába megyen Theodorus bátyához.

LAZARILLUS

720 Oh, Istenem, hát már csak egyedül kel maradnom? Oh, edes bátyáim és jó gyámolím!

JACOPONUS

Ély⁹³ Istennek, édes etsém, és edes atyámnak és atyádnak legy tisztelője, gondviselője! Isten hozzád!

PHILIBERTUS

Edes fiam, midőn édes véredet s édes fiamot fel tanálsz, nyujtsd atyái köszöntesemet.

JACOPONUS

725 Csokolom atyái kezeid, o, vajha hamar fel tanálhatnám!

PHILIBERTUS

Oh, fiam, hogy ha meg bántod,⁹⁴ egy údó nap előtt eletemből ki forgatna, ezen kis ártatlan etsédet, édes fiamot ate hívségedre támosztom.

JACOPONUS

Nékiis ki rendeli ajo Isten eletét. Isten hozzád, édes atyám!

PHILIBERTUS

Isten légyen koronád, édes fiam! El ne felelkezetek öreg atyátokrol!

LAZARILLUS

730 Oh, kedves bátyám, édes gyámolóm!

(Discedit Jacoponus.)

PHILIBERTUS

Ah, keserves életem, mely nagy buba merűle szivem, két fiamtól, magzatimtól, ah, jaj, hogy hagyattatom!

LAZARILLUS

Ah, kedves atyám, töröld el keserves könyveid! A jó Isten gondot visel mű reánk, fel hozza még homályba borult napjainkot.

⁹³ Ely [Emendáltuk.]

⁹⁴ bántod<at><> [Részben olvashatatlan törlés és ráírással javítás; a mondat hiányos.]

SCENA NONA

735 Jacoponus in deserto aberranti et fratrem⁹⁵ anhelanti fit obviam
Theodorus. Incognitus, tandem se se aperiens secum in tuguriolum
 deducit.

JACOPONUS⁹⁶

 Istenem, el tevelyetteknek igaz utya és gyomolitója, legy árva fejemnek
 vigasztalója. Merre menyek, hol keressem életemnek vég reményit. Oh,
740 fényes egeknek⁹⁷ rogyogó lámpása, mond meg nekem, hogy ha láttad,
 melik hegynek üregében sirankozik kedves batyám. Ah, hol vagy, Theo-
 dore, edes vérem,⁹⁸ vég reményem! De kit szemlelnék konyves szemeim?

THEODORUS

 Szomorú szivednek vig ujulást, jó barátom!

JACOPONUS

 Az égek hosztak, Isten szolgája!

THEODORUS

 Hogy ha szabad kerdennem, mijárásba vagy, és miért sirankozol?

JACOPONUS

745 Edessa várassa kedves hozám, és ime, már harmad ej boritya reám a
 kegyetlenkedő csilagzatokat, miolta itten bujdosom, de nem tanál-
 hatom vigaságom.

THEODORUS

 Ki után sirankozal?

JACOPONUS

 Kedves batyám keresem.

THEODORUS

750 Talán azon egy vér kapcsol ő hozzája?

JACOPONUS

 Tulajdom testverem, mint ketten egy atyanak szűllöti vagyunk.

THEODORUS

 Oh, boldog atya!

⁹⁵ frateren [Emendáltuk.]

⁹⁶ [A szerepnevet az utasítás alapján megismételtük.]

⁹⁷ Egekneknek [Emendáltuk.]

⁹⁸ verem [Emendáltuk.]

JACOPONUS
Sőt, ki lehet oly boldogtalan!

THEODORUS
Magamis szánom sorsodat.

JACOPONUS
755 Ah, kerlek, gyamolicsad árva sorsom.

THEODORUS
Hogy hijják batyadat?

JACOPONUS
Ah, keserves szivel emlitlek edes vérem.⁹⁹ Midőn én tollem es atyám
hazától vég bucsuját *vevé*, Theodorusnak hitták.¹⁰⁰ Hogy ha üsmered,
mutas utat mar el batyat lábaimnak.

THEODORUS
760 Usmerék én egy Theodorus nevezetű remetét, kiis ugyan Edessa va-
rassabelinek mongya lenni ő magát. Nem meszire lakik barlangomtól,
gyakran vagy¹⁰¹ ő velle beszélgetésem.

JACOPONUS
Vajha ez volna kedves batyám!

THEODORUS
765 De kérlek, mi szélvész hozot ezen égtelen pusztaságra, és miért keresed
Theodrust?

JACOPONUS
Mostan ki nem mondhatom, de ha fel tanálhatom, boveben ki beszéllem.

THEODORUS
Fen foroge még elete kedves atyádnak?

JACOPONUS
Fen forog ugyan, de a keserűségnek tengereben uszkál. De honnan
üsmered?

THEODORUS
770 Usmérem kedves atyadot és atyámot.

⁹⁹ verem [Emendáltuk.]

¹⁰⁰ véve hittak [Emendáltuk.]

¹⁰¹ vagy [Emendáltuk.]

JACOPONUS

Egek, mit hallok! Ah, könyveim, engegyetek jobban szemlélnem, kivel beszéllek!

THEODORUS

Kedves testvérem!

JACOPONUS

Edes atyám! Edes testvérem! Micsoda szok ezek?

THEODORUS

775 Oh, kedves öcsem, tovább nem titkolhatom: én vagyok Theodorus batyád.

JACOPONUS

Ha te vagy, ah, had *halgassam*¹⁰² olelesemmel szívem buzgoságát!

THEODORUS

Örök *haládot*¹⁰³ adok te néked, örök Istenem, ki minket meg egyszer egybe hozál.

JACOPONUS

Aldom, magasztalom szent nevedet, edes jó Istenem!

THEODORUS

780 Jere már, edes vérem, kapcsold hozzám magadot, jer, *menyünk*¹⁰⁴ barlangomhoz, had beszéld meg életednek változását.

SCENA DECIMA

Jacoponus reperto thesauro fratrem derelinquit.

THEODORUS

785 Ime, Jacopone, mi reánk hasadot már a piros hajnal, és a homályba borult napot sugarival kegyesen vidamitya. Kely fel, mennyünk etelünk keresésére,¹⁰⁵ és a föld gyomrában meg edesedet gyökerekkel *enyhissük éhségünköt*.¹⁰⁶ Én job keze veszem utamot, te pedig ezen ösvenyen induly ama bokros helyek felé. Csak hogy én töllem megszire ne tavozzál.

¹⁰² *holgosam* [Emendáltuk.]

¹⁰³ *halakot* [Emendáltuk.]

¹⁰⁴ *menyuk* [Emendáltuk.]

¹⁰⁵ *ke<se>resésére* [Ráírással javítva.]

¹⁰⁶ *enyissünk eségünköt* [Emendáltuk.]

JACOPONUS

Mindenekben hiven telyesítem kevansagadat.

THEODORUS (*paululum seorsim se trahens Jacoponus videt fulgorem thesauri atque secum meditabundus ait:*)

790 Boldog¹⁰⁷ Isten, mi féenség¹⁰⁸ jaczottatya szemeim. El megyek, meg tekentem: valóban az aranynak sokasága! Ah, távol én töllem, ördögi kesertet! Tevagy én kécncsem és gazdagságom, en Istenem! It maragyon, en el megyek.

JACOPONUS (*a longe observans apropinquat et collegit thesaurum:*)

795 Valyon mi történék Theodorussal, mi okból fegyverkezik a keresztnek diadalmas jelel? Meg nem álhatom, hogy ne közelgessek. (*Inspicit.*) Mit cselekedgyem? Ime, tementelen sokaságát látom az aranynak! Által ugrá¹⁰⁹ ugyan Theodorus, nékemis, ugy vélem,¹¹⁰ hasznosabb leszen el kerülnöm, de ily tetezet szerencsemet hogy engedgyem másnak? Mit mivelyek... Tudom, mit cselekszem... el viszem, de hova rejtem? Ha
800 eszre veszi bátyám, jaj leszen nékem! Le sem teszem, el viszem Antiochia vorassaba, és a klastromaknak építésere szentelem. Isten hozzád, nagy pusztaság, Isten hozzád, kedves bátyám, mig len örömmel te hozzád újra vissza fordulok.

THEODORUS

805 Valyon ily soká hol mulatoz Jacoponus? Utanna indulnék, s nemis tudom, hol keressem.

ANGELUS

Szemeid, labaid többbe ne fárazd,¹¹¹ Theodore, el hagyot már Jacoponus.

THEODORUS

Egek, mit hallok?

ANGELUS

Nem latod meg többbe kivanatos személyit. Már Antiochia várassában¹¹² a klastromok építésében munkálkodik.

THEODORUS

810 A szegeny Jacoponus klastromat építesse: hogy lehessen?

¹⁰⁷ Balgok [Emendáltuk.]

¹⁰⁸ fenesseg <k>[Emendáltuk.]

¹⁰⁹ ugra [Emendáltuk.]

¹¹⁰ velem [Emendáltuk.]

¹¹¹ forazd [Emendáltuk.]

¹¹² vorassaban [Emendáltuk.]

ANGELUS

Azon summa kencset, *melyet*¹¹³ dicseretes gyozedelemmel által ugrál, el vitte magával. Viszá fordul ugyan meg te hozzád nem sokara, de soha többbe személyedet meg nem latya. Te pedig ezen pusztasagnak latode balkezrol való szoros rejtekét: oda rejtezzél hamarsaggal, mert itten
815 könyves szemeivel fogja keresni személyedet.

THEODORUS

Mi boldogtalan sorsra szorul tehát élete?¹¹⁴

ANGELUS

Mastan ne tudakozd. Isten hozzád!

THEODORUS

Oh, kedves vérem,¹¹⁵ edes tarsam, mely nagy bura fordítád életem, *alig*¹¹⁶ bocsatkozám gyonyorúséges tarsolkodásadba, leg ottan töllem el ragada
820 a tunder szerencse! Ah, ki mélyen¹¹⁷ hatot szívembe edességes abrazatod!

SCENA UNDECIMA

Jacoponus finita aedificiorum structura ad Eremum properat

JACOPONUS¹¹⁸

Már el szánt akaratomnak fel vet celyát pontra telyesitettem, őrommel mégyek már regi kedves szálásomhoz és bátyámhoz. Ugy latczik, nem hibasztam cselekedetimbem. Falba ruga ugyan Isten ajándekát Theodo-
825 rus bátyám, és csekely elméje eszre nem vévé, mit kellene velle mivelnie. De én elesebb elmevel fel levén ekesítve, meg ismértem adományit, es ugyan evel aző felséges tiszteletet gyorapítám. En azonban folytatatom el kezdet utamot, had lathassam kedves vérem.

ANGELUS

Aly meg, hova siecz, Jacopone, meddig vezet fel fuvalkodot szivednek
830 dagalya? Halyad Istenednek rettentő szavait: mit vétettél,¹¹⁹ mit miveltél?

JACOPONUS

Semmi gonoszt nem mivelttem.

¹¹³ [Alszegehy–Szlávik (1913, 86.) javítását követve a *melyet* szót betoldottuk.]

¹¹⁴ sorsa [Emendáltuk.]

¹¹⁵ verem [Emendáltuk.]

¹¹⁶ elig [Emendáltuk.]

¹¹⁷ melyen [Emendáltuk.]

¹¹⁸ [A szerepnevet az utasítás alapján pótoltuk.]

¹¹⁹ vetettel [Emendáltuk.]

ANGELUS

Úgy véled ugyan tomba elmeddel, de nagyot vétettél.¹²⁰

JACOPONUS

Miben vétettem Istenemnek?

ANGELUS

835 Mely meszire szemleled az eget a földtől, oly meszire forog Isten itilete az embereketől. Midön véled vala, hogy Istenednek tiszteletet teendesz, akkor estel a veszelybe.

JACOPONUS

Egek, mit kelletik hallanom!

ANGELUS

840 Midön Theodorus bator szivel által ugra a hivságos földi kencset, a földről fel ugrek mennyországba, te pedig, gondolván, hogy Istenednek szine előtt kedves dolgot cselekszel, el hagyád ezen pusztasagot, a hova különös malasztja Istennek vezetet vala teged. El hagyád Istennek különös akaratyát, el hagyád batyádat, melyekert konyu vala meg Istennek irgalmát fel tanálnad. De mivel utalatos kevelységgel fel futtad szivedet, és hogy Theodorus buzgo alázatosságát ki nevetted, mind ezekért
845 jaj lészen életed. Tudgyad ezért és ércsed, hogy soha többé batyadnak személye kevély szemid elejebe nem tunik.

JACOPONUS

Mire jut tehát gyamoltalan fejem?

ANGELUS

Sokkal keservesb eleted sorsát fogod tapasztalni, mint sem eddig erzetted.

JACOPONUS

850 Ah,¹²¹ mely keserves bura újra fordula eleted! Ah, ki erheti fel, Istenem, itilednek feneketlen melysegit. Merre fordicsam mar boldagtalan fejem? Megis el megyek regi szállasomra, és ha kedves batyám orcáját meg nem láthatom, bár csak nyomdokit szemlelhessem!

¹²⁰ veled vetettél [Emendáltuk.]

¹²¹ A [Emendáltuk.]

SCENA DUODECIMA

855 Jacoponus pro nimio dolore ante fores speluncae fratris graviter
lugens a Genio edocetur, et debita poenitentia ei decernitur

JACOPONUS

Ah, keserves, ah, fájdalmas életem! Ah, hol vagy, hol vagy, edes vérem,
életemnek kedves gyamola, szívem vég remennye, banatim vigasztaloja,
edekencsem és örömem? Tehát edesseges személyed nem tunik többé
keserves szemeimbe? Ah, ismerem szerelmes nyomdokodat. Jaj, arva
860 életem, hogy hagy el edes vérem.¹²² Oh, oh, egek, fenyés egek! Bár csak
ti könnyörűletek rajtam! Oh, Istenem, haragodnak közepeteis irgalmas
Istenem, mégis te hozzád fordítom könyves szemeim, neked könyör-
gok, esedezem, ne had el veszni lelkem, mutasd irgalmatod, tanítsd
nyomorult szívem, mit műveljek!

*(Hic dolore tabescens et ante speluncam¹²³ fratris sedes
per cantum a Genijs erigitur. Deest cantus.)*

ANGELUS

865 Jacopone, meg halgatta Isten keserves szavaid, és hozzád való irgal-
mából be fogatta könnyörgesid. Halyad azért, mit mond az Egek Ura
néked: kely fel, és meny el Antiochia várassába. És mivel huszon negy
esztendőket rendeltettek bűneidnek siralmára, tanalsz pedig ottan az vá-
ros temploma előtt egy oszlopot, és ezen lészen ezek az esztendők alát
870 való életed, hogy így Istenednek mint kegyességet, mint pedig igazságát
rajtad szemlelje ez szelyes világ. Ezek után fel derül meg szerencses na-
pod, és örömmel fogod szemlelni irgalmas Istenedet.

*(Sclena demittitur, et Jacoponus in Columna Misericordiam Dei,
de praedicando epilogum aget.)*

JACOPONUS

Edes jó Istenem, mégis te hozzád folyamodom, tegedet imádlak, tege-
det dicsőítlek felette el aradot keserűségemben. Sulyos az ugyan, a mit
875 kell szenvednem, de igen meg erdemlem, mert sulyoson vétkeztem.¹²⁴
Uram, oh, vétkeztem,¹²⁵ és tengeri fővénynek sokaságát vetkeimmel
meg előztem! Ezeket siratom, ezeket életem fottaig bankodo szívem-
nek veres folyamival mint kesergem. Ezek¹²⁶ engesztelenek meg teged,
bantodot Istenem, ezek mossák el vetkeimnek ondog mocskait. És ha

¹²² verem [Emendáltuk.]

¹²³ spe<luc>luncam

¹²⁴ vetkeztem [Emendáltuk.]

¹²⁵ vetkeztem [Emendáltuk.]

¹²⁶ Ezek<ért>

880 mindeddig irgalmadnak kegyes jelet tapasztaltam, örömmel veszem
igasságodnakis igaz pecsétjét.¹²⁷ De tiis, kik itten jelen vattok, vegyetek
példajat, és tanuljátok keserves sorsomon. Mert nagy ugyan Istennek
irgalma, egyszersmind veghetetlen igassága: legyen azért minden bű-
885 nősnek Isten irgalmasságában valo bizadalma, de egyszersmind legyen
rettentője az bűnők el kerülésere igassága.

*Omnia Ad Maiorem Dei Gloriam*¹²⁸

¹²⁷ pecsétet [Emendáltuk.]

¹²⁸ O. A. M. D. G. [A rövidítést, feloldottuk.]

A MŰ ADATAI

A dráma a csíksomlyói *Actiones Tragicæ* kötet 3–25. lapján található. Szövegét *Misericordia et Justitia Dei* címmel közölte Alszeghy–Szlávik (1913, 51–89.). Tud róla Bándi (1896, 292.), Szlávik (1907, 16.), Pintér (1993, 122.), Muckenhaupt (1999, 112.), foglalkozott vele Medgyesy (2009, 245, 291, 356, 362, 363.).

Ez Kézdi István Gracián időrendben második drámája, az első az előző évben, 1774. április 1-jén, nagypénteken adták elő, kézírata a *Liber exhibens actiones parascevas* kéziratot kötet 578–612. lapjain található (l. *Ferences iskoladrámák* IV., 11A sz.). A *Liber exhibens actiones parascevas*beli 1774-es dráma még teljes egészében verses, míg a jelen darabnak már csak egyes részei íródtak versben. Kézdi további két drámája, vagyis jelen kötetünk 5. sz. (1777) és 9. sz. (1776) darabja már elejétől végig próza; többek közt ez is jól érzékelteti az *Actiones* kötetek újszerűségét, a több évtizedes csíksomlyói hagyománytól való hangsúlyos távolodást.

A DRÁMA RÖVID TARTALMA

A drámában használt *skena* alakot alább nem követjük.

Prologus

A játék cselekményét ismertető prológus a példaadásban jelöli meg a lényegét: nem Krisztus megöléséről fog szólni a dráma, nem keresztre feszítéséről, hanem az emberi bűnök gyilkos erejéről. Egy nemes úr két fia lesz a példa a helyes és helytelen életéről, vezeklésről, s végül Krisztus irgalmáról.

Scena prima

Theodorus lemond a világi hívságokról, remetének áll, mert el akarja kerülni a poklot, s elnyerni az örökkévalóságot. Ezt testvérének, Jacoponusnak is elmondja. Amikor a megjelenő apa (Philibertus) megtudja Theodorus döntését, haragra gerjed, és fiát börtönbe zárátja.

Scena secunda

Theodorus a Geniusok éneke és az Angyal vigasztalja a börtönben: szenvedésért jutalmat fog kapni. Apja rádöbben, milyen helytelenül járt el, s szolgálát küldi Theodorus kiszabadítására; Theodorusnak azonban csak láncai maradtak a börtönben, ő maga eltűnt. Fia eltűnését keservesen siratja atyja, s arra is felfigyel, hogy másik fia, Jacoponus rossz társaságba keveredett. Színváltás: érkeznek Jacoponus barátai.

Scena tertia

A fivére elvesztésén búslakodó Jacoponust barátai: Amorillus, Gaudentius, Rutilius vigasztalják, és mulatozásra csábítják.

Scena quarta

A Jó Pásztor alakjában megjelenik Krisztus: a Peregrinussal folytatott párbeszédéből kiderül, hogy a Pásztort nagyhatalmú atya egy eltévedt juhocska felkeresésére küldte e tájra.

Scena quinta

Hét lator tárgyalja a környéken megjelent Pásztorról szóló híreket: a Pásztor Isten fiának nevezi magát, s mivel ez halálos veszély a latrokra, azok úgy döntenek, a Pásztort mindenképp meg kell ölni. Hamarosan közéjük toppan Jacoponus, aki már észrevette, hogy a Pásztor őt keresi: ezért vállalja, hogy ha találkozik vele, értesíti a latrokat. Addig is valamennyien kocsmázni indulnak.

Scena sexta

A Pásztor találkozik Jacoponusszal, akit arra kér, térjen vissza atyjához. Jacoponus azonban elutasítja, s átadja a latroknak, akik megkötözik.

Scena septima

Jacoponus a pusztában vándorol, nem messze a remete Theodorustól. A Geniusok éneke inti Jacoponust a megtérésre: erre Jacoponus rádöbben, hogyan él. Előkerülnek a barátai, akik ismét vigasztalják, és képzelgésnek nevezik Jacoponus látomásait a Pokol kínjairól. Jacoponus azonban három napra elküldi a barátokat, hogy azalatt dönthessen életéről.

Scena octava

Jacoponus megtér, s ezt elmondja atyjának is. Úgy dönt, elmegy a pusztába, Theodorushoz. Philibertus legifjabb fiával, Lazarillusszal marad otthon.

Scena nona

A két testvér találkozik a pusztában.

Scena decima

Másnap hajnalban élelemért indul a két testvér, két külön irányba. Először Theodorus botlik egy temérdek aranykincsbe, de ellenáll, és továbbmegy. Jacoponus azonban Antiochia városába viszi a talált kincset, hogy klastromot építtessen belőle. A jelenet végén megjelenő Angyal elmondja Theodorusnak, hogy mi történt Jacoponusszal, aki ugyan visszatér majd Antiochiából, a két testvér azonban soha többé nem fog találkozni.

Scena undecima

Az Angyal feltárja Jacoponusnak, hogy időlegesen sem lett volna szabad elhagynia a pusztaságot. Ezért keservesen lakolnia kell, és többé nem látja bátyját.

Scena duodecima

Jacoponus megtudja az Angyaltól, hogy könyörgését meghallgatta az Isten: huszon-négy éven át Antiochiában egy oszlopról kell hirdetnie az igazságot. Színváltozás után látjuk Jacoponust, amint az isteni irgalmasság oszlopán fennhangon imádkozik: bűneiről és jogos büntetéséről beszél. (A tragédia műfaját ez indokolja.)

SZERZŐ

A drámát Kézdi István Gracián (1746–1816) írta, életrajzát I. kötetünk 5. sz. drámájának jegyzetében.

FORRÁS

A dráma közvetlen forrását nem ismerjük. A történet rokon a korábbi csíksomlyói moralitásokkal (*Liber exhibens actiones parascevicas* kötetben: lásd a *Ferences iskoladrámák* I., 12A, 12B, a *Ferences iskoladrámák* II., 9., 10. számú drámáit, s ugyanott az 1. sz. darabot, amelyben a Jó Pásztor keresi az elveszett juhocskát; szerteágazóbb a *Ferences iskoladrámák* III. 7. sz. moralitása), de azoknál kevésbé didaktikus, és összetett személyiségek bonyolultabb sorsát követi. E drámában a két különböző életformát választó testvér közül Theodorus lemond a világi hívságokról, Jacoponus viszont – barátai hatására is – először a világi örömeket választja. Az egyik barát neve Amorusus, csakúgy, mint a bűnös főszereplőé az egyik csíksomlyói töredékben (*A bűnös ifjú tragédiája* = *Ferences iskoladrámák* II., 10. sz.), de hasonló nevű szereplő (Amorillus) „segítette elő” az 1737-es moralitásban Hippoclidés elkárhozását (*Ferences iskoladrámák* I., 12A és 12B). Itt az apa is, a testvér is későn ébred rá Theodorus igazságára. A dráma nem igazán egységes, elképzelhető, hogy több korábbi passióból és moralitásból rakta össze a szerzője, s talán épp ezek a verses részek. A Pásztor, a Latrok allegorikus figurái egyrészt mintha a passiótörténetet készítenék elő, másrészt a passióval analóg típusok is. Theodorus ugyancsak szimbolikus Krisztus-párhuzamnak tűnik. Az ilyen párhuzamokat a csíksomlyói darabok prologusai részletesen el szokták magyarázni, ez azonban itt hiányzik. Jacoponus Krisztus allegóriájával, a Pastor bonusszal találkozunk, ahogy a prologus ígérte, *meg jelenik Krisztus néki maga*. A prologus a krisztusi történet *némely elrejtett titkainak* bemutatásaként határozza meg a cselekményt, s feltűnő, hogy ehhez nem fűz magyarázatot vagy megfejtést. A Pastor bonus krisztusi allegória („Apparet Christus in forma pastoris”), de közel áll a prefigurákhhoz is, e szemléletet a *Liber exhibens actiones parascevicas* passiói, illetve előképei maradványaiként is értékelhetjük. A szereplistában a névvel ellátott szerepek után kimaradt a Peregrinus, az Angelus, a két Genius és hét lator. A Scena quinta latin összefoglalója szerint a hét lator a hét főbűn: „Septem Latrones seu septem peccata capitalia”. A hét főbűn szerepeltetése alapján a darab párhuzamba állítható további drámákkal is (pl. *Ferences iskoladrámák* IV., 7. sz.).

A dráma földrajzi nevei (Antiochia, a mezopotámiai Edessa) Kis-Ázsiába és Egyiptomba vezetnek. A drámában használt személyneveket valószínűleg nem tudjuk pontos történeti szereplőkhöz kötni. A Theodorus nevet két pápa is viselte a 7. és a 9. században, Szent Theodorus is élt a 8. században, de egyiknek sem illeszthető a tevékenysége e dráma cselekményébe. Ismerjük a Nádor-kódexbeli *Philibertus látomásait* is 1508-ból, amely – mint Nagy Szilvia (2013) feltárta – utat talált a csíksomlyói szövegekhez is, a jelen drámához azonban nem kapcsolható. Szent Gaudentius a 4–5. század fordulóján élt, e nevet viselte Szent Adalbert féltestvére is, Gniezno érseke, a 10. században. A három barát nevét (Amorillus,

Gaudentius, Rutilius) inkább beszélő névnek tarthatjuk: neveikben a szerelem, az öröm és az arany azonosítható, vagyis a világi hívságokat képviselik.

ELŐADÁS

Az előadásra 1775. április 14-én, nagypénteken került sor. Az egyik szerzői utasítás (*Demittitur Schena*) arra utal, hogy a felvonáson belüli jelenetváltást egy színpadi függöny mozgatásával oldották meg. Az utolsó jelenetben Jacoponus egy oszlopon állva mondta el a tulajdonképpeni epilógust, a dráma záró szavait.

Theodorus első monológja egy szabályos, Balassi strófában írt (6+6+7), minden bizonnyal énekelt vers („Tündér forgo színét s. csalárd színes képét világnak észre vettem...”). Ehhez a *Szent Dávid próféta éneklő könyvének huszonkettőd részében...* kezdetű ének dallamát ajánljuk (*Ferences iskoladrámák IV., 413.*).

Két ének (Cantus Geniorum: „Enyhisd már sulyos bánatid...”; és „Jacopone, kely fel, intlek...”) a szereposztás szerint ketten énekeltek. Úgy tűnik, hogy a harmadik *Cantus Geniorum*ot nem másolták be a darabba, csak az utasítás jelzi egykori létét: *Fratris sedens per Cantum a Geniis erigitur, de est Cantus*. A második jelenet összetett versformájú, ötstrófás énekéhez (*Enyhisd már sulyos bánatid...*) egyelőre nem találtunk dallamot. (A 17. századból ugyan van megfelelő szótagszámú dallam, de az protestáns gyűjteményekben maradt fenn, l. *RMDT II*, 354–355. sz.) A 7. jelenetben lévő énekéhez (*Jacopone, kely fel, intlek...*) szótagszám alapján (8+7.8+7.8+8.8+7.) egy, a 18. századi erdélyi ferences gyakorlatból (a *Deák–Szentek kézirat*ban) fennmaradt barokk cantio dallamát társíthatjuk. A *Iesu mi, ad te suspiro...* kezdetű énekre jelen kötet 5., 9., 10. és 11. darabjának jegyzeteiben is utalunk mint az egyes drámaszövegekhez alkalmazható dallamra.

Ie - su mi, ad te su - spi - ro, Tu me, Ie - su sau - ci - a,

ex - tra te ni - hil re - qui - ro, da mi - hi so - la - ti - um.

Respons.: A me, Ie - su, ne re - ce - de, me - cum ma - ne, ne re - ce - de,

Con - so - la - tor, con - so - la - tor, con - so - la - tor a - ni - mae.

Deák–Szentek kézirat, 102–103. (*Kővári* 2013, 224. sz.)

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

Próza és vers váltakozik, a váltást esetleg a korábbi drámarészletek felhasználásával tudjuk indokolni. A verses forma részbeni hiánya valószínűleg a dráma kései voltával magyarázható, amikor az archaikus csíksomlyói darabokban is jellemzővé vált a korban korszerűnek és modernnek tartott prózaforma. A strófákra, illetve verssorokra bontás különösen nehéz volt, a bokorrímek alapján sok a szabálytalan (három- vagy ötsoros) versszak.

Az ékezetek gyakori hiányát csak akkor javítottuk, ha anélkül értelemzavaró lett volna. Az *o* és *a* írásképe nagyon hasonló.

A *Xtus* rövidítést jelölés nélkül feloldottuk a hetedik jelenetben szereplő *Krisztus* névalak alapján. Ugyancsak jelölés nélkül feloldottuk a korban szokásos rövidítéseket és jelöléseket, így pl. a *Sz.* (*Szent*), az *In* (*Isten*) rövidítést, a –nak/-nek toldalékként a rövidítést, a betűkettőzést jelölő vízszintes vonalat stb. A *scena/schena* szóalak váltakozik, ezen a drámaszövegen belül nem változtattunk.

A szereposztás a dráma után található, előre helyeztük. A szerepneveket egységesítettük: a szereposztásban egyedül a *Sinesius* szerepnevet javítottuk, s helyette a szövegben előforduló *Synesius*-t használjuk; a *Pastor* mellől gyakran hiányzik a *bonus* jelző, mi egységesen és jelölés nélkül a *Pastor bonus* szerepnévre egységesítettük.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A szereplistában megnevezett helységek mai neve (román, esetleg német neve; a mai megye):

Csik Borsova: Csíkborzsova (Bârzava; Hargita m.)

Szent Imre: Csíkszentimre (Sântimbru, Sankt Emmerich; Hargita m.)

Verebes: Csíkverebes (Vrabia; Hargita m.)

- cím *manu propria* – saját kezével
36 *igyiri malasztját* – ígéri malasztját, kegyelmét
274 *hitős* – hites
312 *mélánkóliában* – melankóliában, szomorúságban
443 *vaksom* – voksom, szavazatom
449 *aprobáltatik* – elfogadtatik
472 *respectusba* – tiszteletbe
505 *czitállak* – citállak: hívlak, beidézek
618 *sakokhoz* – zsákokhoz
672 *czitálllok* – citállak (l. az 505. sor jegyzetét)
745 *Edessa* – mezopotámiai város
759 *batyat* – bágyadt, fáradt
832 *tomba* – tompa
879 *ondog* – undok

Gracián István Kézdi

PASSION PLAY ABOUT GOD'S MERCY AND JUSTICE

ESSENTIAL DATA

The drama is on pp. 3–25 of *Actiones Tragicæ*. It was published by *Alszeghy-Szlávik* (1913, 51–89) with the title *Misericordia et Justitia Dei*. The drama is mentioned by *Bándi* (1896, 29), *Szlávik* (1907, 16), *Pintér* (1993, 122), *Muckenhaupt* (1999, 112), *Medgyesy* (2009, 245, 291, 356, 362, 363).

It is the second play of István Gracián Kézdi's, the previous one from *Liber exhibens actiones parascevicæ* pp. 578–612 was performed on April 1st, 1774 (see *Ferences iskoladrámák* IV, nr. 11A). The full play of 1774 was written in verse, while the present one has only parts in verse. As we see, later Kézdi dropped the tradition, his two other dramas were written in prose, see nr. 5 (1777) and nr. 9 (1776) in the present volume.

THE SHORT CONTENT OF THE DRAMA

(We did not keep the form *schena*):

Prologus

The prologue emphasizes the example given in the play: instead of Christ's murder and crucifixion, they will show the crucial power of human vices. Two sons of a noble man will give the right and wrong example showing God's mercy at the end.

Scena prima

Theodorus does not follow worldly joys but becomes a hermit as he wants to avoid hell. He explains it to his brother Jacoponus.

Scena secunda

Their father (Philibertus) becomes furious because of Theodorus' decision and sends him to prison.

Scena tertia

In the prison, Theodorus is comforted by the Angel and the song of Genii: he will be awarded for his suffering. The father changes his mind and sends his servants to free Theodorus but Theodorus has disappeared, only his chains are left in the prison. The father cries. The other son, Jacoponus got into bad company. Change of scene: Jacoponus' friends Amorillus, Gaudentius, Rutilius arrive. They do not understand why Jacoponus is sad, and try to make him happy.

Scena quarta

Christ appears in the form of the Good Shepherd: talking to the Peregrinus, we learn that the Shepherd was sent by his great Father to find a stray lamb.

Scena quinta

Seven rogues talk about the news of the Shepherd: the Shepherd calls himself the son of God, and as he means danger to the rogues, they decide to kill him. They soon meet Jacoponus who realised that the Shepherd is looking for him: he promises to inform the rogues if he meets the Shepherd. Till then, they are heading for a pub.

Scena sexta

The Shepherd meets Jacoponus whom he asks to go back to his father. Instead, Jacoponus hands him over to the rogues who bind the Shepherd.

Scena septima

Jacoponus is wandering in the desert, not far from the hermit Theodorus. Genii warn Jacoponus to convert: Jacoponus wakes up to the truth. His friends come again, call the sufferings of hell some bad fantasy. Jacoponus sends them away for three days as he wants to make a decision about his life.

Scena octava

Jacoponus converts and tells it to his father. He goes to the desert to meet Theodorus. Philibertus stays at home with his youngest son Lazarillus.

Scena nona

The two brothers meet in the desert.

Scena decima

The next day, they start for food, in two different directions. First, Theodorus finds a lot of gold but he resists. Jacoponus, on the contrary, takes the gold to Antiochia to have a cloister built there. At the end of the scene, the Angel tells Theodorus what happened to Jacoponus who will return from Antiochia but they will never meet again.

Scena undecima

The Angel explains Jacoponus that he should not have left the desert and he has to pay for it: he will never meet his brother.

Scena duodecima

The Angel informs Jacoponus that God heard his pray: he has to advertize the truth from a column for 24 years. Then we see Jacoponus praying loud on the column of God's mercy: he speaks of his vices and his just. (This explains the genre of tragedy.)

AUTHOR

The writer is Gracián István Kézdi (1746–1816), see his biography in the notes for play nr. 5.

SOURCE

The direct source is unknown. There are similiar moralities in Csíksomlyó (see *Ferences iskoladrámák* I, nr. 12A, 12B; *Ferences iskoladrámák* II, nr. 9, 10, and especially the play nr. 1 where the Good Shepherd is looking for the lost lamb; *Ferences iskoladrámák* III, nr. 7), but the present play is more complex, less didactic with more complex figures. One brother, Theodorus gives up worldly joys, while Jacoponus first chooses the world, together with his friends. One of the friends is called Amorus, just like in a Csíksomlyó fragment (*The tragedy of the sinful young man* = *Ferences iskoladrámák* II, nr. 10), but some similar figure (Amorillus) drove Hippoclidus into hell (*Ferences iskoladrámák* I, nr. 12A and 12B). In the present drama, both the father and Jacoponus are too late to discover Theodorus' truth. The structure is not integrated enough, possibly the author combined several passion plays and moralities, probably the borrowed parts are in verse: the figures of the Shepherd and the rogues partly prepare the Passion story, partly give the analogy of the Passion. Theodorus is a symbolic parallel of Christ. Parallels are usually explained in detail in the prologues but we cannot find it here. Jacoponus meets the Pastor bonus, Christ's allegory as the prologue promised. The prologue defines the plot as *some hidden secrets* of Christ's story without any explanation. The Pastor bonus, Christ's allegory is quite close to a prefigure – it is a remnant of the aspect of *Liber exhibens actiones parascevicas*. The list of *dramatis personae* gives some figures without names (*etc.*) (*Post hoc duo Genj et septem Latrones in peccata praefigurantes, a quibus Pastor Bonus fuit interceptus*). *Scena quinta* identifies the seven rogues with the seven deadly sins: „Septem Latrones seu septem peccata capitalia”. The use of seven deadly sins is similar to other Franciscan plays, e.g. *Ferences iskoladrámák* IV, nr. 7.

The geographical names (Antiochia, Edessa in Mesopotamia) drive us to Asia Minor and Egypt. The names are not historical. There were two popes called Theodorus in the 7th and 9th century, there was a St Theodorus in the 8th century, but none of them suit the plot. The Nádor-codex contains the *Visions of Philibertus* from 1508, which was used in several texts of Csíksomlyó, but not by the present drama (cf. Nagy Szilvia 2013). St Gaudentius lived at the turn of the 4-5th century, the name was also used by the half-brother of St Adalbert, the archbishop of Gniezno, in the 10th century. The three friends (Amorillus, Gaudentius, Rutillus) may have some meaning: *love, joy, gold* are connected to the world.

PERFORMANCE

The play was performed on Good Friday, April 14, 1775.

The instruction *Demittitur Schena* refers to a curtain on the stage that was moved in order to change the scene. In the closing scene, Jacoponus standing on a column tells the epilogue.

Theodorus' first soliloquy was written in the so called Balassi-strophe (6+6+7) that was most possibly sung („Tündér forgo színét s. csalárd színes képét világnak észre vettem...”). For this, we suggest the tune of *Szent David profeta eneklő könyvenek huszonkettő részében...* (*Ferences iskoladramak* IV, 41.).

Two songs (those of *Cantus Geniorum*: „Enyhisd már súlyos bánatid...”; and „Jacopone, kely fel, intlek...”) were sung by two persons. Unfortunately, the third *Cantus Geniorum* was not copied, though it is referred to in the instruction: *Fratris sedens per Cantum a Geniis erigitur, de est Cantus*.

We could not find any tune for the rather complex five-strophe song in scene 2 (*Enyhisd már súlyos bánatid...*). Though we know adequate tunes from the 17th century but from Protestant collections, see RMDT II, nr. 354–355. For the other song in scene 7 (*Jacopone, kely fel, intlek...*: 8+7.8+7.8+8.8+7.), we may suggest the Baroque cantio survived from the 18th century used by Transsylvanian Franciscans (*Deák-Szentes manuscript*). *Iesu mi, ad te suspiro...* which we refer to in the notes of plays nr. 5, 9, 10, 11 of the present volume.

For scores, see:

Deák-Szentes kézirat, 102–103 (*Kővári* 2013, nr. 224)

9.

Kézdi István Gracián

SZOMORÚJÁTÉK NÁBOT HALÁLÁRÓL

Csíksomlyó

1776. április 23. Szent Adalbert napja

PERSONAE AGENTES ACTIONIS HUIUS FUERE¹

PROLOGUS	Martinus Győrfi ex Gyergyo Szárhegy, Rhetor
Rex ACHÁB ²	Dominicus Kovács ex Csik Verebes, Poeta
Rex JEHU	Josephus Tamási ex Csik Borsova, Poeta
Profeta ELIAS	Gregorius Blási ex Nagy Kaszon, Syntaxista
JEZABEL	Paulus Kocsis Domini ³ Provisoris Kaloyki ⁴ filius, Principista
NÁBOT ⁵	Franciscus Szabo De Csik Madefalva, Syntaxista
Dux primus Regis Achab, EZRIEL	Ladislau ⁶ Egri ex Borsova, Syntaxista
Dux secundus ABDIÁS ⁷	Josephus ⁸ Barabas ex Csik Szent Domokos, Syntaxista
Dux tertius AMASA	Michael Ballo ex Csik Szent Király, Syntaxista
Dux Jehu primus NADAB	Georgius Sallo ex Csik Zsögöd, ⁹ Syntaxista
SECUNDUS ¹⁰	Samuel Laszloffi Meanor ¹¹ ex Csik Madefalva
CONSILIARIJ	Adalbertus Bondi ex ¹² Szent Marton Syntaxista Francis Székely Poeta Stephanus Literati de Gyergyo Ujfalu, Grammatista
AMICUS Nabot	Michael Peterfi Syntaxista ex Szent Simon
NUNCIUS	Antonius Csikó de Mindszent <i>Rhetor</i> ¹³
JANITOR Curiae	Mathias Peterfi Syntaxista
CUBICULARIUS Jezabel	Antonius Győrfi ex Szent Simon
FILIUS PARVULUS Nábot	Mathias Becze Major <i>Principista</i> ¹⁴
LIZANDER ¹⁵	
LEGATUS ¹⁶	
SERVUS ¹⁷	
TESTIS PRIMUS ¹⁸	
TESTIS SECUNDUS ¹⁹	

¹ [A szereposztást a drámaszöveg végéről, kiadási elveinknek megfelelően a szöveg elé helyeztük.]

² Achab [A szerepnevet egységesítettük.]

³ Dni [A rövidítést feloldottuk.]

⁴ [Bizonytalan olvasat.]

⁵ Nabath [A szerepnevet egységesítettük.]

⁶ Ladis [A rövidítést feloldottuk.]

⁷ Abdias [A szerepnevet egységesítettük.]

⁸ Joseph [A rövidítést feloldottuk.]

⁹ Zsögöt [Emendáltuk.]

¹⁰ Secundus [E szerepnevet meghagytuk, jóllehet e néven nem szól meg szereplő a drámában.]

¹¹ Sp samuel [Emendáltuk. Bizonytalan olvasat: *Meanor* vagy *Nicanor*.]

¹² Bondi <Mich> ex

¹³ R [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁴ Prnista [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁵ [A listából hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

¹⁶ [A listából hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

¹⁷ [A listából hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

¹⁸ [A 4. scenában szereplő nevet itt pótoltuk.]

¹⁹ [A 4. scenában szereplő nevet itt pótoltuk.]

*ARNULFUS*²⁰

*DUX CIVITATIS*²¹

*POSTILIO*²²

*NICANOR*²³

His accedunt Milites, Ceterique, Ministri tandem *Frater*²⁴ Gratianus Kezdi Professor
Syntaxios

²⁰ [Az 5. scenában szereplő nevet itt pótoltuk. A szövegben néha *Arnulptus*, vocativusban *Arnulphe* alakban szerepel, *Arnulfusra* egységesítettük.]

²¹ [A 9. scenában szereplő nevet itt pótoltuk.]

²² [A 11. scenában szereplő nevet itt pótoltuk.]

²³ [A 12. scenában szereplő nevet itt pótoltuk.]

²⁴ Fr [A rövidítést feloldottuk.]

Incipit Actio Tragica pro Anno 1776.
in qua Regis Imperatorisque²⁵ Achab et ejus uxoris Jezabel
ob²⁶ peccatum interitus, et Nabot seu Christi Domini Innocentia
fuit adumbrata²⁷ a Juventute Csik Somlyoviensi populo die
Sancti²⁸ Adalberti exhibita

PROLOGUS

- Ime, fajdolomnak és keserves siralomnak újra fel érkezett²⁹ ma veres nap-
ja, amelyen szörnyű gyötrelmek és fajdalmak között ég, föld teremője s
világ meg váltoja eljuta keserves halalara. Kinekis fajdolmas, szomoru
halálán és drága szent vére³⁰ hullásán még³¹ a kemény kő sziklákis mint
5 egy fajdolomra fel indultak: Nap, Hold és csillagok fenyés planetakkal
szomoru homályba borultak, sőt az egész keken festett³² égnek rogyogo
dicsősege gyászra³³ fordult, nem nézhetvén teremőjők szent halálát³⁴
vidám orczával.
Nem kétlem,³⁵ tiis, kik ma itten megjelentetek, velünk együtt buzgo in-
10 dulattal vattok ez keservés naphoz, és Teremtőnk szent halálán máris³⁶
fajdolomra, úgy képzem, indultatok. Veszűk háládással diszes meg
jelenésteket, és érdemes fárodságtokat, irgalmas Egek, jutalmazzatok!³⁷
Miis azért már fel indult buzgoságtokat valamiben gyarapítani szán-
dékozván, Királyok negyedik könyvéből egy szomoru példát es igaz
15 valóságot adunk mái napon előtőkben, melyben Kristus artatlanságot
és halálát világoson meg latyátok.
Lészen azért szomoru játékunk tárgya Nábot artatlan halálá, akit Acháb
királynak gonoszsága és Jezabel csalardsága viszen keserves halálra.
Ez után következik istentelen Jézabelnek rementelen és véletlen³⁸ vesze-
20 delme, és Acháb királynak siralmas veszelye fogja el vészteni.
Mind ezeket ha szép rendel és kimenetellel szemlelni akarjátok, csendes
halgatással és vigyázo szivel fogadgyátok.

²⁵ Imp [A rövidítést feloldottuk.]

²⁶ Jezabel <interitus> ob

²⁷ [Az utolsó két betű betoldva.]

²⁸ S [A rövidítést feloldottuk.]

²⁹ fel kezét [Emendáltuk.]

³⁰ vere [Emendáltuk.]

³¹ meg [Emendáltuk.]

³² keken fest [Emendáltuk.]

³³ Gászra [Emendáltuk.]

³⁴ halalat [Emendáltuk.]

³⁵ Nemketlem [Emendáltuk.]

³⁶ maris [Emendáltuk.]

³⁷ jutalmazzatok [Emendáltuk.]

³⁸ veletlen [Emendáltuk.]

SCHENA PRIMA

Rex Achab dum suam extollit gloriam desiderio exardescit
vineam Nabot sibi aqvirendi

ACHÁB

- 25 Jol vagyon szerencsém, koronám, életem, es királyi³⁹ pálczám már
szerencsésén tűndöklök ezvilágon, nemis ohajtom boldog szerencsé-
met felyebb emeltetni, mert hogy új győzzedelemmel királyi koronám
dicsőíthessem, új világot kell keresnem, melyre diadalmas koronám ki
30 képpen, minden dicsőségémét csak arnyéknak tartom, valameddég fel
tett czellomot el nem érem.

ABDIÁS⁴⁰

Győzhetetlen királyam! Had ercsem szándékozott, ime, vérem és fegy-
verem készen várja szolgálatodat!

ACHÁB

- 35 Tarcsd továbbra⁴¹ ezen szíves hivsegedet, Abdia, eljő meg az az údó,
mely meg próbálja híres vitessegedet. Mostan hívasd hozzám Nábot
Jezraelitát, különös beszédem leszen ő véle.

ABDIÁS

Csak nem régen látám királyi fenyes udvarodba. Pontra telyesitem
szándékozott.

ACHÁB

- 40 Vajha már egyszer kívánt szándékomnak szerencsés végét szemlel-
hetnem, minden diadalmam s biradalmam csak kevésre bőcsüllöm,
ha markomba szakad fel tet czellom. De, ime, jelen van, kit kívánok.

NÁBOT

Ujjab szerencsékkel vidámulyon koronád, felséges királyom!

ACHÁB

Eppen mostan gondolkodom rollad, kedves barátom.

NÁBOT

Mire kívántatik csekély jelenletem?

³⁹ királyi [Emendáltuk.]

⁴⁰ Abdiás Dux Regis [A szerepnevet egységesítettük.]

⁴¹ továbbra [Emendáltuk.]

- ACHÁB
- 45 Meg mondom, csak tű távozzatok, kedves hiveim. Tudom hozzám va-
lo szivessegedet, Nábot, te is, tudom, nyereségnek tartod, hogy Achab
szives barátjának tartatol. Azért telyesicsed egy dologban kérésemet.⁴²
- NÁBOT
- Szándékosodot parancsolat gyanánt immádom.
- ACHÁB
- 50 Mivel ate szőlőd nézi⁴³ határát szőlős kertemnek, telyesicsed kivása-
gomot: hadd kapcsoljam magaméhoz.
- NÁBOT
- Ah, felséges királyom!
- ACHÁB
- Mit akarsz mondani?
- NÁBOT
- Nagyon szorongatod szíved, félek⁴⁴ szollani.
- ACHÁB
- S hát nem isméred még kegyességemet?⁴⁵ Mitől rettegsz?
- NÁBOT
- 55 Jól ismérem, és ugyan azért reszketek.
- ACHÁB
- Mond ki bátron szándékosodot!
- NÁBOT
- 60 Tudom, életemnek s hálálomnak ura vagy, felséges királyom, de még-
is,⁴⁶ ha kedvet⁴⁷ tanaltam kegyesseged színe előtt, tarcsd meg nékem
szőlőmőt, tarcsd meg életem és remenyem! Ime, csak egyedül ezen kűs
szőlőcském életem gyámola, ha eszt el vészed, oda lesz életem.

⁴² kérésémet [Emendáltuk.]

⁴³ nezi [Emendáltuk.]

⁴⁴ felek [Emendáltuk.]

⁴⁵ kegyességemet [Emendáltuk.]

⁴⁶ megis [Emendáltuk.]

⁴⁷ kedve< d> t

ACHÁB

Ingyen nem kívánom, sőt bővebben szándékozom boldogítani ele-
ted. Vagy ha szőlodert szőlőt kívánsz, ebbenis bővségesen telyesitem
szándekodot.

NÁBOT

65 Tűzre, vasra keszebb vagyok, csak eszt ne kíványad, mert regi őseimnek
örökös átka⁴⁸ leszen fejemen, oh, király, ha eszt kezemből kibocsátom.

ACHÁB

Ha ugyan csak meg vetéd kérésémet, akaratod ellen nem kényszeritlek,
de nem sokara magad károddal fogod tapasztalni, mi légyen egy koro-
nás főnek kérésében nem engedni! El mehetz, barátom, de ma holnap
70 szajadban marad ize⁴⁹ haladatlanságodnak! Megjáczottattá⁵⁰ az hala-
datlan kérésémet, de meg tud, meg fizetz⁵¹ erre, Nábot, meg ismered
ma, kivel kellessék⁵² tréfálgodnod!

SCHENA SECUNDA

Nábat amico suo Lizandro aperit rei seriem

NÁBOT

Valyon mire szorul boldogtalan sorsom? Egek, fenyés egek, mire tartá-
75 tok mindeddig gyászos éltem?⁵³ Mit cselekedtel, Nábat, most gondold
meg... Már keső okoskodnom, el vetettem a kotzkát, de félek, ha vakot
vet, mit remélhetek? Királyom kedvéből ki estem, ellenem haragját ger-
jesztettem! Valyon ki leszen gyámolom? Bizom mind az által egyetlen
80 egy Istenemnek jo voltában. De kinek beszéllek?

LIZANDER⁵⁴

Mit forralsz szivedbe, kedves barátom?

NÁBOT

A királynál voltam, s bár oda ne⁵⁵ mentem volna, mostnem fájna fejem.

LIZANDER

Mitörtének véled?

⁴⁸ atka [Emendáltuk.]

⁴⁹ i<>ze [A z betű alatt olvashatatlán javítgatás.]

⁵⁰ Megjáczottátá [Próbáltuk emendálni.]

⁵¹ <>fizetz [Az f olvashatatlán betűre ráírva.]

⁵² kellesek [Emendáltuk.]

⁵³ eltem [Emendáltuk.]

⁵⁴ Lizander, amicus Nábat [A szerepnevet egységesítettük.]

⁵⁵ [A ne betoldva.]

NÁBOT

Kiestem kegyelméből, kérését meg vettetem.

LIZANDER

85 Miben, kérlek?

NÁBOT

Hogy örökös szőlőmőt néki nem engettem, nagy haragra gerjede, és utánam fenyegete.

LIZANDER

Hogy mered meg tagadni tőlle,⁵⁶ sőt önként néki kel vala ajánlanad.

NÁBOT

90 Igenis, de atyámtól örök átok alatt hagyatott nekem, hogy senkinek ne mereszelyem engedni, ez forgott mindenkor én előttem.⁵⁷ De mit mivel-
yek, kerlek: mar meg van esetem, magamat nem anyiban, mint szegény házamot⁵⁸ sajnálom.

LIZANDER

95 Sajnalom sorsodat,⁵⁹ kedves barátom! Ugy laczik, nagyot botlottál, el
menyel⁶⁰ királyodhoz, boruly labaihoz, önnön magad indulatodból
ajald neki szőlőldőt, könyörögj előtte eletedert!

NÁBOT

Szőlőmőt neki nem adhatom, de ha⁶¹ mostan elejében mégyek, forro
harágjának aldozatya leszek.⁶² Hanem te réád bízom ügyemet, menyel,
és próbáld meg, ha meg tarthatod eletem! Bizom mind az által, hogy
nem merül tengerben⁶³ artatlanságom.

LIZANDER

100 El megyek, meg látom, mit tehetek.

ACHÁB (*Rex Achab egreditur:*)

Ingyen sem gondoltam,⁶⁴ hogy belöllem csufot úzzón Nábót. Meg vete
az haladatlan kérésemet, jele ez, hogy nem isméri még királyi palczá-

⁵⁶ Hogy mered tőlle meg tagadni tőlle [Az egyik *tőlle* szót elhagytuk.]

⁵⁷ I mindenkor én előtttem [E töredékmondattal kezdődik a I variáns szövege.]

⁵⁸ hazamot [A I variáns alapján javítottuk.] I annyiban mint szegény házamat

⁵⁹ I sorsadat

⁶⁰ I de menyel

⁶¹ [A *ha* utólag beszúrva.]

⁶² I elejébe mégyek, tudom, mingyárt fel ad éltemen: hanem te réád bízom...

⁶³ I tengerbe artatlanságom

⁶⁴ I gondaltam

mot,⁶⁵ nem ismeri⁶⁶ hatalmam, melyet rettegve szemlél egész Judeának
 105 tartományára.⁶⁷ De meg ismertetem ma ő velle, kinek kellessék terdet, fejet
 hajtani. (*Extracto gladio*:) Keszűly hat, edes fegyverem, ki bővön már
 sokszor piros⁶⁸ vérrel izdadtál, mutasd meg ma, mit tehetsz⁶⁹ ellenséged-
 nek! Királyi személyem meg gyaláztatot,⁷⁰ személyem szerent boszut
 állok, hogy ma kardom hegyén szemlélje Nábat haladatlan fejet egész
 110 országom: felelmes példát mutatok, had szemlelje egész népem, hogy
 markomban tartom szerencsés vagy szerencsétlen végét⁷¹ hiveimnek.
 De hova ragattatam... Szerencsésebb talám kegyes pálczámot, mint
 sem vérontó⁷² fegyveremet szemlelnem.

ABDIÁS

Dicsősséggel ujlyon koronád, felséges királyom!

ACHÁB

Mi hir, kedves vezérem?

ABDIÁS

115 Semmi nincsen romlásunkra, jól folynak mindenek. De mi változás
 fogta meg királyi szivedet?

ACHÁB

Elig emeszttem gyaláztatot, inen forognak egymást⁷³ csabdosó val-
 tozásim.

ABDIÁS

Ha nem⁷⁴ titkos, had ércsem szived sérelmét!

(*Super venit Ezriel.*)

ACHÁB

120 Eppen jokor erkezik Ezriel, halyátok mind ketten, ki beszéllem maga-
 mot.⁷⁵ Izraélnek lakossa, Nábat,⁷⁶ kihez már sok rendben muttattam

⁶⁵ I palczámat

⁶⁶ I nem ismeri

⁶⁷ I tartómánnya

⁶⁸ pros [Emendáltuk.]

⁶⁹ tehez [A z fölött rövidítést jelző vízszintes vonal. A rövidítést feloldottuk.]

⁷⁰ I személyem gyaláztatot

⁷¹ veget [Emendáltuk.] I életét

⁷² veronto [Emendáltuk.]

⁷³ I innen egymás [A variáns alapján javítottuk.]

⁷⁴ Hanem [Emendáltuk.]

⁷⁵ [Az ismételt kiírt *Acháb* szerepnevet elhagytuk.]

⁷⁶ I Nábat, Izraelnek lakossa

kegyességémet, meg jaczottata királyi koronám: ez forgata fel szívem csendesseget, ez veté⁷⁷ meg, az haladatlan,⁷⁸ kérésemet.

EZRIEL

Miben szomorita királyi szivedet?⁷⁹

ACHÁB

125 Az ő szőlős⁸⁰ kertit kívánom vala magamehoz kapcsolni, de gyalazatos gerébet vete kérésembbe.⁸¹

EZRIEL

Mért nem feresztet meg kardodot oldalába?⁸²

ACHÁB

Nem késő még,⁸³ Ezriel, de nem tudode, honan⁸⁴ szótte-vette ezen tanácsot?

EZRIEL

130 Csak elig, ha ama lappango Ilyes profeta nem sugta fűlebe.

ACHÁB

Akár ki legyen, felelmes példát űzők ma rajta Izraelben. Ti azonban tavozzatok, had folytassam, mi nemű hallállal kellessék ki⁸⁵ vegeznem. De ha az⁸⁶ profetát kezre kaphassátok, hurczoljatok en előmbel!... Egek, mit mivelyek? Ha meg ölöm, kegyetlennek, ha meg tartom, gyalázatosnak itiltetem. Most gondold meg jól, el bagyat szívem, mit kelyen mivelned.

135

(Intrat Lizander, amicus Nábot, genu flexus.)

LIZANDER

Ah, felséges királyom! Kegyelemnek es irgalomnak tűköre,⁸⁷ szabad legyen egyet szollanom.

⁷⁷ vette [A variáns alapján javítottuk.]

⁷⁸ I a háládatlan

⁷⁹ I szomorittá királyi szived

⁸⁰ I szöllo

⁸¹ keresembe [Emendáltuk.]

⁸² Mert [Emendáltuk.] I Miért oldalában

⁸³ késő meg [Emendáltuk.]

⁸⁴ I tudode, kitől

⁸⁵ el [A variáns alapján javítottuk.]

⁸⁶ I a

⁸⁷ I irgalomnak igaz tűköre [A sorok közé beszúrva.]

ACHÁB
Kely⁸⁸ fel, mit akarsz?

LIZANDER⁸⁹ (*se inclinando*:)
Irgalmas karjaidra kérlek, tarcsd meg életet barátomnak!⁹⁰

ACHÁB
140 Kiert könyörögsz?⁹¹

LIZANDER
Megmondom, csak engegy⁹² meg életet, akarki legyen.

ACHÁB
Még⁹³ senki halálára nem esküttem, kisem attam halalos törvényemét.⁹⁴

LIZANDER
Ah, kerlek! Tarcsd meg Nábotnak életét, ime, meg banta, siratta, hogy
145 ellened⁹⁵ vétet. Tekéncsd nagy irgalmadat, és igaz barátoméért esedező
kérelmem bocsasd királyi kegyes szivedhez. Ime, errette neked aldo-
zom életem.

ACHÁB
Tarcsd magadnak eleted, Nábotra gondom lészen. Kőszőnd meg, ha
teis lanczba nem fogsz őltőzni.⁹⁶

LIZANDER
Mit mondgyak tehát szomoru barátomnak?

ACHÁB
150 Meg mondhad,⁹⁷ hogy még⁹⁸ nem esküttem halálára.

(*Discedit Lizander.*)⁹⁹

⁸⁸ I Kel

⁸⁹ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

⁹⁰ I életét szerelmes barátomnak

⁹¹ I könyörgesz

⁹² I enged

⁹³ Meg [Emendáltuk.]

⁹⁴ I attam törvényemet

⁹⁵ ellened [Emendáltuk.]

⁹⁶ I hogy teis lánzcba nem őltőztetel.

⁹⁷ I mondhatod

⁹⁸ meg [Emendáltuk.]

⁹⁹ [A hiányzó alanyt pótoltuk.]

Esztis lánczra kel vala tétetnem, talam ez leszen nagyobb nevelője az dolognak.

(Accedit Jezabel, uxor regis.)

JEZABEL¹⁰⁰

Mitörtént fenyes koronáddal, királyom? Mi szélvész támoda, egész udvarod már zendült!¹⁰¹

ACHÁB

155 Ne haborgasd te is már felette sebes lelkemet,¹⁰² egy mást érik tűzzel lobogo gondolatim. Gyalázatban ejtet¹⁰³ Nabot, meg vetette kérésemet, és kívánt szőlős kertét elvona tőlem. Mit itilsz,¹⁰⁴ hogy cselekedgyem¹⁰⁵ vélle?

JEZABEL

Kezedbe élete¹⁰⁶ és halála, teczesed szerént ő rajta boszut álhacz.

ACHÁB

160 Enis ugy tudom, de ha ő rajta boszut állok, nagyobb gyalázatba ejtem magam és koronámot.¹⁰⁷

JEZABEL

165 Nem, semmi képpen, sőt rettentő példát ujjítasz országunkban,¹⁰⁸ mint kellessék egy koronás fővel jáczodozni! Mit gondolsz, ha meg tугya országod, hogy csufot űzött bellőled Nábot, ma holnap pártot¹⁰⁹ űt egész néped! Ha pedig tenalad nagyob az¹¹⁰ kegyesség, en helyeted boszut állok.

ACHÁB

Lássad, mit cselekszel, Jezábel, már nyomták¹¹¹ szívemet szüntelen forro gondolatim. *(Discedit Rex.)*

¹⁰⁰ [A hiányzó szerepnevet a szerzői utasítás alapján pótoltuk.]

¹⁰¹ I udvarod fel zendült

¹⁰² I sebes lelkem

¹⁰³ I ejtett

¹⁰⁴ I itilesz

¹⁰⁵ cseleked<te>gyem

¹⁰⁶ eléte [Emendáltuk.]

¹⁰⁷ I ejtem koronámot

¹⁰⁸ I országunkba

¹⁰⁹ partot [Emendáltuk.]

¹¹⁰ I nagyobb a

¹¹¹ I el nyomták

JEZABEL

Eppen jól vagyok, örvendek, hogy ream biszta királyi hatalmát. Lenem
mégyen ma addig az nap¹¹² az egről, miglen Nábotnak atkozot vére¹¹³
170 kinem omlik az¹¹⁴ földre. Meg nem nyukszom mind addig,¹¹⁵ miglen
szomoru szivét¹¹⁶ királyomnak Nábot szöllőjevel meg nem vigasztalom.
Tentat, pennát, kalamárist, pappirossat,¹¹⁷ szolgálám, had irjam meg Izrael
tanácsossinak kínos halálát Nabotnak!

SCHENA TERTIA

JEZABEL (*litteras scribit ad Senatum Jezrael, sub Regis nomine, et occidi im-*
perat innocentem Nábot:)

Jöszte, szolgálám, ezen levéllel sietve sies, Izraelnek Tanácsához.¹¹⁸ Ami
175 benne leszen, mingyarast veghez vitéssék.

SERVUS

Szivem, fejem hajtom parancsolatadra.

JEZABEL

Senkinek megne mutasd, miglen a Tanácsba be nem adod! Hivségédnek
jutalmát várjad... Ály¹¹⁹ meg egy kevéssé: ne mongyad a Tanácsba, hogy
én küldöttem, hanem hogy Achab, Izraél királya, mivel az ő¹²⁰ gyűrű
180 petsettye vagyok rajta. De ezen titok közöttünk maragyon, külömben
fejed le perdülése¹²¹ leszen fizetésed! Várd végít a dolognak, sietessed
a Tanácsot.¹²²

(*Scena clauditur et porrigit Consulite.*)¹²³

CONSILIARIUS PRIMUS

Nincsen nagyobb¹²⁴ oszlopa országunknak az igassagnál.

¹¹² I adig nap

¹¹³ vere [Emendáltuk.]

¹¹⁴ I ki omlik a

¹¹⁵ I addik

¹¹⁶ szivet [Emendáltuk.]

¹¹⁷ pennát, papirossat

¹¹⁸ I levéllel Jezraelnek tanácsához

¹¹⁹ várjad... aly [Emendáltuk.] I várjad (*intendit discedere Servus:*) ály

¹²⁰ azo [Emendáltuk.] I Izraelnek királya, mert

¹²¹ perdülése [Emendáltuk.]

¹²² I közöttünk maragyon, várd végít a dolognak, és hoz választ nékem. Siettesd a Tanácsot.

¹²³ porrigit Consulique consulentique [A *consulentique* nincs aláhúzva, szemben a többi instrukcióval, elhagytuk.] I *porrigit Consulique consulentique*<te>

¹²⁴ I nagyob

CONSILIARIUS SECUNDUS¹²⁵

Szerencses ország, magam is azt tartom, melyet az igazság kormányoz.

CONSILIARIUS TERTIUS

- 185 De igen nehéz dolog a fortélyos törvényekben meg nem hanyatlani az igosságnak, mert keserves dolog, hogy ha vala ki ártatlan szenved törvénynek súlyát.¹²⁶

JANITOR

Erdemes, nemes Tanács, felszege királyunktól¹²⁷ egy követ érkezet, a Tanácsba kívánczik.

CONSILIARIUS PRIMUS

- 190 Batron be jöhet, hogy ha pedig valamely súlyos parancsolat érkezet, azon legyünk, hogy hivatalyunknak meg felelünk.¹²⁸

(*Intrat Legatus.*)¹²⁹

LEGATUS

Jezraelnek¹³⁰ nemes Tanácsa, köszöntésével együtt, tihozzátok¹³¹ ezen levelet küldi Israel kiralya, es a benne levő dolgot veghez is vitetni parancsolya!

CONSILIARIUS PRIMUS (*inspicit titulum:*)¹³²

- 195 Nezzétek valóságos pecsétet felszege urunknak! El mehetz, fiam, a mi benne lészen, kotelességunk hozza el vegezni.

SERVUS

Valoszat varja én általam.¹³³

CONSILIARIUS PRIMUS

Varakozzál egy kévesse a pitvarba, had nezzük a benne levo dolgot.

¹²⁵ [A jelenetben a továbbiakban csak a megszólaló tanácsos sorszáma szerepel, a *Consiliarius* szerepnév nem; következésképpen kiegészítettük.]

¹²⁶ ortatlan [Emendáltuk.] I Nehéz dolog a fortélyos törvényekben meg nem hanyatlani az igazságtól, mert keserves dolog valakit ártatlan törvényezni.

¹²⁷ királyunkat [A variáns alapján javítottuk.]

¹²⁸ I azon legyünk, hogy kotelességünk szerint hiven telyesítsük.

¹²⁹ [A szerzői utasítást a variáns alapján betoldottuk.]

¹³⁰ Jezarelynek [Emendáltuk.]

¹³¹ tihozzatok [Emendáltuk.] I együtt ezen levelét küldi hozzátok Izraelnek kiralya, és hiven veghezis vitetni a benne levő dolgot kévannya.

¹³² [A szerzői utasítást a variáns alapján betoldottuk.]

¹³³ I Valaszszat

CONSILIARIUS SECUNDUS

Szakosztassek fel, had tudgyuk, mi legyen benne!

CONSILIARIUS PRIMUS

200 Olvasd fel, nem bánom!

CONSILIARIUS SECUNDUS (*inspiciendo dicit:*)

Szegény Nabot!

CONSILIARIUS TERTIUS

Mi dolog, kerlek?

CONSILIARIUS SECUNDUS

Kemény sententia!

CONSILIARIUS TERTIUS

Olvasd előb, és ozutan szanakodgyal!¹³⁴

CONSILIARIUS SECUNDUS¹³⁵

205 Izrael fényes es nemes országának koronás királya és egész Judéának
győzhetetlen ura, Achab Jezrael nemes és érdemes Tanácsának egyes-
séget és bekeséget kíván. Mivel hogy királyi fényes koronám és minden
tiszteletre melto királyi nemes személyem egy várastakban levő, hálá-
datlan, fondorkodo személytől gyalázattal es csufszággal illetet: telyes
210 királyi es meg mérhetetlen hátalmambol keményen parancsolom, hogy
ezen levelemnek el vetele utan mingyaris azon gonosz tévő, mely Ná-
bat jezraelita nevével neveztetik, meg fogassék, kőtősztestessék, és halálra
sententiaztassek. Mivel pedig átkozot, gonosz nyelve által Izrael Istenét
és királyi nevemet karomlani és szidalmazni nem irtozott, hogy egesz
215 országom o rajta retentő példát végyen, a nép előtt, minden irgalom és

¹³⁴ I [A teljes tanácskozást idézzük az alábbiakban. A *Consiliarius* szerepnevet mindenhol betoldottuk a sorszámok elé:]

SERVUS Valaszszat varja én általam felséges Uram.

CONSILIARIUS PRIMUS Vorakozzal egy kívésse, had nezzük, mi legyen benne.

CONSILIARIUS SECUNDUS Szakasztassek fel, had tudgyuk, mit porancsolt. Ihon van, nem bánom, olvasd fel.

(*Legit Secundus:*) Szegény Nabot!

CONSILIARIUS TERTIUS Mi dolog, kérlek?

CONSILIARIUS SECUNDUS Kemény sententia!

CONSILIARIUS PRIMUS Alvasd fel szoval, had halyuk minyájan.

CONSILIARIUS SECUNDUS Szánom szerencsétlen sorsát szegenynek.

CONSILIARIUS TERTIUS Alvasd el előb, és azután szánakodgyal.

¹³⁵ [A levél szövege teljes egészében hiányzik az *Actiones Tragicæ*-beli kéziratból. A töredék variánsból emeltük át közlésünkbe; feltételeztük, hogy a felolvasó a *Consiliarius secundus*.]

kegyelem nélkül, meg kövesztessék, és ezen keserves halála minden okvetetlen¹³⁶ es halogatás nélkül el végesztessék.
Iram ezen levelet magam kezeimmel, Judeának királya, Acab, die 17. Mensis Casleu.

CONSILIARIUS PRIMUS (*legitur sententia et finita dicit:*)
220 Kemény sententia!¹³⁷

CONSILIARIUS SECUNDUS
De ha ily nagyot vétett,¹³⁸ meg erdemli.

CONSILIARIUS TERTIUS
Még¹³⁹ talám nemis tudgya szegeny,¹⁴⁰ hogy halál árnyékába¹⁴¹ borult.

CONSILIARIUS PRIMUS
Hol fogassuk meg őtöt,¹⁴² mert ha meg tudgya, mi hir tamadot felölle, eléb áll elöllunk.

CONSILIARIUS SECUNDUS
225 Legyünk egy kevéssé csendességben, hivassuk¹⁴³ a Tanácsba, es itten fogassuk el őtöt.¹⁴⁴

CONSILIARIUS PRIMUS
Helyes tanács, magamis aprobalom.

SCENA QUARTA

Dum Nabot cum amico familiariter colloquitur ad Senatum
acersitur atque in Carcerem¹⁴⁵ conjicitur¹⁴⁶

NÁBOT
230 Mivel járál a¹⁴⁷ királynal, kedves baratom?

¹³⁶ ok vetetlen [Emendáltuk.]

¹³⁷ I Keserves sententia!

¹³⁸ vetet [Emendáltuk.]

¹³⁹ Meg [Emendáltuk.]

¹⁴⁰ I Még nem tudgya talám szegeny

¹⁴¹ halal ornyikába [Emendáltuk.]

¹⁴² őtöt [Emendáltuk.] I őtöt, ha meg tudgya, mi hir futamodot felölle

¹⁴³ I Legyünk csendessegbe, és hivassuk

¹⁴⁴ őtöt [Emendáltuk.]

¹⁴⁵ Corcerem [Emendáltuk.]

¹⁴⁶ I Dum Nabot cum Amico colloquitur ad senatum acersitur.

¹⁴⁷ járáala [Emendáltuk.]

LIZANDER

Kegyességének semmi bizonyos jelét en hozzám nem mutatá,¹⁴⁸ de még senki halálára meg nem esküt, azt állítá.¹⁴⁹

NÁBOT

Vojha már meg változott volna merges szándéka!

LIZANDER

235 Adnák az irgalmas egek! De mégis, féjtelek, ha merges haragjonak
ortatlan aldozatya leszesz. Csak fül hegyel hallám,¹⁵⁰ hogy a várason
alatomba zugatyák, hogy már a Tanács levelet vet volna haláladrol.¹⁵¹

NÁBOT

Eszet éppen nem remellenem, bátorit ártatlanságom.¹⁵²

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Hanyat homlok dőlünk tehát a veszélybe, édes atyam!

NÁBOT

240 Űdőnek előtte meg ne reteny, edes fiam! A jo isten nem hágy el veszni
minköt.¹⁵³

*(Accedit Servus et in Senatum vocat:)*¹⁵⁴

SERVUS¹⁵⁵

Jezraelnek egybe gyűlt Tanácsa szolitat, Nabat!

NÁBOT

Boldog Isten, valyon miért ver?¹⁵⁶

SERVUS

Nem tudhatom¹⁵⁷ az okot, de igen sietet.¹⁵⁸

¹⁴⁸ I Semmi bizonyos kegyességének jelét nem mutatá

¹⁴⁹ esküt állítá [Emendáltuk.] I eskütt oszt állítá

¹⁵⁰ h<á>allám [Az ékezet áthúzásával javítva.]

¹⁵¹ I LISANDER Adnák az irgalmas Egek, hogy kegyességre fordulna. De mégis fejtelek [=féltelek], kedves Borátom. NÁBOT Mitől fejtesz? <Nábot> LISANDER Csak fül hegyel hallám, hogy a várason allatomban zugatyák, hogy már a Tanács levelet vet volna haláladral. NÁBOT Eszt éppen nem remelleném, bátorit ártatlanságom. Jaj lesz szegény fejemnek, ha ártatlan el kel vesznem.

¹⁵² botorit ortatlanságom [Emendáltuk.]

¹⁵³ I nem hágy el minket.

¹⁵⁴ I vocat Nabot.

¹⁵⁵ [A hiányzó szerepnevet a szerzői utasítás alapján pótoltuk.]

¹⁵⁶ vér [Emendáltuk.]

¹⁵⁷ tudhahatom [Emendáltuk.]

¹⁵⁸ I Nem tudom az okát, csak igen sietve hivat.

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Edes atyám, elne hagy magattól, ime, enis te veled kész vagyok a halálra.¹⁵⁹

NÁBOT

245 Morogy, fiam, míg viszá térek! Kerlek, Lizánder, viseld gongyát a gyermeknek.¹⁶⁰

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Kedves atyám,¹⁶¹ telyes akoratom mind egyre nyomodot űznöm, vajha¹⁶² tehetségem is.

SERVUS

250 Menyünk, ne késsünk,¹⁶³ Nabot, meg horakszik a Tanács, ha soká mulatunk.¹⁶⁴

NÁBOT

Meg bocsás, szívem, barátom,¹⁶⁵ ha tobször nem látlak!

LIZANDER

Boldogitsen Isten, kedves Nabothom!¹⁶⁶

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Hogy maragyak el, jaj, kedves atyám!¹⁶⁷

NÁBOT (*ingreditur in Senatum:*)

255 Ime, kívánsagtok szerént meg jelentem. Mire kívántatik csekely jelenletem?

CONSILIARIUS PRIMUS

Hálálnak fia vagy, Nabot, kössitek lánczra, elne szaladgyon!

NÁBOT

Jaj, szerencsetlen fejem!¹⁶⁸

¹⁵⁹ I FILIUS Edes atyám, el ne hagy magattól. NÁBOT Csak maragy

¹⁶⁰ I viseld gongyát, míg visz térek.

¹⁶¹ I Edes atyám

¹⁶² I s óh, vajha

¹⁶³ Mennyunk ne kessunk [Emendáltuk.]

¹⁶⁴ I meg harakszik a Tanács.

¹⁶⁵ I Meg bocsás, jo barátom

¹⁶⁶ I boldogitsen kedves barátom.

¹⁶⁷ I Jaj hogy maragyak el tőled, edes Atyám. (*Pergunt ad Senatum.*)

¹⁶⁸ I fejem, s hát ezért hivatatok.

CONSILIARIUS SECUNDUS

Már ki ván adva, mit tettél.¹⁶⁹

NÁBOT

Semmi gonoszt nem miveltem, az ég és a föld legyen bizonságom.¹⁷⁰

CONSILIARIUS TERTIUS

260 Még sem űsméred hamisságodot?

NÁBOT

Nem űsmérem,¹⁷¹ nemis űsmérhetem.

CONSILIARIUS PRIMUS

Atkoztad az Istent és királyodot. Meg kel halnod.

NÁBOT

265 Egek, mit kel hallanom! Soha még elmémbe sem tűnt az égtelen gonosság,¹⁷² sőt mindenkor buzgo szível tiszteltem és imádtam Istenemet.¹⁷³ Mostis te benned bizom, édes, jo Istenem! Felséges királyom ellen soha leg kisebbet se szollottam.

CONSILIARIUS SECUNDUS

Miért űtőd, vétet a dolgot? Ihon, a¹⁷⁴ pecsétet levél, kit felséges urunk fejedre küldőt, eztet maga kezeivel irta.

NÁBOT

270 Jaj, tudom már, mi siettet halálomra, de utol ér még valakit artatlan vérem.

CONSILIARIUS TERTIUS

Imé, meg űsmérte gonosságát,¹⁷⁵ mit kevántok többet?

NÁBOT

Meg űsmértem ártatlanságom, es azért, ah, jaj, hullanak¹⁷⁶ könyveim.

CONSILIARIUS PRIMUS

Mit mellőződ tovább, it az élő bizonságok!

¹⁶⁹ I adva sententiád, mit mivelteél.

¹⁷⁰ I miveltem, legyen a fejem felett csattogo Ég életem bizonsága.

¹⁷¹ űsméred [Emendáltuk.] I En nem ismérem

¹⁷² I elmémbe sem tűnt ezen istentelen gonosszág

¹⁷³ I Istenem

¹⁷⁴ I ihon, ez

¹⁷⁵ <G>gonosságát

¹⁷⁶ I azért, jaj hulnak

TESTIS PRIMUS

Magam fűleimmel hallottam, midőn átkozta¹⁷⁷ Izrael Istenét.

TESTIS SECUNDUS

275 Jelen voltam a király palotáján, midőn meg káromlá felséges urunkot.

NÁBOT

Oh, átkozottak hogy mérik¹⁷⁸ mondani!

CONSILIARIUS SECUNDUS

Ha bizonság nem volna is, elég az, hogy királyunk parancsolya.

NÁBOT

Tehát csak ugyan meg kel ártotlan halnom?

CONSILIARIUS TERTIUS

Meg kel halnod, királyi parancsolat.

NÁBOT

280 Szegény gyámoltalan fejem! Tehát senki nincsen, aki könyörűlyőn rajtam?¹⁷⁹

CONSILIARIUS PRIMUS

285 Nincsen hová folyamodnod, nincs, hol keressed ügyedet már. A honnan remélhetnéd üdvességedet,¹⁸⁰ onnan jót halálod, mert tudod jól magadis, hogy egyczer ki adot sentencziája felséges urunknak soha sem ver levegő eget.¹⁸¹

NÁBOT

Jaj, szegény fejem! Jaj, szegény árván maradando házom es magzatam, szomorú¹⁸² szível kel elválnom! Bártság addig¹⁸³ mulyék keserves halálom, miglen ezektől vgső bucsumot vészem.

CONSILIARIUS SECUNDUS

290 Vítizek, szorossabb¹⁸⁴ tőmleczebe egy kevésé tegyéték, miglen halálához el készül, és el érkeznek jo barátai.

¹⁷⁷ átkoz [A variáns alapján javítottuk.]

¹⁷⁸ I merik

¹⁷⁹ I nincsen, ki fel valalya ügyemet, és könyörűlyőn

¹⁸⁰ I a hol remélhedné élleted, ónnan jót halálod

¹⁸¹ I urunknak nem vérr lebegő Eget.

¹⁸² magzatam <ki> szomorú [I A ki nincs törölve.]

¹⁸³ I Bártság adig

¹⁸⁴ sorossab [Emendáltuk.] I szoros tőmleczebe

SCHENA QUINTA

Dum Lizander cum Filio Nabot colloquitur cognoscit amicum jam
captum atque morti proximum et ad carcerem properat

LIZANDER

Valyon hol kesik kedves barátom, ideje volna már, hogy hozzánk viszá
jöne. Nem halláde, ily sokáig hol mulatoz?

FILIUS NÁBOT PARVULUS

295 Tölled várom inkább vigasztalásomat, én semmit nem hallottam. Tudod,
hogy reád bizta kedves atyám ügyemet.¹⁸⁵

LIZANDER

Én sem tudhatom, hol mulatoz. Jer, menyűnk, édes fiam, lássuk, mi
történt ő véle.¹⁸⁶

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Jaj!¹⁸⁷

LIZANDER

300 A Tanács háznál meg tudgyuk,¹⁸⁸ hogy légyen állopotya.

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Hát ha eddig megis fogták.

LIZANDER

Nem tudom, fiam, csak jere, hódca kezed, indulyunk utánna. De ki¹⁸⁹
látok ilyl sebessen hozzánk jőni? Hová, háva ilyl gyorsan, Arnulphe?

ARNULFUS

305 Hozzád sietek, Lizánder, sies, sies, kérlek, veszélybe¹⁹⁰ forog jo barátod.
Téged ohajtoz.

LIZANDER

Hol vagyon, kérlek?

¹⁸⁵ I gyenge ügyemet.

¹⁸⁶ I történt véle.

¹⁸⁷ I FILIUS Jaj, mennyűnk, elig várom, hogy láthatnám, de merre mennyűnk?

¹⁸⁸ I meg tudgyunk

¹⁸⁹ ki [Emendáltuk.]

¹⁹⁰ I veszélben

ARNULFUS

A szoros tömleczbe,¹⁹¹ sulyos vasat penget.

LIZANDER

Jaj, szerencsétlen!

ARNULPTUS

Már halálra itiltetet, csak utolsó órája vagyok hátra.

FILIUS NÁBOT PARVULUS

310 Jaj, szerelmes atyám, hová lészek!

ARNULFUS

Ah, gyertek hamar, kérlek, most mindgyárt oda léssen!¹⁹²

(*Pergunt.*)

Alyatok meg egy kevésé itten,¹⁹³ had kérjem fel a tömleczből!

LIZANDER

Jaj, hogy meg nem térithetem életed, szerelmes barátom!

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Hát en hogy szemlélyem szerelmes édes atyám halálát?

(*Adest Arnulphus et aperit carcerem, et amplexando Lisander ait.*)

LIZANDER¹⁹⁴

315 Itt vagy hát, szerelmes barátom, ah, had boldogítsam ölelésemmel szomorú személyedet és szerelmem buzgóságát!

NÁBOT

Ah, be rég, hogy várlak, szerelmes barátom, imé, majd el borít az halál gyaszos homálya.

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Ah, szerencsétlen atyám, így kelle tehát szemlélnem!

¹⁹¹ I tömleczben

¹⁹² I lészek

¹⁹³ I meg itten

¹⁹⁴ [A hiányzó szerepnevet a szerzői utasítás alapján pótoltuk.]

NÁBOT

320 Jaj, fiam, édes magzatom, mely szörnyű siralomra tartottalak, téged, csak téged¹⁹⁵ szánlak, hogy árván kel maradnod! Légyen Isten én¹⁹⁶ helyet-tem gondviselőd. Lizander, kedves barátom, Isten után a te hivségedre támasztom, te légy édes atyává! Sorsom, jaj, mire jut életem!¹⁹⁷

LIZANDER

Nemis szolhatok fájdalmimba,¹⁹⁸ meg bocsás, jo barátom.

NÁBOT

325 Isten hozzád, jo barátom, sokat nemis beszélhetek, ime, közelget keserves óram!

ARNULFUS

Reánk tőt az údő, Nábot, viszá¹⁹⁹ kel menni a tömleczbbe.

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Vigy bé engemis, Arnulphé, had halyak meg édes atyammal!

SCENA SEXTA

Executio mortis

CONSILIARIUS PRIMUS

330 Már ha mindenek készen vadnak, elő hozzatok²⁰⁰ a rabot, had olvassák fel utolsó sententiaja!

ARNULFUS

El bucsuzot már kedves barátitol, mingyárt telyesitem porancsolatodat.²⁰¹

NÁBOT (*eductus*.)

Ah, boldogtalan sorsom, mire juta életem!

CONSILIARIUS PRIMUS

El jöt már keserves orád, halyad sententiád.²⁰² Olvasd, Arnulfe, mindeneknek hallatyára!

¹⁹⁵ I csak tegedet

¹⁹⁶ Isten <el> én

¹⁹⁷ I te légy édes Atya én helyettem. FILIUS Ah, szerencsetlen árva sorsom! Jaj, mire <kel> jut életem!

¹⁹⁸ I fájdalmimbán

¹⁹⁹ I Nábat, <jer> viszá

²⁰⁰ I hozzatok elő

²⁰¹ I ARNULFUS Már utolsó bucsuját vette borattitol. (*Educitur carcere.*)

²⁰² I halyad azért felséges urunk meg masolhatatlan törvenyt halálodrol.

(*Legitur qua finita ait Consiliarius:*)²⁰³

CONSILIARIUS PRIMUS²⁰⁴

335 Vitézek, szorossab rab szijra a rabot fogjátok, hozzatok a zászlót, a dobot zendicsetek, indulyatok *vélle*²⁰⁵ az halálra, és semit királyunk parancsolatyából hátra ne hadgyatok!²⁰⁶

(*Iter agrediuntur.*)

NÁBOT (*plorans ita sorti suae ingemiscit:*)

Ah, irgalmas Istenem, látom már keserves halalom jelen lenni, te tudod²⁰⁷ ortatlanságom! Kerlek, fogadd szép csendel szomoru lelkem, 340 ihon, ártatlan vérem majd majd ki omlik a földre, neked áldozom, örök áldozatul.²⁰⁸ (*Iterum progreditur.*)²⁰⁹ Megis te néked könyörgök, edes jo Istenem, ne hagy utolso veszelyemben!²¹⁰

LIZANDER

Jaj, hogy erted meg nem halhatok, kedves barátom!²¹¹

NÁBOT

345 Torcsd magadnak nékem szánt eleted,²¹² torcsd meg ezen kis magzatomnak, kit keserves szivel szemlelek.²¹³ Nékem ez ál világbol ki bontakoznom nem esik nehezen, mert enyhiti artatlansagom szivemet, és örömmel megyek nagy őseim lelkeihez, tul esem már minden változáson. Csak tölled, edes küsdedem, edes ártatlanom, kedves árva magzatom, sűrű fájdalommal kel el válnom.²¹⁴

FILIUS NÁBOT PARVULUS

350 Jaj, meg hasad szivem erted, edes²¹⁵ atyám!

²⁰³ I *Legitur et finita.*

²⁰⁴ [A hiányzó szerepnevet a szerzői utasítás alapján pótoltuk, a sorszámossal kiegészítettük.]

²⁰⁵ [A variáns alapján kiegészítettük.]

²⁰⁶ I Vitézek, szorossabb szijra a' Rabot fogjátok, a zászlát hozzatok, és a' Dobat zendicsetek, indulyatok vélle az halálra, és minden irgalom nélkül a' ki adot sententiat pontra telyesicsetek.

²⁰⁷ I lenni, tudod

²⁰⁸ I vérem, mely majd ki omlik, néked áldozom örök áldozatul.

²⁰⁹ I Iterum progrediuntur et sistunt.

²¹⁰ I Ah, mégis könyörgök néked, kegyelemnek és irgalomnak Istene, ne hagy utolsó veszelyembe

²¹¹ I szivem barátom!

²¹² I Torcsd meg nékem szánt életed, kedves barátom.

²¹³ I kit sűrű könyves szememmel szemlelek.

²¹⁴ I bontakozni nem esik nehezen, mert enyhíti szivemet ártatlanságom, és ugyan ezért örömmel kapcsolom lelkemet nagy őseim lelkeihez, tul esem már minden változáson. Csak egyedül tegedet, kedves árván marando magzatom, sűrű fájdalommal kel el hagynom.

²¹⁵ I kedves

NÁBOT

Oh, gyenge ártatlanom!

ARNULFUS

355 Mennynunk, mert késő már minden dolgunk.²¹⁶ Alyatok meg, vitézek,
ime, itten rendeltetet életnek vég orája! Vegyetek körös körül, és hiven
kotelességteket telyesítsétek.²¹⁷ Bocsássátok²¹⁸ be ezen verembe, követ
kiki kezében ragadgyon, ne gondolyatok semmit sirálmával, egyszeri-
ben lelkit derekabol ki űzzétek!²¹⁹

NÁBOT

Oh, igralmas Istenem, tekencsd ártatlan vérem!

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Ah, szerelmes atyám, had ölelyem utolyára engem éltető²²⁰ atyai kezeid!²²¹

NÁBOT

Isten hozzád, edes fiam!²²²

MILES PRIMUS²²³

360 Féltre, gyermek! Most egyszer mind üssetek!²²⁴

NÁBOT

Jaj, jaj, egek, ne hadgyatok!

MILES SECUNDUS

Üssed, ne kimilyed, még²²⁵ benne vagyon az ő lelke...

²¹⁶ [A következő lapon ismételten kiírt *Arnulfus* szerepnevet elhagytuk.] I mert már késő minden dolgunk. (*Pergunt.*)

²¹⁷ telyesítsé<g>tek [Ráírással javítva.]

²¹⁸ Bocsássatok [Emendáltuk.]

²¹⁹ I életének vége. Vegyetek körül <körűly>, és kótelességteket telyesitcsétek. Kőssétek be szemeit, és ereszétek ezen keszitet verembe.

²²⁰ eltető [Emendáltuk.]

²²¹ I utolyára kezeid.

²²² I [E sor hiányzik.]

²²³ Miles [A szerepnevet kiegészítettük.]

²²⁴ Ferre [Emendáltuk.] I MILES Ferre, gyermek, ne keseregj, nekemis majd fel indul szívem! Végyen ki ki követ kezében! SECUNDUS MILES Üssed, ne kimilyed, királyunk porancsalya! NÁBOT Jaj, jaj, oda vagyok, egek, ne hagyatok! MILES TERTIUS Üssed, mert még benne vagyon lelke... MILES SECUNDUS Eleg már, oda vagyon. LISANDER Jaj, jaj, hova légyek!

²²⁵ meg [Emendáltuk.]

MILES SECUNDUS²²⁶

Elég már, oda²²⁷ vagyon.

FILIUS NÁBOT PARVULUS

Oh, jaj, hova légyek!²²⁸

CANTUS

- 365 O, siralmas Nabot sorsa vég orára hogy juta,
El enyeszet s meg öletet, oh fájdalmas halála,
Ártatlan vérében hogy ázik,²²⁹
El hervadott, s a földön fekszik,
Ime, mint emésztodik.
- 370 Ah, nezzétek, s könyvezzétek ártatlannak halálát!²³⁰
Egy csalárdság és hamisság miként hozá oráját,
Veletlenül és vetek nélkül,
Minden törvény s igazság nélkül,²³¹
Jaj, hogy veszté örököül.
- 375 Ez árnyékja és példája Kristus szent halálának,
A ki ura s meg váltoja vala szelyes világnak,
Ez nap értünk éltét le tévé,²³²
És ártatlan szent vérént önté,²³³
Lelkünket így szereté.²³⁴
- 380 Esztet gyázban s köny hullásban siratták az plánétak,
Csillag, nap, hold és ko sziklák keservesen zokolták,²³⁵
Csak egyedül bűnösök szive
Fel nem indult, kikért a' földre²³⁶
Ki omlat piros vére.

²²⁶ Miles [A szerepnevet kiegészítettük.]

²²⁷ ada [Emendáltuk.]

²²⁸ [A sor végéről az *etc*-t elhagytuk.] I jaj, jaj hova légyek [E mondatot Lisander mondja, az *etc* hiányzik.]

²²⁹ azik [Emendáltuk.]

²³⁰ I nézzetek, könyvezzétek

²³¹ törvény [Emendáltuk.]

²³² eltet [Emendáltuk.]

²³³ verét [Emendáltuk.]

²³⁴ szerete [Emendáltuk. A sor után *etc*-t elhagytuk.] I Lelkünköt

²³⁵ hald [Emendáltuk.]

²³⁶ kikert a' földre [Emendáltuk.]

385 Azert ki ki közölletek fontolya meg ez napat,
 Melyen Kristus ártatlanul a kéresztre vonatat,
 Mely keserves kenokot érzet,
 Szent oldala által veretet,²³⁷
 Menyit ertünk szenvedett!²³⁸

SCENA SEPTIMA

390 Profeta Elias lamentatur super regnum Juda, atque interitum
 Jezabel et Achab²³⁹ praenunciat

ELIAS

Oh, Izraelnek kegyes háza, oh, Sionnak dicsőseges lako helye, hová lett el
 előbbi dicsőséged,²⁴⁰ hová hajdoni boldogságod? Hová regi buzgoságad?
 Ah, jaj, sirva kel emlékezni te rollad, Sionnak gyázba borult leánya!²⁴¹
 395 Oh, nagy Davidnak dicsőseges háza, mire vetemedet²⁴² maradványad?
 Ime, gyilkosságba, vérbe²⁴³ keverte kezeit, el távozat Istenetől, és a bal-
 ványaknak hajtót terdet:²⁴⁴ Jezabel, atkozot Jezabel, ki ki ontotted az
 artatlan vérit!²⁴⁵ Mit mivelte? Ime, boszut kíván az egektől te ellened
 Nabot vére,²⁴⁶ nem sokára neked is véred²⁴⁷ omlik, mert vérért²⁴⁸ vért
 400 kívánnak. Acháb, teis, gögös kiralya Izraelnek, vérben²⁴⁹ feresztetted
 David szentseges sceptrumát!²⁵⁰ De jaj lészen nekedis nem sokára, ha
 el fogod fuleidet szavaimtól! Ah, mely sűrű siralomra kel fakadnom,
 ha mind ezeket kellett látni szemeimnek! – De mi zordulás ütközik

²³⁷ á<r>Ital [Ráírással javítva.]

²³⁸ [A Cantus utolsó két szakasza az *Actiones Tragicae* drámaszövegéből hiányzik, a variánsból emeltük át.]

²³⁹ I Achab Régis

²⁴⁰ I előbbi diszes ragyogo dicsőséged

²⁴¹ I Jaj, sirva kel emlékezni te rollad, Sionnak gyázba borult leánya! Oh,

²⁴² hoza [Emendáltuk.] I Davidnak fényes háza, mire juta, mire vetemed

²⁴³ I Imé verbe [Emendáltuk.]

²⁴⁴ I terdet hajtót

²⁴⁵ verit [Emendáltuk.]

²⁴⁶ vere [Emendáltuk.] I Ime, boszut kíván az egektől ellened, ártatlannak vérét öntötted. De néked is nem sokára véred omlik. Achab, teis

²⁴⁷ vered [Emendáltuk.]

²⁴⁸ verét [Emendáltuk.]

²⁴⁹ verben [Emendáltuk.]

²⁵⁰ I David szentseges házát, meg feresztetted királyi Palczádót, jaj lesz nekedis

405 füleimbe?²⁵¹ El fordítom utamat,²⁵² ne talantám engemis Jezabel dühös-
sége²⁵³ meg emészen.

(*Egreditur Jezabel.*²⁵⁴)

*JEZABEL*²⁵⁵

Mégsem csendesedik bus szive királyomnak, éjjel nappal nagy bánattal
emeszti kiralyi szivét. Nekemis már változik regi vidámságom, nemis
tudhatom, hogy veghez mene e parancsolatom Nabot haláláról.²⁵⁶

SERVUS

410 Felséges aszonyom, Jezraelnek érdemes Tanácsa ezen valaszszal ked-
veskedik leveledre.²⁵⁷

*JEZABEL*²⁵⁸

Rég, hogy varom már valaszszát, veghez mente parancsolatom?

SERVUS

Igenis, véghez, s ki mondhatya ki volta keppen, mely keserves vér on-
tással viteték²⁵⁹ veghez.

JEZABEL

415 Köszönöm hivségedet, ezen pár siclust vegyed ajandekul. Ez utannis²⁶⁰
gondom leszen szerencsedre. Ted hire mastan szomoru királyomnak
ezen dolgot.²⁶¹ Bé tölt már oromem, kívánságom, esztet ohajtottam,²⁶²
esztet kivantam, így tanul²⁶³ az embertelen egy koronás fővel jaczadozni.

²⁵¹ I fuleidet tanácsomtól. Ah, ki sűrű siralomra kel fakadnom, ha mind ezeket kelletik ma szem-
lélnem! Oh, Istennek választot népe! Oh, szegény úgy fogyot hazám, majd le omlik gonoszságodért
várasidnak erős kőfala, sajditom siralmas<val> következendő vészelyedet. De valyon mi zaj ütközik
fülembbe?

²⁵² I innen utamat

²⁵³ I Izráel Dühössége

²⁵⁴ I qua certior facta de interitu Nábat, Regi quam insinuat.

²⁵⁵ [A hiányzó szerepnevet a szerzői utasítás alapján pótoltuk.]

²⁵⁶ I Mégsem csendesedik bus szive királyomnak, éjjel, nappal bánattal emészti ő magát. Nekemis
már miatta változik régi vidámságom, nemis tudhatom, ha valyon meg fereszték e már vérében a'
gonosz Nabotot, a ki okosza ezen változásomat.

²⁵⁷ I Felséges aszonyom, Jezrael érdemes Tanácsa leveledre ezen valaszszal kedveskedik. (*Inspicit
litteras.*)

²⁵⁸ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

²⁵⁹ vitetek [Emendáltuk.] I viteték végbe halála.

²⁶⁰ I Ezutánis leszen gondom te reád, csak most meny el, és ted hire <kir> szomoru királyomnak.

²⁶¹ dolgot JEZABEL [A szöveg közben ismételten kiírt szerepnevet elhagytuk.]

²⁶² I esztet egyedül ohajtottam,

²⁶³ I így így tanul

ACHÁB (*adest:*)²⁶⁴

Mi dolog, hogy újra haborítod²⁶⁵ már felette szomorú szívem?

JEZABEL

Vidámulyon, kerlek, szived,²⁶⁶ ime, kezekben van Nabot ohajtót szőlője.

ACHÁB

420 Talám önként²⁶⁷ neked ajánlatta?

JEZABEL

Nem, semmi képpen,²⁶⁸ de meg feresztettem a háládatlant maga vérében.²⁶⁹ Jezrael varosságában kővel agyon verettem.²⁷⁰

ACHÁB

Ki parancsolatyából?

JEZABEL

En parancsoltam, látván kiralyi szivednek szomorúságot.²⁷¹

ACHÁB

425 Oh, jaj,²⁷² mit cselekedtél! Kérlek, valoe ugyan halala?

SERVUS

Igaz valóság, felseges uram. Jelen voltam²⁷³ a vér ontáson, nekemis hullanak vala könyveim szerencsétlen sorsán.

ACHÁB

430 Ugy tetczik, mintha akaratom ellennis sajnálnám. Valyon, Jezabel, nem botlottunk meg ezen dologban? Vagy ha botlottunkis, vagyon oly Isten,²⁷⁴ a ki rajtunk boszut ályon?

²⁶⁴ [A szerzői utasítással a variáns alapján kiegészítettük.]

²⁶⁵ I háborítat

²⁶⁶ I Ah, vidámulyon, kérlek, szomorú királyi orczád, ime

²⁶⁷ önkét [Emendáltuk.] I önnön magától

²⁶⁸ I Nekem nem engette, de

²⁶⁹ verében [Emendáltuk.] I Ki űzzettem gonosz lelket derekából.

²⁷⁰ I agyon v<é>erték

²⁷¹ I látván szomorú szivedet.

²⁷² I Jaj, mit

²⁷³ I Jelen voltam keserves halálán, és csak nem köny hullatásra bira az egész népet szörnyű oldoklése, mert olya [!] nagy szánakodást gereszte mindenkben, hogy még a kemény poroszlokis siralomra indulának. Nábót déli [=deli] termete, bátor szive, vidám orczája ártatlanságának valóságos képét jelenti vala. S hát szegény kisded magzatya, s jo barátja, ki mondhatya ki, mély [=mely] keservesen siratta: nekemis ki facsarák könyveim.

²⁷⁴ I vagyon e olyhatalmu Isten

JEZABEL

Hova ragad, kerlek, szánakodásod? Kotelességünkben forgot gyalázatunkert boszut allani. Menyel bator szivel, es foglald el.²⁷⁵ En azonban Jezrael varassaba²⁷⁶ sietek, hogy Jehu pompás be jövelet szemlelhessem.

SCENA OCTAVA

Dum Achab ad vineam occupandam properat ab Elia objurgatur

ACHÁB

435 Mennyünk²⁷⁷ tehát, kedves vezérim, had telyesicsem már egyszer szándekomat.

ELIAS

Ály meg, király, hová siecz?

ABDIÁS

Mi patvár hozá közünkbe²⁷⁸ ezen almadozo herét?

EZRIEL

Altal nyargalok oldalán a merésznek.²⁷⁹

ACHÁB

440 Hagy²⁸⁰ bekét, lassuk, mit akar: mond ki tehát²⁸¹ egy szoval, mi jot hozál!

ELIAS

Egyetlen egyet, tudni illik üdvösseget.

ACHÁB

Mi üdvösségemet, kerlek?

ELIAS

A melyet eszeveszet kemény²⁸² lelked a halálnalis inkább utál.

AMASA

445 Oh, király, se helye, se ideje, hogy ezen szemfény vesztőnek csevegeset halyad.

²⁷⁵ I foglald el régen ohajtat szőlőjét

²⁷⁶ I I várossába

²⁷⁷ Mennyük [Emendáltuk.]

²⁷⁸ kozunkbe [Emendáltuk.]

²⁷⁹ méresznek [Emendáltuk.]

²⁸⁰ H<>agy [Olvashatatlan betűkkel fölülírva.]

²⁸¹ I ki hát

²⁸² I kemény

ELIAS

Amasa, rövidebb poraszra fűzzed mosdatlan nyelved,²⁸³ alkolmatosb
üdőre, kimelyed delczeg szájjadat! Te pedig, oh, király, valoban²⁸⁴ figyel-
mezz szavaimra! Ki vagyok én, úgy mond a Seregek Ura, hogy tompa
feledekenysegre véven engem az? Akkoron utalatos balvanyiban vetnéd
450 remenségedet,²⁸⁵ falba rugnád mindenható kezemet, szentegyhazamnak
batorsagos oltarit, régi eleidnek szentséges törvenyt,²⁸⁶ és a balvanyak-
ra biznád drága lelked²⁸⁷ üdvösségét. Mind ezek felet Nabot ortatlan
vérét²⁸⁸ a kutyakkal fel nyalatnád. De el higyed, o, király, hogy ha meg
nem térsz igaz Istenedhez, hová hamaráb utol éri kevely szivedet nem
455 reméltet szórnyu veszelyed!²⁸⁹

EZRIEL

Hogy szenvedheted, o, király, merges, hasogato nyelvit?

ACHÁB

Nem tudom, mi titkos rémülés²⁹⁰ borzogatya szívemet.

ELIAS

Tugyad és ercsed, hogy ha elég²⁹¹ koran ki nem gázolsz gonoszságodbol,
meg ismered nem sokara Izrael Istennek mindenható karjait.²⁹²

ACHÁB

460 Mit kívánsz²⁹³ tehát én töllem?

²⁸³ rövebb fuced [Emendáltuk.] I poráson torcsad mosdatlan nyelvedet

²⁸⁴ I ugyan valoban

²⁸⁵ I remenyedet

²⁸⁶ torvenyt [Emendáltuk.]

²⁸⁷ I és a fertelmes bálványokra tamasztanád drága lelkednek

²⁸⁸ verét [Emendáltuk.]

²⁸⁹ [A mondatba a variánsból illesztettük a hiányzó nem szót. L. az idézetet:] I Mind ezek felet ár-
tatlan vérbe, gyilkosságba keverted David szentséges hazát, s még sem veszed észre, boldagtalan,
hogy boszut kíván az egektől Nabot ártatlan vére. De el hidgyed, oh, király, hogy ha meg nem térsz
igaz Istenedhez, hová hamaráb utol éri kevely szivedet nem reméltet szórnyú veszélyed es romlásod.

²⁹⁰ reműles [Emendáltuk.]

²⁹¹ elém [Emendáltuk.]

²⁹² I Tudgyad és ercsed, Acab, hogy ha idejen korán ki nem gázolsz gonoszságodbol, meg ismérteti
<te> veled ő magát amaz mindenható Isten. ACHÁB Micsada minden hatat emlegetsz, s ki biszta
te réád a felségeknél dorgálását? ELIAS Meg ismérted nem sokára, de halyad en töllemis röviden:
ő amaz Isten, a kit én hirdetek, a ki roppant tortományokra ki terjesztete hatalmadat, fegyveredet,
nevedet. Ő, amaz Isten, a ki régen tetézet áldomásokkal bővítetté Dávid házát, most fenyegetre fogta
gonoszságodért. Ő amaz Isten, a ki ma holnap földhöz verheti koronádát, hatalmadat, minden fel-
ségedet. Ez küldöt engem is te hozzád, hogy szemedre hányyam gonoszságadat, és meg ismértén,
hozza forduly.

²⁹³ I kíván

ELIAS

Had el az utálatos balványokat, terj igaz Istenedhez, sirassad bűneid,²⁹⁴
tarcsd poenitentiát vetkeidről.²⁹⁵

ACHÁB

En... szőr zsákba öltözzem? Az egész világ ki nevetne.²⁹⁶ Nem szedi-
tesz oly könnyen ezen díb dáb maszlagos beszédiddel, meny dolgodra,
465 semmi közöd²⁹⁷ én velem!

ELIAS

Elis megyek, de nem sokára torkodra for vakmerőségednek keserű
gyumölcse.

ABDIÁS

El méne már az a nyögődöző²⁹⁸ here. Nem érhetem fel, o, király, ezen
koborlohoz való kegyességedet.

ACHÁB

470 Magam sem foghatom meg, Abdia, de mint egy tulajdonsága²⁹⁹ ezen
profeták nemének, hogy senki se merje bántani.

AMASA

Ha nékem ily bardolatlan fellelne,³⁰⁰ meg fereszteném fegyverem ol-
dalába.

ACHÁB

475 Had mulyék³⁰¹ most egy kevesse. Kedves vezérem,³⁰² más dolgot for-
ralok most szivembe: úgy hallom, Jehu igen fen lobaltatya zászloját³⁰³
Jezraelben, félek,³⁰⁴ hogy ha királyságra emeltetik.

EZRIEL

Meg ne retenyen felséged, vérünkel,³⁰⁵ fegyverünkel ellent állunk.

²⁹⁴ buneid [Emendáltuk.]

²⁹⁵ I Had el az utálatos bálványokat, sirassad retentő bűneid, alázd meg kevély szivedet, forduly
poenitentiára.

²⁹⁶ I Ki nevetne egész világ.

²⁹⁷ I közöd nincsen

²⁹⁸ nyogodozó [Emendáltuk.] I már a nyögődöző

²⁹⁹ I tulajdona

³⁰⁰ fellelne [Emendáltuk.]

³⁰¹ mulyek [Emendáltuk.]

³⁰² vezérem [Emendáltuk.]

³⁰³ I fen loboktatya fegyverét

³⁰⁴ felek [Emendáltuk.]

³⁰⁵ verünkel [Emendáltuk.]

ACHÁB

480 Bizomis, kedves hiveim,³⁰⁶ meg nem csal hozzam valo szivességtek.
Menyetek azért, kapcsoljátok szőlőmhöz³⁰⁷ Nabat szőlőjét, en viszá
fordulok palotámba.³⁰⁸

SCENA NONA

Jehu in regem ungitur a profeta et vindictam
summit de³⁰⁹ Jezabel

JEHU

485 Nagy szivbeli réműlessel hallom a kegyetlen³¹⁰ Achab verengезesit, csak
elig szenvedhetem már felette sulyos gonoszságít. Vajha ő rajta méltó
képpen boszut állhatnék.³¹¹

ELIAS

Beszédem van te veled, o,³¹² fejedelem.

JEHU

Mit akarsz, Isten embere?

ELIAS

490 Egy szora jer kozeleb én hozzám...³¹³Ezeket mongya a Seregek Ura,
Istene: királyá³¹⁴ kentelek teged Izraelben, az Izrael Ura népén,³¹⁵ ted
fejedben ezen koronát, vegyed ezen királyi palczát, végy³¹⁶ bator szi-
vet és erősséget magadnak! Izrael Istene lészen oltalmad és erösséged
melletted.³¹⁷ Ály boszut Acháb utalatos házán, meg utálta és meg vetette
ötöt a Seregek³¹⁸ Ura. Töös többől gyomlald ki minden pereputyát, mert
az Ur beszedgye: hogy el veszttem ötöt e világ szineről.³¹⁹ Bator szivel

³⁰⁶ I vitézim

³⁰⁷ I menyetek mostan, kapcsoljátok hozá szőlőmhöz

³⁰⁸ I Palotámba, igen roszul érzem magamat.

³⁰⁹ I in

³¹⁰ I az kegyetlen

³¹¹ alhatnék [Emendáltuk.] I ő rajta boszut álhatnék mind ezekért.

³¹² I oh

³¹³ I közelebb hozzám. Különös beszédem vagyon te veled. (*Infundens oleum ait.*) Ezeket mongya Izraelnek Ura, Istene

³¹⁴ királya [Emendáltuk.]

³¹⁵ népén [Emendáltuk.]

³¹⁶ vegy [Emendáltuk.]

³¹⁷ I erősséget, mert Izrael Istene lészen melletted. Ály

³¹⁸ Sereg [Emendáltuk.] I házán, mert meg utalta ötöt a Seregek Ura, és el vettette, mivel a bálvákban bizat, és ezért töös többől ki gyomlályad

³¹⁹ I beszedgye: hogy el veszttem az Acáb egész hazát [=házát], és tészem, mint amaz átkozat Jero-boam házát, ki vétkeztette Izrael népet. Bátor

495 azért fogjad fegyvered, és induly Jezraelbe, roncsad, posztissad minden tortományit, ne fely, senki nem tamad ellened.³²⁰ Ti pedig, vitezek, hirdessétek mindenüt az uj kiraly dicsőségét...³²¹

NADAB³²²

Szerencsesen ragyokjon³²³ fenyos koronád és hatalmad, Jehu!

DUX SECUNDUS ABDIÁS³²⁴

500 Rettegve szemlelyen ellenseged,³²⁵ és ujjab győzedelmekkel nevedegyek királyi pálczád.

JEHU

Hallátok, vitezim, mit kívánnyon töllünk³²⁶ Izrael Istene. Indulyunk azért Jezraelbe,³²⁷ tűzzel, vassal azon emberkedgyünk, hogy Achab átkozot törőket³²⁸ ki gyomlalyuk. Dobok, zaszlok és trombiták keszen légyenek. Egyszeribe indulyunk!³²⁹

(Dum ingrediuntur civitatem Jezabel ex fenestra praespiciens dejicitur et perit.)

DUX CIVITATIS *(obviam Jehu praegrediens ait:)*

505 Békességgel jössze mi hozzánk, Jehu?

JEHU

Mi közöd hozzá, kövess engem!

JEZABEL *(ex fenestra:)*

Várhatunké békéséget országunkba?³³⁰

JEHU

Kicsoda az, a ki nékem így mer szollani?³³¹

³²⁰ hirdessetek dicsőséget [Emendáltuk.] I induly Jezraelbe, ne fel, senki nem tamad te ellened. Ti pedig hirdessétek mindenüt az uj királ dicsőségét. <Scena demittitur. Egreditur Jehu >

³²¹ dicsoseget [Emendáltuk.]

³²² [A szereposztásban Dux Jehu primus Nadab szerepelt, ennek alapján egységesítettük a szerepnevet.]

³²³ I ragyogjon

³²⁴ secundus [Kiegészítettük a szereplista alapján.]

³²⁵ I retegve szemelyen ellenséged és ujjab

³²⁶ tollunk [Emendáltuk.]

³²⁷ I Indulyunk mingyarást Jezraelbe, és

³²⁸ törőket [Emendáltuk.]

³²⁹ I Dobot, trombitát el készitcsetek, és indulyunk. *(Dum transientes ex fenestra praespicit Jezabel dejicitur et perit. Dux civitatis obviam Jehu egrediens ait.)*

³³⁰ I várasunkba?

³³¹ I ki nékem így szol?

SERVUS

Ez Jezabel, az Akab felesége.

JEHU

510 Vessétek³³² le ötöt nyakra főre,³³³ mert ki ontotta vérit³³⁴ az artatlan-
nak!... etc.³³⁵

CANTUS

515 Ah,³³⁶ mely hamar ez világnak mulik gyönyörűsége,
Mely hertelen es veletlen el enyeszik szépsége,³³⁷
Egy veletlen oracskaban, egy rövid szempillantásban,
Bura fordul s kinra szorul el mulando öröme.³³⁸

Jezabel példátok ebben, ki világnak kedveben
Él vala gyönyörűségben, tölté kedvét mindenben.³³⁹
De mikor nemis gondálná, s még tavul sem sajdithatná,³⁴⁰
Ime, szerencsetlen sorsra juta örök kinokra.³⁴¹

520 Így sokan reggel fel kelnek, es vigan örvendeznek,
De estvére törbe esnek, s koporsoba vettetnek:
Gondold meg hát, hogy halando, ez életed el mulando,
Vigyáz, mert mikor nem vélled, végso orád el éred.³⁴²

³³² Vessetek [Emendáltuk.]

³³³ fore [Emendáltuk.]

³³⁴ verit [Emendáltuk.]

³³⁵ I vérét az igaznak. (*Dejicitur. Sequitur Cantus.*)

³³⁶ A mely [Emendáltuk.]

³³⁷ I hertelen s. reméntelen

³³⁸ I szorul, csalárd minden öröme, / Oda minden szépsége. [A variánsban 5 soros versszakok vannak, a 4-ik sor után 7 szótagos félsorokkal.]

³³⁹ El [Emendáltuk.]

³⁴⁰ meg [Emendáltuk.]

³⁴¹ örök [Emendáltuk. A sorvégi *Etc*-t elhagytuk.] I Ime szerencsetlen sorsra eljuta halálára / És az örök kénokra.

³⁴² ered [Emendáltuk. E hiányzó harmadik versszak 1–4. sorát a variánsból emeltük át.] I Vigyáz, mert mikor nem vélled, végso orád el ered, / torben magadot ejted.

SCENA DECIMA

525 Achab in infirmitatem lapsus Eliam abduci desiderat et recognoscit
interitum Jezabel

ACHÁB

Minden tagjaim reszketnek, Abdia, egész testemben lankadásomat és
változásomat szemlélem. Oda lészen nem sokára fenyés koronám, jaj,
szerencsetlen sorsom!³⁴³

ABDIÁS

530 Ily idetlen buval ne emeszed kiralyi szivedet,³⁴⁴ meg vigasztalnak a jo
istenek.

ACHÁB

Abdia, kedves vezerem, csatoly erős vitézeket oldaladhoz, menyel, kérj³⁴⁵
tanácsat az Akkaron istenétől, ha valyon ezen nyavalamból leszen e
gyogulásom.³⁴⁶

ABDIÁS

535 Pontra telyesitem imádando porancsolatod, de azomban tégy mértéket³⁴⁷
bus szivednek, remelven, vigasztalásodra leszen meg térésem.

ACHÁB

A nagy istenek vezérelyenek, kedves hivem!

*(Discedit Abdiás.)*³⁴⁸

Ah, jaj,³⁴⁹ fájdalmas eletem, Jezabel sem érkezik, nincsen,³⁵⁰ ki vigasz-
talyon! Ah, Izraelnek Isteni, mit hoztak ma bus³⁵¹ fejemre?

AMASA (*supervenit:*)

Ah, felséges király, oda eletünk, reménségünk!³⁵²

³⁴³ I lankadásomat szemlélem, érzem, oda lészen nem sokára fenyés koronam.

³⁴⁴ I epeszd királyi szived

³⁴⁵ kér [Emendáltuk.]

³⁴⁶ I oldaladhoz, és meny el gyorsasággal, kérgy tanácsot az Akoron Istentől, ha valyon ezen nya-
vályámból viszá fordulok.

³⁴⁷ merteket [Emendáltuk.]

³⁴⁸ I [Nincs szerzői utasítás.]

³⁴⁹ I Jaj,

³⁵⁰ I nincs,

³⁵¹ I boldogtalan I [Az isteni mit hoztak ma boldogtalan fejemre rész a sor fölé betoldva.]

³⁵² I oda van eletünk és országunk.

ACHÁB

540 Jaj, mi dolog, kerlek?

AMASA

Már Jehu fel emeltetett a királyi székre, viseli a királyi palczát, neki hajtott terdet³⁵³ egész Juda. Ront, posztit, éget³⁵⁴ mindenfele, mi reankis majd majd el erkezik. Máris Jezabelnek vérit³⁵⁵ fel nyalatta az ebekkel.

ACHÁB

Jaj, keserves eletem, mire tartatok, oh, nagy istenek!³⁵⁶ (*El bamul, és fegyverbe³⁵⁷ akar ereszkedni.*)

AMASA

545 Mit cselekszel, o, kiraly, bizd az Istenekre szerencsetlen sorsodat, ezek, kik eddig oltalmaztak, nem hagynak ezutannis.³⁵⁸

(*Clauditur scena et Elias ab Angelo admonetur
ut occurat nuncijs Achab.*)

ANGELUS

550 Illyés,³⁵⁹ Isten embere, induly hamarsággal, és meny fel az Achab király követi elejébe, hanyd szemeire égtelen gonoszságokat, ezen szokkal: nincsené Isten Izraelben, hogy az Akkoron istenehez mentel tanács kerdeni? Ezeket mongya az Ur: hogy fel nem kelsz azon ágyadból, hanem halállal³⁶⁰ meg kelletik halnod.³⁶¹

ELIAS (*ad legatos:*)³⁶²

Hova siettek, jo vitezek?

³⁵³ I hajtott terdet fejet egész neped

³⁵⁴ eget [Emendáltuk.]

³⁵⁵ Maris verit [Emendáltuk.] I terdet, fejet egész néped, ront posztit minden fele, majd majd reánkis el közelget. Már Jezabelnek

³⁵⁶ I Ah, boldogtalan sorsom, jaj, keserves életem [=életem], oda fenyes koronám, országom, minden kénccsem! Oh, Izraelnek nagy Isteni, s hát így sanyorgattak szerencsétlen ügyemben.

³⁵⁷ I fegyverébe

³⁵⁸ I óltalmaztak, meg tarthatnak mi szerencsénk.

³⁵⁹ Ilyes [Emendáltuk.]

³⁶⁰ halál [Emendáltuk.]

³⁶¹ I Acáb követi elejébe, és szemekre hanyad egtelen gonoszságokat. Nincsen Isten Izraelben, hogy az Akkoron Istenéhez, Belzebúkhhoz mentel tanács kérdeni? Ezeket mongya az Ur: ezen gonoszságodért meg nem gyógyulsz betegségedből, hanem halállal meg kel halnod. (*Discedit Angelus. Elias Legatis venientibus ait.*)

³⁶² I Elias Legatis venientibus ait

ABDIÁS

Mi közöd hozzá, las dolgadohoz!³⁶³ Ismét szememre akad ez az izetlen vénség.

ELIAS

555 Aly meg, Abdia, tudom szándekodot, de hiu minden faradsagad. Halyad, mit mond az Izrael Ura királyadnak: azon ágyadból, melyre fel hágtál, meg nem gyógyulsz. Forduly vissza, és mond meg ezen ígéket boldogtalan királyadnak.³⁶⁴ En azomban kony hullatasimmal³⁶⁵ siratom Davidnak el keseredet házát.

(Legati ad Regem.)

ABDIÁS

560 A jo istenek boldogicsak sorsadat, felseg kiralyom.³⁶⁶

ACHÁB

Mi hir, vitez hadnagyom, mi dolog, hogy ily hamar viszá terél?³⁶⁷

ABDIÁS

A szerencsenek mostoha sorsa viszá fordítot, oh, király, mert egy ferfiu jővén mi előnkbe, vissza fordita ezen szokkal,³⁶⁸ hogy mastani nyavalyádból meg nem gyógyulsz,³⁶⁹ hanem haláltól kelletik meg hálnad. De
565 én ennek szavat el nem hihetem.³⁷⁰

ACHÁB

Micsodás ábrozatu es oltözetű ferfi vala?³⁷¹

ABDIÁS

Egy kemény es retentő ábrázatu ferfi, ki bőr övel övedzette³⁷² vala fel veséit.

³⁶³ I doldoghoz

³⁶⁴ agyadból hagtal ígeket [Emendáltuk.] I Halyad, mit mond az Izrael Istene: Nincsene Isten Izraelben, hogy tanács kérdeni mentek Belzebukhoz? Forduly viszsza, mond meg esze veszet királyodnak, meg nem gyógyul azon betegségéből <séből>, hanem halállal meg kel halni. <Menyetek viszsza>

³⁶⁵ I köny hullatásban

³⁶⁶ I felséges királyom

³⁶⁷ I hadnagyom, hogy ily hamar viszá térel?

³⁶⁸ I meg teritte [=térítte] ezen szókkal te hozzád

³⁶⁹ I gyógyulsz, mivel Belzebukhoz folyamattál, hanem halállal kel

³⁷⁰ I meg nem hihetem

³⁷¹ I vala az, ki esztet mondatta néked?

³⁷² ovedzette [Emendáltuk.]

ACHÁB

570 Ez bizonyára Ilyes, ki mindenkor romlásomat jövendőlte!³⁷³ Oh, vajha
ő³⁷⁴ velle csak egy szot szolhatnék.

ABDIÁS

En el megyek, és kívánsagod szerent el hivom vagy el hozom őtöt, csak
megne csokkennyen remenséged.³⁷⁵

SCENA UNDECIMA

Abdias volens abducere profetam igne coelesti consummitur³⁷⁶

ABDIÁS

575 Mennyunk tehát, jo katonák, hiven telyesicsuk királyunk szándekát,
és mi helyen a profetát fel tanályunk, kötve hurczolyuk királyunkhoz.
Készen legyen fegyveretek, ne hogy meg rögzöt, család fordélya szande-
kunkba gancsot hinsen, fogjátok el ezen sűrű³⁷⁷ erdöt, ki jól vigyázzon,
el ne szaladgyon... De ime, ihon lapang.³⁷⁸

ELIAS

Ily fegyveres kezzel kit kerestek, hova siettek?³⁷⁹

ABDIÁS

580 Téged keresünk és vadaszunk. Fogjátok körül őtöt, jo vitezek!³⁸⁰

ELIAS

Ne serenkedgyel, Abdia, ime, veszelben forog életed.³⁸¹

³⁷³ I jövendőlte. Látom már, el kel veszni életemnek. Ah, mennyel újra, és végy <magad> magad mellé még ötven fegyveres vitezeket, hidd [=hídd] el, és [ha] nem jó, hozd el én hozzám, had beszélek ő velle, mi vége leszen életemnek. [Az *Oh, vajha...* kezdetű mondat hiányzik.]

³⁷⁴ o [Emendáltuk.]

³⁷⁵ I ABDIÁS El végzem parancsolatod, csak meg ne csökkennyen remenség életedről.

³⁷⁶ I Abdias volens abducere Eliam ab igne consummitur.

³⁷⁷ suru [Emendáltuk.]

³⁷⁸ I Mennyünk tehát, kedves hiveim, telyesicsuk hiven el keseredet királyunk parancsolatját, és mihent azon roka tejen hizot, országunkat ronto, ammito herét <meg> fel tanályuk, kötve hurczolyuk királyunk elejébe. <V>Ti pedig fegyvereitekkel mindenkor készen légyetek, ne hogy meg rögzöt fordélya szándékunkba gancsat ejcsen. Fogjátok el ezen erdöt és hegyet. <is> Legyetek serény vigyázással. De ime, ihon lapang.

³⁷⁹ sietek [Emendáltuk.] I hova siettek és kit kerestek?

³⁸⁰ otöt [Emendáltuk.] I Fogjátok körül őtöt, majd meg látja, kit keresünk.

³⁸¹ I Ki ne nyujcsad kezeid én réám, ime, veszélyben forgasz.

ABDIÁS

Jöjjel³⁸² tehát királyunkhoz, kulömben vasba, lanczba öltözől, és ugyis el kel jönöd.³⁸³

ELIAS

585 Jelen voltam már, és³⁸⁴ meg nem ismerte jelenletemet, sőr durczált, sü-
ketségre³⁸⁵ vette minden intésimet.

ABDIÁS

Tehát meg veted poroncsolatyát?³⁸⁶

ELIAS

Helyben hagyom akaratyát, de moston személyemet meg nem látja.

ABDIÁS

Tehát Isten gyanánt kivanod magadot imádtatni?³⁸⁷

ELIAS

Tavul legyen ez én töllem,³⁸⁸ sőt a tiszteletet kerülöm.

ABDIÁS

590 Ide a lanczot, had tiszteyuk meg az Isten emberét!³⁸⁹

ELIAS

Semmit ne próbály, Abdia, mer ha Isten embere vagyok, szályon tűz le az egekből, és emésszen³⁹⁰ meg teged viteziddel³⁹¹ egyetemben.

*(Hic ignis descendens consumit eos. Scena clauditur interim.)*³⁹²

³⁸² Jöjjel [Emendáltuk.]

³⁸³ I Jövel hát szépen a királyhoz, a ki jelenlétedet kívánja.

³⁸⁴ I de

³⁸⁵ suketségre [Emendáltuk.]

³⁸⁶ I Tehát meg veted királyunk akaratyát?

³⁸⁷ I Hát ennyire becsüllöd é egy király parancsolatyát? Talám azt kívánod, hogy Isten gyanánt imádtassál?

³⁸⁸ I Nem kivanom, sőt

³⁸⁹ emberet [Emendáltuk.]

³⁹⁰ emeszen [Emendáltuk.]

³⁹¹ I viteziddel együtt, had ismérje meg ez világ Izrael Istenének nagy hatalmát. (*Consummuntur ab igne. Clauditur.*)

³⁹² I [A variáns nem jelöl új scenát, de mivel a 11. után a 13. következik, elképzelhető, abban itt kezdődne a 12. scena.]

ACHÁB³⁹³ (*Rex Ahab avide praestolate adventum Eliae:*)³⁹⁴

Valyon ily soká hol késik Abdias, ime, hanyat homlok dőlnek³⁹⁵ én reám
a veszelyek,³⁹⁶ megis, sem Abdias, sem a Profeta nem erkezik. Ah, néz-
595 zétek, hogy ha jőne valamerről!

POSTILIO

Ah, felséges király, egy szerencsetlen követ erkezet, hozzád kívánczik.

ACHÁB

Bocsassátok batran, talám valamiben meg vigasztal.

NUNCIUS

Vigasztalyák sorsodot az irgalmas egek, én kiralyom.

ACHÁB

Mi dolog, fiam?³⁹⁷

NUNCIUS³⁹⁸

600 Szerencsetlen eset törtent vezéreddel, félek kijs³⁹⁹ mondani.

ACHÁB

Mond ki batron, semmit se retegj.⁴⁰⁰

NICANOR

Abdiás, Abdiás, ach, mi törtent Abdiassal?

NUNCIUS

El veszet szegeny, társaival egyűt, már csontyais porrá égett.⁴⁰¹

ACHÁB

Ah, szerencsetlen! S ki meré ezt próbálni?

³⁹³ [A hiányzó szerepnevet a szerzői utasítás alapján pótoltuk.]

³⁹⁴ I [A szerzői utasítás hiányzik.]

³⁹⁵ dolnek [Emendáltuk.] I jőnek

³⁹⁶ I veszelyek, meg sem érkezik, eregyetek, nezzétek, hogy ha jőne vala honnan.

³⁹⁷ I édes fiam?

³⁹⁸ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

³⁹⁹ I ki

⁴⁰⁰ I ne fely semit. [NUNCIUS] Abdi... Abdiás! ACHÁB Mi törtent Abdiassal?

⁴⁰¹ eget [Emendáltuk.] I csontyai is porrá égetett.

NUNCIUS

605 Nem más, oh, király, hanem a profeta, ki mindenkor veszelyedre jöven-
dölt, e támaszta a tüzet, midőn lanczra akarná tenni Abdias vezered.
En azon dolgot szemmeimmel szemleltem egy surű erdőből.⁴⁰²

ACHÁB⁴⁰³

Jaj, keserves sorsom, ki fogytam már minden reményemből,⁴⁰⁴ most
valóban toposztalom az egeknek haragos menköveit, már csak keserves
610 halalom vagyok hatra.

SCENA DUODECIMA

Rex Jehu bellum inferens Achab, quem devictum
in vinculo conspici jubet

JEHU

Már egy néhány rakonságit Achabnak ki töröltem⁴⁰⁵ ez világból, majd
magátis után űzöm. Keszen vanne seregem, kedves vezérem?

NADAB

615 Talpig fegyverben állanak,⁴⁰⁶ lobaknak a véres⁴⁰⁷ zászlók, csak egyedül
felségedet⁴⁰⁸ s porancsolatot várja.

JEHU

Akarom rendes állásokat s vidám keszségeket, majd meg usztatom enis
fegyverem Achab atkozot vérében.⁴⁰⁹ Teis, bator vezérem, mutasd meg
ma, mit tehez ellenségeden.

⁴⁰² I Nem más, oh, király, hanem Ilyes proféta, kinek minden dolga veszélyedre <forog> indult, aki-
tis midőn már lanczra akarna szorítani Abdias, azonnal tüzet támaszta az egekből, és meg emészte
mind az ötven fegyveres vitézeket.

⁴⁰³ I ACAB S hát annyit mere az istentelen... De honnan láttad ezen szerencsetlen történetet?
[NUNCIUS] Enis azon szerencsetlen erdőben vetőttem vala, el vesztvén utamat, mely Siriában vezet,
midőn mindenűt keresném, azon sűrű erdőben merülék, a hol vala Abdias, és végig várom azon
veszedelmet. Azután fordítottam tehozzád félelmes utamat. [A lap alján és a szövegben egy X jel jelzi,
hogy az ezen szerencsetlen történetet? be kell szűrni a szövegbe.]

⁴⁰⁴ I reményemből, országomból, koronamból, vezéremből kiforgattattam. Jaj, mire hagyatott meg
bus életem, most, most valóban tapasztalom, hogy réám esküttek az egek. Mit remélhetek, már
csak keserves ha[lálo]m vagyok hátra. Bárcsak a Profeta jelen volna, már nem boszu állo harago-
mat, hanem királo kegyességimet föltatnám ő hozzá. EZRIEL En el mégyek, meg próbálom, hogy
ha vigasztalásodra el hihatnám. ACHÁB Ah, menyel, kérlek, had boldogicsa keserves ügyem. SCENA
<12ma> 13^{tia}

⁴⁰⁵ I ki űsztem

⁴⁰⁶ I állanak, felséges királyom

⁴⁰⁷ veres [Emendáltuk.]

⁴⁰⁸ I jelen létedet

⁴⁰⁹ vérében [Emendáltuk.]

NADAB

620 Szemed láttora, ha kívánód, ezen kardom hegyere fuggesztem háládotlan, merges fejét.⁴¹⁰

JEHU

Nem kivanom, hogy a harczban fejet vegyed, de ha rajtad leszen a szerencse, tégy⁴¹¹ sebet ő⁴¹² rajta, és kötőzve hurczold en előmbe. En gondom leszen a többi.⁴¹³

NADAB

*Ma minden mocsokból vérrel⁴¹⁴ mosom ki kezeim szenyét.*⁴¹⁵

JEHU

625 Ha tehát keszen vadnak mindenek, indulyunk a vér ontásra. En közepében⁴¹⁶ leszek a seregnek, te pedig job szárnyát vezéreljed. Rivadgyanak tehát⁴¹⁷ a trombitak, és indulyunk,⁴¹⁸ latom már ellenségim.

ACHÁB (*ex adverso*):⁴¹⁹

Megne retenyen szivetek, engem kövessetek, nosza, jo vitezim, tuzzel, vassal rajta!⁴²⁰

AMASA (*congregiuntur*):

630 Kezeteket s véreteket most ne kimilyétek.⁴²¹

JEHU

Egyszeribe rajta, győzedelmet végyűnk.⁴²²

⁴¹⁰ I háládotlan fejét.

⁴¹¹ tegy [Emendáltuk.]

⁴¹² o [A variáns alapján emendáltuk.]

⁴¹³ I gondom a többi

⁴¹⁴ verrel [Emendáltuk.]

⁴¹⁵ a többi. Ma minden mocsokból. NICANOR Verrel mosom le kezeim szenyit. [A *Nicanor* szerepnév téves. A *Ma minden mocsokból* Jehu szövege, de a variánsban Nadab a beszélő, ezt fogadtuk el főszöveggént.

I JEHU Nem kívánom, hogy a harczba fejit vegyed, de ha rajtad leszen a szerencse, tégy sebet ő rajta, és kötőzve hurczold én előmbe, én gondom a többi. NADAB Ma minden mocsokból verrel [=vérrel] mosom ki kezem szenyét. NICANOR DUX REGIS [A szerepnév után JEHU szerepneve, majd szövege következik.]

⁴¹⁶ I közepén

⁴¹⁷ I hát

⁴¹⁸ I indulyunk! – Rajta, ki ki bátron feleljen meg most magáért, mert látom már ellenségemet.

⁴¹⁹ I [E szöveget Ezriel mondja.]

⁴²⁰ I engem kövessetek! [A mondat vége hiányzik.]

⁴²¹ mast [A variáns alapján emendáltuk.]

⁴²² I Egyszeribe rajta, most reá rohanyunk.

NADAB

Vagjad,⁴²³ roncsad, meszárolyad, izé, porá tegyűk!

EZRIEL

Nosza rajta, most, vitezek,⁴²⁴ tűzzel, vassal vagjuk!

NADAB

Ály meg, istentelen, kelepczebe szorultal!

MILES

635 Ez a király, Nadab, erre sietkezzél.

AMASA DUX ACHAB (*magna voce:*)⁴²⁵

Jaj, vigyeda zászlót, egy labig el veszűnk!

NADAB (*ad Regem:*)⁴²⁶

Szoricsatok lanczra, el ne szabadulyon!⁴²⁷

JEHU

Rab szijra fűzzétek,⁴²⁸ és utonnam hurczolyatok!

ACHÁB (*genu flexus:*)

Jehu, az egekre kerlek!

JEHU

640 Nem halgatz, istentelen, hozzátok utannam etc.⁴²⁹

SCENA TERTIADECIMA

NADAB

Győzhetetlen kiralyom, ime, turhetetlen búszkeséggel puvasztot rabod.

ACHÁB

Egek, mit kel most szemlélnem!⁴³⁰

⁴²³ I Vagjad, vagjad

⁴²⁴ I vitézim

⁴²⁵ Amasa dux Achab [A szerepnevet egységesítettük.] I [Nincs szerzői utasítás.]

⁴²⁶ I [Nincs szerzői utasítás.]

⁴²⁷ I hogy el ne szalodgyon.

⁴²⁸ fuczetek [Emendáltuk.] I fogjátok

⁴²⁹ I [A jelenet a két utolsó megszólalása – Achábé, Jehué – hiányzik a variánsból.]

⁴³⁰ I kel szemlélnem

JEHU
645 Kezemre kerültél, vérengező⁴³¹ pogány, ideje, hogy már toposztalyad
forro haragomnak retentő menkövet!⁴³²

ACHÁB
Irgalmas lábaidhoz borulva: tarcsd meg életem!

JEHU
Nincsen már irgalom én előttem, mivel meg vontad te⁴³³ az ártatlan-
hoz irgalmadot.

ACHÁB
Jaj, keserves sebeim, meg kel tehát halnom?⁴³⁴

NADAB
650 Sebet kapot a harczon, szüntelen dagadoznak lábai.⁴³⁵

JEHU
Vid el én előllem,⁴³⁶ majd nagyabat nyitatok ő rajta!

ACHÁB
Kegyes⁴³⁷ labaidhoz borulva megis kerlek, had jőjön en hozzám a pro-
feta! Ime, közelget⁴³⁸ keserves halalom.

JEHU
655 Ragadgyátok el én ellőlem, nemis szenvedhetem⁴³⁹ utálatos személyet.
Nadáb, bizd masokra a foglokat,⁴⁴⁰ maragy velem egy kevéssé. (*Abduci-
tur Acab in custodiam et ait Jehu ad Nadáb:*)⁴⁴¹ Menyel, hivasd hamar a

⁴³¹ verengezo [Emendáltuk.]

⁴³² I telhetetlen, verengző pogány. Így kellett tehát <g> meg gyalaznad David szentséges hazát, hogy el hagyvan minden ható Istened, a bálványokban vetnéd reményedet? Micsoda lélek usmeret vezete azon gonoszsagra, hogy az ártatlannak verét ki ontenéd? Ezeket mind eddig büntelen el vi-seltesd, ideje, hogy ma retentő büntetésed toposztalyad.

⁴³³ I Nincsen irgalom már előttem, mert te⁴³³ meg vontad

⁴³⁴ I kel halnom?

⁴³⁵ I Felseges kiraly, sebet kapot az ütkozeten, szuntelen dagadoznak tagjai: el vezetem, ne hogy el veszszén előttd.

⁴³⁶ I Vid el, mert majd

⁴³⁷ I Jaj, siralmas életem! Kegyes

⁴³⁸ I közelget, érzem,

⁴³⁹ I ellőllem utalatos személyet, nemis szenvedhetem az haladatlat [!], majd kí tőtőm atkozat verin boszu allo horagomnak <menykovet> indulatyát.

⁴⁴⁰ I bizd másra a rabot,

⁴⁴¹ I [Nincs szerzői utasítás.]

profetát, talám utolyára viszá ter igaz Istenehez. Hogy ha meg tér, meg tartom életét, es vérét⁴⁴² ki nem öntöm.⁴⁴³

(*Scena demittitur et Nadab ad profetam advocandum properat
cui aperit funestum statum regis Achab.*)⁴⁴⁴

NADAB⁴⁴⁵

660 Ime, szinte végére jut életének keserűségbe borult Juda kiralya. Minden erejéből Jehu ki forgatta, lánczra, rabságra szorult gyamoltalom sorsa, egyedül csak téged ohajtoz, jőj el, és utolsó keservében vigasztalyad: ezt kivanya, felseges urunk, Jehu.⁴⁴⁶

ELIAS

El megyek ugyan ő hozzá, de ugy erzem, kevés vigasztalására leszen jelen letem. Menyünk mind az által, hogy ha meg térne igaz Istenehez.⁴⁴⁷

AMASA (*occurens properare jubet Eliam:*)

665 Ah, sies, kerlek, Isten embere, ime, csak egy szempillantasis veszedelem. Keserves fájdalmi miatt meg⁴⁴⁸ változot Acháb, jozan elmeje szint ugy tájékozik, szikraczik duhóssége. Izrael Istenét atkozza szornyű szokkal. Irtozom beis menni, csak halgassuk egy kevéssé.⁴⁴⁹

ACHÁB (*ab intus:*)⁴⁵⁰

670 Crucia jam numen aeternum, crucia, kínozz már örőke,⁴⁵¹ Izraelnek kegyetlen Istene.

⁴⁴² verét [Emendáltuk.]

⁴⁴³ I Menyel, sietéssel hid el kivansága szerent néki a Profetát, talám utolyára igaz Istenehez akar terni. Mert igazan Istenehez fordul, meg tartom életét, és véret ki nem öntöm. Ereszetek szabadon Amasat, had vigasztalya királyát. (*Scena demittitur.*) [A variánsban a szöveget nem követi hosszabb szerzői utasítás.]

⁴⁴⁴ cui <haec> aperit

⁴⁴⁵ [A szerepnevet a szerzői utasítás és a variáns alapján pótoltuk.]

⁴⁴⁶ I keserűségben merult Juda regi kiralya. Már ki forgatta Jéhu minden erejéből, szerencséséből. Meg győztetett a diadalmon, meg sebesítettett, lanczra, rabsagra szorult gyamoltalan sorsa, csak utalso vege már sanyaru életének vagy on hatra. Tegedet ohajtoz, Isten embere, de jójjel, vigasztalyad utolso keservében. Ime, szinte ki adgya mar szomorú lelkét.

⁴⁴⁷ I által, ha utolyára Istenehez meg fordulna.

⁴⁴⁸ még [Emendáltuk.]

⁴⁴⁹ I AMASA (*occurens Nadabo properare jubet Eliam:*) Ah, sies, kerlek, Isten embere, ime, csak egy szempillantasis veszedelem. ELIAS Mi dolog, Ama, miért sietecz? AMASA Keserves fájdalmi mian meg változat Acab, jozan elmeje szint ugy tájékozik, szikraczig dühössége. Atkozza szornyű szokkal Izrael Istenét, és az egekre latzatik szajját fel tani [=tátani]. Irtozom beis menni, csak halgassuk egy kevesse.

⁴⁵⁰ I (*intus*)

⁴⁵¹ kínozz [A latin szöveg alapján javítottuk.] I már örőke kínozz

ELIAS

Jaj, hogy karomkodik a boldogtalan, életében meg szokta,⁴⁵² most sem felejtheti.

ACHÁB (*intus:*)

Akkoron, Belzebuch, jertek, ragadgyátok testem, lelkem!

ELIAS⁴⁵³

675 Ah, szerencsetlen, az ördögököt⁴⁵⁴ unszolya segítségére.⁴⁵⁵ Ki vagyon velle, Amasa?

AMASA

Senki nincsen.

ELIAS

Mennyunkbe, ne hadgyuk el veszni.

AMASA (*intrat:*)⁴⁵⁶

Békeség néked, Izrael királya!

ACHÁB

Jertek már, pokolnak mérges furiai, gyötörjetek, amint tetczik.⁴⁵⁷

NADAB

680 Haddel, Amása, egy kevéssé, mig viszá fordul eszére.

ELIAS

Latyatoke, mire viszi a gonosz véték?⁴⁵⁸

AMASA⁴⁵⁹

Meg szolitom, ha meg jöt volna: Achab, felséges kiralyom!

ACHÁB

Ah, jaj, hol vagyok, ki szolit engem? Nem vagyok már Juda királya!

AMASA

En vagyok, Amasa, kedves vezéred. A profetais el érkezet.

⁴⁵² szakta [Emendáltuk.]

⁴⁵³ [A hiányzó szerepnevet a variáns alapján pótoltuk.]

⁴⁵⁴ ördő<k>gőköt

⁴⁵⁵ I utolsó segítségre

⁴⁵⁶ I [Nincs szerzői utasítás.]

⁴⁵⁷ gyotorjetek [Emendáltuk.] I Jertek már, Pokolnak mérges furiori, gyötörjetek kinotokkal.

⁴⁵⁸ I [E sor után a variáns szövege:] AMASA Sajnálom keserves sorsát, szorongatják szörnyű fájdalmi. ELIAS Micsodas az élet, olyan az halál. NADAB

⁴⁵⁹ <NADAB> AMASA

ACHÁB
 685 Hol vagyon? Jőjön én előmbe!

ELIAS
 Jelen vagyok vigasztalásodra, mit akarsz én vellem?

ACHÁB
 Ah, ne hagy, kerlek, ime, majd el veszek!

ELIAS
 Keszen van segítségem, csak térj Istenedhez.

ACHÁB
 Mit itilsz felöllem, meg marade életem?

ELIAS
 690 Ne kerdezzed egességedet, készicsed lelkedet.

ACHÁB
 Ellenem gerjedet már Izrael nagy Istene, semmi irgalmát nem tapasztalom!

ELIAS
 Keszen vár⁴⁶⁰ irgalma, csak tenéked legyen meg terésed.

ACHÁB
 Miert hát én hozzam ily kegyetlen?

ELIAS
 695 Szörnyű bűneiddel⁴⁶¹ mind eddig gerjeszteted.

ACHÁB⁴⁶²
 Meg kel tehát csak ugyan halnom?

ELIAS
 Meg kel halnod, nincs kulömben.

ACHÁB
 Ah, hol vagy, irgalmasság? Nincs már többé⁴⁶³ te hozzád remenségem!

⁴⁶⁰ var [Emendáltuk.]

⁴⁶¹ bűneiddel [Emendáltuk.]

⁴⁶² [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

⁴⁶³ tobé [Emendáltuk.]

ELIAS

700 Ah, ne vesd meg jo Istenednek nagy irgalmát, mert taposztalni fogod boszu allo haragját.

ACHÁB

S megis boszu állasal fenyegecz?

ELIAS

Tul vagyok már minden fenyegetesen, jaj, szanom lelked veszedelmét,⁴⁶⁴
nincs már többbe, mit *segélyek*.⁴⁶⁵

ACHÁB

705 Menyel hát⁴⁶⁶ én előllem, tovább ne kesergesd lelkemet. Jertek ti, kiknek
éltem, *pokolnak mérges furiái*, vigyétek⁴⁶⁷ testem, lelkem! Atkozot volt
minden orám, atkozot születesem! Legyen atkozot hálálomis!

ELIAS

Ha tehat meg veteted Istened irgalmát, ezer ártatlan vér, (*exprimit ex
sudorialo*;) melyet ki ontottel, legyen testeden és lelken mind örőke!

ACHÁB

Tetzsed szerent kínoz már Izrael Istene, ime, kezedben vagyok!

AMASA

710 Jaj, oda vagyon!

NADAB

Ah, rettenetes ora!

(*Sequitur cantus epilogeticus.*)

*Omnia ad Maiorem Dei Gloriam et Omnium Sanctorum Honorem*⁴⁶⁸

⁴⁶⁴ veszedelmet [Emendáltuk.]

⁴⁶⁵ segélyek [Emendáltuk.]

⁴⁶⁶ hat [Emendáltuk.]

⁴⁶⁷ Polkolnak merger furiari vigyetek [Emendáltuk.]

⁴⁶⁸ O A M D et OO SS [A rövidítést feloldottuk.]

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Tragicæ* 25–39. lapjain található. Tud róla Bándi (1896, 292.), Szlávik (1907, 17.), Alszegehy–Szlávik (1913, 23.), Pintér (1993, 122.), Muckenhaupt (1999, 112.), Medgyesy S. (2009, 123.). Szövege itt jelenik meg először.

Az *Actiones Tragicæ* drámái közül ez az első, amely nem versben, hanem prózában készült.

Közlésünk alapja, tehát a főszöveg az *Actiones Tragicæ*-beli. E főszövegnek azonban van egy variánsa is, a csíksomlyói rendház ún. *fekete dobozában*, amely számos különálló kéziratlapot, illetve füzetet őriz. E kéziratok között található a jelen dráma egy töredék variánsa is (jelzete: I.39/23. sz.), egy 11 levélből (21 oldalból) álló füzetben, melynek első és utolsó lapja vagy lapjai hiányoznak. Így a füzet csak a 2–13. scenákat tartalmazza, hiányzik tehát a prológus, az első jelenet és a második jelenet első fele, valamint a szereposztás. A füzet a 2. jelenettel, Nabot szövegével kezdődik (jelen közlésünkben I. a 90. sort: „mindenkor én előttem”) és a 13. jelenetben Elias „Micsodás az élet, olyan az halál” mondatával szakad meg (jelen közlésünkben I. a 681. sor jegyzetét).

Az *Actiones Tragicæ* 1775-ös drámájának szerzője is Kézdi István Gracián (I. kötetünk 8. sz. drámáját), s a kézírásokat összehasonlítva az a valószínű, hogy a csonka töredék és az 1775-ös darab másolójának kézírása egyezik, ám mintha a jelen, 1776-os darabot valaki más, nem a szerző vagy a rendező másolta volna a kötetbe. A töredék az *Actiones Tragicæ*-belinél sokkal gondosabb kézírású szöveg, olvashatóbb az írásképe, olykor szebb és választékosabb kifejezésekkel. E csonka példánybeli eltérések legtöbbször logikusabb változatot adnak. Ugyanígy hosszabbak és pontosabb verselésűek a variáns cantusbetétei. A variáns másolója bizonyosan magyar anyanyelvű volt, szemben a teljes drámaszöveg esetleg más anyanyelvű másolójával. A szép és gondos írásképe a variáns utolsó 2–3 lapján változik meg, ahol javításokkal tele, elkapkodott szöveget látunk. Az utolsó lapokon a jelenetek sorrendje is felborult: a 11. scenát a 13. követi, amelyet utólag több vonallal áthúztak, majd egy másik kéz, láthatóan kapkodva pótolta a hiányzó 12. scenát. A másoló nyilván jóvá akarta tenni korábbi hibáját, ezért a kéziratot – immár a 12. után, jó sorrendben – ismét a 13. scena zárja. Ez a szövegzáró 13. scena azonban nem teljesen azonos a 11. scenát követő 13. scenával, hanem nagyjából egyezik az *Actiones Tragicæ*-ből itt közölt főszöveg záró jelenetével. (Ahogy lapalji jegyzeteinkből is kitűnik, a főszövegben és a variánsvégi 13. jelenetben egyaránt Amasa gondoskodik Achábról, ő vezeti el hozzá Illés prófétát. Az áthúzott 13. jelenetben ugyanakkor ezeket a szövegeket Ezriel mondta.)

A fentiek alapján a variáns szövege lehetett volna közlésünk főszövege, ezt azonban két okból sem tehetjük. Egyrészt a variáns csonkasága miatt; másrészt hozhattuk volna a csonka variáns szövegét (a 2–13. scenát), kiegészítve a kötetbeli darab prológusával, szereplistájával és első jelenetével. E megoldással viszont nem őriztük volna meg az *Actiones Tragicæ* kötet teljességét, ami ellentmond textológiai elveinknek. Ezért a kevésbé sikerült, de teljes darabot kellett főszövegül választanunk. A két szöveg közötti viszonyról azt feltételezzük, hogy a csonkán fennmaradt volt az eredeti és időben korábban készült szöveg, csak annak részei az évszázadok során elvesztek; a valaha teljes füzetről másolta valaki az *Actiones*

Tragicæ kötetébe a szöveget, e másoló azonban kevésbé volt felkészült és gondos, mint a töredék szerzője: hibásan másolt, ki-kihagyott szövegrészeket, rövidített, mindezt talán azért, mert nem (vagy nem eléggé) értette, amit másol.

Alább közöljük a füzetbeli dráma áthúzott 13. jelenetének szövegét, ahol a szerepneveket nem egységesítettük, de kiegészítettük modern központoszással:

SCENA 13^{tia}¹

Adest tandem profeta sed rex in rabiem actus moritur inpenitens

EZRIEL

Ime, szinte végére jut életének szerencsetlen királyunk. Jertek tehát én vélem, édes vitezim, hijjuk el a profétát,² hogy ha valamiben utolyára segíthetné királyunkat.³ De kérlek, senki csak egy szotis ne mérészelyen ellene szollani, ne hogy horagjában minkötis tűzzel meg emészen. Látatoke, hol könyörög Izrael idvösségéért? (*Genu flexus*;) Isten embere, ah, kérlek, meg ne utáld lelkemet és a velem valo szolgaid lelkét.

ELIAS

Kely fel, mit kénványsz töllem?

EZRIEL

Könyörül rajtunk és királyunkon, minden felől környül vétet a veszélyek tengerétől. Jójjel, kérlek, vigasztalyad, imé, majd,⁴ majd ki adgya lelkít.

ELIAS

El mégyek ugyan ő hozzá, de ugy érzem magamban, kevés vigasztalására leszen jelenlétem. Mennyünk mind az által, hogy utolyára Istenéhez térne.

AMASA (*occurens properare jubet Eliam*;)

Sies, kérlek, sies, Isten embere, ime csak egy szem pillantásis veszedelem!

ELIAS

Mi dolog, Amasa?

AMASA

Meg bomlot az esze keservében Acábnak, szint ugy szikrádczik, tajtékozik dühössége. Átkozza szörnyű szokkal Izráel nagy Istenét, az egekre látczatik szájját fel tátani. Irtozom be is menni. Csak halgassuk egy kevesse.

¹ <12ma> 13^{tia}

² <p>Profétát

³ [A királyunkat föléírással betoldva.]

⁴ [A majd föléírással betoldva.]

ACAB (*intus:*)

Crucia jam numen aeternum, crucia. Kenozz már örökke, kenozz, Izráelnek kegyetlen Istene.

ELIAS

Jaj, hogy karomkodik a baldogtalan, életében még szokta, most sem felejtheti.

ACHAB⁵ (*Intus.*)

Akkoron, Belzebuk, jertek, ragagyatok testem, lelkem!

ELIAS

Ah, szerencsetlen, az őrdögököt hijja segítségül. Ki vagyon velle, Amása?

AMASA

Senki nincsen.

ELIAS

Menyunk be, ne hadgyuk el veszni.

EZRIEL

Békeség néked, Izrael⁶ királya.

ACHAB

Jertek, pokolnak mérges furiai, győtörjetekek kénatokkal!

AMASA

Had el, Ezriel, egy kevésse, mig visza fordul eszére.

ELIAS

Látyátok, mire viszi a gonosz vétetek?

AMASA⁷

Sajnálom keserves sorsát, szorongatyák szőrnyű fájdalmi.

ELIAS

Micsodás az élet, olyan az halál.

EZRIEL

Meg szolittom, ha meg jót volna. Achab, felséges királyom!

⁵ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

⁶ Izr<á>ael [Az ékezetet áthúzva.]

⁷ <EZRIEL> AMASA

ACAB

Ah, jaj, hol vagyok? Ki szolit engemet?

EZRIEL

En vagyok, Ezriel, kedves vezered.

ACAB

Itt vagy hát, kedves vezérem.

AMASA⁸

Itt vagyok vigasztalásodra, a profetais el érkezett.

ACAB

Hol vagyon, jőjön előmbe!

ELIAS

Jelen vagyok, szalgálatyára felségednek.

ACAB

Ah, majd meg halok, ne hagy, kérlek!

ELIAS

Ime, készen van segítségem, csak térj meg bárcsak utolyára Istenedhez.

ACAB

Mit itilsz, mond, felöllem: vissza fordule el mult egességem?

ELIAS

Ne kérdezzed most egességedet: keszicsed lelkedet, meg kel halnod.

ACAB

Ellenem gerjedet már Izrael Istene, semmi irgalmasságát nemtaposztalom.

ELIAS

Keszen van irgalmassága, csak egyedul varja meg téresed.

ACAB

Miért hát en hozzam ily kegyetlen?

ELIAS

Ah, ne mond kegyetlennek, magad kerested eszt számtalan bűneiddel. Rég, hogy gerjeszted már lassu haragját, varta mind eddig jobulásodat. S vajha mélyen szivedbe rejtetted volna kegyesen intő szavait!

⁸ <EZRIEL> AMASA

ACAB

Meg kel tehát csak ugyan halnom!

ELIAS

Nincs kulómben. Közel van utalso orád, ah, ne hád el veszni lelkedet!

ACAB

Nincsen már bizadalmam üdvösségemhez, mindenkor romlásomat tapasztaltam Izrael Istenetől, mast sem várhatom vigasztalásomat.

ELIAS

Ha tehát meg veted minden irgalmát, tapasztalni fogod nem sokára boszu allo haragját. Jaj leszen mind örökké testednek es lelkednek.

ACAB

Megis boszu állásával fenyegecz?

ELIAS

Tul vagyok már minden⁹ fenyegetésen, nemis tartozom egyebbel, hanem merő¹⁰ siralommal és keserűséggel. Boldogtalan lelkeden nincs már többé mit segelyek.

ACAB

Menyel hát, átkozot, én ellöllem, tova ne kesergest lelkemet. Jertek ti, kiknek éltem: pokolnak lakossi, Belzebuk, Akoron, vigyétek testem, lelkem. Atkozat volt minden orám, atkozat születésem, legyen atkozat halálomis!

ELIAS (*ex sudariolo experimens sangvinem super regem ait:*)

Ha tehát meg vetetted Istened irgalmát, ezen ártatlan vér, melyet ki ontattal, legyen örökkőn¹¹ örökké lelkeden és testeden.

ACAB

Tetchezésed szerent kinez már Izrael kegyetlen Istene: ime, kezvedbe vagyok, örökké.

EZRIEL

Jaj, oda vagyon!

AMASA

Oh, rettenetes ora!

Finis.
Sequitur Cantio Epilogeticus

⁹ minden <minden>

¹⁰ [A merő beszúrva.]

¹¹ legyen <öröke> örökkőn

A DRÁMA RÖVID TARTALMA

Prologus

A szomorú napon Nabot történetét játsszák el, hogy abból megmutassák *Kristus artatlanságát és halálát*.

Scena prima

Acháb király Nábottól kéri a szőlőjét, Nábót azonban semmiképp nem hajlandó eladni atyjától maradt örökségét.

Scena secunda

Nábót barátja, Lizander megrémül Nábót döntésétől, segíteni próbál, de a király már nagy haragra gerjedt, melyet felesége, Jezabel is szít.

Scena tertia

A Jezabel által összehívott tanácsosok úgy döntenek, Nábót el kell fogni és kivallatni.

Scena quarta

Lizander visszatér Nábohoz, annyival biztatja, hogy a király még nem döntött Nábót haláláról. Ekkor egy küldött a Tanácsba hívja Nábót. Nábót megkötözik, és istenkáromlással vádolják.

Scena quinta

Nábót fia és Lizander találgatják, miért nem tér haza Nábót, majd megtudják: börtönben van.

Scena sexta

Nábót halálra ítélik, a katonák ütlegetik. A jelenet végén ének siratja Nábót sorsát, és rámutat, hogy mindez Krisztus sorsát példázza.

Scena septima

Illés próféta Jezábelt okolja az ártatlan Nábót halálért. Acháb király számára is kiderül, hogy Nábót halálra kövezésére Jezabel adott parancsot.

Scena octava

Illés próféta hamarosan bekövetkező szörnyű büntetést jósol Achábnak Nábót haláláért, és Jezabelnek, amiért Nábót vérét a kutyákkal nyalatta fel. Illés még ekkor is hiába inti Achábot a Seregek Urához való megtérésre és penitenciára.

Scena nona

Illés próféta Jehuhoz, Izrael felkent királyához megy, és kéri, álljon bosszút Achábon. Jehu el is megy seregeivel, s mikor Jezábellel találkozik, parancsot ad a boszszúra: *Vessétek le őt nyakra före, mert ki ontotta vérit az artatlannak!* A jelenetet záró ének a világi gyönyörűségek gyors elmúlását hangsúlyozza, Jezabel példájában.

Scena decima

Acháb megtudja, hogy Jezábel vérét a kutyák nyalták fel. Az Angyal Achábhöz küldi Illést, majd Abdiás jelenti Achábnak, hogy egy férfiú azt jövendölte: *mostani nyavalyádból meg nem gyógyulsz, hanem halállal kelletik meg halnad*. Acháb rájön, hogy e férfiú Illés volt, ezért szeretne vele beszélni.

Scena undecima

Abdiás és kísérete megtalálja Illést, aki nem hajlandó Achábbal találkozni, majd tűzzel emészteti el Abdiásékat. Erről megvizsik a hírt Achábnak.

Scena duodecima

Acháb és Jehu emberei összezsapnak.

Scena tertia decima

A súlyosan sebesült Achábot elfogják, megkötözve viszik Jehu elé. Acháb Illéssel szeretne találkozni, aki el is jön. Acháb szörnyű kínokról számol be, Illés ezt Isten büntetésének tudja be.

Megjegyezzük, hogy amikor a variáns 13. scenájában Acháb felkiált: „Accoron, Belzebuk, jertek, ragagyatok testem, lelkem!”, nem az *Actiones Tragicae*-beli másolatban szereplő filiszteus várost (Akkaron/Ekron) említi, hanem „az ördögökököt hívja segítségül”, ahogy Elias meg is jegyzi. A jelenet végén Acháb megismétli: „Jertek ti, kiknek életem: pokolnak lakossi, Belzebuk, Akoron, vigyétek testem, lelkem.” A variánsban Akheron, az alvilág folyója, akit szimbolikusan az alvilággal azonosítanak, Belzebub pedig a Pokol fejedelme, s mindkét név a gonoszt, a poklot jelképezi.

SZERZŐ

A darab szerzője Kézdi István Gracián (1746–1816), életrajzát I. kötetünk 5. sz. drámájának jegyzetében.

FORRÁS

A dráma alapja Nábót ótestamentumi története: 1Kir 21; 2Kir 9,21–26.

Mint korábban jeleztük, a közvetlen forrásként szolgáló eredeti szöveg a ma már csonka füzetben található, s a mi főszövegünk annak másolataként készült.

Az ártatlanul vádolt és megölt Nábót, csakúgy, mint valamennyi vértanú története a mártír Szent Adalberthez is kapcsolható (Szent Adalbert napján adták elő a drámát), de elsősorban Jézus történetének párhuzama a csíksomlyói passiókban: a hatodik jelenet záróéneke egyértelművé teszi, hogy Nábót Jézus prefigurálja: *Ez árnyékja és példája Kristus szent halálának*. A kézenfekvő prefigurális kapcsolat alapján azt vélénk, sok iskolai színjáték dolgozta fel Nábót történetét, de nem így van: csak négy jezsuita Acháb-, illetve Jezábel-előadásról van adatunk

(Besztercebánya, 1746; Nagyszombat, 1756; Kolozsvár, 1759; Buda 1771; vö. *Staud* 1984–1988), szöveggel pedig csak egy másik csíksomlyói drámát ismerünk, 1763-ból (lásd: *Ferences iskoladrámák* IV., 4. sz.), a kettőnek azonban, a bibliai forrástól eltekintve, nincs köze egymáshoz.

A dráma zárlatában a kínok közt fetrengő Acháb szavai (*Atkozot volt minden orám, atkozot születesem!*) a csíksomlyói passiók (verses) Júdás-siralmaira emlékeztetnek, szövegszerű részletekkel is.

A szöveg többször Akkoron (Accaron, Ekron) filiszteus várost említi utalásként a bálványozásra. (Nem így a variáns említett 13. jelenetében ahol Akkoron az alvilágot megtestesítő Akheron, Belzebubbal együtt a gonosz szimbóluma.)

ELŐADÁS

Az előadást 1776. április 23-án, Szent Adalbert napján tartották, a szent a csíksomlyói diákok védőszentje is volt (*Pintér* 1993, 43.). Április 23-a abban az évben keddre esett, s a kedd gyakori előadási nap volt Csíksomlyón.

Szent Adalbert (vagy Prágai Adalbert, Svatý Vojtěch) bencés szerzetes (956 k.–997. április 23.), Prága püspöke, keresztény mártír. Magyarországi térítésekor (992–994) ő keresztelte meg Géza fejedelmet és Istvánt, aki azután Adalbertet választotta az esztergomi főegyházmegye védőszentjének. Ünnepe a katolikus liturgiában április 23. Kultusza Magyarországon a barokk korban újjászületett, de „a kalendáriumi szomszédságában lévő Szent György napja [ápr. 24.] mellett nem tudott kibontakozni.” (*Bálint* 1998, II., 305–307.) Nábot Jézus-előkép, a haláláról szóló dráma témája tehát a vértanúság révén többszörösen is kapcsolódik Szent Adalbert ünnepéhez.

A dráma rendkívül színszerű. Több jelenetben lehetett szükség egy- vagy többszörös színváltásra, így a 3., a 10, a 11. és a 13. scenában. Többször a *Clauditur scena* instrukció jelzi a színváltást.

Alszegehy–Szlávik (1913, 12.) egy 1751-es és 1752-es bejegyzés alapján leírja, hogy „a színpadot két festett közfalal el lehetett különíteni s mozgatható kulisszáik is voltak.” Korabeli színpadi ismereteink alapján arra következtetünk, hogy egy vagy több festett közfalat, függönyt, olykor festett függönyt alkalmazhattak, melyekkel a különböző tereket elválasztották, s így a színpad több részének részleges használatával pótolhatták a díszletek hiányát. (Hasonló színváltást ír le egy, a színhely festett képét ábrázoló függöny alkalmazásával Dugonics András instrukciója a *József eladatásában*. L. *Piarista iskoladrámák* I., 374., 406–7.) Ugyanakkor kevés kézirat jelzi az efféle színváltást, ezért is érdekes, hogy egy 1762-es mikházi kéziratban egy-egy scenán belül akár több színváltás is előfordul, amelyet feltehetőleg függönnyel, sőt függönyökkel oldottak meg; a drámát l. *Ferences iskoladrámák* IV., 11B.

A harmadik scenában Jezábel levelet ír, a szolgálával elküldi azt a Tanácsnak, majd az újabb színhely a tanácskozás. A variáns ezt logikusan még tovább bontja, s a szolgál, a küldönc és a tanácsosok rövid dialógusain keresztül vezet át a tanácskozás jelenetéhez. Ugyancsak itt kapják meg a tanácsosok a (főszövegéből hiányzó) levél szövegét, amely pedig fontos az események szempontjából (közlésünkben e levelet a főszövegbe illesztettük, a változtatást jeleztük).

A tizedik jelenetben Acháb király a vezéreitől értesül felesége haláláról. Ezután, *Clauditur scena* instrukcióval, a színpad egy más részén jelenhetett meg az Angyal, hogy Illést Achábhoz küldje, majd Illés Abdiással beszél, s végül ezt az üzenetet viszi Abdiás Achábnak. A tizenegyedik jelenetben Abdiás és emberei támadnának Illésre, aki tűzzel emészti el őket, majd, a *Clauditur scena* utasítást követően, Acháb királyt és kíséretét látjuk, nyilván egy másik helyszínen. Végül ugyancsak a *Clauditur scena* utasítást olvassuk az utolsó (13.) scenában, Illés és Acháb végső találkozása előtt.

Az előadás hatásosságát a változatos rím- és sorképletű cantusok is növelhették.

A 6. jelenet végén egy ének (Cantus: *Ó, siralmas Nabot sorsa, vég órára hogy juta...*) párhuzamot von Nabot és Krisztus sorsa között. A szöveghez szótagszám alapján Pálóczi Horváth Ádám 1813-as gyűjteményében találtunk megfelelő dallamot (*Felnyitnám már bús szívemnek...*).

Fel-nyit-nám már bús szi-vem-nek ré-gen bé zárt aj-ta-ját,
E-zer ten-ger fö-ve-nyi-bül part-ra vet-ném ha-jó-ját;
De ha szél fúj-ja vi-tor-lá-mat, A-zon-nal ront-ja szán-dé-ko-mat,
Tá-voz-tat-ja par-to-mat.

Pálóczi Horváth Ádám, *Ötödfélszáz énekek*, 186.

A 9. jelenetet is egy ének zárja a világi hívságokról (Cantus: *A mely hamar ez világnak múlik gyönyörűsége...*). A két kéziratban különböző a versformája: a főszövegben közölt két versszak képlete 8+7.8+7.8+8.8+7., míg a variánsé (utólagos beszúrásokkal) csak az utolsó sort változtatja meg, mégpedig bővíti 8+7+7-re (ehhez a három strófához egyelőre nem találtunk megfelelő dallamot). A rövidebb utolsó sorú változathoz jelen kötet 8. sz. darab jegyzetében a *Deák-Szentes kézirat*ból közölt *Iesu mi, ad te suspiro...* kezdetű barokk cantio dallamát társíthatjuk.

A darab záró éneke (*Sequitur cantus epilogeticus*) mindkét kéziratból hiányzik. Elképzelhető, hogy valamilyen népének zárhatta a darabot, pl. bűnbánó, vagy épp a halálon kesergő tematikával. Azért sem hozunk példát, mert e kézirategyüttesben – a *Liber exhibens actiones parascevicas* kötet darabjaiba (l. *Ferences iskoladramák* I–IV.) illesztettekkel ellentétben – nem találkozunk népénekekkel (hanem költött énekekről van szó), ráadásul epilógusként többnyire egy összefoglaló, tanulságokat megfogalmazó szöveg szokott lenni.

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

A szereposztást a drámaszöveg végéről, kiadási elveinknek megfelelően a szöveg elé helyeztük, de a Prologus gondosabb írásképe alapján a szerepneveket egységesítettük *Nábot*, *Acháb*, *Abdiás*, *Lizander* formára. (A szerepfelsorolásban jelöltük az egységesítést.) Nábot fiának szerepneve két alakban szerepel a kéziratban: *Filius parvulus Nábot* és *Filius Nábot parvulus*: ezen nem változtattunk. A másolók a és o betűt sokszor nehéz megkülönböztetni (így többször *Nábat*nak is olvasható a név), a szövegben belül megőriztük a névalakok ingadozását.

Jelölés nélkül feloldottuk a korban szokásos rövidítéseket: *Xti* (a Prologusban kiírt *Kristus* alapján), *Sz*: (Szent), *g* (meg), *In* (Isten) *sentia* (sententia).

Az *Actiones Tragicæ*-beli kézirat nagyon nehezen olvasható: sűrű sorokban, kapkodó írással, igen kevés szóközzel, sok hibával készült a másolás. Különösen rendetlen a 3. scena, amelyet egy új kéz másolt: igen nehezen olvasható, sok a tévesztés, értelmetlen szó, az *a* helyett sokszor használ *o*-t, ezt csak akkor emendáltuk, ha érthetetlen volt a szó.

Ugyanígy eltérő az *ö/ő*, *ü/ű* betűk jelzése, az egyes másolók hol hosszú, hol rövid ékezeteket használnak: igyekeztünk azonosítani, s így megtartani a kézirat ékezeteit, ha azonban lehetetlen volt dönteni, az értelemszerű mai központosítást követtük. A szókezdő *sz* gyakran inkább hosszú *ss*-nek látszik, de eldönthetetlen, ezért ilyen esetben az értelemszerű megoldást választottuk (jelölés nélkül).

Sok szót – látszólag – egybeírt a másoló, nem érdemes ezeket követni, mert általában nagyon kis szóközt tart.

Mind a helyesírás, mind a stílus, mind a drámaiság szempontjából a csonka variáns az igényesebb. A lapalji jegyzetekben I jelöléssel hozzuk a variáns eltéréseit. A variáns helyesírása ugyan különbözik a főszövegtől, de nem lényegesen, hanem csak egyéni szinten – ezért a helyesírási eltéréseket nem jeleztük. A variáns másolója általában kiteszi az ékezeteket, ezért könnyebb olvasni. Néhány esetben javításainknál a töredék variánsra támaszkodtunk, amelynek jobb és egyértelműbb a szövege, segítségével feloldhattuk a bizonytalan olvasatokat és más kérdéses részeket. A főszövegben a vesszorok végén gyakran olvasható *etc*-t elhagytuk, mert az legtöbbször olyan kihagyást jelöl, amely a variánsban megvolt; ezért több esetben ki is egészítettük a főszöveg verseit. A teljes szövegben *Arnulptus*ként is szereplő, a szereposztásból hiányzó szerepnevet a variáns alapján biztonsággal javítottuk egységesen *Arnulfus* alakra. (A variáns nyelvi eltérései közül kiemeljük, hogy a Lizander szerepnevet *Lisander* alakban használja, az irányt jelző *-ban/-ben* helyett gyakrabban használ *-ba/-be* ragot, *Scenat* ír *schena* helyett.)

A központosítást a variánsban is modernizáltuk, így hozzuk a lap alján. A variáns szövegét a lapalji jegyzetben nem tudtuk emendálni; így, ha szükséges volt, szögletes zárójelben adtuk a helyes alakot vagy a szómagyarázatot.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A szereplistában megnevezett helységek mai neve (román, esetleg német neve; mai megyéje):

Borsova: Csíkborzsova (Bârzava; Hargita m.)
Csik Borsova: Csíkborzsova (Bârzava; Hargita m.)
Csik Domokos: Csíkszentdomokos (Sândominic, Sankt Domenikus; Hargita m.)
Csik Madéfalva: Csík-Madéfalva, Madéfalva (Siculeni; Hargita m.)
Csik Szent Király: Csíkszentkirály (Sâncrăieni, Heilkönig; Hargita m.)
Csik Verebes: Csíkverebes (Vrabia; Hargita m.)
Csik Zsögöd: Csíkszögöd, Zsögöd (Jigodin; ma Csíkszereda része; Hargita m.)
Gyergyó Szárhegy: Gyergyószárhegy (Lăzarea/Giurgeu-Sarheghi, Grünberg; Hargita m.)
Gyergyó Ujfalu: Gyergyóújfalu (Suseni, Hochfeld; Hargita m.)
Mindszent: Csíkmindszent (Csíkszentlélek; Misentea; Hargita m.)
Nagy Kaszon: Kászon, Nagykászon (Plăieșii de Jos; Hargita m.)
Szent Marton: Csíkszentmárton (Sânmartin, Sankt Martin; Hargita m.)
Szent Simon: Csíkszentsimon (Sânsimion; Hargita m.)

- 14 *Királyok negyedik könyvéből* – a mai számozás szerint: 1Kir 21.
- 19 *véletlen* – nem vélt, nem várt, váratlan
- 41 *markomba szakad fel tet czellom* – megghiúsul céloom elérése
- 70 *Megjáczottatta... kérésemet* – megjátszódtatta, a. m. csúfot űzött kérésemből (CzF III., 227.)
- 117 *Elig* – alig, aligha
- 126 *gerébet* – akadályt. Gereb: faúsztatásnál használt akadály a vízben, amely a vizet átereszt, de a vízen úszó fát feltartóztatja.
- 135 *el bagyat* – elbágyadt
- 219 *Mensis Casleu* – Casleu: a héber naptár egyik hónapja (a Gergely-naptárban november–decemberére esik)
- 224 *eléb áll* – megszökik
- 227 *aprobalom* – helyeslem, jóváhagyom
- 327 *tőt* – tölt, telt, eltelt
- 400 *sceptrumát* – jogarát
- 414 *siclus* – sékel: régi zsidó súly- és pénzmérték
- 449–450 *Akkoron utalatos balvanyiban vetnéd remenségedet* – Akkaron: Ekron, a filiszteusok egyik városa; a filiszteusok istenében, vagyis a bálványokban reménykedtél; (többször előfordul)
- 493 *Töös töből* – tövestől
- 532 *Akkaron* –l. a 449–450. sor jegyzetét
- 549 *Akkaron* –l. a 449–450. sor jegyzetét
- 641 *puvasztot* – puffasztott: felfuvalkodott
- 673 *Akkaron* –l. a 449–450. sor jegyzetét
- 669 *Crucia jam numen aeternum, crucia* – Kínozz már örökké, kínozz

Gracián István Kézdi

A TRAGIC PLAY ON NABOTH'S DEATH

ESSENTIAL DATA

The drama is on pp. 25–39 of *Actiones Tragicae*. It is mentioned by Bándi (1896, 292), Szlávik (1907, 17), Alszegehy-Szlávik (1913, 23), Pintér (1993, 122), Muckenhaupt (1999, 112), Medgyesy S. (2009, 123). The text is published here for the first time.

In *Actiones Tragicae*, this is the first play written not in verse but prose.

We publish the text of *Actiones Tragicae*, it has a variant in the so-called long black box of the Csíksomlyó monastery. The variant is a fragment (ref: I.39/23) of 11 leaves (21 pages), the first and the last pages are missing; thus the copy book contains only the scenes 2–13, the prologue, the first scene, the beginning of the second scene and the dramatis personae are missing. The variant begins with Naboth's speech in the second scene (see line 90 „mindenkor én előttem”) and ends with Elias in scene 13 (see the note to line 681: „Micsodás az elet, olyan az halál”).

Gracián István Kézdi is the author of the 1775 drama of *Actiones Tragicae* (see nr. 8), and the handwriting of the fragment and the 1775 drama may be of the same hand but the 1776 play must have been written by someone else. The fragment is more carefully written/copied with more eloquent style, and it is easier to read. The fragment is often more logical; its songs are longer and the verse is finer. The copyist of the variant was definitely a native Hungarian while the next copyist's vernacular is uncertain. The careful handwriting changes on the last 2–3 pages of the fragment where the text is full of mistakes and corrections. At the end, the order of the scenes are confused: scene 11 is followed by scene 13 which was later crossed out, then another hand added the missing scene 12. Finally, the fragment ends with the right order of scenes 12–13. The last scene 13, however, is not exactly the same as the previous crossed-out one, it is closer to the text in *Actiones Tragicae*. (Our footnotes show that in the variant, Amasa takes care of Acháb, he leads Elias to him. In the fragment, in the deleted scene, it is Ezriel.)

On the grounds of the description above, we should have chosen the variant as the main annotated text; we could not do it because (1) the variant is incomplete and (2) we wanted to keep the full structure of the volume *Actiones Tragicae*. We suppose the fragment once complete was the earlier and the original text, and the play of *Actiones Tragicae* was copied from the sheets. The copyist left out parts, made mistakes.

In the Hungarian notes, we gave the text of scene 13 crossed out.

THE SHORT CONTENTS OF THE PLAY

Prologus

On this sad day, the story of Naboth is performed in order to show *Christ' innocence and death*.

Scena prima

King Ahab demands Naboth's vineyard, but Naboth does not want to sell his patrimony.

Scena secunda

Naboth's friend, Lizander is frightened and tries to help Naboth but the king backed by his wife Jezebel is already furious.

Scena tertia

The councillors summoned by Jezebel decide that Naboth is to be arrested and questioned.

Scena quarta

Lizander returns to Naboth with the news that the king has not decided about Naboth's death. Naboth is called to the Council, he is bound and accused with blasphemy.

Scena quinta

Naboth's son and Lizander do not understand why Naboth has not returned, then they learn that Naboth is in prison.

Scena sexta

Naboth is sentenced to death, he is beaten up by the soldiers. At the end of the scene, a cantus tells Naboth's story and identifies it with Christ's fate.

Scena septima

The prophet Elijah incriminates Jezebel for the death of the innocent Naboth. Ahab learns that Jezebel ordered for stoning Naboth.

Scena octava

Elijah prophesies terrible punishments for Naboth's death to Jezebel who had the dogs lick Naboth's blood. Elijah warns Ahab for penitence and to turn to God.

Scena nona

Elijah goes to Jehu, the king of Israel and asks him to avenge on Ahab. Jehu goes with his army and meeting Jezebel he orders to murder her. The final cantus emphasizes the shortness of worldly joys given in Jezebel's example.

Scena decima

Ahab learns that dogs licked Jezebel's blood. An Angel sends Elijah to Ahab. Abdias informs Ahab that a man predicted Ahab would not recover, he must die. Ahab realises that the man was Elijah and wants to speak to him.

Scena undecima

Abdias and his men find Elijah who does not want to see Ahab. Abdias and his men are consumed by fire. Ahab gets the news of their death.

Scena duodecima

The men of Ahab and Jehu fight.

Scena tertiodecima

Ahab is seriously wounded, he is taken to Jehu. Ahab would like to meet Elijah who comes to see him. Elijah says Ahab's suffering is the punishment of God.

AUTHOR

The author is Gracián István Kézdi (1746–1816), see his biography in the notes to play nr. 5.

SOURCE

The play is based on Naboth's story: 1 Kings 21; 2 Kings 9:21–26.

As we saw, the direct source of the play is the fragment, our text was copied from the copy book.

The innocently murdered Naboth, like all martyr stories, can be connected to St Adalbert (as the play was performed on St Adalbert's day) but Naboth is mostly the parallel of Christ in Csíksomlyó: the cantus in scene 6 speaks of Naboth as the praefigure of Christ („It is the shadow and example of Christ's death"). However, there are not many Naboth dramas in the school repertoire: we know of four Jesuit performances (Besztercebánya, 1746; Nagyszombat, 1756; Kolozsvár, 1759; Buda 1771; cf. *Staud* 1984–1988), and only two texts survived, the present play and another one from Csíksomlyó from 1763 (*Ferences iskoladramák* IV, nr. 4).

The closing song of the suffering Ahab (*Atkozot volt minden orám, atkozot születesem!*) is similar to Judas' laments in the passion plays.

Akkoron (Accaron, Ekron: a Philistine city) refers to the pagan gods of idolatrists.

PERFORMANCE

The play was performed on 23 April 1776, on the day of St Adalbert. 23 April was a Tuesday, a day of theatre performances in Csíksomlyó.

St Adalbert (Adalbert of Prague, Svatý Vojtěch) was a Benedictine monk, Bohemian missionary and Christian saint who was martyred in 997. He was the Bishop of Prague and a missionary to the Hungarians, Poles, and Prussians. In Hungary (992–994), he baptized Prince Géza and his son István, the later king. In the Catholic liturgy, he is commemorated on 23 April. In Hungary, St Adalbert's cult got stronger in the Baroque period, though his feast was too close to the popular day of St George (24 April; see *Bálint* 1998, II, 305–307). Csíksomlyó was different, as St Adalbert was the patron saint of the observant Franciscan schools of Csíksomlyó and Szabadka (*Pintér* 1993, 43).

The play was born to stage. Within the scenes 3, 10, 11, 13 a change of setting was necessary which is often marked with the instruction *Clauditur scena*.

Reading some notes from 1751, 1752, *Alszeghy–Szlávik* (1913, 12) concluded that „the stage could be divided with two moving walls or coulisses”.

Though we have little knowledge about the theatre of the time, we believe that the different spaces of the stage were separated by a curtain, and as the instruction *Clauditur scena* suggests, the curtain was opened and closed when the setting changed, thus moving the characters to another setting, replacing or solving changes of scenery. (Similar changes of setting are suggested by János Botár’s instructions in *Mikháza*, 1762: *Ferences iskoladrámák* IV, 11B; and of the Piarist András Dugonics: *Piarista iskoladrámák* I, 374, 406–7.)

In scene 3, Jezebel writes a letter, sends it with a servant, then another spot is the council. The variant is quite logical: it leads to the council through the dialogues of the servant with the couriers and the councillors and that is the moment when we learn the contents of the letter missing from the text of *Actiones Tragicæ*: as the letter is important, we inserted it in the drama.

In scene 10, Ahab learns the death of her wife then, with the instruction *Clauditur scena*, another part of the stage becomes quite „crowded”: the Angel sends Elijah to Ahab, Elijah speaks to Abdias who leaves with Elijah’s message to Ahab. In scene 11, Abdias and his men attack Elijah who has them consumed by fire; after the instruction *Clauditur scena*, we see Ahab and his court, on another spot. Scene 13 contains an instruction *Clauditur scena* before the final meeting of Elijah and Ahab.

The performance was made impressive with the songs (*cantus*) of rich verse and rhyming structure.

The song at the end of scene 6, (Cantus: *Ó, siralmas Nabot sorsa, vég órára hogy juta...*) draws a parallel between Naboth’s and Christ’s fate. We suggest the melody of Ádám Pálóczi Horváth’s collection from 1813 (*Felnyitnám már bús szívemnek...*).

For scores, see:

Pálóczi Horváth Ádám, *Ötödfélszáz énekek*, 186.

The verses of the song closing scene 9 (Cantus: *A mely hamar ez világnak múlik gyönyörűsége...*) have different forms: in the *Actiones* volume, the pattern is 8+7.8+7.8+8.8+7, while the variant (with some insertions) changes, i.e. lengthens, the last line: 8+7+7. For the latter, we could not find any tune. For the shorter song in the *Actiones* volume, we suggest the melody given in the notes of play nr. 8: the Baroque cantio (*Iesu mi, ad te suspiro...*) from *Deák–Szentés manuscript*.

In both drama texts, the closing song of the play is only referred to in the instruction: *Sequitur cantus epilogeticus*. We suppose some popular penitent or mourning song might have finished the play. We do not suggest tunes here because the plays of the *Actiones* volumes use made up poetry instead of religious popular songs inserted in *Liber exhibens actiones parascevas* (*Ferences iskoladrámák* I–IV); what is more: epilogues generally sum up a moral lesson.

10.

Borbély József Absolon

SZÍNJÁTÉK A HÍVŐK SZÁMÁRA

Csíksomlyó

1777. március 28. nagypéntek

NOMINA ACTORUM¹

PROLOGUS		Josephus Simón ex Csik Szent Király, Rhetor.
DIVES		Josephus Tamási ex Csik Borzsova, Rhetor.
	PRIMISLAUS	Dominicus Kováts ex Csik Verebes, Rhetor.
Filii Divitis ²	SIGISMUNDUS	Georgius Salló ex Csik Zsögöt, Poëta.
	LUDOVICUS	Franciscus Szabó ex Csik Madéfalva, Poëta.
LEGATUS		Gregorius Blási ex Kászon, Poëta.
CHRISTUS		Ladislauus Egri ex Csik Borzsova, Poëta.
TEMPUS		Antonius Pálffi ex Gyergyó
EPARCHUS		Franciscus Székel ex Csik Szent Imre, Rhetor.
STUDIOSUS PRIMUS		Josephus Antalffi ex Csik Szent Tamás, Parvista Major. ³
STUDIOSUS SECUNDUS		Andreas Gergellffi ex Csik Mind Szent, Syntaxista.
DEXTERILLUS		Alexius Botskor ex Csik Szent Lélek, Poëta.
CHARITATILLUS		Franciscus Pálffi ex Gyergyó
ROBUSTILLUS		Mathias Bot ex Nagy Boldog Aszszony, Syntaxista. ⁴
SERVUS PRIMUS		Antonius Intze ex Csik Szent Márton, Grammatista. ⁵
SERVUS SECUNDUS		Samuel Borsos ex Gyergyó Ujj falu, Grammatista. ⁶
HORAE		Sigismundus Szabó, Syntaxista. ⁷
		Josephus Benkes, Grammatista. ⁸
		Georgius Mezei, Grammatista. ⁹

¹ [A szereposztást a drámaszöveg végéről a szöveg elé helyeztük.]

² [A *Filii Divitis* a három név elé írva, függőlegesen.]

³ Parv. [A rövidítést feloldottuk.]

⁴ N. B. Aszszony [A rövidítést feloldottuk.]

⁵ Gram [A rövidítést feloldottuk.]

⁶ Gramma [A rövidítést feloldottuk.]

⁷ Syntax. [A rövidítést feloldottuk.]

⁸ Gram. [A rövidítést feloldottuk.]

⁹ Gram. [A rövidítést feloldottuk.]

ACTIO POPULO

per Scenas exhibita devoto, Anno a' Partu Virginis
MDCCLXXVII Die Parasceves Sacro incidente in 28 Martii, sub
Patre Fratre Absolone Borbély Supremæ, et Mediæ Grammatices
Classium Professore

PROLOGUS

Igen meg tsalattál, áitatos kősség, mert oljan munkának, a melyent látni
jöttél, árnyékátis alig szemlélheted ma; mivel a mű tehetségünk ebben¹⁰
nem engette nekünk, hogy olyant készítsünk: mind az által ha meg
maradni méltoztatol, háládással leszünk. Ne hogy pedig elől járó be-
szédünkis unalmat okozzon néked, summáját munkánknek rövideden
5 végyed: vólt egy gazdag ember, de nem az Istenben, mert Istent meg
vetvén, kívánt élni örökké világi gyönyörűségekben, úgy annyira, hogy
búsult, törődött s bánkodott, hogy meg kell nékie halni.¹¹ El küldötte
követét Isten ő szent felsége, hogy asztot meg intse, de magához sem
10 eresztette, és így a követte, hogy hértelen el alutt, és fel nem ebredett,
hanem a más világon, és mostis pokolban vagyon. Vólt ezen gazdagnak
egy gonosz¹² tisztartaja, kit eljő a Kristus, meg itil, s letaszitya pokolra.¹³
Vólt három fiais, kik közül a nagyobb¹⁴ istentelen gonosz; a két kússebb
pedig isten félő s jámbor, kik midőn iskolában vannak, levelet vésznek
15 bátyoktól, atyok haláláról; vévén a levelet, haza mennek, és bátyokat
únszolják a meg osztozásra, azért, hogy viszsza adhassák a másoktól
hamissan el vett és hamissan birt sok jóságot; de semmi képpen rá
nem vehetik a meg osztozásra. El mégyen a kússebb még iskolába, és
Augustinianus¹⁵ leszen nem sokára, a második fiu pedig, mivel már ta-
20 nulását végezte, el vonnya magát egyik kastélyba, az hol levelet vészen
bátyától, hogy menyen hozzá a meg osztozásra. El mégyen, de bátya
ötöt meg fogatya, meg kötözteti,¹⁶ és tömletzbe téteti. Meg halván¹⁷ az
Augustinianus asztot, el mégyen bátyához, és mind úsméretlen /: mert
elsőbben nem úsméri ötöt /: kéri, hogy ötsitt a tömletzből botsássaki.
25 Rá úsmér, és meg ragagya, lántzot vettet nyakára, békót a lábára, s eztis¹⁸
tömletzbe téteti, és különös őrizőt akarván rendelni néki, ki vállalja fel,

¹⁰ [Az ebben beszúrva.]

¹¹ halni [Emendáltuk.]

¹² [A gonosz beszúrva.]

¹³ <Poklokra> Pokolra [Fölírással javítva.]

¹⁴ nagy <Szentelen> gonosz [Az obb Istentelen beszúrva.]

¹⁵ Augu<s>stinianus

¹⁶ meg <kötözteti> kötözteti

¹⁷ halván

¹⁸ e<>ztis [A z olvashatatlan betűre ráírva.]

kérdezi. Fel vállalja egy istenes, jo életű férfi,¹⁹ de meg mongya néki, hogy fejét véteti, ha valami képpen el szökik. E' nem gondolván maga halálával nem tsak az ártatlan papot, hanem a több ártatlan rabokotis
 30 el botsáttya. El mégyen a tömletzhez az istentelen fiu, hogy el üttesse ötseinek fejeket; s hát oda vannak. Haragra gerjed, térdre állitya az őri-
 zőt, és mongya szolgájának, hogy üsse el fejét, kiis kivonya kargyát, s felemeli, de fel emelt kezét meg nem mozdithatya. Mondja²⁰ néki: vágjad. Ama mongya, hogy nem lehet. Szörnyű nagy káromkodásra fokad az
 35 istentelen ifiu. Meg nyilik a föld, és el nyeli őtöt. A tisz tartó felemeli az ártatlant, a ki meg nyeri gyógyulását a szolgánakis. E summája munkánknak, melyet hogy bővebben meg érthessetek, szükség, tsendesen légyetek, és rá²¹ figyelmezzetek!

SCENA PRIMA

DIVES²² (*ex agro redux*.)

Ugy vagyon, kedvem szerint való gondviselőm, ez utánnis lészen hite-
 40 led előttem: mert senkinek /: amint magam mindenütt meg nézélém :/, senkinek körülbé szántó földei nintsenek, melyek olj termett gyümölcső-
 kőt hoztanak volna, mind hoztak enyimek. Honnan oly nagy örömem, hogy bú nemis közelithet hozzám.

EPARCHUS

Teljes szivemből örvendek, uram, hogy így szeret tégedet az Ég.²³

DIVES

45 Hogy szeret engem az Ég,²⁴ aszt mondod? Esztelen ember vagy. A jo szerentsének ajándéka örömem, szorgalmatosságnak a gyümölcsők. Az ég²⁵ nem igen kedves előttem; minden örömmet félelemmel zavarja, és valahanszor felemelem szemeim, meny kővel láttatik fenyegetni engem.

EPARCHUS

Meny kővel? Akarod vala mondani: kőessővel.

DIVES

50 Nem, hanem ismég mondom: menykővel; mert a kő esső rontya a gabonát; a meny kő pedig engem akar meg útni, melytől igen félek.²⁶

¹⁹ férfi<u>

²⁰ mondy [Emendáltuk.]

²¹ és <r> rá

²² Homo Dives [A szerepnevet egységesítettük.]

²³ Eg [Emendáltuk.]

²⁴ Eg [Emendáltuk.]

²⁵ Eg<er> [Emendáltuk.]

²⁶ felek [Emendáltuk.]

EPARCHUS

Uram, se menykő, se kőesső nem esend, mivel tiszta az eg, mind a kristály, s idő szép van, mint az arany.

DIVES

Az idő szoparán változik, azért meltán félek.

EPARCHUS

55 Az idő szoparán változik, tehát nem kel félni: nevetem.

DIVES²⁷

Azért könyen beszélsz, mert nem értesz engem.

EPARCHUS

60 Igaz, hogy nem értelek, mert mi képpen foghassam meg, mi légyen féltelmednek oka? Mivel minden világi jokkal anyira bővölködöl, hogy senkit hozzád nem hasonlithatni; oly boldog vagy, hogy boldogságodhoz már nem férhet semmi.

DIVES

Ugy vagyon, sokakkal bírok, mind azon által oljá tartom magamot mind addig, mintha semminek ura nem volnék, valamедdig egy nélkül szűkölködöm.

EPARCHUS

Elmém fel nem eri, mi legyen az.

DIVES

65 Meg mondom néked, barátom, melyet soha szivem siralma nélkül meg sem gondolhatok. E pedig nem egyéb, hanem, hogy nekem meg kelhálnom. E kinoz s győttör szüntelen engem.

EPARCHUS

70 Bezzeg! Hiszen ez közönséges, uram, minden embernek! Tehát azon búsulsz, bánkodom s tőrdől, hogy ember vagy? Engem ezen jo éppen semmit nem keserget.

DIVES

Téged nem keserget, mert kevesse vagyon; de nekem, a ki enyivel bírok, tsak emlékezeteis az halálnak keserves. Holot oh, jaj, ki van adva a sententziam: meg halsz te,²⁸ és nem fogsz élni. Ezen menydörgést hallom minden orában, és meg út a menykő engemet, tudom, de mikor, nem

²⁷ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

²⁸ [A *meg halsz te* aláhúzva.]

75 tudom, hogy így mindenkor kinoztassam. Vagyon tehát, miért nem igen kedves nékem az Ég.²⁹

EPARCHUS

Arnyékkodot látod s attól rettegsz. Menyűnk bé most palotádba.

(Aperitur cortina, et intrant, ubi dicit Eparchus:)

Imé, hon vagyunk. Egyél s igyál, semmi győnyörűség halál után!

DIVES

80 Jol van. Mindazon által ertsd meg, mely hamis én hozzám az Isten; én az ő országát soha nem irigyletem néki, hát ő miért irigyli nékem a földet?³⁰ Engegye meg nékem, hogy én az én jóvaimban örökké élhessek e földön, ő tartsa magának meny országot. De talán nintsis Isten.

EPARCHUS

Légyen, ne légyen, mit osztán? Ő meg él nálad nélkül, s te is nála nélkül; tehát szüntelen vigon légy, mivel sokakkal birsz!

DIVES

85 Hellesen, ugyis tselekszem... De nem szánnám által s meg által verni magam, nintsen nyugodalmam,³¹ talán őrdögökkel³² tele vagyon belső részem.

EPARCHUS

90 Mert talán a menyői jokrol gondolkodol szüntelen? Hadd el most, le-szen arrais időd; éld kedvedre világodot, s menyországba is el mehetz, ha akarsz, és így kettős boldogságod.

DIVES

Nem hogy a menyői jokrol gondolkoznám, sőt valamint nem tudom, mik légyenek azok, úgy nem kívánom. A világi jok hogy nem örökké tartók, azért³³ bánkodom, s szüntelen busulok, s nekem is hogy meg kel halnom.

EPARCHUS

95 Ugyé? S nem tudod orvasságát?

²⁹ Eg [Emendáltuk.]

³⁰ foldet [Emendáltuk.]

³¹ nyugodalmad [Emendáltuk.]

³² Őrdögökkel [Emendáltuk.]

³³ tartók, <azon> azért

DIVES

Oh, vajha tudnam!

EPARCHUS

A mulandóságrol semmit ne gondolkozzál!

DIVES

100 Ez e az orvosság? Oh, gonosz orvosság! Tehát nékem ki kel szemeimet
vájnom, bé kel füleimet dugnom; mert ha így nem tselekszem, min-
dennek, amit látok, ezen kiáltását hallom: meg halsz te!³⁴ Hogy lehessen
tehát, hogy a mulandóságról ne gondolkozzam?

EPARCHUS

Minden aszt kiáltya: meg halsz, de egy sem kiáltya: ma, holnap, holnap
után, vagy huszadik esztendőben. Tehát ne fonyazd magadot, hanem
szüntelen vigon légy.

DIVES

105 Igaz, senkinem kiáltya, mikor halsz meg, mert mesze van a még! Azért
vége a szomoruságnak! Egy pohár bort! (*Bibit et cum impetu deponit.*)
Imé, jo kedvem van!³⁵ De ha halhatatlan volnék, sokkal inkább vigad-
nék... Hollod! Hány esztendőt jóvendőlsz még nékem?

EPARCHUS

110 Ismég retteksz! Uram, en proféta nem vagyok, de homlokod, szemeid,
ábrázatot, erőd, időd husznál kevesebbet nem szollanak.

DIVES

Énis úgy itélem, azért eszem, iszom, vendégeskedem; holnap tsűrei-
met el bontom, s nagyobbakot tsinállok, hadd légyen, hová gyűtsem
gyűmőltsimet.

SCENA SECUNDA

PRIMISLAUS

Nyükszik az atyám?

EPARCHUS

115 Igenis, urfi.

DIVES (*elevans aliquantulum caput:*)

Fiam szavát hallom?

³⁴ [A meg halsz te aláhúзва.]

³⁵ vam [Emendáltuk.]

EPARCHUS
Nem hibázol.

PRIMISLAUS
En szollék, meg botsás, szerelmes atyám!

DIVES
Jo fának jo gyümöltse! Semmi, kedves fíjam. Hát mint foljnak a dolgok?

PRIMISLAUS
120 Mindenek szerentsésen, mivel egész tisztelettel szorgalmatosan tisztelik
a cselédek jóvendőbéli urok akaratját.

DIVES
Elég kevés! Hát mikor itiled, urok leszesz nékiek? Talán halált ke-
vász atyádnak?

PRIMISLAUS
Nem halált, hanem kívánok halhatatlanságot.

DIVES
125 Oh, vajha halhatatlan volnék!

PRIMISLAUS
Szolgák a fiuban tisztelik az atyát, semmit ne háborítson, atyám, amit
mondék tehát. Avagy mit hibázom, ha jóvendőbéli uroknak mondom
magam³⁶ azon napon, amelyen örökösődnek rendelsz, etséimmel en-
gem? Nemis rendelsz mást rajtunk kívül, mivel miénk a jus egészen.³⁷

DIVES
130 Mit tsatsog ez?

EPARCHUS
Egy szot sem értek.

PRIMISLAUS
Mit titkolod előttem, atyám? Mert tudom, elrendelted, hogy testamen-
tumot tégy. Azért kérlek alázatossággal: elne ozd igen örökségünköt.

EPARCHUS
Hallatlan dolog!

³⁶ magam<ot>

³⁷ egész<é>en

DIVES
135 Kevély fiú!

PRIMISLAUS
Meg botsás, atyám, kérésemről! Azért tselekűvém, hogy azon férfiú, a
kit hivattál, úgy tették nékem, mintha azok közül való volna, kik utol-
so testamentumra szokták unszolni az embereket az örökösnek kárára,
fedezvén a lélek jóvával, midőn magoknak kereskednek. Tudom én,
140 mivel tartozik a jó fiú, halála utánis az ő atyának.

DIVES
Vakmérő beszéd!

PRIMISLAUS
Tsak hejába titkolod, atyám, a végezést. A törvény tudó ajtó előtt, ki
arra végre hivattatott, úgy mond, hogy téged, atyámat segéljen azoknak
végbe vitelére, a melyek kötelességid az halálra nézve.

DIVES
145 Rémülők rajta! Ki az az ember, és kitől hivattatott?

PRIMISLAUS
Ma még kétzer itten volt, most vissza jött harmadikszor, s kéri, hogy
bé jöhessen. Én nem lattam soha többször.

DIVES
Egészen álmélkodás vagyok! Mi legyen a dologban, meg nem foghatom.

EPARCHUS
150 Uram, jóvaslom, hogy akárki legyen azon ember, bé ne botsazd. Az³⁸
ebednek ideje következik: ebéd után ki kel magádott nyugunnod; hol-
nap, ha akarsz, tehetz testamentumot.

DIVES
De hogy tesztek! Soha még elmémbe se tűnt, hogy valaha tennék. Egyéb-
ről gondolkozom: csűreimet ma el bontám, valjon épittike, gazdám?

EPARCHUS
Igenis, uram, nem rég mind el járám.

PRIMISLAUS
155 Hát ugyan, atyám, a testamentum tétel iránt senkit nem hivattál?

³⁸ az az [Az egyik szót elhagytuk.]

DIVES

Soha nem hivattam, higgy nekem, fiam.

PRIMISLAUS

Kéremis atyám, hogy soha testamentumot ne tegyen!

DIVES

160 Ezer meny kő engemet meg üssön,³⁹ ha valaha tészek. Hazudott azon ember, ha azt mondotta, hogy én hivattam. Meg mond néki, hogy minygarást el takarogják, más képpen halálra veretem, s az utra ki vettetem.

PRIMISLAUS

Bizd rám, atyám, én jó móddal szépen el küldöm, mivel nem gonosz embernek láttatik lenni.

DIVES

Ha nem gonosz, kétség kívül bolond. Ezt az én nevemmel mond meg néki: husz esztendő múlva jőjjön vissza!

EPARCHUS

165 Hellel bizonyára! Így kel az iljennel tselekedni. Vagyon annak esze, de pénze nincs, se az, mit vessen az ebek állára. Uri asztalhoz akart ülni,⁴⁰ és tölled pénzt tsalni...

DIVES

Készen az ebéd?

EPARCHUS

Igenis, készen. Egyél, igyál, vendégeskegyél.

DIVES

170 Ugy tselekszem, jolizom, hogy jól alhassam.

EPARCHUS

En hát sietetek a palotára.

SCENA TERTIA

PRIMISLAUS

Most bé jöhet, barátom.

³⁹ Ussön [Emendáltuk.]

⁴⁰ ulni [Emendáltuk.]

LEGATUS

Elég kesőre adatik szabatság a bé menésre Isten követinek. Ha hizelkedő, komédiás jadzo, tángyér nyalo volnék, rég bé botsáttattam volna.

PRIMISLAUS

175 Ne legyen neheségidre a későség. Az atyám nagy dolgokban foglaltoskodott, és éppen most érkezett haza.

LEGATUS

Vajha bártsak most! Mert eddig soha hon nem volt. Ha pedig magába tért most, tseleked meg, had beszélhessek véle! Údvességeseket mondanando vagyok nékie.

PRIMISLAUS

180 Hogy tudni illik: segíteni fogod azoknak végbe vitelére, a melyekre köteles az halálra nézve, meg mondtam. De mivel most fáradt állapotban vagy azokról beszélni, madszorra hagyta. Ugyantsak ha késedelmet nem szenvedhet a dolog, aszt kíványa, hogy nékem, fíjának ne terheléssel által adni.

LEGATUS

185 Hozzá küldtettem, hogy a melyekre köteles az halálra⁴¹ nézve, őtőt segitsem; ő pedig fél az haláltól, azért nem akar beszélni velem. De tuga meg, hogy az haláltól valo félelemmel⁴² azt elnem keruli; mivel az elet és az halálnak ura meg parantsolta nékem, hogy azon magáról el feletkezett⁴³ embernek meg mongyam: rendeld el a te házadot, mert
190 meg halsz te.⁴⁴ Ő pedig /: holott beteg :/ engemet, őtőt szerető orvast magához sem botsát.

PRIMISLAUS

Sok hivatalba ártod magadot, nem rég törvénytudonak hivod vala magadot, azután az Isten követének, most orvasnak mondd. Jusson eszedbe: hamarább utol érnek egy⁴⁵ hazug embert, mint egy sánta ebet.
195 Ha ugyantsak bizonyoson orvos vagy, betegeket gyógyis, mivel az egészségesnek nem kel az orvosság; az én atyám pedig egészséges.

LEGATUS

A bolond ember egességesnek láttatik néked?

⁴¹ halra [Emendáltuk.]

⁴² félelemmel <miatt> azt

⁴³ veletkezett [Emendáltuk.]

⁴⁴ [A rendeld el a te házadot, mert meg halsz te aláhúzva.]

⁴⁵ Egy <santa Ebet,> hazug

PRIMISLAUS

Zabolázd meg nyelvedet, akárki légy, mert nem illik, hogy a fiju el halgassa attyának szidalmaztatását!

LEGATUS

200 En pedig kérlek tégedet, urfi: bolond ne légy, mint az atyád.

PRIMISLAUS

Epémet mozgatod. Már akár menyel innen, akár mond meg igazán, ki légy, hadd tugyam, miért keljen el szenvednem ezen méréséget.

LEGATUS

Én a kiáltonak szava: minden test széna, és minden ő⁴⁶ ditsósége mint a mezei virag.

PRIMISLAUS

205 Bizony nagy titkot kiáltaszki! Hiszen aszt minden tugya... Mit akarsz még mondani?

LEGATUS

Eszt mongya az Isten: bolond, ez ejjel a lelketet meg kériktőlled. Amiket szerzettél pedig kié lesznek?

PRIMISLAUS

Semmit ide valót nem szol ezen ember.

LEGATUS

210 Oh, emberi bolontság! A szénának, mely ma vagyon és holnap a kementzébe vettetik, illy nagy gongyát viseli az ember, a lelkit pedig el felejti.

PRIMISLAUS

El ragattatott ez ember.

LEGATUS

215 Lelkem, sok esztendőkre el tétetett sok jovaid vannak, nyugogyál, egyél, igyál, vigan lakjál.⁴⁷ Bolond! Ha a lo és ősztvér⁴⁸ szolhatna, nem más képpen szollanae? Vigyáz, mert számot adtz! De kinek? Annak, a ki meg győz, mikor meg fog itilni.

PRIMISLAUS

Jaj! az atyámot fenyegetik ezen szok.

⁴⁶ o [Emendáltuk.]

⁴⁷ [A *Lelkem sok esztendőkre el tétetett sok jovaid vannak, nyugogyál, egyél, igyál, vigan lakjál* aláhúзва.]

⁴⁸ [Az *ősztvér* szóban több javítás van.]

LEGATUS

Mit miveljek, mert nints hová gyujtsem gyűmölsimet? Bolond,⁴⁹ tanátskozol, hová gyűjtsed gyűmölsidet; tanátskozzál, hová haszonnal osztogasd. El bontom tsűreimet, és nagyobbakat tsínálok.⁵⁰ Bolond! Nem érzed, mely nehéz vízkorságban légy? Mennél többed vagy, annál többet kívánsz, és így feneketlenül nő kívánságod! Fogadd meg az orvosnak szavát, add viszsza, amit hamissan el vettél, mert meg nem botsáttadik a vétek, ha viszsza nem adod. Le/kedet⁵¹ kotzkára tetted, férfi, mivel inkább szereted jövaidot, mind magadot, és inkább akarod el veszteni lelkedet, mint erszényedet. Ah, drága lélek! Többet ér a lélek, mint az étek,⁵² többet minden gazdagságnál.

PRIMISLAUS

Magad talán pap vagy? E már prédikatzioval veteketzik. Ha tudnád, mely kedves előttem a prédikátzio, véget vetnél unalmas beszédednek, mivel mikor a misén vagyokis, egész elmélkedésem az alatt az, miképpen állassak elébb, hogy ott ne érjen a concionator.

LEGATUS

Sok jövaid vannak, nyugogyál!⁵³ Bolond! te magadnak nyugodalmat kívánsz e siralomnak völgyében. Hát többet ér a világi mulandóság menyei boldogságnál?

PRIMISLAUS

Igasságot tanítasz, de fal odalára főtelen⁵⁴ borsot hánsz, azért e félét *hagyj*⁵⁵ másoknak, nékem pedig mond meg, mondani mit akarsz.

LEGATUS

Sok esztendőkre el tétetett sok jövaid vannak!⁵⁶ Bolond! Ki igirte tsak holnapotis néked, vagy talán frigyét tettél az halállal, ne hogy hertelen meg őljön téged? Oh, esztelen reménsége az hoszszu életnek, mely szernyű sok lelkeket pokolba taszítasz! Nyugogyál, bolond! Aluván alunni fogsz a tizfra ágyban, és fel nem ebretz, hanem amás világon. Mert ezt mongya az Ur: Bolond, ez éjjel a lelkedet meg kéri tőled. Ez éjjel, melyet soha világosság nem követi, rád rohan az irgalmatlan halál, és amiket⁵⁷ szerzettél, kié lesznek? Sőt te kié léssesz?

⁴⁹ [A Mit miveljek, mert nints hová gyujtsem gyűmölsimet! Bolond! aláhúзва.]

⁵⁰ [Az El bontom tsűreimet, és nagyobbakat tsínálok aláhúзва.]

⁵¹ Lelkedet [Emendáltuk.]

⁵² etek [Emendáltuk.]

⁵³ [A Sok jövaid vannak, nyugogyál aláhúзва.]

⁵⁴ főtelen főtelen [Az egyik főtelen szót elhagytuk.]

⁵⁵ [A hagyj szóval kiegészítettük a mondatot.]

⁵⁶ [A Sok Esztendőkre el tétetett sok jövaid vannak! aláhúзва.]

⁵⁷ amiket <kerestél> szerzettél

PRIMISLAUS

245 Ki kinek szolgál, azé léssen. Meny dolgozdra!

LEGATUS

En el megyek, az atyád pedig vétkeiben hal, s te is vigyázz!

SCENA QUARTA

PRIMISLAUS

Joj nékem! El méne azon jámbor férfi, el méne, ezen szokkal pedig:
én el megyek, s atyád vétkeiben meg hal, s te is vigyáz. Mit miveljek?
Egesz testemből hideg verittég foly. Tehát meg halsz, szerelmes atyám?
250 Ugyvan, meg halsz kétség kívül, mert meg mondá az Istennek követtye:
aluván alunni fogsz a tzifra ágyban, és fel nem ebretsz, hanem a más vi-
lágban. De mikor halsz meg? Talán husz esztendő múlva? Nem, mert ezt
mondá az említet követ; ez éjjel a lelkedet meg kéri tőled, és a miket
szerzettél, kié lesznek... De mit gyótróm s epesztetem magam? Meg hal az
255 atyám, mivel ember, tudom. De azon nem kel szomorkodnom nékem,
hanem örvendeznem, mivel az igazak lelkei az Isten kezében vannak.
De oh, jaj, az igazak lelkei. Valjon igaze az atyám? Igaze az, ki az árvá-
kot, özvegyeket nyomorgatta? Igaze az, ki a szolgálknak, munkásoknak
bérit el tartotta? Igaze az, ki a másét hamissan el vette, hamissan birta, s
260 vissza sem adta? Igaze⁵⁸ a kevély, fősvény, buja? Igaze⁵⁹ az irigy, torkos,
haragos, és jora való⁶⁰ rest? Igaze⁶¹ a káromkodo? Igaze az, kinek volt
hasa az istene? Igaze⁶² az, ki e világi mulandóságot elébb betsüllötte
menyországánál?... De talán el ragattattam! Illike az, hogy a fiju iljeneket
mongyon az ő⁶³ atyáról? Istenem, oh, vajha bé hívom vala atyámhoz
265 azon férfiat, mert ha látta s hallotta volna őt, bizonyoson az örökké
valóságról gondolkodott volna. De en féltém, istentelen, ne hogy testa-
mentumot tenne. És így az atyám meg hal vétkeiben, és ezen éztaka hal
meg, mellyet soha világosság nem követ, s rám marad testvéreimmel
vissza adása hamissan birt számtalan jóságának, mellyeket ha vissza
270 nem adunk, koldussá maradunk, s világ tsufjává leszünk. Mit miveljek?
Kényén neveltetem, kapálni⁶⁴ nem tudok, koldulni szégyenlem. Oh,
kérelek, szányatok! Mi tévő legyek?... Tudom, a jo fiju halála utánis
mivel tartozik atyának: ha hamissan el vette, és hamissan birta, fizessen
érette. En soha vissza nem adom, hogy tsufja legyek e világnak. De mit
275 epesztetem s fonyasztom magamot? Mind ha az Isten szájából mondatott

⁵⁸ Igaze <az>, a

⁵⁹ Iaze [Emendáltuk.]

⁶⁰ joravalo [Emendáltuk.]

⁶¹ Iaze [Emendáltuk.]

⁶² Iaze [Emendáltuk.]

⁶³ ó [Emendáltuk.]

⁶⁴ kopálni [Emendáltuk.]

volna ki a szententzia atyám haláláról. Bizony, semmi bizonyos nintsen
arrol. Valahányan meg halunk, vagy történetből, vagy eroszakoson,
vagy betegség miat. S meljik ezek közül következhetik atyámra? Oda
haza vagyon, maga palotájában, mitsoda történet közelithetne hozzája?
280 Erő szakoson ki ölhetné meg? Mivel hivek a szolgálak, éjjel, nappal őrzik,
és így meg oltalmazták. Tehát a betegség őli meg? Nintsen semmi
jele. S ime, megis majd szörzákba öltöztet azon kép mutato ferfi. Iljen
a papoknak mestersége. De ha rojtam állana, mind meg őletném őket.
S a mint vettem észre, kússebb etsémis az akar lenni. De ime, lelkem-
285 re mondom és soha az Istennek országát meg ne lássam, ha meg nem
őletem őtöt, ha a lészen. Már megyek atyámhoz.

SCENA QVINTA

PRIMISLAUS

Szerentsés napok foljásával kívánok halhatatlanságot, szerelmes atyám!

DIVES

Amit nékem kívánsz, nékedis kívánom, kedves fiam! Hát mint foljnak
a dolgok?

PRIMISLAUS

290 Kévánságom szerint.

DIVES

Hála. Új le hát.

PRIMISLAUS (*sedet:*)

Erössen meg szomorított vala egy kép mutato férfi, de csak hamar észre
vévém magam: tsalárd, ámitto⁶⁵ beszédét el igazittásával meg gyűzém.

DIVES

295 Csudálkozom rajta, hogy az erőss tornyotis kitsin szél meg ingatya; de
hálá iránta, hogy mégis el nem dőlt.

PRIMISLAUS

El dől volna bizonyára, de mivel jovolt a fundámentum, el nem dőlhetett.

DIVES

Mitsoda szél volt az?

⁶⁵ amitto

PRIMISLAUS

300 El jöve egy pap, és aszt mondá, hogy te, atyám, aluván alunni fogsz a
tzifra ágyban, és fel nem ebretz, hanem a más világon. S nekemis, hogy
vigyázzak, mert eszt mongya /: ugy szolla :/ az Ur: bolond, ez éjjel a
lelkedet meg kériktőlled, ez éjjel, mellyet soha világosság nem követi,
rád rohan az irgalmatlan halál, és a miket gyűjtöttél, kié lesznek? Sőt,
te kié leszesz? A melly szok majd baráttá tésznek vala engem.

DIVES

305 Ezeket, s az ilyen szokot nevetni kel, fiam, mivel a pap izzad, ugy fa-
ragja a huperbolét, s az által hizlalja ösztővér erszényét. Azért ez után
ne gondolj a féle szokkal.

PRIMISLAUS

Topasztaltam, ugyis tselekszem.

DIVES

310 Ezt kívánom, hogy leg alább egy fijamban teljese gyék örömem. Igyunk
tehát!

(Bibunt, quibus bibentibus, servus accedit dicens:)

SERVUS PRIMUS⁶⁶

Két ifiatska akar énekelni, ha nagyságod gratiaja fog nekik kedvezni.

DIVES

Magatok tapasztaltatok, hogy az olyanoknak töllem a félére soha gráti-
ja nem adatott. Mindazon⁶⁷ által, mivel most különös kedvem vagyon,
meg engedem, tsak hogy bé jőjjenek, és előttem legyen.

(Servo duce intrant, et dicunt.)

STUDIOSI⁶⁸

315 Laudetur Jesus Christus!

DIVES

Meg ágy Isten, s hát mit akartok?

⁶⁶ [A hiányzó szerepnevet a szerzői utasítás alapján pótoltuk, s a *Nomina Actorum*nak megfelelően, kiegészítettük a *primus* sorszámmal.]

⁶⁷ [A *mindazon* szóban az *on* utólag betoldva.]

⁶⁸ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

STUDIOSUS PRIMUS

Szegén tanuló ifiatskák lévén, cantusra elől jároink el botsátottak. Nagyságodnalis, ha terhire nem lennénk,⁶⁹ énekelnénk.

DIVES

Szabad.

CANTIO⁷⁰

320 A ki az Istent szereti,
Atyafiajit kedvelli,
És életét jól rendeli,
Jol lészen dolga ő néki.

325 Mert meg üdvözitti⁷¹
Isten, aki néki
Szolgál, és bé teljesíti,
Amit kíván, s véghez viszi.

DIVES

Bizony szépen. (*Porrigens ipsius duos marjanos dicit:*) Netek! (*Accipiunt.*)
De már verseljetekis!

STUDIOSUS PRIMUS

330 Isten szava: el vagyon végezve, hogy az emberek egyszer meg haljanak.
És ez olly végezése Istennek, mellyből magát senki ki nem veheti, honnan következik bizonyoson, hogy mű is⁷² meg halunk. Minden világban élt felebarátunkrol tsak aszt mondhattyuk, hogy voltak. Felöllünk pedig ma mondhatni, hogy vagyunk. Kik ezután következnek, lésznek vagy
335 örök boldogságban, vagy örök boldogtalanságban, vég nélkül valo. Tehát mivel minden nap ehez az örökké valósághoz közelittünk, szukség, hogy minden időben készen légyünk.

STUDIOSUS SECUNDUS

Isten szava: a bűnösők halála igen gonosz. Gonosz a világi jokra nézve, mellyekben vétkesen győnyörköttek, mert el maradnak. Jokban mulatytják napjokot, és egy szem pillantásban alá mennek poklokra. (*Job 21, v 13*) Gonosz a testnek a lélektől valo el válására nézve. Leg gonoszabb a tűznek⁷³ és féregnek ketszeres győzelme miatt. Gonosz a testnek betegsége miatt, gonoszsabb a léleknek sonyorgatása miatt, leg gonoszsabb

⁶⁹ [A *lennénk* szó harmadik *n* betűje a sor fölé betoldva.]

⁷⁰ [A *Cantio* † jellel betoldva a margón.]

⁷¹ üdvözitti [Emendáltuk.]

⁷² muis [Emendáltuk.]

⁷³ t<est>űznek [Ráírással javítva.]

mind a lélek, s mind a test utolsó veszedelme miatt. Gonosz az ördögök
345 rettentő kórnyúl állásából, gonoszabb bűneink szemére hányásából, leg
gonoszabb az utolsó sententziának kétséges várásából és a rossz lelki
isméret furdalásából. Honnan eszibe veheti minden, a ki gonosz életet
élt s él, minémű veszedelembé ejtette magát, mikor halálos vétkekkel
Istent meg bántotta.

DIVES

350 Kikről mondatok ezeket?

STUDIOSUS PRIMUS

Azokról, a kik olljanok.

DIVES

Hazuttok, mert rollamis. Enye, ördögök fajzati, adgyátok viszá, amit
attam! (*Restituunt.*) Fogjátok meg őket, s vigyétek tömletzbe. Azon
álnok férfi mestersége.

(*Ductis ultra scenam ipsas, dicit Portariis:*)

PORTARIUS

355 Tegyétek bé az ajtot!

(*Clausis scenis.*)

STUDIOSUS PRIMUS

Istenem, szerelmes Istenem, árváknak tutora! Melly ártatlan korunkban
ennek előtte nyoltz esztendővel anyánktól árván hagyattatánk! Melly
kitsin korunkban anyánktól meg fosztatánk, a ki kézi munkájával is-
kolába jártat vala múnkót!

STUDIOSUS SECUNDUS

360 Szányatok múnkót, emberek! Melly ártatlanul kerésűnk vala holmit ma-
gunk tanulásunk⁷⁴ folytatására, s ime, mire jutánk! Tömletzbe vitetűnk,
a mellyben mű talám elis rodhadunk. Jaj, ne hagyattok! Már heljeinkis
az iskolában másoké lesznek, s a tentámenrölis el marattunk! Istenem!

(*Aperiuntur scenae.*)

DIVES

365 Imé, mostani különös kedvemet azon átkozott gyermekek miként meg
maszlaglák! De árrát meg agyák, mert addig tartom a tömletzben, a mig
fel nőnek; s akkor sem botsátom ki, ha előbb jobbagymnak magokot
le nem kótik... Egy pohár bort! (*Ebibit, quo sumpto repente ob dormit.*)

⁷⁴ tanulásunk<ra>

PRIMISLAUS (*advertens, manu movet, et dicit:*)

Atyám! Kedves atyám! (*Non experecti caput aliquantulum elevat et iterum dicit:*) Atyám! Kedves atyám! Kérem, ébregyen! (*Non experectum curat*⁷⁵
370 *portari ad lectum dicens:*) Szépen fogjátok meg, vigyétek, s fektessétek⁷⁶
ez ágyba, hadd alugya ki magát! Hogy pedig senki alkalmatlan ne lé-
gyen, minyájon menyetek ki,⁷⁷ enis ki mégyek.

SCENA SEXTA

PRIMISLAUS

Mi tévő légyek? Nintsen semmi nyugodalmam, mitől fogva hertelen el
aluvék szerelmes atyám, mert szüntelen elmémbe forognak ezen szok:
375 Aluván alunni fogsz a tzipra ágyban, és fel nem ebretz, hanem a más
világon, mellyek talám most bé teljesednek. Oh, vajha ide jőne most
azon férfi, kit nem rég dolgára igazítotték!... De ime!...

LEGATUS

Ne epezd magadot, urfi, mert bé teljesedtek szavaim.

PRIMISLAUS

Jaj, mit hallok! Igaze, mit mondasz?

LEGATUS

380 Ha mondasomban kételkedel, urfi, meny bé, s tapasztalod!

PRIMISLAUS

Ugy tselekszem, tsak hogy kóvess engem! (*Intrant, et Primislaus experi-*
*tur*⁷⁸ *dictum Legati verum esse, et dicit:*) Egek, ne⁷⁹ hagyatok! Kegyetlen
halál, mért atyámmal így bánál! Jaj! ha elkarhozott az atyám! Melly
szerentsétlen atyának fija vagyok en!... De nem epe sztem magam, mert
385 e már meg van; hanem mivel a foldet a földnek kel adni, azon ugyeke-
zem, hogy mentől hamarább el temetessem... De valjon el temetie a
plébánus barátom?

LEGATUS

Nem, semmikeppen.

PRIMISLAUS

Miert?

⁷⁵ Experectum <curat> Curat

⁷⁶ fektessetek [Emendáltuk.]

⁷⁷ menyetek ki ki [Az egyik *ki* szót elhagytuk.]

⁷⁸ Expeperitur [Emendáltuk.]

⁷⁹ Egekne [Emendáltuk.]

- LEGATUS
390 Azért, mert nagyon husz esztendeje, hogy meg nem gyont.
- PRIMISLAUS
Jol fizetek néki, s meg tselekszi.
- LEGATUS
Veszen el veled a pénzed, eszt fogja mondani.
- PRIMISLAUS⁸⁰
Hát nékem ilj rosszatt kívánna?
- LEGATUS
Igasság szeretetétől ősztőnőztetvén fog így felelni.
- PRIMISLAUS
395 Mitsoda az igasság?
- LEGATUS
Meg tudod, mikor az igasságnak napja istentelen tselekedetiért pokol-
ba taszit téged; s ugyis lészen bizonyára, ha kárhozatos életedet meg
nem jobbitod. Ha pedig meg jobbított, szent színe látásában örökre
fogsz őrvendezni.
- PRIMISLAUS
400 Miképpen lehet oda jutni?
- LEGATUS
Kőnnyen.
- PRIMISLAUS
Mond meg, kérlek!
- LEGATUS
Tartsd meg a parantsolatokat!
- PRIMISLAUS (*subridens dicit:*)
405 Tartsd meg a parantsolatokat, s mégis igen könnyen? Az őrdög tudná
meg tartani a tú sok parantsolatotokat.
- LEGATUS
Ha meg nem tardod, bizonyoson te is el kárhozol.

⁸⁰ mondani. ACTORUM 8 PRIMISLAUS [Nem tudni, kire vonatkozik az *Actorum* 8 bejegyzés.]

PRIMISLAUS

El kárhozom, s osztán? En sem vagyok jobb az atyámnál, nem tsináltatott pokol a barmoknak; azért nem szorultam rátok, hogy el temes-
sések atyámot. Vannak cselédim, el temetik azok. Tehát mingyárast el
410 takarogy innen, s soha többé szemem eleibe ne kerekegy; másképpen
által meg által nyargalok benned!

(Legato discedente curat, claudi scenas dicens.)

Tegyétek bé az ajtot.

LEGATUS

Vigyazzatok, rövid üdő mulva meg látyátok veszedelmét ezen istentelen
urfinak, a kin tanuljatok, magatok akaratotokon járo s jo tanátsot bé
415 nem vévő, bűnök tengerében uszkalo fijak és leányok, mert tüis,⁸¹ ha
meg nem jobbítjátok magatokat, egy lábíg el vesztek. Tüis,⁸² gazdagok,
kik anyira betsüllitek e világi jokot, gondoljátok meg, mi követi azokat?
Nem egyéb, hanem örök kárhozat. Valamint ezen gazdagot, akit tegnap
szemléltünk, hogy fel magosztaltatott és felemeltetett, mint a Libanus
420 cedrussi. Ma mitsodás? Ki vagattatott azon kevés fa, és a hova dőlt, ott
maradott. Hová dőlt⁸³ pedig? Amig élt, örökké balra állot, tehát kétség
kivől pokolba esett, az hol soha meg nem hal, hanem örökkön örökké
kinlódik. Így jár minden, a ki magának kinset győjt, és nem gazdag az
Istenben. *(Luk. 12)* Azért, ha bővölködtök gazdagsággal, sziveteket abba
425 ne heljheztessétek. *(Psalmó 65to.)*

SCENA SEPTIMA

PRIMISLAUS

Kedves testvérim! Hozzatok küldött levelemből értettétek szerelmes
atyánknak halálát; asztis, hogy számlálhatatlan papok, uri fő fő rendek
és más féle emberek tisztesség tételekkel el temettetem pompáson.
Annak okáért haza jőnőtők eppen szükséges nem volt, mivel ha nem
430 jobban, úgy mint atyánk /: mérem mondani /:, follytatom a gazdaságot.

SIGISMUNDUS

A gazdaságot⁸⁴ jól folytatni ditsiretes dolog; de roszul karhozatos.

PRIMISLAUS

Értem! Itt a fűben kigyo lappang, de nem sokára ki űzőm.

⁸¹ tuis [Emendáltuk.]

⁸² Tuis [Emendáltuk.]

⁸³ tőlt [Emendáltuk.]

⁸⁴ [A gazdaságot d betűje utólag betoldva.]

LUDOVICUS

Vannak olyanok, a kik úgy élnek ezen mulando világon, mintha soha
meg nem halnának. Nem úgy, nem úgy, gazdagok, hanem úgy kel folj-
435 tatni a gazdaságot, hogy el nyerhessétek az örökké tartó gazdagságot.

PRIMISLAUS

Nekem mondod ezeket?

LUDOVICUS

A ki nem olyan, ne végye magára!

PRIMISLAUS

Hallottam én is: Péternek mongyák, Pális végye magára.

LUDOVICUS

Olvastam én is, kiből vétek vagyon, mindent magára vél.

PRIMISLAUS

440 Ne hánkologyatok! Tanálhattatok volna az universitásban magatoknak
vetélkedő társakat. Ugyantsak én is a lehetek, ha kíványátok! Azis lések
bizonyára, meg látjátok.

LUDOVICUS

445 Nintsen olyan vitéz, kinek bajnoka ne találkozzék.⁸⁵ Légy jó bátyám,
nem bánom, nagy testben szakatt, erős ifjú vagy. Szépis a nagy em-
ber, meg vallom, de úgy szép, ha tűndőklik istenes étellel, és fénlik jó
erkölcsökkel.

PRIMISLAUS

A kitsin embert sem lehet meg vetni.

LUDOVICUS

Se nagy, se kitsin ember ellen nem szollottam, hanem az olyan ember-
nek beszéltem, a ki nem ember.

PRIMISLAUS

450 Csuda dolog! Valaha tanított valakit a bolond?

LUDOVICUS

Hát bolond vagyok én?

PRIMISLAUS

Szavaid bizonságim.

⁸⁵ ne <találtassék> találkozzék

LUDOVICUS
Mitsoda szavaim?

PRIMISLAUS
Olyan embernek beszéltem, a ki nem ember. Ki szavai ezek?

LUDOVICUS
455 Nem tagadom, enyéme⁸⁶.

PRIMISLAUS
Hát láttál olly embert, a ki nem ember?

LUDOVICUS
Azzal beszéllek.

PRIMISLAUS
Bolondnak bot kel, s egy fa pénz, hogy lehet az?

LUDOVICUS
Minden ember ember. De nem minden Ember ember.

PRIMISLAUS
460 Felelly a bolondnak az ő bolonsága szerént! Tzoki tehát házambol!

LUDOVICUS
Nyelved zabolazd meg, kedves bátyám, mert még bolond nem vagyok,
de Kristusért lenni az akarok.

PRIMISLAUS
Ha bolond nem vagy, tehát mivel száz szonak egy a vége, mond meg,
miért jöttetek!

LUDOVICUS
465 Kússebb vagyok, azért a felelet bátyám uramot illeti, őkemét hát illik
kérdeni.

PRIMISLAUS
Látom, egybe szőttétek sziveteket, azért nékem mind egy, feleljen ákár-
mék.

SIGISMUNDUS
Osztolni jöttünk.

⁸⁶ enymek [Emendáltuk.]

PRIMISLAUS
470 Osztozni jöttetek, he! Tul vagyunk azon.

SIGISMUNDUS
Hogy hogy?

PRIMISLAUS
Atyánk mindeneket nékem hagyott testamentumban.

SIGISMUNDUS
Meg botsásson, urfi bátyám uram. Látni, hogy mind ketten a putzokban tanultak a törvényt! Hát ugyan tett testamentumot? Szeretném látni.

PRIMISLAUS
475 Nem akartam, hogy tegyen, tett mind azon által.

SIGISMUNDUS
Meg vagyon irva?

PRIMISLAUS
Petsételveis.

SIGISMUNDUS
Ki petsételte meg?

PRIMISLAUS
Senki más nem, tsak maga.

SIGISMUNDUS
480 Hát volt valaki jelen?

PRIMISLAUS
Senki sem éppen.

SIGISMUNDUS
Szép testamentum.

PRIMISLAUS
Szép, nem szép, mi bajod véлле? Meny dolgodra!

SIGISMUNDUS
Kérsz, jo bátyám, vagy parantsolsz?

PRIMISLAUS
485 Parantsolok.

SIGISMUNDUS

Hasonlo hasonlonak nem parantsolhat,⁸⁷ azért nevetem!

PRIMISLAUS

Nevesd,⁸⁸ minek utánna eb rúdon ki vettetek.

SIGISMUNDUS

490 Kedves bátyám, szót, látom, hejába foljtatunk, tehát menyen a dolog
törvény szerint.

PRIMISLAUS

Hát ugyan meg akartok osztozni?

SIGISMUNDUS

Telyes akaratunk igenis az.

PRIMISLAUS

S miért atyánk halála után ilyen hamar?

SIGISMUNDUS

495 Azért, mert osztónőz a szegények szemeiből áradott foljo viz, melyet
osztozásunkal elopasztunk.

PRIMISLAUS

Hogy hogy és mi képpen?

LUDOVICUS

Ugy, hogy hamissan birt jóságokat⁸⁹ osztozásunk után viszá adunk,
mellyre kérjük az urfit, bátyánk urunkot.

PRIMISLAUS

500 Hogy én viszá agyam, arra kértek? Se meg nem osztozom, se viszsza
nem adom. S hogyis gondoltatok meg, hogy viszá agyam? Mivel ha
ugy tselekedném, tarisnyát kénék a nyakamba vetnem, és házan ként
alamiznát kéregetnem; *tüis*⁹⁰ ugy járnátok.

SIGISMUNDUS

505 Arrais még rá juthatunk. De most örökségünk vagyon anyira, hogy
abbol meg élhetünk uri modra. Agyuk viszsza tehát a másét, másként
örökké el kárhozunk.

⁸⁷ [A *hat* beszúrva.]

⁸⁸ Nevezd [Emendáltuk.]

⁸⁹ birt josza jóságokat [A nem törölt *josza* szót elhagytuk.]

⁹⁰ *tüis* [Emendáltuk.]

PRIMISLAUS

Egy szo anyi, mind száz: készebb vagyok inkább⁹¹ el kárhozni, hogy sem viszzá adván, világ tsufjává lenni.

SIGISMUNDUS⁹²

Mű pedig készebbek vagyunk kuldulással élni, hogy sem másét visza nem adni. Azért az osztózásnak ma⁹³ meg kel lenni.

PRIMISLAUS

510 Mivel illy szándékok⁹⁴ vagyon, soha meg nem lesz.

SIGISMUNDUS

Törvény véghez⁹⁵ viszi.

PRIMISLAUS

Addig kardom fejeteket vészi. Azért ha ugy akartok, hogy még éljetez, menyetez még tanulni!

SIGISMUNDUS

En, mivel vegzettem, többé nem akarok el menni.

LUDOVICUS

515 Én el mégyez, de részemet kúszebb bátyám uramnak által adom, melyre méltotassék, kérem, gondot viselni.

PRIMISLAUS

Neáru! a medvének bőrit, míg meg nem lővőd.

LUDOVICUS

Már el attam.

PRIMISLAUS

Jol van! Az áldomást jelen létemben iszzátok meg.

LUDOVICUS

520 En indulni akarok. De kérem, szerelmes batyám, éljen Istennek.

PRIMISLAUS

Légy pap⁹⁶ előbb, s azután predikálly. El mehetz.

⁹¹ inka<e>bb [Az *a* ráírva egy részben kiolvashatatlan betűre.]

⁹² <PRIMISLAUS> SIGISMUNDUS

⁹³ ma<g>

⁹⁴ szándékok [Az első *o* betű a *k* és a *t* betűk közé beszúrva.]

⁹⁵ vé<h>ghez [Ráírással javítva.]

⁹⁶ pop [Emendáltuk.]

SIGISMUNDUS

En lések a Dombi kastélyban, azért embert vagy levelet ha méltóztatik bátyám uram küldeni,⁹⁷ ott tanál meg.

PRIMISLAUS

525 Gondolkozni fogok az osztozásrol, tehát mikor hivatni fogom etsém uramot, jelenyék meg.

SIGISMUNDUS

El nem mulatom. (*Inclinat se, et abit.*)

SCENA OCTAVA

PRIMISLAUS

Halja ked! Sok szolgáltyát tekintvén,⁹⁸ ihol kedet prefectusnak tészem. Számadás alatt nem léssen, fizetése ezer forint esztendőre; tsak az hol⁹⁹ valahol nékem, lakása ott léssen.

EPARCHUS

530 Tsokolom lábait nagyságodnak, vajha valamiben szolgálhattam volna! Továbrais tsekélj tehetségem szerint szolgálatomot igirem, valahová mégyen, követem, ki vévén a templomot, mert ott nintsen soha nyugodalmam, akár mitsoda egészségesen mennyek oda, betegen jövők el, holott szájamot tsak egyszer sem mozdított; másoknak pedig úgy
535 jár, mint a zápor esső, s mégis frissen vannak. De ugyan az imádság¹⁰⁰ nékem éppen terh; ma egy hete, hogy egy mi atyánkot nagy erővel el mondek, nem tudom, akkor fortélyt vetteme, imé, az után rá nem vehetem magam, mérem mondani: hogy inkább kaszálnék egy oráig, hogy sem egy mi atyánkot el mondanék. A paptol¹⁰¹ pedig irtozom,
540 mint az őrdőgtől.

PRIMISLAUS

En szintég úgy vagyok; azért mikor én templomba mégyek, követhet engem. Egységünköt nem szabad el rontanunk; tehát inkább pipaljunk vagy, vagy jatzogyunk ollyankor. Erreis néztem, mikor azt mondám, hogy az hol nékem, lakása ott léssen; mert tudtam, hogy szereti a játékot.

EPARCHUS

545 Igaz, hogy szeretem, de szokszor majd meg sirattam, mert az alatt, hogy nagyságtok gratiájából itten vagyok, többet el jadzottam hat száz forin-

⁹⁷ Uram <adni> küldeni

⁹⁸ tek<i>éntv<i>én [Ráírással javítva.]

⁹⁹ ho<gy>l

¹⁰⁰ imádsá<t>g

¹⁰¹ poptol [Emendáltuk.]

toknál. Tsak nem rég, minek utánna felvetém, az ütközék¹⁰² elmémbe,
hogy jobb lett volna a szegényeknek el osztanom. S helybe hagyám, s
a miatt mojd véget vetek vala a pénzben valo játéknak. De meg gondo-
lám, hogy ha a koldusoknak kezdek osztogatni, hozzám tanítottam őket,
550 nyugodalmam nem leszen miattok, s mindenimből ki pusztitnak. Es
igy kezdém el ismég a pénzben valo jádzást.

PRIMISLAUS

En magam soha alamiználkodo nem voltam, meg is anyi koldus jó
hozzám, hogy nints miattok nyugodalmam, elis kel szokszor bunom
555 előllók. De nem sokára bé vágom az utyát.

EPARCHUS

Ugyis kel; kapaljon a kurta, s néki es lesz...

PRIMISLAUS

Teged pedig, Dexterille, tisztartanak tészlek. Légy jo, s énis jo leszek.

DEXTERILLUS

Hogy nagyságod méltatlan szolgáljáról méltoztatott meg emlékezni,
egész alázatossággal köszönöm. Hivségemet igirem...

PRIMISLAUS

560 Ezek így lévén, már magam el megyek, s mindenütt udvarimot, kas-
télyimot meg vizitérozom. Praefectus uram hon marad.

EPARCHUS¹⁰³

Ezen gratiját kiis akartam kérni nagyságodtol, mivel magamot igen
roszul érzem. Mikorra várjuk nagyságodot?

PRIMISLAUS

Négy hétre, úgy itilem, meg járom.

EPARCHUS¹⁰⁴

565 Kedvezzen a szerentse, kívánom.

¹⁰² az <juta> ütközék

¹⁰³ Praefectus [A szerepnevet egységesítettük, *Praefectus* nincs a szereplistában sem.]

¹⁰⁴ Praefectus [A szerepnevet egységesítettük.]

SCENA NONA

CHRISTUS

Egyetlen egy fija én az Ur Istennek,
És bölts teremője vagyok mindeneknek,
Meny, föld és a pokol engemet rettegnek,
A tenger vizei engedelmeskednek.

570 En vagyok emberi nemzet meg váltoja,
Joknak s gonoszoknak bérek meg adoja,
Gazdagok s szegények kegyes táplálója,
Árvák s özvegyeknek meg vigasztaloja.

575 Most tehát haljátok, minden renden lévő,
Ifiak és vének, gonoszt tselekedők,
Tű hozzátok szollok, mert a tű bűnőtők
Hozzám fel kiáltott, többet én nem tűrök.

580 Panaszolkodom en ellenetek, mert el
Távoztatok tőlem, s nem engettek
Parantsolatimnak, hanem meg vetitek,
Őrdőgnek tanátsát inkább követitek.¹⁰⁵

585 Nem nézteke arra, hogy én, őrk Isten,
Menyből le szállottam Maria méhében,
Igazán öltöztem az emberi testben,
S e világon laktam, s voltam szegénységbe.

E földön halalig üldözést szenvedtem;
Retentő kinokot testemre fel vettem,
Végre életemet értetek le tettem;
Mégis én tölletek miként meg vettettem.

590 A tű kevélységtek olly nagy e világon,¹⁰⁶
Hogy mindenek felett járnai minden modon
Akartok, s engemet meg ölni immáron,¹⁰⁷
S éppen el temetni ügyekeztek nagyon.

¹⁰⁵ Őrdőgnek [Emendáltuk.]

¹⁰⁶ tű [Emendáltuk.]

¹⁰⁷ Olni [Emendáltuk.]

595 A tű bujaságtok és nagy fősvénségtok,¹⁰⁸
 Rut káromkodástok, harag, s irigységtok,
 Jora valo restség s mindenféle véték¹⁰⁹
 Haragra gerjeztett: igazat hát tésztek!

600 De még mindeneknek bé nem tölt a mérték,
 De ha bé fog telni, higyétek, el vesztek!
 Azért vigyázzatok, és jora térjetez,
 Ezen intésemet tű meg ne vessétek!

TEMPUS

Uram! Felséges Istenem! Örök igazság! Sok vétkének bé tölt mértéke
 ezen praefectusnak, azért ally boszut rajta, had lássák a tégedet meg
 vető, bűnők tengerében uszkalo, istentelen emberek, mi követi a vétkes
 605 életet, és retenyenek meg, vegyék észre: mi légyen az én drága oráimot,
 mellyeket kegyelmesen nékik attál azért, hogy azokban istenesen élje-
 nek, álomban, tobzodásban tölteni.

CHRISTUS

Szolly hát, és ez ellen valo panaszkodot mindeneknek hallatyára mond ki.

TEMPUS

610 Szollok engedelmeiből szent felségednek, és vajha az én szavaim az
 egész világon meg hallanának! Talám a vadolásnak rettenetessége sok
 istentelen bűnösöknek sziveket meg lagyittaná és véllek a bűnőknek
 véget vettne. Hatvan esztendeig élt ezen praefectus /: hibázam, nem
 élt, hanem volt :/, s nem egyébb volt, hanem tsupa lelkes állat. A lelkes
 615 allati élet akkor kezdődik, mikor már a lélek a testvel jelen van; végző-
 dik, mikor a lélek elválllik a testől. De az okos élet hét esztendő után, de
 osztán sem foly szüntelen, mert harmad reszit az álom el viszi. Harmad
 részit el viszi, mondám: mivel ha vala ki minden nap nyolc orát aluszik
 /: amenyit igen sokan szoktak :/, három napok alatt huszonnégy orát,
 egy természetes napot az álomnakad, egy holnap alatt tiz napot, egy
 620 esztendő alatt leg alább száz huszat. Következik, hogy aki olyan, három
 esztendő alatt egész esztendőt aluszik, s ha él hatvan¹¹⁰ esztendőt, husz
 esztendő aluvásban telik el, adjuk¹¹¹ hozza már a sok heverést, játékot,
 tuncaságot, asztalnál valo üdő töltést, kerengést; mérem mondani, hogy
 625 hatvan¹¹² esztendőből az okos életre nem jut több husznál. Imé, melly
 rövidek az ember napjai! Hát ezen praefectusnak hány esztendő jut az

¹⁰⁸ tű <kevélységtok, olly nagy e világon, hogy mindenek felett> bujaságtok

¹⁰⁹ Joravalo [Emendáltuk.]

¹¹⁰ [A 60 aláhúzva.]

¹¹¹ agyuk [Emendáltuk.]

¹¹² [A 60 aláhúzva.]

okos életre? Tű tegyetek bizonytságot, drága oraim! Ugye, hogy minden nap tiz órát alutt?

HORAE

Ugy van.

TEMPUS

Ugye, hogy holott elég lett volna két ora, negy oráigis evett, ivutt?

HORAE

630 Ugy van.

TEMPUS

Ugye, hogy holott elég lett volna egy ora öltözésre, három oraig kente, fente, porozta, tzifrásztta magát?

HORAE

Ugy van.

TEMPUS

635 Ugye, hogy gyakorta tanátslással hármát, játékkal pedig minden nap ötöt el veszteglett?

HORAE

Ugy van.

TEMPUS

Hát az udvari dolgoknak foljtatásiban hányan szolgáltatok néki?

HORAE

Igen minden nap ugyan ketten, de akkoris mind azon ügyekezett, mi képpen szihassa véreket a szegényeknek.

TEMPUS

640 Ezeken kívül minden vétkekben nyakig uszkált, telyes életében. Annak okáért, felséges Istenem, igaz bíro, kemény sententiát hogy mongy,¹¹³ e világ ditsósége, szentek buzgosága, igasság méltosága s a te ditsóséged kíványák.

CHRISTUS

645 Hellyesen itiled. Boszut állok azért sok kegyelmimnek meg vetésiért, sok¹¹⁴ drága údőnek elveszteglésiért és iszonyu sok vétkeiért. (*Accedit ad Praefectum, et dicit:*) Esztelen ember, gondold meg, én te éretted mit

¹¹³ mogy [Emendáltuk.]

¹¹⁴ sők [Emendáltuk.]

650 tselekettem?¹¹⁵ E világra jöttem, kint¹¹⁶ s halált szenvedtem. S te mit tselekedtél teljes éltedben érettem? Nem marad meg annak okáért az én lelkem benned, mert test vagy: el választlak téged az enyimek közül, s te részed légyen a kép mutatokkal az egő tűznek tavában, ottan a menyire ditsőitetted¹¹⁷ magadot és gyönyörűségben voltál, anyí gyötrelmet adnak. Meny el, átkozott, az örök tűzre!

TEMPUS

Üdvösség es ditsőség és evo a mű Istenünknek, mert valóságosok és igazak az ő itileti. (*Apocalipsis 19.*)

SCENA DECIMA

PRIMISLAUS

655 Hadd el a többbit, az urfi nével ne fonyazd kedvemet,¹¹⁸ nem engem illet!

DEXTERILLUS

Meg botsáss, nagyságos urfi, én még biradalmadban¹¹⁹ mást uramnak nem üsmérek!

PRIMISLAUS

660 Mi hasznam a nagyságos névben, ha űres belől? Hejába fáradttam biradalmamban szüntelen¹²⁰ mind eddig, imé, etsém, a negédes dobzódik sajátomban. Nem hejába mongyák: tú méhek, másnak gyűjtitek a mézet; magam próbálom.

DEXTERILLUS

A földi háboru változik, mind a tündér, és mind a kotzkának,¹²¹ soha nem bizonyos perdülése.

PRIMISLAUS

665 Ugy, de én vetettem párost, s mégis ő rakott hidat. Én neveztetem urnak, és amaz süvegeltetik, el holdította töllem tiszteimet, cselédimet. Eskütt¹²² pártosom, ő szájától függ egész biradalmam. Mostoha szerentse! Igy, így jádzasz illy ékes urfival! El mennyek hazámból, s néki hagyam sajátomot? Szégyen, gyalázat!

¹¹⁵ stelekettem [Emendáltuk.]

¹¹⁶ kint [Emendáltuk.]

¹¹⁷ menyire ditsőitetted [Emendáltuk.]

¹¹⁸ fonyazd <magadot> kedvemet

¹¹⁹ Biradalbadban [Emendáltuk.]

¹²⁰ szüntelen [Emendáltuk.]

¹²¹ kotzkának [Emendáltuk.]

¹²² eskütt [Emendáltuk.]

DEXTERILLUS

670 Tsendesegyel, urfi! Azon Isten, ki e mostani változást fejedre botsátotta,
meg vigasztalhat.

PRIMISLAUS

Meg vigasztal tehát?

DEXTERILLUS

Meg, ha úgy fog tettzeni.

PRIMISLAUS

675 Mitsoda? Tehát ha tsak úgy fog tettzeni? Nem, nem hagyom magamot.
Esküszöm¹²³ boszu állo pallosomnak élére, szembe szállok, üstököt vo-
nok, hátra köttetem ma etséimnek kezeit, és itt pengettetem a lánszot
véle. Nem tugya az esze veszett, mire mehet elméjevel bátya... Lészen
jo fizetésed, tsak ne szányad fárattságod!

DEXTERILLUS

Miben füstölőg fejed, urfi? Tűzbe, vasba kész vagyok éretted halálig.

PRIMISLAUS

Topasztaltam hivségeket.

DEXTERILLUS

680 Ezután sem pártittya tölled szívemet semi eset.

PRIMISLAUS

Ki szabtam etséimnek az üdőt és orát, a melyben ide jelennyűnk mind
a ketten fegyver nélkül, hogy meg osztozzunk, kié melyk része legyen
biradalmunknak.

DEXTERILLUS

685 Hellesen bizonyára! Mert mi nem szál ki az atyafiak között pattant
szikrából.

PRIMISLAUS

690 De mégis forr bennem a méreg! Álambannis előttem forog szándékók
etséimnek, azért háloba kerittem. Mire nézve: Fijaim! Fijaim, hallja-
tok,¹²⁴ teli torokkal fogom kiáltani. Halván te ezeket, tüstént melléje
lővelj fegyveres kézzel, verd vasba, vond le köntösét, hadd taposztalja
az osztozást, és vezd tömletzbe!

¹²³ Esküsöm [Emendáltuk.]

¹²⁴ haljatok [Emendáltuk.] [A *Fijaim! Fijaim, haljatok* aláhúзва.]

DEXTERILLUS

Semmi én rajtam el nem mulik.

PRIMISLAUS

Vidd végbe hiven! Adossod lészek iránta. Kevéss üdő vártatva ide viszzá térek, de tsak egygyes egyedül, fegyvertelen, a mint bé attam parolámot az érdemetlennek.

SCENA UNDECIMA

SIGISMUNDUS

695 Fel derül kedvem, hogy egymást látjuk!

PRIMISLAUS

Örömmel telik szívem kívánt egészségeden! Imádlak! Mint foljnak dolgok?

SIGISMUNDUS

Ohajtnak mindenek közöttünk egyezést, arra kéri az Istent, hogy munkót egybe koptsoljon a szeretet.

PRIMISLAUS

700 A kapots kész. Kész¹²⁵ vagyok a tűzet meg oltani bennem. Térjen vissza az hajdoni szeretet; éljünk szivodás nélkül, egy másit illettő jusunkal!

SIGISMUNDUS

Ne, a kezem! Gyűlölöm a viszzá vonásokat, pört,¹²⁶ patvarkodást és a nem egyezést.

PRIMISLAUS

705 Szentül! Kiki tehat elégegyék meg a magáéval, másét ne asittsa, ne fellyébezzzen tovább, hogy sem szárnyai birják. De most az osztózásrol egyet, kettőt... En vagyok a nagyobb fiu, én vontam az igát atyámmal husz esztendőök el foljási alatt, s mégis...

SIGISMUNDUS

Mit mégis?

PRIMISLAUS

710 Azt, hogy el ámitottad tiszteimet, tselédimet, és engemet meg vetvén, tégedet valnak uroknak, tégedet tisztelnek.

¹²⁵ kézs [Emendáltuk.]

¹²⁶ port [Emendáltuk.]

SIGISMUNDUS

Hogy tettzem nékiek, azért tselekszik.

PRIMISLAUS

715 Én azoknak nem akarnék anyira¹²⁷ tettzeni, hogy azokra nézve egbe kiáltson vétkem. Veszem észre, úgy akartok, hogy el butszuzsam őseimtől.¹²⁸ De ha¹²⁹ minyájon fejetekre állotokis, a meg nem lészen soha, hogy kezemből ki tsafarjátok igazságomat, inkább véretem áldozom iránta.

SIGISMUNDUS

Szerelmes bátyam, eze az osztozás, melyet igirsz leveledben? (*Ostendit literas.*) Azért alkudtunk ide jövetelünkre?¹³⁰ Ne keménykegyél, kérlek.

PRIMISLAUS

Nem hallom. Meny el szemem elől, s ki minden biradalmamból, hogy soha se lássalak!

SIGISMUNDUS

Ellenzi a törvény és igazság.

PRIMISLAUS

720 Ellenezze,¹³¹ nem bánom, ha szépen nem, rutul.

SIGISMUNDUS

Nem, semmi képpen.

PRIMISLAUS

725 Fijaim! Fijaim, haljátok! (*Occurrunt.*) Ide a vas lántzot, vonyátok le kőntösét. (*Detrahunt, et dicit:*) Ime, az osztozás! Kössétek meg. (*Ligato, dicit:*) Keleptzémben vagy, istentelen denevér!

SIGISMUNDUS¹³²

Bátyam! Szerelmes bátyám! Mit tselekszel, gondold meg, az Istenre kérlek!

PRIMISLAUS

Nem, nem akarlak hallani. Vessetek vasat a lábára.

¹²⁷ anyra [Emendáltuk.]

¹²⁸ Őséimtől [Emendáltuk.]

¹²⁹ [A *ha* beszúrva.]

¹³⁰ jövetel<edre>ünkre

¹³¹ Ellenze [Emendáltuk.]

¹³² [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

SIGISMUNDUS

Ah, kedves bátyám, mivel érdemlettem?

PRIMISLAUS

730 Vigyétekel szemem elől szaparán, s vessétek tömletzbe!

SIGISMUNDUS

Istenem! Szerelmes Istenem, foglyok¹³³ szabadíttoja! Néked bé mutatom szenvedésim.

SCENA DUODECIMA

PRIMISLAUS

735 Ugy vagyon: a ki más alá vermet ás, maga esik belé. Azt¹³⁴ gondolja vala, hogy osztozásnak színével ki űz sajátomból. De imé, néki verettetik ina. Vaj ha a másikis véle volna! Mert azis ravasz, mint a roka. Tartokis tölle, hogy meg háborgat, ha meg tugya, mivel ketten futták volt a kígyo kővit. De semmi, mert őis úgy jár, mint a bátya, ha magát meg nem szijja... De mégis azt a kőljket éppen szeretem, vaj ha láthatnám...

SERVUS SECUNDUS¹³⁵

Kegyes urunk, urfi! Egy pap¹³⁶ akar nagyságodnak udvarolni.

PRIMISLAUS

740 Nintsen papra semmi szűkségem, bé jöhet mind az által.

LUDOVICUS (*intrat et dicit:*)¹³⁷

Vagyok teljes örömmel, hogy tisztelhetem nagyságodat!

PRIMISLAUS

745 Egész örömemnek oka jelen léte uraságodnak!... Tessék le ülni. (*Sedet.*) Eppen arról gondolkozom vala, hogy lehetne szerentsém egy papi urhoz, s imé, reménségem felett! S nem ok nélkül pedig, mert olyan, mint ha Isten angyalát látnám, s meg ujjulok egészszen, mikor papot látok. Ha lehetnék, sem lehet, hogy egész betsúlettel ne tiszteljem aztot.

LUDOVICUS

Szentül és méltán; mivel méltobbak a papok fejedelmeknél s királjoknál a tiszteletre, mert a fejedelmi és királji ditsőség olyan a papság¹³⁸ mel-

¹³³ Follyok [Emendáltuk.]

¹³⁴ azst [Emendáltuk.]

¹³⁵ [A szerepnevet a *Nomina Actorum*nak megfelelően kiegészítettük a *secundus* sorszámmal.]

¹³⁶ pop [Emendáltuk.]

¹³⁷ Intrat Ludovicus et dicit [Közlési szabályainknak megfelelően változtattuk a szórendet.]

¹³⁸ popság [Emendáltuk.]

750 let, mint az on az arany mellet. A papok Isten haragjának engesztelőji,
az Isten háza, sőt az egész világ fundamentumi, az Anya Szent egy Ház
erős oszlopi. Lelki betegségünk gyógyítóji. Azstis méltó meg gondolni,
hogy mindenkor sükségesek a papok. Mivel ha valaki születik, paptól
755 kel meg kereszteltetni, hog Isten fija légyen. Ha vétkezünk, pap által
oldoztatnunk bűneinkből. Ha betegségünkben közelítettünk az halálhoz,
papot kel hivatnunk. Méltán tiszteli tehát nagyságod a papokat, kikről
nem tsak azt parantsolja Isten, hogy azokat meg ne illessük, hanem
aszt mongya, hogy a ki azokat bántya, az ő szeme fényit veri. Többetis
mondhatnék.

PRIMISLAUS
760 Elég most, szent atyám, ne hogy valaki azt gondolja: Cicero pro domo
sua.

LUDOVICUS
Azt tészem hozzá, méltok a papok, hogy meg halgattasanak, mivel ők¹³⁹
az igasság trombitáji. Kérem azért, urfi, ettsét a tőmletzből botsássa ki.

PRIMISLAUS
Mitsoda etsémet?

LUDOVICUS
Testvér ettsét.

PRIMISLAUS
765 De hogy botsátom. Sőt mássalis azon tőmletzet meg virágoztatom.

LUDOVICUS
Kivel, kérem?

PRIMISLAUS
Azis testverem.

LUDOVICUS
Hogy tselekenné azt, kedves báty...

PRIMISLAUS
770 Mitsoda? (*Fixe intuetur, quem agnitum capit, et dicit:*) Kezemben vagy,
atkozott alamuszta matska! Hát hogy mértél pap lenni bátyád hire s
tanáttsa nélkül, sőt tellyes akaratty ellen?

LUDOVICUS
Isten akarattyát követtem.

¹³⁹ [Az *ők* szó beszúrva.]

PRIMISLAUS

775 Őrdög akaratyát követted; ha Isten akaratyát követtedis, most követned
kel enyimetis. Rajta tehát, jo legényim, lántzot néki a nyakára, békot a
labára; vigyének el szemem elől, s vessétek fogságban.

LUDOVICUS

Istenem! Mire juték!

PRIMISLAUS¹⁴⁰ (*eo ablato dicit:*)

E pap, azért¹⁴¹ ennek különös őrző kell, mert a papok tele vannak ezerni
ezer mesterséggel. Ki vállalja tehát fel, hogy meg őrzi eztet?

CHARITATILLUS

En fel vállalom, nagyságos urfi!

PRIMISLAUS

780 Jol van! De vigyázz magadra, mert Isten, szent háromság úgy segítjen,
ha valami képpen el szokik, fejedet vétetem.

SCENA DECIMA TERTIA

LUDOVICUS (*in carcere:*)

Oh, uraknak ura, királjok kiralja, én szerelmes Istenem!
Lajos, a te szolgád, méltatlan fiatskád, tudom, latod, hol légyen.
785 Szent akaratedért és szeretettedért tömletzben van ez heljen,
Mellyben el rothadni, világbol ki mulni eretted vagon készen.

Ha pedig kinokra és szörnyű halálra nékem masutt kel mennem,
Azokrais vagyok készen, és meg halok, bé ajánlvan a lelkem
Néked, Istenemnek, kegyes vezéremnek, kinél lesz nagy érdemem,
És így Menyországban, örök boldogságban lesz vég nélkül örömem.

CHARITATILLUS

790 Istenem, szivemet által járák szavai ezen ártatlan papnak, nem *vagyok*¹⁴²
képes, hogy rajta ne könyörüljek. Tudom, hogy meg kel halmom, ha őtőt
el botsátom. De megis meg tselekszem, mert unszol engem a szeretet.
Szent felségedis hozzám valo szerelméből meg holt érettem, és meg
szabadított pokoltol. Énis szerelmemből meg szabaditom ezen ártatlan
795 papot a többivel együtt. Mert nagyobb szeretete ennél senkinek nintsen,
hogy valaki az ő lelkét agya felebarátiért. *Joann 15 (Aperit Carcerem,
et dicit:) Jertek ki.*

¹⁴⁰ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

¹⁴¹ [Az *azért* szó beszúrva.]

¹⁴² [A *vagyok* szót betoldottuk.]

(*Exeunt omnes.*)

Imé, én szeretetemből tűtőköt el botsátlak, vigyázzatok, kérlek magatokra! Imádkozzatok érettem!

OMNES¹⁴³ (*incipiunt ire:*)

800 Hordozzon békével a felséges Isten.

SCENA DECIMA QUARTA

PRIMISLAUS¹⁴⁴

Igazán mongyák: a vér soha vizé nem válik, mert műtől fogva tömlebbe tétetem azon hollová változott hatyút,¹⁴⁵ nintsen semmi kedvem. Tsak el botsátom, had menyen dolgára. A más etsémet sem őletem meg, jól lehet el szánt akaratom volt meg őletni mind a kettőt. Hanem így tselekszem velle: szemeit bé köttem, és anyira el vitetem, hogy neis tugya, hol légyen... Mégsem tselekszem az egyikétis! Nem az elsőt: mert ha meg tugya a pápa, velle mind bántam, excomunicál, s osztán nem beszélhetek az emberekkel; és így vagy meg kel bolondulnom, vagy el kel hazámot hagynom. Nem a masikot: mert¹⁴⁶ ámbár kötessen bé szemeit, s úgy vitessem meszsze földre, viszsza jó megis, s úgy jó viszá pedig, hogy boszut ál rajtam, és meg őlet engem. Joj, kérlek, szányatok! És mit tselekegyem, mongyatok meg nékem... Tudom, mit tselekegyem! Azt, hogy előbször a papnak, azután a masiknak fejét vétetem, hadd tsendesegyek meg egy szer szivem, s élhessek vig napokat. Te veszed pedig fejeiket: Robusztille. Jere velem. (*Pergunt ad carcerem, ubi Primislaus dicit Charitatillo:*) Meg vannak a rabok?

805

810

815

CHARITATILLUS

Oda vannak.

PRIMISLAUS

Oda vannak? Ne tréfálj!

CHARITATILLUS

Oda vannak, higye meg, urfi!

PRIMISLAUS

820 Ha oda vannak, átkozott, tudod sententsiádot! Álly szoparán térdre! (*Genuflectit. Primislaus dicit Robustillo:*) Rojta, Robusztille! (*Evaginat,*

¹⁴³ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

¹⁴⁴ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

¹⁴⁵ hatyut [Emendáltuk.]

¹⁴⁶ bert [Emendáltuk.]

misuque forti brachium levat, sed movere nullatenus potest, cui dicit Primislaus:) Vágjad.

ROBUSTILLUS¹⁴⁷ (*sed quia manus dirrigit, brachium inflexibile manet dicit igitur:*)

Nem lehet semmi képpen.

PRIMISLAUS

Miért nem lehet?

ROBUSTILLUS

825 Kezem nem mozdithatom.

PRIMISLAUS

Nem, mert¹⁴⁸ nem akarsz. Vágjad, ördög, kutya, diszno teremtette! (*Dirumpitur terra sub pedibus ejus, et aperiens os suum, devorat illud.*)

DEXTERILLUS¹⁴⁹ (*et flamma incipit erumpere. Dein Dexterillus elevat Charitatillum dicens:*)

830 Kelly fel, Charitatille, kelly fel, mert mivel kész voltál felebarátodnak haláloddal életet vásárolni, azt Isten, bé vévén jo akaratodot, akarja, hogy tovább élj. Kedves lévén tehát az Isten előtt, nyerj¹⁵⁰ gyógyulást Robustilusnak.

CHARITATILLUS

Istenem, könyörül rajta. (*Sanatur, et reponit gladium in vaginam.*)

DEXTERILLUS

835 Szeret tégedet Istenem! Charitatillus mindenek felett szerette felebarátjátis, ugy anyira: hogy kész volt érette meg halni. Énis szeretlek tégedet, édes jo Istenem, mindenek felett, és ettől a te szeretetedtől indittatván szánom és bánom minden vétkeimet, teljes szivemből és teljes lelkemből, hogy azokkal tégedet, minden szeretetre méltó jo Istenemet, meg bántottalak, fogadom, hogy soha többé meg nem bántlak, készebb vagyok ezerszer¹⁵¹ meg halni, hogy sem szentfelségedet többször meg bántani.

¹⁴⁷ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

¹⁴⁸ met [Emendáltuk.]

¹⁴⁹ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk]

¹⁵⁰ nyer [Emendáltuk.]

¹⁵¹ ezerszel

CANTIO CONCLUSIVA

- 840 Intűnk titeket, emberek:
Lássátok, a mi jo néktek!
Ami jo, azt miveljétek,
Ami gonosz, kerüljétek!
- 845 Mert tűis el vesztek,
Ha bűnt tselekeztek.
Az örök tűzre vettetek,
Lesz vég nélkül gyötrelmetek.
- 850 Ha pedig Istennek éltek,
Minyájon Menybe mentek,
Ott vég nélkül örvendeztek,
Mellyet agyon Isten néktek.
- 855 Immár elmehettek,
De meg engegyetek,
Kérünk, ki itt jelen létek,
Hogy nem telhetett kedvetek.

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Tragicæ* 40–58. lapjain található, a kötet harmadik darabja. Tud róla Bándi (1896, 292.), Alszeghy–Szlávik (1913, 24.) Pintér (1993, 123.), *Muckenhaupt* (1999, 112.), tartalmát is közli Medgyesy (2009, 71–72.). Szövege modern helyesírással megjelent a *Nap, hold és csillagok...* válogatásban (609–649.; sajtó alá rendezte Demeter Júlia).

A dráma a csíksomlyói nagypénteki bemutatók hagyományának kései darabja, az előző drámákhoz hasonlóan próza, de a verses, sőt az énekelt verses forma maradványai megtalálhatóak e prózában is. A *Prologus*-ban is ott bujkál a verses forma: tizenkettős sorokban, gyakran belső rímekkel, hármas vagy négyes bokorrímes sorokban, ahol több betoldás épp a ritmikát rontja el. Valószínű, hogy a prózai változat előzménye egy vagy több verses prologus volt. További verses részek: versben szólal meg Krisztus (a 9. scena elején), szép Balassi-strófákban fakad sírásra az igaztalanul börtönbe vetett, istenfélő Ludovicus (a 13. scena elején); éneket zeng a két kéregető diák a gazdagnak (5. scena), s verses a darabot záró ének is.

A mű a korábbi csíksomlyói hagyományból a moralitás műfajához kapcsolódik, ez a moralitás azonban egy bibliai parabolára épül (l. alább a forrást). A korábbi moralitások a lelküket elhanyagoló fiatal embereket mutattak be, e dráma megsokszorozza a példát: a javakorabeli, elbizakodott, istentelen, gazdag atya és ugyancsak istentelen legidősebb fia elkárhozását látjuk. Erősebb a hangsúly az ember jó vagy rossz döntésén is, hiszen a gazdag két ifjabb fia istenfélő, az egyik ráadásul pap lesz. Az utóbbi igaztalan szenvedése a mártírdramákkal is rokonítja a művet. Az igazságszolgáltatás e darab végén evilágon érvényesül: a két fiú egy istenfélő szolgálja segítségével megmenekül a börtönből. A börtöntémával a korabeli Magyarországon egyre aktuálisabb kérdés is bekerül a műbe: a hatalom és a hatalommal való visszaélés, a hatalom istentelenségének problémája. A moralitás és a misztériumjáték határterületeként jelenik meg a drámában Krisztus, az Idő (Tempus) és az időt képviselő Órák (Horae) allegóriáinak párbeszéde (9. scena): ekkor derül ki a gazdag bűnös élete, és dől el a sorsa. Hasonló moralitásörökség a 3. és a 6. scenában megjelenő Legatus, az isteni küldött, akinek szerepe a moralitásokbeli Haláléval is rokon. A moralitáshoz is kapcsolható a nevek beszélő jellege: Charitatillus nevében a caritas (kb. szeretet), Robustilluséban a robustus (erős, izmos), Dexterilluséban a dexter (jó, kegyes) jelentés érezhető.

A DRÁMA RÖVID TARTALMA

Prologus

Ismerteti a mű tartalmát.

Scena prima

A Gazdag (Dives) örökké szeretne élni és élvezni gazdagságát, de szüntelenül aggasztja a halál gondolata. Szolgája, Eparchus azzal nyugtatja, hogy legalább húsz éve van még hátra, éljen vígan és nyugodtan.

Scena secunda

A Gazdag egyik fia (Primislaus) furcsállja, hogy apja végrendelkezni szeretne, de reméli, fiaira hagyja vagyonát. A Gazdag nem érti Primislaus szavait, és felháborodik, mert azt hiszi, fia a halálára számít. Kiderül: egy ember azt állította, a Gazdag hívta őt, mert testamentumot akart diktálni. Végül megegyeznek: a fiú elküldi a furcsa jelentkezőt.

Scena tertia

Primislaus kérdésére a furcsa ember (Legatus) Isten követeként, majd orvosként nevezi meg magát, mondván: a Gazdagnak orvosra van szüksége. A fiú nem engedti az apjához, s a Legatus végül azzal távozik, hogy a Gazdag még aznap éjjel meg fog halni, vétkeiben.

Scena quarta

A Legatus távozása után Primislaus először kétségbeesik apja közeli halála miatt, de később meggyőzi magát, hogy a Legatus nem mondott igazat. A jelenet végén utal arra, hogy kisebbik öccse is pap akar lenni: ezt Primislaus mindenképp meg akarja akadályozni, akár öccse halála árán is.

Scena quinta

Primislaus elmeséli apjának a különös látogató szavait. A szolga két gyermeket jelent be, akik énekelnének. A Gazdag, különös jókedvében beengedi őket, meg is jutalmazza ájtatos éneküket, amikor azonban a halálról kezdenek beszélni, visszaveszi tőlük adományát, és börtönbe veti őket. Ezután a Gazdag elalszik.

Scena sexta

Primislaus rémülten tapasztalja, hogy atyja meghalt. A Legatus szerint nem lesz pap, aki eltemetné a Gazdagot, s inti Primislaust, hogy jobbítsa meg életét, különben ő is pokolra jut. A jelenet végén a Legatus kiszól a nézőterre: a nézőket, az ifjakat és a leányokat inti az isteni parancsolatok betartására.

Scena septima

Primislaus atyja haláláról írt levele nyomán hazaérkezik két testvére: Ludovicus és Sigismundus, akik a vagyon megosztását szeretnék, hogy a jogtalanul elvett jószágokat visszaszolgáltassák jogos tulajdonosaiknak; erről Primislaus hallani sem akar. Sigismundus a dombon lévő kastélyba vonul vissza, Ludovicus visszatér tanulmányaihoz, papnak készül.

Scena octava

Primislaus Eparchust praefectussá, Dexterillust tisztartóvá nevezi ki, majd elindul végiglátogatni udvarait és kastélyait; útját négy hétre tervezi.

Scena nona

Megjelenik Krisztus, és (verses szövegben) bejelenti, hogy meg fogja büntetni a megrögzött bűnösöket. Tempus szavait igazolják az órák (*Horae*): a praefectus egész életét elpazarolta. Ezért Krisztus örök kínra ítéli őt a pokolban.

Scena decima

Primislaus elmondja Dexterillusnak, hogy osztozás címén odacsalta öccsét, akit börtönbe fog vetni.

Scena undecima

Sigismundus megérkezik az osztozásra, de Primislaus nem akar osztozni. Szolgaival megkötözteti, vasra vereti, és börtönbe veti Sigismundust.

Scena duodecima

Ludovicus, már papként, megérkezik Primislaushoz, és Sigimundus szabadon bocsátását kéri tőle, Primislaus azonban őt is tömlöcbe vetteti. Charitatillus elvállalja Ludovicus szigorú őrzését.

Scena tredecima

Charitatillusnak megesik a szíve az ártatlanul börtönbe vetett papon, s bár tudja, hogy tettéért meg kell halnia, szabadon bocsátja a papot és valamennyi foglyot.

Scena decima quarta

Amikor Primislaus értesül Charitatillus tettéről, Robustillust rendeli a kivégzésére, ő azonban nem képes kezét mozdítani. Primislaus alatt megnyílik a föld, és elnyelik a lángok, Charitatillus és Dexterillus pedig megmenekül.

A drámát záró ének ismét az embereket inti az istenes életre.

SZERZŐ

A darab szerzője, Borbély Absolon 1746-ban Csíkkozmánson született, Borbély Józsefként. 1765. augusztus 15-én öltözött be, 1770. március 15-én szentelték pappá a stefanita rendtartományban. A mikházi *Historia domus* 94. oldalán megtalálható az ott 1754–1782 között tanító tanárok névsora, amelyben ő is szerepel, eszerint 1772-ben Mikházán tanított. 1777-ben a nagypénteki bemutató idején Csíksomlyón a sytanxis és a grammatika tanára (a mikházi és a csíksomlyói adatot, így a drámáját sem említi a *Magyar Katolikus Lexikon*). Házfőnök volt, 1784–90: Székelyudvarhelyen, 1792–94: Szászvárosban (Orăștie, Broos), 1801–1803: Mikházán, 1804–1807: Kolozsváron, ugyanekkor a provincia custosa. 1792–95 között a provincia definitora, 1795–98 között minister provincialis. 1795–97: erdélyi tartományfőnök. 1804–1807 között a provincia custosa. 1813-tól Medgyesen volt házfőnök 1817. november 3-án bekövetkezett haláláig (*Pintér* 1993, 133.; *Magyar Katolikus Lexikon*).

FORRÁS

A cselekmény alapja a Lukács-evangéliumban található példabeszéd az esztelen gazdagról: „Példabeszédet is mondott nekik: »Egy embernek bőséges termést hozott a földje. Így okoskodott: Mit tegyek? Nincs hová gyűjtsem a termésemet. Tudom

már, mit teszek: lebontom csűreimet és nagyobbakat építek, oda gyűjtöm majd a termést és minden vagyonomat. Aztán majd elégedetten mondom magamnak: Ember, van annyid, hogy sok évig élj. Pihenj, egyél, igyál, s élj jól! Ám az Isten így szól hozzá: Esztelen, még az éjjel számon kéri tőled lelkedet. Amit gyűjtöttél, kire marad? Így jár az, aki vagyont halmoz fel magának, ahelyett, hogy az Istenben gazdagodnék.» (Lk 12,16–21) A példabeszéd előtt a Jézus beszédét hallgató tömegből valaki az örökség elosztásában kérné Jézus segítségét (Lk 12,13–15), aki erre válaszként mondja el a parabolát; ezzel indul a jelen játék cselekménye, s a példabeszéd részei szövegszerűen is beépültek a drámába, elsősorban a Legatus szavaiba a 3. scenában, továbbá az 5. scenában a *szegén tanuló ifiatskák* énekébe.

A drámában több pontos bibliai hivatkozás található, ezeket a kézirat aláhúzással jelezte, mi pedig a tárgyi jegyzetekben hozzuk a forrást. A 3. scena a haldokló Hiszkiájához szóló Izajást idézi: „rendeld el a te házadot, mert meg halsz te” (2Kir 20,1). Az említett parabolát Csúzy Zsigmond *„Örvendjete, gonoszok!”* c. 1725-ös prédikációjából is idézi a dráma: „...azt mondhatjátok, amit mondott vala amaz dúsgazdag nyomorult lelkének: *Anima mea, habes multa bona*. Sok esztendőkre eltétetett sok jóvaid vannak, lelkem; nyugodjál, egyél, igyál, vígan lakjál.” (Csúzy 2000, 122–123.; *Anima mea, habes multa bona*, Lukács 12,19.) Csúzy (1670–1729) pálos szerzetes, a 18. század első felének egyik legnagyobb hatású katolikus szónoka volt, az 1720-as években több beszédgyűjteménye jelent meg, melyek meglehettek a csíksomlyói rendház könyvtárában is. (Mivel a 18. században a Biblia nem okvetlenül – és semmiképp nem több példányban – állt rendelkezésre, még a szerzetesi könyvtárakban sem, a bibliai locusokat sok esetben nem közvetlenül a Bibliából, hanem a locus idéző egyéb könyvekből iktatták a drámaszövegbe. A jelen drámában a bibliai locus is, Csúzy közvetítő szövege is megtalálható.)

Az 5. scena kéregető diákjai Jób könyvéből azt a részt (21,13) emelik ki, amikor Jób a bűnösök megbüntetését kéri számon: *Jokban mulattyák napjokat, és egy szem pillantásban alá mennek Poklokra*. Lukácsot idézi a Legatus a 6. scenában: *Amig élt, örökké balra állot, tehát kétség kívül pokolba esett, az hol soha meg nem hal, hanem örökkön örökké kinlódik, így jár minden, a ki magának kinset győjt, és nem gazdag az Istenben*. (Lk 12,15; 12,21) Ezután a szöveg a 65. zsoltárra hivatkozik (*Psalmo 65to.*), melyet talán el is énekeltek az előadáson, annál is inkább, mert e hivatkozás zárja a jelenetet. A zsoltár a bűnök megbocsátásáért szóló hálaima.

A 9. scena zárlatában Tempus a *Jelenések könyvére* hivatkozik: *Üdvösség, es Dicsőség, és ave a mű Istenünknek, mert valóságosok, és igazak az ő Itileti*. („Alleluja! Üdv, dicsőség és hatalom legyen a mi Istenünknek, mert igazak és igazságosak ítéletei!” Jel 19,1.)

A 13. scena végén Charitatillus a János-evangélium szavaival engedi ki az ártatlan foglyokat: *nagyobb szeretete ennél senkinek nintsen, hogy valaki az ő lelkét agya felebarátiért*. („Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért.” Jn 15,13)

A korábbi csíksomlyói drámákban ritka az ilyen pontos bibliai hivatkozás.

Borbély József Absolon a jezsuita Illei János *Salamon király Lászlónak foglya* c. drámájából is merített (*Jezsuita iskoladrámák* I., 6.a. sz.):

1.

DEXTERILLUS

A földi háboru változik, mind a tündér, és mind a kotzkának, soha nem bizonyos perdülése. (Scena 10)

Vö. ZABOLTS: *A' földi háború változik, mint a' tündér: és mint a' kotzkának, soha nem bizonyos perdülése.* (Illei, 1. kimenetel)

2.

SIGISMUNDUS

Ne, a kezem! Gyűlölöm a viszsza vonásokat, pört, patvarkodást és a nem egyezést. (Scena 11)

Vö. LÁSZLÓ: *Gyűlölöm a' vissza-vonásokat, pört, patvarkodást, és a' közöttünk forró kardoskodástul irtózom* (Illei, 6. kimenetel)

Illei drámakötete (*Salamon, Ptolomaeus és Titus, három szomorújáték...*) 1767-ben jelent meg Kassán, a mai nyilvántartás (Muckenhaupt 1999) szerint nem volt meg a csíksomlyói rendház könyvtárában.

ELŐADÁS

A darabot 1777. március 28-án, nagypénteken mutatták be, Csíksomlyón. A szereposztást valószínűleg más kéz írta be a kézirat utolsó (58.) lapjára.

A gondosan szerkesztett dráma nem oszlik felvonásokra, az epilógust *Cantio conclusiva* helyettesíti. E minden bizonnyal szándékos felépítésből, az éppen 14 scenából arra következtetnénk, hogy a darabot jelenetenként, a kálvária stációi előtt adták elő, s ezért tartalmaz éppen 14 részt. (Hasonló, ráadásul gyakran scena helyett *statiokra* osztott dráma több is van a *Liber exhibens actiones parascevicas* kötetben, lásd pl. a *Ferences iskoladrámák* I. kötetében az 1., 3., 13. sz. drámát). A stációnkénti előadást azonban már az első jelenetben cáfolja az *Aperitur cortina* utasítás, ahol tehát a jelenet második felében egy függöny elhúzása után lépnek át a szereplők egy másik színhelyre, a palotabeli terített asztalhoz. Az ötödik jelenet több utasítása ugyancsak színpadi előadásra utal: az éneklő diákok jelenetrésze a börtönben folytatódik, majd visszatérünk a palotába.

A drámakéziratban egyedül a darabot lezáró ének (*Cantio conclusiva*) van versszakokra tördelve. Ennek ellenére, a jelzett (s alább tárgyalandó) énekeken túl, két helyütt is verses drámaszöveg jelenik meg. A 9. jelenet elején Krisztus felező tizenkettes sorokban szól (*Egyetlen egy fija én az Ur Istennek...*). Az ehhez alkalmazható, e sorozat korábbi kötetekben közölt dallamokat (történeti és népzenei kottákat) a következő helyeken találjuk: *Mikor Máriához...* (*Ferences iskoladrámák* I., 743.), *Hálát adok, Isten...* (u.o., 744.), *Szomorú a halál... = Ó, édes Megváltóm...* (*Ferences iskoladrámák* II., 300.), *Mit bízik a világ...* (Uo., 301.) és *Ó, keserves jajszó...* (*Ferences iskoladrámák* III., 274.). A 13. scena elején 6+6+7 osztatú négy soros versszakokban fakad sírásra az igaztalanul börtönbe vetett, istenfélő Ludovicus (*Oh, uraknak ura, királyok királja, én szerelmes Istenem!...*). Az ehhez ajánlott dallam a *Szent Dávid próféta éneklő könyvének huszonkettő részében...* kezdetű éneké, amelyet sorozatunk előző kötetében a *Deák-Szentes kéziratból* adtunk közre (*Ferences iskoladrámák* IV., 413.).

A darabban bizonyosan két helyütt énekeltek. Az 5. jelenetben két gyermek iskolai feladatként állít be énekelni a Gazdaghoz (Cantio: *A ki az Istent szereti...*). A darab zárásaként ugyanilyen szerkezetű énekszöveggel találkozunk (Cantio conclusiva: *Intünk titeket, emberek...*). Tehát a dráma mindkét említett éneke 8+8.8+8.6+6.8+8. (egy, ill. két versszak terjedelmében). Ilyen szerkezettel egyelőre nem találtunk dallamot, azonban van egy 8.8.6.6.8.8. szótagszámú, ma is ismert ének, amelynek az első részét megismételve megkapjuk a kívánt versformát: a *Szűz Mária, kegyes anya* kezdetű népének már első nyomtatott énekeskönyvünkben megjelenik, és a 20. századig él (l. RMDT II, 189. sz., vö. *Hozsanna* 184. sz.: *Mária, édes Szűzanya*). Alább az ún. *Deák-Szentes kézirat*ból közöljük a (drámaszöveghez képest tehát egy sorral rövidebb) dallam 18. századi erdélyi ferences változatát, amelyet a kezdősor megismétlésével alkalmazhatunk a drámaszöveghez.

Szűz Ma - ri - a, ke - gyes A - nya, Szent Há - rom - ság - nak lé - á - nya,
 Szent Lé - lek je - gyes - se, Chris - tus - nak ked - ves - se,
 I - mágy Er - tünk, té - ged ké - rü[n]k, en - gesz - te - lyed Chris - tust er - tü[n]k.

Deák-Szentes kézirat, 54. (Kővári 2013, 127. sz.)

Másik lehetőségként vehetjük ezeket a szövegeket 8 szótagos sorokra bontva (ahogy jelen közreadásban olvasható), ahol a páros versszakok első két sora hiányos (ilyenkor két-két hangot hajlítással összevonhatunk). Ebben az esetben sorozatunk korábbi köteteiben közölt dallamok közül választhatunk: *Vexilla Regis prodeunt...* (Ferences iskoladrámák I., 423.), *Királyi zászlók lobognak...* (Uo., 424.), *Én nemzetem, zsidó népem...* (Uo., 588–589.), *József, József, hol vagy, József...* (uo., 744.), *O gloriosa Domina/Virginum...* (Uo., 872.), *Audi benigne conditor...* (Ferences iskoladrámák III., 213.) és *No, földnek minden népei...* (Uo., 214.).

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

A szereposztást a drámaszöveg végéről, kiadási elveinknek megfelelően a szöveg elé helyeztük. Ellentétben a szereposztással, ahol két szolga (primus és secundus) szerepel, a drámaszövegben csak *Servus* szerepnév található: ezért az ötödik

scenában *Servus primus*ra, a tizenkettedik scénában pedig *Servus secundus*ra egészítettük ki a szerepneveket.

A kézírás elég nehezen olvasható, apró betűkkel, igen takarékosan ír, ezért sokszor eldönthetetlen az egybe- vagy különírás. Különösen ilyen az *a* névelő, amely sokszor tapad az előtte vagy az utána lévő szóhoz, de az igeekötők esetében is eldönthetetlen az írásmód. A névelő különírása mellett döntöttünk, jelölés nélkül. A mondatközbeni nagy kezdőbetűket jelölés nélkül kicsire javítottuk. Gyakori a betűkettőzés a betű fölötti vonallal jelölve: ezt jelölés nélkül feloldottuk. A kettősbetűk (*ny, ty* stb.) esetében a mai helyesírás (*nny, tty* stb.) szerint oldottuk fel a rövidítést. A hosszú mondatok részeit gyakran pontosvesszővel választja el a másoló; mi közlésünkben több mondatra osztottuk ilyenkor a szöveget. A zárójelre a /: :/ jeleket alkalmazza a másoló, ezt megtartottuk. A bibliai utalásoknál a locust a szövegen belül adja meg a másoló: ezt dőlt betűvel hoztuk. A rövidítéseket feloldottuk.

A verses részek nincsenek verssorokba tördelve; a tördelést elvégeztük.

A rendezői utasításokat a másoló aláhúzással emelte ki, mi a kiadás szabályai szerint dőlt betűvel, zárójelben hoztuk ezeket.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A szereplistában megnevezett helységek mai neve (román, esetleg német neve; mai megyéje):

Csik Borzsova: Csíkborzsova (Bârzava; Hargita m.)

Csik Madéfalva: Csík-Madéfalva, Madéfalva (Siculeni; Hargita m.)

Csik Mind Szent: Csíkmindszent (Csíkszentlélek; Misentea; Hargita m.)

Csik Szent Imre: Csíkszentimre (Sântimbru, Sankt Emmerich; Hargita m.)

Csik Szent Királl: Csíkszentkirály (Sâncrăieni, Heilkönig; Hargita m.)

Csik Szent Lélek: Csíkszentlélek (Misentea; Hargita m.)

Csik Szent Márton: Csíkszentmárton (Sânmartin, Sankt Martin; Hargita m.)

Csik Szent Tamás: Csíkszenttamás (Tomești; Hargita m.)

Csik Verebes: Csíkverebes (Vrabia; Hargita m.)

Csik Zsögöt: Csíkzsögöd, Zsögöd (Jigodin; ma Csíkszereda része; Hargita m.)

Gyergyó: Gyergyói-medence, tájegység a Maros felső folyásánál; a falu nevét nem adja meg a kézirat

Gyergyó Ujj falu: Gyergyóújfalu (Suseni, Hochfeld; Hargita m.)

Kászon: Kászon (Cașin; Bacău/Bákó m.)

Nagy Boldog Aszszony: (Csík-)Nagyboldogasszony, Csík-Nagyboldogasszonyfalva (az egykori Nagyboldogasszony egyházközség, amely a Karcfalva, Ábránfalva, Tótfalva összeolvadásából keletkezett faluval, továbbá Csíkjenőfalvával, Csíkdánfalvával és Csíkmadarassal együtt alkotott járási székhelyt; ma Hargita megye.)

19 *augustinianus* – Ágoston-rendi szerzetes

73 *sententziam* – ítéletem

- 73 *meg halsz te* – utalás és idézet, Izajás szavai Hiszkijának: „Ezt mondja az Úr: Rendezd el házad ügyeit, mert meghalsz, nem maradsz életben.” 2Kir 20,1
- 100 *meg halsz te* – l. a 73. sorhoz írott jegyzetet
- 129 *jus* – juss: örökség
- 132–133 *testamentumot* – végrendeletet
- 142 *A törvény tudo ajto előtt* – az ajtó előtt vár az ügyvéd
- 190 *meg halsz te* – l. a 73. sorhoz írott jegyzetet
- 203–204 *minden test széna, és minden ő ditsősége mint a mezei virag* – Minden test olyan, mint a fű, és minden szépsége, mint a mező virága. (Iz 40,6)
- 207–208 *Eszt mongya az Isten: bolond, ez éjjel a lelkedet meg kéri tőled. Amiket szerzettél pedig kié lesznek?* – idézet: „...az Isten így szól hozzá: »Esz-telen, még az éjjel számon kéri tőled lelkedet. Amit gyűjtöttél, kire marad?»” (Lk 12: 20.)
- 213–214 *sok esztendőkre el tétetett sok jovaidd vannak, nyugogyál, egyél, igyál, vigan lakjál* – idézet Csúzy Zsigmondtól („Örvendjete, gonoszok!”), 1725): „mondhatjátok, amit mondott vala amaz dúsgazdag nyomorult lelkének: *Anima mea, habes multa bona*. Sok esztendőkre eltétetett sok jovaidd vannak, lelkem; nyugodjál, egyél, igyál, vigan lakjál.” Az eredeti a Lukács-evangélium: „Ember, van annyid, hogy sok évig elég! Pihenj, egyél, igyál, s élj jól!” (Lk 12,19), illetve latinul a Vulgatában: „(et di-cam) animae meae anima habes multa bona posita in annos plurimos requiesce comedere bibe epulare”
- 218 *Mit miveljek, mert nints hová gyujtsem gyűmölsimet?* – idézet: „Mit tegyek? Nincs hová gyűjtsem a termésemet.” (Lk 12,17)
- 220 *El bontom tsűreimet, és nagyobbakat tsinállok* – idézet: „...lebontom csűreimet és nagyobbakat építek, oda gyűjtöm majd a termést és minden vagyonomat.” (Lk 12,18).
- 231 *concionator* – prédikátor
- 232 *Sok jovaidd vannak, nyugogyál!* – idézet, lásd a 213–214. sorhoz írott jegyzetet
- 237 *Sok esztendőkre el tétetett sok jovaidd vannak* – idézet: „Ember, van anyyid, hogy sok évig elég.” (Lk 12:19)
- 276 *szententzia* – l. a 73. sorhoz írott jegyzetet
- 277 *történetből* – véletlen folytán
- 296 *fundámentum* – alap
- 304 *A melly szok majd baráttá tésznek vala engem* – Kb.: e szavak hatására majdnem szerzetes lettem.
- 306 *huperbolét* – hiperbolát: túlzást
- 311 *gratiaja* – kegyelme, kegyes volta
- 316 *ágy* – áldj(on)
- 317 *Cantusra* – éneklésre
- 340–341 *Job 21, v 13 – Jób 21,13* („Boldogság közepette töltik napjaikat, békeséggel szállnak le az alvilágba.”)
- 363 *tentámen* – vizsga
- 365 *maszlaglák* – kb. tönkretették, bolonddá tették

- 424 *Luk. 12* – Lukács 12,15 („Vigyázzatok és óvakodjatok minden kapzsiságtól, mert nem a vagyonban való bővelkedéstől függ az ember élete.”)
- 425 *Psalmo 65to.* – LXV. zsoltár. A modern Bibliában a 62. (61.) zsoltár részletével tudjuk azonosítani: „Ha javaitok gyarapodnak, a szívetek ne tapadjon hozzá!” (Zsolt 62,11)
- 440 *universitásban* – egyetemen
- 474 *putzokban* – kemencesutban, a kemence mellett a legmelegebb zugban
- 501 *kénék* – kellenék
- 527 *prefectusnak* – praefectusnak: elöljárónak
- 536 *terh* – teher
- 561 *meg vizitérozom* – meglátogatom
- 653 *evo* – evoé: éljen, hurrá
- 654 *Apocalipsis 19.* – Jelenések könyve 19,1 („Alleluja! Üdv, dicsőség és hatalom legyen a mi Istenünknek, mert igazak és igazságosak ítéletei!”)
- 665 *holdította* – hódította
- 759–760 *Cicero pro domo sua* – latin mondás, kb. Cicero saját érdekében (szól), vagyis nem pártatlan.
- 796 *Joann 15* – János 15,13 („Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért.”)
- 807 *excomunicál* – kiátkoz (egyházból)

Absolon József Borbély

A PLAY FOR THE WORSHIPPERS

ESSENTIAL DATA

The play is on pp. 40-58 of *Actiones Tragicae*. It is mentioned by *Bándi* (1896, 292), *Alszeghy-Szlávik* (1913, 24) *Pintér* (1993, 123), *Muckenhaupt* (1999, 112), *Medgyesy S.* (2009, 71–72) gives the contents. Its modern edition is in *Nap, hold és csillagok...* (609–649; edited by Júlia Demeter).

It is one of the last pieces of Csíksomlyó Good Friday tradition though in prose just like the previous play of the volume; some traces of the verse form can be found, too. Verse form is hidden in the *Prologus* with frequent internal rhymes often destroyed by later additions – thus we suspect a previous prologus in verse form. There are some parts in verse: Christ at the beginning of scene 9, Ludovicus laments in Balassi-strophes (6/6/7) at the beginning of scene 13; two beggars sing for the rich (scene 5); the play is closed with a song.

It is a morality play often used earlier in Csíksomlyó but it is based on a biblical parable (see the sources). The earlier moralities presented young people enjoying the world, the present drama multiplies similar figures: it shows the damnation of a rich father and his eldest son. The choice of good and evil is emphasized as the two younger sons of the rich are godly figures. The unjust suffering of the sons gets close to martyr dramas, though justice is brought on the earth when the two sons get out of prison. Prison brings another topic, that of power and the abuse of power. The dialogue of Christ, Tempus (time) and Horae (hours) is between morality and mystery play (scene 9): they decide the fate of the rich. In scene 3 and 6, Legatus, courier of God brings the air of moralities. The names with a meaning can be also connected to moralities: Charitatillus (caritas, love), Robustillus (robustus, strong), Dexterillus (dexter, pious).

THE SHORT CONTENTS OF THE PLAY

Prologus

Explains the plot.

Scena prima

The rich man (Dives) wants to live and enjoy his wealth for ever but is anxious about death. His servant, Eparchus calms him to enjoy life for at least 20 more years.

Scena secunda

One of the sons (Primislaus) of the rich man finds it strange that his father wants to make his will; he hopes the sons will get his legacy. The father misunderstands his son who, he thinks, counts on his father's death. A man arrives telling he was

summoned by the rich man to dictate his testimony. Finally the stranger is sent away by Primislaus.

Scena tertia

Answering Primislaus, the stranger (Legatus) names himself the messenger of God and a doctor as the rich man needs healing. The son does not let him in, the Legatus leaves with the sentence: in the night, the rich man will die in his sins.

Scena quarta

After the leave of the Legatus, Primislaus is desperate but later he thinks the Legatus was lying. Primislaus' younger brother wants to be a priest but Primislaus decides to stop him (even if his brother dies).

Scena quinta

Primislaus tells his father about the stranger. The servant reports two children want to sing to the rich man. The rich man lets them in and awards them for their pious song – but when they speak of death, he takes his donation back and sends the children to prison. Then the rich man falls asleep.

Scena sexta

Primislaus finds his father dead. According to the Legatus, no priest will bury the rich; he warns Primislaus to make his life better in order to avoid Hell. At the end of the scene, the Legatus warns the young boys and girls to keep God's commandments.

Scena septima

Primislaus informs his brothers about their father's death, the two brothers, Ludovicus and Sigismundus, arrive. The two would give back all their father's unjust wealth but Primislaus refuses it. Sigismundus goes to the castle on the hillside, Ludovicus goes back to the seminary (as he wants to become a priest).

Scena octava

Primislaus makes Eparchus his prefect, Dexterillus a bailiff; Primislaus starts to visit his castles, he plans a four-week journey.

Scena nona

Christ appears and announces the punishment of sinners (in verse form). Tempus is justified by Horae: the prefect wasted all his life thus he is sentenced to eternal agony in hell.

Scena decima

Primislaus tells Dexterillus he promised a just division of property to his younger brother who will be sent to prison.

Scena undecima

Sigismundus arrives, Primislaus arrests him and sends him to prison.

Scena duodecima

Ludovicus, already a priest, arrives and asks Primislaus to let Sigimundus out, but Primislaus sends him to prison, too. Charitatillus guards Ludovicus.

Scena tredecima

Charitatillus feels sorry for the innocent priest and lets him out with all the prisoners, though he knows he himself must die.

Scena decima quarta

Primislaus learns what Charitatillus has done, and orders Robustillus to kill Charitatillus. Robustillus is unable to move his hands. The earth opens under Primislaus who disappears in hell. Charitatillus and Dexterillus are safe.

The closing song warns the audience to godly life.

AUTHOR

The author, Absolon Borbély was born in 1746 in Csíkkozmás as József Borbély. He joined the order on 15 August 1765, was ordained on 15 March 1770. The *Historia domus* of Mikháza contains his name (p. 94), he was a teacher there in 1772. In 1777, he was the teacher of syntax and grammar classes in Csíksomlyó (*Magyar Katolikus Lexikon* does not mention either data). He was prior in 1784–90 in Székelyudvarhely, in 1792–94 in Szászváros (Orăștie, Broos), in 1801–1803 in Mikháza, in 1804–1807 in Kolozsvár while he was the custos of the province. He was the definitor of the province in 1792–95, minister provincialis between 1795–98. In 1795–97, he was the prior of the Transylvanian province, in 1804–1807 the custos of the province. From 1813, he was prior in Medgyes where he passed away on 3 November 1817 (*Pintér* 1993, 133; *Magyar Katolikus Lexikon*).

SOURCES

The main source is the parable about the foolish rich man: „Then he told them a parable «There was once a rich man who, having had a good harvest from his land, thought to himself, 'What am I to do? I have not enough room to store my crops.' Then he said, 'This is what I will do: I will pull down my barns and build bigger ones, and store all my grain and my goods in them, and I will say to my soul: My soul, you have plenty of good things laid by for many years to come; take things easy, eat, drink, have a good time.' But God said to him, 'Fool! This very night the demand will be made for your soul; and this hoard of yours, whose will it be then?' So it is when someone stores up treasure for himself instead of becoming rich in the sight of God.»” (Lk 12:16–22) Before the parable, someone asked for Christ’s advice about the divison of legacy (Lk 12:13–15), the parable is given as an answer. It is the beginning of our drama, and parts of the parable are inserted in the text, i.e. in the words of the Legatus, and the singing children.

We find exact allusions to the text of the Bible, the manuscript underlines these parts. Scene 3 quotes prophet Isaiah's words to the dying Hezekiah: „Put your affairs in order, for you are going to die, you will not live.” (2 Kings 20:1). The parable is also quoted by the preacher Zsigmond Csúzy in 1725 (see „*Örvendjetelek, gonoszok!*” Csúzy 2000, 122–123; *Anima mea, habes multa bona*: Lk 12:19.) Csúzy (1670–1729), a Pauline monk, was one of the most popular preachers of the first half of the 18th century, his sermons were published in the 1720s, these books were probably parts of the library of the Csíksomlyó monastery. (18th century monasteries did not necessarily own a Bible – definitely not in more editions – therefore biblical loci were often cited from other books. The present drama contains the biblical locus and Csúzy's text as well.)

The begging children of scene 5 quote Job: „They end their lives in happiness and go down in peace to Sheol.” (Job 21:13) Legatus quotes Luke in scene 6: „So it is when someone stores up treasure for himself instead of becoming rich in the sight of God” (Lk 12:21) The play refers to psalm 65 probably sung; in modern editions, see Psalm 62:10.

At the end of scene 9, Tempus refers to the Book of Revelation: „Alleluia! Salvation and glory and power to our God!” (Rev 19:1).

At the end of scene 13, Charitatillus lets the prisoners out with the words of John: „No one can have greater love than to lay down his life for his friends.” (Jn 15:13)

Earlier, in Csíksomlyó we cannot find the exact citations of the Bible.

Borbély uses other sources, too. He quotes from the Jesuit János Illei's drama (see: *Salamon király Lászlónak foglya* = *Jezsuita iskoladrámák* I, 6a). Illei's collection was published in Kassa in 1767; but according to Muckenhaupt 1999, the Csíksomlyó monastery did not have an example.

PERFORMANCE

The play was performed on Good Friday, on 28 March 1777. The roll list of the last page (p. 58) of the manuscript was probably written by another hand.

The play is not divided into acts, the prologue and the epilogue are missing. We could think the 14 scenes might have been performed scene by scene at the stations of the Calvary (*Liber exhibens actiones parascevicas* contains some dramas divided into *statio*s, e.g. *Ferences iskoladrámák* I, nr. 1, 3, 13). However, the instruction *Aperitur cortina* (scena prima) definitely shows a performance on the stage in the theatre hall: in the second part of the scene, the characters go to another spot, to the dining table in the palace. The instruction of the fifth scene is similar: we follow the singing students to the prison.

The only song divided in strophes closes the drama (Cantio conclusiva) but we find two more verses within the prose text. At the beginning of scene 9, Christ speaks in verse (*Egyetlen egy fíja én az Ur Istennek...*). For this, we may associate several tunes, in both historic and folklore collections, see: *Mikor Máriához...* (*Ferences iskoladrámák* I, 743), *Hálát adok, Isten...* (*Ibid*, 744.), *Szomorú a halál...* = *Ó, édes Megváltóm...* (*Ferences iskoladrámák* II, 300), *Mit bízik a világ...* (*Ibid*, 301.) and *Ó, keserves jajszó...* (*Ferences iskoladrámák* III, 274). At the beginning of

scene 13, Ludovicus laments in four-line strophes (6+6+7: *Oh, uraknak ura, királyok királja, én szerelmes Istenem!...*). For this, we suggest the tune of *Szent Dávid próféta éneklő könyvének huszonkettő részében...* from *Deák–Szentés manuscript* (*Ferences iskoladrámák* IV, 41).

There are two further songs in the play: in scene 5, two children offer singing for the rich man (Cantio: *A ki az Istent szereti...*) and the play ends with Cantio conclusiva (*Intünk titeket, emberek...*). Both songs have the same structure (8+8.8+8.6+6.8+8.). For this structure, we did not find any tune but repeating the first part, we may use the religious popular song *Szűz Mária, kegyes anya...* (8.8.6.6.8.8.) which was already included in our first printed song books but is still in use (see RMDT II, nr. 189, cf. *Hozsanna* nr. 184: *Mária, édes Szűzanya*). Below, we show the 18th century Transylvanian Franciscan version of the song from *Deák–Szentés manuscript* (it is one line shorter but repeating the first line we may use it for the text).

For scores, see:

Deák–Szentés kézirat, 54 (*Kővári* 2013, nr. 127)

The other possibility is to sing it with 8-syllable lines; then every second strophe would be imperfect but with bending it works. We have a variety of tunes from our previous volumes: *Vexilla Regis prodeunt...* (*Ferences iskoladrámák* I, 423), *Királyi zászlók lobognak...* (Ibid, 424), *Én nemzetem, zsidó népem...* (Ibid, 588–589), *József, József, hol vagy, József...* (Ibid, 744), *O gloriosa Domina/Virginum...* (Ibid, 872), *Audi benigne conditor...* (*Ferences iskoladrámák* III, 213) és *No, földnek minden népei...* (Ibid, 214).

11.

Fülöp János Fábíán

ELEODORA, SZÜLŐINEK GYILKOSA

Csíksomlyó

1778. április 17. nagypéntek

PERSONAE AGENTES¹

PROLOGUS	Antonius Tziko Ex Csik Mindszent Rhetor
Comes ARNOLDUS	Franciscus Szabo Ex Csik Madéfalva Rhetor
MÁRA Uxor Arnoldi	Paulus Kutsis Ex Háromszék Köröspatak Syntaxista
Filia eorum ELEODORA	Georgius Mezei Ex Gyergyó Szent Miklos Syntaxista
Duo Filioli: ²	
<i>FILIUS PRIMUS</i> ³	Antonius Kutsis Ex Háromszék Köröspatak Syntaxista
<i>FILIUS SECUNDUS</i> ⁴	Mathias Betze Ex Szent Márton Grammatista
Consiliarius JERAMEEL	Joannes Gáspár ex Csik Szent György Syntaxista
Duo servi infanti Comitiss: ⁵	
1 ^{mus} GUNDISALVUS	Gregorius Blási ex Kászon Rhetor
2 ^{dus} SALVIANUS	Josephus Tima ex Kászon Grammatista
Duo Servi Comitisse: ⁶	
CAPTIVUS 1 ^{mus} ABNER ⁷	Antonius Ferentzi ex Csik Somlyó Grammatista
CAPTIVUS 2 ^{dus} CARMEL ⁸	Josephus Szép ex Gyergyó Szár Hegy Syntaxista
Horum servus AMANDUS	Petrus Darvas ex Csik Tusnád Grammatista
Custodes Carceris: ⁹	
1 ^{mus} MELANDER	Ladislau Kedves ex Szent Damokos Syntaxista
2 ^{dus} ALEPH	Petrus Basa ex Csik Szent Lélek Grammatista
SACERDOS	Gabriel Betze ex Csik Szent Márton Grammatista
ANGELUS	Alexius Kováts ex Csik Menaság Principista
PARVULUS [<i>PUER</i> / <i>GYERMEK</i>] ¹⁰	Antonius Zöld ex Csik Mádéfalva Legista
CUSTODES ¹¹	

¹ [A szereposztást a drámaszöveg végéről, kiadási elveinknek megfelelően a szöveg elé helyeztük.]

² [Függőlegesen, két sorba írva.]

³ 1^{mus} [A szerepnevet egységesítettük.]

⁴ 2^{dus} [A szerepnevet egységesítettük.]

⁵ [Függőlegesen, két sorba írva.]

⁶ [Függőlegesen, két sorba írva.]

⁷ [A szolga névvel és fogolyként is szerepel, a kettősséget megtartottuk.]

⁸ CARMEL [A szerepnevet a szövegbeli előfordulás alapján egységesítettük. Névvel és fogolyként is szerepel, a kettősséget megtartottuk.]

⁹ [Függőlegesen, két sorba írva.]

¹⁰ [A szereplistában csak *Parvulus*ként, a drámaszövegben *Puer*ként és *Gyermek*ként szerepel, nem egységesítettük, mert nem értelemzavaró.]

¹¹ [A szereplistát a III. felvonás 12. kimenete alapján kiegészítettük.]

Actio Parascevice
a Juventute Csik Somlyoviensi
Devoto Populo Exhibita Anno a Partu Virginis 1778 Die 17 Aprilis,
Sub *Ordine Fratrum*¹² Fabiano Fülöp Supremae, et *Magistro*¹³ Grammaticae
Classis Professore

SUPER TEXTUS

Filiae tibi sunt? Serva corpus illarum, et ne ostendas hillarem faciem tuam ad illas.

Eccli. 7. W. 25.

5 Parentes nolite ad iracundiam Vocare filios vestros, sed educate illos in disciplina; et correptione Domini.

Eph. 6. W4. 4.

Peccasti? Non adjicias iterum; sed et de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur.

Eccl. 21. W. 1.

10 Ille peccatores recipit.

Luc. 15.

PROLOGUS

15 Menyet és földet kezdetben alkoto őrok Atyának segítségével, a menyen és földön adatot minden hatalommal uralkodo Isten fiának jovoltából, a föld kerekességét bé töltő Szentlélek Isten malasztyából, mind nemes, mind közrendbélieknek, kik itten meg jelenni méltoztatatok, lelki vigasztalásotokra keserves példát tsekély munkánk által előtokbe tenni szándékozunk. Hogy meg tanulnátok, s nem tsak füllel hallanátok, hanem szemmelis tapasztalnátok, miként kellessék, édes atyák, szerelmes gyermekeiteket kedvelni, fiak, leányok, édes atyaitoknak engedelmeskedni, és ha valaha emberi gyarłoságból történt nagy vétékbe esni, hogy kellessék lelki sebeiteket gyógyítani.

20 Egy még¹⁴ virágzo esztendeiben lévő, ártatlan leánzo életének zengéjét s ifúságának nevendékségét isteni félelembé tölti. Atyja¹⁵ haza kívánásától s felettébb valo nagy szeretetétől meg győzöttetvén, világi életre tanáts ado szavát bé veszi, a jo erköltsöktől vég butsuát vészi, és angyal intését bolontságnak vélvén, félre teszi.

¹² O. Fr. [A rövidítést feloldottuk.]

¹³ M [?] [Az alig olvasható rövidítést feloldottuk.]

¹⁴ meg [Emendáltuk.]

¹⁵ Atya [Emendáltuk.]

Edes anyja,¹⁶ szívének késerűségét nem tűrhetvén, fájdalmas ígékel, anyai szép intésekkel leányát meg inti, Isten büntetésével fenyegeti, de az anyai intést füle mellől botsátya, indulatit nem zabolázza, sőt a jó tanácsért indul boszuságra, s édes anyját¹⁷ mérges itallal életétől meg fosztja.

30 És ne hogy gonossága menne világosságra, két artatlan szolgálit vetteti lántzokra, s küldi fogságra, és haza jött atya keményen szententziázza, és mind a kettőt küldi keserves halálra. De a leánzó függő dolgok után atya előtt térgyen álva vétkét meg valya, melyet atya halván, nagyon fel

35 gyuladván, halálra önnön magát szánya. De szolgájától meg tartatván, s az ártatlan rabokot el botsátván, leányát veti fogságra. Ki megint atyai szeretettől, s két küsded fiatskától¹⁸ meg győztetik: a leánzó szabadon botsáttatik, noha nem ok nélkül meg dorgáltatik. Ezzel a szerentsétlen leánzó nem elégszik, hanem viszont nagy boszuságra indittatik. Drága

40 lelkét kétségbe eséssel sebesíti, atyának két belső tselégyit törbe ejti. Egyik rabságra ártatlan vitetik, s keserves halálra itiltetik. A másik gonossága miatt kétségbe esik, kargyába ereszkedik, és a földről, mely meg nyilik lábai alatt, el nyelettetik. Azután édes atya fejéti derekát el vágván, *út-ját fogja*¹⁹ idegen országra, a hol megint lészen ördögöknek jeles prédája.

45 Itten kisdéd ártatlantól hivatztatik²⁰ prédikatziora, kit meg vetvén, akaratya ellen mégis mégyen templomba, a hol a prédikátor a Kristus Jézus keserves halálát s Istennek nagy irgalmasságát hangas szokál kiáltja, melyet halván indul lelki töredelmességre, s titkát meg valván, úgy anyira meg iszonyodik bűnei emlekezetire, hogy keserves bánatyában

50 a templomból ki nem mehetvén, szíve meg hasad a fájdalom miatt. Kíért midőn²¹ könyörgenének, szózat hallatik az égből, hogy ne imátkoznának érette, mert ő menyeknek országában fogna esedezni érettek. Ez Isten ditsőségére s lelkünk üdvességére fel vett tzéllunk: melyre²² ha jól figyelmeztek, szép tanulást és lelki vigasztalást vésztek.

SUMMÁJA AZ ELSŐ VÉGEZÉSNEK

- 55 1. kimenet: Arnold szomorkodván leánya távol létén, szerelmes társától midőn haszontalan vigasztaltatik.²³
2. Meg érkezik leánya, ki atyától örömmel fogattatik, világi életre indittatik, és nagy vigaságos örömek az udvarba lésznek. De hamar meg gátoltatnak, mivel Arnold a²⁴ király parantsolatyára utra készül.
- 60 3. Eleodora siratván el menendo atyától el válását, édes anyától vigasztaltatik.

¹⁶ anya [Emendáltuk.]

¹⁷ anyát [Emendáltuk.]

¹⁸ fiatkáitól [Emendáltuk.]

¹⁹ úgyát fo<g>ja [Emendáltuk.]

²⁰ hivatztatik [Emendáltuk.]

²¹ mi<s>dön [A *d* beszúrva.]

²² melyra [Emendáltuk.]

²³ [A további jelenetekenél csak a sorszám szerepel, a *kimenet* nem.]

²⁴ Arnold király [Emendáltuk.]

4. De azomban nagyobb szomorúság fogja el sziveket, midőn Arnold
utra indulván, tóllők utolsó butsut vészen.
5. Eleodora világi életre magát szánya, Angyal intő szavát álomnak álitya.
6. Szerelmes annya szánakodván leányán,
65 7. Anyai intéssel inti,
8. A melyért leánya annya halálára szánya magát,
9. Noha anya jelen létére változtatya fortélyát,
10. De utolyára méreg ittallal jól tartya anyát.
11. Meg űsmérvén gonosságát, siratya annya halálát, de a véték két szol-
70 gátskára kenettetvén, meg bátrodik,
12. Es az artatlan szolgáltskákot, kik aszonyok halálán bánkodnak, ke-
serves fokságra vetteti.

ELSŐ VÉGZÉS

ELSŐ KIMENET

Arnold és szerelmes társa, Mára

ARNOLDUS

Tehát nem kezdi már egyszer vidámittani szomorúság setét homályába
borult szívemet a vigaságos örömnnek piros hajnala?

MÁRA

75 Elégé meg vidámittot a szentlélek, midőn leányod atyáról emlékezik.

ARNOLDUS

Atyai nével ne fonyazd szívemet.

MÁRA

Meg botsás, szerelmes társám! Ugyan miben vétettem? Ha pedig ártat-
lan vagyok, már felette sulyos keservemet miért öregbített efféle szívnek
minden izeit hasogato igékel?

ARNOLDUS

80 Mi haszna atyai nevemben, ha vigasztalást nem érzek gyermekemben?

MÁRA

Jaj! Talám meg hala leányom?

ARNOLDUS

Meg nem holt, de meg hal atya érette.

MÁRA

Ne busuly, sőt örvendezz, hiszem istenesen neveltetik.

ARNOLDUS

85 Semmi szükség²⁵ nints az oly nagy aitatosságra, atya melletti meg tanolhatja, a mit másutt.

MÁRA

Kérlek, kedves társam, ne szoly olyanokat! Az Istennek szava: Atyák, nevelyétek gyermekeiteket fenyítettékben és isteni félelemben!²⁶

MÁSODIK KIMENET

Eleodora, Amandus és a Voltak

AMANDUS

Uram!

ARNOLDUS

90 Mondki, a mi sziveden, tsak ne vakarj több but fejemre!

AMANDUS

Buval nem terhellek, hanem örömmel köszöntlek:²⁷ meg érkezék Eleodora, kedves leányod, mingyarást itten termik udvarlásodra.

MÁRA

Álmat vagy ugyantsak téged látlak, leányom?

ARNOLDUS

Isten hozott, egy örömem!

ELEODORA

95 Nem kellemetes talám haza jövetelem, és ámbár meg pirongattokis, de megis tudván, hogy testem, vérem, szívem tölleték zármazott, szűntelen lobogván bennem atyáimhoz való szeretetnek tűze: haza sieték.

ARNOLDUS

100 Esztet kívánva kívántam: azértis udvaromban ma külömb külömb féle muzikák zengjenek. Teis hozzád kaptsold szeretetem jeleit, vedd jo neven!

ELEODORA

Édes atyám! Minden kívánságimnak egyetlen egy tárgya a te szerető szíved, de az az hozám való szereteted ugy anyira meg ne halagya a mértéket, hogy még valaha szükséges legyen bánkodni iránta.

²⁵ szükség [Emendáltuk.]

²⁶ [Atyák, nevelyétek... isteni félelemben! aláhúzva.]

²⁷ kaszontlek [Emendáltuk.]

ARNOLDUS

105 Leányom, ne légy még most oly nagy szent! Midőn virágzó álapo-
todban egészséged szolgál, ortzád pirosodik, arany színű hajad széltől
hányattatik, két szemed világa tűndőklik, eretskeidben a vér frissen
ugrándozik, engedelmeskegyél édesgettető testednek, gyönyörkötető
világnak. Másként mostani időben...

MÁRA

110 Kedves társam, Istennek szava: Ha leányid vannak, őrizzed az ő tes-
teket, és ne mutass vig ortzát nékik!²⁸ Azért nem jo ilyeneket szollani
ártatlan előtt.

ARNOLDUS

Szerelmem! Nem tugya még, mi a rossz, azért semmivel őtőt ne izet-
lenítsük, mindenek kedvesen, édesdeden, gyönyörűségesen folyanak,
(*sedent et fit muzica*) a muzikák zengjenek!

ELEODORA

115 Szűnyék. Meg nem vetem én ugyan atyám kegyes szeretetét, hanem
másra kevánom fordítani ezen haszontalan kőltést.

ARNOLDUS

Mire, leányom?

ELEODORA

Meg szakatt a szegényeknek torka, és jobb része majd el vész éhel: eze-
ket gyámolisad az említet vendégségre szánt kőltéssel, ezzel állittatik
nékünk lelki vigaság.

MÁRA

120 Jol mondod, gyermekem! Nem illik, hogy mű hivalkogyunk, haszonta-
lan dolgokra kőltést tégyünk, az özvegyek, arvák, igyefogyottak kapunk
előtt azomban sinlogyenek.

ARNOLDUS

Akor élyetek véle, mikor markotokba vagyon űstőke a szerentsének,
mert még...

MÁRA

125 Nagyobb vigaságunk lehetne, ha két kizded fiatskáinkis jelen lehetnének.
De, jaj, minék ohajtod, ha... S talam előbb adom ki lelkem, hogysen
halálra vált²⁹ szemeimre vehessem drága kintseimet?

²⁸ [Ha leányid... ortzát nékik! aláhúzva.]

²⁹ vált [Emendáltuk.]

ARNOLDUS

Meg lesz azis, tsak most vigon...

MELANDER

Kegyelmes uram! Igen siető levelet hozának.

ARNOLDUS

130 Nem igen szerentés nagy vigaságban nagy leveleket venni. (*Aperit:*)
A földi háboru és vigaság változik, mind a tündér, és mint a kotzká-
nak, nem bizonyos perdülése. Ime, most mérültem vala vigaságba, már
mennemkel királyom parantsolatyára. Készülők tehát utra.

HARMADIK KI MENET

Mára és Eleodora

ELEODORA

135 Mostoha szerentse! Hát³⁰ így jágyzol Arnold ártatlan leányával? Nem
eléged eddig atyáimtól valo távul létemet, hogy már egyszer őlődbe
fogadnál? Most harsogának az öröm muzikai, s már gyázba borulyak?

MÁRA

Ne busuly, leányom, megint viszá hozza az Isten, tsak a mint eddig az
Istent félted, ezutánis félyed.

NEGYEDIK KI MENET

140

Arnold és a Voltak

ARNOLDUS

Kedves társam! Mivel³¹ most egy kevés ideig el kel távoznom tölletek,
ha engem bal kézre fogna a szerentse, titeket hogy jobra fogjon, kévá-
nom. Ezen leányomot, édes gyermekedet hivségedre támasztom, anyai
szeretetedre bizom. Te légy nem tsak édes anya, hanem édes atyais.
145 Kedves udvarom, boldog vagy boldógtalan sorsomnak vég reménye!
Fogagy viszá még kívánatos kebeledbe édes enyéímmel... Térjetek vi-
szá... Térjetek viszá!

MÁRA

Szivem, fejem hajtom, de ne vélyed, hogy ha téged a mostoha szerentse
/: távoztassátok aszt, jo egek! :/ hogy tsak egy napigis folytassam után-
150 nad életemet.

³⁰ szerentse! /: Hát [Az itt fölösleges /: jelet elhagytuk.]

³¹ társam /: mivel [Az itt fölösleges /: jelet elhagytuk.]

ARNOLDUS

Isten hozzátok, édessim!

ELEODORA

Meg botsás, édes atyám. (*Osculatur manum.*)

MÁRA

Isten hordozon, kedves társam. Már,³² édes leányom, ajánlom az isteni félelmet, mert a jó atyák meg áldatnak jó gyermekekben.

ÖTÖDIK KIMENET

155

Eleodora és az Angyal

ELEODORA

Anyám az isteni félelemre int. Atyám pedig aszt mondá, hogy most, gyenge ifúságomba élyek örömeimre e világon. Nem tudom, melyket választam. Igaz az, hogy atyám tanátsa szerint élhetek mostan kedvemre, de az atyám nintsen ide haza, anyám intési pedig szüntelen ellent állanak... Semmi, bizom atyám szeretetében, követem tanáts adását.
160 Ha ugyan tsak gántsot vet anyám vigaságos életemnek, eszemnek éléhez nyulok, nyakam sem szakad benne. De meges jobb előre meg fontolni, miként költhessem le anyámat lábáról. (*Sedet meditando. Et admonetur³³ sequenti Cantione. Ab Angelo.*)

ANGELUS³⁴

1ma

165

Meddig, meddig gondolattal?
Hová sietsz szándékal?
Rosz tanátsra s jovallásra,
Hát még kész akarattal?
Nem félted lelkedet,
Te üdvességedet
170 Kotzkát vetni, prédára tenni?
Oh, katzér bálgatakság!

³² társam /: már [Az itt fölösleges /: jelet elhagytuk.]

³³ [Az *admonetur* szóba az *ur* beszúrva.]

³⁴ [A hiányzó szerepnevet betoldottuk.]

2

Világ tsalárd hivságára
Hanyot homlok rohanni!
Az Istentől s szent élettől
175 Nagy vakság el távozni!
Az örök halállal,³⁵
Pokol nagy kinyával
Fizet ez hivság! Gonosz társaság!
Vigyáz, mert nem bolonszág!

3.

180 Intlek azért, el kezdett jot
Hogy félbe ne szakaszad,
Szent tanását s oktatását
Anyádnak meg fogagyad.
Virágját éltednek
185 Ne szenteld ördögnek,
Ha meny országban, az boldogságban
Valaha kívánsz jutni!

ELEODORA

Majd eltsápitom vala magamot a' nagy gondolkodásban, szinte el hite-
tem vala magammal, hogy angyal intő szavát hallottam, oh, esztelen!
190 Hiszem ez tsak a' régi aitasos vérből származott képzés, bolond volnék,
ha kedvemre nem élnék.

HATODIK KI MENET

Mára és Amandus

MÁRA

Eleodora, Eleodora! Szerelmes gyermekem, esztet varhatáé tölled édes
anyád? Egészen meg indul³⁶ a természet bennem, mikor eszembe tűnik
195 magad viselésed.³⁷ Egek! Mi lészen gyermekemből? De hát hatsak álom
és szemfény vesztés, a mit képzek!

AMANDUS

Aszonyom, nem álom, nem szemfény vesztés: már el merült minden
világi hivságban, azért kötve higy néki!

MÁRA

Tsak igaz tehát hivalkodása?

³⁵ haláll [Az egyéni rövidítést feloldottuk.]

³⁶ indul [Emendáltuk.]

³⁷ viselésed [Emendáltuk.]

AMANDUS
200 Igaz. Sőt...

MÁRA
Oh, anyai szívet szagatto fájdalom! Istent félő³⁸ leányombol mi válék?

AMANDUS
Fonyasza szerelmes anyát!

MÁRA
Még ortzámon tsőpőgnék heves könyhulátásim, és imé, uj ok adatik
205 siralomra. Eszt tselekszitek, atyák, gonosz tanátstokal! Mi tévő légyek?
Ha meg intem, tulajdon hálojában keveredvén majd, leányokba avult
pattogással fogja vitatni maga ártatlanságot. Engegyek néki? Tilgya az
isteni parantsolat.

AMANDUS
Rettegi már az egész udvar szilay természetit, mint az hajokot törő kő
sziklákot.

MÁRA
210 Tsak meg dorgálom.

AMANDUS
Szűkség, ha zabolárol itatod. De, ime, a keserű anyának határozhatat-
lan mérge!

HETEDIK KI MENET

Mára és Eleodora

ELEODORA
Szerelmes anyám! Hát mi johirt hallot ur atyámrol?

MÁRA
215 /: Mely szépen festi ortzáját a szelitséggel! :/

ELEODORA
/: Valyon miért borzad pusztá tekintetemre? :/

MÁRA
Leányom! Ki tanultam fenekét minden titkaidnak. Hát te is így szapari-
tod zápor sok bumot? Merő mesének tartod anyai szavaimot?

³⁸ féleo [Emendáltuk.]

ELEODORA

/: Valyon miért ily izetlen? :/

MÁRA

220 Nem szeretem kemény durfatságodat, effelett társalkodásodat.

ELEODORA

225 Ne vádold keménségemet, szerelmes anyám, hiszem³⁹ énsem szoptam tigris tejet, sem a vad, szilaj erdőben nem születtem kő szikláktól, hogy az ifúsággal való szíves nyájaskodást meg vessem. Mit mondanak az emberek: most had élyek kedvemre életemnek virágzó esztendeiben!
És, oh, vajha láthatnád tsinyát belső szívemnek, mely mod nélkül ég anyai szeretetnek tűzetől!

MÁRA

Aszt én nem kétlem, mert a gyümölcs nem mesze esik fájától. De várható az édes szülő anya az istentelen gyűkerbe oltott tsemetőből kellemetes gyümölcsöt, a melyben máris tompulni kezdettek fogaid?

ELEODORA

230 Édes anyám, két kézzel ölelném ezen pirongatást, ha idegentől eredne. De attól szenvedni, a kinek méhe s emlői... Ah, ki nehéz! Azért forgo szélnek hintéd mérgedet.

MÁRA

Gyermekem,⁴⁰ rövidebb porászra fogd mozdatlan nyelvedet, masként...

ELEODORA

/: Meg sem fogta, már mejeszti. :/

MÁRA

235 Ortzátlan! Ez-e⁴¹ a betsület és tisztelet édes anyádhoz? Nem szégyenlet, hogy ki kapván minden szép ditsiretekből, már tsupa hizelkedéssel simigatod betsületednek majd veszett ügyét?

ELEODORA

/: Ha elnem nyögöm mardoso nyelvét, fel válalya minden titkomot! :/⁴²
Esz jobban kormányozni hivatalodban jár, édes anyám!

³⁹ hizsem [Emendáltuk.]

⁴⁰ [A *Gyermekem* szóban a *me* betoldva.]

⁴¹ Ezee [Emendáltuk.]

⁴² [A hiányzó nyitó /: jelet pótoltuk.]

MÁRA

240 /: Most tezzik, máris engedelmeskedik! :/⁴³ Ugy vagyon, hivatalomban jár, ezért kérlek, veddle dagályos szűvednek meg aggott dőlőlségét. Telyesítsd Istennek parantsolatyát, a mint edig istenesen éltél, ély ezutánis, úgy aldatol meg az Istentől. A hizelkedő tzinkusoknak ne tartzd nyitva fűleidet.

ELEODORA

245 Pontra telyesittem, édes anyám, ezután parantsolatidot.

MÁRA

Ha telyesited, anyai áldásomat vészed. Ha pedig nem...

ELEODORA

Mind igaz, a mit mondasz. (*Mára abit.*) De meg fizetz rá!⁴⁴

NYOLCADIK KI MENET

Eleodora

ELEODORA

250 Mihez fogjak? Engedelmeskegyem anyámnak? Szégyen, gyalázat! Nem tudgya az eszeveszett, mire mehet gyermekének haragja. Tehát félbe kel szakasztani vigaságos életemet? Igaz, hogy jora oktat, de lészen még ennekis ideje. Semmi, őszve szedem minden erejét, velejét eszemnek: mégis⁴⁵ kedvemre élek, de anyám intésit hosszabb kőtélre nem botsátom. Fel ütöm a tronfot: meg kel halni ma anyámnak, ha mingyárt...
255 Most el hiszem, nyukszik. Engedelmes leányának tétetem magamot: meg lesem,⁴⁶ hogy oldalához férhessek. Fel vadászom átkozott lelkit testében, meg járom szegről végre, ki hajtom fertelmes fészkeből! (*Meg indul.*) De, imé! Valyon mitsoda szokal illessem? Ah, nem bánom, kész vagyok meg halni, tsak ő...

KILENCEDIK KI MENET

260

Mára és Eleodora

MÁRA

Istenem! Mire juték? Gyermekemtől is meg vettettem!

⁴³ [A hiányzó záró :/ jelet póoltuk.]

⁴⁴ [A mondatvégi fölösleges /: jelet elhagytuk.]

⁴⁵ mégis [Emendáltuk.]

⁴⁶ lesem [Emendáltuk.]

ELEODORA

Aszony anyám, éppen most vala szándékom udvarlásodra.

MÁRA

S miért nem eddig?

ELEODORA

265 Ne terheld szívemet! Oh, én szerentsétlen leánzó! Szégyenlem meg vallani, de a fájdalom sem engedi, álambanniss magamnak hohért kívántam, sirtam, zogkogtam, hogy anyámnak szavát nem fogattam, hanem bánatra az anyai szívet indítottam.

MÁRA

Ne hervazd magadot érettem, szerelmes gyermekem!

ELEODORA

270 /: El hiszi, hogy egy uton jár szívem nyelvem ugrásával! :/⁴⁷ A, ha látnád sebét szívemnek!

MÁRA

Meg esik rajtad lelkem: imé, anyai szeretetem. (*Amplectitur.*) Már egy kevésbé nyukszom, hanem...

ELEODORA

275 Anyai szeretetét tapasztalám, de mégis for bennem a méreg: álambanniss⁴⁸ előttem forog meg pirongatása... Oh, vajha végbe vihetnem szándékomot, soha nem derülhetne szerentsésebb orám! Meg lesz, reménlem, és még most ki töltöm boszumot: majd jól tartom méreg itallal.

TIZEDIK KI MENET

Eleodora, Mára és a két szolgálja: Ábner és Carmeel

ELEODORA

Halyátoke, szolgálak? Tugyátok, anyámnak gyengeségét, már rég várja: káfét mingyarást hozzatok! Szerelmes édes anyám, hát mint vagyon?

MÁRA

280 Tsak gyenge modra.

ELEODORA

Ah, mely örömost vigasztalásodra lennék, ha lehetne, életemmelis.

⁴⁷ [A hiányzó nyitó /: jelet pótoltuk.]

⁴⁸ álmatamis [Emendáltuk.]

MÁRA

Köszönettel fogadom, édes gyermekem, szeretetedet, hogy meg nem vetted személyemet.

ELEODORA

285 Kőtelességem hozza magaval. Hát ha méltóztatnék ebből bé venni, talám nem sokára jobban kezdene lenni.

MÁRA (*bibit:*)

Jaj, mind rágják belső részeimet!

ELEODORA⁴⁹

Talám tsak forrasza. (*Auferunt.*) /: Már enis szélnek fordítottom palásztomot. ./

TIZENEGYEDIK KI MENET

Eleodora, Jerámeel, Amandus

ELEODORA

290 Oh, keserves fájdalom! Miként bánám édes anyámmal? Igazán eléreév partyát átkozot szándékom! Oh, szívem, édességes anyám! Tehát leányod miatt kell kinlodnod, kel meg halnod? Mitsoda bérét várhatom érdememnek?⁵⁰ Ah, hol vattok s miért késedelmeskettek, hogy reám nem rohantok setétes barlangotokból, ti kegyetlen fene vadak? Ah, szagassátok, rombolyátok minden tagomot, izemet! Mert nagy
295 bura fokadott boszu állásom, melyből merő gyönyörűséget, örömet, édességet várok vala. El kel veszнем, meg kel hálnom,⁵¹ mert ritkán éri tárgyát ő hamisságának.⁵² Mi vigasztalás, Amánde?

AMANDUS

300 Oly szánakodás, oly iszonyodás fogta el szívemet, hogy meszire sem tudom, honnan kezzem fájdalmas szavaimot. Életemben soha nem látték szomorúságozsb anyát, keserveszb halált!

ELEODORA

Jaj, talám máris meg hala édes anyám?

AMANDUS

A keserűségnek tengerében ki mulék ez árnyék világbol.

⁴⁹ [A szerepnév utólag betoldva.]

⁵⁰ érdememnek [Emendáltuk.]

⁵¹ hálnom [Emendáltuk.]

⁵² [A szó után ismét kiírt *Eleodora* szerepnevet elhagytuk.]

ELEODORA

Ah, Eleodora, Eleodora! Keserűségnek leánya!

JERAMEEL

Szünyék fájdalmad! A két testvér szolgálknak kellet esztet tselekedni!

ELEODORA

305 Nyilván nem más! Azértis kezeknél fogva hátra kötőztetve, nyakok vas peretzel meg szorítatva, lántzokkal környül foglaltatva hirtzoltassanak tömletzre.

JERAMEEL

Mindenek meg lesznek.

ELEODORA

Jól vagyon. Így el titkoltatik vétkem.

TIZENKETTEDIK KI MENET

310

Abner, Carmeel, Jerámeel és a Két Katonák

CARMEEL

Ugyan, szerelmes bátyám, nem tutze valamit aszonyunk haláláról?

ABNER

Ah, szerelmes testvérem, mit tudnék? Mégis tsak félek, hogy ha...

CARMEEL

Máris nem tudom, mi titkos rémülés, borzadás fogta el szívemet!

ABNER

Artatlanok vagyunk, nem hágy el az Isten.

CARMEEL

315 Ihon vagyon Jérámeel, vigasztalni fog műnkőt.

ABNER

Örvendek, uram, hogy moston a szerentse őszve kapsolt bennűnkőt.

JERAMEEL

Szomoruaak vattok, látom, mind a ketten. Mind azonáltal enyim a szerentse, mert alig várom, hogy...

CARMEEL

Nyilván⁵³ nem szűves jo akaronkot köszöntyűk.

JERAMEEL

320 Szives jo akarotok vagyok.

ABNER

Tisztelünk tehát.

JERAMEEL

Reménlem, gonosz nyelvetekel azért meg botsássatok, hogy gántst vetek szándékoktoknak:⁵⁴ lántzal akarom fel tserélni az udvarhoz hiv szolgálatotokat.

CARMEEL

325 Ah, ne sebesítsd szivem, tudod, mely tiszta az alnokságtol!

ABNER

Gyengén emlitzd az efféléket, uram: mostani údőben nem minden tréfa jo tréfa!

JERAMEEL

330 Rókával béllettek mind a ketten, és ezer mesterségek mindenkben: tугyátok tsoválni, hánni, vetni farotokat mindenfelé az udvarnál! Ölt-zőtekfel a pántos karikákat! (*Indeunt.*) Meg tanáltátok, a mit kerestetek.

ABNER

Irgalmatlan szerentse! Tehát eze bére hiv szolgálatunknak?

JERAMEEL

Határozátok hevét sziveteknek! Több még hátra! Kővessétek a vitézeket!

MÁSODIK VÉGEZÉS

ELSŐ KI MENET

Arnold, két küzded Fiatskái, Eleodora, Melánder

ARNOLDUS⁵⁵

Istenem, mire jővék haza?

⁵³ Nnyilván [Emendáltuk.]

⁵⁴ szándékoktoknak [Emendáltuk.]

⁵⁵ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

335 FILIUS PRIMUS
Tehát gyázba borult Arnold udvara!

 FILIUS SECUNDUS
Ah, keserves halál! Vagy inkább átkozott gyilkosok! Hát így választátok
el édes anyánktól?

 ARNOLDUS
Edes, ártatlan magzatim, mely keserves árvaságra jutatok! Hol leányom?

340 MELANDER
Keserűség⁵⁶ tengerébe merült: keserves jaj szokál kiáltya edes anya
halálát.

 ARNOLDUS
Valyon nem tzikose anya halálában?

 MELANDER
Mint a kristály, oly tiszta a gyilkosságtól. Az istentelen gyilkosok máris
vasat pengetnek tömletz fenekén. Ihon, szomoru leányod.

 ARNOLDUS
Isten vigasztaljon, kedves gyermekem.

345 ELEODORA
Nem tudom, őrvengyeke vagy szomorkogyam jelen léteden, szerelmes
atyám!

 ARNOLDUS
Előmbe a gyilkosokat! Életemre esküsöm, véreknek minden ágát bogát
testekből ki tsigázom! Gyermekeim, menyetek el egy kevésé.

MÁSODIK KI MENET

Arnold és a két elő hozatott Artatlan Rabok, *Melander*⁵⁷

350 ARNOLDUS
Átkozott gyilkosok! Hát így feleltetek meg szertetemnek?

⁵⁶ Keserűség<g>k [Ráírással javítva; emendáltuk.]

⁵⁷ [A jelenet végén szerepel, nevét pótoltuk.]

CAPTIVUS PRIMUS CARMEEL⁵⁸

Ne boszonkogyál, ne dühöskögyél rajtunk haszontalan, uram! Mert ha tetétől fogva talpig rombolodis minden izeinket, tугyad, hogy mind ezeket meg álya ártatlan szívünk. Isten előtt valyuk, ártatlanok vagyunk: azért se kegyetlenségednek szertelensége, se igyefogyott állapotunknak sulya lenem út inainkrol.

ARNOLDUS

Hát te mivel mented magadot?

CAPTIVUS SECUNDUS ABNER

Mivel szollásra unszolsz, szollok, de ugy, a mint ártatlan személyűnk-hőz illik: igaz, hogy kezedben vagyunk, de az is igaz, hogy meg rémült s lábaidhoz borúlo, kegyességedet ohajto, ártatlan rabjaidnak életek igasság szerint hatalmadban nintsen. Gyilkos, tzinkos szenet kentek ugyan reánk: én ennek szurkát egy szovalis le moshatnám, de...

ARNOLDUS

Mi maszlág széditi a gonoszokat? Meg a lántzok közepettis mérik boszontani meg bántott, de boszu állo urokat? Ragagyátok előllem, a mig forro haragomnak tüze emésztendi őket! (*Abit.*)

CAPTIVUS SECUNDUS ABNER

Hanyot homlok dőlünk tehát a kinos halálra, szerelmes bátyám!

CAPTIVUS PRIMUS CARMEEL

Isten az ártatlanoknak párt fogoja. Melánder, kedves, régi jo barátom! Ne kegyetlenkegyél gyenge etsémmel, látod igyefogyott állapotját, tudod ártatlanságát.

MELANDER

Jerjünk már!

HARMADIK KI MENET

370

Eleodora, Salvianus és Gundisálvus

ELEODORA⁵⁹

Mi túndér kétszínűség⁶⁰ ez? Az ártatlanok veszenek, hogy a bűnös élyen? Én vétkeztem, de a két ártatlan mit vétett? De... Salviane, mi hírek folynak?

⁵⁸ CAPTIVUS PRIMUS [Az egyértelműség érdekében a jelenetben a *Captivus primus* mellett a Carmeel, a *Captivus secundus* mellett az *Abner* nevet is szerepeltetjük.]

⁵⁹ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

⁶⁰ kétszínűség [Emendáltuk.]

SALVIANUS
375 Ki adatott a szententzia a gonosz ifiakra. Kiis nyomozták, hogy nem mástól légyen az istentelenség.

ELEODORA
Hogy tугyátok, hogy azok légyenek a gyilkosok?

SALVIANUS
Az egész udvari nép rájok feelt. Szemeddel fogod tapasztalni halálokat.

ELEODORA
Vajha ne máson szemlélnétek!

SALVIANUS
Ki lehetne mas?

ELEODORA
380 Nem tudod valoban szivemnek fájdalmát, azért himezed, hámozod nyelvnednek járását.

SALVIANUS
Igen jól tudom, s ugyan azért szollok ova, hogy ne keseritsem, hanem vigasztalyam szivedet.

ELEODORA
385 Vessünk véget ezeknek. Hanem azon szepelkegyél, hogy minél hamarább atyámot tisztelhesem: leg ottan meg tudod a keserűségnek folyamotyat.⁶¹

SALVIANUS
Szivesen.

ELEODORA
Tehát vasra, tömletzre vettetém az ártatlanokat, és már kénos halállal töröltetnek le a föld hátáról? Mivel vigasztalz, Gundiszalvé?⁶²

GUNDISALVUS
390 Nem mással, hanem atyád haragja halállal bünteti a két gyilkost.

ELEODORA
Barátom! Hirmondásod más elméhez, nem enyimhez illik. Hol vagyon bus atyám? Meg nem engedem, hogy...

⁶¹ [A *folyamotyat* végére az *at* betoldva.]

⁶² Gundi szalvé [Emendáltuk.]

GUNDISALVUS

395 Boldog Isten, hová ragattatik gondolatlan elméje! Ha fejedet ohatatlan
veszedelembe⁶³ hemipelgetni nem kívánod, ideiglen halgatásra végyed
a gonoszok párt fogását!

ELEODORA

Talám nem tudod, mely nagyon kedvel atyam, mégis félyek? A két ártatlant ma ki szabadítottam, vétkeimet meg vallom.

GUNDISALVUS

Eleodora! Eleodora! Hát te voltál anyád gyilkossa?

ELEODORA

En voltam, nem voltam, mi gondod rá?

GUNDISALVUS

400 Minden okvetetlen erőszakos halálnak torkába veted fejedet! Leg alább
midőn ki jelentet a két ifiúnak ártatlanságát, titkold el a gyilkost, hogy
nyilván légyen érdemed, titkon vétkeid!

ELEODORA

En hazugyak?

GUNDISALVUS

405 Isten ne agya, hogy csak egy kőrőmnireis mozdítsad a súlykot!⁶⁴ Kő-
vezd tanácsom!

ELEODORA

Eget vernek szavaid.

GUNDISALVUS

Leg alább ova ereszkegyék nyelved. Bártsak ezen egy tanátson...

ELEODORA

Halgass! Jó a felgyulalt atyám.

⁶³ vesze<lbe>delembe

⁶⁴ súlykot [Emendáltuk.]

NEGYEDIK KIMENET

Arnold, Eleodora, Jerameel, Gundisalvus és a Két Katonák⁶⁵

ARNOLDUS

410 Jerameel, el tőkélet szándékom a foglyokat szorossabb kérdésekre fogni.
Ki tugya, hát ha még akadunk más tzikosokrais!⁶⁶

ELEODORA

/: Kegyesen bányál az ártatlanokkal, jutalmát vészed! :/ Kegyes atyám,
könyörületes nevednek ujjabb meg ujjab sugárral vidámitsa mai napon
szomorúságtól el tölt udvarodot!

ARNOLDUS

415 Vidámitsa Isten, enis aszt kívánom. De miért hervad anyira ortalád?

ELEODORA

Ettől jobban meg tudod, édes atyám.

GUNDISALVUS

Anyá halálán kesereg.

ARNOLDUS

Boldog atya s anyá, kinek ily szerető leányok!

ELEODORA

Boldog? Oh, vajha! Sőt, ki lehet boldogtalanabb?

ARNOLDUS

420 Lágyabban, gyermekem. Igasságát kíváno haragom anyád gyilkossit
vetette céllul: hitemmel allatom, föld iszsza véreket!

ELEODORA

Való tehát, hogy anyam gyilkossának meg kel halni?

ARNOLDUS

Nem gyilkossanak,⁶⁷ hanem gyilkossinak. Enyhízd bánatod!

ELEODORA

Hogy enyhítem, ha...

⁶⁵ [A Katonák betoldva.]

⁶⁶ tzikosokrais [Emendáltuk.]

⁶⁷ gyilkossa<i>nak

ARNOLDUS
 425 Mitsoda szánakodo vér kapszol hozzájok?

ELEODORA
 A szeretetnek szorossabb kőtele.

ARNOLDUS
 Tehát oly nagy álméltottato szeretet kapszol s szoritt hozzájok?

ELEODORA
 Olly szoross, mint ha reám mondatott volna a szententzia.

ARNOLDUS
 430 Ditsiretes indulat, de hogy jobb üdőre tartsad, jóvaslom. Az idétlen szánakodás neha vétékre hentereg.

ELEODORA
 Mi üdőre, ha most a veszedelem nehezén nem állatom?

GUNDISALVUS
 /: Boldog Isten! Minden titkait fonákul forditya! :/

ARNOLDUS
 Kőnyörűlnék rajtok, de esküvésem tárgya, igazság hozza.

ELEODORA
 El szélyed tehát minden reménségem.

ARNOLDUS
 435 Gyermekem! Boldogitzd atyai szeretetemmel lelked buzgoságát. Ha valamivel tudlak vigasztalni, vigasztallak, tsak többé ne kesergezd szívem. /: Mégis, valamit forral magában! :/ Komor kedved, keserves ábrázatod, siralomba borult szemeid valyon mit jelentenek? Nem szánakodásnak, hanem valami tetézett fájdalomnak jelei. Erezd meg már nyelvedet,
 440 édes atyádnak beszéld ki bus szivednek titkait! A vagy mégis félelmes gyanora vészted atyai szeretetemet?

ELEODORA
 Ah, tnyad tehát, édes atyám, mi ginza szívemet!

ARNOLDUS
 Az fő kívánságom, szerelmes gyermekem.

ELEODORA
 Jaj igyefogyott gyilkosnak!

ARNOLDUS
445 Feledd már, majd boszut állanak rajtok!

ELEODORA
Jaj, el kel veszni tehát, szegennek?

ARNOLDUS
Hogy akárki legyen, kinek üdvességét ohajtod, élyen,⁶⁸ én gondom,
s hitemmel fogadom, tsak már egyszer szüntezd keservedet!

ELEODORA
Élyen, akárki? Élyen tehát anyám gyilkossa?

ARNOLDUS
450 Eszt a diot fel nem törheti tehetségem! De légy jo kedvel: meg szaba-
dittok egyet közüllők.

ELEODORA
Ah, hogy lehessek, ha mégis egyiket veszted?

GUNDISALVUS
Ugyan ezzel biztatatom én tsak imént.

ARNOLDUS
455 Ha tsak pusztá könyörületesség tsatol hozzájok, meg elégedhetél egyel.
Szolgák! Minek előtte az el végzett kinos halálra vitessenek, előmbe
álítsátok!⁶⁹

ÖTÖDIK KI MENET

Elé hozattatnak a rabok, és a Voltak

ELEODORA
/: Ah, ki jelentseme,⁷⁰ vagy továbbis? ./ Hát mégsem érted szándékom,
édes atyám?

ARNOLDUS
460 Mi lehet, édes gyermekem?

GUNDISALVUS
Máris hozzák.

⁶⁸ élyen [Emendáltuk.]

⁶⁹ álítsátok! <Eleo>

⁷⁰ ki <te> jelentseme

ELEODORA

/: Boldogtalan fejem! Jaj, mit tselekegyem? :/

ARNOLDUS

Jobb kezemre űly, leányom. Telyesítettede parantsolatomot, Jerámeel?

JERAMEEL

465 Igenis, uram. De mások mind ezekre eskűsnek, ezek pedig magokat
mindenekben ártatlanoknak valják.

ARNOLDUS

Szokás az a gonoszoknak. Gyerme kem, hogy tsak egy kőrőmnére⁷¹ se
mellőzzem eskűt szavamot, kívánt ajjándé kul nyujtom életét egyiknek.

ELEODORA

Atyám! Ha élete bizonyos, többet se kívánok s reméllek.

ARNOLDUS

470 Átkozott istentelenek! Gyerme kemért⁷² egyiknek meg engedek. Ves-
setek koztkát, kinek kevessebb pördül,⁷³ a menyen a' keserves halálra.

CAPTIVUS PRIMUS CARMEEL

Édes jo uram, én aszt nem tselekszem, hanem botsáttassék édes vérem!

CAPTIVUS SECUNDUS ABNER

Oh, édes uram! Inkább izről izre szaggattassam, mintsem szerelmes
bátyá mot a keserves halál torkába hagyam!

ARNOLDUS

Meg kel lenni.

CAPTIVUS PRIMUS CARMEEL (*projicit:*)

475 Oh, fájdalom! Tehát hatost vetettem!

CAPTIVUS SECUNDUS ABNER

Kettős az enyim: szabadulyon édes vérem!

ARNOLDUS

Oldassanak a bélintsek⁷⁴ a nagyobrol, noha mégis⁷⁵ inkább kívántam
volna a kussebről.

⁷¹ kőrőmnére<is>

⁷² Gyerme kemét [Emendáltuk.]

⁷³ pördül [Emendáltuk.]

⁷⁴ bélintsek [A szó más előfordulása alapján emendáltuk.]

⁷⁵ magis [Emendáltuk.]

CAPTIVUS PRIMUS CARMEEL

480 Ah, ki kelletlen ajándék! Szüntelen keserűségre, siralomra szabadittasz,
uram! Meg botsáss, szerelmes édes etsém, rajtadis könyörül a nagy Isten!

CAPTIVUS SECUNDUS ABNER

Könyörödj érettem, édes bátyám!

ARNOLDUS

Meg vagyon, leányom, a mit kértél.

GUNDISALVUS

Kérünk mégis, uram, ne kelyen szemlélnünk a másiknak halálát!

ELEODORA

Már eszt büntetésnek, nem kegyelemnek tartanám.

ARNOLDUS

485 Most ditsirem jeles szűvedet. Ortzátlan gyilkos! Minek előtte istentelen
lelkedet ki okádod, boruly alázatossággal a földre, szányad s bányad
vétkedet. Nem enyésznek fűzdbbe meny útó könyveim, a mint balgatag
eszed képzi vala!

CAPTIVUS SECUNDUS ABNER⁷⁶

490 Töltsed, uram, telhetetlen boszudot artatlan szolgádon, ki tartoztat?
Irgalmasságnak ura s Istene, te tudod, te látod ártatlanságom mi voltát!
Azért reád bizom erőszakos halálom súlyát!

ELEODORA

Ah, haszontalan kérés!

ARNOLDUS

Hát mégis félted a gonoszt?

ELEODORA

Féjtem vala, de ezen félelemis el tűnt kemény esküvésekre.

ARNOLDUS

495 Ugy vagyon. Egyre kértél, egyre meg esküttem, de elis botsátottam. Bátor
tekéntettel tehát tisztelye⁷⁷ szives kegyességemet bus szíved!

ELEODORA

/: Jaj, hogy lehessen? Holott ezerni⁷⁸ ezer győtrelem öldökli lelkem! ./

⁷⁶ Captivus [Egységesítettük.]

⁷⁷ tisztely [Emendáltuk.]

⁷⁸ Holott <meg> ezerni

ARNOLDUS

Ideje már, átkozott, hogy a hohérok előtt meg járd a tántzot! Ragagya-
tok pokoly mélységbe, tanulya meg, miként kellett volna félni teremő
500 urát, istenét!

(*Volunt auferre.*)

ELEODORA (*flectit:*)

Atyám! Szerelmes édes atyám!

ARNOLDUS

Mi tehát, édes leányom?

CAPTIVUS SECUNDUS ABNER⁷⁹

Isten, támogazd erőtlenségem!

ELEODORA

Ugyan ezen ártatlan mit vétett? Én ellenséged, én, anyámnak gyilkossa!

ARNOLDUS

505 Ellenséged? Gyilkossa? Mi tsudák, mi árnyékok ezek?

ELEODORA

Nem tsudák, nem árnyékok, hanem valóságos valóságok. Ideje már,
hogy férre huzzam a szuperlátod, s meg valyam az igasságot: Eleodora
őlte meg édes anyját,⁸⁰ ezen egy gyilkosnak életét fogadád esküvéssel!
Eszt kívánom tőled, többet semmitsem.

GUNDISALVUS (*flectit:*)

510 Uram! Botsánat leányodnak!

ARNOLDUS

Ne fonyazd szivem magadis!

ELEODORA

Ha ettől el nem álland kegyelmed, bővőn elégítesz.

ARNOLDUS

Istenem! Hát így tűnteti fűzdbe boszura gerjedet akaratot egy után-
zonak fortélye?

GUNDISALVUS

515 Ez talán tselédin valo szánakodás?

⁷⁹ Captivus [Egységesítettük.]

⁸⁰ anyát [Emendáltuk.]

ARNOLDUS

Magamis úgy tartom, merő joság: más szőtte a tsalárdságot, és... Kej fel, leányom, vond el szivedet ettől a nemes véredet motskolo szánakodástól... De mégis, ily véletlen változásban ova kel tapogatnom. Távozzatok!

HATODIK KI MENET

Arnold, Jerameel, Gundisalvus, Salvianus, és a rabot elé hozzák⁸¹

ARNOLDUS

520 Oh, boldogtalan atya! Tehát erre vitt teged gyermekedhez való szereteted!⁸² Ha így tsalattattam tulajdon gyermekemtől, jobb most le tennem életemet, kardomra biznom vég pihenésemet, hogysen ily keserűségben töltenem siralmas életemet. (*Kargyába akar ereszkedni, de szolgájától meg tartatik.*)

GUNDISALVUS

Jaj! Mit tselekszel, uram! Magadnak gyilkossa⁸³ akarsz lenni?

ARNOLDUS

525 Mégis élnem kel tehát?... Jól vagy: helyes tanásra nyitott utat gyors elmém. Ártatlan az ifjú, hozzátok elő, szabadon bocsátom! De az átkozott leánzó bérét vészi ravasz gonosságának: ma boszuságomon áldozom életét. (*Adducunt Captivum:*) Fijam! Vald meg az Istenre, vétke vagy-e vagy sem? Imé, lelkemre fogadom: semmi bantodásod nem leszen.

CAPTIVUS ABNER⁸⁴

530 Uram! Isten előtt állok, ártatlan vagyok.

ARNOLDUS

A lántzokot olgyatok, szabad lábra bocsássátok! Fijam, meg emlékezzél veled tett kegyességemről.

CAPTIVUS ABNER

Köszönöm, édes uram, kegyes irgalmadot. (*Osculatur manus et abit.*)

ARNOLDUS

Ide a gonosz leánzot!

SALVIANUS

535 Uram, a rettentő félelem el fogta minden izeit s tagjait.

⁸¹ [A hozzák szóba a zák beszúrva.]

⁸² szerereted [Emendáltuk.]

⁸³ Gylkossa [Emendáltuk.]

⁸⁴ Captivus [Mivel Abnert vitték börtönbe, kiegészítettük a szerepnevet, e jelenetben kétszer.]

ARNOLDUS

Meg érdemli, hogy vétkeinek büntető súlyát érezze.

JERAMEEL

Oh, szomorúsággal el tölt Arnoldnak siralmas udvara!

ARNOLDUS

540 Távozzatok! Ne hogy jelen létetek némű nemű enyhítést áraszson szívemre, és akár hova fordítsa átkozott szemeit, senkit se lásson, a ki rajta könyörűlőn.

JERAMEEL

Fejűnkőt hatsuk. De oly mértéket szabj indulatidnak, hogy vérét ne ontsad ügyefogyott leányodnak!

HETEDIK KI MENET

Arnold, Salvianus, Gundisalvus, és a leány elő hozatík

ARNOLDUS

545 Mondmeg, anyádnak gyilkossa: mitsoda duzmatd feledékenségbé súlylyesztette szeretetemet háladatlanságod? Ha himezés,⁸⁵ hámozás nélkül meg nem vallod vétkeidet, magam kezeimmel áldozlak fel.

ELEODORA

Jaj, mit mongyak?

ARNOLDUS

Mi erő, bizadalom birt anyád halálára?

ELEODORA

Atyám! Ne nagyobbbizd⁸⁶ tovább lelkem fájdalmát!

ARNOLDUS

550 Se az engedelmességnek törvénye, se Istennek parantsolatya, se tennen lelkednek⁸⁷ martzono furdalási nem birhatták mértekletes jozanságra agyafurt durvaságodot?⁸⁸ Ime, nem fogom el fűleimet, kegyes tsendel hallom mentségedet.

⁸⁵ súlylyesztette [Emendáltuk.] háladatlanságod<m>d [Föléírással javítva.] <m>himezés

⁸⁶ Ne <gy> nagyobbbizd

⁸⁷ lekednek [Emendáltuk.]

⁸⁸ dur<f>vaságodot

ELEODORA

555 Ha igazat akarok mondani, a te szereteted vitt engemet arra. Azért ne vátozzál szinedben, hanem légy embere szavadnak!

ARNOLDUS

Atkozott atyai szeretet!

ELEODORA

560 Mindazon által ne terheld buval, banattal el keseredett szivedet: vétkeztem, meg vallom, s azért az ál világbol nékem ki bontakozni már fő örömem.⁸⁹ Lelkemet erőszakoson testemből ki sajtolni el szánt akarod? Ihon, fejem, vágd⁹⁰ ki tövestől, meg álya szivem. Életemnek szemeit akarod bé huntantni? Nem ellenzem. Mert te vagy oka vétkemnek: szegezd szivembe, merizd szinte maroklatyáig kardodot!

ARNOLDUS

Nem vagy méltó, hogy kezeim illessenek: az hohér dolga.

ELEODORA

565 Ha eszt tselekszed, nem szorongagya testemet hohérok bélintse, nem sérti, fonyasza fel gyulalt haragodnak tüze. Te ély, édes atyám, tsak meg ne büntetessél rosz tanáts adásodért.

GUNDISALVUS

Jaj, ki tarthatya meg szemeimnek sebes folyamit ily keserűséges változásban! De valyon mit forral magában mély gondolkodásba merült uram?

ARNOLDUS

570 Ugy vagyon. (*Surgit.*) Uri méltóságban jár eskütt hitem. De mire tartom istentelen ellenségemet? Atta anyát halálnak. Atya halálánakis kellemetes ki derülését várja. De ugy hiszem, nem esik szája izére falatya. Szolgák! Miglen akaratom telyesedik, vessétek vas peretzre, vigyétek tömletzre!

ELEODORA

Jaj nékem, szegény fogolnak!

GUNDISALVUS

575 Valyon kő vagyoke én, hogy el bámult szivel nyőgjem kis aszonyomnak ily nagy keservét? (*Genu flectit.*) Uram! Ha leanyodnak esedező kérelme⁹¹ nem fér szivedhez, férjen néki szánt áldozando életem!

⁸⁹ nékem ki bontakozdi nékem már fő örömem [Emendáltuk.]

⁹⁰ vág [Emendáltuk.]

⁹¹ esedező <szive> kérelme

ARNOLDUS

Fogd zabolára éretlen indulatodot!

ELEODORA

580 Tartzd meg, edes szolgám, nekem szánt életedet: tartzd meg uradnak,
tartzd meg édes árva etséimnek, használhatz még ezeknek, nem már
nékem.

ARNOLDUS

Vigyétek!

ELEODORA

Atyám! Oh, szerelmes édes atyám! Engedd bártsak aztaz egy kegyelmet,
hogy térgyen álva meg kövessék!⁹²

ARNOLDUS

Salviane, járjel hiven parantsolatomban!

SALVIANUS

585 Tetézett keservemben meg dermedett nyelvem már alig mozdítottom:
menyünk már.

ELEODORA

Kedves tselédim, Isten hozzátok!

NYOLCADIK KI MENET

Arnold, Két fiatskai, Jerámeel, Amandus

FILIUS PRIMUS

Oh, Istenem, mit látok!

FILIUS SECUNDUS

590 Oh, szerelmes vérem!

ARNOLDUS

Szűnyég buzgoságod!

FILIUS PRIMUS

Had késérjem drága kéntsemet!⁹³ Életünknek egy felét vesztet tehát,
édes atyám! Áldozd fel a más felétis!

⁹² kövesse<m>lek

⁹³ [Az itt ismételt kiírt *Filius primus* szerepnevet elhagytuk.]

FILIUS SECUNDUS

Fájdalom! Keserűség! Tehát nénémtől el kel szakadnom?

ARNOLDUS

595 Egy nyomot se tegyetek; akaratomot parantsolat gyanánt tisztelyetek!

AMANDUS

Uram! Ne induly meg rajtok, el hatalmasodott fájdalmokban nemis tuggyák, mire fokad nyelvek!

JERAMEEL

Uram! Mely okoson int ezen kűzdedis!

ARNOLDUS

600 Az ilyen veteknek kőnyű a botsánat. De nagyobb bu furdalya szivemet, s mind egy mardoso ősztonnel kevertetik mind izem: soha⁹⁴ senkire nem kerjedett oly szernyű haragom, mind azon istentelen leánzora. Azon vala az háládatlan, hogy inaimrol le űssőn, atyából tsufot űzőn... De mégis, ugy látzik, mintha igen keménkedném gyermekemmel: nemis gondolhatom bu bánat nélkül kemény rabságát.

JERAMEEL

605 Hát ha ártatlan szenved? Mert szinte siralomra fokadnak szemeim!

ARNOLDUS⁹⁵

Ez világos jelensége felette kőnyőrűletes szivednek.

FILIUS PRIMUS

Eleodora! Eleodora! Édességes néném, mit tselekűvél?

JERAMEEL

Eszelőskődik keservében.

ARNOLDUS

Had enyhítsék fájdalmokat, mű más dologban foglalatosgogyunk!

KILENCEDIK KI MENET

610 Kéd kűzded urfiatskák, Eleodora, Salvianus és az őrzők

FILIUS SECUNDUS⁹⁶

Tehát már nem remélhetyűk, hogy nénényt vigasztalhassuk?

⁹⁴ izem: <de> soha

⁹⁵ JERA [Emendáltuk.]

⁹⁶ Fi <1>2<m>dus

FILIUS PRIMUS

Tsak az halált ne lássa, a többivel nem aggodom.

FILIUS SECUNDUS

Unde, ha lelkét testéből ki tsigázza atyáknak haragja?

FILIUS PRIMUS

Én gondom, hogy élyen, a többbit Istenre bizom.

FILIUS SECUNDUS

615 Oh, édes bátyám! Bizd mind inkább Istenre!

AMANDUS⁹⁷

Oh, urfiak! Tsak jégre metzett kép minden reménségtek! Ihon Salvianus, meg mongya.

FILIUS PRIMUS

Hová, Salviane?

SALVIANUS

Atyátokhoz utamot vettem: mivel parantsolatját telyesitettem.

FILIUS SECUNDUS

620 Meg kell-*e*⁹⁸ hát halni nenénknek?

SALVIANUS

Atyátok szavaiból tsak gyano képpen sem arányozhatom, mire jut fájdalmas sorsa.

FILIUS PRIMUS

Hatalmas Isten! Ki szertelen hartzot állanak szivemben a félelem s a reménség!

FILIUS SECUNDUS

625 S talám hiu a reménség? Hiu a félelem?

FILIUS PRIMUS

Salviane! Hogy keserűséggel el tölt nénékre hajlott keserűségednek érdemes bérét végyed, alizd hozzánk kevés vigasztalásra.

SALVIANUS

De ugy, hogy mendedre szemem tartassék. Nyissátok fel az ajtot, s itten maragytok! (*Abit.*)

⁹⁷ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

⁹⁸ kelle [Emendáltuk.]

FILIUS PRIMUS
630 Igenis, tétzik.

(Aperitur janua carceris.)

ELEODORA
Őrök Isten! Miket kel szenvednem? Hogy kel halálra mennem? Mégis,
jaj, mit látok? Oh, kedves, édes véreim! Tehát meg kel halnom?

FILIUS PRIMUS
Semmi képpen, édes vérűnk!

ELEODORA
Mit jelentetek tehát? Halálte vagy életett? Felelmete vagy bizadalmat?

FILIUS SECUNDUS
635 Nem vigasztallhatlak egyébbel, hanem merő keserűséggel.

ELEODORA
Ki veri tehát testemből lelkemet atyámnak boszu állo tűre?

FILIUS PRIMUS
Nem tér az atyai szivhez.

ELEODORA
Öntené véreimet, mintsem így tölteni életemet.

FILIUS SECUNDUS⁹⁹
640 Akár erre, akár amarra essék sorsod, tsendes elmevel, igaz szeretettel
halyad vérednek intő szavait: Istennek kegyelmét meg vetetted, gyulo-
gattad haragját, békével tehát szenvedjed ostorát.

ELEODORA
Végre tűis Istennek boszu állásával vigasztaltok?

FILIUS PRIMUS
Távul légyen, hogy nehezitem meg aggott fájdalmodot.

FILIUS SECUNDUS
645 Sőt, ha siralmam el moshatná keservednek szertelenségét, sebess patak
gyanán fojthatnám köny hullatásim.

⁹⁹ Fi [A rövidített szerepnevet kiegészítettük.]

FILIUS PRIMUS

Bátorságra emelkedjél. Szived fájdalmát, lántzaid súlyát bizd Isten akaratyára.

AMANDUS

Jőnek az őr állók!

FILIUS SECUNDUS

Távozzunk, szerelmes bátyám, itten talál atyánk haragja!

TIZEDIK KIMENET

650 Arnoldus, Jerameel és Salvianus

ARNOLDUS

Meg vallom, rám omlott a bu, gondok halma, Jerameel! Száz közül nem találhatok igaz embert. Imé, miként gyermekem is!

JERAMEEL

655 Tekéntzd, uram, a belénk oltatott gyarloságot: ha az hiv szolgálattal el
rándultak volnais, most egyszer ennek előtte még árnyékátes nem hat-
ták magok után¹⁰⁰ a rosznak!

ARNOLDUS

Nehéz ugyan a roka farkával meg alkudni, mégis tsak szenvedek. Lássuk
végét: ha valami gonosz fogna ülni szívőkön, nyakokat fogja szegni.
Salviane, hát hogy vannak a rabok?

SALVIANUS

660 Uram, a többi vannak, a mint vannak. De szegény leányod már meg
aszott, hervadott, szengyvedett keservében, tsusz, mász a setét tömletz
fenekén: talám meg is hal.

ARNOLDUS

Érezze büntetését vétkeinek... De mely szomorán jőnek fiatskáim! Ta-
lám ezekis atyok ellen?

¹⁰⁰ magok<nak> után

TIZENEGYEDIK KI MENET

Két küzded urfiatskák és a Voltak

ARNOLDUS

665 Mit féltetek, szomorkottok, édes fiatskáim? Járjátok el könyvetekbe borult
szemeitekkel¹⁰¹ biradalmamnak vidékét: hol lágyátok kegyetlenségem
példáját?

FILIUS SECUNDUS

De hol kegyessékednek?

ARNOLDUS

670 Tudom, mi kesergi gyenge szíveteket. De vidámulyatok; nem vagyok én
kegyetlenkedő fene, hogy a vétketlent azon egy korpába keverjem a vét-
kessel. Kedves ifju magzatim! Bennetek vagyon már minden örömem:
bártsak tú vigasztalyatok! Enis hozzátok ajánlom atyai kegyességemet.

FILIUS PRIMUS

Édes atyám, kegyelmedet remélteti ezen szavaidnak kegyessége: egyetlen
egyet kérek, melyet ha méltosztat, tetősőn boldogultat.

ARNOLDUS

675 Fakaszd bizvást¹⁰² kívánságodat!

FILIUS PRIMUS

Tennen fiad életére kérlek: tartzd meg leányodnak, édes testvérünknek
életét!

ARNOLDUS

Edes fiam, nem hajolhatom ezen kérelmedre.

FILIUS PRIMUS

680 Miért nem, édes atyám? Hiszem esküvésseddel fogattad, hogy az egyik
gyilkosnak meg tartod életét: ő pedig az az egy. Azután atyai szereteted
volt oka anyánk halálának: azért engegy meg néki.

ARNOLDUS

685 /: Igaz az, hogy meg esküttem, és bolond szeretetem okozta esztet.
Mit tselekegyém tehát? :/ Atyai kegyelemhez, fiui szeretethez valóban
illendő kérelem! Élyen, nem bánom: de nem kegyességem tömletzből
szabadittanom.

¹⁰¹ szemeiteknek [Emendáltuk.]

¹⁰² Fokaszd bizvaszd [Emendáltuk.]

FILIUS PRIMUS

Ezerni ezer hálákot mondok, atyám, ezen kegyességedért. /: Már fen jár szerentsém, nemis kívánom mostan felyebb emelíteni. :/

FILIUS SECUNDUS (*flectit:*)

Tudom, édes atyám, hogy nagy, mint a tenger a te fájdalmad. De tугyad asztis, hogy nints fájdalom, mint a te küzded fiatskádnek fájdalma.

ARNOLDUS

690 Jaj, mi lőlé fiatskámot? Kérlek, ne hagyátok! (*Elevant.*)

FILIUS SECUNDUS

Butsuzom te tölled, édes atyám! Ime, a te fiad meg hal melletted, a ki fogantatott te tölled.

ARNOLDUS

Mid fáj, édes szerelmem?

FILIUS PRIMUS

Jaj, meg hasad szivem!

ARNOLDUS

695 Fakaszd¹⁰³ bizvást fájdalmidot, kész mindenre atyai kegyelmem!

FILIUS SECUNDUS

Jaj, ki nem mondhatom, mert által járák szivemet, s bé hottának lelkembe tömletzben sonyorgo édes véremnek keserves panaszi.¹⁰⁴ Kérlek, botsázd el, másként meg kel halnom.

ARNOLDUS

Ne kérd, fiatskám, bártsak ez légyen büntetésének mértéke!

FILIUS SECUNDUS

Botsázd el érettem, édes atyám! Látod szívem fájdalmát. Hát inkább kedvelled bátyámot, mint küzded fiatskádöt? Bátyám életét kéré, s meg engedéd.¹⁰⁵ én keserves fájdalomban szabatságát kérem, s meg nem engedéd?

JERAMEEL

700 Engegy, uram, fiatskád kérésének, talám nem fog ártani kegyességed. Ha valami volnais leányodban, meg tőri gonosz szívét: az uj seb könnyen bé for, a koros el fenül utolyára.

¹⁰³ Fogkazd [Emendáltuk.]

¹⁰⁴ panaszim [Emendáltuk.]

¹⁰⁵ engedét [Emendáltuk.]

ARNOLDUS

Ugyan ez főzi szívemet. De minden jot reméllek felölle: botsássátok szabadon, tsak meg mongyátok, hogy előmbe ne jőjön!

TIZENKETTEDIK KI MENET

A Két urfiatskák, Eleodora és az Őrzők

FILIUS PRIMUS

705 Ki jeles, ki örvendetes fény deritti véletlen bus szívemet!

FILIUS SECUNDUS

Hallode, vitéz, nyizd szaparán tömletznek ajtaját, melyben sulyos vasba szorult vérünk kesereg!

CUSTOS CARCERIS

Parantsolatom vagyon, urfi, nem lehet, másként életem veszem.

FILIUS PRIMUS

Nem vesztet. Atyánktól jóvűnk, örvendetes hirt hozunk. Nyizd fel!

(Custos aperit.)

FILIUS SECUNDUS

710 Szerelmes nénénk! Már régen homályos keserved vigaságos nap fényre derűlyőn!

FILIUS PRIMUS

Olgyátok a vasakot! Kegyes szavaim diadalmat vőnek atyánk haragján: életedet meg nyerém.

FILIUS SECUNDUS¹⁰⁶

De én nyerém meg szabatságát!

ELEODORA

715 Sokal tartozom nektek, edes etséim, kik szives kedveskedésetekkel mérteklettétek atyánk haragját, s életemet nyertétek.

FILIUS SECUNDUS

De nem szabad atyánk elejibe menni!

¹⁰⁶ 1 [Emendáltuk.]

HARMADIK VÉGZÉS

ELSŐ KI MENET

Eleodora, Gundisalvus és Salvianus

ELEODORA

Ingo töredék nádra szorult már bátor reményem, hejába¹⁰⁷ hányám
720 ravasságom fortélyát, el tölt boldogsága életemnek: oda van lelki víga-
ságom, mert nagyobb az én gonosságom, hogysem botsánatot érde-
melyek.¹⁰⁸ Oda van testi örömemis. Imé, tsak atyám eleibe sem szabad
mennem. Jobb tehát magamot el vesztenem, mintsem keserűségben
élnem. De mégsem tselekszem, mig boszumot nem tészem! Forr a méreg
725 bennem. Jol vagyon: minden motskoktol, de¹⁰⁹ leg inkább anyám halálá-
ból atyámnak vérével mosdom¹¹⁰ ki ezen tul: két belső hiv szolgálit törbe
ejtem, Gundisalvust vasra veretem, Salvianust magam mellé szerzem
– másként füstbe¹¹¹ mégyen minden álnok mesterségem. Máris¹¹² jőnek.

GUNDISALVUS

Örömmel telik szívünk, hogy kívánt életben tisztelhetünk.

ELEODORA

730 Tudom, miképpen örvendetek s tiszteltek, istentelenek! Ki nem tu-
gya utálotos fortélyotokat? Édes uratokat egy tzérnára szerkeztetett
álnoksággal környül fogjátok, szembe szépet, háta megett ártalmas
szövetséget koholtok, egy szoval: uratokon uralkottok. Ez a tú nemes
tudományotok, melynek kendőzött mérge hány drága urakat döntött
735 veszedelem feneketlen örvényébe!

GUNDISALVUS

Eleodora! Miről vádolsz oly keményen?

ELEODORA

Arrol, hogy őszve szűrtétek a levet, egy ravasz huron pendültök, mind
a ketten. De nap fényre jött álnokságtok. Távozzatok házamtol!

(*Discedunt.*)

Salviane, meg más szavamis van veled. (*Redit:*) Szegény Salviane!

¹⁰⁷ hajába [Emendáltuk.]

¹⁰⁸ [A mert nagyobb...botsánatot érdemelyek aláhúзва.]

¹⁰⁹ mocskoktol <Atyámnak> de

¹¹⁰ mozdom [Emendáltuk.]

¹¹¹ fűzdbe [Emendáltuk.]

¹¹² maris [Emendáltuk.]

- SALVIANUS
740 Mit sohajtasz oly mélyen?
- ELEODORA
Szánom mostoha sorsodot: tehát tsak el kel veszned!
- SALVIANUS
Nem félek, hanem ha a fondor iritség valami szofi hirt koholna.
- ELEODORA
745 Akár miből fokatt légyen, elég az hozzá, hogy jövőendő napjaid oly teté-
zett keserűségbe borulnak, hogy hatsak mulolag tűntetemis eszembe,
leg ottan fel borzad egész testem.
- SALVIANUS
Had értsem már egyszer, a mit oly szűrű homáljal borittasz.
- ELEODORA
Vesztett neved költetett, már a gyilkosok lajstromába vagy: atyám telyes
vélekedése, hogy segedelmedből étettem meg anyámat.
- SALVIANUS
Én nevem gyilkosok között? Se hirem, se tanátsom!
- ELEODORA
750 Ugy rebezgetik.
- SALVIANUS
Soha szívem ágába se tűnt ily gonosz véték!
- ELEODORA*¹¹³
Magam sem tudom, mire vélyem. Nemis érhetem fel eszemmel, mi-
ként mosdódhatnál¹¹⁴ ki a vétkes motsokból, mert atyám nem hiszen
szavamnak.
- SALVIANUS
755 Nem kel abbol ki mosdódnom, a mivel nem vagyok bé keverve.
- ELEODORA
Nem vagy ugyan azzal bé motskolva, de mit nem a gonosz nyelv?

¹¹³ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

¹¹⁴ mosdóthatnál [Emendáltuk, Salvianus következő szövegében is.]

SALVIANUS

Valyon ki vetette nékem eszt az ágyat? Nem szerelmes barátom, Gundisálvus? Várj, álnok sziv!

ELEODORA

760 Nints semmi kétség benne: vajki hamis tejen hizott az átkozott! Ha fedet veszteni nem akarod, vedbé tanátsomot, és ki gázolhatz a veszedelemből. Ha eszt¹¹⁵ tselekszed, színes, de nem szivezs barátod azon ágyba¹¹⁶ heverhet, melyet neked vetett.

SALVIANUS

Mond ki, szerelmem!

ELEODORA

Mesze ez még töllem!

SALVIANUS

765 Imé, kezem.

ELEODORA

/: Enyim már a tronf! :/ Eskügyélmeg, hogy fen tartod a titkot!

SALVIANUS

/: Jaj! Mire eskügyem? :/ Esküsőm, ki nem jelentem.

ELEODORA

Azon vétet, melybe téged keverték, kennyűk Gundisálvusra!

SALVIANUS

Jol lészen. De miként?

ELEODORA

770 Megint meg jelenek néktek, és pénst adok, hogy tugva viszá tégye. Azután atyám előtt aszt álítottam, hogy pénzt kért vétkéért. Kézzel, lábbal ezen légy, a többit bizd rám, a titok közöttűnk maragyon!

MÁSODIK KIMENET

Arnoldus es Salvianus

SALVIANUS

775 No, álnok Gundisálve, meg perzeléd hivségemet! De kétzeresen meg felelek a költsőnnek! Soha meg sem álmattam, hogy gyilkosságról árul-

¹¹⁵ aszt Eszt [Az egyiket elhagytuk.]

¹¹⁶ agyba [Emendáltuk.]

tassam. Hiszem ha ugyantsak ki akart szorítani uram szeretetéből, volt más fogásis. Színes barátom, ihon, oldalam, akár Gundisalvus, akár más, verd által, nem bánom! Tsak láthassam leg alább, ki siettet a más világra! Kinek szollok? Nem hajja az istentelen. Ha elejét nem vészem,
780 kiis tálalja, a mit főzött embertelen konyháján. De imé, uram!

ARNOLDUS

Csak méreg, boszuság életem! Mostis émeleg¹¹⁷ és borzadoz gyomrom a gonosz ellen.

SALVIANUS

/: Jaj, uramis ellenem szol! :/ Uram! Ihon, fejem, markodban életem, halálom! Ugy példázál, mindha aszonyom halálában tzihos volnék,
785 noha igaz, hiv szolgád voltam.

ARNOLDUS

Menyel előllem!

(*Abit* Salvianus.¹¹⁸)

Szent Isten, mi dolog ez?! Még álmanban¹¹⁹ sem láttam, nem hogy gondoltam volna, a mit ez beszél! Jol vagyon, szája járásan fogják meg az harist! Másokrol inkább vélekettem, de ihon, ásott, vésett maga szája vallása. Jobban el járok a dologban!
790

HARMADIK KI MENET

Salvianus és Gundisalvus

SALVIANUS

Mely igazat monda Eleodora! Tsak el kel vesznem! Mint az hegyes tőr,¹²⁰ úgy által jár a szívemet uram mendergő szavának fulánkja. Vermet ástál, Gundisalve, de duplán¹²¹ fizeted meg és ugyan azon veremben, a tzifra fortélt!
795

GUNDISALVUS (*exit:*)¹²²

Min panaszkodol, Salviane, kedves, hiv barátom?

SALVIANUS

Vayon min: tudode, mitsoda hangja pendült hiremnek?

¹¹⁷ emeleg [Emendáltuk.]

¹¹⁸ Abit. [Értelemszerűen kiegészítettük az alannyal.]

¹¹⁹ álmaattam [Emendáltuk.]

¹²⁰ tő [Emendáltuk.]

¹²¹ <p>duplán

¹²² [Gundisalvus nem távozik, az utasítás téves, de meghagytuk.]

GUNDISALVUS

Akár jo, akár rossz, a nyelvnek nints rokantzája: a fejér feketére, és eszt meg másra festi a zabolátlan.

SALVIANUS

800 Igaz az: a tundértis meg halagya az hir, mínél meszébb kerül,¹²³ annál többet füllent, és az hamissat együtt hinti az igazsal. De mégis, rossz főre tapottam, és talám ma fejemmel játszadoznak? El nyomott álnokságával¹²⁴ egyvalaki!¹²⁵

GUNDISALVUS

Mi hir tehát, szívés barátom? Majd meg reped szivem rajtad!

SALVIANUS

805 /: Tudni illik, hogy ki patkojjak e világbol. :/ Némely hir mondo bé mázolta nevemet.

GUNDISALVUS

Ne hobozzon ezen elméd! A hojszálatis hasogagya a fondorlo ember.

SALVIANUS

/: Mely szépen keni színes festékekel! :/ De mitsoda álnokságot tapasztaltál bennem?

GUNDISALVUS

810 Titkaidnak fenekén mind eddig jártam: de semmit sem tapasztaltam. Hanem tsak aszt mondom: az egyenes igasságnak nints mindennél helye, azért mértékel osztogasd¹²⁶ szín nélkül való igaz szűvedet!

SALVIANUS

/: Mely furtsán oktat a tőkéletlen! :/ Igazat mondasz. Eddigis úgy kellett volna tselekednem, most nem gőzölne fejem!

GUNDISALVUS

815 Kedves igaz barátom! Meg nem foghatom, honnan eredett fűste piri-bék hiednek.

SALVIANUS

Ez öldöklé szivemet. Együtt társalkottunk, mégis tsak reám szárad minden rossz hir.

¹²³ <d>kerül [Ráírással javítva.]

¹²⁴ nyomott <egy> álnokságával

¹²⁵ [Az egy beszúrva.]

¹²⁶ osztoga<z>sd

GUNDISALVUS

820 Talám urunk tsak meg akar erősíteni hivségedben, hogy bátrabban
vethesse öledbe¹²⁷ életét.

SALVIANUS

Nem. Mert bár oly nem mesze járnékis a nem jotol, mint a még nem
született gyermek, mégis zenebona zendülésre fakaszthatna. Mit gon-
dolsz, egy szolgára fogni aszonya halálát? Ez nem proba piszkálás.

GUNDISALVUS

825 Piszkálása? Nem-e?¹²⁸ Ne kérdezd. Kiki szabadon, kényére és kedvére
futtathatja maga gondolatit. Urunknak pedig, mivel oly nagy sérelem
esett szűvére, soval sem tilalmas gyanakodni. Magad mit tselekednél,
ha oly nagy ur volnál?

SALVIANUS

830 /: Be tzifrán himezi, hámozza! :/ Szives barátom! Ugyan ki vagdal oly
mohon bestelen nyelvevel fen forgo nevemben? Azután örömet h-
nyom bé szemem világát.

GUNDISALVUS

Minden eszem, munkám azon lészen, hogy kézre kerithessem.

NEGYESEDIK KIMENET

Eleodora, Salvianus, Gundisalvus

ELEODORA

Gundisalve! Nem nyukszik uri atyám?

GUNDISALVUS

Nem nyukszik. De meg botsáss, hogy gántsot vetek utadnak.

ELEODORA

835 Fartoly hátra!¹²⁹

SALVIANUS

Botsásd¹³⁰ bé.

¹²⁷ öledbe [Emendáltuk.]

¹²⁸ neme<m> [Emendáltuk.]

¹²⁹ hatra [Emendáltuk.]

¹³⁰ Botsás<z>sd

GUNDISALVUS

Egy nyomot sem! Tiltva vagyon. Hanem parantsoly, a mi tétzik, végbe viszem.

ELEODORA

Fogjad hát esztet.¹³¹

SALVIANUS

840 Mire valo?

GUNDISALVUS

Veszd vissza: már ettől is nagyon félek.

ELEODORA

Ne fély, nem néki attam, hanem tégye viszá. Tsak nem fog rajtok intésem, hogy atyám házát ne pusztissátok, egy más ellen lobogo irigység szűnyék meg köztetek? Iruly, piruly, Gundisalve, és te inkább, Salviane!
845 /: A többit értzd rá! :/ Hanem viszá tedd, másként...

SALVIANUS

/: Jól kezdé hántani a harsot! :/

GUNDISALVUS

Valyon mi vége lészen az izgága patvarkodásnak?

SALVIANUS

Ujjonon faragott hamisságot hüvelyez.¹³²

GUNDISALVUS

Ugy, de kettőnköt kárpáz jobbára.

SALVIANUS

850 Talám hogy nem vagyunk gondos személyek.

GUNDISALVUS

Már fel pezdült a vér bennem, jaj, kedves szűves barátom!

SALVIANUS

Mit jajgatsz, ha nem¹³³ furdal belől a nyukhatatlan féreg? Ha pedig ebben tégedet segíhetlek,¹³⁴ festki sebed bizvást, leg alább ha már Salvia-

¹³¹ [Hiányzik az utasítás: itt Eleodora pénzt vagy erszényt akar átadni.]

¹³² hamisságod hivelyez [Emendáltuk.]

¹³³ hanem [Emendáltuk.]

¹³⁴ segíhet<né>lek

855 nusnak el kél veszni, élyen¹³⁵ Gundisalvus, Salvianusnak szűves barátja,
és én fen maragyak holtom utánnis a te képédben.

GUNDISALVUS

Nem szeretem: kégyo lappang a fűben.

SALVIANUS

860 Látom, hogy ez tsak izzast téged, Gundisalve. Terjezd előmbe, a miben
meg botlottál, ki fejtlek mindenből, halálommalis! A vagy ne mutazd
kívül, a mi belől martzangol! Ki török ajakadon és színed változásin szán-
dékod. Majd urunk elejébe megyünk, udvari moddal beszély, de kevesset
és nagy mértékkel: gyakran az haristis tsatsogo rezegetől meg sajditván
fészkében, mikor ingyen sem gondolná, meg mejesztik.

GUNDISALVUS

865 Egyetlen egy szives barátom! (*Meg öleli.*) Tudom az irigység tulajdon
erköltsét: halat költ még a szárnyasbolis. Azért nem magamon háńko-
lodik elmém, téged sajnállak.

SALVIANUS

/: Ismérem farkát: megént tsavarog. ./ Mi okra nézve?

GUNDISALVUS

Hogy né talántán ezen penzis meg erősitse költött¹³⁶ híredet, bizd ke-
zemre!

SALVIANUS

870 Távul légyen. El szántam már fejemet, készebb vagyok halálomot ér-
nem, hogy sem ily rossz szelek fujjanak felöllem.

GUNDISALVUS

Hát ha lopott? Had rejtsembé!

SALVIANUS

Osztán, ha bé rejtenédis, meg találná, azután magadis szégyent vallanál.
Mind azon által hogy ebbőlis tapasztalyad, mely nagyon égek szerel-
medtől, kezedbe adom, de ugy, ha bé adod.

GUNDISALVUS

875 Eszt nem tselekszem, mert holtod utánnis méltán szememre vethetnéd,
hogy Gundisalvus a barátságának szövetségét meg főrtőztette.

¹³⁵ élyen [Emendáltuk.]

¹³⁶ költőt [Emendáltuk.]

SALVIANUS

Ne: ezt kívánom utolyára tölled. Meg ne szegd vego kérésem!

GUNDISALVUS

Leg alább most még bé nem viszem, had mulyék kemény hevülése uramnak.

SALVIANUS

880 /: Meg adod az árrát! :/

ÖTÖDIK KIMENET

Arnold, Salvianus, Gundisalvus

ARNOLDUS

Vad szerentse! Így tréfálsze szegén fejemmel?

GUNDISALVUS

A mi történt, uram, már el mult,¹³⁷ fogadd atyai kegyelmedbe,¹³⁸ még életedre leszen gongya!

ARNOLDUS

885 Egyedül döllőngő ügyömet¹³⁹ támaszhatná.

GUNDISALVUS

Már meg nem űsmérnéd, bujában ugy el hasonlott magátol: tengeti napjait, mint az árva görlitze.¹⁴⁰

ARNOLDUS

Tetzik ugyan, hogy mégis leányom szűvében hordoz. A mit tselekedett, asztis egy valakinek köszönöm, de...

SALVIANUS

890 /: Mondki! :/

GUNDISALVUS

/: Ne piszkáld! :/

ARNOLDUS

Ne fald bé!

¹³⁷ mult, <a mi volt>

¹³⁸ kegyelmedb<é>e

¹³⁹ ügyömét [Emendáltuk.]

¹⁴⁰ gorlitze [Emendáltuk.]

GUNDISALVUS

Uram! Rajtad szánakodnak még a külsőkis.

ARNOLDUS

A külsők szánakodnak, de a bellsők...

SALVIANUS

895 /: Mely sok savanyot hunyoritt reám. :/

GUNDISALVUS

/: Hallgass, más utra tsapom ugrásit szavának! :/

ARNOLDUS

Talám máris oldalamot őrzi, hogy kaput nyison rajta!

SALVIANUS

/: Jaj, oda vagyok! Tsak fel adom, a mit főzők! :/

ARNOLDUS

Mit dőrmőköz magadban?

SALVIANUS

900 /: Gundisalve, nem álhatom panaszt, anyira szivemet metzik! :/

ARNOLDUS

Kedves szolgam, Gundisalve, nem jo magatokban valo suddogástok!

GUNDISALVUS

Uram! A mind sajditom, életedet félted.¹⁴¹ ha kívánod, melletted maragyon Salvianus.

ARNOLDUS

Salvianus maragyon mellettem? Salviane, mit mondasz ezekre?

SALVIANUS

905 /: Reszketnek lábaim, megint vitatya! :/

ARNOLDUS

Meg némultál?

SALVIANUS (*flectit:*)

Uram, egyre kérlek: ne szenvedj magad mellet: ellenséged vagyok.

¹⁴¹ fejtéd [Emendáltuk.]

GUNDISALVUS

/: Magát hálóba kerítetté. :/¹⁴²

ARNOLDUS

Kelyfel! De mivel érdemlettem én esztet?

SALVIANUS

910 Ugy példázál¹⁴³ az imént, mint ha aszonyom halálának oka lettem volna, noha szavad: hiv szolgáló voltam. Mind azon által, ha ellenem¹⁴⁴ fel indult leányod¹⁴⁵ reám fog vallani, markodban életem, halálom. Kedves régi barátom Gundisalvusis.

GUNDISALVUS

/: Ne emlizd nevemet! :/

SALVIANUS

915 Meg vallom, igazán nem akará bé botsátani, ki eszt néked meg jelentené régi őszveszőtt barátságunkra nézve.

ARNOLDUS

Gundisalvus? S miért kérted?

SALVIANUS

920 Nem viselhetem tovább a monda monda hirt, melyel szenyesztetik fényre hiv szolgálatomnak, kihez képest később vagyok inkább hamvát¹⁴⁶ ejteni életemnek, hogy sem kedves uram mellet igasság nélkül minden apró falattól gyűlöltetni.

ARNOLDUS

Be gyönyörű¹⁴⁷ szép szinnel mázalog! De ugyantsak nem hejába tsörgött az haraszt. Ide leányomot!

SALVIANUS

925 Eddig is mind azon késértetím valának, hogy magamnak¹⁴⁸ hohéra lennék, reájis győzőtt volna bizonyoson, ha hozzád való szeretetem nem ellenzet volna.

¹⁴² [A hiányzó :/ zárójelet pótoltuk.]

¹⁴³ példázá<k>l [Ráírással javítva.]

¹⁴⁴ ellennem [Emendáltuk.]

¹⁴⁵ leányo<m>d [Föléírással javítva.]

¹⁴⁶ hammát [Emendáltuk.]

¹⁴⁷ <n>Gyönyörű [Ráírással javítva.]

¹⁴⁸ [A második *m* beszúrva.]

ARNOLDUS
Most elmehettek.

(Elő jő a leány.)

HATODIK KIMENET

Arnold, Eleodora

ARNOLDUS
Leányom! Mit nem érdemlettél volna vétkedért?

ELEODORA
930 Szerelmes atyám! Imé, leányod szűve, verd által asztot: vidámbb¹⁴⁹ szí-
vel s artzával mégyek az halálra, mintsem anyit kesergenem.

ARNOLDUS
Szereted hát édes atyádot?

ELEODORA
Ne kerdezd: mert meg hasad szivem.¹⁵⁰

ARNOLDUS
Hát Salvianus?

ELEODORA
935 /: Jaj! Mit mongyak? :/

ARNOLDUS
Nagyobban szoly, had értsem.

ELEODORA
Nem akartam ki nyilatkoztatni, de meg vallom, a kép mutatas már mo-
di udvariság: magos egekig emelnek, miglen meg törlik ziros szájokat,
azután mint a kégyok, rád fujják dőgleletes mérgeket.

ARNOLDUS
940 Salvianus pedig esztet tselekszi.

ELEODORA
Salvianus hiv szolgád. /: De oh, fájdalom! Ha meg vallom, elkel veszni
Gundisalvusnak. :/

¹⁴⁹ vidámbb [Emendáltuk.]

¹⁵⁰ szive<d>m [Ráírással javítva.]

ARNOLDUS
Mondki!

ELEODORA
Édes atyám! ő indította a pártas szelet, és hogy hiven el járna szolgál-
945 latyában, jutalmátis vette.

ARNOLDUS
Leányom, sokat mondasz, meg mernéle erre *esküdni*?¹⁵¹

ELEODORA
Mingyárást nyissa a föld torkát, és testestől s lelkestől...

ARNOLDUS
Elég, elég!

ELEODORA
A mi több, jaj, ha magadra nem vigyázzsz...¹⁵²

ARNOLDUS
950 Valyon érhetke valaha egy szívet anyi szörnyű fájdalmak, mint az
enyimet? Kinek higyek? Gyermekemneke? Vagy a tselédemnek?¹⁵³ Mert
mik nem telhetnek ki a tsinos fortéltol? Ide¹⁵⁴ Gundisalvust és Salvianust... Minden monda monda beszéden meg nyugodni ártalmas, és is-
meg semmitsem hinni, a sem jozan dolog. Egy bumbol száz, és ebből
955 ezerniis támad.

HETEDIK KI MENET

Arnold, Eledora, Salvianus, Gundisalvus

ARNOLDUS
Gundisalve s Salviane, mit hallok?

GUNDISALVUS
/: Szegény Salviane, mind sajnállak. :/¹⁵⁵

SALVIANUS
/: Nem sokára más notára fuáskodok. :/

¹⁵¹ [A mondatot kiegészítettük az *esküdni* szóval.]

¹⁵² vigyász [Emendáltuk.]

¹⁵³ [Az *a* névelő betoldva.]

¹⁵⁴ Inde [Emendáltuk.]

¹⁵⁵ [A hiányzó nyitó zárójelet pótoltuk.]

ARNOLD

- 960 Hálá az egeknek, hogy mégis a kebeles kégyotol oltalmaznak! Kedves
társamot haragjának fel áldozta, utolyára véremben akart mosdódni.¹⁵⁶
Oh, átkozott, változo szerentse! Szeressétek már, atyák, gyermekeiteket,
gazdák tselédeiteket! De a mind kereste, úgy vegye hasznát. Vasat sza-
parán! (*Abit famulus.*) Hát te, rokában telett, hogy merted leányomot
965 el tsábittani?

GUNDISALVUS

Ki ez az háládatlan, uram?

ARNOLDUS

Aki oly hizelkedő szavaival tsokolgat, mint Judas édes mesterét.

SALVIANUS

Uram! Kegyelmedre bizom életemet: engemet feddettél, talám ezis
engem?

ARNOLDUS

- 970 Nem téged illet.

GUNDISALVUS

Szent Isten, nints senki kívüllem mar hátra, jaj!¹⁵⁷

ARNOLDUS

Gundisalve,¹⁵⁸ elrekett szavad oly hertelen? Öltőzzél belé, a mit vertél
alattomban, lépes édes mézzel eresztett ajánlásoddal!

SALVIANUS

- 975 Szives barátom! Mézzel eresztett szép szavaid, mint a kégyo a virág szá-
lak alatt, ügyekeznek vala urunk szűvében bé férközni, de ezek mind-
azon ál artzás furtsaságid valának.

GUNDISALVUS

A, ki szépen szőtted, szines barátom, udvari vásznadnak fortélyát! Mos-
tani állapotom keserves zurzavarja jeles bizonságot téssen.

ARNOLDUS

Még földőződ?

GUNDISALVUS

- 980 Alnok világ, hát így bászse az ártatlannal?

¹⁵⁶ mozdodni [Emendáltuk.]

¹⁵⁷ [A mar a hátra elé betoldva.] hátra <m> jaj

¹⁵⁸ Gun [A név rövidítését feloldottuk.]

ELEODORA

Szentelen, nem az *üllődön*¹⁵⁹ forrotte ki egybe veszélyemnek gyűkere?
Nem te mondáde, hogy anyám miatt virágzo életemnek fényét a szo-
moruság homálya bé fogja, de ha vigon akarok élni, olyem meg? Az-
985 után ha atyámis savanyittya szívemet, ötötis életemek¹⁶⁰ napjaiból ki
metzeni ügyekezsem? Te pedig tágas mezőt nyit ezre, tsak jutalmát
tugyad fáradságodnak?

GUNDISALVUS

Esküzöm a felettem dörgő, tsattogó egekre: megsem álmattam ezen
dolgot.

ELEODORA

Atyám! Még mostis nálla az ajjándék.

GUNDISALVUS

990 Mitsoda ajjándék?

ELEODORA

Mint ha nem tudnád.

GUNDISALVUS

Oh, átkozott ravasság! Nem esztet adáde Salvianusnak, hogy helyére
tenné? Tégy¹⁶¹ bizonságot, Salviane!

SALVIANUS

995 Barátom! Ne keverj vétebbe! Most nap fényre megyen minden igas-
ságom.

ELEODORA

Ebből is ki tetzik ravasz álnokságod, hiszem ez tulajdon magam penzem,
édes atyámis jól tuga.

ARNOLDUS

Ne ötőly, ne hatoly,¹⁶² meg kel lenni. Vessétek kezére, lábára, azután
hurtzolyátok tömletz fenekére!

GUNDISALVUS

1000 Alnok tsalárdság, mit szővél nekem patvarkodo bordádban? (*Ad Sal-
vianum:*) A te fondorkodo tanatsod hempelkette hanyot homlok mos-

¹⁵⁹ üllődön [Emendáltuk.]

¹⁶⁰ élete<m>nek

¹⁶¹ Tegy [Emendáltuk.]

¹⁶² ha<l<toly [Ráírással javítva.]

tani nyak szegő jégre ügyefogyott fejemet. De vigyáz, uram: mert még életedet veszti Eleodorával koholt szövetséged!

ARNOLDUS

Még fenyegetsz?

SALVIANUS

1005 Zugo szelek ellen evez álnok letzkéjével.

ELEODORA

Atyám, gonossága miatt meg fitsamodott az esze. Küld dolgára /: ne-hogy... :/

ARNOLDUS

Semmi tenger ki nem szapul készített ferdődből. Majd kastélyomnak négy szegére tétetek! Ragagjátok előllem!

GUNDISALVUS

1010 Jaj! Jaj, ártatlannak!

NYOLCADIK KIMENET

Eleodora és Salvianus

ELEODORA

Salviane, még eddig szajunk izére folynak mindenek.

SALVIANUS

De valyon ezután nem verie el a jég?

ELEODORA

Félős, bizonyára, ha kezűnkre nem kerityűk a vadat, a kit vadászunk.

SALVIANUS

1015 Hiszem meg vagyon már.

ELEODORA

Semmisem az, annak ártatlansága még nap fényre mehet, azután jaj néked s nekem.

SALVIANUS

Igaz az, el kel vesznűnk.

ELEODORA

1020 Ebbennis tudlak segélteni, tsak ad bé kezedet, hogy ki nem vallod a titkot.

SALVIANUS

Őrömet mindenben, csak mellőzük a veszélt, és benn *ne*¹⁶³ égjünk.

ELEODORA

Ma atyámat le törölöm a föld hátáról, és fejével játszom: e summája, amit néked jelent Eleodora. Azután atyám kéntsét akarom veled osztani.¹⁶⁴
Kézzel, lábbal azon légy! A többit érted. (*Abit.*)

SALVIANUS

1025 Valyon mitsoda lakadalom válik az ilyen kéz fogásból? Fátol szakatt
leánzó! Engemis meg akar dönteni, hogy *tágasb*¹⁶⁵ uton ugrándozhassék.
Imé, Arnold jó uram fejére kezemet bé adám. Itt¹⁶⁶ a fejem, ha meg kel
hálnom, s tselékszem. De Salviane! Mit gondolsz? Szolgából ur lehetz!
1030 Ugy tétzik, tsak jobb uralkodni, hogy *sem*¹⁶⁷ itt, amott, elébb, utóbb
gyilkosok ként akasztófán meg száradni. Szép az igiret, talám nemis
veszedelmes. A ravasz, álnok és hamis erkölts mit nem tselekedhetik?
Mind ezeket Eleodorában sinorra fűsztea természet. Meg lesz, le kötöt-
tem hitemet, fele sem volna bolontság el rágnom a' madzagot.

KILENCEDIK KIMENET

Arnold, Eleodora és Salvianus

ARNOLDUS

1035 Agyafurt patvarkodásnak el mulék kendőzött szerkesztetése. Gyermek-
kemben s benned, Salviane, nagyon minden bizadalmam.

SALVIANUS

Bizzál, uram! Hiven el járok szolgálatomban, hiszem uram ellen soha
szalma szállal sem álmadoztam, melyet keresztül vetnék, hogy meg
akagyon benne, mégis úgy meg rontottak vala.

ARNOLDUS

1040 Tudod, a gyilkos mire nem szánya magát, hogy kőrmére ne égien go-
nosz szándéka! Én nem hodhattam által barlangos tsinyan az átkozott
szivnek, de áldom az eget, hogy ki nyilatkoztatott gonossága. Soha sints
az hamisnak jó vége. Te voltál, édes szolgám, oltalmazója életemnek.

SALVIANUS

/: Fogyasztójais talám én lészek. :/

¹⁶³ benne [Emendáltuk.]

¹⁶⁴ osztani [Emendáltuk.]

¹⁶⁵ tagásbb [Emendáltuk.]

¹⁶⁶ adám. A itt [Emendáltuk.]

¹⁶⁷ som [Emendáltuk.]

ARNOLDUS
1045 Mostis öledbe vetem fejemet.¹⁶⁸ De meg botsás, hogy hertelenkettem
a gyanakodással.

SALVIANUS
Magamis ahoz nyulnék, ha oly nagy ur volnék. Ki szokszor tsak mérő
szemfény vesztés az udvariaknak dolga, és tsupa hazuk urokhoz igire-
tek! (*Exit.*)¹⁶⁹

ELEODORA
1050 /: Ez ugyan okos lelemény. :/¹⁷⁰ Edes atyám! Ha nem terhelnelek...

ARNOLDUS
Sőt parantsolom: könyű a felesből választani.

ELEODORA
Erössen meg hábarottom. Értéde, a gyilkos mivel fenyegete?

ARNOLDUS
Ugyan az kinoz szivemben.

ELEODORA
1055 Majd reánk űget a gyászosz ély tsillagos udvarával. Hogy álnokság ne
légyen a dologban, minden tselédid idegen néppel együtt udvarodbol
ki küldessenek, hogy magad kedved szerent nyukhassál.

ARNOLDUS
Most, most tanátsodból tapasztalom atyádhoz igaz szeretetedet. Ma-
gadis mellettem maragy.

ELEODORA
1060 /: Eppen kívánságom szerént. :/ Nem vagyok, szerelmes atyám, én arra
mélto.

ARNOLDUS
/: Nem tudom, alázatossága vagy hamis álnokság vonakodása? :/ Meg
kel lenni.

ELEODORA
Térdet hajtok parantsolatodnak. /: Egyedül tsak ez vala hátra. :/

¹⁶⁸ ARNOLD <Fogas> Mostis ölődbe vetem feje<det>met [Az *ölődbe* szót emendáltuk.]

¹⁶⁹ ELEO (:exit:) ELEO [Az *exit* utasítást Salvianus szövege végére helyeztük, s az első *ELEO* szerep-
nevet elhagytuk.]

¹⁷⁰ lélelmeny <Dum exit:> Edes [A *lélelmeny* szót emendáltuk.]

ARNOLDUS

1065 Salviane! A sok bu bánat s keserűség miatt igen el bágyattam. Hanem minden tselédim távozzanak, kedvemre had nyukhasam.

SALVIANUS

Meg lészen, uram! (*Abit.*)

ARNOLDUS

A kardomotis jól ki fenve fel akasztom, hogy ha valami történnék...

ELEODORA

Bezzeg helyesen.

(*Clauditur scena.*)

TIZEDIK KIMENET

Salvianus

SALVIANUS

1070 Ah, mikor szűntök meg, kerengő fergetegek! Jaj, máris látom az iszonyu zurzavart, melybe zagyvalya tulajdon udvarát Eleodóra, ha szolgál remek¹⁷¹ hamissága! Ah, jaj, keserves jaj! Tehát már meg őli édes atyát tulajdon leánya? Jaj! Sziveket szaggato jaj, hogy szemlélhessem uram piros vére¹⁷² folyását, mely ma meg festi szerelmes udvarának szomoru pádimentumát! Jaj, mely keserves fájdalmak fogják el a két kizded urfiatskak¹⁷³ gyenge sziveit, látván édes atyokot vérében fetrengeni! Szegény udvar! Hát anyira jutottál, hogy árva falaid uradnak vérében főrgyenek? Boldogtalan fejem, mihez ragaszkogyam? Mert már égbe kiált vétkem! Artatlan kedves barátomat hamissan el árulám: kedves uram fejére, buta szövetségre kezemet bé adám! Mi vagyon már hátra, hanem hogy el kárhozzam? Jobb tehát még most magam kezemmel életemnek véget tennem, mintsem hohérok kezébe esnem. Edes fegyverem, szolgálj most uradnak halálára s kárhozatyára, ha valaha szolgáltál meg tartására. (*Transfigit se et terra obsorbet.*)¹⁷⁴

1075

1080

¹⁷¹ remeg [Emendáltuk.]

¹⁷² vere [Emendáltuk.]

¹⁷³ urfiatskak [Emendáltuk.]

¹⁷⁴ [Az utasítás után másik, de olvashatatlan, kitörölt utasítás.]

TIZENEGYEDIK KIMENET

1085

Eleodora és az Angyal (*ben énekel*)

ELEODORA

Kezembe élete¹⁷⁵ atyámnak, most meg ölöm. (*Midőn menne aluvó atyá-
nak meg ölésére, az Angyaltól intetik.*)

INTŐ ÉNEK

1.

1090

Oh, el fajult batorság,
Hogy vakittád s tántorítottad
Anyai gyilkosságra,
Keserves, szörnyű halálra
Ez leánzot, ki minden jot
Vett Isten után tőlle.

2.

1095

Oh, keserves állapot!
Az szülőknék s nevelőknek
Vesztését tapasztalni,
Magzatyoktól kontzoltatni,
Háládatlan, gondolatlan
Tselekedetet tenni.

3.

1100

Oh, álnok, nagy ravasság!
Szép szín alatt mérget forralt,
Tovább terjedni kívánt,
Kárhózzatval nem gondolván,
Edes¹⁷⁶ atya, egy dajkája
Halálát szomjuhozván.

4.

1105

Intlek téged, oh, gyilkos,
Isten mongya s parantsolya:
Változtazd szándékodot,
Győzd gyilkos vágyodásodot,¹⁷⁷
Forduly viszá, térj őhosza,
Sirazd gonosságodot.

1110

¹⁷⁵ élete<te>

¹⁷⁶ ede<z>s

¹⁷⁷ vágyodaíodott [Emendáltuk.]

ELEODORA

Jaj, mitsoda énekszok fűlemben zengének! Semmi: álom s essős üdő...
/: Bátorság minden felől: a menyire szemem sajdítya, mély álomban
vayon az atyám, bizvást tehát. :/ (*Intrat.*)

ARNOLDUS

Ki vagy?

ELEODORA

1115 En vayok, szerelmes gyermeked, édes atyám!

ARNOLDUS

Mi dolog?

ELEODORA

Semmi sints. Tsak aszt akarám látni, ha nyukszik az ur. Mert oly szép
énekszok vigasztala szivemet, asztis kébzém, mintha roszul folya dol-
ga atyámnak.

ARNOLDUS

1120 Kőszőnőm, édes gyermekem! Énis oly szép énekszot álmamban hallék.
De mégsem tudom, mire magyarázzam: ugyantsak kezedben látám
fejemet.

ELEODORA

Édes, szerelmes atyám! Talám az én fejemet a te kezedben! Oh, vajha
halálombol tapasztalhatnád szeretetedet, oh!¹⁷⁸

ARNOLDUS

1125 Had nyugogyam, mert ugy kel alunnom...

ELEODORA

1130 Jol vayon, ezen kard lészen ma birám atyám halálán: vay nyerek,
vay vesztek, de meg kel halni. (*Accipit et aspitit.*) Oh, fegyver, ki anyi
pirossal izattál atyám életének meg tartásáért, izagy most el vesztéséért,
és mutazd meg, mit tehetz leendő aszonyodnak kedvéért!... Hát ha
markomban marad vége?¹⁷⁹ Nem aszont illet a fegyver. Semmisem az:
már el vetettem a kotzkát, ha kárhoznom kel, tsak jobb világ őrómi után
űgetni pokol mélségére, mintsem *meghalni*.¹⁸⁰ Meg kel lenni. (*Abscin-
dit caput.*) Ez meg vayon. De vayon hol késik Salvianus? Már a piros
hajnal hanyot homlok dönti veszélyűnkre a rettentő napot. Oh, hová
rejtezzem? Minden gonosságnak utolso gráditsára alá szállottam! Mely

¹⁷⁸ oh <vajha tapaszt>

¹⁷⁹ mége [Emendáltuk.]

¹⁸⁰ mintsem meg kel lenni [A *meghalni* szót betoldottuk a szövegbe.]

utra induljak? Fenevadak segedelmére életem támasztom, lako helyemet
el kel hagynom, szerte szélyel bujdosnom. Jaj, tsak megne tanálnanak!

TIZENKETTEDIK KIMENET

Gundisalvus és az őrzők, *Amandus*¹⁸¹

CUSTODES

1135 Oh, keserves fájdalom, mire jutánk! Jőjki, Gundisalve, jőjki, és jaj szok-
kal, köny hulatásokkal szemléljed, mire jutottunk!

GUNDISALVUS

Mire, szerelmes barátom?

CUSTODES

Meg ölték édes urunkot. Salvianus magát kargyával által verte, s a föld
el nyelte, Eleodora odavan, hirit sem halyuk!

GUNDISALVUS

1140 Oh, Arnoldnak néha ditsőséges, de már keserűségbe borult udvara!
Hova lőn előbbi ditsőséged, valoban boldogtalan uram, hogy el fogád
füledet szives tanátsomtól?

AMANDUS

Jere, szerelmes Gundisalve, vigasztald a küsded urfiatskákot, mert meg
hálnak keservekben.

GUNDISALVUS

Menyűnk, oh, jaj, menyűnk.

NEGYEDIK VÉGEZÉS

ELSŐ KIMENET

1145 Eleodora és a Gyermek¹⁸²

ELEODORA

Jol vagyon! Noha a küzded biro bennem nem nyukszik, de idegen or-
szággonnis testi kedvemre élek. Hova mégy,¹⁸³ te, küzded ifiatska?

PUER

Praedikatzio halgatására.

¹⁸¹ [Amandus neve hiányzott, pótoltuk.]

¹⁸² Ggyermek [Emendáltuk.]

¹⁸³ élek. ELEO Hova megy [A fölösleges szerepnevet elhagytuk; a *megy* szót emendáltuk.]

ELEODORA

Hát nem tudode, tántzot hol hirdettek?

PUER

1150 Oh, gonosz leánzó! Hiszem már régen tsengettek szent prédikatziora:
jer templomba!

ELEODORA

Inkább mégyek tántzba.

PUER

Hát nem gondolsz Istennel?

ELEODORA

Semmi bajom nints lelkeimmel.

PUER

1155 Idegen földről jöttél ugyan, a mind látom, de szemed, fejed, járásod
kereszténységet mutat: jerj, kérlek, halgazd a Kristus kénszenvedését.

ELEODORA

Sőt, a menyire lehet, el kerülőm a templom részét. Nagy bajod vagyon
az áitatossággal, meny dolgodra! (*Abit Eleodora.*)

PUER

1160 Édes Jézusom! Mi haszna vagyon véred ki ontásának ezen istentelen
leánzóban!

MÁSODIK KIMENET

A Pap és Eleodora

PAP

1165 Bűnös lélek!¹⁸⁴ Miért oly keveset gondolsz Isteneddel s drága lelkeiddel?
Az örök kárhozatra köteles vagy? Imé, a keresztnek oltarán kiált az élet
oktatoja: térj a te uradhoz, (*hic exit Eleodora*) Istenedhez, bűnös lélek,¹⁸⁵
szemléld szenvedésem, veritékem, köny hulatásom, ki öntött vérem –
mind anyi lelki orvaslások: mégis meg halsz, én kedves jegyesem! Imé,
a kő oszlop, melynél meg ostorosztattam, a tóvis koronák, melyek által
járták fejemet, a szegek, melyek¹⁸⁶ által hották lábaimot s kezeimet, ime,
a keresztfa, melyen meg holtam én, hogy te élnél. Miért halsz meg hát
a vétekben? Térvisza én hozzám, nyitva vannak a szemek, hogy teged

¹⁸⁴ Lelek [Emendáltuk.]

¹⁸⁵ [A *térj a te...bűnös lélek* rész aláhúzva.]

¹⁸⁶ mélyek [Emendáltuk.]

1170 kegyesen nézzenek, készek a kezek, hogy kedvesen vegyenek, ki vannak
nyitva a karok, hogy meg öleljenek! Essél térdre előtte, ne fély, mert
nintsen senki szélyes evilágon oly bűnös, ki bűne botsátyát ne remél-
hetné, és a kinek ne fénylenék¹⁸⁷ a teremő Isten irgalmassága! Maria
1175 Magdolna, ki a várasban¹⁸⁸ bűnös aszonság vala, meg mosá Jézus lábait,
s le mosá maga lelkének motskait. Ha el tévelyettél,¹⁸⁹ Jézus az út, ha meg
holtál vétkeidben, Jézus az élet. Tér meg, térj¹⁹⁰ meg, mert sem a vétkek
sokasága, sem az életnek iszonyusága, sem az orának utolsó folyama *ki*
*nem*¹⁹¹ rekeszt a kegyelemtől, hanem mint a szerelmes anya magzatját,
ugy ő tágas kebelébe fogagya a meg térő s penitencia tartó bűnöst.

1180

ELEODORA

En Istenem! Ha ugy vagyon, hogy nints oly véték, melyet a töredelmes
szivnek meg ne botsátánál, e jelen való orában te hozzád viszá térek:
kérelek, érettem szenvedő Jézusom, fogadd viszá el tévelyedett s kétségbe
esett bűnös szolgálódot. (*Accedit ad patrem.*)¹⁹²

1185 Edes lelki atyám, igaz az, a mit oly hangos szokkal hirdettél az Isten
irgalmasságáról a bűnösökhöz?

PAP

Igaz az, edes leányom!

ELEODORA

1190 Ha ugy vagyon a dolog, a mind bátorságosan mondd, téged mint edes
lelki atyámat buzgo szivel kérelek, halgazd meg az én gyónásomat, ol-
dozz¹⁹³ fel bűneimből, és légy szó szollom azon véghetetlen irgalmasság
előtt! Mert már nyoltz esztendőől fogva őrdőgneked prédája lévén idegen
országban mint egy kétségbe esett bujdosodom, és mostis, meg vallom,
szándékom ellen jöttem a szent templomban.

PAP

Bizzál, edes leányom: meg botsáttatnak a te bűneid.

ELEODORA

1195 De ah,¹⁹⁴ jajj, mely sokak!

¹⁸⁷ fenlenék [Emendáltuk.]

¹⁸⁸ varasban [Emendáltuk.]

¹⁸⁹ té<l>velyettél [Ráírással javítva.]

¹⁹⁰ ter [Emendáltuk.]

¹⁹¹ folyamolya kinek [Emendáltuk.]

¹⁹² *patrem.*) ELEO [Az ismételt kiírt szerepnevet elhagytuk.]

¹⁹³ oldóz [Emendáltuk.]

¹⁹⁴ a [Emendáltuk.]

PAP

Jo reménységgel légy, szerelmes leányom! Tsak elsőbennis az hitnek, reménységnek, szeretetnek indulatit töredelmes szűvel magadban fel inditzd.

ELEODORA

Kezdzük¹⁹⁵ hát már, mert meg kel halnom.

(*Genuflectit, detrahitur cortina.*)¹⁹⁶
(*Coram sacerdote flectendo dicit.*)

HARMADIK KIMENET

1200

A Pap, Eleodora

ELEODORA

Mi dolog ez, édes lelki atyám! Nem de nem tele torokkal hirdetéde az Isten irgalmasságát? És már láttatol üdvességem felől kétségbe esni?

PAP

1205 Nem ugy, nem ugy, edes leányom, a mint te gondolod, hanem lelked jóváért kívánom, hogy holnapi napon a szent prédikátzio halgatására meg jeleny: tsak esztet hagyom te néked üdvességes penitentiául.

ELEODORA

Oh, édes lelki atyám, hát ily irgalmason bánol te én velem? Ah, kérlek, hagy nagyobb penitentiát!

PAP

Elégséges, édes leányom, most ez te neked.

ELEODORA

Ah, jaj, megkel hasadni szívemnek fájdalmában.

NEGYEDIK KIMENET

1210

Pap, Eleodora és a Gyermekek

ELEODORA

Oh, edes meg válto Jézusom! Kérlek tégedet, fordítsd¹⁹⁷ reám kegyes szemeidet! Ily nagy vétkekben, ah, jaj, ne hagy elengemet, mert meg emészti a nagy bánat szívemet! A te kezédbe ajánlom lelkemet.

¹⁹⁵ Kezzük [Emendáltuk.]

¹⁹⁶ halnom. <Dest> Genuflectit

¹⁹⁷ fordítsd [Emendáltuk.]

(*Accedit Puer.*)

PUER

1215 Kejfel, leánzo, mert bé zárattatik a templom ajtaja. Mi dolog, hogy nem
mozdul? (*Tangit.*) Jaj, meg holt! (*Accedit ad Sacerdotem.*) Édes atyám!
Azon leánzo, ki sűrű köny hulatások között gyonék meg, imé, a feszű-
let előtt ki atta lelkét.

(*Accedit Pater aspicit.*)

PAP

1220 Ugy vagyon, meg hasatt szűve: azértis minnyájoknak ajánlom, ko-
nyörőgjünk érette.¹⁹⁸ Oh, edes, szerelmes Jézusom! A te keserves kén-
szenvédeséért és a te piros, drága, szent véred ki öntéséért kérünk,
könyörűly¹⁹⁹ ezen előttünk fekűvő bűnös szolgálodon, és légy irgalmas,
kegyelmes az ő szegén bűnös lelkén, botsázd meg bűneit, és ne tselekegy
ugy véle, a mint a te igasságod magával hozná, hanem a te irgalmassá-
god szerint itild őtőt!

SZOZAT

1225 Szűnyék, szűnyék könyörgéstek érette, mert már ő fog²⁰⁰ esedezni me-
nyeknek országában érettetek!

CANTUS TERTIUS CONCLUSIVUS

Primus

1230 Oh, Felséges, Szent Uristen,
Mely nagy te szereteted,
Szegény meg térő bűnösre
Terjed nagy kegyelmed,
Kit semmiből teremtetted,
Lélekkel ékesítettél!
Nem akarod, hogy el veszen,
Sőt hogy meg térjen, s élyen.

Secundus

1235 Példa ebben Eleodora,
Szülőinek gyilkossa,
Sok gonosságok leánya,
Undok vétkek hajléka,²⁰¹
Melyekért örök kénokot

¹⁹⁸ érette. PAP Oh [Az ismételten kiírt *Pap* szerepnevet elhagytuk.]

¹⁹⁹ konyoruly [Emendáltuk.]

²⁰⁰ ofog [Emendáltuk.]

²⁰¹ vetkek [Emendáltuk.]

1240 Érdemlett, ezer poklokat.
De Istennek nagy kegyelme,
Látad, mit mivélt véle.

 Tertius
Ily hathatos az isteni
Igének halgatása,²⁰²
1245 Mely gyonásra hamar viszen,
S penitentzia tartásra:
Egy szivbeli igaz bánat,
Egy álhatatos akarát
Le mos sok tzögéres vétket,
1250 S szerezh örök életet.

 Quartus
Kristus kén szenvedésinek
Gyümölcstét ez erezte,
Midőn őrdög rapságától
Lelkét ma meg mentette,
1255 Meny országban Isten színét,
Vég nélkül való örömet
Bűnei könyhulátása
Nyertemeg ditsóséget.

 Quintus
Tehát ne essél kétségbe,
1260 Bátor légyis²⁰³ nagy bűnbe:
Igaz hitbe s remenségben,
Isteni szeretetbe
Öltözzél fel, s Istenedet
Kővesd meg te Teremtődöt,²⁰⁴
1265 Hadd el sok gonosságidot,
Igy várd boldogságodot.

*Et Omnia Ad Dei Gratia, Beatae Virginis Mariae et Omnium Sanctorum
Honorem*²⁰⁵

NB plane induravit duabus horis²⁰⁶

²⁰² igenek [Emendáltuk.]

²⁰³ legyis [Emendáltuk.]

²⁰⁴ kővezd [Emendáltuk.]

²⁰⁵ E O. A. D. G. B. V. M. ex OO St. Honorem [A rövidítést feloldottuk.]

²⁰⁶ [A megjegyzés valószínűleg utólag beszúrva.]

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Tragicæ* 59–92. levelein található. Tud róla *Alszeghy–Szlávik* (1913, 25–26., 44–45.), *Pintér* (1993, 123.), *Muckenhaupt* (1999, 112.), kissé részletebben szól róla *Pintér* (2002), rövid tartalmát is közli *Medgyesy S.* (2009, 72.). Szövege itt jelenik meg először.

A – megszokott – latin nyelvű instrukciók mellett már néhány magyar nyelvű utasítás is olvasható a drámában, ugyancsak magyar a drámarészek megnevezése (végzés/végezés, kimenet).

A DRÁMA RÖVID TARTALMA

Prologus

A dráma tartalmát ismerteti, nem von le külön tanulságot.

Summája az első végezésnek

Csak az I. végezés rövid tartalmát kapjuk, jelenetenként. A további felvonások elől elmaradt a hasonló összefoglalás.

I. végezés

Első kimenet

Arnoldusnak nagyon hiányzik a zárdában nevelkedő leánya, Eleodora. Arnoldus felesége, Mára helyesli a leány istenes nevelését.

Második kimenet

Megérkezik leányuk, Eleodora, akinek atyja ünnepséget készít elő az udvarban, a lány azonban inkább a szegények megsegítésére fordítaná az ünnepség költségét. Az ünnepségre végül nem kerül sor, mert Arnoldusnak a király parancsára sürgősen távoznia kell.

Harmadik kimenet

Eleodora siratja eltávozó atyját. Anyja vigasztalja.

Negyedik kimenet

Arnoldus elbúcsúzik.

Ötödik kimenet

Atyja útmutatásának megfelelően Eleodora világi életre szánja el magát, s semmibe veszi az Angyal intó szavait.

Hatodik

Az anya kétségbeesik lánya döntése miatt, Eleodora elmerült a világi hívságokban.

Hetedik kimenet

Eleodorát anyja az istenes élet folytatására igyekszik rávenni, a lány úgy tesz, mintha megfogadná anyja kérését, de közben bosszút forral anyja ellen.

Nyolcadik kimenet

A világi életet választó Eleodora eldönti, hogy megöli anyját.

Kilencedik kimenet

Eleodora továbbra is úgy tesz, mintha megfogadná anyja tanácsát.

Tizedik kimenet

Eleodora a hű testvérpártól, Abner és Carmeel szolgáktól kávét rendel anyjának, aki egyre rosszabbul van, mert Eleodora mérgezett kávét készített.

Tizenegyedik kimenet

Eleodora először megretten saját tettétől, siratja anyja halálát, de aztán megvádolja a két hűséges szolgát, Abnert és Carmeelt a gyilkossággal, s „megbátorodik”.

Tizenkettedik kimenet

A két ártatlan szolgát Eleodora keserves fogságra vetteti.

II. végezés

Első kimenet

A hazatérő Arnoldus a gyászoló udvart találja. Értesül felesége haláláról, megtudja, hogy gyilkosai börtönben vannak.

Második kimenet

Előhozatja a két megvádolt szolgát, akik ártatlannak vallják magukat.

Harmadik kimenet

Eleodorát lelkiismeret-furdalás gyötri, amikor megtudja, hogy a két ártatlan szolgát halál fenyegeti. Gundisalvusnak bevallja, hogy ő ölte meg saját anyját, de Gundisalvus tanácsára továbbra is titkolja tettét mások előtt.

Negyedik kimenet

A gyilkosok iránt részvétet tettető Eleodorának atyja megígéri, hogy bárki is legyen anyja gyilkosa, nem ítéli azt halálra.

Ötödik kimenet

Arnoldus, Eleodora könyörgésére, hajlandó megkegyelmezni a börtönből felhozott két rab közül egynek, mindegyik a másikat, testvérét kéri felmenteni. Sors-húzással Abnert viszik börtönbe. Végül Eleodora felfedi magát: ő ölte meg anyját.

Hatodik kimenet

Arnoldus szabadon engedi az ártatlan szolgálakat, saját lánya fölött pedig ítélkezni készül: az udvaroncok mérsékelni próbálják haragját.

Hetedik kimenet

Arnoldus börtönbe vetteti Eleodorát.

Nyolcadik kimenet

Eleodora két öccse és az udvaroncok sajnálkoznak Eleodora szenvedésén.

Kilencedik kimenet

A két öcs eléri, hogy láthassák Eleodorát a börtönben, vigasztalják.

Tizedik kimenet

Arnoldus búsan látja, hogy kegyetlensége miatt fiai is ellene fordultak.

Tizenegyedik kimenet

A két öcs végül meggyőzi Arnoldust, hogy engedje szabadon Eleodorát. Arnoldus nem hajlandó találkozni a lányával.

Tizenkettedik kimenet

Az öccseinek „hálás” Eleodora kiszabadul a börtönből.

III. végezés

Első kimenet

Eleodorában azonban forr a méreg: elhatározza, hogy atyját is megöli. Ehhez egymás ellen uszítja a „két belső hiv szolgát”: Gundisalvust és Salvianust.

Második kimenet

Eleodora anyja megölésével vádolja Salvianust, aki hasonló vádat hall ki Arnoldus ártatlan szavaiból is.

Harmadik kimenet

Salvianus addig hű barátját, Gundisalvust kétszínűnek véli, így mindegyik gyanakodni kezd a másikra.

Negyedik kimenet

Eleodora, Gundisalvus jelenlétében, pénzt adna át Salvianusnak. Ezzel akarja ugyanis bizonyítani, hogy a megvesztegetett Salvianus volt Eleodora anyjának gyilkosa.

Ötödik kimenet

Salvianus azonban bevallja Arnoldusnak, hogy ellene fordult.

Hatodik kimenet
Eleodora az udvar álorcás világától óvja apját.

Hetedik kimenet
Az udvari hamisság bizonyítására Eleodora leleplezi Gundisalvust mint anyja gyilkosát. Arnoldus börtönbe vetteti Gundisalvust.

Nyolcadik kimenet
Eleodora elégedetten nyugtazza Salvianusnak, hogy jól alakulnak a dolgok.

Kilencedik kimenet
Salvianust elküldi Eleodora, egyedül marad atyjával, aki aludni tér.

Tizedik kimenet
Salvianus az Arnoldus iránti hűség és az Eleodorának tett esküje között őrlődik, de nem várja meg a dolgok folytatását, hanem öngyilkos lesz.

Tizenegyedik kimenet
Arnoldus alszik. Megjelenik az Angyal, és inti Eleodorát, aki nem hallgat rá, s lefejezi az alvó Arnoldust.

Tizenkettedik kimenet
Gundisalvust kihozzák a börtönből. Elmondják neki, hogy Salvianus öngyilkos lett, Arnoldust megölték, Eleodora pedig nyom nélkül eltűnt.

IV. végezés

Első kimenet
Eleodora már évek óta idegen országban él. Megszólít egy fiúcskát, aki a templomba tart, s hívja a prédikációra Eleodorát, aki azonban inkább táncba menne.

Második kimenet
A Pap a kereszthalált halt Jézus nevében Eleodorához beszél, irgalmat és bűnbocsánatot ígér.

Harmadik kimenet
Eleodorát megindítja a megbocsátás lehetősége. A Pap a másnapi prédikáción való megjelenést szabja a bűnbocsánat feltételül.

Negyedik kimenet
Eleodora a feszület előtt Jézushoz könyörög bocsánatért, amikor megszakad a szíve. Ekkor szózat hangzik fel: „Szűnjék, szűnjék könyörgéste érette, mert már ő fog esedezni mennyeknek országában érettetek!”

A drámát záró ének arra figyelmeztet, hogy Eleodora sorsa az isteni kegyelem példája.

SZERZŐ

A kézirat feltünteti a szerzőt. Fülöp Fábián 1745-ben Gyergyószentmiklóson született, Fülöp Jánosként. A stefanita rendtartományban öltözött be 1765. augusztus 12-én, ugyanott szentelték pappá 1779. március 15-én. Filozófiai lector, 1777-ben az alsó, 1778–79-ben, kötetbeli drámái előadásakor már a középső és a felső grammatikai osztály tanára volt. 1781–1794 között báró Henter Antal házikáplánja a Maros megyei Szentdemeteren (Dumitrești, Mettersdorf). 1795–96-ban Székelyudvarhelyen gvárdián, 1807–1808-ban az ugyancsak Maros megyei Gyalakután (Fântânele, Gielekonten) gróf Lázár János udvari káplánja volt. 1812. április 12-én halt meg Mikházán. (György 1930, 502.; Pintér 1993, 135.; Fülöp János Fábiánról a *Magyar Katolikus Lexikon* nem tud.)

FORRÁS

A drámának feltehetőleg nincs közvetlen forrása, jöllehet Fülöp János Fábián számos művet, szöveghelyet felhasznált.

Alszeghy Zsolt és *Szlávik* Ferenc az 1510-ben készült *Példák könyve* (1960, 122.) egyik történetét említi a dráma forrásaként, ahol az anyagiylkosság kiváltó oka az apa és leánya közötti vérfertőzés: egy „vitéznek volt egy igen szépséges leánya, és vétkezék vele” (*Példák könyve* 1960, 116.). „A drámaíró ezt nem vehette be darabjába, pedig az anyagiylkosságnak épp ez az oka. Változtat tehát rajta annyiban, hogy Eleonórát [sic!] a zárdából hazatérőnek mondja.” (*Alszeghy–Szlávik* 1913, 44.). A *Példák könyvében* a leány azért mérgezi meg anyját, mert az rájött az apával elkövetett bűnre, majd – mivel a bűnét szégyellő apa elhagyta leányát –, az őt is megmérgezi. A leány ezt követően járja a világot, míg végül igaz bűnbánattal képes gyónni, s azonnali halálával mennybe megy (*Példák könyve* 1960, 116–122.). A *Példák könyvében* nem szerepel a két ártatlan udvari ember – Salvianus és Gundisalvus –, akiket Eleodora egymás ellen fordít. A cselekmény e vonulata szorosabb kapcsolatban áll egy másik forrással: Illei János *Ptolomaeusának* (*Jezsuita iskoladrámák* I., 7.b. sz.) egyes cselekményelemeivel, még hozzá több szövegrészlet felhasználásával. „Apjával szemben híven eljátssza a leány Illei *Ptolomaeusának* néhány jelenetét; a csíksomlyói páter az ő ajkára adja Antigonus szerepét, Salvianus és Gundisalvus pedig Antiokus és Sosthenes szavait ismétlik.” (*Alszeghy–Szlávik* 1913, 44–45.). Az Illeitől kölcsönzött jelenetek Eleodora, Salvianus és Gundisalvus között zajlanak. Az összevetés nyomán megállapítjuk, hogy e jelenetekben igen hasonló szöveg olvasható, nem kétséges, hogy Fülöp nagy mértékben használta a *Ptolomaeus* szereplőinek viszonyrendszerét és Illei szövegét is, jöllehet nincs szó szerinti egyezés.

A történetet a szerző Fülöp János Fábián is példabeszédnek szánja; erre utal a dráma mottójául választott négy idézet, a négy supertextus. Az első kettőben a nevelés jelentőségét hangsúlyozza, azt, hogy a szülőknek meg kell találniuk a helyes egyensúlyt a túlzott szigor és a túlzott engedékenység között. Az efezusiakhoz írt páli levél az *atyákat* (*Patres*) szólítja meg és fel a fiak gondos nevelésére, a dráma supertextusa ehelyett a *szülőket* (*Parentes*). A másik két supertextus főleg a bűnök megbocsátásának lehetőségét és a bűnbánat jelentőségét hangsúlyozza.

Ezen túl több esetben közöl (aláhúzással is jelzett) idézetet Pázmány Pétertől és a Bibliából (ezeket a magyarázó jegyzetekben feltüntettük).

A dráma középpontjában egy atya által rosszul nevelt és ezért mindkét szülője ellen forduló *leány* áll, akinek többszörös gyilkosságát – köztük szülei megölését – is megbocsátja az Úr, mint arra a Lukács evangéliumból vett mottó figyelmeztet. Az iskoladramák példázatként, példatárként használták a történelmi tárgyat is, a felső, mennyei hatalom párhuzamainak tekintették az egyház elveit követő, pozitív világi hatalmat is: az egyházat, az iskolát és a családot egyaránt az ifjakat irányító és az örök istenit közvetítő hatalomként állították be, az öntörvényű, engedetlen magatartást pedig az isteni rend elleni lázadással azonosították. Így a történelmi, hatalmi konfliktusokat feldolgozó darabok párhuzamait megtaláljuk a családi történetekben is. Az 1758-ban nagypénteken játszott csíksomlyói passió, a *Passiójáték Krisztusról és a tizenkét ifjúról* c. darab (első közlése: *Fülöp* 1893–1894; modern helyesírással: *Nap, hold és csillagok*, 8. sz.; kritikai kiadása: *Ferences iskoladramák* III., 7. sz.) a moralitás és a passiójáték jellegzetes csíksomlyói összekapcsolásának egyik példája: az istenfélő atya tizenkét gyermekét (hat fiát és hat leányát) istenes szellemben akarja neveltetni, de szerencsétlenségére az ájtatos, tisztességes asszony képében jelentkező ördögöt fogadja fel nevelőnek, aki bűnre és atyjuk elleni lázadásra csábítja a gondjára bízott tizenkét fiatalembert. Az 1758-as nagypénteki darab a moralitást befordítja a szenvedéstörténetbe, s végül az ördögi vénasszony által megrontott, atyjuk ellen lázított fiak és leányok lesznek a Krisztust elítélő tömeg vezérei és a keresztre feszítés végrehajtói.

A ferences iskolai színpad azonban már ennél korábban is felvetette a helyes nevelés, sőt a szigor és a szülői szeretet kívánatos arányának kérdését: 1738-ban játszották a kantai minorita iskolában *A rendetlen szeretet bosszúja* c. darabot (*Minorita iskoladramák*, 2. sz. A drámáról: Kilián 2002), amelyben egy előkelő ifjú elhatározza, hogy szerzetes lesz, mivel azonban egyedüli gyermek, szülei minden módon igyekeznek elérni, hogy a fiú a döntését megváltoztassa. A fiú mégis beáll a szerzetbe, majd később, szülei könyörgésére otthagyja a noviciátust, ráadásul mindez kétszer ismétlődik. A fiú végül megöli apját, s bár először igyekszik kijátszani a törvényt és másra fogni a gyilkosságot, amikor rábizonyítják, beletörődik, s a mű, némi didaktikus összefoglalás után, az ifjú kivégzésével ér véget. Itt tehát a tragédiát a rosszul használt szülői tekintély váltja ki, az eredeti drámacím is a nem megfelelő szülői szeretetre utal (*Parentum nimius amor, seu ipsius ultor*), s a prólógus is egyszerre figyelmezteti a szülőket és a gyermekeket: *De kivált ti, szülők, jól figyelmezzetek, / Fiak, leányok is itt ébren legyetek*. A drámát 1762-ben is előadták, ugyancsak Kantán; valószínű forrása egy 1724-ben Szakolcán játszott jezsuita dráma, a *Nimius Parentum amor seu ipsius ultor seu Edmundus parricida* volt (Staud 1986, 231.; Kilián 2002). E minorita darab főalakját is az zavarja meg és taszítja gyilkosságba, hogy a szerzetesi élet után nem tud visszailleszkedni a világi életbe, s hasonló történik a zárdából hazatérő Eleodorával is.

A csíksomlyói drámában Eleodora apja képviseli a világ álértékeit, anyja viszont mindig az istenes életre oktatja, de a kétféle nevelésből, a rosszul működő családból csak rossz következhet. Ugyanakkor felsejlik egy megengedőbb hang vagy üzenet is a drámában: „énsem szoptam tigris tejet, sem a vad, szilaj erdőben nem születtem kő sziklától, hogy az ifussággal való szíves nyájaskodást meg

vessem. Mit mondanak az emberek: most had élyek kedvemre életemnek virágzo esztendeiben!” – így hivatkozik az ifjúság igényeire Eleodora, aki gyengéd szeretetet várna túlságosan kemény és szigorú anyjától (I. 7.). Ez a talán rejtett üzenet egybecseng a kor más iskolai darabjaival is: a (feltehetőleg sárospataki) református színpadról ismerünk egy valamivel későbbi darabot, amelyben egy szerelmes pár tragikus halálát az okozza, hogy a szülők túlzott szigorral tiltják egymástól a szerintük túl érzékeny fiatalokat (*A szülék és gyermekeik kötelességeiről és a zabolátlan szerelemről szóló szomorújáték* = *Kollégiumi drámagyűjtemények*, 11. sz.). Ott a megtört atya későn ébred rá hibájára, s az epilógus összefoglalása szerint a zabolátlan indulatokat mind a szülőknek, mind a gyermekeknek mérsékelniük kell, így kerülhetők el a tragédiába torkolló szélsőségek.

Az Eleodoráról szóló drámának nemcsak tartalmi, hanem egyes helyeken szövegszerű forrásai is azonosíthatók.

A minorita Kertso Cirják 1773-ban játszott *Leoninus és Leonina* c. drámájának néhány mondata, fordulata is feltűnik a szövegben (*Minorita iskoladrámák*, 11A sz.):

1. GUNDISALVUS: A ki szépen szőtted, színes barátom, udvari vásznadnak fortélyát! (III. 7.).

Vö. TYNDARUS: *Ki szépen szőtted udvari fortélyidnak vásznát...* (*Leoninus és Leonina* = *Minorita iskoladrámák*, 454.).

2. SALVIANUS: Ki sokszor tsak mérő szemfény vesztés az udvariaknak dolga, és csupa hazuk urokhöz igiretek! (III. 9.)

Vö. TYNDARUS: *...nem tугyák sokszor a' Felségek, kire bizzák titkoknak koltsait, mert gyakorta s igen sokszor tsak merő szemfény vesztés az udvarnokok dolga, és tsupa hazug szolgálat.* (*Leoninus és Leonina* = *Uo.*, 442.)

3. JERAMEEL: Rókával bélettek mind a ketten... (I. 12.)

Vö. Leonina a nőkről, *...kiknek roka májjal bélet szívek...* (*Leoninus és Leonina* = *Uo.*, 451.)

A *Leoninus és Leonina* szövege 1989-ig kéziratban maradt, a kölcsönzésre Kézdivásárhely (Kanta) és Csíksomlyó viszonylagos közelségét, az obszerváns ferences és a minorita szerzetesek személyes kapcsolatait találjuk magyarázatként. Kertso Cirják (1744–1806; életrajzát l. *Minorita iskoladrámák*, 434.) soha nem tanult vagy tanított Csíksomlyón. Csíksomlyóhoz legközelebb 1771–1774 között, a kantai (ma: Kézdivásárhely) iskola tanáraként került. Drámájának szövege talán akkoriban juthatott Fülöp János Fábián kezébe. Kettejük között lehetett személyes kapcsolat is, hiszen mindketten, egy év különbséggel, Gyergyószentmiklóson születtek. Ugyanakkor az idézett hasonló szövegek gyakran használt szólások lehettek, így lehet, hogy nem is szövegkölcsönzésről van szó. Másfelől viszont a *Leoninus és Leonina* középpontjában is egy nő áll (Leonina), akinek engedetlensége és zabolátlansága vezet a tragédiához, Fülöp János Fábián tehát a nőtől származó veszélyeket tanulhatta a minorita darabból is.

Akárcsak Ferentzi József Vitus (I. kötetünk 4. sz. drámáját) és Borbély József Absolon (I. kötetünk 10. sz. drámáját), Fülöp János Fábián is használta a jezsuita

Illei János *Salamon király Lászlónak foglya* c. drámáját (*Jezsuita iskoladrámák* I., 6.a. sz.):

ARNOLDUS: A földi háboru és vigaság változik, mind a tündér, és mint a kotzkának, nem bizonyos perdülése. (I. 2.).

Vö. ZABOLTS: *A' földi háború változik, mint a' tündér: és mint a' kotzkának, soha nem bizonyos perdülése.* (Illei János *Salamon király Lászlónak foglya* = *Jezsuita iskoladrámák* I., 302.)

Hasonló mondat található a *Leoninus és Leoninában* is, Meander szövegében: *a szerentse változik, mint a tündér, és miként a kotzkának bizonyos perdülése, úgy a szerentsének mindenkor bizontalan ki menetele.* (*Minorita iskoladrámák*, 451.)

A IV. végzés 3. kimenetében Eleodora fohászában (*Oh, edes meg válto Jézusom! Kérlek tégedet, fordítsd reám kegyes szemeidet! Ily nagy vétkekben, ah, jaj, ne hagy elengemet, Kérlek tégedet, fordítsd reám kegyes szemeidet!*) forrása Kecskeméti Vég Mihály 55. zsoltárának második szakasza (RMKT XVI. IV/3., 49.):

Istenem uram! kérlek tégedet,
Fordítsad reám szent szemeidet,
Nagy szükségemben ne hagyj engemet,
Mert megemészti nagy bánat szívemet.

ELŐADÁS

A drámát 1778. április 17-én, nagypénteken játszották Csíksomlyón, a függöny említése (IV. 2: *...detrahirur cortina*) alapján a színházteremben.

Az angyal mindkét éneke jóra intő ének: az első (Cantione: *Meddig, meddig gondolattal?...*) az I. végzés 5. kimenetelében, a második (Intő Enek: *Oh, el fajult batorság...*) pedig a III. végzés 11. kimenetelében hangzott el. Még szótagszám alapján sem találtunk egyelőre e strófaszerkezetekhez (8+7.8+7.6+6.9/10.7., illetve 7.8.7.8.8.7.) illő dallamot sem történeti forrásokban, sem a népzenei gyűjtésekben.

A darabot lezáró, a hallgatóság számára tanulságokat megfogalmazó, s egyúttal Isten irgalmasságát dicsőítő harmadik ének (Cantus Tertius Conclusivus: *Oh, Felséges, Szent Uristen...*) feltehetően közösen énekelték a szereplők – esetleg Eleodora kivételével, aki a mennybe távozott. Az öt versszakhoz szótagszám alapján a 18. századi erdélyi ferences gyakorlatban (a *Deák–Szentés kéziratban*) rögzített *Iesu mi, ad te suspiro* kezdetű barokk cantio dallamát tudjuk egyértelműen társítani, amelyet jelen kötet 8. sz. darabjának jegyzetében közöltünk.

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

A *kimenet* az első felvonás tartalmát részletező *Summában* csak az első jelenet megjelöléseként szerepel, a többi jelenet előtt csak egy sorszám olvasható, ezen nem változtattunk. Megtartottuk a *végzés/végezés, kimenet/ki menet* ingadozásokat. Közlési elveinknek megfelelően a jelenetek, felvonások sorszámát betűvel írtuk át.

A szereplistában *Arnold*usként hozott atya neve a szövegen belül sokszor *Arnold*-ként szerepel. A szövegen belül meghagytuk az ingadozást, a szerepnevet azonban jelölés nélkül *Arnold*usnak írjuk. A szereplistából *Melander* alakra egységesítettük a sokszor *Melánder* formában is használt szerepnevet.

A két, gyilkossággal vádolt szolga először névvel (*Abner*, *Carmeel*), majd *Capti*-vusként is szerepel, a kettősséget megtartottuk, de az érthetőség kedvéért hozzuk a neveket is. A szereplistában olvasható *Carmel* formát a szöveg alapján *Carmeel*re egységesítettük.

A szereplők *félre*, *magában* szövegeit /: :/ jelek között hozza a kézirat. Ezt az egyedi jelölést meghagytuk. Mivel azonban ugyanezzel a jellel jelzi a kézirat a színi utasításokat is, ebben az esetben – kiadásunk hagyományait követve – gömbölyű zárójelet használtunk, s e változtatást külön nem jelöltük.

A szöveg meglehetősen pontos, viszonylag kevés az ékezet hiányos betű. Az ékezetek legtöbbször azonban csaknem egyetlen pontnak látszik, így nehéz különbséget tenni az *a/á*, *e/é*, *o/ó* betűk között. Sokszor a betűtől nagyon távol van a pont, mely valójában a hosszú ékezet.

A mondaton belüli nagy kezdőbetűket csak az Istennel kapcsolatos kifejezésekben tartottuk meg, egyéb esetekben jelölés nélkül kisbetűs alakot használtunk.

A másoló gyakran felcseréli a zöngés és zöngétlen mássalhangzókat (pl. *gerjedett* helyett *kerjedett*, *szűnjék* helyett *szűnyég*, *kegyességednek* helyett *kegyessékednek*, *látjátok* helyett *lágylátok*, stb.), e jelenség néha csak a fonetikus írásmód következménye, máskor viszont nyelvjárási sajátosságra gondolhatunk.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A szereplistában megnevezett helységek mai neve (román, esetleg német neve; mai megyéje):

Csik Madéfalva: Csík-Madéfalva, Madéfalva (Siculeni; Hargita m.)

Csik Menaság: Csíkménaság v. Csíkmenaság (Armășeni; Hargita m.)

Csik Mindszent: Csíkmindszent (Csíkszentlélek; Misentea; Hargita m.)

Csik Somlyó: Csíksomlyó

Csik Szent György: Csíkszentgyörgy (Ciucsângeorgiu; Hargita m.)

Csik Szent Lélek: Csíkszentlélek (Misentea; Hargita m.)

Csik Szent Márton: Csíkszentmárton (Sânmartin, Sankt Martin; Hargita m.)

Csik Tusnád: Tusnád (Tușnad Sat; Hargita m.)

Gyergyó Szár Hegy: Szárhegy v. Gyergyószárhegy (Giurgeu-Sarheghi/Lăzarea, Grünberg; Hargita m.)

Gyergyó Szent Miklos: Gyergyószentmiklós (Gheorgheni, Niklasmarkt; Hargita m.)

Háromszék Kőröspatak: Sepsikőröspatak (Valea Crișului; korábban: Háromszék vm., ma Hargita m.)

Kászon: Kászon (Cașin; Bacău/Bákó m.)

Szent Damokos: Csíkszentdomokos (Sândominic, Sankt Domenikus; Hargita m.)

Szent Márton: Csíkszentmárton (Sânmartin, Sankt Martin; Hargita m.)

- 4 *Eccli. 7. W. 25.* – Ecclesiasticus 7,25. A pontos idézet a *Vulgatában*, 7,26–28: „*Filiae tibi sunt? Serva corpus illarum, et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas.*” (Dőlttel kiemeltük a kézirat eltéréseit.) Modern fordításban: „Ha lányaid vannak, vigyázz a testükre, ne légy elnéző irányukban.” (Sirák fia könyve 7,24)
- 6 *Eph. 6. W4. 4.* – Levél az Efezusiaknak 6,4. A *Vulgata* pontos szövege: „*Patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros sed educate illos in disciplina et correptione Domini.*” (Dőlttel kiemeltük a kézirat eltéréseit.) Modern fordításban: „Apák, ne keserítsétek meg gyermekeiteket, hanem neveljétek őket fegyelemben az Úr útmutatása szerint.” (6,4)
- 9 *Eccl. 21. W. 1.* – Ecclesiasticus 21,1. A pontos idézet a *Vulgatában*, „*Fili, peccasti, non adjicias iterum: sed et de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur.*” (Dőlttel kiemeltük a kéziratból hiányzó megszólítást.) Modern fordításban: „Fiam, ha vétkeztél is, többé ne tedd, régebbi bűneid miatt pedig imádkozzál.” (Sirák fia könyve 21,1)
- 11 *Luc. 15.* – Lukács 15. A pontos idézet a *Vulgatában*, 15,2: „*et murmurabant Pharisei et scribae dicentes quia hic peccatores recipit et manducat cum illis*” (Dőlttel kiemeltük a kéziratból hiányzó részeket.) Modern fordításban: „A farizeusok és az írástudók méltatlankodtak: »Ez bűnösökkel áll szóba, sőt eszik is velük« – mondták.” (15,2)
- 32 *szententziázza* – elítéli, ítéletet mond felettük
- 86–87 *Atyák, neveljétek gyermekeiteket fenyítettékben és isteni félelemben!* – Idézet Pázmány Péter A *fiaknak istenes neveléséről* c. prédikációjából: „Szent Pál ezen dologról így szól: *Atyák, neveljétek fiaitokat fenyítettékben és isteni félelemben.*”
- 110 *Ha leányid vannak, őrizzed az ő testeket, és ne mutass vig ortzát nékik!* – „Ha lányaid vannak, vigyázz a testükre, ne légy elnéző irányukban” Sirák fia könyve 7,24 (l. a 4. sort is)
- 135 *jágyzol* – játszol
- 190 *képzés* – képzet, látomás
- 219 *izetlen* – kedvetlen, szomorú
- 220 *durfatságodat* – eldurvultságodat, durvaságodat
- 234 *Meg sem fogta, már mejeszti* – szólás: előre markában érzi, túlságosan előre szalad képzeletben
- 254 *tronfot* – tromfot, adut, ütőkártyát: végső érvként használ valamit
- 333 *kűzded* – kisdéd (később többször előfordul)
- 341 *tzikose* – cinkos-e (később is előfordul)
- 384 *szepelkegyél* – igyekezzél, törd magad
- 442 *ginza* – kínozza
- 487 *fűzdbe meny ütő könyveim* – füstbe [a. m. nem válnak semmivé] menny-ütő könnyeim
- 507 *szuperlátod* – szuperlátot: függönyt, kárpitot
- 513 *fűzdbe* – füstbe
- 551 *martzono* – marcona, erős
- 613 *Unde* – honnan, hová, itt kb.: hogyan (román vagy latin)
- 627 *alizd* – állítsd, hozd

- 701 *el fenül* – elfekélyesedik (vö. fene)
- 721–722 *nagyobb az én gonosságom, hogysem botsánatot érdemelyek* – „Nagyobb az én gonosszágom, hogysem viselhetném.” Káin szavai, Ter 4,13
- 742 *szofi* – szófia, alaptalan
- 766 *tronf* – l. a 254. sor jegyzetét
- 770 *tugva* – dugva
- 784 *tzihos* – cinkos
- 788–789 *szája járásan fogják meg az harist* – sajátmagát leplezi le, árulja el; haris: madár (*Crex crex*), „harsogó kiáltásáról igen ismeretes, honnan nevét is vette” (CzF II., 1413.)
- 793 *mendergő* – mennydörgő
- 798 *rokantzája* – rókonca, rókancsa: a szekérrúd hátsó részén található páros nehezékkéféle (csángó); ennek hiánya: rakoncátlanság, fegyelmezetlenség
- 815–816 *piribék* – pribék, gazember
- 835 *fartoly* – farolj oldalra
- 848 *hüvelyez* – itt kb.: tervez, kohol
- 849 *kárpáz* – kárpál: gyaláz, szid, vádol
- 861 *haris* – l. a 788–789. sor jegyzetét
- 862 *meg mejesztik* – megkopasztják, a. m. megölik
- 866 *tsavarog* – csűri-csavarja
- 918 *monda monda* – mendemonda
- 936 *nagyobban* – hangosabban
- 944 *pártas* – pártos, pártütő
- 979 *födőződ* – fedezed, véded
- 1001 *hempelkette* – hempergette, a. m. juttatta
- 1008 *szapul* – mos
- 1041 *hodhattam által barlangos tsinyan* – nem hathattam, hatolhattam (a. m.: láthattam át) szövevényes csínyjén (a. m.: tervén)
- 1075 *pádimentumát* – pádimentom, padimentom: padlat, padló (CzF V., 7.)
- 1118 *kébzém* – képzelém
- 1163–1164 *térj a te uradhoz, Istenedhez, bűnös lélek* – „térj vissza Istenedhez...” Ozeás 12,7. (Számos népének részletére is emlékeztet.)
- 1167 *által hották* – áthatoltak, átütötték

Fábián János Fülöp

ELEODORA, WHO KILLED HER PARENTS

ESSENTIAL DATA

The play is on pp. 59–92 of *Actiones Tragicæ*. It is mentioned by *Alszeghy-Szlávik* (1913, 25–26, 44–45), *Pintér* (1993, 123), *Muckenhaupt* (1999, 112), see more details in *Pintér* (2002), *Medgyesy S.* (2009, 72) published the contents. The text is published here for the first time.

Apart from the Latin instructions, it also gives some Hungarian ones; acts and scenes are replaced with the Hungarian *végezés/végzés, kimenet*.

THE SHORT CONTENTS OF THE DRAMA

Prologus

Tells the plot without any moral.

Summary of the first act

It gives the contents, scene by scene, of the first act. There is no similar *summa* for the other acts.

I. végezés / Act I

Első kimenet (Scene 1; below, we only give the Hungarian terms)

Arnoldus is sad because his daughter is in the cloister. His wife, Mára agrees with her daughter's godly life.

Második kimenet

The daughter, Eleodora arrives, her father would prepare a feast for her but he must leave.

Harmadik kimenet

Eleodora cries for her leaving father, her mother consoles her.

Negyedik kimenet

Arnoldus takes farewell.

Ötödik kimenet

Eleodora, following her father's will, would live a worldly life and does not listen to the warning of the Angel.

Hatodik kimenet

The mother is desperate because of the decision of Eleodora who chose worldly joys.

Hetedik kimenet

The mother tries to persuade Eleodora to lead a godly life; Eleodora pretends to follow her mother's advice but plans her revenge.

Nyolcadik kimenet

Eleodora decides to kill her mother.

Kilencedik kimenet

Still, Eleodora pretends to follow her mother's advice.

Tizedik kimenet

Eleodora orders the servants, the brothers Abner and Carmeel, to bring coffee for her mother, who gets sick as Eleodora has poisoned her. The mother dies.

Tizenegyedik kimenet

First, Eleodora is frightened of her own deed but later she takes courage and accuses the two faithful servants Abner and Carmeel.

Tizenkettedik kimenet

The two innocent servants are taken to painful captivity.

II. végezés / Act II

Első kimenet

The returning Arnoldus finds a mourning court; he learns the murderers are in prison.

Második kimenet

Arnoldus calls the two servants who declare themselves innocent.

Harmadik kimenet

When Eleodora learns that the two servants are to be executed, she is tormented by remorse. She declares to Gundisalvus that she was the murderer of her mother.

Negyedik kimenet

Arnoldus promises Eleodora that he will not sentence her mother's murderer to death – whoever the murderer would be.

Ötödik kimenet

Arnoldus has mercy on the two servants as Eleodora prays for them. Each of the servants asks liberty for his brother; Abner is taken to prison. Finally, Eleodora throws off her mask and declares: she killed her mother.

Hatodik kimenet

Arnoldus sets the innocent servant free and wants to sentence her daughter; his men try to cool his fury.

Hetedik kimenet
Arnoldus sends Eleodora to prison.

Nyolcadik kimenet
Her two younger brothers and the courtiers are sorry for Eleodora.

Kilencedik kimenet
The two younger brothers visit and comfort Eleodora in her prison.

Tizedik kimenet
Arnoldus is sad because he sees his sons turning against him.

Tizenegyedik kimenet
The two younger brothers finally persuade Arnoldus to let Eleodora free. Arnoldus does not want to meet his daughter.

Tizenkettedik kimenet
The grateful Eleodora gets out of prison.

III. végezés / Act III

Első kimenet
Eleodora is furious, she decides to kill her father. She pits „the internal faithful servants”, Gundisalvus and Salvianus against each other.

Második kimenet
Eleodora accuses Salvianus with the murder of her mother; Salvianus thinks Arnoldus also accuses him.

Harmadik kimenet
Salvianus thinks his true friend, Gundisalvus double-tongued thus each looks at the other with suspicion.

Negyedik kimenet
Eleodora, in the presence of Gundisalvus, wants to give money to Salvianus: this way, she wants to prove that the bribed Salvianus was her mother's murderer.

Ötödik kimenet
However, Salvianus admits to Arnoldus that he became his enemy.

Hatodik kimenet
Eleodora would protect her father from the masked world of the court.

Hetedik kimenet
In order to prove the masked court, Eleodora reveals Gundisalvus as her mother's murderer. Arnoldus sends Gundisalvus to prison.

Nyolcadik kimenet

Eleodora is satisfied the way things go, she tells it to Salvianus.

Tizedik kimenet

The desperate Salvianus cannot choose between his loyalty to Arnoldus and the oath given to Eleodora, thus he commits suicide.

Tizenegyedik kimenet

Arnoldus is sleeping. The Angel comes and warns Eleodora who does not listen but beheads her sleeping father.

Tizenkettedik kimenet

Gundisalvus is taken out of prison. He learns that Salvianus committed suicide, Arnoldus was killed, Eleodora disappeared.

IV. végezés / Act IV

Első kimenet

For years, Eleodora has lived in a foreign country. She addresses a little boy who is heading toward the church and calls her to listen to the sermon, but Eleodora would go to dance instead.

Második kimenet

The priest speaks to Eleodora on behalf of Jesus and promises absolution.

Harmadik kimenet

Eleodora is touched by the possibility of absolution. The priest imposes the condition of absolution: she should come again to church next day.

Negyedik kimenet

Eleodora prays for Jesus' mercy in front of the cross when her heart breaks. This moment, an allocution is heard: „Cease to pray for her because she will pray for you in heaven!”

The final song sums up: Eleodora is the example of God's mercy.

AUTHOR

The manuscript names the author. Fábián Fülöp was born as János Fülöp in 1745 in Gyergyószentmiklós. He joined the order on 12 August 1765, was ordained on 15 March 1779. He was a lector of philosophy, in 1777 the teacher of lower classes, in 1778–79 that of middle and grammar classes, that time he performed dramas. In 1781–1794, he was the domestic chaplain of baron Antal Henter in Szentdemeter (Dumitrești, Mettersdorf). In 1795–96, he was a guardian in Székelyudvarhely. In 1807–1808, he was the chaplain of count János Lázár in

Gyalakuta (Fântânele, Gielekonten). He passed away in Mikháza on 12 April 1812. (*György* 1930, 502; *Pintér* 1993, 135; *Magyar Katolikus Lexikon* does not know him.)

SOURCE

Possibly, the play has no direct source, though Fábián János Fülöp used several works and texts.

Zsolt Alszegehy and Ferenc Szlávik point out to *The Examples Book* published in Hungarian in 1510 (*Példák könyve* 1960, 122) a story of which can be the source of the present drama: the mother is killed because of the incestuous affair of the father and her daughter (*Példák könyve* 1960, 116). „The playwright had to change this story, thus Eleonora [sic!] returns home from the cloister.” (*Alszegehy–Szlávik* 1913, 44) In *The Examples Book* the girl kills her mother who revealed the incest of the father and the daughter, then the shameful father leaves her daughter who kills him in revenge. After this, the girl wanders in the world till she is able to confess with penitence and goes to heaven through her immediate death. (*Példák könyve* 1960, 116–122). *The Examples Book* does not mention Salvianus and Gundisalvus, the two innocent courtiers. The plot of the play is closer to another source: to some parts of the Jesuit János Illei’s *Ptolomaeus* (*Jezsuita iskoladrámák* I, nr. 7b), with the use of Illei’s text. „Eleodora’s and her father’s scenes follow Illei’s *Ptolomaeus*; she tells the text of Antigonus, Salvianus and Gundisalvus repeat the words of Antiokus and Sosthenes.” (*Alszegehy–Szlávik* 1913, 44–45). The scenes borrowed from Illei are the ones with Eleodora, Salvianus and Gundisalvus. There is no word for word correspondance between the two dramas but Fülöp used the dramatic relationships as well as textual parts of *Ptolomaeus*.

Seemingly, Fülöp meant his play to be an example: he chose four quotations, supertexts as its motto. The first two emphasize the importance of breeding as the parents must find the right balance between rigour and permissiveness. St Paul’s original epistle to the Ephesians calls the fathers (*Patres*) – instead of the parents (*Parentes*) in the play – for the right tutoring of their sons. The other two supertexts emphasize grace and penitence. The author uses several – underlined – citations from the Bible or Péter Pázmány (1570–1637).

The play focuses on the *girl* who was wrongly bred by his father that is why she turned against both of her parents but whose multiple murders are pardoned by God as bears the citation of Luke. School dramas used history as praxis; positive earthly power was handled as the parallel of heavenly power, thus the Church, the school, the family were considered the agents of eternal power, while disobedience was identified with revolt against God’s order. The plays presenting history, conflicts of powers have the parallels in family stories. The passion play performed on Good Friday of 1758 (Fülöp 1893–1894; modern: *Nap, hold és csillagok*, nr. 8; annotated: *Ferences iskoladrámák* III, nr. 7) is a good example of connecting morality and the Passion: the godly father wants godly education for his twelve children (six sons, six daughters), but, unfortunately, he hires the devil in the guise of a godly elderly woman who encourages the children to rebel against their father. The play turns

the morality into the Passion story, and finally, the boys and girls corrupted by the elderly woman will lead the crowd against Christ and complete crucifixion.

The question of right or wrong education was important for the Franciscan stage. In 1738, the Minorite school of Kanta played a drama titled *Parentum nimius amor, seu ipsius ultor* (*A rendetlen szeretet bosszúja* = *Minorita iskoladrámák*, nr. 2; Kilián 2002), about a noble young man who decides to become a monk. As he is the only child, his parents want to restrain him. The young man joins the order but later, because of the parents, he leaves – he leaves and returns home twice. The boy kills his father and wants to accuse someone else; finally, he admits the murder and, after some didactic summary, he is executed. The tragic end is explained by the disorderly love of the parents. (See the title and the warning of the prologue.) The play was performed in 1762 also in Kanta. Its probable source is a Jesuit drama performed in 1724 in Szakolca (*Nimius Parentum amor seu ipsius ultor seu Edmundus parricida*; Staud 1986, 231; Kilián 2002). The protagonist of the Minorite play disturbed and finally pushed to murder cannot fit in worldly life after the monastery – Eleodora arriving home from the cloister is in a very similar situation.

In Csíksomlyó, Eleodora's father pursues worldly values while the mother teaches her for godly life; the duplex breeding brings a disorderly family. On the other hand, we get a lighter message from the play when Eleodora would like to get some tender love from her mother (I. 7). The hidden message can be found in a Calvinist school play (possibly from Sárospatak): a loving couple commits suicide because the rigorous parents forbid their love (*A szülék és gyermekeik kötelességeiről és a zabolátlan szerelemről szóló szomorújáték* = *Kollégiumi drámagyűjtemények* nr. 11). The broken-hearted father is too late to realize his mistake. According to the epilogue, immoderate passion should be tempered by both the parents and the children.

The play on Eleodora has some textual sources, too.

The author borrowed from the Minorite Cirják Kertso's *Leoninus and Leonina* performed in 1773 (*Minorita iskoladrámák*, nr. 11A). *Leoninus and Leonina* was unpublished till 1989. Kézdivásárhely (Kanta) and Csíksomlyó are not so far from each other, and there must have been personal contacts between Observant Franciscan and Minorite teachers. Cirják Kertso (1744–1806; see his biography in *Minorita iskoladrámák*, 434) never learnt or taught in Csíksomlyó. He got the closest to Csíksomlyó in 1771–1774 when he was a teacher in Kanta. Fábián János Fülöp was of the same age, both were born in Gyergyószentmiklós. The texts borrowed could also work as idioms. *Leoninus and Leonina* focuses on a woman (Leonina) whose disobedience and intemperance led to tragedy thus Fülöp could learn about the dangers of female behaviour from the Minorite play.

Fülöp used the Jesuit János Illei's drama *Salamon király Lászlónak foglya* (*Jezsuita iskoladrámák* I, nr. 6a), just like Vitus József Ferentzi (nr. 4 of the present volume) and József Absolon Borbély (nr. 10 of the present volume). (A similar part is in *Leoninus and Leonina* = *Minorita iskoladrámák*, 451)

In IV. 3, Eleodora's pray is based on Psalm LX of Mihály Kecskeméti Vég written in the 1560s.

PERFORMANCE

The drama was performed on Good Friday 17 April 1778, most probably in the theatre building as they used a curtain (IV. 2:...*detrahitur cortina*).

The Angel sings two songs exhorting for good (I. 5: *Meddig, meddig gondolattal?...*; III. 11: *Oh, el fajult batorság...*). We could not find any tunes for these (8+7.8+7.6+6.9/10.7.; 7.8.7.8.8.7.), either in historic or folklore sources.

The closing song of the play sums up the moral lesson and praises God's mercy (Cantus Tertius Conclusivus: *Oh, Felséges, Szent Uristen...*). We suppose it was sung by all the players, except Eleodora who already left for Heaven. Based on the syllable structure, we suggest the 18th century Baroque cantio used by Transylvanian Franciscans (from *Deák-Szentes manuscript: Iesu mi, ad te suspiro*, see the notes of play nr. 8 in the present volume).

12.

Fülöp János Fábán

NUMERIANUS CSÁSZÁR
ÉS SZENT BABYLAS TÖRTÉNETE

Csíksomlyó

1779. április 2. nagypéntek

NOMINA ACTORUM¹

PROLOGUS	Joannes Gaspár ex Csik Szent György	Poéta ²
NUMERIANUS	Antonius Kotsis ex Három Szék Kőrös patak	Rhetor
Consiliarius VALERIUS	Gabriel Betze. <i>Praenomen</i> ³ ex Szent Márton	Syntaxista.
Belli Dux ARNULFUS	Josephus Antalffi ex Szent Tamás	Grammatista.
Hujus UXOR THEODOLA	Stephanus Kováts ex Verebes.	Grammatista.
Herulus primus <i>EVARISTUS</i> ⁴	Stephanus Rátz <i>Praenomen</i> ex Három Szék	Grammatista
Herulus secundus <i>ELYZAMAS</i> ⁵	Ignatius ⁶ Csedő ex Somlyó	Principista
Episcopus ⁷ Antiochiae BABYLÁS	Paulus Kotsis ex Három Szék Kőrös ⁸ Patak	Rhetor.
Hujus Episcopus ⁹ SALIANUS	Josephus Salamon ex Somlyó	Syntaxista
Servus Theodolae RHODIGNUS ¹⁰	Antonius Ferencz ex Somlyó	Syntaxista.
Sacrificantes:		
MAMBRES	Alexius Santa ex Szent Imre	Grammatista
BELLONARIUS	Andreas Kováts ex Három Szék Almás	Syntaxista.
CAMILLUS	Ignatius Fészki <i>Praenomen</i> ex Gyimes	Parvista
CAPITANEUS ¹¹	Petrus Baja ex Csik Szent Lélek	Syntaxista.
MILITES	Adalbertus Fekete ex Csik Szent Miklos	Grammatista.
	Miháél Albert ex Kotormány	Grammatista.
	Josephus Szabo ex Csitó	Grammatista
	Andreas Csato ex Szent György	Grammatista.
	Joannes Csiko <i>Praenomen</i> ex Mintszent.	Grammatista.
	Antonius Bentze ex Tusnád	Grammatista.
<i>MANLIUS</i> ¹²		
<i>JUSTINUS</i> ¹³		
DAEMONES	Ignatius Kezdi ex Gyergyó Szent Miklos	Grammatista
	Alexius Kováts ex Menaság	Grammatista.

DISCANTISTAE DUO HERULI. *nomine proprio*¹⁴ Evaristus, et Elyzamas¹⁵ etc.

¹ [A drámaszöveg után, az utolsó lapon található szereposztást, kiadási gyakorlatunknak megfelelően, ide helyeztük.]

² <Ep> PROLOGUS György <Rhetor> Poéta

³ [A többször előforduló *Praen* rövidítést feloldottuk, bár bizonytalan.]

⁴ [A felsorolást a hiányzó névvel kiegészítettük.]

⁵ [A felsorolást a hiányzó névvel kiegészítettük.]

⁶ 2dus <Alex> Ignatius

⁷ Episc. [A rövidítést feloldottuk.]

⁸ Koros [Emendáltuk.]

⁹ Episc. [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁰ RODIGNUS [A szerepnevet a szövegbeli alakra egységesítettük.]

¹¹ CAPITENUS [A szerepnevet a szövegbeli alakra egységesítettük.]

¹² [A felsorolást a hiányzó névvel kiegészítettük.]

¹³ [A felsorolást a hiányzó névvel kiegészítettük.]

¹⁴ np [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁵ Elyzama [A szerepnevet egységesítettük.]

Actio Populo Devoto exhibita à Juventute Csikiensi
sub Patre Fratre Fabiano Fülöp Supremae, et Mediae Grammatices
classis Professore

Anno a Partu Virginis MDCCLXXIX Die
Parasceves sacro incidente in 2dam Aprilis.

PROLOGUS

- A vigaságos örömnék rogyógó piros hajnala szomorúság setétes homályába borúlt sziveteket minnyájotoknak vidámitsa! Érdemes, szép uraság 's egybe gyűlt buzgó sokaság, szivessen¹⁶ kívánnuk, 's örvendetes szivel 's méltó tisztelettel ide tett fáradságtokat köszönnük. Ezen kegyes szövetségtekhez hogy miis hálá ado szivel légyünk, egy szép, ritka példát, Antiochia varassában Krisztus születése utáni 283-ik¹⁷ esztendőben történt historiát előtőkbe tészünk, mellyel nem egyebet, hanem szivbéli vigasztalást szerzeni kívánunk.
- Ama pogány Arnulfus, Numerianus császárnak fő-vezére, hét esztendeig a' táboron lévén, élete párjának, már esztendejétől fogva igaz Istent imádó Theodolának levelét küldi, hogy Antiochia várossába Szent György havának második napjára menne; mert őis azon napra a' diadalmas sereggel meg érkezne.
- Ezen levélre fel lobban a' gyéngé aszszonyságnak szive, örvendezvén már régen várt szerentséjén, két kisded urfiatskájával Antiochiába vészi utyát, az hol meg fontolván következendő boldogtalan sorsát, merül kételkedések 's keserűség tengerébe; de Babylás püspöknek, szerelmes mestereknek várva várt jövetele enyhíti fájdalmak sullyát; 's nagyobb jövőndöbéli szerentséjékre láttogatják Istennek templomát.
- Ez alatt Arnulfus¹⁸ a' diadalmas haddal érkezik, győzedelmes¹⁹ pompával várasba sereglik. Az isteneknek szokások szerint áldozat tétetik, minnyájon az hadi seregnek, de leg²⁰ inkább a' vezérnek nagy ajándék igertetik, Numerianus az istenek közti szamláltatik. Es hogy inkább állatná álmatat²¹ istensegét, Arnulfus, kívánságára, noha maga keserűséges fájdalmára a' keresztények templomát ártatlanok vérével fertetgetni kívánnya.
- Eztet Valerius, Numerianusnak kedves belső tanátsossa, ki az igaz hitett már régen bé venni kívánnya, Babylás püspöknek óva²² meg sajdittya, ki az áldozatra készült népet templomba nem botsátja.

¹⁶ szivesson [Emendáltuk.]

¹⁷ Kris. születése 283 [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁸ Arnulfus

¹⁹ <G>győzedelmes [Ráírással javítva.]

²⁰ deleg [Emendáltuk.]

²¹ álmatat [Emendáltuk.]

²² óva [Emendáltuk.]

- 30 Ezért Numeriánus mendörgős, sűrű fellegekbe borúl, istenekre 's embe-
rekre dul, ful: nagy jég essőt az egész kereszténységre botsítani, keserves
halállal életek szemeit akarja be husztatni. De ezen setétes fellegekis
Valerius artatlan fortélyja által erőst láttatnak osztlatni.
De megis, hogy a' fel gyulatt haragnak 's kegyetlen boszu állásnak bely-
35 lyege maradna, küldetnek a katonak, hogy Babylást elő allittanák, ki
kezénél fogva hátra köttetve, lantzokkal környül foglaltatva, kardok
pengésével, fegyverek zengésével²³ mint egy dühös állatt hurczoltatik
császár elejébe, kitől tzifra fortélyokkal, majdon pór szitkokkal²⁴ faga-
tatik különös kérdésekre, és a' két kűsded urfiatskákkal rántatik kemény
40 büntetésekre.
Kiket most szép igiretéssel, most dühös fenytéssel virágzo jo erköl-
tsökből a' kegyetlen fene kiforgatni, a dögleletes bálványozásnak mérges
zaboláját szájokba vetni ügyekezik; de töredék ostromlása, hiú durva-
sága, mert az artatlanok tetézet dühösködését²⁵ meg állják, 's kivetik
45 sorkából fortélyat, fűstbe tüntetik tehetetlen, dagályos akarattyátt.
Eszre vévén, hogy nyerszet evet 's nem emészheti, el szánt akarattyá lel-
keket erőszakos halállal testekből ki sajtolni, olythatatlan szomjuságot
ártatlan vérekkal oltani; noha az ördögök láttatnak rajta dühösködni.
Valerius magában forralja, miként a püspököt botsáthatná²⁶ szabat-
50 ságra, gyors elméje nyujt²⁷ utat helyes tanásra s szabadulásra. A két
kűsdedek, midőn²⁸ édes atyokot védelmezésre várnák, akkor attyoktol
küldetnek keserves halálra, noha édes annyoktol felnem áldoztatnak.
Arnulfus, meg tudván, hogy magzatit küldötte istenek áldozattyára, szive
kinnya, lelki banattya nevededik tengeri modra: hamis isteneket meg
55 vetvén a' nagy irgalmu Istenre támoszkodik, kitől megis vigasztaltatik.
Mert már folyva folyván az ajándékra rendelt üdők; midőn a' népség
az igiretnek kelemetes ki derülését várja, az artatlanokat elő hozni 's
Arnulfust édes attyoknak vallani lattyá. Numerianus a' fel zendült né-
pek le tsilapítását Valeriusra bizza, ki elérvén szándékának rév partyát,
60 a' Kristus Jesus szasloja alá adgya magát az egész katonasággal.
Ezen történetet mind elő nem hozhattuk, hanem keserves játékunkat
ugy kormányozzuk, hogy szép rendit 's keserves változást²⁹ előtőkbe
tegyük. Tsak tsendességgel legyetek, ime, mingyárt kezdgyük.

²³ fegyverek <sz> zengésével

²⁴ hajdon por sitkokkal [Emendáltuk.]

²⁵ <g>dühösködését [Ráírással javítva; emendáltuk.]

²⁶ botsáthana [Emendáltuk.]

²⁷ nyut [Emendáltuk.]

²⁸ mi<n>dőn

²⁹ váltotozást [Emendáltuk.]

ACTUS PRIMUS

SCENA PRIMA

Theodola, Camillus

THEODOLA

65 Hasad már az ékes 's szomoru szivekét örvendeztető, piros hajnal! Ki
segét ki engem a' veszedelmes, kerengő 's tévelgő utakból? Oh, fájdalom
's vigaság! Oh, öröm 's keserűség! Melly tsoportos ostromlással rohan-
tok fejemre! Nem is tsuda: szinte hetedszer borította ki a' tenyésző föld
70 maga' gyönyörűségét, miolta felséges császár parantsolattyára kedves
társomtól el hagyattattam, 's ma a' diadalmas hadi sereggel Antiochiaba
meg érkezik. Ki nagy öröm társát kedvellő³⁰ aszszonyságnak! De megis
nagy gondok, szernyű habok rengetik 's keverik szívemet!

CAMILLUS

/: Igaz: követhetnek sok zurzavar változások. :/

THEODOLA

75 Örvendek 's törődöm, vigadok 's félek, égek és fázom; mert még ő az
utálatos pogányságnak setéségében vakoskodik, érzem az halálos hideg
lőlést, melly ma tagjaimra terjed.

CAMILLUS

Aszszonyom, magamis érzem ide jövetelünket³¹ szívünk szorongatá-
sára esni.

THEODOLA

80 Soha nem tudom, mi tévő légyek. Jó tehetetlen 's tanátstalan vagyok
magammal.

SCENA SECUNDA

Theodola, Rhodignus, Camillus

THEODOLA

Jokor, Rhodigne! Reánem vehetem magamat, hogy Arnulfus eleibe
mennye: tsak parantsolatot adgy ki a' viszá menetelre.

³⁰ [A második e beszúrva.]

³¹ jövetel<>ünket [Olvashatatlan betűre ráírással javítva.]

RHODIGNUS

85 Kegyelmes aszszonyom! Mitsoda nyakunkra omlando veszedelmek
forának előttd?³²

THEODOLA

Máris oda vagyunk, ha nap fényre mégyen igaz hitünk.

RHODIGNUS

/: Melly szivet³³ szorongató árnyékok ezek? :/

THEODOLA

Ah, mint fájlalom, hogy püspököm³⁴ hire nélkül meg indulék! Rhodig-
ne, még itt késedelmeskedel?

RHODIGNUS

90 Alázatossággal engedelmet kérek: nem Isten kezében vagyoné az embe-
rek szive? Eztet nem meg lagyithattyaé, mikor kedve tartya? Minketis
ezen kerengő örvényből ki szabadithat.

THEODOLA

Ugy vagyon: de nem mivel mindenkor maga hatalmas karja által.

RHODIGNUS

Keressük fel miis azon eszközőzt, ki veszedelmünkben utat mutathat.

THEODOLA

95 Nem mindenűt Babylás püspökre akatz.

RHODIGNE

Nem kell mégis szándekunkot másolnunk.³⁵

THEODOLA

Hát ha igaz hitünkért elő fognak, kitől vészünk tanátsot, kitől vigasz-
talást?

RHODIGNE

Joonkra fordittya Isten...

³² előttd [Emendáltuk.]

³³ szivek [Emendáltuk.]

³⁴ Püspökő<k>m

³⁵ masolnunk [Emendáltuk.]

THEODOLA
100 Halledé: ha tsak minden okos ember tanásától el nem hasonlottál, meg
 kell vallanod, hogy senki magának rosszabb tanátsot nem ada, mind
 a' ki nehéz dolgokban senkitől tanátsot nem kér, hanem tsak magától.

RHODIGNE
 /: Hathatossan. :/

THEODOLA
 El kell ma vesznünk: térrünk viszsza: leg alább pasztorunktól....³⁶

RHODIGNE
105 Meg-is kérjük az Istent, kinek kegyes rendelése,³⁷ hogy ember ember
 által vezérelltessen.

CAMILLUS
 Ugy teczik,³⁸ mintha a' püspők embere közelgetne.

THEODOLA
 Oh, ha azt mondhatnád! Uj remenységnek 's örömmnek piros hajnala
 hasadna szivemben...

RHODIGNUS
110 Az, valoban.

SCENA TERTIA

Theodola, Rhodignus, Salianus, Camillus

THEODOLA
 Hová, hová oly gyorsan, jó ifiu?

SALIANUS
 Numeriánus belső tanatsossához, Valeriushoz.

THEODOLA
 S mi kedvire?

SALIANUS
115 Nem mondhatok egyebet, hanem: valamint az első követ püspőköm
 kezei által vetette Isten, mellyre uj épületet építsen Válerius, ugy /: ha
 meg nem csalatkozom :/ ma ő általa álitya fel ennek fődelítés...

³⁶ [A z beszúrva.]

³⁷ rend<é>elése [Az ékezet áthúzva.]

³⁸ te<t>czik [Ráírással javítva.]

THEODOLA

Nem értem titkos beszéded.

SALIANUS

120 Amint füleim sajditották, Válogatás mára fogadta, hogy³⁹ a' Kristus Jézus
zászlója alá áll.

THEODOLA

Igazat tartnake igéid?

SALIANUS

Igazat bizonyára! Püspököm is mindgyarást érkezik, sürgetni kell utamot! Alázatos szolgája.

THEODOLA

125 Isten hordozzon, fiam. Meg telék szivem édesded⁴⁰ örömmel. Nem
mégyen ma a' szent ember Válogatásához, velem kell maradni. Rhodigne,
tudd meg, mely órában érkezik bé az hadi sereg. En azonban püspökünk
elejébe mégyek.

RHODIGNUS

Akaratodbol függők. Kész vagyok mindenekre.

THEODOLA

130 Hol késnek fiatskaim? Szolisd őket. Örvendetes nap, mely annyi jót,
károkat egybe szerkesztel. Mégsem jönnek? Eváriste! Elyzama! Szerel-
mes magzatim!

SCENA QUARTA

Theodola, Eváristus, Elyzamas, Camillus

THEODOLA

Mit késedelmeskedtek? Kővessetek.

EVARISTUS

Edes aszszony anyám! Hová utunkot?

THEODOLA

135 Kellemetes helyre.

ELYZAMAS

Virágos kertekbe?

³⁹ hog [Emendáltuk.]

⁴⁰ édesdes [Emendáltuk.]

THEODOLA
Odais.

ELYZAMAS
Elviszem tehát kűs kosárotskámot.⁴¹

THEODOLA
Tsak könyveteket adgyátok a' szolgálknak.

ELYZAMAS
140 Ne mennyűnk megint iskolába, hiszem édes atyankot várjuk.

EVARISTUS
Légyen aszony anyánk kedves akaratya.

ELYZAMAS
Oh, édes bátyám! Ugy rettegek, mert...

THEODOLA
Ne félyetek: alázotos, csendes, engedelmes emberhez vezetlek.

ELYZAMAS
/: Valyon ki lehet az az alázotos, engedelmes ember? :/

EVARISTUS
145 Talám Babyas pűspőkhőz?

THEODOLA
Ahoz, fiatskáim, ahoz.

ELYZAMAS
'S mit használ nékűnk?

THEODOLA
Elsőbben a' lelki tanyításbol meg kérdez, az után édes atyatok eleibe vezet.

EVARISTUS
150 /: Oh, ha láthatnám! :/

ELYZAMAS
Edes atyánk eleibe.

⁴¹ kasárotskámot [Emendáltuk.]

THEODOLA
Atyátok eleibe.

EVARISTUS
Ó, szent püspök! Ki nagyon örvendek boldog sorsunkon!

ELYZAMAS
Mennyűnk tehát.

SCENA QUINTA

155 A voltak

EVARISTUS
Hol, hol, 's mely föld partyán késik olly sokáig?

ELYZAMAS
Mennyűnk tovább, talán távurol meg láttuk.

EVARISTUS
Merről jó?

160 THEODOLA
Ezen a vert uton erkezik meg. Láttatóke amaz nagy házot, melly a'
többi között felyebb emelkedik?

EVARISTUS
Oda jön talán őis...?

THEODOLA
Nem oda szollok: hanem ott a' szent templom, melyben minek előtte
ma édes atyátokat meg látnátok, szent tanyitást kell halgatnotok.

EVARISTUS
Ime, sohul sem látom, ah, miért nints itt már egyszer!

165 ELYZAMAS
Talám nemis tudgya, hogy mi várjuk.

THEODOLA
Bekeséges tűressel legyetek: itten leszen, mihelt a' nap maga fél uttyán
altal esik. Az órák nem sietnek oly igen, mint a' ti kívánságtok.

EVARISTUS
Soha bizony nem értem illy hoszas napot!

ELYZAMAS
Jaj, kit látok!

THEODOLA
170 Idétlen kívánságtokat tegyétek félre.

EVARISTUS
Aszszony anyám: né, né, a' szent püspök jó.

THEODOLA
Artotlan magzatim, tehát Rhodignust sem isméritek? Látom, már csak
a szent ember tűnik előttetek.

EVARISTUS, ELYZAMAS
Oh, Isten embere!

THEODOLA
175 Hiszem, hiszem, sőt érzem is szívetek fel hevülését!

ELYZAMAS
Jaj, ez Rhodignus!

SCENA SEXTA

Theodola, Evaristus, Elyzamas, Rhodignus, Camillus

THEODOLA
Mitsodás szelek fudogálnak, Rhodigne?

RHODIGNUS
Részünkre kelemeteselek.⁴²

THEODOLA
180 Adnák a' jó egek.

RHODIGNUS
Kegyelmes aszszonyom! Meg szűnik álmélkodásod, mihelyest ezen
levelet el olvasod.

ELYZAMAS
Csak szem fény vesztő tündérség ne lenne!

⁴² Részünkre [Emendáltuk.]

EVARISTUS
185 Igaz: mert oh, mely sokszor rogyogó csillagnak lázik az egben, a' mi
nem tsillag.

THEODOLA
Ez nékem reményem, ez buzgó kérelmem! Rhodigne! Mely szerelmes
uj őszönt nyújtál!

EVARISTUS
/: Oh, vajha magamis tudhatnám! :/

THEODOLA
190 Őrvengyetek, fiatskaim! Ma edes atyátok délután meg érkeznek, 's azt
kivánnya, hogy miis eleibe mennyűnk.

ELYZAMAS
Indulyunk tehát.

RHODIGNUS
Én megint előre mégyek.

THEODOLA
Fiaim! Mielőbb a' pűspők eleibe.

SCENA SEPTIMA

Theodola, Evaristus, Elyzamas, Camillus

ELYZAMAS
195 Pűspőkűnköt várjuk; de én inkább kívánom látni atyámat.

EVARISTUS
Csak érhetnők bár azt az orát!

THEODOLA
Meg lattyátok, tsak imátkozzatok.

ELYZAMAS
Mely őrvendetes dolgokat fog hallani.

THEODOLA
Mit, edesim?

EVARISTUS
200 Nagy őrómmel elő beszélyűk, a' mire tanyittattunk.

THEODOLA

/: Oh, szeretet! Isteni szeretet! Mire vitted kisdedimet? :/

ELYZAMAS

De tsak nem jó még eddig mesterünk! Oh, Istenem!

THEODOLA

Nints még kora eljövételének.

EVARISTUS

205 Igaz ugyan, igaz: de magais megunhatta volna ezen huzomos késedel-
meskedést.

ELYZAMAS

Nézdd, nézdd, mely nagy por emelkedik a'mott fel a' levegő eghez.

THEODOLA

Oh, egy ügyűek! Hiszem a' tsak kőd, nem poros felhő. /: Be hamar el
hitettyuk magunkal, a' mit szívesen kívánunk. :/

EVARISTUS

Hadd közelébb, oh, egy vigaságunk!

THEODOLA

210 /: Igaz beszédek. :/ Kisdedim, köszöntsétek édesdeden!

SCENA OCTAVA

Babylas, Theodola, Evaristus, Elyzamás, Camillus

THEODOLA

Pásztorunk, ki örvendetes ide jöveteled!

BABYLAS

Miokra nézve?

THEODOLA

Nagy indulatokal meg rendült szivem.

BABYLAS

215 Örvidenék, ha szolgálotodra lehetnék.

THEODOLA

Nem mondhatom ki szívem fájdalmát: mert társom elejébe kell mennem kisdedimmel, és ha füleibe reppen igaz hitűnk, kezeivel⁴³ kontzoltatunk.

BABYLAS

220 Nem kell meg ijedni: Isten kezében vannak a' felségek szivei, kinek akaratján fordul meg, mind kegye, mind kegyetlensége az emberi alatsónságnak.

THEODOLA

Ugy vagyon: demégis látom a' forrást, melyből reám árodhat a' keserűségnek mérges vize.

EVARISTUS

Tehát füstbe tűnt reménségűnk?

THEODOLA

225 Oh, fiam! Nem tűnt: tsak mégis félek 's rettegek, noha magam sem tudom rettegésem bizonyos okát.

BABYLAS

Ne fély 's ne rettegi:⁴⁴ kívánod tsekély igéimet telyesíteni?

THEODOLA

Semmi a' kerek egen nints, a' mit szivesebben mivelylek: tudgyad, háláadatos lélek⁴⁵ lakik gyenge testemben.

BABYLAS

230 Az alkolmatosságon ma elnem mulik, háláadatosnak ne mutasd magadot: azért előttd légyen mind kőtelességed, mind igireted... de nagyon kételkedem.

THEODOLA

Kegyes pásztorom! Kérd életemet, kérd véretem; kérd mind a' kettőt: tsak oktatásoddal...

BABYLAS

235 Véredet nem kívánhotom, életedet annál inkább, tsak az igaz hitben hívsegedett.

THEODOLA

Fejds ki a' tsomot, hadd értse szolgálod...

⁴³ kereivel [Emendáltuk.]

⁴⁴ retteg [Emendáltuk.]

⁴⁵ lélék [Emendáltuk.]

BABYLAS

Az Isten parantsolattyára figyelmezzetek. Ha szükséges lészen, ályatok fel a' nagy Isten ditsősége mellet, tegyétek félre a' kárhozatos némaságot.

ELYZAMAS

Tehát atyánk előtt is igaz hitünköt bátron meg kell vallanunk?

BABYLAS

240 Igenis, az Istent senki előtt meg ne tagadgyátok.

THEODOLA

Én magam felől azt igirem, hogy hitemet se Istennek, se embernek meg szegjem. Eztet néktek is, fiaim, parantsolom.

EVARISTUS

Az én szívem is forro kívánsággal gyuladoz ezen igasságra.

ELYZAMAS

/: Félek, ne markodba törjék reményed. :/

THEODOLA

245 De talám máris elfelejtettétek, amit tudtatok?

EVARISTUS

/: Jól vagyon, brobályon meg akárki. :/

ELYZAMAS

/: Ma lészen modod benne. :/

BABYLAS

Elyzama! Igazake mind azok, a' mit Kristus Jesus anyaszentegyháza tanyit?

ELYZAMAS

250 Igazak.

EVARISTUS

Sőt, azokban kételkedni nagy véték.⁴⁶

BABYLAS

Jól felelétek. Azért semmi büntetéstől megneijegyetek, hamis tanyitoknak mézes maslagit bé ne vegyétek.

⁴⁶ véték [Emendáltuk.]

EVARISTUS

Aztot soha nem cselekeszük.

ELYZAMAS

255 El szántuk, 's szívünkbe temettük igéidet.

BABYLAS

Mindenekben tanyításom szerint mennyetek. Most Isten hozzátok.

THEODOLA

Meddig, szerelmes pásztorunk?

EVARISTUS

Tehát csak elhagyattattunk?

BABYLAS

260 Nem hagylak fiatskáim. Máshoz kell sietnem, el mulathatom az üdvösséges órát, melyben szemlélem a' vizek árodását.

THEODOLA

Tsak mái napon...

BABYLAS

Ezt Isten sem engedi, ki oly nemes lelket gondviselésemre bizott.

ELYZAMAS

Hát munkót ki vigasztal? 'S talám utolsó kinainkban?

EVARISTUS

265 Ne bánkodgyál, édes vérem!⁴⁷ A' kelemetes üdő örvendetes dél színre hozza a' mű örömműnkötis.

BABYLAS

Lehetetlen késedelmeskednem.

THEODOLA

Könyörű rajtunk! Ki tudgya, hátha társom is te általad feltalálva tévelgésének fertelmes uttyát, és meg isméri gonosságának utálotosságát.

BABYLAS

A víz meg indulásra kell várokozunk. Sietnem kell.

⁴⁷ vérem [Emendáltuk.]

THEODOLA
270 Pásztorunk! Miért vonod vissza⁴⁸ kezeidet az ekétől? Vagy talám bizonyos vagy, hogy ez a föld tovább sem kelemetes essővel, sem várt örömnnek győnyörkőttető harmatyával nem fog öntöztetni?

BABYLAS
Jó aszszonyság! Haszontalan vetünk határt a' szent léleknek. Mikor kedves akarata tartja, akkor az övéit harmatozza.

EVARISTUS
275 Ah, jaj, ne hadgy a' farkasok szájában!

BABYLAS
Nem hagylak, tsak el kell mozdittanom a' követ a' Válérius koporsojárol. Másként nem volna okosság a termékes földet el hagyni, 's a' terméketlen partot szántani.

ELYZAMAS
280 El hagyattattunk, látom, de nagyon bizom, nekünkis jo tanátsot harmatoznak az egek.

BABYLAS
Harmatoznak, tsak oktatásomrol, fogadásotokrol meg emlékezzetek,⁴⁹ mert szomorú állapotra viszi a' vétek az embert.

THEODOLA
Koporsonkbanis kőtte lészen hivságunk Istenűnkhez.

BABYLAS
Isten légyen⁵⁰ veletek.

EVARISTUS, ELYZAMAS
285 Meg botsás, édes pásztorunk.

SCENA NONA

Babylas, Theodola, Evaristus, Elyzamas, Salianus, Camillus

SALIANUS
Kegyelmes uram! Válériust nem tanáltom házánál, a' császárral az hadi serget várja.

⁴⁸ viszi [Emendáltuk.]

⁴⁹ meg <el> emlékezzetek

⁵⁰ lé<l>gyen [Ráírással javítva.]

THEODOLA
290 /: Hálá az egeknek! Itt kell maradni püspökömnek! Egész öröm járá
által szívemet. :/⁵¹

EVARISTUS
Fel derült már vidám kedvem.

ELYZAMAS
Magamis mintegy meg ujjulék.

BABYLAS
Tsak félénkül bánnyunk mindenekel, vaj ki sokakat el⁵² szilyesztet a'
partnak közél létele.

THEODOLA
295 Tudom, mely közél esnek egymáshoz az öröm és siralom, de mégis...

BABYLAS
Igoz. Sokszor tsak egynehány szempillantás folyásában által menetel
történik egyikről a' másakra.

THEODOLA
Semmi: mivel velünk maradhatz, édes pásztorunk, következendő sulyos⁵³
fájdolmimotis meg sem emlitem. Társom örömeben sem kételkedem.

BABYLAS
300 Kételkedgyél, ismég mondom, kételkedgyél. Annál ritkábban tsalattatol
meg, mennél gyakrabban fogsz kételkedni. /: Vajki nehéz a' báránt a'
farkassal egybe békéltetni! :/

THEODOLA
Ah, ne neveld félelmem.

BABYLAS
305 Nem nevelem, tsak azt mondom, ha valakit a' szélvész tsak egyszer is
jol hánt, vetet, akkor is reszket, mikor már meg szűnt a vizi haboru, és
le csendesedet a' tenger haragja.

EVARISTUS
Sót, még a' rév parthoz is közelitvén, környös⁵⁴ környül teként, nem
láté veszedelmet.

⁵¹ [A mondat végéről hiányzó /: jelet pótoltuk.]

⁵² [Az el betoldva.]

⁵³ következendő <fáj> sulyos

⁵⁴ [Az n beszúrva.]

ELYZAMAS

/: Be jól tudgya, mindha próbálta volna. :/

THEODOLA

310 Boldog Isten! Tehát tsak félnem kell?

EVARISTUS

Aszszony anyam! Itt Rhodignus.

SCENA DECIMA

Rhodignus és a' voltak

RHODIGNUS

Kegyelmes pasztorunk! Engedelmet kérek, tавozzunk innen. Numerianus császár fog ezentull ide lépni.

BABYLAS

315 'S érkezik hamarság a' diadalmas sereg?

RHODIGNUS

Mingyarást. Máris el lepte a' természetőkön széles vidékeket.⁵⁵ Harsognak minden részre a' törők sipok, a' dobok és trombiták remítő hangjai.

THEODOLA

Ki kívánatos öröm!

EVARISTUS

Engedgyétek, jo egek, hamar bé tellyesedni.

ELYZAMAS

320 /: Tsak markunkba ne szakadna reményűnk. :/

BABYLAS

Melly felől érkezik a' vitézek sokasága?

RHODIGNUS

A Tárpéja hegye felől, amellyen már be erezkétek.

EVARISTUS

Ma tehát atyánkot meg láttuk!

⁵⁵ természetőkön [Emendáltuk.] vidé<g>keket

BABYLAS

325 Meg láttátok, de menyből kell segítséget kérnünk. Hathamossabban
nemis segíthettek, mint imádságtokkal.

THEODOLA

Vájuk meg itten.

BABYLAS

330 Nem szerentsés, mennyűnk templomba, ottan imádkozzunk, a' dőlő
félben lévő bástyáknak együtt ostromoljuk. Omolyon le Jérikó, hogy
Jerusálem tornyai fel építtessenek.

OMNES

Omollyon le, oh, omollyon le!

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA

Numerianus, Valerius, Duo F., Manlius, Justinus⁵⁶

NUMERIANUS

335 Valo, Valeri, valo! Széles e világ biradalmam alá hajlot. Jordán, Tigris,⁵⁷
Nilus, Indus, Eufrátes térdet hajtának tündöklő koronámnak. De min-
den ditsőségemet mérő árnyéknak tartanám, ha egyszeris, mászor is párt
űtő ellenségem ma lánczomat, bílintsemet⁵⁸ nem pengetné.

VALERIUS

Királyok királya! Az új győzelemmel ma ditsegedgyél, azután új
világot kívány, mellyre⁵⁹ diadalmas karjadatt ki terjeszdhesd.

MANLIUS

340 Felséges császárom! Meg érkezvén diadalmas hadi serged, kedves fő
vezéred királyi széked elejébe...

NUMERIANUS

Nem tsak ő, hanem minnyájon, illik, hogy felséges székemben tisztely-
lyen hadi népem.

⁵⁶ F. [L. a II/1. jelenetben is. A rövidítést azért nem oldottuk fel, mert a jelenetben meg nem szólaló két szereplőt nem tudtuk azonosítani. *Fratres* lehetne, Theodola két gyermekére vonatkozóan, ők azonban nincsenek jelen. Justinus sem szólal meg a jelenetben.]

⁵⁷ Trigris [Emendáltuk.]

⁵⁸ belintsemet [Emendáltuk.]

⁵⁹ melly<e>re

SCENA SECUNDA

Numerianus, Valerius et Arnulfus, cum Exercitu Capitaneus

ARNULFUS

A jo istenek tetczet⁶⁰ áldomásokat áraszszanak⁶¹ felségedre!

NUMERIANUS

345 Araszszanak, 's téged meg tartsanak.⁶²

ARNULFUS

Ihon választot néped: az ellenség közül sokaknak vérével festettük fegyverünket, a' többi vasat penget. Felséges⁶³ lábaidhoz terjeszdhetem.

NUMERIANUS

Mig mást felállók végezek, setétes tömletzekre hányottassanak.

ARNULFUS

Fő kapitányom! Járj el hiven a' dologban.

CAPITANEUS

350 Meg leszen, világot győző, nagy császárom!

ARNULFUS

Már csak szuszanása sem hallatik ellenségűnknek.

NUMERIANUS

Kedves vezérem! Mi bérít kívánod fárodtságodnak?

ARNULFUS

Hogy ezután is kedves vezérednek mondassam.

NUMERIANUS

Fogadom! Ma Antiochia piatzát állitom ditsőséged mezejének.⁶⁴

⁶⁰ [A tetczet második t-je beszúrva.]

⁶¹ araszszanak [Emendáltuk.]

⁶² tarts<á>anak [Az ékezet áthúзва.]

⁶³ Felsége<d>s

⁶⁴ alitom mezejenek [Emendáltuk.]

ARNULFUS

355 Ottis tsak azt kívánom, hogy ha még⁶⁵ valaha a' bal szerentsének csipős szellője előttem fog rebdesni rezegő szárnyaival,⁶⁶ mongyad: ez kíván-sága hiv Arnolfnak.⁶⁷

NUMERIANUS

Mitől rettegsz? Ha én élek, nékedis élned kell. Szaporán az áldozo papokért, bévett istenes szokás szerént áldozzanak.

VALERIUS

360 Valyon melyik isten segedelméből ezen diadalmas gyozedelem?⁶⁸

ARNULFUS

Magam sem érhetem fel eszemmel, melyik az istenek közül nyujtotta bővebben segedelmét? En Victoria isten aszszonynak tettem volt fogadást, hogy áldozok, sőt, ártatlan keresztényekből.

NUMERIANUS

Igazlom⁶⁹ jo izit szájodnak.

VALERIUS

365 /: Istenek, mit küldtök⁷⁰ ma a' keresztények fejére? :/

ARNULFUS

Hát az el bádgyott haddal mit cselekedgyűnk?⁷¹

NUMERIANUS

Aldozat utan nyugogyék, nem bánom. Indulyunk áldozatra.

VALERIUS

/: Most kell Babylás mellett munkálkodnom. :/

⁶⁵ meg [Emendáltuk.]

⁶⁶ szárnaival [Emendáltuk.]

⁶⁷ [Az *Arnolf*-je beszúrva.]

⁶⁸ Valyon <meg> melyik

⁶⁹ Ig<y>azlom

⁷⁰ kültök [Emendáltuk.]

⁷¹ [A *cselekedgyűnk* *n*-je beszúrva.]

SCENA TERTIA

Sacrificantes,⁷² Mambres, Bellonarius és a' voltak

NUMERIANUS
370 Készen vadtok az áldozatra?

MAMBRES
Készen, felséges császáruk!

NUMERIANUS
De ártotlan keresztényeket áldoztatok.

MAMBRES
Oh, ditsőséges királyunk!

BELLONARIUS
Igy, így éred fel a nagy isteneket, kiknek számokba foglaltattál.

MAMBRES
375 Így haladod meg a' világot, melyet böltsőn kormányoszol.

NUMERIANUS
Elég már, elég, magam is úgy tartom. Szaporán áldoztatok.

MAMBRES
Ily hirtelen ártotlan keresztények nintsenek.

VALERIUS
Amitek vagyon, áldozátok fel.

ARNULFUS
Azután lehet a' keresztényék templomában áldozni.

BELLONARIUS
380 Mindgyarást meg lészen.

CANTIO

Márs, hadaknak vezérlője,
Kinek mostan áldozunk,⁷³
Victoria isten aszszony
Kit itten mű ditsírunk,

⁷² Sacris [A rövidítést feloldottuk.]

⁷³ ki<k>nek

385 Engedgyetek mind ketten
Királyunknak életében
Szerentsét, győzedelmet
Országában hivséget.

390 Titeket hát tisztelünk,
Zengedezzen mű nyelvünk,
Mert azt helyyesnek tartjuk,⁷⁴
Minyájon úgy alityuk,⁷⁵
Azért tû is legyetek
Pais gyanánt, istenek.

ARNULFUS

395 Oh, hadi vezérek szerentséjere vigyázó kegyes istenek! Numerianus
Augustus hatalmas, kegyelmes urunkban mi údönknek diszit, fen forgo
ditsőségét őrizzéték szerentsésen, oltalmazátok minden ható kezetekel
világ örömenek⁷⁶ szentséges fejében az halhatatlan borostyán koszorut!

MILITES

Engedgyétek, jó istenek, engedgyétek!

ARNULFUS

400 Ha végnélkül nem lehetséges elete, légyen legalább számos az eszten-
dőkben.

MILITES

Légyen, légyen!

ARNULFUS

405 Ezek, felséges császár, ezek hiv vitézidnek ohajtási, ezek kívánsági, me-
lyekel szerentsés életedért fárosztyuk istenek templomit, farosztyuk
márványos oltárit.

VALERIUS

Kegyes királyunk! Ezen egybe kaptsolt szeretetünknek jeleit ved jó
neven.

NUMERIANUS

410 Fiaim! Minden kívánságomnak egyetlen egy tárgya⁷⁷ a' ti szerető szive-
tek. Azért is, Arnulfe, én kedvesem, hogy nékedis részed légyen király-
ságomban, ma úgy meg ditsőitlek, úgy fel magasztallak, hogy Numeriá-

⁷⁴ [A helyyesnek szóba az y utólag beszúrva.]

⁷⁵ mináyon [Emendáltuk.]

⁷⁶ örömenek [Emendáltuk.]

⁷⁷ tár<t>gya

nust és Arnulfust egy arányunak lenni lássa Antiochia várossa. Valéri, szerelmes belső titkosom! Te léssel a' követ fel tett szándékomban: meny, agy hirt a' város fejeinek, hogy ökis három ora előtt meg jelenyenek. Mi azonban mennyűnk a' keresztényék templomába.

SCENA QUARTA

415

Válérius

VALERIUS⁷⁸

Szegény kereszténységnek igye fogyott sorsa! Tehát annyira jutottál, hogy ma homályba borulyanak fényes csillagid! Áldozatra vitessenek ártatlan juhotskáid! Pogány áldozattal szeplősittessenek szentséges ol-tárid! Vérral töltőzzenek szent edényid! Oh, vajha szolgálottal lehetnék!

420 Oh, Babyłas! Hogy nem szolhatok most tsak edgyet te veled!

SCENA QUINTA

Babylás, Válérius, Sáliánus, Cámillus

BABYLAS

Sáliáne! Soha nem tudom, mi titkos erőszak⁷⁹ gerjeszti szívemet! Érzem hevülésemnek hathatosságát, de eredetit nem lelhetem.

SALIANUS

Magam sem tudom, mely balszerentsét érez szívem, hogy ha nem csalogat... Oh, vajha...!

425

VALERIUS

Majd észre veszitek.

BABYLAS

Ki az?

SALIANUS

A' kit keresűnk: Valerius.

VALERIUS

430 Ah, ki jokor hoztak az istenek!

BABYLAS

Hozott az egy igaz Isten.

⁷⁸ [Kiadási gyakorlatunknak megfelelően kiegészítettük a szerepnévvel.]

⁷⁹ erőszak [Emendáltuk.]

VALERIUS
Igaz. Egynek kell lenni az Istennek.

BABYLAS
/: Jó óraban érkeztem. ./ Valeri! Nagyon örvendek, jó buzgosággal
gyuladozni látlak.

VALERIUS
435 Vajha vigasztaloval!

SALIANUS
/: Szent Isten, világosisd! ./

BABYLAS
De mit álmélkodol?

VALERIUS
Rajtad szánokodom!

BABYLAS
Szánokodgyál inkább magadon!

VALERIUS
440 Nints most miért, de te szaladgy!⁸⁰ Áh, jaj! Szaladgy!

BABYLAS
Mit hallok!

VALERIUS
El árodtak a' veszedelmek, templomotokban áldoznak.

SALIANUS
Ah, irigy szerentse!

BABYLAS
Egyszer végtére kegyetlen!

CAMILLUS
445 Ah, jaj, jaj!

BABYLAS
Midolog?

⁸⁰ szalagyd [Emendáltuk.]

CAMILLUS

Kegyres pásztorunk! Jerj, ah, jerj, jőnek templomunkba, hamis áldozatokra.

BABYLAS

Saliane, reád bízom egy kevésbé Valériust!

SCENA SEXTA

450

Valerius, Salianus

SALIANUS

Setetségben járonak új csillag ma viradgyon, szívemből ohajtom.

VALERIUS

Adgyon az Isten a' meredekségnek végső szélén állonak szerentsés szabadulást.

SALIANUS

Jó uram! Ha kívánod, azon lésezék, meg ne bánd jelenlétem.

VALERIUS

455 Vajha vigasztalásomra...! Mert azt szeretni kételenített, a' mitől leginkább félek.

SALIANUS

Gyalázatos rabság! Égtelen kinlódás! S' mi ennek oka?

VALERIUS

Eddig való életemnek⁸¹ otsmány képzelése. Jaj nekem! Minden felől az izetlenség, égtelen⁸² rettegés, nagy kín, keserűség!

SALIANUS

460 Uram! Ha meg űsmérted az hamisságot, miért nem nyomozod fel az igasságot?

VALERIUS

Régen már fel nyomoztam.

⁸¹ életemnek

⁸² égtelen [Emendáltuk.]

SALIANUS

Minemű üdő vontatások tehat ezek? Ime! A' több katekumenusok alig várják a' közelítő szent husvét napját, hogy meg keresztelkegyenek, te pedig az igaz hitnek megismerése⁸³ utánis...

VALERIUS

Bizonyos oka vagyon halgatásomnak.

SALIANUS

Tudni illik: akarsz, nem akarsz, azért előbb tészed le életedet, mintsem fertelmességedet.

VALERIUS

Ne keserges! Meltóságom hatalma, nevem ditsősége, betsületem fényessége mivelik eztett...

SALIANUS

Imé, az ember! Ki lelkét elmulandó ditsőségért örök kinra taszítja!

VALERIUS

Ah, fertelmes tűz, mely keménnyen égetz! Innen a' setétség, a' monnan a' lelki furdalás epeszt. Jaj nékem, ha ezen kinokhoz az örökké valóságis kaptoltatik.

SALIANUS

Istenem, így kinoztatik, mégis a' martra ki lépni nem igyekezik!

VALERIUS

Saliane!⁸⁴ Mint édes fiamnak, úgy szollok: vajha látnád, mely ellenkező indulatoktól szívem szaggattatik! Bátor hitetlen, bátor hálá-adatlan vagyokis, mégis sirásra fakasztanálak.

SALIANUS

Hát miért veted meg az isteni malasztot?

VALERIUS

Meg nem vetem, sőt imádkozom, hogy az Isten tovább halasza békeséges tűrését.

SALIANUS

Álmélkodgyatok, egek! Mind eddig a' bűnőkök bűnőkkel szaborítottad, mégis az Istennek hoszas tűrése nem vala elegendő, hogy meg törnéd kemény szivedet, és tégedet szerető Istenednek szeretetére gyuladnál?

⁸³ megismerése [Emendáltuk.]

⁸⁴ Salviane [Emendáltuk.]

VALERIUS
485 En, boldogtalan!

SALIANUS
Valóban boldogtalan,⁸⁵ ha elfogod fűleidet púspókóm szavaitól.

VALERIUS
Vajha hamar érkeznék!

SALIANUS
Mi zaj útközék fűlembel!

VALERIUS
Lehetetlen itt sokat szemeteznünk: távozzunk.

SCENA SEPTIMA

490 Numerianus, Valerius, Manlius, Justinus⁸⁶

NUMERIANUS
Fegyverre, vitézim! Fegyverre!

VALERIUS
/: Mitsoda mese ez? :/

NUMERIANUS
Harsogo trombitákkal indítsátok népemet boszszu-állásra.

VALERIUS
495 /: Halovány színe, szikrázó szemei, hebegő⁸⁷ nyelve, Ur Isten, mit je-
lentenek? :/

NUMERIANUS
Törvény s igazság,⁸⁸ hogy ki töröltessék az egész kereszténység orszá-
gából.

VALERIUS
/: Nyilván nem jó szélvész érte Numeriánust. :/

⁸⁵ bol<g>dogtalan

⁸⁶ [Manlius és Justinus nem szólal meg a jelenetben.]

⁸⁷ he<g>begő [Ráírással javítva.]

⁸⁸ igazság [Emendáltuk.]

NUMERIANUS

500 Kedves fő vezérem, meg átolkodott testekel boszonkodván, diribba darabba aprítsátok.

VALERIUS

Királyok királya!

NUMERIANUS

Fakaszd szándékod! Könnyű a' felesből választani.

VALERIUS

Ha mindenkor törvény szerint keménkedünk és a' szorosság rámájára feszityük iteletünköt, kevés üdő alatt pusztán marad az egész ország.

NUMERIANUS

505 Nem sokat azzal aggodom, meg elégitem egyszer boszu álló haragomnak szomjuságát.

ARNULFUS

Szűnnyék, ah, szűnnyék, felséges hertzeg,⁸⁹ meltan fel gyulatt haragod! Belém már öntödted mérget: lobog szívemben a' boszu állásnak tüze.

NUMERIANUS

510 Mennyetek, ah, mennyetek! Oroszlány modra mennyetek, kontzolyátok, vagdalyátok, de Babylást láboimhoz hurcolyátok, ki ezen Istenéről el feletkezet. Szégyen,⁹⁰ gyalázot! En viselem a' koronát, én forgatom világ arany páltzájat, mégis én az ő felduzmat akaratyát rágjam, nyel-yem, emészem? Templomába sem botsát, mintha tsak egy püspök szolgálottyára születtem volna. Rajtam uralkodgyek? Ah, ölyétek,
515 vagdalyátok !

VALERIUS

/: Vajha tanáts adásom napfényre ne menne! :/

ARNULFUS

520 Nékem pedig sokkal iszonyabb, érzékenebb büntetés táplálya reményem. Babylas fényes ditsőségének poltzárol le szállittassék, azután kinos halállal ki töröltessék: a' több pedig istenek áldozatira vitessenek.⁹¹

NUMERIANUS

Boszu állásomot hizlalo gondolatok.

⁸⁹ szűnnek felséges Hertzek [Emendáltuk.]

⁹⁰ szégyen [Emendáltuk.]

⁹¹ áldozatire [Emendáltuk.]

VALERIUS

525 /: Keresztények Istene, jőj segedelmemre! ./ Jol vagyon, vétke⁹² ugyan
Babylas, bé nem botsátván templomába, de minyajon vétkesek a'
Kristus Jésum népei, ki, ha igaz Isten, a' mint mongyák, boszszut áll
rajtunk.

NUMERIANUS

Hát ellenségem tartsam! De mitsoda ellenségem ? Megrontom a' barmot.

ARNULFUS

Tsak hamar láboidhoz borityuk.

SCENA OCTAVA

Arnulfus, Valerius, et qvatuor Milites

ARNULFUS

Szaporán a' dologhoz, tsászár parantsolattya sürget.

VALERIUS

530 Lassan járj, tovább jutz. Nintsen ditsiretesbb, mint a' roszban teendő
késelem, melyre sokszor minket szívünk hertelen fel hevülése ragad,
's haszontalan bánatot követni szokott.

ARNULFUS

'S mi gonosz érzés a' parancsolatban!

VALERIUS

Felettébb égtelen.⁹³

ARNULFUS

535 /: Most vigyázz, Arnulfe! Vajki könnyen meg csalya embert a' könnyen
hivés! ./ Szives barátom! Hadd értsem tanácsod.

VALERIUS

Tehát meg botsáss, ha elmémnek gondolatit valamenyire kinyilatkoz-
tatom.

ARNULFUS

/: Mely szépen keni színes festékével. ./ 'S még kételkedel hivségemről?⁹⁴

⁹² jőj segedelmemre jól vagyon ./ Vékes [A zárójelet értelem szerűen áthelyeztük a *segedelmemre* mögé. A *Vékes* szót emendáltuk.]

⁹³ egtelen [Emendáltuk.]

⁹⁴ meg [Emendáltuk.]

VALERIUS
540 Ah, Arnulfe, hogy kételkedném?⁹⁵ Tsak azt mondom: fordítsuk a' tű-
kört magunk elejibe, szemeinkről le tett hályoggal⁹⁶ nézzünk a' tűkörbe:
hidgyed, ritka madár az a' biró, a' ki⁹⁷ ne büntetné másban, a' miben
maga vétkes.

ARNULFUS
545 Valeri! Erzéken szokkal sertegetz, de azzal nem gőzöl fejem: Numeria-
nus parantsolattya.

VALERIUS
Arnulfe! Az irígy tsómőr bántya szivedet?⁹⁸

ARNULFUS
Irígségnek tartod a' meltó boszu állást?

VALERIUS
/: Be tzifrán himezi, hámozza. ./ Mégis...

ARNULFUS
550 Mégis ne légyen annyi szivünk, hogy meg boszuljuk gyalázotunkot?
Lássad: tsak magadnak ne szegd nyakadot.

ARNULFUS
/: Tsalogat ártotlan tréfájával. ./ Látom szin nélkül⁹⁹ való igaz szivedet.
De ne akadáljosztass.

VALERIUS
Várokozz.

ARNULFUS
Haszontalan tetteted magadot, nem visz a' jégre.

VALERIUS
555 /: Tsak meg hagyom a' rosz hiszemben. ./

ARNULFUS
Vak, a' ki a' rostán¹⁰⁰ által nem lát.

⁹⁵ kételkednem [Emendáltuk.]

⁹⁶ hályo<kk>ggal [Ráírással javítva.]

⁹⁷ <h>a' ki

⁹⁸ Ar<f>nulfe [Az *n* betoldva.] szive<l>det [Ráírással javítva.]

⁹⁹ szinélkül [Emendáltuk.]

¹⁰⁰ restán [Emendáltuk.]

VALERIUS
De ki ellen hartzolunk?

ARNULFUS
Babylás és az ő Istene ellen.

VALERIUS
Szives barátom! Az akár légyen Isten, akár ember, de...

ARNULFUS
560 /: Mely furtsán oktat a' tekéletlen. ./ Szivem, Valeri! Ne osztogasd oly
bővőn kétszin festékidet.

VALERIUS
 /: Ha *nem*¹⁰¹ hisz nekém, emészd magadot az üress árnyékkál. ./ Ar-
nulfé! Ah, ha látnád, mely tiszta szivem a' festéktől! Vigyázz, ne keserű
falatokat ma kényszerítettünk falni.

ARNULFUS
565 /: Mégsem szűnik előmbe teríteni a' szines barátságnak fortélyos háloját. ./
Váléri! Midőn az űdő kedvez, boszut ályon a' fájdom.

VALERIUS
 Igaz, a' vasat addig jó koholni, a' mig tűzes.

ARNULFUS
 /: Nyilván tronus székre ásitózz. ./

VALERIUS
 De mit vétett Babylás?

ARNULFUS
570 Oka minden zur zavarnak.

VALERIUS
 Az igasságnak vagyon mindenkor leg több irigye. Engedgy néki.

ARNULFUS
 En engedgyek? Most hajokázom a' szerentsének ditsőséges tetején.
Rajta, vitézim, inkább itt mingyárt a' télen fel fagyott hetven hét men-
kő, mintsem...

VALERIUS
575 Vajha én kerithetném elsőbben hálomra!

¹⁰¹ Hanem [Emendáltuk.]

SCENA NONA

Valerius

VALERIUS

Tehát tsak el kell veszni Babylásnak! Nékem pedig még ki nem füstölgött
fejemből az istenek imádása! Megadom árát¹⁰² éretlen csavargásom-
nak! Ugyan mire czéloznak minden fárodtságim? Remélheteke többet,
580 mint hogy a' tsászár kegyelmét elnyertem? Ittis mennyi töredékény!
Meddig fog tartani ezen a' királyi kegyelem! Oh, mindenek rakva ve-
szedelmekkel! Az isteni kegyelmet, mely egyedül álhatatos, hányszor
elnyerhettem volna!
Miként dobog szívem! Ah, mikor szűntök meg, fájdalmaik tengeri? Mi-
kor, egymással ellenkező szivbéli változások? Oh, vajha még egyszer
585 Babylást! Hogy az egy Istennel békeségre mehetnék! De mit mondana
felöllem Asiának biradalma? Mit Antiocha várossa? Mit a' császár és a'
kősség? Valeri! Vélede, hogy a' keresztény név betsületedre *fog* szolgál-
ni?¹⁰³ Talán aztis fogná hinteni a' rebdeső hír utánad, hogy tudatlan
voltál? Ah, el¹⁰⁴ kell vesznem! A meg gyógyuláshoz nints reményem!

SCENA DECIMA

590 Babylas, Valerius, Evaristus, Elyzamas

EVARISTUS

Hát itt vagyon már édes atyánk?

BABYLAS

En őtőt nem ismérem, de ez nem atyátok.

ELYZAMAS

Hogy nem érkezik egyszer?

BABYLAS

Valeri!

VALERIUS

595 Ne háborgass.

BABYLAS

Nem űsmérsz?

¹⁰² árrát [Emendáltuk.]

¹⁰³ betsületedre szolgálni [Emendáltuk.]

¹⁰⁴ [Az *el* beszúrva.]

VALERIUS
Untatod fűleimet.

BABYLAS
/: A' szent malaszt serkengeti. :/

VALERIUS
Habokkal kűskűdűm, vitorlás evedzűkkel a' kívánatos parthoz sietek,
600 mégis a' meredek mēlységhez nagyon közelitek!

BABYLAS
Ugyan azért támogatásodra jűttem.

VALERIUS
Kit látok! Ah, jaj! Loduj innen!

BABYLAS
Még eligazitasz?

VALERIUS
Induly, induly!

BABYLAS
605 Eze igēreted telyesitese?

VALERIUS
Induly, mondám! Műsként kēsedelmed oly keservedben telik, hogy
ha mulolag tűntetemis, erzem, be fel borzad testem, iszonyottában el
ájul lelkem.¹⁰⁵

BABYLAS
Mi okra nēzve?¹⁰⁶

VALERIUS
610 Tēged, /: oh, fájdolom! :/ tēged, /: jaj, oda vagy :/ tēged, /: meg epett
szivem! :/ tēged, /: ki nem mondhatom! :/ tēged... Jaj, szalagy innen!

BABYLAS
Ēn szaladgyak? Kēsz vagyok életemet le tenni lelkedért, ne hogy a' meg
gyujtatott gehenna tűze, mely máris láboid alatt ropog, őrűkkē égesse.

VALERIUS
Oh, átkozott fergetegek! Miként rohantok fejemre!

¹⁰⁵ iszonyottaban [Emendáltuk.]

¹⁰⁶ okre [Emendáltuk.]

- BABYLAS
615 Ki szabadithatod magadot, tsak... nem meg űsmérted az igasságot?
- VALERIUS
Más az igasságot meg űsmérni, más azt követni. Tsak nem léphetem ki a' partra.
- BABYLAS
Mely szellőtske hajodot rántya vissza?
- VALERIUS
Némely fene vad rettent.
- BABYLAS
620 Numériánus kegyelmének el vesztese ijeszget? Ne álsd emberbe reményed.
- VALERIUS
Kiben tehát?
- BABYLAS
Az egy igaz Istenben.
- VALERIUS
Megint gondolkodom, most mennyel. Tarsd meg életedet s életemet.
- EVARISTUS
625 Mennyire sárba merült elméje!
- ELYZAMAS
Katonák jönnek.
- VALERIUS
Magamis oda vagyok.

SCENA UNDECIMA

Arnulfus a' Katonákal és a Voltak

- ARNULFUS
Kétfelé vitézek, hálomba került. Rogyogó csillagok! Mi tündérség ez?
- VALERIUS
630 /: Veszedelmes lészen itt ma a' játék, ha... :/

ARNULFUS

Valerius, illy bátorságosan a' rosszalkodoval? Hidgy már jo barátodnak!

VALERIUS

Hát ez a' pártútó? /: Oh, bártsak észrevenné tettetése. :/

ARNULFUS

Mint ha nem ismernéd.

VALERIUS

Ah, hitetlen! Még így mérészlél a' jégre vinni?

BABYLAS

635 /: Istenem! Tettetie magát vagy eszelősködik? :/

VALERIUS

Ime! Az ortzátlan mind meg tréfála.

BABYLAS

Valeri! Tehát csak nem ismersz, kit csupán üdvösséged szerelme sze-
geze ide?

VALERIUS

640 /: Idegen nyelven szollasz, nem értem. :/ Jól úsmérlek? Tehát te vagyé
az az iszonyatos fene, ki réz homlokkal, temerdek büzkeséggel ellent
állottál császáruink kívánságának?

BABYLAS

Egek! Ebren vagyoke vagy álmod látok?

ARNULFUS

/: Csak kégyó ne lappangna a' fűben. :/ ¹⁰⁷

VALERIUS

Istentelen! Majd oldaladba nyargalok, 's észre hozlak.

ARNULFUS

645 Engeszteld méltán felgyulatt haragodat, arra ¹⁰⁸ sem érdemes, hogy ne-
mes gyűlölséged nemessé tegye. ¹⁰⁹

VALERIUS

/: Jól mégyen még eddig a' dolog, csak más fel ne tálolná! :/

¹⁰⁷ lappan<g>gna

¹⁰⁸ arra [Emendáltuk.]

¹⁰⁹ nem<é>essé [Az ékezet áthúzza.]

BABYLAS

Istenem! Ki szokatlan álom szédelgeti fejemet! Te is szonnyan lesed véremet! De mi okra nézve?

VALERIUS

650 /: Boldog Isten! Majd minden fortélyomot fonákul fordította! /: Még ezket kell hallanom? Le tsepülöm mingyárást.

ARNULFUS

Engedgy...¹¹⁰ ez a szélesváltozás a tornyokon jádzó vitorlákot illeti. Vitézék! Vas peretzel ékesítsétek, ez illeti őt.

ELYZAMAS

Jaj! Jaj! Meg kell halnunk!

VALERIUS

655 /: Ah, hogy nem fogad a szavamot! :/¹¹¹

EVARISTUS

Oh, édes pásztorunk! Mire jutánk?

BABYLAS

Az én Jesusomért örömet szenvedek, csak ezen küsdedeknek megengedgyetek.

ARNULFUS

Azok elmehetnek. Eztet utánnunk hirtelzölátok!

ACTUS TERTIUS

SCENA PRIMA

660

Numerianus, F., Manlius, Justinus¹¹²

NUMERIANUS

Ah, halhatatlan istenek! A mennyire szeretlek titeket nyomozni, meg vallom, annyira rettegek veletek ujját vonni. De meg emlékezzetek, az igaz fájdalom mely nagy lángot¹¹³ vetett szívemben. Teis, Babylas Istene, akár ki légy, /: ha ugyan csak nagyon Istene /: te is tégy bizonyosságot:

¹¹⁰ Egedgy [Emendáltuk.]

¹¹¹ fogada [Emendáltuk.]

¹¹² F. [A rövidítést azért nem oldottuk fel, mert a jelenetben meg nem szólaló szereplőt nem tudtuk azonosítani. *Fratres* lehetne, Theodola két gyermekére vonatkozóan, ők azonban nincsenek jelen. Manlius és Justinus sem szólal meg a jelenetben.]

¹¹³ lángat [Emendáltuk.]

665 mely szernyű 's mint egy baromi sebb esett betsületemben. 'S eztet
cselekedte szolgál urával, 's mégis büntetetlen vigye? Nem így, nem, is-
tenek felforgatója! Énis az istenek tejét szoptam, 's az istenek tábláltak.
Azértis eskűszöm a' mendergős 's tsattogós egekre, meg isméried ma
ezen uradot, ezen Istenedet. Ezerni ezer kinokkal fogsz adozni, de...

SCENA SECUNDA

670 Valerius, Arnulfus, Babylas, Milites et Numerianus etc.

ARNULFUS

Alyatok meg, keményen tartsátok.

NUMERIANUS

Latom, haszontalan jártál, magam indulok utánna, mindeneket őszve
keverek, forgatok, meg járom az egeket, felvadászom poklokot. Ha fel
nem találhotom, ma még az istenek ellenis¹¹⁴ hartzot inditok, nem lé-
675 szen isten, a' kinek engedgyek.

ARNULFUS

Keleptzémbe keritettem a' fene vadat.

NUMERIANUS

Hálá az egeknek! Istene sem ragadhattya ki körmeim közül, miglen
kinem hajtom fertelmes¹¹⁵ lelkét fertelmes fészkeből.

VALERIUS

/: Oda vagyok! Felvannak forralva már mindenek! :/

NUMERIANUS

680 Voltak másokis véle?

VALERIUS

/: Szíves barátom, már érted. :/

ARNULFUS

Két kisdéd¹¹⁶ approságok, kiknek, ah, mely sűrűséges könyvei, mely
szerelmes ölelgetési!

NUMERIANUS

Ide a' gonosz tévőt, ide... Örvendezz, vigadozz, fel gyulatt haragom:
685 Babylás vérével enyhisd szomjuságod.

¹¹⁴ ellennis [Emendáltuk.]

¹¹⁵ feltelmes [Emendáltuk.]

¹¹⁶ ki<d>sded [Ráírással javítva.]

BABYLAS

690 Mit puffadosz, túrhetetlen bűzkeséggel vérengező pogány? Oltsad ártatlan véremmel telhetetlen szonnyuságodot, melyet mind eddig annyi keresztényeknek ártatlan vére el nem olthatott. De tudgyad, gőgös dörgésed éppen nem döbbenti szívem. Igaz, kezedben, vasadban vagyon Antiochiának püspöke. De azis igaz, hogy hatalmadban nintsen élete.

ARNULFUS

Hallodé, álkolmatosbb üdöre kimild déltzeg szájodot.

BABYLAS

Mást szollani Istenem sem engedi.

NUMERIANUS

Még mást ismersz ezen Isteneden kívül?

BABYLAS

695 Mindeneknek teremő s hatalmas ura! Meddig, ah, meddig szenveded teremtet állotodnak istentelenségét?¹¹⁷ Meddig nem bünteted?

VALERIUS

Babylás! Rövidebb *pórászra*¹¹⁸ fogdd mosdatlan nyelvedet.

NUMERIANUS

Még káromkodik!

ARNULFUS

Kezeimet mosom utálotos vérében.

NUMERIANUS

700 Mértékeld haragod, arra sem méltó,¹¹⁹ hogy kezeid illessék.

BABYLAS

Ha vétettem, tégy bizonytságot.

ARNULFUS

Még sem űsmered vétkeket? Le kontzolómingyárást az átkozottat!

NUMERIANUS

Oh, nagy meltoságu vezérem! Hát egy bálványozónak porosztloja neveztetel? Más hohért érdemel, mást.

¹¹⁷ Istentelenséget [Emendáltuk.]

¹¹⁸ borászra [Emendáltuk.]

¹¹⁹ mélt<ő>o [Az ékezet áthúzva.]

- VALERIUS
705 /: Vajha ez a' véletlen tűz másnakis kőrmét meg ne égetné! :/
- NUMERIANUS
 Ragadgyátok hohérok kezébe, a' mint tetik, ugy kinozzátok.¹²⁰
- VALERIUS
 /: Segély, igaz keresztények Istene! :/
- MILITES
 Jerj, országunk pestise!
- BABYLAS
 En Jesusom! Én Istenem!
- VALERIUS
710 /: Jol vagyon :/ Felséges uram, ha ugy tetik, fogjuk ujjabb kérdésekre,
 hát ha valami titkot halhatnánk.
- ARNULFUS
 Csak patkolyon a' más világra.
- NUMERIANUS
 Hurtzolyátok vissza a' barmot.
- ARNULFUS
 Ugy felelhet: meg boszulom motskos száját!
- NUMERIANUS
715 Hát pártútó, nem hozzád illik vala, hogy térdet hajtanal koronás fejem-
 nek, 's első lennél tiszteletemben?
- BABYLAS
 Istenemhez való szeretetem nem birt engem arra, hogy Istenem házát
 meg förtőztetnétek.
- NUMERIANUS
 Tsak azt az ő Istenét rágja¹²¹ füleimbe.
- ARNULFUS
720 Még így mérsz koszolni¹²² motskos nyelveddel erkölcsös tsászáruk fen-
 forgo hírében, e' felett az istenek tiszteletiben?

¹²⁰ kinozzatok [Emendáltuk.]

¹²¹ rágya [Emendáltuk.]

¹²² goszolni [Emendáltuk.]

NUMERIANUS

'S mit cselekedtél velem? Nem tudtad, hogy császárod vagyok?

BABYLAS

725 Mi tagadás benne, mivel Istennél úgy tetzet, hogy alaton szolgáját
juhai őrzésére rendelte, látván a' farkast jőni, ne hogy vagy edgyet
elragadna, bé zárám az ajtot.

NUMERIANUS

Még ragadozó farkasnak, nem királyodnak űsmérsz?

BABYLAS

Isten engedelmeből királyi székkal fényeskedel, hogy vagy így büntet-
tetvén Istenhez fordulnánk.

VALERIUS

Mitsoda Istent imázt?

BABYLAS

730 Azt, a' ki tsak egy szoval mondotta: legyenek, 's mindenek lettek!

ARNULFUS

/: Ki mondgya, a' mi szivén fekszik. :/

NUMERIANUS

'S mitsodás a' te tudományod?

BABYLAS

Azt ha kívánod tudni, a' többi között két kűsded ifiatskákot¹²³ tanyitot-
tam, azokban észre veheted.

VALERIUS

735 Kűn siránkoznak?

NUMERIANUS

Vessétek ki a' bálványokat. Alitsátok elő tzenkeit, lássuk, minémű böl-
tseséget fognak bőfőkn! Ma ezen isteneket imádni fogják.¹²⁴

¹²³ ifiatskákot [Emendáltuk.]

¹²⁴ fogyák [Emendáltuk.]

SCENA TERTIA

Numerianus, Arnulfus, Valerius, Evaristus, Elizamás,
Manlius, Justinus,¹²⁵ Milites

EVARISTUS

740 Oh, egek! Numerianus ábrázottjaé ez?

ARNULFUS

Dobog szívők az hitetleneknek.

ELYZAMAS

Szerelmes bátyám, ma meg vernek!

EVARISTUS

Csak meg ne őljenek!

NUMERIANUS

Örvendek, hogy láthatlak, küsdedek.

EVARISTUS

745 /: Ditsiretekkel simmogat :/

NUMERIANUS

Mesteretekis nagy tekintetben vagy on előttem.

ELYZAMAS

/: Azért vettettéd kemény rabságra. :/

VALERIUS

Szép gyenge ifiak!

ARNULFUS

Csak a' kereszténységnek fertelmes¹²⁶ motska ne rutitaná.

EVARISTUS

750 Fertelmes motska? Sőt ékesíti: minden jonak az igaz hit vezérlője.

VALERIUS

Mit tudtok ti még az igaz hithez?

¹²⁵ [Justinus nem szólal meg a jelenetben.]

¹²⁶ fe<l>rtelmes [Ráírással javítva.]

ELYZAMAS

Aldassék Istenünknek szent neve! Leg alább mi bennünkis ki tzirázott az igaz hitnek kelemetes gyűkere.

ARNULFUS

755 Elég rossz gyűkere.¹²⁷ Hát nem jobb több isteneket imádni 's tisztelni, hogy sem edgyet?

NUMERIANUS

Ha ezt tiis cselekszitek,¹²⁸ szép ajándékot vészték.

VALERIUS

/: Csak cserben ne hagynák mestereket. :/

NUMERIANUS

Láttatóke, egész biradalmamnak fényesebb csillagi ősi nyomdokokat követik, több isteneket tisztelnek, 's előttem igen kedvesek.

ELYZAMAS

760 Nem vagyok oly esze fordult, hogy több isteneket imádgyak mert valamint bizonyos vagyok abban, hogy vagyon Isten, ki a' széles világot teremtette, ugy bizonyos vagyok abbannis, hogy ez az igaz Isten, kihez más hasonló nintsen.

EVARISTUS

765 Ugy vagyon. Mert ha többen volnának egymáshoz hasonlok, a' következnék: vagy hogy szüntelen hadakozás legyen közöttök, vagy hogy egyik a' másiknak diadalma alá vettessen. Már melyik a' kettő közül balgatagabb?

NUMERIANUS

Tsak egy kerékben forognak mesterekkel.

ELYZAMAS

770 Mesterünkis inkább szereti a' világos igasságot, mintsem a' tarka barka édes hízeltedést.

EVARISTUS

A' jo gyűmöltsből is mértetik a' fa.

NUMERIANUS

Jo istenek! Illyen eleven ifiatskákbol mennyi jok árodhatnának!

¹²⁷ <k>gyűkere

¹²⁸ cseleszitek [Emendáltuk.]

ARNULFUS

Igaz, a' természetből sok ajándékokkal fel ékesítették.

MANLIUS

775 Felséges császáruk! Azon vason lévő keresztény pap tele torokkal hirdeti maga Istenét, már az egész katonaságot fel indította.

NUMERIANUS

Arnulfe! Szaporán meg zabolásd, ne hogy...

SCENA QUARTA

Numerianus, Valerius, Teodola, Evaristus, Elyzamas, ¹²⁹ Iustinus

NUMERIANUS

Nagyon sajnálom, hogy annyira meg átolkodtatok a' roszban. Élnek édes atyáitok?

EVARISTUS

780 Isten kegyelméből élnek.

ELYZAMAS

Edes anyánk a' palotán értünk várokozik.

NUMERIANUS

Szolitsátok.

ELYZAMAS

/: Edes bátyám! Keserves leszen itt ma a' letzke. :/¹³⁰

EVARISTUS

/: Tsak mélyebben ne járjon, sebeinket meg nem fájloljuk. :/¹³¹

VALERIUS

785 Mit suttoztok magatokban?

EVARISTUS

Pásztorunkot ohajtyuk.

NUMERIANUS

Tiéd ezen kisdedek?

¹²⁹ [Manlius nem szólal meg a jelenetben.]

¹³⁰ [A hiányzó záró :/ jelet póoltuk.]

¹³¹ [A hiányzó nyitó /: jelet póoltuk.]

THEODOLA

Igenis, enyimek, felséges királyom!

NUMERIANUS

Akarod az isteneket gyermekeiddel tisztelni?

THEODOLA

790 Nem képes: az egy igaz Istennek már űkűt bé mutatnom.

NUMERIANUS

Add érdemes bérét fárodtságának.

EVARISTUS

Miért vered, kegyetlen? Nem egy betsűletes aszszonyságé?

ELYZAMAS

Oh, pogány, mit vétett ez te-néked?

NUMERIANUS

795 Vitézek! Ezeket a' belső házban jól fel veszűszétek: a nagyobra *tizenket-*
tűt,¹³² a' másakra kilentzet.

ELYZAMAS

Ne hadgyon, édes anyánk!

THEODOLA

Oh, édes fiatskáim!

NUMERIANUS

Egy nyomot se tégy!

THEODOLA

Hadd késérjem drága kintseimet!

NUMERIANUS

800 Akaratomot parantsolat gyanánt tiszteld.

THEODOLA

Mennyetek tehát, buss szívemnek nyughatatlan gongyai, mennyetek,
az hová aszszony anyátoknak tilalmaztatik. Késérjétek szemeim világít.
Kisésérjétek szívem virágít!

EVARISTUS

Oh, vae, o, vae!

¹³² 12 [A számnevet betűvel írtuk.]

NUMERIANUS
805 Jobban! Majd a' büntetések hathatosabban fogják sorkolni szándékomra.

ELYZAMAS
Vae, vae, vae!

THEODOLA
Oh, édesim! Melly ártatlan szenvedtek! Hálaot adok mind az által
néked, nagy irgalmu Isten, mert mindenik esztendő szám szerént vet-
te veszőjét.

NUMERIANUS
810 Hozzátok ki.

VALERIUS
/: Talán ezzel meg telik kívánsága. :/

NUMERIANUS
Már áldoztok?

EVARISTUS
/: Most, egek, adgyatok erőt szavaimnak, hogy fontosok, hathatosok
lehessenek! :/

VALERIUS
815 Semmit sem feleltek?

ELYZAMAS
Semmi képpen áldozatot nem tészünk. Magunkot az egy Isten szolgál-
lottyára köteleztük, őtől hálá adó ditsiretekkel¹³³ álgyuk, ditsirjük, mind
örökké magasztaljuk.

EVARISTUS
/: Jol vagyon. :/ Jere, édes vérem, mutassunk áldozatot az isteneknek.

ELYZAMAS
820 Mit mondasz, édes bátyám?

EVARISTUS
Mintsem annyit szenvedgyünk, jobb áldoznunk.

THEODOLA
Istenem, könyörülj rajta! Mit mivelsz, edes fiam! Hova ragadtattál?

¹³³ ditsiretekkel [Emendáltuk.]

EVARISTUS

A' mit eddig nem mivelhettem, most őrvendezve végbe viszem.

ELYZAMAS

Szent Isten! Mely hideg veritékel izad homlokom!

THEODOLA

825 Tehát csak meg veted Istenedet? Meg veted kedves mesteredet? Elhagyod
édes anyádot, el hagyod édes véredet?

NUMERIANUS

Most ditsírem eszedet. Eddigis ezt kellett volna tselekedned.

THEODOLA

Fiam! Édes fiam, a' habozó reménység tehát a' partnál így elmerüle?

VALERIUS

/: Igaz, el kezdett merülni. /

ELYZAMAS

830 Nyuts táblát, Istenem! Oh, nyuts táplát, hogy szerentsésen ki *úszhasson*.¹³⁴

EVARISTUS

Csak szaporán.

THEODOLA

Evariste! Evariste! Szerelmes magzatom! Örök tűzre veted *testedet*,¹³⁵
örök kinra lelkedet?

NUMERIANUS

Vessétek ki a' fertelmest, mit akadáljoztat a' joban!

THEODOLA

835 Fiam! Elyzama, bár csak magad.

ELYZAMAS

Inkább készebb lések éltemet áldozni.

JUSTINUS

Lodulj dolgozdra!

¹³⁴ *úszhasson* [Emendáltuk.]

¹³⁵ *testeted* [Emendáltuk.]

SCENA QUINTA

Numerianus, Valerius, Evaristus, Elyzamas, Manlius, Justinus¹³⁶

EVARISTUS

Mi ajjandékok adand félséged?

NUMERIANUS

840 A' mit kérendesz.

EVARISTUS

Edgyet kérék.

VALERIUS

Mond ki magyaroson.

EVARISTUS

Hogy a' keserves halálnák¹³⁷ halálos mérgét soha meg ne kostolyam.

NUMERIANUS

Nints hatalmamban.

EVARISTUS

845 Nyerd meg a' sok istenektől.

NUMERIANUS

Fiam, azt ők sem cselekedhetik.

EVARISTUS

Legalább hogy ne essem kinokra: mert lassan, lassan el folyván az esztendő, meg kérdi az egy Isten, mit készítettünk az örökké valóságra.

VALERIUS

/: Mégis kinem esék az igasság sorkából. ./

NUMERIANUS

850 Helyes kérés, ha ez élet után mást remelhetz.

EVARISTUS

Oh, császár! Még kételkedel lelkünk halhatatlanságáról?

NUMERIANUS

Inkább, hogy sem hidgyem.

¹³⁶ [Justinus nem szólal meg a jelenetben.]

¹³⁷ halál<ha>nák

VALERIUS

Hallode, kiseded: ha halálunk után fen marad lelkünk, 's eddig meg hol-
tunk volna, most hol volna lelkünk?

ELYZAMAS

855 Ti örök tűzben égnétek, 's ezutánis égtek, ha meg nem tértek.

NUMERIANUS

Alnok mesterek szavát beszéllek.

EVARISTUS

Hidgyed, ne hidgyed, de ez tsalhatatlan igasság.

NUMERIANUS

Ha szemeim láttára meg nem mutassátok, jaj néktek.

ELYZAMAS

860 Lássatok, én nem szollok hozzá. Kőnyvekből is olvastam: egy tálból nem
jó nagy urakkal tseresznyét enni.

EVARISTUS

865 Mivel szollásra unszolsz, én szollok, de úgy, amint keresztény hitem
hozza magával: hogy a' lélek¹³⁸ meg nem hal. Erezni akarjátok inkább,
hogy sem el hinni? A' vagy talán azt vélitek, hogy tú nem hiszitek, te-
hát a' kinok el enyésznek? Hat ti nyilván meg mutathatyátok, hogy
életünkkel lelkünk is el enyészik?

VALERIUS

Felséges hertzek! Nagyobb gyalázotunkra háloba keritnek!

NUMERIANUS

Ezen vélekedésben meg maradtok?

ELYZAMAS

Hogy ne maradnánk. Másként mivel külömböznénk a' barmoktól?

NUMERIANUS

Még vetekedel?¹³⁹

ELYZAMAS

870 Nem mondék semmit, a' mi nem volna igaz.¹⁴⁰

¹³⁸ lélek [Emendáltuk.]

¹³⁹ v<é>etekedel [Az ékezet áthúзва.]

¹⁴⁰ igaz<?>

NUMERIANUS

Mitsoda új dögleletes és ördöngös tudományok ezek? Oh, jó istenek! Vessétek¹⁴¹ félre reménségtek, mert ezek soha nem lesznek! Hamis meseterék szavain álitják szavokat, de... nyilván még¹⁴² nem tudgya, ki légyen Numerianus!

EVARISTUS

875 Jól tudgya: de szemei előtt viselvén az Istent, embertől se nem fél, se nem vár.

NUMERIANUS

Még nem fél? Tapasztalni fogja.

VALERIUS

/: Szép, egy más tsabdoso változások! :/

MANLIUS:

/: Igaz, a' jelen nem lévőt majd meg eszi, a' jelen lévőtől pedig fél. :/

NUMERIANUS

880 Kedves fő tanácsosom! Minek előtte az el végzet halálra mennyen a' pártútó, állasd előmbé őtöt a gonosságban közlőkkel edgyűt.

VALERIUS

/: Tsak véletlen követ ne lennék iránta. :/

SCENA SEXTA

Numerianus, Arnulfus, Manlius, Justinus¹⁴³

ARNULFUS

885 Jokor érkesztem az utzákra, már az az istentelen pap az egész népet egybe zagyalta volt zenebona zendüléssel.

NUMERIANUS

Találtod orvosságát?

ARNULFUS

Meg hűtöttem hivségét a' fel zudult ' egybe zavarodott kösségnek.

¹⁴¹ vessétek [Emendáltuk.]

¹⁴² meg [Emendáltuk.]

¹⁴³ [Manlius és Justinus nem szólal meg a jelenetben.]

NUMERIANUS

Köszönöm, fiam! De mi tagadás benne: nagyot botlottunk a' gyermekekben. Remélhetze jobbulást?

ARNULFUS

890 A' kinzás ennek leg jobb orvoslása.¹⁴⁴

NUMERIANUS

Probályunk még edgyet.

ARNULFUS

Ihol hozzák.

SCENA SEPTIMA

Numerianus, Arnulfus, Valerius, Babybas, Evaristus, Elyzamas,
Capitaneus, Milites, Manlius, Justinus

NUMERIANUS

895 Imé, az istentelen pártútő.

BABYBAS

Ime, a' telhetetlen vér szopó!

NUMERIANUS

Nem enyésznek füstbe meny útő kőveim, a' mint bolgatat eszed képzi vala: imádd¹⁴⁵ már ezt a' kezet, mely azoknak tűzes sulyát fejedre súti. Meg kérdeztem gyermekeidet, de meg tagadták hitedet.

BABYBAS

900 Még sem töröltettek le a' csipák szemeidről, hogy többet látnál, mindtsem láttal? Kétség kívül tudod magadis, hogy ez csupa hazugság.

ARNULFUS

Ah, mosdatlan nyelvű!

VALERIUS

/: Hát nem tudod, hogy a' sárba keveredett gyöngyis¹⁴⁶ sokszor el veszti szikrázó rogyogását? :/

¹⁴⁴ orvos<a>lása

¹⁴⁵ imád [Emendáltuk.]

¹⁴⁶ gyöngyis [Emendáltuk.]

- BABYLAS
- 905 Még sem hihetem, hogy terméketlen, kopár mezőn fárodoztam volna:
annál inkább, hogy a' fényeskedő sár után ásitoznának ifiatskáim! Ugyan
meg tagadátok igaz hiteteket?
- EVARISTUS
- Ki mázolya ránk ezen gonosságot? Nem ellene¹⁴⁷ hartzolánk hizelkedő
szavaitoknak?
- ARNULFUS
- 910 Mi őrdög szédíti ezeknek elméjeket?
- NUMERIANUS
- Ne darályotok többet! Mind eddig kegyességemnek, már boszu állásom-
nak bélyegét szemlélje rajtatok széles e' világ. Ragadgyátok, láboknál
fogva fel akasztva elsőbben kinozzátok!
- ELYZAMAS
- Jaj, megint büntetésre!
- BABYLAS
- 915 A' Jésusért szenvedgyűnk !
- NUMERIANUS
- Nem semmi meg átolkodott kemény szivek ezek!
- ELYZAMAS
- Kegyetlen, ah, kegyetlen! Miért pásztorunkot ártatlan kinzod?
- EVARISTUS
- Engesztelhetetlen fene! Gyönyörködgyél ám bátor felette el árodot szo-
nyoruságunkban, töltsed tetézve telhetetlen boszudot ártatlan gyerme-
920 keken: de nem érezzük kegyetlenségedet, vérengző pogány.
- NUMERIANUS
- Jobban: ha ők meg nem unnyák a' fájdolmat, én ki nem fogyok a' kin-
zásból.
- EVARISTUS
- Semminek tartjuk büntetésidet.

¹⁴⁷ ellenne [Emendáltuk.]

CANTIO A' PUERIS

925 Téged, Istenünk, miként kell tisztelnünk,
Szívünkől mind ketten, imé, áldunk:
Néked buzgo szível, köteles hivséggel,
Szerelmesen ditsiretet mondunk:
Az igaz hitért,
Sok jó voltodért.
(*repetitur*)¹⁴⁸

930 Fogjuk jószágodot emlegetni,
Meltó háládással fogunk lenni,
De te, tyranné,
Numeriané,
(*repetitur*)

935 Fogod Isten kezét tapasztalni
Kemény büntetését meg érezni.

NUMERIANUS

Meg nem foghatom, mi maszlag szédíti ezt a' tudatlan nemzetet: még
a fájdalomak köztis meri boszontani ditsőséges urát! Hozzátok ki a'
gyermekeket.

VALERIUS

Ittis csak azt az hurt pengetik.

ARNULFUS

940 'S mi biztattyá annyira kesergő sziveket?

NUMERIANUS

Hályátoké, le rázhottjátok nyakatokrol a' tengernyi¹⁴⁹ fájdolmat, ha
áldozatot tésttek.

EVARISTUS

Inkább szakadgyon meg a' föld, 's testestől 's lelkestől, mindtsem...

VALERIUS

Olly bátor szível e' gyönyörköttető világot meg vetitek?

¹⁴⁸ *repetit* [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁴⁹ *tengeri* [Emendáltuk.]

ELYZAMAS

945 Ne fonyaszd ez iránt fejed, velődöt, a' Kristus Jesus a' világnál sokkal
nagyobbakat igr.¹⁵⁰

NUMERIANUS

Rakadgyátok szemeim elől az utálotos tzenkeket, tartsátok ova, tárt-
sátok szorossan, a' mig forró haragomnak tüze emésztendi őket! Ide
Babylást! Vagyone oly hatalmu Isten, a' ki meg szabadithassa boszu
950 állásom súlyától?

(Miles primus exit tremens.)

NUMERIANUS

Hova, hová oly gyorsan?

MILES PRIMUS¹⁵¹

Jaj, felséges uram! Szolhatok ... Jo istenek, gántst ne vessetek láboim-
nak! (*Abit.*)

ARNULFUS

Mi dolog ez? (*Circumspicit, videt Daemones, abit.*)

(Miles secundus exit iterum.)

NUMERIANUS

955 Hallode, hová sietz?

MILES SECUNDUS¹⁵²

Császár, hagy békét,
Más most az hét!
El vesztettem lovam fékét,
Bokornakis látom szűkét.
(*Abit.*)

VALERIUS

960 Mitsoda mese ez? (*Aufugit. Pariter pueri.*)

MILES TERTIUS

Felséges uram! Felzendült, 's rettegésben¹⁵³ s félelemben vagyon egész
Antiochia.

¹⁵⁰ sokkal <ng> nagyobbakat

¹⁵¹ Miles [A szerepnevet értelemszerűen kiegészítettük.]

¹⁵² Miles [A szerepnevet értelemszerűen kiegészítettük.]

¹⁵³ rett<é>egésben [Az ékezet áthúzza.]

NUMERIANUS
Ki az oka?

MILES TERTIUS¹⁵⁴
Otsmány, gonosz lelkek járnak mindenűt. (*Abit.*)

JUSTINUS
965 Jaj, mit látok!

MANLIUS
Szaladgyunk innen!

(*Abeunt. Solus imperator manet.*)

SCENA OCTAVA

Numerianus, Manlius dein

NUMERIANUS
970 Rogyogo csillagok! Mitsoda iszonyu hideg hottya testemben az ereket?
Lassan, lassan, amint érzem, el hagy minden magammal tehető hatal-
mam! Tsak nagyobbodik, már megőllő mérge testem által járta, egész
tsontom veleit elfogta, meg halok, szívemet mert meg szoritotta!... Rám
vigyázó jó istenek! Kérlek, most segélyetek. Ide valaki... (*Circumspicit,*
videt Daemones:) Hatalmas istenek! Mitsoda állatok ezek? Jaj, mely
utálatos fejek! Vitézek, őrállók!¹⁵⁵ Űzzétek, nyilván nem emberek ezek!

MANLIUS (*exit:*)
975 Mit parantsol felséged?

NUMERIANUS
Királyotokot hát így kell védelmeznetek, hogy bé jöhessen minden
fertelmes lélek?

MANLIUS
Soha nem lehet az ilyen otsmány állatokot megtartoztatni.

NUMERIANUS
Hol 's miként jöttek bé az otsmányok?

¹⁵⁴ Miles [A szerepnevet értelemszerűen kiegészítettük.]

¹⁵⁵ őrállók [Emendáltuk.]

MANLIUS
980 Bizontalan, a' mit kérdez¹⁵⁶ felséged, de igaz az, hogy bé jöttek. Ah, mely szernyűképpen megint jönnek!

NUMERIANUS
Haragosoké?

MANLIUS
Mint a' kegyetlen oroszlányok.

NUMERIANUS
985 Oh, istenek! Meg vallom, én isten nem vagyok, tsak szabaditsatok meg ezen lelkektől!

SCENA NONA

Numerianus, Babybas, Salianus, Manlius¹⁵⁷

BABYLAS
990 Ugy vagyon, mind eddig nevetted, 's boszontottad a' minden ható Istennek kegyes tűrését: de meg alázta 's meg alázza kösziklánál keményebb szivedet! Mind eddig tagadtad a' más világot, de látod a' pokolbéli angyalokat, melyekkel mindörökké kell lakoznod.

NUMERIANUS
Vakarj töllem, szomoru jel, untig hallottalak! Ide az aldozó papokat!

SALIANUS
Kedveld, háládotlan, kedveld hamis papjaidot.

NUMERIANUS
Minden ható istenek! En vagyoké, a' ki ezeket hallom? Még pedig fertelmes rabomtól!

BABYLAS
995 Haszontalan, meg mutattya Isten veled az ő istenségét!

NUMERIANUS
Tavozzál, oh, távozzál, unalmas!

BABYLAS
Nem távozom, hanem kely fel már egyszer mély álmodbol, és meg látod az igasságnak kelemetes fényét.

¹⁵⁶ kérdezz [Emendáltuk.]

¹⁵⁷ [Manlius nem szólal meg a jelenetben.]

NUMERIANUS

Szomorú údók! Keserves változások!

BABYLAS

1000 Ezek azok a' setétes etzakák, melyekben te... De...

NUMERIANUS

Oh, rettenetes etzaka, halhatatlan setétség!

SALIANUS

/: Örvedetes ora! Istenét ohajtya. :/

NUMERIANUS

1005 Babylas szabadon, 's még ő ujitya keserves sebeimet! Oh, kegyetlen!
(*Iterum comparent Daemones.*) Oh, fertelmes lelkek, távozzatok: hiszen
ember vagyok, 's nem Isten.

BABYLAS

Ki vetkeztél az emberségből, ha meg nem űsméred a' világosságot.

SCENA DECIMA

Numerianus, Babylas, Salianus, Mambres, Bellonarius, Manlius.¹⁵⁸

MAMBRES

Senki sem gondol felséges urunkal?

BELLONARIUS

Senki sem mér szembe sződni azon fertelmes lelkekel?

NUMERIANUS

1010 Ne hadgyatok, édes papjaim!

MAMBRES

Ne félyen felséged.

BELLONARIUS

Vajha láthottnám!

SALIANUS

Kőzél jár hozzátokis.

BELLONARIUS

Nem gondolok én azzalis, ha szintén ránk talális.

¹⁵⁸ [Manlius nem szólal meg a jelenetben.]

1015 MAMBRES
Ne várd; szintén ihol jó.

BELLONARIUS
Nézzd meg jobban, talám nem ő.

SALIANUS
/: Máris ijedtségek nő. :/

(*Compurent Diaboli.*)¹⁵⁹

MAMBRES
Jaj, meg kell halnom!

NUMERIANUS
Mi dolog?

1020 BELLONARIUS
Nemis szemlélhetem.

BABYLAS
A' Jesus nevére: távozzatok!

MAMBRES
Te őrdőngős, eztet tselekedted.

BABYLAS
Ne kend ram, melynek magad vagy koholoja.

BELLONARIUS
Mambre! Isteneinkhez folyamodgyunk!

1025 NUMERIANUS
Tsak szaporán, ki nem vethetem szívemből a' félelmet.

MAMBRES
Nyitsátok fel a templom ajtaját.

BABYLAS
Igenis, meg mutattyák hatalmokat.

BELLONARIUS
Jaj, jaj, otsmányok!

¹⁵⁹ Comp. Diab. [A rövidítést feloldottuk.]

SALIANUS¹⁶⁰

Szép istenek! (*Fit strepitus.*)

BELLONARIUS

1030 Jaj, még az isteneink is mind le hullának!

ACTUS QUARTUS

SCENA PRIMA

Numerianus, Valerius, Arnulfus, Manlius, Justinus.¹⁶¹

NUMERIANUS

Valeri! Arnulfe! Hová ragadott volt a' forgo szél? Illyen hivséget mutattok királyotokhoz?

ARNULFUS

Hidgye el felséged, az hirtelen rémülés minyájunknak el fogta volt szívét.

VALERIUS

1035 Igaz: mintha eszünk nélkül lettünk¹⁶² volna, hevertünk.

NUMERIANUS

Igaz: még az isteneket is egybe rontotta.

ARNULFUS

'S hogy tűrheti azon szemtelen férgetskének durvaságát fő felséged? Hatalmadban vagy, mosd le a' lugot nyakunkrol.

VALERIUS

1040 Enis azt kívánom: rázd le a' gyalázatos nyűgöt lábunkrol. Tedd ma halhatatlaná nevedet.

NUMERIANUS

Mit tékozoljuk az údót, előmbe a' szentség törőt, de kőlykeivel edgyűt!

ARNULFUS

Ha meg nem bünteted érdemk szerént, lator el tőkéllese bé motskolya minden erköltsős fényességed, melyel még az istenek előtt is rogyogtál, tündöklöttél.

¹⁶⁰ Sall

¹⁶¹ [Manlius és Justinus nem szólal meg az első és második jelenetben jelenetben.]

¹⁶² lettünk [Emendáltuk.]

SCENA SECUNDA

1045 Numerianus, Babylos, Valerius, Arnulfus, Evaristus, Elyzamas,
Manlius, Justinus et duo Milites.

BABYLOS
Numeriánus ábrázottyaé ez?

ELYZAMAS
Mely rettenetése lőtt nekünk!

EVARISTUS
Oh, be félek! El kell vesznem fájdalommban.

NUMERIANUS
1050 Nem, háládotlanok, nem, nem vadatok mertek, hogy haragom ditsőítsen.

EVARISTUS
Oh, irigy szerentse!

ELYZAMAS
Egyszer végtére kegyetlen!

NUMERIANUS
Te vagyé az, a' ki olly fen héjasz? Te az az őrdöngős, ki olly fertelmes
állatokat állítasz? Te, a' ki isteneinketis a' templomokban le rontottad?
1055 De tudgyad, hogy hiu minden reményed, ha himezés, hámozás nélkül
ki nem vallod.

BABYLOS
Tudgyad, király, hogy gögős dörgésed éppen nem döbbenti szívem.
Mindazonáltal, hogy értekezésed merő levegő eget ne hasogasson: a'
katonaság botsátott szabadon, hogy tégedis azon otsmány lelkektől
1060 meg szabadítanálak.

NUMERIANUS
Sokat érdemlenél ugyan kegyetlenségedért, mindazáltal, hogy holtotok
utánnis meg emlékezzetek kegyességemről: intézések el magatokkal:
akartoké a' fel háborodott isteneknek áldozatot tenni, vagy keserves
halállal e' világból ki patkolni?

BABYLOS
1065 Soha nem tselekeszűk.

ARNULFUS

Ideje tehát, hogy felséges királyunk igasságos harágjának oly solyát éreztetek, hogy királyi boszu állásának álmelkottató emlékezete nemről nemre szályon.

VALERIUS

/: Oh, be haszontalan hányám fortélyom! :/

NUMERIANUS

1070 Valeri! Ezen szentség töröt a' várnak négy szegére tétesd!

VALERIUS

/: Tsak ezt vártam, az én kezem szerentsélteti ma Babylast. :/

NUMERIANUS

Arnulfe! A' gyermekek áldozatra vitessenek: ez utolsó kívánságom.

BABYLAS

Akár mely kinos halálomot sem ellenzem, sőt ha ugy akarod, érdemetlennek tartom: de ezen gyenge, ártotlan gyermekek valyon mit vétettek?

NUMERIANUS

1075 Vakarj tőlem, háládotlan fene, otsmány tzenkeiddel egyetemben régen meg érdemlett halálra, és a' pokolnak mélségeben tanuld meg, mind kélyen imadnod engem, mint isteneimet.

ARNULFUS

Nagyobb gyalázottyokra az utzákon meg hordozzátok.

SCENA TERTIA

Babylas, Evaristus, Elyzamas, quatuor Milites (*obviant sibi invicem*)

ELYZAMAS

1080 Szernyű halálra mégyűnk tehát, szerelmes mesterünk!

BABYLAS

Elég temerdek nyomoruságra, fajdalomra jutátok, kedves tanyitványim! De jo az Isten, hozzája folyamottakot meg vigasztalya. Soha nem gerjed oly szörnyű boszura igasságos Istenünk, hogy ugyan azon üdőben könyörületességének példája ne tűndokolyón.

EVARISTUS

1085 Szerelmes mesterem, vigadozva mennék a' keserves halálra 's az holtak tartományába, tsak te tölled elne válnék.

BABYLAS

El kell válnunk, édes fiatskáim! Ah, jaj, ezen orában el kell válnunk! De bizom, ma még mennyekben edgyútt leszünk.

MILES PRIMUS

Pajtársim, siessünk!

ELYZAMAS

1090 Istenem! Istenem, hogy kell elválnom!

EVARISTUS

Meg botsás, édes pásztorunk.

ELYZAMAS

Melly nagy kin elválásunk!

MILES SECUNDUS

Jertek már.

EVARISTUS

Isten hozzád, edes pásztorunk.

BABYLAS

1095 Mennyetek, mennyetek, édes fiatskáim! És mivel a' kegyetlen szerentse arra vitte gyámoltalan ügyünköt, hogy le töröltessünk a' föld színéről, bátron mennyetek, miglen a' partot eléritek.

MILES TERTIUS

Meg botsás: de sürgetni kell utunkot.

BABYLAS

Vúselye gondotokat az ártotlanokra vigyázó, nagy irgalmú Isten.

(Abducunt Babylam.)

SCENA QUARTA

1100 Evaristus, Elyzamas, Duo Milites.

EVARISTUS

Ah, hol vagy, keserves könyvekbe borult édes anyám? Hol késedelmeskedel, szerelmes atyám? Hogy nem jótők fiatskáitoknak¹⁶³ segedelmekre?

¹⁶³ [Az s beszúrva.]

ELYZAMAS

Oh, ha látnátok, édes szülőink, fiatskáitok nagy fájdolmit, nem indulnaé meg atyai szívetek?

MILES QUARTUS

1105 Meg esék szívem rajtok! Bátron mennyűnk!

EVARISTUS

Várokozatok, mig Istenűnknek ditsiretet mondunk.

CANTIO TERTIA

Oh, nagy Isten! Szemléld, kérűnk,
Siralmas esetűnkőt!
Most te néked esedezőnk,
1110 Vigasztald bus szivinket.
Hiszszűk jelen léted,
Ditsirjűk felséged,
Mert méltó ditsiretre;
Azért életűnkőt,
1115 Iffiuságunkot
Adgyuk tiszteletedre.

Jeles kősség, idegyűlt nép,
Sorsunkot hát nem szánod?
Jol gondold meg és fontold meg,
1120 Mert az hitért szenvedűnk.
Teis hát hitedért,
Kereszténységedért
Ne neheszteld szenvedni,
Nyomoruságodat,
1125 Sok változásodat
Mind békével el tűrni.

SCENA QUINTA

Arnulfus és a' voltak.

ARNULFUS

Még itt késedelmeskedtek? Mindgyarást az aldozó papokhoz vigyétek,
's édes annyoktol áldoztassanak fel Victoria isten aszszonynak, a' mint
1130 már parantsolatomot ökis vették.

EVARISTUS

Istentelen pogány!

MILES QUARTUS¹⁶⁴

Meg mondtam, hogy így járunk, mennyünk szaporán.

ARNULFUS

1135 Nem tudom, mi titkos rémülés, borzadás fogá el szívem minden borszokodástól, úgy tetszik mintha ismerném. De mi közöm nékem a kereszténységgel?

SCENA SEXTA

Theodola, Rhodignus, Camillus.

THEODOLA

1140 Erezd meg már egyszer tengeri fájdalomidnak keserves folyamit, néha napján boldog, de most felettébb boldogtalan anya! Hol vattok, édesim, drágalátos lelkeim, édes fiatskáim? Tehát titeket szorita temerdek rabságra, püspökömöt ragadá keserves halálra Numerianus dühös haragja! Oh, reményim, édes reményim! Ki ártotlan el ragadtattatok, és elmaradatok anyotoknak kebelétől, életemnek gyönyörűségétől! Ki ebrezt fel már én bennem?

CAMILLUS

Bártsak tudhatnám, merre vitték.

THEODOLA

1145 Oh, vajha! Hogy leg alább egy két szót lehetne még vélek folytatnom! De jaj, minek ohajtlak, kéntseim, reményim, gyámolim, édes magzatim, kik a' fene pogánynak markába kesergetek? 'S talám eddig ártotlan véredben fetrengesz, oh, Evariste! Kegyetlenül fel kontzoltattál, oh, Elyzama!

RHODIGNUS

Vigasztalást nyujtson a' felséges Isten!

THEODOLA

1150 Nyujtson, szivemből ohajtom! De oh, ki telhetetlen vigadozva látlak, edes¹⁶⁵ Rhodigne! Hadd¹⁶⁶ tudgyam már egyszer, fiatskáimnak halálát jelentede, vagy élteket!

RHODIGNUS

Olly szánokodás, olly iszonyodás fogta el szívemet, oh, aszszonyom, hogy meszünnen sem tudom, honnan kezdgyem fájdolmas beszédemet.

¹⁶⁴ Miles [A szerepnevet értelemszerűen kiegészítettük.]

¹⁶⁵ ed<é>es [Az ékezet áthúzva.]

¹⁶⁶ Ha<tt>dd [Ráírással javítva.]

THEODOLA
1155 Ah, dűhűsködő záporok!¹⁶⁷ Mely tágos részt nyitátok sziveket szaggato
fájdolmaknak! Tehát tsak ki verte gyenge testekből¹⁶⁸ ártotlan lelkeket
pogányok vérengző töre?

RHODIGNUS
Még ugyan ki nem verte, de most vitetnek keserves halálra, istenek
áldozattyára.

CAMILLUS
1160 Ihol hozzák.

THEODOLA
Oh, örvendetes fájdolom, oh, fájdolmas öröm! Tehát mégis láthatom!

SCENA SEPTIMA

Theodola, Evaristus, Elyzamas, Rhodignus, Camillus, Duo Milites.

EVARISTUS
Imé! Hanyott homlok dőlünk a' kinos halálra, szerelmes anyánk!

THEODOLA
1165 Oh, édes, ártotlan magzatim! Ki nagy kinra születtelek!

ELYZAMAS
Oh, édes anyám, fogd el tőlünk az átkozott pogánynak túrhetetlen ke-
gyetlenségét!

THEODOLA
Oh, szernyű fájdolom, miért nem repesztetted ketté az anyai szivet, hogy
ne szemlélhethné tovább kisdedinek szernyű fájdolmit!

EVARISTUS
1170 Ne zaglasd idétlen buval, bánottal szivedet, édes anyám! Ez ál¹⁶⁹ világ-
bol nékem ki bontakozni fő örömem: hidgyed, vidam szivel, ortzával
mégyek az halálra, tul esem már minden változáson, nem szorongatya
testemet¹⁷⁰ a' vérengző pogánynak bilintse, nem győtri lelkemet atyám
dűhűsködese, nem sérti szememet aszszony anyám vég veszélje. Te,
édes anyám, élly.

¹⁶⁷ [A ro beszúrva.]

¹⁶⁸ teste<d>kból [Ráírással javítva.]

¹⁶⁹ áll [Emendáltuk.]

¹⁷⁰ testemem [Emendáltuk.]

ELYZAMAS
1175 Élly, édes anyám! Már nints reménségűnk az egy Istenen kívül.

MILES SECUNDUS
Indulyunk!

THEODOLA
Jó vitézek! Óh, ne kegyetlenkedgyetek gyenge véreimel.

MILES PRIMUS
Szivesen szánokodom keserves sorsokon, de soha nem vér levegő eget
Numerianus parantsolattya.

MILES SECUNDUS
1180 Pajtárs, jerjűnk, jőnek az áldozó papok.

THEODOLA
Tővestől tehát ki forgatnak minden reményemből!

RHODIGNUS
Könyörűl talám rajtunk az irgalmas Isten!

SCENA OCTAVA

Mámbres, Bellonarius és a' voltak

MAMBRES
1185 Hellyes panaszkod, jó aszszonság! De ma minden fájdalomidnak végét
vetheted, ha tsászárunk parantsolattját hozzá tészed.

BELLONARIUS
Sőt, ha sürgeted, meg nyerted életed.

THEODOLA
Istenem, mi lehet az?

MAMBRES
Nem más, hanem kezeiddel kell ma fel áldoznod fiaidot.

THEODOLA
Atkozott végzés!

BELLONARIUS
1190 Istenek kívánása, császárunk 's Arnulfus vezér akarattya.

THEODOLA

En isteneknek áldozzak? Artotlan magzatimot? Ennen kezeimmel? S ez Arnulfus kívánsága? Imé, fiatskáim! Atyátoktól vártatok szabadulást, atyátoktól vettétek a kemény sententiát!

EVARISTUS

Hát atyánk az, a' ki halálra sentenciáza?

THEODOLA

1195 Atyátok.

ELYZAMAS

Oh, kegyetlen atya!

MAMBRES

Vitézek, hiven eljárvatok kötelességtekben.

MILES PRIMUS

Jertek szaporán.

THEODOLA

Csak két, három szot irok Arnulfus vezérnek.

MILES SECUNDUS

1200 Lészen üdőd másut.

ACTUS QUINTUS

SCENA PRIMA

Arnulfus, Rhodignus

ARNULFUS

1205 Ki szerentsés csillagok alatt születtettem! Helyemet sem találom örömben, úgy bé estem királyom kedvébe. Mindenek szájom izire folynak: tsak szerelmes társom, Theodola¹⁷¹ érkezne, hogy őis reszes lenne mái ditsőségemben: de *mi* vidéki¹⁷² ifiat látok? Ugy tetzik, mint ha ábrázottya telyes bátorságot mutatna: nagyott botol szemem, ha nem házomtól való. Oh, istenek! Nem álhotom meg, hogy közelébb tekéntetre ne vegyem.

RHODIGNUS

Üdvöz légy, vitézlő uram!

¹⁷¹ Theodora [Emendáltuk.]

¹⁷² mivideki [Emendáltuk.]

- ARNULFUS
1210 Álgyonak meg tégedis a' jo istenek! Mit tekéngézt, jó ifu?
- RHODIGNUS
Kivánnám tudni, kihez légyen szerentsém. Ha meg nem tsal öltözeted, az hadi-vezérek közül szemlélek edgyet.
- ARNULFUS
Nem tsalatkozol.
- RHODIGNUS
Te vagy hát Arnulfus? A' vagy leg alább űsméred őtött?
- ARNULFUS
1215 Ismérem, 's mi gondod véle?
- RHODIGNUS
Isméred tehát Theodolatis, szerelmes társát?
- ARNULFUS
Egy becsületes 's ditsiretes aszszonyság vala hajdon napjaiban: hallottam két kised fiatskáinakis ditsiretes szép hírét: mostis hal, vész¹⁷³ utannok a' gyémánt szivű bajnok, ugy szereti.
- RHODIGNUS
1220 /: Szent Isten! Vallyon kire akadtam? :/
- ARNULFUS
Tudom Theodolának¹⁷⁴ Arnulfhoz lobogó tűzét, tudom a' két urfiatskák-nak gyenge könyhulátásit, melyek esdegelnek szemekből, mikor édes attyokrol emlékeznek. Oh, vaj ha ma attyoknak örömére, ditsőségere!
- RHODIGNUS
Oh, vaj ha lehettek volna!
- ARNULFUS
1225 Mit ezen fuászkodásid? Fakaszd bátron.
- RHODIGNUS
Theodola, /: oh, kesergő aszszonyságnak busakodó követtye :/ Theodola, mondám, ezen levélben Arnulftól útszó butsuját vész!

¹⁷³ halvész [Emendáltuk.]

¹⁷⁴ Theodorának [Emendáltuk.]

ARNULFUS

Utolso butsuját? Istenek! 'S miként?

RHODIGNUS

1230 Ide jöttek volt, hogy Arnulfusnak, kit *hét*¹⁷⁵ esztendőől fogva nem láttak, tiszteletet tennének, de mivel már esztendeje, hogy az egy igaz Istent Babylás püspök által meg ismérték, ma az ártatlan kisdedek *fel*-huzattattak.¹⁷⁶

ARNULFUS

/: Igy széljede tehát el reményem! :/ Fiam, trefaságoddal játéokra akarsz útni?

RHODIGNUS

1235 Játékra útni? Uram, add ide a' *jelet*,¹⁷⁷ sietnem kell.

ARNULFUS

Fiam! Ihon a' jel (*tradit anulum*:), szalagy az áldozó papokhoz, és ha felnem aldoztattak, hozattassanak előmbbe.

RHODIGNUS

Vaj ha szerentsésen járnék!

SCENA SECUNDA

Arnulfus

ARNULFUS¹⁷⁸

1240 Ah, istenek, mendergős istenek! Hát ezt érdemlettem én töllok, hogy en-
nen gyenge magzatimot feláldoznám néktek? Istenek! Hát még a' joértis
gonoszal fizettek? Imé, reá győztem szivemet a' keménségre érettetek,
és imé, máris csepeg az ártatlan vér kezeimről, és pedig fiatskáimon
1245 kezdete a' mészár székeknek! Tsak ne hertelenkedtek volna a' kegyetlen
parantsolattal! Jol vagyon! Köszönöm, irgalmatlanok, minden őró-
memből igazán ki forгатok, de... Oh, nagy irgalmu, nagy kegyelmű,
keresztények Istene, tekénts¹⁷⁹ meg szivem fájdolmit, tarsd meg, ah,
tarsd meg Arnulfus küsded magzatit: fogadom, a' ki eddig üldöződ
1250 voltam, ma éretted áldozom véretem: mely szernyű kinok hasogatják
szivemet! (*Sedet.*)

¹⁷⁵ két [Emendáltuk.]

¹⁷⁶ kisdedek huzattattak [Értelemszerűen próbáltuk javítani.]

¹⁷⁷ levet [Próbáltuk értelemszerűen javítani.]

¹⁷⁸ [Kiadási gyakorlatunknak megfelelően kiegészítettük a szerepnévvel.]

¹⁷⁹ [Az *nt* beszúrva].

SCENA TERTIA

Arnulfus, Valerius, dein Capitaneus.

VALERIUS

Jól vagyon, magánosan találom. Arnulfé! Üdvözlöm személyedett. Még nem is szollasz szives barátodnak?... Maradgy békével.

ARNULFUS

Hellyesen cselekszed:¹⁸⁰ magam is arra kérlek, tsak meny el.

VALERIUS

1255 Még el ússz magadtol? Egek! Alig kezdém érzeni¹⁸¹ az édesdedes barátságának sengéjét, máris... de mit vétettem? Mikor én ellenséged?

ARNULFUS

En ellenséged voltam, de most szeretlek, 's erre nézve távozzál, 's engem ez után ne szeress, mert...

VALERIUS

Én lehessek az, a' ki egymáshoz valo langunkot ki otsam?

ARNULFUS

1260 Ne nagyobbisd¹⁸² sebemet, oh, Valeri! Valeri, édes! Ennen űlómőn forrott¹⁸³ őszve veszélyemnek gyűkere!

VALERIUS

Szives barátom! Nem tigris fészek az én szívem; hadd értsem egyszer, a' mit oly sűrű homályal borítasz.

ARNULFUS

1265 Ah, vajki nem érted szívem fájdolmát! Kérlek, távozzál: soha nem hittem volna, hogy olly rossz légyen rosszszá lenni!

VALERIUS

Utolyára fakasd keserűséged folyamottyát: vagy ellenem¹⁸⁴ gyomroskodol?

ARNULFUS

Nem, Valeri, nem.

¹⁸⁰ cseleszed [Emendáltuk.]

¹⁸¹ ézzeni [Emendáltuk.]

¹⁸² Nenagyobbisd [Emendáltuk.]

¹⁸³ forrót [Emendáltuk.]

¹⁸⁴ ellennem [Emendáltuk.]

- VALERIUS
 1270 Vidámulyon tehát komor kedved, tágulyon bus szived ! Avagy mit
 veszítettél?
- ARNULFUS
 Vesztettem, a' mennyit veszthettem.
- VALERIUS
 Boldog Isten! Mi szernyű esett olly véletlenül?
- ARNULFUS
 1275 Vedd, barátom (*dat epistolam*), szivem győtreimét, 's szánokodgyál raj-
 tam. Imé, ezek habozásim! Ezek lengedezésim a' fájdomok kösziklái
 között. Oh, szerelmes magzatim! Miként balgatag tanátsim hempelgeték
 nyak szegő jégre ártatlan fejeteket!
- VALERIUS
 Láttam én te benned, 's mintegy tudtam ezen forrást, melyből már ki
 fakadott a' keserűségnek meg árodott folyamja.
- ARNULFUS
 Homályba borult minden vigaságom.
- VALERIUS
 1280 /: Most kell élesztenem a' tüzet :/ Nem, Arnulfe, nem: ma az homályo-
 sabbakis dél színre derülhetnek, tsak...
- ARNULFUS
 Lelkem fele, édességes barátom! Hadd boldogítsa szives ölelésem sze-
 relmem buzgoságát. De nem tréfálsz?
- VALERIUS
 1285 Ennyi hitelt érdemlek? Tudod, hogy ma mindent meg enged néked fel-
 séges császáruk, tsak egy rabnak kérd életét, ez vigasztalásodra lészen:
 hidd el, el szélyednek ma a' sűrű fellegek.
- ARNULFUS
 /: Istenem! Kinek kérjek? :/ Legyen ebbennis kívánságod.
- VALERIUS
 /: Hálá az Istennek, él még Babylas: ma egy Istent imádunk. :/
- CAPITANEUS
 Szerelmes vezérünk, Arnulfé! fen forgo császáruk kíván.

VALERIUS
1290 Mű pedig már régen itt lessük parantsolatját.

ARNULFUS
Ne szemetezzünk tehát.

SCENA QUARTA

Numerianus, Arnulfus, Valerius, Manlius, Justinus,¹⁸⁵ Capitaneus

NUMERIANUS
Véghez ment parantsolatom, Valeri?

VALERIUS
1295 /: Istenem, mit¹⁸⁶ mongyak? :/ A' kiknek illet, által adtam kemény parantsolat alatt, felséges uram!

NUMERIANUS
Hála a' rogyogo csillagoknak, hogy azon ördöngös püspöknek dögletes gyermekeivel edgyütt végét tehetők. Szerentsétlen lettem volna még a' más világonnis, ha tárgyát el nem értem volna boszonzkodásomnak.

ARNULFUS
/: Keserves nota! :/

NUMERIANUS¹⁸⁷
1300 Arnulfe! Hogy szivem vigaságából tapasztalhasd, mennyire kedvellek, jel adassék, hogy a' vitézekis érdemes béreket vehessék.

VALERIUS
/: Szives barátom! Most ideje, hogy megemlékezzél fogadásodrol! :/

NUMERIANUS
Mint hogy a' barátság régen őszve szerzet bennünköt, hogy a' szeretetis őszve szerezzon, kívánom; sőt, a' királyi sziv a' te szivedhez kaptoltasson.

VALERIUS
1305 /: Arnulfe! Most rajta nagy szivel, lélekkel! :/

¹⁸⁵ [Manlius és Justinus nem szólal meg a jelenetben.]

¹⁸⁶ Istendmit [Emendáltuk.]

¹⁸⁷ [A szerepnév az *Arnulfe* fölé beszúrva.]

NUMERIANUS

Minekelőtte a' katonaság érdemes bérét vegye fáróságának, te mit kívánsz, Amulfe? A' nagy istenekre¹⁸⁸ és azokhoz fogható életemre esküszöm, ki vévén borostyán koszorúmot 's királyi páltzámot, a' többbit mind meg engedem.

VALERIUS

1310 /: Hálá az Istennek, ezt viszá nem huzza :/

NUMERIANUS

Országomot, ditsőségemet, kintsemet, mindenemet, sőt önnön magamot veled osztani. De kérlek, ugyan mit forralsz szivedben? Komor kedved, keserves abrázotod, siralomba borult szemeid valyon mit jelentenek? Nem örömmnek, sem nem szeretetnek, hanem valami tetézet
1315 fájdolomnak jelei ezek? Ah, erezd meg nyelvedet! Beszéld ki bus szivednek titkait! A' vagy mégis félelmes gyanura vészed hitemet, vészed szerelmemet? Még sem fele/sz?¹⁸⁹

ARNULFUS

Ah, mit feleljek? Kegyességed úgy el szorítá nyelvem járását, hogy lehetetlen...

NUMERIANUS

1320 Én miattam kinzod magadott?

ARNULFUS

Reszketnek tagjaim! Kűskődik az hideg vér erőmmel.

CAPITANEUS

Királyok királya! Már egybe rakult az egész katonaság: mit tetzik parantsolni?

NUMERIANUS

Rakulyanak ki¹⁹⁰ Antiochia piatzára, miglen... Arnulfé! Kitől soha el
1325 nem zártom szívemnek semmi titkát, kinél nem volt senki kedvesebb, mond meg, kérlek!

ARNULFUS

Fel/séges¹⁹¹ hertzek!

¹⁸⁸ istenek [Emendáltuk.]

¹⁸⁹ felesz [Emendáltuk.]

¹⁹⁰ rakulyanaki [Emendáltuk.]

¹⁹¹ Feséges [Emendáltuk.]

NUMERIANUS

Szolly.

VALERIUS

/: Barátom, el ne áruly! :/

ARNULFUS

1330 Oh, hertzek!

NUMERIANUS

Akár kinek életét betsületemre vészem, ha akarod.

ARNULFUS

Tsak egy rabodnak szabatságát.

NUMERIANUS

Akár száznak: más jutalom nem őrvendeztett.

VALERIUS

1335 /: Majd meg repeszi vala szívem! De élyl már, Babylás, én is véle ed-
gyűt! :/

NUMERIANUS

De megis sirsz, Arnulfé! Jerj, hadd őllekezzem meg veled. Ah, be nagy boldogságom! Be nagy vigasztalásom ezen szerelmes jele hívásodnak!

ARNULFUS

Ha láthatna szívem szorongatásit, felségedet is sirásra fakasztanám.

NUMERIANUS

Valeri, vitézek, félre¹⁹² innen!

VALERIUS

1340 /: Fontold meg jól szavaidot! :/

(Abeunt.)

SCENA QUINTA

Numerianus, Arnulfus, Capitaneus, dein Justinus

NUMERIANUS

Jusson eszedbe szeretetem: 's erre nézve osztasd szivednek sűrű fellegit.

¹⁹² felre [Emendáltuk.]

ARNULFUS

1345 Felséges királyom! Tsak arra kérlek, siettesd leg alább halálomat, vágd el fonalát meltetlan életemnek: engedd, ha kegyes akarz lenni; hogy ezt a' fertelmes vért egy cseppig láboid eleibe öntsem.

NUMERIANUS

Kelly fel, szerentsétlen! Ugyan mi oka ezen szomoruságodnak? Talám az órszáglásra határozot zabolátlan vagyodás?

ARNULFUS

Nem, oh, nem.

NUMERIANUS

Mi tehát?

ARNULFUS

1350 Az istenekhez és hozzád való hivségem 's velem termet szerentsétlenségem.

NUMERIANUS

1355 Helyesebben beszély, emlékezzél meg, mindenkor szives jo akarod voltam: de azonban elne felejtse, hogy parantsoló fő urad és fejedelmed vagyok. Sőt, imé, ki vetkezem előtted minden királyi hatalmomból. Magunk vagyunk tsak egyedül: bizd barátodra magadot, meg nem tudgya a' császár, felelek iránta. Először beszéld ki forrását fájdalomidnak: azután rajta légyünk mind a' ketten, hogy valami modot keressünk a' vigasztalásra.

ARNULFUS

Nem lehet modgya.

NUMERIANUS

1360 Leg alább egy másra néző barátságunkért... add nékem zálog képpen, ki zár nélkül tartottam előtted mint eddig szívemet. Nem érdemleme meg, hogy Arnulfus egy valamely titkának kezemre bizza kultsát?

ARNULFUS

/: Ime, az uj győtrelem! ./ Hallyad hát, kegyes császárom! De itt egy valaki.

CAPITANEUS

1365 Győzhetetlen császáruk! Mulva mulnak az ajándékra rendeltetett üdők, a' népségis körül vette Antiochia¹⁹³ bőv piatzát aprostol, tsepüstől, ki ki

¹⁹³ [A c beszúrva.]

ohajtva ohajtja, hogy diadalmas nevednek ditsősége ujjabb meg ujjabb
sugárival vidámitsa sziveket.

NUMERIANUS

1370 Tsak mennyel, fő kapitányom, hadd várjanak egy kevésbé. Adgy helt
már kívánságomnak. Mégis kételkedel? Nem szollasz! Ah, mivel enge-
delmes voltomot ugy meg tapodod...

ARNULFUS

Ah, felséges hertzek! Tudgyad tehát.

NUMERIANUS

Ez fő kívánságom.

ARNULFUS

Ah, keserves halál! Miért nem szakasztod végét kinaimnak?

NUMERIANUS

1375 Mégis tsak titkolod? Ott sérted szívemet, a' hol leg keservesbb sebhe-
tésre.¹⁹⁴

ARNULFUS

Jaj, ügyefogyott *feleségem*!¹⁹⁵

NUMERIANUS

Ne féljtsed társodot, semmi veszedelem nem éri, a' mig életem tart.

ARNULFUS

Sanyaruságos fiatskáim!

NUMERIANUS

1380 Fiatskáidis vannak? Egy szavamban ál, hogy ezeket is meg tartsam. Tsak
te szüntesd siralmadot. Mitsoda jajgatást hallok?

JUSTINUS

Asiának felséges ura! Az áldozó papok akarnak fejet hajtani, 's veled
beszélleni.

NUMERIANUS

1385 Szabadság: beszélyék elé Arnulfus vigasztalására, miként áldoztattak
fel a' kisdedek.

¹⁹⁴ sebhatesre [Emendáltuk.]

¹⁹⁵ férjem [Emendáltuk.]

ARNULFUS

/: Oh, fájdolom, mit szülsz fejemre? :/

SCENA SEXTA

Numerianus, Arnulf, Mambres, Bellonarius, Justinus¹⁹⁶

MAMBRES

Győzhetetlen császárunk! Még a' kisderek fel nem áldoztattak.

ARNULFUS

/: Hálá a' keresztények Istenének! :/

NUMERIANUS

1390 Be nagy munka, csekély állapotban! 'S miért nem?

ARNULFUS

/: Semmit én felőlem. :/

BELLONARIUS

/: Másként bé török fejed. :/

NUMERIANUS

Inkább kívánnya tehát az aszszonyság maga halálátis, mintsem gyermekeit fel áldozza?

ARNULFUS

1395 Hogy történt az dolog, beszéljétek meg.

MAMBRES

'S ki mondhattya ki váltaképen, miként?

BELLONARIUS

Eletemben soha sem láték bátrabb fiakot, sonyoruságosbb anyát.

MAMBRES

1400 Magunkis egészen el némultunk, midőn az aszszonyság gyenge kezeit, keserves, könyvekbe borult szemeit emelgette¹⁹⁷ kisderek fiatskáira, zokogó szokkal mondván: fiaim, édes fiaim! Arnulfus kívánsága ugyan, hogy kezeimmel áldozalak fel: de én fel nem áldozlak: hanem, hogy ti élhessetek, imé, ihon édes anyátok, kérlek, verjétek által anyai szívét, ezzel mind siralmas életemnek végét tehetitek, mind pedig ti kegyetlen atyátoknak még kedvébe eshettek.

¹⁹⁶ [Justinus nem szólal meg a jelenetben.]

¹⁹⁷ emelget [Emendáltuk.]

ARNULFUS

1405 /: Nagy irgalmu Isten! :/

BELLONARIUS

De kisdedek! Kisdedek!... Szinte el áll nyelvem, oh, király! Bátor szivei, vidám ortzáji keservében elbámult annyokot bátorító édességes szavai oly konyőruletességre, álmélkodásra birták az egész népet, hogy győzedelmi pompával¹⁹⁸ ditsoittetni, nem halállal tusakodni latzatnának.

MAMBRES

1410 Olly hathatos szánokodást gerjeszte¹⁹⁹ ez a' szernyű egymás között vetekedés mindenekben, hogy még a' durzadt²⁰⁰ poroszlokotis sűrű sira-lomra kénszeritené.

ARNULFUS

1415 Nagy kegyelmű, nagy irgalmu császárom! Ha valaha kegyelmet nyertem, most egyre kérlek: hozattassanak ide előnkbe legottan: meg tudod izről izre keserűségemnek²⁰¹ minden folyamatját.

NUMERIANUS

Nem ide, Arnulfe, nem, hanem mivel szonnyan vár a' nép, mennyűnk hozzája, hála²⁰² az egeknek, hogy vigan vagy már, hurtzoltassanak oda a' barmokis, és midőn mast mindenek láttára királyi²⁰³ székem mellé helyeszteted székedet, nagyobb ditsőségedre szemeid előtt kontzoltassanak.²⁰⁴

SCENA SEPTIMA

1420 Valerius viszá téríti Justinust.

VALERIUS

Justine! Egy szora.

JUSTINUS

Meg botsás! A' császár után kell mennem.

VALERIUS

Hova?

¹⁹⁸ ponpával [Emendáltuk.]

¹⁹⁹ szánokodást <gy> gerjeszte

²⁰⁰ meg [Emendáltuk.] a' <dux> durzadt

²⁰¹ izre <a> keserűségemnek

²⁰² halá [Emendáltuk.]

²⁰³ királyom [Emendáltuk.]

²⁰⁴ kontzoltassanak. <Scen>

JUSTINUS
A Polyá helyére.

VALERIUS
1425 Hát Arnulfus?

JUSTINUS
Őis oda.

VALERIUS
Tehát²⁰⁵ csak meg kell halniok azon ártatlanoknak?

JUSTINUS
Minden okvetlen.

VALERIUS
/: Oda van barátom! :/ Nem tudodé, mit beszéllet Arnulfus a' császárral?

JUSTINUS
1430 Éné?²⁰⁶ Nem, semmi képpen.

SCENA OCTAVA

Milites omnes simul ordine stant. Exit Numerianus, Valerius, Arnulfus.

NUMERIANUS
Ah, szemen szedett finom vitézim! Mint gyonyórkódik szivem ti ben-
netek! De mit kívántok hivségtekért?

CAPITANEUS
Ami felségednek tetzik, azzal a' mi szivűnk meg elészik.

NUMERIANUS
1435 Megmutatom ma szeretetem.

VALERIUS
Tsak a' rabok érkeznének.

CAPITANEUS
Ihol jónek!

ELYZAMAS
Istenem! Istenem! Miért nem vészed már egyszer magadhoz lelkemet?

²⁰⁵ Thehát [Emendáltuk.]

²⁰⁶ Ené [Emendáltuk.]

EVARISTUS

Oh, keserves fájdom! Nékemis miért nem repesztet szíveimet?

THEODOLA

1440 Egek! Ah, jaj, kit kell mégis szemlélnem? Imé, édes fiatskáim: edes atyátok.

EVARISTUS

Hát ez a' mű édes atyánk, a' kitől keserves halálra sentenciáztotank?

THEODOLA

Ez, édes fiatskáim, ez.

ELYZAMAS

Ah, ki szerentsések vagyunk, hogy mégis édes atyánkot láthottuk!

EVARISTUS

1445 Űdvözlűnk, édes atyánk, noha ártatlan hamis istenek áldozattyára huzattál.

ARNULFUS

Szerelmes eitem párja! Édes kisedim! Tehát éltek még, kedves csemetéim?

NUMERIANUS

1450 Ah, Numeriané! Numeriané! Ugyan eszeden vagy e, a' vagy azon kívül? Álmodt látze, a' vagy mit? Eitem párja? Fiaim? Szerentsémre vigyázó istenek, mi dolog ez?

ELYZAMAS

Ah, édes atyám! Légy segedelműnkre!

EVARISTUS

Mert már igen sok vámodt fizettűnk.

ARNULFUS

Fiaim! Nemongyatók atyátoknak, hanem véretek szomjuhozotoknak!

NUMERIANUS

1455 Ugyan mi árnyekok ezek?

ARNULFUS

Ah, kegyelemnek, hatalalomnak nagy tűköre, felséges császárom! Nem árnyekok, hanem valóságok! Ez az én eitem párja, ezek az én kedves fiatskáim! Ezeknek életét fogadád eskűvéssel, eztet kívánom, többet semmit sem.

- NUMERIANUS
 1460 Ah, takarogyal innen, ál világnak ál tzinkussa, és a' melly ravasságot buta eszed koholt, ahoz támoszkodgyék gyámoltalan karod!
- VALERIUS
 Felségek felsége! Minémű szokatlan, és töllöm soha eddig meg nem kostolt keserűségek ezek?
- NUMERIANUS
 1465 Hogy ne az átkozot, egyedül őtőt kedveltem egész eddig, mégis... De boszulom meg vetett, meg tapodott kegyelmességemet.
- ELYZAMAS
 Jaj! Mégis tsak el kell vesznünk?
- NUMERIANUS
 1470 Ugyan mondgyátok meg, kinek hidgyek ez után? Imé, leg kedvesebb vezéremnekis mire vittek mézes szavai, csinos tekintete, tündéres beszéde, mellyek természet szerint elégesek valának vidámittó nyájossággal? Oh, atkozot tzinkus! Tehát illy szines reménséggel vívél a' jégre?
- ARNULFUS
 Hertzég! Felséges hertzeg!
- NUMERIANUS
 Háládotlan! Volt eddig üdőd. Poroszlok, vigyétek!
- ARNULFUS
 Győzhetetlen kezedre utolso csokot.
- NUMERIANUS
 Meny dolgozdra.
- ARNULFUS
 1475 Tehát ez utolso ajjándéka kegyelmességednek?
- NUMERIANUS
 A' pokolnak mélségében tanuld meg, mi légyen császároddal kotzkázni!
- ARNULFUS
 Legalább ezen utolso órában juttasd eszedbe hajdoni szeretetűnket, oh, királyok királya, felséges császárom!
- NUMERIANUS
 Már késő.

- ARNULFUS
1480 Minden reménség nélkül tehát a' keserves halálra?
- NUMERIANUS
Minden reménség nélkül.
- ARNULFUS
1485 Attol sem irtozom, egyedül emlékezete iszonyu! De ha ugyan tsak vége már életemnek: ah, pokolbéli dűhűs furiák, szaggassátok²⁰⁷ legalább izre, porrá! Ha a' ti kezetek rest boszú állásra: nem rest az enyim: jobb saját törőmre, hogy sem a' vérengező pogány kegyetlenségére biznom vég pihenésemet!
- VALERIUS
Tartoztasd kezedet, lészen még üdőd reá.
- NUMERIANUS
Oh, istentelen, még anyira mérsz?
- EVARISTUS
Oh, édes atyám, mi dolog ez? Imé, fiatskád, inkább verd által eztet.²⁰⁸
- NUMERIANUS
1490 Valeri! Most tapasztalom him nélkül valo egyenes szivedet. Látod testem bagyotságát, szivem fájdolmát, itt a' választott nép: bányál úgy véle, a' mint tetzik.
- VALERIUS
/: Éppen szájom izire :/ Vitézek, fogjátok,²⁰⁹ s vas peretzel ékesítsétek vezéreteket.
- MILITES OMNES
1495 Azt nem cselekeszűk.
- VALERIUS
S' nem engedelmeskedtek?
- OMNES
Készebbek lészűnk életűnköt le tenni, mintsem kedves vezérűnkre kezűnket vetni.

²⁰⁷ szaggassatok [Emendáltuk.]

²⁰⁸ eztet. <Va>

²⁰⁹ fogjátok [Emendáltuk.]

VALERIUS

Felséges császárom! Roszszul folynak a' dolgok.

NUMERIANUS

1500 Edes Valeri! Látod, én nékem máris el holtak tagjaim! A'mint jobban tudod, úgy bányál, tsak tsillapisd a' népet. (*Abit.*)

VALERIUS

Hallyátoké, papok, tiis tsak kövessétek felséges urunkot.

(*Abeunt atque illi.*)

SCENA NONA

Valerius, Arnulfus, Theodola, Evaristus, Elyzamas, et omnes Milites.

VALERIUS

1505 Oh, szerentsés kételenség! De mit töröm ezen fejemet? Ime! Valéri! Ime! Most elődbe²¹⁰ állott az igasság, fényes ábrázottal, vilámlo szemekkel! Most ideje tehát, hogy néki meg hoduljak, 's őtöt imádgym. Leis rázom, oh, én kegyes Istenem, a' gyalázotos nyűgöt lábomrol. Vitézek! Kedves vitézek! Emberi vattoké szavatoknak?

OMNES

Sőt, ha szükséges, vérűnkelis petsételyűk.

THEODOLA

1510 /: Kegyes Istenem! Ki álmélkodo dolog ez? :/

VALERIUS

Arnulfé, szerelmes barátom! Mond meg, kérlek, mit kívánsz mostan szives barátodtol?

ARNULFUS

1515 Szerelmes barátom! Örvendezve látom, 's igazán meg vallom, kiseded ártotlan magzatimal kezedben életem, kezedben halálom! A' mi néked tetzik, azt miveld én velem: tsak egyedül a' keresztények nágy Istenével békeségre mehetnék!

VALERIUS

'S akarodé meg ismérni azon nagy Istent?

²¹⁰ elődbe

ARNULFUS

Sőt, azt ohajtom, azt²¹¹ kívánom. Azután örömet ez árnyék világol...

VALERIUS

Vitézek, hát ti mit kívántok?

OMNES

1520 Miis kedves vezérünköt akarjuk követni.

THEODOLA

/: Oh, nagy irgalmu Szem! :/

VALERIUS

Saliane, tudod, hova rejtettem a' szent püspököt, Babylást, mingyarást előmbe: de tsak alatomba!

THEODOLA

1525 Imé, édes fiatskáim, miként reánk tekintett sok szenvedésünk utánis a' nagy irgalmu Isten!

VALERIUS

Sőt még akkor is, mikor el fordultunk ő tőlle.

ELYZAMAS

Oh, véghetetlen nagy irgalmu Szem!

EVARISTUS

1530 Oh, kegyes és nagy irgalmu Szem! Honnan érdemlettük mi eztet, hogy a' keserves halálnak torkából ki szabadulyunk, édes atyánkot tisztelyük, püspökünk²¹² meg láthassuk?

ELYZAMAS

Oh, édes atyám, mely édesdeden esett éretted valo imádságunk!

ARNULFUS

Igaz, igaz! 'S mennyivel tartozom, szerelmes magzatim, kegyetlen atyá-tokhoz is fen tarto hivségtekért! De már törőlyétek meg sűrű köny hulatástoktól dagadozott szemeteket, édesim!

EVARISTUS

1535 Tsak püspökünköt láthatnok, mert el fogta a' fájdalom és az öröm szivemet.

²¹¹ az [Emendáltuk.]

²¹² P<á>üspökünk²¹²

ELYZAMAS

Oh, édes bátyám, máris²¹³ itten hozzák.

SCENA DECIMA

Babylas, Valerius, Arnulfus, Theodola, Elyzamas, Evaristus,
et Omnes Milites.

BABYLAS

Istenem, megint uj kinokra hirtzoltatom?

VALERIUS

1540 Isten hozot, szent púspók! Imé, tiéd már Valerius, tiéd Arnulfus, tiéd
az egész katonaság! A' vagy a' mit örömessebben hallasz: egészen az
egy Istené!

BABYLAS

Igazake mondásid?

VALERIUS

1545 Igazak. Vitézek! Oldgyátok le a' lántzot: 's mind Istennek jeles emberét
tisztellyűk.

EVARISTUS

Szerelmes anyám! Imé, melly sebes siralmokra olvadoznak szemei édes
atyánknak!

THEODOLA

Hadd el, fiam! Ezen esső után tiszta údőt varunk.

BABYLAS

Jaj, kiket látok! Hát életben vagy még, Evariste? Életben, Elyzama?

EVARISTUS

1550 Eletben, szerelmes pásztorunk.

THEODOLA

Szerelmes életem párja! Ez a mi lelki mesterűnk, kinek mindeneket
köszönűnk.

ARNULFUS

Istennek különös embere! Enged mint üdvösségem angyalát, szegény
szolgád hadd tisztelye.

²¹³ maris [Emendáltuk.]

- VALERIUS
1555 /: Örvedetes egybe akadás. :/
- BABYLAS
Ezen ditsiretet tsak az egy Istennek, kinek én leg kissebb szolgálja.
- VALERIUS
Egy igaz Istennek szolgálja! Örvendezz, vigadozz, imé, az egész népség tanításodot várja.
- EVARISTUS
Istenem! Én Istenem! Melly kegyessen bánál mi velünk!
- ARNULFUS
1560 De én leg inkább várom; azértis a' ki eddig kinzod voltam; imé, most fogva adom magamot: imé, fegyverem, melyet véredben festeni, de már kívánom éltem veszteni.
- BABYLAS
Arnulfe! Ah, Arnulfé! Látom, hogy az hoszas hideg lelés után meg hevült szived, kely fel, kérlek, kely fel.
- VALERIUS
1565 /: Atya, most²¹⁴ ragdd az fát az égdegelő tűzre. :/
- BABYLAS
/: Valéri! Nerázd a' fát erővel, mikor magától hul ajándék gyűmöltse. :/
- ELYZAMAS
Edes Pásztorunk! Ime! Szinye, ábrázottya egész tekintete mutattyák atyánk változását.
- EVARISTUS
Igaz: nagy haboktól hányattatik.
- BABYLAS
1570 Arnulfe! Hát nem is szollasz?
- ARNULFUS
Ah, atya! Vagyok, oh vagyok,²¹⁵ és pedig egy bűnös! De él az Ur, kinek szine előtt állok, most elvégzem, 's fel tészem, hogy ez után isteni szeretben foglalatoskodom.

²¹⁴ mos<d>t

²¹⁵ vagyolk [Emendáltuk.]

THEODOLA

/: Segitse a' magos ég kezdetit. :/

BABYLAS

1575 Irtozol eddig valo vétkeidtől, irtozol hamis isteneidtől?

ARNULFUS

Jaj, kine irtozna²¹⁶ olly fertelmes istenektől, gonosz élettől?

VALERIUS

Szives barátom! Szeretett²¹⁷ minket a' keresztények Istene! De ezen ártotlanok özönként folyó könyveinek kell köszönnünk a' szent malasztott.

BABYLAS

1580 Ugy vagyon: az ártotlan könyv hulatásokat fel szija az ég, és kelemetes harmatokra olvasztotta őket,²¹⁸ a szároz szívnek enyhítésére letseppegeti.

ARNULFUS

Jaj, tsak terméketlen ne lenne!

VALERIUS

1585 Nem lészen, szives barátom, nem lészen! Az az egy Isten továbrais meg segít, tsak most munkálkodgyunk. Magamis meg vallom, mind eddig kivanva kívántam a' Kristus Jesus zászloja alá állani: de az emberi tekintet és tisztségem ettől el huzott, de most egybe szaggattatnak a' kötelek,²¹⁹ mellyek eddig tartoztattak.

ARNULFUS

1590 Enis, Valeri, enis, egybe rontom azon köteleket, mellyek eddig tartoztattak: mert te egyedül szeretetre méltó vagy,²²⁰ Isten! Azért engedd, hogy nagyobb buzgosággal szeresselek, olly szeretettel²²¹ szeresselek, a' mitsodás férhet e' szivhez.

BABYLAS

Szeretitek tehát az Istent?

VALERIUS, ARNULFUS

Hogy ne szeretnők!

²¹⁶ kine <I> irtozna

²¹⁷ Szeretet [Emendáltuk.]

²¹⁸ kot [Emendáltuk.]

²¹⁹ kötek [Emendáltuk.]

²²⁰ vagy [Emendáltuk.]

²²¹ szetettel [Emendáltuk.]

BABYLAS

Akartok tehát igaz bánottal, el tekéltt akarattal a' szent keresztséghez járulni?

ARNULFUS

1595 Vezess arra üdő vontatás nélkül, vezess.

BABYLAS

Teis munkálkodgyál.

VALERIUS

Vitézek,²²² édes fiaim! A' dőgleletes pogányságot, melyben eddig vakoskodtunk, kárhoztatyátok?

MILITES OMNES

Kárhoztatyuk.

BABYLAS

1600 Akarjátok az egy igaz hitet bé venni, és azért véreteket önteni?

MILITES OMNES

Akarjuk.

ARNULFUS

Tehát kedves fiaim! Ma legyen, hogy a' kit eddig nem szerettünk, ez után telyes szivinkből szeressúk.

BABYLAS

Egyedül tehát tsak az egy igaz Istent szeretitek ez után?

MILITES OMNES

1605 Egyedül tsak azt.

BABYLAS

Tellyes szivetekből?

MILITES OMNES²²³

Tellyes szivűnkől.

BABYLAS

Minden erőtőkből?

²²² Vitézek [Emendáltuk.]

²²³ Milites [A szerepnevet egységesítettük.]

MILITES OMNES²²⁴
Minden erőnkből.

THEODOLA
1610 Örök Isten, igaz szívbeli hálákot adok velem tett kegyességedért. Egyedül benned bízom, 's a' mellységes veszedelmekből ki ragadtál!

BABYLAS
Örvendezzünk az Istenben, mert fel találtuk az el veszett juhok.

VALERIUS
Mit kesedelmeskedünk? Egy szivel, lélekkel mennyünk a' szent keresztségre.

BABYLAS
1615 Mennyünk, hogy annál örvedetesebb husvétot érheszünk.

EVARISTUS
Oh, szerentsés ora!

BABYLAS
Elyetek, jeles bajnokok, magatoknak meg győzői!

ELYZAMAS
Örvendés változás!

BABYLAS
1620 Kedves fiatskaim! Minek előtte a' szent keresztségre mennyünk, tellyenek meg ajakink ditsiretekkel, nyelveink Istennek ditsiretét zengjenek! Téged, Isten, mi ditsirunk. Artotlanok, kezdgyétek.

Fit Cantio quatuor

²²⁴ Milites [A szerepnevet egységesítettük.]

EPILOGUS²²⁵

1

Oh, szent Isten! Tehát ditsírtessél,²²⁶
Velünk közlött jokért,
Ki mi rollunk elnem feletkeztél,
1625 Az egy igaz hitért.
Aldossál mindenkor tölünk,
Hatalmad említse nyelvünk,
Hogy rolad meg emlékezzünk, míg élünk,
Az egekben pedig szemlélhessünk.

2

Ah, melly nagy a' te szereteted
1630 Hozzánk, fiaidhoz!
Melly gyakor volt meg emlékezed
Kisdéd szolgálidhoz!
Ki nekünk mint jó gyámolunk,
1635 Voltál ma leg főbb oltalmunk.
Ez után erős reményünk fogsz lenni,
Sok veszedelmekből ki fogsz venni.

3 (*Sumus omnes:*)

Nektekis már, kik nagy buzgosággal
Itten jelen vadtok,
1640 Játékunkot hogy szép halgatással
Mind végig várátok,²²⁷
Köszönyük mélyly fő hajtással,
Kivánnyuk, örök áldással
Algyon meg szerentsés sorsal az Isten,
1645 Segélyen fejenként éltetekben.

²²⁵ Fit Cantio. 4. Ep [Próbáltuk feloldani a számot és a rövidítést.]

²²⁶ ditisírtessél [Emendáltuk.]

²²⁷ várátok [Emendáltuk.]

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Tragicæ* kötet ötödik darabja, a 93–121. lapokon. Tud róla Bándi (1896, 292.), Alszegehy–Szlávik (1913, 26–27.), Pintér (1993, 123.), Muckenhaupt (1999, 113.), Medgyesy S. (2009, 123.). Szövege itt jelenik meg először. Fel-tűnő, hogy öt felvonásos, ilyen struktúrát nem találunk sem a passiók kötetben, sem az *Actiones* kötetekben.

A DARAB RÖVID TARTALMA

Prologus

A prologus elmondja, hogy 283-ban, Antiochia városában játszódik a cselekmény. A pogány Arnulfus, Numerianus császár fővezére immár hét éve van háborúban, távol a családjától – a keresztény Theodolától és két fiától. Arnulfus levélben tudatja családjával, hogy Antiochiába megy, ezért a család is oda indul. Arnulfus megérkezik nagy sereggel, pogány áldozatot mutattat be, s a császár tiszteletére keresztény vérről készül a keresztények templomát bemocskolni. Ezt akarja elkerülni a titokban már kereszténnyé lett Valerius, Numerianus kedvenc tanácsosa, ezért bezárja a templomot.

A vérszomjas császár elfoghatja Babylas keresztény püspököt, majd bálványozásra akarja kényszeríteni vagy feláldozni Theodola fiait. Arnulfus megtudja, hogy a feláldozni kívánt gyermekek az ő fiai. Ezután Arnulfus egész seregével együtt keresztényre hitre tér.

Actus primus

Scena prima

A titkos keresztény Theodola Camillusnak megvallja: örül is, fél is attól, hogy hét éve nem látott férje, Arnulfus látására Antiochiába menjen gyermekeivel együtt.

Scena secunda

Theodolát Rhodignus is bátorítja; Babylas püspöktől foglak tanácsot kérni.

Scena tertia

Salianus beszámol Theodoláéknak, hogy Valerius, a császár belső tanácsosa felveszi a keresztény hitet.

Scena quarta

Theodola elmondja gyermekeinek, hogy apjuk látására indulnak együtt.

Scena quinta

Theodola fiai izgatottan várják apjukat.

Scena sexta

Továbbra is várokoznak, Babylast látni készülnek.

Scena septima

A gyermekek arra készülnek, hogy apjuknak beszámolnak mindenről, amire a püspök tanította őket.

Scena octava

Babylas arra biztatja, őket, hogy ne tagadják meg hitüket.

Scena nona

Babylas negatív fordulatra is felkészült, ezért Theodoláék megrettennek.

Scena decima

Közeledik a sereg, Babylas imára szólítja fel a többieket.

Actus secundus

Scena prima

A pöffeszkedő Numerianus császárt köszöntik alattvalói.

Scena secunda

A császár kedves vezére, Arnulfus ártatlan keresztények véréből kíván áldozatot bemutatni Victoria istenasszonynak – Valerius nagy rémületére.

Scena tertia

Az udvaroncok készülnek a keresztények feláldozására. Victoria istenasszonyt dicsőítő ének (Cantio) hangzik el, majd a császárt éltetik. Valerius titokban ellenakcióra készül.

Scena quarta

Valerius monológjában Babylast hiányolja.

Scena quinta

Valerius értesíti Babylast és Salianust a készülő vérontásról.

Scena sexta

Valerius elmondja Salianusnak, hogy már régen keresztény.

Scena septima

A császár szinte őrzöngve ad utasítást embereinek Babylas kivégzésére és a keresztények megölésére, Valerius mérsékelni próbálja haragját.

Scena octava

Valerius megpróbálja Arnulfust rávenni a császár parancsának enyhítésére. (A jelenetben sok a *félre* szólam, mert mindketten gyanakszanak a másokra.)

Scena nona

Valerius tépelődő monológja: az egyetlen Istennek vagy a császárnak engedelmeskedjen-e.

Scena decima

A két fiú atyját várja, mellettük van Babylas. Valerius érkezik, Babylast kéri, hogy meneküljön. A püspök marad.

Scena undecima

Arnulfus arra érkezik, hogy Valerius barátságosan beszélget Babylással, így áru-lással gyanúsítja Valerius, aki ezért vérszomjasan kezd viselkedni, amit viszont Babylas és a két gyermek nem ért.

Actus tertius

Scena prima

Numerius császár sértve érzi magát, az istenekhez fordul bosszúért.

Scena secunda

A császár örömmel látja, hogy Arnulfus elfogatta Antiochia püspökét; Babylas a császár szemébe vágja, hogy nincs hatalma élete fölött. Elmondja, hogy két gyermeket tanított, akik kint várákznak.

Scena tertia

A két gyermek elmondja a keresztény hittételeket Arnulfusnak és Numerianusnak.

Scena quarta

Theodolát is beszólítják. A gyermekek nem hajlandók bálványoknak áldozni, jöllehet először Evaristus hajlandó lenne a hitét megtagadni, Elyzamas helyette is vállalná a vértanúságot. A következő azonban jelenetben kiderül, hogy Evaristus csak be akarta bizonyítani, hogy a császárnak hamis a hite, istenei nem bírnak isteni erővel.

Scena quinta

Az előző jelenet folytatásaként Evaristus azt kéri a császártól cserébe, hogy soha ne haljon meg: mivel ezt sem a császár, sem istenei nem képesek teljesíteni, Evaristus bebizonyítja lelkük halhatatlanságát. A gyermekekkel közlik, hogy halálba mennek, ők azonban tudják, hogy lelkük örökéletű, kínnóik pedig a pokolban fognak égni.

Scena sexta

Babylas közben fellázította a népet, ettől retteg a császár. A jelenet végén már pártütőként hozzák az elfogott püspököt.

Scena septima

A gyermekek elmondják Babylasnak, hogy nem tagadták meg hitüket. A fiúk éneke az igaz Istenhez szól. A császár őrjöng, ám ekkor három katona jön be, akik ret-tegnek, s azt állítják, félelemben van egész Antiochia, és „ocsmány, gonosz lelkek járnak mindenütt”. Szerte szaladnak mind, csak a császár marad.

Scena octava

A császár ereiben meghűl a vér: ijesztő démonokat lát, akik újra meg újra előjönnek.

Scena nona

Babylas diadallal figyelmezteti a pokolbéli teremtményekre, s arra próbálja rávenni a császárt, ismerje el az igazságot.

Scena decima

Az udvaroncok nem mernek és nem tudnak segíteni a császárnak, a démonok újra jönnek.

Actus quartus

Scena prima

A látomások elmúltával a császár emberei arról számolnak be, hogy nem tudtak megmozdulni.

Scena secunda

Numerianus maga elé parancsolja Babylast és a két gyermeket, akik még mindig nem tagadják meg hitüket. A császár parancsa: a vár négy sarkára szegezzék a püspök testét, s a gyermekeket is áldozzák fel.

Scena tertia

Babylas és a gyermekek elbúcsúznak egymástól.

Scena quarta

A két gyermeket katonák kísérik. Siralmas ének következik.

Scena quinta

Arnulfus sürgeti őket: a két gyermeket édesanyjuk kezével végeztessék ki.

Scena sexta

Theodola siratja fiait.

Scena septima

A halálra ítélt gyermekek találkoznak Theodolával.

Scena octava

Theodola megtudja Arnulfus kívánságát, hogy saját kezével kell feláldoznia fiait. Ekkor rövid üzenetet ír Arnulfusnak.

Actus quintus

Scena prima

Rhodignus véletlenül rátalál Arnulfusra, aki szeretettel beszél távollévő feleségéről (Theodoláról) és két szép fiáról. Rhodignus átadja Theodola levelét: Arnulfus ekkor értesül arról, hogy ez búcsúlevél, s Babylással együtt a két saját gyermeke is meghal. Arnulfus egy bizonyos jellel szalasztja Rhodignust az áldozó papokhoz, hogy engedjék el a gyermekeket.

Scena secunda

Arnulfus önmarcangoló monológja.

Scena tertia

Valerius és Arnulfus dialógusa: Arnulfus elmondja gyermekei és felesége sorsát.

Scena quarta

A császár sürgeti a halálos ítéletek végrehajtását. Arnulfust kérdi, milyen jutalmat kér szolgálataiért: Arnulfus egy rab szabadságát kéri, a császár könnyedén megígéri.

Scena quinta

Arnulfus feleségét és két fiát említi a császárnak, aki megígéri, hogy biztonságban lesznek. Ekkor Justinus az áldozó papokat jelenti be.

Scena sexta

Beszámoló arról, hogy a katonák Theodola és a két gyermek panasznán annyira megindultak, hogy nem ölték meg őket.

Scena septima

Valerius Justinust titokban arról kérdezi, mindenképp meg kell-e halniok Theodoláéknak. Justinus sajnálkozva igent mond.

Scena octava

A császár és emberei jelenlétében Arnulfus találkozik családjával, Arnulfus kegyelemért esedezik a császárnál, aki éktelen haragra gerjed. A katonák azonban nem engedelmeskednek, a nép is lázong, így a császár Valeriusnak könyörög, hogy csillapítsa le őket.

Scena nona

Valerius hívására Arnulfus a katonákkal együtt kereszténnyé lesz.

Scena decima

Érkezik Babylas, aki örömmel látja a változást. Istent dicsérő ének zárja a drámát.

SZERZŐ

A szerző a grammatica osztály tanára, Fülöp János Fábián. Életrajzát lásd kötetünk 11. sz. drámájának jegyzetében.

FORRÁS

A dráma forrását nem ismerjük, néhány történelmi nevet azonban tudunk azonosítani. Marcus Aurelius Numerianus valóban élt (253–284), és apja, Carus császár mellett 283–284 között volt társuralkodó. Testvére, Carinus ugyancsak társuralkodó

volt, a birodalom nyugati része tartozott hozzá. Numerianus a keleti részek ura volt, rövid működése alatt a perzsákkal hadakozott Kis-Ázsiában, Kappadókiában.

A mártírhálált halt, később szentté avatott antiochiai Babylas (Babülasz, Babylus, Babylla) ugyancsak történeti alak, bár életrajzában igen sok a bizonytalanság. Babylas 237-ben vagy 238-ban lett Antiochia püspöke. A *Magyar Katolikus Lexikon*ban nincs külön szócikke; a 'Decius' és a 'keresztényüldözés' szócikk emlékezik róla, az 'ereklyék átvitele' pedig az első ilyen eseményt említi, Babülasz maradványainak Antiochiából Dafnéba, majd Cremonába vitéletét a 4–5. században. *The Oxford Dictionary of Byzantium* (St Babylas szócikk) szerint a hagiográfikus irodalom Numerianus császár idejére teszi Babylas mártíromságát. Egy görög szöveg három ifjút is említ, akik kitarottak a püspök és hitük mellett (*The Oxford Dictionary of Byzantium*), s a három ifjú éveik számával megegyező ostorcsapást kap. Aranyszájú Szent János (Khrüszosztomosz) szerint a császár templomból való kiutasítása 244-ben, Marcus Julius Philippus (magyarul: Fülöp, az arab) császárral esett meg (*The Oxford Dictionary of the Christian Church*). Babylast elfogták, kegyetlen kínzásokat szenvedett, majd 250 és 253 között mártírhálált halt. Kívánságára láncait vele temették. Emléknapja a római egyházban január 24-e, amely napon a vele együtt mártíromságot szenvedett három ifjú (Urbanus, Prilidianus, Epolonius) neve is szerepel (*The Oxford Dictionary of Saints*, St Babylas). A keleti egyházban szeptember 4-e az emléknapja, de e nap egyszersmind a később ugyancsak szentté avatott Christodouláé (a 'Krisztus szolgálja' jelentésű név nőnemű alakja, s a jelen drámában Theodola neve ugyancsak az *Isten* nevet rejtő) is. Christodoula a három mártír ifjú édesanyja.

A jelen dráma jelentősen eltér a fenti életrajzoktól. A cselekmény idejeként a 283. évet adja meg – Numerianus császár valóban ekkor, 283–284-ben, mindössze egy évig uralkodott. Babylas azonban talán korábban élt, mártírhálála évtizedekkel megelőzhette Numerianus császárságát, bár láttuk, hogy életrajzaiban több császár is szerepel. A dráma cselekménye nem Babylas mártíromságát, hanem diadalmas győzelmét mutatja be, hiszen nem egyszerűen megmenekült a pogány hóhértól, hanem a kereszténységre térítette a császár katonáit is. Éppen ezért kérdés, miért került ez a szerencsés végkifejletű darab a tragikus drámákat tartalmazó gyűjteménybe. A tragikus műfajt minden bizonnyal az indokolja, hogy Fülöp János Fábián fő üzenete nem Babylas diadala, hanem – e diadalon keresztül – a vérszomjas Numerianus császár bukása.

Elképzelhető, hogy Fülöp János Fábián valamilyen ortodox szövegből, esetleg szóbeli történetből dolgozott, mivel Theodola, két fiai (nem három ugyan), továbbá Numerianus szerepeltetése inkább az ortodox forrásokban található. Az ortodox források ószláv nyelvént nyilván nem ismerte, de esetleg megérthetett egy román nyelvű fordítást vagy kivonatot.

Babylas történetéről két jezsuita mártírdráma előadásáról van adatunk: 1749-ben Selmechányáról, 1761-ben pedig Besztercebányáról (*Staud* 1986, 339., 357.; *Juharos* 1933, 97.; *Pintér* 2019, 204.). 1718-ban a dillingeni jezsuiták adtak elő egy latin tragédiát Szt. Babylasról és a három ifjúról, a szöveg meg is jelent (https://books.google.hu/books/about/S_Babylas_M_Tragoedia.html?id=ZcpEAAAA-cAAJ&redir_esc=y).

Ahogy az 1778-as drámában, úgy itt is találunk kölcsönzéseket a minorita Kertso Cirják 1773-ban játszott *Leoninus és Leonina* (*Minorita iskoladrámák*, 11A sz.) c. drámájából; a jelen drámában a császár pártütéstől való félelme többször emlékeztet Leoninus aggodalmaira. Már kötetünk előző drámájánál is jeleztük, hogy a *Leoninus és Leonina* szövege 1989-ig kéziratban maradt, a kölcsönzésre Kézdivásárhely/Kanta és Csíksomlyó viszonylagos közelségét, az obszerváns ferences és a minorita szerzetesek személyes kapcsolatait találjuk magyarázatként. Két példát hozunk Fülöp János Fábián szövegkölcsönzésére:

1. THEODOLA: Soha nem tudom, mi tévő légyek. Jó tehetetlen 's tanátstalan vagyok magammal. (I. 1.)

illetve

RHODIGNUS: Kegyelmes aszszonyom! Mitsoda nyakunkra omlando veszedelmek forganak előtted? (I. 2.)

Vö. LEONINUS: egek, segéllyetek! [...] Jo tehetetlen s tanátstalan vagyok magammal. [...] Mindenfelől tsak a nyakamra omlando veszedelmek, tsak a sziv szorongato férgek, tsak az ieszto árnyékok, a kétség forog előttem. (*Leoninus és Leonina* = *Minorita iskoladrámák*, 445.)

2. NUMERIANUS: Kelly fel, szerentsétlen! Ugyan mi oka ezen szomorúságnak? Talám az országlásra határozot zabolátlan vágyodás? (V. 5.)

Vö. LEONINUS: ...mire fakasztja az országlásra határozott Zabolátlan vágyodás! (*Leoninus és Leonina* = *Minorita iskoladrámák*, 476.)

Kertso Cirjákról lásd az 11. sz. dráma jegyzeteit.

ELŐADÁS

Az előadást 1779. április 2-án, nagypénteken tartották. A dráma színváltozásai mind külön jelenetbe kerülnek, ezért is oszlik ilyen sok jelenetre. Sehol nem írnak függőnyről a szerzői utasításokban. Az ördögökkel és a katonákkal együtt ez egy sokszereplős, látványos előadás lehetett, mintegy 25 szereplővel, kérdés, hogy a két fiú énekére külön énekeseket hívtak-e. A darab négy éneke közül csak a másodiknál látjuk kiírva, hogy az a gyermekek éneke (III. 7.).

Az első ének a II. felvonás 3. jelenetében hangzik fel *Mars, hadaknak vezérleje...* kezdettel. Nótajelzés hiányában, valamint a nem egyértelmű formálás miatt (ugyanis az egész énekszöveg lehet akár egyetlen versszak is: 15.15.14.14.14.14.14.) a cantio szövegéhez Szentmihályi Mihálynak a 18. század végén megjelent énekeskönyvében alkalmazott, négysoros ének dallamát tudjuk ajánlani. Az *Éljen, éljen én szerelmem...* kezdetű ének (*Szentmihályi* 1797, I., 242., latinul: *Vivat, vivat amor meus...* II., 116.) még dicsőítő tematikájában is azonos a drámabeli szöveggel. A dalt Szentmihályi kéziratban fennmaradt gyűjteményéből közöljük. A négysoros dallam (AABC) második felének ismétlését ajánljuk (a BCC dallamsorokra lehet a *Titeket hát tisztelünk...* kezdetű szakaszt énekelni).

Ely-lyen, ély-lyen én sze - rel - mem, Ié - sus, Is - ten - nek Fi - a,
U - ral - kod - gyék én Is - te - nem, Ié - sus, Lel - kem - nek Di - ja;

Ki - nél jobb és na - gyobb nincs, Úr Ié - sus a Legg főbb Kincs;

Tes - ti s Lel - ki Or - vo - som, ély-lyen, ély-lyen, Ié - su - som.

1. Szentmihályi kézirat, 58., 200. sz.

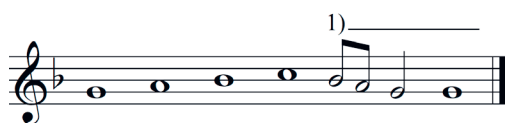
A gyerekek a jelzés szerint a III. felvonás 7. jelenetében énekelnek (*Cantio a Pueris: Téged, Istenünk, miként kell tisztelnünk...*). A nem szokványos szerkezetű énekszöveghez tematika alapján igyekeztünk dallamot keresni. A 17. századi énekeskönyvekben (*Cantus Catholici*, Kájoni *Cantionale*) a tisztítótűzben szenvedőkért való *Langventibus in purgatorio* kezdetű éneket tudjuk ide társítani (*Cantus Catholici* 1651, 253.; Kájoni 1676, 428. [Domokos 1979, 501. sz.]; Kájoni 1719, 643., felirata: Prosa ad B. Virginem Mariam, pro Animabus Purgatorii). Ennek dallama nem más, mint az *Angyaloknak nagyságos asszonya* (vagy *Angyaloknak királyné asszonya*) kezdetű Mária-ének, azonban a nyomtatott énekszöveg a 4×10 szótagos sor után még hoz egy „o Maria” akklamációt, vagyis a megadott nótaulrás sorszerkezete nem illeszkedik a drámaszöveghez hasonló 17–18. századi énekeskönyvi változathoz sem. A hivatkozott dallamot alább a 18. századi erdélyi ferences gyakorlatból, a *Deák–Szentés kézirat*ból közöljük (RMDT I., 44/b. sz., I², 77/II. sz.; RMDT II., 103/I. sz.; vö. *Éneklő Egyház* 232. sz. Ezen túl elképzelhetőnek tartjuk, hogy e nem szabályos verselésű szöveghez melodiáriumokban vagy Pálóczi Horváth Ádám gyűjteményében fennmaradt dallamokat alkalmaztak, amelyekben számos 10 szótagos dallamot találunk, de egyik sem illeszkedik a misztériumjáték egyre rövidebb versszakaihoz.)

An - gya - lok - nak Ki - rály - né A - szo - nya,
 Vr le - sus - nak di - csö - sé - ges A - nya,
 Me - nyor - szág - nak Fel - sé - ges A - szo - nya,
 Pa - ra - di - csom meg - nyi - tott ka - pu - ja.

2. Deák-Szentés kézirat, 50. (Kővári 2013, 114. sz.)

A IV. felvonás 4. jelenetének végén egy kétstrófás siralmas ének hangzik föl, Evaristus drámabeli szövege szerint Istent dicsérő ének (Cantio tertia: *Oh, nagy Isten! Szemléld, kérünk...*). A 8+7.8+7.6+6+7.6+6+7. szerkezethez egy rövidebb, de a harmadik hosszú sor megismétlésével tökéletesen illeszkedő dallamot találtunk egy kéziratós énekeskönyvben (Kovács András-énekeskönyv, vö. Pálóczi Horváth Ádám, *Ötödfélszáz énekek*, 178. sz. jegyzete, Bartha-Kiss 1953, 596.). A *Time homo, mors perennat...* kezdetű ének dallamváltozata, oltáriszentségi szöveggel, bekerült a 20. századi katolikus énekeskönyvbe is (*Hadd lankadjak és olvadjak...*, *Hozsanna!* 115. sz.).

Ti - me ho - mo, mors pe - ren - nat, Ti - me mun - di Do - mi - nam,
 En fa - ta - lis sors gu - ber - nat, Fran - git mas - sam fig - li - nam,
 Qua qua vul - tum ver - te, Pul - vis ho - mo cer - te,

Cu - i mors con-ter - mi - nat.

Orig.

3. Kovács András-énekeskönyv, 34r.

A darabot lezáró Epilogus egyúttal a negyedik ének, amely ugyancsak Istent dicsőítő (*Oh, szent Isten, tehát ditsirtessél...*). A háromstrófányi énekszöveg összetett versformájához egyelőre nem találtunk megfelelő dallamot sem történeti forrásokban, sem a néphagyományban.

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

A szereplők listája (*Nomina Actorum*) a kézirat utolsó lapján, a záró vers után található: kiadási gyakorlatunknak megfelelően ezt áthelyeztük a drámaszöveg elé. A lista nem teljes, ezért a hiányzó szereplők nevével kiegészítettük. A szerepneveket, elsősorban a szöveget követő szereplőlista alapján, egységesítettük, a szerepnevek rövidítéseit jelölés nélkül feloldottuk, a szövegben azonban meghagytuk a helyesírási ingadozásokat.

Jelölés nélkül kisbetűre írtuk át a mondat közben használt nagy kezdőbetűket, ha használatukat semmi nem indokolta. Jelölés nélkül feloldottuk az ismert rövidítéseket (Xtus = a szövegben előforduló *Kristus* alakban, Sz.) A szóvégi -ba/-be/-ban/-ben ragokat korabeli szokás szerint elkanyarítja a másoló, így a *b* után már nem látható a rag: ezekben az esetekben a mai használat szerinti ragot választottuk.

A szövegben a másoló egyértelműen a *félre* vagy *magában* funkcióban, következetesen használja a */: /* zárójeleket: e jelölést közlésünkben megtartottuk. Néhányszor a szerzői utasítást is ugyanez a jel keretezi: ezekben az esetekben, a kiadási gyakorlatunknak megfelelően, jelölés nélkül a gömbölyű zárójelet alakalmaztuk. A szerző/másoló következetesen használja a kettőspontot, leggyakrabban a vesszők helyett. Igyekeztünk ezek nagy részét megtartani.

A kézirat írója vagy másolója gyakran keveri a zöngés és a zöngétlen *b/p*-t. Ha ez nem volt értelemszerű, nem javítottuk. Sokszor egybeírja a kötőszót, azt is megtartottuk.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A szereplistában megnevezett helységek mai neve (román, esetleg német neve; mai megyéje):

Csik Szent György: Csíkszentgyörgy (Ciucsângeorgiu; Hargita m.)
Csik Szent Lélek: Csíkszentlélek (Misentea; Hargita m.)
Csik Szent Miklos: Csíkszentmiklós (Nicolaești; Hargita m.)
Csitso: Csíkcsicsó (Ciceu; Hargita m.)
Gyimes: Gyimes (Ghimeș; Bacău/Bákó m.)
Gyergyó Szent Miklos: Gyergyószentmiklós (Gheorgheni, Niklasmarkt; Hargita m.)
Három Szék Almás korábban: Háromszék vm., ma Hargita m.
Három Szék Körös Patak: Sepsikőröspatak (Valea Crișului; korábban: Háromszék vm., ma Hargita m.)
Kotormány: Kotormány (Csíkszentgyörgy része; Cotormani; Hargita m.)
Menaság: Csíkménaság v. Csíkmenaság (Armășeni; Hargita m.)
Mintszent: Csíkmindszent (Csíkszentlélek; Misentea; Hargita m.)
Somlyó: Csíksomlyó
Szent György: Csíkszentgyörgy (Ciucsângeorgiu; Hargita m.)
Szent Imre: Csíkszentimre (Sântimbru, Sankt Emmerich; Hargita m.)
Szent Márton: Csíkszentmárton (Șânmartin, Sankt Martin; Hargita m.)
Szent Tamás: Csíkszenttamás (Tomești; Hargita m.)
Tusnád : Tusnád (Tușnad Sat; Hargita m.)
Verebes: Csíkverebes (Vrabia; Hargita m.)

Szereplőneveknél *Praen* – Praenomen: nemesi előnév

- 24 *állatná álmodatt istensegét* – állítaná, bizonyítaná álmodott, képzelt isten voltát
- 96 *másolnunk* – megmásítanunk
- 99 *joonkra* – javunkra
- 170 *idétlen* – időtlen, a. m.: idő előtti, korai, sürgető
- 244 *ne markodba törjék* – ne hiúsuljon meg
- 246 *brobályon meg* – tegyen próbára
- 259 *el mulathatom* – elmulaszthatom
- 293 *el szilyesztet* – elsüllyesztett
- 320 *markunkba ne szakadna* – ne hiúsulna meg
- 322 *Tárpéja* – Tarpeii-szikla (latinul Rupes Tarpeia) a római Capitoliumon
- 329 *Omolyon le Jérikó* – Jerikó városának ostromát l. Józs 6,6–20
- 347 *vasat penget* – rabságban, láncra verve van
- 362 *Victoria isten aszszonynak* – Victoria: a győzelem istennője
- 392 *alityuk* – alítjuk, véljük
- 363 *űdő vontatások* – időhúzások
- 363 *katekumenus* – a keresztségre felkészült, keresztényjelölt
- 475 *martra ki lépni* – nyíltan előállni, vállalni, elfogadni a helyes utat
- 489 *szemeteznünk* – időt töltenünk, bíbelődnünk

- 512 *fel duzmat* – felfuvalkodott, dőlyfös
 539 *szépen keni színes festékével* – ügyesen tettét, leplezi kétszínűségét
 577–578 *csavargásomnak* – nem egyenes, nem őszinte viselkedésemnek
 634 *jégre vinni* – becsapni, bajba sodorni
 648 *szonnyan* – szomjan
 651 *Le tsepülöm* – szitkokkal megsemmisítem
 687 *szonnyuságodat* – szomjúságodat
 700 *mértékeld* – mérsékeld
 736 *tzenkeit* – cenkjeit: hitványait
 760 *esze fordult* – eszement, balga
 881 *közlőkkel* – közösködőkkel, együttműködőkkel
 947 *tzenkeket* – l. a 736. sor jegyzetét
 1178 *soha nem vér levegő eget* – soha nem a levegőbe beszél
 1193 *sententiát* – ítéletet
 1225 *fuáskodásid* – foháskodásid
 1281 *dél színre derülhetnek* – kiderülhetnek, világossá válhatnak
 1322 *rakult* – gyűlt, felsorakozott
 1376 *ügyefogyott* – szerencsétlen, segítség nélküli
 1411 *durzadt* – duzzadt, felfuvalkodott
 1416 *szonnyan* – szomjan, szomjúhozva
 1424 *Polya* – valószínűleg; mező, ahol a nép várja a császárt
 1431 *Exit* – távozik. A szerző *bejön* értelemben használja e szót, többször is.
 1490 *him* – hímezés-hámozás, tettetés
 1521 *nagy irgalmu Szem* – utalás a mindenhatóra
 1585 *egybe szaggattatnak* – össze-, szétszaggatnak

Fábián János Fülöp

THE HISTORY OF EMPEROR NUMERIANUS AND ST BABYLAS

ESSENTIAL DATA

The play is on pp. 93–121 of *Actiones Tragicæ*. It is mentioned by *Bándi* (1896, 292), *Alszegehy–Szlávik* (1913, 26–27), *Pintér* (1993, 123), *Muckenhaupt* (1999, 113), *Medgyesy S.* (2009, 123). The text is published here for the first time.

The play contains five acts, this structure is unique in the 1–5th volumes of *Franciscan school dramas*.

THE SHORT CONTENT OF THE PLAY

Prologus

The prologus tells the audience that the plot takes place in Antioch in 283. Emperor Numerianus' commander-in-chief, the pagan Arnulfus was in war for seven years, leaving behind his family, the Christian Theodola and his two sons. Arnulfus sends a letter to his family that he will go to Antioch, thus the family leaves for the city. Arnulfus arrives with a large army, presents a pagan rite and prepares to bathe the Christian temple in blood. The secret Christian Valerius, the favourite councillor of Numerianus wants to avoid the catastrophe and closes the temple. The blood-thirsty emperor arrests the Christian bishop Babylas and wants to force Theodola's sons to idolatry or sacrifice them. Arnulfus learns that the boys to be sacrificed are his sons. Then Arnulfus converts to Christianity, together with his army.

Actus primus

Scena prima

The secret Christian Theodola confesses to Camillus that she is glad but also anxious to see her husband in Antioch after seven years.

Scena secunda

Theodola is encouraged by Rhodignus; they will ask for advice from bishop Babylas.

Scena tertia

Salianus tells Theodola that Valerius, the councillor of Numerianus converts to Christianity.

Scena quarta

Theodola tells her children they all go to see their father.

Scena quinta

Theodola's sons excitedly wait for their father.

Scena sexta

They are still waiting, also for Babylas.

Scena septima

The children are prepared to tell their father everything they learnt from the bishop.

Scena octava

Babylas encourages them not to deny their faith.

Scena nona

Babylas is also prepared for some unlucky turn thus Theodola becomes anxious.

Scena decima

The army is approaching, Babylas calls people to pray.

Actus secundus

Scena prima

The conceited emperor is greeted by his subjects.

Scena secunda

The emperor's commander-in-chief, Arnulfus plans a sacrifice of Christians' blood to goddess Victoria – Valerius is desperate.

Scena tertia

The courtiers prepare for the sacrifice of Christians, sing a cantio to the goddess Victoria and hurray for the emperor. Valerius, in secret, wants to avoid it.

Scena quarta

Valerius' monologue: he does not know why Babylas is absent.

Scena quinta

Valerius informs Babylas and Salianus about the coming bloodshed.

Scena sexta

Valerius declares Salianus that he is a Christian.

Scena septima

The emperor is furious, orders his men to execute Babylas and kill the Christians; Valerius tries to cool his temper.

Scena octava

Valerius tries to persuade Arnulfus to help him. (The quite a few *aside* instructions in the scene indicate that both have suspicions.)

Scena nona

Valerius' hesitating monologue: is he to obey the only God or the emperor?

Scena decima

The two sons, together with Babylas, wait for their father. Valerius comes and asks Babylas to flee but the bishop stays.

Scena undecima

When Arnulfus arrives he finds Valerius speaking friendly with Babylas. Arnulfus accuses Valerius with treason, Babylas and the boys do not understand.

Actus tertius

Scena prima

Emperor Numerianus feels hurt and turns to the gods for revenge.

Scena secunda

The emperor is happy that Arnulfus captured the bishop Babylas who says the emperor has no power on his life. The bishop taught two children who are waiting outside.

Scena tertia

The two children list the Christian dogmas to Arnulfus and Numerianus.

Scena quarta

Theodola is called. The children refuse idolatry. First, Evaristus pretends to save his life, his brother would undertake Evaristus' martyrdom as well.

Scena quinta

Evaristus pretends to accept the emperor's present: he asks for eternal life. As neither the emperor, nor his Gods can guarantee, Evaristus proves the falsity of the emperor's Gods. The children are informed about their death sentence but they know their souls are immortal and their torturers will burn in hell.

Scena sexta

Babylas stirs up the people: at the end of the scene, he is captured as an agitator.

Scena septima

The boys tell Babylas that they did not deny their faith. The boys sing to God. The emperor is frantic, but three frightened soldiers come to say that Antioch is in horror, „evil and dirty souls stroll about“. All run away, only the emperor stays.

Scena octava

The emperor's blood ran cold: he sees frightening daemons.

Scena nona

Babylas warns the emperor about the daemonic creatures and tries to persuade him to recognise the truth.

Scena decima

The courtiers do not dare and cannot help the emperor, the daemons come again.

Actus quartus

Scena prima

After the daemons disappear, the emperor's people say they could not move.

Scena secunda

Numerianus calls Babylas and the two boys who do not deny their faith. The emperor orders to sacrifice the boys and to nail the pieces of the bishop's body on the four corners of the fortress.

Scena tertia

Babylas and the children take farewell.

Scena quarta

The boys are escorted by soldiers. A lament is sung.

Scena quinta

Arnulfus urges to execute the boys with their mother's hands.

Scena sexta

Theodola weeps for her sons.

Scena septima

The condemned boys meet Theodola.

Scena octava

Theodola learns Arnulfus' wish to sacrifice her sons with her own hands; she writes a short message to Arnulfus.

Actus quintus

Scena prima

Rhodignus finds Arnulfus who speaks affectionately about his wife and two sons being far away, and this moment, Rhodignus hands him Theodola's letter: Arnulfus learns it is a farewell note, as Babylas and his own two sons would die. Arnulfus, with his symbol, sends Rhodignus to the pagan priest to free the children.

Scena secunda

Arnulfus' self-torturing monologue.

Scena tertia

The dialogue of Valerius and Arnulfus: Arnulfus tells about the fate of his wife and children.

Scena quarta

The emperor urges the execution. Arnulfus would like an award for his loyal service: he asks to free a captive, the emperor promises it.

Scena quinta

Arnulfus identifies his wife and two children to the emperor who promises they would be safe. Justinus announces the pagan priests.

Scena sexta

It turns out that the priests were moved by Theodola and the children's lament, so they did not execute them.

Scena septima

Valerius secretly asks Justinus if Theodola and the children cannot escape death – Justinus is sorry but answers 'yes'.

Scena octava

In front of the emperor and his people, Arnulfus meets his family, prays mercy from the emperor who gets furious. The soldiers, however, do not obey, the people riot thus the emperor prays Valerius to cool them.

Scena nona

Valerius calls Arnulfus who converts to Christianity, together with the soldiers.

Scena decima

Babylas comes and is happy to see the changes. The drama closes with a psalm to God.

AUTHOR

The author was Fábíán János Fülöp with his grammar class. See Fábíán's biography in the notes to play nr. 11 in the present volume.

SOURCE

The source of the drama is unknown, though we can identify some historic names. Marcus Aurelius Numerianus lived in 253–284 and was the co-sovereign beside his father, emperor Carus (283–284). Carinus, his brother was the co-sovereign of the western part of the empire. The eastern part, for his short reign, belonged to Numerianus who had wars with the Persians in Asia Minor and Cappadocia.

Babylas of Antioch (Babylus, Babylla) martyr, later St Babylas, was also a real person though his biography is most uncertain. He is mentioned as the patriarch of Antioch (from 237 or 238) persecuted by Decius, later as the first removal of relics when his relics were taken from Antioch to Daphne and to Cremona in the 4th–5th century (*Magyar Katolikus Lexikon*). Hagiographical texts identify Babylas' martyrdom with the reign of Numerianus (*The Oxford Dictionary of Byzantium*). A Greek text mentions three children with him (*The Oxford Dictionary of Byzantium*). As the patriarch of Antioch, between 237–253, he confronted with an emperor, probably with Marcus Julius Philippus (Philip the Arabian), whom he debarred from church until he had made confession of his sins (*The Oxford Dictionary of the Christian Church*). Babylas was arrested, heavily tortured, then martyred between 250–253. As he had wished his chains were buried with him. Babylas' memorial day in the Western (Catholic) Church is on the 24th of January when his three companions – Urbanus, Prilidianus, Epolonius – are also remembered (*The Oxford Dictionary of Saints*, St Babylas). Eastern Orthodox Church remembers St Babylas and also St Christodoula on the 4th of September. Christodoula was the mother of the three young martyrs. (Both names – Christodoula and Theodola – refer to God.)

Our present drama differs a lot from the biographies above. The time of the plot is given: 283. Emperor Numerianus lived in that time, he reigned in 283–284. Babylas, however, might have lived earlier, though Babylas is mentioned in connection to several emperors. The drama does not deal with Babylas' martyrdom but presents his triumph when he avoided execution and converted the emperor's soldiers. This lucky ending questions the genre of tragedy; most probably, the genre is justified by the failure of the blood-thirsty Numerianus.

According to the database, Babylas' story was presented in two Jesuit martyr dramas in Latin: in 1749 in Selmecbánya and in 1761 in Besztercebánya (*Staud* 1986, 339, 357; *Juharos* 1933, 97; *Pintér* 2019, 204). In Dillingen, the Jesuits performed a Latin tragedy on St Babylas and the three young martyrs, the text was published in 1718 (https://books.google.hu/books/about/S_Babylas_M_Tragoedia.html?id=ZcpEAAAACAAJ&redir_esc=y).

The author of the play borrowed parts of the Minorite Cirják Kertso's *Leoninus and Leonina* (1773, *Minorita iskoladrámák*, nr. 11A); here, the emperor frightened by the riot sounds similar to Leoninus' anxiety. As we mentioned before, *Leoninus and Leonina* remained unpublished till 1989, borrowing may be explained with the relative nearness of Kézdivásárhely/Kanta and Csíksomlyó, as well as the personal contacts between Observant Franciscan and Minorite monks. (About Kertso, see the notes to play nr. 11 in the present volume.)

PERFORMANCE

The drama was performed on Good Friday, 2 April 1779.

The large number of the scenes can be explained by the fact that there is no change of scene within one scena. The manuscript does not mention any curtain. It must have been a spectacular performance with soldiers, devils, and 25 roles named.

We do not know if the cantio of the two boys was performed by two unnamed singers. Of the four songs of the play, only the second one mentions children as singers (III. 7).

The first song is in II. 3: *Mars, hadaknak vezérlője...* There is no reference of tune and its form is quite ambivalent (it could also be only one strophe: 15.15.14.14.14.14.), thus we suggest the tune used in Mihály Szentmihályi's song book published in late 18th century (*Éljen, éljen én szerelmem...: Szentmihályi* 1797, I, 242, Latin version: *Vivat, vivat amor meus...* II, 116; the theme – praising God – is similar, too). Below, we give the melody from Szentmihályi's manuscript collection. (We suggest to repeat the second part of the four lines: AABC; for BCC, the strophe beginning *Titeket hát tisztelünk...* might be sung.)

For scores, see:

1. *Szentmihályi manuscript*, 58, nr. 200

The children's song is in III. 7 (Cantio a Pueris: *Téged, Istenünk, miként kell tisztelnünk...*). Its structure is quite unfamiliar, thus we tried to find tunes following its topic. We suggest the 17th century song *Langventibus in purgatorio*, a prayer for those suffering in purgatory (*Cantus Catholici* 1651, 253; *Kájoni* 1676, 428 [*Domokos* 1979, nr. 501]; *Kájoni* 1719, 643: *Prosa ad B. Virginem Mariam, pro Animabus Purgatorii*). The tune is the same as that of the song on the Virgin: *Angyaloknak nagyságos asszonya* (or *Angyaloknak királyné asszonya*) but the published version has an acclamation „o *Maria*” after the four lines (it differs from all 17–18th century song book variants). We give the suggested tune from 18th century Transylvanian Franciscans, from *Deák–Szentés manuscript* (RMDT I, nr. 44/b; RMDT I², nr. 77/II; RMDT II, nr. 103/I; cf. *Éneklő Egyház* 232. The melodies survived in collections like that of Ádám Pálóczi Horváth where we find several melodies of 10 syllables but none would fit the song of the present play.)

For scores, see:

2. *Deák–Szentés kézirat*, 50 (*Kövári* 2013, nr. 114)

In IV. 4, we find a lament, though Evaristus mentions it as a praise (Cantio tertia: *Oh, nagy Isten! Szemléld, kérünk...*). For its structure (8+7.8+7.6+6+7.6+6+7.), we found a tune in a manuscript collection (*Kovács András' song book*, cf. the notes in Pálóczi Horváth Ádám, *Ötödfélszáz Énekek*, nr. 178: *Bartha–Kiss* 1953, 596). A version of the Eucharist song *Time homo, mors perennat...* can be found in 20th century Catholic song books, too (*Hadd lankadjak és olvadjak...*, *Hozsanna!* nr. 115).

For scores, see:

3. *Kovács András-énekeskönyv*, 34r

The fourth song, the Epilogue of the play is a praise of God (*Oh, szent Isten, tehát ditsirtessél...*); for this we could not find any tune, either in historic sources or in folklore collections.

13.

Tima Ferenc Boldizsár

JEROBOÁM

Csíksomlyó

1780

[március 24. nagypéntek?]

NOMINA ACTORUM¹

PROLOGUS	Georgius Mezei Rhetor
JEROBOÁM ²	Josephus Tima Syntaxista
NÁDÁB ³	Andreas Antalffi Grammatista
NÁBÁT ⁴	Antonius Nagy Syntaxista
BENEDÁB	Alexius Sánta Syntaxista
AHIÁS ⁵	Antonius Sugár Grammatista
ARÁM	Stephanus Kováts Syntaxista
BÁZA	Josephus Szabo Syntaxista
ZÁRA	Ignatius Kézdi Syntaxista
ASAEL ⁶	

NOMINA MILITUM⁷

Micháél Gidro Grammatista
Georgius Kajtsa Grammatista
Micháél Biro Grammatista
Georgius Sándor Grammatista
Antonius Simon Grammatista
Josephus Mihályfi Grammatista
Emericus Tanko Grammatista
Paulus David Grammatista

CANTORES

Josephus Gergélyffi Parvista Major
Alexius Kováts Syntaxista

¹ [A drámaszöveg után, az utolsó lapon található szereposztást, kiadási gyakorlatunknak megfelelően, ide helyeztük.]

² Jeroboam [A szerepnevet egységesítettük.]

³ Nadáb [A szerepnevet egységesítettük.]

⁴ Nabát [A szerepnevet egységesítettük.]

⁵ Ahias [A szerepnevet egységesítettük.]

⁶ [A szereplistából hiányzó, de a II. végzés 4. kimenetelében szereplő nevet pótoltuk.]

⁷ Militum [A *Nomina actorum* alapján kiegészítettük.]

PROLOGUS

- Midőn méltó tisztelettel fejenként titeket ma köszöntünk, mind ne-
mes, mind köz rend béliek, kik itten meg jelenni méltóztatatok; lelki
hasznokra egy Szent Írás béli keserves példát csekélj munkánk áltol
előtökbe tenni szándékozunk, hogy észre vegyétek, melj veszedelmes
5 légyen a vétek, annál is inkább az abban való meg átolkodás.
Jeroboam, Izraëlnak szerencsétlen királja lészen keserves játékunknak
árnyéka. Ez, minek utánna Izraëlnak tiz nemzetsége, a mint fel jedzi
az írás királyok harmadik könyvének tizen egyedik részében, Roboam-
tol, a Salamon fiától el pártolt volna: el választaték az Istentől, azon tiz
10 nemzetségnek királjává ő fel is keneték Ahiás profétától. De tartván ő,
ne hogy az alatta⁸ való kösség a jérusálemi templomnak szeretetétől
és kívánságától fel gyuladván vissza térne Juda királjához, és így meg-
fosztatnék királji méltóságától, akarván mindenekben kedvét tölteni a
köz népnek, esze vesszettül meg tapodá örök Istennek szent törvényt,
15 rutul meg gyalázá imádando⁹ nagy nevét, kegyetlenül kezdé üldözni
szolgájit, hízkelkedő tzinkussinak nyitva tartá füleit. Némaságra véné
Ahiás profétának, sótt magának a nagy Istennek sugárlását, unszolásit,
meg veté a magosság bélinek hitét, tiszteletét, rabja lőn délczeg indula-
tinak; azért se Istennel, se emberrel nem gondolván, bé hozá országába
20 a pogány bálványozást, az arany borjukot Isten gyanánt kezdé imádni,
azoknak hajta térdet, azoknak épite oltárokat. Teccet ezen törvényte-
len cselekedete a bálványozásra mindenkor hajlandó zsidoságnak, s
így magához édesgetvén Izraël fiainak álhatatlan szívét tovább husz
esztendőknél¹⁰ foljván foljtak¹¹ Jéroboámnak esztelen gonossági. Várta
25 az alatt a meg bántodott Ég¹² meg térését, intette nem kevészer profétai
áltol, hogy vissza taszítván a rosszat,¹³ józanabb elethez kezdene.
De nem tűrhelvén tovább szertelen gonosságát, ki önté egész királji
házára boszu álló haragját, fel lázosztá ellene alattomba tzinkuskodo
fő-hadi vezérét, Bázát, kiis meg orralván, hogy Jéroboám nemzetsége
30 forgatná mind eddig a királji pálczát, zsib vásart csapa tzinkus barátjá-

⁸ al<|>atta [Ráírással javítva.]⁹ mádando [Emendáltuk.]¹⁰ [A husz és az esztendőknél k-ja föléírással betoldva.]¹¹ foljták [Emendáltuk.]¹² Eg [Emendáltuk.]¹³ vissza tanolvánn a raszat [Emendáltuk.]

val, Zárával, addig földözé festett szinnel cifra fortélját, miglen alságával¹⁴ meg terített¹⁵ vala néki. Kerité őtöt zűr¹⁶ zavarba, zagyvalá, fenekestől fel forgatá szerencsétlen Jéroboamnak országát, magát pedig minden pereputtyával együtt a kegyetlen halálnak töre alá ejté.

35 Ezen Szent Írás béli történetet és ennek okait rend szerént most mind elé nem hozhatom, hanem keserves játékunkat úgy szándékozuk kormányozni, hogy szép rendit s. sok féle változást értésekre adjuk. Ez alatt gyakorta meg fontolván, mi haszna légyen a vétéknek. Légyetek tehát csendességgel, imé, mingyárt kezgyük.¹⁷

ELSŐ VÉGZÉS

ELSŐ KI MENETEL

40 Aram, Jeroboam és két fegyveres vitéz

ARÁM

Nincs semmi hátra szerencsénknek foljásában! Már diadalmas karunkal, szerencsés, vitéz kardunkal meg hódítottuk minden ellenségünköt. Félnék, rettegnék tőlünk a szerencsétlenek,¹⁸ hirünkre is, nevünkre is meg rémülnek.

JEROBOÁM

45 Gondolnám, nem jöttél magadat csudáltatni Isráel királjávalis. Mit akarsz, süsd ki egy szoval.

MILES PRIMUS

Hiszen ugyan nagy cifra dagálj ez egy követtől!

MILES SECUNDUS

Igen meszünnen¹⁹ kezded a puffatt kérkedést!

JEROBOÁM

Mond²⁰ el czikelét akaratodnak!

ARÁM

50 El mondom, ha kívánod: tiz, száz, ezer fegyveres vitezeket ki hozott királjunk ellene a szerecsen; de mű az Egekben heljhezttetvén reménsé-

¹⁴ miglen <hálójában, meljet udvari> alságával [Az *alságával*-t emendáltuk.]

¹⁵ terített [Emendáltuk.]

¹⁶ zur [Emendáltuk.]

¹⁷ kezgyuk [Emendáltuk.]

¹⁸ szerencsének [Emendáltuk.]

¹⁹ meszunnen [Emendáltuk.]

²⁰ Mon [Emendáltuk.]

günket, Hercules ként meg birtuk bajnoki erőnkkel, s ami dicsőségesebb, fejenként más világra kötöztettük... Veszedé észre, Izraëlnak királja, mely nagy kedvében légyen az Egeknek Juda királja, Aza...²¹ Minekutánna
55 ő országlásának kezdetét a néma bálványok ki irtásával meg erősítette, kedvez mi nekünk az Isten, és gyakor győzedelmekkel dicsóit.

JEROBOÁM

Kedvezen ti néktek az Isten, nem boszullom: de nekem örökös ellenségem, nincsenis honnan remélhetném josagát: látod, huszon egyedik tavasz fordul már, szinte anyiszor borította ki a tenyésző föld maga
60 gyönyörűségeit²² és gazdagságát, miolta forgatom a királji pálczát. Volt é meg is egy szerencsés napom vagy orám? Miként egyik nap követi a másikat, ugy egyik szerencsétlenségemet más szerencsétlenség éri... Mi haszna, hogy e pipes, pupos királji nevet viselem, héjába csatáztam mind eddig, héjába izzadott homlokom a kard villongások között...
65 Ha így bánik velem az Isten, miért tött éngem királjá? Nem de nem, hogy boldogtalaná tenne?

ARÁM

Sótt, királji méltoságra magasson fel emelt, hogy boldogá tenne. Boldog is volnál, ha a te Istenedet, ki téged a porbol fel emelt polczra, meg nem utáltad volna, ügyedet reá biztad volna. Herczeg! Ki bolondított meg
70 anyéra, hogy hasznosnak vélnéd a vétket, heljesnek tartanád a bálványozást? Mi képpen hitetted el magaddal országlásodnak szerencsés ki menetelét, Isten akarattya, sótt haragja ellen?

JEROBOÁM

Halgass: ne kénozd szivem e féle rettentő szokkal. Vétkeztem az Egek ellen, és felette nagyon vétkeztem, hogy Izraëlnak Istentét félbe rugván,
75 meg tagadván, más idegen, s mostoha isteneknek térdet hajtottam. Imé, meg vallom bolondságomat.

ARÁM

Hálá a rogyogó Egeknek! Meg úsméréd, ugy e királji vétkeket? Ez leg hasznosabb a meg térésre.

JEROBOÁM

Hasznos ugyan vétkeimnek meg vallása, ha asztot követi a poenitentia,
80 és nem a kétségben esés.

²¹ Az<á>a [Az ékezet áthúзва.]

²² gyönyörúségeit [Emendáltuk.]

ARÁM

Miért esnél kétségbe? Ha téged el akarna veszteni a meg bántodott ég, nem tartott volna eddig, nem szenvedte volna olj békességben égtelen²³ gonosságot. De imé, vár.

JEROBOÁM

Vár, hogy tovább kénozon.

ARÁM

85 Sőt, hogy magad szerencsétlenségeden tanulván meg térj hozzá. De mit emlitem én a szerencsétlenségedet... Fel tsattant már²⁴ az sok homálj után a kíváncs piros hajnal, hogy szerencsédnek fényeskegyék. Imé, a Juda királja, Aza²⁵ az békességnek fejébe nagyobbik fiadnak léányát igiri. Visza fogja adni az el foglalt városokat, és így örökös békesség lé-
90 szen közöttetek. Nem kíván egyebet: csak hogy fel forgatván utálatos bálványidnak szencségtelen oltárit, hajcs térdet egész népeddel együtt Izraél Ura Istenének.

JEROBOÁM

Késő már ez a tanács, meg jövendölte Ahiás utolsó veszedelmemet, vakkot vetett koczkám, nincs tovább reménségem, már oda vagyok,
95 elvesztem.

ARÁM

Még oh, herczeg, higy én nékem: hogy ha te ki öltözöl meg átolkodott akaratodbol, el forditsa az Istenis boszu állo végzését.

JEROBOÁM

Mi tévő légyek? De ime, Nádáb.²⁶

MÁSODIK KI MENETEL

Nádáb és a Voltak

JEROBOÁM

100 Mi hír tehát, szerelmes fiam! Ugy tartom, hogy minden szempillantás életemre jár.

²³ olj <kétségben> békességben [A *békességben* szóban az *ég* olvashatatlan betűkre ráírva, a *ben e*-je talán egy *o* helyett beszűrve. Ugyancsak olvashatatlan ráírások az *égtelen* szó elején.]

²⁴ tsattant <az> már

²⁵ Asa [A nevet egységesítettük.]

²⁶ Nádáb [Ráírással javítva.]

NÁDÁB

Egyéb ként bátorság minden feláll, a menyire fülem, szemem szájdithatta. De gyázba borult máris királji udvarod.

JEROBOÁM

Hogy s mi képen?

NÁDÁB

105 A' kegyetlen betegség miatt Abia, szerelmes fiad ki atta lelkét, és a más világra költözött.

JEROBOÁM

Való mar, hogy egyik szomorúság gyakorta inában *va*gyon²⁷ a másiknak.

NÁDÁB

Nincs egyéb hátra; ha nem parancsolj a gyászos pompának végbe vite-léről, az után térj visza királji palotádba.

JEROBOÁM

110 Tetzésed szerént légyen a dolog, visza térek, mihent a nap fél útján²⁸ áltol esik. Kedves fiam, Nádab! Meg cselekszem, a mit Aza,²⁹ Juda királja javasol. Kövessed te is dicsiretes példámot. El mégyek, fel forgatom, egybe töretem rut néma bálványimot, el rontom, hamuvá tészem szencségtelen oltárimot, kardra hányatom a pogány papokot.

NÁDÁB

115 /: Valjon micsoda mese ez? Nyilván valami maszlagost ivutt. ./ Ugyé? Tehát eszt javasolja néked Aza? Olj hirtelenséggel meg tántorottál? Vá-rokozzál leg alább egy kevésbé, és szemesebben vedd tekintetre: valjon a mit cselekszel, hasznos lészen é?

ARÁM

120 Hertzeg! hát nem tudod, hogy sokal hasznosabb engedelmeskedni az Istennek, hogy sem hoszas tanácskozásba merülni?

NÁDÁB

Eze³⁰ gyümölcse, Arám, követségednek, hogy királji udvarunkot egybe zavard, fel háborisd?

²⁷ *va*gyon [Emendáltuk.]

²⁸ után [Emendáltuk.]

²⁹ Asa [A nevet egységesítettük.]

³⁰ Ez<é>e [Az ékezet áthúzva.]

JEROBOÁM

125 Szüntesd éretlen indulatidot! Hát aszt kívánod, hogy utolso veszedelemben ejtsem királji házomat? Nem irtozol a fejünk felett függő kardtol? Nem veszed é észre, hogy leg alább így meg engesztelheessük a magosság bélinek ellenünk méltan fel gyulatt haragját, és a következendő veszéljtől talám mentek lehetünk?

NÁDÁB

130 Mi némű veszedelmet emlegetcz, felséges herczeg? Meg fosztattál ugyan egyik fiadtól... nagy bu, meg vallam, fiait szerető atyának, de túrhető az egész királji háznak.

JEROBOÁM

135 Fiam, rosz vélekedésbe vagy. Nem Abiát siratom én, hanem a mostani szerencsétlen fergetegek kénozák, gyötrik szivemet. Ma, a mint szivem vagy, utolszor³¹ serkent fel mi nekünk eddig fényeskedő, de mostan valóban homályos nap. Veszedelmünkre járnak minden egi csillagzatok, patakot áraszt még ma királji vérünk. Fel forgattatik tronus székünk.³² El pusztul egész nemzetségünk.

NÁDÁB *(fájdalmi miatt nem tuggy, mit szoll:)*

140 Nem de nem él még a te fiad, Nádab? Vagy ha engem nem kedvelsz, imé, az én öcsém, Salamon és Esron, jövendő béli szerencsédre még meg tartattak. Élnek³³ még kedves leányidis testvér öcsédel, Benedábbal együtt, még egészen el nem veszett házod.

JEROBOÁM

145 Ne emlisd fiaimot, leányimot. Voltak.³⁴ Ez a szó ellenünk méltán meg haragudott Istennek szova. Voltak. De ki önti ma boszú állo haragját a csattogo Ég,³⁵ és meg nem elégszik tulajdon életemnek el fogytával, hanem o, fájdalom! Hanem Ahiás profétának meg másolhatatlan jövendölése szerént: nem eresztetik el csak egy lélek is az én magzatimból (3 Rég 15). Ha nekem hitelt nem adsz, tudakozd meg a királynétől, mit jövendölt néki az Isten embere. Így észre veheted fájdalmimnak okait. Oh, rettentő Egek... Máris látom szerencsétlen játékunknak veszedelmes ki menetelét. Ah, szerelmes onokáim, fiaim, a ti testeteket a hollok el szagattyák, véreteket a kutyák fel nyalják, mert az Ur szollott (3 Rég 14). Gyámoltalan fejem, mire juték! Oh, Izraëlnek dicsőséges népe, a kit mind eddig sok villongások között kormányozott királji pálczam,

³¹ vagy, <ulto> utolszor

³² tronus <t> székünk

³³ Elnek [Emendáltuk.]

³⁴ [A *voltak* szó mindig aláhúzva.]

³⁵ Eg [Emendáltuk.]

ma egyet magzatim közül³⁶ boldog emlékezetű eleimnek tetemei közé
zársz, a többit az ebeknek és holloknak eledelül adod... Szerencsétlen
155 sorsa királyoknak... Vagyon nálunknál nagyobb ur az egekben, kinek
ha meg nem alázuk fejünket, jaj nekünk!

NÁDÁB

Meg vallom, reszketnek minden tagjaim, meg bámultak minden izeim,
meg csendült két filem. Felséges atyám! Azon proféta rettenté ezekkel,
a ki néked régen meg jövendőlte vala a tronus széket?

JEROBOÁM

160 Azon Ahias proféta, hogy pedig ne kételkedyél szovának igasságáról,
utánna veté, a mi engem leg inkább rettent: királyt rendel pedig, úgy
mond, az Ur magának Izraëlen, ki meg veri a Jeroboám házat ezen a na-
pon és ezen időben (3 Régi 14 V14). Veszedé már észre veszedelmünköt?

NÁDÁB

165 Mit mondasz, felséges hertzeg! Engemet illet a királji pálca, s mégis más
fogja fordítani? Nem engedem. Akarom tudni, kit nevezett a proféta,
mert ma ezen fegyverem...

JEROBOÁM

Lassabban pattogj, véled é, hogy fenyegetésed meg rettentené az Egeket?

NÁDÁB

Ezennel itt teremjék Ahias proféta, hogy meg tanoljom, ki légyen a
párt ütő.

MILES PRIMUS

170 Kivánságod szerint pondba teljesitem parancsolatodot. (Abit.)

NÁDÁB

Fejével jádzom ma Ahiásnak, ha ki nem valja azon cinkust, kit vesze-
delmünkre fel lázosztottak a meg bántodott egek.

ARÁM

175 Késő vásár már, esső után köpenyeg, haszontalan minden iparkodásod.
Mit használ tudni³⁷ a párt ütőt? Valjon az Isten meg másolhatatlan el
rendelésének ellene álhacz é ezen tudománnyal? Tanácsosabb gondol-
kodni a veszedelem okainak el távoztatásáról, a véteteknek³⁸ tudni illik
meg siratásáról, hogy sem az effélékel újabb boszu állásra indítani az
Egeket. Törvénytelenül éltetek a néktek adatott királji hatalommal, nem

³⁶ közül [Emendáltuk.]

³⁷ tudni <illik> a

³⁸ veteknek [Emendáltuk.]

180 akartátok meg ismérni a mennyei fő felségnek veletek közlött gyakor
ajándékot, hanem néma bálványotokba heljheztettétek kába reménség-
teket. Ezek okai a következő veszedelemnek. Ha mind ezeket meg
gátoljátok, meg másolja az Istenis rollatok tett végzését, el fordítsa sul-
jason csapo ostorát.

NÁDÁB

185 Veszem észre, hogy fontoson beszéllesz. De lészen még üdő a bünte-
tésnek okait meg siratni, bálványozásunkból ki térni. Most hasznosabb
eszünknek élet jól ki fenni, né talám tám jövődöbéli tronus székekből
véletlenül ki vettessem.³⁹

ARÁM

Sótt hasznosabb élsőbben az Istent meg engesztelni.

NÁDÁB

Az Isten sem tilalmazza királyságomra való iparkodásimot.

ARÁM

190 Nem, az ő szencsleges törvénye ellen nincsen.

JEROBOÁM

Mind a kettőt meg próbáljuk, nám, a ki nem próbál, se nem nyer, se
nem vesz.

ARÁM

Addig próbáltok, miglen el vesztek.

JEROBOÁM

195 Vitézek, gyorsan siessetek az én hiv fő hadi vezéremhez, Bázához, pa-
rancsolatot az őrzőknek meg kettőztetéséről néki hiven értésére
adjátok, ne hogy valami alattomba való támodás történnék.

MILES SECUNDUS

Akaratodot parancsolatod gyanánt imádjuk, felseges királj!

JEROBOÁM⁴⁰

200 En azomban el rejtekezem⁴¹ belső szobámban, hogy meg engeszteljem
az Istennek már már fejemre szálló haragját. Ki tugya: hátha meg má-
solná rollam tett végzését, és a büntetést bárcsak márol el halasztaná.

³⁹ vetésem [Emendáltuk.]

⁴⁰ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

⁴¹ el <j> rejtekezem

NÁDÁB

Bölcsen, felséges király! Így mind a két részről bátorságba lépünk.

ARÁM

Fellette aggódtok⁴² a büntetésről, a bűnnek pediglen ki irtásáról nem gondoltok. Félek, ne talántán markotokban szakagyon reménségtek.

HARMADIK KI MENETEL

Nádab, Báza és Arám

NÁDÁB

205 Jokor érkezél fő vezér!

BÁZA⁴³

A jo Istenek teccett áldomásokat áraszanak te reád, herceg!

NÁDÁB

210 Kévánsága felséges atyámnak, hogy meg kettőztessed a strázsákat, ne talám valami véletlen eset történnyék. Szerencsétlen fergetek ugyan hempeljgeti magát feje felett, de teljes reménségit csak te benned heljheztesi.

BÁZA

215 /: Ertem a mesét, sik jégre meccet reménség ez. :/ Ha bennem reménségtek, mi szükség volt Ahiás proféta után küldeni? Honnan vette eredetét félelmetek? Eddig való hivségemet nem eléggé meg mutattam é? Tehát egy esze veszett vénségnek fel puffat kevélykédése⁴⁴ minyájjon bennünket a király⁴⁵ ellen tett vétekről vádol? Ma boszut állok mind ezekért.

NÁDÁB

220 Kérlek téged, Báza, mértékeld haragodot, mert nem igaz, hogy a párt ütésről⁴⁶ valami gyanóság volna te ellened. Most térek eszemre, hogy merő ámitas, a miket atyám házának veszedelmére koholt az vén ravasz róka. Vaj ki hamis tejen hizott Ahiás! De ezemben előnkbe hozattatik, hogy ki-sajtoljuk belőlle a párt ütésnek indito nogato mesterét.

BÁZA

/: Ha így, rossz szél fu nékem! :/ Tehát valaki cinkusnak tanáltatik, ha szintén én volnék is, el kell veszni néki? Jol vagyon: ezel fizetik ennyi

⁴² a Gottok [Emendáltuk.]

⁴³ [A szerepnév nincs aláhúzva, közlésünkben mégis szerepnévnek tekintettük.]

⁴⁴ kevélyké<r>dése

⁴⁵ bennünket. A Király [Emendáltuk.]

⁴⁶ ütésről [Emendáltuk.]

esztendő béli hívségem? Győzedelmeskedik Aza,⁴⁷ tetsése szerint per-
dült a kotzka, zenebonát indított követtye által, profétája által véghezis
225 vitte, hogy még leg belső tanácsossinak is kételkednék hívségekről a
királj. Ha így foljnak a dolgok, nem sokára Juda királjának önként ke-
lepcéjében esik.

NÁDÁB

Heljesen, Báza: már taposztalom veszedelmét királj atyámnak, ha bé
nem veszi tanácsodot. Nincsis másként a dolog... Mind ezekre mit,
230 Arám?... Arám herceg! Hogy mérészled vádolni fülöm hallotára az én
királjomot effélé gonosságról? Ha Izraëlnek országa után leselkednék
Aza, szolgálna fegyvere, meg engedné a törvény, kedvezne az Isten...
Még soha meg sem álmottam, hogy iljen ravasz cinkussággal Aza ujj
országot vadászna. Hát nem isméred é, herceg, mi⁴⁸ némű hálaado⁴⁹
235 lélek légyen az ő termeset derekában? Tiszteli ő igaz szivéből Istenét,
azér keveset gondol az ujjabb országoknak el pusztításáról.

BÁZA

Ne emlegesd annyit Istenedet, már fülöm is bé tölt velle, leg kisebb
gondis nagyobb most ennél! Hát mind eddig meg nem tanoltod é, hogy
az Istenről való gondolkozás férre tétetik akkor, mikor az országnak
240 meg tartásáról foljnak a tanácsok? Mi gongya az Istennek arra, hogy
ez vagy amaz királj több országokat nyerjen?

ARÁM

Meg bocsáss, barátom,⁵⁰ be szépen himezett hámozott, udvari bordá-
ban szótt fortéljadat. Barátom! Az iljen beszéd csak asztot illeti, akinek
Istene bornyu, és meg elégszik egy kis jo szénával s meleg istáloval. De
245 az mindenható Isten, kit az én királjom tisztel és imád, uraknak ura,
királjok királja... Az ő hatalma alá vettettek a hatalmasok, és kemény
számodást vészen minyajjan az előll jároktól. Jaj azoknak, kik a nékik
adatott hatalommal az ő disztelenségire élnek! Ettől félj, ettől tarcs, oh,
herceg! Ez tégedet Ahias proféta által büntetéssel fenyeget, meljtől ezer
250 Báza sem menthet meg. De imé, itten érkezik a proféta.

⁴⁷ Győzedelmeskedik <a> Aza

⁴⁸ mu [Emendáltuk.]

⁴⁹ hálado [Emendáltuk.]

⁵⁰ [A Meg bocsáss, barátom aláhúzva.]

NEGYESEDIK KI MENETEL

Nádáb, Arám, Báza, Ahias, Zára

ZÁRA

Fegyveres vitézim! Egy nyomot se tovább, csak a profétával kívánok meg jelenni a királji udvarban. Ahia, életedet szereted, kelemetéseket jövendölj nekünk!

AHIÁS⁵¹

255 Lehetetlen egyebet szollanom, hanem ami a magosság béliől parancsoltatik, tudni illik Jérobóám házának halált,⁵² veszedelmet, posztulást.

ARÁM

Üdvözlek téged, kegyes proféta! Szemléled⁵³ é itten a királynak herceg fiát, a ki előtt mint ketten nagy gyanoban vagyunk?

AHIÁS

260 Szemlélem: de meg⁵⁴ nem tántorit jelen léte: a ki Istenben bizik, keveset tart a gyanotol.

ARÁM

De mégis kérlek, jó reménységgel tápláld ötöt.

AHIÁS

Szokásom ellen vagyom udvari mód szerént a levelet tsapni.

ARÁM

Magam sem kívánom: hanem csak bátorisd ötöt.

AHIÁS

Ritka a hajo törés után a tenger közepéből való ki evezés.

ARÁM

265 Biztasd leg aláb, hogy ha királyi attyával viszá tér a mű atyáink Istenéhez, el távoztatya a következő veszedelmeket. Nemde nem ugyan?

AHIÁS

Szivemből kívánnám, hogy úgy volna, de az Ur önnön maga nyilván szolot, és semmi kétséget szava közé nem vetett.

⁵¹ [A szerepnév nincs aláhúzva, közlésünkben mégis szerepnévnek tekintettük.]

⁵² házának <ve> halált

⁵³ szemlé<el>ed

⁵⁴ m<é>g [Az ékezet áthúzva.]

NÁDÁB

Izetlen vénség! Zára, jelen létér⁵⁵ tudtára add azomban király atyámnak!

ZÁRA

270 Parancsolatod szerint. (*Discedit.*)

NÁDÁB

Vald ki igazán, mit jövendöltél Siloba az atyámnak! Tehát királyt rendel az Ur Izraelnek? S. még⁵⁶ ezzel mersz kérkedezni?

AHIÁS

Ugy vagyon.

NÁDÁB

Kit tehát?

AHIÁS

275 Mind eddig titokba vagyon neve.

NÁDÁB

Ő veri meg a Jeroboám házát?

AHIÁS

Meg veri ezen a napon és ebben az üdőben.

NÁDÁB

De ki az?

AHIÁS

Semmi képpen nevét ki nem mondhatom.

NÁDÁB

280 Vald ki, istentelen, vagy ezen fegyverem patakot áraszt véredből! Nem profeta, hanem ámtó⁵⁷ az, a ki veszedelmet jövendölvén a veszedelem szerzőnek titkolya nevét!

ARÁM

Uj boszu állásra ingerled az Egeket, ha az Isten profétáját nagyobra nem becsüllöd.

NÁDÁB

285 Mi okbol bizonyitod aztot, hogy ezeket szollotta az Ur?

⁵⁵ létett [Emendáltuk.]

⁵⁶ meg [Emendáltuk.]

⁵⁷ amito [Emendáltuk.]

AHIÁS

Hát nem hiszed? Követed ebben az éretlen ifiaknak negédő kevélységeket, kik veszedelmeket hamarább tapasztalni fogják, hogy sem elhidgyék. Tapasztalni fogod még ma, kik.

NÁDÁB

Mit fogok tapasztalni?

AHIÁS

290 A miről most ketelkedel.

NÁDÁB

Szoly tehát!

AHIÁS

Ezeket mondgya Izraelnek Ura, Istene; ma a kinos halál után ebek eledele léssesz.

NÁDÁB

Ezeket mondgya az Ur? Es ki, a ki kezét rám mérészli tenni?

AHIÁS

295 Aztot ki nem mondotta az Ur.

NÁDÁB

/: Hálá az egeknek, ettől tartottam mind eddig! ./ Embertelen, esküszöm a mendergös tsattogos egekre, hogy ha király atyámat nem tekénteném, ezennel által nyargálnék testeden!

ARÁM

300 Kérlek, hertzeg, mértékeld éretlen haragodat! Vagy hitelre méltok a profétának szavai, vagy nem. Ha méltok: nem érdemli ezen fene dorgalást. Ha nem méltók: mi szükség volt az udvarba hivatni?

BÁZA

Ugy vagyon: semmi szükségünk nem volt a profétára. Jol tudom, ki az oka ezen zenebona támasztásnak.

ARÁM

Ahia, imé, közelget a király, most leg aláb engesztelő szokkal biztasd ötöt!

ÖTÖDIK KI MENETEL

305

Jeroboam és a voltak

NÁDÁB

Füstbe tünt minden reményünk, felséges király! Ki nem vehettem ebből az izetlen vénségből, ki légyen nogato mestere a veszedelemnek.

JEROBOÁM

310 Tehát füstbe tünt minden reményem! Ahia! Kerlek, adgy egy jozan tanácsot, mi tévő légyek, hogy égtelen vétkeimnek bocsánatyát nyerjem a jo egektől, a reménység és félelem között viaskodom, és valamint szintén⁵⁸ a ki egyszer hajo törést szenvedet, még álmábanis reszket a tengertől,⁵⁹ úgy énis minden leg kisebb zajtól félek, rettegek... Istentelen, mitévő légyek?

AHIÁS

315 /: Furdalya a kis biro! :/ Hogy vétkeidnek bocsánattyát nyerhesd, arra tanácsot adok, de hogy vétkeidért meg erdemlett büntetésedet el kerüljed, arról semmiképpen nem biztathatlak. Mivel buta feledékenségre vetted Izraelnek Istenét, falba rugtad minden hato kezét, el pártoltál régi eleidnek szentséges törvenytől, néma bálványidnak⁶⁰ tehetetlenségben helyheztetted reménységedet, meg vetett tégedis az Ur, és többé
320 nem lész király, ki mondatott a sententia.

ARÁM

Ahia, de hiszen⁶¹ már a király meg egygyezet a békeségről, meg igyirte Juda királyának a szövetséget, és hogy ennek mindenkor fenn maradandó jeleit mutatná, Aza⁶² királynak leányát fia mátkájának lenni valya. Eszküszik tronus székére, hogy fel fogja forgatni bálványinak szentségtelen
325 oltárit, és viszá adni Isráél⁶³ Istenének a régi őseitől maradot tiszteletet. Két királya léssen ugyan a két nemzetségnek, de egy Istene, egy rendtartása és egygyet értő akarattya. Egyedül te tölled függ, kegyes proféta, ezen kévanatos jonak végbe vitele. Nem kívántatik egyéb, hanem csak
330 eppen mondgyad: hogy e keppen lehet meg engesztelni a magosság-bélinek fel gyulatt haragját és a következendő veszedelmet el távoztatni.

⁵⁸ szinten [Emendáltuk.]

⁵⁹ ten<d>gertől [Ráírással javítva.]

⁶⁰ bálványidnaknak [Emendáltuk.]

⁶¹ dhiszen [Emendáltuk.]

⁶² Asa [A nevet egységesítettük.]

⁶³ Isráel [Emendáltuk.]

AHIÁS

Ne simmogas ily szép szokkal, Arám! Mert hiddel, hogy nem visz a
jégre. Ambár bé törjék fejem, mégis ki mondom az igazat. Nem szo-
kásom zsákba matskát arulni. Talán azt kívánod, hogy kellemeteseke-
335 jövendőlyek az előttem allo háladatlan Jeroboamnak? De mikeppen
jövendőlyek? Parancsolta az Isten, hogy ki hirdessem következő
veszedelmét, de annak engedelmet nem bizta reám.

ARÁM

Ah, jo az Isten, kinek tulajdona az igazán hozzá térő bünösöknek tör-
vénytelensegeket meg engedni.

AHIÁS

Arám, mindeneket egybe zavarasz. Külömböztess a vétektől büntetését
340 a vétekeknek! Irgalmas ugyan az Isten, ki az ötöt kérőknek bünöket meg
engedi, de hogy némelyek kárhozatokra ne élyenek joságával, nem
szokta mindenkor a vétekekkel együt meg engedni büntetést törvény-
telen cselekedeteknek. Jusson eszedbe dicsőséges eleinknek királya,
Dávid... Meg bocsáta ugyan buzgo töredelmessége után vétkei-
345 nem engedé a büntetést. Es te, oh, fel fuvalkodott király, kívánod, hogy
büntetés nélkül maradj? Sőt, hitesd el magaddal, hogy ezen puffat
szavaid: „poenitentiát tartok, ha Izráelnek”⁶⁴ Istene meg változtatta el
végzet büntetésemet”, nem hogy engesztelnék, sőt nagyob haragra fel
indityák az egeket. Mert ki vagy te, hogy meg határozod a minden ha-
350 tonak vég nélkül valo hatalmasságát? Nints annak igaz Istenhez térő
akaratya, a ki nem a vétektől, hanem a meg érdemlett büntetéstől tart.
A ki másként ellene⁶⁵ nem mond utálatos vétkeinek, ha tsak onnan fe-
lyül meg nem engedtetik a büntetés. Az örökké tartando kénoknak meg
355 térésed után engedelmérül biztathatlak... Légyen elég e mast... Eztet
sem érdemlenéd rut háladatlanságodért. Az ideig tartandonak pedig
alázd meg fel fuvalkodott nyakadott, és töredelmességgel kiálts fel: er-
demem szerént büntetz! Így, így meg engesztelheted annak az Urnak
boszu állo haragját, kinek szentséges törvényt félbe rugtad.

JEROBOÁM

Ah, keserves jaj szo! Tehát meg másolhatatlan az örök Istennek igeje?
360 Akár mit teendő légyek, ma meg kell hálnom! Meg hálnak fiaimis? S
így engesztalem meg a meg bántodott egeket? Embertelen ezen vigasz-
talása szomoru szívemnek? Ezt érdemltem én te tölled?

AHIÁS

Elég vigasztalás az örökké tartando büntetésnek engedelme. Hertzeg,
ha idvösségedet kívánod, figyelmezz tégedet szerető szavaimra. Midön

⁶⁴ Izráelnek [Emendáltuk.]

⁶⁵ más ként ellenne [Emendáltuk.]

365 a pokalnak mélységében az emésztő tűz és örökké tartando hévségek
lésznek mulatozo társaid, kívánva kívánnád akkor meg térésedet. De
mi haszna hozom ezeket elé? Vagyon okosságod, ély vele, most van üdö.
Ha engedelmeskedel Istenednek, az örökké tartando büntetést kétség
370 kívül, talán az ideig tartandotis, el kerülöd. Ha pedig meg átalkodot aka-
ratodot meg nem változtatod, mind a kettő fejedre árad. Kétkedhetele
már, mi tévő légy? *Felelj*⁶⁶ már, oh, hertzeg! Hadd halyam üdvösséges
szavaidot: vétkeztem. Vétkeztem az Ur ellen.⁶⁷

JEROBOÁM

Meg vallom, vétkeztem, de engedelmet kérek. Imé, lábaidhoz, Izraelnek
uralkodo Istene: fogadom te néked, hogy még ma fel forgatom idegen
375 isteneimet, hamuvá tészem néma bálványimot. Ez után szünetlen tartan-
do és fenn maradando áldozatoknak ma lészen kezdete. Az egész Israél
tégedet fog vallani fő uralkodo Istenének, ha fejem felet függő kardo-
dot meg tartoztatod, és ügye fogyot házamnak veszéljét meg tekented.

AHIÁS

Ah, szerencsétlen, viszont a büntetéstől félsz, nem a vétektől. Nem igaz
380 isteni szeretetnek jelei ezen szavaid: Ha fejem felett függő kardodot...
Tekéncs dicsőséges régi atyádnak példájára: Vétkeztem az Urnak, ugy
mond ő, vétkeit siratta, büntetését el szenvedte, ime a példa, melyet
kövess! Adgy hálát, hogy szentséges kezeinek sulját érzed, és parancso-
lat gyanánt telyesisd imálando akarattyát. Kérlek ugyanis, mit teendő
385 léssesz, ha Izraelnek uralkodo Istene rollad tett végzését meg nem vál-
toztatya, akarj, ne akarj, ha szintén pokol fenekébe zárodís magadot,
hatalmas kezét el nem kerülheted. Hasznosab tehát, hogy kész akarva
meg idd a keserü pohárt, mint sem békételenségeddel nagyobb haragra
gerjeszd felséges személyét.

NÁDÁB

390 Nem⁶⁸ szenvedhetem mosdatlan szájját az esze veszetnek. Ahia! Rövid-
eb porászra fogd tsátsogo nyelvedet, alkalmasb üdöre kimild déltzeg
szájjadot. Hát nem könyörülsz ily nagy keserüséget szenvedő, söt térdre
esett atyámon? Embertelen! Ily mély maga meg alázása egy királynak
nem indittyae könyörületességre az egeket?

AHIÁS

395 Az emberek csak a külső jeleket szemlélik, az Isten pedig láttya a szí-
vöknek és veséknek titkait, gyűlöli a képmutatást.

⁶⁶ Felyel [Emendáltuk.]

⁶⁷ [vétkeztem. Vétkeztem az Ur ellen aláhúзва.]

⁶⁸ Nádáb <Rövideb> Nem

BÁZA

Oh, király, se helye, se ideje, hogy ennek a szem fényvesztőnek tsevegését halyad. Adnák a jó egek, hogy király lehetnék, meg mutatnám én, miképpen kellessék az alattam valoknak tisztelni a fő felségeket. Eszeveszet! Ezenben haragom belső forrásinak te lennél el oltó⁶⁹ eszköze, ezen kába paraszt bátorságodért ma még fejeddel adoznál. Derék proféta vagy. Kérdeztetel: ki veri meg a Jeroboám házát? Azt feleled⁷⁰ csak: nem tudom. Faggattatol: vallyon ha fel forgattatnak a bálványoknak oltári, meg engede az Ur? Nem tudom, azt mondod. De szünnyék meg minden félelmetek, hertzeg! Egy hasznos gondolat éppen most tűnik eszembe. Kezedre adom ma a párt ütöt, el osztatya⁷¹ tanácsom a szomoruságnak homályos felhőit, csak hogy szabad légyen szollanom.

NÁDÁB

Hadd szolyon, felséges atyám!

BÁZA

/: Most iporkodgyál, Báza! :/

NÁDÁB

410 Szives barátom s egyetlen egy reményem! Fogadom, hogy mindenkor fenn forgo háladással viseltetem te hozzád ez után, csak most helyes iparkodásiddal és bölcs tanácsiddal támogasd gyamoltalan atyámat. Ah, mely igen várom azt a piross hajnalt, a melyen Báza...

BÁZA

/: En pedig sokkal inkább ohajtom. :/

NÁDÁB

415 Jó reménység táplál, felséges atyám!

JEROBOÁM

Fiam, mi képpen vethetem reménységemet Bázaban, a kinek nintsen mit reménljek⁷² az Istentől?

AHIÁS

420 Ugy vagyon: nintsen mit remély az Istentől, ha csak igaz szívbéli poenitentiat nem tartasz, és minden himezés hámozás nélkül vétkeidet el nem hagyod.

⁶⁹ alto [Emendáltuk.]

⁷⁰ feled [Emendáltuk.]

⁷¹ osztatya [Emendáltuk.]

⁷² remenlek [Emendáltuk.]

BÁZA

Ne kötekedgyünk⁷³ tovább e vén szotyoral... Mit alkalmatlankodol annyit a királynak? Ha már az Istentől el hagyattatott, nem sokára meg mentem én minden félelemtől.

ARÁM

425 Felséges király! Tehát hiteld adsz Bázának? Lehet az olyan istentelennek szavait el hinni, a ki meg szegte hitét Istenéhez? Engedelmet kérek, Báza, bátor szavaimrol, de azt hited el magaddal, hogy én reád ügyemet nem biznám, se pedig hitelt az e féle dologban néked nem adnék.

BÁZA

430 Hidgy, ne hidgy. Keves gondom vagy arra. Felséges királynak hercteg fia, Nadabe! Nem igazat taratanake szavaim, hogy ezek az *ámítók*⁷⁴ mastan aztot cselekszik, hogy a király kételkedgyék még a leg belső tanácsosinakis hivségekről? De kérem fő felségedet, légyen foganyatya szavamnak, és két ora mulva világosságra fog jöni, ki légyek én és kik legyetek ti! Ki töltöm ma boszumot.

NÁDÁB

435 Talán külömb külömb kénzo eszközökkel akarod ki tsigázni ezen vénségből a titkot, hogy meg nevezze nekünk a párt ütöt?

BÁZA

440 A kénzás kétséges bizonyság, a törvénybe sem mindenkor vétetik bé. En bizonyosab jeleit adom az árulonak, elsőbben ugyan fel keresem, fel vadászom a párt ütöt, az után helyes tanácsommal minden veszedelemből ki mentlek.

JEROBOÁM

Tetzésed szerént légyen tehát a dolog.

AHIÁS

Addig okoskodol, király, miglen el vesztet magadot.

ARÁM

/: Báza job tanácsot fog adni, el*hidd*,⁷⁵ nem lészen szájjad izére! :/

BÁZA

/: Majd tapasztalni fogod! :/

⁷³ kötekedgyünk [Emendáltuk.]

⁷⁴ amitok [Emendáltuk.]

⁷⁵ [Bizonytalan olvasat.]

AHIÁS

445 Oh, fel fuvalkodot szivü király! Vélede, hogy az emberi okosság tört⁷⁶
vethessen az Isten hatalmának? Üdvösségeket javasoltam neked,
valyha elis hitethettem volna, de te mastis csak a büntetéstől félsz, a
büntetésnek pedig okait nem akarod meg siratni. Hibázol nagyon.
Kevesett használ a félelem.

JEROBOÁM

450 Használ, nem használ, már el perdült kotzkám, én gondom az, hogy
vakot ne vessen.

AHIÁS

Hozzád valo szeretetemből intlek tégedet, oh, király! Térj meg Israelnek
Istenéhez, sirasd meg törvénytelen életedet, és ez fog használni néked!

JEROBOÁM

455 Ne tartoztass már tovább unalmas beszédeddel, Ahia! Bátorsagosab ta-
nácsot reménlek én mástol.

AHIÁS

De valyon mitsoda bátorságos tanácsot, ha falba rugtad üdvösleges
tanácsomot?⁷⁷

JEROBOÁM

Mástol keresem én üdvösségemet.

AHIÁS

460 Eregy tehát, a hova délczeg indulatod vonson:⁷⁸ senkin sem téssen
erőszakot az Isten, ha attya tanácsit meg vetendi, az ember önnön ké-
nyére szabaditya, de, jaj, ki orvosolhatatlan kárával⁷⁹ a meg átalkodot
akaratnak.

JEROBOÁM

Ne boszonts tovább!

BÁZA

Mennyünk már egyszer.

JEROBOÁM

465 Untig hallottalak már, Isten hozzád, mind egyre döngölő profétam.

⁷⁶ tört [Emendáltuk.]

⁷⁷ tanácsomot. <Ahiás> Jeroboám

⁷⁸ vonsom [Emendáltuk.]

⁷⁹ kárával [Emendáltuk.]

AHIÁS

Engem tsupán a te üdvösségednek szerelme hozott ide.

HATODIK KI MENETEL

Ahias csak egyedül

AHIÁS

Oh, Israelnek ékes háza! Oh, Sionnak ditsőséges laka! Hová leszen előbbi
ditsőséged, hová hajdoni méltóságod! Valóban boldogtalan Jeroboam,
470 hogy el fogtad füleidet, szivedet tanácsomtól. Már is látom a követke-
zendő haborukot! Szemlélem szerencsétlen ki menetelét játékunknak.
De, mint hogy szivemből szanakodom gyámoltalan sorsán, el távozom
innen, hogy ne láthassam életének szerencsétlen végét. (*Abit.*)

(*Aria prima huc pertinet.*)

ARIA PRIMA⁸⁰

475 Szerentsétlen vétek,
Ugy van, szemléljétek:
El vesz, hidel,
Tám ezennel
Jeroboam, téged
És királyi széked,⁸¹
480 Ha meg nem térsz,
Büntől nem félsz.

485 Nints tehát kegyelem,
Siet veszedelem,
Tám siralmas,
Bizony hosszas.
Hol lesz nyugodalma?
A kénköves toba.
S valyon kikkel?
Ördögökkel.

490 Halhatatlan lelke,
Ugy de nem szerette,
Tálán meg tér,
Söt átkot kér.

⁸⁰ Aria 1ma [A *Második végzés* mellett, a lap jobb oldalán az *Aria primat* csak jelzi az utasítás, a drámaszöveg végén, a 154. oldalon azonban megtalálható: onnan emeltük ide, az utasítás szerinti helyére.]

⁸¹ szeked [Emendáltuk.]

495 Hol Isten kegyelme,
Ö azt meg vetette.
S valyon miért?
Bálványiért.

500 Miért hát született?
Eleget intetett,
Oh, hogy késett,
Nagyot vesztet.
Szép ő természetben,
De motskos lelkében.
505 Kár el veszni,
Meg kell lenni.

MÁSODIK VÉGGZÉS

ELSŐ KI MENETEL

Benedáb és Nábát

BENEDÁB

510 Szegény Jeroboam ügye fogyot sorsa! Tehát annyira jutottál, hogy ma
homályba borulyanak fényes napjaid, halálra vitessenek hertzeg fiaid,
és ebek eledele legyenek gyenge magzatid, vérrel izzadgyanak tágas
mezőid? Te valál mind eddig egy reményem. Kire bizzam már árva
sorsomot? Oh, vajha szolgálattal lehetnék! Oh, bár semmi se volna a
dologban! De tudom jól, hogy igazat szollot a proféta... De imé, a király
testvére érkezik, valyon mi ujságokat fog ez fejtegetni?

NÁBÁT

Csak téged kereslek egyedül, szives barátom!

BENEDÁB

515 En pedig, fen forgo hertzegem, régen itt lesem parancsolatodot. Parancsoly, im, akaratodtól függ, kész mindenekre Benedáb, mint hogy a te
jovoltodnak *tulajdonitom*⁸² királyom előtt valo eddig hiv becsületemet.

NÁBÁT

De valyon senki nem halgatoziké itt valahal? Nintsene te kívülled itt
valaki?

BENEDÁB

520 Nintsen, ha jól tudom.

⁸² tulajdonitom [Emendáltuk.]

NÁBÁT

Tudom, hogy a királynak nagy kedvébe vagy, és gyakorta oldala mellé férhetz. Azért csak azt kívánom tudni, akarode ma kedvemet tölteni?

BENEDÁB

525 Hertzeg! Semmi e kerek földön nintsen, a mit szivesebben mivelyek. Mert nintsenis senki (a királyt ki vévén),⁸³ a ki el annyira magához kapcsolt volna. Tudgyad: hogy hálados lélek lakik eme kartsu testemben, mely lelket senki töllem elnem választ halálon kívül. A te akaratodhoz szabom magamot.

NÁBÁT

530 Alkolmatosságon elnem mulik, hogy háladosnak ki mutasd magadot: csak előtted légyen mindenkor ezen buzgo igyireted. De igen kételkedem...

BENEDÁB

Ah, hertzeg! Tapasztalva fogod ezt tudni leg inkább. Kérjed életemet, véretem, kerjed mind a kettőt, örömet néked fel áldozom – mi kell már több ennél?

NÁBÁT

535 Véredet⁸⁴ nem kívánom, halálot annál inkább, hanem csak hivségedet és egy keves iporkodásodat.

BENEDÁB

Eszküszom az egekre...

NÁBÁT

540 Ne fárazd annyira magadot, meg elégszem már ezzel... Barátom, nyusd ide kezedet, had szorítsam melyemhez édesdeden. O, bár többeket hozzád hasonlokot láthatnék széljes ez világon.⁸⁵ Szives barátom, ez a két kezünk lészen ma Jeroboamnak és fiainak meg rontoja. Boszut állunk ma rajta.

BENEDÁB

Mi boszuságot emlegetz? Fejssd ki a csomot: magyarázd ki titkos szándékodat.

⁸³ /: a királyt ki vévén :/ [Közlésünkben a kéziratot követve, a /: :/ jelek között a *félre* szövegeket hozzuk, itt e jelek helyett értelemszerűen zárójelet alkalmaztunk.]

⁸⁴ Veredet [Emendáltuk.]

⁸⁵ világon. <Benedáb> Szives

NÁBÁT

545 Csak nem tudod, nem is árnyékozhatod tehát a tementalan sok méltatlanságokat, melyeket kell szenvednem? Nem tudod, hogy Jeroboám az én testvér bátyam?

BENEDÁB

De még azt is hozzá tudom, hogy isteneket tisztelő, jámbor, engedelmes fejedelem.

NÁBÁT

550 Mitsoda? Jámbor, engedelmes? Kérlek, ne előzd ily hamar beszédemet, ne szakazd félbe szavaimot. Veszedelmes lesz itt a játék. Lássuk mindazonáltal. Kérlek, Benedab, mitsoda királyi erkölcsököt tanálsz ő benne? Mégis mind eddig a koronát ő forgatya ostoba kezével, én, ámbár ugyan azon vérből származtam, tsak az ő fel duzmatt parancsolatit rágom, nyelem, szenvedem kegyetlenül uralkodását, mind ha tsak egyedül az
555 ő szolgáltyára születtem volna. Vagyon nékem is markom, melyben talán inkább illenék a királyi páltza és Israelnek biradalma.

BENEDÁB

/: Jaj, mit hallok? Mit feleljek? Oh, jo Istenek! :/

NÁBÁT

Csak halgatz, Benedab? Fen álle⁸⁶ még hivséged, igyireted?

BENEDÁB (*el fordulván:*)

560 Ah, mitévő légyek? Meg csökkenik elmém, nyelvem meg némúl, valamint a ki mély álomból fel ebredvén, nyittott szemmelis almadoz, és sokáig észre nem veheti, ebren vagyone, vagy aluszik... Igen magosra agoskodom, hertzeg! Félek, hogy le esel az ugorka fárol.

NÁBÁT

Ugye? Tehát így felelsz⁸⁷ meg eskütt hitednek? Eze a háládo lélek, mely testedet birja?

BENEDÁB

565 Ah, hertzeg, mit kívánsz, meg motskolyam tehát királyomhoz való régi hivségemet? Ne, a fejem inkább, hogy sem azt el kövessem, hitemet meg szegjem.

NÁBÁT

Mégis nékem most meg szeged?

⁸⁶ alle [Emendáltuk.]

⁸⁷ felesz [Emendáltuk.]

BENEDÁB

570 Fogattam vala ugyan, de csak úgy, ha semmit királyom ellen nem látok benne. (*Gondolkodik:*) De jól vagy, ennek is tanáltam modgyát... Isten hozzád, hertzeg.

NÁBÁT

Hová indulsz? Ály meg, merre oly siető félben? Tehát el akarsz engem veszteni?

BENEDÁB

575 Távol légyen, tsak tennen magad ne kíványad nyakadot szakasztani. En mint bátyádot, mint tégedet életben akarlak meg tartani, mivel te-gedetis vele edgyüt egy atyaljában kedvellek.

NÁBÁT

Vess ujjolag számot eszeddel, s az után intézd el magadot.

BENEDÁB

580 Söt, inkább te intézd mértekletesebben állapotodot, ha a természet nem vehet annyi erőt rajtad, vedd leg aláb eszedbe a tengeri sok veszedel-meket, melyek ez iránt fognak reád következni.

NÁBÁT

585 Nem féltő semmi veszedelem, fel vannak forralva már mindenek. Báza, hiv én szolgám, hiv hozzám is, söt kezeis velem... A katonaság minden szem pillantásban ki fog tamadni mellettem. Zára, a fő kapitány, a mint rendeltem, itt terem nem sokára a fegyverkezet hadi néppel. Könnyen le tsöpüljük, ha gátot vetne akárki.

BENEDÁB

/: Mitsoda követ funak ezek? :/ Oh, istentelenek! Tehát ökis a király ellen?

NÁBÁT

De igaz dolog ugyan, hogy nints oly könnyű állapot, a mely leg terhe-sebnek netünnyék, ha akaratod ellen valo.

BENEDÁB

590 Oly, mely sokszor csillagnak látzik a levegő égben, a mi nem csillag, ha nem csak szem fény vesztő tündérség.

NÁBÁT

Nosza, mit végeztel?

BENEDÁB

Leg aláb a jozan erkölts teritsen job szándékra, ez az egygyetlen lator el tökéllés be homályosittya minden erköltsös fényességedet, melyel mind eddig szépen tündöklöttél és rogyogtal.

NÁBÁT

595 Hadgy békét ezeknek, mást kívánok most te tölled. S minémű erköltsöt fitogatzt te én töllem? Én oly hiszemben vagyok, hogy vagy nintsen semmi erkölts ez világon, vagy pedig ha vagyon, csak merő ravaszság, gyilkosság és más e féle.

BENEDÁB (*el fordul neheztelve:*)

600 /: Oh, istentelen! /: De mit fog felölled mondani Israel tartománnya? Mit fog szollani a kerék világ? Mit hirdet a nép?⁸⁸ Véled e, hogy kivált becsületedre fog válni?

NÁBÁT

Ne fárazd ez iránt fejedet; Israel engem Jeroboámnál sokkal inkább kedvel! A világot pedig úgy meg torkolom uj diadalommal, hogy soha neis érkezhessék soha semmi vétkeim említésére. A nép engem szeret, gyűllöli ellenben Jeroboam testvéremet.

BENEDÁB

605 De vedd észre aztis, hertzeg, hogy a köz nép sokszor azon fejedelmeit holtok után szokta imádni, kiket leg inkább gyűlölt éltek idejében.

NÁBÁT (*meg neveti:*)

De tsak ugyan mégis többen imádgják mindenkor a nap keleti, hogy sem a nap nyugati verőfént.

BENEDÁB

Csak látom: semmire se mehetek már veled. Isten hozzád. (*El indul, vissza rántya Nábát.*)

NÁBÁT

610 Aly meg: haljad, mit mondok.

BENEDÁB

Mi haszna? Mivel csak egy hurt pengetz: meg untam már ezerszer hal-lani, jobbat szoly, mert el megyek!

NÁBÁT

Vedd jobban tekéntetben régi hozzád valo szeretetemet. Ah, tsak el-árulsz tehát?

⁸⁸ nep [Emendáltuk.]

BENEDÁB
615 Nem arullak, nem sértem meg ezzel sem királyomhoz hivségemet, sem
előbbi hozzád való szeretetemet.

NÁBÁT
Tehát velem tartasz?

BENEDÁB
Veled, de csak amaz okra nézve, hogy vezeték szándékom el döjthessem,
s. fonakul fordithassam. Mindenütt nyomodban lések.

NÁBÁT
620 Ehe, árulo, juttasd eszedbe jól hozzád való előbbi kedvemet s igaz jó
akaratomot! Jól meg fontold, hogy a legnagyobb szeretetről a legnagyobb
haragra igen rövid az út! Tehát leg alább ne avasd a dologba magadot.

BENEDÁB
Hertzeg! Már ezt se ígérhetem, mert mint te hozzád, mint királyomhoz
hív akarok lenni. Nem hív, sem igaz akaró az, a ki csak mindenkor köz
625 és szabados. Fel fogadtam, hogy el nem árullak, elégedgyél meg ezzel:
többet nem ígérhetek.

NÁBÁT
Eregy tehát, te alnok ravasz, de nem sokára te is más izben meg fogod
tanálni sorsodot. Majd meg ismértetem veled, mely nagyon szokot ke-
gyetlenkedni a meg⁸⁹ sértetett szerelem.

BENEDÁB
630 En a szerentsének kedvezését⁹⁰ nem kívánom, fenyegetéset csak ne-
vetem. (*Abit.*)

MÁSODIK KI MENETEL

Nábát és Báza

NÁBÁT
635 Atkozot szerentse! Oh, irgalmatlan istenek! Ez volt tudni illik még
heja végső szomorúságimnak, nem vala elég, hogy ily sokáig türtem,
szenvedtem testvéremnek szörnyű igája alatt. Már ihol rettegness kell,
és a keserves haláltól félnem. Hol az az istentelen Báza, ezen atkozot
tanátsnak gonosz mestere? De ime, közelget a jó tanács ado.

⁸⁹ még [Emendáltuk.]

⁹⁰ kedvesesét [Emendáltuk.]

BÁZA

Mitsoda fel borzadást, mi komor kedvet sajditok, hertzeg, a te ábrázaton? /: Jo jelentés ez, ugy történt nyilván, amint kívántam. :/

NÁBÁT

640 Ah, Báza! Örvendhetz már biztason: hogy ha le akartál nyomorítani, telyesen végbe vitted már.

BÁZA

/: Bizony örvendek, ha ugy van, de halyuk előbször. :/ Mi történt tehát? Meg ütközöm ezen, mint szozatidon, mint személyeden. Mi háborgat oly igen? Ne titkold előttem, akár mi légyen.

NÁBÁT

645 Ah, hadgy békét, az egekre kenszeritlek! Te vagy oka és szerzője nyomorúságomnak, melybe verődtem.

BÁZA

/: Bizony ugy esett, a mint akarom! :/ Fejssd ki világosan, nem allot talán ingerlésedre Benedáb?

NÁBÁT

650 Vélttem ugyan, söt reménlettemis, de gyanuba ment minden reményem, nintsis egyéb hátra, hanem csak egyedül veszttem. Már minden titkaim a király előtt ki fognak nyilatkoztatni: akkor pedig, oh, jaj...

BÁZA

655 /: Éppen ugy kívántam! :/ Hertzeg, nem illik olly hamar minden bizadalomból kivetkezni, talán tsak egy néhány szem pillantásig tartó zápor esső ez, a mely most *ijesztget*⁹¹ bennünköt. Leg aláb magyarázd ki nyilvánban belső állapotodot, hadd tudgyuk, mi szorongot bennünköt. A bura és bánatra, ha szükségünk lészen, még rea erhetünk. /: Kedvem tölt ugyan most egyszer! :/ Hol vagyon tehát? Hova ment, mit tsinál Benedáb?

NÁBÁT

A királyhoz ment az arulo.

BÁZA

660 /: Mind az én malmomra valo. :/

⁹¹ jegzget [Emendáltuk.]

NÁBÁT

Ah, mely sok féle tűnik most már eszembe, gondalkodgyál, kérlek, hogy nemü nemü módon meg orvosoljad azt a hibát, melyre te kényszerítettél,⁹² te indítottál.

BÁZA

A dolog még helyén vagyon: ne szedgyük ily hamar a sátorfát.

NÁBÁT

665 Mit várhatunk már tehát, ha nem ha talán még⁹³ nyomorultabbak legyünk?

BÁZA

670 Nem, hertzeg, nem, végbe vihetünk mindeneket, ha igazán akarunk. Apro minden veszedelem királyi elméhez képest, és soha igen nehéznek nem tetszik, a mi buzgon ohajtatik. Ne ereszkedgyék tengerre, aki minden szélről, minden leg kisebb habtól meg ijed és retteg. Tanátsos sokszor szélnek engedni a vitorlát, magát pedig egészen tsak a szerentse ölébe ajánlani.

NÁBÁT

Talán bizony te keresz magadnak eképpen koronát! En ily veszedelmes pénzen nem akarom azt meg vásárolni.

BÁZA (*neveti magában:*)

675 /: Tsufolni akart, azonban igazat mondani. ./ Hertzeg, már el perdidetytyük a kotzkát, folyasuk erőssen, mert a vissza vonás nints már tehetségünkben... Csak rajta, barátom, biztat nagyon a reménység.

NÁBÁT

680 Ugy, de tudode, mely sokszor a reménység a meg csalatkozással ugyan egy nyomban szoktak járni, lépni. Sok vastag remenségüeket meg ejtet már a szerentse.

BÁZA

685 Hadgy békét e' féle⁹⁴ gondolom eszmélkedesnek, majd magam szakasztom végét a dolognak. /: Gondolom, nem lesz tetzésed szerent. ./ Te azonban, hertzeg, vagy othon tartoztasd magadot, vagy pedig ha bélé avatod, oly mesterségesen forgasd a palotás tselt hogy reám soha semmibe ne mutas, soha bele ne keverj játékosba.⁹⁵ El járok én azom-

⁹² kényszerítettel [Emendáltuk.]

⁹³ meg [Emendáltuk.]

⁹⁴ fele [Emendáltuk.]

⁹⁵ játékosba [Többszörös ráírások; emendáltuk.]

ban majd hivatalomban. Fogadom, hogy Benedabban semmi hátra
maradása nem leszen szándékunknak.

NÁBÁT

690 Te reád bízom tehát utolsó tsöppeit ügye fogyot reményemnek, szerel-
mes barátom! Te légy továbbis gyámolom, meny Benedábhoz, mond néki
nevemmel... Ah, tudod már, mit akarok mondani, mondgyad, hogy
én... Mondgyad, én ötöt... Érted már a többbit. Mond meg, amit nem
mondhatok, de mondani akarok; meg szorúlt már minden elmém, ha
szaporán véghez nem viszed, még ma fogod látni tetememet.

BÁZA

695 Távol leszen ez, hertzeg, fel tészem im hol saját fejemet, hogy meg nem
nyugszom mind addig, valamig a dolgot egy csöppig el nem végzem.
Új királyt fog még ma Israel királya szemlélni.

NÁBÁT

Adnák a jo egek! *(Fohaszkodva el távozik.)*

HARMADIK KI MENETEL

Báza, az után Zára

BÁZA

700 Mely könnyü keleptzébe ejteni egy maga bizott embert... Nem tudgya
szegény, nem tudgya, mit sohajt. Fog, fog szemlelni Israël tartomány-
nya új királyt, de nem Nábátot, hanem Bázát. Ha azomban meg nem
tanálna felelni a szerentse minden iporkodasimnak, hálomban vagyom
már kerítve. Majd tserbe hagyom ötöt: mind le rázom magamrol, és az
705 ő nyakába szakasztom. De hiszen a mint látom, kedvem szerent folynak
ma mindenek, a királyis minden ügyét reám bizta, veszem eszre, haboz-
nak az egek! Az istenekis meg bánták, hogy szolgálai hivatalra intéztek.
Uralkodásra termett ez a szív, ez az elme... De ime, kit szemlélek? Ugy
tetzik, Zára; valoban kezemre jádznak ma minden égi csillagzatok.
Soha, barátom, nem érkezhettél alkotmatossabban.

ZÁRA

710 Hogy tudni illik szemedre hányhassam szegett hitedet?

BÁZA

Ne pirongass annyira, nem illenek ezek egy fő vezérhez. Királyságra
tarsd életedet, mert ma királyi széket *nem*⁹⁶ tsak magamnak, hanem
nékedis keresek.

⁹⁶ széketem [Emendáltuk.]

ZÁRA

715 Nékem tronust keresz? Ne tsalogás ezen ingyen valo álfestékkal.⁹⁷ Nyomorultakból tsufot úzni paraszt gyönyörűség, nem illik egy fő vezérhez. Inkáb vagy meg vigasztaly, a vagy izibe tsapd nyakamhoz kardodot. Rea biztatál a minap, hogy pártot ütnék a király ellen, már mindenek tudva vannak előtte, a te esküvésednek se füstye, se langja, már mit remelhetek továbbra?

BÁZA

720 Remelyed, barátom, hogy ámbár tudva legyenekis a király előtt párt ütésed, mégis ez nekünk nagy hasznót fog hajtani. Tudod, hogy mind ezek én töllem származtak, é' sem lesz még elég, mert hogy hívségemet tétessem a király előtt, tégedet lántzokkal kötözve viszlek eleibe, és mind
725 ezek a mű jövedelmünkre, a mű szerentsénkre lésznek el intézve. Nem tudod, hogy én voltam az, a ki a király ellen Nábátot... De hadgyunk békét most ezeknek, bővebben ez után meg fogod érteni: most itt se⁹⁸ helye, se ideje. Hanem inkáb, mig mosolyog a szerentse, lássunk a dologhoz.

ZÁRA

Meg nyugszom már igéiden, ha igazat tartanak, a mit mondasz. Tsak tehát tanits reá, mit kellessék tselekednem.

BÁZA

730 Semmi alkalmatosságot el ne mulas, mindeniknek, a mint elő adgya magát, kapj üstökébe. Veddelé minden eszedet, egész ügyedet szabd a szerentséhez. Végezésedet pedig az üd⁹⁹ változásához alkalmaztasd.

ZÁRA

Ugy, de azok a hertelen végzések nem mindenkor biztasok.

BÁZA

735 Arra köszörüld tehát egyedül eszedet, hogy a párt ütést valami képpen Benedábra kenhesd, ötöt vesd okul, hogy királyod ellen fel támadtal. A többit bizd reám. Kardal kell ma nyítani egy néhány ereket. El kell veszni Jeroboámnak minden pereputtyával együt, ha azt akarjuk,¹⁰⁰ hogy magasságra¹⁰¹ mennyen dolgunk. En marokkal forgolodom, te azonban tsak simogasd, apoldgasd¹⁰² és tsalogasd mindenünnen.

⁹⁷ Álfesték<ne->kel [Emendáltuk.]

⁹⁸ se se [Az egyiket értelemszerűen elhagytuk.]

⁹⁹ üd [Emendáltuk.]

¹⁰⁰ [A ha azt akarjuk aláhúзва.]

¹⁰¹ magasságra [Emendáltuk.]

¹⁰² apoldgasd [Emendáltuk.]

ZÁRA

740 Sulyos és igen veszedelmes dolog lészen ez, mintha az egeket akarnok ki pusztítani.

BÁZA

745 Valo, hogy itt a tunyaságnak nintsen semmi helye.¹⁰³ Nagy emlékezetű tselekedetekre bátor és mérész szívek kívántatnak. Nem is illik kerülni akarni éptelen bajt vagy veszedelmet, mert a szerentse csak bátor lelkekkel szokot tzimborálni. Hanem hallode: hogy kezünkre ne égjen a gyertya, Benadab nyakára koholtam egy levelet, a mely az ő nevével neked küldetet, hogy az ő tanácsára fel indulván el vesztenéd¹⁰⁴ a királyt. Ihol a levél, tarcsd szemesen, mert ennek még ma nagy hasznát veheted. De már intézzük el állapotunkot, jól eszedbe foglald, a mit mondok. En e képpen leg jobbnak alitanám... *(interrumpitur.)*¹⁰⁵
750

NEGYEDIK KI MENETEL

Asael és a voltak

ASAEEL

Egek! Kit látok! Nem de Zára ez? A király ellen párt ütő, ő a roszalkodo. Ah, istentelen, hogy mérsz előmbe jöni? Es Báza ily bátorsagosszon Zarával? Oh, egek, mit véljek felöle?

BÁZA

755 Mitsoda? Mit beszélsz? Tehát Zára ez? Utálatos lélek, s te mertél¹⁰⁶ mind eddig engemet orronn fogva tsufolni? Ihol, mely sokáig jádzott vélem az átkozott; de majd visszafizetem a költsönt. Ide mindgyárt valaki! Vessetek rab szíjját ezen roszkapott latorra... /: Oh, bár tsak észre venné tettetésemet! :/

ZÁRA

760 Mi dolog ez, tétetie magát, vagy talán eszelösködik?¹⁰⁷ Tehát nem is mérsz?

BÁZA

Üsmértelek, ugy, mint a királynak és Benedábnak jo akaróját, amint magadot fitogattad. Amint pedig most tapasztallak, nem ismérlek. Tehát

¹⁰³ helyre [Emendáltuk.]

¹⁰⁴ vesztene [Emendáltuk.]

¹⁰⁵ interrumpitur. N [Az N-t elhagytuk.]

¹⁰⁶ mértel [Emendáltuk.]

¹⁰⁷ eszelösködik [Emendáltuk.]

765 te vagy az a ki tsatlott iszonyatos fene, a ki pártot mértél ütni Jeroboam ellen? Te, a ki király¹⁰⁸ háza ellen allattomban vermet akarsz ásni? Te...

ASAEEL

Engeszteld meg egy kevésbé méltán való haragodot, azt sem érdemli meg, hogy a te jeles gyűlölséged ötöt jelessé¹⁰⁹ tégye.

BÁZA

S még szemeink eleibe is mértél jöni mostanság? Le konczolom mingyarást az atkozottat.

ASAEEL

770 Ah, fő méltóságu vezér, nem szégyenlenéd, hogy Báza egy alattomban czinkuskodo latornak poroszloja neveztetnek? Más hohért érdemel ez az istentelen párt üto.

BÁZA

/: Jol foly még eddig a dolog, csak amaz felne forgassa. :/

ZÁRA

775 Oh, rogyogo tsillagok, ebren vagyoke, vagy talán valami szoktalan álom¹¹⁰ szédelgeti fejemet? Zara vagyok, miért kételkedel? Mind ezeket el követtem, de tsak egyben vétettem leg inkább, hogy tudni illik szodot fogadtam...

BÁZA

/: Majd mind ki tálalja! :/ Fogd vissza nyelvedet, heába mented ezekkel magadot! /: Még se veheti észre! :/

ZÁRA

780 Miért pirongatz, szemtelen! Ki akarattyából, ki parancsolattyából cselekedtem¹¹¹ mind ezeket? Nem de nem...

BÁZA

Fogjátok a roszalkodot. /: Itt már semmitse végezheték vele. :/ A király eleibe fogsz allittatni, s parantsalattya szerént böroddel adozni.

ZÁRA

Ez vagy maga eszén által eset, vagy engem tart esztelennek.

¹⁰⁸ a ki a ki király [Emendáltuk.]

¹⁰⁹ jelése [Emendáltuk.]

¹¹⁰ alom [Emendáltuk.]

¹¹¹ cseledtem [Emendáltuk.]

ASAEL
785 Allyatok meg! Kérlek, ne bánnyál oly kegyetlenül vele, meg esik szívem rajta.

BÁZA
Ne papoly annyit, engem ne taníts. Nem a te akaratodon fordul meg ez a dolog. Csak jarj utánnam, párt ütő!

ASAEL
Mutasd hozzám leg aláb annyi kegyelmed...

BÁZA
790 Már magamot is tsak nem fel inditt. /: Ah, mély szép mézes szemfény vesztés a szép köny hullatás. :/

ZÁRA
Ertem már, értem a dolgot.

BÁZA
/: No már egyszer. :/ Te istentelen párt ütő, jerj utánnam, hogy méltó jutalmát végyed gonoszságodnak. Te pedig, Asael, követheted utadot, a merre tetzik.
795

HARMADIK VÉGZÉS

ELSŐ KI MENETEL

Jeroboám, Nábát, Benedáb, Asael

JEROBOÁM
Holl vagyon Benedáb? Mi okra nézve várakozott ily sok ideig? Meny, Asael: ályon mindgyárt elé, parantsolom.

NÁBÁT
/: Oh, bár elé ne állana! :/

ASAEL
800 Eppen ide siet egyenesen.

NÁBÁT
/: Jaj, a nagy hideg izzadásban tsak nem ki adom lelkemet! :/

BENEDÁB
Imé, lábaidhoz, felséges...

JEROBOÁM
Kely fel.

BENEDÁB
805 Csak arra kérlek, engedd meg, hogy melletted lehessen ma szünetlen,
kerüld el ma leg job akarodatis... Engem a mi illet, nagyobra tartom
életedet, hogy sem hozzám valo jo voltodot. Hiszede már, hogy nagyra
becsüllek?

NÁBÁT
/: Halgas, háládatlan! :/

BENEDÁB
Ugy tselekszem, amint igyirtem, megelégszele azzal?

JEROBOÁM
810 Nábát, mit vélesz? Kitsoda a párt ütő, kitsoda oly nagy gonoszságra
vetemedet?

NÁBÁT
/: Édes barátom! :/

BENEDÁB
Rendes dolog, hol barátyának, hol árulojának nevez, de meg jeztem:
had tanulja vissza a gonosz erköltsöt.

JEROBOÁM
815 Tehát tsak nem felelsz?

BENEDÁB
Ki mondom már világoson: jelen vagyon a párt ütő, a ki fejedre jádzik.

NÁDÁB
/: Jaj nékem. :/ Mitsoda? Oly gonosznak allitasz engem? /: Oh, egek,
mit mondgyak? :/

JEROBOÁM
820 Tehát kettötök közül egy valamelyik? Mint hogy senkit mást itt jelen
nem látok.

BENEDÁB
Nem tagadom, és ugyanaz, a ki ábrázattyával mutatya ki belső gonosz-
ságát.

NÁBÁT

Háladatlan! Ezt érdemlettem én te tőlled? Így töltöd bé eskütt igyire-
tedet? Így...

BENEDÁB

825 Lassan, hertzeg! /: Már ki beszélne magát¹¹² az esztelen. ./ Nem, nem
teged vádollok én, hanem önnön magamot e gonosz el tökélles iránt.
En esküttem fejedre oh, felséges, es már szavamot viszá nem vonhatom.

JEROBOÁM

Mitsoda? Te mértél én ellenem¹¹³ esküdni?

BENEDÁB

A szív és a nyelv nem mindenkor egygyet értenek.

JEROBOÁM

830 S még sem pirulsz? Nem rettegsz az én szemeim előtt?

BENEDÁB

835 Nints ortza pirulás, a hol vétek nintsen. Ne vitasd tovább, ne talán tán
ez a késedelemis vesztetre legyen... Ismét mondom, ne adgy hitelt
mindeneknek, söt leg bátorságosbnak allitsad, ha senkinek sem fogsz
hinni. Egy szoval mindeneket ma mind egy arulodnak véljed. Hid el ezt,
és ám bár a profeta ellenkezöt jövendöltis, még is meg tartod életedet.

JEROBOÁM

840 Mi kegyetlen szeretet és hivség ez? Tehát már fiaim, testvérim, s minden
jo barátim előtt rettegjek? Minden pohártol olyam magamot, ne talán
halalos mérget hörpentsék vala melyikből? Kerüljek minden kardot,
hogy a véletlen tsapást el kerüljem? S ebben áll bizadalmom? Ettúl fog
függeni életem? Ez tudni illik Benedábnak hozzám valo szép szeretete?
Most veszem észre, hány ora vagyon!

NÁBÁT

/: Jaj, tsak ne többet! ./

JEROBOÁM

Távozzál, Nábát, egy kevésse, had szoljunk magánoson.

NÁBÁT

845 Távozzam? Miként hagyhatlak így magadott? /: El ne arulj, ha itt nem
lészek! ./

¹¹² beszélne magát [Emendáltuk.]

¹¹³ ellennem [Emendáltuk.]

JEROBOÁM

Tavozzal, ha mondom! Mulasd magadot azon közben, viszá térhetz nem sokára.

NÁBÁT

/: Ah, atyám fia! :/ (*Titkon Benadabhoz; el távozik nagy félelemmel.*)

MÁSODIK KI MENETEL

Jeroboám, Benedáb és néha Nábát

JEROBOÁM

850 Benedáb, ime, tellyes akaratodhoz szabom és alkotmaztatom magamot.
Ha királyi jo voltomot akarod tapasztalnia, meg lészen... Ha pedig
haragomnak minden sulyát fejedre¹¹⁴ akarod árasztani, ebben sem lé-
szen fogyatkozás. Vald ki tehát: jo akarodnak kívánsze most ismérni,
vagy pedig kemény uradnak? Valogass benne, de vigyáz, hogy roszul
855 ne válasz valamit! Emlékezzél meg, hogy mindenkor szives jo barátod
voltam, de azonban el ne felesd, hogy parantsolo fölsád vagyok s ki-
rályod egygyetemben. Beszéld ki azért igazán magadot előttem most,
had tudgyam szivednek minden leg titkosabb járásit.

NÁBÁT (*intervenit:*)

860 Felséges király! Báza kíván fejet hajtani, s veled beszélleni /: Talán ki
vallottad? :/

JEROBOÁM

Tsak meny félre, hertzeg! Had várjon egy kevesse.

NÁBÁT

/: Ah, el ne arulj! :/

JEROBOÁM

Még is halgatz?

BENEDÁB (*magában:*)

Meg esküttem.

JEROBOÁM

865 Tehát tsak ki nem sajtolhatok belölled egy igaz feleletet?

¹¹⁴ fejedr<a>e

BENEDÁB

Uram, királyom, ki mondtam már, valamit ki mondhattam... Nintsis egyéb hátra, a mit hit szegés nélkül ki nyilatkoztathassak. Bár ne eskütem volna oly szem bé kötve!

JEROBOÁM

Illy háladatlan, illy hitetlen vagy te én hozzám?

NÁBÁT (*iterum intervenit:*)

870 Nagy dolog hoz elődbe, veszedelmes minden késedelem... (*Hizelkedve Benedábnak:*) /: Barátom! :/

BENEDÁB

Ereszd elődbe ötöt, talán valami jó hirt hoz.

JEROBOÁM

Jöjjön... Látod, még ebben is szavadot fogadom. Gondold meg jól tehát azon közben.

HARMADIK KI MENETEL

875

Báza, Zára és a voltak

BÁZA

Ihol, felséges király, lábaid előtt a párt üto, parantsolj felölle, valamit tetszik! /: Vedd elé most minden eszedet! :/

ZÁRA

/: Készen vagyok, ne busulj. :/

JEROBOÁM

880 S Zára párt üto. Ah, istentelen... Szoly már, te vér szopo nadály, vald ki, vagy tagadd el nyilván valo gonoszágodot!

ZÁRA

Mi haszna, ki vallom, mi haszna, el tagadom? Világosab már te előtted minden tselekedetem, hogy sem szükséges légyen kivallanom. Hova ejtettetek, átkozott tsillágok! Tsak egyedül azt sajnálom, hogy Benedáb volt mind ezeknek oka.

BÁZA

885 /: Jól kezdted; mond tovább! :/

ZÁRA

Egyedül már a te kegyelmes fő irgalmasságodhoz folyamodom, kegyes királyom! És arra kérlek, hogy az én vétkem kissebségire ne légyen Be-

nedábnak, hanem valamint egyedül magam érdemlem, úgy egyedül magam büntetődgyem.

JEROBOÁM (*tsudálva:*)
890 Mit jelentenek ezek?

BENEDÁB
/: Forral ez valamit ellenem! :/

BÁZA
/: Tsak fojtasd! :/

ZÁRA
Örőmest¹¹⁵ fel áldozom életemet, tsak Benadabot meg menthessem.

JEROBOÁM (*tekenti gyanakodva fél szemmel Benádabot:*)
895 /: Változik már színeben. :/ Mit felelsz ezekre, Benadab? Ugy tetik, önkéntis ki tisztulnak már a te mélységes titkaid.

BENEDÁB
Felséges király, nem mindenkor vétkes az, a ki magát nem mentegeti. Te pedig el hiszed?

JEROBOÁM
Talán kételykedgyem?

BENEDÁB
900 Ah, ország s világ hazuga! (*Haragoson:*) Így mered sérteni és keverni betsületemet? Tehát te iszonyu lator...

ZÁRA
Jaj, meg botsás, veszem észre, hogy nagyot botlottam! Azt véltem én, hogy már tudva vagyon a király előtt minden titkos tzimboránk. E vélekedésből, nem valami rossz akaratból arultalak el.¹¹⁶

BENEDÁB
905 Mi lator tzimborát emlegetz? Mit véltél, hogy rááltál? Oh, istentelen, beszéld ki bizvást magadot, okád ki már egyszer agya furt s velős hazugsagidot!

ZÁRA
Távul légyen ez, szerelmes barátom! Egygyet sem szollok többé, sőt ime, viszá adom hozzám küldött leveledet, melyben engem biztattál,

¹¹⁵ Örőmest [Emendáltuk.]

¹¹⁶ el <?>

910 hogy allattomban pártot ütnek királyom ellen. Éltem eddig tanátsoddal a te kívánságod szerint, de már mint hogy az ellenkező sorsnak körmeibe akadtam, jáczodgyál nyakamnak gombjával, hogy többet ne szolhassak ellened.¹¹⁷

BENEDÁB

Eregy, átkozot nyelvü, külömb halált, más hohért erdemlesz te!

JEROBOÁM

915 Benedáb, vesd zabolára nyelvedet, mert ki fárasztasz minden békeséges türesemből! Had lássam azt a levelet. (*Porrigit, inspicit.*) Minden ható istenek! Ezt várhattamé én attol, kit a porbol polczra emeltem, és mind eddig leg hivebb barátomnak tartottam? Ímé, fejemre esküszik, véremet akarja áldozni, ellenem¹¹⁸ meg eskütt tzinkus baráttýával. Tegyetek már jot, urak, királyok az ügye fogyottakkal! De akarom, hogy 920 tudom, amint kereste, ugy végye hasznát.

BENEDÁB

Oh, egek! Kitől várhatunk már igaz szivbéli hivséget, ha a szennyes gonoszságis az erkölts tündöklő színével akarja magát szépíteni?

JEROBOÁM

Még sem rettegsz? Nem reszketz előttem?

BENEDÁB

Rettegjenek a vétkesek.

JEROBOÁM

925 Hát nem vétek nálad a párt ütés?

BENEDÁB

En párt ütő? En árulo? Nints hiremmel, felseges király, meg sem álmodtam¹¹⁹ ezt a gonoszt.

JEROBOÁM

930 Elég már, halgass, meg fogtam a harist, nyelve rezeget, ezerni ezer hálakot adok az egeknek, hogy mégis a kevely kebeles hohertől oltalmaznak. Báza, mind ezeket te néked köszönöm, lám, a mit a profeta ki nem tudott tanulni, mind azokat te fel horgásztad, és tetzésem szerint kezemre keritted.¹²⁰ Azert mint leg főveb hiv vezéremnek, parantso-
lom, vesd fog házba mind a két látrot, mig majt valamit rendelek felöllök.

¹¹⁷ ellenned [Emendáltuk.]

¹¹⁸ ellennem [Emendáltuk.]

¹¹⁹ amottam [Emendáltuk.]

¹²⁰ kekeritted [Emendáltuk.]

NEGYEDIK KI MENETEL

Báza, Zára, Benedáb

ZÁRA (*ditsekedve és katzagva szol Báza*hoz:)
935 Jol tsaptame¹²¹ a levet?

BÁZA

Minden kívánsagomat felyül multad tzifra mesterségedel... De szépen horgászszał most az egyszer. Már ugy tartom, mintha véghez vittünk volna mindeneket.¹²²

BENEDÁB

940 Vond le már azt az áll ortzát, vond le furtsa személyedről! Fel értél már oda, a hova fel erhet a leg gonoszab ravaszkodás, meg ejtettél ugyan, nem tagadom, de nem nagy nyereség egy erőtlén ellenségnek el vesztése.

ZÁRA

Mennyünk, (*elmenőfélben:*) nem halhatom tovább rege szavait.

BENEDÁB

945 Ally meg... Emelyd fel hazúg ábrázatodot, és mint hogy nem általkodtál előb ily szemtelen patvarkodasokkal ellenem¹²³ állani, alyad most leg aláb tekéntésemet és szavoimot! Tapsoly, gúnyolj és katsagj, amint akarsz, de tudd meg azonban, hogy még mind meg fizetz ezekért.

ZÁRA

Hadgy aláb, kérlek, ezen el bizot fenyegetésekben tudod, mely heába valo minden boszonkodás, hogy ha ereje nintsen.

BÁZA

Készülj, Benádáb...

BENEDÁB

950 Itt fogom várni a királynak parantsolatyát.

BÁZA

Ö várjon én töllem parancsolatokat, nem én ötölle. Te pedig most fogadd szómot.¹²⁴

¹²¹ tsame [Emendáltuk.]

¹²² mindeneket<?>

¹²³ ellenem [Emendáltuk.]

¹²⁴ szomott [Emendáltuk.]

BENEDÁB

Oh, egek! Valyon mitsoda nap ez? Meddig fogja kendőzni és apolgatni
e' roszalkodoknak iparkodását, veszem már észre, hogy királyom ellen
955 esküsznek ma mindenek.

BÁZA

Hallode, vitez! Szed le a lántzot Zárárol, vesd Benadabra.

MILES

Istentelen párt ütő, öltözzél belé, a mit kerestél.

BENEDÁB

Ihol ez a fizetes, hogy királyomhoz hiv voltam. Oh, világi tünderség!
Most tapasztalam, hogy tsak olyan a világ dolga, valamint a kotzká-
960 zás. Látom, hogy el kell veszni ma királyomnak, valoba bé telyesedet
a' profétának szava.

BÁZA

Meny már dolgozdra, ne dörögj, ne zörögj, ne darály ily sokáig, drága
most nálunk minden szempillantás.

BENEDÁB

Elmégyek... De veletek marad gonosz lelketek ismérte. Tsak nem felejt-
965 hetem el királyomot. Oh, szerentsétlen király! Kit kellessék fel oldozni,
vajha tudtad volna, és kit halálra sententiazni! (*Abit.*)

ÖTÖDIK KIMENETEL

Zára és Báza

ZÁRA

El indult már egyszer. Egészszen tsak nem fel buzdította minden jo
kedvemet. Nem tudom, mi titkos gerjesztés lopta bé magát szívembe.
970 Oh, egek! Valyon mi a neve ennek az édesgető indulatnak? Bizony ir-
galomnak neveznem, hogy ha ez kemény szívemhez férhetne.

BÁZA

Rugd messze magadtól, kérlek, ezt a puha maszlagot. Engemis tapoga-
tott belől valami, de tsak hivságnak és hivalkodásnak tartottam. Ellent
kell állani a lelki furdalásoknak, semmi félelemnek soha helyt nem kell
975 adni. Ez a ket erkölts szükséges minden gonosz tselekedetre. Azt mon-
dom: akármi leg nagyobb gonoszságot leg szebb erköltsnek allits, hogy
ha királyságra segít... De igen rövid az üdő, nemis érkezhetünk hoszu
tanátskozásra. Felét el végeztük, de feje meg hátra vagyon a kigyonak.

ZÁRA

980 Régi jó barátom, kiből már királyt tisztellek! A mint kedved tartja, úgy
alkolmaztatom magamot, testemet, lelkemet a te akaratodhoz szabom.
Csak tudgyam tanatsodat és teljes kívánságodat.

BÁZA

Valyon mi némű zaj ütközik fülemből? Jaj, oda vagyunk, távozzál innen,
kérelek, mert a mint sajdítom, a király érkezik ide.

HATODIK KIMENETEL

Báza, Jeroboam és Nádáb

JEROBOÁM

985 Miben töltöd az üdőt, érdemes fővezér?

BÁZA *(nem vette észre:)*

Eppen most sietek vala udvarlásodra, felséges király!

JEROBOÁM

Holl vannak a rabok, holl a párt ütők?

BÁZA

Parantsolatod szerint már fetrengenek a melyseges tömletnek üre-
gében.

JEROBOÁM

990 Hálá az egeknek, éppen tetzesem szerint. De nem tudom viszont, mi-
tsoda félelem fogta el tagjaimot. Két párt ütőt ugyan körmeim köze ad-
tak a jó istenek, de szüntelen úgy vágy a szívem, hogy még harmadikis
valahol alattomban lappang.

BÁZA

995 /: Ha tudná, kivel beszél. ./ Eztis nem sokára hálónkba kerityük, csak
füleidet meg ne vond tanátsomtól.

JEROBOÁM

Sőt parantsolom.

BÁZA

1000 Az én tanátsom oly hasznos lesz felségednek, hogy kevés vártatva távul
lészen minden félelem. Rövideden csak azt javaslom: hogy a berekbe
nagy pompával siessünk, ott a királynak és hertzeg fiának mindenkor
fenn forgo szerentséjéért a bálványoknak jeles áldozatot teszünk, me-
lyen meg jelennek az udvarnak fő fő rendei. Ha valaki parantsolatodot
által hágya, személd ellen tett vétekről vádoltassék.

JEROBOÁM

Mi végre aztot?

BÁZA

1005 Tudni illik hogy meg tanulhasd, ki légyen még fejed meg esküt ellenséged. Mert hogy azis ki tudodgyék, szükséges az helyes okoskodás. Ki tudodik pediglen, mikor áldozni fogunk.

JEROBOÁM

Hogy s mi keppen lehessen az, fel nem érhetem elmémme.

BÁZA

1010 /: Nem, mert kurta az eszed. ./ Mi következendő légyen, figyelmezz reá, és a profétának szavait fontold meg jól. Új királyt rendel, úgy mond vala az Úr Israelnek. Melyik Ur? Igenis, Israelnek Ura, Istene. Kit rendel? Nem mást, hanem a ki meg rontson téged, hogy a bálványozást bé hoztad az országba. Tehát szive szerént való férfiat rendel királynak. Innen okoson ki hozhatod, hogy ha még vagyon valaki, a ki fejjeddel kíván jatzodni, az meg nem jelenik az áldozatra.

NÁDÁB¹²⁵

1015 Véllede, Baza, hogy a ki meg nem jelennék, magát azzal el adgya?

JEROBOÁM

Hát ha minyajon jelen lesznek?

BÁZA

/: Magamis úgy kívánnám. ./ Így ment lehet minden félelemtől.

NÁDÁB

Valo, hogy helyesen meg főzted.

BÁZA

/: Kiis találom, de savanyut fogsz kostolni! ./

JEROBOÁM

1020 Vagyon valami bökkenő a dologban. Baza, helyes ugyan tanácsod, de nem hasznos.

BÁZA

/: Már az én malmomra kezd... ./ Hiszede vagy hited el, felséges király, hogy több haszonnal, mint¹²⁶ kárral jár.

¹²⁵ NABÁT [Emendáltuk, hiszen Nábát nincs jelen.]

¹²⁶ haszonnal <já>mint

JEROBOÁM

1025 Ne vitasd tovább, Báza! Viszont nyilván való veszedelembe ejtem magamot, ha neked engedelmeskedem. Nem hiszede, hogy ha a bálványoknak térdett haitunk, ellenünk¹²⁷ gyulaszszuk az egeknek haragját, és a boszu állásra fel indittyuk?

BÁZA

/: Tántorog már ismét. ./ Mit irtozol annyira a vétektől? Kevés gondgya az Istennek arra, vétkezzél, ne vétkezzél.

JEROBOÁM

1030 Sött, felette nagy gondgya vagyok.

BÁZA

/: Megint semmire sem mehetek. ./ Légyen, ne légyen, aztot nem vitatom. Hertzeg! Nem kérem aztot, hogy oly szándokal térdett hajcs bálványidnak altari előtt, mintha azzal meg vetnéd az Istent, ha nem tsak azért, mivel most így hozta a szükség, így nem bántod meg.

JEROBOÁM

1035 Báza, rosszszul okoskodol. A mit az Isten tilalmaz, akár mi szandékból légyen, vétek az.

BÁZA

1040 /: Igazat mond, de mégis a jégre viszem ma. ./ Felsőges hertzeg! Hogy tovább ne vitassam, meg engedem aztis, hogy vétek, de hasznos, sőt mái naponn szükséges vétek te néked, és a mi veleje a dolognak, olyas vétek, melyet ma el követvén soha többször nem tselekszel. Bizonyára ha ez a vétek néked szerentsés lészén, ez után semmiben én töllem nem akadályoztatol, hogy a bálványozásról visza térhes az igaz Istennek tiszteletére, sőt, engemetis példaddal azon Istennek isméréterére vonhatz.

JEROBOÁM

1045 Igenis helyesen mondád: ha szerentsés lesz a vétek. De ki irta aztot nékem homlokomra?

BÁZA

Félhete¹²⁸ fő felséged az én jelen létemben?¹²⁹ Leheté oly erő, mely erő szakot tégyen királyomon? Az egész bereket környül vétetem vitéz katonáimmal, ne hogy valaki árthasson. Mi nemü ellenségtől félhetz már?

¹²⁷ ellennünk [Emendáltuk.]

¹²⁸ Félhete<d>

¹²⁹ az én jelen jelen létemben [Emendáltuk.]

JEROBOÁM¹³⁰

Báza! Elégtelen vagy arra, hogy a seregek Ura Istenének ellent ally.

BÁZA

1050 Elégséges az, ha ellent állhatok az embereknek, mert ha hitelt adsz profétádnak, embertől következik reád a veszedelem, ember veszi meg ate házadot... Mind az által azt tseleked, a mi tetzik. Ahias, ha szintén poenitentiát tartasz is, nem biztat a veszedelemnek meg menekedésétől, én pedig bizonyos utat mint vétkezőnekis mutatok. Mit epezted tovább
1055 szivedet? Könyű választani a párosbol.

NÁDÁB

Meddig kesedelmeskedünk? Imé, én, felséges atyám, gyorsan el megyek, hogy az egész királyi udvarnak meg parantsoljam az áldozatra valo készületet.

JEROBOÁM

1060 Egek! Mitévő légyek? Uj vétkekkel meg bántsam Izraelnek Istenét, azon az napon, az melyen engesztelnem kellene?

NÁDÁB

Még egyszer meg bántjuk ugyan, de nem többször. Katona dolog a vétkeknek sokaságát egyel szaporítani, azon egy poenitentia által ezis a többivel el töröltetik.

JEROBOÁM

1065 Ne biztasd e képpen magadot, fiam! Gyakorta a közelebb valo vétek leg utolso, mely midön véghez vitetik, bé telik száma a vétkeknek, és oda lesz minden reménység.

NÁDÁB

Oh, unalmas vetélkedés!¹³¹ Tehát magadnak, és édes tiéidnek veszedelmét kívánod? Hát meg engeded, felséges atyám, hogy az ebeknek ededelül adassunk?

JEROBOÁM

1070 Nehéz viaskodas. Kettős félelem fogta el minden izeimet, félek ugyan az Isten haragjátólis, de tartok azombann az emberek gonoszságátólis. Mi tévő légyek?

BÁZA

/: Márís lépbe verte magát. ./ Mind a kettős félelem meg szünik nem sokára.

¹³⁰ <Báz> Jeroboám

¹³¹ vetélkedés [Emendáltuk.]

NÁDÁB

1075 Kérlek, felseges atyám, ne vesd meg ennyi könyörgésinket, ha üdvös-
segedet és hasznodat kívánod!

JEROBOÁM

Már meg győztettem, kényszerítettem. A berekbe menyünk, áldazatot
tészünk.

BÁZA

1080 /: Ennyim már a *tromf*.¹³²:/ Eljen a király! (*Magának*:) Ezenben paran-
tsolok a vitezeknek, hogy környül¹³³ vegyék a bereket.

JEROBOÁM

Engedelmet kérek te tőled, Izraëlnek Ura Istene, mivel te kényszeritesz:
még egyszer *térdet*¹³⁴ hajtok bálványimnak óltári előtt. De soha többször
nem.

NÁDÁB

Báza, reád bizom minden ügyünköt. Kérlek, hiven járj el a dologban.
(*Abeunt*.)

BÁZA¹³⁵

1085 El járok, de nem köszönöd meg.

HETEDIK KI MENETEL

Báza, az után Zára

BÁZA

Fel derül kedvem, bé telik örömmel szívem, hogy szép simma beszé-
dimmel a jégre vihetém őket. Jokor *érkezel*,¹³⁶ lelkem barátom! Szajjam
izére folynak mindenek. Kezünkbe került már Jeroboam, egész királyi
udvarával edgyüt.

ZÁRA

1090 Felette hosszasas volt a királyal valo tanátskozásod.¹³⁷ Ahias nagyon
tart fortélyidtol, sajnálja, hogy el veretted a jéggel minden iparkodásit.
Panaszolkodik Arám, hogy füstbe tűnt követségének minden haszna.

¹³² troff [Emendáltuk.]

¹³³ környül [Emendáltuk.]

¹³⁴ térted

¹³⁵ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

¹³⁶ elkezel [Emendáltuk.]

¹³⁷ tanátskozásodat [Emendáltuk.]

BÁZA

Te mind ezekre mit...?

ZÁRA

1095 Sajnáltam ügye fogyot sorsokot, és el hitették az egy ügyüek, hogy néked eskütt ellenséged vagyok, azért szünetlen arra kényszerítettek, hogy szivednek belső titkait ki tanulván nékik értékre adnak *ma*.¹³⁸

BÁZA

Azzal mire tzélloztak?

ZÁRA

Ki akarták a szeget szeggel ütni.

BÁZA

1100 Többet eszzel, mint erővel... Így szaktam meg jakablani én az egy ügyüeket... De áldom a rogyogo egeket, hogy szándékomot el titkolták a profétánál. En, en vagyok, ha eddig nem tudtad, Ahia: en vagyok, kit az Ur Israel királyának rendelt! En verem meg ma a Jeroboám házát... De erről többet ez után. Most tsak azt kérdek: fenn tartode még szivességedet hozzám?

ZÁRA

1105 Esküszöm a mendergös, tsattogo...

BÁZA

Elég, elég, hiszem, hivségednek jutalmát veszed királyságomban!

ZÁRA

Ne emlisd most a jutalmat, elegendő jutalom nékem, ha szives barátodnak hivattatom... De még kételkedele, hogy el szánt gonaszságunkot tudgya az Isten?

BÁZA

1110 Tudgya, ne tudgya, keveset gondolok azzál, tsak az emberek addig meg ne tudgyák, mig végbe viszem.

ZÁRA

De valyon meg segélt-e¹³⁹ az Isten?

BÁZA

Nem szükség, hogy segéltsen, tsak éppen meg ne gátoljon. Mindazonáltal a profétának szavai szerint tetzik az egeknek iparkodásunk.

¹³⁸ adnak. m. [Értelemszerűen próbáltuk javítani.]

¹³⁹ segélte [Emendáltuk.]

ZÁRA
1115 Joll vagyon. Ugye, hogy Jeroboamot az Isten bünteti, s mi vagyunk a büntetésnek eszközei?

BÁZA
Okoson tanálád. Ennek véghez viteléért nem kévanok más jutalmat a tronus széknél. Méltó ez, hogy ma saját veszedelmévelis magaménak tégyem.

ZÁRA
1120 Ha máskor valaha, most valoban leg¹⁴⁰ hamaráb életére járhatunk.

BÁZA
De valyon nem szakade a madárnak tolla markunkba?

ZÁRA
Már keleptzében vagyon... A népnekis eleit nagy summa arannyal melléd hoditottom. Mit kívánsz egyebet?

BÁZA
1125 Tsak azt akarom, hogy Ahias, Arámmal együt meg jelennyenek erre a ditsőséges viadalomra.

ZÁRA
S. ott mit tselekedgyenek?

BÁZA
Minek előtte meg érkezék a király, ott légyenek, hogy szemeivel nézze a proféta jövendölésének ki menetelét.

ZÁRA
1130 Könyü aztot véghez vinni, mert mihelyt meg saj¹⁴¹ditya Ahias, hogy Jeroboam viszont uj bálványozással szándekozik bántani Istent, azomban fel gyuladván, a bálványoknak ki irtására indul.

BÁZA
Eppen tetzésem szerént. Te azonban, mihelyt a király meg érkezik, ved körül a bereket fegyveres vitézekkel, hogy senki el ne¹⁴² futhasson. En más felől fogom lesni a nyulat.

ZÁRA
1135 Ebbe sem lesz semmi hátra maradás.

¹⁴⁰ leg<y>

¹⁴¹ saj<t>ditya

¹⁴² elni [Emendáltuk.]

BÁZA

Az után én jelt fogok adni, midőn tele torokkal kiáltsad: Elyen, elyen az új király, Báza,¹⁴³ és ezen szoknak harsogására fegyveres kézzel melléjek közelgetvén üssétek, vágjátok, kontzoljaátok az egész sereget. Valaki kezét fel emeli ellenetek,¹⁴⁴ halálnak fia legyen. Így fogsz kedvembe lenni.

ZÁRA

1140 Valahova fordulsz, követni foglak.

NEGYESEDIK VÉGZÉS

ELSŐ KI MENETEL

Ahias egyedül

AHIÁS

Egek! Mit látok? Atkozott gonoszság! Tehát viszont pogány áldozatokkal fertezetteti Jeroboam Israel Istenének szentséges oltárit? Viszont a meny-
nyei Istennek imadando székében helyheztette Bálnak és Molochnak
1145 fertelmes tőkéit!¹⁴⁵ Ezeknek akar ma térdet hajtani? Ezeknek lábaihoz
boritya nagy össéne, Dávidnak királyi páltzáját s koronáját? Hát tsak
így tart Istennek meny ütő köveitől? Ennyit gondol a meg bantodott
égnek haragjával? Szent Isten...! Telyes reménység fémlik vala meg
téréséről. De lám, mind az vilámlás, füstbe tűnt. Már rebeg vala sze-
1150 rentsétlen. Már kevély nyakát meg alázta vala Israel Istenének. Már a
töredelmes sziv béli poenitentiáról gondalkozik vala. És ime, viszont
új vétekre tsalogatá őt az istentelen Báza. Addig pengeté hizelkedő
húrját,¹⁴⁶ miglen el hiteté akaratom ellen, hogy hasznos legyen az vétek.
Addig biztatá fondorkodo tanításival, méglen rea gyulaztá mind egy
velágra haragját minden hato Istenemnek.

MÁSODIK KIMENETEL

1155 Ahias és Arám

ARÁM

Ahia! Szemlélem a *rejtekből*¹⁴⁷ istentelen szándékát Jeroboamnak. Ekes
készületü rendekkel seregelnek az áldozatra. Az első sereget Zára vezérli,
az utolsót követi Baza, a király a fő hertzegektől környül vétetve közepét
tartya a seregnek. Zára, mihelyt a sűrű erdőhöz közelite, minden rejtek

¹⁴³ [Elyen elyen az Új Király Báza aláhúzza.]

¹⁴⁴ ellenetek [Emendáltuk.]

¹⁴⁵ fertelm tőkeit [Emendáltuk.]

¹⁴⁶ hurát [Emendáltuk.]

¹⁴⁷ jertékből [Emendáltuk.]

1160 ösvenyit el állá fegyveres vitézivel. Báza pedig egy kevésbé el¹⁴⁸ tért az utral, el hiszem, azért, hogy jobban meg kerithessék a nyulat. A király saját édessivel együt egyenes utat tart felénk.

AHIÁS

Most veszem észre, ki iszonyatos szélvész fellegzik, tsattog-pattog észak-rol! Ki sebes zugással, zajjal döl a nagy Istent boszonto Jeroboamra!
1165 Imé, tementalan dandárok, mérges nyilakkal tömött tegezék, öldöklő kardok, sok más taglást, kontzólást, halált nemző hadi eszközök. Imé, szemembe ütköznek már a kaszás seregek, deltzeg paripak! Hasogattya már az eget, rettentí az földet, veri fülemet a katzér nyerítés harsogo hangja! Repednek, omlanak, rakásra dölnek Jeroboám házanak kö fa-lai, dulyák, fosztyák, hánnyák, rontyák Istentől el pártolt, bálványozo várasát... Merő mesének tartá ő mind eddig fenyegetésemet, de most világosan kitezik, hogy merő véletlen eseten, vak szerentsén épített mindeneket... Ah, szerentsétlen király! Ki kénszerite arra, hogy viszont uj bálványozással ferzteztendé lelkedet?... De valyon minyajon véle valának a fő hertzegek?
1175

ARÁM

Senki el nem maradott.

AHIÁS

Tehát minyajon áldoznak ma a bálványoknak?

ARÁM

Sőt, minyajon áldozatok lesznek, ez el tökélet akarattya Bázanak.

AHIÁS

Tsak nem ver hát levegő eget Istennek szava, semmi felség, semmi hatalom nem vethet gántot¹⁴⁹ az ő egyszer el végzet akarattjának. Így, így gátolja meg az udvari álságot, így teszi semmivé az istenteleneknek¹⁵⁰ gonosz szándékát! De jól van... Tisztelem, örök Istenem, imádoando akaratodat. Már régen Addo proféta ezen a helyen, ezen berekben Jeroboamat utalatos bálványozásáért erőssen meg dorgálta vala. Ki nyujtá törvénytelenül kezeit a király, hogy az Isten szolgáját erőszakos halállal a más világra küldené. De meg szárada szentségtelen keze. Le romlának bálványinak oltári. Ezzel sem gondola. Mert mihelt kezeinek előbbi épségét a profétának érdeme által meg nyerheté,¹⁵¹ egyszersmind bálványinak el pusztult oltárit lábra állítá, mindha azoknak, s nem az Istennek tulajdonitaná kezeinek meg nyert épségét. Farahora akadtunk
1180
1185
1190

¹⁴⁸ <é>el [Az ékezet áthúзва.]

¹⁴⁹ gántzot [Emendáltuk.]

¹⁵⁰ Istenteleneknek [Emendáltuk.]

¹⁵¹ nyelheté [Emendáltuk.]

itten, a ki szívének meg átkodásában a mindenható ellen kevélyen rugodazván, fel kiált: Nem tudom, nem ismérem az Urat!¹⁵² De én, hogy szívének, fejének szédelgését jozanitsam, keményeb dorgálással fogom a dolgot, talám hasznasabbak lesznek intésim, mint régen Addo profetáé.

ARÁM

1195 Veszedelmes¹⁵³ leszen ma itten minden intésed... Mindazonáltal embere légy szavaidnak, oroszlány modgyára bannyál a dologgal, társad leszek mint szerentsés, mint szerentsétlen állapotodban.

AHIÁS

Nints semmi, mitől tarts: nem szabad a követet a nemzetsegek törvénye ellen tsak egy ujjalis illetni.

ARÁM

1200 Mit gondolsz? Vélede, hogy a kik a mindenható törvényt meg vetik, az nemzetségeket tisztelnék?¹⁵⁴

AHIÁS

1205 Tapasztalhatod, hogy a világi törvények betsüesebbek az emberek előtt, hogy sem az Isten parantsolati, s nagyob véteknek tartanak magok talál-mánnyokat meg vetni, mint azokat fel forgatni. De akármilyené, szerentsés tsillag alatt születünk. Ha erőt vehetünk rajtok, az Istené leszen a ditsőség, ha pedig meg győztetünk, örömet meg halok örök Istenemnek szentséges törvényiért. Nem lehet ennél ditsőségeseb halál. Ah, mely igen lobog szívemben az isteni szeretetnek tüze!

ARÁM

1210 Hasonlo tűznek szikrai bennemis égnek. De mit keselkedel, miért nem rohansz szentségtelen oltárira, hogy fel forgatnád, pórá tennéd néma bálványit?

AHIÁS

Mostan se helye, se ideje, az udvarnak szemé¹⁵⁵ láttára kel eztet véghez vinnem.

ARÁM

Hát ha gántsot vetnek szándékodban?

¹⁵² Urát [Emendáltuk.]

¹⁵³ Veszelmes [Emendáltuk.]

¹⁵⁴ tisztelnék [Emendáltuk.]

¹⁵⁵ szemere [Emendáltuk.]

AHIÁS

- 1215 Keveset tartok attól... Mindazonáltal ha szintén gyümölcselemek lennének is intésem, meg elégszem azzal, hogy szemtől szembe meg merészem feddeni Jeroboámnak törvénytelen tselekedetét. De ime, kit látok, úgy tetszik, Zára, akivel mind eddig kívánva kívántam beszédemet közleni.

HARMADIK KI MENETEL

Ahias, Arám, Zara

AHIÁS

- 1220 Soha, barátom, nem érkezhettél alkalmatossabban.

ZÁRA *(alattomban:)*

/: Ebnek vagy barátja! :/ Tudom: hogy tudni illik következő játékkal titeket gyönyörködtesselek.

AHIÁS

/: Fel derült kedve, nem tudom, mi az oka. :/ Azt nem kívánom, ha nem csak hogy szándékomnak tzeljét nyomozhassam.

ZÁRA

- 1225 Mit tart kívánságod?

AHIÁS

Tsupán bálványozásoknak el rontása sietteté ide jövedelemet. Nemis tétetik ma itten semmi némü áldozat jelen létemben.

ZÁRA

Sőt, szemed láttára áldozni fogunk.

AHIÁS

De mi némü áldozattal?

ZÁRA

- 1230 Melyhez hasonlot mind eddig magad sem tapasztaltál. De valyon nem vetteé erre utyát Jeroboam sietséggel?

AHIÁS

Még sietséggel?

ZÁRA

Sietseggel, mondám: de akár hova rejtette el magát, fel vadászszuk átkozott lelkét¹⁵⁶ testében... Ha eddig nem tudad, ma tapasztalni fogod,

¹⁵⁶ lelket [Emendáltuk.]

1235 kit rendelt az Ur Israel királyanak, hogy meg verje a Jeroboam házát ezen a napon.

 AHIÁS

 Zara! Álmat fejtesze, vagy eszelösködöl?

 ARÁM

 Szeme, szája, ábrázattya ki jelenti¹⁵⁷ a párt ütést.

 BENTRŐL KIÁLTÁS¹⁵⁸

1240 Nem párt ütés, nem, ha nem gyönyörűséges játék. (*Intus fit fragor.*)
 Éljen az új király,¹⁵⁹ Báza!

 AHIÁS

 Szent Isten! Hát Báza az új király?

 ARÁM

 És te az istenteleneknek pártyát fogod?

 ZÁRA

 Halyon meg a tyranus, veszszen el minden pereputtyával együtt, hogy Báza uralkodhassék! (*Abit*).

 AHIÁS

1245 Eze hívsége Bázának királyához?... Tanuljatok, koronás fejek, mi haszna légyen minden tanácsosnak kezére bizni a titoknak koltsát. Es azokban reménységteket vetni, kik addig hizelkednek oldalatok mellet simma beszédekkel, míg meg törlik zsiros szájokat, azután reátok fujják dög-leletes mergetet. Szerentsétlen Jeroboam, mi haszna légyen a vétekeknek,
1250 most valoban tapasztalni fogod.

NEGYEDIK KI MENETEL

 Nádáb és az előbbéliek, az után Jeroboám, és Báza

 NÁDÁB (*futva és reszketve:*)

 Jaj, hová rejteszem? Ahia, ha Isten szolgálja vagy, védelmez engem!

 AHIÁS

 Israelnek ura, Istene segélyen tégedet, hertzeg, öhozzá folyamodgyál.

¹⁵⁷ ki <len>jelenti

¹⁵⁸ [A rendezői utasítás alapján kiegészítettük.]

¹⁵⁹ [Éljen az új Király aláhúзва.]

NÁDÁB

1255 Báza, szíves barátom, egyetlen egy istápom és utolsó reményem, hol
kesel oly sokáig?

ARÁM

/: Ha tudnád, kit ohajtasz! :/

NÁDÁB

1260 Ahia! Oda van, el eset királyi atyám! Valamely tzinkuskodo gyilkostól
el árultattunk... Mert midőn a bereknek közepette királyi méltosághoz
illendő pompával seregelnék, valamely véletlen¹⁶⁰ kiáltás miatt minden
fő hertzegektől el hagyattattunk... Négy részéről a bereknek veszedel-
münkre repülnek a nyilak, már is szerelmes véreim azoknak sűrűségétől
meg győztettek... A király az egy szaladásban helyeztette minden
reményét... Istenek, mi tevő legyek? (*El menő félben.*)

AHIÁS

Ne hertelenkedgyél, hertzeg! Ha innen indulsz, veszned kell.

BÁZA (*prodit:*)

1265 Ha meg nem tsalatkozom, Nádábnak szavait hallám... Valyon hová
rejtezet az istentelen?

JEROBOÁM (*prodit:*)

Kit látok? Meg jött minden reményem... Szíves vezérem, Báza, a ki
érettem mind eddig sokat izzadtál, tudom, hogy te kívülled már senki
se hív én¹⁶¹ hozzám!

BÁZA

1270 /: Még kedveznek az istenek. :/

JEROBOÁM

Meny gyorsan, azonban allisd elő gyilkos párt ütöt.

ARÁM

/: Még sem veszi észre. :/

JEROBOÁM

1275 Mégis itt vagy? Sies, barátom, es térj vissza menél hamaráb. Félek már
mindenektől, félek önnön magamtól, félek azoktól, a kiket meg
rettentek.

¹⁶⁰ vél véletlen [Emendáltuk.]

¹⁶¹ hiven [Emendáltuk.]

BÁZA

Azontul itt lések. Te¹⁶² azonban halgas, mert... (*Abit*).

ARÁM

1280 Heaba fenyegetz, mert nem félek... Felséges király, oda életed, ha szaporán meg nem gátolod! Ne tsalattasd tovább magadot, ismérem a fejedre járo párt ütököt. Baza minden veszedelmednek eredete. Az ő ülőin forrott volt öszve mostani veszéljednek gyükere.

JEROBOÁM

Mit mondasz, Arám? Egek! Tehát azt várhatom én attol, kit...

AHIÁS

A hitetlenség hitetlenséggel büntettetik.

JEROBOÁM

Átkozott nemzetség! Így tiszteled tehát királyodot?

AHIÁS

Amint te az Istent.

JEROBOÁM

1285 Eze meg eskütt hitetek?

AHIÁS

Visza adgyák a költsönt.

JEROBOÁM

Most veszem észre, Ahia, hogy igazat tartanak szavaid!

AHIÁS

1290 Bár tsak most utolyára ne fordisd el füleidet üdvösséges tanátsomtol. Kiálts az egek Ura Istenéhez: Vétkeztem az Urnak... Töröld el a föld szineröl szentségtelen bálványidot, melyek mostani veszedelmidnek okai.¹⁶³ (*Fit intus strepitus.*)

JEROBOÁM

Mi zendülés ez?

NÁDÁB

Oda vagyunk, oda biradalmunk, oda királyi nemzetségünk. Az egy szaladásban vagyon minden reménységem.

¹⁶² /: Te [A fölösleges /: jelet elhagytuk.]

¹⁶³ akai [Emendáltuk.]

ÖTÖDIK KI MENETEL

1295

Zára és a voltak, az után Báza

ZÁRA

Ally meg, hertzeg! Halálnak fia vagy, ha meg mozdulsz...¹⁶⁴ Mégis szalatz?... Utánna, vitézek! (*El szalasszák.*) Meg rémul az egész világ mái tselekedetinken.

JEROBOÁM¹⁶⁵

1300

Hát te istentelen lator, ezt mérészled előttem? Még szabadon vagy?... Egek, mi dolog lehet ez? Patkoly töllem, rokába telelt nemzetség, az más világra. (*Extrahit gladium.*)

ZÁRA

Tedd le a fegyvert, Jeroboám. (*Hic exit.*)

BÁZA

Már jelen vagy az új király, tudd meg, hogy rabunk vagy!

JEROBOÁM

Ki rabja, istentelen?

BÁZA

1305

Baza királyé.

JEROBOÁM

Mitsoda? Így tisztelitek fő uratokat! Egek! Mire juték!

ZÁRA

Heaba hasogatod az egeket buta szavaiddal, nem hallik ugatásod menyországba.

JEROBOÁM

1310

Nosza, vitézek, szaggassátok szélyel az atkozottakat! Ihol, senki se fogadgya szomot... Mindenek tsufot üznek belöllem.

BÁZA

Hadgy békét a kevély puffadásnak... Tedle a fegyvert, ha nem akarod azontul eletedet letenni.

¹⁶⁴ maszdulsz [Emendáltuk.]

¹⁶⁵ [A szerepnév elején olvashatatlan ráírások.]

JEROBOÁM

Oh, istentelen! Miben vétettem én te ellened,¹⁶⁶ hogy így...

BÁZA

1315 Elég már, ne boszonts tovább. Boruly inkább lábaidhoz, kérj kegyelmet töllem.

JEROBOÁM

Mitsoda? Kegyelmet kérjek hitetlen szolgamtól?

BÁZA

Sőt már királyodtol.

JEROBOÁM

Atkozott nemzetség! Nem álhatom tovább esze veszet patvarkodását...
El mégyek, majd meg mutatom én, ki légyen a király. (*Indulo félben.*)

BÁZA

1320 Ally meg, hitetlen!

JEROBOÁM

Még meg ályak? S te parantsolsz nékem?

BÁZA

Parantsolom: aly meg!

JEROBOÁM

Nem állok, egy szo oly, mint száz. (*Aufugit.*)¹⁶⁷

BÁZA

1325 Utánna, utánna, fegyveres vitézek, valahol bé éritek, sebes nyilakkal verjétek által melyét!

(*Omnes post ipsum currunt, excepto Ahia, et Aram.*)

HATODIK KI MENETEL

Ahias és Aram, az után Jeroboam

AHIÁS

Szent Isten, mely tsudálatosok a te itéletid! Lehete már hinni az emberek tanátságának?

¹⁶⁶ ellenned [Emendáltuk.]

¹⁶⁷ au<u>fugit

ARÁM

1330 Annál inkább fondorkodo istentelenséginek, melyekben mindazáltal
meg is sokán helyeztetik kába reménységeket.

AHIÁS

Ah, sűrű homályba borult nap! Hová tűnt már Jeroboamnak fényes-
kedő koronája! Kire juta mind eddig fenn hejazo tronus széke! Tartok
tölle, hogy máris meg aszszott, hervadot, senyhedet keserveben. Talán
eddig tsusz, mász királyi vérrel izzado föld színén.

JEROBOÁM

1335 Ah, iszonyu seb! Aram! Ahia!

ARÁM

Mi történt veled, király?

JEROBOÁM

1340 Valamely gyilkos kézből ki botsáttatott halálos nyil kegyetlenül által
járta melyemet... El törtem ugyan a nyilat, de mérges szálkáját¹⁶⁸ ki
nem vonhattam, kénozza, gyötri, tekeri minden belső részeimet. Ah,
szerentsétlen ora! Mire juték! Meg halok a nagy fájdalom miatt.

AHIÁS

Térj magadhoz, Jeroboam, az örök élő Isten, kinek nem annyira haragja,
mint nagy igazsága árasztotta¹⁶⁹ reád minden nyomoruságidot. Légyen
bár tsak most reményed!

ARÁM

Engedd meg, had kössem be sebedet!

JEROBOÁM

1345 Haszontalan: által járta szimet. Most érzem boszu állo haragját a se-
regek Urának!

AHIÁS

Szánode tehát vétkeidet?

JEROBOÁM

Nem, vétkeimet nem, hanem királyi méltóságomat, tronus széke-
met, fiaimot, életemet el veszni sajnálom.

¹⁶⁸ szakáját [Emendáltuk.]

¹⁶⁹ árasztotta [Emendáltuk.]

ÁHIÁS

- 1350 Ne hogy egyszersmind minden kéntsednél leg drágább kéntsed, tudni
illik halhatatlan lelked el veszszen, folyamodgyál haragjábanis igaz, ir-
galmas Istenedhez, könyörögj neki mostani el áradott keserűségében,
sirasd meg törvénytelen tselekedetidet! Kiálts fel töredelmes szívből:
temérdek ugyan, a mit szenvedek, de régen, de igen meg érdemlem.
1355 Mondgyad: könyörűly rajtam, Isten!

JEROBOÁM

- Már belső részeimet kénozza a halál. Ah, keserves halál!... Vad, fene
szerentse, így tréfálsz Jeroboámmal! Kegyetlen istenek, fel nem veszitek
ügyemet! Istentelen Báza, addig arúlad zsákba a matskát, míg gyaláza-
toson meg ejtel. De boszut állok mind ezekert, még a más világonis fel
1360 vadászóm átkozot lelkét.

ÁHIÁS

Ted félre most az eféle haszontalan panaszt, magadrol gondalkodgyál,
király, hogy a mostani büntetésed lelked¹⁷⁰ orvoslására szolgáljon.

ARIA SECUNDA

PRIMA

- Ah, miért nem félsz a veszéltől,
Nem irtozol a vétektől,
1365 Meg kell halnod, jól látod.
Szánd meg, kérlek, szegény lelked,
Ne keresd tovább veszéljed,
Meg téresben ne légy rest.

SECUNDA

- Immár had el és felejtsd el,¹⁷¹
1370 Bálványidat, jaj, kerüld el,
Utáld rosz életedet.
Ohajtással s. zokogással,
Poenitentia tartással
Sirassad büneidet.

ARÁM

- 1375 Meg hal! Kénozza szívét a nyíl.

JEROBOÁM

Istenek, átkozot istenek, rut, otsmány bálványok, mostani veszedel-
memnek okai, gyűlöllek, kárhoztatlak titeket!

¹⁷⁰ leked [Emendáltuk.]

¹⁷¹ felesd [Emendáltuk.]

AHIÁS

Most üdvösségre és üdvösséges tanácsra tértél. Szánode tehát, hogy az egy igaz Istent meg bántottad?

JEROBOÁM

1380 Iszonyu fájdalom! Nem álhatom tovább. (*Decidit.*) Oda minden reménységem, meg fosztattam jó barátimtól, el vesztettem mindeneket. Ki pököm azért istentelen lelkemet: büntesd, büntesd mind örökké, igaz¹⁷² büntető Isten. (*Moritur.*)

AHIÁS

Könyörűly rajta, Isten!

ARÁM

1385 Ki adta már lelkét.

AHIÁS

Vége eletének, vajha gyötrelménekis valaha vége lenne!

HETEDIK KI MENETEL

Báza és a' voltak

BÁZA¹⁷³

Ah, mely igen örvendek, hogy győzedelmet vehettem elleségimen...
De valyon meg halte?

AHIÁS

1390 Isten ostora! Meddig kegyetlenkedel?

BÁZA

Isten ostora, haragjának eszköze vagyok. Mi bajod velem?

AHIÁS

Költsön pohár ez... Te vérengező gyilkos, aki most az eget vered dülfös tetőddel, tudgyad, hogy ma holnap sokkal iszonyatosb, sokkal gyalázatosb sonyaruságnak örvényébe hengerit telhetetlen gögöd.

BÁZA

1395 Fogd bé mosdatlan szájjadot; nem tudode, hogy aztot üldözöm, a kit még¹⁷⁴ az Istenis gyűlöl?

¹⁷² igaz [Emendáltuk.]

¹⁷³ [A szerepnév utólag beszúrva.]

¹⁷⁴ mág [Emendáltuk.]

ARÁM

Már ötöt meg verte az Ur, és ki adta lelkét, nezd, a halálos sebtől hogy nyílt melye.

BÁZA

Ezt kívántam mind eddig.

ARÁM

1400 Viszont látom Zárát... szalad erőssen.... jaj, mi hirt fog hozni?

AHIÁS

Ugyan ő-e¹⁷⁵ valóságosan?

ARÁM

Ő az, bizonynyal... pedig véres kardgya... Egek!

NYOLTZADIK KI MENETEL

Zára és a voltak

BÁZA

Miért nem szallasz tehát? Mond ki szaporán, szénaé¹⁷⁶ vagy szalma?

ZÁRA

1405 Szena ugyan most az egyszer, már most Nadab maga vérében¹⁷⁷ hever.

BÁZA

Hála a nagy Isteneknek, hogy ily szerentsesen esett¹⁷⁸... Kitsoda ma baldogabb nálamnál? Úgy tetszik, mint ha már most meg izleném, oh, istenek, a ti ki mondhatatlan boldogságtokat!

ZÁRA

Eljen, uralkodgyék tehát az új király, Báza!

AHIÁS

1410 Változo szerentse! Ennek szamos esztendőket kívánnak, midőn amaz meg hal. Oh, átkozot hizelkedők, felségeknek althatatlan veszélji, ki nem tudgya utálatos fortélyaitokat? A felségeket¹⁷⁹ mint egy tzérnára szerkeztetett álnokságokkal környül fogni, a szerentsétlen esetet titkolni, himezni, hamozni, egész tartományokat aruba botsátani: ez a

¹⁷⁵ eőe [Emendáltuk.]

¹⁷⁶ szenaé [Emendáltuk.]

¹⁷⁷ vereben [Emendáltuk.]

¹⁷⁸ eset [Emendáltuk.]

¹⁷⁹ felsegeket [Emendáltuk.]

1415 ti nemes tudományotok, ez a ti mesterségeitek, melyeknek kendőzött
mérge egész országokat, nemzetségeket nem egyszer döntött a vesze-
delemnek feneketlen örvényébe.¹⁸⁰

ARÁM

Valóban be telyesedett a szomorú jövőndölés.

AHIÁS

1420 Tanuljatok minyajon szomorú játéunkból, kik az Isten parantsolati
ellen rugodoztok! Ime, mihaszna legyen a véteknél, Jeroboam eseté-
ből észre vehetitek.

ARIA TERTIA

EPILOGUS

Oh, világnak fia, ki a büntől
Nem irtozol, semmit a vétektől,
1425 Jeroboam sorsát,
Ő sok gonoszságát
Keserves halálát,
Örök kárhozattyát,
Érthetéd.

Igy lesz vesztek, kik bűnben élnek,
1430 Testi bujaságban hevernek,
Isten törvényinek,
Gyakor intésinek
Akik nem engednek,
Sőt az ellen mennek:
1435 El hidgyed.

Azért míg üdöd van, térj Istenhez,¹⁸¹
Bűneidről gyonást, míg végedhez
El jut nagy hertelen,
Ne hogy készületlen
1440 Tanáljon az Isten.
Tenni igaz szível
Ne késsél.

¹⁸⁰ orvényébe [Emendáltuk.]

¹⁸¹ [A szakasz előtt:] 2da [Mivel a többi versszak előtt nincs sorszám, ezt is elhagytuk.]

1445 Siet gyorsan a' kaszás halál,
Ki ha készen teged nem tanál,
Nem lesz engedelem,
Oda lesz kegyelem,
Követ nagy sérelem,
Szörnyü veszedelem
1450 Pokolban.

*Franciscus Balthazar Tima*¹⁸²

Annus 1781 vacat ob defectum Theatrum.

¹⁸² [A rövidítést, amely a dráma végére illesztett (de általunk a drámaszöveg elé helyezett, l. ott) szereposztást követi, feloldottuk.]

A MŰ ADATAI

A dráma az *Actiones Tragicæ* 122–155. lapjain található, ez a kötet utolsó darabja. Tud róla Bándi (1896, 292.), Alszegehy–Szlávik (1913, 28.), Pintér (1993, 63, 124.), Muckenhaupt (1999, 112.), Medgyesy S. (2009, 28.). Szövege itt jelenik először.

A prológos szerint Jeroboám, Izraélnek szerencsétlen királja léssen keserves játékunknak árnyéka, vagyis az ószövetségi történet nem pusztán a dráma tárgya, hanem (mint az az árnyék szóból kitűnik:) a szerző prefiguraként és példaként is használja, s Jeroboám történetén keresztül a bálványimádást, az isteni tanítás semmibevételét és ennek büntetését mutatja be. E dráma, a kötet utolsó darabja, már magyar nyelven hozza a dráma részeit (végezés, kimenetel).

A DRÁMA RÖVID TARTALMA

Első végezés

1. kimenetel

Arám, Júda királyának követe nagy hadi sikerekről számol be Izrael uralkodójának, Jeroboámnak. Jeroboám elkeseredett: 21 éve nem volt szerencséje, s ezt Arám a bálványimádásnak tulajdonítja, ezért igyekszik Jeroboámot az igaz Istenhez visszatéríteni. A békesség jegyében Júda királya, Aza a leányát kínálja Jeroboám fiának, továbbá ígéri, hogy az általa elfoglalt területeket visszaadja Jeroboámnak. Jeroboám azonban Ahiás prófétára hivatkozik, aki megjövendölte veszését, ezért nem hajlik Arám rábeszélésére.

2. kimenetel

Nádáb jelenti Jeroboámnak, hogy másik fia, Abia súlyos betegségben meghalt. Ebből Jeroboám arra következtet, igazak voltak Ahiás próféta szavai, s megkezdődött nemzetségének és Izrael egész népének hanyatlása, majd eltűnése. Ezért úgy dönt, lerombolja a bálványokat. Fia, Nádáb viszont haragra lobban, mert úgy érzi, hogy ezzel az ő trónöröklése is veszélybe került.

3. kimenetel

Nádáb és Báza ellenzik Jeroboám döntését, és az igaz Isten tiszteletét, szerintük Ahiás próféta hazugságokat hordott össze. Nádáb célásaiból úgy tűnik, Bázától nem áll messze a pártütés gondolata. A jelenet végén Arám is megjelenik, ő viszont hisz a prófétának.

4. kimenetel

Zára pozitív jövődölést vár Ahiás prófétától, aki azonban csak Jeroboám házának pusztulását jósolja, mégpedig még aznap, de nem hajlandó elárulni a Jeroboám trónjára lépő új király nevét. Hiába fenyegetik akár halállal is. Arám azzal győzködi a prófétát a jobb jóslat szükségességéről, hogy ő és Jeroboám gyermekeinek házasságával fennmarad a két királyság, de azonos Istent fognak majd imádni. Jeroboám kétségbeesik.

5. kimenetel

Jeroboám Ahiás tanácsát kéri, s győzködésére Jeroboám megtér Istenhez, és bocsánatért könyörög. Ahiás elmagyarázza, hogy az isteni megbocsátás nem okvetlen jelenti a büntetés elengedését, sőt, ha Jeroboám pusztán a haláltól akar szabadulni, és nem őszinte a bűnbánata, akkor kétes a megbocsátás is. Ezért Jeroboám mégis a prófétát öreg fecsegőnek tartó Bázára hallgat.

6. kimenetel

Ahiás egyedül: szánja a széthulló királyi családot és Izraelt.

Második végezés

1. kimenetel

Benedáb kesereg, hogy nem tud segíteni Jeroboámon. Nábát, Jeroboám testvére Benedáb segítségét kéri, hogy bosszút álljon Jeroboámon, és letaszítsa trónjáról. Benedáb annak ellenére hű marad, hogy látja, hogy szinte mindenki pártot ütött Jeroboám ellen.

2. kimenetel

Báza nyugtatja Nábátot, aki attól fél, Benedáb beárulja őket Jeroboámnak. Bázának sok *félre* szövegéből látszik (Nábát azonban nem tudja), hogy Jeroboámot azért akarja megfosztani a tróntól, hogy sajátmaga legyen a király. Nábát a jelenet végén bízik Báza segítségében.

3. kimenetel

Báza egyedül: örül, mert terve sikerülni látszik, ha pedig mégis rosszul alakul a trónfosztás, mindent ráfog Nábátra. Az érkező Zárát azzal fogadja, hogy magának is, Zárának is szerez királyságot. Zára híre azonban arról, hogy a király már mindent tud, szertefosztatja a reményeket. Báza elmondja: láncokban fogja vinni Zárát a király elé, hogy (ál)hűségét bizonyítsa. Zárának tudnia kell, hogy ez csak kelepce: a pártütést Benedábra akarják kenni. Báza egy levelet írt Benedáb nevében a király elvesztéséről, ezt átadja Zárának, ekkor azonban betoppan Asael.

4. kimenetel

Asael leleplezi Zárát, akit Báza gyorsan (tettetésként) vásra veret, olyan kegyetlenül, hogy Asaelnek is megesik a szíve rajta. A jelenet végén Zára mintha megértené, hogy Báza tettei a vad indulatát.

Harmadik végezés

1. kimenetel

Jeroboám előtt Benedáb önmagát vádolja, s azzal biztatja a királyt, hogy megőrizheti életét és trónját is. Jeroboám kiküldi Nábátot, mert kettesben akar maradni Benedábbal.

2. kimenetel

Benedáb nem mondhatja el a királynak, amit tud, mert titoktartásra esküdött, s esküjét megtartja.

3. kimenetel

Ekkor Báza jelenik meg a király előtt, s hozza Zárát, a leplezett pártütőt. Zára színleg bevallja a pártütést, de Benedábot jelöli meg kezdeményezőként. Benedáb felháborodik, erre Zára előveszi a Báza által Benedáb nevében hamisított, pártütésre felszólító levelét (vö. II.3.). A (hamis) levélből Jeroboám megérti, illetve azt hiszi, hogy Benedáb hűtlen lett hozzá, s leghívebb emberének, Bázának megparancsolja Benedáb és Zára börtönbe kísérését. Benedáb nem is védekezik.

4. kimenetel

Báza Benedábot börtönbe vetteti, aki ekkor megérti, hogy a próféta igazat jövendölt.

5. kimenetel

Zára és Báza örülnek a sikernek, bár kicsit meg is sajnálják Benedábot, de a sajnálatot elhessegetik. Zára már királynak tekinti Bázát.

6. kimenetel

Báza tanácsa: Jeroboám vonuljon a bálványokhoz köszönetet mondani megmentéséért, s így leleplezheti azokat, akik vonakodnak a bálványimádástól. A király habozik, bizonytalan, hiszen a próféta óva intette a bálványozástól. Báza győzködi, hogy a bálványoknak áldozás nem jelent elfordulást a próféta Istenétől. Báza másik érve, hogy a próféta nem ígérte meg a büntetés elmaradását. Fia, Nádáb is igyekszik rávenni apját a bálványozásra. Jeroboám végül elindul – bocsánatot kérve Izrael Istenétől – még egy utolsó bálványozásra, a berekbe, ahol Báza már gyűjti katonáit.

7. kimenetel

Zára beszámol arról, hogy a próféta tart Bázától, s sikerrel hitette el Jeroboámmal és udvarával, hogy Zára ellensége Bázának. Báza jutalmat ígér Zárának. Báza biztos abban, hogy megszerzi a trónt. Zára mintha meginogna, fél, hogy Isten mindent tud és lát. Bázának kész terve van. Úgy intézi, hogy mindenki jelen legyen Jeroboám bálványimádásánál; arra számít, hogy Ahiás dühödten nekiesik majd a bálványoknak, ezalatt a katonaság körülveszi őket. Akkor Zárának meg kell éjleneznie az új királyt, Bázát: ez lesz a jeladás, előrohannak a katonák, és mindenkit felkoncolnak.

Negyedik végezés

1. kimenetel

Ahiás egyedül: döbbsenten látja, hogy Jeroboám, aki előzőleg már eljutott a megbánásig, most, Báza hatására visszatér a bálványozáshoz.

2. kimenetel

Arám és Ahiás látják a bálványokat, a felsorakozó katonaságot, tisztában vannak vele, mi következik. Ahiás Addo prófétára hivatkozik, aki egyszer már megjósolta Jeroboám romlását, ami akkor be is következett. Arám kicsit fél, Ahiás azzal nyugtatja, hogy a követeket törvény védi, de Arám korántsem biztos abban, hogy Bázáék a törvény érdekli.

3. kimenetel

Érkezik Zára. Ahiás úgy véli, meg tudja akadályozni a bálványimádást. Báza érkezését „Éljen az új király!” kiáltással fogadja Zára. Ahiás megdöbben, majd levonja a tanulságot: lám, Jeroboámnak mégsem érte meg bálványokat imádni.

4. kimenetel

A halálra rémült Nádáb Ahiás segítségét kéri, ő azonban Istenhez irányítja. Nádáb elmeséli, hogy a berekben minden kísérője otthagyta Jeroboámot, az egész királyi család elpusztult, az uralkodó pedig elmenekült. Jeroboám megjelenik a színen, és örömmel üdvözlí az egyetlen hívének vélt Bázát, az ő segítségét kéri a pártütők azonosításához. Jeroboám megtörtén ismeri el Ahiás igazát, de már késő.

5. kimenetel

Jeroboámot lefegyverzi Báza, az új király. Jeroboám nem tekinti királynak Bázát, és elmegy, az azonban elrendeli elfogatását.

6. kimenetel

Aram és Ahiás már halottnak hiszi Jeroboámot, aki megjelenik, és elmondja, hogy súlyosan megsebezte egy nyíl, haldoklik. Megátkozza a bálványokat, s Ahiás segítségével könyörög az Úrhoz, majd meghal.

7. kimenetel

Ahiás Bázát szidja, és Jeroboáméhoz hasonló halállal fenyegeti. A jelenet végén Zára érkezik sietve.

8. kimenetel

Zára híre: Nádáb is meghalt. Báza örömmel nyugtázza, hogy ő a király. Ahiás látja a jövődőlés teljeseését, s keserően fogalmazza meg a hízelkedők káros, egész országokat romba döntő hatását.

SZERZŐ

Tima Boldizsár 1749-ben, Kászonújfalun született, Tima Ferencként. 1768. április 19-én öltözött be, majd 1773. október 16-án szentelték pappá a stefanita provinciában. A mikházi *Historia domus* 94. oldalán felsorolt (1754–1782 között ott működő) tanárok névsorában ő is szerepel, eszerint 1776-ban Mikházán tanított. Csíksomlyón 1778-ban az alsó, 1779–82 között a közép és felső nyelvtani osztály tanára és a szeminárium vicerégense. 1783-ban a retorikai és a poétikai osztályokban tanít (*Alszeghy–Szlávik* 1913, 11.). 1785–92, 1795–98 között a dési rendház gárdiánja. 1801–1805 között Marosvásárhelyen házfőnök, a provincia consultora, majd haláláig (Mikháza, 1814. február 20.) a novíciusok mestere. (György 1930, 581.; *Pintér* 1993, 138. Tima Ferenc Boldizsárról a *Magyar Katolikus Lexikon* nem tud.)

FORRÁS

Tima Ferenc Boldizsár a jelen drámájában többször (a Prológusban és a darab más részeiben) megadja a mű eredeti, bibliai forrását: *Jeroboám, Izraëlnek szerencsétlen királja leszen keserves játékunak árnyéka. Ez, minek utánna Izraëlnek tiz nemzetsége, a mint fel jedzi az írás, királjok harmadik könyvének tizen egyedik részében...* Az I. végezés 2. kimenetelében ugyancsak többször hivatkozik a Királyok III. könyvének 14. és 15. fejezetére. Az Ószövetség mai beosztása szerint a történet a Királyok I. könyvének 11,26–15,20, Jeroboám uralkodástörténetének listaszzerű felsorolása pedig a Királyok II. könyvének 14,23–29. soraiban található.

A címszereplőnek a modern magyar fordításokban használt névalakja Jerobeám. Jerobeám az északi országrész első királya volt, kb. Kr.e. 931–910 között uralkodott. Vele egy időben Rechabeám, a fia, Abija és Aza (Ásza) uralkodott Júdában. Jerobeám a maga államában két aranyborjút állíttatott fel, régi kultikus helyeken (Bételben és Dánban: 1Kir 12,28–30). Ezért fordultak ellene a próféták, így Achija/Ahiás (1Kir 14,5–18) és a névtelen *Isten embere* is (1Kir 13). Jerobeámnak állandóan védekeznie kellett a júdeai királyok támadásai ellen is, ezért egyes területeket kénytelen volt átengedni Abijának; e területek egy részét a darabban *Báza* névalakban szereplő Bása szerezte vissza Jerobeám számára. Jerobeámot fia, Nadab követte a trónon (1Kir 15,25). A dráma cselekménye követi az ószövetségi történetet, didaktikusan kiemelve az isteni üzenetet közvetítő próféta igazságát, annak semmibevételét és a rá következő büntetést.

Pintér Márta Zsuzsanna (1993, 63.) szerint a dráma a jeles jezsuita író és teológus Franz Neumayr (1697–1765) *Jeroboam* c. latin nyelvű darabjának szabad fordítása. Hasonlóképp vélekedik a jezsuita Kozma Ferenc *Jekóniás*át sajtó alá rendező Alszeghyné Tési Edit, amikor a Jekóniás-téma magyarországi közkedveltségére példát hoz: „más rendek iskoladrámaelőadást rendező tanárai más témájú darabjaikban is felhasználták párbeszédeit, pl. a Csíksomlyón a Jeroboám-történetet Neumayr osztrák jezsuita drámája nyomán feldolgozó szerző-rendező is 1780-ban.” (*Jezsuita iskoladrámák* I., 848.). A szövegkölcsonzésekre alább visszatérünk.

Neumayr tragédiagyűjteménye (*Theatrum Politicum, sive Tragoediae ad Commendationem Virtutis et Vitiorum Detestationem olim Ludis Autumnalibus, Augustae Vind. & Ingolstadii*) 1760-ban jelent meg; a *Jeroboam Tragoedia data Ludis Autumnalibus Anno MDCCXXXV* címlappal kezdődő dráma a 227–284. lapokon található. A fordítás tényét nem tudjuk megerősíteni, legfeljebb arról lehet szó, hogy Tima ismerhette Neumayr drámáját. Tima nemcsak az öt felvonást alakítja négygyé, hanem a jelenetezés is eltérő, más-más szereplők szólalnak meg a scenákban stb. A forrást is eltérően adják meg. Neumayrnél: 3. Reg. 14. & 2. Paralip[isis] 13. (p. 228.), Timánál: *királjok harmadik könyvének tizen egyedik részében*.

Neumayr és Tima drámája között nincs szövegszerű kapcsolat, pusztán közös forrásra, az ószövetségi történetre megy vissza mindkettő. Mivel azonban a szakirodalomban felmerült Neumayr és Tima drámáinak rokonsága, az alábbiakban részletesebb adatokat is közlünk Neumayr darabjáról.

Neumayr jóval több szereplőt alkalmaz. Alábbi összehasonlításunkban Neumayr eredeti sorrendjét követjük, s ahhoz alakítottuk Tima általunk rekonstruált szereplistáját:

Franz Neumayr: <i>Jeroboam</i> (1760, p. 229.)	Tima Ferenc Boldizsár: <i>Jeroboám</i> (1780)
Ahias Profeta Jeroboam Rex Baasa Praefectus Militiae Nadab, Salmon, Esron (= Filii Jeroboami) Ephrem, Eliphaz (= Fratres Jeroboami) Nepotes Jeroboami Manasses a Cubibulis Zara familiaris Baasae Aram Legatus Regis Asae Ibrahim Legatus Regis Syriae Tribunus Militum	Ahiás Jeroboám Báza Nádáb Zára Arám Nábát Benedáb Asael

Neumayrnél a Jeroboám-történetet bemutató főcselekménnyel párhuzamosan részletesen kidolgozott, bonyolult allegorikus keretjelenetsor is fut (ahogy kötetének más darabjaiban is), méghozzá két vonulatban: 1. Az első és a harmadik felvonást egy-egy nem részletezett *Saltus* zárja (p. 241. ill. 263.), vagyis itt pantomimikus, zenés, táncos némajátékra következethetünk. 2. A másik vonulat a *Prologussal* kezdődik (*Jeroboamicae Familiae interitus, & ejus causa Symbolice exhibetur*; szereplői: Genius Jeroboami, Religio, Ratio status, Chorus Epheborum; a színpadkép: *Theatrum exhibet hortum, cujus porta sunt Tabula Decalogi. In medio stat arbor gentilitia stirpis Jeroboam*; p. 229–235.). A második és a negyedik felvonás után egy-egy, a *Prologushoz* hasonló alaposságú, hosszabb allegorikus közjáték következik. (A második felvonás után: *Chorus I. Pseudo-Politicismi impietas. Percussimus foedus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Ita Isaias c 28. de tribu Ephraim, ex qua fuit Jeroboam*; szereplői: Pseudo-Politicismus, Pluto, Ganymedes, Parcae, Chloto, Lachesis, Atropos; p. 250–256; a negyedik felvonás után: *Chorus II. Pseudo-Politicorum infelicitas. Delebitur foedus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit*. Isa. 28.; szereplői: Pseudo-Politicismus, Cretismus, Syncretismus, Pharisaismus, Herodianismus, ejus Ministri a Plutone ec pacto submissi, Prudentius in subelliis ultimus, Praecipitantia concilii Praeses-Ganymedes Plutonis; p. 271–278.). A *prologus* és a vele összefüggő két közjáték végig énekelt verses szöveg, *chorus, aria, arietta, ariose* részciókkel. A beékelt áriák ötletét viszont Tima esetleg vehette Neumayr darabjából. Tima chorusokat alkalmaz, de nem szabályos struktúrában: a három *aria* az első és a második végezés között, a negyedik végezés 6. (utolsó) jelenetében és a dráma legvégén helyezkedik el.

Neumayr közjátékainak ismertetésével az allegorikus hagyomány alakulását kívántuk jelezni. Neumayr közjátékainak hiánya a magyar darabban egyszerre bizonyítja Tima önálló dramaturgiáját és az allegorikus hagyomány elhalását. A késő középkori hagyományhoz kötődő csíksomlyói színpad egyébként soha nem

használta a főcselekménnyel párhuzamosan futó, a barokkban szokásos, sokszor összefüggő allegorikus cselekménysort, melyet a jezsuiták annyira kedveltek. A 18. század végére a barokk intermediumok ki- és leloptak a többi iskolai színpadról is; nyilván ezért maradtak el Tima darabjából is, amely ezáltal közelebb került a kor magyarországi iskolai színjátszásának fővonulatához.

Ugyancsak Franz Neumayr Jeroboám-drámáját jelölte meg Kilián István egy minorita drámaprogram forrásaként: Gallo Joachim *Jeroboám* c. drámáját 1768. augusztus 27-én mutatta be a miskolci minorita iskola (vö. *Minorita iskoladrámák* 9. sz.). Kilián kiemelte, hogy az argumentum láthatóan Neumayr alapján készült (*Minorita iskoladrámák*, 377.). Szöveg híján a kérdés nem eldönthető; valószínű, hogy a minorita Gallo szabadon használta forrásként Neumayr *Jeroboám*ját, a csiksomlyói Tima Ferenc Boldizsár szövegének azonban nem forrása (legfeljebb ötletadó ihletője) Neumayr darabja.

Ahogy korábbi (az 1778-as és az 1779-es) drámákban, úgy itt is találunk szöveg-kölcsönzéseket, mégpedig jezsuita és minorita szövegekből egyaránt. (Láttuk, hogy a minorita szerzők gyakran merítettek a jezsuita korpusból.) Az alábbi példákat hozzuk:

1. (Akárcsak az 1778-as tragédiában; I. kötetünk 11. sz. drámáját:)

ARÁM: be szépen himezett hámozott udvari bordában szőtt fortéljadat. (I. 3.)

Vö. TYNDARUS: Ki szépen szőtted udvari fortélyidnak vásznát... (Kertso Cyrják: *Leoninus és Leonina* = *Minorita iskoladrámák*, 454.).

2. BÁZA: oly mesterségesen forgasd a palotás tselt (II. 2.)

Vö. a) NABUZARDÁN: oly mesterségesen forgasd a' palotás tselt... (Kozma Ferenc: *Jekóniás* = *Jezsuita iskoladrámák* I., 787.)

b) DIOSCUROS:...erőszak, álnokság, kegyetlenség, igazságtalanság az ő palotás fogási. (Faludi Ferenc: *Caesar Aegyptus földén Alexandriában* = *Jezsuita iskoladrámák* I., 19–20.)

c) FÓKÁS: Úgy vegyd elő a' palotás tselt... (Faludi Ferenc: *Constantinus Porphyrogenitus* = *Jezsuita iskoladrámák* I., 86.)

3. AHIÁS: Eze hivsége Bázának királyához?... Tanuljatok, koronás fejek, mi haszna legyen minden tanácsosnak kezére bizni a titoknak koltsát. Es azokban reménységeket vetni, kik addig hizelkednek oldalatok mellet simmás beszédekkel, míg meg törlik zsiros szájjokat, azután reátok fujják dögleletes mergeket. Szerentsétlen Jeroboam, mi haszna legyen a véteknek, most valoban tapasztalni fogod. (IV. 4.)
Vö. SZOSTHENES: Az egyenes igasságnak nints mindennél helje: a' kép-mutatás már módi-udvariság. Magos egek-ig emelnek, míg meg-törlik 'ziros szájjokat; azután mint a' kigyók reád fujják dögleletes mergeket; Azért mértékkal osztogasd szénn nélkül-való igaz szívedet pajtásidnak. (Illei János: *Ptolomaeus* = *Jezsuita iskoladrámák* I., 337.)

PTOLOMAEUS: Tanullyatok Koronás Fejedelmek! minden tanácsosnak kezére bizni a' titoknak kultsát! (Uo., 384.)

4. AHIÁS tanulságos, összegző szavai:

Oh, átkozot hizelkedők, felségeknek olthatatlan veszélji, ki nem tudgya utálatos fortélyaitokat? A felségeket mint egy tzérnára szerkesztetett álnokságokkal környül fogni, a szerentsétlen esetet titkolni, himezni hamozni, egész tartományokat aruba botsátani: ez a ti nemes tudományotok, ez a ti mesterségeitek, melyeknek kendőzött mérge egész országokat, nemzetségeket nem egyszer döntött a veszedelemnek feneketlen örvényébe. (IV. 8.)

Vö. JEREMIÁS: Ó, átkozott hizelkedők, felségeknek majd óhatatlan veszélye! ki nem tudja utálatos fortélyaitokat? a' Királyt mint egy tzérnára szerkesztetett álnokságokkal környül fogni, a' szerentsétlen esetet titkolni, hímezni, hámozni, a' szerentséset fitogtatni, öregbíteni, ártalmas szövetséget koholni, egész tartományokat árúba botsátani, a' szegénységnek véres veretékét ki-sajtolni, idegen jószággal töltözni, egy szóval az Országlókon országlani, ez a ti derék mesterségtek, ez a' ti nemes tudománytok, mellynek kendőzött mérge egész Országokat, nemzeteket nem egyszer döntöt a' veszedelemnek feneketlen örvényébe. (Kunics Ferenc: *Sedeciás* = *Jezsuita iskoladrámák* I., 884.)

Kicsit más helyesírással, de Jeremiáséval szó szerint azonos Tyndarus szövege a minorita Kertso Cyrják *Leoninus és Leoninájában* (*Minorita iskoladrámák*, 455.). A forrásként szolgáló jezsuita szövegek a korban megjelentek: Kunics *Sedeciását* 1753-ban Kassán, Kozma *Jekóniását* 1754-ben Győrben, Illei drámáit 1767-ben Kassán adták ki. (E kölcsönzések egyébként azt is jelzik, hogy a minorita Kertso Cyrják gyakran vett át szövegrészeket a kiadott jezsuita iskolai színjátékokból.) Faludi *Constantinus Porphyrogenitusa* csak szerzője halála után, 1787-ben jelent meg nyomtatásban (*Faludi* 1787, 4–114.), azt tehát Tima nem használhatta.

ELŐADÁS

A kézirat első lapján, a cím előtt a bal margón szerepel az 1780-as dátum, több nem derül ki az előadás időpontjáról. Feltűnő, hogy az 1780-as évből nincs nagypénteki előadásadatunk: az év pünkösd szombatján (május 13.) és Szent Antal napján (június 13.) adtak elő színjátékot, az *Actiones Comicae* Szentes Regináld által írt két utolsó darabját (*Pintér* 1993, 123–124.; I. kötetünk 6. és 7. sz. drámáját). Ennek alapján 1780 nagypéntekére, március 24-re tennénk a dráma előadását, mivel abból az évből hiányzik a nagypénteki játék, de ezt más adattal nem tudjuk megerősíteni. A színházépület 1780-ban leégett, az újjáépítéssel 1781. június 3-ára készültek el (*Pintér* 1993, 45.). Ezért a kézirat utolsó (155r) lapján, a szereposztást követő bejegyzés már az 1781-es évre vonatkozik, amelynek első felében a megrongálódott színházteremben nem tartottak előadást: *Annus 1781 vacat ob defectum Theatrum* – e sorral zárul az *Actiones Tragicae* kötet (155r).

Az *Actiones Tragicae* valamennyi drámáját előadták, így bizonyosan a jelen drámát is. Kb. 20 szereplője volt a szereposztás szerint. Viszonylag kevés szerzői utasítás van benne.

Igényes előadás lehetett, az áriákból következően zenés kísérettel.

A szereposztás szerint két diák, Gergelyfi József (Josephus Gergélyffi Parvista Major) és Kovács Elek (Alexius Kováts Syntaxysta) volt a kántor, vagyis valószínűleg ők ketten énekeltek az áriáknak nevezett zenei betéteket, esetleg saját orgonakísérettel. Az ének szövegeit a kéziratban hol a maguk helyén, hol pedig a darab végén jegyezték le. Az I. végzés végén hangzik el az első ária *Szerentsétlen vétek, úgy van, szemléljétek* kezdettel. A négy versszaknyi szöveghez szótagszám alapján nem találtunk pontos dallamot, azonban a rövid (négy szótagos) 3. és 6. sorok megismétlésével tudunk ajánlani két dallamot is:

1. Az egyik Kájoni János énekeskönyve Mária altatójának (*Aludj, ó, magzatom...*) 18. századi erdélyi ferencesek által az ún. *Deák-Szentes kéziratban* rögzített dallama (vö. RMDT II., 179. sz.).

A - luy, oh Mag - za-t[om], E - des Kis le - su-som, A - luy, a - luy.

A - gyad a' já - szoly-ban, van ke - mény sze - ná - ban, a - luy, a - luy.

1. *Deák-Szentes kézirat*, 25. (*Kővári* 2013, 47. sz.)

2. A néphagyományban ugyancsak 6.6.4.6.6.4. szótagszámmal találjuk a *Szent Gergely doktornak...* kezdetű népszokásének dallamát, amelyre – a rövid sorok ismétlésével – az első ária szövegét énekelhetjük. A Kodály-gyűjtötte szokásdallamot kórusműre való feldolgozása tette ismertté (*Gergely járás* címmel); népzenei gyűjtésből került be a 20. század végi katolikus énekeskönyvekbe (*Éneklő Egyház / Dicsérjétek az Urat!* 256. sz.; a *Hungaricana Népzenei Gyűjteményben* több felvétel is meghallgatható, mint pl. egy Zala megyei: <https://zti.hungaricana.hu/hu/5449>).

Szent Ger-gely dok - tor - nak, egy - ház - ta - ní - tó - nak
 az ő nap - ján
 ré - gi szo - kás sze - rint, ün - ne - pel - ni jöt - tünk
 a temp - lom - ba.

2. Éneklő Egyház / Dicsérvjétek az Urat! 256. sz.

A második áriát a IV. végzés 6. kimenetelében találjuk (*Ah, miért nem félsz a veszélrtől...*). Annak ellenére, hogy a 8.8.7.8.8.7. szerkezetű szöveghez a 17. századi énekeskönyvekből négy dallam is társítható (RMDT II., 192–195. sz.: *Hálát adunk kénaidért...*, *A Christus Igéjét hallya...*, *Si laudata solitudo...*, *Solitudinem cantamus...*), mégis két másik dallamot ajánlunk. 1. Az egyik egy, a 18. században rögzített ének, amely a néphagyományban is fennmaradt. A *Betlehemnek pusztájában* kezdetű karácsonyi éneket a század végén nyomtatott katolikus énekeskönyvből közöljük (a néphagyománnyal való kapcsolatáról l. *Domokos–Paksa* 2016, p. 21. 142. sz., hangzó felvétele a *Hungaricana Népzenei Gyűjteményben*: <https://zti.hungaricana.hu/hu/66803/>).

Bet-le-hem-nek pusz-tá - já - ba', Nagy ö - röm hír - det - te - tett.
 Pász-to-rok' ví - gyá - zat - já - ba',
 Mert a' bar-mok' paj - tá - já - ban Üd - vö - zít - tő szü - le - tett.
 Ö - kör Sza-már' já-szol-já - ban

3. Bozókí 1797, 134.

2. A népzenei gyűjtésekből ezen felül még egy (*Ugyan, édes komámasszony* tipikus kezdettel) elterjedt dallamot is közlünk a két versszaknyi szöveg lehetséges melódiájaként egy bukovinai énekestől (hangfelvételét megtaláljuk a *Hungaricana Népzenei Gyűjteményben*: <https://zti.hungaricana.hu/hu/22440/>).

Giusto ♩ = 92

É - des-ked-ves ko-mám-asszony, Mért kend o-lyan so-vány asszony,

Eb - be fe - ne me - leg - be!

Én a - zért va-gyok so-vány, Hogy az u - ram so - kat kí - ván,

Én meg a - zért va-gyok kö-vér, Hogy az u - ram sem-mit sem ér,

Eb - be fe - ne me - leg - be!

Eb - be fe - ne me - leg - be!

4. Molnár Antal (74 éves), *Andrásfalva* (Bukovina) – *Kakasd* (Pest). Gyűjtötte: Kiss Lajos 1958. Jelzet: AP 3376h, AP 7781f.

A harmadik ének (ária) maga a darabot lezáró Epilogus *Oh, világnak fia, ki a büntől* kezdettel. Ehhez a két hosszú, összetett strofájú versszakhoz egyelőre sem történeti forrásokban, sem a néphagyományban nem akadtunk társítható dallamra.

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

A kézirat végén, a 155r oldalon található a szereposztás: ezt az oldalt kiadásunkban a mű élére helyeztük. A szerepneveket a leggyakoribb előfordulás alapján, jelölés nélkül egységesítettük, illetve a szereplistában jelöltük a javításokat. A kézirat a szerepneveket aláhúzással emelte ki, közlésünkben ez nagybetűs formában szerepel. Előfordul, hogy a másoló aláhúzta a szövegen belüli szerepneveket is,

ezt nem vettük figyelembe. A kéziratban ugyancsak aláhúzással jelzett szerzői instrukciókat, közlésünk hagyományainak megfelelően zárójelben, dőlttel hozzuk.

A másoló gyakran használt kettőspontot, igyekeztünk e sajátosságot megtartani; ha a mai központosítás másként kívánta, akkor a kettőspontot vesszővel váltottuk fel.

A kézirat elején az *ö* és *ő*, illetve *ü* és *ű* között nincs vagy alig észlelhető különbség, a másoló legtöbbször *ő*-nek és *ű*-nek olvasható betűket használ; ezért az *ö/ő*, *ü/ű* betűk átírásakor a mai helyesírási gyakorlat szerint döntöttünk, jelölés nélkül. A mondatkezdő betűkről ugyancsak nehéz eldönteni, mikor kis- és mikor nagybetűk. Mondat közben a szókezdő – főleg – mássalhangzók nagy vagy kicsiny volta alig dönthető el, ezért az értelemszerű javítás elvét követtük, jelölés nélkül.

A szavak egybe- vagy különírását is nehéz eldönteni, ezért az egybeírást csak az egyértelmű esetekben javítottuk.

A 4. kimeneteltől ugyan láthatóan azonos kéz folytatja, egyes helyesírási jegyek azonban mégis megváltoznak: eltűnnek a hosszú ékezetek, csak rövid *ö* és *ű* betűt használ, gyakoribb a korábbi *lj* helyett a *ly*, *cs* helyett *ts*, továbbá az *o* helyett az *a* (*szól*, *szal*) használata, Israel/Izrael nevének *ë* nélküli változata. (E változást esetleg azzal magyarázhatjuk, hogy a forrás, melyről másolt, nem egy kéz írása volt, ezért eltérő a helyesírás, melyet a mi kéziratunk másolója híven követett.)

A darab másolója gyakran alkalmazott ... vagy --- jelöléseket; ezeket – három pontos jelöléssel – akkor tartottuk meg, ha funkciójuk volt, azaz ha a szaggatottságot jelezték. Egyéb esetekben jelölés nélkül elhagytuk. Olykor kis kezdőbetűvel írt a másoló tulajdonneveket (Juda, Izrael, Isten stb.), ezeket jelölés nélkül javítottuk. Ugyancsak jelölés nélkül feloldottuk az olyan, a korban szokásos rövidítéseket, mint pl. *Bázá~k* (azaz: Bázának), *ebekk* (azaz: ebeknek). A kérdőjel és felkiáltójel gyakran keveredik, ezeket jelölés nélkül, értelemszerűen javítottuk. Az instrukciókban a szerző-másoló a *félre* funkciót következetesen a /: :/ jelekkel jelzi, ezt megtartottuk.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 7 *árnyéka* – előképe, prefigurája, példája
- 8 *királyok harmadik könyvének tizen egyedik részében* – a Biblia mai beosztása szerint: Királyok második könyve, 14,23–29.
- 16 *tzinkus* – hitvány, cinkos; itt: összeesküvő, párttűő
- 17 *sugárlásit* – sugalmazásait
- 47 *dagálj* – gőg, felfuvalkodottság
- 48 *puffatt* – gógös, felfuvalkodott
- 63 *pipes, pupos* – pipes bubos: cicomás, cikornyás, piperkőc, hetyke (CzF V., 237.; I., 816.)
- 74 *félbe* – félre
- 79 *poenitentia* – bűnbánat
- 94 *vakkot vetett koczkám* – szerencsétlen kockajárás; „Vakkoczka, mely csak egy szemet mutat.” (CzF VI., 750.)
- 102 *bátorság* – biztonság, nyugalom

- 146 3 Régi 15 – Királyok harmadik könyve, 15. rész. A mai beosztásban:
1 Kir 13–14.
- 151 3 Reg 14 – Királyok harmadik könyve, 14. rész. A mai beosztásban:
1 Kir 14,11: „Aki Jerobeám házából a városban hal meg, felfalják a kutyák, s az, aki a határban hal meg, az ég madarainak lesz a martaléka.”
- 163 3 Régi 14 V14 – Királyok harmadik könyve, 14. rész. A mai beosztásban:
1 Kir 14,14: „Aztán az Úr olyan királyt tesz Izrael fölé, aki kiirtja a Jerobeámokat.”
- 171 *cinkust* – l. a 16. sor jegyzetét
- 208 *véletlen* – váratlan
- 214 *fel puffat* – gőgös, felfuvalkodott; l. a 48. sor jegyzetét
- 262 *levet tsapni* – hízelegni
- 271 *Silo* – Siló: fontos város Jeruzsálemtől északra. A királyság előtt Izráel törzseinek vallási központja.
- 286 *negédő* – negédes: gőgös, nagyképű, rátarti
- 314 *kis biro* – lelkiismeret
- 317 *falba rugtad* – farba rúgtad, elrúgtad: elvetetted
- 320 *sententia* – ítélet
- 332 *nem visz a jégre* – nem jelent veszélyt számomra, nem csap be
- 341 *meg engedi* – megbocsátja, elengedi a büntetést
- 342 *meg engedni büntetést* – az előző jegyzetét
- 346 *puffat szavaid* – l. a 48. sor jegyzetét
- 347 *poenitentiát* – l. a 79. sor jegyzetét
- 358 *félbe* – félre, l. a 74. sor jegyzetét
- 372 *Vétkeztem az Úr ellen* – idézet: „Dávid így szólt Nátánhoz: »Vétkeztem az Úr ellen!« Nátán ezt válaszolta Dávidnak: »Így az Úr is megbocsátja bűnödöt s nem halsz meg.«” (2Sám 12,13)
- 379 *viszont* – megint, ismét
- 451 *vakot ne vessen* – l. a 94. sor jegyzetét
- 457 *falba rugtad* – a 317. sor jegyzetét
- 535 *halálot annál inkább* – a. m.: halálot annál kevésbé
- 544 *árnyékozhatod* – sejtethed
- 544 *tementalan* – töménytelen
- 553 *fel duzmatt* – felfuvalkodott, pökhendi
- 576 *egy atyáljában* – egyáltalában
- 579 *tengeri* – tengernyi
- 633–634 *heja* – héja, hía
- 647–648 *nem allot talán ingerlésekre* – kb.: nem sikerült haragra gerjeszteni
- 738 *magasságra* – magas posztra: a trón megszerzésére
- 758 *roszkapott* – rajtakapott, rosszon kapott
- 813 *meg jeztem* – megijesztem
- 837 *olyam* – ójam, óvjam
- 856 *fölsád* – fölséged, fölöttessed
- 887–888 *kissebségire ne légyen Benedábnak* – ne legyen Benadáb kárára
- 918 *tzinkus* – a 16. sor jegyzetét

- 928 *megfogtam a harist* – kb.: megtudtam, kitudódott. Haris: madár, „har-
sogó kiáltásáról igen ismeretes” (CzF II., 1414.), innen ered a szólás,
ha valami kitudódott
- 935 *Jól tsaptame a levet?* – Jól alakoskodtam-e?
- 953 *kendőzni és apolgatni* – leplezni és csókolgatni/ápolgatni
- 1037 *jégre viszem* – l. a 332. sor jegyzetét
- 1073 *lépbe verte magát* – lépre ment
- 1079 *tromf* – adu (kártya); a. m. kezemben az irányítás
- 1086 *simma* – sima, a. m. tettető, színlelő
- 1087 *jégre vihetém* – l. a 332. sor jegyzetét
- 1091 *el veretted a jéggel* – megghiúsítottad
- 1092 *füstbe tűnt* – füstté, semmivé lett
- 1099 *meg jakablani* – megjakabolni: bolonddá tenni, megcsalni
- 1121 *nem szakade a madárnak tolla markunkba* – nem lehetetlen dologról
álmodozunk-e?
- 1144 *Bál és Moloch* – a próféta bálványként említi mindkettőt (Baal: közel-
keleti sémi népek, főleg a kánaániták által tisztelt, természeti istenség,
akit több izraeli király is tisztelt, ezért harcoltak ellene a próféták.
Moloch: a Közel-Keleten elterjedt tűzisten, aki gyermekáldozatot is
követelt, ennek kiváltására helyettesítő áldozatot mutattak be; Izrael-
ben is tisztelték, ezt azonban a törvény tiltotta, vö. Lev 18,21; 20,2–5)
- 1151 *poenitentiarol* – l. a 79. sor jegyzetét
- 1165 *tementalan* – az 544. sor jegyzetét
- 1183 *Addo* – Addó (a modern fordításban Iddó) látóember, krónikájára,
látomásaira hivatkozást lásd 2Krón 9,29 („Salamon egyéb dolgait [...] megírták Nátán próféta krónikáiban, a silói Achija prófétai könyvében,
meg Iddó látóembernek Jerobeám, Nebát fia ellen írt látomásaiban.”)
és 12,15 („Rechabaám dolgai az elsőktől az utolsókig gondosan meg
vannak írva Semaja próféta és Iddó látóember krónikáiban.”): veszélyt,
romlást jósoltak látomásai, ezért mondják prófétának
- 1194 *Addo* – l. az előző jegyzetet
- 1257 *tzinkuskodo* – l. a 16. sor jegyzetét
- 1300 *Patkoly* – tűnj el
- 1345 *szímet* – szűmet, szívemet
- 1373 *Poenitentia* – l. a 79. sor jegyzetét

Boldizsár Ferenc Tima

JEROBOAM

ESSENTIAL DATA

The play is on pp. 122–155 of *Actiones Tragicæ*, it is the last drama in the volume. It is mentioned by *Bándi* (1896, 292), *Alszeghy–Szlávik* (1913, 28) *Pintér* (1993, 63, 124), *Muckenhaupt* (1999, 112), *Medgyesy S.* (2009, 28). The text is published here for the first time.

According to the prologus, „Jeroboam, the ill-fated king of Israel will be the shadow of our bitter play”, thus the Old Testament story is not simply the topic but is also used as a praefigure (as the word *shadow* suggests): the author shows idolatry, the negligence of God’s message and its punishment through Jeroboam’s story.

THE SHORT CONTENT OF THE PLAY

Első végezés / Act I

1. kimenetel (the playwright uses the Hungarian *kimenetel* for scene)

Arám, the deputy of the king of Judah tells about great military successes to Jeroboam king of Israel. Jeroboam is desperate: for 21 years, he has been ill-fated which Arám ascribes to the king’s idolatry and tries to turn Jeroboam back to the true God. In order to make peace, the king of Judah offers his daughter to Jeroboam’s son, and is ready to return the occupied territories to Jeroboam. Jeroboam quotes the prophet Ahijah who foresaw his fall, that is why Jeroboam refuses the offer.

2. kimenetel

Nadab informs Jeroboam that his other son Abihu died of a serious illness. Jeroboam thinks the prophet Ahijah was right, it is the beginning of the decline of Jeroboam’s family and the whole of Israel. Therefore he decides to destroy the idols. Nadab, his son gets angry because he feels his succession endangered.

3. kimenetel

Nadab and Báza (Baasha) object to Jeroboam’s decision as they think the words of the prophet are lies. Nadab’s hints may show that Báza does not refuse the idea of a riot. Arám who arrives by the end of the scene believes the prophet.

4. kimenetel

Zára (Zerah) wants a positive prophecy from Ahijah who only speaks of the devastation of Jeroboam’s family, on the day, but does not want to tell the name of the new king, though he is threatened with death. Arám persuades Ahijah to give a better prophecy as with the marriage, the two kingdoms would worship the same God. Jeroboam is desperate.

5. kimenetel

Jeroboam asks for Ahijah's advice, and finally, Jeroboam converts to God praying for mercy. Ahijah explains that God's pardon does not necessarily mean remit punishment; if Jeroboam wants to avoid death and his penitence is not honest then pardon is dubious, too. Still, Jeroboam thinks the old prophet is a gassy old man thus he follows Báza.

6. kimenetel

Ahijah, alone: he commiserates Israel and the mouldering royal family.

Második végezés / Act II

1. kimenetel

Benedáb is sad because he cannot help Jeroboam. Nábát, Jeroboam's brother asks Benedáb to help him throne down Jeroboam. Benedáb stays loyal to Jeroboam, though everybody revolts.

2. kimenetel

Báza calms Nábát fearing of Benedáb's denouncement. Báza's *aside* texts show that he himself wants to get Jeroboam's throne (though Nábát does not know about it). Nábát trusts Báza's help.

3. kimenetel

Báza alone: he is glad his prospects are good; if Jeroboam's deposition fails, Báza would blame it on Nábát. Zára arrives, Báza tells him he acquires a kingdom for himself and for Zára, too. Zára dissolves his hopes: the king knows about all. Báza tells him he will take Zára to the king in chains in order to prove his loyalty, but Zára must know it is just a trick because they want to blame the rebellion on Benedáb. Báza wrote a letter on behalf of Benedáb about the deposition of the king, when he is giving this letter to Zára, Asael arrives.

4. kimenetel

Asael unmasks Zára, Báza has him immediately manacled (though it is only a pretence). Báza is so cruel Asael has pity on Zára. At the end of the scene, Zára seems to understand Báza pretends his wild anger.

Harmadik végezés / Act III

1. kimenetel

In front of Jeroboam, Benedáb accuses himself and assures the king he may keep his life and throne. Jeroboam sends Nábát out as he wants to stay alone with Benedáb.

2. kimenetel

Benedáb cannot tell the king what he knows because he swore to keep the secrets.

3. kimenetel

Báza comes, takes Zára, the unmasked rebel. Zára pretends to confess the riot but identifies Benedáb as suggerer. Benedáb is disgusted, Zára shows the letter

forged by Báza on behalf of Benedáb (cf. II.3). From the (forged) letter, Jeroboam sees Benedáb's treachery and orders the loyal Báza to put Benedáb and Zára in prison. Benedáb does not fight.

4. kimenetel

Báza does not incarcerate Benedáb who understands the prophet was right.

5. kimenetel

Zára and Báza are glad, though they feel pity on Benedáb. Zára already regards Báza as king.

6. kimenetel

Báza's advice: Jeroboam should thank for his escape to the idols, thus he can identify those against idolatry. The king hesitates as the prophet warned him against idolatry. Báza persuades him: idolatry does not mean leaving the prophet's God, and the prophet did not promise impunity. Jeroboam's son, Nadab agrees with Báza. Jeroboam asking for pardon from the God of Israel leaves for a last idolatry towards the wood where Báza already recruits his army.

7. kimenetel

Zára says that the prophet being afraid of Báza made Jeroboam and the court identify Zára as Báza's enemy. Báza promises to recompense Zára. Báza is sure he will get the throne. Zára is afraid God sees and knows everything. Báza's plan is ready: he arranges everybody to be present at Jeroboam's idolatry as he hopes the angry Ahijah would turn on the idols while the army blockades them. Then Zára should cheer Báza, the new king: this will signal the soldiers to slaughter all.

Negyedik végezés / Act IV

1. kimenetel

Ahijah alone: he is shocked by Jeroboam's return to the idols and the sins though he already started repentance.

2. kimenetel

Arám and Ahijah see the idols and the army approaching and they know what comes. Ahijah refers to the prophet Addo who had foreseen Jeroboam's decay which came true. According to Ahijah, deputies are legally safe with him but Arám is anxious, as Báza and his men do not care for the laws.

3. kimenetel

Zára comes. Ahijah thinks he can stop idolatry. Báza comes, he is cheered by Zára: „Long live the new king!” Ahijah is shocked then sums up: idolatry was not worth it for Jeroboam.

4. kimenetel

The frightened Nadab asks for Ahijah's help who directs him to God. Nadab says that everybody left Jeroboam in the wood, the royal family died, the king

escaped. Jeroboam comes, he is glad to see Báza whom he thinks to be his only helper and asks Báza's help against the rebels. Jeroboam admits Ahijah was right but it is too late.

5. kimenetel

Báza, the new king disarms Jeroboam who leaves but Báza orders his arrest.

6. kimenetel

Arám and Ahijah think Jeroboam is dead but he appears wounded, dying. He curses the idols and asks for Ahijah's help to pray to God, then dies.

7. kimenetel

Ahijah rows Báza and threatens him with a death similar to that of Jeroboam's. Zára comes.

8. kimenetel

Zára' news: Nadab is dead. Báza is happy to be the king. Ahijah foresees the future and bitterly sums up that the coaxers ill work can destroy whole countries.

AUTHOR

Boldizsár Tima was born in Kászonújfalu in 1749 as Ferenc Tima. He joined the order on 19 April 1768, was ordained on 16 October 1773. In the *Historia domus* of Mikháza (p. 94), he is listed among the teachers working between 1754–1782: he was a teacher there in 1776. In Csíksomlyó, in 1778, he was the teacher of the lower classes, in 1779–82, that of the middle and upper classes and also vice-regent of the seminary. In 1783, he taught rhetoric and poetic classes. (*Alszegehy–Szlávik* 1913, 11) 1785–92, 1795–98: he was guardian of Dés; 1801–1805: prior in Marosvásárhely, consultant of the province, master of the novices. He died in Mikháza, on 20 February 1814. (*Pintér* 1993, 138; *Magyar Katolikus Lexikon* does not mention him.)

SOURCE

Tima gives his biblical sources (in the prologue, in I.2). (In the modern Bible: 1 Kings 11:26–15:20; 2 Kings 14:23–29.)

Jeroboam was the first king of the Northern part, cca 931–910 BC when Recha-boam, his son Abijam and Asa reigned in Judah. Jeroboam set up two golden calves in old places of worship, in Bethel and Dan: 1 Kings 12:28–30. That is why the prophets like Ahijah (1 Kings 14:5–18) and the *man of God* (1 Kings 13) turned against him. Jeroboam had to fight against the attacks of Judah, thus he had to give up some parts to Abijam; parts of these territories were regained by Baasha for Jeroboam. Jeroboam was succeeded by his son Nadab (1 Kings 15:25). The drama follows the Old Testament, it didactically emphasizes the truth of the prophet telling God's message as well as the consequences of its negligence and the coming punishment.

According to Márta Zsuzsanna Pintér (1993, 6), Tima's play is the free translation of the Jesuit playwright Franz Neumayr's (1697–1765) Latin *Jeroboam*. Alszegehyné Edit Tési states the same in the notes of the Jesuit Ferenc Kozma's *Jekóniás*: „Kozma's dialogues were often used in other school dramas, e.g. in 1780, a Csíksomlyó Jeroboam-play written after the Austrian Jesuit Neumayr.” (*Jezsuita iskoladramák* I, 848). (On borrowing of texts, see later.)

Neumayr's collection of tragedies (*Theatrum Politicum, sive Tragoediae ad Commendationem Virtutis et Vitiorum Detestationem olim Ludis Autumnalibus, Augustae Vind. & Ingolstadii*) was published in 1760; the drama titled *Jeroboam Tragoedia data Ludis Autumnalibus Anno MDCCXXXV* is on pp. 227–284. We cannot approve the translation; at best, we agree that Tima might have known Neumayr's play. Tima made four of the five acts, the structure of scenes and the dialogues are different. Their source is given in a different way, Neumayr: „3. Reg. 14. & 2. Paralip[sis] 13.” (p. 228), Tima: „Kings' third book in part eleven” „királyok harmadik könyvének tizen egyedik részében”, Prologus).

There is no textual relation between Neumayr's and Tima's drama, both use the same source, the Old Testament. As literature often mentions the relationship of Neumayr's and Tima's plays, we give some more details below.

Neumayr employs much more figures. Below, we follow Neumayr's original order compared to Tima's role list reconstructed:

Franz Neumayr: <i>Jeroboam</i> (1760, p. 229)	Tima, Ferenc Boldizsár: <i>Jeroboam</i> (1780)
Ahias Profeta Jeroboam Rex Baasa Praefectus Militiae Nadab, Salmon, Esron (= Filii Jeroboami) Ephrem, Eliphaz (= Fratres Jeroboami) Nepotes Jeroboami Manasses a Cubibulis Zara familiaris Baasae Aram Legatus Regis Asae Ibrahim Legatus Regis Syriae Tribunus Militum	Ahijah Jeroboam Báza Nadab Zára Arám Nábát Benedáb Asael

Neumayr gives a double plot: a complicated allegorical plot in the framing scenes is parallel with Jeroboam's story (just like in other dramas of Neumayr's volume). There are two layers of the allegorical part: 1) The first and the third act close with a *Saltus* (p. 241, 263) probably a pantomimic dance or muta with music. 2) The other layer starts with the *Prologus (Jeroboamicae Familiae interitus, & ejus causa Symbolice exhibetur)*; its figures: Genius Jeroboami, Religio, Ratio status, Chorus Epheborum; its scenery: *Theatrum exhibet hortum, cujus porta sunt Tabula Decalogi. In medio stat arbor gentilitia stirpis Jeroboam*; p. 229–235). The second and

fourth acts are followed by a longer allegorical interlude elaborated carefully like the prologue. (After act II: *Chorus I. Pseudo-Politicismi impietas. Percussimus foedus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Ita Isaias c 28. de tribu Ephraim, ex qua fuit Jeroboam*; its figures: Pseudo-Politicismus, Pluto, Ganymedes, Parcae, Chloto, Lachesis, Atropos; p. 250–256; after act IV: *Chorus II. Pseudo-Politicorum infelicitas. Delebitur foedus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit. Isa. 28.*; its figures: Pseudo-Politicismus, Cretismus, Syncretismus, Pharisaismus, Herodianismus, ejus Ministri a Plutone ec pacto submissi, Prudentius in subselliis ultimus, Praecipitantia concilii Praeses-Ganymedes Plutonis; p. 271–278.). The *prologus* and the two interludes are sung with the titles *chorus*, *aria*, *arietta*, *ariose*. Neumayr's arias inserted could be copied by Tima who employs *choruses* but not in a regular structure: he inserts three *arias*: 1. between the first and the second act; 2. in the last (6) scene of the fourth act; 3. at the end of the play.

Neumayr's interludes mark the tradition of allegories: omitting the interludes proves Tima's independent dramaturgy and also the extinction of the allegorical tradition. Csíksomlyó school stage was rooted in late Medieval tradition and never used the Baroque allegorical parallelism, the parallel allegorical plot that was so popular on Jesuit stage. By the end of the 18th century, Baroque interludes disappeared from all school stages. That is why Tima left them out, too, thus his drama got closer to the mainstream of Hungarian school theatre.

István Kilián gave Franz Neumayr's *Jeroboam* as the source of a Minorite drama programme: Joachim Gallo's *Jeroboam* was performed in Miskolc on 27 August 1768 (*Minorita iskoladrámák*, nr. 9). According to Kilián, the *argumentum* was written after Neumayr (*Minorita iskoladrámák*, 377). Without the drama text, we cannot decide, it is possible that the Minorite Gallo used Neumayr's *Jeroboam* but it was not the source of Tima's play.

As in the earlier dramas (see nr. 10, 11), we found borrowed texts here from both Jesuit and Minorite texts.

PERFORMANCE

Only the year 1780 is on the first page of the manuscript. From the year 1780, no Good Friday performance survived; the school played on 13 May (Pentecost Saturday) and on 13 June (St Anthony's day), both from *Actiones Comicae*, the two last plays written by Regináld Antal Szentes (*Pintér* 1993, 123–124; see nr. 6–7 in the present volume). We suppose that the Good Friday performance – on 24 March 1780 – was the present play *Jeroboám*. The theatre building burnt down in 1780, the renovated one was finished by 3 June 1781 (*Pintér* 1993, 45). That is why the note on the last page of the manuscript (155r) refers to the year 1781 when the theatre building was damaged, thus they could not hold any performances in the first part of the year: *Annus 1781 vacat ob defectum Theatrum* – it is the last line of *Actiones Tragicae*.

As all plays of *Actiones Tragicae* were performed, *Jeroboám* must have been performed, too and it was a spectacular production with music.

According to *Nomina actorum*, the two *cantores* were Josephus Gergélyffi Parvista Major and Alexius Kováts Syntaxysta, they were the singers of the arias, perhaps with organ accompaniment.

For the first aria at the end of Act I (*Szerentsétlen vétek, úgy van, szemléljétek*), we could not find the exact melody but with the repetition of the short (3rd and 6th) lines, we suggest two possibilities:

1) The tune of Mary's lullaby (*Aludj, ó, magzatom...*) from Kájoni's song book used by 18th century Transylvanian Franciscans survived also in *Deák-Szentés manuscript* (cf. RMDT II, nr. 179).

For scores, see:

1. *Deák-Szentés kézirat*, 25 (*Kövári* 2013, nr. 47)

2) In St Gregory's day folk custom, we find a song (*Szent Gergely doktornak...*) with the same syllable structure (6.6.4.6.6.4.), for this, the first aria may be sung with repeating the short lines. The tune was collected by Zoltán Kodály who used it in his choral work *Gergely járás*. From folklore collections, the song got included in late 20th century Catholic song books (*Éneklő Egyház / Dicsérvétek az Urat!* nr. 256; see several examples in *Hungaricana Népzenei Gyűjtemény*, e.g. one from Zala county: <https://zti.hungaricana.hu/hu/5449>).

For scores, see:

2. *Éneklő Egyház / Dicsérvétek az Urat!* nr. 256

For the second aria (IV. 6: *Ah, miért nem félsz a veszéltől...*), four tunes may be associated from 17th century song books (RMDT II, nr. 192–195: *Hálát adunk kénaidért...*, *A Christus Igéjét hallya...*, *Si laudata dolitudo...*, *Solitudinem cantamus...*), still, we suggest two further melodies: 1) A Christmas carol recorded in the 18th century and survived also in folklore tradition (*Betlehemnek pusztájában*); we give the scores from a Catholic song book published in the late 18th century (on folklore relations, see: *Domokos-Paksa* 2016, p. 21, nr. 142; sound-recording: <https://zti.hungaricana.hu/hu/66803/>).

For scores, see:

3. *Bozóki* 1797, 134

2) We give a popular melody collected in Bucovina, Romania (*Ugyan, édes komámasszony*; sound-recording: *Hungaricana Népzenei Gyűjtemény*, <https://zti.hungaricana.hu/hu/22440/>).

For scores, see:

4. Antal Molnár (74 years old), *Andrásfalva* (Bucovina, Romania) – *Kakasd* (Hungary, Pest county). Collected by Lajos Kiss 1958. Mark: AP 3376h, AP 7781f.

The third aria is the Epilogue (*Oh, világnak fia, ki a büntől*), for which we could not find any tune.